

2022

Vol: 8 Issue: 105

DECEMBER

International Peer-Reviewed and Open Access Electronic Journal

e-ISSN:2587-1587

SOCIAL SCIENCES STUDIES Journal

International
Refereed Indexed
Open Access
e-Journal

Editor

Associate Prof.Dr. Sehrana KASIMI

<http://sssjournal.com>

sssjournal.info@gmail.com

e-ISSN:2587-1587

Publication Date 31 DECEMBER 2022
Volume / Issue 8 / 105

EDİTÖRDEN

Bilim dünyasının değerli insanları,

Social Sciences Studies Journal (SSSJJournal) Dergisi, 2015 yılında yayın hayatına başlamış **uluslararası, hakemli e-dergidir**. Uluslararası birçok indekste taranmakla birlikte, akademik teşvik ve doçentlik kriterlerinde uluslararası endeksli dergiler içerisinde yer almaktadır. Ayrıca akademik yazı ve düşünce ile meşgul olan herkesin söz söyleyebileceği bir sosyal bilim platformudur.

Kuruluş aşamasından bu yana SSSJournal ailesi mensubu olarak emek veren dergi yönetim kurulundaki değerli hocalarımıza, ayrıca gerek yurt içinden gerekse yurtdışından bizleri kırmayarak, danışma, yayın ve hakem kurulunda yer alan ve uzmanlık alanları ile bizlere katkı sağlayan kıymetli hocalarımıza teşekkürü bir borç bilirim.

Akademik hayata bir nebze katkı sunmak üzere çıkmış olduğumuz bu yolculukta, SSSJournal ailesi olarak yüzü aşkın yurt içi ve yurtdışında görev yapan akademisyen hocalarımızla birlikte çalışmanın gurunu yaşamaktayız. Bu bağlamda bilim dünyasının siz değerli insanlarını yayın kurulu, danışma kurulu, hakem kurulu ve yazar olarak yanımızda görmek; ayrıca görüş ve önerilerinizle bizleri en mükemmel ulaştırma noktasında yönlendirmeniz bizlere daha da güç katacaktır.

Social Sciences Studies Journal (SSSJJournal) Dergisi olarak vereceğiniz her türlü destekten dolayı teşekkür eder, saygılar sunarım.

Doç.Dr. Sehrana KASIMİ

Publication Date 31 DECEMBER 2022**Volume / Issue** 8 / 105**GENERIC**

Disciplines: Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences

Frequency: Monthly

Social Sciences Studies Journal (SSSJJournal) is a INTERNATIONAL and REFEREED e-journal. Journal of Social Sciences is social science journal. You can send posts by new member record via the journal web page, and take a part in broadcast and / or arbitration committees. We would like to express our honor to work with you, our esteemed academics.

Social Sciences Studies Journal (SSSJJournal) publishes original scientific articles, symposium, panel and scientific study outputs. Furthermore, symposium reports can be published, if not published anywhere.

However, authors are responsible for any obstacles for their works. Social Sciences Studies Journal (SSSJJournal) has the intellectual property rights of any published material. Anything published in the journal can not be published in anywhere except from the ones which has the permission of the journal.

Any judicial, economic and ethical responsibility of the published materials are under the authors' responsibility. Social Sciences Studies Journal (SSSJJournal) will not accept any responsibility.

Associate Prof. Dr. Sehrana KASIMİ

JOURNAL ADMINISTRATION

Editor		
Associate Professor Dr. Sehrana KASIMİ		
Disciplines Editor		
Professor Jean-Marc TROUILLE	Economics	Bradford University
Professor Ekaete EFRETUEI	Business Administration	Keele University
Professor Fatos UKAJ	Econometrics	Prishtina University
Professor Shpresa HOXHA	Labour Economics	Prishtina University
Associate Professor Beyhan ZABUN	Philosophy	Gazi University
Professor Dharm BHAWUK	Community Psychology	Hawaii University
Professor Oya AYTEMİZ SEYMEN	Management and Organization	Balıkesir University
Professor Mieczysław W. SOCHA	International Advisory Board	Warsaw University
Professor Mustafa TALAS	Sociology	Omer Halisdemir University
Professor Fazlı ARSLAN	Theology and Religious Sci.	Istanbul University
Associate Professor Dr. Fikret SOYER	Sports Science	Sakarya University
Professor Haluk ALKAN	Public Administration	Marmara University
Associate Professor Dr. Namık Kemal ŞAHBAZ	Science Education	Mersin University
Professor Nuşabayeva HEKIMOGLU	International Relations	Bitlis Eren University
Professor Ramazan ERDEM	Healthcare Management	Suleyman Demirel University
Assistant Prof. Dr. Ipek KROM	Marketing	Beykent University
Foreign Language Linguist		
Lecturer Gulsum Vezir Oguz	Istanbul Gelisim University	
Index Supervisor		
Exp. Buket ÇİÇEK	Kahramanmaraş Sutcu Imam University	
ADVISORY BOARD		
Professor Abdulhamit ŞUAYB	El Ezher University / EGYPT	
Professor Abdimanap ZHOLDASBEKOV	M.Auezoy South Kazakhstan State University / KAZAKHSTAN	
Professor Abdıkalk KUNİMİJAN	Kazakh State Women's Teacher Training University/KAZAKHSTAN	
Professor Abdulhamit SINANOGLU	Kahramanmaraş Sutcu Imam University / TURKEY	
Professor Ali AKSOY	Inonu University / TURKEY	

Professor Ali AZAD	United Arab Emirates University / UNITED ARAB EMIRATES
Professor Anatoliy LOGİNOV	Ukraine Shevchenko Lugan National University / UKRAINE
Professor Askar CHOUDHURY	Illinois State University, Illinois / USA
Professor Ayslu B. SARSEKENOVA	Orleu National Development Institute / KYRGYZSTAN
Professor Belkıs OZKARA	Afyon Kocatepe University / TURKEY
Professor Bunyamin AKDEMİR	Inonu University / TURKEY
Professor C. Gazi UCKUN	Kocaeli University / TURKEY
Professor Chunxing FAN	Tennessee State University / USA
Professor Dharm BHAWUK	Hawaii University / HAWAII
Professor Dragana RADICIC	Lincoln University / UNITED KINGDOM
Professor Dzhakipbek A. ALTAEV	Al - Farabi National University of Kazakh / KAZAKHSTAN
Professor Ekaete EFRETUEI	Keele University / UNITED KINGDOM
Professor Elvira BOLAT	Bournemouth University / UNITED KINGDOM
Professor Emmy INDRAYANI	Gunadarma University / ENDONEZYA
Professor Fatos UKAJ	Prishtina University / KOSOVA
Professor Hasan TUTAR	Sakarya University / TURKEY
Professor Himmet KARADAL	Aksaray University / TURKEY
Professor Isidora KOURTI	Regent's University / UNITED KINGDOM
Professor Jayesh KUMAR	Indira Gandhi Institute of Development Research / INDIA
Professor Junaid M.SHAIKH	Curtin University of Technology / MALAYSIA
Professor Katia Zhivkova MIHAILOVA	Univ. of National and World Ec. Sofya / BULGARIA
Professor Kayhan TAJEDDINI	Lund University / SWEDEN
Professor Lutfiye OZDEMİR	Inonu University / TURKEY
Professor Maha Hamdan ALANAZİ	King Abdulaziz Institute of Technology, Riyadh / SAUDI ARABIA
Professor Mahir FISONOGLU	Cukurova University / TURKEY
Professor Marek GRUSZCZYNSKI	Warsaw School of Economics Warsaw /POLAND
Professor Mbodja MOUGOUÉ	Wayne State University / USA
Professor Mehdi TEHRANI	Columbus State University / USA
Professor Meltem ONAY	Celal Bayar University / TURKEY
Professor Mieczysław W. SOCHA	Warsaw University / POLAND
Professor Milind SATHYE	University of Canberra / AUSTRALIA
Professor Mohga BASSIM	Buckingham University / UNITED KINGDOM
Professor Murat CANITEZ	Omer Halis Erdemir University/ TURKEY
Professor Mustafa BİLALOV	Dagestan State University / DAGESTAN
Professor Mustafa PAKSOY	Kilis 7 Aralık University / TURKEY
Professor Nalan AKDOĞAN	Baskent University/ TURKEY
Professor Nor Asiah ABDULLAH	Multimedia University / MALAYSIA
Professor Oya AYTEMİZ SEYMEN	Balıkesir University/ TURKEY
Professor Partha SARKAR	The University of Burdwan / INDIA
Professor Pınar SURAL OZER	Dokuz Eylul University / TURKEY
Professor Ramil VALEYEV	Kazak State Univer/ KAZAKHSTAN
Professor Rahmi YAMAK	Karadeniz Thecnical University / TURKEY
Professor Recep KOK	Dokuz Eylul University / TURKEY
Professor Rövşen MEMMEDOV	Sumgayit State University / AZERBAIJAN
Professor Sabahat BAYRAK KOK	Pamukkale University / TURKEY
Professor Semra GUNEY	Hacettepe University / TURKEY
Professor Serap CABUK	Cukurova University / TURKEY
Professor Sharon THACH	Tennessee State University / USA
Professor Singh MANJARI	Indian Institute of Management / INDIA
Professor Steve LETZA	Bournemouth University / UNITED KINGDOM
Professor Ugur YOZGAT	Istanbul Kultur University / TURKEY
Professor Vaidas LUKOSIUS	Tennessee State University / USA
Professor Ymer HAVOLLI	Prishtina University / KOSOVA
Professor Yu-Feng LEE	New Mexico State University / USA
Professor Yusuf KARAKILÇIK	Inonu University / TURKEY

PUBLICATION BOARD

Professor Abdigappar MAVLYANOV	National University of Kyrgyzstan / KYRGYZSTAN
Professor Adnan CELİK	Selcuk University / TURKEY
Professor Akbar VALADBİGİ	Urmia University/ IRAN
Professor Alla A. TIMOFEVA	Vladivostok State University of Economics / RUSSIA
Assistant Professor Dr. Ali APALI	Mehmet Akif Ersoy University / TURKEY
Associate Professor Dr. Ali Cuneyt CETİN	Akdeniz University / TURKEY
Professor Ali OZDEMİR	Dokuz Eylul University / TURKEY
Professor Alla A. TIMOFEVA	Vladivostok State University of Economics / RUSSIA
Assistant Professor Dr. Alper TAZAGUL	Kafkas University / TURKEY
Professor Amanbay MOLDİBAEV	Taraz State Pedagogical University/ KAZAKHSTAN

Professor Atif Muhammed El EKRET	El Ezher University / EGYPT
Assistant Professor Dr. Aykut EKİYOR	Gazi University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Ayhan KORKULU	Ataturk University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Aykut SARKGUNESI	Bulent Ecevit University / TURKEY
Professor Bahit KULBAEVA	S.Baybeşev Aktobe University / KAZAKHSTAN
Professor Bakıt OSPANOVA	H. Ahmet Yesevi International Kazakh-Turk Univ./ KAZAKHSTAN
Assistant Professor Dr. Banu TANRIOVER	Osmaniye Korkut Ata University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Betül ALTAY TOPCU	Erciyes University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Bilal SOLAK	Sirnak University / TURKEY
Professor Cholpon TOKTOSUNOVA	National University of Kyrgyzstan / KYRGYZSTAN
Professor Daniyal KİDİRİNİYAZOV	Dagestan Russian Academy of Sciency / RUSSIA
Assistant Professor Dr. Deniz AKGUL	Ahi Evran University / TURKEY
Professor Dinarakhan TURSUNALİEVA	Rasulbekov Kyrgyz University of Economics/ KYRGYZSTAN
Associate Professor Dr. Duygu KIZILDAG	Izmir Democracy University / TURKEY
Associate Professor Dr. Dundar KOK	Pamukkale University / TURKEY
Associate Professor Dr Durdu Mehmet BICKES	Nevşehir Hacıbektaş University / TURKEY
Professor Dzhakıpbek A. ALTAEV	Al - Farabi Kazak National University/ KAZAKHSTAN
Assistant Professor Dr. Elif SIMSEK OZKAN	Erciyes University / TURKEY
Associate Professor Dr. Fahri TURK	Trakya University / TURKEY
Associate Professor Dr. Fikret SOYER	Sakarya University / TURKEY
Professor Furqan AHMAD	Jamia Islam University / INDIA
Professor George RUDIC	Montreal Pedagogical Institute / CANADA
Professor Gulfıra ABDULLİNA	Bashkir State University / RUSSIAN
Associate Professor Dr. Gul KAYALIDERE	Calal Bayar University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Gul Tugba DAGCI	Yalova University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Gulsen GERSİL	Calal Bayar University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Gulsum Vezir OGUZ	İstanbul Gelisim University / TURKEY
Professor Gulşat ŞUGAYEVA	Dosmukhamedov Atyrau State University/ KAZAKHSTAN
Assistant Professor Dr. Halil Ibrahim AYDIN	Batman University / TURKEY
Associate Professor Dr. Haluk DUMAN	Aksaray University / TURKEY
Associate Professor Dr. Hasan GÜL	Ondokuz Mayıs University/ TURKEY
Associate Professor Dr. Hatice Hicret OZKOC	Mugla Sıtkı Kocaman University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Hayriye SENGUN	Bayburt University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Husayin TEZER	Bilecik Seyh Edipali University / TURKEY
Professor Dr. H.Secil FETTAHLIOGLU	Kahramanmaraş Sutcu Imam University / TURKEY
Professor Kalemkas KALİBAEVA	Kazakh State Women's Teacher Training University/ KAZAKHSTAN
Professor Karlıgash BAYTANASOVA	Al - Farabi Kazak National University/ KAZAKHSTAN
Associate Prof. Dr. Koray KAYALIDERE	Calal Bayar University / TURKEY
Professor Kulaş MAMİROVA	Kazakh State Women's Teacher Training University/ KAZAKHSTAN
Associate Professor Dr.Mehmet INCE	Mersin University / TURKEY
Associate Professor Dr. Melih OZCALIK	Calal Bayar University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Muhammed SAYGIN	Mersin University / TURKEY
Associate Professor Dr. Mustafa AY	Selcuk University / TURKEY
Associate Professor Dr. Mustafa Fedai CAVUS	Osmaniye Korkut Ata University / TURKEY
Associate Professor Dr. Morsheda HASSAN	Grambling State University / USA
Associate Professor Dr. Namık Kemal ŞAHBAZ	Mersin University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Nazan SAHBAZ KILINC	Kirikkale University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Nicolin AGALLIJA	Bayburt University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Noyan AYDIN	Dumlupınar University / TURKEY
Associate Professor Dr. Nuran AKSIT ASIK	Balikesir University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Nurullah KAYA	Bayburt University / TURKEY
Associate Professor Dr. Nuri BALTACI	Gumushane University / TURKEY
Dr. Oğuz Han OZTAY	Van Yuzuncuyl University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Ozlem YASAR UGURLU	Gaziantep University / TURKEY
Professor Shara MAZHITAEVA	Karaganda State University / KAZAKHSTAN
Professor Shigeko KAMISHIMA	Sapparo City University / JAPAN
Assistant Professor Dr. Sahin CETINKAYA	Usak University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Sara ONUR	Kirikkale University / TURKEY
Professor Sarash KONYRBAEV	Karaganda State University / KAZAKHSTAN
Professor Şara MAJITAYEVA	Karaganda State University / KAZAKHSTAN
Assistant Professor Dr. Selcen KÖK	Kahramanmaraş Sutcu Imam University / TURKEY
Assistant Professor Dr. Sibel SU ERSOZ	Kirikkale University / TURKEY
Professor Susın Haseneyn El-HUDHUDİ	El Ezher University / EGYPT
Assistant Professor Dr. S. Mustafa ERSUNGUR	Ataturk University / TURKEY
Professor Dr. Tahir AKGEMCI	Selcuk University / TURKEY
Professor Tseediin BATULGA	Mongolia State Universty / MONGOLIA
Zhazira NURSULTANKYZY	Bolashak University / KAZAKHSTAN

Zia Ur REHMAN	A/P National Defence University / USA
Associate Professor Dr. Zubeyir TURAN	Omer Halisdemir University / TURKEY
REFEREE LIST	
Prof.Dr. Abdullah KIRAN	Muş Alparslan University
Prof.Dr. Buket ACARTÜRK	Sakarya University
Prof.Dr. Kubilay YAZICI	Niğde Ömer Halisdemir University
Prof.Dr. Mehmet MELEMEN	Marmara University
Prof.Dr. Nesrin DEMİR	İzmir Katip Çelebi University
Prof.Dr. Rüştü YAYAR	Tokat Gaziosmanpaşa University
Prof.Dr. Sevinç POLAT	Yozgat Bozok University
Associate Prof.Dr. Adem BÖLÜKBAŞI	Bandırma Onyedil Eylül University
Associate Prof.Dr. Ayşegül TURAL	Bartın University
Associate Prof.Dr. Bülent GÜNER	Munzur University
Associate Prof.Dr. Cahide SINMAZ SÖNMEZ	Çanakkale Onsekiz Mart University
Associate Prof.Dr. Deniz KÜRŞAD	Çanakkale Onsekiz Mart University
Associate Prof.Dr. Emrullah TÜRK	Batman University
Associate Prof.Dr. Evrim ÖZESKİCİ	Uşak University
Associate Prof.Dr. Evrim MAYATÜRK AKYOL	İzmir Katip Çelebi University
Associate Prof.Dr. Erhan TUNÇ	Gaziantep University
Associate Prof.Dr. Ezgi GÖKÇE	Uşak University
Associate Prof.Dr. Ferhat BERBER	Manisa Celal Bayar University
Associate Prof.Dr. Hakan GÜNGÖR	Ordu University
Associate Prof.Dr. İnci BOYACIOĞLU	Dokuz Eylül University
Associate Prof.Dr. İsmet YÜKSEL	Kütahya Dumlupınar University
Associate Prof.Dr. Mehmet Reşit SEVİNÇ	Harran University
Associate Prof.Dr. Necati SÜMER	Siirt University
Associate Prof.Dr. Gökçen ÇATLI	İstanbul Aydın University
Associate Prof.Dr. Oya AŞAN YÜKSEL	Kütahya Dumlupınar University
Associate Prof.Dr. Ömer Okan FETTAHLIOĞLU	Kahramanmaraş Sütçü İmam University
Associate Prof.Dr. Selen Özakar AKCA	Hitit University
Associate Prof.Dr. Seydi Ahmet SATICI	Yıldız Teknik University
Associate Prof.Dr. Ülkü GEZER	İstanbul Arel University
Associate Prof.Dr. Zeynep KOYUNLU ÜNLÜ	Yozgat Bozok University
Assistant Prof.Dr. Burak DELİER	Sakarya University
Assistant Prof.Dr. Burhanettin ÖZDEMİR	Prince Sultan University
Assistant Prof.Dr. Celil DURDAĞ	İstanbul Esenyurt University
Assistant Prof.Dr. Çiğdem ÇETİN	Yaşar University
Assistant Prof.Dr. Fatma ESEN	Bingöl University
Assistant Prof.Dr. Fatma ÖCAL KARA	Harran University
Assistant Prof.Dr. Gülgün MEŞE	Ege University
Assistant Prof.Dr. Gökçe ARİFOĞLU	Recep Tayyip Erdoğan University
Assistant Prof.Dr. Handan Yalvaç ARICI	Sabahhattin Zaim University
Assistant Prof.Dr. Leyla ERCAN	Gazi University
Assistant Prof.Dr. Muhammet BİLGİN	Kastamonu University
Assistant Prof.Dr. Necmettin GÜL	Kahramanmaraş Sütçü İmam University
Assistant Prof.Dr. Nezi ÖNAL	Niğde Ömer Halisdemir University
Assistant Prof.Dr. Okan BOZYURT	Afyon Kocatepe University
Assistant Prof.Dr. Onur ÇELEBİ	Yozgat Bozok University
Assistant Prof.Dr. Ömer TÜRKSEVER	Yozgat Bozok University
Assistant Prof.Dr. İnci EVİNER	Kadir Has University
Assistant Prof.Dr. Sevgi KARAHAN	Uşak University
Assistant Prof.Dr. Serkan ETİ	İstanbul Medipol University
Assistant Prof.Dr. Şeyda YAYLA	Osmaniye Korkut Ata University
Assistant Prof.Dr. Şeref KOCAMAN	Tekirdağ Namık Kemal University
Assistant Prof.Dr. Şuayyip YÜCEL	Kırıkkale University
Assistant Prof.Dr. Temel KÖSELER	Dokuz Eylül University
Assistant Prof.Dr. Yeliz Çakır KOÇAK	Bartın University
Lect. Dr. Selin ASLANTAŞ	University Of Health Sciences
Lect. Eray KARA	Giresun University

INDEXED / LISTED IN

Eurasian Scientific Journal Index (ESJI)
ResearchBible (Academic Resource Index)
Directory of Research Journals Indexing (DRJI)
Scientific Indexing Services (SIS)
Root Society for Indexing and Impact Factor Service

Active Search Results Engineer (ASR)

I2OR Indexing Services & Evaluation of Publication Impact Factor (PIF)

SOBIAD Atif Dizini

sssjournal.com

Social Sciences Studies Journal (SSSJJournal)

sssjournal.info@gmail.com

Publication Date 31 DECEMBER 2022
Volume / Issue 8 / 105

CONTENTS

İlayda Çetin Fotoğrafi Tasarımsal Yaratıcılığa Dayalı Bir Araştırma Aracı Olarak Kullanmak Using Photography as a Creative Research Tool	4053-4059
Dilek Aydemir Eğitsel Yeni Medya Tasarımında Görsel Öge ve İlkeler Graphic Elements and Principles in Design of Educational New Media	4060-4072
Kadriye Müjde Şenel Türkiye’de Yerli ve Milli Yazılımlar Üzerine Derinlemesine Görüşme In-Depth Interview on Domestic and National Software in Turkey	4073-4094
Serkan Vural & Melek Düzgün Dijitalleşen Dünyada Etkileşim Kavramının Bilgi Grafiğine Yansıması Reflection of the Concept of Interaction in the Digitalized World in the Information Graphic	4095-4105
Şida Akkuş & Serkan Vural Sosyal Yaşamda Deneysel Tipografinin Ütopyası The Utopia of Experimental Typography in Social Life	4106-4122
Sefer Gümüş & Ayfer Demircan İşletmelerde Stresin Çalışanlara Çoğaltan Etkisi Stress in the Workplace for Employees Multiplying Effect	4123-4135
Emine Üstünoldu Sağlık İletişiminde Medya Çalışması Olarak Pandemi Sürecinde Koronavirüs (Covid-19) Haberlerinin Analizi: Sağlık Politikaları ve Uygulamaları Açısından Etkileri Analysis Of Coronavirus (Covid-19) News During The Pandemic As a Media Study In Health Communication: Its Impact In Terms Of Health Policies and Practices	4136-4147
Ersin Kuşci & Sabri Çelik Ebeveynlerin İlkokullarda Aile Katılımına İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi Examination of Parents' Views on Family Involvement in Primary Schools	4148-4158
Şafak Tuba Çatalbaş & Rifat Şahiner Bedenler ve Belgeler Arası Bir Sıçrayış Olarak Tekrarlama, Yeniden Yapma ve Ötesi Re-iteration and Re-make as a Leap between Bodies and Documents, and Beyond	4159-4167
Remziye Özel & Nurullah Sağlam Türkiye’de Buğday Satış Zamanını Etkileyen Risk Faktörleri: Şanlıurfa İli Örneği Risk Factors Affecting Wheat Sales Time In Turkey: The Case Of Şanlıurfa Province	4168-4173
Mehmet Ali Özdemir & Hülya Kaymak 16 Haziran 2022 Tarımsal Arazilere Zarar Veren Ayazini (Afyonkarahisar) Sel ve Taşkınını Flood And Overflow Damaging On The Agricultural Lands In Ayazini (Afyonkarahisar) On 16 June 2022	4174-4188
Önder Yayla & Mine Damatoğlu Yiyecek İçecek İşletmelerinde Engelli İstihdamı Üzerine Bir Araştırma: Kadirli Örneği A Research on the Employment of Disabled People in the Food and Beverage Businesses: The Case of Kadirli	4189-4195
Ayşe Öztürk Üretim Etkinliği Kapsamında Sanatçı Ve Sanatın Yapabilirliği The Artist And The Performance Of Art Within The Production Activity	4196-4202
Cemil Cahit Yeşilbursa & Büşra Işıksal Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Resfebe Kullanımı: Akademik Başarıya Etkisi ve Öğrenci Görüşleri Using Rebus in Fifth Grade Social Studies Course: Effect on Academic Success and Student Opinions	4203-4218

Mert Erekmekçi Küreselleşme Sürecinde Kimlik Sorunları Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme A Sociological Assessment on Identity Problems in the Globalization Process	4219-4232
Özlem Hasgöl & Burcu Güdücü Covid-19 Pandemisi'nin Karantina Süreçlerinde Hane İçinde Fiziksel ve Psikolojik Şiddet Yaşanma Durumunun Farklı Değişkenlere Göre İncelenmesi Investigation of Physical and Psychological Violence in Household According to Different Variables During the Quarantine Process of the Covid-19 Pandemic	4233-4246
Mine Aktaş; Gökçen Gülrü Bulut; Bilge Kağan Aktaş & Merve Akçay Matematik Dersinde Dört İşlem ve İşlem Önceliğine Yönelik Akıllı Tahta İçin Geliştirilen Eğitici Oyun Kullanımının Öğrencilerin Akademik Başarısına Etkisi The Effect of Using the Educational Game Developed for the Smart Board for Four Operations and Operation Priorities Mathematics Course on the Academic Achievement of Students	4247-4254
Özgür Erbulut & Yakup Ünişen 1950 Yılı Eskişehir Sel Felaketinin Türk Basını ve Türk Siyasetine Yansımaları Reflections of 1950 Eskişehir Flood Disaster on Turkish Press and Turkish Politics	4255-4271
Kevser Buran & Çetin Bektaş Akademik Makaleler Üzerinden Kadın Akademisyenlere Yönelik Bir İnceleme A Review On Female Academicians From Academic Articles	4272-4282
Asiye Çelenlioğlu Tevfik El-Hakim'in Yevmiyyât Nâib Fi'l-Eryâf Romanıyla Mısır Kırsalında Suç ve Hukuka Bakış A Look At The Law And Crime In The Egypt Countryside With Tawfiq Al-Hakim's The Diary Of A Country Prosecutor (Yevmiyyât Nâib Fi'l-Eryâf) Novel	4283-4290
Barış Yılmaz Hakikatin Yitimi ve Sanatta Bilinçdışı Loss of Truth and Unconscious in Art	4291-4297
Elif Akbulut & Dicle Öney Sındırgı'da Çömlekçilik ve Yerel Girişimler Pottery and Local Enterprises in Sındırgı	4298-4305
Firdevs Müjde Gökbel & Hakki Çılınçoğlu Antik Çağ Mutfak Kültürünün Önemli Temsilcileri: Kil Tabletler Important Representatives of Ancient Culinary Culture: Clay Tablets	4306-4311
Esen Yangın Kiremit & Serap Akfırat Ücretli Çalışan ve Çalışmayan Suriyeli Kadınların Bazı Sosyal Psikolojik Değişkenler Açısından Karşılaştırılması Comparison of Employed and Non-Employed Syrian Women in terms of Social Psychological Variables	4312-4321
Yurdağül Erdem; Zeynep Kiseçik Şengül & Erden Eren Erdem Üniversite Öğrencilerinin Şiddet Yaşama Durumları, Şiddet Tutumları ve Benlik Saygısı İlişkisi The Relationship of University Students' Experiences with Violence, Attitudes to Violence, and Self-Esteem	4322-4330
İrem Pala Çalışıcı Çini Alt Yapı Üretiminde Kullanılabilecek Teknikler Frame Work Producing Techniques in the Field of Cini (Traditional Turkish Ceramics)	4331-4344
Fatih Yetgin Engelli Bireylerin İşgücüne Katılımı, Engelli Dernek ve Vakıflarla Etkileşimini Ne Yönde Değiştiriyor?; Kamu Kurumunda Bir Örnek How Disabled Persons' Participation in the Labor Force Changes Their Interaction with Disabled Associations and Foundations? ; An Example in a Public Institution	4345-4356
Murat Aktaş Dördüncü Sanayi Devrimi, Yapay Zeka ve Mesleklerin Geleceği The Fourth Industrial Revolution, AI and the Future of Professions	4357-4368
Gülşah Candemir & Gürhan Can Bütünsel ve Popüler Bir Yaklaşım: Pozitif Gençlik Gelişimi A Holistic and Popular Approach: Positive Youth Development	4369-4381
Ömer Özkan & Neziha Metin Özmutaf Değişim Liderliği ve Organizasyonu Etkileyen Temel Dış Değişimsel Boyutlar: İzmir İlinde Bir Araştırma Main External Change Dimensions Affecting Change Leadership and Organization: A Research in Izmir	4382-4393
Büşra Özcan & Serap Tepe Farklı Eğitim Düzeylerindeki Öğrencilerin Güvenlik Kültürü Bilincinin Ölçülmesi Üzerine Bir Çalışma A Study on the Evaluation of Safety Culture Awareness of Students at Different Education Levels	4394-4399

Erhan Acar 1964 Manyas Depreminin Yansımaları ve Etkileri Reflections and Effects of the 1964 Manyas Earthquake	4400-4405
Didar Ezgi Özdağ & Zeynep Dere Çocuğun Sanatsal Gelişimi ve Benlik Algısı The Child's Artistic Development And Self-Perception	4406-4415
Asil Eser Gökhan Palgın Türkiye'deki Ermeni ve Rum Azınlık Okullarında Din Eğitimi Religious Education in Armenian and Greek Minority Schools in Turkey	4416-4436
Onur Kırboğa & Hidayet Bostan Tunceli'nin Tarımsal Yapısı ve Organik Tarım Avantajları Agricultural Structure of Tunceli and Advantages of Organic Agriculture	4437-4447
Umut Yaymak GSL Bağlama Öğrencilerinde "Sekiz Birimli Usuller ve Tezene Vuruşları" Ünitesine Ulaşılma Durumlarının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi Evaluation of the Situations of Reaching the "Eight-Unit Procedures and Tezen Strokes" Unit in GSL Bağlama Students According to the Opinions of Teachers	4448-4454

Subject Area
Picture

Year: 2022

Vol: 8 Issue: 105

PP: 4053-4059

Arrival

22 May 2022

Published

31 December 2022

Article ID Number

62574

Article Serial Number

01

Doi Number

<http://dx.doi.org/10.2922/8/sssj.62574>**How to Cite This Article**

Çetin, İ. (2022).

"Fotoğrafi Tasarımsal
Yaratıcılığa Dayalı Bir
Araştırma Aracı Olarak
Kullanmak"

International Social

Sciences Studies Journal,
(e-ISSN:2587-1587)

Vol:8, Issue:105;

pp:4053-4059

Social Sciences Studies
Journal is licensed under
a Creative Commons
Attribution-
NonCommercial 4.0
International License.**Fotoğrafi Tasarımsal Yaratıcılığa Dayalı Bir Araştırma Aracı Olarak Kullanmak****Using Photography as a Creative Research Tool**İlayda Çetin ¹ ¹ Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü, Nevşehir, Türkiye**ÖZET**

Bu çalışmada, fotoğrafı bir iletişim aracı olarak kullanan mimarlık ile fotoğrafı mekansal bir nesne olarak kullanan fotoğraf arasındaki ilişkiye odaklanılmaktadır; çünkü bu ikili ilişki, tasarıma yönelik fotoğrafçılığı kendi tarzında yönlendirmesi için önemlidir. Ayrıca, görsel araştırmayı ve özellikle de fotoğrafçılığı, anlık bilgi alanını incelemenin bir yolu olarak tanıtmayı amaçlayan bu makalede, genel olarak fotoğrafın önemi ortaya konarak iletişimsel güçleri ifade etmeyi hedeflenmekte ve tasarımsal bağlamda olanaklarını incelenmektedir. Bu tür analitik stratejiler, fotoğrafların analizini yalnızca görsel olanın ötesine taşıyarak fotoğraf aracılığı ile mekanı daha rasyonel bir biçimde algılamamızın faydasını ortaya koymaktadır. Başlangıçta, düşünceyi sunmak amacıyla ve çalışmanın bulguları doğrultusunda fotoğraf teorisi ve fotoğrafta algı ile ilgili bilgiler, fotoğraf ve fotoğraf uygulamalarının antropolojik çalışmalarında maddi düşüncenin etkisi ve etkinliği ışığında ele alınmaktadır. Daha sonra, mekan, algı, ve fotoğraf kompleksinin temel analitik konuları gözden geçirildikten sonra, fotoğrafların maddi çalışmaları örnekler üzerinden araştırılmıştır: fotoğraf üzerinden değerlendirilip nesnelerin bir araya getirilmesinde aktif hale geldiği "yerleştirme" fikri ve materyalin yeniden amaçlanma süreçleri ve mekânın daha güzel bir biçimde düzeltilmesi fikri ele alınmıştır. Son olarak, modern mimarlığın kurucularından olan Le Corbusier'in fotoğrafa bakışı ve düşünsel izleğini aktarırken kullandığı yöntemler ve kurduğu bağ örnek olarak verilmiştir. Özetle makale, fotoğrafların yalnızca görsel içerik yoluyla değil, mekandaki ilişkileri geliştiren ve de bu ilişkiler aracılığıyla oluşturulan daha güzel bir nesne dünyası ile somutlaştırılmış mekânlar oluşturabileceğini savunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İç Mimari Tasarım, Fotoğraf, Algı, Mekanın Görüntüsü, Fotoğrafta Fark Etmek**ABSTRACT**

This study focuses on the relationship between architecture, which uses photography as a communication tool, and photography, which uses photography as a spatial object; because this dual relationship is important for him to direct design photography in his own way. In addition, this article, which aims to introduce visual research and photography in particular as a way of examining the field of instant information, aims to express the communicative powers by revealing the importance of photography in general and examines its possibilities in the design context. Such analytical strategies show the benefit of perceiving the space in a more rational way through photography, by taking the analysis of photographs beyond the mere visual. In the beginning, in order to present the idea and in line with the findings of the study, information about photography theory and perception in photography is discussed in the light of the effect and effectiveness of material thought in anthropological studies of photography and photographic applications. Then, after reviewing the basic analytical positions of space, perception, and the photographic complex, the material studies of the photographs were explored through examples: the idea of "placement", in which the objects were evaluated and activated in the bringing together of the objects, and the processes of re-purposing the material and correcting the space in a better way. idea has been considered. Finally, the methods used and the bond that Le Corbusier, one of the founders of modern architecture, used while conveying his view of photography and his intellectual path are given as examples. In summary, the article argues that photographs can create not only visual content, but also a more beautiful object world and embodied spaces that develop relationships in space and are created through these relationships.

Keywords: Interior Design, Photography, Perception, The Image of The Space, Realization in Photography**1. GİRİŞ**

Weber'in "Using Visual Images in Research" adlı kitabında görüntülerin sorgulama için oldukça önemli olduğundan bahsetmektedir (2008). İmgeler, kelimelere dökülemeyecekleri yakalamak için kullanılabilir. Fotoğraf başlı başına bir araştırma aracıdır çünkü tek başına kullanıldığında bile çok önemli bir iletişimi sağlayabilmektedir. Fotoğraf her zaman "bir iletişim aracı ve deneyim paylaşımı aracı olarak hizmet ettiğinden" (José ve Dijck, 2008, aktaran Pink, 2011, s. 95), bir fotoğraf sanatı olarak çok fazla geçerlilik kazanması doğal görünmektedir. Bu makalede de, akademi literatüründeki bu eksiklikten hareketle, tasarım geliştirme sürecinde genelde görsel imgelerin, özelde fotoğrafların nasıl kullanıldığına dair veriler oluşturulmaktadır. Bu konudaki temel rehberim, kendi araştırma deneyimlerimdir, çünkü bu makaleyi yazmamın ilk motivasyonu, doğrudan bu deneyimlerden karşılaştığım örneklerdir.

2. MEKANI DÖNÜŞTÜRMEK

Genel tasarım sürecinde üretilen yeni bilgiler, tasarımcının görsel düşünme ve görsel ifadeyi etkin bir şekilde kullanması ile doğru orantılıdır. Laseau'ya (2001, s. 8) göre tasarımda "yeni" fikirler, eski fikirlerin yeniden gözden geçirilmesi ve aralarında yeni bağlantılar kurulmasıyla oluşturulur. İnsanın düşünce süreci, düşünceleri, endişeleri

ve yapı parçalarını yeniden düzenlemektedirler. Ayrıca, bu izleme davranışı insanların dünyayı görme biçimini değiştirebilir. Katılımcılar fotoğraf çekerken görüntünün arkasındaki neden, bakışları ve sonraki anlamı hakkında düşünebilirler (Liebenberg, 2009). Ardından kamera özne ile nesne arasında, katılımcı ile somut deneyimi arasında bir mesafe yaratır ve bu da daha sonra tefekküre ve daha derin bir yansımaya yol açabilir (Dennis ve diğerleri, 2009; Ho ve diğerleri, 2010). Potansiyel olarak dönüştürücü bir gelişim aracı olarak katılımcı fotoğrafçılığın vizyonunu besleyen şey, bu bakma eylemi ve bunun olanaklı kıldığı yansıtma sürecidir; fotoğraflar, insanların güç dolu bağlamlarını yakalayarak anlatabilmektedirler.

Yapılar, içinde yaşadığımız ve sadece bakmadığımız varlıklardır; içlerinde hareket eder, dolaşır, yaşar, çalışır, uyuruz. Bir binayı işgal eder ve genellikle birkaç yıl içinde onu kendimize ait hale getiririz. Bu sosyo-mekansal-zamansal durum, mimariyi bir resimden oldukça farklı bir varlık haline getirmektedir. Julius Schulman'ın daha sonra ifade edeceği gibi, kendi fotoğraflarında her zaman takip etmese de, "mimari fotoğrafçılığın amacının tasarım hakkında bilgi aktarmak olduğunu hatırlayarak, kendi fotoğraflarına çok fazla dikkat çeken fotoğraftan sakınmak gerekmektedir. Sanat, böylece sanatın konusundan uzaklaşmaktadır."

Mimaride ya da tasarımda da önce model hazırlayarak onun fotoğrafları üzerinden sunumların hazırlanması ve değerlendirme yapılması da benzer bir tavidir. Mekanı oluştururken/tasarlarırken fotoğraf aracılığı ile düşünmek tasarımı geliştirecektir. Küçük ölçekte bir nesneye müdahale edilmesi daha kolaydır ve elimizin altındaki nesneye beyin fırtınası yaparken müdahale edebilmek tasarım fikirlerini arttırmaktadır. Aynı biçimde bir fotoğraf üzerinden değerlendirme yapmak da aynıdır. Bertolt Brecht'ın söz ettiği gibi; gerçeğin daha fazla yansımaları, gerçeklik hakkında her zamankinden daha az şey ortaya koymaktadır. Krupp eserlerinin veya A.E.G.'nin bir fotoğrafı bize bu kurumlar hakkında neredeyse hiçbir şey söylememektedir.

Pratik açıdan, böyle bir diyalogun üretilmesi, fotoğrafın, üretim bağlamını ve önemini dikkate almak için görüntünün kendisinin ötesine geçerek, araştırmada belirli bir şekilde kullanılmasını gerektirir (Pink ve diğerleri, 2011). Katılımcı-istihdam fotoğrafçılığı veya katılımcı fotoğrafçılık olarak adlandırılan ve katılımcılar tarafından çekilen ve katılımcı-fotoğrafçının kendi anlatısını ortaya çıkarmak için kullanılan fotoğrafları içermektedir (Castleden ve diğerleri, 2008). Bu şekilde kullanıldığında, fotoğrafın yaşanmış deneyimle yakından uyumlu olduğu ve sonuç olarak katılımcıların kendilerinin bağlamlarını, ilişkilerini, kararlarını ve gerçeklerini nasıl yorumladıklarını daha fazla temsil ettiği görülmektedir (Castleden ve diğerleri, 2008; Liebenberg, 2009; Murray, 2009; Svensson ve diğerleri, 2009), insanların hikayelerini ve gerçeklerini yeni yollarla göstermelerine ve anlatmalarına olanak tanımaktadır (Bolton ve diğerleri, 2001; Clover 2006; Croghan ve diğerleri, 2008; Morrow & Richards, 1996; Newman ve diğerleri., 2006; Singhal ve diğerleri, 2007), daha geleneksel araştırma araçlarından kaçan yollarla sosyal ilişkilerin karmaşıklıklarına girmemize izin vermektedir (Mizen, 2005; Luttrell, 2010) ve hatta belki de araştırmacının ve araştırılanın farklı dünyaları arasında köprü kurmaktadır (Croghan ve diğerleri, 2008).

3. FOTOĞRAF TEORİSİ

Fotoğraf teorisi, fotoğrafın "meta üretimi ve mübadelesindeki" rolünden kaynaklanan sorunları ele almaktadır. Roberts, bu literatürün ilk dalgasının yazarlarının Roland Barthes, Susan Sontag, Victor Burgin, Rosalind olduğu söylendiğini belirtmektedir. Yazarlar Krauss, John Tagg, Vilem Flusser ve Henri Van Lier, "fotoğrafın üretim ilişkileri ve iktidar ve hakikat ilişkileri içindeki yerleşikliğini" ve fotoğrafın "şeylerin şeyleşmesi"ndeki etkisini vurgulamaktadırlar. Bunun amacı, fotoğraf tarihini "estetik olmaktan çıkarmak"tır. Roberts'a göre, edebiyatın ikinci dalgasının Allan Sekula, Richard Shiff, Molly Nesbit, Steve Edwards ve Blake Stimson'ın eserlerini içerdiği söylenmektedir. Genellikle fotoğrafların farklı türde resimler olduğunu, "yani ışık izleri, şeylerin göstergeleri ve dolayısıyla olumsal görünümünün 'kendiliğinden' sıralanmasının bir sonucu olduğunu düşünmektedirler. "Dijitalleşmenin etkisiyle bir grup yazar birinci dalga düşüncesine yönelmiştir. Joel Snyder, Geoffrey Batchen, Andrew Benjamin ve Michael Fried, endekslenebilirliğin kaybolmadığını, ancak daha önce bahsedildiği kadar önemli olmadığını savunmaktaydılar. Fotoğrafın figüratif potansiyeline yapılan vurgu, "fotoğrafçının 'nesnelci' ve işlevsel rolünü sınırladı." Fotoğrafın ontolojik statüsüne ilişkin tartışmalar henüz son bulmamıştır ve fotoğrafa olan ilgi gelecekte de devam edecek gibi görünmektedir.

Bunların yanı sıra, fotoğraf teorisi zaman içinde mimari fotoğraf ve mimarlık alanında da etkisini göstermiştir. Mimarlıkta modernist hareketin oluşmasında ve yayılmasında fotoğrafın aktif rolü ispatlanmış ve o zamandan beri mimari fotoğraf daha sofistike bir şekilde değerlendirilmiştir. Profesyonel mimari fotoğrafçılık pratiği ve fotoğrafın mimarlık tarihi yazımındaki rolü geniş çapta eleştirilmiştir. Örneğin, bir çalışma nesnesi olarak mimarlığın benzersiz doğası, resim ve heykele kıyasla belirli soruları ve görüntüleme avantajlarını gündeme getirmektedir. Özellikle, mimarinin üç boyutlu ve uzamsal özellikleri, yalnızca bir nesnenin yüzeyini kopyalamakla kalmayıp, bir görüntüleme süreci gerektirmektedir.

4. FOTOĞRAFTA ALGI

Görsel elemanlarla oluşturulan bütün imgeler insan yapısıdır. Bir imge yeniden yaratılmış ya da yeniden üretilmiş görüntüdür. Her imgede de bir görme biçimi saklıdır (Berger, 1995, s. 8). Her insanın görme biçimi onu algılayışını ya da değerlendirişini etkilemektedir. İmgeler aslında başlangıçta orada bulunmayan şeyleri canlandırır hatta kalıcı hale getirebilirler. Fotoğrafla ortaya çıkarma yöntemleri, diğerinin içgörüsü hakkında fikir edinmenin bir yolunu sunmaktadır. Fotoğrafçıya görsele ilişkin yorumları sorulduğunda süreç, benlik yapılarına daha fazla erişim kazanmaktadır.

Fotoğrafın 2 boyutlu algıyı yönetmesi ile düşünce biçimlerini yüzeyde bıraktığı ifadesi mevcuttur (Gül, 2019, s.173). Çağdaş sanat pratiklerinde fotoğraf kullanımı kavram ve düşünce temelli ile fotoğrafik düşünce biçimine ve imgelere derinlik kazandırmaktadır. Fotoğraf; belge, araç, tanık olmasının ötesinde gelişen derinliği ile mesajın kendisine dönüşmektedir. Teknik, estetik, kompozisyon unsurları mesajları iletmede incelikli bir düşünce düzleminde mesajını aktarmaktadır. Derinliği olan imgeler ve fotoğrafik düşünce biçimi zamanın, mekanın, insanın tanıklığını yaparak görsel düşünceyi yönlendirmektedir. Çoğalan fotoğrafik imgeler fotoğrafçının söylemleri iken, yanılısana düzeninin izleyicisi kitleler artık bu dili okumaktadır. Günümüzün iletişim araçlarında sürekli olarak değişen milyarlarca görüntü fotoğrafik düşünce biçiminin kitleler nezdinde karşılığıdır. Çağdaş sanatın beslendiği imgeler fotoğrafın sonsuz imge havuzudur. Yaşamın hızlı, akışkan yapısında fotoğraf ve fotoğrafik düşünce biçimi hayatın kısa yoludur. O kadar kısadır ki artık manipülatif, kurgusal, gerçek önemi kalmamaktadır. Gerçeklik ile yanılısamanın zamanın ve mekanın farklı katmanlarında hiçleştiği düzende görüntüler kentlinin ihtiyaçlarını sanallaştırmaktadır. Fotoğrafik imgeye bakan kentli kendini, ötekini, arzularını, gösteriyi görmektedir, fotoğrafik düşünmektedir. Fotoğraf kitlelerin derinliksiz gösteri dünyasının parçası iken, çağdaş sanat ve fotoğraf pratiklerinde düşünsel ve kavramsal derinlik kazanmaktadır. Gösteriyi nitelikli, düşünce biçimini derin, tekniği bilinçli, estetiği kavram temelli hale getirmektedir (Erol, 2017, s. 43).

Harper (2002, s. 23); iki veya daha fazla kişi birlikte bir fotoğrafı yorumlamaya çalıştığında beraber bir şeyler ürettiğini ifade etmektedir. O, bunun ideal bir model olduğuna inanmaktadır. Bu durumda fotoğraf, araştırmada refleksif bir diyalog için bir katalizör olarak görülebilir ve belki de daha fazla düşünömsellik için bahsi geçen çağrıya Kullman'ın (2012) katılımcılığı ya da Clover'ın (2006) deneyselliği gibi cevaplar üretebilir.

5. FOTOĞRAFLA 'FARK ETMEK'

Fotoğraftan baktığımızla algıladığımız mekan ile mekanın içinden aynı kareye bakmak arasında algısal açıdan farklar vardır. Fotoğraflarda hatalar daha belirgin olmaktadır. Fonksiyonel görevi olan nesnelere mekanı kullanırken algımızı çok etkileyebilir fakat aynı kareyi bir fotoğraf üzerinden incelediğimizde o öğeler daha farklı biçimde gözümüze çarpmaktadır. Örneğin bu yaşam alanındaki şömine çerçevesi ve konsol sabit mobilyalardır (Görsel 1).

Görsel 1. Salon görünüşü
(Kişisel Arşiv)

Eşyalar ev içerisinde dizayn edilirken sabit mobilyaların yeri değiştirilemeyeceğinden görsel algımız onları ilk etapta o şekilde kabul etmektedir. Ancak hareketli mobilyaların yerleşimi sabit mobilyaları kabul ederek tasarlandığı için algısal olarak hep onlar ile çeşitlilik oluşturulmaya çalışılmaktadır. Sabit mobilyaların yarattığı 'mecburi' tasarım farklı bir biçimde sabit bir kareden farkedilir. Bu, mekandan çekilmiş bir fotoğraftır. Fotoğrafta herşey daha net görünmektedir. Yine de, araştırma sırasında karşılaşılan fotoğrafları kullanırken anlatıdan ziyade diyalog açısından düşünmek daha faydalı olabilir. Kişinin kendine erişiminin doğrusal olmadığı anlaşılırsa ve eksik, o zaman "fotoğraflar" algı yoluyla ya da işaret ve semboller aracılığıyla birden çok bilme yolu sunmaktadır. Böylece, tek bir merceğe yetkisi sunmaz, birden fazla perspektifler ve yorumlar ortaya koymaktadır (Parker, 2005, aktaran Packard, 2008, s. 68).

Küçük ölçekte bir başka örnek vermek gerekirse; bir nesne, obje veya sanat eseri tasarım anında tek başına düşünüldüğü için onu tamamlayan diğer öğeler için içine girdiğinde bir bütün olarak farklı görülebilir. Sanatçı Serap Akarcalı'ya ait olan metalden yapılmış bu model (Görsel 2) siyah bir kaide ile sunulmaktadır. Ancak çalışmaya ait kare mermer ile siyah kaide arasındaki uyum ya da uyumsuzluk ev içerisindeki tasarım unsurlarıyla fark edilmektedir.

Görsel 2. Serap Akarcalı'ya ait bir modelin üst görünüşleri (Kişisel Arşiv)

Ya da; evin arka yüzeyinin rengi çalışmanın ortaya çıkmasını ya da kaybolmasına neden olabilir. Örneğin, açık renk fonda bir yüzeyde koyu çalışmalar kendini göstermektedir (Görsel 3). Bir alan fotoğraftan izlendiğinde bu durumu daha net fark edilmektedir. Tasarım süreçlerinde değişimler bu bakış açıları ile gelişmektedir. Bunun nedeni fotoğrafta farklı bir algı ve göz oluşturmamızdır.

Görsel 3. Serap Akarcalı'ya ait bir modelin çeşitli görünüşleri (Kişisel Arşiv)

Bunlara ek olarak, yaratıcılığın önemli bir bileşeni de 'hayal gücü'dür. Clover (2006): "Öğrenme, bilgi, anlam oluşturma ve yetkilendirme anlayışlarımız ancak hayal gücünü ve onun yeni hayatlar, yeni ruhlar, yeni alanlar ve yeni sosyal katılım biçimleri icat etme yeteneğini dahil edersek zenginleşebilir" (s. 288). Eser ya da iç mekan tasarlarken hayal gücünden mümkün olduğu kadar faydalanılsa da zihnin düşündüğü fikir, üretimi yapan ellerle ifade edilemeyebilmektedir. Aslında, beynimiz ne istediğimizi bilirken nesnel boyuta geçiremeyebiliyoruz.

6. LE CORBUSIER'İN FOTOĞRAFA BAKIŞI VE DÜŞÜNSEL İZLEĞİ

Le Corbusier, çağın getirdiği yenilikçi potansiyelden yararlanma arzusu doğrultusunda fotoğrafçılığı etkili bir şekilde kullanmıştır. Fotoğrafi mimari fikirlerini ikna etmek için kullanan mimarlardan biridir. Alexander Gorlin, Le Corbusier'in 'Bitmiş İş' (Oeuvre Complete) adlı eserinin iç mekan fotoğraflarında (Görsel 4,5,6) odanın boş olup olmadığını, hangi mobilyaların seçildiğini, nereye yerleştirildiğini, figürlerin boyutlarının ve duruşlarının çok anlamlı olduğuna dikkat çekmektedir (Gorlin, 1982, s. 56).

Görsel 4. Oeuvre Complete'ten görseller
(<http://paradisebackyard.blogspot.com/2015/09/le-corbusier.html>)

Le Corbusier, çalışmalarını ünlü ve tarzı olan moda fotoğrafçılarından korumak için fotoğrafçıları özenle seçmiştir. Onun için önemli olan, mekanda yaşayacak kişilerin gözünün bakış açısıdır. Le Corbusier kontrolü bırakmamış ve fotoğrafçılar bu süreçte yalnızca bir teknisyen olarak hareket etmiştir (Naegele, 1996, s. 49). Le Corbusier'in çalışma tekniğinde, bahsi geçen noktayı belirleme süreci, binanın yapım aşaması tamamlanmadan hemen önce başlamaktadır. Bu aşamada, bina herhangi bir teknik bakıma tabi tutulmadan ilk olarak birden fazla açıdan çekilmektedir.

Görsel 5. Oeuvre Complete'ten görseller
(<http://paradisebackyard.blogspot.com/2015/09/le-corbusier.html>)

Çerçevenin yatay düzlüğü (ufka paralel) ve mekandaki inşaat merdivenleri gibi detaylar göz ardı edilmektedir. Yapım aşaması bittikten hemen sonra, kullanıcı binaya girmeden hemen önce, fotoğrafçı önceden seçilmiş bir açıdan çalışmaya başlamaktadır; bu, istenen kompozisyonu ve etkiyi garanti etmektedir.

Görsel 6. Oeuvre Complete'ten görseller
(<http://paradisebackyard.blogspot.com/2015/09/le-corbusier.html>)

Özetle, fotoğraf üzerinden çalışmalar iletişim kurmak için verimli bir yöntemdir. Wang ve Burris'in (1997) fotoğrafçılığa yönelik en iyi bilinen yaklaşımlarından biri, bir katılım eylemi araştırma aracı olarak popüler hale getirilen fotoğraf sesidir. Bu katılımcı fotoğrafçılık, büyük ölçüde hikaye anlatmanın yeni yollarını açabilir ve fotoğrafla yaşanmış deneyimlerin iletilmesi, insanlara yaşam alanlarını göstermek için kullanılabilir. Bu sadece fotoğrafların araştırmacılara, başka türlü erişilemeyen kişisel ve/veya özel alanlara erişmelerini sağlamakla kalmamaktadır (Liebenberg, 2009). Dahası, bu deneyimleri onlara yeni şekillerde anlatılmalarını ve görülmelerini sağlayan alan; olayların nerede olduğu ile alakalıdır (Anderson & Jones, 2009; Dennis ve diğerleri, 2009; Rudkin &

Davis, 1997; Svensson ve diğeri, 2009). Başka bir deyişle, katılımcı fotoğrafçılık, doğrudan iletişim kurmanın bir yoludur. İnsanların sosyo-mekansal yaşamlarını ve dolayısıyla toplumun anayasasına ilişkin anlayışımızı geliştirmeyi insanların yaşadığı alan ile paralellikle oluşturmaktadır (Anderson ve Jones, 2009; Pink, 2011).

7. SONUÇ

Bu makale, yaratıcılıkta fotoğraf kullanımıyla ilgili bazı konuları araştırmıştır. Fotoğrafın etkisi üzerine örnekler verilse de daha geniş epistemolojik ve katılımcı, görsel yöntemleri çevreleyen metodolojik tartışmalar, iç içedir. Daha kişisel anlamda, fotoğrafın zenginleştirici bir araştırma yöntemi olması ve bu şekilde insanlarla paylaşarak yaratıcı sürece dahil olmak, araştırmanın özünde değerli bir parçası olabilir. Konumlandırma nosyonunun yeniden bütünleşmesini benimsemek için pek çok neden bulmak mümkündür. Ne var ki, yaratıcılığı farklı çeşitlerde fark etmek ve kullanmak önemlidir. Tasarım detaylarla güzelleşir ve detayları da çeşitli şekilde fark etmek mümkündür. Fotoğrafın bize sunmuş olduğu sabit çerçeve, fark etmemizi ve farklı şekillerde tasarımlar oluşturmamızı sağlayabilir. Tasarım ve de özellikle mimari ile simbiyoz bir ilişki içerisinde olan fotoğraf sanatının belgeleme, gerçeği yansıtma, hatıraları koruma ya da bellek/hafıza özelliklerinin yanı sıra oldukça önemli bir başka etkisi de görülmektedir. Bu da bahsi geçen çerçevenin toparlayıcı özelliğidir. Çalışmanın sonucunda bakmak ve görmek arasındaki farka vurgu yaparak fotoğraf aracılığı ile tasarım geliştirmenin nasıl mümkün olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Mimar Le Corbusier'in çalışmaları ile de örneklendirilen çalışma, iki boyut aracılığı ile üç boyutlu çalışmalar geliştiren kişilere farklı bakış açıları sunmayı amaçlamaktadır.

KAYNAKÇA

1. Anderson, J., & Jones, K. (2009). The difference that place makes to methodology: Uncovering the lived space of young people's spatial practices. *Children's Geographies*, 7(3), 291-303.
2. Berger, J. (1995). *Görme Biçimleri*. Metis Yayınları. İstanbul.
3. Bolton, A., Pole, C., & Mizen. P. (2001). Picture this: Researching child workers. *Sociology*, 35(2), 501-518.
4. Castleden, H., Garvin, T., & Huu-ay-aht, F. N. (2008). Modifying photovoice for communitybased participatory indigenous research. *Social Science and Medicine*, 66(6), 1393- 1405.
5. Clover, D. E. (2006). Out of the dark room: Participatory photography as a critical, imaginative, and public aesthetic practice of transformative education. *Journal of Transformative Education*, 4(3), 275-290.
6. Croghan, R., Griffin, C., Hunter, J., & Phoenix, A. (2008). Young people's constructions of self: Notes on the use and analysis of the photo-elicitation methods. *International Journal of Social Research Methodology*, 11(4), 345-356.
7. Dennis, S. F., Gaulocher, S., Carpiano, R. M., & Brown, D.(2009). Participatory photo mapping (PPM): Exploring an integrated method for health and place research with young people. *Health and Place*, 15, 466-473.
8. Erol, E. (2017). Türkiye'de 2000 Sonrası Çağdaş Sanatta Fotoğraf Aracılığı İle Yapılan Kent Yorumları Ve Sonuçları. *Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü*.
9. Gorlin, Alexander, "The Ghost in the Machine: Surrealism in the Work of Le Corbusier", *Perspekta*, Sayı 18, 1982: 50-65.
10. Gül, U. (2020). Değişen teknoloji ve yüzeyin sınırlanışı: fotoğraftan cep telefonuna. *Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Cilt 6, Sayı 1, 161-180.
11. Harper, D. (2002). Talking about pictures: A case for photo elicitation. *Visual Studies*, 17, 37-41.
12. Ho, W.-C., Rochelle, T. L., & Yuen, W.-K. (2010). We are not sad at all: Adolescents talk about their city of sadness through photovoice. *Journal of Adolescent Research*, 26(6), 727-765.
13. Kullman, K. (2012). Experiments with moving children and digital cameras. *Children's Geographies*, 10(1), 1-16.
14. Laseau, P. (2001). *Graphic Thinking for Architects & Designers*. Canada: John Wiley & Sons, Inc
15. Liebenberg, L. (2009). The visual image as discussion point: increasing validity in boundary crossing research. *Qualitative Research*, 9(4), 441-467.
16. Luttrell, W. (2010). A camera is a big responsibility: A lens for analysing children's visual voices. *Visual Studies*, 25(3), 224-237.
17. Mizen, P. (2005). A little light work? Children's images of their labour. *Visual Studies*, 20(2), 124-139.

18. Morrow, V., & Richards, M. (1996). The ethics of social research with children: An overview. *Children and Society*, 10(2), 90-105.
19. Murray, L. (2009). Looking at and looking back: Visualization in mobile research. *Qualitative Research*, 9(4), 469-488.
20. Naegele, Daniel, *Le Corbusier's Seeing Things: Ambiguity and Illusion in the Representation of Modern Architecture*, Basılmamış Doktora Tezi, Pennsylvania Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, 1996.
21. Newman, M., Woodcock, A., & Dunham, P. (2006). Playtime in the borderlands: Children's representations of school, gender and bullying through photographs and interviews. *Children's Geographies*, 4(3), 289-302.
22. Packard, J. (2008). I'm gonna show you what it's really like out here: The power and limitation of participatory visual methods. *Visual Studies*, 23(1), 63-77.
23. Pink, S., Hogan, S., & Bird, J. (2011). Intersections and inroads: Art therapy's contribution to visual methods. *International Journal of Art Therapy*, 16(1), 14-19.
24. Rudkin, J. K., & Davis, A. (2007). Photography as a tool for understanding youth connections to their neighborhood. *Children, Youth and Environments*, 17(4), 107-123.
25. Singhal, A., Harter, L. M., Chitnis, K., & Sharma, D. (2007). Participatory photography as theory, method and praxis: Analyzing and entertainment-education project in India. *Critical Arts*, 21(1), 212-227.
26. Svensson, M., Ekblad, S., & Ascher, H. (2009). Making meaningful space for oneself: Photobased dialogue with siblings of refugee children with severe withdrawal symptoms. *Children's Geographies*, 7(2), 209-228.
27. <http://paradisebackyard.blogspot.com/2015/09/le-corbusier.html>
28. Wang, C., & Burris, M. A. (1997) Photovoice: Concept, methodology, and use for participatory needs assessment. *Health Education and Behaviour*, 24(3), 369-387.
29. Weber, S. (2008). Chap. 4: Visual Images in Research. In: J. G. Knowles, & A. L. Cole (Eds.), *Handbook of the Arts in Qualitative Research: Perspectives, Methodologies, Examples, and Issues* (pp. 41-53). Los Angeles, CA: Sage Publications.
<http://dx.doi.org/10.4135/9781452226545.n4>

Subject Area
Fine Arts Education

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 105
PP: 4060-4072

Arrival
16 September 2022
Published

31 December 2022
Article ID Number
65073

Article Serial Number
02

Doi Number
<http://dx.doi.org/10.2922/8/sss.65073>

How to Cite This Article
Aydemir, D. (2022).
“Eğitsel Yeni Medya
Tasarımında Görsel Öge
Ve İlkeler” International
Social Sciences Studies
Journal, (e-ISSN:2587-
1587) Vol:8, Issue:105;
pp:4060-4072

Social Sciences Studies
Journal is licensed under
a Creative Commons
Attribution-
NonCommercial 4.0
International License.

Eğitsel Yeni Medya Tasarımında Görsel Öge Ve İlkeler

Graphic Elements and Principles in Design of Educational New Media

Dilek Aydemir¹

¹ Dr. Öğr. Üyesi., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Turhal Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Grafik Tasarımı Bölümü, Tokat, Türkiye

ÖZET

Yeni medyada, gelenekselin aksine eğitim içeriğine hızlı erişim, zamandan ve mekândan kopukluk, bilgiye kolay ulaşım, kullanıcı odaklılık gibi özellikler öne çıkmaktadır. Yeni medya teknolojisi bilgi teknolojileri ve sanatsal alanda görsel ifade araçlarını genişletmiştir. Yeni medyanın eğitim alanında kullanımıyla eğitsel yeni medya yazılımları günümüz eğitim hayatında sınıf içi ve sınıf dışı ortamlarda eğitim süreçlerinde bire bir rol oynamaktadırlar. Öğrencilerin ders çalışma aktivitelerinde sıklıkla tercih edilen ve bireysel ders çalışmayı da destekleyen eğitsel çoklu ortam yazılımları öğrenci ile doğrudan etkileşim halindedir. Eğitsel yeni medya yazılımlarının kullanıcı ile direkt etkileşim halinde olma durumu onların tasarımları ile ilişkilidir. Eğitsel yeni medya yazılımlarının görsel tasarımları, kullanıcı ile etkileşimi başlatır ve aktivitelerin devamlılığını sağlayan, yazılımların amaçlarını gerçekleştirmesinde rol oynayan önemli bir süreçtir. Bu sebeplerle eğitsel yeni medya tasarımı sürecinde hedef kitle ve etkileşim odaklı, görsel tasarım öğeleri ve ilkeleri gözetilerek tasarım sürecinin gerçekleştirilmesi başarılı ve etkili yazılımların üretilmesini sağlayabilir. Eğitsel yeni medya ortamlarının tasarımında, kullanıcılar ile zengin bir görsel iletişim süreci gerçekleştirilebilmesi ve eğitimin daha nitelikli gerçekleştirilebilmesi amacıyla bu süreçte uygulanması gereken görsel tasarım öge ve ilkelerinin açıklanması bu araştırmanın temel amacını ortaya koymaktadır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden olan literatür taraması yöntemi kullanılmıştır. Sonuçta; tasarlanan yazılımların birer öğrenme aracı olduğu, eğitsel yeni medya yazılımların tasarımlarının görsel tasarım elemanlarına uygun yaklaşım özelliklerini taşımasının önemi vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eğitsel Yeni Medya Yazılımları, Görsel Tasarım Öğeleri Ve İlkeleri, Yeni Medya, Yeni Medya Tasarımı

ABSTRACT

In the area of New Media, contrary to the traditional one, qualities such as quick access to the educational material, freedom of time and place, easy access to the information, user-centeredness become prominent. New media technology has extended the tools of graphic expression. As new media is used in the area of education, educational new media software play an active role in both in-class and out-of-class activities in today's school and academic life. The educational multimedia software, that are often chosen at studying activities and also self-studies, directly form an interaction with the student. Forming direct interaction with the user of the educational new media software is connected with their designs. The graphic designs of educational new media software start the interaction with the user, and it is an important process which enables the continuity of the activities and makes the software accomplish their purposes. Due to these reasons in the process of educational new media design, materializing the design process, regarding of target group and being interaction-centered and also of graphic elements and principles, can enable to produce successful and effective software. This research's main aim is to explain necessary graphic elements and principles -in the process of designing educational new media platforms - needed for having a rich graphic communication process with the users and making the education more qualified. In this work, literature review, as a type of qualitative research methodology, has been made. In conclusion, it is highlighted that the designed software are educational tools themselves and it is important for the designs of the educational new media software to have convenient approach to graphic design elements.

Keywords: Elements and Principals of Graphic Design, New Media Design, New Media, Software of Educational New Media

1. GİRİŞ

Yeni medya, eğitim teknolojilerinde kullanılmaya başlandığından bu yana her eğitim kademesinde sınıf içi ve sınıf dışı bilgiye erişim açısından kullanıcılara uçsuz bucaksız önemli fırsatlar sunmaktadır. Kullanıcılar bilgisayarlarının, tabletlerinin hatta cep telefonlarının başından dünyanın her yerindeki bilgiye kolay ve hızlı erişim sağlayabilmektedirler. Böylece yeni medyanın eğitime kanalize olmasıyla eğitimde yeni bakış açıları gelişmiştir.

Yeni medya teknolojileri ile öğrenciler, sınıf duvarlarının ötesinde gerçek dünyaya ulaşmaktadırlar; mevcut bir ders programında bulunmayan araştırma alanlarını da keşfetmek istediklerinde, örneğin ulusal ve uluslararası sergilere, konferanslara vb. faaliyetlere katılmaları kolaylaştıran, bağımsız çalışmalar için yeni medya onları teşvik edebilmektedir (Ippolito, Blais, Smith, Evans, & Stormer, 2009). Eğitsel yeni medya yazılımlarının kullanıcıların erişimine sunulmasıyla eğitimin duvarları önemli ölçüde kaldırılmıştır. Okul dışı ve öz çalışma etkinliklerinin gerçekleştirildiği bu yazılımlar kullanıcılarla birebir etkileşim halindedirler.

Geleneksel medya ile karşılaştırıldığında, internet tabanlı bir dijital medya teknolojisidir; kelimeleri, resimleri, görüntüleri ve sesleri ağ üzerinden ileten daha entegre ve etkileyici, kapsamlı bir taşıyıcıdır. Yeni medya, tasarım

açısından da izleyiciye geniş bir ekran alanı sunar ve daha fazla gelişimi teşvik eder (Lei, Wenwen, & Guoxiang, 2019).

Etkileşimli öğrenme ortamları, çok yönlü etkileşim ve öğretim olanaklarını içeren, öğrencilerin kendi öğrenmelerini kendileri yönlendirebildiği, zamandan ve mekândan bağımsız ortamlardır. Bu ortamların niteliğini pozitif yönde etkileyen unsurlar arasında öğrenenlerin algılama düzeylerine uygunluğu ve tasarımların öğrenenler üzerinde oluşturduğu algısal etkiler yer almaktadır. Bu sebeplerle etkileşimli öğretim ortamlarının tasarlanmasında görsel tasarım öğe ve ilkelerinin işe koşulması önem taşımaktadır (Erişti, Uluysal, & Dindar, 2013). Kullanıcı ile direkt etkileşim halinde olan yeni medya yazılımlarının etkili bir görsel iletişim süreci gerçekleştirip uygun bir görsel tasarım dili kullanarak amaçlarını gerçekleştirebilirler. Hedef kitlenin çok iyi tanımlandığı ve hedef kitlenin ihtiyaçlarına ve yaş aralığına uygun, görsel tasarım öğe ve ilkelerine göre hazırlanmış eğitsel yazılımlar kullanıcılara en doğru kanaldan ulaşacaktır. Etkili bir şekilde iletişim kurmak, eğitim amaçlı tasarımın önemli bir parçasıdır ve görsel sergileme, çoğu eğitim ortamında kritik bir rol oynamaktadır (Tomita, 2015). Ayrıca öğretim materyallerinde artarak kullanılan grafik sayısı, görsel elemanların öğrenme üzerindeki etkilerini keşfetmeyi de diğer yandan önemli kılmaktadır (Tomita, 2015). Bu bağlamda eğitim hayatının bir parçası haline gelen eğitsel yeni medya yazılımlarının tasarlanma kriterlerinin bilinmesi önem kazanmaktadır. Evans ve Thomas'a (2013) göre grafik tasarım, etkili bir iletişim dili oluşturmak için görsel unsurları en uygun şekilde düzenleme sanatıdır (Evans & Thomas, 2013). Nitelikli ve amaca uygun bir tasarım elde etmek için, Evans & Thomas (2013) tasarımcılara görsel tasarım öğeleri ve ilkelerini iyi kavramalarını salık vermektedir. Görsel tasarım öğe ve ilkelerinin kavranılması, eğitsel yeni medya yazılımlarının görsel tasarımını araştıran tüm araştırmacılar için de önemli olmalıdır.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Eğitsel yeni medya yazılımlarının öğrenenlerin etkili ve nitelikli bir görsel iletişim sürecine katılması ve sonucunda daha nitelikli bir öğretim gerçekleştirilebilmesi amacıyla tasarım sürecinde işe koşulması gereken görsel tasarım öğeleri ve ilkelerinin açıklanması ve öneminin ortaya konulması bu araştırmanın temel amacının oluşturmaktadır.

3. YÖNTEM

Eğitsel yeni medya yazılımlarının tasarım evresinde görsel tasarım öğeleri ve ilkelerinin açıklandığı bu çalışmada araştırma verilerinin toplanması, analizi, yorumlanması için literatür taraması yöntemi uygulanmıştır.

Akademik araştırmalarda literatür taraması, araştırmanın konusuyla alakalı, araştırmadan önce yayımlanan eserlerin incelenmesi, araştırılması, okunması, özetlenmesi analiz, sentez edilmesi gibi çalışmaları kapsamaktadır. Bu yöntemin asıl amacı, önceki literatürün araştırılan konu hakkında ulaştığı noktayı belirlemek, literatürdeki boşlukları tespit etmek ve kendi özgün çalışmamızın önceki literatüre göre nerede duracağını tespit etmektir (Demirci, 2014). Nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların, olayların doğal ortamda bütüncül ve gerçekçi bir şekilde ortaya konduğu nitel bir süreçten oluşur" (Balcı, 2007).

Konu hakkında ilgili alanyazın taranmış, bulgular kısmında araştırmacı tarafından eğitsel yeni medya tasarım ilke ve öğeleri ile sınıflandırılmıştır.

4. BULGULAR

4.1. Yeni Medya Tasarımı ve Hedef Kitle

Dijital tasarımın kendine has bir tasarım ortamı olarak evrimi, kendi teorik kaynakları tarafından motive edilmiş, yeni teknolojilerle desteklenen ve benzersiz tasarım ortamları üreten bir olaydır (Oxman, 2006). Yeni medya tasarımı, iki ve üç boyutlu etkileşimli süreçlere dayalı dijital içerik geliştirme odaklı bir tasarım sürecidir ve dijital medyanın her türlüünü içermektedir (Erişti S. D., 2017). Yeni medya, geleneksel medyanın sınırlarını zorlamakta ve kullanıcılara daha geniş bir yaratıcı alan sağlamaktadır (Lei, Wenwen, & Guoxiang, 2019). Ayrıca yeni teknolojiler medyayı, insanlık tarihinde şimdiye kadar hiç olmadığı kadar önemli ve etkili kılmaktadır (Lin, Li, Deng, & Lee, 2013).

Teknolojik gelişmelerin sonucunda eğitsel yeni medya uygulamaları, zaman ve mekânsal olarak sınırlı olan geleneksel öğrenmeden, günlük yaşamla iç içe, aktif öğrenmeye geçmeyi kolaylaştırırlar. Bu şekilde, her yerde öğrenme mümkün olmaktadır (Karimi, 2016). Öğrenenler de pasif bilgi alıcıları olmaktansa, öğrenme sürecinin aktif katılımcıları olurlar (Looi, ve diğerleri, 2010). Ayrıca yeni medya, kendi kendine yönetilen ve yönlendirilen gayri resmi öğrenmeyi teşvik etmektedir (Taylor, Sharples, O'Mlley, & Waycott, 2006).

Yeni medya tasarımı sürecinin nihai amacı hedef kitle odaklı, hedef kitlenin ihtiyaçlarına yönelik içeriklere sahip üretimler gerçekleştirmektir. Tasarımcılar, yazılımcılar, -eğitim temelli yazılım tasarımları için yaş aralığına uygun

görsel tasarım oluşturmak için uzmanlar- hatta hedef kitlenin de danışmanlığını içeren çok yönlü bir ekip çalışması içerir.

Yeni medya tasarımı süreci iletişim, teknoloji, grafik tasarım, görsel tasarım öğeleri ve ilkelerini barındıran etkileşim odaklı bir süreçten meydana gelmektedir. Bu nedenlerle yeni medya tasarımcıları tasarım öge ve ilkelerine hâkim olmalı ve aynı zamanda estetik bir duyarlılıkla tasarım sürecine bu elemanları yansıtmalıdır. Böylece başarılı bir görsel iletişim süreci oluşturabilir.

“Tasarım öğeleri tasarımın nihai amacına uygun olmalı” ilkesi, tasarımlarda yer alan uyarıcıların, öğrenenlerin öğretim hedeflerine ulaşmalarına imkân sağlayacak nitelikleri barındırması gerektiğini ve ilgisiz unsurlardan arındırılması gerektiğini açıklamaktadır. Sürecin tasarlanması, öğretici içerikle ilgili uygulamaları içermelidir” ilkesi, geliştirilen tasarımların planlanan hedeflerle uyumlu, etkileşimli uygulamaları ve görsel tasarımı içermesi, öğrenilecek bilgilerin somutlaştırılmasına yardımcı olması gerektiğini vurgulamaktadır (Erişti, Şahin-İzmirli, İzmirli, Fırat&Haseski, 2010).

Yeni medyada etkili bir görsel iletişim tasarımıyla görsel iletileri oluşturmak ve sunmak öncelikle hedef kitlenin iyi tanınmasını gerektiren bir süreçtir. Hedef kitlenin algılama düzeyine uygun, açık ve anlaşılır bir yapıda oluşturulan tasarımlar, verilmek istenen mesajların ve görsel iletilerin niteliğini üst seviyeye taşıyacaktır.

Eğitsel yeni medya yazılımlarında öğretimin niteliğinin artırılması ve etkili bir şekilde devamının sağlanabilmesi, ulaşılabilecek en geniş hedef kitle oranına erişme amacını güden tasarımlar için hedef kitle olan öğrencilerin algısal niteliklerine göre hazırlanması önemlidir. Bu sebeplerden, tasarım sürecinde öğrenenlerin ilgileri, gelişimsel özelliklerinin yanında içeriğin algılanışına etki eden görsel unsurların da dikkatle kullanılması bir gereklilik olarak görülmektedir (Erişti; Uluyal & Dindar, 2013).

4.2. Eğitsel Yeni Medya Yazılımlarında Önemli Kriterler

Öğrenme ortamları, öğrencilerin öğrenme aktivitelerinde başarıya ulaşmaları için duyuşsal alanlarını harekete geçirebilmeleri açısından önem arz etmektedir. Duyuşsal alan ilgi, tutum, sorumluluk, güven ve dürüstlükten oluşmaktadır (Togas, Naharia, Manggopa, Rompas, & Oroh, 2021). Hazırlanan tasarımlar, hedef kullanıcı kitlesinin amaçlarına ulaşmasına yardımcı olmalı ve onlarda kalıcı davranış değişikliği yaratmalı ilkesi, hazırlanan tasarımın amaçlara uygun olarak uygun bir görsel içerik ve etkileşimli faaliyetler sunması gerektiğini açıklamaktadır.

Tasarımlar, öğrenenlerin gelişim özelliklerine ve ihtiyaçlarına uygun uyarıcılara sahip olmalıdır. Öğrenme sürecinde öğrenenlerin dikkatini içerikte tutmalıdır (Gregorg, Harris, Heard, & Rose, 1995). Üretilen tasarımlar, hedef kitlenin beklentilerine paralel olmalı, bu da öğrenenlerin ilgi ve beklentilerine uygun olarak hazırlanmaları gerektiği anlamına gelmektedir. Bu teori tasarımın öğretim materyali ve öğrenenler arasındaki etkileşimdeki rolüne dikkat çekmektedir. Bu sebeple, ortamdaki tüm iletişim ve etkileşim araçları aktif olarak kullanılmalı ve kullanıcılar da öğrenme sürecinde aktif yer almalıdır (Erişti, Şahin-İzmirli, İzmirli, Fırat&Haseski, 2010). Ayrıca, kullanıcı odaklı tasarım, kullanıcıların gereksinimlerini ve bilgisini içeren teknolojiler yaratmak için birlikte çalışılan kullanıcılar ve tasarımcıları içeren işbirlikçi bir anlayış ve aktif bir sürece dayanmaktadır (Vie, 2018). Kullanıcılar, öğrenme materyalleriyle aktif olduklarında, anlamlı deneyimler kazandıklarında ve yeni materyallerle sosyal etkileşim içinde olduklarında, öğrenme sürecinde aktif olarak yer almış olurlar ve öğrenme kaliteli şekilde gerçekleşmeye başlar. Özellikle yaş grubu küçük çocuklar, uygulamalarda yazılı, sesli, görsel ikonlar vb. çeşitli temsil biçimleriyle karşı karşıya geldiklerinde, kelimelerden zihinsel imgelere geçiş imkanları artar ve etkinliklere zihinsel katılım düzeyleri artar (Hirsh-Pasek, ve diğerleri, 2015).

Öğretim için dijital medyalar üretmek, Öğrenme için Evrensel Tasarım (Universal Design for Learning/UDL) ilkelerini içeren uygulamalı, araştırmaya dayalı dikkatli bir süreçtir. Öğretim, farklı öğrenme yeteneklerine sahip öğrenciler için farklı öğrenme seçenekleri sunar. UDL yönergeleri (2017), motive olmuş öğrenciler için birden fazla temsil ve ifade aracı sağlama gibi teşvik amaçlı seçenekler içerir (Leach, 2017). Vie (2018), UDL için, web siteleri gibi ürünleri “herkes için mümkün olabilecek en iyi şekilde tasarlanması” vurgusuyla “erişilebilirlik ve kullanılabilirlikle” bağlantı kuruyor (Vie, 2018).

Yeni medyada tasarımın etkililiği için görsel tasarım öge ve ilkeleri gözetilerek sistemli bir yapıda oluşturulmalıdır. Yeni medya tasarım sürecinde bahsi geçen görsel tasarım öğeleri ve ilkeleri, çoklu ortam tasarımı sürecinde ekran üzerinden kullanıcıyla etkileşime girdiklerinden ötürü temel tasarım öğeleri ve ilkelerinden farklılık göstermektedir.

4.3. Eğitsel Yeni Medya Tasarımında Görsel Tasarım Öğeleri

4.3.1. Renk

Renk görsel tasarım öğelerinin, tasarımın havasını/modunu belirleyen çok önemli bir unsurdur (Tomita, 2015). Yeni medya uygulamalarında rengin kullanımı vurgulama, ayırt edicilik oluşturma, kategorize etme, estetik açıdan göze hoş gelme vb. başlıklarda öne çıkmaktadır.

Kullanıcıların öncelikle ekran önünde etkinliklerini sürdüreceği göz önünde bulundurulmalıdır. Ekran üzerinden gerçekleştirilecek etkinliklerde izleyicinin yorulmadan ve sıkılmadan çalışmalarını izlemelerini sağlamak için renk ve kontrast kullanımı önemlidir. Kontrastın yanlış kullanımı göz yorucu ve dikkati dağıtıcı parlama potansiyeli nedeniyle tasarım aşamasında oldukça özen gösterilmesi gereken bir noktadır.

Metinlerde vurgulanması gereken yerlerin farklı renklerle dikkat çekiciliğinin artırılması kullanıcının dikkatini o noktaya yönlendirir. Çoklu ortam tasarımlarında renk renkleri ayarlanırken arka plan rengiyle benzeşik bir renk tercih edilmemelidir. Benzer ya da yakın renk değerleriyle hazırlanmış metinleri okumak kullanıcılar açısından oldukça zorlayıcı olacaktır. Böyle bir kullanımın aksine metinler ve arka planda kullanılan renk arasındaki kontrastın çok fazla olması da yine metinlerdeki okunabilirliği olumsuz etkileyecektir. Örneğin siyah bir zemin üzerinde sarı renkte bir metin kullanıldığında, ekranda rahatsız edici bir parlama oluşacak ve okuyucu açısından göz yorucu olacaktır. Erişti (2014), zıt renklerin şiddetinin aynı derecede kullanılmaması gerektiğini aktarmaktadır. Ön plandaki rengin arka planda zıttı kullanılacaksa, diğer rengin şiddeti azaltılmalıdır.

Renk ve kontrast kullanılabilirliğin temel bileşenleridir. Metnin okunaklılığı, okuyucunun harf formlarını arka plandan ayırt edebilme yeteneğine bağlıdır. Renklerin ayırt edilebilmesi genel olarak parlaklığa ve doygunluğa bağlıdır. Beyaz bir arka plan üzerinde kullanılan siyah metinler en yüksek kontrast düzeyine sahiptir. Ayrıca mavi ve sarı gibi tamamlayıcı renkler en yüksek kontrastı sağlarlar. Renk seçimlerinin, kullanıcıların metni arka plandan ayırt etmesini zorlaştırmadığından emin olunması gerekmektedir (Lynch & Horton, 2016).

Tasarım sürecine renk tercihi yapılırken hedef kitlenin beklentileri yadsınmamalıdır. Örneğin hedef kitlenin yaş aralığı renk tercihlerini etkilemektedir. Büyük yaş gruplarına, yetişkinlere hitap eden ekran tasarımlarında soğuk, mat renkler kullanılabilirken; daha küçük yaş aralığına sahip hedef kitle gruplarına yönelik tasarımlarda daha parlak ve daha sıcak tercih edilebilir. Buna ek olarak ekran üzerine çok çeşitli renk kullanılması görsel kargaşaya sebep olup bütünlüğü zedeleyebilmektedir.

Tüm bunlara ek olarak tasarım aşamasında renk seçimleri sürecinde rengin psikolojik olarak insan üzerinde bıraktığı etkilerin bilgisinden de faydalanılmalıdır. Renkler, kişiler üzerinde öznel karar alma mekanizmasında ve kişisel tutumlar üzerinde etkin bir faktör olabilmektedir (Arıkan, 2008). Kullanılan renkler tasarımda istenen hiyerarşi ve etkinin kurgulanmasında katkı sağlayabilir ve farklı kültürlerin, renklerin anlamlarını farklı yorumladıklarına dikkat edilmelidir (Ware, 2008).

4.3.2. Tipografik Öğeler

Tipografi, sayfadaki harf formlarının dengesi ve etkileşimidir; okuyucunun içeriği anlamasına ve sayfa içeriğini özümsemesine yardımcı olan sözlü ve görsel bir denklemdir. Tipografi hem görsel hem sözlü iletişim olarak ikili rol oynamaktadır. Kullanıcılar sayfayı taradığında, her iki fonksiyonun da bilinçli olarak farkındadırlar; önce sayfanın genel grafik öğelerini incelerler, sonra dili ayırıştırır ve okurlar (Lynch & Horton, 2016).

Mobil tasarımlarda kullanıcıları yönlendirmede ve aynı zamanda sayfanın görsel hiyerarşisinin sağlanması bakımından tipografi öğesinin önemli bir yeri vardır. Özellikle hedefi daha küçük yaş aralıkları olan yeni medya yazılımlarında tipografinin etkili ve doğru kullanımı öğrenimin gerçekleştirilmesi ve yazılımların hedefine odaklı olarak hizmet etmesi bakımından ciddi bir yer tutmaktadır. Tasarımda tipografinin kötü kullanımı, öğrenenlerin üzerinde durdukları sayfadan ya da metinden vazgeçmelerine neden olabilmektedir. Şu sebeptendir ki etkili bir tipografik düzenleme izleyicisine bir mesaj iletir ve onun tasarımda kalmasını sağlar. Tasarımdaki tipografik öğelerin açıklığı ve iyi bir hiyerarşik düzen, kullanıcının içeriği anlamlandırmasında kritik bir noktadır (Sherin, 2012).

Tasarımda bulunan tipografik öğelerin kullanımı okuyucuların ihtiyaçlarına göre olmalıdır. Tipografik elemanlarla iletilecek bilgiler öncelikle önem sırasına sokulmalıdır. Bölümler, alt bölümler, renkler, simgeler ve biçimsel değişimler metinlerin anlaşılabilirliğine pozitif etkide bulunur ve böylece okuyuculara zaman kazandırır. Bilgiler tasarım içerisinde uygun bölümlere ayrılarak düzenlenmelidir. Bu bölümleri oluşturan parçalar tutarlı bir görsel yapıda sunulmalıdır (Becer, İletişim ve Grafik Tasarım, 2006). Normal metne göre daha büyük ve bold metin kullanılarak başlık görsel olarak vurgulanabilir. Genellikle sayfa başlıkları, bölüm başlıkları ve alt başlıklar olmak üzere hiyerarşik bir başlık sistemi vardır. Bu hiyerarşi, görsel olarak, genellikle başlıkların boyutları ve konumları

ile düzenlenir. Örneğin sayfanın üst kısmındaki büyük başlık, tüm sayfa içeriğini kapsayan başlık olabilir. Bölüm başlıkları devamında daha küçüktür ve sayfa boyunca serpiştirilirler, alt bölüm başlıkları da daha küçüktür. Bilgi ilişkilerini ve hiyerarşi bu şekilde kodlanabilir (Lynch & Horton, 2016).

Çoklu ortamlarda tasarlanan bir eğitim uygulamasının hedef kitlesi okumayı henüz yeni öğrenmiş çocuklar ya da orta düzey okuma becerilerine sahip çocuklardan oluşabilmektedir. Tipografik elemanların kullanımının kullanıcıların bu farklılıkları göz önüne alınıp, yaş gruplarına uygun olarak ele alınması gerekmektedir (Naranjo-Bock, 2019). Kullanılan üç çeşit yazımsal karakter tipi bulunmaktadır. Bunlar serifli, serifsiz ve dekoratif karakterler olarak isimlendirilmektedir. Bununla birlikte serifsiz yazı tipleri daha okunaklı (legible), serifli yazı tipleri ise daha okunabilir (readable) olarak tanımlanmaktadır (Lohr, 2008). Yazı karakterlerinin çeşitli şekillerde kullanımı, ihtiyaçlara göre yapılmalıdır. Çoklu ortam ekran tasarımlarında, serifli, serifsiz gibi farklı font ailelerinden olan ikiden fazla yazı karakteri tercihi kullanıcıların algılaması bakımından güçlük yaratabilir (Pektaş, 2012).

Çocuklara yönelik yeni medya yazılımlarında bazı özel durumlara sahip bireylere yönelik özel kullanıcı tercihlerinin de yer alması önemlidir. (Naranjo-Bock, 2019), kullanıcı tercihleri hakkında şu bilgileri aktarmaktadır: Tipografinin konusunda en etkin bilgilere sahip olup, tüm kurallarını izleyip uygulasanız bile, görme bozukluğuna sahip olan kişiler metnizi okuyamayabilir. Bazı bireyler görme bozukluğundan dolayı daha büyük metinlere veya ışığa duyarlılık sebebiyle ters renklere ihtiyaç duyabilirler. Disleksi gibi okumada bazı zorluklar yaşayabilecek kişiler için, yazı tipi, rengi ve boyutlarının en iyi şekilde ayarlanmış varyasyonları olmalıdır. Bu gibi çeşitli problemlere sahip insanlar belirli bir okuma modunu tercih edebilir ve normal kullanım tercihlerinin yanı sıra kişisel ihtiyacına uygun tercihlerini yerine getiren çoklu ortam sitelerini tercih ederler. Tasarımcı kullanıcının görüntüleme ihtiyaçlarını karşılayan özel bir stil sayfası tanımlayabilmelidir. Görme gücü az olan bir kişi için, tüm başlıkları ve paragrafları 32 pikselde düzenlenmiş, arka planı siyah, metni ise maksimum kontrast için beyaz yapan bir stil sayfası tanımlanabilir.

Tipografide metinlerin okunurluğuna etki eden bir diğer unsur da marj paylarıdır. “Marj” kelimesi, Latince “kenar” anlamına gelen “marginis” kelimesinden gelmektedir. Metinlerle, sayfa kenarları arasındaki yazısız alanlara denmektedir. Göz, okuma sırasında bulunduğu satırdan diğerine inerken satırlar etrafında, bilhassa sayfanın sol kenarında belli bir boşluk ihtiyacını hissetmektedir. Sayfadaki metinlerde bu kenar boşlukları yeterli değil ise, yazılı ifadeler kalabalık ve karmaşık bir izlenim yaratarak sayfayı itici bir görünüme sokabilmektedir. Uygun kenar boşlukları ayarlandığında sayfa düzenli ve ferah bir görünüme erişerek çok daha okunur bir hale gelmektedir. Tutarlı şekilde kullanıldığında marjlar, dengeli bir yapı oluşturarak ve bir site boyunca sayfalar arasında birliği sağlarlar. Ayrıca, ekranın pozitif alanını (metin, grafikler) negatif (beyaz) alanından zıt hale getirerek görsel ilgi yaratırlar (Becer, Modern Sanat ve Yeni Tipografi, 2016); Naranjo-Bock, 2019).

Tipografi kullanımında satır uzunluğunun da okunurluğun sağlamasında önemli bir yeri vardır. Satır uzunluğu, metin bloklarının sayfadaki yatay mesafesidir. Mobil ekranlarda gereğinden fazla uzun olan metinler okunurluğu olumsuz yönde etkileyecektir. Görülen her satırda doğru şekilde karakter kullanımı yapılmış olması, metinlerin rahat okunması ve dolayısıyla daha kolay kavranması için önemlidir. Metin eğer çok kısa ise, göz sayfada çok fazla ileri-geri gitmek zorunda kalacak ve eğer metin satır uzunluğu çok fazla ise okuyucunun gözü metne odaklanmakta zorluk çekecektir.

Yeni medya tasarımında bahsi geçen özelliklerin yanı sıra kinetik tipografiden de bahsedilebilir. Kinetik tipografi izleyenin dikkatini çekmek ve akılda kalıcılık sağlamak için yazının animasyonatif şekillerle kişilik kazandırılmasıdır. Tipografiyi hareketli ve dinamik olarak biçimlendirerek sunmak onun ilgi çekiciliğini artırarak verilmek istenen mesajı ya da bilgiyi daha etkili ve vurgulu bir hale bürür. Kurtçu (2017), yazının yalnızca okunması değil, aynı zamanda yazılı ifadelerin hareketleri, kavramları, ses ve durumları da ifade etmesidir.

4.3.3. Görseller/Grafikler/Dijital İllüstrasyonlar

Görseller hakkındaki temel soru, tasarımcıların, öğrencilerin daha sonra anlamlı bir kullanım için geri çağrılmak üzere bilgileri elde edip, öğrenmelerine yardımcı olmak için görselleri nasıl organize edip kullanabilecekleridir (Aisami, 2014). Çünkü görsellerin öğrenme üzerinde yüklendiği önemli görevler vardır. Görsel elemanlar, kullanıcıların somut kavramlara ulaşmasında ve kavramlar arasında ilgi kurmasını kolaylaştırma, bilgiyi alma ve anlamlandırma açısından önemlidir. Görsellerle somut hale gelen içerik sayesinde öğrenme kolaylaşmaktadır.

Görseller, kullanıcılara karmaşık bir dünyayı daha kolay bir şekilde anlatılacağına dair verilen bir ipucudur (Lynch & Horton, 2016).

Küçük yaş gruplarına yönelik eğitsel yeni medya yazılımlarında oldukça yoğun resim, animasyon, fotoğraf, grafik vb. görsel imajlar kullanılmaktadır. Söz konusu görsel imajların yazılımların içeriğine ve hedeflenen kitlenin niteliklerine uyumlu aynı zamanda uygulamanın genel bütünlüğünü bozmayacak şekilde kullanılması önemlidir.

Görsel seçim yapılırken karar vermek komplike bir iştir. Uygun görsellerin seçimi yapılırken öğrenme hedeflerini ve öğrenenlerin bireysel farklılıklarını dikkate almak önemlidir (Clark & Lyons, 2004).

Görseller, metinlerde karşı tarafa öğretilmesi hedeflenen kavramlarla bir bütünlük sahibi olduklarında, öğrencilerin niteliklerine uygun özelliklere sahip olduklarında ve öğretici bir amaca hizmet ettikleri zaman içeriğin anlaşılabilirliğine önemli katkıda bulunabilirler. Bilgilerin görsellerle desteklenilerek hafızada kalıcı hale gelmesinin, yalnızca kelimelerle hafızada kalıcılığın gerçekleşmesinden daha başarılı olduğuna dair önemli kanıtlar vardır; bu nedenle görsel kullanımı özellikle önemlidir (Goodson, 2008). Göz, tasarımda ilk olarak şekil ve renk alanlarını algılar. İkinci sırada ise metinler algılanır. Bu sebepten, izleyicinin dikkatini metne çekmek, onları görsel lekelere dönüştürerek mümkün olur (Kaptan & Kaptan, 2005).

Görsel temsillerin kullanımı, sözel verileri kullanıcıların zihninde daha somut bir şekilde canlandırabilir. Öğrencilere, önceki bilgilerden de ayrıntılar, açıklamalar, örnekler ve ilgili veriler ekleyerek bilgi transferini kolaylaştırma, anlamlandırma, hafızayı geliştirme ve eleştirel, yaratıcı, karmaşık düşünme becerilerini geliştirebilir (Goodson, 2008).

4.3.4. Videolar

Teknik olarak video, "kaydedilmiş görüntülerin üzerinde birtakım işlemler uygulanmasıyla, söz konusu imgelerin monitör/tv gibi dijital aygıtlarda görüntülenmesi sağlanan bir teknolojidir." Çoklu ortam aracı olarak video ise, ya bir makine aracılığıyla kaydedilmiş filmlere ya da animasyon gibi bilgisayar ortamında oluşturulan görüntülere video düzenleme programları aracılığıyla grafik, ses, yazı ve bazı efektler eklenerek, birtakım dijital araçlarda izlenebilmesi için .mpeg, .mp4, .mkv, .mov ve .avi uzantılı dosyalara dönüştürülmesidir (Sakman, 2020). Eğitim-öğretim alanında yenilikçi alternatifler sunan yeni medya sayesinde, videolar da eğitsel materyallere dönüşmüştür. Çoklu ortamlarla, eğitsel video uygulamaları sıklıkla kullanılmaktadır ve öğrenme açısından oldukça kullanışlı birer eğitsel ortam oluşturmaktadırlar (Ata & Atik, 2016). Videolar, görüntüleri parçalara bölüp, farklı şeyler de ekleyerek, eğitsel amaçlara uygun olarak düzenlenip yeniden birleştirme imkânı sunmaktadırlar (Turim, 1995). Bir hikâyeyi anlatmanın en iyi yolu, bir senaryo yazmak ve profesyonel bir anlatımla kaydetmektir (Lynch & Horton, 2016). Yeni medya yazılımlarındaki video içerikleri, hedefe yönelik öğrenme grubunun, sunulan görsel iletileri somutlaştırarak kalıcı öğrenmeler gerçekleştirmesinde kullanılabilir. Web sitelerindeki videolar mevcut içeriği zenginleştirmek, görselleştirmek ve dikkat çekme amacıyla kullanılmalıdır (Nielsen, 2000).

4.3.5. Yönlendirmeler

Yönlendirmeler eğitsel yeni medya uygulamalarında kullanıcıların uygulama içinde rahatça dolaşımını ve kullanıcıların tasarımı etkileşime girmesini sağlarlar. Erişti (2017), oldukça çeşitlilik gösterirler. Doğrusal (linear), modüler (modular navigation), açık (open navigation), detaylı (deep navigation) olarak kategorize edilebilirler. Doğrusal (linear) yönlendirmeler, ikonlar (icon), hareketli ikonlar (motion icon), resimli ikonlar (picon) vb. etkileşimi esas alan görsellerle, sayfalar arasında geçiş yapma, bulunulan sayfadan ana sayfaya dönüş ve siteyi genel olarak gezinme gibi etkileşimleri sağlarlar.

Yönlendirmeler, tasarımın bütünlüğüne uygun, sayfada kolay fark edilebilen, tutarlı bir konumda, renk ve şekilsel özellikleri bakımında da bir bütünlük içinde olmalıdırlar. Yönlendirmeler kullanıcıların gözü tarafından ekranda her zaman aynı yerleşik yerlerde aranılır. Bir buton sayfada sağ üst köşede görülüyorsa, kullanıcı her seferi bu butonu sağ üst köşede arar. Bu durumun ekranda sağlanması da etkinliğin akıcılığı için önem arz eder.

4.3.6. Kullanıcı Arayüzü Tasarımı

Voithofer (2005), dijital cihazların giderek daha çeşitli kültür biçimlerini iletmek için kullanıldığından; bilgisayar arayüzlerinin, kişinin sosyal dünyalarının yaratılmasını ve deneyimlemesini şekillendiren ve sınırlayan "kültürel arayüzler" olduğunu ileri sürmektedir. Arayüz, kullanıcı ve uygulama arasındaki etkileşimin yaşandığı ortamdır. Arayüzün amacı, kullanıcıların olabilecek en verimli şekilde uygulamada hareket edebilmeleridir. Arayüz tasarımı kullanıcıyı yönlendiren tüm öğeleri barındırmaktadır.

Arayüzde öğrenenlerin ihtiyacı olabilecek her şey bulunmalıdır. Yoğun bilgi aktarımıyla karmaşık bir ortamdan uzak durulup, görüntülerin estetik kalitesine dikkat edilip, aktarılan veriler metin, grafik, video gibi farklı çoklu ortam bileşenleri ile amaca yönelik sunulabilmelidir (Alessi & Trollip, 2001).

İyi bir arayüz tasarımında amaç tutarlı ve öngörülebilir olmaktır, tasarım içerikle hiçbir zaman rekabet etmez. Kullanıcılar siteyi/yazılımı keşfetmek için kendilerini rahat hissetmeli ve ihtiyaç duyduklarını tasarım içinde bulabileceklerinden emin olmalıdır. Sayfanın grafik kimliği, bilginin devamlılığı için görsel ipuçları sağlar. Olağandışı ya da “tuhaf yaratıcı” gezinme ve ana sayfa metaforları her zaman başarısız olmaktadır; çünkü bunlar kullanıcıya yabancı ve öngörülemeyen bir arabirim yükü getirir. Kullanıcıları anlaşılmayan sayfasına yönlendirdiğinizde, hızlı bir şekilde “geri” düğmesine basacaklardır ve farklı bir uygulama arayışına geçeceklerdir; böylece potansiyel bir öğrenen ve kullanıcı kaybedilmiş olacaktır (Lynch & Horton, 2016).

Öğrencilerin kullanımına sunulacak çoklu ortam yazılımlarında arayüzlerde bilgi yoğunluğu nedeniyle karmaşıklıklar ortaya çıkabilmektedir. Çoklu ortam ile öğretilmesi istenen bilgilerin uyum içinde ve uygun hiyerarşi ile sunulması konusunda tasarımcılara önemli görevler düşmektedir (Rogers, 2002). Öğrenenler uygun arayüzlerle etkileşime girdiklerinde, uygulama içindeki her bir hareketinin sonucunun nasıl olabileceğini tahmin edebilirler. Nitelikli arayüzler, kullanıcıların üzerinde durdukları konuya daha net odaklanabilmelerini sağlamaktadırlar (Shneiderman & Plaisant, 2004). Bilgilerin arayüz içinde rahat ve ayırt edici biçimde erişilebilecek şekilde düzenlenmesi sonucunda karmaşıklık minimum seviyeye indirgenebilir (Williams, 2004). Arayüz kullanıcı desteğine sahip olması açısından basit olup, uygulamanın kullanması için herhangi bir kılavuz/talimat gerekmemelidir (Mohanty, Alam, Sarkar, & Chaudhury, 2021).

Arayüz tasarımında tasarım prensipleri uygun bir şekilde oluşturulur ve uygulanırsa, etkili arayüzlerin oluşturulmasına sadece bugün değil aynı zamanda gelecekte yeni arayüz yaklaşımlarının icat edilmesini de kolaylaştıracaktır (Blair-Early & Zender, 2008).

4.4. Eğitsel Yeni Medya Tasarımı Sürecinde Görsel Tasarım İlkeleri

4.4.1. Vurgu

Vurgulama hiyerarşik olarak kurgulanmış tasarımda, en fazla ön plana çıkarılan tasarım elemanının etkisidir. Tasarımda vurgu, çarpıcı ve farklı renklerle, ön plana çıkacak elemanların diğerlerine oranla daha büyük gösterilmesi gibi yöntemlerle sağlanabilir. Ekran tasarımında; gölgelendirme, yanıp sönme efektiyle gösterme, ok kullanma, büyüteç içerisinde göstererek dikkat çekme, dikkat çekilen kısmın dışında kalan yerleri karartma yöntemi, tasarımın genel dokusundan farklı bir biçim, keskin kontrastlar gibi kullanımlar çeşitlendirilerek vurgu ilkesi tasarım içinde kullanılabilir.

Tomita (2015), vurgu yapmanın birkaç yolu vardır. Örneğin, Gatto, Porter & Selleck (2011), vurgu oluşturmak için iki teknikten bahsetmektedir. Tasarımcıların kullanabileceği ilk strateji, bazı görsel elemanları bir araya getirip, grup olarak bu görsel elemanların diğerlerinden öne çıkmasını sağlamaktır. Birincinin aksine ikinci strateji, bir öğeyi diğerlerinden ayırt etmek için belirli bir diğer öğeyi izole etmektir. Ek olarak, verileri hiyerarşik bir düzende düzenlemek, bazı unsurları diğer unsurlara göre vurgulanmış ve baskın hale getirmektedir.

Tasarımda vurgulama özellikleri ilkesi, tasarımda oldukça önemli olduğu düşünülen bilgilerin, görsel özelliklerini vurgulayarak, verilecek mesajın güçlü sunumunu sağlayıp, öğrencilerin öğrenmelerini sağlayacak şekilde ayarlanması gerektiğini göstermektedir. (Erişti, Şahin-İzmirli, İzmirli, Fırat ve Haseski, 2010).

4.4.2. Konumsal Yakınlık

Öğrenene aktarılacak istenen sözel bilgiler resimler, grafikler vb. gibi görsel elemanlarla desteklenmek istendiğinde, metin bilgilerin ve görsellerin birbirine uygun bir yakınlıkta yerleştirilmiş olması gerekmektedir. Ekran üzerinde birbirine uygun mesafedeki nesnelere (çok fazla uzak ya da çok fazla yakın mesafede olmayan) insan gözü tarafından “bir birim” olarak algılanmaktadır. Buna göre uygun mesafede konumlandırılan bilişsel bilgiler ve görseller izleyicinin zihninde bir bütün olarak algılanacak ve kalıcı olacaktır. Bu da konumsal yakınlık ilkesinin amacını ortaya koymaktadır.

Şekil 1. Konumsal yakınlık (soldaki örnekte konumsal yakınlık ilkesi uygulanmış).

Kaynak: <https://cokluortamtasarimi.com/ilkeler/> adresinden elde edildi.

Bir sayfada birbirleriyle alakalı olan yazılı ve görsel elemanlar, birbirlerinden uzak noktalara yerleştirildiklerinde bu durum öğrenenlerin içeriği anlamlandırabilmek için ekstra bilişsel kaynakları kullanması anlamına gelmektedir. Bu durumun sonunda da öğrenenler daha hızlı yorulacaklardır.

Görsellerin yazılı ifadeler olmaksızın tam anlaşılmadığı, materyalin karışık olduğu durumlarda, konumsal yakınlık ilkesi daha çok kullanılır (Kuzu, 2014). Konumsal yakınlık ilkesinde, temel olarak dışsal yük azaltmak amaçlanır ve bir göz izleme yöntemi kullanan Makransky ve ark. (2019), öğrenenlerin metne daha fazla ve görsellerin alakasız kısımlarına daha az bakarak daha az zaman harcadıkları için, öğrencilerin konumsal yakınlık ilkesi olan görsellere, bu ilkenin olmadığı görsellere göre daha uygun bilişsel işlemeyle meşgul olduklarını bulmuştur (Kuba, Rahimi, Smith, Shute, & Dai, 2021).

4.4.3. Yön/Hareket

Tasarımdaki dikey diagonal/eğrisel, yatay hareketler yön olarak adlandırılmaktadır. Tasarımın amacına ya da iletmek istediği mesaja göre tasarımcı bu hareketi yönlendirmektedir. Erişti (2017) tasarımda işlevsel olarak içerik hedef kitleye sunulurken, dikey ya da yatay kullanıma bağlı olarak yön algısı verilmektedir.

4.4.4. Boşluk/Espas

Tasarımda hiçbir nesnenin, görsel ya da yazılı elemanın olmadığı alana beyaz/boş alan ya da negatif alan denir. Bu alanların etkin kullanımı, çekici ve etkili görsel tasarım yapmak için önemlidir (Lohr, 2008). Boş alanlar, tasarım öğelerinin bütünlük içinde algılanmasını ve diğer tasarım öğelerinin de daha kolay algılanmasını sağlamaktadır.

Erişti (2014), tasarımdaki boş alanları pozitif boşluk (ön plan, ön alan) ve negatif boşluk olarak değerlendirir. Pozitif boşluk, tasarımda yer alan yazı, resim vb. diğer elemanlardan oluşmaktadır. Negatif alan ise, pozitif alanın zıttı ve arka plan olarak isimlendirilen boş alandır ve negatif boşluk, pozitif boşluğu sınırlamaktadır.

Kompozisyonda yer alan elemanların etrafındaki boşluk, tasarımın şekli/düzeni kadar dikkatle ele alınmalıdır. Kompozisyondaki öğelerin etrafındaki boşluklar tasarımın daha kaliteli ve etkili görünmesini sağlar (Taylor A. , 2011). Böylece tasarımdaki boş alanların kullanımı, en az görsel ve yazılı alanların yerleşimi kadar önemlidir.

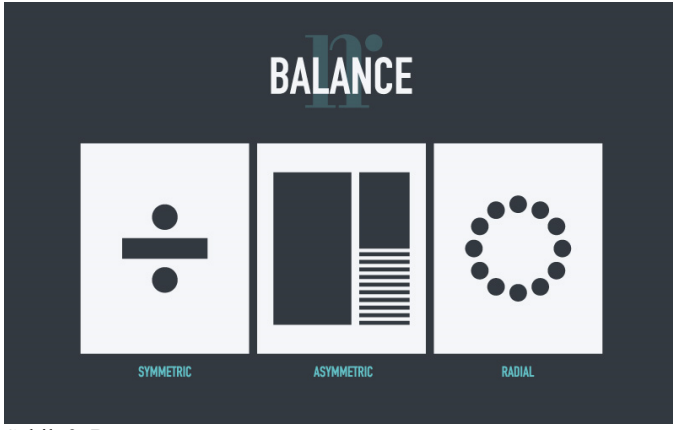
Şekil 2. Tipografide boşluk kullanımı örneği.

Kaynak: <https://nicholasromanakis.com/blog/the-principles-and-elements-of-graphic-design/> adresinden elde edildi.

4.4.5. Denge

İyi tasarımlar, genel bir sayfa yapısında, izleyicinin dikkatini çekmek için düzen ve denge duygusu oluşturur. Denge, hizalama, ortalama, büyük elemanların küçüklere oranı vb. bütünlüğü yakalama çabasıdır.

Denge, tasarımdaki elementlerin estetik şekilde dağılımını sağlar. Simetrik ve asimetrik olmak üzere iki çeşit dengeden bahsedilir. Simetrik dengenin oluşturulması daha kolaydır ve birçok yapısal durumda iyi çalışır. Yine de sayfalarda simetrik dengenin aşırı kullanımının bazen bıktırıcı olabileceği unutulmamalıdır. Asimetri ise, dengeli oranlara sahip olmayan bir formdur. Ekrandaki elemanlar uyum içindedir, ancak elemanlar simetrik değildir. Asimetrik denge genellikle ilgi, heyecan ve gizem yaratmak için tercih edilir (Lohr, 2008). Asimetrik denge simetrik dengeye göre daha zor elde edilse de tasarımda daha fazla enerji ve ilgi sağlar (Lidwell, Holden, & Butler, 2010).

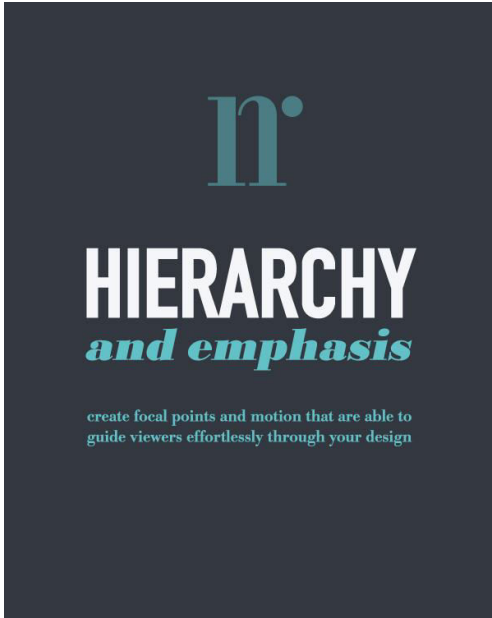

Şekil: 3. Denge.

Kaynak: <https://nicholasromanakis.com/blog/the-principles-and-elements-of-graphic-design/> adresinden elde edildi.

4.4.6. Oran/Hiyerarşi

Oran, tasarım öğelerinin boyutları arasındaki ilişkidir. Hiyerarşi ise önem sırasıyla ilgilidir. Tasarımda öne çıkarılmak ve arka planda bırakılmak istenen bilginin, tasarım öğelerinin boyut, renk ya da biçimsel özelliklerine göre düzenlenmesiyle hiyerarşi sağlanabilir.

Şekil: 4. Hiyerarşi.

Kaynak: <https://nicholasromanakis.com/blog/the-principles-and-elements-of-graphic-design/> adresinden elde edildi.

4.4.7. Devamlılık/Bütünlük

Devamlılık/bütünlük, tasarım elemanlarının sayfa içerisinde muntazam bir akış içerisinde süregelmesidir. Bu ilkeye göre, birbiriyle alakasız öğeler devre dışı bırakılarak, tasarım bütünlüğünün sağlanması hedeflenir (Bulduk, 2015). Çeşitli tasarım öğeleri görsel tasarımı ilgi çekici kılarken, bazen bu öğelerin aşırı kullanımı tasarımı bozabilir ve bu nedenle tasarımdaki çeşitliliği kontrol etmek ve birliği sağlamak önemlidir (Evans & Thomas, 2013).

Tasarımda devamlılık ve bütünlük ilkesi gözetilirken sıradan, tekdüze bir sonuç ortaya çıkması da olasıdır. Uyum sağlama amacıyla görsel elemanların tümünün aynı boyda kullanımı, tipografik karakterlerin tümünün eşdeğer özelliklerde kullanımı gibi bir sonuç ortaya çıkabilir ve bu da sıkıcı bir tasarım sonucu yaratabilir.

Yeni medya tasarımlarında, yeni medya platformuyla uyumlu bir arka plan, renk, bölüm ve geçişler arasında tutarlı tasarım öğeleri ile devamlılık ve bütünlük ilkesi sağlanır (Erişti, 2017).

4.4.8. Sadelik/Yalınlık

Eğitsel yeni medya uygulamalarında, yalnızca görsel ve yazılı/sözlü/sesli elemanların birlikte kullanıldığı durumlar; animasyon, görsel, sesli anlatım ve metinlerin hepsinin eş zamanlı kullanıldığı durumlara göre öğrenenlerde öğrenmenin desteklenmesi açısından daha iyi sonuçlar vermektedir. Kullanıcıya birçok öğenin aynı anda sunulması, fazla bilişsel yük oluşturacağından bu durum iyi bir öğrenmeye ket vurabilir. Sweller & Sweller

(2006) bu konuda şu ifadeleri aktarmaktadır; çoklu ortam kaynakları, sırf var olduklarından ötürü ya da teknoloji imkân verdiği için kullanılmamalıdır. Çünkü teknoloji her geçen gün gelişip değişmektedir; ancak insanoğlunun bilişsel donanımı teknolojinin hızlı değişimlerine karşın aynı kalmaktadır.

Hazırlanan tasarımlarda yer alacak olan uyarıcıların (metin, grafik, resim, animasyon vb.) en basit ve anlaşılır şekilde tasarlanmaları gerekmektedir. Böylece öğrenenler öğretim hedeflerine ulaşabilir ve etkili bir öğrenme sağlanabilir (Erişti, İzmirli, İzmirli, Fırat, & Haseski, 2010). Hazırlanan tasarım, hedef kitlenin konsantrasyonunu sağlamaya yönelik olmalı, dikkat kaybını önlemeli ve dikkati canlı tutmalıdır (Gordon, 2004). Öğrenci motivasyonu, öğretim bölümleri arasında öğrencinin beceri veya içerik bilgisi kazanmak gibi görevleri başarıyla tamamlamaları için devam etmelerini sağlamak açısından hayati bir öneme sahiptir (Liu, Horton, Olmanson, & Toprac, 2011).

5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

İnternet servislerinin son yıllardaki hızlı yayılımı ve dijital ortamda öğrenim içeriklerinin kullanılabilirliğinin artmasıyla eğitsel olarak geliştirilen yazılımların tasarımlarına yönelik beklentiler yükselmiştir. Tasarım öğeleri ve ilkeleri, eğitim tasarımlarında öncelik kazanarak öne çıkmıştır (Erişti, Şahin-İzmirli, İzmirli, Fırat&Haseski, 2010). Bu çalışmada, eğitsel yeni medya yazılımlarında etkili bir görsel iletişim süreci hazırlamak ve böylece eğitimin daha nitelikli gerçekleştirilebilmesi amacıyla tasarım sürecinde uygulanması gereken görsel tasarım öğeleri ve ilkeleri açıklanmıştır. Eğitsel yeni medya tasarımında tasarım elemanları (görsel tasarım öğeleri: renk, tipografik öğeler görseller/grafikler/dijital illüstrasyonlar, videolar, yönlendirmeler, kullanıcı arayüzü tasarımı; görsel tasarım ilkeleri: vurgu, konumsal yakınlık, yön/hareket, boşluk/espas, denge, oran/hiyerarşi, devamlılık/bütünlük, sadelik/yalınlık) ekran için tasarım düzenlemelerinde yazılı, sesli, görsel ikonlar, illüstrasyonlar ile kullanıcıyla direkt etkileşimli bir ortam sağlandığı için iki boyutlu tasarım süreçlerinden farklılıklar göstermektedir.

Eğitsel yeni medya yazılımlarının amacına ulaşabilmesi söz konusu yazılımların tasarımlarıyla yakından ilgilidir. Eğitimde algılama, hızlı gerçekleşmelidir; bu da tasarımla desteklenebilmektedir. Araştırma verilerine göre görsel tasarım ilke ve öğeleri gözetilerek tasarlanan eğitsel yeni medya yazılımları daha ilgi çekici, kullanışlı ve estetik hale gelip eğitim içeriğini daha kolay öğrenmeyi destekleyebilmektedir. Kullanıcı odaklı, çevrimiçi öğrenmeye yönelik ekran tasarımlarının öğrenmenin kalıcılığını destekleyeceği düşünülmektedir. Buna göre eğitimciler ve grafik tasarımcılar açısından eğitsel bir yeni medya yazılımı tasarlamak önemli bir araştırma başlığı olarak değerlendirilmektedir.

Geleneksel sınıflarda tüm öğrenme kartları öğretmenlerde olduğundan öğrenciler, geleneksel yöntemlerle öğretmenlerle iletişime geçmek zorunda kalmaktadır. Eğitsel online ortamlarda ise öğrencilerle, onların seviyesinde etkileşim kurulabilir. Birçok öğrenci, onları öğrenme sürecine katılmaya motive edecek etkili ve etkileşimli itici deneyimlere ihtiyaç duymaktadır. Eğitsel online ortamlar, genç kullanıcıların bireyselliklerini, yaratıcılıklarını ve kendi kendilerine öğrenmelerini teşvik eden ortamlardır. Bu nedenle eğitimde öğrenme ortamlarının tasarımı ve düzenlenmesi öğrenmeyi doğrudan etkileyebilmektedir; bu noktada eğitim ortamları olarak somut mekanlardan, sınıflardan bahsetmediğimiz için online düzenlemeler ve tasarımlar ön plana çıkmaktadır.

Tasarlanan yazılımların birer öğrenme aracı olduğu göz önüne alındığında, yazılımların tasarımlarının görsel tasarım öğe ve ilkelerine göre ve görsel algıya uygun yaklaşım özelliklerini taşımasının önemi dikkat çekmektedir. Tasarımcının amacı, öğrenenlere çoklu ortamın görsel ve işitsel zenginliğini hissettirmektir. Ayrıca öğrenmeyi teşvik edici görsel elemanlar ve görsel düzenlemelerle öğrenenler üzerinde uygulamada kalma isteği yaratmak ve aktif katılımı desteklemektir. Bu sağlanırken hedef kitlenin ihtiyaçları gözetilerek tasarlanmış bir öğrenme ortamı, kullanıcıların bireysel beklentilerine daha doğru cevap verecektir. Tasarlanan eğitsel ortamın kullanıcıların bağımsız öğrenme alışkanlıklarını destekler nitelikte olması önemlidir.

Eğitsel yeni medya yazılımlarında, tasarım ve içerik birbirini desteklemeli, birbirlerinin önüne geçmemeli veya birbirlerini engellememelidir. Verimli, etkili ve öğrenen açısından ilgi çekici, öğrenmeyi teşvik edici ve tasarım odaklı olmalıdır. Tasarım, içeriği kolaylaştırıcı nitelikte olmalıdır. Kullanılan görsellerin, illüstrasyonların niteliği önemlidir.

Belirlenmiş olan öğeler ve ilkeler, tasarımcılara kılavuz olarak yeni medya tasarım sürecinde karar vermede tasarımcılara rehberlik edebilir ve en uygun tasarım kararlarını vermelerinde onlara yardımcı olabilir. Bu çalışmadaki verilere dayanarak, tasarımcıların, eğitsel yeni medya yazılımlarını geliştirirken, yeni medya ortamları için görsel tasarım öğe ve ilkelerini gözetip bu çerçevede uygun tasarımlar yaratarak bundan sonra geliştirilecek yazılımların niteliklerinin de yükseleceği düşünülmektedir. Ayrıca araştırmacıların öğretim tasarımı alanındaki bilgilerini iletirmek için görsel tasarım sürecini tanımlamalarına ve analiz etmelerine yardımcı olacağı ümit

edilmektedir. Gerçek bir görsel tasarım sürecini gözlemlemek ve analiz etmenin de alana yeni bilgiler kazandırabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

1. Aisami, R. S. (2014). "Learning styles and visual literacy for learning and performance", *Procedia Social and Behavioral Sciences*, (176): 538-545.
2. Alessi, S. M., & Trollip, S. R. (2001). *Multimedia for learning: Methods and development*, Allyn & Bacon, Boston.
3. Arıkan, A. (2008). *Grafik Tasarımda Görsel Algı*, Eğitim Kitabevi Yayınları, Konya.
4. Goodson, L. (2008). "Presentation Readability of Instructional Materials". (Ed. Margaret Armstrong), *Priorities for Evaluating Instructional Materials: Research Update*, (s. 43-46). Florida Department of Education, Florida.
5. Ata, A., & Atik, A. (2016). "Alternatif Bir Eğitim-Öğretim Ortamı Olarak Video Paylaşım Siteleri: Üniversitelerdeki Youtube Uygulamaları", *Social Sciences (NWSASOS)*, 11(4):312-325.
6. Balcı, A. (2007). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yötem, Teknik ve İlkeler*, Pegem Akademi, Ankara.
7. Becer, E. (2006). *İletişim ve Grafik Tasarım*, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
8. Becer, E. (2016). *Modern Sanat ve Yeni Tipografi*, Dost Kitabevi, Ankara.
9. Bedir Erişti, S. D. (2018). *Yeni Medya ve Görsel İletişim Tasarımı*, Pegem, Ankara.
10. Blair-Early, A., & Zender, M. (2008). "User Interface Design Principles for Interaction Design". *Design Issues, Interaction Design Research in Human-Computer Interaction*, Vol. 24, No: 85-107.
11. Bulduk, B. (2015). "Etkileşimli Medya Ve Öğretim Ortamlarında Tasarım Geliştirme Süreci". *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 0 (16): 47-63.
12. Clark, R. C. & Lyons, C. (2004). *Graphics for Learning: Proven Guidelines for Planning, Designing, and Evaluating Visuals in Training Materials*, Wiley, San Francisco.
13. Demirci, A. (2014). "Literatür Taraması" . (Ed. Yılmaz Arı, İlhan Kaya), *Coğrafya Araştırma Yöntemleri*, (s. 73-109). Coğrafyacılar Derneği. Balıkesir.
14. Erişti, S. D. (2014). "Çoklu Ortam Uygulamalarında Görsel Tasarım".(Ed. Ö. Özgür Dursun; H. Ferhan. Odabaşı), *Çoklu Ortam Tasarımı*, 98-121, Pegem Akademi, Ankara.
15. Erişti, S. D. (2017). *Yeni Medya ve Görsel İletişim Tasarımı*, Pegem Akademi, Ankara.
16. Erişti, S. D., İzmirli, O. S., İzmirli, S., Firat, M., & Haseski, H. I. (2010). "An Evaluation of Instructional Website Designs from the Perspective of Visual Perception Theories: A Study on Scale Development". *Contemporary Educational Technology*, 1(4): 348-366.
17. Erişti, S. D.; Uluuysal, B., & Dindar, M. (2013). "Görsel Algı Kuramlarına Dayalı Etkileşimli Bir Öğretim Ortamı Tasarımı ve Ortama İlişkin Öğrenci Görüşleri". *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 3(1): 47-66.
18. Evans, P. & Thomas, M. A. (2013). *Exploring The Elements Of Design*, Cengage Learning, NY.
19. Gordon, I. E. (2004). *Theories Of Visual Perception*, Psychology Press, New York.
20. Gregorg, R.; Harris, J., Heard, P., & Rose, D. (1995). *The Artful Eye*, Oxford University Press, United Kingdom.
21. Hirsh-Pasek; K., Zosh, J. M., Golinkoff, R. M., Gray, J. H., Robb, M. B., & Kaufman, J. (2015). "Putting Education in "Educational" Apps: Lessons From the Science of Learning". *Psychological Science in the Public Interest*, 16(1): 3-34.
22. Ippolito, J.; Blais, J., Smith, O. F., Evans, S., & Stormer, N. (2009). "New Criteria for New Media". *Leonardo*, 42(1): 71-75.
23. Joseph A. Gatto, A. W. (2011). *Exploring Visual Design: The Elements and Principles*, Davis Publications, Worcester.

- 24.Kaptan, A. Y. & Kaptan, S. (2005). “Ders Kitaplarındaki Tasarım Sorunları ve Öğrencilerin Öğrenme Düzeyine Etkisi”. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 0(19): 59-66.
- 25.Karimi, S. (2016). “Do learners’ characteristics matter? An exploration of mobile-learning adoption in self-directed learning”. Computers in Human Behavior, 63: 769-776.
- 26.Kuba, R.; Rahimi, S., Smith, G., Shute, V., & Dai, C.-P. (2021). “Using the First Principles of Instruction and Multimedia Learning Principles To Design And Develop In-Game Learning Support Videos”. Association for Educational Communications and Technology, 69(6): 1201–1220.
- 27.Kurtçu, F. (2017). “Üç Boyutlu Kinetik Tipografi”. Sanat ve Tasarım Dergisi, (20):185-207.
- 28.Kuzu, A. (2014). “Çoklu Ortam Uygulamalarının Kuramsal Temelleri”. (Ed. Ö. Özgür Dursun; H. Ferhan. Odabaşı), Çoklu Ortam Tasarımı, (s. 2-35), Pegem Akademi, Ankara.
- 29.Leach, A. M. (2017). “Digital Media Production to Support Literacy For Secondary Students with Diverse Learning Abilities”. The National Association for Media Literacy Education’s Journal of Media Literacy Education, 9(2): 30-34.
- 30.Lei, W.; Wenwen, Y. & Guoxiang, Z. (2019). “The Application of Art Design based on New Media”. 2019 International Conference on Arts (ICAMEI), 2019, (Ed. Dr. Jian Gao), Guangdong University of Technology, 1122-1126, China.
- 31.Lidwell, W.; Holden, K. & Butler, J. (2010). Universal Principles of Design, Revised and Updated: 125 Ways to Enhance Usability, Influence Perception, Increase Appeal, Make Better Design Decisions, Rockport Publishers, USA.
- 32.Lin, T.-B.; Li, J.-Y., Deng, F. & Lee, L. (2013). “Understanding New Media Literacy: An Explorative Theoretical Framework”. Journal of Educational Technology & Society, 16(4): 160-170.
- 33.Liu, M., Horton, L., Olmanson, J. & Toprac, P. (2011). “A Study Of Learning And Enriched Environment For Middle School Science”. Educational Technology Research And Development, Special Issue on Motivation and New Media, 59(2): 249-265.
- 34.Lohr, L. L. (2008). Creating Graphics For Learning And Performance: Lessons In Visual Literacy, Pearson Education, Inc., New Jersey.
- 35.Looi, C.-K.; Seow, P., Zhang, B., So, H.-J., Chen, W. & Wong, L.-H. (2010). “Leveraging Mobile Technology for Sustainable Seamless Learning: A Research Agenda”. British Journal of Educational Technology, 41(2): 154-169.
- 36.Lynch, P. J., & Horton, S. (2016). Web Style Guide, Foundations of User Experience Design, Yale University Press, London.
- 37.Mohanty, A., Alam, A., Sarkar, R., & Chaudhury, S. (2021). “Design and Development of Digital Game- Based Learning Software for Incorporation into School Syllabus and Curriculum Transaction”. Design Engineering, 8: 4864-4900.
- 38.Naranjo-Bock, C. (2019). Effective Use of Typography in Applications for Children. UX Matters. <https://www.uxmatters.com/mt/archives/2011/06/effective-use-of-typography-in-applications-for-children-3.php> adresinden elde edildi.
- 39.Nielsen, J. (2000). Designing Web Usability, New Riders Press, USA.
- 40.Oxman, R. (2006). “Theory and Design In The First Digital Age”. Design Studies The Interdisciplinary Journal of Design Research, 27(3): 229-265.
- 41.Pektaş, H. (2012). “Türkiye’deki Gazetelerin Web Sitelerinin Tipografik Açıdan İncelenmesi”. JAMMO, 5(18): 1-10.
- 42.Rogers, P. L. (2002). Designing Instruction For Technology-Enhanced Learning, Idea Group Publishing, London.
- 43.Sakman, S. (2020). “Animasyon Teknikleriyle Çoklu Ortam Öğrenme Materyallerinin Zenginleştirilmesi”. Fine Arts, 15(2): 116-126.
- 44.Sherin, A. (2012). Design Element: Color Fundamentals, Rockport Publishers, Massachusetts, USA.

45. Shneiderman, B., & Plaisant, C. (2004). *Designing The User Interface: Strategies For Effective Human-Computer Interaction*, USA: Addison Wesley.
46. Sweller, J. & Sweller S. (2006). "Natural Information Processing Systems". *Evolutionary Psychology*, 4(1): 434-458).
47. Taylor, A. (2011). *Design Essentials For The Motion Media Artist*, Elsevier Inc., Oxford, UK.
48. Taylor, J.; Sharples, M., O'Mlley, C. & Waycott, G. V. (2006). "Toward a Task Model For Mobile Learning: A Dialectical Approach". *International Journal of Learning Technology*, 2(2/3): 138-158.
49. Togas, P. V.; Naharia, O., Manggopa, H., Rompas, P. D. & Oroh, R. (2021). "Development of Web-Based Digital System Learning Media". *Asia Pacific Journal of Management and Education*, 4(3): 22-34.
50. Tomita, K. (2015). "Principles and Elements of Visual Design: A Review of the Literature on Visual Design of Instructional Materials". *Educational Studies*, 57: 167-174.
51. Turim, M. (1995). "Video Sanatı: Bir Gelecek Kuramı" (1995). (Ed. Levent Kılıç), *Video Sanatı: Eleştirel Bir Bakış* (s. 100-107). Hil Yayın, İstanbul.
52. Vie, S. (2018). "Effective Social Media Use in Online Writing Classes through Universal Design for Learning (UDL) Principles". *Computers and Composition*, 49: 61-70.
53. Voithofer, R. (2005). "Designing New Media Education Research: The Materiality of Data, Representation, and Dissemination". *American Educational Research Association*, 34(9): 3-14.
54. Ware, C. (2008). *Visual Thinking For Design*, Morgan Kaufmann, USA.
55. Williams, J. R. (2004). *Developing Performance Support for Computer Systems: A Strategy for Maximizing Usability and Learnability*. CRC Press, USA.

Subject Area
International Trade

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 105
PP: 4073-4094

Arrival
17 September 2022

Published
31 December 2022
Article ID Number
65775

Article Serial Number
03

Doi Number
<http://dx.doi.org/10.2922/8/sss.65775>

How to Cite This Article
Şenel, K. M. (2022).
“Türkiye’de Yerli ve
Milli Yazılımlar Üzerine
Derinlemesine Görüşme”
International Social
Sciences Studies Journal,
(e-ISSN:2587-1587)
Vol:8, Issue:105;
pp:4073-4094

Social Sciences Studies
Journal is licensed under
a Creative Commons
Attribution-
NonCommercial 4.0
International License.

Türkiye’de Yerli ve Milli Yazılımlar Üzerine Derinlemesine Görüşme¹

In-Depth Interview on Domestic and National Software in Turkey

Kadriye Müjde Şenel¹

¹ Dr., İstanbul Ticaret Üniversitesi, Dış Ticaret Enstitüsü, Uluslararası Ticaret Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye

ÖZET

Yazılım sektörü, ülkemiz sanayisi başta olmak üzere iletişim, ulaştırma, enerji, alt yapı gibi birçok sektörün gelişimine ivme kazandıran lokomotif bir sektördür. Bu yönüyle sektör, ülkenin gelişimine katma değer ve istihdam sağlayan doğal bir kaldıraç görevi üstlenmektedir. Ancak sektörün gelişimi adına uluslararası arenada artan rekabet, değişen koşullar ve ekosistemin gerektirdiği altyapıların hazırlığı gibi birçok zorlukla başa çıkılması gerekmektedir. Dünyadaki trendleri takip etmek ve küresel rekabetten geri kalmamak adına ülkemizde yerli ve milli yazılım üretiminin geliştirilmesi, teşvik edilmesi ve koruma altına alınması, bu anlamda büyük önem arz etmektedir. Araştırmanın kapsamı ve kısıtları çerçevesinde elde edilen niş verilerle yapılmış bu çalışmada, yazılım sektörünün uluslararası stratejik rekabetinin konumlandırılmasında, sektörün gücüne vurgu yapılarak, gelişimlere ışık tutması amaçlanmaktadır. Yazılım sektörünün kamu, özel sektör, akademik ve sivil toplum kuruluşları olmak üzere 4 ana boyutta değerlendirilmesi, analizin fırsat, tehdit, güçlü ve zayıf yönlerine farklı boyutlardan değerlendirmeler sunmakta ve bu alandaki akademik literatürün güçlenmesine katkı sunması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yazılım İhracatı, Küresel Rekabet, Durum Çalışması

ABSTRACT

The software sector is a locomotive sector that accelerates the development of many sectors such as communication, transportation, energy and infrastructure, especially our country's industry. In this respect, the sector acts as a natural leverage that provides added value and employment to the development of the country. However, for the development of the sector, it is necessary to cope with many difficulties such as increasing competition in the international arena, changing conditions and the preparation of the infrastructures required by the ecosystem. In this sense, it is of great importance to develop, encourage and protect domestic and national software production in our country in order to cope with the trends in the world and not to fall behind in global competition. In this study, which was conducted with the niche data obtained within the scope and limitations of the research, it is aimed to shed light on the studies in the positioning of the international strategic competition of the software sector, by emphasizing the power of the sector. Evaluation of the software industry in 4 main dimensions as public, private sector, academic and non-governmental organizations provides evaluations of opportunities, threats, strengths and weaknesses of the analysis from different dimensions and is expected to contribute to the strengthening of the academic literature in this field.

Keywords: Software Export, Global Competition, Case Study

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihinde önemli yeri bulunan ticaret, ilk olarak kişiler arasında değiş-tokuş ile başlamıştır. Özellikle paranın icat edilmesi sonrası hızlıca gelişim göstermiştir. Zaman içinde teknolojiye bağlı gelişimler ve globalleşmenin etkisiyle, uluslararası ticaret yaygın hale gelmiş ve ekonomik alanda oldukça önemli bir yere sahip olmuştur (Öztürk, 2012: 1). İkinci dünya savaşı sonrasında, ülkelerin birbirlerine uyguladıkları ticari kısıtlamalara rağmen, ülkeler arası ticari etkileşim artarak süregelmiş ve işletmelere yeni pazarlar kazandırmıştır. Uluslararasılaşma süreci, dış ticareti yerel pazarlardan sonra tüketici, tedarikçi ve iş ortaklarına ulaşmanın riskli ve rekabetçi ancak en etkin yolu haline gelmiştir. Gerek hizmet gerekse malların diğer ülkelerden satın alınması (ithalat) veya ülke dışına satılması (ihracat), dış ticaretin konusudur. Bununla birlikte dış ticaret yalnızca mal ve hizmet alım-satımları ile sınırlı değildir. Dış ticarete, ülkeler arasında iş gücü ve sermaye hareketleri de önemli bir konumdadır (Onursal, 2013: 37).

Birçok sektörün gelişimine ivme kazandırması bakımından lokomotif bir sektör olan yazılım sektörü de ülkenin yüksek teknoloji ürünleri üretme ve ihraç etme kapasitesinde rekabeti belirleyici ve yönlendirici bir role sahip olarak dış ticarete konu olmaktadır. Yazılım sektörü, ülkelerin uluslararası pazarlarda artan rekabet gücüne sağladığı büyüme, katma değer, ihracat potansiyeli ve istihdam olanakları bakımından stratejik önem arz etmektedir. Yazılım, bir cihazda çalışan uygulamalara, komut dosyalarına ve programlara atıfta bulunmak için kullanılan genel bir terimdir (Denning, 1992: 13). Yazılım, bilgi teknolojisinin (BT) ekonomi üzerinde kendini

¹ Bu çalışma İstanbul Ticaret Üniversitesi Dış Ticaret Enstitüsü, Doktora Programı’nda, Prof. Dr. Betül GÜR danışmanlığında, Kadriye Müjde ŞENEL tarafından yürütülen, “Türkiye’de Yazılım İhracatının Küresel Rekabeti: Yerli Ve Milli Yazılımlar Üzerine Derinlemesine Görüşme” başlıklı Doktora tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

ifade ettiği ortam olarak ifade edilebilir. Yazılım bugün dünyadaki en büyük varlık sınıfı olabilir, ancak diğer birçok bileşenle iç içedir. Bu nedenle ekonomiye olan katkısını tek boyutlu incelemek oldukça zordur. Yazılım, nispeten düşük yatırımlı, çevre dostu, yüksek büyüme hızına sahip küresel bir endüstri olmasının yanında birçok ülke için iyi bir büyüme hedefi olan bir endüstridir. Ama aynı zamanda bu endüstri her ulusun kendisi için inşa etmesi gereken hükümet ve iş sistemlerinin en kritik ve pahalı unsuru haline gelmiştir. Yazılım ihracatını genişleyen bir endüstri haline getiren küresel talebin büyümesi, diğer ülkeler ve ticari işletmeler tarafından yazılım tüketiminin devam etmesinden kaynaklanmaktadır. Yazılım (ve sürekli bakımı), dünya çapında iş ve hükümet bilgi sistemlerinin baskın maliyeti haline gelmiştir (Gartner, 2002). Yazılım tüketici elektroniğinden otomobillere kadar çeşitli mamul mallarda önemli bir maliyet faktörü haline gelmiştir.

Küresel yazılım endüstrisi gelişmeye devam etmektedir. Yazılım ihracatlarını geliştirmek isteyen ülkeler temelde farklı yazılım endüstrilerini geliştirecek biçimde farklı bir küresel durumla karşı karşıyadırlar. Bu nedenle, ülkenin ekonomik gelişme aşaması ne olursa olsun, yazılım endüstrisinin mevcut şekli ve dinamikleri, bilgi teknolojileri planlamasını ve politikasını desteklemelidir. 1970'lerdeki İrlanda gibi yetersiz altyapıya ve kısıtlı kaynaklara sahip ülkeler için, başarılı yazılım endüstrisi gelişimi için seçici hükümet girişimleri kritik olmuştur (D'Costa, 2004: 41). Yazılım ihraç eden her ülke kendi kaynakları ve mevcut durumu itibarıyla o sırada sunulan belirli küresel fırsatlar tarafından şekillendirilen benzersiz bir endüstri geliştirmiştir. Örneğin, Japonya çoğunlukla yazılım oyunları ihraç etmektedir. Hindistan ülke içinde yerleşik çok uluslu şirketler ve artan sayıda yerli şirket tarafından ortaya konulan büyük yazılım geliştirme mağazalarına yazılım hizmetleri ihraç ederken, İrlanda yazılım ürünleri ihraç etmekte, İsrail ise çoğunlukla ABD ve Avrupa'daki firmalar tarafından üretilen yazılım teknolojisi ihraç eden bir ülke konumundadır (Heeks ve Nicholson, 2002: 18). Yazılım mühendislerinin küresel anlamda azlığı ve gelişmiş ekonomilerde yazılım uygulamalarına yönelik talebin hızla artması hem yazılım firmalarının hem de gelişmekte olan ekonomilerdeki politika yapıcılarının dikkatini çekmiştir. Döviz cinsinden ihracat yapmak, istihdamı artırmak, politik kazanımlar sağlamak, kendine özgü ilk yerli projeleri takip etmek gibi küresel fırsatlar, yazılım ihracatına odaklanmaya neden olmuştur (Hanna, 1933: 1994). Yerli yazılım endüstrisi, hükümet, iş, finans ve telekomünikasyon yazılım sistemlerinin yanı sıra bu gelişmeye dahil olan tüm ürün ve hizmet tedarikçilerinin geliştirilmesini ve bakımını içerir. Ayrıca, eğitim ve oyun yazılımları dahil olmak üzere tüketiciler için yerel olarak geliştirilmiş yazılımları da içerir. Yerel yazılım endüstrisi ile ilgili olarak devlet planlamacılarına birkaç uyarı sunulmuştur. Birincisi, küresel yazılım endüstrisinde, ikinci sınıf yazılım satılabilecek kadar yabancı rekabetten yalıtılmış birkaç bölge oluşturulması gerekliliğidir. Aksi takdirde her yazılım segmentinde, yerel sağlayıcılar, güçlü denizaşırı satıcılarla yerel işler için rekabet etmek zorunda kalacaklardır. Yerel tedarikçilere bir şans verilmesi önemlidir, ancak en gelişmiş sonuçları üretmeleri de istenmelidir (D'Costa, 2004: 44).

Yeni yazılım ihraç eden ülkelerin çoğu genel olarak yüksek teknoloji sektörünü veya özel olarak yazılım endüstrisini teşvik etmek için aktif adımlar atmaları sebebiyle başarılı olmuşlardır. Bu tür politikalar: sanayi politikası, bilim ve teknoloji politikası ve yenilik politikası olarak adlandırılmıştır (Salmenkaita ve Salo, 2002). Temel olarak, bu politikalar, ulusal kaynakları, hükümetin gelecekteki ekonomik büyüme için önemli olarak gördüğü sektörler yönlenmektedir (Tessler vd., 2003: 17). Türkiye'de yazılım ekosistemi ise gerek genç nüfus, gerekse kamusal ve sivil toplum kuruluşları bakımından büyük potansiyele sahiptir. 2019 yılı Dünya rekabet forumu küresel rekabet raporuna göre Türkiye 2018 yılında 140 ülke içinde yetmiş birinci, 2019 yılında 141 ülke içinde altmış dokuzuncu sırada olmuştur. Türkiye için bilgi ve iletişim sektörünün büyüklüğünün 27-30 milyar USD düzeyinde olduğu bildirilmiştir (Schwab, 2019: 228). Türkiye Cumhuriyeti Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın da katkılarıyla 2019 yılında Türkiye Bilişim Sanayicileri Derneği (TUBİSAD) tarafından hazırlanan raporda, Türkiye'de 2018 yılı için 5405 bilişim sektörü firmasının bulunduğu ve çalışanlarının sayısının 139 bin kişi olduğu bildirilmiştir. Bunun 106 bin kişisi bilgi teknolojisi, 33 bin kişisi iletişim teknolojisi alanında çalışmaktadır. Rapora göre, sektör çalışanların %32 si kadın, %56 ı üniversite mezunu, %21 i AR-GE çalışanı, %4 ise taşeron çalışandır. Raporda sektörün gelişimi konusunda en önemli sorunun nitelikli iş gücü açığı olduğu bildirilmiştir (TUBİSAD, 2018). Sektör son 10 yılda internet, mobil telefonlar ve artan kurumsal Bilişim Teknolojileri (BT) yatırımlarının etkisiyle oyun, dijital dönüşüm ve mobil uygulamalar gibi birçok dijital sektörün doğmasına neden olmuştur. Bu anlamda sektör, hem iç pazarda hem de yurtdışı pazarlarda, ürün ve hizmetlerini farklılaştırarak rekabet avantajı sağlamak konusunda stratejik öneme sahiptir. Özellikle ürün ve hizmetlerin işlevselliğinin ve somut özelliklerinin farklılık stratejisi olmaktan uzaklaşması sonucu, işletmeler için marka başarısı; pazardaki rakiplerden farklılaştırıcı, sürekli kılan, rekabet sağlayabilen birer itici güç haline gelmiştir. Bu çalışmada ise Türkiye'de yazılım sektörünün uluslararası alanda rekabetini belirleyen faktörler ile sektörün mevcut durumu, nitel durum analizi metodu ile incelenmiştir. Yazılım sektöründe, mal ihracatında gerçekleşenin aksine, farklı üretim, satış ve ölçümleme yöntemleri kullanılmaktadır. Sektör tanımı içerisinde ise sadece nihai ürün yazılımları içeren firmalar bulunmaktadır. Sektörün güncel bir geçmişe sahip olması ve bahsedilen yaklaşım nedeniyle, ekonometrik analize dayalı detaylı ölçümleme mümkün olmamaktadır. Bu kapsamda araştırmanın kısıtı eksiksiz ve güncel verileri de

içeren uzun dönemli verinin bulunmamasıdır. Ayrıca yayımlanmış uluslararası istatistiklere erişim hususunda, uluslararası kuruluşlardan ‘AB üyesi olmak’ gibi şartların sağlanması beklenmektedir. Bahsedilen kısıtlar nedeniyle araştırma yöntemi olarak nitel durum çalışması olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda kamudan, özel sektörden, sivil toplum kuruluşları ile akademik alandan oluşan 4 ana segmentten katılımcılar ile yazılım sektörüne dair yeni trendler ve gelişmekte olan ülkeler açısından sektörün önemi irdelenmiş; ihtiyaç, potansiyel ve fırsatlar açısından genel bir değerlendirme yapılmıştır. Ayrıca Türkiye’de yazılım endüstrisinin mevcut durumu ve orta vadedeki gelişim potansiyeli incelenerek bazı öngörü ve tavsiyeler oluşturulmuştur. Bu doğrultuda mülakat sorularıyla ilgili aşağıdaki hususlarda cevap aranmıştır:

- ✓ Türkiye hangi alanlarda yazılım üretmektedir? Üretimi ihracat ağırlıklı mıdır?
- ✓ Diğer sektörlerle kıyasla yazılım ihracatına başlayabilmek için dış kaynak kullanımına olan ihtiyaç ne düzeydedir?
- ✓ Sektörün gelişimi için beklentiler ve Türkiye’nin dünya sıralamasındaki konumu nasıldır?
- ✓ Türkiye’nin yazılım sektörü üretimindeki mevcut yeteneği nasıldır?
- ✓ Bir yazılım firmasında hangi kadronun artırılması gerekmektedir?
- ✓ Sektör temsilcilerinin kısa ve uzun vadeli hedefleri nelerdir?
- ✓ Sektörde marka değeri oluşturabilmek adına yapılan çalışmalar nelerdir?
- ✓ Yazılım sektöründe uzmanlaşma neden önemlidir?
- ✓ Yazılım sektöründe ihtiyaç tespiti m ihtiyaç yaratma mı önemlidir?
- ✓ Pandeminin yazılım sektörü üzerindeki etkisi nasıldır?
- ✓ Zaman ve mekân kavramlarının sektör açısından önemi ne düzeydedir?

Bu araştırma ile kamu ve özel sektör ile sivil toplum kuruluşları ve akademik alan dahil edilerek, oluşturulan dört ana segmentten temsilciler ile üretimden pazarlama ve sonrası destek aşamalarına kadar ihracata yönelik sürecin rekabet gücü değerlendirilmiştir. Literatür araştırması sonucunda, küresel rekabet ve yazılım sektörünün birlikte değerlendirildiği bir çalışmaya rastlanamamıştır. Bu kapsamda, araştırmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Türkiye’de yazılım sektörünün rekabet gücünü belirleyici boyutu ve Türkiye’nin yazılım sektöründeki küresel rekabet gücünü analiz edebilmek amacıyla yapılan bu çalışmada, nitel bir durum çalışmasıdır. Durum çalışmaları, günümüz dinamiklerini -oluşturulan bir durumla- anlamaya odaklanmıştır (Eisenhardt, 1989). Durum çalışması modelleri evrendeki belli bir ünitenin (birey, aile okul, hastane, dernek vb.), derinliğine ve genişliğine, kendisini ve çevresi ile olan ilişkilerini belirleyerek, o ünite hakkında bir yargıya varmayı amaçlayan tarama düzenlemeleridir (Karasar, 2005).

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın, çalışma grubunu Türkiye’de ve yurtdışında faaliyette bulunan şirketler, Türkiye’nin Sivil Sektörel Kurum ve Kuruluşları, Teknik Üniversiteler ile Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı’ndan 12 temsilci oluşturmaktadır. Katılımcıların bazı Demografik özellikleri Tablo 1’de verilmiştir:

Tablo 1. Katılımcıların Bazı Demografik Özellikleri

Katılımcı	Mülakat Yapılan Kurum Temsilcileri
K 01	Şirket
K 02	Şirket
K 03	Şirket
K 04	Şirket
K 05	Şirket
K 06	Üniversite
K 07	Üniversite
K 08	Üniversite
K 09	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı
K 10	STK
K 11	STK
K 12	STK

Tablo 1 incelendiğinde çalışma grubundaki katılımcıların çoğunluğunu (n= 5) şirket çalışanlarının oluşturduğu, daha sonra akademisyenler (n= 3) STK üyeleri (n= 3) ve daha sonra Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı çalışanı (n=1) olduğu görülmektedir.

2.3. Veri Toplama Aracı ve Analizi

Bu araştırmada, durum olarak, yazılım ihracatının rekabet niteliğine yönelik bakış açıları, 4 ana segmente yönelik oluşturulmuş 11 ortak soruya cevap aranarak ele alınmıştır. Görüşme sorularının tümüne farklı segmentten temsilcilerce yanıt alınabilmesini teminen sorular, ortak bazda oluşturulmuştur. Sorular alan uzmanlarının görüşlerine ve literatüre dayalı olarak oluşturulmuştur. Yazılım ihracatının rekabet gücü hakkındaki görüşlerinin incelenmesinin amaçlandığı bu araştırmada verilerin analizinde içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Kamu, özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve akademik alandan olmak üzere 4 ana segmentten temsilcilerle yapılan görüşmelerden elde edilen metinler tümevarımsal bir yaklaşım izlenerek içerik analizine tabi tutulmuştur. Verilerin analizinde NVIVO 11 yazılımından yararlanılmıştır.

Araştırma kapsamında araştırmacı ve bir başka uzman (Ölçme ve Değerlendirme Uzmanı) birbirlerinden bağımsız kodlama yapmışlardır. Daha sonra bu kodlamalardan 46 alt tema ve 60 kod ile 11 tema olmak üzere 257 kodlama ortaya çıkmıştır. Tutarlılığı hesaplamak amacıyla aşağıdaki eşitlik kullanılmıştır:

$$Tutarlılık = \frac{Uzlaşma\ sayısı}{Toplam\ kodlama} \times 100$$

Toplam 120 koda uzlaşma sağlanmıştır. Eşitlikte yerine konulduğunda $(236/257) \times 100 = \%91.83$ 'lük bir uzlaşma sağlanmıştır. Araştırmada kodlama tutarlılığının yüksek olduğu ifade edilebilir. Uzlaşılmayan 21 kod tekrar değerlendirilmiş ve uzlaşma sağlanmıştır.

3. BULGULAR

3.1. Birinci Alt Amaca Yönelik Bulguların Yorumlanması

“Türkiye hangi alanlarda yazılım üretiyor? Üretimi ihracat ağırlıklı mıdır?” sorusu için katılımcı görüşleri Tablo 2’de verilmiştir:

Tablo 2. “Türkiye Hangi Alanlarda Yazılım Üretiyor? Üretimi İhracat Ağırlıklı Mıdır?” Sorusu İçin Katılımcı Görüşleri

Tema	Kod	Frekans
İhracat		12
	İhracat ağırlıklı değil	6
	İhracat ağırlıklı	6
Oyun		8
Mobil Uygulamalar		4
Kurumsal Yazılımlar		3
Güvenlik ve Savunma Sanayii		3
Yapay Zekâ ve Robotik		3
Bulut Teknolojisi		3
ERP		2
Dijital Pazarlama, E-Ticaret		2
Finansal Yazılımlar		2
CRM (Müşteri İlişkileri Yönetimi)		1
Gömülü Sistemler		1
Sağlık Sektörü Yazılımları		1
Toplam		45

Tabloya göre katılımcıların “Türkiye hangi alanlarda yazılım üretiyor? Üretimi ihracat ağırlıklı mıdır?” sorusu ile ilgili cevapları incelendiğinde toplam 45 kodun ortaya çıktığı görülmektedir. En çok “İhracat” temasına ait iki alt tema ve bu alt temalara ilişkin 12 ifade ortaya çıkmıştır. Katılımcılar, bu temayla ilgili “İhracat ağırlıklı değil” (f = 6) ve “İhracat ağırlıklı” (f = 6) kodlarına atıf yapmıştır. Bu alt temalar ile ilgili örnek ifadeler aşağıda verilmiştir:

“Kendi firmamız ve içinde olduğumuzdan dolayı oyun sektörünü bildiğim için sadece o kısımlarda bilgi verebiliyorum. PC oyunu yazılımı, konsol oyunu yazılımı, mobil oyun yazılımı, oyun motoru yazılımı. Evet, burada bahsettiğim yazılım ürünleri ihracat ağırlıklıdır.” (“İhracat ağırlıklı”, K_04)

“Türkiye oyun, ERP, dijital pazarlama, e-ticaret ve daha birçok alanlarda yazılım üretiyor. Türkiye’de yazılım üretimi ihracat ağırlıklı olduğunu söyleyemem. Türkiye’deki birçok yazılım geliştirme, yerli firmalar için proje (fason) üretimidir. Bunun dışında da Türk pazarına yönelik de yazılım çözümleri de bulunuyor. Ağırlıklı yurt dışı satış gerçekleşen yazılım firma sayısı, azınlıktadır diye düşünüyorum. Oyun sektörü bu konuda bir istisnadır – yurt dışı odaklıdır.” (“İhracat ağırlıklı değil”, K_01)

Katılımcılar bu temaların dışında, “Oyun” (f = 8), “Mobil Uygulamalar” (f = 4), “Kurumsal Yazılımlar” (f = 3), “Güvenlik ve Savunma Sanayii” (f = 3), “Yapay Zekâ ve Robotik” (f = 3), “Bulut Teknolojisi” (f = 3), “ERP” (f = 2), “Dijital Pazarlama, E-Ticaret” (f = 2), “Finansal Yazılımlar” (f = 2), “CRM (Müşteri İlişkileri Yönetimi)” (f = 1), “Web Tasarım” (f = 1), “Gömülü Sistemler” (f = 1) ve “Sağlık Sektörü Yazılımları” (f = 1) konularında da ifadelerde bulunulmuştur. Bu temalarla ilgili örnek ifadeler aşağıda verilmiştir:

“Bu soruyu oyun sektörüne yönelik sorduğunuzu düşünmemiştim. Oyun sektörü de tabii ki yazılım üretiyor. Oyuna yönelik yazılım altyapısı (oyun motoru gibi) oyun ile ilgili çözümler ağırlıklı olarak ikinci planda kalıyor. Şu anda oyunun kendisini üretiyorlar. Üretim neredeyse %80-90 oranda ihracata yöneliktir. Yazılımda beğenilmek için oyun sektörü ciddi rekabet gerektiriyor. Milli dokunuştan ziyade dünya ile rekabet içindeyiz. Bazı oyun firmaları iç pazara yönelik, azınlıkta kalır.” (“Oyun”, K_11)

“Türkiye’de savunma sanayiinden finansa, otomasyondan pazarlama-CRM’e kadar her konuda yazılım üretimi yapılmaktadır. Biz finans’ın “ödeme sistemleri” dikeyinde bir KOBİ olarak 35 yıldan fazla süredir hem yurtiçine hem de yurtdışına yazılım ve donanım çözümleri sunuyoruz. Kartlı ödeme teknolojilerinin yanı sıra, POS yazılım ve entegrasyonu, sahtekarlık izleme ve önleme sistemi, sadakat kart uygulamaları, kart basım/kişiselleştirme sistemleri ve güvenli donanım çözümleri Verisoft’un uzmanlık alanları arasında yer almaktadır. Yeni dijital çağ ile birlikte, Android ve IOS mobil uygulamalar, yapay zekâ (AI), makinelerin öğrenimi (machine learning), derin öğrenme (deep learning), giyilebilir ödeme teknolojileri, bulut tabanlı sistemler, nesnelerin interneti ve robotik sistemler üzerine Ar-Ge projeleri geliştirmektedir.” (“Mobil Uygulamalar”, “Yapay Zekâ ve Robotik”, “Bulut Teknolojisi”, “Dijital Pazarlama, E-Ticaret”, “CRM (Müşteri İlişkileri Yönetimi)”, K_05)

“Türkiye çok çeşitli alanlarda yazılım üretiyor elbette ama ben oyun sektörü ve mobil uygulamalar alanına daha hâkim olduğum için bu alanda yorumlamayı tercih ederim. Ama hayatın her aşamasına yönelik Türkiye’de yazılım üretildiğini biliyorum. Üretim oyun tarafında %90-95 ihracat ağırlıklıdır. Ama kurumsal yazılımlar tarafında öyle olmadığını biliyorum. Ağırlıklı %90 mobil yazılımlar üzerine ihracata yönelik. Oyun üretiminde uluslararası aranan standartlar yok. Google ve appstore a yüklediğinizde onların onayına sunuluyor. Onların kalite standartları var. Onların sisteminin kalitesini sağlamazsa onaylamıyorlar. Oyun geliştiricileri tarafından bilinen

hatalar, görsel sıkıntılar varsa onaydan geçemiyor.” (“Oyun”, “Kurumsal Yazılımlar”, “Mobil Uygulamalar”, K_12)

3.2. İkinci Alt Amaca Yönelik Bulguların Yorumlanması

“Yazılım ihracatına başlamak için dış kaynak gereksinimini, diğer hizmet sektörleri ile kıyaslayabilir misiniz?” sorusu için katılımcı görüşleri Tablo 3’te verilmiştir:

Tablo 3. “Yazılım İhracatına Başlamak İçin Dış Kaynak Gereksinimini, Diğer Hizmet Sektörleri İle Kıyaslayabilir Misiniz?” Sorusu İçin Katılımcı Görüşleri

Tema	Frekans
Diğer Hizmet Sektörleri Kadar Kaynak Gerekmemesi	7
Diğer Hizmet Sektörleriyle Aynı Düzeyde Olması	5
Diğer Hizmet Sektörlerinden Daha Fazla Olması	2
İhracat İçin Bilgi Birikimi ve Tecrübe Gereksinimi	2
Her Şekilde Kaynak Gerekmesi	1
Toplam	17

Tabloya göre katılımcıların “Yazılım ihracatına başlamak için dış kaynak gereksinimini, diğer hizmet sektörleri ile kıyaslayabilir misiniz?” sorusu ile ilgili cevapları incelendiğinde toplam 17 kodun ortaya çıktığı görülmektedir. Katılımcılar, bu temayla ilgili en çok “Diğer Hizmet Sektörleri Kadar Kaynak Gerekmemesi” (f = 7) temasına atıf yapmıştır. Bu alt tema ile ilgili örnek ifadeler aşağıda verilmiştir:

“En önemli destek tanıtım, anlamında fuarlardır diye düşünüyorum. Üretim için lokal desteğe gerek olduğunu düşünmüyorum. Akademik yönden değerlendirdim ancak ticari açıdan insanların hizmet ve destek almak istedikleri aşamada, karşılarında bir yüz görmek istemeleri, pazarlamaya ve yurt dışına yatırıma pay ayrılmasına neden oluyor. Aslında iyi bir ürün, iyi bir strateji ile çok düşük maliyetlerle kendi kendini pazarlayabilir diye düşünüyorum.” (K_07)

“Yazılımın dış kaynak gereksinimi diğer sektörler nazaran daha azdır. Yazılımlar birtakım standartlar üzerine inşaa edilirler. Savunma, finans gibi sektörlerin standartları, izne tabi olması, kontrolü daha fazladır. Oyun sektörü bu açıdan daha serbest. Bizim ihracat yapabilmemiz için pazarlama rekabetine cevap verebilmemiz yeterli.” (K_11)

Katılımcılar bu temaların dışında, “Diğer Hizmet Sektörleriyle Aynı Düzeyde Olması” (f = 5), “Diğer Hizmet Sektörlerinden Daha Fazla Olması” (f = 2), “İhracat İçin Bilgi Birikimi ve Tecrübe Gereksinimi” (f = 2), “Her Şekilde Kaynak Gerekmesi” (f = 1) konularında da ifadelerde bulunulmuştur. Bu temalarla ilgili örnek ifadeler aşağıda verilmiştir:

Satış ve pazarlama aşamasında ise, diğer hizmet sektörlerine göre yurtdışı pazarlara açılmak daha kolay. Tüm dünyaya satış hizmeti veren Applestore, Playstore, Steam, SonyPSN Store gibi platformlar üzerinden dünya pazarına açılmak mümkün.” (“Diğer Hizmet Sektörlerinden Daha Fazla Olması”, K_04)

“Yazılım üretmeye başlamak için az yatırım gerekiyor, fakat anlamlı bir ihracat noktasına gelebilmek için devamlı bir yatırım kaynağı kritiktir. Başarı gösterecek yazılım ürünlerin önceden bilinmesi güç olması nedeniyle, product-market fit (ürün-pazar uyumu) denilen durumu yakalayabilmek için sermaye gerekiyor. Bu birden fazla şekilde olabiliyor. Biri girişim sermaye fonu yaklaşımıyla birçok farklı yazılım fikirlere yatırım yapılması. Yatırım yapılan yazılım firmalarının hepsi başaramaz, bazıları batır, bazıları büyüyemeyip küçük kalır, ancak az sayıda firma (%10 iyi bir oran kabul edilir) başarır. Diğer bir şekil de, seri girişimci (serial entrepreneur) yaklaşımıyla, bir yazılım girişimi (mümkün olduğu kadar az kaynak harcayarak) deneyip başaramazsa, fikri değiştirip, farklı bir yaklaşım ile tekrar dener. İki yöntem de belli bir sermaye ve kaynak gerektiriyor başarıya ulaşmak için.” (“Diğer Hizmet Sektörleriyle Aynı Düzeyde Olması”, “Her Şekilde Kaynak Gerekmesi”, K_01)

“Yazılımın kendisi her ne kadar %100 yerli üretim olabiliyorsa da öncelikle bu yazılımların üretiminde katkıda bulunan bilgisayarlar, bunlar üzerindeki lisanslar aslında bir çeşit dış kaynak kullanımudur. Tabii bunların maliyetleri üretilen yazılımların gelirleri yanında çok düşük kalmaktadır. Yazılım sektöründeki diğer bir dış kaynak kullanımı ise kapasite sorunu ile ortaya çıkmaktadır. Bazı sektörlerde işler belli dönemlerde çoğalır. Bu durumda kendi kaynaklarınız yeterli kalmayabilir ve dış kaynak yazılımcı ve destek personeli kullanabilirsiniz. Detayda baktığımızda dış kaynak yazılımcı kullanmak çok normalleşti. Yazılım belli bir fonksiyonunu veya bölümünü rahatlıkla proje bazlı olarak gerek yurtiçi gerek yurtdışı dış kaynaklar ile ürettirebiliyorsunuz. Genelde yazılımcılar nitelikli personel olduğundan bunların maliyetleri ciddi rakamlara kadar çıktığında dış kaynak kullanımı aslında tüm maliyetler içinde gözden kaçmayacak bir miktara ulaşmaktadır. Ama yine elimizde genel bir istatistik olmadığı için diğer hizmet sektörleri ile karşılaştırmak zor olacaktır. Fakat şu fark gözlemlenebilir. Diğer

hizmet sektörlerinde genelde dış kaynak daha çok nitelsiz eleman üzerinden olurken yazılım sektöründe bu dış kaynak çok fazla nitelikli elemanlar üzerinden olmaktadır.” (“İhracat İçin Bilgi Birikimi ve Tecrübe Gereksinimi”, K_10)

3.3. Üçüncü Alt Amaca Yönelik Bulguların Yorumlanması

“Sektörün gelişimi için beklentileriniz nelerdir? Türkiye’yi dünya sıralamasında ilk 10’da görüyor musunuz? Yasal otoritelerden beklentileriniz nelerdir?” sorusu için katılımcı görüşleri Tablo 4’te verilmiştir:

Tablo 4. “Sektörün Gelişimi İçin Beklentileriniz Nelerdir? Türkiye’yi Dünya Sıralamasında İlk 10’da Görüyor Musunuz? Yasal Otoritelerden Beklentileriniz Nelerdir?” Sorusu İçin Katılımcı Görüşleri

Tema	Kod	Frekans
İlk Onda Olmama Nedenleri		20
	Daha fazla nitelikli yazılımcı gereksinimi	4
	Yasal düzenleme gereksinimi	4
	Nitelikli eğitmen ve eğitim gereksinimi	3
	ARGE teşviki gereksinimi	2
	Uygulama ortamı eksikliği	2
	Örgütlenme ihtiyacı	1
	Endüstri raporlama eksikliği	1
	Pazar gücü eksikliği	1
	Disiplinler arası çalışmalar	1
	Talep kadar uygulama olmaması	1
İlk Onda Olma Nedenleri		4
	Yasal düzenleme avantajları	2
	Oyun sektörünün gelişmiş olması	1
	Teknokentlerde devlet desteği	1
Toplam		24

Tabloya göre katılımcıların “Sektörün gelişimi için beklentileriniz nelerdir? Türkiye’yi dünya sıralamasında ilk 10’da görüyor musunuz? Yasal otoritelerden beklentileriniz nelerdir?” sorusu ile ilgili cevapları incelendiğinde toplam 24 kodun ortaya çıktığı görülmektedir. En çok “İlk Onda Olmama Nedenleri” temasına ait 10 alt tema ve bu alt temalara ilişkin 20 ifade ortaya çıkmıştır. Katılımcılar, bu temayla ilgi en çok “Daha fazla nitelikli yazılımcı gereksinimi” (f = 4) ve “Yasal düzenleme gereksinimi” (f = 4) koduna atıf yapmıştır. Bu alt temalar ile ilgili örnek ifadeler aşağıda verilmiştir:

Yasal otoritelerden beklenti yurtdışı ile çalışma konusunda biraz daha kolaylıklar sağlanması olurdu. Örneğin PayPal gibi hizmetlerin Türkiye’de çalışmıyor oluşu freelance geliştiricilerin veya yurtdışında yazılım sektöründe outsource hizmet satabilecek kişilerin önünde engel oluyor.” (“Daha fazla nitelikli yazılımcı gereksinimi”, “Yasal düzenleme gereksinimi”, K_04)

Türkiye yazılım konusunda oldukça yeteneklidir. Dünya sıralamasında ilk 10’a girecek potansiyeli bulunmaktadır. Yasal otoriteler sektörü doğru bir şekilde tanımlar ve ölçerse eksiklerin tespit edilmesi ve bunların giderilmesi daha kolay olacak ve sektörün gelişine önemli katkı sağlanacaktır.” (“Yasal düzenleme gereksinimi”, K_09)

Katılımcılar, “İlk Onda Olmama Nedenleri” temasında, “Nitelikli eğitmen ve eğitim gereksinimi” (f = 3), “ARGE teşviki gereksinimi” (f = 2), “Uygulama ortamı eksikliği” (f = 2), “Örgütlenme ihtiyacı” (f = 1), “Endüstri raporlama eksikliği” (f = 1), “Pazar gücü eksikliği” (f = 1), “Disiplinler arası çalışmalar” (f = 1), “Talep kadar uygulama olmaması” (f = 1) konularında da görüş belirtmişlerdir. Bu alt temalarla ilgili örnek görüşler aşağıda verilmiştir:

Yetiştirdiğimiz öğrencilerin altyapısı çok iyi. Mezun meslekdaşlarım da Avrupa’da ve ABD’ de üst düzeyde hem araştırmacı hem de yönetici olarak çalışıyorlar. Yani ilk 10 da yer alan ülkelerden farkımız yok. Hatta birkaç gömlek üstün olduğumuzu rahatlıkla söyleyebilirim. Karakter olarak uzun süre dikkat gerektiren işlerde çalışmaya alışkiniz. Eğer ülke bazında değerlendirirsek, Avrupa’da çalışma şartları nedeniyle yazılımcıdan çok yüksek performans beklenemez. Birim insan gücünün ürettiği iş azdır. Ama orada çok ve kaliteli insanı bir araya toplama becerisine sahip oldukları için iyi üretiyorlar. Temel buradan geliyor. Bizde bunları bir araya getirmede sıkıntı var.” (“Nitelikli eğitmen ve eğitim gereksinimi”, “Uygulama ortamı eksikliği”, K_07)

“Türkiye’nin dünya sıralamasında ilk 10’a girmesi çok zor, ama faydalı bir hedef.

Ar-ge merkezi teşvikleri kapsamında çalışan personellerin uzaktan çalışmasına imkân sağlanmasında yarar olur. Bu hususta 4691 sayılı Kanunun geçici 2. maddesi ile 5746 sayılı Kanunun 3(2) maddesinde değişikliğe gidilerek,

'yüzde elliye' şeklinde belirtilen oranın kaldırılmasının uygulamadaki süreçler bakımından efektif olacağını değerlendirmekteyiz." ("ARGE teşviki gereksinimi", K_01)

Örgütlenme yazılım sektöründe yeterli değil. Ticaret odalarından başlayarak NACE kodları 1'den fazlalaştırılıp detaylandırılarak alt kırılımlara göre güncellenmesi gerekli. Sektörün şeffaflaştırılması adına Endüstri yazılımı yazan bir firma ile banka yazılımı yazan bir firma farklı kodlarda görünmelidir." ("Örgütlenme ihtiyacı", "Endüstri raporlama eksikliği", K_02)

Gelir elde etme açısından akademisyen olmak ile yazılımcı olmak arasında fark olduğunu düşünüyorum. Akademik tarafta kalmayı daha az istemelerinin nedeni anlaşılır bir durum. Akademik alanda gelişmek isteyen insan sayısının azlığı ile ilgili bir durum olduğunu düşünüyorum. Profesyonel anlamda oyun sektörünün sunduğu (maaş, özlük hakları gibi) fırsatlar, akademik alana göre çok daha fazla. Bir üniversitenin bir oyun şirketiyle rekabet etmesi çok zor." ("Talep kadar uygulama olmaması", K_11)

Katılımcıların "Sektörün gelişimi için beklentileriniz nelerdir? Türkiye'yi dünya sıralamasında ilk 10'da görüyor musunuz? Yasal otoritelerden beklentileriniz nelerdir?" sorusu ile ilgili "İlk Onda Olma Nedenleri" cevapları incelendiğinde bu temaya ait 3 alt tema ve bu alt temalara ilişkin 4 ifade ortaya çıkmıştır görülmektedir. Bu temayla ilgili en çok "Yasal düzenleme avantajları" (f = 2), daha sonra "Oyun sektörünün gelişmiş olması" (f = 1), "Teknokentlerde devlet desteği" (f = 1) koduna atıf yapmıştır. Bu alt temalara ilişkin örnek ifadeler aşağıda verilmiştir:

"Yazılım sektörü geneli adına bir sıralama yapmak doğru olmaz ancak ödeme sistemleri özelinde kesinlikle dünyada ilk 10'da olduğumuzu söyleyebiliriz Yasal otoritelerden beklentilerimiz denince hemen akla gelen iki konu var. İlki özellikle yazılımların üzerinde koştuğu donanımların yurtdışında üretilmesi nedeniyle bu cihazların geçici kabul gibi vergisiz yöntemlerle ulaşılabilir olmasını sağlamak ve yazılım firmalarının çalışanların yarattığı yazılımların kaynak koduna sahiplik konusunda yaşadığı problemleri minimize eden ayrı bir yasa çıkarılması gerekmektedir." ("Yasal düzenleme avantajları", K_05)

Teknokentlerde devlet desteklerinden faydalanabilmek ofiste çalışan personel olması zorunluluğu var. Bu konu ile ilgili iyileştirmeler bekliyoruz. Burada ciddi bir ihtiyaç var. Dünyada herkes evlerde çalışırken, bizim ofislere dönüyor olmamız artık çok verimsiz. Artık şirketler dünyanın her yerinden istihdam yapıyor. Biz ofise gittiğimiz zaman, sadece ofisin sadece merkezdeki geliştirici havuzundan ya da insan kaynağı havuzundan faydalanıyoruz. Biz personel istihdamı için, sadece 5 milyon nüfuslu bir şehirden fayda elde etmeye çalışırken, rakiplerimiz tüm dünyadaki insan havuzundan faydalanabiliyor. Bu konuda iyileştirmeler yapılacağına inanıyorum." ("Oyun sektörünün gelişmiş olması", "Teknokentlerde devlet desteği", K_12)

3.4. Dördüncü Alt Amaca Yönelik Bulguların Yorumlanması

"Sizce Türkiye yazılım üretiminde yetenekli mi? Beyin göçü mü, beyin avı mı yapıyoruz?" sorusu için katılımcı görüşleri Tablo 5'te verilmiştir:

Tablo 5. "Sizce Türkiye Yazılım Üretiminde Yetenekli Mi? Beyin Göçü Mü, Beyin Avı Mı Yapıyoruz?" Sorusu İçin Katılımcı Görüşleri

Tema	Kod	Frekans
Yetenekli		11
	Yetenekli	9
	Bilgisayar mühendisliği ve benzeri mezun sayısının fazlalığı	1
	Genç nüfusun fazla olması	1
Beyin Göçü		10
Beyin Avı		2
Toplam		23

Tabloya göre katılımcıların "Sizce Türkiye yazılım üretiminde yetenekli mi? Beyin göçü mü, beyin avı mı yapıyoruz?" sorusu ile ilgili cevapları incelendiğinde toplam 23 kodun ortaya çıktığı görülmektedir. En çok "Yetenekli" temasına ait üç alt tema ve bu alt temalara ilişkin 11 ifade ortaya çıkmıştır. Katılımcılar, bu temayla ilgili en çok "Yetenekli" (f = 9) koduna atıf yapmıştır. Bu alt tema ile ilgili örnek ifadeler aşağıda verilmiştir:

"Türkiye beyin göçü veren bir yetenek pınarı! gerçek anlamda başarılı olduğumuzu Peak Games gibi firmaların aldığı yatırımlarla finansal olarak da görüyoruz. Fakat yazılımcı dediğiniz adam için nerede kod yazdığı önemli olmadığından nerede rahat ve mutlu ise orada olmak istiyor. Ve işin doğası gereği de bu insanları kaybetmek diğer tüm sektörlerden daha kolay oluyor. Üstelik kayıp daha da maliyetli çünkü bazen bir yazılımcının yaptığı işi ardından gelen birçok yazılımcı bitiremiyor. Çünkü kodlama böyle bir şey." ("Yetenekli", K_05)

“Beyin göçü veriyoruz. Yazılım konusunda yetenekliyiz. Gerek uzaktan çalışma yapan, gerekse yurtdışına çıkan birçok yazılım personelimizi yurt dışına beyin göçü veriyoruz. Vergiden muaf olmak sektör çalışanına cazip geliyor.” (“Yetenekli”, K_06)

Katılımcılar, “Yetenekli” temasında, “Bilgisayar mühendisliği ve benzeri mezun sayısının fazlalığı” (f = 1) ve “Genç nüfusun fazla olması” (f = 1) konularında da görüş belirtmişlerdir. Bu alt temalarla ilgili örnek görüşler aşağıda verilmiştir:

“Türkiye’de genç bir nüfus var, teknolojiye ilgi de var. OECD rakamlarına göre 2012 yılında Türkiye’de bilgisayar mühendisliği ve benzeri bölümlerden mezun olan öğrenci sayısı 4 bin civarındayken, başka kaynaklara göre 2020’de bu sayı 10 bin seviyesine geldi. 8 yılda 6binlik gelişme kaydedebilmek güzel. Bu açıdan yazılım üretimi için güçlü temeller var Türkiye’de.

Bir sonraki sorunun cevabımda yazdığım gibi, yazılım üretiminde yetenekli olmamız için, güçlü bir yerli Ürün Müdür kadrosu oluşması gerekiyor.” (“Bilgisayar mühendisliği ve benzeri mezun sayısının fazlalığı”, “Genç nüfusun fazla olması”, K_01)

Katılımcılar bu temaların dışında, “Beyin Göçü” (f = 10) ve “Beyin Avı” (f = 2) konularında da ifadelerde bulunulmuştur. Bu temalarla ilgili örnek ifadeler aşağıda verilmiştir:

Türk yazılımcı kadrosu oluşturup yurtdışında konumlandırmak mümkünse de, pazarlama ayağında o ülkenin yerel personel çalıştırmak zorundasınız. Eğer ürün back-ofis alanında pazara çok duyarlı değilse, Türk personel çalıştırmak da mümkün olabilir. Ama yerel personel çalıştırmak daha mantıklı olacaktır.” (“Beyin Göçü”, K_02)

Türk yazılımcı kadrosu oluşturup yurtdışında konumlandırmak mümkünse de, pazarlama ayağında o ülkenin yerel personel çalıştırmak zorundasınız. Eğer ürün back-ofis alanında pazara çok duyarlı değilse, Türk personel çalıştırmak da mümkün olabilir. Ama yerel personel çalıştırmak daha mantıklı olacaktır.” (“Beyin Göçü”, K_03)

Türkiye’nin son zamanlarda bu alanda kayda değer beyin göçü verdiği sektör temsilcileri tarafından sıkça dile getirilmektedir. Özellikle döviz cinsinden gelir elde edilmesi bunun en büyük etkeni olarak görülmektedir. Beyin avı konusunda da çalışmalar yürütülmektedir. TÜBİTAK’ın Uluslararası Lider ve Genç Araştırmacılar Programı bu konuda önemli rol üstlenmektedir.” (“Beyin Avı”, K_09)

3.5. Beşinci Alt Amaca Yönelik Bulguların Yorumlanması

“Üretim kadrosu mu, satış-pazarlama kadrosu mu artırılmadı?” sorusu için katılımcı görüşleri Tablo 6’da verilmiştir:

Tablo 6. “Üretim Kadrosu Mu, Satış-Pazarlama Kadrosu Mu Artırılmadı?” Sorusu İçin Katılımcı Görüşleri

Tema	Kod	Frekans
Üretim Kadrosu		13
	Üretim kadrosu	9
	Üretim müdürü	2
	Üretim	2
Satış ve Pazarlama Kadrosu		9
Toplam		22

Tabloya göre katılımcıların “Üretim kadrosu mu, satış-pazarlama kadrosu mu artırılmadı?” sorusu ile ilgili cevapları incelendiğinde toplam 22 kodun ortaya çıktığı görülmektedir.

En çok “Üretim Kadrosu” temasına ait üç alt tema ve bu alt temalara ilişkin 13 ifade ortaya çıkmıştır. Katılımcılar, bu temayla ilgili en çok “Üretim kadrosu” (f = 9) koduna atıf yapmıştır. Bu alt tema ile ilgili örnek ifadeler aşağıda verilmiştir:

Hali hazırda tanıtım desteği zaten almaktayız. Üretim tarafında çok fazla olmadığı için buraya destek ihtiyacı olduğunu düşünüyorum. Genelde marka odaklı Turquality, reklam desteği gibi destekler zaten mevcut. Yurtdışında daha hızlı operasyon yapabilmek için yurtdışı üs kuran oyun şirketlerimiz az da olsa var. ABD’de, İngiltere’de, Hollanda’da şirket açan meslektaşlarımız var. Oradaki amaçlar biraz daha farklı. Artık uzaktan çalışmaya da başladık. Nerede şirket kurulduğunun çok da bir önemi kalmadı.” (“Üretim kadrosu”, K_12)

“Gelişime açık alanların tümünde hem çalışmalarımız hem de projelerimiz var. Üretim stratejisi destek politikalarına yönelik kamusal eğitim alanlarında çalışma yürütülür. Genel olarak sektör ihtiyaçlarına yönelik projelerimiz hem de çalışmalarımız var. Üretim politikası kamuya yönelik destek politikaları gençlerin eğitimine yönelik olabilir. Biz akademik veya şirket projesi gibi bir ayırım yapmadan çalışıyoruz.” (“Üretim kadrosu”, K_11)

Katılımcılar, “Üretim Kadrosu” temasında, “Üretim müdürü” (f = 2) ve “Üretim” (f = 2) konularında da görüş belirtmişlerdir. Bu alt temalarla ilgili örnek görüşler aşağıda verilmiştir:

Yazılım sektöründe başarılı Ürün Müdürü olmak için, genellikle teknik kökenli olup (bilgisayar mühendisliği bölümü vb mezunu, ve mühendis olarak çalışma tecrübesine sahip olmayı), aynı zamanda işletme becerilere sahip olmayı gerektiriyor (MBA okuması faydalı). Bir yazılım firmasının kritik olan Product-market fit noktasına gelebilmesi için bu iki beceriyi bir araya getirebilen kişilerin Ürün Müdürlüğü fonksiyonunu yürütüp, şirketin kaynaklarını yönlendirmesi önemlidir.” (“Üretim müdürü”, K_01)

Üretimin mekan ile ilgili bir sıkıntısı yok. Satış kadrosu ürünü birilerine tanıtmak zorunda. Bilişim dünyası farklı bir dünya.” (“Üretim”, K_07)

Katılımcılar bu temaların dışında, “Satış ve Pazarlama Kadrosu” (f = 9) konusunda da ifadelerde bulunulmuştur. Bu temalarla ilgili örnek ifadeler aşağıda verilmiştir:

“Mobil ve casual oyunlar için satış-pazarlama kadrosu çok önemlidir. Bizim gibi PC ve konsol oyunları üreten firmalar için ise üretim kadrosu önemli.” (“Satış ve Pazarlama Kadrosu”, K_04)

“Yazılım üretim kadrosunu mutlu ederek elde tutabildiğimiz bir durum yaratıp nitelikli pazarlama kadroları genişletilmelidir.” (“Satış ve Pazarlama Kadrosu”, K_05)

3.6. Altıncı Alt Amaca Yönelik Bulguların Yorumlanması

“Kısa ve Uzun vadeli hedeflerinizi paylaşmak ister misiniz?” sorusu için katılımcı görüşleri Tablo 7’de verilmiştir:

Tablo 7. “Kısa Ve Uzun Vadeli Hedeflerinizi Paylaşmak İster Misiniz?” Sorusu İçin Katılımcı Görüşleri

Tema	Kod	Frekans
Kısa Vadeli		11
	Satış arttırma, ihracat	3
	Üniversite yatırımları	3
	Pazarlama satış eğitimi	2
	Ürün yönetimi eğitimi	1
	Eski ürünleri güncelleme	1
	Nitelikli personel yetiştirme	1
Uzun Vadeli		10
	İhracatı arttırma	2
	Ürün çeşitlendirme	2
	Devlet yatırımları	2
	Şirketi büyütme	1
	Gerçek verilerle gerçekçi çözümler	1
	Sanayi yatırımları	1
	Nitelikli personel yetiştirme	1
Toplam		21

Tabloya göre katılımcıların “Kısa ve Uzun vadeli hedeflerinizi paylaşmak ister misiniz?” sorusu ile ilgili cevapları incelendiğinde toplam 21 kodun ortaya çıktığı görülmektedir. En çok “Kısa Vadeli” temasına ait 6 alt tema ve bu alt temalara ilişkin 11 ifade ortaya çıkmıştır. Katılımcılar, bu temayla ilgi en çok “Satış arttırma, ihracat” (f = 3) ve “Üniversite yatırımları” (f = 3) koduna atıf yapmıştır. Bu alt temalar ile ilgili örnek ifadeler aşağıda verilmiştir:

“Kısa vadeli hedefimiz mevcut pazarlardaki satışımızı arttırmak. Amerika şu an mevcut yurtdışı pazarımız. Yakın pazar olan Afrika’da en az 2 veya 5 Afrika ülkesine ulaşabilirsek ilk satışlarımızı gerçekleştirebilmek. Referans anlamında pazara girişi başlatabilmek adına beklentimiz. Uzun vadeli hedefimiz ise ihracat üzerine. Aynı ülkelerde, mevcut ürünlerimizin, farklı çeşitlerini, farklı müşterilere satışı arttırmamız.” (“Satış arttırma, ihracat”, K_02)

“Yazılım sektöründe sentetik veri ile çalışmak mümkün değil. Gerçek verileri işlemek gerekiyor. Yazılımın hedefi yapay zekâ ve doğal dil işleme, cümleyi anlamlandırma; ses, müzik ve metin anlamlandırma (text mining) ile sağlık analizi yapabilmek mümkün. Ticarete de uyarlanabilir. Örneğin bir tavukçuluk firması, sese duyarlı hastalık ve tehlike tespiti yapabilen TÜBİTAK projesini destekliyor. Üniversitede robotik, biyomedikal, otoelektrik öğrencilerinin çalışmalarına dair projeleri oluyor.” (“Üniversite yatırımları”, K_06)

Katılımcılar, “Kısa Vadeli” temasında, “Pazarlama satış eğitimi” (f = 2), “Ürün yönetimi eğitimi” (f = 1), “Eski ürünleri güncelleme” (f = 1), “Nitelikli personel yetiştirme” (f = 1) konularında da görüş belirtmişlerdir. Bu alt temalarla ilgili örnek görüşler aşağıda verilmiştir:

Kısa vadede KOBİ ölçeğinde firmalarımıza ürün yönetimi, pazarlama ve satış farkındalığı kazandırılmalı, bu kadroda çalışacak kişilerin hem eğitimi hem de istihdam desteği artırılmalıdır. Uzun vadede her yazılım firmasının kurulduğu gün ihracat hedeflemesi sağlanmalıdır.” (“Pazarlama satış eğitimi”, “Ürün yönetimi eğitimi”, (K_03)

“Pandemi döneminde yaşanan evden çalışma sürecinde kısa vadede şirketin sahip olduğu çözümlerin güncel yazılım dillerinde ve modellerde piyasaya yeniden sunulmasını sağlamayı hedefledik.Kısmen bu hedefimize ulaştık. Uzun vadede ise 40 yıla yaklaşan deneyimimiz nedeniyle sektörde bir “okul” haline gelmiş olan şirketimizin büyüyüp ödeme sistemleri dikeyinde uçtan uca her türlü çözümü sunan Türkiye’deki bir numaralı fintech olmasını hedefliyoruz.” (“Eski ürünleri güncelleme”, K_05)

Katılımcıların “Kısa ve Uzun vadeli hedeflerinizi paylaşmak ister misiniz?” sorusu ile ilgili “Uzun Vadeli” cevapları incelendiğinde bu temaya ait 7 alt tema ve bu alt temalara ilişkin 10 ifade ortaya çıkmıştır görülmektedir. Bu temayla ilgili en çok “İhracatı arttırma” (f = 2), “Ürün çeşitlendirme” (f = 2), “Devlet yatırımları” (f = 2) koduna atıf yapmıştır. Bu alt temalara ilişkin örnek ifadeler aşağıda verilmiştir:

“STK olarak (BİYESAM) ve şirket olarak (SELECT) iki ayrı hedefler olmakla birlikte çakışan çok nokta var. Öncelikle yurtdışına açılmak hem stk hem de firma olarak önceliklerimizdir. STK olarak kendimiz değil ama açılmak isteyen üyelerimize yardımcı olmak anlamında.” (“İhracatı arttırma”, K_10)

“Piyasaya sürdüğümüz son oyunumuz öncekilere kıyasla daha büyük bir projeydi ve satışları devam ediyor olmasına rağmen henüz tam sürümü çıkmadı. Şu an hedeflerimiz son oyunumuzun tam sürümünü bitirmek, playstation ve xbox versiyonlarını tamamlamak.” (“Ürün çeşitlendirme”, K_04)

“Sektör deneyimimizle ve ortaya çizdiğimiz vizyon ile destek taleplerimizi bakanlığa sunuyoruz. Akademik desteklere bu anlamda rastlamadık. Çünkü şimdiye kadar akademik alanda bir destek alamadık. Biz zaten kuluçka merkezleri ile birlikte hareket ediyoruz.” (“Devlet yatırımları”, K_02)

Katılımcılar, “Uzun Vadeli” temasında, “Şirketi büyütme” (f = 1), “Gerçek verilerle gerçekçi çözümler” (f = 1), “Sanayi yatırımları” (f = 1), “Nitelikli personel yetiştirme” (f = 1) konularında da görüş belirtmişlerdir. Bu alt temalarla ilgili örnek görüşler aşağıda verilmiştir:

“Pandemi döneminde yaşanan evden çalışma sürecinde kısa vadede şirketin sahip olduğu çözümlerin güncel yazılım dillerinde ve modellerde piyasaya yeniden sunulmasını sağlamayı hedefledik.Kısmen bu hedefimize ulaştık. Uzun vadede ise 40 yıla yaklaşan deneyimimiz nedeniyle sektörde bir “okul” haline gelmiş olan şirketimizin büyüyüp ödeme sistemleri dikeyinde uçtan uca her türlü çözümü sunan Türkiye’deki bir numaralı fintech olmasını hedefliyoruz.” (“Şirketi büyütme”, K_05)

“Devlet, sanayi ve üniversite.” (“Sanayi yatırımları”, K_07)

3.7. Yedinci Alt Amaca Yönelik Bulguların Yorumlanması

“Marka değeri oluşturmak adına çalışmalarınız nelerdir? Fasoncu olmadan markalaşmayı nasıl koruyabiliriz?” sorusu için katılımcı görüşleri Tablo 8’de verilmiştir:

Tablo 8. “Marka Değeri Oluşturmak Adına Çalışmalarınız Nelerdir? Fasoncu Olmadan Markalaşmayı Nasıl Koruyabiliriz?” Sorusu İçin Katılımcı Görüşleri

Tema	Kod	Frekans
Marka Değeri Oluşturma		22
	Müşteri profilinin tanınması ve müşteri memnuniyeti	3
	Turquality tanıtım	3
	İhtiyaç karşılayan ürün	2
	Güncel teknoloji ürünleri	2
	Devlet desteği gerekliliği	2
	Marka ve ürünlerin tescilli olması	2
	Nitelikli yazılımcı yetiştirme	2
	Marka değeri çalışması olmaması	2
	İhracat ihtiyacı	1
	Ürün yönetimi farkındalığı	1
	Milli bankacılık, güvenlik vs için işletim sistemleri	1
	Kullanıcı sayısının fazla olması	1
Fasoncu Olmamanın Mümkün Olmaması		1
Toplam		23

Tabloya göre katılımcıların “Marka değeri oluşturmak adına çalışmalarınız nelerdir? Fasoncu olmadan markalaşmayı nasıl koruyabiliriz?” sorusu ile ilgili cevapları incelendiğinde toplam 23 kodun ortaya çıktığı

görülmektedir. En çok “Marka Değeri Oluşturma” temasına ait 12 alt tema ve bu alt temalara ilişkin 22 ifade ortaya çıkmıştır. Katılımcılar, bu temayla ilgi en çok “Müşteri profilinin tanınması ve müşteri memnuniyeti” (f = 3) ve “Turquality tanıtım” (f = 3) koduna atıf yapmıştır. Bu alt temalar ile ilgili örnek ifadeler aşağıda verilmiştir:

“Marka oluşturabilmek için ürün yönetimi farkındalığının kazanılması şarttır. Fasonculuktan uzaklaşmak için müşteriye erişebilmek, tanıyabilmek gerekir. Proje yaparak, alt yüklenici olarak müşteri tanıyamazsınız, müşteriye dokunmayınca marka da yaratmanız mümkün olmaz.” (“Müşteri profilinin tanınması ve müşteri memnuniyeti”, K_03)

“Ürün piyasaya sunulurken marka değeri ile birlikte piyasada konumlandırıyoruz doğal olarak. Marka değerini koruma altına almak için Turquality gibi devlet desteklerimiz mevcut. Türkiye 10 yıldır sektörün önemini bilincine varmış durumda.” (“Turquality tanıtım”, K_12)

Katılımcılar, “Marka Değeri Oluşturma” temasında “İhtiyaç karşılayan ürün” (f = 2), “Güncel teknoloji ürünleri” (f = 2), “Devlet desteği gerekliliği” (f = 2), “Marka ve ürünlerin tescilli olması” (f = 2), “Nitelikli yazılımcı yetiştirme” (f = 2), “Marka değeri çalışması olmaması” (f = 2), “İhracat ihtiyacı” (f = 1), “Ürün yönetimi farkındalığı” (f = 1), “Milli bankacılık, güvenlik vs için işletim sistemleri” (f = 1), “Kullanıcı sayısının fazla olması” (f = 1) konularında da görüş belirtmişlerdir. Bu alt temalarla ilgili örnek görüşler aşağıda verilmiştir:

“Fasoncu olmamanın yolu, firmanın kendi, gerçek Ürün Yönetimin yapmasıdır. Bundan kastettiğim hem pazardaki ihtiyaçları saptabilme, hem de teknolojinin getirebileceği yenilikçi çözümleri anlayabilme, ki bu iki kümenin kesişimindeki alanında şirketin yazılım geliştirme kaynaklarını sarf edilsin. Bu iki kümenin kesişimi bilmesi güç olduğundan, prototip, demo, a/b test vb birçok yazılım ürün müdürlüğü tekniklerin kullanılması gerekmektedir.” (“İhtiyaç karşılayan ürün”, K_01)

“Marka değeri oluşturmak adına ülkemizde çeşitli kurumlar tarafından sağlanan destek programları vardır. Fasoncu kelimesi yazılım sektörü için çok doğru bir kavram olmadığını düşünüyorum.” (“Devlet desteği gerekliliği”, K_09)

Örneğin blockchain yazılımlarda, veri madenciliği yapılırken, modem balansına dikkat etmek lazım. Yatırımda bilgi güvenliğinin avantajları da var. Teknolojiden çok insana yatırım yapmak önemli. Belli konularda yabancı olmadan yatırım yapılabilir. Ancak millilik algısı yapmak adına MS Office Word yazılımı yapmak şu an çok yararlı görünmüyor. Böyle bir çalışma dünyadan izole olmak gibidir. Ama Almanya gibi bankacılık, güvenlik, işletim sistemleri gibi alanlarda üretmek, bizim için en doğrusu. Örneğin Almanya bankacılık sektöründe Amerikan yazılımından kurtulmak için kendi milli yazılımını üretiyor. Çok uluslu vatandaşlık kavramını getirerek dışarıdan ülkeye ithal ettiği IT personelinin eğitimini sağlıyor. Eğitime liseden başlamak gerektiğine inanıyorum. Ancak temel yazılım bilgisinin ilk ve orta öğretimden başlaması gerektiğini düşünüyorum. Yazılım hem yetenek hem de emek ister. Bu anlamda işe yatkınlık da küçük yaşlarda tespit edilip yönlendirme doğru yapılmalıdır. İlk okulda oyun kısmı seçmeli ders olabilmeli.” (“Güncel teknoloji ürünleri”, “Nitelikli yazılımcı yetiştirme”, “Milli bankacılık, güvenlik vs için işletim sistemleri”, K_06)

Fasoncu olmak başka bir yoldur. Fasoncunun bir markası yoktur ve marka değeri oluşamaz. Sadece güvenilir ve iyi bir fasoncu olur. Ama onu değiştirmek çok kolaydır. Bir gün başka bir fasoncu ile çalışabilirsiniz. Dolayısı ile fasoncu olup bir marka değeri olup onu koruyamazsınız. Ama fasoncu olup çok güzel işler yaratıp çok büyük paralar kazanılabilir. Fasoncu olmak ile kazanç arasında direkt bir ilişki de olmadığını düşünmüyorum.” (“Marka ve ürünlerin tescilli olması”, K_10)

“Marka değeri yaratmak odaklı çalışmalarımız bulunmuyor. Biz üretim odaklı çalışıyoruz.” (“Marka değeri çalışması olmaması”, K_08)

“Bizim dernek olarak geliştirdiğimiz markamız, ürünlerimiz mevcut. Kullanıcı sayısı belli bir rakamı geçiyorsa bunu ayrı bir marka olarak düşünmek gerekir. Şu anda oyun sektöründe bir milyar USD’yi geçen, 100 milyon kullanıcıyı geçen ürün kullanıcımız var.” (“Kullanıcı sayısının fazla olması”, K_12)

Katılımcılar, “Marka Değeri Oluşturma” teması dışında “Fasoncu Olmamanın Mümkün Olmaması” (f = 1) konusunda da görüş belirtmişlerdir. Bu tema ilgili örnek görüş aşağıda verilmiştir:

“Fasoncu olmamanın yolu, firmanın kendi, gerçek Ürün Yönetimin yapmasıdır. Bundan kastettiğim hem pazardaki ihtiyaçları saptayabilme, hem de teknolojinin getirebileceği yenilikçi çözümleri anlayabilme, ki bu iki kümenin kesişimindeki alanında şirketin yazılım geliştirme kaynaklarını sarf edilsin. Bu iki kümenin kesişimi bilmesi güç olduğundan, prototip, demo, a/b test vb birçok yazılım ürün müdürlüğü tekniklerin kullanılması gerekmektedir.” (“Fasoncu Olmamanın Mümkün Olmaması”, K_01)

3.8. Sekizinci Alt Amaca Yönelik Bulguların Yorumlanması

“Dikey ve niş sektörlerde uzmanlaşmak neden önemlidir?” sorusu için katılımcı görüşleri Tablo 9’da verilmiştir:

Tablo 9. “Dikey Ve Niş Sektörlerde Uzmanlaşmak Neden Önemlidir?” Sorusu İçin Katılımcı Görüşleri

Tema	Frekans
Nitelikli Üretim için	6
Ürün - Pazar Uyumu	4
Kalıcılık için	3
Rekabet Edebilme Gücü	3
Ürün Çeşitliliği ile Hedef Kitlenin Beklentisini Karşılama	3
Nitelikli bir Şirket Olma	2
Maliyetlerin Yüksekliği	1
Dışa Bağımlılığın Azalması	1
Toplam	23

Tabloya göre katılımcıların “Dikey ve niş sektörlerde uzmanlaşmak neden önemlidir?” sorusu ile ilgili cevapları incelendiğinde toplam 23 kodun ortaya çıktığı görülmektedir.

Katılımcılar, bu temayla ilgi en çok “Nitelikli Üretim için” (f = 6) temasına atıf yapmıştır. Bu alt tema ile ilgili örnek ifadeler aşağıda verilmiştir:

Dikey sektörde bulunmakla beraber, altyapı dağıtım şirketleri üzerinden yarattığımız katma değer hem daha büyük hem daha kolay. Türkiye’de de çok iyi referanslara sahip olduğumuz için büyük şirketler de global oyuncular tarafından ortaklıkları bulunması nedeniyle, rahatlıkla referans değeri yaratarak devam edebiliyoruz. İlk seçtiğimiz alan elektrik, su, doğalgaz gibi altyapı niş sektörü; diğeri de arazi yönetimi olarak paylaşabiliriz.” (K_02)

“Dikey ne niş sektörlerde gelişmek global ölçekte rekabet gücünü artırır. Katma değeri yüksek ürünlerin üretilmesi sağlanır. Başka ülkere bağımlılıktan kurtulunur. Ülkemizin de en büyük ilk 10 ekonomi de yer almak gibi amacı bulunduğu düşünürse bunu elde etmenin en büyük araçlarından birisinin dikey ve niş alanlarda uzmanlaşma olduğu ifade edilebilir.” (K_09)

Katılımcılar bu tema dışında, “Ürün - Pazar Uyumu” (f = 4), “Kalıcılık için” (f = 3), “Rekabet Edebilme Gücü” (f = 3), “Ürün Çeşitliliği ile Hedef Kitlenin Beklentisini Karşılama” (f = 3), “Nitelikli bir Şirket Olma” (f = 2), “Maliyetlerin Yüksekliği” (f = 1), “Dışa Bağımlılığın Azalması” (f = 1) konularında da ifadelerde bulunulmuştur. Bu temalarla ilgili örnek ifadeler aşağıda verilmiştir:

“Ürün geliştirme yolunda en büyük tehlike odaklanamamaktır. Belli bir yetkinlik geliştirildiğinde bunun çeşitli sektörlerde uygulamaları ve bu yetkinlikten küçük projelerle gelir kazanma potansiyeli vardır. Tek sektörde uzmanlaşmak, bu seçenekler arasında birisine odaklanırken, zaman kaybettirecek ama para getiren bu tuzaklardan uzak durma disiplini gerekir, yoksa geniş bir alanda sığ yetkinlik geliştirir, her birisinde de destekleyecek müşteriler sayısı arttığı için dinamizmi kaybedersiniz.” (“Ürün - Pazar Uyumu”, “Ürün Çeşitliliği ile Hedef Kitlenin Beklentisini Karşılama”, K_03)

“Oyun sektöründe başarılı olmak için, sektörün dinamiklerini iyi anlamış ve defalarca oyun üretmiş olmak gerekir. Uzmanlaşma olmazsa başarı gelmez. Pazarlama için yıllarca piyasaya ürün sunarak beklentileri öğrenmiş olmak gerekir. Örneğin belli bir uzmanlığı yoksa, şirketin geleceği olamaz.” (“Kalıcılık için”, K_12)

“Yatak sektörler satış pazarlama açısından zor sektörlerdir. Yatay sektöre de bakıldığında çok daha fazla potansiyel müşteri vardır ama rekabet de vardır, bağlılık da azdır. O yüzden fiyatlarınızı düşü tutmak zorundasınız. Reklam ve pazarlama bütçeniz çok yüksek olacaktır. İkame ürünlerin sayısı da çok olacağından yatay sektörler zordur. Bunları göz önüne alırsanız dikey sektörlerde her zaman oyuncu azdır, fiyatlar daha yüksektir, rekabet daha azdır. Ama dikeyde bir sektörde oyuncu olmaya çalışmanın da maliyeti çok yüksektir. Ama genel kabul başarılı bir firma olmak için dikey sektörde yer edinmek daha kabul gören bir tezdır. Dikeyde de olsanız yatayda da olsanız uzmanlık mutlaka önemlidir ama dikey sektörde odaklanacağınız alan daha dar olabilmektedir sektörüne göre ve o anlamda daha odaklı olabilirsiniz. Yatay sektörde yukarıdaki birçok nedenden dolayı kalıcı olmak girmekten daha zordur. Ama dikey sektörde yer edindikten sonra ilerlemenizi durdurmadığınız sürece kalmak çok daha kolaydır. Burada kilit konu öncü olmak, vizyoner olmak ve her zaman ilerici olmaktır. Bunları yakaladıktan sonra aslında yatay veya dikey sizi başarınızı etkilemez.” (“Rekabet Edebilme Gücü”, “Nitelikli bir Şirket Olma”, “Maliyetlerin Yüksekliği”, K_10)

3.9. Dokuzuncu Alt Amaca Yönelik Bulguların Yorumlanması

“Sektörde ihtiyaç tespiti mi ihtiyaç yaratmak mı önemlidir?” sorusu için katılımcı görüşleri Tablo 10’da verilmiştir:

Tablo 10. “Sektörde İhtiyaç Tespiti Mi İhtiyaç Yaratmak Mı Önemlidir?” Sorusu İçin Katılımcı Görüşleri

Tema	Frekans
İhtiyaç Tespiti	10
İhtiyaç Yaratmak	4
İhtiyaç Fırsatı Keşfi	1
Toplam	15

Tabloya göre katılımcıların “Sektörde ihtiyaç tespiti mi ihtiyaç yaratmak mı önemlidir?” sorusu ile ilgili cevapları incelendiğinde toplam 15 kodun ortaya çıktığı görülmektedir. Katılımcılar, bu temayla ilgi en çok “İhtiyaç Tespiti” (f = 10) temasına atıf yapmıştır. Bu alt tema ile ilgili örnek ifadeler aşağıda verilmiştir:

“İngiltere, ABD gibi sektörlerde liderliği olan bir ülke olmadığımız için, ihtiyaç tespiti daha önemli. Bizim pazarımız başka bir pazara ihtiyaç duymadan yürüyebilecek bir büyüklük sunmuyor. Dolayısıyla ihtiyaç tespitinin daha önemli olduğunu düşünüyorum. Tabii ki ideal olan ihtiyaç yaratımı, ancak bu noktaya varmamız için sektörün Türkiye’de ciddi bir büyüklüğe ulaşması gerekli.” (K_02)

“Bizim sektörümüz özelinde ihtiyaç tespiti gereklidir. Özellikle yurtdışında örnek alınan pek çok ödeme uygulamasına sahip bir ülkeyiz ve hangi ülkenin hangi çözüme ihtiyaç duyduğunu tespit edip ihracat fırsatlarını buna göre yönlendirmek oldukça verimli olarak çalışan bir yöntemdir.” (K_05)

Katılımcılar bu tema dışında, “İhtiyaç Yaratmak” (f = 4) ve “İhtiyaç Fırsatı Keşfi” (f = 1) konularında da ifadelerde bulunulmuştur. Bu temalarla ilgili örnek ifadeler aşağıda verilmiştir:

“İhtiyaç yaratmak daha riskli ama ilk olmanın avantajını da beraberinde getirir. En önemlisi hedef kitleyi tanımak ve ona göre strateji belirlemek.” (“İhtiyaç Yaratmak”, K_04)

“Şöyle ifade etmek isterim: Önemli olan ihtiyaç fırsatını keşfetmektir. İhtiyaç, tespit edilebilecek kadar net olmayabilir. Ayrıca bir ihtiyacın sıfırdan yaratılması da mümkün olmaz genellikle. Yazılım sektöründeki yaşanan başarılar çoğunlukla, bir fırsat tahmin edip, çözümler sunmaya çalışarak, başarılı bir ürün-pazar (ya da başka bir deyişle ürün-ihtiyaç) uyumu keşfetmekten geçmekte.” (“İhtiyaç Fırsatı Keşfi”, K_01)

3.10. Onuncu Alt Amaca Yönelik Bulguların Yorumlanması

“Pandemiye bağlı yaşanan global ekonomik daralmadan, sektör nasıl etkilendi? Aslında sektör daralmaya bir çözüm olarak sunulabilir mi?” sorusu için katılımcı görüşleri Tablo 11’de verilmiştir:

Tablo 11. “Pandemiye Bağlı Yaşanan Global Ekonomik Daralmadan, Sektör Nasıl Etkilendi? Aslında Sektör Daralmaya Bir Çözüm Olarak Sunulabilir Mi?” Sorusu İçin Katılımcı Görüşleri

Tema	Kod	Frekans
Olumlu Etki		17
	Yazılım ihtiyacı artması	8
	Çevrimiçi yaşam zorunluluğu	4
	İşi dijital taşımanın kolaylaşması	3
	Verimli çalışma etkisi	1
Olumsuz Etki	Eğitim maliyetlerinin azalması	1
		7
	Ekonomik daralma	2
	Bilgi işlem IT çalışanlarının ekonomiden etkilenmesi	1
	Nitelikli eleman sorunu	1
	Beyin göçü	1
	Sosyal etki	1
	Profesyonel hayata etkileri	1
	Oyun Sektörünün Olumsuz Etkilenmemesi	3
	Toplam	

Tabloya göre katılımcıların “Pandemiye bağlı yaşanan global ekonomik daralmadan, sektör nasıl etkilendi? Aslında sektör daralmaya bir çözüm olarak sunulabilir mi?” sorusu ile ilgili cevapları incelendiğinde toplam 27 kodun ortaya çıktığı görülmektedir. En çok “Olumlu Etki” temasına ait 5 alt tema ve bu alt temalara ilişkin 17 ifade ortaya çıkmıştır. Katılımcılar, bu temayla ilgi en çok “Yazılım ihtiyacı artması” (f = 8) koduna atıf yapmıştır. “Yazılım ihtiyacı artması” ile ilgili örnek ifadeler aşağıda verilmiştir:

“Pandemi, yazılım sektörünü olumsuz etkilemedi. Teknoloji kullanımı arttıkça otomasyon, yapay zekâ gibi yazılım sektörünün uzmanlığını gerektiren ürün ve servislere ihtiyaç arttı. Bu fırsatı düşük verimli projeler yerine birden

fazla müşterinin ihtiyacını karşılayacak ürünlerle karşılaşmak zorundayız. Beyin göçü ile küçülen iş gücümüzle gittikçe artan talebi başka türlü karşılamak mümkün olmayacaktır.” (K_03)

“Pandemi, yazılım sektörüne pozitif anlamda bir katkı sağladığı söylenebilir. Birçok sektör zorunlu olarak dijital ortamlara geçmek zorunda kaldı. Uzaktan çalışma son derece yaygınlaştı. Bunlar tüm dünyada yazılım sektörünün gelişmesine katkı sağladı. Ayrıca pandemi döneminde yazılım sektörü sadece kendi alanını genişletmedi diğer sektörlerinde minimum düzeyde etkilenmesini sağladı. Birçok sektör yazılım araçlarını kullanarak işlerine devam edebildi.” (K_09)

Katılımcılar, “Olumlu Etki” temasında, “Çevrimiçi yaşam zorunluluğu” (f = 4), “İşi dijital taşımanın kolaylaşması” (f = 3), “Verimli çalışma etkisi” (f = 1) ve “Eğitim maliyetlerinin azalması” (f = 1) konularında da görüş belirtmişlerdir. Bu alt temalarla ilgili örnek görüşler aşağıda verilmiştir:

“Yazılım sektörü uzaktan çalışma uygulamalarının yaratıcısı olarak global anlamda çözümü sağlayan sektör olmuştur. Daralmanın çözümü finansal sektörde olup bu sektöre çözüm sağlayan dikeyde olduğumuzdan çalışmalarımıza tüm hızımızla devam etmekteyiz.” (“Çevrimiçi yaşam zorunluluğu”, K_05)

“Yazılım sektörü pandemiden pozitif yönde etkilendi. Daha etkin, daha kolay pandemiden sıfır etkilenmeyle çalışabilen bir sektör. Evinizde, dilediğiniz yerde üretime devam edebiliyorsunuz. Dolayısıyla ayrıca işlerini daha da dijital taşımak isteyen, pandemiden daha az etkilenmek isteyen diğer reel sektörün yarattığı taleple birlikte, yazılım sektöründe büyük bir ilerleme yaşandı.” (“İşi dijital taşımanın kolaylaşması”, K_02)

“Olumlu yönde etkilendi. Daha verimli çalışır hale geldi. Üniversitelerin giriş puanları yükseldi. Tıp fakültesine kıyasla daha çok tercih edilir hale geldik. Yurt içi ağırlıklı üretim yaptığımızı düşünüyorum. Sektöre çözüm sunuyoruz. Okullar yaklaşık 10 puan kadar yükseldi.” (“Verimli çalışma etkisi”, K_06)

Pandemide yaşanan ekonomik daralma ile personel istihdamına müdahale edilmesi olumlu bir sonuç getirmez. İki kişinin yaptığı işi bir kişiye yaptırmak aynı kaliteyi sağlamaz. Ya yapılan iş iki kişilik değildir. Evden çalışma sürelerini 8 saatin üzerine çıkardık. Yol süresini bile çalışma süresine dahil eder olduk. Öğrenme yüz yüze olma şansı varsa mutlaka daha faydalı olacaktır. Karşınızdaki kişiyi izleyerek sizi anlayıp anlamadığını farkedebiliyorsunuz. Online eğitim masrafları düşürüyor. Kira büyük şehirlerde yaşamın önemli bir maliyetidir.” (“Eğitim maliyetlerinin azalması”, K_07)

Katılımcıların “Pandemiye bağlı yaşanan global ekonomik daralmadan, sektör nasıl etkilendi? Aslında sektör daralmaya bir çözüm olarak sunulabilir mi?” sorusu ile ilgili “Olumsuz Etkiler” cevapları incelendiğinde bu temaya ait 6 alt tema ve bu alt temalara ilişkin 7 ifade ortaya çıkmıştır görülmektedir. Bu temalarla ilgili “Ekonomik daralma” (f = 2), “Bilgi işlem IT çalışanlarının ekonomiden etkilenmesi” (f = 1), “Nitelikli eleman sorunu” (f = 1), “Beyin göçü” (f = 1), “Sosyal etki” (f = 1), “Profesyonel hayata etkileri” (f = 1) konularında koduna atf yapmıştır. Bu alt temalar ile ilgili örnek ifadeler aşağıda verilmiştir:

Bu açıdan pandemi sürecinde yaşanan her sorunun çözümü olduğu gibi Oyun sektöründe aranmamalıdır. Ancak nitelikli ürünlerin yaşanan sosyal ve duygusal baskıyı azaltacak nitelikli bir etki yaratması da diğer bütün sektörlerden çok belki de oyun sektörü için geçerlidir denebilir.” (“Ekonomik daralma”, K_11)

İşi daha verimli ve maliyetli yapmaya yönelik olan yazılımlar ve bilgi sistemleri ise burada bir fırsat kazanmış oluyor. O açıdan da bir kazanımımız var. Pandemi aslında işleri zorlaştırdı. Kriz durumlarında ilk yapılan tasarrufun IT personel istihdamı ve yazılım maliyetlerini etkilemesi olumsuz etkilenmeyi gösteriyor.” (“Bilgi işlem IT çalışanlarının ekonomiden etkilenmesi”, K_08)

Bu açıdan pandemi sürecinde yaşanan her sorunun çözümü olduğu gibi Oyun sektöründe aranmamalıdır. Ancak nitelikli ürünlerin yaşanan sosyal ve duygusal baskıyı azaltacak nitelikli bir etki yaratması da diğer bütün sektörlerden çok belki de oyun sektörü için geçerlidir denebilir.” (“Sosyal etki”, “Profesyonel hayata etkileri”, K_11)

Katılımcılar bu temalar dışında “Oyun Sektörünün Olumsuz Etkilenmemesi” temasında da (f= 3) görüş belirtmişlerdir. Bu tema ile ilgili örnek görüşler aşağıda verilmiştir:

“Pandemi sürecinden en olumlu etkilenen sektörlerden biri oyun sektörü oldu. Zorunlu kapanmalar nedeniyle insanlar evlerinde daha çok vakit geçirmeye başladılar. Ev içerisinde yapılabilecek aktiviteler içerisinde olduğundan oyun satışları beklenenin de üzerinde arttı.” (K_04)

3.11. On Birinci Alt Amaca Yönelik Bulguların Yorumlanması

“Zaman ve mekân kavramı sektör için ne ifade ediyor?” sorusu için katılımcı görüşleri Tablo 12’de verilmiştir:

Tablo 12. “Zaman Ve Mekân Kavramı Sektör İçin Ne İfade Ediyor?” Sorusu İçin Katılımcı Görüşleri

Tema	Kod	Frekans
Zaman ve Mekânın Etkisinin Az Olması		10
Yazılım Üretim Süreci		6
	Zaman ve mekân etkili	4
	Nitelikli yazılımcı, personel ihtiyacı	2
Satış ve Pazarlama Süreci		1
	Yurtdışı	1
Toplam		17

Tabloya göre katılımcıların “Zaman ve mekân kavramı sektör için ne ifade ediyor?” sorusu ile ilgili cevapları incelendiğinde toplam 17 kodun ortaya çıktığı görülmektedir. En çok “Zaman ve Mekânın Etkisinin Az Olması” temasına ilişkin 10 ifade ortaya çıkmıştır. “Zaman ve Mekânın Etkisinin Az Olması” ile ilgili örnek ifadeler aşağıda verilmiştir:

“Uzaktan çalışmaya en uygun sektörlerden biri. Pandemi süresince de kendi ofisimizde bunu uyguladık. Zaman konusu da başka firmalarla iletişim halinde yapılması gereken işler olduğunda önemli bir tek.” (K_04)

“Zaman ve mekân bağımsız çalışma mümkün olduğu için öğrenciler ödevlerini her yerde yapabiliyor.” (K_06)

Katılımcılar bu tema dışında “Yazılım Üretim Süreci” (f=6) ve “Satış ve Pazarlama Süreci” (f=1) temalarında da görüş belirtmişlerdir.

“Yazılım Üretim Süreci” temasında, “Zaman ve mekân etkili” (f = 4) ve “Nitelikli yazılımcı, personel ihtiyacı” (f = 2) konularında da görüş belirtmişlerdir. Bu alt temalarla ilgili örnek görüşler aşağıda verilmiştir:

Pandeminin mekân kavramını değiştirdiği sektörlerin başında yazılım sektörünün geldiğini düşünüyorum. Pandemi öncesi çalışanlar daha ofise bağlı çalışırken, pandemi döneminde uzaktan çalışma yaygın hale gelmiş, hatta birçok firma pandemi sonrası olağan çalışma şeklini uzaktan hale getirmiştir. Birçok yazılımcının da bu dönemde yurtdışı firmalara uzaktan çalışma yönetimi ile işe başladığı bilinmektedir.” (“Zaman ve mekân etkili”, K_09)

Bu gerçekliğe bağlı olarak bizim için mekân müşteri (bu vakada oyuncu) yaratılan dünyanın içerisinde bulunduğu her nokta. Bilgisayar, Cep telefonu, Akıllı TV Konsol, Handheld her nokta. Elbette mekân aynı zamanda bu servisin (yani oyunun örneğin) sağlandığı tüm iletişim altyapısı. Bu nedenle zaman, mekân bağlamına mutlaka altyapı kalitesi bizim için değerli ve önemli başlığın birbirinden bağımsız ele alınabilmesi neredeyse mümkün değil.” (“Zaman ve mekân etkili”, K_11)

“Evden çalışma mümkün olduğu için zaman ve mekân engelimiz yok. Pc ve konsol oyun türlerinde çok sayıda personele ihtiyaç vardır. Mobil oyunları (hyper casual) 5-10 kişilik ekiplerle yapabilirsiniz. Casual oyunları 30-50 arası ekip ile çalışmak gerekebilir. Hyper casual (basit) oyunlar tek parmak ile oynanan oyunlardır. Casualarda multiplayer da olabilen, daha karmaşık, daha stratejik hamleler yapmanız gerekir.” (“Nitelikli yazılımcı, personel ihtiyacı”, K_12)

“Satış ve Pazarlama Süreci” temasında, “Yurtdışı” (f = 1) konusunda da görüş belirtmişlerdir. Bu alt tema ilgili örnek görüş aşağıda verilmiştir:

“Yazılım üretim süreci, zaman ve kalifiye personel gerektiriyor. Ancak yazılımın pazarlanması aşamasında, yurtdışında varlığı sürdürmek gereği doğuyor.” (“Yurtdışı”, K_01)

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye’de yazılım ihracatının küresel rekabetine farklı sektörel yaklaşımların ve katkılarının incelendiği bu çalışmada üretimden pazarlamaya ve destek sonrası aşamalara kadar ihracata yönelik sürecin rekabet gücü, kamu ve özel sektör ile sivil toplum kuruluşları ve akademik alan olmak üzere dört ana segmentin temsilcileri tarafından değerlendirilmiştir. Çalışmanın bu bölümünde nitel bulgulara dayalı olarak elde edilen bulgular tartışılmış, uygulayıcılara ve gelecekteki akademik araştırmalara yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Çalışmada öncelikle Türkiye’nin hangi alanlarda yazılım ürettiği ve üretilen yazılımların ihracat ağırlıklı olup olmadığı hakkında katılımcı görüşleri incelenmiş ve katılımcılar genel olarak Türkiye’de savunma sanayiinden finansa, otomasyondan pazarlama ve müşteri ilişkileri yönetimine kadar her konuda yazılım üretimi yapıldığını, bunların bir bölümünün ihracat ağırlıklı bir bölümünün ise iç pazar ağırlıklı olduğunu vurgulamıştır. Türkiye de dahil olmak üzere çoğu gelişmekte olan ülkede yazılım sektörü çok fazla önem kazanmaya başlamıştır. Genel

olarak bilişim alanında zamanında aksiyon alan ve gerekli önlemleri alan ülkelerin başarılı örnekleri diğer ülkeler için de teşvik edici olmuştur (Okur, 2007: 651). Bu anlamda Türkiye’de de bilgi toplumuna dönüşüm hedefine uygun olarak son yıllarda önemli çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalar Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından koordine edilen "Türkiye e-Dönüşüm Projesi" kapsamında yürütülmektedir. Türkiye "Bilgi Toplumu Stratejisi" ve bununla ilişkili eylem planını 2006 yılında koymuş ve bu tarihten itibaren yerli ve milli yazılımlar geliştirme çalışmalarına hız vermiştir (DPT, 2006). Türkiye, yazılım sektöründeki yatırımlarını ve bu alanda başarılı ülkelerin deneyimlerini kullanarak ihracat ve satış hizmetleri için önemli bir potansiyel elde etmeye çalışmaktadır (Okur, 2007: 659). Bu durum sektör raporlarıyla da tutarlıdır. Türkiye Bilişim Sanayicileri Derneği'nin yayımladığı güncel raporda Türkiye’de bilgi ve iletişim teknolojileri sektör büyüklüğü 2021 yılı itibariyle 266 milyar TL’ye ulaşmış, sektör ihracat büyüklüğü 17,5 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. TÜBİSAD’ın raporuna göre toplam ihracat içinde en büyük payı Bilgi Teknolojileri- Yazılım kategorisindedir (TÜBİSAD, 2021). Çalışmada katılımcılar Türkiye’nin yazılım ihracatını oluşturan iki ana dalın mobil oyunlar ve kurumsal yazılımlar olduğunu vurgulamışlardır. Bu sonuç da sektör raporlarıyla ve akademik çalışmalar tarafından elde edilen bulgularla tutarlıdır. Bu çalışmalardan birinde Yağcı (2022) Türkiye’nin yazılım ihracatı potansiyelinin her geçen yıl arttığını, oyun sektörünün ise Türkiye’de yazılım ihracatının önemli bir bölümünü oluşturduğunu ve Türkiye’nin özellikle oyun sektöründe dünyada ilk beş ülke olmaya yaklaştığını belirtmektedir. Oyun Tasarımcıları, Geliştiricileri, Yapım ve Yayımcılar Derneği (OYUNDER) tarafından yapılan açıklamada da sektörde yer alan oyun girişimcilerine 6 ayda 236 milyon dolarlık bir yatırım yapıldığı ve 2018 yılında 1 milyar dolar olan Türkiye’nin oyun ihracatının 2021 yılının sonunda 3 milyar dolara yaklaştığı belirtilmektedir (OYUNDER, 2021). Başka bir çalışmada ise Okur (2007) Türkiye’de rekabet gücü yüksek yazılım şirketi tarafından kurumsal yazılımlar başta olmak üzere farklı alanlara yönelik uygulama ve eğitim yazılımları ihracatı yapıldığını belirtmektedir. Bu sonuçlar Türkiye’nin yazılım ihracatı açısından önemli bir ivme yakaladığını ortaya koymaktadır.

Çalışmada ikinci olarak diğer sektörlerle kıyasla yazılım ihracatına başlayabilmek için dış kaynak kullanımına olan ihtiyaç hakkında katılımcı görüşleri incelenmiş ve katılımcılar ağırlıklı olarak yazılım sektöründe dış kaynak kullanımına olan ihtiyacın diğer sektörlerden daha yüksek olmadığını veya aynı düzeyde olduğunu vurgulamışlardır. Katılımcılar yazılım sektörünün birtakım standartlar üzerine inşa edildiğini bu nedenle yazılım sektöründe dış kaynak gereksiniminin diğer hizmet sektörlerine nazaran daha az olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca yazılım sektörünün daha az yatırım gerektirse de özellikle tanıtım ve pazarlama açısından anlamlı bir ihracat noktasına gelebilmek için devamlı bir yatırım kaynağı kritik olduğunu belirtmişlerdir. Dolayısıyla katılımcılar dış kaynağın miktarından çok sürekliliğine vurgu yapmışlardır. Bu sonuç literatür mevcut literatür bulgularıyla da tutarlıdır. Aydın’a (2012) göre bilişim sektörünün alt sektörlerinden birisi olan yazılım üretiminde diğer sektörlerde olduğu gibi teknoloji veya altyapıda büyük yatırımlar gerekmemektedir. Sektörün en önemli girdisi insan zekası ve hayal gücünün desteklediği yaratıcılıktır. Bunun için kişisel bir bilgisayarı olan yetişmiş bir kişi yaratıcılığını ve zekasını kullanarak zihinsel emeğiyle üretim yapabilir. Bu kişiler bilgisayar kullanıcıları ile bağlantı kurarak yerel sektörün ve ülkenin bilgi teknolojileri pazarının bir parçası olabilirler. Hatta bilgisayarına bağladığı bir modem üzerinden internet erişimi sağlayarak çok kolay bir şekilde global bir girişimci olabilir. Tekinerdoğan ve Çetin (2015) de Türkiye’de yazılım sektörünün artan önemine ve genel başarısına rağmen, Türkiye’nin henüz dış kaynak kullanımına yönelmediğini belirtmektedir. Bu sonuçlara göre yazılım sektöründe ürün ortaya koymak az yatırım gerektirse de, elde edilen bir ürünün ihracatını yapmak için kaynak sürekliliği gerekmektedir.

Çalışmada üçüncü olarak katılımcıların sektörün gelişimi için yasal otoritelerden beklentileri ve Türkiye’nin dünya sıralamasındaki konumu hakkında görüşleri incelenmiştir. Katılımcılar ağırlıklı olarak nitelikli yazılımcı gereksinimi ve yasal düzenleme gereksinimi nedeniyle Türkiye’nin henüz dünya sıralamasında ilk 10’da olmadığını ancak yasal otoritelerin bu eksiklikleri gidermesi halinde ilk ona 10’a ulaşma potansiyeli olduğunu vurgulamışlardır. Ayrıca katılımcılar Türkiye’de yazılım konusunda yasal mevzuat eksikliğine ve kapsamlı strateji eksikliğine vurgu yapmıştır. Aydın (2012) da eğitilmiş ve kalifiye eleman açığı ile eğitimin niteliğinin yetersizliğinin Türkiye’nin yazılım sektöründeki zayıf tarafları olduğunu belirtmektedir. Başka bir çalışmada ise Arpacı (2010) yasal otoriteler tarafından yazılım sektöründe yönelik politikaların ülkelerin sektörel gelişimi üzerindeki etkisini Türkiye ve Hindistan örneğinde incelediği çalışmada Hindistan’da yasal otorite tarafından sağlanan fırsatların ve eğitilmiş ve kalifiye insan kaynağı fazlalığının Hindistan’ın Türkiye’ye kıyasla sektörel gelişimde önde olmasını sağladığını belirtmektedir. Damar ve Özdağoğlu (2021) göre de devlet politikası, yazılım ihracatının başarısı için kritik faktördür. Bu nedenle yasal otoriteler tarafından sektörün vizyonuna uygun kapsamlı ve uzun vadeli stratejik planların hazırlanması ve bu planların uygulanması için uygun faaliyetlerin yürütülmesi gerekmektedir. Bu sonuçlar yazılım sektöründe özellikle kalifiye insan kaynağı ve yasal düzenlemelerin ne denli önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle yazılım sektöründe uygulanan stratejilerin geliştirilmesinde tüm bu faktörleri dikkate alan kapsamlı ve disiplinler arası tartışmaların yapılması kaçınılmaz bir gerekliliktir.

Çalışmada dördüncü olarak Türkiye'nin yazılım sektörü üretimindeki mevcut yeteneği hakkında katılımcı görüşleri incelenmiş ve katılımcılar Türkiye'nin yazılım sektörü üretimi açısından yetenekli olduğunu ancak beyin göçü verdiğini vurgulamışlardır. Katılımcılar Türkiye'de Bilgisayar mühendisliği ve benzeri alanlarda genç nüfus fazla olsa da vergi istisnası, daha rahat çalışma ortamı ve kur farkı nedeniyle Türkiye'nin son zamanlarda bu alanda kayda değer beyin göçü verdiğini belirtmektedirler. Bu sonuç literatür bulgularıyla örtüşmektedir. Aydın (2012) da Türkiye'nin Avrupa'nın en eğitilmiş genç nüfusuna sahip olmasının getirdiği potansiyel ve dinamiklik nedeniyle yazılım sektöründe yetenekli bir ülke olduğunu; ancak finansal yetersizlikler, firmaların kurumsal yapısının zayıf olması ve alt yapı eksikliği nedeniyle genç nüfusun alternatif yurt dışı çalışma alanlarına yöneldiğini belirtmektedir. Beyin göçü Türkiye'nin kronikleşmiş sorunlarından biridir. Bakan ve arkadaşlarına (2013) göre herhangi bir sektörde faaliyet gösteren firmaların başarıya ulaşmanın koşulu nitelikli personelin istihdam edilmesinden geçmektedir. Ancak firmalar üretimin insan boyutunu ihmal etmekte, daha çok finansal boyutlarına ve çıktılarına odaklanmaktadır. Bu durum çalışanların alternatif faaliyet alanlarına yönelmesi nedeniyle beyin göçüne yol açmaktadır. Dijital beyin göçü kapsamında yurt dışına gidenler yazılımlar ve programlar gibi tecrübelerini Türkiye'de kazanmakta ancak gittikleri yere aktarmamaktadırlar. Bu ise Türk yazılım sektörü açısından milli bir risk oluşturmaktadır. Sektör temsilcilerinin açıklamaları da beyin göçünün Türk yazılım sektörü açısından önemli bir risk olduğunu göstermektedir. Türkiye Bilişim Derneği (2022) sektörde nitelikli eleman bulma konusunda zorluklar yaşandığını, mezunların önemli bir bölümünün ihtiyacı karşılayacak düzeyde olmadığını, kalifiye olanların ise beyin göçü ile yurtdışına gittiğini, beyin göçünün fiziksel göç şeklinde gerçekleştiği gibi yurt içinden yurtdışına iş yapma yoluyla da gerçekleştiğini, üstelik Pandeminin bu süreci hızlandırdığını raporlamaktadır. Diğer sektörlerde olduğu gibi yazılım sektörünün de önemli dönüşümler sağlama yeteneğini belirleyen ana güç entelektüel sermayedir. Bu anlamda bir ekonominin en önemli varlığının insan olması insana yatırımın önemini göstermektedir. Çünkü teknolojiyi avantaja çevirebilecek kaynaklar olmadan bilgi ekonomisinde rekabet avantajından bahsetmek mümkün değildir. Bunun için entelektüel sermayeyi elde tutacak stratejilerin geliştirilmesi ve buna yönelik adımlarına atılması oldukça önemlidir.

Çalışmada beşinci olarak katılımcıların bir yazılım firmasında hangi kadronun artırılması gerektiği hakkındaki görüşleri incelenmiştir. Katılımcılar büyük çoğunlukla üretim anlamında ciddi insan kaynağı eksiklerinin olduğunu ve bu nedenle öncelikli olarak üretim kadrosunun artırılması gerektiğini bunun yanında satış ve pazarlama kadrosunun da artırılması gerektiğini vurgulamıştır. Aydın'a (2012) göre yazılım ticareti, üretim ve ticaret yapısı açısından klasik ticaretten çok farklıdır. Ayrıca yazılım sektöründe, bir ürün bir kez üretilir ve daha sonra kopyalanır ve çoğaltılır. Bu, maliyeti çok düşük tutar. Sektörün en önemli girdisi insan zekâsı ve hayal gücünün desteklediği yaratıcılığı ortaya koyacak üretim kadrosudur. Benzer şekilde Krishna ve arkadaşları (2017) da nitelikli ve vasıflı üretim kadrosunu ve pazarlamayı yazılım sektöründeki kritik başarı faktörleri olarak vurgulamışlardır. Çalışma sonuçlarıyla paralel olarak Okumuş ve Mutlu (2012) da yazılım sektörünün gelişmekte olan ülkelere önemli fırsatlar sunduğunu, Türkiye'deki firmaların bu fırsatlardan yararlanabilmesi için satış ve pazarlamayı doğru şekilde kullanmaları gerektiğini belirtmektedirler. Piyasa ekonomisinde pazarlamanın gittikçe daha hâkim bir örgütsel fonksiyona dönüştüğü düşünüldüğünde rekabetçi iş piyasalarında yalnızca hedef pazar için değer yaratan, tüketicilerin talep ve beklentilerine göre hareket eden işletmelerin ayakta kalabilecekleri söylenebilir. Yazılım sektöründeki yoğun rekabet göz önüne alındığında işletmelerin ürünlerini rakip firmaların ürünlerinden daha faydalı ve özellikli kılmak için üretim kadrosuna ve ürünlerin özelliklerini ön plana çıkarmak için satış ve pazarlama kadrosuna ihtiyaç duyacakları görülmektedir.

Çalışmada altıncı olarak katılımcıların kısa ve uzun vadeli hedefleri hakkında görüşleri incelenmiştir. Katılımcılar kısa vadede satışları artırma, üniversite yatırımları, pazarlama satış eğitimi, ürün yönetimi eğitimi, eski ürünleri güncelleme ve nitelikli personel yetiştirme; uzun vadede ise ihracatı artırma, ürün çeşitlendirme, devlet yatırımları, şirketi büyüme, gerçek verilerle gerçekçi çözümler ve sanayi yatırımları gibi hedeflere vurgu yapmışlardır. Şirketler için yazılım sektörüne ilk giriş, düşük yatırım maliyetleri nedeniyle nispeten kolaydır. Firmaların sektöre giriş için ihtiyaç duydukları en önemli kaynaklar işletme sermayesi ve insan kaynaklarıdır. Sektöre ilk giren yatırımcılar genellikle geliştirdikleri özel yazılımları daha da geliştirmek ve ihracat için şirketler kurarlar (Okumuş ve Mutlu, 2012). Firmaların yoğun rekabet ortamında sürdürülebilirliği sağlamak için başlangıçta nitelikli insan kaynakları ihtiyaçları vardır. Bunun için kısa vadede nitelikli personel yetiştirmeyi hedeflemektedirler. Firmalar hedef ve politikalarla uyumlu çözümleri geliştirecek insan kaynaklarını temin ettikten sonra ürün çeşitlendirme, sanayi yatırımları ve ihracat gibi hedeflere yönelmektedirler (Bayraktar ve Efe, 2006). Diğer taraftan üniversite ve sanayii yatırımları da firmaların kısa ev uzun vadeli hedefleri arasında öne çıkmaktadır. Firmalar uzun vadeli ihracat hedeflerine ulaşabilmek için üniversiteler bünyesinde bulunan teknoparkların AR-GE ve tasarım merkezlerine yatırım yapmaktadır. Teknoparklarda belirli bir üniversite veya yüksek teknoloji enstitüsü, araştırma merkezi veya enstitünün imkânları kullanılarak teknoloji veya yazılımların geliştirilmektedir (Giray ve Ömür, 2014). Nitekim Yalçıntaş (2014) sanayi bazında teknoparklardan yararlanan sektörlerin başında %57 ile yazılım ve

bilişim sektörünün geldiğini belirtmektedir. Bu yönüyle katılımcıların kısa ve uzun vadeli hedeflerinin yazılım endüstrisinin dinamikleriyle uyumlu olduğu söylenebilir.

Çalışmada yedinci olarak katılımcıların marka değeri oluşturabilmek adına yaptıkları çalışmalar hakkında görüşleri incelenmiştir. Katılımcılar marka değeri oluşturmada öncelikle müşteri profiline tanınması, müşteri memnuniyeti ve tanıtım vurgu yapmışlardır. Katılımcılar müşteri memnuniyetinin artması ile marka ile tüketici arasında duygusal bir bağ geliştiğini ve bunun da marka değerini arttırdığını belirtmektedirler. Özgüven (2010) tarafında yürütülen ve küresel markaların marka değerinin incelendiği çalışma da bu sonuçlarla örtüşmektedir. Söz konusu araştırmada marka değeri yaratmak için önemli olan husus tüketicilerde markanın olumlu imajını yaratmaktır. Bu sonucu destekler nitelikte başka bir çalışmada Thomson ve arkadaşlarına (2005) göre tüketici ile marka arasında duygusal ilişkilerin kurulması marka bağlılığının oluşturulmasında önemli bir faktördür. Bir markaya sadık olan tüketiciler ise markayı olumlu değerlendirip bu düşüncelerini çevrelerine anlattıklarında, diğer tüketicilerin de markaya yönelik tercihleri üzerinde etkili olmaktadır. Bu ise marka değerini artırmaktadır (Çetin, 2017). Buna göre marka değeri firmanın tüketiciler tarafından nasıl algılandığının karşılığıdır (Aaker, 1996). Her ihracat türünde olduğu gibi yazılım ihracatında da en önemli konu marka değeri yaratmaktır. Marka ve çevresindeki algı oluşturulamaz ise yazılım bir katma değer olmaktan çıkar ve vasıflı bir iş alanı haline gelir. Araştırma kapsamında da katılımcılar ihtiyacı karşılayan, güncel ve teknolojik yazılım ürünleriyle müşteri memnuniyeti ve bağlılığı sağlamaya ve böylece marka değerini artırmaya çalışmaktadırlar.

Çalışmada sekizinci olarak katılımcıların dikey ve niş sektörlerde uzmanlaşmanın neden önemli olduğu hakkında görüşleri incelenmiştir. Katılımcılar nitelikli üretim, ürün - pazar uyumu, sürdürülebilirlik, rekabet edebilme gücü, ürün çeşitliliği ile hedef kitlenin beklentisini karşılama, nitelikli bir şirket olma, maliyetlerin yüksekliği ve dışa bağımlılığın azalması için dikey ve niş sektörlerde uzmanlaşmanın gerekli ve önemli olduğunu vurgulamışlardır. Yazılım ve ilgili hizmetler sektörü büyüyen ve oldukça dinamik bir sektördür. Sektör, diğer tüm endüstrilerle bağlantılıdır. Bu sektördeki büyüme, diğer sektörler üzerinde olumlu bir etkiye sahip olup, ekonomik büyüme ve kalkınma için yeni fırsatlar yaratmaktadır (Damar ve Özdağoğlu, 2021). Bu yönüyle yazılım sektörü dikey ve niş bir sektördür. Sektörün kendine has yapısı uzmanlaşmayı zorunlu kılmaktadır (Altan, 2010). Firmalar yoğun rekabetin yaşandığı yazılım sektöründe rekabet avantajı elde etmek, nitelikli işgücünü çekmek, maliyetleri düşürmek ve sürdürülebilirliği sağlamak için uzmanlaşmaya gitmişlerdir (Aydın, 2012). Uzmanlaşmanın yetersiz olması yeni tasarımların ve ürünlerin oluşturulmasını sınırlandırmaktadır (Okur, 2007). Bu sonuçlar araştırmaya dahil edilen firma ve sektör temsilcilerinin uzmanlaşma gerekçeleri ile yazılım sektöründe uzmanlaşma dinamiklerinin ele alındığı literatür bulgularının örtüştüğünü göstermektedir.

Çalışmada dokuzuncu olarak katılımcıların yazılım sektöründe ihtiyaç tespitinin mi ihtiyaç yaratmanın mı önemli daha önemli olduğu hakkında görüşleri incelenmiştir. Katılımcılar büyük çoğunlukla ihtiyaç tespiti yapmanın ihtiyaç yaratmaktan önce geldiğini vurgulamışlardır. Tüketim kültürünün egemen olduğu kapitalist bir toplumun temel görevlerinden biri, üretilen ürünlerin satışı yoluyla insanları daha fazla satın almaya yönlendirmektir. Bu doğrultuda bir talep yönlendirme strateji olan ihtiyaç yaratma yöntemine başvurulmaktadır. Bu stratejiler içerisinde genel olarak medya, özelde reklam ve pazarlama ile belirli markalara veya ürünlere talep yaratılmaktadır (Yanıklar, 2010). Sürekli olarak yapay ihtiyaçların üretildiği ve tüketicilere dayatıldığı tüketim toplumu kültüründe, bireyin diğerleri gibi tüketmediği takdirde kültürel olarak aşağılanmış veya gözden düşmüş hissedeceği yapay bir durum yaratılmaktadır (Bauman, 2005). Suner (2001), Karakaş ve Karakaş (2001) ve Özcan ve Koçak (2003) tarafından yürütülen araştırmaların ortaya koyduğu gibi tüketicileri bir ürünü satın almaya yönlendiren temel güdü yaratılan ihtiyaçlardır. Bu nedenle özellikle büyük ölçekli firmalar talep tespitinden öte talep yaratmaya öncelik vermektedirler. Genel olarak ihtiyaç yaratan şirketler de dünyada büyük değişimlere neden olmaktadır. Görüldüğü gibi tüketim kültürünün mantığı, yeni ihtiyaçların yaratılması ve ihtiyaçların sınırsız olması gerektiği ilkesine dayanmaktadır. Satın alma arzusunun canlı olması, yeni ihtiyaçlar yaratması aslında üretim, tüketim ve kar döngüsünün gerçekleşmesi çarkını hareket ettirmeye hizmet etmektedir. Ancak araştırmada katılımcılar yeni ihtiyaçlar yaratmaktan öte ihtiyaç tespitinin daha önemli olduğu fikrindedirler. Bu durum Türk yazılım sektörünün sahip olduğu pazar payı ölçeğiyle ilişkili olabilir. Sektörün büyümekte olan yapısı gereği firmaların henüz geniş pazar payı ölçeğine sahip olamadıkları için ihtiyaç yaratma vizyonuna erişemedikleri söylenebilir.

Çalışmada onuncu olarak pandeminin yazılım sektörü üzerindeki etkisi hakkında görüşleri incelenmiştir. Katılımcılar ağırlıklı olarak pandeminin çevrimiçi yaşam zorunluluğunu göz önüne sererek ihracatı artırdığını bu durumun sektörü olumlu etkilediğini vurgulamaktadırlar. Pandemi nedeniyle, dünya genelinde üretim faaliyeti ve tüketim eğilimleri önemli ölçüde yavaşlamış ve birçok sektör ağır darbe almıştır (Köten, 2020). Ancak yazılım sektöründe tam tersi bir durum söz konusudur. Bu sonuç literatür bulgularıyla ve sektör raporlarıyla da desteklenmektedir. TÜBİSAD (2021) Bilgi ve İletişim Teknolojileri Sektörü Pazar Verileri raporunda pandeminin etkisiyle hızla dijitalleşen kurumların ve sektörlerin, artırılmış gerçeklik, karma gerçeklik ve sanal gerçeklik

uygulamalarına daha fazla ihtiyaç duyması pazar büyüklüğünde artış beklentisi yarattığını raporlamıştır. Bu sonucu destekleyen başka bir çalışmada İyem ve Danyal (2021) pandemi ile birlikte uzaktan çalışma sistemine geçişin firmaların bu sisteme uygun olarak kurumsal yazılımlar kullanmasını zorunlu kıldığını ve bu durumun yazılım sektörünü olumlu etkilediğini belirtmektedirler. Öndeş ve Özkan (2021) da yazılım sektörünün pandemi sırasında bütün sektörler için bir lokomotif görevini gördüğünü belirtmektedir. Buna göre yazılım sektörü sunduğu sektörel ürün ve çözümleri ile sanayi ve ticaretin, eğitimin, sağlığın gelişmesine ve şirket faaliyetlerinin sürdürülebilirliğine önemli katkılar sağlamaktadır. Pandemi döneminde karantina günlerinde insanlar, uzaktan eğitim ve çalışmanın yanı sıra bankacılık, e-ticaret-satın alma gibi işlemlerini tamamlamak için ileri teknoloji ürünleri arasında sayılan yazılımlarla ihtiyaçlarını karşılamışlardır. Bu ise yazılım sektörünün önemini artırmıştır. Literatür ve sektör raporları incelendiğinde salgın sürecinde yazılım sektörünün oldukça büyük bir gelişme gösterdiği açıktır. Pandemi döneminde en temel ihtiyaçların dahi uzaktan karşılanmasına olanak sağlayan teknolojilerin kullanımının artmasıyla otomasyon, yapay zekâ gibi yazılım sektörünün uzmanlığını gerektiren ürün ve servislere yönelik ihtiyaç artmıştır.

Çalışmada son olarak zaman ve mekân kavramlarının sektör açısından ne ifade ettiği hakkında katılımcı görüşleri incelenmiştir. Katılımcılar ağırlıklı olarak yazılım sektöründe zaman ve mekânın etkisinin az olduğunu yazılım sektörünün uzaktan çalışmaya en uygun sektörlerden biri olduğunu vurgulamışlardır. Aydın'ın (2012) da belirttiği gibi yazılım sektörünün en önemli girdisi insan zekası ve hayal gücünün desteklediği yaratıcılıktır. Bunun için zaman ve mekan kısıtlaması olmadan kişisel bir bilgisayarı olan yetişmiş bir kişi yaratıcılığını ve zekasını kullanarak zihinsel emeğiyle üretim yapabilir. Öztürkler (2020) de özellikle, teknoloji ve yazılım sektörü çalışanlarının uzaktan çalışma sistemini çok iyi değerlendirdiklerini ve çalışanların %62'sinin işlerini rahatlıkla evlerinden yapabildiklerini belirtmektedir. Yazılım sektörü tarafından geliştirilen ürünlerin üretiminden müşterilere ulaştırılmasında kadarki süreçte maddi engeller sınırlıdır. Firmalar istedikleri zamanda ve istedikleri yerde çalışmaya başlayabilmektedirler. Bu nedenle yazılım sektöründe zamanın ve mekânın olabildiğince dar bir etkisi vardır.

Bu sonuçlardan hareketle şu önerilerden bulunulabilir;

- ✓ Yazılım sektörü, ülkemizin kalkınmasında en önemli alanlardan birisidir. Nitelikli işgücüne ihtiyaç duyan yazılım sektörünün gelişmesi ve uluslararası pazarlarda rekabet gücünün artırılması için yazılım şirketleri için çalışanlara yönelik vergi kurallarının bir an önce iyileştirilmesi gerekmektedir. Serbest bölge ve teknopark koşulları coğrafi konum gözetmeksizin yazılım şirketlerine de uygulanmalıdır.
- ✓ Özellikle eğitim alanında derslerin konu ve hacimlerinde düzenlemelerin yapılması ve meslek kazandıracak tedbirlerin alınması, sanayi sektörlerine ara eleman yetiştirilmesi zorunludur. Bu bağlamda, itici faktör bilgisayar eğitimine eğitimin daha erken bir aşamasında başlamak ve programlamaya alternatif yaklaşımları denemek gerekmektedir.
- ✓ Uzaktan Çalışma Yönetmeliği'nin yeniden güncellenmesi, yetişmiş kalifiye eleman kaybı açısından büyük önem taşımaktadır. Bunun yanında beyin göçünü önlemek ve çalışanların yaşam standartlarını yükseltmek için ayrılan kaynakların artırılması gerekmektedir.
- ✓ Sektörün sıkı bürokratik süreçleri azaltılmalı ve diğer ülkelerle işbirliğindeki zorluklar aşılanmalıdır.
- ✓ Bu sonuçların genellenebilir olması için daha geniş örneklem grubunun dahil edildiği nicel çalışmalar yapılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

1. Aaker, A. D. (1996). *Building strong brands*. New York: The Free Press.
2. Altan, Z. (2010). *Beykent Üniversitesi Yazılım Mühendisliği Lisans Programı*. Akademik Bilişim'10 - XII. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri, 10 - 12 Şubat 2010 Muğla Üniversitesi.
3. Arpacı, M. C. (2010). *Türkiye'de Yazılım Sektöründe Sağlanan Teşvikler ve Maliyetleme: Türkiye ve Hindistan Karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
4. Aydın, İ. (2012). Bilişim sektörü ve Türkiye'nin sektördeki potansiyeli. *International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education (IJTASE)*, 1(1), 180-200.
5. Bakan, İ., Doğan, İ. F., & Kılılı, M. (2013). Ar-Ge faaliyetlerinde insan kaynaklarının önemi. *Akademik Bakış Dergisi*, 36, 1-15.
6. Bauman, Z. (2005). *Bireyselleşmiş toplum*. (Y. Alogan, Çev.). İstanbul: Ayrıntı.

7. Bayraktar, E., & Efe, M. (2006). Kurumsal Kaynak Planlaması Erp Ve Yazılım Seçim Süreci. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (15), 689-709.
8. Çetin, İ. (2017). *Otel işletmelerinde marka değeri ve marka yaratma* (1. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık,
9. Damar, M., & Özdağoğlu, G. (2021). *Yazılım Sektörü ve Uluslararasılaşma, Politika Önerileri*. Ankara: Nobel Yayın
10. Denning, P. J. (1992). What is software quality?. *Communications of the ACM*, 35(1), 13-15.
11. DPT, (2006). *Bilgi Toplumu Stratejisi Eylem Planı 2006-2010*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
12. Gartner, X. (2002). Comparison: Indian and Chinese software services markets. Gartner Research.
13. Giray, F., & Ömür, Ö. M. (2014). Araştırma ve Geliştirme Faaliyetlerinde Vergi Teşvikleri ve Etkinliği: Türkiye Uygulaması. *International Journal of Social Inquiry*, 7(2), 31-51.
14. Gulati, R., & Gargiulo, M. (1999). Where do interorganizational networks come from?. *American journal of sociology*, 104(5), 1439-1493.
15. Hanna, J. (1933). Currency Control and Private Property. *Columbia Law Review*, 33(4), 617-647.
16. Heeks, R., & Nicholson, B. (2002). Software export success factors and strategies in developing and transitional economies. *Development Informatics Working Paper*, (12).
17. İyem, C., & Danyal, Y. (2021). Teknoloji Geliştirme Bölgelerinde Covid-19 Pandemisi Üzerine Nitel Bir Araştırma: KOBİ'lerde Dayanıklılığı Artırmak İçin Acil Durum Ve İş Sürekliliği. *Pandemi*, 81.
18. Karakaş, S., & Karakaş, C. (2001). Cep telefonunun yaygınlığı ve olası psikolojik nedenleri. *Bilim ve Ütopya*, 83.
19. Köten, A. B. (2020). *Pandemi Döneminde Bankacılık Sektöründe Alınan Önlemler ve Küresel Finansal İstikrara Etkileri*. Rating Akademi Yayınları.
20. Krishna, S., Ojha, A. K., & Barrett, M. (2017). Competitive advantage in the software industry: an analysis of the Indian experience. In *Information technology in context* (pp. 182-197). Routledge.
21. Okumuş, A., & Mutlu, F. (2012). Yazılım pazarlaması ve yazılım sektörünün pazarlama zekalarının incelenmesi. *Verimlilik Dergisi*, (1), 45-68.
22. Okur, M. (2007). Yazılım Endüstrisinin Geleceği: Gelişmekte Olan Ülkeler Ve Türkiye. *Journal of Yasar University*, 2(7), 651-660.
23. Onursal, E. (2013). *Mevzuat ve Teknik Yönleri ile Dış Ticaret*. Seçkin Yayıncılık.
24. OYUNDER, (2021). Oyun ihracatı rekora koştu: 2.5 milyar \$, <https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/oyun-ihracati-rekora-kostu-2-5-milyar-6651009#>, (Erişim Tarihi: 03.09.2022).
25. Öndeş, T., & Özkan, T. (2021). Bütünleşik CRITIC-EDAS yaklaşımıyla covid-19 pandemisinin bilişim sektörü üzerindeki finansal performans etkisi. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), 506-522.
26. Özcan, Y. Z. ve Kolçak, A. (2003). A Need or a status symbol? Use of cellular phones in Turkey. *European Journal of Communication*, 18 (2), 241-254.
27. Özgüven, N. (2010). Marka Değeri: Global Markaların Değerlendirilmesi. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2(1), 141-148.
28. Öztürk, N. (2012). *Dış ticaret: kuram politika uygulamaları*. Bursa: Ekin Kitabevi.
29. Öztürkler, K. (2020). Covid-19 sonrası evden çalışma dönemi bitiyor, istediğin yerden çalışma dönemi başlıyor!, <https://webrazzi.com/2020/05/25/covid-19-sonrasi-evden-calisma-donemi-biitiyor-istedigin-yerden-calisma-donemi-basliyor/>, (Erişim Tarihi: 04.09.2022).
30. Salmenkaita, J. P., & Salo, A. (2002). Rationales for government intervention in the commercialization of new technologies. *Technology Analysis & Strategic Management*, 14(2), 183-200.
31. Schwab, K. (2019). World economic forum. *Global Competitiveness Report (2018-2019)*.
32. Suner, F. A. (2001). Türkiye'de cep telefonu: Kriz, göç ve aidiyet. *Toplum ve Bilim*, 90, 114-130.

33. Tekinerdoğan, B., & Çetin, S. (2015). *Türkiye’de Küresel Yazılım Geliştirme*. İnovasyon 2023 AR-GE ve İnovasyon Sempozyumu (Fırat Üniversitesi) Sempozyum Bildiri Kitabı.
34. Tessler, S., Barr, A., & Hanna, N. (2003). National software industry development: Considerations for government planners. *The Electronic Journal of Information Systems in Developing Countries*, 13(1), 1-17.
35. Thomson, M., MacInnis, D. J., ve Park, C.W. (2005). Measuring the Strength of Customers’ Emotional Attachments to Brands. *Journal of Consumer Psychology*, 1, 77-91.
36. TÜBİSAD. (2018). Türkiye Bilişim Sanayicileri Derneği, Bilişim sektörü raporu.
37. TÜBİSAD, (2021). TÜBİSAD Bilgi ve İletişim Teknolojileri Sektörü Pazar Verileri Raporları <https://www.tubisad.org.tr/tr/bilgi-bankasi/sunumlar-liste/TUBISAD-Raporlar/40/0/0>, (Erişim Tarihi: 03.09.2022).
38. Türkiye Bilişim Derneği, (2022). <https://www.dunya.com/sectorler/bilisimdeki-beyin-gocu-milli-risk-haberi-652304>, (Erişim Tarihi: 03.09.2022).
39. Yağcı, S. (2022). Yazılım ihracatında hedef 5 milyar dolar. <https://www.dunya.com/sectorler/yazilim-ihracatinda-hedef-5-milyar-dolar-haberi-653511>, (Erişim Tarihi: 03.09.2022).
40. Yalçıntaş, M. (2014). Üniversite-sanayi-devlet işbirliğinin ülke ekonomilerine etkileri: Teknopark İstanbul örneği. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 5(10).
41. Yanıklar, C. (2010). Tüketim kültürü, kapitalizm ve insan ihtiyaçları arasındaki ilişki üzerine bir tartışma. *Sosyal Bilimler Dergisi/Journal of Social Sciences*, 34(1), 25-32.

Subject Area
Graphic DesignYear: 2022
Vol: 8 Issue: 105
PP: 4095-4105Arrival
18 September 2022
Published31 December 2022
Article ID Number
65802Article Serial Number
04Doi Number
<http://dx.doi.org/10.29228/ssj.65802>

How to Cite This Article
Vural, S. & Düzgün, M.
(2022). "Dijitalleşen
Dünyada Etkileşim
Kavramının Bilgi
Grafığına Yansımaları"
International Social
Sciences Studies Journal,
(e-ISSN:2587-1587)
Vol:8, Issue:105;
pp:4095-4105

Social Sciences Studies
Journal is licensed under
a Creative Commons
Attribution-
NonCommercial 4.0
International License.

Dijitalleşen Dünyada Etkileşim Kavramının Bilgi Grafığına Yansımaları

Reflection of the Concept of Interaction in the Digitalized World in the Information Graphic

Serkan Vural¹ Melek Düzgün² ¹ Doç. Dr., Yalova Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Grafik Tasarımı Bölümü, Yalova, Türkiye² Çankırı Karatekin Üniversitesi, Grafik Tasarım Bölümü, Çankırı, Türkiye

ÖZET

Etkileşim kavramının yeni dönemde dijitalleşen ortamda kullanılmaya başlamasıyla yeni oluşturulan ortamda verinin görselleştirme aşamasında geleneksel yöntemden farklılaşarak tasarımlara eklenebilen etkileşim, ses, hareket gibi unsurların bir arada kullanılabilirdiği tasarımlar yeni dönemin etkileşimli fonksiyonel tasarım ihtiyacını karşılık vermektedir. Etkileşim kavramı geçmişte var olan iletişim etkileşimini dijital ortama taşıyarak bu zamana kadar izleyici olan hedef kitlenin konumunu değiştirip sisteme yön verecek kullanıcı konumuna getirmiştir. Bilginin görsel ve içeriksel düzenlemeyle açık, anlaşılır biçimde sunan bilgi grafikleri varsayılan veri sunulum tekniklerinden farklılaşmak ve dijitalleşen dünyada tasarım düzenini geliştirerek dijital ortama taşımak istemiştir. Bilgi grafikleri daha önce durağan ya da hareketli olarak sunulan veri görselleştirme tekniğinin etkileşim tasarımı ve dijitalleşen teknolojinin gelişmesiyle beraberinde getirdiği hareketli, sesli unsurların birlikte kullanılmaya olanak tanıyan etkileşim tasarımıyla birleştirilerek etkileşimli bilgi grafığı uygulama çalışmaları yapılmaya başlanmıştır. Farklı özellik boyuttaki bilgileri aynı ortamda sunma fırsatı bulan etkileşimli bilgi grafikleri yeni dönemde tercih edilen uygulama yöntemleridir. Taşınabilir ortamların yaygınlaşmasıyla etkileşim tasarımı çalışmaları sonrası oluşturulan uygulamalarla bu dijital dünya da kullanıcı istediği yerden istediği şekilde özgürce bilgiye erişebilmektedir. Bu çalışmada dijitalleşen dünyada etkileşim kavramının gelişimi, tasarımı ve dijitalleşmesi incelenerek bu gelişimin bilgi grafığına yansımaları olan bilgi grafığı uygulama yöntemi etkileşimli bilgi grafığı konusu işlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dijitalleşme, Etkileşim, Etkileşim Tasarımı, Bilgi Grafığı, Etkileşimli Bilgi Grafığı

ABSTRACT

With the concept of interaction being used in the digitalized environment of the new era, designs in which elements such as interaction, sound, and movement can be used together, which can be added to the designs by differentiating from the traditional method in the visualization phase of the data in the newly created environment, meet the interactive functional design need of the new era. The concept of interaction has carried the communication interaction that existed in the past to the digital environment, changing the position of the target audience, which has been the audience until now, and made it the user who will direct the system. Information graphics, which present information in a clear and understandable way with visual and contextual arrangement, wanted to differentiate from the default data presentation techniques, and to develop the design order in the digitalized world and move it to the digital environment. Interactive infographic application studies have started to be carried out by combining the interaction design of the data visualization technique, which was previously presented as static or animated, with the interaction design that allows the use of moving, audible elements together with the development of digitalized technology. Interactive infographics, which have the opportunity to present information of different feature sizes in the same environment, are the preferred application methods in the new period. With the spread of portable media, the user can freely access information from anywhere in this digital world, with applications created after interaction design studies. In this study, the development, design and digitalization of the concept of interaction in the digitalized world were examined and the subject of the infographic application method, which is the reflection of this development on the infographic, was discussed.

Keywords: Digitalization, Interaction, Interaction Design, Knowledge Graph, Interactive Knowledge Graph

1. GİRİŞ

Geçmişten günümüze kadar geçen zamanda insanlar bilgilerini, deneyimlerini gelecek kuşaklara aktarabilmek için bulunduğu dönemin koşullarına göre arayış içindedir. Yazının bulunuşu ile bu aktarım süreci yeni bir döneme giriş yapmıştır. Yazının buluşundan sonra ortaya çıkan matbaa alanındaki gelişmeler ile bilgi yazılı olarak yaygınlaşma ve durağan olarak sunulma imkânı bulmuştur. Zamanla bu paylaşılan bilginin sunumuna görsellerde dahil edilmiştir. Bilginin görselleştirilmesi amacıyla farklı dönemlerde o dönemin özelliklerine, yöntemlerine göre denemeler yapılmıştır. Aktarım sürecinde yaşanan gelişmelerle bilgi paylaşım sürecini sorgulamak amacıyla kime, nasıl, ne şekilde gibi sorulara cevap arayışına girilmiştir. Bilginin paylaşımında artık bilginin paylaşılacağı şeklin önem kazanmasıyla sunum alanları seçenekleri değerlendirilerek farklı tasarım şekilleri ortaya çıkmıştır. Bilgisayar teknolojisindeki ve imkanlardaki gelişme ile bu zamana kadar durağan olarak sunulan bilgi paylaşım süreci ve veri görselleştirilmesi teknolojinin gelişimi ile ortaya çıkan dijitalleşme ile yeni ortamlara uygun tasarım arayışına girmiştir.

Dijitalleşmenin yaşandığı bilgi paylaşım sürecinde bu yeni ortamda oluşan erişim kolaylığı ile bilginin sunumunda kullanıcının anında cevap alabildiği etkileşim kavramı bu paylaşım sürecine dahil edilmiştir. Artık insanlar bilgiyi paylaşmak amacıyla oluşturduğu iletişim etkileşimini dijitalleşen ortama aktarmak istemiş bu istek karşısında

kullanıcıyla bilgisayar arasında iletişim etkileşimini sağlayacak bu ortamdaki uyarlamayla kullanıcı bilgiye istediği anda erişme fırsatı bulacaktır. Teknolojinin gelişimi ile kolay yayılan bilgi doğru ve yanlış bilginin eş zamanlı olarak yayılmasını sağlayarak ortaya karmaşıklaşan veri yığınları oluşturmuş ve bilginin yoğunluk seviyesini artırmıştır. Kolay erişilen bilginin karmaşıklaştırdığı ortamdan verileri düzene sokmak amacıyla verinin görselleştirilme aşamasında farklı uygulama alanları kullanılmaktadır. Bu alanlardan biri de bilgi grafikleridir. Bilgi grafikleri anlatılmak istenen verinin özelliklerini baz alarak içeriği yansıtan görsel ve metinlerin kullanılabilirdiği belli ortamda yalın, akılda kalıcı ve basit şekilde sunumu aşamasında kullanılmaktadır.

Temel anlamda hayatımızda karşılaştığımız etkileşim ilk çağlardan beri insanların iletişimi sağlamak amacıyla yaptığı etkileşimdir. İnsanlığın olduğu her yerde mutlak bir etkileşim vardır. Bu etkileşim kavramını dijital ortamda etkileşim tasarımı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilgi grafiklerine etkileşim kazandırılarak ortaya çıkan yöntem etkileşimli bilgi grafiği denilmektedir. Dijital ortamdaki etkileşimde diğer tasarım alanlarında izleyici konumundaki hedef kitleyi kullanıcı konumuna alarak bilgiyi kullanıcıdan aldığı tepkiye göre sunmaktadır. Kullanıcı bu bilgiye dijitalleşen etkileşim kavramı sayesinde bilgi alım sürecini ihtiyacına ve isteğine göre belirlemektedir.

Bu çalışma etkileşim kavramının dijitalleşen dünyada bilgi grafiklerine yansımaları konu edinmektedir. Bu çalışma genel olarak etkileşim kavramının tanımını, kapsamını, dijitalleşme sürecini, etkileşim tasarımını, etkileşim kavramının kolay erişilebilen dijital ortamda bilgi grafiklerine yansımaları aşamasına gelene kadar gelişim sürecini içeriksel olarak inceleyip hakkında bilgi vermeyi, amaçlamaktadır. Çalışma sonucunda uygun özellikli nitelikli etkileşimli tasarım uygulamalarının temelini oluşturacak bilgiler ile yeni çalışmaların hazırlanmasında etkili olup, çalışmanın gelecek araştırmalara kaynak olarak gösterilebileceği düşünülmektedir.

2. ETKİLEŞİM KAVRAMI VE DİJİTALLEŞME

Etkileşim kavramı geçmişte eskiye dayanan farklı uygulama ve çalışma alanlarını bünyesinde barındıran bir kavramdır. Etkileşimin başlangıcı iletişim olarak kabul edilmektedir. Kısaca iletişim çift yönlü etkileşim biçimidir. Sosyoloji alanında ilk defa kullanılan etkileşim kavramı bu alan kapsamında değerlendirildiğinde insanların hareketlerini, davranışlarını karşısındakine uyarlayarak bu sürece ayak uydurduğu bu ilişki sürecini toplumsal açıdan incelemektedir. İnsanın olduğu her yerde bir etkileşimin olduğu kabul edilmektedir. Türk Dil Kurumu etkileşim kavramını “birbirini karşılıklı olarak etkileme işi” olarak tanımlamaktadır (Etkileşim, t.y.). Etkileşimin temelindeki asıl amaç karşılıklı bilgi alışverişi yapmaktır. Bu alışveriş sürecindeki bilgi değiş tokuşu ile kullanıcının karşı taraftan aldığı dönüte karşılık vererek etkileşimin akışını sağladığı bu sistem sürekli geliştirilebilirliği ve devamlılığı olan bir döngü ortaya çıkarmaktadır.

Etkileşim ve etkileşimli kavramı tanım olarak incelendiğinde “Etkileşim (interaction) İki ayrı etkenin, incelenen özellik üzerine birlikte yaptıkları etki ya da nesnelere, parçalar ya da dizgiler arasındaki karşılıklı kuvvet ve etkilerin tümü. Etkileşimli (interactive) ise konuşmalı, insanın etkin biçimde etkinleştiği insan-makine ara bağına ilişkin.” olarak tanımlanmaktadır. Etkileşimli kavramına etkileşimli işletim, etkileşimli grafik ekran, vb. etkileşimli nesnelere örnek verilebilmektedir (Tavukçuoğlu, 2004, s.129). Etkileşim kavramı izleyici konumundaki bireyi kullanıcı konuma alarak en önemli temel noktaya getirmiştir. Bu noktadan olaylar kullanıcının vereceği tepkiye yanıt olarak karşılık bulacağı sisteme iletilecektir. Steuer, etkileşim kavramının sınırlandırılmasını 3 ana başlıkta ele almaktadır. Bu başlıklar etkileşimin hızını, aralığı ve eşleştirilmesi olarak sınırlandırmaktadır. Kısaca tanım olarak bu sınırlılıklar kullanıcının verdiği tepkinin hızı etkileşimin hızını belirlemektedir. Kullanıcı anlatılmak isteneni hangi sürede algıladığı etkileşim düzeyinin de algılanış süresini belirlemektedir. Etkileşim aralığında ise tasarlanan verideki seçeneklerin çokluğu ile değişim seçenekleri etkileşim aralığının etkisini artırmaktadır. Etkileşim eşleştirme sınırlılığında ise tasarlanan ortamdaki eylemlere kullanıcının verdiği tepkiyle aldığı tepkinin ne kadar uyumlu olduğudur (Steuer, 1992, s.86’ e atıf yapan Akın, 2015, s.125).

Dijitalleşme kavramı anlam olarak elde fiziki olarak var olan verinin bilgisayar ortamında işlenip sayısal kolay depolanabilen formata çevrilerek verinin bu dijital ortamdan paylaşılabilir, saklanabilir hale getirilerek sunulmasıdır. Bilgisayarların kullanılmaya başlanmasıyla yeni dijital ortam için yapılan çalışmalar dijitalleşmenin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Dijitalleşme sürecinin hızlandırılmasını sağlayan en önemli olay internetin keşfi sayılırken bu buluş dijitalleşmeyi farklı bir boyuta taşımıştır (Acun, 2020, s.71). Bilgisayar ve internet teknolojilerindeki gelişmeler bilginin yaygınlaşmasını, gelişmesini ve saklanmasını kolaylaştırmıştır. Dijitalleşme teknolojilerindeki gelişim ile aynı anda farklı boyut ve türdeki verinin paylaşılması, incelenmesi ve depolanması sağlayabilmektedir. İçinde bulunduğumuz yüzyıl sürekli gelişen teknoloji ile birlikte varsayılan düzen anlayışının değişerek yaşam biçimimizdeki yaptığımız eylemlerin değişikliklere uğradığı dijital çağdır. İnternetin her yerden kullanılabilmesi bilgi paylaşım sürecinde üst seviye olarak nitelendirilmektedir (Vural, 2017, s.450). Bilgilere kolay erişim fırsatı sunan ortamda kullanıcı ve tasarımcı açısından iki tarafı da etkileyen kolaylıklar sağlamıştır.

Taşınabilir medya ortamlarının yaygınlaşması bu dijitalleşme sürecini hızlandırmıştır. Dijitalleşme süreci yaşam biçimimizdeki temel alışkanlıklardan başlayıp, hayatımızı etkileyecek her alanın değişmesine sebep olmuştur. Daha önce gazete okuyan birey, gidip alıp gelip okurken bu teknolojik düzene ayak uydurarak her an elinin altında olan istediği bilgiye dijital ortamdan erişmektedir.

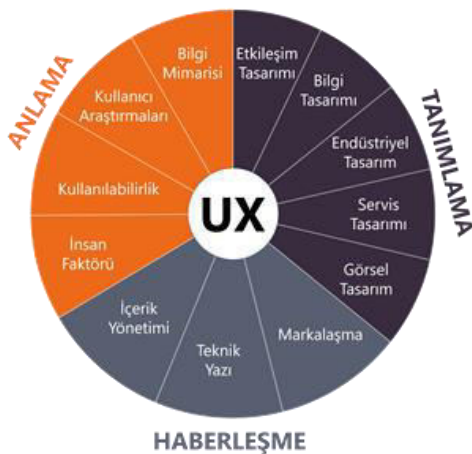

Şekil 1. Dijitalleşme Süreci

Kaynak: https://twitter.com/Sem_ih/status/1124556701695447040/photo/1

Gün geçtikçe teknolojinin gelişip toplum ihtiyaçlarının değişmesiyle geleneksel yöntemler yerini dijital ortama taşıma ihtiyacı hissetmiştir. Bu yeni medyaya doğru yöneliş ile yaygınlaşmak ve gelişmek için çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Geleneksel yöntemlerden dijital ortama geçiş süreci uygun koşulların oluşturulmasıyla ancak 19. yüzyılın ortalarında aktarılabilmiştir. Bu yeni bilgisayar temelli ortam için sistemik düzenin oluşturulması ve çalıştırılabilir hale getirilmesi için bir bölgede toplanan verilere farklı anlamalar yükleyip deneme çalışmaları yapılmıştır. Etkileşimi sağlayacak eski sisteme göre gelişen ortamda daha fazla geliştirmek için yapılan alt yapı çalışmalarında kullanılan farklı hesaplamalar ile kodlanabilen yeni bilgisayar sisteminde geliştirilen şekildeki çalışmalara uyacak şekilde yeni medya ortamında veriler elektronik ortamda işlenerek yeni düzene uyacak şekilde düzenlenmiştir.

Etkileşim kavramının dijital ortama taşınırken dikkat edilmesi gereken en önemli konu kullanıcı deneyimidir. Kullanıcı deneyimi(UX) bu işleyen sistemin işlemlerini sağlayan sistemin görünmeyen yüzünü temsil etmektedir. “Kullanıcı deneyimi tasarımı: Kullanıcıların algılarını ve davranışlarını etkileme amacıyla kullanıcıların belirli bir hizmete yönelik deneyimlerini etkileyen unsurların yaratımı ve senkronizasyonudur. Bu unsurlar kullanıcıların dokunabildiği (somut ürünler ve ambalajlama), duyabildiği (reklamlar ve sesli materyaller) ve hatta koklayabildiği (bir yemek yerinde taze çıkmış ekmeğin aroması) şeyleri içerir.” (Unger ve Chandler, 2012, s. 31 'e atıf yapan Çeçen, 2019, s.16). Dijitalleşen etkileşim kavramında kullanıcı deneyimi uygulamada karşılaştığı durumları daha önce yaşadığı tecrübeleriyle karşılaştırıp sonuç elde ettiği etkileşim sürecini kapsamaktadır. Kullanıcının uygulamayla bilgileri arasında yaptığı bilgi dönüşümü etkileşimle aldığı bilgilerin birikmesi sonucu deneyim kavramı olarak gelişirken bu gelişme sadece birey için bireysel bir gelişme gibi gözükse de zamanla toplumun gelişimine de katkı sağlamaktadır.

Şekil 2. Kullanıcı Deneyimi Kapsamı

Kaynak: <https://visea.com.tr/tr/kullanici-analizi-ve-goz-izleme/>

Etkileşimin sunulduğu şeklindeki gelişmeler ile artık bilgi işlemesi ve çeşitli hesaplamalar yapabilen bilgisayarın görsel yapısını karmaşadan kurtarmak için bu karmaşayı düzene sokacak arayüz tasarım çalışmalarına ihtiyaç duyulmuştur. Kullanıcı arayüz tasarımları tasarlanan sistem ile kullanıcı arasında sağlanan etkileşimdeki kullanıcının asıl yönlendirmesini sağlayan, girdi-çıkıtları ileten etkileşimin görünen yüzüdür. Arayüz tasarımlarında

yapılan doğru uygulamalar etkileşim sürecini olumlu etkilerken yanlış ya da kullanıcı deneyimini (Bkz. Şekil 2) düşünmeden yapılan uygulamalar olumsuz etkileyebilmektedir.

Bilgisayar temelli ortam yaygınlaşmadan kullanılan cihazlar bilgisayar temel işleyiş yapısına uygun şekilde yeniden yorumlanarak bilgisayarda etkileşimi sağlamak amacıyla araştırma ve geliştirme çalışmaları yapılmıştır. Bilgisayarda yazı yazmak, çeşitli komutları girmek için kullanılmak üzere klavye adı verilen girdinin tasarımında daktilodan esinlenilmiş gerekli eklemeler ve güncellemeler ile yeni donanım olarak klavye girdisi etkileşim sürecine dahil edilmiştir. İnsan makine etkileşiminin en önemli gelişmesinin klavyenin geliştirilmesi kabul edilmektedir. Bu etkileşim sistemine klavyeden sonra kullanıcının istediği şekilde hareket ettirerek eylemin gerçekleşmesine aracılık ederek sağlayacak imleç olarak adlandırılan şekil olarak benzediği için fare adı verilerek bu donanıma dahil edilmiştir (Vural, 2016, s.114-116). Geliştirilen donanımlara zamanla daha fazla özellik eklense de mantık olarak aynı işlevde kullanılmaktadır. İnsan bilgisayar etkileşimini kapsayan bu süreç farklı disiplinler arası alanı da içermektedir (Bkz. Şekil 3).

Şekil 3. İnsan Bilgisayar Etkileşimi Çalışmalarına Katkı Yapan Temel Alanlar

Kaynak: <https://www.researchgate.net/profile/Kursat>

Cağiltay/publication/308076938/figure/fig1/AS:614083376214032@1523420294192/figure-fig1_Q320.jpg

Etkileşim süreci gelişmeleri değerlendirildiğinde bilgisayar donanımlarının şuan ki konumu insan bilgisayar etkileşimi üzerine yapılan çalışmaların bir sonucudur. Bilgisayarların ilk ortaya çıkış sürecindeki boyut ve kullanım zorluklarından dolayı kullanacak kişilerin uzman olması gerektiği düşünülüyordu. İnsan makine etkileşimi konusunda yapılan çalışmalar günümüzdeki dokunmatik ekranlar, herhangi bir kabloya ihtiyaç duymadan iletişimi kablosuz sağlayan araçların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu cihazlar farklı gruplara ayrılrsa da insan bilgisayar etkileşiminin aracısı konumundadır (Altın, 2016, s. 57). Bu dijitalleşen dünyada kullanıcıya erişim kolaylığı sunan ortam cihazları yaşamımızın ayrılmaz bir parçası haline gelmiş günümüzde önemli bir ihtiyaç konumuna gelmiştir. Etkileşim sürecinde kullanıcıdan bilgisayara bilgi aktarımını sağlama şekilleri etkileşim türüne göre şekil değiştirmektedir (Bkz. Tablo 1).

İnsan bilgisayar etkileşim türleri 4 ana başlıkta kategorilendirilmektedir. İlk başlık talimat(komut) verme; kullanıcının istekleri doğrultusunda sisteme verdiği komutlarla sistemi yönlendirmesidir. Kullanıcı tarafından verilebilecek komut şekilleri yazıyla, eylem olarak dokunmayla olabileceği gibi sesli ve tanımlanan hareketlerle de yapılabilmektedir. Eylem olarak komut verme eylemi günümüzde yaygınlaşan teknoloji ile bilgisayar işletim sistemli araçlar ve çeşitli elektronik aletlerin olduğu her yerde en çok kullanılan/tercih edilen etkileşim biçimidir. Talimat(komut) verme etkileşiminin çok kullanılmasındaki temel sebeplerin kullanımındaki hızı ve işlevselliğiyle ilgili olduğu düşünülmektedir. Kullanıcı komut verdiği sisteme açma-kapama, silme, kaybetme gibi komutları verebilmektedir.

Tablo 1. İnsan-Bilgisayar Etkileşiminde Kullanıcıdan Bilgisayara Bilgi Aktarım Yolları Analitik Bir İnceleme

Etkileşim türü	Kullanıcıdan bilgi aktarım yolları
İletişim Etkileşimi	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Klavyeler ve buton çubukları ▪ Fare, oyun kolu, hareket topu gibi manipülatörler ▪ Dokunmatik ekranlar ve dokunmatik paneller ▪ Sanal gerçeklik eldivenleri ve kostümleri
Konuşma arayüzü	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Dil ötesi ve dil dışı bilgiler dahil olmak üzere spontan gelişme ▪ Sürekli konuşma girişi (dikte) ▪ İzole sesli komutlar ▪ Akustik konuşma dışı sesler (ıslık, alkış, böğürme, nefes vb.)
Hareket arayüzü ve davranış analizi	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Parmak dürtme ▪ İşaret dili de dahil olmak üzere uzaysal el hareketleri ▪ Baş hareketleri ve diğer hareketler (kafa sallamaları vb.) ▪ Kullanıcı davranışı (hareketler, duruşlar, yürüyüş vb.)
Yüz ifadesi arayüzü	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Duyguları yansıtanlar da dahil olmak üzere yüz ifadeleri ▪ Dudak hareketleri ▪ Bakış yönü ▪ Göz kırpma
Metin ve el yazısı girişi	<ul style="list-style-type: none"> ▪ El yazısı sürekli metin ▪ Emoji görüntüleri de dahil olmak üzere yazılan metin ve karakterler (sözde suratlar) ▪ Resimler ve rakamlar
Dokunsal ve myo arayüzleri	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Dış iskelet de dahil olmak üzere sensör eldivenleri kostümü ▪ Titreşim cihazları (kemer, bilezik vb.) ▪ İnsanların miyoelektrik potansiyel kasları (eller, parmaklar, boyun)
Sinirsel bilgisayar arayüzü	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Beyin aktivitesi sinyalleri ▪ Olayla ilgili potansiyeller

Kaynak: Karpov & Yusupov, 2018

Konuşma (diyalog kurma) etkileşim türünde ise kullanıcının verdiği tepkiye göre karşılık veren sistemde çift yönlü oluşturulan bir diyalog kurma süreci vardır. Sisteme verilen sesli ya da yazılı olarak verilen komut sonrası karşı taraftan bir insan varmış gibi yanıt aldığı etkileşim türüdür. Günümüzde bu etkileşim türü yaşantımızda kullanılan basit yapıda incelendiğinde sesli yanıt sistemleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sesli yanıt sistemi farklı alanlarda, kurumsal firmalarda kullanılmaktadır. Kullanıcı bilgiye tıklayarak ya da daha önce tanımlanan anahtar kavramları söylediğinde bu komut sonrası bilgiyi kullanıcıya sunarak kullanıcının sorununu çözmeye çalışmaktadır.

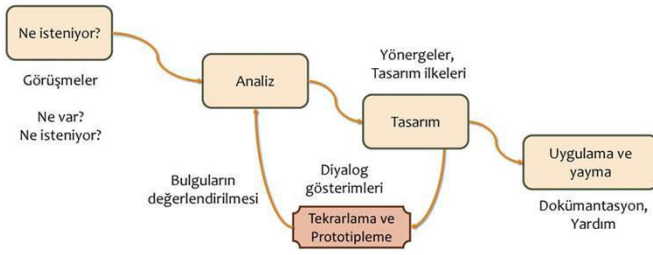
Manipülasyon-gezinme etkileşim türünde günlük hayatımızda günlük yaptığımız eylemlere aracılık ederek etkileşimin dijital ortamda yapılmasına olanak sağlayan etkileşim türüdür. Dijital ortamda kullanıcının isteği doğrultusunda kullanılan nesnelere ne tür eylem yapacağını belirleyip hareket ettirme, açma-kapama, tutma, sürüklenme gibi eylemler yapılabilmektedir. Geliştirilen eylem türleriyle kullanıcı bu sistemdeki tercih ettiği alana yakınlaştırma, uzaklaştırma gibi eylemleri ihtiyaçları doğrultusunda kullanabilmektedir. Uygulamanın arayüzünde kullanılan buton, dosya, ikon gibi unsurlarla veriye geri bildirimler ile bu süreci başarılı bir şekilde kullanıcının ihtiyacını karşılayarak tamamlamaktadır (Bozyer, 2019, s.86).

Keşfetme ve tarama olarak adlandırılan etkileşim türünde kullanıcı farklı boyutlardaki ortamda sanal olarak dolaşabilme, gezme gibi eylemleri yaparak etkileşim sürecine hareketli olarak dahil olmaktadır. Kullanıcı gerçek dünyayı sanal ortamda 3 boyutlu olarak tasarlanan gerçeğini yansıtan ortamda keşfetme fırsatı bulmaktadır. Bu yöntem örneği olarak günümüzde hemen hemen herkesin kullandığı Google haritalar uygulaması ile kullanıcı yakınlık, uzaklık fark etmeden tasarlanan sanal ortamda gerçek dünyayı keşfetme fırsatı bulmaktadır. Fazla kullanıcı sanal oyunlarda kullanılan bir yöntemdir.

3. ETKİLEŞİM TASARIMI

Sanayi devriminden sonra yeni yeni ortaya çıkmaya başlayan etkileşim tasarımı 1980'li yıllardan sonra yeni bir anlam kazanmaya başlamıştır. Etkileşim tasarımının farklı özellikteki kullanıcıları kapsaması ve farklı ortamlarda kullanılabilir oluşu bu tasarım alanına verilen önemin artmasına ve yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Etkileşim tasarımı kullanıcı ve medya ortamı arasında çift yönlü döngüye karşılık vererek düzenlenen içeriği hedef kitleye ulaştırmaktadır. Etkileşimli tasarım uygulamalarında verilmek istenen mesajın kullanıcıya doğru şekilde aktarılabilmesi için doğru ortam ve kullanıcı deneyim unsurlarına dikkat edilerek yapılması gerekmektedir.

Etkileşim tasarımı alanı; “Resmi bir disiplin olan etkileşim tasarımı, yaklaşık 20 yıldır hayatımızın içinde. Bilgi mimarisi, endüstriyel tasarım, görsel tasarım (grafik tasarım), kullanıcı deneyimi tasarımı, insan faktörleri gibi kardeş disiplinler arasında hala kendini tanımlayan ve yerini anlamaya çalışan genç bir alan” olarak tanımlanmaktadır (Saffer, 2009’ a atf yapan Bağcı, 2021, s.37).

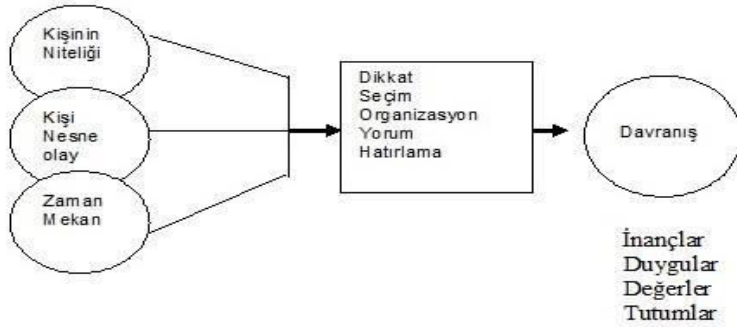

Şekil 4. Etkileşim Tasarım Süreci

Kaynak: <https://slideplayer.biz.tr/slide/12001344/68/images/9/2.+Etkile%C5%9Fim+Tasar%C4%B1m%C4%B1+S%C3%BCreci.jpg>

Etkileşim tasarımının kısaca amacı odak noktasında kullanıcının olduğu, kullanıcıyı tasarlanan hedefe yönlendirerek bilgiye kolay, doğru ve hızlı bir şekilde ulaştırmayı amaçlamaktadır. Etkileşim tasarımının görünen yüzü kullanıcı arayüz tasarımlarının etkileşim sürecine katkı sağlaması için tasarlanan arayüzlerde üzerinde durulması gereken iki temel unsur görünürlük (visibility) ve eylemsel özellik (affordance)dir. Görünürlük unsurunda arayüze yerleştirilen basit yapıdaki bilgi alım şekli hakkında sisteme bir anahtar, ipucu bırakılmasıdır. Eylemsel özellik unsurunda ise sunulan tasarımda kontrolün nasıl sağlanacağı, ne yarar sağlayacağı hakkında bilgi sunarak bu kullanıcının yaptığı sorgulama sürecine yardımcı olmaktadır (Özcan, 2008, s.43).

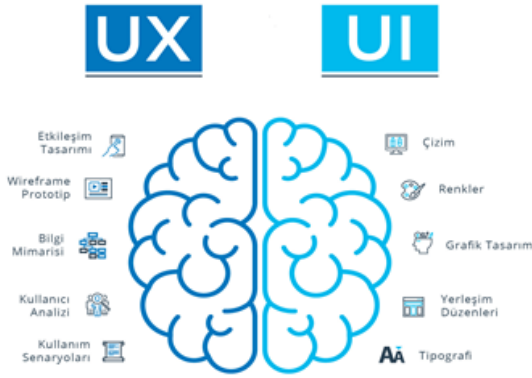
Etkileşimli tasarımların çoklu ortamdaki sunum alanı genişliği ile daha farklı ve fazla kullanıcıya erişim fırsatı bulmaktadır. Her kullanıcının farklı algılama şekilleri vardır. Tasarımlarda kullanılan çok fonksiyonluluk özelliği ile sesli, hareketli unsurların beraber kullanılabilmesi tek bir uygulama üzerinden farklı özellikteki çoğu kullanıcıya hitap edebilmektedir (Bkz. Şekil 5). Bu özelliğiyle etkileşim tasarımları kullanıcıya anlatılmak istenen verinin akılda kalıcılık şansını artırdığı düşünülmektedir.

Şekil 5. Algılama Süreci

Kaynak: http://www.uzaktan-egitim.net/FileUpload/ds761919/File/algilama_sureci.jpg

Dijital ortamlarda internet üzerinden mesafenin uzaklığı ya da yakınlığı fark etmeksizin kolayca paylaşılma, yayılma imkânı bulan etkileşimli tasarımlar farklı uzaklıktaki kitlelere erişim kolaylığı sunmaktadır. Dijital ortamda yapılan tasarımlar kolayca kopyalanabilmekte, uygulamada oluşabilecek eksiklik, yanlışlık ya da herhangi bir hatada uzaktan müdahale edilebilir oluşu ile dijitalleşen dönemde güncellenebilen tasarım ihtiyacına karşılık verebilmektedir. Kullanıcı bu sistemde verdiği tepkiye göre merak ettiği yanıtı hızlı bir şekilde ulaşabilmektedir. Etkileşim tasarımlarını diğer uygulama türlerinden ayıran en temel özelliği geri bildirim özelliğidir. Oluşturulan sisteme kullanıcının verdiği tepki üzerinden uygulamadaki yanlışlıkların, eksikliklerin güncellenebilmesi, değiştirilebilmesi etkileşim tasarımlarının tercih edilmesinde önemli pay almaktadır. Alışılmış geleneksel yöntemlerin dışına çıkılarak hedef kitlenin varsayılan izleyici konumunu sisteme yön verecek kullanıcı konuma getirmiştir. Daha önceki yıllarda durağan olarak tasarlanan tasarımlara günümüz teknolojisindeki geliştirilen yazılımlarla ufak donuşlar ile etkileşimli hale getirilebilmektedir. Kullanıcı daha önce bildiği ya da görmek istemeyeceği durumlarda bilgiyi istediği şekilde gizleyebilmektedir.

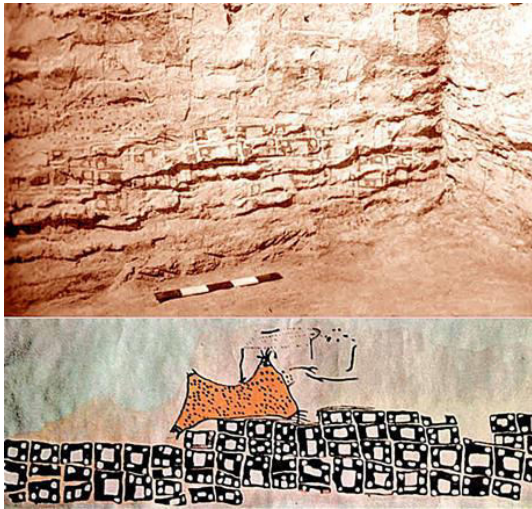

Şekil 6. Kullanıcı Deneyimi Ve Kullanıcı Arayüz Tasarımı Kapsamı
Kaynak:<https://mergen.anadolu.edu.tr/courses/95/pages/ux-ve-ui-nedir>

Etkileşim tasarımı gün geçtikçe yoğunlaşan veri yığınlarını belli düzen ortamında toplamak için etkileşimi sağlayacak elektronik cihazlara, tasarlanan etkileşiminin vitrini olan uygulamanın görsel olarak yayılmasına katkı sağlayan arayüz tasarımları ile bu veri yığınlarını anlaşılabilir bir şekilde kullanıcıya sunulabilmektedir. Sayısal ya da sözel konu sınırlaması olmaksızın kullanılacak farklı özellikteki unsurları hareketli ya da durağan olarak sunulabilecek anlatım türleridir (Lankow, 2012, s.82' e atıf yapan Vural, 2016, s.141). Etkileşim tasarımı hazırlanırken dikkat edilmesi gereken en önemli alanlar kullanıcı deneyimi (UX) ve arayüz tasarımıdır (UI) (Bkz. Şekil 6). Bu iki alanın özelliklerini barındıran uygulamaların başarılı olma ihtimali yüksektir.

4. ETKİLEŞİMLİ BİLGİ GRAFİĞİ

Bilgi yazı bulunmadan önce soyut ve sözlü aktarılırken yazının bulunuşundan sonra somut olarak aktararak günümüze kadar ulaşma fırsatı bulmuştur. Kısaca bilgilendirme tasarımı hayatımızın her alanında karşılaştığımız bilginin işlenerek sunulma tekniğidir. Bilginin biçim tasarımı olarak adlandırılan bilgi grafikleri yaşamımızda form tasarımları, kitap tasarımları, kullanım kılavuzu tasarımlarında, haritalarda ve çeşitli dokümanlar gibi pek çok alanda farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır (Güler, 2008, s.66). Bilgi grafikleri iletişimin temelini oluşturan bilgi aktarım sürecinin hızlandırarak en kısa sürede anlatılmak istenen veriyi alıcıya ulaştırmayı amaçlamaktadır. Bilgi grafikleri verinin sunulacak ortamının belirlenip, görsellerle destekleyerek akılda kalıcı, dikkat çekici şekilde görselleştirmesidir. Bilgiyi kalıcı kılmanın yolunun metnin hikayeleştirilmesi olduğu düşünülmektedir. Hikayelenen bilgi çeşitli görsel unsurlarla betimlendiği için kalıcılığı arttırdığı düşünülür. Bilgi grafikleri bilgiyi önem sırası yani hiyerarşiye göre yerleştirilerek anlatılmak isteneni açık, sıralı şekilde anlatabilmektedir.

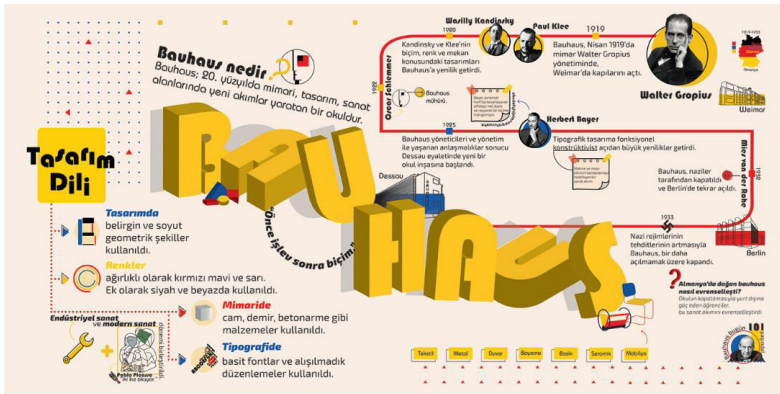

Şekil 7. Çatalhöyük Kent Haritası Orijinali Ve Tekrar Çizimi
Kaynak: <http://yerindecizer.blogspot.com/2018/02/catalhouk-haritas.html>

Bilgi grafiklerinin tarihsel gelişimi incelendiğinde eski çağlardaki mağara duvarlarına kazınan çeşitli sembol, şekil ve çizimler tarihteki ilk bilgi grafiğine örnek olarak gösterilebilmektedir. Bilinen tarihte en eski somut bilgi grafiği örneği olduğu düşünülen Çatalhöyük'te mağara duvarına kazınan haritadır (Bkz. Şekil 7). Bu harita incelendiğinde o şehirde bulunan evler ve dağ betimlemesi duvara işlenmiştir.

İlerleyen zamanda fotoğrafın bulunuşuna kadar bilgi grafikleri haritalarda, olayların betimlemesinde kullanılmıştır. Fotoğrafın bulunuşu ile bilgi grafikleri için çeşitli denemelerin yapıldığı bilgi grafiklerinin altın çağı olarak adlandırılan kısma geçiş yapılmıştır. Fotoğrafın bulunuşundan sonra matbaa alanında yaşanan gelişme ile

tasarımlarda yazılı ve görsel öğeler kullanılarak çeşitli denemeler yapılmış farklı yorum arayışları başlamıştır. Bu arayışların başladığı dönemden günümüze kadar gün geçtikçe değişen ihtiyaçlara karşılık olarak bilgi grafiklerine teknolojiyle birlikte eklenen özellikler bu alana farklı bir boyut kazanmıştır.

Şekil 8. Bauhaus'u Anlatan Durağan Bilgi Grafiği Örneği

Kaynak: <https://www.behance.net/gallery/110110325/Bauhaus-nfografik>

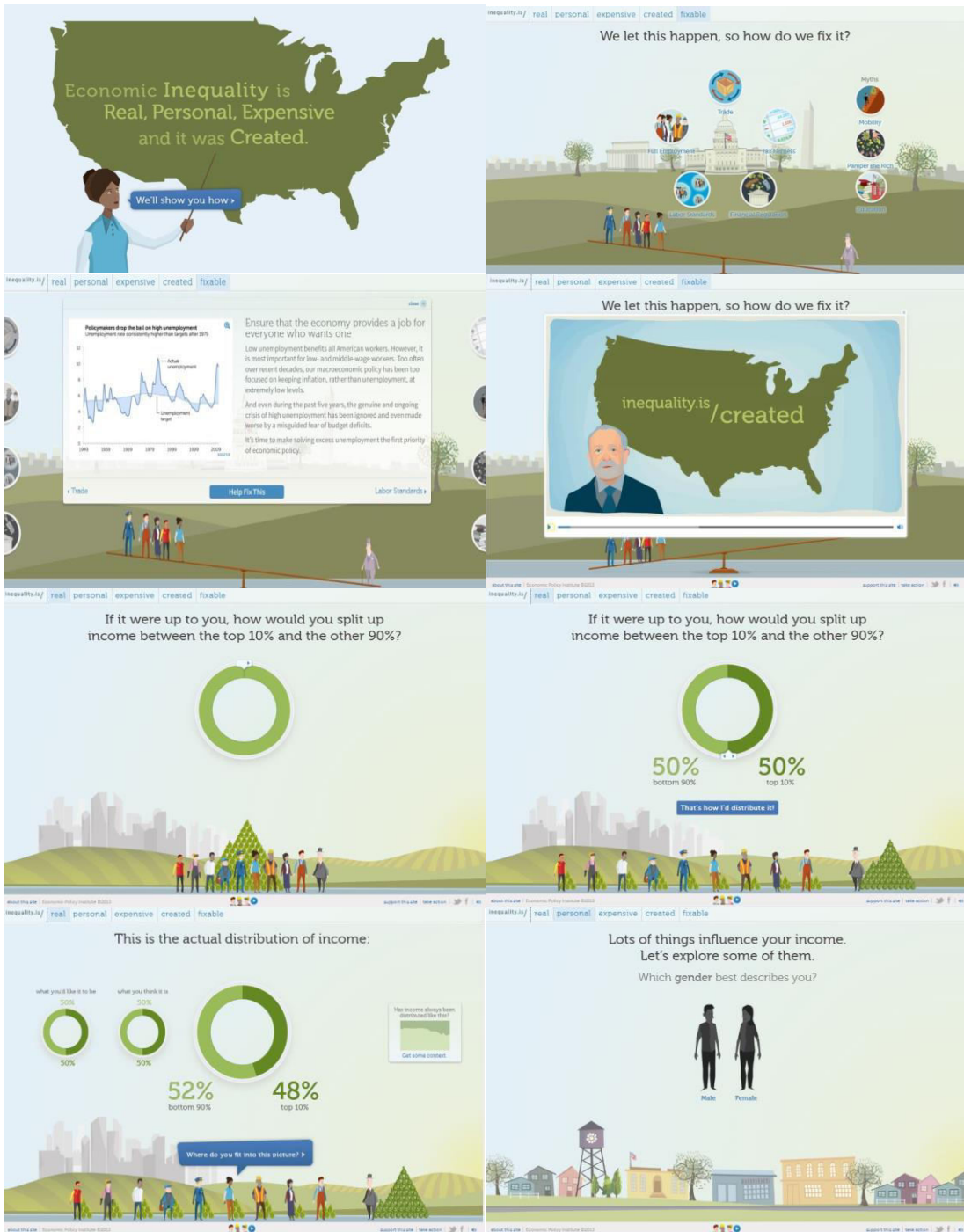
Bilgi grafiklerinin farklı uygulama yöntemleri vardır. Bunlar duragan, hareketli ve etkileşimli olarak 3 ana başlıkta ele alınmaktadır. Duragan(sabit) bilgi grafikleri bilgiyi bütün olarak tek bir düzlemde sunan hareketli, sesli, etkileşim unsuru bulundurmayan uygulama yöntemidir. Bu yöntemde hareketli unsur kullanılmadığı için zaman, süre sınırı yoktur (Bkz. Şekil 8). Diğer uygulama yöntemi hareketli bilgi grafikleri bilgilendirmeyi bir video içinde ya da bir düzlemde içeriği destekleyecek hareketle yapmaktadır. Hareketli bilgi grafiklerinde hareketli, sesli öğeler kullanılarak yapılan canlandırma tekniğidir. Süre kısıtı olan bu yöntemde belirlenen döngüde hareket ederken izleyici tasarımda bir yeri kaçırırsa baştan izlemesi gerekeceğini düşündüğü için zaman kaygısı yaşadığı düşünülmektedir. Bu kaygıdan dolayı ilgisini çeken unsuru dikkatli şekilde izleyerek bilgiyi bu noktada odaklanarak almaktadır (Bkz. Şekil 9). Etkileşimli bilgi grafiklerinde ise hareketli, sesli ve etkileşimli tüm unsurların birlikte kullanılabilirdiği, bu zamana kadar alışla gelmiş izleyici konumundaki hedef kitleyi kullanıcı konumuna getirerek öğrenirken meraklandırıp, keyiflendiren bilgiyi güncel olarak sunabilen kullanıcının değeri ve konforu ön planda uygulama yöntemidir.

Şekil 9. Opet Tanıtımı Hareketli Bilgi Grafiği

Kaynak: <https://vimeo.com/132830764>

Teknolojinin gelişmesiyle insanlar bilgiyi geleneksel yöntemlerden değil bilgiye erişimin kolaylaştığı dijital ortamdan erişmek istemektedir. Bu kolay erişim isteğine günümüzde gelişen sunum ortamına uygun tasarımların oluşturulması bir gereklilik olmuştur. Taşınabilir medya ortamlarındaki yaygınlaşma ve gelişme ile artık cebimizde taşınan araçlarla bilgiye her yerden erişilebilmektedir. Etkileşimli bilgi grafiği tasarımları bilgiyi kullanıcının ihtiyaçlarına göre ya da ilgi alanına uygun istediği şekilde ulaştırmak amacıyla kullanıcı odaklı düşünülerek yapılan tasarımlar bütünüdür. Karmaşık bilgileri kargaşadan uzaklaştırmak amacıyla bazı durumlarda etkileşim kullanımı zorunlu bir çözüm olabilmektedir. Bilgi grafiklerinin temelini oluşturan amaç bilgiyi kullanıcıya aktarırken kullanıcıyı merkeze alarak tasarlanan sistemde bilgi alım sürecini kendi yöneterek almasını sağlamaktır. Etkileşimli bilgi grafiği tasarımlarında sunum yapılacak alanın boyutu küçük boyutta olsa bile karmaşık yapıdaki büyük bilgileri bu küçük alanda sıralayarak hedef kitleye yansıtabilmektedir (Bkz. Şekil 10).

Şekil 10. Ekonomik Eşitsizliğe Farkındalık Oluşturmak İçin Yapılan Etkileşimli Bilgi Grafiği Örneği
Kaynak: <http://inequality.is/fixable>

Sabit ve hareketli bilgi grafiklerindeki özellikleri bünyesinde bulunduran etkileşimli bilgi grafikleri o özelliklere ek olarak link ekleme özelliği, çeşitli anlam kazandırılabilen butonlar ve farklı sahnelere tek noktadan ortam geçişi sağlayan kullanıcı merkezli tasarım anlayışı ve gelişmiş özellikleriyle diğer yöntemlerden ayrılmaktadır. Kullanıcının bilgiyi öğrenmesi için kısıtlı bir zamanı yoktur. Bu uygulamaya istediği zaman istediği şekilde bilgiye erişebilmektedir. Kullanıcı uygulamada istediği zaman diğer aşamalara geçerek bu etkileşimli süreçte öğrenerek ilerlemesine yardımcı olmaktadır. Etkileşimli bilgi grafiği tasarımında uygulama da ortaya çıkan hatanın düzeltilmesi aşamasında diğer bilgi grafiği yöntemleri arasında maliyet anlamında incelendiğinde en hızlı ve maliyeti düşük şekilde düzeltilme imkânı sunmaktadır. Sabit bilgi grafiklerinde yapılan ya da ortaya çıkan herhangi bir hatanın düzeltilmesi için tekrar basılmak zorundadır. Hareketli bilgi grafiklerinde ise *render* süresi gibi etmenlerden dolayı zaman kaybı yaşanabilmektedir. Bu noktada dijital ortamdan güncellenebilme özelliğiyle tüm ihtiyaç ve çözümlere karşılık olarak etkileşimli bilgi grafiği kullanımı tercih edilmektedir.

Etkileşimli bilgi grafikleri tasarımcı tarafından sınırlanan alan içerisinde kullanıcının kendisini özgürmüş gibi hissettiği bilgiyi isteğine, ihtiyacına göre ulaştığı tasarımlardır. Etkileşimli bilgi grafikleri kullanıcıdan gelen

tepkiye göre anında cevap veren tasarım türüdür. Tasarlanan etkileşimli uygulamada kullanıcı etkileşim süreci incelendiğinde kullanıcının bu uygulama da nerede, ne kadar zaman geçirdiği, hangi bölümde daha uzun kaldığı, ilgisini çeken kısmın neresi olduğu gibi teknik bilgiler öğrenilerek bu uygulamada kullanıcıyı tanıyarak ilerleyen süreçte yapılacak tasarımlarda çoğunluk kullanıcının eğilimine göre tasarımlar ve düzenlemeler yapılabilmektedir. Farklı müdahalelerle istenirse kullanıcının çalışmaya nereden eriştiği, hangi saat aralarında aktif kullanıldığı, hangi yaş grubu tarafından daha çok tercih edildiği gibi istatistiksel verilere de ulaşılabilmektedir (Kızılgönder, 2016, s.89). Etkileşim tasarımlarının takip edilebilirliği gelecek çalışmaların başarılı olma şansını artırabilmektedir.

Gelişen teknolojik ortamların seçeneklerinin artması ve taşınabilir ortamların yaygınlaşması ile bilgiye bu ortamlardan erişenlerin sayısı artmıştır. Kiosk ekranlarında, taşınabilir medya ortamlarında, bilgisayarlardan erişime sunulan etkileşimli bilgi grafiği tasarımları bu ortamlardan kolay ulaşılabilen bilgiyle etkileşimin ve iletişimin konforuyla birlikte bıraktığı etkiyi de artırarak sunmaktadır. Etkileşimli uygulamalara erişim bilgisayarların, taşınabilir ortamların ve ekranların olduğu her yerden ulaşılabilmektedir. Daha önce durağan olarak tasarlanan tasarımlarda, bazı özelliklerin eklenmesi ve programsal müdahale ile etkileşim kazandırılarak yeni ortama uyum sağlamasına katkıda bulunmaktadır.

Etkileşimli tasarımlar yapılırken tasarımda kullanılacak öğeler ve özelliklerin seçiminde kullanıcıda oluşabilecek algılayış biçimleri dikkate alınarak yapılan tasarımların bilginin anlaşılmasını daha verimli şekilde sağladığı düşünülmektedir. Yapılan tasarımlarda görüntü, hareketli, sesli öğelerin hepsinin birlikte kullanılabilirliği ile etkileşim sürecine farklı bir boyut kazandırılabilir. Etkileşimli bilgi grafiğinde kullanılan görsellerin seçiminde sunulan soyut bilgiyi somut olarak destekleyen görsellerin seçilmesi ile doğru yerde ve şekilde kullanılan görseller diğer tasarım unsurlarıyla bütünleşerek bilgi aktarım sürecine katkı sağlamaktadır. Etkileşimli tasarımlar kullanıcıya kendi istediği ortamında bilgiyle buluşturarak kendi konforunda bilgiye erişmektedir.

Etkileşim tasarımcısı tasarıma başlamadan önce konuyu anlamak amacıyla bazı soruları cevaplaması gerekmektedir. Bu sorular; kullanıcının kontrolünde olacak bu sistemde bilgiyi nereye nasıl yerleştirmeliyim? Tasarlanacak uygulamanın veri içeriğine göre hareketli, sesli unsurlar kullanılacak mı? Butonları nereye, nasıl yerleştirmeliyim? Bu uygulama ile kullanıcı kendisine neler katacak? Kullanıcının özellikleri göz önünde bulundurularak kullanıcı dostu bir uygulama çalışması nasıl yapılacak? Hedef kitlenin yerine tasarımcı olarak bu uygulamayı ben kullanacak olsam hangi özellikler olsun isterim? Bu sorulara cevap arayan tasarımcı ulaştığı cevaplardan yola çıkarak etkileşim tasarımının niteliğini, fonksiyonelliğini ve başarılı olma ihtimalini artırmaktadır. Bu soruların tüm cevabını bulan uygulamada kullanıcı kendini özgür hissetse de tasarımcının istediği sınırlar içerisinde özgürdür. Tasarımlarda kullanılan nesnelere ve özelliklerinde sürekliliği ve bütünlüğü sağlamak adına ortak tasarım diline uygun benzer şekil ve tamamlayıcı özellikte kullanılarak kullanıcının sistemi kolay algılaması sağlanmaktadır.

Etkileşim kavramının bilgi grafiğine yansımaları ile kullanıcı bu sistemde bilgiyi kendine göre kişiselleştirebilmektedir. Tasarımlar bir bütün olarak tek bir sayfada sunulabildiği gibi farklı sıralı sahnelere de tek bir ekrandan erişilebilmekte ve bu sahneler arası butonlar üzerinden tıklamalar ile sahneler arası kolay geçişle bilgiyle buluşmaktadır.

5. SONUÇ

Hayatımızda karşılaştığımız teknoloji alanındaki gelişmenin her alana etkisi devam ederken bu gelişmeler her şeye kolay erişebilen kullanıcının bilgiye yaygınlaşan taşınabilir ortamlardan erişme isteğine karşılık olarak kullanıcının bu isteği tasarım anlayışının kalıplaşmış sunuluş şeklini de etkilediği görülmektedir. Geçmiş dönemden beri var olan çift yönlü iletişimi sağlayan etkileşim kavramının dijital ortama taşınması ile oluşturulan bu ortamda iletişimi sağlayacak bu kavram sunulacağı şeklinin önem kazanması ile farklı uygulama alanlarına eklenebilecek yeni özelliklerle güncellenebilir, geliştirilebilir şekilde bir alan yaratmıştır. Etkileşim tasarımı hedef kitlenin konumunu değiştirerek bu sistemi yönlendiren kullanıcı konumuna getirmiştir. Çalışma kapsamında etkileşim kavramının yaşadığı bu gelişmenin dijitalleşmesinden sonra ortaya çıkan uygulama alanlarından bilginin görsel öğelerle destekleyip biçim olarak sunumunu yapan bilgi grafiklerinin etkileşim kavramından etkilenecek oluşturduğu yeni uygulama yöntemi olan dijitalleşen etkileşim kavramıyla, etkileşimli bilgi grafikleri üzerinde durulmuştur.

Bilgi grafikleri daha önce durağan olarak tasarlanırken daha sonra bu gelişim sürecine uygulama yöntemi olarak hareketli, sesli, görüntü unsurların kullanılabilirliği hareketli bilgi grafikleri dahil olmuştur. Etkileşim tasarımının bilgi grafiği sürecine dahil edilmesiyle bilgi grafiği uygulama yöntemlerinin en kapsamlı konumuna gelen etkileşimli bilgi grafikleri kullanıcının sisteme yön verebildiği hareket, ses gibi farklı özellikleri barındıran unsurlar bilgiyi etkileşimli bir şekilde kullanıcıya ulaştırmaktadır. Farklı özellikte unsurları tek bir ortamda erişime sunan zaman kısıtı olmayan etkileşimli bilgi grafikleri farklı özellikteki hedef kitleye aynı uygulama üzerinden hitap ederken, kullanıcıya sınırlandırdığı ortamda özgürce bilgiyi seçme hakkı sunarak uygulamaya kullanıcıların dikkatini

çekmeyi başarmaktadır. Anlatılacak verinin kullanılacak bir hareketli, videolu ya da sesli bir unsurla eğlenceli ve dikkat çekici şekilde aktarılması sağlanmaktadır.

Etkileşimli uygulamaların en önemli özelliği uzaktan güncellenebilir, düzeltilebilir oluşudur. Sürekli gelişen dünya teknolojisinin gelişme hızına tam anlamıyla yetişmek mümkün değildir. Yapılan çalışmalar önceki güne göre gelişmiş sayılsa da yarına göre geri konuma düşmektedir. Bu yüzden bu dijital çağda uzaktan güncellenebilen uygulamalara verilen öneminin vurgulanıp, verilmesi gereken değerin artması beklenmektedir. Yapılan her çalışma gelişmenin bir parçası olacak ilgiyi artırarak konunun geride de kalmasını engel olacaktır. Bu çalışma geçmişten beri var olan etkileşim kavramının dijital ortamdaki gelişen karşılığının bilgi grafiği uygulama yöntemine yansımaları ele alan etkileşimli bilgi grafiklerini incelemiştir. Etkileşim kavramı, etkileşimli bilgi grafiği uygulamaları konusunda literatüre katkı sağlayıp, sonraki çalışmaların oluşturulma sürecinde kullanılabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

1. Acun, F. (2020). “Dijital Tarih ve Dijital Tarihçiliğin Tarihyazımına Etkisi Üzerine”, Tarihyazımı, 2(1):66-90.
2. Akın, C. (2015). “Dijital Sanatlarda Etkileşimsellik: Türkiye’de Etkileşimsel Dijital Sanatların Konumu Üzerine Bir İnceleme”, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi,/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
3. Altın, M. A. (2016). “İnsan Bilgisayar Etkileşimi: Mekâna Yansımaları ve Geleceğe Dair Değerlendirmeler”, Anadolu Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi, 6(4):54-76.
4. Bağcı, N. S. (2021). “Güzel Sanatlar Fakültelerinin Grafik Tasarım Eğitimi Verilen Bölümlerindeki Etkileşim Tasarımına Yönelik Ders Adlarının İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Ordu Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu.
5. Bozyer, Z. (2019). “Endüstride Artırılmış Gerçeklik Uygulamaları ve İnsan-Bilgisayar Etkileşimi Perspektifinden Değerlendirilmesi”, Doktora Tezi, Kocaeli Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü, Kocaeli.
6. Çeçen, F. (2019). “Haber Sitelerinin Akıllı Telefonlarda Görüntülenen Sayfalarında Kullanıcı Deneyimi Tasarımının İncelenmesi” Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
7. Etkileşim. (t.y). Sözlük. 21 Ekim, 2021, <https://sozluk.gov.tr/>
8. Güler, T. (2008). “Grafik Tasarımda Yeni Bir Alan Bilgilendirme Tasarımı ve Bir Uygulama”, Sanatta Yeterlik Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi/Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir.
9. Kızılgındemir, M. C. (2016). “Taşınabilir İletişim Ortamlarında Hareketli Ve Etkileşimli İnfografikler”, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi/Sanat ve Tasarım Enstitüsü, Adana.
10. Özcan, O. (2003). İnteraktif Media Tasarımında Temel Adımlar, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
11. Tavukçuoğlu, C. (2004). Bilişim Terimleri Sözlüğü, Asil Yayın, Ankara.
12. Vural, S. (2016). “Bilgi Grafiği Tasarımında Etkileşimli Model Uygulaması”, Sanatta Yeterlik Tezi, Hacettepe Üniversitesi/Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara.
13. Vural, S. (2017). “Sosyal Medyanın Grafik Tasarım Sürecine Yaratıcı Katkısı”, II. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu, 18-20 Mayıs 2017, Asoscongress, 447-459, Alanya.

Subject Area
Graphic DesignYear: 2022
Vol: 8 Issue: 105
PP: 4106-4122Arrival
18 September 2022
Published31 December 2022
Article ID Number
65803Article Serial Number
05Doi Number
<http://dx.doi.org/10.2922/8/sssj.65803>

How to Cite This Article
Akkuş, Ş. & Vural, S.
(2022). "Sosyal Yaşamda Deneysel Tipografinin Ütopyası"
International Social Sciences Journal,
(e-ISSN:2587-1587)
Vol:8, Issue:105;
pp:4106-4122

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Sosyal Yaşamda Deneysel Tipografinin Ütopyası

The Utopia of Experimental Typography in Social Life

Şida Akkuş¹ Serkan Vural² ¹ Çankırı Karatekin Üniversitesi, Grafik Tasarım, Çankırı, Türkiye² Doç. Dr., Yalova Üniversitesi/Sanat Ve Tasarım Fakültesi/Grafik Tasarımı Bölümü, Yalova, Türkiye

ÖZET

Hayatımızın her alanında aktif ve nitelikli rol oynayan binlerce çeşit yazı karakteriyle karşılaşmaktayız. Karşımıza çıkan, gün içerisinde de kullandığımız yazı karakterleri tasarımda da önemli bir yere sahiptir. Grafik sanatlar kültüründen günümüze kadar gelen sosyal yaşamda deneysel tipografi uygulamalarının ele alındığı bu makalede, tipografinin sadece bir araç olmaktan çıkıp sürekli devinim halinde olan dünyayla birlikte amaç haline geldiği, daha özgün ve yaratıcı bir biçimde kullanıldığı anlatılmıştır. Bakmak ile görmek arasındaki farka sıklıkla değinilen bu çalışmada insanlar tasarımı baktığında üzerine düşünüp, eleştirip, onların üzerinde bir soyutlama etkisi yaratarak var olmayan yerlere gitmelerine ve kendi iç yolculuklarına öncülük etmelerini sağlayan bir ütopya oluşturulmak istenmiştir.

İnsanın toplum içerisindeki yaşam biçimine sosyal hayat denilmektedir. Bizi de toplum içerisinde soyutlamaya yardımcı olan çeşitli deneysel tipografi örnekleriyle görünenin değil altında yatan gerçekliğin eleştirel bir tutumla incelenmesine dikkat çekmektedir. Çevresel veya kamusal alanda bulunan tabelalar, çeşitli yönlendirmeler bizi üzerine düşünmeden direkt olarak harekete geçirmeye yani durağan yapıdan çıkıp eyleme çekmektedir. Bizi eyleme geçiren bu tasarımlara bakma süremiz saniyeliktir, o an görürüz ve direkt olarak eyleme bulunuruz fakat incelediğimiz zaman nasıl ve ne amaçla yapıldığını sorgulayabiliriz. Makalede gündelik hayattan kesitler sunmakla beraber sorgulama, üzerine düşünme yeteneğimize değinerek kavramsal sanata da atıfta bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Deneysel Tipografi, Çevresel Grafik Tasarım, Sosyal Yaşam

ABSTRACT

We encounter thousands of typefaces that play an active and qualified role in every aspect of our lives. The typefaces that we come across and that we use during the day also have an important place in the design. In this article, in which experimental typography practices in social life from the graphic arts culture to the present are discussed, it is explained that typography is not just a tool but becomes a goal with the constantly moving world, and is used in a more original and creative way. In this study, in which the difference between looking and seeing is frequently mentioned, it is aimed to create a utopia that allows people to think about, criticize, and create an abstraction effect on design when they look at design, allowing them to go to non-existent places and lead their own inner journeys.

The way of life of a person in society is called social life. It draws attention to the critical examination of the underlying reality, not the visible, with various experimental typography examples that help to isolate us from the society. Signs in the environmental or public area, various directions draw us to act directly without thinking about it, that is, to get out of the static structure and take action. Our time to look at these designs that make us take action is in seconds, we see them at that moment and act directly, but when we examine them, we can question how and for what purpose they were made. In addition to presenting sections from daily life in the article, it also refers to conceptual art by referring to our ability to question and reflect.

Keywords: Experimental Typography, Environmental Graphic Design, Social Life

1. GİRİŞ

Tipografinin serüveni, kil tabletlerin ortaya çıkmasıyla başlamıştır oradan yazıya dönüşümü ve daha sonra da baskıyla beraber günümüz tipografisine ulaşmıştır. Dijitalleşen dünyanın keşfiyle beraber binlerce yazı karakteri ve deneysel tasarım meydana gelmiştir ve gelmektedir. Sosyal hayat ve deneysel tipografi sürekli olarak bir devinim halindedir. İnsan yaşamı devam ettiği süre zarfında da değişmeye, gelişmeye ve olgunlaşmaya devam edecektir. "Tipografi, kamusal alanlarda farklı işlev ya da estetik görünüm ile yer alabilmektedir. İletişimi sağlayan ya da göstergebilimsel bir ifade aracı olarak bir meta halinde de sunulabilmektedir" (Kürşad ve Vural, 2020: 1633). Çevresel ve kamusal alanda da karşımıza çok fazla tipografi örnekleri çıkmaktadır. Fakat insanlar bu yaratıların doğrudan amaca hizmet etmesiyle ilgilenmektedir fakat üzerine düşünüp, eleştirel bir yaklaşım sergilemeyi başaran tasarımlar ampirik kavramının altında buluşmaktadır.

Günümüzde tipografi okunabilir ve pratik olmaktan çıkarılıp estetik yaratılar üzerine kurulmaktadır. Tasarımcı vermek istediği mesajı, harfleri tahrip ederek, boyut kazandırarak çeşitli illüstrasyon veya görsel materyallerle birleştirerek bir boyut kazandırır. Böylelikle ortaya çıkan ürün 'deneysel' bir yapıya dönüşür. Deneysel tipografi her tasarımcıda farklı bir çağırışım uyandırmaktadır, kimisi tasarım ilkelerine aykırı olarak düzeni bozduğunu iddia ederken kimisi de yapılan her çalışmada deneysel tipografinin varlığına işaret etmektedir. Deneysel tipografi de uygulama alanlarına göre farklılık göstermektedir. Organik tipografi, kinetik tipografi, tipografik enstalasyonlar, tipografik illüstrasyonlar olarak çeşitli başlıklar altında toplamak mümkündür. Makale içerisinde hepsine değinerek daha çok sosyal hayatın içinde bulunan deneysel tipografileri incelemek mümkündür. Çünkü bizi bulduğumuz

ortamdan ayırıp kendi içimizdeki farklı ütopyalara yolculuk edilmesi amaçlanarak seçilmiş örnekler bulunmaktadır. Bir o kadar hayatın içinden bir o kadar da hayatın içinden değil... Sosyal hayatta karşımıza çeşitli deneysel tipografi örnekleri çıkmaktadır. İnsanların çoğu bu örneklerin gerçekliğini, tanımını ve tasarımda bulunan elemanların neler olduğunu bilmemektedir. Amaç kitleleri düşünmeye, eleştirmeye görünenin alt metnini okumaya davet etmektir. Kavramsal boyuttaki bir tasarımın düşünceye uygun olarak içerikle bir araya getirmesini sağlayan deneysel tipografidir. Yaşam devam ettikçe sanatta gelişmeye ve yeni türler, alanlar oluşturulmaya devam edilecektir. Deneyselliği oluşturan tipografi kitlelerin estetik algısına hitap etmektedir. Oluşturulan deneysel tasarımların ayırt edici, özgün, evrensel ve bir kimlik imajı meydana getirmesi önem taşımaktadır. Bu durum ise diğer tasarımlardan ve tasarımcılar arasında ayırt edici bir özellik oluşturmalarını sağlamaktadır. Bütün bunlar farklı dinamiklerin, bir bütün olarak geniş bir yelpaze içerisinde nasıl ele alındığı göstermektedir. İster sadece iletişime yönelik olsun ister sadece deneysel bir tasarım amaçlı olsun tipografinin iki boyutlu veya üç boyutlu olarak işlevsel ve estetik kaygıları olan bir form içerisinde çevresel alanlarda kendine yer bulmayı başarmıştır. Tasarımcılar deneysel tipografi aracılığıyla çeşitli denemeler yaparak eşsiz tasarımlar ortaya çıkarmışlardır. Bu durum ise kitlelerin grafik tasarıma ve sosyal hayatta karşımıza çıkan deneysel tipografiye bakış açısını tamamen farklılaştırmıştır. Eski kuralların hiçe sayıldığı, tasarımcıların kendi istek ve arzuları doğrultusunda görsel tasarım elemanlarına hâkim olduğu yeni, modern ve yaşamın içinden tasarımlar meydana gelmektedir. Günümüz modernist olgunun sosyo-kültürel ve sanat anlayışıyla beraber harflerin hayatımızda ne kadar güçlü ve özgür olduğunu deneysel tipografi ile beraber görülmektedir. Tasarımlar üzerine düşünüp, eleştirilip, fikir alışverişi yapıldığı zaman tasarımcı amacına ulaşmış demektir.

Makalede farklı strüktürde ve görsel yapıda oldukları gözlenen deneysel tasarımlar sosyal yaşamda kitlelerin ütopyalarına ulaşmalarında bir araç olarak kullanılmaktadır. Aynı zamanda tarihsel gelişimleri göz önünde bulundurularak gerekli incelemeleri yapmış olunup ve farklı başlıklar altında yapılan özgün, deneysel tasarımları biçim - içerik uyumlarına ve uyumsuzluklarına bağlı kalarak, uygulama alanlarına göre sınıflandırılıp incelenmiştir.

2. DENEYSEL TIPOGRAFI

2.1. Deneysel Tipografi Tanımı

Tipografi, hayatımızı oluşturan harfler, kelimeler, cümleler aracılığı ile yazı karakterlerini tasarım yoluyla biçimlendirmektir. Sadece yazı karakteri bir tasarım oluşturmaya yeterli değildir ancak tipografik kurallar öncülüğünde bir tasarıma dönüşebilir. Tipografi bir tür süreçtir, harfler kelimelere, kelimeler cümlelere dönüşür ve insanlara bilgi aktarımı sağlar.

Günümüzde kullanılan yazı karakterleri, ilkel çağlarda yapılan, bir nesneyi veya bir kavramı anlatmak için kullandığı işaretlere kadar dayanmaktadır. Tipografi, zaman ile birlikte dinamik olarak gelişir ve değişir. Alman matbaacı Gutenberg tarafından ilk matbaa ve hareketli tipografinin kullanımı değişmiştir. Gutenberg yazı karakterlerinin tekrar kullanılmasını sağlayarak hem maliyetten hem de zamandan tasarrufu sağlamıştır. Teknolojik gelişmeler sayesinde de tipografinin anlatım olanaklarında artış meydana gelmiştir. Yazı tiplerinin çeşitleri vardır, roman, italic, light, boldface ve farklı türde farklı amaçlarla kullanılırlar. “Yazı tipi aile örnekleri arasında Univers, Times New Roman ve Garamond bulunur. Birçok aile, yaratıcılarının veya ilk kullandıkları yayınların adıdır” (Ambrose ve Harris, 2006: 82). Tipografi, insanlarla iletişimin daha tasarımsal ve en dikkat çekici halidir. Düz yazı insanlar tarafından sıkıcı bulunur, dikkat çekici bir unsur olarak görülmez fakat renklerle, görsellerle, içeriğine uygun fontlarla birleştirilip insanlara sunulduğu zaman bakıp inceleme ihtiyacı uyandırır. Tipografi insanlarda görsel iletişim kurmada önemli bir role sahiptir.

Grafik tasarım, karşıya mesajı iletmekteki sinyalleri, bilgiyi doğru ve çarpıcı bir şekilde iletebilmelidir bunun için de her türlü görsel iletişim aracından yararlanmaktadır. Açık veya kapalı alanlarda gördüğümüz yönlendirmeler, gündelik hayatta kullandığımız ürünler, okuduğumuz basılı yayınlarda, izlediğimiz dijital ortamlarda, hayatımızın her alanında karşımıza çıkmaktadır tipografi unsurları. Sosyal yaşamda karşımıza çıkan deneysel tipografi, çeşitli sanatsal buluşlar ile basılı yayınlardan kitaplara kadar amacına uygun geniş kitlelere hitap etmiştir. Becer’e göre;

“Teknoloji, tipografik tasarım alanında da büyük bir dönüşüm fitilini ateşlemiştir. Çok sayıda yazı karakteri çeşitli üslup ve boyutlarda kullanılarak basılı sayfa üzerinde farklı görsel gerilim alanları oluşturuluyor; dairesel, dikey ve diyagonal unsurların yanı sıra, farklı tip ve boyutlardaki yazılar aynı sözcük ya da satır içinde kullanılıyor; hiçbir resimsel unsura başvurmadan, sadece metin yazılarıyla çekici ve şaşırtıcı görsel etkiler yaratılabiliyordu” (Becer, 2020: 22).

Bir metni, bir harfi, bir fikri, nesneyi, verilmek istenen mesajı, bilgiyi görselleştirme tasarımda en yaratıcı evredir ve tipografi bunu sağlama araçlarından biridir. “Onun evrimi dilin, düşüncenin, sanat ve kültürün değişimi ve/ya da gelişimi ile paralellik içindedir” (Sarıkavak, 2014: 2).

İlerleyen teknoloji ile birlikte yeni font tasarımları meydana gelmiştir ve bütün fontlar amacına, içeriğine uygun olarak kullanılmıştır tasarımcılar tarafından. “ITC kuruluşu, ‘U&Ic’ adında bir tipografi dergisi çıkararak yeni yazı tasarımlarını tanıtmaya başladı” (Becer, 2013: 107).Günümüzde tipografi üzerine kuruluşlar, sayfalar, gruplar, çeşitli ve kolay ulaşım sağlayan ağlar bulunmaktadır. Birçok tasarlanmış yazı karakteri bulunmaktadır asıl önemli olan tasarlanan bu yazı karakterlerinin nasıl ve hangi amaca hizmet ettiği, diğer görsel unsurlar ile bir araya geldiği zaman birbirlerini tamamlayabilmeleri gerekmektedir. Grafik tasarımın en önemli unsurlarından biri tipografidir ve tipografinin sürekli olarak gelişmesi, ilerlemesi grafik tasarıma da yeni boyutlar kazandırmıştır.

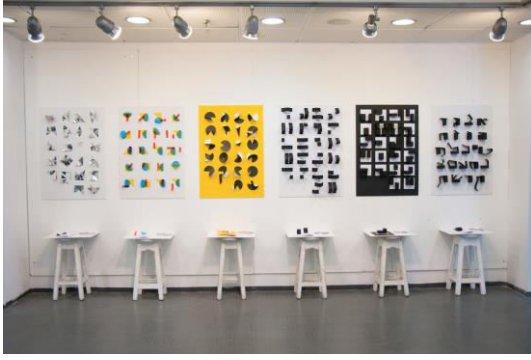
Deneysellik kavramı büyük ölçüde modernizm ile birlikte postmodern süreçte sanat dünyasına giriş yapmıştır. “Bu dönemin sanatçıları, kitle iletişim araçlarından yayılan imgeler bombardımanının gizlediği toplumsal düzenin stratejilerini açığa çıkaran yapıtlar üretmişler, belgesel, dram, popüler müzik, komedi gibi farklı ifade biçimlerini harmanlayarak gerçeklikle kurgunun iç içe geçtiği kültürel ürünlerin gündelik yaşam üzerindeki etkisini sorgulamışlardır” (Antmen, 2009: 279). Deneysellik sanatın hemen hemen her alanında var olmuştur. Grafik tasarımdan tipografiye uzanan bir ayrıntı olan deneysellik sanat ile beraber sosyal yaşamdaki iletişim ağına hizmet etmektedir. Tipografinin gelişim sürecinde, Yeni tipografi, Fütürist tipografi, Dadaizm, Konstrüktivist tipografi, De stijl ve Bauhaus gibi birçok akımda deneysel tipografi çalışmaları uygulanmıştır.

Deneysel tipografi sadece dijital ortam üzerinden yapılan tasarımlar değil, çeşitli organik malzemelerle de yapılan tasarımlar oluşturmak mümkündür. Günümüzde tipografi bir araç olarak değil, direkt görsel öğenin kendisi olarak kullanılmaktadır. Deneysel tipografinin salt okunur bir yapıda olmasına gerek yoktur çünkü bu tasarımcı tarafından mesajın nasıl ve ne şekilde iletilmek isteğine bağlıdır. Bir tasarımın deneysel nitelik taşıması için özgün ve tasarımın kimlik imajına uygun olması gerekmektedir. Bilgisayarların hayatımıza sunduğu kolaylıklar deneysel tipografi alanında da birçok yeni çalışmalara zemin hazırlamıştır ve çeşitli deneysel çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar tipografideki tek düzeliği soyutsal biçimlerle, renklerle, kolajlarla, modellemelerle ve bunun gibi birçok deneysel araçlarla farklı bir boyut kazandırmaktadır. Deneysel tipografi, kelimeleri veya yazıları anlatırken sınırlama yapmadan farklı kalıplara koyabilmektedir. Bilgiyi ve görseli uyumlu bir şekilde bir araya getirerek dil bütünlüğü kazandırılır.

Görsel 1. Petra Blahova'nın 'Benim Bahçem' Adlı Deneysel Tipografi Çalışması

Grafik tasarımcı Petra Blahova'nın 'Benim Bahçem' adlı deneysel tipografi çalışmasında meyveleri, çiçekleri, yeşil yaprakları ve otları alfabetik buz küpleri halinde dondurarak bu özgün tasarımı üretmiştir. Esin kaynağı olarak işten eve dönerken çiçeklerin kokusundan etkilenmiştir. Burada vermek istediği mesaj ise günlük hayattaki her şeyden esinlenip tipografik çalışmalar yapılabileceğidir(Bkz. Görsel 1). Sanatçı sosyal yaşantımızda gördüğümüz de nesnelere de deneysel bir çalışma olarak bakabileceğimize atıfta bulunmaktadır. Aynı zamanda esere ilk bakıldığında renkler baskın gelmektedir fakat inceleme yapıp, üzerine düşünüldüğünde de buz kalıbı olduğu ve içerisindeki bitkiler, meyveler ortaya çıkmaktadır. Burada da bakmak ile görmek arasındaki farka eleştirel bir yaklaşımda bulunmaktadır.

Görsel 2. Rony Koch Deneysel Tipografi Çalışmaları

Rony Koch deneysel tipografi kursunda İbrani alfabesinin şekillerini araştırırken aynı temel şekilleri kullanarak özgün harfler oluşturmuştur (Bkz. Görsel 2).

2.2. Deneysel Tipografılar

Geçmişten günümüze dönemin bütün sanat dallarında ismini duyurup öncülük eden sanatçılar olduğu gibi deneysel tipografide de adını duyuran, yaptığı çalışmalarla tipografiye yön veren önemli sanatçılar olmuştur.

Devinimsel düşünce ve uygulamalarla tipografiye farklı kapılar açan, sürekli bir üst seviyeye çıkarak geleneksel kalıpları yıkan tasarımcılar her dönem de var olmuş ve her zaman gelecek nesillere örnek olmayı başarmıştır.

2.2.1. Herb Lubalin

Amerikalı bir grafik tasarımcı olan Herb Lubalin, birçok logo ve dergi tasarımlarına imza atmıştır. Herb Lubalin tipografide bir reformcu olarak bilinir. Avangarde yazı tipiyle bağlantılı olarak tanınır. Lubalin, tipografiyi kurallara uygun olarak kullanmaktan vazgeçmiştir, harfleri birbirinin üstüne atarak, büyüterek, küçültük veya harfleri birbirine bağlayarak çeşitli yöntemler deneyerek yeni kompozisyonlar oluşturmaktaydı. Uzun kelimeler yerine harfler kullanmaya ve bunları da görsellerle birleştirerek mesajı karşıya geçirmeye başlamıştır. Bu durum insanların dikkatini çekmekteydi. “En yenilikçi çalışmalarında, görsel biçim kavramla bütünleşerek birbirinin içinde erimiştir. Bu yöneme, kısa görsel tipografik şiir anlamına gelen ‘tipogram’ adı verilmiştir” (Bektaş, 1992: 152-153).

Hem görsel hem de kültürel olarak tasarımlarıyla dönemin hep bir tık daha üstüne çıkarak zincirleri kırmayı başarmıştır. International Typeface Corporation'ın (ITC) kurucu ekibinin bir parçası olmuştur. Sürekli yeni arayışlar peşinde olmuştur. Zamanın tipografik dehası unvanını almıştır.

Görsel 3. Herb Lubalin, 1960-1967 yılları arasındaki tasarımları

Lubalin sanat yönetmenliği yaptığı U&Ic (Uppe rand Lowercase) adlı bir dergi çıkararak tasarımlarını sergilemeye başlamıştır. ITC' nin de popülerliğinin etkisiyle, 1970'lerin tipografik tasarımda etkin rol oynamaktadır.

O dönemde yeni tasarım ve yeni harf karakterleri çıkmaya başladıkça çalıntı tasarımlar da ortaya çıkmaktadır. Bunun önüne geçmek için Lubalin, 34 harf karakterinin lisansını ITC tarafından almıştır.

Görsel 4. Herb Lubalin, Caz Temalı U&Ic dergisi kapak tasarımı

Görsel 4'deki Herb Lubalin' in tasarladığı Caz temalı U&Ic dergi kapak tasarımında kullanılan fontun ITC Machine Bold yazı tipi olduğu görülmektedir. Deneysel bir yaklaşımla döneminde farklı tasarımlara imza atmıştır. Kapak ve içerik birbiriyle bağlantı oluşturmaktadır.

2.2.2. Max Miedinger

İsveçli tasarımcı olan tipograf Max Miedinger, 1957 yılında Helvetica Fontunu tasarlamıştır. Helvetica yaygın olarak kullanılan ve birçok yerde görülen, popüler bir font tasarımı haline gelmiştir.

Sosyal hayatta farkında olmadan televizyonda, internette, metroda hemen hemen her alanda görmek mümkün hale gelmiştir. Günümüzde birçok tasarımcı tarafından hala kullanılan ve çevresel, kamusal alanlarda da rastladığımız bir font tasarımıdır.

Ellinci yılına özel olarak Helvetica' nın kalıcı güzelliğini gösteren çeşitli posterler, basmakalıplar, tabelalar ve broşürler gibi çeşitli eserler sergilenmiştir (Bkz. Görsel 5).

Görsel 5. Helvetica 50. yıl sergisi, MoMa, 2007

Helvetica, otuz beş yıl sonra dünyanın en eski tipografi firması tarafından iki yıllık yoğun bir çalışmanın ardından tekrar kullanıcılara sunulmuştur. Oldukça kullanışlı, okunaklı, zarif ve şık bir font olan Helvetica tasarımcıların, kitlelerin severek kullandığı özellikle masaüstü yayıncılık ve grafik tasarımda en çok kullanılan yazı tiplerinden biridir (Bkz. Görsel 6).

Görsel 6. Helvetica Now, 2014

2.2.3. Paul McNeil

Paul McNeil tipografik tasarımcı aynı zamanda eğitimci ve bir yazardır. 2009 yılında Hamish McNeil ile birlikte Muir McNeil'i kurmuşlardır. Yazı tasarımı, grafik tasarım ve hareketli görüntüde sistematik ve algoritmik yöntemleri keşfetmeye odaklanmıştır. McNeil yedi yıl boyunca kapsamlı araştırmalar yaptığı The Visual History of Type'ı 2017 yılında yayınlamıştır. Bu kitap içerisinde günümüze kadar üretilen yazı karakterlerine kronolojik sıra ile yer vermektedir. Tasarımcılar ve öğrenciler için önemli bir kaynak olduğu bilinmektedir.

Seattle' daki 2016 yılı konferansı için Muir McNeil' in görsel kimlik tasarımını yapması istenmiştir. TypeCon uluslararası tasarım takvimindeki en büyük ve en önemli etkinliklerden biri olarak bilinmektedir. Bilinçli olarak tasarlanmış olan kısıtlanmış bir tipografik form ve renk paleti ile metin içeriklerini ayrı olarak çalışmıştır, bilgiler ayrı ve kısaltılarak kullanılmıştır. Katmanlar halinde yetmiş altı adet yazı tipinden oluşmaktadır (Bkz. Görsel 7). Temiz geometrik formlar ile okunurluğu biraz karmaşıklaştıran ama bakanların dikkatini üzerine çeken bir kompozisyon uygulamıştır.

Geleneksel ve çağdaş tipografik formların temellerini yansıtan başarılı bir çalışma olmuştur. Neon yeşil üzerine siyah ve beyazları kullanarak oluşturduğu kompozisyon dil birliğine ve biçim içerik uyumuna dikkat edilerek tasarlanmıştır (Bkz. Görsel 7). Sosyal hayatta billboard ve çeşitli alanlarda karşımıza çıkan deneysel tipografi posterleri uzaktan bakıldığında biçimsel olarak gözde kalıcı bir etki bırakarak, kitleleri yakınına ve üzerine düşünüp, eleştirmeye davet etmektedir.

Görsel 7. TypeCon, Muir McNeil, Seattle, 2016

Deneysel tipografi çalışmalarıyla ilham veren tasarımcı, 2019 yılında Crypt Gallery, Norwich Okulu'nda sergiyi duyurmak için bir poster tasarımı yapmıştır (Bkz. Görsel 8). Tasarımcı çok katmanlı bir tipografik soyutlama oluşturmuştur. Posterde şeffaf renkli katmanlar yeniden birleştirilerek oluşturulmaktadır. Düzenlenen katmanlar ve formlar basite indirgenerek bir bütünlük sağlanmaktadır (Bkz. Görsel 8). Deneysel tipografileriyle eğlendirirken düşündürdüren ve bütün dikkatleri üzerine çeken tasarımlar sunmaktadır.

Görsel 8. Muir McNeil, Crypt Gallery, Norwich Okul Sergi Posterini, 2016

2.2.4. Peter Bushuev

Rusya merkezli bir tipografi tasarımcısı aynı zaman da bir grafik tasarımcıdır. Grafiti ve sokak sanatına olan ilgisinden tipografiye yönelmiştir. 2016 yılında ilkyazı tipini tasarlamıştır. 2018 yılında da Naum Type isminde bağımsız bir tipografi dökümanhanesi kurmuştur. Görsel 9’da geleneksel animasyon potansiyeline sahip bir yazı tipi tasarlamak için kinetik tipografi teknolojisini kullanma fikrinden ilham alarak gerçekleştirildi. Strikt yazı fontu posterler, deneysel tipografi uygulamalarında ve oyun tasarımlarında kullanılan bir font haline gelmiştir (Bkz. Görsel 9). Görsel 9’a uzaktan bakıldığında oyun hissini kitlelere gayet bir şekilde aktarmaktadır fakat incelemeye alındığında, eserin üzerine düşüldüğünde bir yazı karakteri olduğu ve bize bir mesaj vermekte olduğu anlaşılmaktadır.

Görsel 9. Peter Bushuev, Strikt Yazı Tipi Tasarımı, 2020

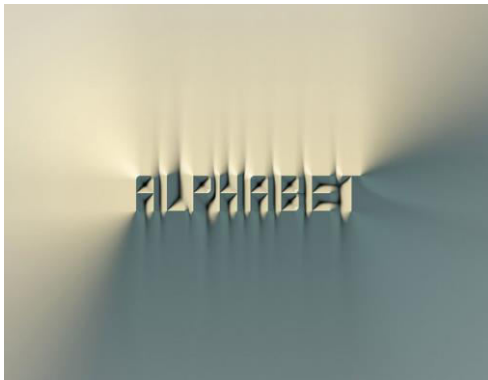

Görsel 10. Peter Bushuev, Kontora Yazı Tipi, 2016

Peter Bushuev’ in ilk tasarladığı yazı tipi olan Kontora zamanla genişletilmiştir. Genellikle modern ve geometrik harf formlarına sahip aynı zamanda retro bir estetik duruş göstermektedir. Markalaşmada, ambalaj tasarımında ve birçok alanda kullanılan bir font tasarımı haline gelmiştir.

2.3. Deneysel Tipografinin Uygulama Alanları

Deneysel tipografinin kullanıldığı birçok alan vardır. Sosyal hayatta karşımıza çıkan el ilanlarında, afişlerde, ambalaj tasarımlarında, duvar boyamada, kamusal alanlarda üç boyutlu yapılarda, kitap kapaklarında, organik tipografide, tipografik illüstrasyonda ve bunun gibi birçok alanda uygulanmaktadır. Gelişen teknoloji ile birlikte deneysel tipografinin uygulama alanları da genişlemiş ve birçok tasarım yapılmıştır. Farklı organik nesnelere bir araya gelerek oluşturulan alfabe dizisinde, meyveler, yapraklar, yiyecek gibi akla gelebilecek gündelik ürünler kullanılabilir. Yapılan iki ve üç boyutlu tasarımlarda hareketli tipografi olarak nitelendirilir ve deneysel tipografinin uygulama alanlarına girmektedir.

Görsel 11. Cheolhong Kim'in Alfabe isimli çalışması

Koreli grafik tasarımcı Cheolhong Kim'in Alphabet kelimesiyle tipografik bir illüstrasyon yapmıştır böylece ızgara yazı tipine de bir göndermede bulunmuştur. Bu tasarımdaki bütün harfler 3d modelleme ile gerçekleştirilmiştir (Bkz. Görsel 10). Alphabet isimli tasarım kavramsal olmakla beraber yazının rastlanmadık bir görünümde olması parlaklık ve gölgelerle bir mekânsal algı yaratmaktadır. Yarattığı mekânsal algıyla da tipografik illüstrasyon kimliği kazanmaktadır. Yalın ve net bir ifadeyle tasarlanan deneysel tipografi hem kavramsal olarak hem de anlam birliğiyle bir bütünlük oluşturmuştur.

Benedikt Grob, MIT Media Lab' den Joey Lee bir araya gelerek Aerial Bold projesini başlatmıştır ve dünya haritalarını detaylı inceliyor görselleri birleştirerek bir tipografi oluşturmak amaçlanmıştır (Bkz. Görsel 11). Doğada gördüğümüz, ağaçların, yolların, göllerin, binaların, sokaklarında kendi içinde bir alfabeti vardır ve bunun en güzel örneklerinden biri olan Aerial Bold uygulamasıdır. Farklı, özgün, yalın ve üzerine düşünülmüş deneysel bir çalışmadır. Aerial Bold' u sadece bir yazı tipi olarak değil, dünyadaki bütün topografyasının aranabileceği veri tabanı olacağı düşünülmüştür. Bunun gibi yazı tiplerinin oluşturulması için uydu görüntülerindeki desenleri inceleyerek ulaşmanın mümkün olduğunu gözler önüne sermişlerdir (Bkz. Görsel 11).

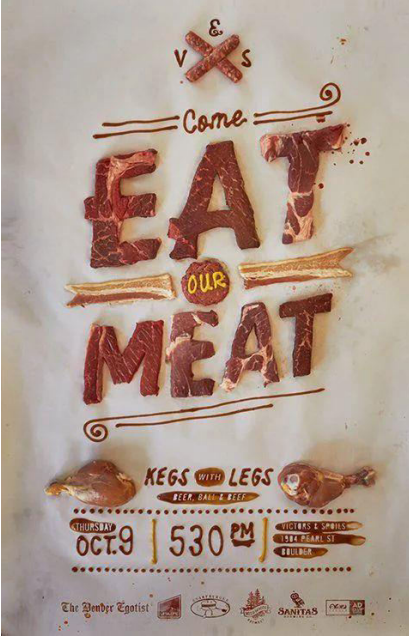
Görsel 12. Uydu görüntülerinden, Aerial Bold Tipografisi

Organik formlara sahip olan deneysel tipografi çalışmaları dijital ortamda üretilen çalışmalardan farklı olarak tasarlanmıştır. “Organik tipografi, İngilizce de “hand made typography” olarak adlandırılmıştır. Türkçe karşılığı el ile yapılan, el ile üretilen tipografi anlamına gelmektedir. El ile üretilen harfler, organik formlara sahip tipografik yaklaşımlar, günümüzde fark yaratmakta ve diğer uygulamalardan sıyrılıp öne çıkmaktadır” (Özkurt, 2011: 95).

Organik tipografi de kullanılan malzemeler kimi zaman kısa süre içerisinde bozuluyor veya yok olabiliyor fakat dayanıklı malzeme kullanıldığı zaman kalıcı bir iz bırakabiliyor. Asıl önemli olan unsur, yaratıcı, estetik, özgün bir deneysel tipografi çalışması gerçekleştirmektir.

Victors and Spoils tarafından hazırlanan reklam afişi, tipografiye yeni bir bakış açısı getirmiştir. Bu afişteki harfler, reklamı yapılmak istenen ürünün materyallerinden meydana gelmiştir ve tasarım dijital ortamda yerine elle yapılmıştır (Bkz. Görsel 12). Afişte kullanılan yazı tipi o kadar güçlü bir vurgu ve bütünlük sağlamıştır ki ekstra herhangi bir görsel ihtiyaç duyulmamıştır. Verilmek istenen mesaj ve tanıtımı yapılan ürün gayet net bir şekilde izleyiciye mesajını ve amacını iletmektedir. Elam' a göre;

“Üç boyutlu tipografi, belli bir uzunluğu, genişliği ve derinliği ile tanımlanabilir bir hacme sahip tipografidir. Üç boyutlu tipografi, iki boyutlu bir yüzeyde, boşluğun görsel gücünü, pozisyonu ve kurgusal bir çevre içerisinde diğer nesnelere etkileşimini içeren bir potansiyele sahiptir. Tipografide boyut yaratmanın en ilginç yönü, iletişim sınırlarını genişletmesinin yanı sıra, aynı zamanda anlamında genişletilmesidir” (Elam, 1990: 79).

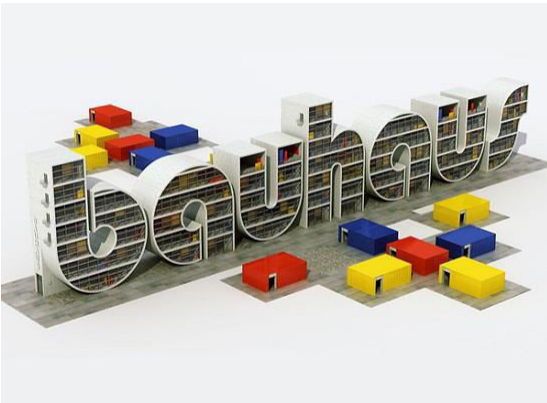

Görsel 13. Victors and Spoils Hand Made Typography

Bu tarz üç boyutlu kompozisyonlar, background tasarımlarının önüne üç boyutlu obje niteliğinde yerleştirilerek oluşturulmaktadır. Üç boyutlu yazılımlarda yapılan tasarımların etkisi daha büyük ve dikkat çekici olmaktadır. Görsel 14 ve Görsel 15’ de verilen üç boyutlu tipografilerde görsel etkisi yüksek ve biçimsel olarak da farklılık sergileyen tasarımlardır. Özgün ve dikkat çekici, biçim içerik, renk uyumu sağlanmış başarılı bir üç boyutlu tipografi sunulmaktadır.

Görsel 14. Helvetica, 3d, 2011

Görsel 15. Bauhaus, 3d, 2011

Üç boyutlu tipografi afişlerde ve çeşitli kullanım türlerinde gündeme gelmiş ve ilerleme göstermiştir iki boyutlu tasarımlardan çok üçboyutlu tasarımların daha çok dikkatleri üzerine topladığı ve ses getirdiği görülmüştür.

Görsel 16. Jean-Charles Debroize, Kerozen

Fransız sanatçı Jean- Charles Debroize, Kerozen için harfleri deriden, gözlerden, sakallardan ve saçlardan oluşan gerçekçi bir tipografi tasarımı yapmıştır (Bkz. Görsel 16). Fransız sanatçı Debroize bu tasarımının eskiz aşamasında harfleri tasarlarken killerden modelleme yaparak yaratmıştır. Killere yaptığı modelleme aşamasının ardından Adobe Photoshop programında ten rengi uygulamasını gerçekleştirerek tasarımını tamamlamıştır. Kerozen tasarımı farklı, yenilikçi ve görsel bütünlük sağlayan başarılı bir tasarımıdır. Et formuyla ve gerçekçi insan karakterlerinden yola çıkılarak yapılan bu tasarım, gerçekçi bir üç boyutlu tipografi örneğidir (Bkz. Görsel 16). İletişimin özünün yaratım olduğuna inan Debroize ve ekip arkadaşları tasarımlarını bu bilinçle yapıp özgün ve cesur tasarımlar sergilemişlerdir.

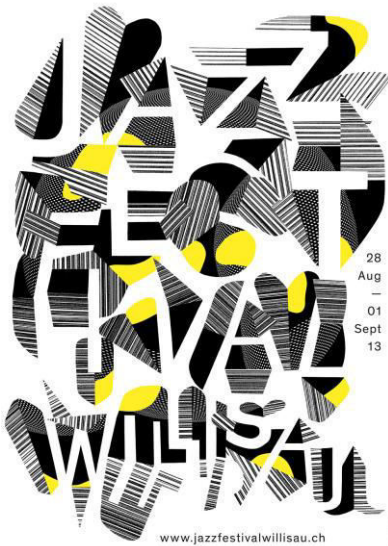
Deneysel tipografi, her alanda tipografi kuralları çerçevesinde tasarlanmış ve bunu başarılı bir şekilde örneklerle açıklayan Monika Rudics' in Typop-Up kitabında göstermiştir. Monika Rudics' in tasarladığı Typop-Up kitabı, tipografi ve tipografik kuralların temelini ele almış, pop-up' la birleştirilmiş bir kitap tasarımıdır (Bkz. Görsel 17).

Görsel 17. Monika Rudics, Typop-Up Kitabı

Typop-Up kitabını Monika Rudics, harfleri, modern renk ve dokularla zenginleştirip, hacimli etki vererek tasarlamıştır. Bu tasarım ile kitaba çarpıcı bir etkileşim kazandıran Monika Rudics özgün bir eser sunmuştur. Deneysel tipografiyi ve tipografik kuralları kitabın her sayfasında başarılı bir şekilde uygulamıştır. Bir kitabın sadece iki boyuttan ibaret olmadığını, kurallar çerçevesinde de hareket edebileceğini göstermiştir. Monika Rudics, kitabın tasarımında uyguladığı illüstrasyonda pop-up'ın özünden ayrılmadan mekansal görünüm etkisiyle ve geometrik formlarla bunu vurgulamaktadır (Bkz. Görsel 17).

Deneysel tipografi yazının ötesinde kendine ait bir dil bütünlüğü sağlamak ve tasarımlara farklı bir boyut, işlev kazandırmaktadır. Tipografik tasarımlarda insanlarla başarılı ve etkin bir iletişim kurulabilmektedir aynı zamanda sınırlarının dışına çıkmayı, kuralları hem esas alıp hem de küçük ihlallerle çarpıcı hale getirmeyi de başarılı örneklerle gözler önüne sergilenmektedirler.

Görsel 18. Annik Troxler, Jazz Festivali 2013

Çağdaş İsviçreli sanatçı Annik Troxler, hem geleneksel hem de amacına uygun dil anlatım özellikleri ile tasarımlar yapmıştır. Annik Troxler afişleri Jazz Festivalinin ruhunu yansıtan ilk bakıldığı zaman karışık ve anlaşılması zor görünmektedir. Deneysel bir çalışma sunan Annik Troxler, az miktarda bilgi ile daha fazla etki almanın mümkün olduğunu gösteren afiş tasarımları yapmıştır (Bkz. Görsel 18 ve 19). Afişlerinde kullandığı renkler verdiği hareketler daha sıkı yapılar kurup yazı için alan yaratması ile tam olarak jazzın enerjik ruhunu yansıtmaktadır. Dikkat çekici afişleri sayesinde akılda kalıcı ve mesajı etkin şekilde karşı tarafa sunmaktadır. Bütün afişlerinde kullandığı dinamik kompozisyonlar ve cesur renkleri ile çekici hale getirmektedir. Görsel 18 ve 19'de örnek olarak verilen afiş tasarımları New York City'deki Cooper Hewitt Müzesi'nde sergilenmektedir.

Annik Troxler'in 2013 ve 2014 Jazz Festivali afişlerine bakıldığında deneysel tipografi ile çalışmış eserler ve eserlere uzaktan bakıldığında renklerle çarpıcı bir etki yaratmaktadır. Bakmakla görmek arasındaki farka sıklıkla değinilen bu çalışma yakından incelendiğinde müziğin ve hareketin etkisini sosyal hayatımıza nasıl yansıdığını net bir şekilde vurgulamaktadır.

Görsel 19. Annik Troxler, Jazz Festivali 2014

2.4. Çevresel Alanda Deneysel Tipografi Örnekleri

Sosyal hayattaki faaliyetlerimizi gerçekleştirirken etrafımızda gördüğümüz, tesadüfen bile olsa sıklıkla karşılaştığımız çevresel alanda grafik tasarım örnekleri hem yönlendirici hem de eğitici bir bilgi akşını sağlamaktadır.

Uluslararası üne sahip olan grafik tasarımcı Stefan Sagmeister 'Mutluluk' üzerine uzun araştırmalar yapmıştır. Yaptığı araştırmalar ve keşifler sonucunda The Happy Show sergisini açmıştır (Görsel 20 ve Görsel 21). Stefan Sagmeister, günlük yazarlık hem kişisel gelişimini destekliyor hem de yazdığı şeylerden yaratıcılıkla, etkileşimli bir dil elde ederek The Happy Show'un zeminini hazırlamış ve uygulamıştır. Böylelikle insanlara tipografik kurallar çerçevesinde tasarımlarını inceletme imkânı sunuyor. Yaratıcı tipografi uygulamaları ile de eşsiz örnekler

izletmektedir. Heykel ve enstalasyonlardan oluşan tematik sergi infografik, baskı ve filmlerden oluşmaktadır. Stefan Sagmeister, tipografiyi çarpıcı ve iddialı bir şekilde sunmaktadır (Görsel 20).

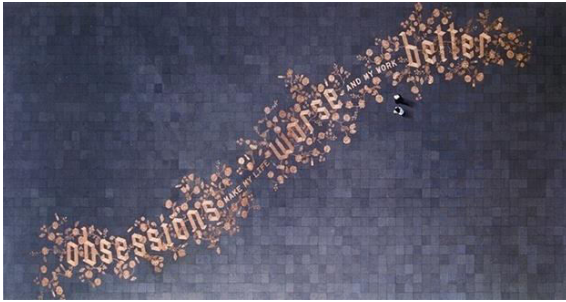

Görsel 20. The Happy Show, Stefan Sagmeister, 2012

Görsel 21. The Happy Show, Stefan Sagmeister, 2012

Ünlü grafik tasarımcı Stefan Sagmeister, çevresel tipografiye başarılı çalışmalarıyla örnek olmuştur ve her zaman tipografinin sınırlarını zorlamıştır (Görsel 22 ve 23). Kendi vücudunun bir poster olarak kullanılmasına izin vermiştir. “Hayatımda Şimdiye Kadar Öğrendiklerim” adlı kitabında, hayattan, tasarımdan ve insan olmaktan öğrendiği dersleri tipografik olarak resmetmektedir. Saplantı hakkındaki farkındalığı 250.000 Eurocent kullanılarak gösterilmiştir ve bir araya getirmek için 100'den fazla gönüllü 8 gün sürmüştür. Adam parasını ağzının olduğu yere koyuyor” (URL-1).

Görsel 22. Stefan Sagmeister, Çevresel Tipografi

Görsel 23. Stefan Sagmeister, Çevresel Tipografi

Fransız bir sanatçı olan Camille Walala, çevresel ve kamusal alanlardaki büyük ölçekli, iddialı olan tasarımlar yapmaktadır. Camille Walala, topluluktan, iş birliğinden oluşan tasarımların enerjilerini yükseltmek ve tasarımın da bir kimliği olduğunu ispatlamak adına güç, renk ve desenlerden ilham alarak çalışmaktadır.

Camille Walala Batı Londra'da White City' de bulunan iki yaya geçici eşsiz bir estetik yapıya sahip yedi duvar resminden oluşmaktadır (Bkz. Görsel 24). Bakıldığında bizi alıp farklı ütopyalara götürmekte olan eser, bir amaca hizmet için tasarlanmıştır.

Görsel 24. Camille Walala, Les Jumeaux, Londra, 2020

Geometrik desenler ve ana renklerden oluşan imzasıyla tanınan tasarımcı yaya geçidinin de yaptığı bu esere 'Les Jumeaux' (İkizler) adını vermiştir. Bu alanda uygulanan tasarım ile insanlar direkt olarak White City Place' e yönlendirmektedir. Ünlü tasarımcı yaptığı bu çalışmanın çevreyle uyumlu olması için etraftaki binalardan, şekillerden ve renklerden hareket ederek tasarlanmıştır (Bkz. Görsel 24).

Çevresinden esinlenen Walala, kendi çarpıcı ve neşeli renklerini, dikkat çeken desenlerini de Les Jumeaux' a uyarlamıştır. Her tasarımcı gibi eskiz defterinde çizimler kolajlar ışığında yaptığı bu tasarımı hayata geçirmiştir.

Les Jumeaux, Batı Londra' da bulunan ilk açık hava sanat eseri olarak nitelendirilmektedir. Geniş kitlelere hitap eden kültürel bir tasarımdır (Bkz. Görsel 24). Evrensel bir tasarım olarak nitelendirilen Les Jumeaux, kullanılan renklerle dikkatleri üzerine çekerek insanlar tarafından da doğru ve bilinçli bir yönlendirilmeye itilmektedir. Bütün bu hareketliliğin ve canlı renklerin, desenlerin arasında kullandığı tipografi ve tipografi kullanmak için oluşturulan alan başarılı bir şekilde tasarıma yansıtılmaktadır (Bkz. Görsel 24).

Ben Johnston, kendi kendini geliştirmiş bir tasarımcı olarak markalaşma ve tipografi alanına yönelmiştir. Çevresel alanlara üç boyutlu etkisi veren tipografik tasarımlar yapmaktadır.

Görsel 25. Ben Johnston, Kanada, 2020

Görsel 25’de sosyal hayatta karşımıza çıkan ve uzaktan bakıldığında bir nesne etkisi uyandıran deneysel tipografi örneği görmekteyiz. Yakından incelendiğinde veya durup üzerine düşünüldüğünde farkına varılan renk, gölge ve perspektifi başarılı bir şekilde kullanarak duvar üzerine yapılmış deneysel tipografi örneği görmekteyiz (Bkz. Görsel 25). Johnston, yazı karakterini, gölgeyi ve perspektifi uygularken, özgünlüğüne özen göstermiş aynı zamanda herkes tarafından görünür ve estetik açıdan uygunluğuna dikkat etmiştir (Bkz. Görsel 25).

Sanat dönüşümlere, değişimlere uğradığı zaman ve sanatçıların özgürce fikirlerini yansıtabildiği bir ortamdır. Kimi zaman düşüncelerle canlandırdığımız kimi zamanda mekânsal olgulara yerleştirdiğimiz farklı kültürleri buluşturan evrensel bir algıdır. Bu çalışmada yansıtılmaya çalışılan günümüzde aslında göz ardı edilen şeyleri kavramsal sanat yoluyla ‘Bugün İçin Sanat’ cümlesiyle eleştirel bir yaklaşımda bulunulmuştur.

Eskiden insanların günlük gazete olmadan kahvaltı masasına oturmadığı bir ev yoktu. Herkes gündemi, hayatı yakından takip ediyordu fakat gelişen teknolojiyle birlikte günümüzde bu durum farklılıklar göstermektedir. Artık herkes telefonlardan, tabletlerden takip edip fikirlerini paylaşmaktadır bu durumun her ne kadar avantajları varsa bir o kadar da dezavantajları bulunmaktadır (Bkz. Görsel 27). Gelişen teknolojiyle birlikte gündelik çıkan gazetelerin rafa kaldırıldığı, sanatın çarpıcı etkisiyle vurgulamak amaçlanmıştır. Gündelik gazeteler buruşturularak kenara atıldığına atıf yapmak amacıyla gazetelerden oluşan bir zemin hazırlanıp, ana renklerin çarpıcı etkisiyle birleştirilerek biçim içerik uyumunda bir çalışma meydana getirilmiştir. Buruşturulan gazetelerin fazla olup aynı ritimde devam etmesindeki temel amaç sürekliliğe vurgu yapmaktır. Mekân olarak herkesin günlük yaşantısında kahvaltı yaptığı, piknik yaptığı yeşil bir alan ve deniz kenarı tercih edilmiştir ki esere bakanların kendi ütopyalarına ulaşmalarına kolaylık sağlansın (Bkz. Görsel 27).

Buradaki amaç ise günlük gazeteler için insanların günlük olarak tercih ettiği mekânı kullanmaktır. “Bilgilendirmenin çevresel boyutta olması en küçükten en geniş kitleye kadar olan iletişim ortamı sağlamasından dolayı ciddi bir yaklaşım gerektirir” (Vural, 2016: 38). Aynı zamanda gazetelerin asıl amacının dışında kullanıldığına vurgu yapılmaktadır (Bkz. Görsel 27).

Görsel 26. Bugün İçin Sanat Eskiz Çalışması, Şida Akkuş, 2022

Görsel 27. “Bugün İçin Sanat”, Şida Akkuş, 35x50 cm, 2022

3. SONUÇ

Grafik tasarım başlangıcından bugüne kadar tarihi, kültürel farklılaşma, dil coğrafyası ve kültür değişimi ölçütlerini esas alarak yeni tasarımlar meydana getirmiştir ve getirmektedir. İletişim kurmanın, duygu, düşüncelerini ifade etmenin bir diğer yolu da sanattır. Her gün binlerce farklı fontlar çıkmaktadır, çevresel alanda ve kamusal alanda bu fontlara yer verilmektedir. Düşüncenin önemine vurgu yapan kavramsal sanatçılar kamusal ve çevresel alanlardaki bu uygulamalar da insanlara eserleri, yazıları sorgulatarak, yapılan çalışmalar üzerine düşünerek onlarla bir iletişim sağlanmaktadır. Böylelikle de akılda kalıcılık elde edilmektedir.

Sanat her daim dinamik, yeniliğe, eleştiriye, sorgulamaya ve sormaya açıktır. Yıllar içerisinde mesajı iletmekte kullanılan malzemeler ve teknikler değişse de amaçlar aynı doğrultudadır. Zamansal ve mekânsal olarak farklılıklar gösterebilir çünkü geçmişten günümüze geliş yolculuğu da bu şekildedir. Makaledeki örnekler insanlar tarafından çok kullanılan, gidilen fakat bakmak ile görmek arasındaki ayrıma dikkat etmeye teşvik eden, farkındalık uyandıran çalışmalardır. İncelenen örnek çalışmalarda görüldüğü üzere yazı materyalinin en farklı biçimlerde uygulanması, deneysel tipografi kültürünün malzeme ve teknik bakımından daha fazla zenginleşmesine olanak sağlamıştır. Tüm bu bilgilerden hareket edilerek, sosyal hayatta gördüğümüz tipografi de grafik tasarım kültüründe kavranması gereken deneyselliğin sosyal yaşama ve insanların ütopyasına nasıl yansıdığı ifade edilmiştir. İzleyicisiyle en hızlı ve etkin iletişim kuran bir alan olan deneysel tipografi insanlarda çarpıcı bir etki yaratmaktadır.

KAYNAKÇA

1. Ambrose, G. Ve Harris, P. (2006). *The Fundamentals of Typography*. Londra: Ava Publishing SA (Erişim): <https://books.google.com.tr/books?id=5WLYdDc5do0C&printsec=frontcover&hl=tr#v=onepage&q&f=false> Erişim Tarihi: 02.02.2021
2. Antmen, A. (2009). *20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
3. Becer, E. (2013). *İletişim ve Grafik Tasarım*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
4. Becer, E. (2020). *Modern Sanat ve Yeni Tipografi*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
5. Bektaş, D. (1992). *Çağdaş Grafik Tasarımın Gelişimi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları Ltd. Şti.
6. Elam, K. (1990). *Expressive Typography*. New York: Van Nostrand Reinhold.
7. Sarıkavak, N. (2014). *Kaligrafik ve Tipografik Deneysel Tasarımlar*. İstanbul: Grafik Tasarım Yayıncılık.
8. URL 1: <https://99designs.com/blog/creative-inspiration/environmental-typography/>
9. Erişim Tarihi: 20.02.2021
10. Kürşad, D. ve Vural, S. (2020). *Kamusal Alanda Tipografinin Üç Boyutlu İfade Alanları*. *International Social Sciences Studies Journal* 2020. Vol: 6. Issue: 60
11. Vural, S. (2016). *Bilgi Grafiği Tasarımında Etkileşimli Model Uygulaması*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi/Güzel Sanatlar Enstitüsü.
12. Özkurt, E. (2011). *Grafik Tasarımda Deneysel Tipografi ve Uygulama Alanları*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Haliç Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü/Grafik Tasarım Anabilim Dalı.

GÖRSEL KAYNAKLAR

Görsel 1. Petra Blahova'nın 'Benim Bahçem' Adlı Deneysel Tipografi Çalışması

Erişim: <https://www.petragraphicdesign.com/My-Garden> Erişim Tarihi: 25.10.2021

Görsel 2. Rony Koch Deneysel Tipografi Çalışmaları

Erişim: <https://ronykoch.myportfolio.com/experimental-typography-1> Erişim Tarihi: 25.10.2021

Görsel 3. Herb Lubalin, 1960-1967 yılları arası tasarımları

Erişim: <https://umutkhrmn1907.blogspot.com/2020/03/tasarim.html> Erişim Tarihi: 14.11.2021

Görsel 4. Herb Lubalin, Caz Temalı U&Ic dergisi kapak tasarımı

Erişim: <https://www.eyemagazine.com/feature/article/rethinking-lubalin> Erişim Tarihi: 14.11.2021

Görsel 5. Helvetica 50. yıl sergisi, MoMa, 2007

Erişim: https://www.moma.org/calendar/exhibitions/38/installation_images/2048 Erişim Tarihi: 14.11.2021

Görsel 6. Helvetica Now, 2014

Erişim:<https://www.vbenzeri.com/tasarim/helvetica-yeniden>Erişim Tarihi:14.11.2021

Görsel 7. TypeCon, Muir McNeir, Seattle, 2016

Erişim:<https://www.eyemagazine.com/feature/article/pleasure-in-the-process>Erişim Tarihi: 15.11.2021

Görsel 8. Muir McNeir, Crypt Gallery, Norwich Okul Sergi Poster, 2016

Erişim:<https://type-01.com/experimental-type-systems-muirmcneil/>Erişim Tarihi: 15.11.2021

Görsel 9. Peter Bushuev, Strikt Yazı Tipi Tasarımı, 2020

Erişim:<https://www.behance.net/gallery/103382527/Strikt-animated-variable-typeface-free-font>Erişim Tarihi:15.11.2021

Görsel 10. Peter Bushuev, Kontora Yazı Tipi, 2016

Erişim:<https://tr.pinterest.com/pin/535083999462106992/>Erişim Tarihi: 15.11.2021

Görsel 11. Cheolhong Kim'in Alfabe isimli çalışması

Erişim:<https://theinspirationgrid.com/silhouette-experimental-typography-by-cheolhong-kim/>Erişim Tarihi: 20.02.2022

Görsel 12. Uydu görüntülerinden, Aerial Bold Tipografisi

Erişim:<https://www.pinterest.cl/pin/540080180287902280/?send=true>Erişim Tarihi: 21.02.2022

Görsel 13. Victors and Spoils Hand Made Typography

Erişim:<https://tr.pinterest.com/pin/61783826113780507/>Erişim Tarihi:21.02.2022

Görsel 14. Helvetica, 3d, 2011

Erişim:<https://www.ucreative.com/inspiration/83-3d-typography-design-inspirations/>Erişim Tarihi:21.02.2022

Görsel 15. Bauhaus, 3d, 2011

Erişim:<https://www.ucreative.com/inspiration/83-3d-typography-design-inspirations/>Erişim Tarihi:21.02.2022

Görsel 16. Jean-Charles Debroize, Kerozen

Erişim:<https://www.behance.net/gallery/11239455/Human-type-for-KEROZEN>Erişim Tarihi: 25.02.2022

Görsel 17. Monika Rudics, Typop-Up Kitabı

Erişim:<https://www.behance.net/gallery/66305161/TYPOP-UP-Basic-rules-of-typography-pop-up-book>Erişim Tarihi:25.02.2022

Görsel 18. Annik Troxler, Jazz Festivali 2013

Erişim:<https://alfalfastudio.com/2017/11/26/design-inspiration-annik-troxlers-posters-willisau-jazz-festival/>Erişim Tarihi:26.02.2022

Görsel 19. Annik Troxler, Jazz Festivali 2014

Erişim:<https://a-g-i.org/design/jazz-festival-willisau-1>Erişim Tarihi:26.02.2022

Görsel 20. The Happy Show, Stefan Sagmeister, 2012

Erişim:<https://melbland.com/museum-of-vancouver>Erişim Tarihi:18.03.2022

Görsel 21. The Happy Show, Stefan Sagmeister, 2012

Erişim:<https://www.museumangewandtekunst.de/en/visit/exhibitions/2016/stefan-sagmeister-the-happy-show/>Erişim Tarihi:18.03.2022

Görsel 22. Stefan Sagmeister, Çevresel Tipografi

Erişim:<https://99designs.com/blog/creative-inspiration/environmental-typography/>Erişim Tarihi: 18.03.2022

Görsel 23. Stefan Sagmeister, Çevresel Tipografi

Erişim:<https://99designs.com/blog/creative-inspiration/environmental-typography/>Erişim Tarihi: 05.04.2022

Görsel 24. Camille Walala, Les Jumeaux, Londra, 2020

Erişim: <https://thespaces.com/camille-walala-installs-a-pair-of-colourful-crosswalks-at-londons-white-city-place/>Erişim Tarihi: 05.04.2022

Görsel 25. Ben Johnston, Kanada, 2020

Erişim: <https://www.thisiscolossal.com/2020/04/ben-johnston-typography-murals/>Erişim Tarihi: 15.05.2022

Görsel 26. Bugün İçin Sanat Eskiz Çalışması, Şida Akkuş, 2022

Görsel 27. “Bugün İçin Sanat”, Şida Akkuş, 35x50 cm, 2022

Subject Area
Nursing

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 105
PP: 4123-4135

Arrival
11 October 2022
Published

31 December 2022
Article ID Number
66299

Article Serial Number
06

Doi Number
<http://dx.doi.org/10.2922/8/sss.66299>

How to Cite This Article
Gümüş, S. & Demircan, A. (2022). "İşletmelerde Stresin Çalışanlara Çoğaltan Etkisi" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:8, Issue:105; pp:4123-4135

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

İşletmelerde Stresin Çalışanlara Çoğaltan Etkisi

Stress in the Workplace for Employees Multiplying Effect

Sefer Gümüş¹ Ayfer Demircan²

¹ Dr. Öğr. Üyesi., İstanbul Esenyurt Üniversitesi, İşletme Yönetim Bilimleri Fakültesi, İşletme Bölümü, İstanbul, Türkiye

² Zübeyde Güleser Aile Sağlığı Merkezi, İstanbul, Türkiye

ÖZET

Stresin, çağdaş insanın hayatı üzerindeki etkileri tartışılmaz. İşletmeler de stres kişiler için de kurumlar için de sorunlara yol açabilmektedir. Stres eğer kişi için yoğun, sıkıcı ve yıkıcı boyuta olursa bireylerin işe karşı güdüleme düzeylerini düşürüp, iş görenlerin, işe gitmede isteksiz olmasına, çalışmalarda tatminsizliğe ve moral kaybına, yöneten ve yönetilenler arasında uyumsuzluğa neden olmaktadır. Stres çalışanların özellikle zihinsel ve duygusal yeteneklerini ortaya koymalarını olumsuz yönde etkilemektedir.

Stres işgücü devir hızının ve işe devamsızlığın en önemli nedenidir. Birey çalışma ortamında iş tatmini bulamaması durumunda öncelikle işe devamsızlık ve sonra işten ayrılma gibi bir yol seçebilmekte, bu durumda nitelikli eleman ve verimlilik kaybı yaşanıp, örgütte performans düşüklüğü ve iş kazaları görülme riski artmaktadır. İş kazaları sonucu personel tazminat talebi doğmaktadır. İşletmeler stres sonucu gerçekleşen hastalıklar yüzünden ağır sigorta bedelleri ödemek zorunda kalmaktadırlar.

Çalışma hayatını ve standardını geliştirmek için bu olaylar yaşanmadan veya işçinin şikayetinden önce önlem alınması, çalışma ortamının iyileştirilmesinin sağlanması, strese karşı oluşturulmuş standart ve değerlerle birlikte bir örgüt kültürü geliştirilmesinin gerekliliği açıkça ortadadır. Liderlik anlayışının geliştirilmesi, tüm örgütün bilgi sahibi yapılması, kişilerarası açık iletişime olanak verecek şekilde takım çalışmalarına yönelmesi, çalışanların nasıl yardım alabilecekleri konusunda bilgilendirilmesi, işyeri hekimliği gibi psikolojik danışmanlık sisteminin de yasal olarak işletmelerde zorunlu tutulmasının, iş yerinde yaşanan stresin önlenmesi için atılabilecek adımlar arasında olduğu bir gerçektir.

Stresin iş yaşamı ve çalışanların ruhsal ve fiziksel sağlıkları üzerinde daha ağır etkileri oluşturmadan, bireysel ve örgütsel bilinçlenme ile bu olgunun önüne geçilebilecektir. Etkili yönetim anlayışı kişilerin işletme hedeflerine ulaşmasını sağlarken onların psikolojik ve düşünsel durumlarını dikkate alma ve bu şekilde davranmak ile mümkün olacaktır. İşletme yöneticileri çalışanları ne kadar stresten uzak tutarlarsa performanslara ulaşması ve işletmenin başarısı aynı derece çok kuvvetli olacaktır. Bu da planlı ve programlı çalışma ile mümkün olmaktadır.

Çalışmamızda, günümüzün ekonomik, politik ve sosyolojik ağır şartlarında çalışanların ve yöneticilerin durumları, işletmelerin özellikleri bir bütünlük içinde incelenmiş sonuç ve önerilere gidilmiş yararlanıcıların istifadesine sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Stres, İşgücü, Lider, Ekonomik, Politik, Sosyolojik, İşletme, Müşteri

ABSTRACT

The effects of stress on the life of modern people are indisputable. Stress in businesses can cause problems for individuals and institutions alike. If stress is intense, boring and destructive for the person, it reduces the motivation level of individuals towards work, causes employees to be reluctant to go to work, causes dissatisfaction and loss of morale, and incompatibility between employees and managers. Stress negatively affects employees' ability to demonstrate their mental and emotional abilities.

Stress is the most important cause of workforce turnover and absenteeism. If the individual cannot find job satisfaction in the working environment, he/she may choose a way such as absenteeism and then leaving the job. Employee compensation claims arise as a result of work accidents. Businesses have to pay heavy insurance costs due to diseases that occur as a result of stress.

It is clear that in order to improve the working life and standard, it is necessary to take precautions before these events occur or the worker's complaint, to improve the working environment, and to develop an organizational culture with standards and values created against stress. Developing the understanding of leadership, making the entire organization knowledgeable, focusing on teamwork to allow open communication between people, informing employees about how to get help, legally obligating the psychological counseling system, such as workplace medicine, are among the steps that can be taken to prevent stress in the workplace. it is a fact.

This phenomenon can be prevented with individual and organizational awareness, without causing more severe effects on stress, work life and the mental and physical health of employees. An effective management approach will be possible by taking into account their psychological and intellectual states and behaving in this way, while enabling people to achieve their business goals. The more stress the business managers keep their employees away from, the more powerful the employees will achieve the expected performances and the success of the Business. This is possible with planned and programmed work.

In our study, in today's heavy economic, political and sociological conditions, the situations of the employees and managers, the characteristics of the enterprises were examined as a whole, conclusions and suggestions were made and presented to the benefit of the beneficiaries.

Keywords: Stress, Workforce, Leader, Economic, Political, Sociological, Business, Customer

1. GİRİŞ

Günümüzün şartlarında işletmelerin hayatlarını devam ettirmeleri, çetin rekabet ortamının da ayakta kalabilmeleri, amaçlarına ulaşabilmeleri her geçen gün biraz daha zorlaşmaktadır. Yeni teknolojiler, bilgiler, hayat tarzlarındaki değişiklikler, gittikçe artan tüketim ve bunun beraberinde gelen doyumsuzluk ve tatminsizlik işletmeleri zorlamakta ve şartların gittikçe çetinleşmesine neden olmaktadır. İşletmelerin işleri her gün biraz daha zorlaşmaktadır. Çünkü siz istediğiniz kadar yeni teknoloji, yeni makine, en iyi bilgi, en yeni bilgiyi kullanın insan unsuruna yatırım

yapmıyorsanız onu göz ardı ediyor ve ihtiyaçlarına cevap vermiyorsanız rekabette yoksunuz ya da yenilmeye mahkumsunuz. Evet bu kadar üzerinde durduğumuz insan unsuru nedir ve nelerden etkilenir. Hepimizin bildiği gibi ve çokça vurguladığı gibi dünya değişmekte ve tabii ki işletmeler gibi onların çalışanları da bu durumdan nasibini almaktadır.

2. İŞLETMELER

2.1. İşletmelerin tanımı

İşletmelerin çeşitli kaynaklarda yer alan çok çeşitli tanımları mevcuttur. Mucuk (2008) işletmeleri şöyle tanımlamaktadır: Başkalarının ihtiyaçlarını karşılamak üzere mal ve hizmet üretmek ve sahibine kar sağlamak amacı ile faaliyet gösteren ekonomik birimdir(s.3-4). Akat ve Üner (1993) işletmeyi; insan, makine, makine, para gibi bir takım öğelerden oluşan, ekonomik, teknik ve toplumsal bir bütün olarak, üretimde bulunup kar sağlamak üzere çalışan ekonomik birimdir.

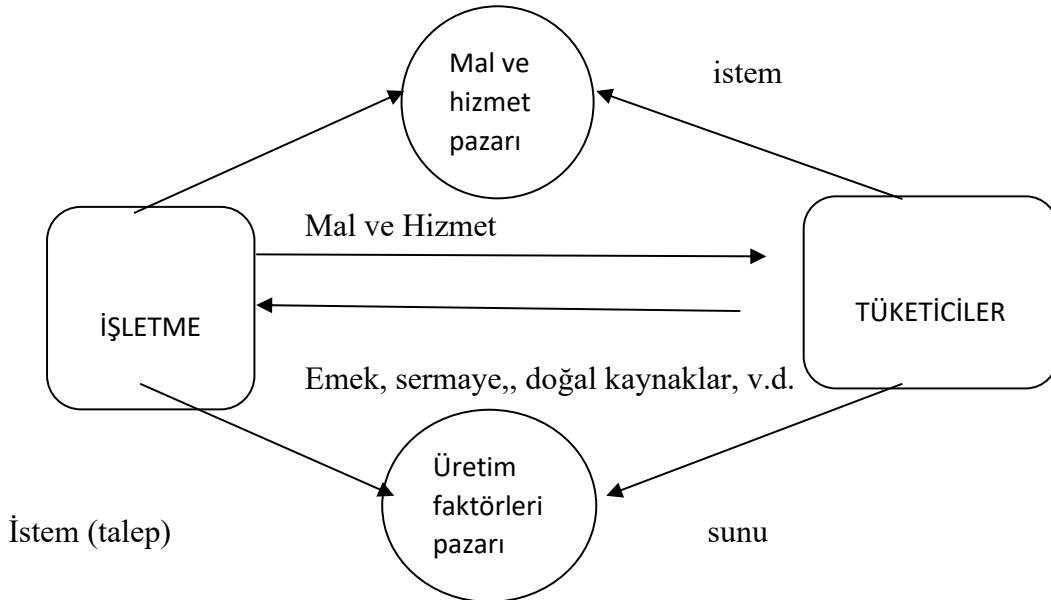
2.2. İşletmelerin özellikleri

İşletmelerin yapısal özellikleri Sabuncuoğlu ve Tokol'a göre şöyledir:

- ✓ İşletme ekonomik bir birimdir:.
- ✓ İşletme dinamik bir kuruluştur:.
- ✓ İşletme sosyal bir kuruluştur:.
- ✓ İşletmeler sosyo- teknik birimlerdir:
- ✓ Mülkiyeti kamuya veya özel şahıslara ait olabilir:

İşletmelerin mülkiyeti özel şahıslara veya kamuya ait olabilir.

- ✓ Sahibi tek veya çok kişi olabilir.
- ✓ İşletme bağımsız bir kuruluştur.
- ✓ İşletme açık bir sistemdir: İşletmeler kendi içine dönük kapalı bir sistem değil, toplumla, tüketiciler ve çeşitli kuruluş ve kişilerle sürekli olarak ilişkiye dönük açık sistemlerdir. Aşağıdaki şekilde işletmelerle diğer birimler arasındaki ilişkiyi anlatmakta ve dolayısıyla işletmenin açık bir sistem olduğunu ifade etmektedir.

Şekil.1.İşletme Ve Tüketiciler Arasındaki Ekonomik İlişkiler

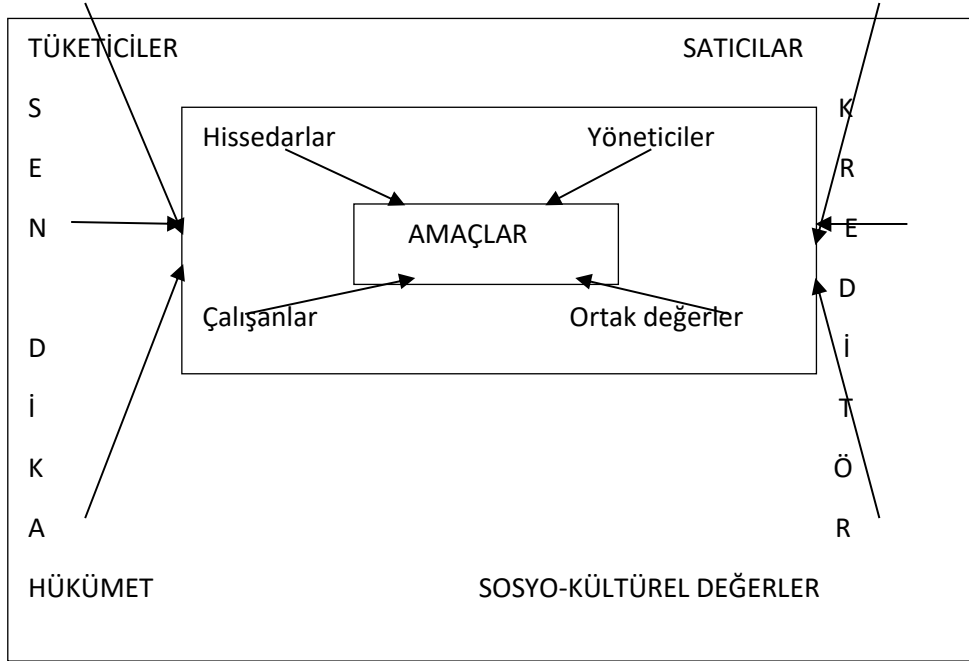
Kaynak: Sabuncuoğlu, Z. Ve Tokol, T.(2001) *İşletme*. (1.Baskı). Bursa: Ezgi Yayınları

2.3. İşletmelerin amaçları

İşletme amaçlarının gerçekleştirilebilmesi için herkes tarafından benimsenmiş olması gerekir. Bu da amaçları gerçekleştirecek kişilerin amaçların belirlenmesi safhasında kararlara katılımı ile mümkün olur. Bunun yanında

amaçlar belirlenirken amaçların ulaşılabilir, kabul edilebilir, özendirici, tanımlanabilir gibi özelliklere sahip olması gerekir. İşletme amaçları genel amaçlar ve özel amaçlar olarak ikiye ayrılmaktadır:

Aşağıdaki şekil 2 işletme amaçlarına etki eden faktörleri göstermektedir.

Kaynak: Dinçer, Ö. Ve Fidan, Y. (1995). İşletme Yönetimine Giriş. (1.Baskı) İstanbul: İz Yayıncılık

2.3.1. Genel amaçlar

2.3.1.1.Kar elde etme

2.3.1.2.Topluma hizmet etme

2.3.1.3.Büyüme ve gelişme

2.3.1.4.Süreklilik

2.3.2.Özel amaçlar

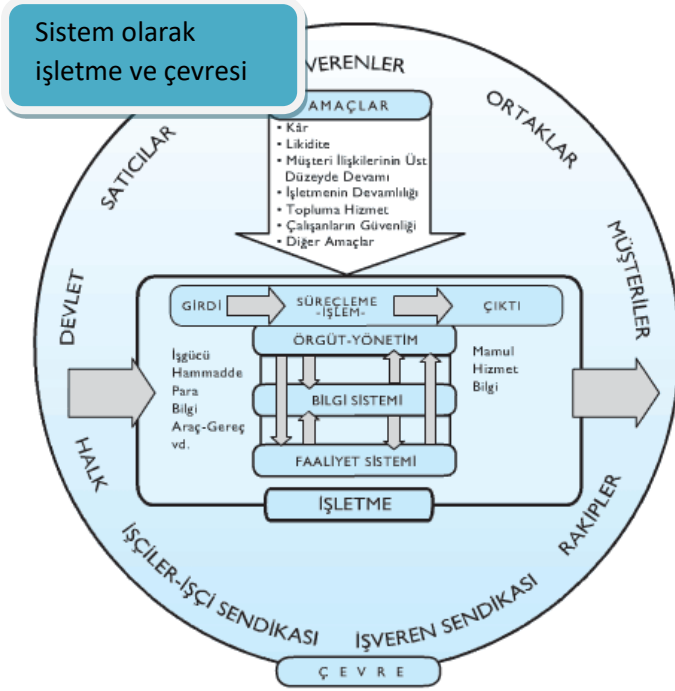
2.4.İşletmeler ve çevreleri

2.4.1.Dış çevre (uzak çevre)

2.4.2.Yakın çevre(çalışma çevresi)

2.4.3.İç çevre

İşletmenin yönetilmesinde kısa vadeli ve özel etkileri olan doğası gereği işletmenin içinde olan çevredir. İşletme iç çevresinin bileşenleri; işletme sahipleri ve hissedarlar, yöneticiler ve işletme çalışanlarıdır.

Şekil.3.Sistem Olarak İşletme Çevresi

Kaynak:http://notoku.com/wp-content/uploads/1001_01_sek_01.gif (ERİŞİM TARİHİ:22.06.2022)

2.5. İşletmelerin Sınıflandırılması

2.5.1. Büyüklüklerine göre işletmeler

2.5.2. Faaliyet konularına göre işletmeler

2.5.3. Ekonomik yapılarına göre işletmeler

2.5.4. Sermaye mülkiyetine göre işletmeler

1.Özel sektör işletmeleri: 2.Kamu sektörü işletmeleri

3.Yabancı sermayeli işletmeler

2.5.5. Hukuki şekillerine göre işletmeler

2.5.5.1. Özel işletmeler

1.Tek kişi işletmeleri

2.Şirketler.

2.5.5.2. Kamu işletmeleri

2.Döner sermayeli işletmeler

3.Mahalli idareler (yerel yönetim) işletmeleri

Belediyeler, il özel idareleri, köyler mahalli idareler kapsamında yer almaktadır.

4.Kamu iktisadi teşebbüsleri (KİT'ler)

İktisadi Devlet Teşekkülleri (İDT) ve Kamu İktisadi Kuruluşları (KİK) olarak ikiye ayrılır.

4.1.İktisadi devlet teşekkülleri (İDT)

Kanun Hükmünde Kararıname İDT; “sermayesinin tamamı devlete ait, iktisadi alanda ticari esaslara göre faaliyet göstermek üzere kurulan KİT’lerdir” şeklinde tanımlanmıştır.

İktisadi devlet teşekküllerine örnek olarak Halk Bankası, Ziraat Bankası, Devlet Malzeme Ofisi verilebilir.

4.2. Kamu İktisadi Kuruluşları (KİK)

2.5.5.3. Yabancı sermayeli işletmeler

Bu işletmeler mülkiyeti başka ülkelerin girişimcilerine aittir. Bu işletmeler, işletme kuracakları ülkenin özel ya da kamu işletmeleri ile işbirliği yaparak kurulabilir. Ya da yabancı girişimciler direkt olarak kendi başlarına işletme kurabilirler. Bunların kuruluşları belli yasalarla belirlenmiştir (Tatar ve Üner,1992, s.16)

2.5.6. İşletmeler arası anlaşmalar bakımından işletmeler

2.5.6.1.Centilmenlik anlaşması

2.5.6.2.Kartel

2.5.6.3.Tröstler

2.5.6.4.Holding

2.5.6.5.Konsern

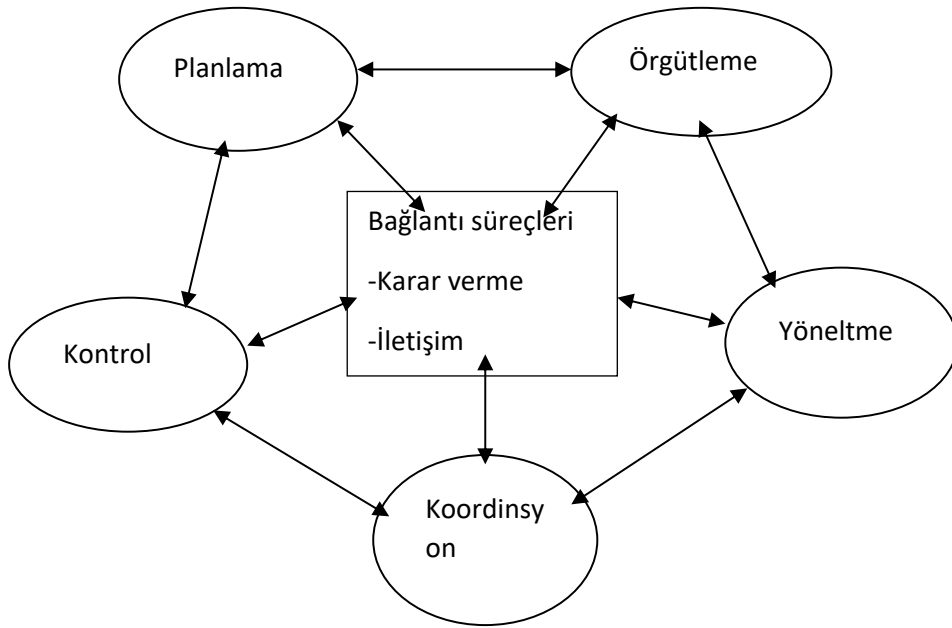
2.5.6.6. Tam birleşme

3. İŞLETMELERİN İŞLEVLERİ

3.1. Yönetim işlevi

Uğur (1994 S.47)'ün tanımına göre yönetim; kişiler arasında işbirliği sağlama ve onları bir amaca doğru yürütme iş ve çabalarının toplamıdır

Yönetimin işlevinin bir takım fonksiyonları vardır. Birçok yazar farklı şekilde ifade etmekle birlikte bu çalışmada Fayol'dan planlama, örgütlenme, yöneltme, koordinasyon, kontrol şeklinde anlatılacaktır. Aşağıdaki şekilde yönetimin işlevleri gösterilmiştir.

Şekil.4. Yönetim İşlevleri

Kaynak: Akat, İ. Ve Üner, N. (1993). İşletme Yönetimi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Bilgi İşlem Birimi Masa Üstü Yayıncılık Grubu

3. STRES TANIMI VE KAVRAMI

Yaşadığımız yüzyılda insanlar, hangi işi yaparlarsa yapsınlar, büyük bir bölümü, kendi yeteneklerini ve sınırlarını zorlayarak yaşamlarını sürdürmektedirler. Diğer bir ifadeyle, bekledikleri bazı ekonomik, toplumsal ve psikolojik gereksinimlerinin karşılanmaması veya girişilen çabaların engellenmesi bireylerde kızgınlık, endişe, kaygı, üzüntü, gerilim gibi nitelendirilen ve daha genel anlamda “stres” olarak tanımlanan bir tepkiyi ortaya çıkarmaktadır (Ertekin, 1993, s.3).

Tablo 2. Yararlı ve Zararlı (Distress - Eustress) İşaretleri

Yararlı Stres Belirtileri	Zararlı Stres Belirtileri
<ul style="list-style-type: none"> • Başkalarını dinlemeye gönüllü olma • Başkalarının duygularını anlayabilme • Gülümseme • Olayların gülünç yönlerini görme • Bilginin uygulanması • Yaratıcılık • Yüksek verimlilik • İş tatmini • İş ve hayata karşı olumlu tutumlar 	<ul style="list-style-type: none"> • Uykusuzluk ve diğer uyku rahatsızlıkları • Astım ve diğer solunum problemleri • Deride oluşan lekeler • Mide bulantısı • Ülser • İnce ve kalın bağırsak spazmı • Baş ağrısı, boyun ağrısı, sırt ağrısı • Ağız ve boğaz kuruması

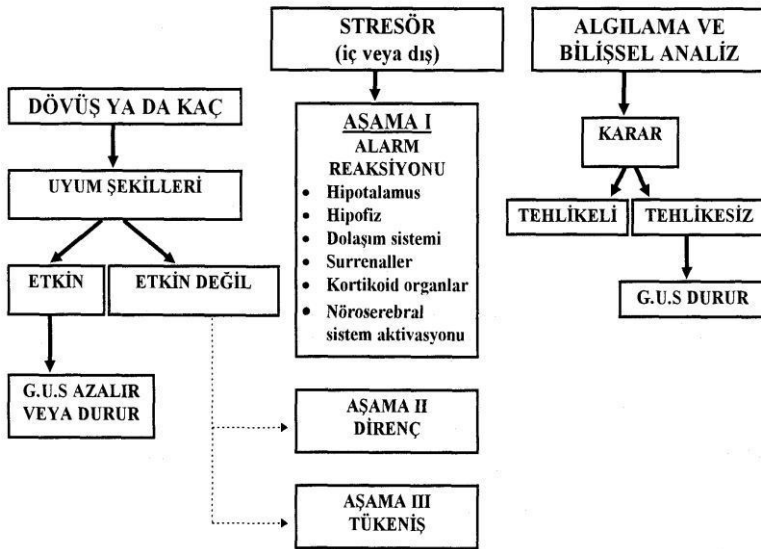
Kaynak: Tokay. "Örgütsel Stres ve Performans İlişkisi", YTÜ SBE Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2000 s.8

3.1. Genel uyum sendromu

Hans Selye bedenin stresli durumlarda verdiği üç aşamalı tepkiye "Genel Uyum Sendromu" adını vermiştir (Aydın,2000,s.4).

Beden stres kaynağı ile karşılaştığında sempatik sinir sisteminin uyarılması ile kişide "savaş ya da kaç" tepkisi oluşur. Bu aşamaya "alarm aşaması" denir. Hipofiz bezi uyarılır. ACTH(stres) hormonu salgılanır. Adrenal bezlerden, adrenal ve kortizon salgılanır. Bireyin kalp atışları hızlanır, tansiyonu yükselir, solunumu hızlanır, taşikardi olur, vücut ısısı ve kan basıncı azalır, depolanmış yağ ve şeker kana karışır(mücadeleye gerekli enerji sağlanır), göz bebekleri büyür ve bütün duyumlar artar.

Aşağıdaki şekilde genel uyum sendromunun aşamaları gösterilmiştir.

Şekil.6.Genel Uyum Sendromu

Kaynak: Türk, M.(1997). Bir Örgütsel Stres Anketinin(VOS-D)Türkiye'ye Uyarlanması "Seri Üretim, Sürekli Üretim Teknolojileri İle Hizmet Sektöründe Uygulanması" Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Ege Üniversitesi.

3.2. Stres belirtileri

Stres altın da isek ve bununla başa çıkamıyorsak, pek çok rahatsız edici, fiziksel ve duygusal belirtiler ortaya çıkabilir.

Fiziksel düzeyde stres belirtileri, vücut kaslarında gerginlik, yorgunluk, huzursuzluk, aşırı hareketlilik, terleme, bir ses karşısında irkilme, hafıza zayıflaması, gerginlik artıkça tansiyonda yükselme, kalp çarpıntısı, sık idrara çıkma, mide bulantısı, kadınlarda adet gecikmesi, boyun ve sırt ağrıları, tutulmalar, kasılmalar, aşırı iştah veya iştahsızlık, baş dönmesi, ağlama nöbetleri, ağız ve boğazın kuruması, sinirsel kahkahalar, aşırı ağlama, konuşma güçlükleridir.

3.3. Bireysel stres kaynakları

3.4 Kişilik.

Hans Selye, kişinin strese gösterdiği tepkinin, fizyolojik yatkınlık, kişilik özellikleri, tecrübeleriyle ve sosyal destek kaynakları gibi birçok faktöre bağlı olduğunu söylemektedir(Tutar, 2007, s.212).

Sutherland ve Cooper'a göre A tipi bir kişiliğin gösterdiği tipik davranış özellikleri şunlardır,

- ✓ Sürekli belli bir zamana yetişme kaygısıyla ve aşırı iş yükü altında uzun süre çalışırlar.
- ✓ İstirahat etmeden hafta sonları ve geceleri evde çalışırlar.
- ✓ Sık sık tatillerini kısa keserek işe dönerler, hatta tatil yapmayabilirler.
- ✓ Devamlı olarak kendileriyle ve diğer insanlarla rekabet halindedirler, kendilerini sık sık gerçekçi olmayan standartlarla değerlendirirler.
- ✓ İş ortamında engellendikleri hissini duyarlar, astlarının faaliyetlerine kızarlar ve üstlerinin onları anlamadıklarını düşünürler.

A tipi davranışların nedeninin ne olduğu bilinmemekle birlikte, kalıtsal olduğu sanılmaktadır. Ancak Fredman ve Rosenman A tipi davranış özelliklerinin, küçük yaşta aileden kazanıldığını ileri sürmektedirler.

B tipi olanlar, daha rahat, üzülp tasalanmadan zorlukları yenen, sürekli olarak çalışan, acele etmeyen ve sahip oldukları zamana göre işlerini düzenleyen ve daha uyumlu insanlardır.

A tipi ve B tipi davranış biçiminin sadece bir kişide görülmesi mümkün değildir. Bunlar sadece özelliklerdir.

Belirtmek gerekir ki dünyada hiçbir insan "A tipi" davranış biçiminin bütün özelliklerine sahip değildir. "B tipi" davranış biçiminin özelliklerini taşıyan birçok insan derece derece bazı "A tipi" davranış biçimi özelliklerini gösterebilir. Her iki davranış biçimini birbirinden ayıran husus, gösterilen davranışların sıklığı ve şiddetidir(Baltaş ve Baltaş, 1999, s.147).

4. İŞLETMELERDE STRESİN ÇALIŞANLARA ÇOĞALTAN ETKİSİ

4.1. Stresin Fizyolojik Etkileri

İster önemsiz hastalıklar olsun, isterse kalp hastalıkları veya uyuşturucu ve alkol kullanımı gibi ağır problemler olsun hepsi stresle ilgili rahatsızlıklardır. Aşağıda sayılan hastalıklar strese bağlı, stresin fizyolojik etkileri sonucu görülen rahatsızlıklardır.

4.2. Stres ve hastalıklar

Stres durumunda zayıflayan bağışıklık sistemi, uyku bozuklukları, yemek yeme alışkanlıklarında değişiklikler, çok yeme ya da iştahsızlık vücut direncimizi düşürür ve vücudumuzu hastalıklara açık bir hale getirir. Stres ve hastalıkların bağlantıları aşağıda açıklanacaktır.

4.2.1. Stres ve kalp hastalıkları

Stres kalp hastalıklarının önde gelen nedenlerindedir. Endişe, korku, kaygı kişileri kalp hastalıklarına daha yatkın hale getirmektedir. Genellikle işletmelerde bu durumlarla çalışanlar çokça karşılaşmaktadırlar. Eğer stresle baş edemezsek kalp hastalıklarına yakalanma riskimiz artmaktadır.

4.2.3. Stres ve felç

Vücudun her hangi bir yerinden kopan kan pıhtısının beyindeki damarlardan birini tıkaması sonucu oluşan hastalıktır. Michigan Üniversitesi araştırmacıları ve Finli doktorlar Finlandiya'da 2300 erkeği incelediler. Araştırmacılar bu erkekleri farklı stres tetikçileri ile karşı karşıya getirdiler ve 11 yıl boyunca incelediler. Stres kaynağının tansiyonlarını yükselttiği erkeklerdeki inme olasılığı tansiyonu düşük kalanlara göre, yüzde 72 daha fazla çıktı.

4.2.4. Stres ve mide bağırsak hastalıkları

Stresin mide bağırsak sistemi üzerine de olumsuz etkileri bulunmaktadır. Stres durumlarında mide de asit salgısı artar ve kişilerde bu durum uzun sürerse mide ülseri, gastrit gibi hastalıklar, spastik kolon, bulantı, kusma, kabızlık görülmektedir.

4.2.5. Stres ve kanser

Vücudumuzdaki yararlı hücrelerin kontrolsüz olarak büyüyüp çoğalmalarına kanser denilmektedir. Kanser çok ciddi ve ölümcül bir hastalıktır. Kanser gibi çok ciddi bir hastalığı tamamen strese bağlamak mümkün değildir fakat stres bağışıklık stresimizin etkinliğini azaltarak vücudumuzun kansere yakalanmaya açık bir duruma gelmesine neden olmaktadır.

4.2.6. Stres ve solunum yolu hastalıkları

Solunum yolu hastalıkları bir çok enfeksiyon etkeninin sebep olduğu hastalıklardır. Diğer bir çok hastalık gibi bağışıklık sistemimizin stres sebebi ile zayıflaması sonucu enfeksiyon hastalarına yakalanma riskimizde artmaktadır.

4.2.7. Stres ve psikosomatik hastalıklar

4.2.8. Stres ve baş ağrısı

Stres nedeniyle kasların kasılmaları bedende çeşitli ağrılara neden olmaktadır. Baş, boyun, omuz kaslarını kasılmaları baş ağrılarının önemli nedenlerindedir.

4.2.9. Stres ve alerji

Stres kişilerde aşırı duyarlılığa neden olan etmenlerdendir. Aşırı duyarlılık tepkileri, bedenin bağışıklık sistemi üzerinde etki yapan alerji tepkileridir ve bunlara alerjen etmenler neden olmaktadır. Bu alerjen etmenler, vücudun belli bölgelerinde bazen de yaygın olarak kaşıntı, şişlik, kızarma gibi belirtiler ortaya çıkarmaktadır. Bunlar stresle vücudun savaşının işaretleridir.

4.2.10. Stres ve bağışıklık sistemi

Bağışıklık sistemi saldırıya geçen mikropları tespit eden ve onlarla savaşan bir savunma sistemidir. Vücudun dengesi stres hormonlarının uzun süre salgılanmasına ve onun yarattığı dengesizliklere bağlı olarak alt üst olunca, bağışıklık sistemi doğru dürüst çalışmaz(Adamson,2002/2006). Biz de bu durumlarda hastalıklara açık bir hale geliriz.

4.2.11. Stres ve uyku bozuklukları

İnsanın ruh sağlığında meydana gelen küçük bir bozukluk uyku düzeninde değişikliklere neden olmaktadır.

Stres altındaki bireylerde uyku zorluğu iki şekilde meydana gelmektedir. Birincisi, uykuya dalma güçlüğü, ikincisi ise gece boyu kesintisiz olarak uyuyamamadır. Bir başka uyku bozukluğu belirtisi ise, uzun süre uyuduğu halde kişinin sabahleyin dinlenmiş olarak uyanamamasıdır(Güney, 2006, s.104).

4.3. İşletmelerde stresin çalışanlara etkisi

Genel olarak, stresin olumsuz bir durum olarak algılanma gerçeği vardır. Çoğunlukla stresin bireyin fizyolojik, psikolojik, sosyal yaşamını olumsuz olarak etkileyen, hayatını zorlaştıran onu hasta eden bir durum olarak algılanır. Stres her zaman olumsuz değildir. İnsanın kendi potansiyelinden yararlanması ve başarı için belirli bir miktar stres gereklidir. İşletmelerde stresin çalışanlar etkileri üzerine Tarhan(2008)'in yaklaşımına göre işletmelerde stres;

- ✓ Rekabete karşı koymayı becerememe;
- ✓ Kendine güvensizlik;
- ✓ Karışık durumlarda başarısızlık, panik;
- ✓ İş yerinde sorunlara aşırı duygusal tepki gösterme;
- ✓ Başarılı olmayı başaramama;
- ✓ Karar verme sürecinde yetersiz kalma;
- ✓ Dayanışma eksikliği;
- ✓ Katılımcılığın azalması;
- ✓ İş kazalarının artması;
- ✓ İş performansının düşüklüğü;
- ✓ Kalite kontrolünde hataların artması;

- ✓ Hatalara karşı vurdumduymaz davranma;
- ✓ Alkol, sigara kullanımının artması gibi durumlar görülmektedir.

4.4. Stresin işletmelere etkileri.

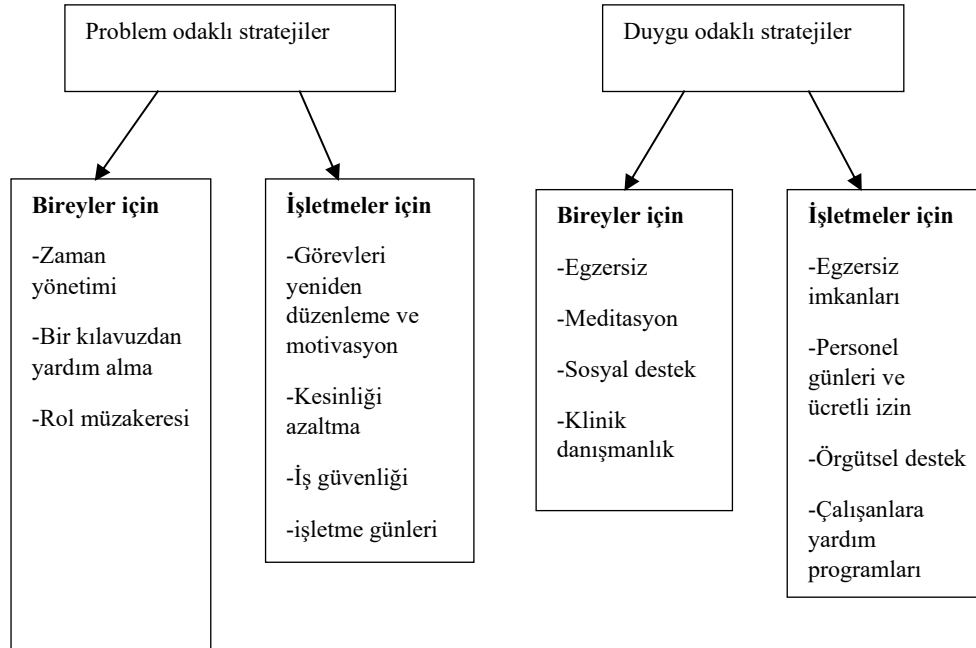
Tablo.3.Stresin işletmelerde etkisi

İşletmelere bağlılığın azalması İşten tatminsizlik Mal ve hizmet kalitesinde düşüş Kararların etkinliğinin zayıflaması Çalışan devrinin artması Örgütsel iklimde soğukluk Sağlık maliyetlerinde aşırı yükselme Personel şikayet ve taleplerinin aşırı artması Hile ve sabotaj Müşteri şikayetlerin de artış	İş kazalarında artış Uyarı ve cezalarda artış Sigorta ödemelerinde artış Aleyhte açılan davalarda artış Kariyer durgunluğu İşe devamsızlık İş ilişkilerinde gerginlik Uzayan yemek ve çay molaları Hesapta olmayan zaman kayıpları Personele ödenen tazminatlarda artış Bölümler arası iş birliğinin zayıflaması Örgütün imajının zayıflaması
--	--

Kaynak: Yılmaz, A. ve Ekici, S. (2003), Örgütsel Yasamda Stresin Kamu Çalışanlarının Performansına Etkileri Üzerine Bir Araştırma, *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 10 (2), 1-19.

4.5. Stres yönetimi

Yönetici ve çalışanlar, stresle başa çıkmada, genellikle, “sorun odaklı” ya da “duygu odaklı” yaklaşımlardan birisini tercih etmektedirler. Sorun odaklı yaklaşım, stres kaynakları üzerinde odaklanmayı salık veren ve diğerine göre daha etkin bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımı izleyenlerin daha iyimser ve stresle başa çıkmada daha başarılı oldukları görülmektedir. Duygu odaklı yaklaşım ise, genellikle, stresin kaynaklarından daha çok, olayın iyi yönleri üzerinde odaklanmayı ve “daha kötüsü de olabilirdi!”, “her işte bir hayır vardır!” gibi düşüncelerle stresle baş etmeyi salık veren bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımı izleyenlerin stres kaynağını pasif bir şekilde baş etikleri ve dolayısıyla da, stresle başa çıkmada daha az başarılı oldukları görülmektedir.

Şekil.7. Stres yönetimi stratejiler

Kaynak: Gümüştekin, G. E., Öztemiz, A.B., (2004). Örgütsel stres yönetimi ve uçucu personel üzerinde bir uygulama. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23, 61-85.

4.6. Bireysel stres yönetimi

Modelde dört adım vardır. Birinci adımda stresle karşı karşıya kalınmasına neden olan etmenlerle yüzleşip, bunlardan kurtulmanın yolları anlatılır. İkinci adımda; değiştirilemeyecek koşulların kabul edilmesini salık verir. Üçüncü adım; olaylara bakış açısının değiştirilmesi yöntemini ifade eder. Dördüncü ve son adım ise; pozitiften negatife geçmek için yapılması gerekenleri ve yeni bir yaşam tarzı modeli önerir.

Tablo.4. Stresle başa çıkmada DKBY modeli

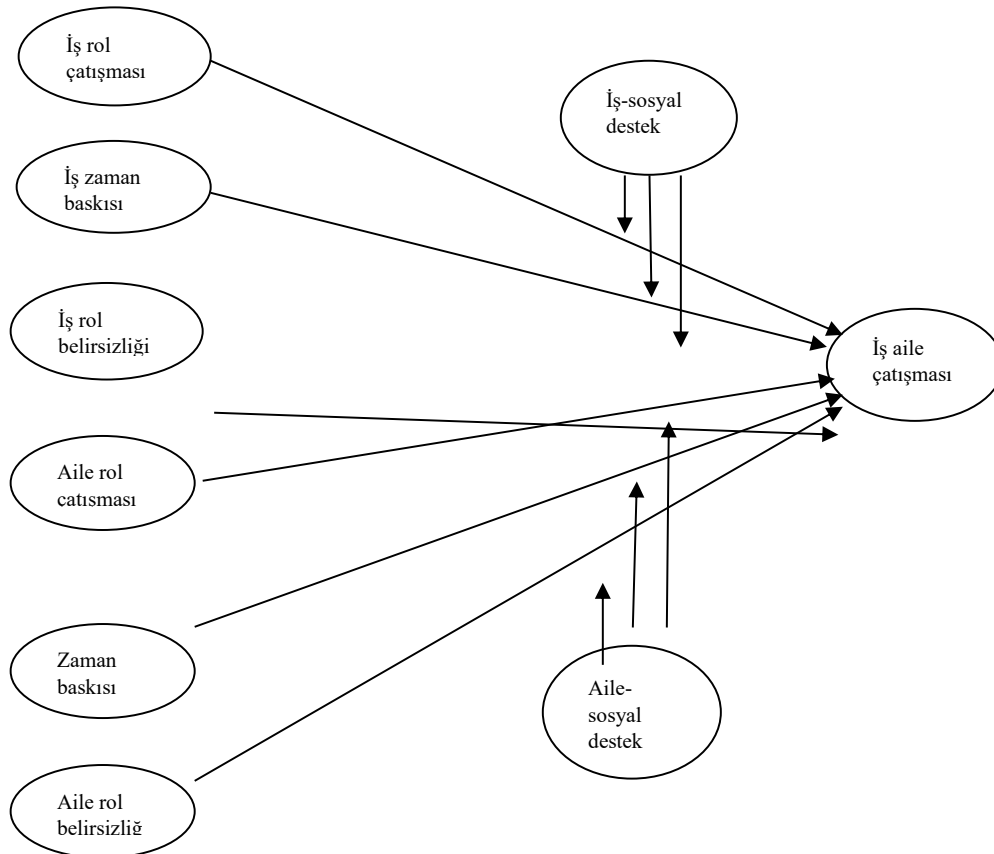
D DEĞİŞTİR	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Stres kaynağı ile yüzleş ✓ Yardım iste ✓ Zamanı iyi kullan ✓ “hayır” demeyi öğren ✓ Arada bir mola ver ✓ Stres kaynağını önceden tahmin et
K KABUL ET	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Düşünce tarzını değiştir ✓ Kaygını bırak ✓ Öfkene hakim ol ✓ Durumu daha da kötüleştirme
B BOŞ VER	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Vazgeçmeyi öğren ✓ İşleri üst üste ekleme ✓ Neden boş vermen gerektiğini bil ✓ Denge kur ✓ “A” tipi davranıştan kaçın
Y YAŞAM TARZINI YÖNET	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Negatif mücadeleden kaçın ✓ Pozitif yaşam tarzını benimse ✓ Diyet yap ✓ Egzersiz yap ✓ Rahatla ✓ Destek al

Kaynak: Tutar, H. (2007).Kriz ve Stres Yönetimi (2.Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık

4.7. Streste Sosyal destek

İşletmelerde stres yönetiminin en önemli halkalarından biri sosyal destektir. Sosyal destek yaklaşımı hem bireyler arası ilişkileri düzenlerken bir taraftan da işletme ile çalışan arasındaki ilişkilerin düzelmesini sağlamaktadır.

Stresi önlemenin en etkin yollarından biri de yaşamın her alanında sosyal desteğe sahip olmaktır.

Şekil.8 İş-Aile Çatışmasında Yatıştırıcı Bir Model Olarak Sosyal Destek

Kaynak: Tutar, H. (2007).Kriz ve Stres Yönetimi(2.Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

4.7.2. İşletmelerde stres yönetiminde yöneticiye düşen görevler

Bir yöneticinin astlarından beklentileri ve onlara davranış biçimi; kişilerin çalışmasını ve mesleklerinde ilerlemesini etkilemektedir.-Üstün yöneticilerin bir özelliği de, yüksek iş beklentileri yaratabilmek ve astların bu

beklentilere cevap vermelerini sağlama yeteneğidir.-Etkili olmayan yöneticiler, bu gibi beklentiler yaratamazlar ve bunun sonunda astların randımanında düşüş olur.-Astlar genellikle kendilerinden beklenildiklerine inandıkları işleri yaparlar.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Yoğun stres, günümüzün hızlı değişim, çatışma ve rekabetle dolu dünyasında bireyin sağlığını ve verimliliğini etkileyen bir kavram olarak kabul edilmektedir. İşletmelerde yapılan işe, kullanılan teknoloji, üretilen ürün, fiziksel ve çevresel koşullar, örgütsel rol, katılım yoksunluğu, ya da sorumluluk düzeyleri kaynaklı stres gelişmektedir. İşin, çağdaş insanın hayatı üzerindeki etkileri tartışılmaz. İşletmeler de stres kişiler için de kurumlar için de sorunlara yol açabilmektedir. Stres eğer kişi için yoğun, sürekli ve yıkıcı boyuta ulaşırsa, bireylerin işe karşı güdüleme düzeylerini düşürüp, iş görenlerin, işe gitmede isteksiz olmasına, çalışanlarda tatminsizliğe ve moral kaybına, yöneten ve yönetilenler arasında uyumsuzluğa neden olmaktadır. Stres çalışanların özellikle zihinsel ve duygusal yeteneklerini ortaya koymalarını olumsuz yönde etkilemektedir.

Stres, işgücü devir hızının ve işe devamsızlığın en önemli nedenidir. Birey, çalışma ortamında iş tatmininin bulunmaması durumunda, öncelikle işe devamsızlık sonra işten ayrılma gibi bir yol seçebilmekte, bu durumda nitelikli eleman ve verimlilik kaybı yaşanıp, örgütte performans düşüklüğü, iş kazaları görülme riskinin artmasına neden olmaktadır. İş kazaları sonucu personel tazminat talepleri doğmaktadır. İşletmeler stres sonucu gerçekleşen hastalıklar yüzünden ağır sağlık sigorta bedelleri ödemek zorunda kalmaktadırlar.

Çalışma hayatını ve standartlarını geliştirmek için işverenin, bu olaylar yaşanmadan veya işçisinin şikayetinden önce önlem alması, çalışma ortamının iyileştirilmesinin sağlanması, strese karşı oluşturulmuş standart ve değerlerle birlikte bir örgüt kültürü geliştirilmesinin gerekliliği açıkça ortadadır. Liderlik anlayışının geliştirilmesi, tüm örgütün bilgi sahibi yapılması, kişilerarası açık iletişime olanak verecek şekilde takım çalışmalarına yönelmesi, çalışanların nasıl yardım alabilecekleri konusunda bilgilendirilmesi, işyeri hekimliği gibi psikolojik danışmanlık sisteminin de yasal olarak işletmelerde zorunlu tutulmasının, işyerinde yaşanan stresin önlenmesi için atılabilecek adımlar arasında olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak stresin iş yaşamı ve çalışanların ruhsal ve fiziksel sağlıkları üzerinde daha ağır etkileri oluşmadan, hem bireysel hem de örgütsel bir bilinçlenme ile bu olgunun önüne geçilmeli ve daha sağlıklı çalışma ortamları yaratılmalıdır. Etkili yönetim anlayışı; kişilerin işletmenin hedeflerini ulaşmasını sağlarken onların psikolojik ve düşünsel durumlarını dikkate almak ve bu şekilde davranmak ile mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

1. Adamson, E. (2005). *Stres Yönetimi* (1.Baskı). (Çev: Ü. Şensoy). İstanbul: Morpa Kültür Yayınları(Orijinal çalışma basım tarihi 2002).
2. Akat, İ. ve Üner, N. (1993). *İşletme Yönetimi* (2.Baskı). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Bilgi İşlem Birimi Masa Üstü Yayıncılık Grubu.
3. Akdemir, A. (2007). *İşletmeciliğin Temel Bilgileri* (1.Baskı). Ankara: Orion Yayınevi.
4. Aktepe, E. (2006). *Genel İşletme* (1.Basım). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
5. Altıntaş, E. (2003). *Stres yönetimi* (1.Baskı). İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
6. Aslan, Ş. (b.t.).Örgütsel Ortamda Bireysel Stresle Başa Çıkma Tutumlarının Araştırılması. 16.11.2009
7. http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/makaleler/%C5%9Eebnem%20ASLAN/ASLAN,%20%C5%9EEB NEM.pdf/ödev1(7ERİŞİM TARİHİ:22.03.2022)
8. Aşık, N. (2001). Otel İşletmelerinde İş Görenlerin Örgütsel Stres Kaynakları Ve Stresin Bireysel Sonuçlarına İlişkin Bir Araştırma, *Mevzuat Dergisi*, 8 (91)1-26.
9. Aydın, İ. (2008). *İş Yaşamında Stres*(3. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
10. Aydın, Ş. (2004). Örgütsel Stres Yönetimi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(3), 49-74.
11. Bahar, E. (2009). *İşletme Beceriler Grup Çalışması* (2.Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık
12. Balcıoğlu, İ.(b.t.). Stres Kavramı ve Tarihsel Gelişimi. 28.10.2009
13. www.ctf.edu.tr/stek/pdfs/47/4701.pdf(ERİŞİM TARİHİ 22.02.2022)
14. Baltaş, A. ve Baltaş, Z. (1987). *Stres ve Başa Çıkma Yollar* (4.Basım). İstanbul: Remzi Kitapevi

15. Baltaş, Z. (2002). *Verimli İş Hayatının Sırrı Stres* (2. Baskı). İstanbul: Remzi Kitapevi
16. Başal, A. (2007). *Stres Yapmayan Stres Kitabı* (1. Baskı). İstanbul: Crea Yayıncılık.
17. Can, H. ve Güney, S. (2007). *Genel İşletme* (1. Basım). İstanbul: Arıkan Basım Yayın Dağıttım.
18. Cüceloğlu, D. (1997). *İnsan Ve Davranışı* (7. Basım). İstanbul: Remzi Kitapevi.
19. Çelik, A. (1992). Kütüphaneciliğin Psiko- Sosyal Boyutları(1): Stres Üzerine, *Türk Kütüphaneciliği Dergisi*, 6(2), 83-88.
20. Çoşgun, N. (2006). *Çalışma Hayatında Stres Ve İyimserliğin İş Tatminine Etkisi Ve Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi.
21. Davaslıgil, Ü., Çakıcı M., ve Ögel, K. (1998) *1998 Bağımlılık ve Gençlik Komisyonu Eğitici Kılavuzu*.
22. Dinçer, Ö. ve Fidan Y. (1995). *İşletme Yönetimine Giriş* (1. Baskı). İstanbul: İz Yayıncılık
23. Eren, E. (1984). *Yönetim Psikolojisi* (2. Baskı). İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşlete Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü 30. Yıl Yayınları.
24. Erşahin, C. (2008). *Stres Kendine Güven Mücadele Ruhu* (8. Baskı). Ankara: Tutku Yayınevi
25. Ertekin, Y. (1993). *Stres Ve Yönetim* (1. Baskı). Ankara: Türkiye Ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları No:253.
26. Eser, N. (1969). *İşletme İlminin Genel Kuralları Cilt 2* (1. Baskı). Ankara: Sevinç Matbaası.
27. Güçlü, N. (2001) Stres Yönetimi, *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(1), 91-109.
28. Gümüştekin, G. E., Öztemiz, A. B., (2004). Örgütsel stres yönetimi ve uçucu personel üzerinde bir uygulama. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23, 61-85.
29. Günal, S. Ö. (2008). *Genel İşletme Ders Notları* (2. Basım). İzmir: Zeus Kitabevi Yayınları.
30. Güney, S. (2006). *Davranış Bilimleri* (3. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıttım.
31. Hangreaves, G. (1999). *Stresle Baş Etmek* (1. Baskı). (Çev. A. C. Akkoyunlu). İstanbul: Doğan Kitapçılık. (Orijinal çalışma basım tarihi 1998).
32. Hughes, B. ve Boothroyd, R. (1997). *Günlük Hayatın Stresine Son* (1. Basım). (Çev: I. Kusun). Ankara: Doruk Yayıncılık (Orijinal çalışma basım tarihi 1997).
33. Işık, E. (2007). *İşletmelerde Mobbing Uygulamaları İle İş Stresi İlişkisine Yönelik Bir Araştırma*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi.
34. Joehr, J. E. (1999). *Stres Altında Başarılı Olmak* (1. Baskı). (Çev: T. Büyük onat). İstanbul: Beyaz Yayınları (Orijinal çalışma basım tarihi 1997).
35. Kağıtçıbaşı, Ç. (1999). *Yeni İnsan Ve İnsanlar* (10. Baskı). İstanbul: Evrim Yayınevi
36. Karakaya, A. (2002). Emniyet Mensuplarının Demografik Özellikleri İle Stres Faktörleri Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma, *Teknoloji Dergisi*, 5(1-2), 71-81.
37. Karalar, R. (2007). *Genel İşletme* (4. Basım). Ankara: Özkan Matbaacılık.
38. Kirista, A. (2004). *Strese Son (Gevşemek ve Pozitif Yaşamak)* (1. Baskı). (Çev: D. Özsoy ve U. Özsoy). İstanbul: Meta Basım Yayım (Orijinal çalışma basım tarihi 1996).
39. Koçel, T. (2007). *İşletme Yöneticiliği* (11. Baskı). İstanbul: Arıkan Basım Yayın Dağıttım.
40. Kumkale, İ. (2008). *Genel İşletme* (2. Baskı). Trabzon: Murathan Yayınevi.
41. Losky, B. (2006). *Sakin Ol Sinirlerine Hakim Ol Stresle Başa Çıkma Yolları* (1. Baskı). (Çev: G. Engin). Ankara: Mess Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 2005).
42. Mackenzie, R. A. (1989). *Zaman Tuzağı* (1. Baskı). (Çev: Y. Güneri). İstanbul: İlgı Yayıncılık (Orijinal çalışma basım tarihi 1989).
43. Makin, P. E. ve Lindley, P. A. (1995). *Pozitif Stres Yönetimi* (1. Baskı). (Çev: A. Arslan). İstanbul: Rota Yayın Tanıtım (Orijinal çalışma basım tarihi 1995).

- 44.Margerison, C. (1989). *Nasıl Bir Yöneticisiniz* (1. Baskı). (Çev: Y. Güneri). İstanbul: İlgi Yayıncılık (Orijinal çalışma basım tarihi 1989).
- 45.Mucuk, İ. (2008). *Temel İşletme Bilgileri* (5.Basım). İstanbul: Türkmen Kitabevi
- 46.Müftüoğlu, T. (1997). *Türkiye’de Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler Sorunlar Öneriler* (1.Baskı). Ankara: EGS Bankası Yayıncılık.
- 47.Öner, U.(Ed.) (2006).*Stresle Başa Çıkma* (1.Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- 48.Özdemir, A. (2003). *İşletme Yönetimi İşletme Bilgisi* (1. Baskı). Ankara:Özkan Matbaacılık
- 49.Özgüven, İ. E. (1982). *Psikolojik Testler*(1.Baskı). Ankara: Sistem Ofset
- 50.Özkaya, M.O.,Yakın, V. ve İkinci T., (2008). Stres Düzeylerinin Çalışanların İş Doyumu Üzerine Etkisi Üzerine Ampirik Bir Araştırma, *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 15(1), 164-180.
- 51.Özmen, İ. (2008).*Hayatın Baskısına Sağlıksız Tepki: Stres* (1.Baskı). İstanbul: Lamia Yayınları.
- 52.Pehlivan, İ.(b.t.).Örgütsel stres kaynakları ve verimlilik.16.12.2000 <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/505/6106.pdf>(ERİŞİM TARİHİ:22.06.2022)
- 53.Rodoplu, G. ve Akdemir, A. (1998). *İşletme Bilimine Giriş* (1.Baskı). Isparta:S.D.Ü.İ.İ.B.F. Yayınları
- 54.Rowshan, A.ve Cüceloğlu, D. (2008). *Stres Yönetimi* (1.Baskı). İstanbul: Sistem Yayıncılık
- 55.Sabuncuoğlu, Z.(2000). *İnsan Kaynakları Yönetimi* (1. Baskı). Bursa: Ezgi Kitapevi Yayınları
- 56.Sabuncuoğlu, Z. ve Tokol, T. (2001). *İşletme* (1.Basım). Bursa: Ezgi Yayınları.
- 57.Saygılı, S. (2008). *Strese Son* (7.Baskı). İstanbul: Elit Kültür Yayınları.
- 58.Sofuoğlu, S. (1994). *Özel Ve Kamu Bankalarında Çalışan Şef Konumundaki Yöneticilerin Çalışma Ortamından Kaynaklanan Stres Düzeylerinin Karşılaştırılmasına Yönelik Uygulamalı Bir Araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi
- 59.Solakoğlu, İ.(2007). *İşletmelerde Mobbing’in Örgütsel Stresle İlişkisi Ve Bir Sağlık Kuruluşunda Uygulama*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi.
- 60.Soyсал, A. (2009). Farklı Sektörlerde Çalışan İş Görenlerde Örgütsel Stres Kaynakları: Kahramanmaraş ve Gaziantep’te Bir Araştırma, *Süleyman Demirel Üniversitesi*
- 61.*İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(2), 333-359.
- 62.Şahin, N. H . (Ed.) (1994). *Stresle Başa Çıkma O lumlu Bir Yaklaşım*(1.Baskı). Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları
- 63.Şimşek, M.Ş. (1995). *İşletme Bilimlerine Giriş* (1. Basım). Konya: Damla Matbaacılık.

Subject Area
Healthcare Management

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 105
PP: 4136-4147

Arrival
11 October 2022
Published
31 December 2022
Article ID Number
66300

Article Serial Number
07

Doi Number
<http://dx.doi.org/10.29228/ssj.66300>

How to Cite This Article
Üstünel, E. (2022).
“Sağlık İletişiminde Medya Çalışması Olarak Pandemi Sürecinde Koronavirüs (Covid-19) Haberlerinin Analizi: Sağlık Politikaları ve Uygulamaları Açısından Etkileri” International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:8, Issue:105; pp:4136-4147

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Sağlık İletişiminde Medya Çalışması Olarak Pandemi Sürecinde Koronavirüs (Covid-19) Haberlerinin Analizi: Sağlık Politikaları ve Uygulamaları Açısından Etkileri ¹

Analysis Of Coronavirus (Covid-19) News During The Pandemic As a Media Study In Health Communication: Its Impact In Terms Of Health Policies and Practices

Emine Üstünel ¹

¹ Doktor., T.C Sağlık Bakanlığı Sağlık Bilimleri Üniversitesi Kartal Dr. Lütfi Kırdar Şehir Hastanesi, Ankara, Türkiye

ÖZET

Bu çalışmada Covid-19'un Türkiye yazılı basınında yer alışı içerik analizi yöntemiyle incelenmiş, sağlık politikaları ve sağlık iletişimi açısından analiz edilmiştir. 1 Aralık 2019 ve 31 Mart 2021 tarihleri arasında Sağlık, Hastalık, Hastane, Sağlık Bakanı, Sağlık Bakanlığı, İl Sağlık Müdürlüğü, Grip, Bağışıklık, Şehir Hastanesi, Tıbbi Cihaz ve İlaç Kurumu, İlaç, genel anahtar kelimeleri ile Korona Virüs, Covid-19, Pandemi, Bilim Kurulu ve Salgın spesifik anahtar kelimeler ile tespit edilen Covid-19 ile ilgili olan 18821 gazete haberi uygun çerçeve ve kodlar ile kategorilerine ayrılıp, Politika Kategorisinde yer alan 4952 haber içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Temel istatistik inceleme frekans dağılımı ve yüzdelik oranlar ile yapılmıştır. Bazı değerlerin çapraz karşılaştırmaları yapılarak aralarında anlamlı bir ilişki olup olmadığına bakılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Sağlık İletişimi, İçerik Analizi

ABSTRACT

In this study, the presence of Covid-19 in the print media was examined by content analysis method and analyzed in terms of health policies and health communication. Searching with general multiple key words; Health, disease, hospital, Minister of health, Ministry of Health, local health authority, flu, City Hospital, Medical Devices and Pharmaceuticals Commission, medicine and specific key words corona virus, Covid-19, pandemic, science board, epidemic 1882 newspaper article was found related to Covid-19 between 1 December 2019 and 31 March 2021. These news divided into categories with appropriate segments and codes and finally 4952 news in the policy category were analyzed with the content analysis method. Statical analysis was made with frequency distribution and percentages. Cross-comparisons was applied to some categories to understand if there was a significant correlation between them.

Keywords: Covid-19, Health Communication, Content Analysis

1. GİRİŞ

2019 Aralık ayında, tüm Dünya, Çin'den başlayan ve o dönemde gizemli zatürre virüsü olarak adlandırılan, Koronavirüs adlı virüs ailesinin yeni üyesi, Covid-19 ile tanışmış oldu. Çin'in Wuhan şehrinden başlayan bu gizemli hastalıkla ilgili tüm dünya medyası, başlarda Çin'den edinilen az bilgi ile bu hastalığı anlamaya çalışmıştır. Kasım 2002'de SARS (Ağır Akut Solunum Yolu Yetersizliği Sendromu) ortaya çıktığında, Çin haber medyası, Şubat 2003 ortasına kadar, hastalığı bildirecek hiçbir haber yapmadığından, bu durum SARS'ın Hong Kong, Singapur, Tayvan, Vietnam ve Kanada'ya yayılmasına neden olmuştur. 18 yıldan fazla bir süre sonra, Covid-19 ile aynı durum tekrarlanmış ve Aralık 2019'un başlarında, koronavirüs salgınının Wuhan şehrinde yayıldığı sırada, Çin haber medyası, Covid-19'un kontrolden çıkmasından sonra, merkezi

hükümet devreye girene kadar, bunu ulusal ve uluslararası olarak gündeme getirmemiştir (Chen & Xu, 2021:153).

2020 Ocak ayına gelindiğinde Çin Hükümeti tarafından karantina ilan edilip karantinadan kaçan ya da karantina tedbirlerine uymayanlara uygulanan sert tedbirlerin medyada yer almasıyla tüm dikkatler Çin'e çevrildi. Dünya medyası bir anda Çin'den gelen Covid-19 salgını haberlerini gündemlerine alarak, tüm ülkelerin hükümetlerinin sağlık otoriteleri tarafından Covid-19 ile ilgili alınan tedbirler, yapılan duyurular manşetlerde uzunca süre, bazı günlerde ise neredeyse tek haber konusu olarak yer almıştır.

Covid-19 salgını, doğası, kapsamı ve potansiyel etkileri bakımından küreseldir ve sağlık krizi olarak değerlendirilmektedir. Sağlık krizleri son on yılı aşkın bir süredir sıklığı ve yoğunluğu artarak devam etmektedir. (Pan & Meng, 2016:95) Ne zaman Covid-19 salgını gibi bir sağlık krizi ortaya çıksa, bilgi akışı çok fazla olmakta ve bu da krizin riskini en aza indirmek için ekstra özen gösterilmesini gerektirmektedir. Bu süreçte Dünya Sağlık Örgütü (WHO), 15 Şubat 2020 tarihinde Koronavirüs ile ilgili olarak, aşırı bilgi ve dezenformasyon yüzünden

¹ Sağlık İletişiminde Medya Çalışması Olarak Pandemi Sürecinde Koronavirüs (Covid-19) Haberlerinin Analizi: Sağlık Politikaları ve Uygulamaları Açısından Etkileri (2022) adlı doktora tezinden oluşturulmuştur.

içinden çıkılmaz hale gelmiş sorun anlamında “İnfodemic” ifadesini kullanarak, yanlış bilgilerin "virüsten daha hızlı yayıldığı" ifade etmiştir. UNESCO’da, Covid-19’a dair yanlış bilgi aktarımının sonuçlarının, siyaset ve demokrasi gibi diğer alanlara kıyasla fazlasıyla ölümcül olduğunu, dolayısı ile bu krizi “yanlış bilgi salgını” (**disinfodemic**) olarak değerlendirmiştir (UNESCO, 2020).

Bu nedenle, pandemiyi, kriz riskini artırmaktan ziyade azaltmaya yardımcı olacak şekilde raporlamak önemlidir (Ogbodo et al., 2020a:257). Basın bu raporlamalarda önemli rol oynamaktadır.

"Sağlık iletişimi", kitle iletişimi, iletişim kampanyaları ve sağlık hizmetleri servisi organizasyonları, ikna, konularını da içerdiğinden pandemi döneminde sıklıkla, araştırmacılar, sağlık politika belirleyicileri ve uygulayıcıları tarafından ilgi görmektedir (Sezgin, 2017:97). Wisconsin-Madison Üniversitesi yaşam bilimleri iletişim bölümü başkanı Brossard, Covid-19’u hafifletecek davranışları teşvik etmek için, araştırma tabanlı stratejiler ortaya koyarak ikna bilimi ile bunun başarılabileceğini savunmaktadır (Abbasi, 2020:1271-1272). Dolayısı ile kitle iletişimi yoluyla sağlık iletişiminin sağlanması son derece önem kazanmaktadır.

En etkili yazılı medya unsurlarından olan gazeteler, medya söyleminde önemli bir role sahiptirler. Habermas'ın (1989) çalışmalarında gazeteler, kamusal alanın ve demokratik söylemin merkezi bir kurumu olarak ele alınmıştır. Bu bağlamda gazetelerin üç temel işlevi olduğu söylenebilir, gazeteler, gözcü olarak, politika şekillendirici olarak (tanıtım fikirleri ve kanal tartışmaları) ve öğretmen olarak (görüş ve bilgi sağlama) hareket ederler (Burak, 2018:55-57).

Medya, gündemler belirleyerek ve çerçeveler yaratarak halkın anlayışını etkiler. Çerçevelemeyi anlamak, halk sağlığı politikası tartışmalarının medyada nasıl oynandığını aydınlatır. Bununla birlikte, medyanın rolü, yeni bir gündem kaynağından ziyade, yasama organlarında halihazırda oluşturulmuş gündemler için de iletişim açısından bir kanaldır (Patterson et al., 2015).

Politika modellerinde kitle iletişim araçlarının rolünü anlamak değerlidir. Howland ve meslektaşları (2006), Lasswell'in (1956; 1965) çalışmasındaki ortak köklerine ve içerik analizinin politika teorisine katkısına rağmen, literatürün medya içerik analizi ve politika teorisi arasında çok az resmi bağlantı sunduğunu gözlemlemişlerdir (Patterson, 2020:25-26).

Pandemi dönemlerinde ve sonrasında, Covid-19 politikalarıyla ilgili olarak "neyin yanlış gittiğinin" sistematik bir analizi bilim camiasının sorumluluğunda olup ek olarak, akılcı bilimi desteklemek ve ulusal politikalar oluşturmak için politikacılarla birlikte çalışmak son derece kritik öneme sahiptir (Miller, 2020:2256). Pandemi döneminde sağlık iletişimi ile disiplinler arası işbirliği kapsamında, sağlık iletişiminin içeriğinde olan, sağlık iletişiminin bireyleri, toplumları, sağlık uzmanlarını ve politika yapıcılarını etkileme ve desteklemede, belirli grupların uyum sağlamasını temin etme ve davranışlarını geliştirmede, sağlıkla ilgili sonuçları geliştirmeye yol açacak sosyal ya da idari değişikliklerde oynadığı rolün büyük olduğu görülmektedir (Sezgin, 2017:97). Salgın hastalıklarla ilgili ulusal ya da uluslararası sağlık iletişimi stratejileri belirlenirken tüm bu noktaların dikkate alınması gerekmektedir.

2. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ

Haber medyası, halk sağlığı konularında sağlık politika uygulamaları karar verme süreçlerine katkıda bulunması, ayrıca alınan kararların kamuya iletilmesinde, hesap verebilirliğin oluşturulmasında, kamu algılarının şekillendirilmesinde, haber raporlarının sayısı, içerikleri ve haber tonlarıyla merkezi bir rol oynamaktadır (Mach et al., 2021:9).

Kitle iletişim araçları, hangi konuların halka sunulduğunu ve bunların nasıl temsil edildiğini etkiler. Çerçeveleme adı verilen süreçte medya, sorunları seçici bir şekilde sunarak, hangi bileşenlerin bahsedileceğini veya atlanacağını seçerek sorunları, nedenleri ve çözümleri inşa eder. Medya, gündemler belirleyerek ve çerçeveler yaratarak halkın anlayışını etkiler. Çerçevelemeyi anlamak, halk sağlığı politikası tartışmalarının medyada nasıl şekillendirildiğini aydınlatır. Bununla birlikte, medyanın rolü, yeni bir gündem kaynağından ziyade, yasama organlarında halihazırda oluşturulmuş gündemler için de bir kanaldır (Patterson et al., 2015).

Bu araştırma, Covid-19 pandemisi ile ilgili bilimsel çalışmalara yeni katkılar sağlayacak olup, Türkiye basınında Covid-19 ile ilgili gazete haberlerinin analiz edilmesi, temaların belirlenmesi, nasıl çerçvelendiğinin anlaşılması, medya tartışmalarına katılan tarafların belgelemesi, yazılı basın vasıtasıyla sağlık iletişimi açısından yaşanan durumun analiz edilmesi ve Covid-19 sürecinde uygulanan politikaların basında yansımalarının incelenmesi açısından önemlidir.

Araştırmada yanıtı aranan sorular şunlardır: a) Covid-19 Türkiye ulusal ve yerel gazetelerinde hangi ana temalar ve/veya kategorilerde temsil edilmiştir? b) Türkiye’de Aralık 2019 ile 31 Mart 2021 tarihleri arasında Covid-19,

Gazete Haberlerinde hangi sıklıkta yer almıştır? c) Covid-19 ile ilgili Politika Kategorisinde yer alan haberlerin aylara göre dağılımı nasıldır ve hangi aylarda daha çok haber yapılmıştır? d) Politika kategorisinde yer alan Covid-19 haberleri, Olumlu haber tonunda mı yoksa Olumsuz haber tonunda mı yer aldı, Olumlu veya Olumsuz haberlerde aylara göre farklılık var mı? e) Politika kategorisindeki gazete haberlerinin ulusallık durumları nedir? f) Politika kategorisindeki gazete haberleri yönetim düzeylerine göre nasıl şekillenmiştir? g) Politika kategorisinde yer alan Covid-19 ile ilgili haberlerin, kaynak olarak haber aktörleri kimlerdir? h) Politika kategorisinde yer alan haberler ile Sağlık Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Cumhurbaşkanlığı gibi merkezi yönetim organları tarafından çıkarılan genelge ve resmi yazıların aylara göre dağılımı nasıldır? ı) Ülkemizde aylara göre Covid-19 vaka sayıları ile merkezi yönetim tarafından çıkarılan sağlık politika uygulamaları ve politika kategorisindeki gazete haberlerinin aylara göre dağılımı nasıldır?

3. YÖNTEM

Aralık 2019-31 Mart 2021 tarihleri arasında Covid-19 ile alakalı 18.821 haber için sayısal göstergelere sahip bir veri tabanı kurulmuş ve çözümlenmiştir. Veri tabanı içinde ifade edilebilen değişkenlerin analizi için betimleyici istatistikler kullanılmıştır. Betimleyici istatistik uygulamaları olarak; frekans tabloları, yüzdeler dağılımlar ve çapraz karşılaştırmalar yapılmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkileri araştırmak için ise ki kare testi yapılarak tespit edilebilen anlamlı ilişkiler gösterilmiştir.

Çalışmada verilerin analizi veri toplama aşamasında başlamıştır. Haber İzleme Ajansından alınan ulusal, yerel gazete haberleri birincil veri kaynakları olarak Excel sayfasına aktarılmış ve üzerinden analiz çalışması başlamıştır. Burada içerik analizi yöntemi kapsamında haber kategorileri oluşturulmuş ve elde edilen verilerde ölçek olarak daha çok sınıflama ölçeği kullanılmıştır. Duruma göre karşılaştırma ve anlamlı ilişki boyutlarını da görebilmek üzere, sıralama ve oranlı ölçeklerden de yararlanılmıştır.

Bu süreçte üç kodlayıcı ile birlikte haberin doğru kategoriye alınabilmesi için birlikte çalışılmıştır. Her haberin tek bir kategoriye girebilmesi için sadece başlığa bakarak karar vermek yerine haberin tamamının okunması ve özetinin oluşturulması yoluna gidilmiştir. Ardından her kategoriye birer kod verilerek ana kodlar oluşturulmuştur. Her bir kategorinin içeriği tanımlanmış ve bir den çok araştırmacı olduğundan üç araştırmacının da anlayabileceği, aynı kategoride değerlendirilmesini sağlayacak kesin ayrıntılı kurallar oluşturulmuştur ve bu kurallar çerçevesinde Kategori Kitapçığı oluşturulmuştur. Böylece her kodlayıcı okuduğu haberin hangi kategoriye girdiğini bu kitapçığa bakarak her bir kodlayıcının aynı kodu vermesi sağlanmıştır.

Kategoriler konuya göre oluşturulmuş olup, toplamda 13 kategori belirlenmiştir. Bu haber kategorileri: Politika, Ekonomi, Çevresel, İnsani ilgi, Suç-Sahte haber, Test-Tanı-Tedavi-Vaka, Eğitim, Sağlık bilgisi, Seyahat Engeli ve Turizm, Dünya Covid-19, Maske, Köşe yazısı ve Diğer kategorilerinden oluşmaktadır. (Id et al., 2021);Aksoy, 2021; Davis Kempton, 2019; Ogbodo et al., 2020; Patterson & Charles, 2020; Adiprasatio & Larasati, 2020)

İçerik analizinde sınıflama sisteminde tutarlılığının sağlanması için kodlayıcılar arasındaki görüş birliği, Huberman ve Miles (1994) tarafından önerilen “görüş birliği / (görüş birliği + görüş ayrılığı)” x 100 formülü ile aynı kodlarla kodlanmış tüm bölümlerin yüzdesi hesaplanır makul güvenilirlik için genel bir kural olarak yüzde 80 anlaşma önerilmiş olup (Bradley et al., n.d.) formülasyonu aynı olmakla beraber, başka çalışmalar da yapılan kategorileştirme işleminde yüzde 90 uyum varsa kodlayıcılar açısından güvenilirlik sağlanmış olarak kabul edilmektedir. Formül ile kodlayıcılar arası güvenilirlik 0,90 üzeri hesaplanırsa da ikiden fazla kodlayıcının olduğu durumlarda kullanılan Fleiss Kappa Kodlayıcılar arası güvenilirlik yüzdeleri ile de üç kodlayıcının da güvenilirlikleri hesaplanmıştır.(Kato et al., 2016:2) Fleiss Kappa ile yapılan kodlayıcılar arası güvenilirlik değerleri, tüm aylardan alınan örneklem neticesinde 0,90 ve üstü değerinde, çok yüksek uyum gücü bulunmuştur.

4. BULGULAR

Aralık-2019'dan 31 Mart 2021 tarihine kadar olan dönemde Türk basınında Covid-19 gazete haberleri.

Tablo 1. Türk basınında covid-19 gazete haberlerinin aylara göre dağılımı

Tarih	Haber Sayısı	% Oranı
2019 Aralık	6	0.03
2020 Ocak	114	0.61
2020 Şubat	654	3.47
2020 Mart	2,451	13.02
2020 Nisan	973	5.17
2020 Mayıs	1,013	5.38
2020 Haziran	1,365	7.25
2020 Temmuz	1,229	6.53
2020 Ağustos	1,482	7.87
2020 Eylül	1,114	5.92
2020 Ekim	1,541	8.19
2020 Kasım	1,245	6.61
2020 Aralık	1,702	9.04
2021 Ocak	1,538	8.17
2021 Şubat	1,060	5.63
2021 Mart	1,334	7.09
Toplam	18,821	100

Aralık 2019'dan Mart 2021 tarihine kadar geçen dönemde en çok haberin 2.451 haber ile (%13,02'si) Mart 2020'de yapıldığı, diğer aylar ise sırasıyla, 1702 haber ile (%9,04) Aralık 2020, 1541 haber ile (%8,19) Ekim 2020, 1538 haber ile (%8,17) Ocak 2021, 1.482 haber ile (%7,87) Ağustos 2020, 1.365 haber ile (%7.25) Haziran 2020 olmuştur.

Tablo 2. Politika kategorisinde yer alan haberlerin aylara göre dağılımı

Tarih	Haber sayısı	% Oranı
2019-Aralık 2020 Ocak	76	1,53
2020 Şubat	294	5,94
2020 Mart	660	13,33
2020 Nisan	434	8,76
2020 Mayıs	372	7,51
2020 Haziran	410	8,28
2020 Temmuz	336	6,79
2020 Ağustos	460	9,29
2020 Eylül	325	6,56
2020 Ekim	432	8,72
2020 Kasım	318	6,42
2020 Aralık	270	5,45
2021 Ocak	93	1,88
2021 Şubat	191	3,86
2021 Mart	281	5,67
Toplam	4952	100,0

Politika Kategorisi, Covid-19 ilişkili toplam gazete haberlerinin (18.821 haber) %26,31'ini (4.952 haber) oluşturmaktadır. Politika kategorisinin en fazla olduğu ay, 660 gazete haberi ile Mart 2020 olup, toplam Politika kategorisinde yer alan gazete haberlerinin %13,33'nü oluşturmaktadır. Araştırmanın zaman aralığı olan Aralık 2019 ile Mart 2021 arasındaki süreçte, Politika Kategorisine alınan 4.952 gazete haberinden, en çok haberin yapıldığı Mart 2020'nin, dünyada pandeminin ilan edildiği 11 Mart 2020 tarihi ve ülkemizde de görülen ilk Covid-19 vakasının ilan edildiği tarih 11 Mart 2020 tarihi olması sebebiyle, mart ayının tüm araştırma döneminde en fazla gazete haberi yapılan ay olmasına neden olmuştur. Ayrıca mart ayında ülkenin merkezi yönetim sistemleri tarafından pandemi krizine ilişkin ivedi alınan kararlar ve sağlık politika uygulamaları basında sık sık haber olmuştur.

Tablo 3. Politika kategorisinde yer alan haberlerin olumluluk durumlarına göre dağılımı

Olumluluk Durumu	Sayı	% Oranı
Olumsuz	3.788	76,5
Olumlu	1.164	23,5

Olumlu/Olumsuz haber kategorisinde, haberin içeriği insan sağlığını teşvik edici, öğretici, ya da bir olayı gelişmeyi tarafsızca haber verir nitelikte ise olumlu, insan sağlığına aykırı, yanlış sahte haberlerin olduğu, yapılan işleri korku tonunda veren, karamsarlık yaratabilecek, haberler ise olumsuz olarak değerlendirilmiştir. Araştırmanın zaman aralığı olan Aralık 2019 ile Mart 2020 arasında toplam 4952 haberin 76,5'i olumsuz tonda, %23,5'i ise olumlu tonda gerçekleşmiştir.

Tablo 4. Politika kategorisinde yer alan haberlerin yönetim düzeylerine göre dağılımı

Yönetim Düzeyi	Sayı	% Oranı
Makro	2960	59.77%
Mikro	1992	40.23%

Makro Yönetim Düzeyinde Cumhurbaşkanlığı, Sağlık Bakanlığı, Bakanlıklar ve bağlı kuruluşlar düzeyinde ülke politikasını belirleyecek yönetsel kararlar ve uygulamaları ve bu yönetim düzeylerinden yapılan açıklamaları, içeren gazete haberleri olup, Mikro yönetim düzeyinde de il, ilçe, belediyeler gibi yerel ve bölgesel yönetim düzeylerinden yapılan açıklamaları içeren gazete haberleri içermektedir. Politika kategorisinde yer alan haberlerin %59,77'sinin Makro yönetim düzeyinde olup, %40,2'sinin ise mikro yönetim düzeyinde olduğu görülmektedir.

Tablo 5. Politika kategorisinde yer alan haberlerin ulusallık durumlarına göre dağılımı

Ulusallık Durumu	Sayı	% Oranı
Ulusal	2677	54.06%
Uluslararası	2275	45.94%

Politika kategorisinde yer alan gazete haberleri yurt içindeki olaylarla ilgili ise Ulusal, Dünya ile ilgili ise Uluslararası olarak değerlendirilmiştir. Toplamda 4952 haberin %54,1'i Ulusal olarak sınıflandırılırken, %45,9'u ise uluslararası olarak sınıflandırılmıştır.

Tablo 6. Politika kategorisinde yer alan haberlerin yönetim düzeylerine göre ulusallık durumları

Yönetim Düzeyi	Ulusallık Durumu				Toplam Sayı	Toplam Yüzde
	Ulusal Haber Sayısı	Ulusal Yüzde	Uluslararası Haber Sayısı	Uluslararası Yüzde		
Makro	1693	34,18%	1267	25,58%	2960	59,77%
Mikro	984	19,87%	1008	20,35%	1992	40,22%
Toplam	2677	54,06%	2275	45,94%	4952	100%
Ulusallık/ Makro-Mikro		Value	df.	Asymp. Sig. (2-sided)		
Pearson Chi-Square		29,157a	1	0,000		

Haberlerin ulusallık durumları ve yönetim düzeyleri karşılaştırıldığında ki-kare testi sonuçlarında anlamlılık değeri %0,5'in altında kaldığından aralarında anlamlı bir ilişki vardır. Mikro yönetim düzeyinde hem ulusal hem de uluslararası kategorideki haberler hemen hemen eşit sayıda olurken, ancak Makro yönetim düzeyinde yer alan gazete haberleri daha çok ulusal içerikli gazete haberleri olmuştur.

Tablo 7. Politika kategorisinde yer alan haberlerin yönetim düzeylerine göre olumsuz ya da olumlu olma durumları

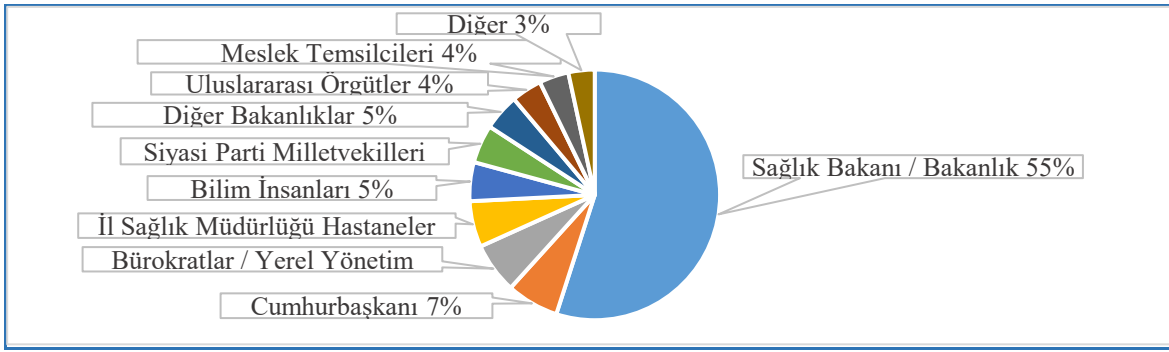
Yönetim Düzeyi	Ulusallık Durumu				Toplam Sayı	Toplam Yüzde
	Olumsuz Haber Sayısı	Olumsuz Haber Yüzdesi	Olumlu Haber Sayısı	Uluslararası Yüzde		
Makro	2352	47,49%	608	12,28%	2960	59,77%
Mikro	1436	29,00%	556	11,22%	1992	40,22%
Toplam	3788	76,49%	1164	23,50%	4952	100%
Ulusallık/ Makro-Mikro		Value	df.	Asymp. Sig. (2-sided)		
Pearson Chi-Square		35,980 ^a	1	0,000		

Politika kategorisinde yer alan gazete haberlerinin yönetim düzeyleri ile olumluluk durumları karşılaştırıldığında ki-kare testi sonuçlarında yönetim düzeylerinde anlamlılık değeri %0,5'in altında kaldığından aralarında anlamlı bir ilişki vardır. Makro ve mikro düzeyde yapılan olumlu haberlerin hemen hemen eşit sayıda olduğu gözlemlenirken olumsuz makro haberlerin, olumsuz mikro haberlere göre neredeyse iki kat olduğu dikkat çekmektedir.

Tablo 8. Politika kategorisinde yer alan haberlerin ulusallık durumlarına göre olumlu ya da olumsuz olma durumları

	Ulusallık Durumu				Toplam Sayı	Toplam Yüzde
	Ulusal Haber Sayısı	Ulusal Yüzde	Uluslararası Haber Sayısı	Uluslararası Yüzde		
Olumsuz	2061	41,61%	1727	34,88%	3788	76,49%
Olumlu	616	12,44%	548	11,07%	1164	23,51%
Toplam	2677	54,06%	2275	45,94%	4952	100%
Ulusallık/ Makro-Mikro		Value	df.	Asymp. Sig. (2-sided)		
Pearson Chi-Square		,793 ^a	1	0,373		

Politika kategorisinde yer alan haberlerin ulusal veya uluslararası olma durumları ile haberlerin olumlu ya da olumsuz olmaları ile ilgili bu karşılaştırmanın ki-kare testi sonuçlarında anlamlılık değerinin %0,5'in altında kalmadığından aralarında anlamlı bir ilişki yoktur.

Şekil 1. Gazete haberlerinin aktörlere göre dağılımı

Araştırmanın tarih aralığı olan Aralık 2019 ile 31 Mart 2021 tarihleri arasında ulusal ve yerel basında yer alan gazete haberlerinde haberlerin kaynakları kapsamında, haberlerin aktörleri dokuz grupta toplanmıştır. Politika kategorisinde yer alan 4952 haberin Aktörlere göre dağılımına baktığımızda %55'nin Sağlık Bakanı ve Sağlık Bakanlığı kaynaklı olduğu görülmektedir. Sırasıyla %7'si Cumhurbaşkanı, %6'sının Bürokratlar ve yerel yönetim, %6'sının İl Sağlık Müdürleri ve Hastaneler, %5'i Bilim İnsanları, %5'nin Siyasi Parti Milletvekilleri, %5'i Diğer Bakanlıklar, %4'ü Uluslararası Örgütler, %4'ü Meslek Temsilcileri ve %3 diğer olarak dağılmaktadır.

Tablo 9. Vaka sayıları, politika haber sayıları ve sağlık politika düzenlemelerinin aylara göre dağılımı

Tarih	Vaka Sayısı	Oran	Politika Haber Sayıları	Oran	Politika Düzenleme Sayıları	Oran
2019 Aralık 2020 Ocak	0	0.00%	76	1.53%	1	0.35%
2020 Şubat	0	0.00%	294	5.94%	2	0.70%
2020 Mart	13,531	0.96%	660	13.33%	50	17.48%
2020 Nisan	106,853	7.52%	434	8.76%	52	18.18%
2020 Mayıs	57,089	4.02%	372	7.51%	37	12.94%
2020 Haziran	142,817	10.05%	410	8.28%	42	14.69%
2020 Temmuz	88,056	6.19%	336	6.79%	15	5.24%
2020 Ağustos	182,077	12.80%	460	9.29%	11	3.85%
2020 Eylül	136,586	9.60%	325	6.56%	8	2.80%
2020 Ekim	238,781	16.79%	432	8.72%	11	3.85%
2020 Kasım	262,084	18.43%	318	6.42%	10	3.50%
2020 Aralık	142,973	10.05%	270	5.45%	17	5.94%
2021 Ocak	15,359	1.08%	93	1.88%	11	3.85%
2021 Şubat	17,940	1.26%	191	3.86%	7	2.45%
2021 Mart	17,903	1.25%	281	5.67%	12	4.20%
Toplam	1.422.049	100.00%	4952	100.00%	286	100.00%

Pandeminin ilk aylarında vaka sayılarının Mart 2020 (n 13.531) ve Nisan 2020'de (n 106.853) araştırma süresinde yer alan diğer aylara göre nispeten düşük olduğu, ancak aynı aylarda politika kategorisi haber sayılarının (2020 Mart n 660 /2020 Nisan n 434) en yüksek aylar olduğu, sağlık politika düzenlemeleri açısından da (2020 Mart n 50 / 2020 Nisan n 52) en yüksek aylar olduğu görülmüştür. Ayrıca araştırmanın zaman aralığı olan Aralık 2019 ile Mart 2021 arasında bir diğer politika düzenleme sayısının yüksek olduğu ay Haziran 2020'dir (n 42). Haziran 2020'de Covid-19 vaka sayısı 142.817 vaka ile Mart 2020 ve Nisan 2020'den fazla olarak gerçekleşmiş ancak haber sayısı nispeten daha düşük (410 haber) olarak gerçekleşmiştir. Vaka sayısının en yüksek olduğu 2020 Kasım ayında (262.084 kişi) Covid-19 olmuş ancak politika haber sayısı 318 haber olarak gerçekleşmiştir. Kasım 2020'de sağlık politika düzenlemesi 10 düzenleme olarak gerçekleşmiştir. Aylara göre gazete haber sayısı artışını, vaka sayılarının artışından çok, yapılan sağlık politika düzenleme sayısının etkilediği görülmektedir.

5. TARTIŞMA

Bu çalışmada, Aralık 2019 ile 31 Mart 2021 tarihleri arasında Türkiye'de ulusal ve yerel gazetelerde yer alan ve Covid-19 ile ilgili olan 18.821 gazete haberi, oluşturulan kategori kitapçığına bağlı kalınarak temalarına göre on üç kategoriye ayrılmıştır. Oluşturulan kategoriler daha önce yapılan çalışmalardan örnek alındığı gibi bu çalışmada konuya özgü kategorilerde oluşturulmuştur. Bu kategoriler, Politika, Ekonomi, Çevresel, İnsani İlgisi, Suç- Sahte Haber, Test-Tanı-Tedavi-Vaka, Eğitim, Sağlık Bilgisi, Seyahat Engeli ve Turizm, Dünyada Covid-19, Maske, Köşe Yazısı, Diğer başlıklarında temsil edilmiştir.

Ogboro ve arkadaşları tarafından yapılan çalışmada, sekiz lider global medyanın ABD'den, News York Times ve CNN; Afrika'dan, The Punch, Asia, People's Daily; Avrupa'dan, BBC, Daily Mail, Vatican News ve Le Monde gazeteleri 29 Aralık 2019 ile 29 Nisan 2020 tarihleri arasında, Covid-19 küresel medya haber çerçevesinin içerik analizi ile incelenmesi sonucu, küresel medyanın Covid-19'u bildirmek için benimsediği baskın çerçeveler ile

küresel medyanın Covid-19'u ele alma dilinin nasıl olduğunu ortaya koymaya çalışmışlardır. Bu çalışmada 6.145 gazete haberi için dokuz çerçeve belirlenmiştir. Bunlar, Ekonomik Sonuçlar, Ahlak/Dini Çerçeveyi, İnsani İlgi, Çatışma ve Sorumluluğun Atfedilmesi, Siyasallaşma, Etnikleşme, Korku/Korkaklık ve Umut çerçeveleri olmuştur. Medyada en çok insani ilgi ve korku/korkaklık çerçevesi ile yer almıştır (Ogbodo et al., 2020a:259-266).

Bu çalışmada Türk basınında Covid-19 gazete haberlerinin araştırmanın zaman aralığı olan Aralık 2019'dan, Mart 2021 tarihine kadar geçen dönemde 18.821 haberden en çok haberin 2.451 haber ile (%13,02'si) Mart 2020'de yapıldığı, diğer pik yapan aylar ise, 1.482 haber ile (%7,87) Ağustos 2020, 1541 haber ile (%8,19) Ekim 2020, 1702 haber ile (%9,04) Aralık 2020, 1538 haber ile (%8,17) Ocak 2021 ayları olmuştur. Mart 2020 DSÖ tarafından pandeminin ilan edildiği ay olup, Ülkemizde de 11 Mart 2020 tarihinde ilk Covid-19 vakasının görüldüğünün ilan edildiği aydır.

Kanada, Birleşik Krallık ve ABD'nin Covid-19 ile ilgili gazete kapsamlarını inceleyen çalışmada, Mart 2020 ve 15 Ağustos 2020 tarihleri arasında, Covid-19 haberciliği, üç ülkenin siyasi yelpazesini kapsayan on iki gazetede 1331 örneklenmiş makale ile Covid-19 basılı ve çevrim içi gazete haberleri değerlendirilmiş olup, Covid-19 ile ilgili yayınların Mart 2020'de önemli ölçüde arttığı ve daha sonra Mayıs ve Haziranda kademeli olarak azaldığı, Haziran ve Temmuz aylarında ABD'de Covid-19 vakalarındaki dramatik artış sırasında bile toparlanmadığı görülmüştür (Mach et al., 2021:7-8).

Araştırmamızda, Politika Kategorisi, Covid-19 ilişkili toplam gazete haberlerinin (18.821 haber) %26,31'ini (4952 haber) oluşturmaktadır. Araştırmanın zaman aralığı olan Aralık 2019 ile Mart 2021 arasındaki 16 aylık süreçte, Türk basınında politika kategorisinde yer alan gazete haberlerinin en fazla olduğu ay, 660 gazete haberi ile Mart 2020 olup, toplam politika kategorisinde yer alan gazete haberlerinin %13,33'nü oluşturmaktadır. 11 Mart 2020 Dünyada pandeminin ilan edildiği tarih olması ve ülkemizde de görülen ilk Covid-19 vakasının ilan edildiği tarih 11 Mart 2020 tarihi olması sebebiyle, Mart ayının tüm araştırma döneminde politika kategorisinde Covid-19 ile ilgili en fazla gazete haberi yapılan ay olmasına neden olmuştur. Alınan sağlık politika kararları, hükümetin merkezi yönetim aktörleri tarafından haber medyasına bilgilendirme amaçlı sunulmuştur.

Pandemi Sürecinde Yabancı Medya Ajanslarının Twitter Paylaşmalarının İçerik Analizi: BBC Türkçe, DW Türkçe ve Independent Türkçe Örnekleri adlı çalışmada, BBC, Deutsche Welle ve Independent'ın Türkiye temsilciliklerinin 15 Mart-10 Nisan 2020 tarihleri arasındaki Twitter hesaplarından yapılan Covid-19 ile ilgili 1118 paylaşımı kapsamaktadır. Hesapların ilgili Twitter paylaşımında her bir paylaşımın konuyu hangi tematik çerçeveden ele aldığı dört baskın çerçeve kullanılarak kamu, sağlık, siyaset ve ekonomi, olmak üzere 4 farklı çerçeveye göre kodlanmıştır. Çalışmada tüm hesaplarda Covid-19 ile ilgili paylaşımların konunun ele alınış çerçevesine göre dağılımı ağırlıklı olarak sağlık (%33) ve kamu (%35) tematik çerçevelerinden bununla beraber incelenen hesapların tüm paylaşımlarının %22'si siyaset ve %10'u ekonomi çerçevesinden yapılmaktadır (Yerlikaya, 2021:95-101).

Araştırmanın zaman aralığı olan Aralık 2019 ile Mart 2021 arasında toplam 4952 haberin %76,5'i olumsuz tonda, %23,5'i ise olumlu tonda gerçekleşmiştir. Politika kategorisindeki haberler, haber tonuna göre ayrıldığında, olumlu gazete haberleri, araştırma süresince (Ocak-Şubat 2021 ayları hariç), olumsuz haberi geçecek oranda değildir ve aradaki fark oldukça fazladır. Olumsuz haber en fazla Mart 2020'de %13,22 olarak gerçekleşmiştir. Olumsuz haberin en düşük olduğu ay %0,89 ile Ocak 2021'dir. Nisan 2020, Politika kategorisinde hiç olumlu tonda gazete haberinin olmadığı görülmektedir. Olumlu tonda yapılan gazete haberlerinin sayısı, ilk kez Ocak 2021'de Olumsuz tonda yapılan gazete haberlerinin sayısını geçmiştir. Aynı şekilde Şubat 2021'de olumlu haberlerin, olumsuz haberlerden fazla olduğu aydır.

Covid-19 haberciliği ve sosyal medya çağında etkileşim: *Xinhua Haber Ajansı ile The Paper'in Karşılaştırılması* adlı makalede, Çin'in Xinhua Haber Ajansı (parti kontrollü) ve The Paper (piyasa odaklı), adlı haber ajanslarının **23 Ocak 2020'den 23 Nisan 2020'ye** kadar Covid-19 konulu Xinhua Haber Ajansından 184 haber, The Paper'dan 158 haberin, haber tonlarının karşılaştırılması yapılmıştır. Çalışmada, parti kontrollü haber medyasının olumlu (%69,02) hikaye tonları oluşturmaya daha fazla önem verirken The Paper'da olumlu haber tonu %24,05 olmuştur. Piyasa odaklı haber medyası The Paper tarafsız veya eleştirel hikaye tonlarına (%72,78) odaklandığı görülmüştür. Her iki haber ajansının negatif tondaki haber sayıları çok düşük kalmıştır (Xinhua %3,80, The Paper %3,16). Çin'deki haber medyasının olumsuz haber raporlaması yapmalarına izin verilmemektedir (Chen & Xu, 2021:163).

Politika kategorisinde yer alan gazete haberleri, yurt içindeki olaylarla ilgili ise Ulusal, Dünya ile ilgili ise Uluslararası olarak değerlendirilmiştir. Toplamda 4952 haberin %54,1'i Ulusal olarak sınıflandırılırken, %45,9'u ise uluslararası olarak sınıflandırılmıştır. En çok haberin yapıldığı Mart 2020'de ulusal olarak kabul edilen haber oranı %9,82 ile en yüksek ay olup, yine aynı ayda uluslararası haber oranı %3,51 olarak gerçekleşmiştir. Haziran 2020'de uluslararası haberler %4,36 olarak gerçekleşmiş ve ulusal haber %3,92 ile geride kalmıştır.

İnternet Haberciliğinde Koronavirüs Salgınının Sunum Biçimi adlı çalışmada en çok ziyaretçiye sahip olan ensonhaber.com ve hurriyet.com.tr internet haber sitelerinin 11 Mart 2020 tarihinden başlanarak bir aylık süreç içerisinde yayımlanan haberler kategorilerine ayrılarak değerlendirilmiş olup, bu kategoriler içinde olan İç haber ve dış haber olarak adlandırılan kategoriye göre 1 aylık süreçte virüsün küresel bir sorun olması nedeniyle medyanın ilgisi yurt içindeki gelişmelere olduğu kadar yurtdışındaki gelişmelere de olmuştur, %55.5 iç haber, %44.5 dış haberler aktarıldığı tespit edilmiştir (Öztunç, 2020:2836).

Politika kategorisinde yer alan haberlerin %59,8'i Makro yönetim düzeyinde olup, %40,2'sinin ise mikro yönetim düzeyinde olduğu görülmektedir. Makro yönetim düzeyinde en çok haber %10,26 ile 2020 Mart ayında yapılmıştır. Mart ayı ülkemizde ve dünyada pandeminin ilan edildiği tarih olup, dolayısı ile pandeminin etkilerini azaltıcı tedbirler için merkezi yönetim tarafından çıkartılan ve uygulamaya konulan sağlık politika kararlarının haber yapıldığı ay olmuştur. Mikro yönetim düzeyinde en çok yapılan haber ise il geneli yapılan, vali, belediye başkanı, il sağlık müdürü gibi yerel yönetimlerin yaptığı açıklama ve alınan kararları içeren gazete haberleri olup, %4,5 ile Ekim 2020'de olmuştur.

ABD'de Ocak 2020'den Temmuz 2020'ye kadarki sürede federal, eyalet ve yerel yönetimlerinin almış olduğu yasal kararları ve sağlık uygulama politikalarını inceleyen çalışmada, Mart ortası ile Nisan başı arasında neredeyse her gün devlet yeni kısıtlama emirleri ortaya çıktı. Yasal faaliyetler kapanışlar ve sosyal mesafe kısıtlamaları ile başlayıp, ardından bu önlemleri hafifletmeye ve işletmeleri yeniden açmaya doğru ilerledi. Haziran ayında Covid-19 vakalarının yeniden artmasıyla birlikte, devletler yeniden açılma planlarını askıya aldı, daha katı kısıtlama politikalarına geri döndü, hatta 1 Temmuz 2020'ye kadar yedi eyalette olduğu gibi yeniden açılan işletmeleri kapattı. Birçok yerleşim yeri de Covid-19'a yanıt olarak önlemler aldı ve 1 Temmuz 2020'ye kadar 850'den fazla ilçe ve 500 şehir bunu yaptı (Cloud et al., 2020:18).

Çalışmamızda, Politika kategorisinde yer alan 4.952 haberin aktörlere göre dağılımına baktığımızda %55'nin Sağlık Bakanı ve Sağlık Bakanlığı kaynaklı olduğu görülmektedir. Sırasıyla %7'si Cumhurbaşkanı, %6'sının Bürokratlar ve yerel yönetim, %6'sının İl Sağlık Müdürleri ve Hastaneler, %5'i Bilim İnsanları, %5'nin Siyasi Parti Milletvekilleri, %5'i Diğer Bakanlıklar, %4'ü Uluslararası Örgütler, %4'ü Meslek Temsilcileri ve %3 diğer olarak dağılmaktadır.

Covid-19 Döneminde Habercilik; Haziran 2020'den Sonra Geçilen Yeni Normalleşme Sonrası Salgın Ve Salgın Bağlantılı Haberlerin Çözümlemesi adlı çalışmada, Haziran Temmuz Ağustos ve Eylül aylarından seçilen dört gün üzerinden 312 haber ile yapılan çalışmada haberin kaynağı/ aktörü 54 haber ile (% 17.31) Sağlık Bakanlığı/ Sağlık Bakanı olmuştur. Ardından 34 haber ile Cumhurbaşkanlığı/Cumhurbaşkanı %10.90, Muhalif siyasi aktörler 32 haber ile %10.26 olarak gerçekleşmiştir (Yıldırım, 2021:68-70).

Covid-19 Haberlerinde Siyasi Kutuplaşmanın Yansımaları: Hürriyet ve Gazete Pencere Üzerine Bir İnceleme adlı makalede, 1 Ağustos 2020 tarihi ile pandeminin ikinci zirve noktasına ulaştığı 30 Eylül 2020 tarihleri arasında Türkiye'deki ana akım ve alternatif medyayı temsilen 2 gazetenin (Gazete Pencere ve Hürriyet) Covid-19 pandemisi ile ilgili yayımlanan ilk sayfa haberleri (n 235) analiz edilmiştir. Çalışmanın Covid-19 Haberlerinde Siyasi Aktörlerin ve Bilim İnsanlarının Temsil Oranları adlı bölümünde Covid-19'a ilişkin yapılan haberlerin %40,85'i valilik ve bakanlıklar gibi resmi kurumlar ve büyük bir bölümü iktidar kanadından olan siyasi kişiler yer almaktadır. Haberlerde bilim insanların temsil oranı ise %20,85'dir. Covid-19 haberlerinde siyasetçiler, bilim insanlarından daha fazla temsil edildiği görülmüştür (Şirvanlı, 2021:1022-1024).

Araştırmanın zaman aralığı olan Aralık 2019 ile Mart 2021 tarihleri arasında, Politika kategorisinde yer alan 4.952 haberin aylara göre ve sağlık politika karar ve uygulamalarına göre dağılımında, Mart ayı politika haberleri (n 660) toplam politika haberlerinin %13,33'nü, toplam sağlık politika uygulama kararlarının da (50) %17,61'ni oluşturmaktadır. En fazla sağlık politika uygulama kararı Nisan 2020'de 52 karar ile %18,31 olarak gerçekleşmiştir. Nisan 2020 politika haber sayısı 434 olup, %8,76 olarak gerçekleşmiştir. Haziran 2020, 42 sağlık politika uygulama kararı ile %14,79, politika kategorisindeki haber sayısı olarak (410 haber) toplam politika haberinin %8,28'ni oluşturmaktadır.

Mart-Ağustos 2020 arasında Kanada, Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri'nin halk sağlığı ve politika bağlamı açısından karşılaştırıldığı çalışmada, Mart ayının başından itibaren, üç ülke de Covid-19'un yayılmasını kontrol altına almak için acil durum yasaları, evde kalma emirleri, maske zorunlulukları, okul ve işyerlerinin kapatılması, sınır ve seyahat kısıtlamaları, girişte karantina ve sosyal mesafe önlemleri dahil olmak üzere bir dizi politika önlemi uygulamaya koydu. Üç ülke genelinde, ulusal ve yerel hükümetlerin rolü, halk sağlığı rehberliği ve bakımına ilişkin yetki ve eylemlere göre farklılık gösterdi, bu da hem kısıtlamalar hem de yeniden açılma önlemleri için farklı zamanlama ve koordinasyon seviyelerine yol açtı. Üç ülke arasında, Kanada kişi başına düşen Covid-19 vaka veya ölüm oranlarına göre ölçülen en etkili halk sağlığı sonuçlarına sahip ülke olmuştur (Mach et al., 2021:4).

Ülkemizde Covid-19 vaka sayıları ile gazete haberlerinin ve sağlık politika düzenlemelerinin karşılaştırıldığı tablolarda Aralık 2019 ile Mart 2021 tarihleri arasındaki süreçte tüm sağlık politika düzenlemelerinin %17,61'nin 2020 Mart (50 adet sağlık politika kararı) ayında yapıldığı ve %18,31'nin de Nisan (52 adet) ayında yapıldığı ve bu tarihlerde vaka sayıları Mart 2020 de 13.531 kişi, Nisan 2020'de ise 106.853 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Vaka sayılarının en çok olduğu Ekim 2020 (238.781 vaka) ve Kasım 2020 (262.084 vaka) tarihlerinde yayınlanan sağlık politikası düzenlemeleri Ekim için 11 adet, Kasım için 10 adet olarak gerçekleşmiştir. Vaka sayılarının az olduğu Mart 2020 ve Nisan 2020 tarihlerinde sağlık politika düzenlemelerinin en çok olduğu dönemler iken, Vaka sayılarının çok olduğu Ekim Kasım 2020 tarihlerinde ise sağlık politika uygulamalarının Mart- Nisan'a göre beşte biri kadar olduğu görülmektedir. Bu durum yapılacak çoğu düzenlemenin pandemi başlangıcında hızlıca gerçekleştirildiği, daha sonraki aylarda ihtiyaç dahilinde yasal düzenlemeler yapıldığı anlaşılmaktadır.

Covid-19 pandemisinde Kanada, İrlanda, Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri'nin 2020 sağlık politikası müdahalelerinin karşılaştırması adlı makalede, Covid-19 Kuzey Atlantik ülkelerine (Kanada, İrlanda, Birleşik Krallık, ABD) Ocak ayının ortasından Şubat ayının sonuna kadar geldiği ve ardından özellikle de İrlanda ve Amerika Birleşik Devletleri'nde vaka sayısı hızla arttığı ancak Nisan ayında düştüğü ve söz konusu ülkelerde Haziran ortasına kadar düşmeye devam ettiği belirtilmiştir. Haziran sonuna doğru ABD'de vakalar artarken, diğer üç ülkede Eylül ayına kadar sabit kalmıştır. Ardından tüm ülkeler, Eylül ayından başlayan Kasım 2020 ile devam eden yeni bir dalga ile vakalarda bir artış yaşandığı belirtilmiştir. Bu süre zarfında, alınan bir dizi tedbirlerle ilgili olarak, Hükümet yetkilileri, bazı ülkelere, özellikle ABD'de, bilimsel pandemi liderliğine ve rehberliğine karşı çıkıp muhalefet ederek müdahale ettiği, 8 Ekim 2020 tarihli New England Journal of Medicine'da, pandemiye kontrol altına almadaki başarısızlığın çoğunu ve ABD'deki ölümlerin çoğunu Trump yönetiminden liderlik eksikliğine bağlandığı, İrlanda, Birleşik Krallık ve ABD'de şu veya bu zamanda, ulusal ve/veya bölgesel hükümet yetkililerinden tedbirlerin katılığı konusunda geri adım atıldığı ifade edilmiştir (Unruh et al., 2022:428-432).

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, Aralık 2019 ile 31 Mart 2021 tarihleri arasında Türkiye'de ulusal ve yerel gazetelerde yer alan ve Covid-19 ile ilgili olan 18821 gazete haberi oluşturulan kategori kitapçığına bağlı kalınarak temalarına

göre on üç kategoriye ayrılmıştır. Oluşturulan kategoriler daha önce yapılan çalışmalardan örnek alındığı gibi bu çalışmada konuya özgü kategorilerde oluşturulmuştur.

Mart 2020 Dünyada pandeminin ilan edildiği tarih olması ve ülkemizde de görülen ilk Covid-19 vakasının ilan edildiği tarih 11 Mart 2020 tarihi olması sebebiyle, Mart ayının tüm araştırma döneminde politika kategorisinde Covid-19 ile ilgili en fazla gazete haberi yapılan ay olmasına neden olmuştur. Alınan sağlık politika kararları, hükümetin merkezi yönetim aktörleri tarafından haber medyasına bilgilendirme amaçlı sunulmuştur. Politika Kategorisi, Covid-19 ilişkili toplam gazete haberlerinin (18821 haber) %26,31'ini oluşturmaktadır.

Türkiye'de yazılı basında politika kategorisindeki Covid-19 haberleri 76,5'i olumsuz tonda, %23,5'i ise olumlu tonda çerçevelenmiştir. Olumlu haberlerin, insanların pandemik riskleri ciddiye almama tehlikesini oluşturacağından, (Ebrahim, 2022:6) pandemide olumsuz haberler, caydırıcılık oluşturmada tercih edilen çerçeve gibi görünmesi nedeniyle daha çok kullanıldığı düşünülmektedir.

Politika kategorisindeki 4952 haberin %54,1'i Ulusal olarak sınıflandırılırken, %45,9'u ise uluslararası olarak sınıflandırılmıştır. Türkiye yazılı basını gazete haberlerinde Covid-19 ile ilgili ulusal konulara ağırlık vermiştir. Ancak Covid-19'un Pandemi olması sebebiyle Covid-19 uluslararası düzeyde de gazete haberlerinde yer almıştır.

Politika kategorisinde yer alan haberlerin %59,8'inin Makro yönetim düzeyinde olup, %40,2'sinin ise mikro yönetim düzeyinde olduğu görülmektedir. Araştırmanın zaman aralığı olan Aralık 2019 ile Mart 2020 tarihleri arasında Makro yönetim düzeyinde en çok haber %10,26 oranında 2020 Mart ayında yapılmıştır, bu oran diğer ayların çoğundan, iki kat daha fazladır. Makro yönetim düzeyinde Cumhurbaşkanlığı, Sağlık Bakanlığı, Bakanlıklar ve bağlı kuruluşlar düzeyinde ülke sağlık politikasını belirleyecek yönetimsel kararlar ve uygulamaları içeren açıklamalar yazılı basında daha çok yer almıştır.

Politika kategorisinde yer alan haberlerin %59,8'inin Makro yönetim düzeyinde olup, %40,2'sinin ise mikro yönetim düzeyinde olduğu görülmektedir. Araştırmanın zaman aralığı olan Aralık 2019 ile Mart 2020 tarihleri arasında Makro yönetim düzeyinde en çok haber %10,26 oranında 2020 Mart ayında yapılmıştır, bu oran diğer ayların çoğundan, iki kat daha fazladır. Mart 2020 Pandeminin etkilerini azaltıcı tedbirler için merkezi yönetim tarafından çıkartılan ve uygulamaya konulan sağlık politika kararlarının en çok haber yapıldığı ay olmuştur. Makro yönetim düzeyinde Cumhurbaşkanlığı, Sağlık Bakanlığı, Bakanlıklar ve bağlı kuruluşlar düzeyinde ülke sağlık politikasını belirleyecek yönetimsel kararlar ve uygulamaları içeren açıklamalar yazılı basında daha çok yer almıştır.

Makro ve mikro yönetim düzeyinde yapılan olumlu haberlerin hemen hemen eşit sayıda olduğu gözlemlenirken, olumsuz tondaki makro yönetim düzeyi haberlerin, olumsuz mikro yönetim düzeyi haberlere göre neredeyse iki kat olduğu dikkat çekmektedir. Dolayısı ile yazılı basında haberler, Makro yönetim düzeyinde ve Olumsuz tonda yapılmıştır. Makro yönetim düzeyinde haberin kaynağı ve haberin aktörleri sırası ile Sağlık Bakanlığı/Bakanı (%55), Cumhurbaşkanı (%7) olduğuna göre makro olumsuz haberler çoğunlukla bu yönetim düzeylerinden yapılmıştır.

Haberlerin ulusallık durumları ve yönetim düzeylerinin karşılaştırılmasında, Mikro yönetim düzeyinde (il, ilçe, belediyeler gibi yerel ve bölgesel yönetim düzeyleri) hem ulusal hem de uluslararası kategorideki haberler hemen hemen eşit sayıda olurken, ancak Makro yönetim düzeyinde yer alan gazete haberleri daha çok ulusal içerikli gazete haberleri olmuştur. Sağlık Bakanlığı/Bakanı haber kaynağı olarak en çok yer aldığından ve Covid-19 pandemisinde ulusal düzeyde alınan sağlık politika uygulamalarını açıkladığından, haberler daha çok ulusal içerikli hazırlanmıştır.

Aralık 2019 ile Mart 2021 tarihleri arasında sağlık politikaları kapsamında yapılan resmi düzenleme sayısı toplamda 286 olarak gerçekleşmiştir. Araştırma zaman aralığında aylar bazında sağlık politika düzenleme oranlarının en yüksek olduğu ilk 3 ay %18,18'i Nisan 2020'de, %17,48'de Mart 2020'de %14,69'u Haziran 2020'de gerçekleşmiştir. Bu durum bize ülkenin merkezi yönetim tarafından pandeminin ilk aylarında hızlı bir şekilde Covid-19 pandemisi ile mücadelede alınması gereken karar ve düzenlemeleri yaptığını göstermektedir.

Araştırma süresi içerisinde yayınlanan 286 sağlık politika düzenlemesi her Bakanlık kapsayan konular içermektedir. Politika kategorisinde haber kaynağı ve politika aktörü olarak Sağlık Bakanı %55 oranında haberin kaynağı olmuştur. Dolayısı ile Sağlık Bakanı, alınan kararları medyaya ilan eden, halka açıklayan kişi olduğu anlaşılmaktadır. Cumhurbaşkanı/ Sağlık Bakanı başkanlığından yapılan Bilim Kurulu toplantıları sonrası Covid-19 pandemisini kontrol altına almak amacıyla tüm ülkeyi hatta dünyayı ilgilendiren konular olduğundan alınan kararlar, merkezi yönetim tarafından bütün alanlarda uygulanmak üzere ilgili Bakanlıklara bildirilmiştir.

Araştırmada dikkat çekici konulardan biride, politika kategorisi haber sayıları ve politika düzenlemelerinin aylara göre dağılımlarında paralellik olmamasıdır. Pandeminin ilk aylarında vaka sayılarının Mart 2020 (n 13.531) ve Nisan 2020 (n 106.853) araştırma süresince diğer aylara göre nispeten düşük olduğu, ancak aynı aylarda politika kategorisi haber sayılarının (2020 Mart n 660 /2020 Nisan n 434) en yüksek aylar olurken, sağlık politika düzenlemeleri de (2020 Mart n 50 / 2020 Nisan n 52) en yüksek olan aylar olmuştur. Ayrıca araştırmanın zaman çerçevesi olan Aralık 2019 ile Mart 2021 arasında bir diğer politika düzenlemesinin yüksek olduğu ay Haziran 2020'dir (n 42). Haziran 2020'de vaka sayısı 142.817 ile Mart 2020 ve Nisan 2020'den fazla olarak gerçekleşmiş ancak söz konusu aylara göre haber sayısı nispeten daha düşük olup, 410 olarak gerçekleşmiştir. Vaka sayısının en yüksek olduğu 2020 Kasım ayında 262.084 kişi Covid-19 olmuş ancak politika haber sayısı 318 haber olarak gerçekleşmiştir. Kasım 2020'de sağlık politika düzenlemesi 10 düzenleme olarak gerçekleşmiştir. Politika kategorisindeki haber sayılarını vaka sayılarının artışı değil, sağlık politika düzenlemelerinin daha çok etkilediğini söyleyebiliriz. Bu durum Politika kategorisi için olağan sayılabilir. Merkezi yönetimler tarafından alınan sağlık politika kararları haber kaynağı olarak haber aktörleri tarafından ilan edilmekte olup, Pandemi döneminde Sağlık Bakanı/ Bakanlık ve Cumhurbaşkanı/ Cumhurbaşkanlığı haber medyası tarafından haber yapılmakta halk tarafından önemle takip edilmektedir.

Covid-19 vaka sayıları, sağlık politika düzenleme sayıları ve politika kategorisi haber sayılarının karşılaştırılmasında bilindiği üzere 2019 Aralık ve 2020 Nisan aralığındaki politika haber sayıları mart 2020 ve nisan 2020 tarihlerinde artış gösterirken, bir diğer dikkat çekici zaman aralığı, 2021 Ocak ayındaki haber sayılarındaki (n 93) düşüş olmasına rağmen, Şubat 2021 (n 191) ile yükselmeye başlamış, 2021 Mart ayında ise (n 281) belirgin artış olmuştur. Yine bu dönemde çıkan haberlere baktığımızda 1 Mart 2021 itibarıyla Yeni Normal ve Yerinde Karar uygulamalarının illerde kademeli normalleşmenin başlayacak olması ve bu uygulamaların basına duyurulduğu görülmüştür.

Bu araştırma, Covid-19 pandemisi ile ilgili bilimsel çalışmalara yeni katkılar sağlayacak olup, Covid-19 ile ilgili gazete haberlerinin analiz edilmesi, konu kategorilerinin/temaların belirlenmesi, nasıl çerçvelendiğinin anlaşılması, medya tartışmalarına katılan tarafları belgelemek, yazılı basın vasıtasıyla, sağlık iletişimi açısından yaşanan durumun yazılı basında analiz edilmesi ve Covid-19 sürecinde uygulanan politikaların basında yansımalarının özetlenmesi açısından önemlidir. Bu çalışma sağlık iletişimcilerine ve halk sağlığı bakışıyla politika savunucularına uygulamada katkıda bulunabilecek yeni öğrenmeler sağlayarak Pandemi dönemi ile ilgili uluslararası literatüre de katkıda bulunacaktır.

Bu çalışmada Covid-19'un Türkiye yazılı basınında Politika penceresinden nasıl görüldüğü şekillendirilmiştir. Ancak ülkelerin 2 yıldan fazla gündemini meşgul eden ve bir dizi sağlık politika kararları vermelerine neden olan

pandeminin, politika kategorisi dışında diğer kategorilerde/ temalarda yazılı basında yer almasının incelenmesi, Covid-19 sürecinin Türkiye yazılı basınında nasıl şekillendiği ile ilgili çarpıcı bilgiler sunacaktır.

KAYNAKÇA

1. Abbasi, J. (2020). The Science of Persuasion Offers Lessons for COVID-19 Prevention. *JAMA*, 324, 1271–1272. <https://doi.org/DOI: 10.1001 / jama.2020.15139>
2. Adiprasetio, J., & Larasati, A. W. (2020). Pandemic crisis in online media: Quantitative framing analysis on detik.com's coverage of covid-19. *Jurnal Ilmu Sosial Dan Ilmu Politik*, 24(2), 153–170. <https://doi.org/10.22146/JSP.56457>
3. Aksoy, S. (2021). Covid-19 Pandemisinin Haber Metinlerinde Çerçevenmesi Üzerine Bir Araştırma. In M. Yılmaz, H. Çiftçi, & M. Doğan (Eds.), *Covid-19 sürecinde İletişim ve Medya Çalışmaları* (pp. 323–368). İksad Publications.
4. Bradley, E. H., Curry, L. A., & Devers, K. J. (n.d.). *Qualitative Data Analysis for Health Services Research: Developing Taxonomy, Themes, and Theory*. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6773.2006.00684.x>
5. Burak, B. (2018). Media Discourse, Ideology and Print Media in Turkey. *E-Journal of New Media*, 2(2), 53–57.
6. Chen, Z., & Xu, X. (2021). COVID-19 news reporting and engaging in the age of social media: Comparing Xinhua News Agency and The Paper. *Global Media and China*, 6(2), 152–170. <https://doi.org/10.1177/20594364211017364>
7. Cloud, L., Moran-McCabe, K., Platt, E., & Prood, N. (2020). A Chronological Overview of the Federal, State, and Local Response to COVID-19. *Ssrn*, August, 10–19. <http://www.epistemonikos.org/documents/c71f29f483f0dc652b360db542964c3b79c8fe67>
8. Davis Kempton, S. (2019). Racialized Reporting: Newspaper Coverage of Hurricane Harvey vs. Hurricane Maria. *Environmental Communication*. <https://doi.org/10.1080/17524032.2019.1680409>
9. Ebrahim, S. (2022). The corona chronicles: Framing analysis of online news headlines of the COVID-19 pandemic in Italy, USA and South Africa. *Health SA Gesondheid*, 27, 1–8. <https://doi.org/10.4102/hsag.v27i0.1683>
10. Id, Y. X., Chen, A., & Id, A. N. (2021). Conditional transparency : Differentiated news framings of COVID-19 severity in the pre-crisis stage in China. *Global Public Health*, 1–17. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0252062>
11. Mach, K. J., Salas Reyes, R., Pentz, B., Taylor, J., Costa, C. A., Cruz, S. G., Thomas, K. E., Arnott, J. C., Donald, R., Jagannathan, K., Kirchhoff, C. J., Rosella, L. C., & Klenk, N. (2021). News media coverage of COVID-19 public health and policy information. *Humanities and Social Sciences Communications*, 8(1), 1–11. <https://doi.org/10.1057/s41599-021-00900-z>
12. Miller, B. L. (2020). Science Denial and COVID Conspiracy Theories: Potential Neurological Mechanisms and Possible Responses. In *JAMA - Journal of the American Medical Association* (pp. 2255–2256). American Medical Association. <https://doi.org/10.1001/jama.2020.21332>
13. Ogbodo, J. N., Onwe, E. C., Chukwu, J., Nwasum, C. J., Nwakpu, E. S., Nwankwo, S. U., Nwamini, S., Elem, S., & Ogbaeja, N. I. (2020b). Communicating health crisis: A content analysis of global media framing of COVID-19. *Health Promotion Perspectives*, 10(3), 257–269. <https://doi.org/10.34172/HPP.2020.40>
14. Öztunç, M. (2020). İnternet Haberciliğinde Koronavirüs Salgınının Sunum Biçimi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Daergisi*, 9(56503), 2825–2840.
15. Pan, P. L., & Meng, J. (2016). Media Frames across Stages of Health Crisis: A Crisis Management Approach to News Coverage of Flu Pandemic. *Journal of Contingencies and Crisis Management*, 24(2), 95–106. <https://doi.org/10.1111/1468-5973.12105>
16. Patterson, Chris, Katikireddi, S. V., Wood, K., & Hilton, S. (2015). Representations of minimum unit pricing for alcohol in UK newspapers: A case study of a public health policy debate. *Journal of Public Health (United Kingdom)*, 37(1), 40–49. <https://doi.org/10.1093/pubmed/fdu078>
17. Patterson, Christopher. (2020). Using newspaper content analysis to understand media representations of health issues and inform improved health policy advocacy. University of Glasgow.

18. Sezgin, D. (2017). Sağlık İletişiminde Paradigma İhtiyacı: Disiplinlerarası İşbirliğine Çağrı. In Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası (Vol. 70, Issue 3, pp. 127–134). <http://www.ankaratipfakultesimecmuasi.net/archives/archive-detail?vid=2329>
19. Şirvanlı, T. (2021). COVID-19 Haberlerinde Siyasi Kutuplaşmanın Yansımaları : Hürriyet ve Gazete Pencere Üzerine Bir İnceleme Reflections of Political Polarization in COVID-19 News : A Study on Hürriyet and Gazete Pencere. Selçuk İletişim, 14(2), 1005–1038.
20. UNESCO. (2020). UNESCO Türkiye Millî Komisyonu İletişim İhtisas Komitesi COVID-19 ve İletişim Raporu. [https://www.unesco.org.tr/Pages/1741/110/UNESCO Türkiye Millî Komisyonu İletişim İhtisas Komitesi COVID-19 ve İletişim Raporu](https://www.unesco.org.tr/Pages/1741/110/UNESCO_Turkiye_Millî_Komisyonu_İletişim_İhtisas_Komitesi_COVID-19_ve_İletişim_Raporu)
21. Unruh, L., Allin, S., Marchildon, G., Burke, S., Barry, S., Siersbaek, R., Thomas, S., Rajan, S., Koval, A., Alexander, M., Merkur, S., Webb, E., & Williams, G. A. (2022). Health policy A comparison of 2020 health policy responses to the COVID-19 pandemic in Canada , Ireland , the United Kingdom and the United States of America ☆. Health Policy, 126, 427–437. <https://doi.org/10.1016/j.healthpol.2021.06.012>
22. Yerlikaya, T. (2021). Pandemi Sürecinde Yabancı Medya Ajanslarının Twitter Paylaşımalarının İçerik Analizi : BBC Türkçe , DW Türkçe ve Independent Türkçe Örnekleri Content Analysis of Foreign Media Agencies ' Social Media Shares in the Pandemic Process : BBC Turkish , DW Turkis. Erciyes İletişim Dergisi / Journal of Erciyes Communication, 8(1), 87–112.

Subject Area
Education Management

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 105
PP: 4148-4158

Arrival
11 October 2022
Published
31 December 2022
Article ID Number
66308
Article Serial Number
08

Doi Number
<http://dx.doi.org/10.29228/ssj.66308>

How to Cite This Article
Kuşçi, E. & Çelik, S. (2022). "Ebeveynlerin İlkokullarda Aile Katılımına İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:8, Issue:105; pp:4148-4158

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Ebeveynlerin İlkokullarda Aile Katılımına İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi

Examination of Parents' Views on Family Involvement in Primary Schools

Ersin Kuşçi¹ Sabri Çelik²

¹ Öğretmen., MEB, Van, Türkiye

² Prof. Dr., Gazi Üniversitesi/Gazi Eğitim Fakültesi/Eğitim Bilimleri Bölümü, Ankara, Türkiye

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, ilkokullarda öğrencisi bulunan ebeveynlerin aile katılımı düzeylerine ilişkin görüşlerini belirlemektir. Tarama modelinde desenlenen çalışmada seçkisiz örnekleme yöntemi kullanılmış, Van İli merkez ilçelerinde (İpekyolu, Tuşba ve Edremit) bulunan Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı ilkokullarda öğrencisi okuyan 404 ebeveyn çalışmaya dâhil edilmiştir. Araştırma verilerini toplamak amacıyla Aile Katılımı Ölçeği kullanılmıştır. Verilerin analizinde ANOVA, T-Testi ve betimsel istatistikler kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, ebeveynler ilkokullarda aile katılımı etkinliklerine orta düzeyde katıldıkları görülmektedir. Ebeveynlerin ilkokullarda aile katılımına ilişkin anne ve babaların görüşleri; cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermezken yaş, çalışma durumu, eğitim düzeyi, aylık ortalama hane geliri ve yaşanan evdeki kişi sayısı değişkenlerine göre anlamlı farklılık göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Aile, Aile Katılımı, İlkokul

ABSTRACT

The aim of this study is to determine the views that are related to the level of family involvement of parents who have students in primary schools. Random sampling method was used in the research, which was designed in the survey model. 404 parents whose students study in primary schools by the Ministry of National Education in the central districts of Van (İpekyolu, Tuşba and Edremit) were included in the study. Family Participation Scale was used to collect research data. ANOVA, T-Test and descriptive statistics were used in the analysis of the data. According to the findings, it is seen that parents participate in family involvement activities at a moderate level in primary schools. While Parents' views on family involvement in primary schools doesn't differ from the gender variable, it shows a significant difference according to the variables of age, employment status, education level, monthly average household income and the number of people in the household.

Keywords: Family, Family Participation, Primary School

1. GİRİŞ

Okulların önemli paydaşlarından biri olarak kabul edilen aileler, çocukların eğitiminde büyük rol oynamaktadır. Ebeveynlerin eğitimindeki bu önemli rolü, onların çocukların ilk öğretmenleri olmalarından gelmektedir. Aileler ilk olarak çocuklarına hayatta kalma becerileri, kültürlerini ve toplumsal beklentileri öğretir (Mannathoko ve Mangope, 2013). Bu öğreti sürecine destek olmak, planlı ve istendik davranış süreçlerinin geliştirmek, geleneksel anlayışın dışında bireylerin toplumsallaşma sürecini hızlandırmak amacıyla okul kurumları geliştirilmiştir.

Okulların temel görevi toplumdaki bireyleri özgürleştirmek, geliştirmek, onları topluma faydalı bir hale getirmektir. Ancak okulların bu görevi yalnız başına üstlenmeleri ve başarılı olmaları imkânsızdır. Bu bağlamda okulların aile ve diğer toplumsal kurumlarla işbirliği yapması son yıllarda oldukça değerli görülmektedir.

Yapılan birçok araştırma çocukların öğrenmesinin gerçekleştiği sosyal, kültürel ve aile bağlarını anlamının önemini vurgulamaktadır (Alanen, Brooker ve Mayell, 2015). Aynı şekilde bazı çalışmalarda, sosyal, kültürel ve aile bağlarının hem örgün eğitim ortamları içinde hem de dışında çocukların öğrenmesi ve gelişimi üzerindeki derin etkisini tespit etmiştir (Hayes, O'Toole ve Halpenny, 2017). Bu durum özellikle ebeveynlerin eğitim sürecindeki rolü ile evde öğrenme ortamı üzerinde artan bir odaklanmaya yol açmıştır. Kapsamlı uluslararası araştırmalar, ebeveynlerin eğitim süreçlerine aktif olarak dâhil olduklarında çocukların daha iyi gelişim gösterdiği belirtmektedir (Borgonovi ve Montt, 2012; Desforjes ve Aboucaar, 2003; Emerson, Fear, Fox ve Sanders, 2012; Goodall ve Vorhaus, 2011). Bu nedenle, çocukların evleri ve okulları arasında etkileşim kurma fırsatlarını en üst düzeye çıkarmak için öğrenme ortamları tasarlamak, çocukların eğitim çıktılarında önemli bir faktör olarak görülmektedir. (Hayes ve diğerleri, 2017). Ayrıca yapılan bazı çalışmalarda da eğitim sürecinde öğretmenler, fiziksel tesisler, ders kitapları, sınıf boyutları gibi okul dinamiklerinden çok ailenin ekonomik gücü, eğitim seviyesi, evdeki kitap sayısı, kardeş sayısı gibi aileye ilişkin dinamiklerin daha etkili olduğu kanıtlanmıştır (Echaune, Ndiku ve Sang, 2015). Bu nedenle, ebeveynlerin eğitim süreçlerine katılımı çocukların öğrenmesinde kilit bir rol olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda birçok ülke, ailelerin eğitime katılımını teşvik etmeyi amaçlayan stratejiler geliştirmektedir.

Eğitim süreçlerini geliştirme çabalarının ilkeleri arasında aile katılımının çocukların akademik başarılarında ve sosyal uyumlarında önemli bir unsur olduğu kabul görmektedir (Jeynes, 2012). Miksic (2015) ebeveyn katılımını, genel olarak onların çocuklarının eğitimini söz ve eylemle okul ortamında veya evde destekleme yolları olarak tanımlamıştır. Evde aile katılımının öne çıkan yönleri arasında okul etkinliklerinin tartışılması, ev ödevlerinin kontrol edilmesi, evde rehberlik gibi ailenin kontrolünde olan süreçler yer alırken, okullarda ise okul personeli ile iletişim kurma, diğer velilerle işbirliği, okul-sınıf toplantıları ve okulda gönüllülük faaliyetleri gibi etkinlikler yer almaktadır (Shute, Hansen, Underwood ve Razzoole, 2011). Ayrıca araştırmalar aile katılımı ile akademik başarı arasında önemli bir ilişki olduğunu göstermiştir (Sheldon ve Epstein, 2005; Bartel, 2010). Bu nedenle okullar, aileler ile arasında var olan ilişkiyi geliştirme amacıyla velilere ulaşmayı amaçlayan programlar geliştirmektedir.

Tüm dünya da olduğu gibi ülkemizde de aileleri eğitim süreçlerine dâhil etmeyi planlayan projeler ve programlar geliştirilmiştir. Bu kapsamda ülkemizde ailenin eğitim süreçlerine katılımı anayasa ve Milli Eğitim Temel Kanunu kapsamında güvence altında alınarak Milli Eğitimin ilkeleri arasında görülmüştür. Okul aile birliklerinin kurulmasıyla başlayan süreç çeşitli proje ve programlarla desteklenmiştir. Ancak ülkemizde aile katılım faaliyetleri gönüllü öğretmen, idareci ve ailelerin inisiyatifinde devam etmesinin ötesine geçememiştir. Tüm eğitim kademelerinde aile katılımı süreçleri ailenin eğitime katkısına inanan okul idaresi ve öğretmenlerin çaba ve yönlendirmesiyle devam etmektedir. Bununla birlikte ülkemizde aile katılımının en yoğun gerçekleştiği eğitim kademesinin okul öncesi eğitim olduğu görülmektedir. Ancak ülkemizde çocuğun yaşı atıkça yani eğitim kademesi yükseldikçe ailelerin okula ilgisi ve katılımı azalmaktadır (Erdoğan ve Demirkasımoğlu, 2010). Bu durumun ebeveynlerin çocukların fizyolojik ihtiyaçlarına odaklanmalarından kaynaklandığı savunulmaktadır. Ayrıca okul, aile ve toplumdaki diğer engellerde süreci zorlaştırmaktadır. Aile katılımının önündeki engelleri tespit ederek bu engelleri en aza indirmek eğitim liderlerinin önemli görevleri arasında bulunmaktadır. Bu açıdan sadece okul öncesi eğitim kademesinde değil diğer tüm eğitim kademelerinde de liderler aile katılım süreçleriyle ilgili stratejik hedefler belirleyerek ilişkileri güçlendirmek ve katılımını arttırmak zorundadırlar.

Okul öncesi eğitim tamamlanmasının ardından ilkökul kademesinde de aile katılımı önemli bir yer tutmaktadır. Bu eğitim kademesinde çocuklar sosyalleşme, okuma yazma, temel matematik becerileri kazanma gibi kritik süreçlere dâhil edilmektedir. Henniger (2005) de ilkökullarda akademik faaliyetlerin ilk planlamasına ve hazırlanmasına ailelerin dâhil edilmesi gerektiğini öne sürmektedir. Dodge, Colker ve Heroman (2002) da “başlangıçta ebeveynlerin ve aile üyelerinin okula destek, anlayış ve beceriler açısından sunacakları çok şey olduğunu” belirtmektedir. Ebeveynler, çocukların ilk öğretmenleridir ve çocukların değerleri ve istekleri üzerinde yaşam boyu etkileri vardır. Bu nedenle onları çocuklarının örgün eğitimine dâhil etmelerini desteklemek mantıklıdır (Liu ve Liu, 2000). Bu açıdan ülkemizde başta ilkökullar olmak üzere ortaokul ve liselerde de aile katılımı faaliyetleri yoğunlaştırılmalıdır.

Alanyazın incelendiğinde ülkemizde araştırmacıların özellikle okul öncesi eğitimde aile katılımına odaklandığı (Kurtbaş, 2019; Şahin ve Ünver, 2005; Zembat, 1999; Akkaya, 2007; Demircan, 2018; Güven, 2011) ilkökul ve diğer kademelerde (Kahraman, Eren ve Şenol, 2017; Kıvrak, 2019; Sugeçti, 2019) aile katılımı süreçlerinin nasıl işlediğine dair araştırmaların daha az yapıldığı görülmektedir. Oysaki eğitim bir süreçtir ve tüm kademelerde ailenin yadsınamaz katkıları bulunmaktadır. Bu açıdan araştırma ilkökullarda aile katılımına odaklanmakta ve ebeveynlerin aile katılımı düzeylerinin belirlenmesi hedeflenmektedir. Bu temel amaç doğrultusunda aşağıdaki özel amaçlara ulaşılmaya çalışılacaktır.

1. İlkokullarda aile katılımı ne düzeydedir?
2. İlkokullarda aile katılımına ilişkin ebeveyn görüşleri cinsiyet, yaş, çalışma durumu, aylık ortalama hane geliri, eğitim durumu ve evde yaşayan kişi sayısına göre farklılaşmakta mıdır?

2. YÖNTEM

Çalışmanın modeli, evreni, örnekleme ve verilerin toplanması ile çözümlenmesinde izlenen metotlara ilişkin bilgilere bu bölümde yer verilmiştir.

2.1. Araştırma Modeli

Tarama modelinde tasarlanan bu araştırma; Milli Eğitim Bakanlığına bağlı ilkökullarda okuyan öğrenci ebeveynlerinin aile katılım düzeylerini belirlemeyi amaç edinmektedir.

2.2. Evren ve Örneklem

Çalışmanın evrenini, 2021 yılında Van'ın merkez ilçelerinde (Edremit, Tuşba ve İpekyolu) Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı çocuğu ilkökullarda öğrenim gören veliler oluşturmaktadır. Araştırmaya uzman görüşleri doğrultusunda seçkisiz olmayan örnekleme yöntemi kullanılarak her bir ilçeden alt, orta ve üst sosyo-ekonomik

çevre de bulunan okullar arasından tesadüfi olarak 3'er okul dâhil edilmiştir. Bu doğrultuda her bir ilçenin her bir sosyo-ekonomik çevresinden birer ilkokul alınarak örnekleme dâhil edilmiştir. İlkokula devam eden öğrencisi bulunan 622 veliye ölçek uygulanmak üzere teslim edilmiştir. Ancak bu ölçeklerden 433 doldurularak geri dönmüştür. Geri dönen bu ölçeklerden ise hatasız doldurulmuş olan 404 ölçek analizlere dâhil edilmiştir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmamızın verilerini toplamak amacıyla Fantuzzo, Tighe ve Childs (2000) tarafından geliştirilmiş, Gürşimşek (2003) tarafından okul öncesi eğitim düzeyinde, Şeker (2009) tarafından ise ilkokul düzeyinde Türk Kültürüne uyarlanmış Aile Katılım Ölçeği kullanılmıştır. Ölçek; okul temelli katılım, ev temelli katılım ve okul aile işbirliği temelli katılım olmak üzere 3 alt boyut 24 maddeden oluşmaktadır. Ölçekten alınan yüksek puan ebeveynlerin aile katılımı etkinliklerine güçlü şekilde dâhil olduklarının göstergesidir. Ölçme aracının bu araştırma için hesaplanan Cronbach Alfa değeri ise .91 olarak bulgulanmıştır.

2.4. Verilerin Çözümlemesi

Verilerin çözümü için SPSS 22.0 istatistik programı kullanılmıştır. Veriler programa işlenmiş, yüzde ve frekans değerleri betimlenmiştir. Daha sonra verilerin normal dağılım gösterip göstermediği Kolmogorov-Smirnov (Z testi) testi uygulanarak sınanmıştır. Dağılımın normalliğine ilişkin yapılan Z testi sonuçlarına göre aile katılımı puanlarının [$Z > 2,000$; $p < 0.05$] normal dağılım gösterdiği sonucuna varılmıştır. Veriler normal dağılım gösterdiği için parametrik istatistik yöntemleri arasında yer alan T testi ve ANOVA Testi kullanılmıştır. ANOVA analizi yapılırken değişkenler arasındaki farklılığın kaynağının tespiti için ise Tukey-HSD testi kullanılmıştır.

3. BULGULAR

Araştırmamızın bu bölümünde, öncelikle ebeveynlerin aile katılımı düzeylerini belirlemeyi ilişkin görüşlerine ve sonra da bu görüşlerin cinsiyet, yaş, çalışma durumu, aylık ortalama hane geliri, eğitim durumu ve evde yaşayan kişi sayısı değişkenlerine göre farklılaşp farklılaşmadığına ilişkin bulgular sunulmuştur.

3.1. Ebeveynlerin Görüşlerine Göre İlkokullarda Aile Katılımına İlişkin Bulgular

Bu bölümde ebeveynlerin ilkokullarda aile katılımına ilişkin görüşlerinin aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri yer almaktadır.

Tablo 1. Ebeveynlerin ilkokullarda aile katılım düzeylerine ilişkin bulgular

Alt Boyutlar	n	\bar{X}	ss
Okul Temelli Katılım	404	2.59	.87
Ev Temelli Katılım	404	3.50	.91
Okul-Aile İşbirliği Temelli Katılım	404	3,04	.78
Aile Katılımı	404	3.04	.78

Tablo 1'de görüldüğü gibi araştırmaya katılan ebeveynlerin aile katılımına ilişkin görüşleri “orta” düzeyde ($\bar{X} = 3.04$; $ss = .78$) olduğu görülmektedir. Ebeveynlerin aile katılımı alt boyutları arasında en yüksek katılım sağlanan boyut “Ev Temelli Katılım” ($\bar{X} = 3.50$; $ss = .91$) boyutudur. Bu boyutu sırasıyla “Okul-Aile İşbirliği Temelli Katılım” ($\bar{X} = 3.04$; $ss = .78$) ve “Okul Temelli Katılım” ($\bar{X} = 2.59$; $ss = .87$) boyutları izlemektedir. Başka bir ifadeyle ilkokullarda ebeveynler aile katılım faaliyetlerine “orta” düzeyde katıldıkları görülmektedir. Ev temelli katılım faaliyetlerine “ortalamanın üstünde”, okul aile işbirliği temelli faaliyetlere “orta” düzeyde ve okul temelli katılım faaliyetlerine ise “düşük” düzeyde katılım sağladıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmaya dâhil olan ebeveynlerin aile katılımını tanımlayan ifadelere ilişkin madde katılım sıra değerleri ve katılım ortalamaları Tablo 2'de yer verilmiştir.

Tablo 2. Ebeveynlerin ifadelerine ilişkin görüşlerinin ortalaması ve katılım sıra değerleri

Maddeler	\bar{X}	ss	Katılım sırası	
Okul Temelli Katılım	Öğretmene sınıf etkinliklerinin düzenlenmesinde yardımcı olurum.	2.36	1.38	21
	Çocuğum ile okul gezilerine katılırım.	2.06	1.33	23
	Diğer çocukların velileriyle okul ile ilgili konular ve okul toplantıları hakkında konuşurum.	2.84	1.47	16
	Çocuğum için okul gezilerinin düzenlenmesine yardımcı olurum.	2.50	1.46	20
	Çocuğumun sınıf arkadaşlarının anne-babaları ile okul dışında da görüşüyorum.	2.58	1.34	18
	Okula maddi destek sağlayıcı (kermes vb.) etkinliklere katılırım.	3.23	1.48	8
	Çocuğumun sınıfındaki diğer velilerin birbirlerini desteklediklerini hissediyorum.	2.60	1.37	15
Ev Temelli Katılım	Çocuğum ile sayı becerilerini geliştiren çalışmalar yapabilmek için zaman ayırırım.	3.05	1.43	10
	Çocuğum ile okuma-yazma becerilerini geliştiren çalışmalar yapabilmek için zaman ayırırım.	3.18	1.44	9
	Çocuğuma yeni şeyler öğrenmeyi çok sevdiğimi anlatıyorum.	3.65	1.40	3
	Eve çocuğum için öğretici materyalleri getiririm.(Video, cd, ansiklopedi, kitap vb.)	3.48	1.46	5
	Çocuğumla yaratıcı etkinlikler yapmak için zaman ayırırım (yeni bir şey üretme, farklı çözüm yolları üretme... vb).	3.12	1.38	10
	Kendi okul anılarımı çocuğuma anlatırım.	3.65	1.29	3
	Çocuğumun okul eşyalarını ve kitaplarını koymak için bir yeri olmasını sağlarım.	4.28	1.14	1
	Evde çocuğumun uyması gereken açık kurallar koyarım.	3.51	1.37	5
	Çocuğumun okulda yaptığı çalışmaları kontrol ederim.	3.44	1.26	6
	Çocuğumun yatma ve kalkma saatlerinin düzenli olmasına dikkat ederim.	3.68	1.35	2
Okul-Aile İşbirliği Temelli Katılım	Çocuğumun öğretmeni ile sınıf kuralları hakkında konuşurum.	2.82	1.36	17
	Evde çocuğumla üzerinde çalışmak (pratik yapmak) için öğretmenden okulda yaptırdığı çalışmalar hakkında bilgi alırım.	2.87	1.37	14
	Öğretmene çocuğumun başarılarından bahsederim.	2.94	1.32	13
	Çocuğumun gününü nasıl geçirdiği konusunda öğretmeni ile konuşurum.	2.56	1.30	19
	Bilgi almak ya da bazı problemleri konuşmak için okul yönetimi ile görüşürüm.	3.04	1.42	12
	Öğretmen ile çocuğumla ilgili bir konuda telefonla görüşürüm.	3.27	1.37	7
	Çocuğumun öğretmeni ile kişisel ya da ailevi sorunları konuşurum.	2.31	1.39	22
Aile Katılımı	3.04	.78		

Tablo 2'ye göre ebeveynlerin aile katılımı ile ilgili en fazla katıldıkları ifadelerin sırasıyla "Çocuğumun okul eşyalarını ve kitaplarını koymak için bir yeri olmasını sağlarım." ($\bar{x}=4.28$), ve "Çocuğumun yatma ve kalkma saatlerinin düzenli olmasına dikkat ederim." ($\bar{x}=3.68$) maddeleri olduğu görülmektedir. Katılımcılar bu ifadelerin ilkine "tamamen" katılırken ikinci ifadeye ise "orta düzeyin üzerinde" katılım sağlamışlar. Öte yandan ebeveynlerin en az katıldıkları ifadelerin sırasıyla "Çocuğum ile okul gezilerine katılırım." ($\bar{x}=2.06$), "Çocuğumun öğretmeni ile kişisel ya da ailevi sorunları konuşurum." ($\bar{x}=2.31$) ve "Öğretmene sınıf etkinliklerinin düzenlenmesinde yardımcı olurum." ($\bar{x}=2.36$) maddeleri olduğu görülmektedir. Katılımcılar bu maddelere "düşük" düzeyde görüş belirtmişlerdir. Görüşlerin bu maddeler için orta düzeyin altında olduğu görülmektedir.

3.2. Ebeveynlerin Kişisel Değişkenlerine Göre Aile Katılım Düzeyleri

Ebeveynlerin ilkokullarda aile katılımı düzeylerine ilişkin görüşlerinde kişisel değişkenlere (cinsiyet, çalışma durumu, evde yaşayan kişi sayısı) göre farklılık durumunu belirlemek için t-testi uygulanmıştır. T-testi sonuçlarına Tablo 3'te yer verilmiştir.

Tablo 3. Ebeveynlerin İlkokullarda Aile Katılımına Yönelik Görüşlerinin Bazı Değişkenlere Göre T-Testi Sonuçları

Değişken	N	\bar{X}	S	sd	t	p	
Cinsiyet	Kadın	146	3.04	.80	402	-.091	.927
	Erkek	258	3.04	.78			
Çalışma Durumu	Çalışıyor	311	2.88	.82	402	-2.240	.026
	Çalışmıyor	93	3.09	.77			
Evde Yaşayan Kişi Sayısı	1-5 Kişi arası	187	3.22	.72	402	4.255	.000
	6-10 Kişi arası	214	2.89	.81			
Toplam	404						

Tablo 3'te görüldüğü gibi, ebeveynlerin ilkokullarda aile katılımına ilişkin görüşleri cinsiyetlerine göre anlamlı bir fark bulunmamıştır. Buna göre anneler ile babalar aynı doğrultuda görüşlere sahiptirler. Çalışmayan ebeveynlerin ($\bar{X}=3.09/.77$) çalışan ebeveynlere ($\bar{X}=2.88/.82$) nazaran aile katılım düzeylerinin daha olumlu olduğu ve anlamlı bir şekilde görüşlerinin farklılaştığı görülmektedir. Ebeveynlerin birlikte yaşadıkları kişi sayısı dikkate alındığında anlamlı bir farklılığın olduğu görülmektedir. Buna göre 1-5 kişi arası ($\bar{X}=3.22/.72$) bir aile de yaşayan ebeveynler ile ve 6-10 kişi arası ($\bar{X}=2.89/.81$) aile de yaşayan ebeveynlerin aile katılımı düzeyleri farklılaşmaktadır. Buna göre daha kalabalık ailelere sahip ebeveynlerin daha az sayıda fertle birlikte yaşayan ebeveynlere göre aile katılımı etkinliklerine daha olumsuz yaklaştıkları görülmektedir.

Ebeveynlerin ilkokullarda aile katılımına ilişkin görüşlerinde yaş, eğitim düzeyi ve aylık hane gelir düzeyi değişkenlerine göre farklılık durumunu belirlemek için ANOVA testi uygulanmıştır. ANOVA testi sonuçlarına Tablo 4'te yer verilmiştir.

Tablo 4. Ebeveynlerin İlkokullarda Aile Katılımına Yönelik Görüşlerinin Bazı Değişkenlere Göre Anova Testi Sonuçları

Değişken		N	\bar{X}	S	F	p	Anlamli Fark
Yaş	39 Yaş ve Aşağısı	131	3.20	.81	4.811	.009	1-3
	40-49 Yaş Arası	214	3.00	.75			
	50 Yaş ve Üzeri	59	2.85	.80			
Eğitim Durumu	Okur-yazar	37	2.74	.80	5.251	.000	1-4
	İlkokul	103	2.89	.80			
	Ortaokul	106	2.99	.74			
	Lise	112	3.22	.78			
	Üniversite	46	3.29	.70			
Aylık Hane Gelir Düzeyi	Asgari Ücretten Az	117	2.84	.83	6.238	.002	1-2
	Asgari Ücret	153	3.08	.75			
	Asgari Ücretten Çok	134	3.17	.75			
Toplam		404					

Tablo 4 incelendiğinde ebeveynlerin ilkokullarda aile katılımı etkinliklerine katılımlarına ilişkin görüşlerinde “yaş” değişkenine göre anlamlı bir fark [$F_{(404)} = 4.811$; $p < .05$] olduğu bulgulanmıştır. Katılımcıların görüşlerinin farklılığın kaynağını hangi yaş aralığı olduğunu tespit edebilmek için Tukey-HSD testi uygulanmıştır. Testin sonucuna göre 50 yaş ve üzerinde ebeveynlerin ($\bar{X} = 2.85/.80$) ilkokullarda aile katılımı etkinliklerine 40-49 yaş arası ($\bar{X} = 3.00/.75$) ile 39 yaş ve aşağısında ($\bar{X} = 3.20/.81$) bulunan ebeveynlere oranla daha az ilgi gösterdiği tespit edilmiştir. Aynı şekilde ebeveynlerin ilkokullarda aile katılımı etkinliklerine katılımlarına ilişkin görüşlerinde “eğitim durumu” değişkenine göre anlamlı bir fark [$F_{(404)} = 5.251$; $p < .05$] olduğu bulgulanmıştır. Katılımcıların görüşlerinin farklılığın kaynağının hangi eğitim düzeyi olduğunu tespit edebilmek için Tukey-HSD testi uygulanmıştır. Testin sonucuna göre okur-yazar ($\bar{X} = 2.74/.80$) ve ilkokul mezunu ($\bar{X} = 2.89/.80$) ebeveynlerin ilkokullarda aile katılımı etkinliklerine ortaokul ($\bar{X} = 2.99/.74$), lise ($\bar{X} = 3.22/.78$) ve üniversite mezunu ($\bar{X} = 3.29/.70$) olan ebeveynlere nazaran daha az katılım sağladığı tespit edilmiştir. Son olarak ebeveynlerin ilkokullarda aile katılımı etkinliklerine katılımlarına ilişkin görüşlerinde “Hane Gelir Düzeyi” değişkenine göre anlamlı bir fark [$F_{(404)} = 6.238$; $p < .05$] olduğu bulgulanmıştır. Katılımcıların görüşlerinin farklılığın kaynağını hangi gelir seviyesine bağlı ebeveynlerden kaynaklandığını tespit edebilmek için Tukey-HSD testi uygulanmıştır. Testin sonucuna göre asgari ücretin aşağısında gelire sahip ebeveynlerin ($\bar{X} = 2.84/.83$) ilkokullarda aile katılımı etkinliklerine asgari ücret tutarında gelire sahip olan ebeveynler ($\bar{X} = 3.08/.75$) ile asgari ücretten çok aylık geliri olan ($\bar{X} = 3.17/.75$) ebeveynlere oranla daha az katılım sağladığı tespit edilmiştir.

4. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmanın amacı, ebeveynlerin ilkokullarda aile katılımı etkinliklerine katılım düzeylerine ilişkin görüşlerini tespit etmektir. Ayrıca, çalışma da ebeveynlerin görüşlerinin söz konusu değişkenlere (cinsiyet, yaş, çalışma durumu, aylık ortalama hane geliri, eğitim durumu, evde yaşayan kişi sayısı) göre farklılaşp farklılaşmadığı araştırılmıştır.

4.1. Ebeveynlerin İlkokullarda Aile Katılımı Etkinliklerine Katılım Düzeylerine Yönelik Görüşleri

İlkokullar düşünüldüğünde dünya ve ülkemizdeki yeni yönelimlerin başında aile katılımı gelmekte ve ailelerin öğrencilerin eğitimindeki sorunluluğunun arttığı görülmektedir (Babayiğit, 2019). Araştırma sonuçlarına bakıldığında ilkokulda çocuğu bulunan ebeveynlerin aile katılımlarının orta düzeyde olduğu görülmektedir. Bu sonucun yapılan bazı araştırma sonuçlarıyla (Şeker, 2009; Kaya, 2002; Erdoğan ve Kasımoğlu, 2010; Çağdaş, Özel ve Konca, 2016 ve Bağçeli Kahraman, Eren ve Şenol, 2017) örtüştüğü, bazı araştırma (Işık ve Şahin, 2022) sonuçlarıyla da çeliştiği görülmektedir. Çocukların gelişim özellikleri dikkate alındığında okula hazırlık süreci ile ilkokullarda, okuma yazma ve temel matematik öğretimi süreçlerini iyi bir şekilde geçirebilmeleri için ebeveyn desteğine ihtiyaçları vardır (Bağçeli Kahraman, Eren ve Şenol, 2017). Çünkü eğitimdeki en kritik sürecin okul öncesi ve ilkokul yılları olduğu savunulabilir. Çocukların öğrenmeye en açık olduğu bu yıllarda uygulanan eğitim programlarıyla aile katılımı arasında önemli bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Toros, 2011). Yapılan birçok araştırma bu sonucu destekler nitelikte ilkokullarda sosyal-duygusal gelişim ile akademik başarının artırılmasında aile katılımının kritik rol aldığını vurgulamaktadır (Uludağ, 2008; Jeynes, 2007; Gürşimşek, 2003). Ayrıca ilkokul eğitimine iyi bir başlangıç yapan ve bu süreci başarılı bir şekilde atlatan öğrencilerin ortaokul ve lise kademelerinde de daha başarılı oldukları savunulmaktadır (Çelenk, 2003; Alınkaynak, 2014). Bu nedenle ilkokullarda aile

katılımının artırılması noktasında çok yönlü çalışmalar yapılması ve aile katılımının orta düzeyden yüksek katılım düzeyine doğru yaklaştırılması gerekmektedir.

Araştırmaya aile katılımının alt boyutları açısından bakıldığında ev temelli katılım etkinliklerine orta düzeyin üzerinde, okul-aile işbirliği temelli katılım etkinliklerine orta düzeyde ve okul temelli etkinliklere ise düşük düzeyde bir katılım gösterdikleri görülmektedir. Ev temelli aile katılımı dikkate alındığında araştırma sonuçlarının bazı araştırma sonuçlarıyla kesiştiği görülmektedir (Foge, 2000; Şeker, 2009 ve Şad ve Gürbüzürk, 2013; Çağdaş, Özel ve Konca, 2016). Evde katılım etkinlikleri velilerin çocuğuyla daha ili etkileşim kurmasına, ev ortamının öğrenme merkezi haline gelmesine, verimli zaman geçirilmesine, velilerin kendilerini yeterli hissetmelerine, ebeveyn-çocuk iletişim kalitesinin artmasına yardımcı olmaktadır (Dearing, Kreider, Simpkins ve Weiss, 2006). En çok katılım sağlanan aile katılımı etkinliklerin olduğu bu boyutta evde yapılan etkinliklerin zaman ve maliyet açısından daha ekonomik olması, ortam sınırlılıklarının daha az olması ve akademik anlamda çocuğun eğitim süreçlerinde kendilerini dâhil etmek için yeterli görmeleri sebebiyle çocuklarıyla birlikte söz konusu etkinlikleri yapmayı daha çok tercih ettikleri söylenebilir.

Sonuçlara bakıldığında ebeveynlerin çocuklarına ev ortamında çalışma alanı oluşturma, ev ödevi ve etkinliklerine dâhil olma, birlikte zaman geçirme v.b etkinlikleri öncelikle önemsedikleri, okul ile iletişimi odağa alan okul-aile işbirliği temelli katılım çalışmalarına ise ikinci ve orta düzeyde katılım gösterdikleri görülmektedir. Aileler bu süreçte evde katılım etkinliklerine daha çok dikkat ederken aynı zamanda öğrencisiyle ilgili durumlardan haberdar olabilmek için öğretmen ve okul idaresiyle iletişimini sürdürmektedir. Bu iki boyut genel itibarıyla bakıldığında veli için zaman ve maliyet açısından yük oluşturmadığı için üçüncü boyut olan okul temelli aile katılımına nazaran daha çok tercih edilmiştir.

Okul temelli katılım etkinliklerine ebeveynler düşük düzeyde katılım sağlamışlardır. Bu sonuç Çağdaş, Özel ve Konca (2016), Şeker (2009), Işık ve Şahin (2022), Çıkar ve Aslan (2022) ve Tümkaya ve Yeşiloğlu Uçar (2021)'in araştırma sonuçlarıyla örtüşmektedir. Okul temelli katılım süreçleri okul ve sınıf ortamlarında gerçekleştiği için velilerin bu süreçlere dâhil olmasını zorlaştırmaktadır. Özellikle okullar ile velilerin çalışma saatlerinin çakışması, iş yoğunluklarının olması, önceki olumsuz yaşantılar, sosyo-ekonomik problemler, dil ve kültürel farklılıklar başlıca okul temelli katılımın önündeki ebeveyn kaynaklı nedenler arasından sayılabilir (Başaran ve Koç, 2001). Ayrıca Dizbay (2010), yapmış olduğu araştırmasında okul temelli katılım süreçleri konusunda ebeveynlerin okul yönetimi ve öğretmenlerden tarafından yeterince bilgilendirilmediğini belirtmiştir. Bu durumun aile ile okul yönetimi ve öğretmen arasındaki iletişim kopukluğundan veya öğretmenlerin ebeveynler ile okul ve sınıf içi etkinliklerde birlikte çalışmak istememelerinden kaynaklandığı savunulabilir. Tümkaya ve Yeşiloğlu Uçar (2021) öğretmenlerin kendilerini otorite olarak görüp kendi işlerine müdahale edilmesini istemediklerini, ebeveynleri eğitim ve kültür düzeylerinden dolayı küçümsediklerini ve fikirlerini önemsemediklerini belirtmiştir. Hatta Selanik Ay ve Aydoğdu (2016) da ilkokullarda yaptığı araştırmasında bazı sınıf öğretmenlerinin ailelerin sınıf içi etkinliklere katılımının yarardan çok zarar getireceği yönünde görüş bildirdiğini belirtmektedir. Araştırma da ancak ebeveynler ile sınıf içi etkinlikler arasında meslekleriyle ilgili kaynak kişi olma, eğlence amaçlı etkinliklerde, hikaye okuma, şarkı söyleme gibi basit düzeyde akademik bilgi ve tecrübe gerektiren konularda işbirliği yapılabileceğini ifade etmişlerdir. Erdoğan ve Demirkasımoğlu (2010) ise bazı ebeveynlerin aile katılımı kavramını yanlış algılayıp sınıfta öğretmenlerin işine müdahale hakkını da kendilerinde görebildiklerini belirtmektedir. Bu nedenle okul temelli katılım etkinliklerine ebeveyn ve öğretmenlerin daha çekimsiz yaklaştıkları söylenebilir.

Araştırmamızda ebeveynlerin aile katılımının tüm ifadeleri için katılım düzeyine bakıldığında da en az katılım sağlanan iki ifadenin “Çocuğum ile okul gezilerine katılırım.” ve “Öğretmene sınıf etkinliklerinin düzenlenmesinde yardımcı olurum.” ifadeleri olduğu ve okul temelli aile katılımı boyutunda bulunduğu görülmektedir. Yine en az katılım sağlanan “Çocuğumun öğretmeni ile kişisel ya da ailevi sorunları konuşurum.” ifadesinin ise okul aile işbirliği temelli boyutunda olduğu görülmektedir. Bu madde bazlı katılım değerlerinin boyut ortalama değerlerini doğruladığı görülmektedir. Ayrıca ebeveynlerin aile katılımı ile ilgili en fazla katıldıkları ifadelerin ise sırasıyla “Çocuğumun okul eşyalarını ve kitaplarını koymak için bir yeri olmasını sağlarım.” ve “Çocuğumun yatma ve kalkma saatlerinin düzenli olmasına dikkat ederim.” ifadeleri olduğu ve bu ifadelerin ev temelli katılım boyutunun içinde bulunan ifadelerden olduğu görülmektedir. Bu kapsamda ebeveynlerin kontrol süreçleri daha kolay olduğu için ev temelli katılım etkinliklerine daha çok katılım sağladığı, okul ve okul aile işbirliği temelli aile katılımı etkinliklerinde ise kontrol süreçleri daha çok okul yönetimi ve öğretmenlerin inisiyatifinde olduğundan bu etkinliklere katılımlarının yeterince gerçekleşmediği savunulabilir.

4.2. Bazı Değişkenlere Göre Ebeveynlerin İlkokullarda Aile Katılımı Etkinliklerine Katılım Düzeylerine Yönelik Görüşleri

Ebeveynlerin ilkokullarda aile katılımına ilişkin görüşleri; cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermemiştir. Buna göre anne ve babalar aile katılımı süreçlerine benzer düzeyde katıldıklarını ifade etmişlerdir. Bu araştırma sonuçları Çağdaş, Özel ve Konca (2016), Şeker (2009) ve Işık ve Şahin (2022) araştırma sonuçlarıyla farklılık gösterirken Çatalkaya (2020), Sugeçti (2019) ve Yakıcı (2018)'nin araştırma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Alanyazında yapılan araştırma sonuçları göz önünde bulundurulduğunda ekseriyetle annelerin babalara nazaran daha çok aile katılımı etkinliklerine dâhil olduklarını göstermiştir. Ancak bazı araştırmalarda bu katılım düzeyleri babalar aleyhine anlamlı düzeyde farklılaşırken bazı araştırmalarda da farklılığın olmadığı görülmektedir. Alanyazında ki bu farklı sonuçların alınması araştırmaların yürütüldüğü farklı örneklemelerden, araştırmanın yürütüldüğü sosyo-ekonomik çevre ve sosyo-kültürel yapı farklılıklarından kaynaklandığı söylenebilir.

Ebeveynlerin aile katılımı etkinliklerine katılım düzeylerinin çalışma durumları göz önüne alındığında çalışmayan ebeveynlerin çalışan ebeveynlere göre daha yüksek olduğu ve anlamlı şekilde farklılaştığı görülmektedir. Buna göre çalışan ebeveynlerin çalışma saatlerinin okul saatleriyle çakışması bu farklılığın en önemli sebeplerinden biri olabilir. Okul saatlerinde çalışmayan velilerin okul temelli ve okul-aile işbirliği temelli faaliyetlere daha rahat katılabildikleri söylenebilir. Çalışmada ki bu sonuç Çağdaş, Özel ve Konca (2016) ve Metlilo ve Yıldırım (2021)'in araştırma sonuçlarıyla tutarlılık göstermektedir. Nitekim Başaran ve Koç (2000) ve Erdoğan ve Demirkasimoğlu (2010) da çalışan ebeveynlerin aile katılımı etkinliklerine dâhil olma düzeylerinin düşük olmasında iş yoğunlukları ve çalışma saatlerinin fazlalığını nedenler arasında gösterirken, Işık ve Şahin (2022) ise ebeveynlerin iş yerinden istedikleri zaman izin alamamalarını göstermektedir.

Ebeveynlerin ilkokullarda aile katılımı düzeylerine ilişkin görüşlerinin evde yaşayan kişi sayısına göre anlamlı olarak farklılaştığı görülmektedir. Bu sonuca göre 1-5 kişi arasında bir aileye sahip olan ebeveynlerin aile katılımına ilişkin görüşlerinin, 6-10 kişi arasında bir aileye sahip ebeveynlerin görüşlerine oranla daha olumlu olduğu ve anlamlı şekilde farklılaştığı görülmektedir. Ailede bulunan fert sayısının çok olması aile katılımı önündeki önemli engeller arasında sayılabilir. Nitekim Tümkaya ve Yeşiloğlu Uçar (2021) çok çocuklu yaşamın aile katılımının önündeki doğal engeller arasında olduğunu öne sürmektedir. Ayrıca Işık ve Şahin (2022)'de yaptığı araştırmasında velilerin iki ve üzerinde çocuğunun olması ya da evde ilgilenmesi gereken kişi sayısının çok olması aile katılımını azalttığını savunmaktadır. Çatalkaya'da (2020) bir iki çocuk sahibi olan velilerin üç ve üzeri çocuk sahibi olan velilere oranla okul-aile işbirliğine daha çok katılım gösterdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlar göz önünde bulundurulduğunda ailedeki yaşayan birey sayısının fazlalığının çocukların eğitim yaşantıları üzerinde önemli etkileri olduğu söylenebilir. Bu durum ailelerin en çok katılım gösterdiği ev temelli aile katılımı etkinliklerini dahi önemli ölçüde sekteye uğratabilir.

Ebeveynlerin ilkokullarda aile katılımı etkinliklerine katılımlarına ilişkin görüşlerinde yaş değişkenine göre anlamlı bir fark olduğu bulgulanmıştır. Farkın 50 yaş ve üzeri ebeveynler ile 39 yaş ve aşağısında bulunan ebeveynler arasında ve 50 yaş ve üzeri ebeveynler aleyhine olduğu görülmektedir. Katılımcıların görüşlerindeki farklılığın kaynağının hangi yaş aralığında olduğuna bakıldığında 50 yaş ve üzerinde ebeveynlerin ilkokullarda aile katılımı etkinliklerine 40-49 yaş arası ile 39 yaş ve aşağısında bulunan ebeveynlere nazaran daha az ilgi gösterdiği tespit edilmiştir. Benzer araştırmaların sonuçları incelendiğinde ise Gürşimşek (2003), Doğru (2005), Şeker (2009) ve Çatalkaya (2020)'nin araştırmalarında ebeveynlerin yaşının aile katılımına etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ancak araştırmamızla birlikte Çağdaş, Özel ve Konca (2016) ve Çıkar ve Arslan (2022) da yaş değişkeninin aile katılımı üzerinde önemli etkisinin bulunduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuca bakıldığında yaş ilerledikçe ebeveynlerin aile katılımı etkinliklerine ilgilerinin azaldığı söylenebilir. Daha genç yaştaki velilerin aile katılımı etkinliklerine daha idealist yaklaştıkları ve diğer yaş gruplarına göre aile katılımının öneminin farkında oldukları söylenebilir.

Aynı şekilde ebeveynlerin ilkokullarda aile katılımı etkinliklerine katılımlarına ilişkin görüşlerinde "eğitim durumu" değişkenine göre anlamlı bir fark olduğu bulgulanmıştır. Buna göre okur-yazar ve ilkokul mezunu ebeveynlerin ilkokullarda aile katılımı etkinliklerine ortaokul, lise ve üniversite mezunu olan ebeveynlere nazaran daha az katılım sağladığı tespit edilmiştir. Özellikle lise ve üniversite mezunu ebeveynlerin okur-yazar ve ilkokulu mezunu ebeveynlere göre katılım düzeylerinin pozitif ve anlamlı şekilde farklılaştığı görülmektedir. Araştırma sonucuna göre velilerin eğitim seviyesi arttıkça aile katılımı düzeylerinin de arttığı söylenebilir. Bu sonuç Şeker (2009), Kotaman (2008), Işık ve Şahin (2022), Tümkaya (2017), Toran ve Ozgen (2018), Metlilo ve Yıldırım (2021), Erol ve Turhan (2017), (Fantuzzo, Tighe ve Child (2000), Çakır ve Yavuz (2020), Güven (2019), Lam ve Ducreux (2013), Çatalkaya (2020), Keçeli Kaysılı (2008) ve Durmuş (2016)'un araştırma sonuçlarıyla örtüşmektedir. Ancak alanyazın incelendiğine aile katılımında eğitim düzeyinin önemli bir değişken olmadığına ilişkin araştırma sonuçlarının da olduğu görülmektedir (Çağdaş, Özel ve Konca, 2016; Şad ve Gürbüzürk, 2013;

Gürşimşek, 2003; Doğru, 2005 ve Sugeçti, 2019). Bu çalışmaların uygulandığı evrenin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel durumunun araştırma sonuçlarını etkilediği söylenebilir. Eğitim seviyesi yüksek olan ebeveynlerin okul temelli, ev temelli ve okul-aile işbirliği temelli aile katılım faaliyetleri noktasında kendilerini daha yeterli gördüklerinden bu etkinliklere katılımlarının daha yüksek olduğu söylenebilir. Bu anlamda okur-yazar ve ilkokulu mezunu olan ebeveynlerin ise eğitim süreçlerine katılımlarında kendilerini yetersiz gördüklerinden katılım noktasında daha çekimser davrandıkları söylenebilir.

Son olarak ebeveynlerin ilkokullarda aile katılımı etkinliklerine katılımlarına ilişkin görüşlerinde “Hane Gelir Düzeyi” değişkenine göre anlamlı bir fark olduğu bulgulanmıştır. Buna göre asgari ücretin aşağısında gelire sahip ebeveynlerin ilkokullarda aile katılımı etkinliklerine asgari ücret tutarında gelire sahip olan ebeveynler ile asgari ücretten çok aylık ortalama hane geliri olan ebeveynlere oranla daha az katılım sağladığı tespit edilmiştir. Ortalama hane gelir düzeyi arttıkça ilkokullarda ebeveynlerin aile katılımı etkinliklerine katılım düzeylerinin de arttığı görülmektedir. Ancak asgari ücretin altında gelire sahip olan ebeveynlerin katılım düzeylerinin asgari ücret seviyesinde ve asgari ücret seviyesi üzerinde gelire sahip ebeveynlere nazaran onların aleyhinde farklılaştığı görülmektedir. Bu manidar farkın ekonomik gücün eğitime doğal yansımından kaynaklandığı söylenebilir. Alanyazında araştırma sonucunu destekleyen Çağdaş, Özel ve Konca (2016), Ahioğlu (2006), Şeker, (2009), Işık ve Şahin (2022), Çiftçi ve Bal (2015), Özcan ve Aydoğan (2014), Balkar (2009), Aslan ve Cansever (2007), Çatalkaya (2020), Orcan Kaçan, Kimzan, Yıldız ve Çağdaş (2019) olduğu gibi bu araştırmanın aksine aile katılımının gelir düzeyinden etkilenmediği bulgusuna ulaşan araştırmalarda olduğu görülmektedir (Gürşimşek, 2003; Şeker, 2009 ve Doğru, 2005). Çocuğunun eğitim ihtiyaçlarını zamanında ve düzenli olarak karşılayabilen velilerin aile katılım süreçlerine katılım noktasında daha gönüllü oldukları söylenebilir. Bu bağlamda ekonomik gücün ebeveynlerin eğitsel motivasyonlarını da diri tuttuğu varsayılabilir.

Öneriler

Araştırmanın sonuçlarına göre aşağıdaki önerilerde bulunulabilir.

- ✓ İlkokullarda aile katılımının önündeki engeller tespit edilerek, bu engeller en aza indirilmelidir.
- ✓ Okul yönetimi, ebeveynler ve öğretmenlerin aile katılımı konusunda çeşitli eğitimler yoluyla farkındalıkları artırılmalıdır.
- ✓ Ailenin okul temelli aile katılımı etkinliklerine gönüllüklerini arttırmak için yeni enstrümanlar geliştirilmelidir.
- ✓ Okul-aile temelli etkinliklere katılımı arttırmak için aile ile okul arasındaki iletişimi güçlendirici tedbirler alınmalıdır.
- ✓ Velilerin çocukların eğitimlerini nasıl destekleyecekleri noktasında eğitimler düzenlenmelidir.
- ✓ Ebeveynlerin çalışma saatleri sırasında okulları ziyaret edebilmeleri için gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır.
- ✓ Sınıf öğretmenleri haftalık 30 saatlik ders yükü içinde en az 2-3 saatlerini aile katılımı etkinliklerine ayırmalıdır.
- ✓ Yönetici ve öğretmenlerin aile katılımı etkinliklerine motivasyonlarını arttırmak için ödül, hediye, ek ders, hizmet puanı, yöneticilik puanı v.b. gibi teşvik edici unsurlar kullanılmalıdır.
- ✓ Öğretmen-veli-öğrenci ilişkisini güçlendirici sınıf içi ve sınıf dışı etkinliklere sıkça yer verilmelidir.
- ✓ İlkokullarda aile katılımı etkinlikleri düzenlenirken veliye görelilik ilkesiyle hareket edilmeli. Yani etkinlikler düzenlenirken velilerin demografik (yaş, gelir durumu, cinsiyet, eğitim durumu, çalışma durumu v.b.) özelliklerine dikkat edilmelidir.
- ✓ Milli Eğitim Bakanlığı aile katılımını teşvik edici ve kolaylaştırıcı unsurları içinde barındıran yasal düzenlemeler yapılmalıdır.
- ✓ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı işbirliğiyle aile katılımını destekleyici programlar geliştirilmelidir.

KAYNAKÇA

1. Ahioğlu, S. (2006). Öğretmen ve veli görüşlerine göre farklı sosyoekonomik düzeydeki ailelerin ilköğretim birinci sınıf öğrencilerinin okuma yazma sürecini etkileme biçiminin değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
2. Akkaya, M. (2007). *Öğretmenlerin ve velilerin okul öncesi eğitim kurumlarında uygulanan aile katılımına ilişkin görüşleri*. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.

3. Alanen, L., Brooker, L. and Mayall, B. (Eds.) (2015). *Childhood with Bourdieu*. Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan.
4. Altınkaynak, Ş. Ö. (2014). *Aile Temelli Okuma Yazmaya Hazırlık Programının Çocukların Okuma Yazmaya Hazırlık Becerilerine Etkisi*. Hacettepe Üniversitesi Lisansüstü İlköğretim Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ankara.
5. Aslan, N. ve Cansever, B.A. (2007). Okuldaki Sosyal Etkinliklere Katılımda Ebeveyn-Çocuk Etkileşimi (Kültürlerarası Bir Karşılaştırma), *Ege Eğitim Dergisi*, 8 (1), 113-130.
6. Babayiğit, Ö. (2019). Dünya’da ve Türkiye’de İlkokul Eğitimindeki Yönelimlerin İncelenmesi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 7(5) 45–54
7. Bağçeli Kahraman, P., Eren, U.S. ve Şenol, S. (2017). Okul Öncesi Eğitimde ve İlkokulda Aile Katılım Çalışmaları. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 5, Sayı: 51, Ağustos 2017, s. 611-624.
8. Balkar, B. (2009). Okul-Aile İşbirliği Sürecine İlişkin Veli Ve Öğretmen Görüşleri Üzerine Nitel Bir Çalışma, *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(36), s. 105-123.
9. Bartel, V.B. (2010) Home and school Factors Impacting Parental Involvement in a Title I Elementary School. *Journal of Research in Childhood Education*. 24:209-228.
10. Başaran, S. ve Koç, F. (2000). Ailenin çocuğun okuldaki eğitimine katılım sorunları ve katılımın sağlanması için alternatif bir model. Ankara: MEB Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı.
11. Borgonovi, F. and G. Montt (2012). Parental Involvement in Selected PISA Countries and Economies, OECD Education Working Papers, No. 73. Paris, France: OECD Publishing. Accessed at <http://dx.doi.org/10.1787/5k990rk0jsjj-en>
12. Çağdaş, A., Özel, E. ve Konca, A. S. (2016). İlkokul başlangıcında velilerin aile katılım düzeylerinin incelenmesi. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 12(4), 891-908.
13. Çakır, E., ve Yavuz, M. (2020). Ortaokullarda Aile Katılımına Yönelik Okul Müdürlerinin Görüşleri, *Uluslararası Karamanoğlu Mehmetbey Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 17-34.
14. Çatalkaya, E. (2020). İlköğretim Velilerine Göre Okul Aile İşbirliği. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Aydın.
15. Çelenk, S. (2003). Okul aile işbirliği ile okuduğunu anlama başarısı arasındaki ilişki. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24(24), 33-39.
16. Çıkar, I. ve Aslan, M. (2022). Çeşitli Boyutlarıyla Aile Katılımı: Nitel Bir Çözümleme. *Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9, 32-52
17. Çiftçi M. ve Bal N. P. (2015). Ortaokul Öğrencilerinin Anne-Baba Katılım Düzeyi İle Akademik Başarıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, *International Journal of Human Sciences*, 12(1), 363-384
18. Dearing, E., Kreider, H., Simpkins, S., & Weiss, H. B. (2006). Family involvement in school and lowincome children’s literacy: Longitudinal associations between and within families. *Journal of Educational Psychology*, 98(4), 653–664.
19. Demircan, H. Ö. (2018). Okul Öncesi Eğitimde Aile Katılımı Sistemini Genişletmek: Aile Bağlılığı, Ortaklığı, Katılımı ve Eğitimi. *İlköğretim Online*, 2018; 17(4), 1-19.
20. Desforges, C. and Abouchaar, A. (2003). *The impact of parental involvement, parental support and family achievement and adjustment: a literature review. Research Report RR433*. Nottingham: DfES.
21. Dizbay, S. (2010). Ortaöğretim kurumlarında okul-aile birliklerinin okul yönetimine katılım düzeyleri (Kocaeli ili örneği). Sakarya Üniversitesi: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
22. Dodge, A., Colker, J. H., & Heroman, C. (2002). *Parents and Teachers at Work*. New York: Croom Helm.
23. Doğru, Ç. T. (2005). Okul-Öğretmen-Aile İşbirliğinin Sınıf Yönetimine Etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.
24. Echaune, M., Ndiku, J.M., ve Sang, A. (2015). Parental Involvement in Homework and Primary School Academic Performance in Kenya. *Journal of Education and Practice*.6-9
25. Emerson, L., Fear, J., Fox, S. and Sanders, E. (2012). Parental engagement in learning and schooling: Lessons from research. Canberra, Australia: Australian Research Alliance for Children and Youth (ARACY) for the

Family-School and Community Partnerships Bureau. Accessed at <http://www.aracy.org.au/publicationsresources/area?command=recordandid=10>

26. Erdoğan, Ç. ve Demirkasımoğlu, N. (2010). Ailelerin eğitim sürecine katılımına ilişkin öğretmen ve yönetici görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 16 (3), 399-431
27. Erol, Y. C., ve Turhan, M. (2018). The Relationship Between Distributed Leadership and Family Involvement from Parents' Perspective, *Educational Sciences: Theory and Practice*, 18(3), 525-540.
28. Fantuzzo, J. Tighe, E. Childs S. (2000). "Family Involvement Questionnaire: A Multivariate Assessment of Family Participation in Early Childhood Education", *Journal of Educational Psychology*, 2(92), 367-376.
29. Goodall, J., and Vorhaus, J. (2011). Review of best practice in parental engagement. London: Department for Education. [Online]. Available www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/182508/DFE-RR156.pdf
30. Gürşimşek, I. (2003). Okul öncesi eğitime aile katılımı ve psikososyal gelişim. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 3(1), 125-144.
31. Güven, G. (2011). Okul öncesi eğitim kurumlarında hazırlanan aile eğitim ve aile katılım programlarının öğretmen ve ebeveynlerin bilgi ve beceri düzeylerine etkisinin incelenmesi. (Doktora tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
32. Güven, P. (2019). İlkokul Ve Ortaokul Öğrencilerinin Akademik Başarılarının Yordanmasında Ana Babanın Akademik Başarıya İlişkin Beklentisi ve Eğitime Katılımının Rolü, Kastamonu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kastamonu.
33. Hayes, N., O'Toole, L. and Halpenny, A. (2017). *Introducing Bronfenbrenner: A guide for students and practitioners in early years education*. London: Routledge.
34. Henniger, M. (2005). *Teaching Young Children*. Boston: Milling Company.
35. Işık, O. ve şahin, İ. (2022). İlkokul Ve Ortaokul Velilerinin Çocuklarının Eğitim Sürecine Katılımı. *Milli Eğitim*. 51-235,(2061-2084).
36. Jeynes, W. (2012) A meta-analysis of the efficacy of different types of parental Involvement programs for the urban students. *Urban Education*, Vol 47(4), 706 742. doi:10.1177/004285912445643
37. Jeynes, W. H. (2007). The relationship between parental involvement and urban secondary school student academic achievement: A meta-analysis. *Urban Achievement*, 42(1), 82-110. Kan, Ü D. (2007). Okul öncesi eğitimde değerlendirme aracı olarak portfolyo. *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27(1), 169-178.
38. Kaçan, M. O., Kimzan, İ., Yıldız, T. G., ve Çağdaş, A. (2019). Öğretmen ve Ebeveynlerin Aile Katılımını Etkileyen Etmenlere Yönelik Görüşlerinin İncelenmesi, *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 370-381.
39. Kahraman, P., Eren, S. ve şenol, S. (2017). *Okul Öncesi Eğitimde ve İlkokulda Aile Katılım Çalışmaları*. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 5, Sayı: 51, Ağustos 2017, s. 611-624
40. Kaya, Ö.M. (2002), "Okul Öncesi Eğitim Programlarında Uygulanan Programlara Ailelerin İlişi ve Katılmaları İle Okulöncesi Eğitim Kurumlarının Aile Eğitimine Katkısı Konusunda Anne-Baba Görüşleri", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
41. Keçeli-Kaysılı, B. (2008). Akademik Başarının Arttırılmasında Aile Katılımı. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 9 (1), 69-83
42. Kıvrak, Z. (2019). *Öğretmenlerin gözünden ilkokul birinci sınıf öğrencilerinin okuma yazma süreçlerine ailelerin katılımının etkisi*. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
43. Kotaman, H.(2008). Türk Ana Babalarının Çocuklarının Eğitim-Öğretimlerine Katılım Düzeyleri", *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(1), 135-149.
44. Kurtbaş, F. (2019). *Okul öncesi öğretmenlerinin okul öncesi eğitimde değerler eğitimi uygulamalarına etkisine ilişkin görüşleri*. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
45. Lam, B. T. ve Ducreux, E. (2013) Parental Influence and Academic Achievement Among Middle School Students: Parent Perspective, *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 23(5), 579-590.

- 46.Liu, K. and Liu, X. (2000) Student performance and family socio-economic status. *Chinese Education and Society*, 70-83.
- 47.Mannathoko, M. C., & Mangope, B. (2013). Barriers to Parental Involvement in Primary Schools: A case of Central North Region of Botswana. *International Journal of Scientific Research in Education*, 6(1), 47-55. Retrieved [DATE] from <http://www.ijrsre.com>
- 48.MEB (2002). Resmi Gazete. (2002). Okul-Veli İş Birliği Yönetmeliği. 27/03/2002/27
- 49.Metlilo, E. & Yıldırım, B. (2021). Öğretmen ve Veli Görüşlerine Göre Ailelerin Eğitime Katılımı, İZÜ Eğitim Dergisi, 3 (5) 40-58.
- 50.Misksic, M. (2015) *Parent Involvement: Theory, Practice, and Head Start The Role of Social Capital*. Available from World Wide Web: http://ciep.hunter.cuny.edu/wp-content/uploads/2014/03/Parent_involvement_FINAL.pdf
- 51.Özcan, Ç., ve Aydoğan, Y. (2014). Aile Katılımı ile Çocukların Akademik Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin Anne-Baba Görüşlerine Göre İncelenmesi, *Milli Eğitim Dergisi*, 44(202), 19-36.
- 52.Selanik Ay, T. ve Aydoğdu, B. (2016). Sınıf Öğretmenlerinin Aile Katılımına Yönelik Görüşleri. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 8, Sayı: 23, Ağustos 2016
- 53.Sheldon, S.B. Epstein, J.L. (2005) Involvement counts: Family and community partnerships and mathematics achievement. *The Journal of Educational* 98(4), 196-206.
- 54.Shute,V.J.,Hansen,E.G.,Underwood,J.S., and Razzouk,R. (2011) A relationship between parental involvement and secondary school students' academic achievement. *Education Research international*. 2011 Article ID 915326 pp 1-10.
- 55.Sugeçti, F. (2019). *Yaşam boyu öğrenme çerçevesinde ilkökulda ailelerin eğitim sürecine katılımının öğrenci başarısına katkısına yönelik bir inceleme*. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- 56.Şad, S., N. ve Gürbüzürk, O. (2013). İlköğretim Birinci Kademe Öğrenci Velilerinin Çocuklarının Eğitime Katılım Düzeyleri, Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 13(2), ss. 1006-1011.
- 57.Şahin, F. T. Ünver, N. (2005). Okul öncesi eğitim programlarına aile katılımı. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 13 (1).
- 58.Şeker, M. (2009). İlköğretim 5. Sınıf öğrencilerinin performans görevlerindeki başarıları ile ailelerinin eğitim-öğretim çalışmalarına katılım düzeyleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No:241473).
- 59.Toran, M., & Özgen, Z. (2018). Okul öncesi eğitimde aile katılımı: Öğretmenler ne düşünüyor, ne yapıyor? *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 6(3), 229-245. DOI:10.14689/issn.2148-2624.1.6c3s11m
- 60.Toros, F. (2011). Aile katılımının genel eğitim sınıflarındaki özel gereksinimli öğrencilerin okuma becerileri ile annelerin ilköğretim okulundan memnuniyetleri üzerindeki etkisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Özel Eğitim Anabilim Dalı, Ankara.
- 61.Tümkaya S, Yeşiloğlu Uçar, F. (2021), İlkokul Eğitiminde Aile Katılımına ve Engellerine İlişkin Öğretmen ve Veli Görüşleri, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 30 (3), 155-169.
- 62.Uludag, A. (2008). Elementary preservice teachers' opinions about parental involvement in elementary children's education. *Teaching and Teacher Education*, 24(3), 807-817.
- 63.Yakıcı, A.P. (2018). Okulöncesi Velilerinin Aile Katılımını Yordayan Değişkenlerin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.
- 64.Zembar, R. ve Unutkan P. Ö. (1999). *Okul öncesinde çocuğun sosyal gelişiminde aile katılımının önemi*. *Marmara Üniversitesi anaokulu öğretmeni el kitabı*. YA-PA

Subject Area
Art and Design

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 105
PP: 4159-4167

Arrival
13 October 2022
Published

31 December 2022
Article ID Number
66348

Article Serial Number
09

Doi Number
<http://dx.doi.org/10.2922/8/sssj.66348>

How to Cite This Article
Çatalbaş, Ş. T. &
Şahiner, R. (2022).
"Bedenler ve Belgeler
Arası Bir Sıçrayış Olarak
Tekrarlama, Yeniden
Yapma ve Ötesi"

International Social
Sciences Studies Journal,
(e-ISSN:2587-1587)
Vol:8, Issue:105;
pp:4159-4167

Social Sciences Studies
Journal is licensed under
a Creative Commons
Attribution-
NonCommercial 4.0
International License.

Bedener ve Belgeler Arası Bir Sıçrayış Olarak Tekrarlama, Yeniden Yapma ve Ötesi¹

Re-iteration and Re-make as a Leap between Bodies and Documents, and Beyond

Şafak Tuba Çatalbaş¹ Rıfat Şahiner²

¹ Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat ve Tasarım Ana Sanat Dalı, İstanbul, Türkiye

² Prof. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Sanat Bölümü, İstanbul, Türkiye

ÖZET

Sanat, günümüz toplumsallığının kriz durumlarında, norm dışı düşünme ve davranma, verili gerçeklikte kısa devreler yaratma, statükoyu sarsarak hakikati yeniden ele geçirme imkanları sağlayan bir eyleme halidir; bir sıçramadır. Sanata erişimin ve sanatın sürdürülebilirliğinin gündelik eylemlerimizle gerçekleşebilmesinin imkanlarını araştırmak, diyalog temelli, ilişkisel ve beden odaklı, deneyim üreten pratiklerle mümkündür. Canlı sanatın deneyimlenmesi, arşivlenmesi ve geleceğe aktarılması ekseninde performans ve onun dokümantasyonu ikili bir karşıtlık içinde değil karşılıklı bir oluş içindedirler ve ancak bu yaklaşımla ele alındıklarında potansiyelleri açığa çıkmaya başlar. Bu makalede, post-performans kavramı ve belgeleme eyleminin performatifliği konusu, canlılık kavramının sinirbilim ve tıptaki gelişmelerle dönüşmesi bağlamında canlı sanatın yeniden düşünülmesi için araçsallaştırılarak, üç sanatçının tekrar pratikleri üzerinden ele alınacaktır. Radikal yaklaşımlarıyla sanatın süreçte dayalı bir pratik olarak kavranmasına önemli katkıları olan Tino Sehgal, Lygia Clark ve Douglas Davis'in çalışmaları ekseninde birey ve toplum, organizma ve çevresi, birbirini dönüştüren, birbirine dolaşık eylemler ve oluşlarla birlikte karmaşık bir süreç olarak ele alınırken, maddesel-maddesiz, gerçek-kurgu, doğa-kültür, teori-pratik, beden-söylem, dijital-analog, sanat-sanat olmayan gibi ikiliklerin ötesine geçebilmenin potansiyelleri, Elizabeth Grosz'un yorumuyla Nietzsche ve Bilginin Koreografisi'ne başvurularak tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Post-Performans, Canlı Sanat, Beden Hafızası, İlişkisel Nesnelere, Performans Dokümantasyonu

ABSTRACT

During the crises of contemporary society, art as an action becomes an opportunity and a leap for thinking and acting outside the norms, creates short-circuits within given realities, and reclaims truth by disrupting the status-quo. Researching the potentials of the sustainability and accessibility of art through daily activities can be made possible through practices that generate dialogical, relational, and body-centric experiences. Regarding the experience of live art, as well as its archiving and handing down to the future, performance and its documentation do not stand in a binary opposition, but in a process of mutual becoming. In this article, the concept of post-performance and the performativity of the documentation process will be utilized to rethink live art in light of a renewed perspective of life itself, through recent developments in neuroscience and medicine, and investigated through three artists' practices of repetition. Taking Tino Sehgal's, Lygia Clark's and Douglas Davis' radical approach to art as examples that contributed to art's gaining acceptance as a process-based practice and drawing on Elizabeth Grosz's explorations in Nietzsche and the Choreography of Knowledge, binaries such as individual vs. society, organism vs. environment will be investigated as complex processes and becomings with entangled actions and mutual transformations, including their potentials to surpass binary oppositions such as material vs. immaterial, real vs. fiction, nature vs. culture, theory vs. practice, body vs. discourse, digital vs. analog, art vs. non-art.

Keywords: Post-Performance, Live Art, Body Memory, Relational Objects, Performance Documentation

1. GİRİŞ

Marie De Brugerolle, meca-sonrası çağda performansı bir pratik olarak ele alan, tiyatro ve anti-tiyatro, nesnelik ve nesne-olmayan, şimdi-ve-burada olma ve yeniden canlandırma gibi ikili tanımların ötesinde yeni kavramsal kökenler araştıran *Post-Performance Future* yazısında, 'post-performans' kavramını, "performans teriminin izleyicinin ilgisini başka tarafa çekmeye yarayan ucuz bir araç olarak kullanılmasından ötürü içinin boşaltılmasına bir tepki olarak 2011 yılında icat ettiğini" yazar (2018). "Bu anlamda 'post' bir 'sonra' değildir; performansın sonu değil, tamamlanmamışlık ve bugünkü kapsamı hakkında sürekli bir araştırma halinde düşünmek anlamına gelir" diye devam eder. Bahsedilen bu boşluktan ötürü farklı bir kavram icat etmek önemli bir gereksinim olsa da, bu kavramı farklı kullanmak, bir bitişe, bir sona değil, *post-truth* (hakikat sonrası/ötesi) kavramının kullanımına benzer bir şekilde bir paradigma değişikliğine doğru yol aldığımızı söylemek mümkündür. Buradaki 'post' performansın nihayete ermesinden ziyade herhangi bir sonu olmayan ya da bir şeyin/sürecin sonrasına eklenemeyen, süregelen bir akışı ifade etmektedir. Bir anlamda başlangıç ve sonun tanımsal olarak anlamsızlığına vurgu yapmaktadır. Bu çalışmada, *post-performans* veya *performans sonrası* kavramı birebir anlamına gönderme yapılarak, *canlı sanatın*², yani performansın sonrasını, *yaşam sonrası* olarak düşünmek için araçsallaştırılacaktır.

¹ Bu çalışma, YTÜ Sanat ve Tasarım Anasanat Dalı Sanatta Yeterlik Programı'nda Prof. Dr. Rıfat Şahiner danışmanlığında yürütülmekte olan "Bellek, Sahneleme ve Hakikat: Sanatın Yeniden Maddeleştirilmesi Olarak Performatif Eylem" adlı sanatta yeterlik tezinden üretilmiştir.

² Canlı sanat ("live art") terimi, bir sanatçı veya bir grup sanatçı tarafından bir sanat eseri olarak üstlenilen veya sahnelenen, genellikle yenilikçi ve keşfedici nitelikteki performansları veya olayları ifade eder (TATE, 2022).

Belgeleme pratiğinin performatifliği Tino Sehgal, Lygia Clark, Douglas Davis'in çalışmaları üzerinden bağlamlandırılacaktır.

Canlılık kavramına bakışımızın, sinirbilim ve tıptaki gelişmelerle dönüşmekte olduğu bir zamanda, canlı sanata bakışımızda da buna paralel bir dönüşümden bahsedebiliriz: Performansın—ya da canlı sanatın sonu konusuna beden canlılığının sonu üzerinden bakmak, bilimdeki güncel gelişmelerle ilişkilene fırsatı sunarak düşünce alanımızı genişletirken, sanatta uzun süredir tartışılabilen maddesellik ilişkimizi yeniden kurabilmemize de olanak sağlamaktadır. Deneye dayalı olmayan, gerçek hayattaki bir akut bakım klinik ortamında ölmekte olan insan beynine ilişkin ilk kanıtı sağlayan ve insan beyninin ölüm sürecinde koordineli aktivite üretme yeteneğine sahip olabileceğini savunan verileri (Vicente, Rizzuto, Sarica ve diğerleri, 2022), post-performans kavramıyla birlikte okumak, *performansın dokümantasyonunun performatifliği* (Auslander, 2006) konusuna taze bir bakış getirmenin yolunu açmaktadır.

2. PERFORMANS SONRASI: PERFORMANSTAN SONRA HAYAT VAR MI?

Ölüm esnasında ve sonrasında beynimize ne olduğu konusu, 2021 yılında gerçekleşen ve tıp alanında bir ilk olarak kayıtlara geçen olayla tekrar tartışıldı: Bilimsel bir "kazadan" elde edilen yeni veriler, biz ölümler hayatin gerçekten de gözlerimizin önünden geçebileceğini öne sürdü (Honderich, 2022). BBC News haber ajansından Holly Honderich'in (2022) haberine göre, bilim insanlarından oluşan bir ekip, 87 yaşındaki bir epilepsi hastasının beyin dalgalarını ölçmek için yola çıktı. Ancak nörolojik kayıt sırasında, hasta ölümcül bir kalp krizi geçirdi—böylelikle ölmekte olan bir beynin beklenmedik bir kaydı elde edilmiş oldu. Bu olay, ölüm anından 30 saniye önce ve sonra, kişinin beyin dalgalarının rüya görme veya anıları hatırlama ile aynı kalıpları izlediğini ortaya çıkardı (Honderich, 2022). Ölümün bir süreç olarak kavranabilirliğine kanıt olarak da okunabilecek bu veriler, canlılığın nerede başlayıp nerede bittiğine dair sınırların tekrar müzakere edilmesi gerekliliğini de gündeme getirdi; kalp durduğunda mı, yoksa beyin fonksiyonları işlevini yitirdiğinde mi hayat sona ermiş sayılır?

Neredeyse yaşam ve ölüm arasında bile bir ara bölgenin varlığını duyuran bu deneyler, karşılaşmalar, öteden beri bir ikilik içinde konumlandırılan akıl ve duygu ilişkisine felsefi açıdan yeniden bakmamızı olanaklı kılar. Bu yeniden bakış, günümüzde bedenin toplumsal yönüne dair kuramların eleştirdiği ikilikleri sorunsallaştırdığı kadar, sanat tarihi belgelerini ele alma eylemi bağlamında da belleğin performatif bir pratik olarak kavranmasını destekler. Performans ve dokümantasyonu da ikili karşıtlıklar olmayıp karşılıklı bir oluş içindedirler ve ancak bu yaklaşımla ele alındıklarında potansiyelleri açığa çıkmaya başlar; zira çağdaşlık deneyimimiz içinde günümüz sanatıyla ilişkilenebilmek ancak maddesel—maddesiz, gerçek—kurgu, doğa—kültür, teori—pratik, beden—söylem, dijital—analog, sanat—sanat olmayan gibi ikiliklerin ötesine geçmemizle mümkündür. Temel problemi kavram ile yaşam arasındaki uzaklığın aşılması; düşüncenin olayla, olayın hareketiyle birleşmesi olan Deleuze'un (Yücefer, 2006:8) belirttiği üzere bellek, yalnızca deneyimin hatırlanması değil, yeniyi icat etmek için yaratıcı bir güçtür (Deleuze, 2006). Bu anlamda bellek, geçmiş bir şimdiyi yeniden sunmaktan ziyade, kendisini sürekli bir farklılık ve değişim süreci olarak sunar (2006). Bekleyen anılar olarak durağan haldeki sanat tarihi belgelerine performatif bir kavrayışla yaklaşıldığında, bu belgeler "şimdinin çağrısıyla birlikte, onları saf anılar olarak belirleyen güçsüzlükten, ulaşılmazlıktan kurtulur, 'yeniden çağrılmaya' uygun anı-imgeler haline gelirler. Edimselleşirler ya da ortaya çıkarlar." (2006: 93-94) Performans ve dokümantasyonu da tıpkı madde ve bellek gibi kendi performanslarının bitmez tükenmez hareketlerinde birlikte inşa edilmiş ve iç içe geçmişlerdir.

Radikal yaklaşımlarıyla sanatın süreçsel bir pratik olarak kavranmasına önemli katkıları olan üç sanatçının işleri; dansçılık geçmişi olan Tino Sehgal'in "inşa edilmiş durumlar"ı, ilişkisel nesnelere üzerinden kendine özgü bir pratik geliştiren Lygia Clark'ın "Structuring The Self / Kendiliğin İnşası" (1979-1988) ve 90'larda çevrimiçi işler üreten Douglas Davis'in "The World's First Collaborative Sentence / Dünyanın İlk İmece Cümlesi" (1994, 2013); farklılaştıkları bağlamlardan hareketle, belgeleme pratiklerinde bedenselliği odağına alan bir yaklaşımı tartışmaya açmak üzere incelenecektir. Bu bağlamda, sanat yapıtının sürdürülebilirliği ekseninde, müzenin ölü nesnelere muhafaza edildiği bir yer olarak değil, yaşayan ve dönüşen organizmaların çevresel bağlamı olarak ele alınmasının imkanları sorunsallaştırılacaktır. Tino Sehgal, nesne üretmektense deneyim üreten pratiği için dansın ilginç bir model olabileceğini düşünür (Stedelijk Museum, 2022). Dilin kendisinin temelde bedensel olduğunu iddia eden Nietzsche için de, bedensel kuvvetler dilin ve onun temsil imkanının altında yatar (Grosz, 2020:185). "Hareketsiz kalan, hantal, kayıtsız olan yerine tiyatro, dans ve müzik gibi hareketin sanatlarıyla akraba olan bir felsefe ve bilgi türünü aradığını" açıklayan Nietzsche'ye göre, "felsefenin kendisi, yürürken yazılırdı—hatta tercihen dans ederken." (s. 186). Birey ve toplumun, organizma ve çevresinin birbirini dönüştüren, birbirine dolaşık³ eylemler ve oluşlarla birlikte karmaşık bir süreç olarak kavranmasıyla yorumlanabilecek *canlı sanat* da, ancak böyle bir

³ Dolaşık (entangled) kavramı, burada Karen Barad'ın kullandığı anlamda kullanılmıştır. Barad, kuantum fizikçi Niels Bohr'un deney düzeniyle gözlemlenen nesnenin birbirine dolaşık (entangled) olduğu savını, madde ve anlamın dolaşıklığı olarak kavramsallaştırır.

anlayışla ele alınabilir. Bu makalede de performansın—ya da daha genişletilmiş anlamıyla canlı sanatın—belgelemesi konusunda Elizabeth Grosz'un *Nietzsche ve Bilginin Koreografisi*'ndeki yaklaşımlarına başvurulacaktır.

3. BELLEKLER ARASI BEDENSEL SİÇRAMALAR: TINO SEHGAL VE KURULMUŞ DURUMLAR

Tino Sehgal, *kurulmuş durumlar*⁴ olarak adlandırdığı çalışmalarında, izleyici ve sanat yapıtı arasında varsayılan hiyerarşik konumu geçersiz kılan bir diyalog zemini ortaya koyar. İddiasına dikkat çekmek için, Sehgal'in performans olarak adlandırmayı özellikle tercih etmediği bu kurulmuş durumlar, müze ve galeri ortamlarının geleneksel bağlamını reddeden, insan sesi, bedensel hareket ve sosyal etkileşime dayalı deneyimler yaratırken, cansız maddesellik dışında geleneksel bir sanat yapıtının tüm parametrelerini yerine getirirler; müzenin çalışma saatlerinde sürekli olarak sunulurlar, alınıp satılabilirler ve tekrarlanabilir olmaları nedeniyle zaman içinde kalıcı olabilirler (<https://www.guggenheim.org/artwork/22502>). İzleyicinin, sanat yapıtının koşulu olan durumun bizzat aktif bir eyleyicisi olarak, oluş halindeki yapıtı dönüştürmesi ve bu yolla kendisinin de dönüşmesi söz konusudur. Bu bağlamda sanat yapıtı sanatçıyla izleyici arasındaki yaratıcı edim (Duchamp, 1957-75) olarak her seferinde, her sıçrayışla yeniden kurulur⁵.

Bedenin, rekabet eden ve çelişen kuvvetlerin bir çoğulluğu olarak kavranması, bedenin perspektife bağlılığını kabul etmek demektir; zira bedenli varlıklar olarak her şeyi aynı anda kavrayamayız ya da herhangi bir şeyi bütünlüğü içinde kavramamız mümkün değildir; yalnızca perspektifler, görünüşler, yorumlar mevcuttur (Grosz, 2020:188). Peki, bu etkisel ve tepkisel kuvvetlerin mücadelesi içinde, kültürün eylemini nasıl konumlandırmak gerekir? *Ahlakın Soykütüğü Üstüne*'de Nietzsche'nin tartıştığı üzere, "etkiyi tepkiye döndürenin tersine çevrilmesini ve eyleme geri dönülmesini sağlamak" (Grosz, 2020:191) nasıl mümkün olabilir? Ya da, performansın bedenselliğinden belgelemenin edimselliğine doğru nasıl bir yol izlenmelidir?

Bu sorularla birlikte, kültürün ilksel ve mitik kökenlerini, kişinin söz verme yeterliliğinde konumlayan Nietzsche'nin etkin bir arzu olarak tanımladığı ve etkin unutmaya istencinin karşısında konumlandığı hatırlama istenci devreye girmektedir; "bir kez istenmiş bir şeyin sürekliliğini isteme, gerçek bir istenç belleğidir" (Nietzsche, 2001:57). Bu noktada da, niyet ve sorumluluğu eyleme geçirme yetisine dikkat çeken Grosz'un belirttiği gibi, "bir karşı-unutkanlığın kurulması gerekir" (Grosz, 2020:192). Süreç temelli sanat işlerinin belgelenmesi ve işlerin kültürel ekosistemine uygun olarak, yine canlı bir arşive dönüşmesi de ancak böyle bir *istenç belleğinin* eylemiyle mümkündür.

Tino Sehgal, *kurulmuş durumlarının* fotoğraf ve video gibi kayıt araçlarıyla belgelenmesine karşı olduğu gibi, yazılı tariflerden, yönergelerden, sözleşmelerden de kaçınır. Bütün bunları belgelemeyi imkansız hale getirmek için değil, bilakis işin/olayın tüm canlılığıyla sürdürülebilmesi, geleceğe aktarılabilmesi için yapar. Sehgal'e göre, sanatla ilişkilendirme pratiklerimizde hakim olan, batılı-rasyonalist bir düşünce sisteminin etkisiyle, görme duyusudur, Hegelci bir mesafelenme ile birlikte bakıştır; adının da ima ettiği gibi, görsel sanatlar için bu özellikle böyledir. Oysaki, sözlü aktarımın, bedensel biraradalığın, dokunmanın rolü, bilginin aktarılmasında elzemdir (Arte France, 2017).

Sehgal'in ilk olarak 2012'de Documenta 13 için tasarladığı ve 2017'de Stedelijk Müzesi koleksiyonuna katılan *This Variation (Bu Varyasyon)*, 2019'da yine Stedelijk Müzesi'nde yeniden gerçekleştirildi. Ziyaretçilerin, büyük bir yorumcu grubunun—Sehgal, performansçı yerine yorumcu demeyi tercih ediyor—galeriyi sürekli değişen ve şaşılacak derecede duyumsal bir manzaraya dönüştürdüğü bir alana daldığı zemin kattaki tamamen karanlık bir odada gerçekleşen bu *kurulmuş durumda*, yorumcuların ses, hareket, konuşma ve şarkı söyleme yoluyla ziyaretçilerin odağını yönlendirmesiyle duyular keskinleşir ve izleyici ile yorumcu arasındaki sınır ortadan kalkar (Stedelijk Museum, 2022).

Zamana yayılan kapsamlı bir proje olarak sürdürdüğü sanatçılarla röportajlar serisinden belli olduğu üzere, kendisi de belgeleme pratiklerinde sözlü aktarımı önemseyen küratör, sanat eleştirmeni ve sanat tarihçisi Hans Ulrich Obrist'e göre, Sehgal'in işlerini performanstan ayırmak önemli, çünkü performans süreye bağımlıdır, başı ve sonu vardır, bir *olaydır*. Sehgal'in canlı sanatı ise, müzenin açık olduğu saatlerin bir bileşeni olarak, açılış saatlerinden kapanışa kadar devam eder. *This Variation* (2012) işini anlattığı bir belgeselde (Arte France, 2017) Hegelci bir düşünce olarak mesafelenmeden bahseden Sehgal, modernizmin, 'görsel sanatlar' isminden de anlaşıldığı gibi duyuları birbirinden ayırıp her biriyle bir sanat formunu eşleştirdiğine, müziğin yapıtla izleyici arasına mesafe koymadan kulağa doğrudan giriverdiğine dikkat çekmektedir. Yine bu gelenekten gelen rasyonalist bir toplumun parçası olduğu halde işin içine başka duyuları katmak istediğini özellikle vurgulayan Sehgal, *This Variation*

⁴ "constructed situations"

⁵ "re-iteration"

işinin karanlıkta gerçekleşmesiyle, kendilerini nihayet gözlerden uzak oldukları bir durumda bulan katılanların rahatlamış hissetmeleri arasında bir bağ kurmaktadır. Irigaray'a göre, dokunulur olan, görünürün kaynağıdır, "ancak ışığın temasıyla, dokunmasıyla görebilirim." (Irigaray, 1984:155 / Grosz, 2020:162) Bu bağlamda Tino Seghal'in de dokunulur olanı görünür olana öncelikli olarak konumlandığı söylenebilir. "Ses, kulaktan öylece giriverir, doğrudan..." diyen Seghal'in (2017) sözlü ifadeyi yazılı olana tercih ettiği de hesaba katıldığında, sesin dokunsallığına yaptığı vurgunun da işaret ettiği gibi, hem *kurulmuş durumlar* hem de bu durumların yinelenen tekrarlarında sanatçı bedensel aktarımı sanat yapısının korunması ve sürdürülebilirliği bağlamında ilk sıraya koymaktadır.

4. KENDİLİĞİN İNŞASINDA ONARICI EYLEMLER: LYGIA CLARK'IN İLİŞKİSEL NESNELİ SEANSLARI

Hem sanatın hem de klinik pratiğin sınırlarını önemsemeyen Clark, üslup, ekol veya kategoriden bağımsız olarak, dinmeyen araştırmacı ruhu tarafından yönlendirilen benzeri görülmemiş bir bölge yaratmıştır (Rolnik, 2022). Clark'ın kendiliğinin yapılandırılmasında etkin olan bedensel kuvvetleri, sanat pratiğinden kaynaklanan deneysel yöntemlerle araştırması, özellikle ilişkisel nesnelere kullandığı terapötik metoduyla sistemleştirdiği seanslarında⁶ önceliği bedenün fizyolojisine vermesi bakımından Nietzsche'nin bakışıyla örtüşür. Clark, seanslarında klasik analitik yorumla değil bedensel temasla çalıştığını özellikle vurgular (2018:53).

Grosz'un belirttiği gibi (2020:191), Nietzsche'nin ahlakı etkin ve tepkisel kuvvetlerin çatışması olarak okuması, bedensellik bakımından onların jeneolojisini açıklama girişimidir de: "Gerçekten de her değerler tablosu, tarihin ve etnolojinin bildiği her 'yapmalısın', psikolojik araştırmadan çok önce fizyolojik araştırmayı ve yorumu gerektiriyor; ve her birinin tıp bilimi açısından bir eleştirisinin yapılması gerekiyor" (Nietzsche, 2001:54). Clark, bu eleştirel bağlamı sanat üzerinden kurmuştur. Geometrik soyutlamalarıyla tanınan Brezilyalı sanatçı Lygia Clark 1966'da geçirdiği bir trafik kazasında bileği kırılınca, resim ve heykel ağırlıklı üretimini terkederek hissi nesnelere—ya da ilişkisel nesnelere—üretmeye başladı. *Sanatın içinden çıkan bir sanat-olmayan* olarak tanımlıyordu bundan böyle yapmak istediğini; sanatsal deneyimin sınırlarını genişletmek ancak bedensel farkındalıkla mümkündü, ilişkisel nesnelere buna aracılık ediyordu. Sanatsal deneyimde nesne nihai bir amaç olmaktansa, bir geçiş aracı olarak işlemeliydi; varlığını bile unuttuğumuz kendiliğimizin görmezden geldiğimiz yönlerine nüfuz edebilen birer geçiş aracı olarak hissi nesnelere, beden hafızası ile doğrudan ilgilidir. Clark'ın seanslarında gündelik nesnelere seçtiği havayla dolu plastik torbalar, deniz kabukları, dolgulu kumaşlar, ağlara takılan taşlar, sanatçının bedene dair farkındalık uyandırmayı amaçladığı çeşitli eylem önerilerinin ilişkisel nesnelere olurlar. Formdan deneyime geçiş, diyalog temelli bir yaklaşımı da beraberinde getirir.

Lydia Clark'ın pratiği, sanatın potansiyelini araçsallaştıran kapitalist dünyaya cevap niteliğinde bir *olay-iş* olarak okunabilir. (Rolnik, 2008). Evinde gerçekleştirdiği bu seanslar, *müşteri* olarak adlandırdığı katılımcı ile birebir uygulamalar şeklindeydi. Sessizlik önemliydi, konuşma ancak seans bittikten sonra ya da bir sonraki seansın başında, *müşterinin* seansın günlük hayatta gözlemlediği etkilerini de katarak bahsettiği, geri bildirimler olarak vardı. *Önermelerini* fiziksel olarak deneyimlenmesi gereken diyalog temelli çalışmalar olarak değerlendiren Clark, pratiğini sanatın sınırına yerleştirdi. Tam da sınırın tanımlara direnmesi sebebiyle yapıtlarını sunmanın çok zor olduğu bilinen Clark'ın birlikte çalıştığı arkadaşı; psikanalist ve kültür eleştirmeni Suely Rolnik, Musée des Beaux-Arts'ta düzenlediği bir sergide sanatçının çalışmalarına farklı bir erişim yolu önerdi. Musée des Beaux-Arts in Nantes (2005) ve Pinacoteca do Estado de São Paulo (2006)'da, *Lygia Clark: de l'oeuvre à l'événement (Lygia Clark: İştten Olaya)* başlığı altında gerçekleşen sergi, Clark'ın çalışmalarının bir bütün olarak sunumuydu. Bu serginin doruk noktası olan *Estruturação do Self (Kendiliğın İnşası, 1976-1988)*, sanatçının, Rolnik'in önerdiği gibi, estetik, klinik ve politik alanları ayrılmaz, varoluşsal bir güç olarak birbirine bağlayacak bir tedaviyi hedefleyen, algısal-duyusal deneyimleri müşterilere aktaracağı özel oturumlardan oluşuyordu. Bu şekilde, Rolnik'e göre, beden sanatının bir varyantı olmaktan çok uzak olan *Estruturação do Self*, Clark'ın bu önerisinde katılımcı için kullandığı ifadeyle 'müşteri'nin içinde bulunduğu yeni, estetik bir öznelik yaratma girişiminde bedenün yankılama kapasitesini açtı; bu önermenin katılımcıları, sonsuz bir süreç içinde öteki olmaya açık olacaktı (Larsen, Rolnik, 2019). Clark'ın bu seanslarını özel alandan, kendi evinden, sessizlik içinde gerçekleşen yoğun ve mahrem bir diyalogdan, sokağa, gündelik hayata, bedenden nesneye, nesneden bedene, bedenden bedene, kendinden ötekine, bireyselden kolektife dalga dalga yayılan bir etki olarak düşünmek mümkündür.

⁶ Sanatçının *Estruturação do Self (Kendiliğın İnşası, 1976-1988)* isimli çalışmalarından söz edilmektedir.

Görsel 1: Lygia Clark, *Estruturação do Self (Kendiliğın İnşası)*, 1976–88. Clark'ın MoMA'da gerçekleşen retrospektif sergisinden görüntü (2014). Erişim: 14.12.2022. <https://hyperallergic.com/142956/the-radical-brazilian-artist-who-abandoned-art>

5. DÜNYANIN EN UZUN CÜMLESİNİN UCUNDAN TUTMAK: BEDENSİZ KOLEKTİVİTENİN BEDENSEL POTANSİYELLERİ

"Cümlelerin sonu yok. Bazen başlangıcı olmadığını düşünüyorum. Şimdi yazarlarını selamlıyorum, yani hepimizi. Vahşi, değerli, berbat, lezzetli, sevimli, trajik, bayağı, korkutucu, ilahi bir şey yapmışsınız."

—Douglas Davis, 2000 (<https://whitney.org/artport/douglas-davis>).

Douglas Davis tarafından 1994'te, çalışmalarının bir araştırma sergisi için üretilen ve 1995'te Whitney Müzesi'ne bağışlanan *The World's First Collaborative Sentence (Dünyanın İlk İmece Cümlesi)*, bir internet sanatı klasiği olarak tanımlanmaktadır. Kullanıcıların hiç bitmeyen bir cümleye katkıda bulunmalarına izin vererek, günümüzün blog ortamlarını ve süregiden akışları öngören bu metinsel ve grafik çevrimiçi performans, yıllar geçtikçe teknolojinin değişmesiyle işlevsiz hale gelmişti. Günümüzde, 2013'te yenilenen ve tekrar aktif hale getirilen "cümle" kullanıcıların katkıda bulunmasına olanak sağlayan yeni canlı versiyonu ve restore edilen tarihsel versiyonu olarak iki versiyon halinde erişime açıktır (<https://whitney.org/artport/douglas-davis>). Tarihsel versiyonu, orijinal kod daha yeni bilgisayarlarda çalıştırıldığında ortaya çıkan bozuk çıktıları ve kopuk bağlantıları gösterirken, günümüz teknolojisi bağlamında çalışır durumda olan, işin yeniden kodlanmış "re-make" versiyonudur. (<https://www.artforum.com/print/201310/the-year-in-re-44068>).

Welcome to the World's First Collaborative Sentence:

I DID NOT FEEL SEPARATED I FELT VERY CLOSE EVEN THOUGH WE WERE THOUSANDS OF MILES APART AND I WAS SURROUNDED BY PEOPLE HERE I FELT CLOSE HOW ARE YOU THIS IS DURBAN WE FEEL WE ARE A PART OF THE WORLD AT LAST IN THE PALACE HERE I AM WAITING FOR THE PRESIDENT I SEND YOU GREETINGS HERE I AM IN THE GALLERY LOOKING AT THIS BIG PENCIL I AM LAUGHING COGITO ERGO SUM GO GO SENTENCE swing swing ring ring ring ring ring let herethereeverywhereGUMBOMBOhellholel DON'T KNOW WHAT TO SAY A LITTLE LEARNING IS A DANGEROUS THING FREEDOMFREEDOMFREEDOMGET OFF ME GET OFF MY BACK SCRATCH MY ASS DOUGLAS HOW ARE YOU? FAR AWAY YET FREE DONT COME AFTER ME PHI KAB NAUNG LANG PHAU PHI NAUNG SEX RELATIONS BETWEEN FIRST COUSINS ARE FORBIDDEN THE MOON BRIGHTENS THE BATTLE CAMP SO YOU LIKE TO LOOK AT ME PAY FOR IT YOU PAMPER ME SO MUCH YOU MAKE ME FEEL LIKE A QUEEN I SEND GREETINGS FROM FRANKFURT GOD BLESS AMERICA AMERICA NEEDS IT ANIMALS ARE GOOD TO THINK AND GOOD TO PROHIBIT BE GOOD IT IS THE TIME TO BE GOOD I LOVE EVERYBODY I HATE EVERYBODY THE SON IN LAW MUST NOT ENTER ENTER THE SLEEPING QUARTES THROUGH THE DOORWAY OF THE PARENTS IN LAW CALL ME RIGHT NOW TO SAVE THE WORLD I LOVE YOU WORLD WORLD WHEN WILL YOU SEE HOW BEAUTIFUL YOU ARE STOP DYING WORLD HERE IN THE BRONX WE HATE THE POLICE GIVE ME YOUR HAND I FEEL YOUR FINGER HERE MANY MILES APART I THINK IN BASEL WE UNDERSTAND AND APPRECIATE YOUR WORK KEEP GOING WE ARE BEHIND YOU NO BODY CAN SWEAT SO MUCH WE FIND YOU NEAR EVEN WHEN FAR TO THE HEALTH OF DON CESARE'S WOMAN AU REVOIR MONS ENFANTS RED RED RED RED RED RED RED RED RED RED RED BLUE BLUE BLUE BLUE I AM SO BLUE I SAW A MAN HE HELD A STICK OUT TO ME I HOLD THIS STICK OUT TO YOU ACROSS THE WORLD I ASK YOU WHEN WILL YOU COME TO MOSCOW AGAIN DOUGLAS er mirror miroir mirage THE BUSHES TWITCHED AGAIN THE STICK BEGAN TO GROW SHORTER IN BOTH ENDS HERE IN KAUNAS WE HAVE SATAN MAKING LOVE TO AN ANGEL IS THIS WHAT DROVE HIM INTO HELL WELL THIS thing of writing in all caps is getting a bit tiresome and why does **this sentence** have sound so disgusting and ary who do think we are

james joyce's greatgrandchildren

or some kind of gertrude

1. stein
2. stein
3. stein

at least there are a few things that could be done to make this page look a little more attractive or at least more readable but THEN DON'T BE SO F***ING LITERAL YOU #@%*! THIS ISN'T A TYPOGRAPHY LESSON Like the one that beautiful Swedish girl gave me on the train to Gdansk and then later in the cargo hold of the ship with the moonlight on here snowy-white scandinavian breasts which made me feel so arf arf arf This is another lustless technical test before all hell breaks lose with artists contributing scatological prose and poetry, but is this really art, or is it so what else can be said, anyway and more and more and more but what difference is this making WELL ISN'T IT JUST FUN TO WRITE TOGETHER LIKE THIS millennial exaggerations overstate our singularity, basic humanity is as lonely as (I'm feeling a bit spacy) there are a lot of things that could be said, but i don't know what to say but i want to say it my father is coming near have to stop now he always comes upstairs like this in the middle of the night dust follows dust in the endless progression of biological kitchen-ware 1001001 SOS 1001001 IN DISTRESS 100100 Everything is deeply interwined I want to be unique, just like everyone else After this, Jon decided, finally, to attempt to bring the killers to justice, in his own way, of course, and, in so doing, rid the world of a terrible scourge, reviled by all yet fascinating as well to a small, perverted subset of the community who had watched their antics progress from random, petty violence to the full-fledged sociopathic acts they had been performing, almost as if for entertainment for our benefit, for the last eight months all this mirroring the other night, when, travelling uptown on the 6 train, a man and a woman got on at 23rd street, laughing and babbling to one another in some incomprehensible language while I leaned back against the bench, trying hard not to fall asleep, and the woman sitting next to me jabbed at my arm and asked me creakily, a microphone held up to her neck because I think her larynx had been removed, "What language you think they're talking" the problem for the revolutionary artist in the nineteenth century—perhaps it is still the problem—was how to use the conditions of artistic production with ease, in the studio, in the salon for a month, and then on the wall of a sitting room in the Faubourg Saint-Germain? how to means of artistic distribution to bypass the art market or the exhibition? how to destroy the normal public for art, and invent another? how to make art "popular"? how to exploit one's privacy, and the insights it allowed, and yet escape from it? And of course, there, alone on a bench as the moon sunk, I sat, the darkness engulfing me in my little boat as the lake rippled around me, fish leaping, frogs croaking in the dark early morn, and still I was there, alone on a large vast sea of metaphorical water, waiting for the sun to rise and shed some light on me, the fish, the frog, the boat and the lake And of course, there, alone on a bench as the moon sunk, I sat, the darkness engulfing me in my little boat as the lake rippled around me, fish leaping, frogs croaking in the dark early morn, and still I was there, alone on a large vast sea of metaphorical water, waiting for the sun to rise and shed some light on me, the fish, the frog, the boat and the lake THERE WAS A YOUNG MAN FROM BOMBAY ON A SLOW BOAT TO CHINA ONE DAY WAS TRAPPED IN THE TILLER BY A SEX CRAZED GORILLA AND CHINA'S A LONG WAY AWAY And down went the bucket into the subconscious, BELIEVE IT IF YOU NEED IT / IF YOU DON'T JUST / PASS IT OR so the thing occurred to me that if I cut off my foot people might respect me more or at least pay attention to me limping down the highway or perhaps an eye missing and an eye patch like some Napoleonic hero with a sword rusted from continental wars and a sash of Chinese silk as red as the lips of a country wife cooking sourdough biscuits in the cool afternoon of late summer in the mountains rearing up over the shoulder of the world cool and soft like my cousin Jane that summer on the lake in the late 1950's

Görsel 2: Douglas Davis, *The World's First Collaborative Sentence (Dünyanın İlk İmece Cümlesi)*, 1994. Erişim: 13.11.2022. <https://artport.whitney.org/collection/DouglasDavis/live/Sentence/sentence1.html>

Bireyin kontrol edemediği bürokrasinin ve iktidarın ağlarına fırlatılmak suretiyle dehşet verici bir pasifliğe hapsedildiği adalet ve yargı sistemlerini eleştiren Kafka'nın *Ceza Kolonisinde* öyküsünde bahsedilen ceza makinesi, bir işkence aleti olarak işleyen basit bir yazı sistemi olarak, kendisi yaratıcı olmayan, daha önceden başka bir yerde kararı verilmiş cümlelerin, mahkumun bedenine uygulandığı bir baskı tekniğidir. Bu makine, "soyut olan ya da daha çok metin tabanlı olan yasanın bedenleşmesini, yaşam kazanmasını sağlayan transfer mekanizmasıdır" (Grosz, 2020:198). "Kafka'nın ceza makinesi, kelimenin iki anlamıyla da bir cümleyi/ceza'yı⁷ uygular" (Grosz, 2020:196). Bu süreç boyunca yazılan cümleyi bilen özne değil, sadece bedendir. "Ancak, yasa bedenleşemez, sabitlenemez, her zaman soyuttur, maddesizdir ve anlaktır" (Grosz, 2020:198). Beden yazısının, sözlü iletişimin yerine geçtiği böyle bir süreçte, bilinç de yerinden edilmiştir. Yargı sisteminin *beden yazısının bir sonucu olarak* bilinci oluşturduğu durumda bilinç bir yan ürün olarak, gecikmeli —ya da geriye dönük— olarak ortaya çıkmaktadır.

Belleğin kurulmasında ana terimin *acı* olduğunu savunan Nietzsche, uygarlığın, temel gerekliliklerini yasayı bedenlere damgalayarak zerk etmesinden söz eder. "Derinin kendisi adeta bir defter, unutulmasına izin verilmeyenle ilgili bir hatırlatma notu olarak hizmet eder. Bu süreç bilinç olarak tanınanı oluşturmak üzere işselleştirildiğinde, daha az acı ve kurban gerekir. 'Unutulmaz olan', bedenin üzerine kazınır" (Grosz, 2020:192). Peki bedeni, üzerine yasanın damgalandığı bir defter yerine, bizzat okuyan, tarayan, ayırdeden, seçen bir fail olarak düşünürsek, zaten halihazırda orada olduğundan, oluşturulmasına da gerek olmayan bilincin eyleme geçmesiyle kurbanı gerek kalmaksızın acıdan muaf olabilir miyiz? Peki bu şekilde, bedenli varlıklar olarak adaleti tesis edebilir miyiz? Bunun mümkün olabilmesi için, öncelikle zihin-beden düalitesinin ötesinde, kanun ile icrası⁸ arasındaki ara-bölgeyi tanımlamak gerekmektedir; "bir tarayıcı olarak beden"⁹ tam da bu ara bölgeye yerleşmektedir (Çatalbaş, 2013:36). Bu ara bölgede zihin ve beden, yazı ile söz, bireysel ve kolektif oluşlar Deleuzyen bir çerçevede birlikte eylemektedir: Bedenler ve zihinlerin sürekli hareketi içinde durmaksızın karıştırılıp dönüştürülerek tekrar edilen kanunlar ancak anlık olarak maddeleşmektedir. Sabitlenemeyen ve anlık olan şey sadece yasa değil, aynı zamanda anbean değişen bedendir. Sabit bir konumu sürdürmenin imkansızlığıyla birlikte ve buna rağmen, söz ile eylem, kanun ile icrası, zihin ile beden, kavram ile yaşam arasındaki mesafeyi katetmek yoluyla maddeleşen iç gözlemsel-performatif eylemler sayesinde ikilikleri aşabilmenin potansiyelleri belirir. Grosz'un Deleuze ve Guattari'ye atıfla belirttiği gibi, "bir kişi ikilikler yolundan geçmelidir veya ikilikleri

⁷ Grosz burada İngilizce "sentence" kelimesinin cümle ve ceza olarak iki anlamına birden işaret etmektedir.

⁸ İngilizcedeki "act & enact" kanun ve icra etmekle bağlantılı birkaç anlama gelir: "act", hem kanun hem eylem hem rol anlamlarına gelirken "enact" hem kanunlaştırmak hem de sahnelemek anlamlarına gelir.

⁹ Şafak Çatalbaş'ın *Kütüphaneyi Sahnelemek* ("Acting in the Library", İnci Eviner, 2012) kapsamında tasarladığı ve Tiflis Trienali Offside Effect açılışında kolektif olarak gerçekleştirilen *Tarayıcılar* ("As A Scanner", 2012) adlı performanstan bahsedilmektedir. Performansta, örtüsü yere kadar uzanan masanın altına ayakları dışarıda kalacak şekilde yerleşmiş bir grup, fenerler yardımıyla sessizce okudukları kanun metinlerini akıllarında kaldığı haliyle, karıştırma karıştırma, başıra çağıra seslendirirken, masa başında daktilo yazan bir kişi de duyduklarını aklında kaldığı haliyle kayıtlara geçirmektedir.

katetmelidir, ancak onları yeniden üretmek için değil, onların operasyonlarını, bağlantılarını sarsacak terimler ve modlar bulmak için ve ikili kutuplara yerleştirilmiş terimleri bağlayan ikileştirmelerin, terimlerin, ilişkilerin ve pratiklerin imkansızlığını işaret edebilmek için” (Grosz, 2020:256). Ekonomik, toplumsal ve hukuksal ilişkileri kuran varsayımlar bağlamında, Deleuze'un ifadesiyle, acı “bir takas aracı, para, bir karşılık"a dönüştüğünden (Deleuze, 2010:173), herhangi bir sözleşmenin nihai olarak, bir bedensel karşı teminat üzerine kurulu olduğu söylenebilir; borcun her zaman borçlunun bedeninden alınabileceğinin garantisini olarak (Grosz, 2020:194). Bu durumda, hem bu sözleşmelerin bağlamı olan ilişkiler içinde kalmaya, toplumsal yaşama katılmaya devam etmek, hem de acıdan muaf olabilmenin yolu, ancak bedeni aradan çıkarmak—bedensiz olarak eylemek—gibi görünmektedir; bu da çağımızda internet sayesinde kısmi olarak da olsa mümkündür: internetin, bedenli olma halini deneyimleyen bedensiz bir kolektivitenin kurulabilme ihtimallerini hala barındırmakta olan ağ yapısı sayesinde. Groys'a göre, “internet kurmaca olmadığı, çevrimdışı gerçeklikte bir referans noktası bulunduğu varsayımıyla işler. Bir enformasyon mecrasıdır, ama enformasyon her zaman bir şey hakkında enformasyondur. Bu bir şey de her zaman internetin dışındadır, yani çevrimdışıdır” (Groys, 2017:149). Burada, bedenli olma hali—bedenli-bedensiz ikiliğinin ötesine geçebilmenin imkanlarına dikkat çekmek amacıyla—herhangi bir şeyin ya da kişinin niteliği olarak değil, Barad'ın faillik¹⁰ kavramını kullandığı gibi ilişkisel anlamda kullanılmaktadır. Zira bedensel deneyimini yaşamadığımız birtakım kavramların, görüntülerin ve hikayelerin gerçeklik algımız üzerindeki etkileriyle, eylemlerimiz ve dolayısıyla fiziksel dünyamız da değişiyor. İçinde bulunduğumuz hakikat krizinin durmaksızın sorgulatmakta olduğu nesnellik, “bedenler üzerindeki izlere karşı sorumlu olmak demektir” (Barad, 2003:24). Bu sorumluluk bilinciyle ilişkisel ve bedenli varlıklar olarak dünyada oluşumuzun farkına vardıkça, hakikat sonrası çağın alamet-i farikası olan manipülasyona açık olma halimizi besleyen korku temelli davranıştan özgürleşmeye başlamak, bireysel ve kolektif eyleme gücümüzü harekete geçirmenin olanaklarını sanatsal eylemle araştırmak, gerçeklikle bağımızı sürekli yeniden kurmak durumunda olduğumuz günümüz koşullarında hayati önem taşımaktadır.

6. SONUÇ

Douglas Crimp'in, Walter Benjamin'e atıfta bulunarak, müzenin düzenli söylemi açısından temel önemde olan orijinallik, sahiplik ve mevcudiyet kavramlarının, yeniden üretim teknolojisiyle baltalandığını ileri sürdüğü *On the Museum's Ruins (Müzenin Kalıntıları Üzerine, 1993)* kitabına referansla Boris Groys, “yeni üretim kavramının kışkırttığı postmodern ütopyacı coşku”yu hatırlatırken, bu coşkunun kaynağının günümüzde geçirdiği dönüşüme dikkat çeker. Groys'a göre, “internet, postmodern ütopyaların hayata geçirildiği bir yer olmak yerine, mezarlığı haline gelmiştir; müzenin modern ütopyaların mezarlığına dönüştüğü gibi” (Groys, 2017:158). Bir imgeyle, bir metinle, bir sanat yapıtıyla karşılaşmamız söz konusu olduğunda, çevrimdışı gerçeklikte hiçbir iz bırakmayan tefekkür eyleminin tersine, internette her tefekkür eyleminin geride izler bıraktığından bahseden Groys'a göre “kullanıcı ya da içerik sağlayıcı, internet bağlamında insan, hareket eder ve ‘gayrimaddi’ bir özne olarak değil ampirik bir kişi olarak algılanır” (2017:159). Dahası, bu mecrada da bedenli olma halimiz, önceden bize atanmış bir özellik olarak değil, neden ve sonucun eylemlilikte ortaya çıktığı bir süreç olarak kavranmalıdır; edim-içi ilişkileri¹¹ içinde yapmak veya olmak olarak anlaşılmalıdır (Barad, 2007:214). Lygia Clark'ın terapötik yaklaşımıyla bedensel farkındalığın estetik ve politik bağlamları içinde yeniden kavranmasına olanak sağlayan seansları da tıpkı Douglas Davis'in sonsuzluğa uzanan çevrimiçi cümlesi gibi, bireysel olduğu kadar kolektif, mahrem olduğu kadar toplumsaldır da; ve “toplumsal olanla ilgili ne yazıldıysa, kökensel olarak bağlam, durum ve konum üzerinden yeniden yorumlanmaya, yeniden yazılmaya, dönüşmeye açıktır” (Grosz, 2020:198).

“Geleneksel sanat, sanat nesnelere üretmiştir. Çağdaş sanat, sanat olayları hakkında bilgi üretir” diyen Boris Groys (2017:9), dijitalleşmenin görsel sanatları performans sanatlarına dönüştürdüğü iddiasıyla (2017:124), deneyimin bedenselliğine dilin imkanlarını zenginleştirerek temas etmenin sanatsal potansiyellerine kapı açmaktadır. Groys'a göre, internet çağında sanatla ilgili elimizde yalnızca dokümantasyon kalabilir. Geleneksel sanat yapıtları gibi korunması ve düşünülmesi mümkün olmayan günümüz sanat olayları, ancak belgelenebilir, yeniden ele alınabilir, anlatılabilir ve yorumlanabilir (Groys, 2017:9). Dolayısıyla günümüz sanatı, ancak performatif bir anlayışla kavranabilmektedir. Performatif belgeleme ve yeniden gerçekleştirme pratiklerinin ekseninde ele alınan canlı sanat söz konusu olduğunda ise bu durum çok açıktır; izleyici bir performans belgesiyle ilk karşılaşma anından itibaren işin bir parçası olur, onu nasıl algıladığı ve onunla ne yapacağı da öyle. Performans temelli sanatın koleksiyonlara girmeye başlaması, canlı sanatın bu bağlamda nasıl korunacağı konusunu da gündeme getirmektedir. Sehgal'in kurulmuş durumlarının yeniden tekrarlanması (re-iteration) için önerilen, sosyalliğe dayalı, ilişkisel, bellenen içeriğin aktarımına odaklı koruma modelinin, müzelerin belgeleme ve korumaya yönelik nesne temelli

¹⁰ Barad (2007) için 'faillik' bir şeyin veya birinin niteliği değildir; daha ziyade, 'eylemlilik' içindeki (s. 214) neden-sonuç sürecidir: "Faillik, kendi iç etkinliği içinde 'yapmak' ya da 'olmaktır'." (s. 178)

¹¹ Barad'ın “intra-action” tanımının “edim-içi ilişki”, “karşılıklı eylem”, “eylem-içi etki” olarak farklı Türkçe çevirileri mevcuttur. Bu yazıda “edim-içi ilişki” çevirisi kullanılmıştır (Barad, 2020).

yaklaşımlarla şekillenen mevcut koleksiyon kültürü ve prosedürlerine dayalı olarak kalıcı olup olamayacağını zaman gösterecektir (Wdowin-McGregor, 2017:113). Bir performans (ya da daha geniş anlamıyla *canlı sanat*) işinin, sürdürülebilirlik anlamında izleyici/katılımcı ya da koleksiyoner için aktif bir sorumluluk bilincini harekete geçirmesi kaçınılmazdır: Bu aslında, dünya ile ilişkimizde, dünyanın bir parçası olarak, ayrı birer dünya oluşumuzla da alakalıdır; tüm karmaşıklığı içinde bu ilişkiler ağında, birbirine bağlı bir iç içe geçme söz konusudur; her bir eylemimiz, dünyada bir etki yaratır, dünyayı dönüştürür ve biz de bu yeni dünyadan etkilenir ve dönüşürüz; böylelikle yeni etkilere yol açarız ve süreç devam eder. Bu anlamda hayatın döngüsü, sanatın sürdürülebilir oluşunun kanıtı sayılabilir. Bedenleşen bilinç, bireyselden kolektife, kolektiften bireysele, organizma ve çevresi arasında akışkan bir süreç olarak kavrandığında, belgeleme pratiğine yaklaşımlar da çeşitlenerek, sanata erişim ve sanatın sürdürülebilirliğinin gündelik eylemlerimiz üzerinden gerçekleşmesinin imkanlarını zenginleştirecektir.

KAYNAKÇA

1. ARTFORUM. Erişim: 12.11.2022. <https://www.artforum.com/print/201310/the-year-in-re-44068>
2. Arte France. (2017). Artist forbids any reproduction of his artworks | LIVE ART # 6 - Tino Sehgal, Palais de Tokyo. Camera Lucida productions. Erişim: 26.10.2022. <https://www.youtube.com/watch?v=0TC0iSWCCjM>
3. Auslander, P. (2006). The Performativity of Performance Documentation. PAJ: A Journal of Performance and Art, 28, 1-10.
4. Barad, K. (2007). Meeting the Universe Halfway: Quantum Physics and the Entanglement of Matter and Meaning. Duke University Press, Durham.
5. Barad, K. (2003). Posthumanist Performativity: Toward an Understanding of How Matter Comes to Matter. Signs: Journal of Women in Culture and Society, 28, 801 - 831.
6. Barad, K. (2020). "Madde Hisseder, Konuşur, Acı Çeker, Arzular, Özler ve Anımsar" (Çev: Nalan Kurunç, Öznur Karakaş, Ahmet Nüvit Bingöl), Terrabayt. Erişim: 11.11.2022. <https://terrabayt.com/dusunce/madde-hisseder-konusur-aci-ceker-arzular-ozler-ve-animsar-karen-barad-ile-roportaj-1/>
7. BBC News. Canada. Erişim: 26.10.2022. <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-60495730>
8. Brugerolle, M. D. (2018). Post Performance Future. Mousse Magazine, (63).
9. Clark, L. (2018). "The Structuring Of The Self" (Ed. Marcus Boon and Gabriel Levine), Practice, ss. 53-55. The MIT Press, Cambridge MA.
10. Çatalbaş, Ş. (2013). "Acting in the Library: İnci Eviner" (Ed: Hank Slager), Offside Effect: Academy as Exhibition, 1st Tbilisi Triennial. ss. 36-37, Metropolis M Books, Utrecht.
11. Deleuze, G. (2006). Bergsonculuk (Çev. H. Yücefer), Otonom Yayıncılık, İstanbul.
12. Davis, D. (2000). Erişim: 26.10.2022. <https://whitney.org/artport/douglas-davis>
13. Groys, B. (2017). Akışta: İnternet Çağında Sanat (Çev. E. Kılıç), Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
14. Grosz, E. (2020). Uçucu Bedenler: Bedensel Bir Feminizme Doğru (Çev. K. Güler), Notabene Yayınları, İstanbul.
15. Lane, R. L., Wdowin-McGregor, J. (2017). Reperformance Strategies for the Reiteration of Tino Sehgal's Constructed Situations. Verband der Restauratoren (VDR), Bonn.
16. Larsen, L. B., Rolnik, S. (2009). On Lygia Clark's Structuring the Self. Afterall Publications, Afterall Journal 15.
17. Nietzsche, F. (2001). Ahlakın Soykütüğü Üstüne (Çev. Prof. Dr. Ahmet İnam), Yorum Yayınları, İstanbul.
18. Rolnik, S. (2022). Lygia Clark, from Object to Event. Rawen Row. Erişim: 12.11.2022. <http://www.ravenrow.org/texts/17/>
19. Rolnik, S. (2008). "Politics of Flexible Subjectivity: The Event Work of Lygia Clark", Antinomies of Art and Culture: Modernity, Postmodernity, Contemporaneity (Ed. Okwui Enwezor, Nancy Condee, Terry Smith), Duke University Press.
20. Vicente, R., Rizzuto, M., Sarica, C., Yamamoto, K., Sadr, M., Khajuria, T., Fatehi, M., Moien-Afshari, F., Haw, C. S., Llinas, R. R., Lozano, A. M., Neimat, J. S., & Zemmar, A. (2022). Enhanced Interplay of Neuronal

Coherence and Coupling in the Dying Human Brain. *Frontiers in aging neuroscience*, 14, 813531. <https://doi.org/10.3389/fnagi.2022.813531>

21. TATE. Erişim: 26.10.2022. <https://www.tate.org.uk/art/art-terms/l/live-art>

22. Stedelijk Museum Amsterdam. Erişim: 12.10.2022. <https://www.stedelijk.nl/en/news/tino-seghal-variation>

23. Whitney Museum of American Art. Erişim: 12.10.2022. <https://whitney.org/artport/douglas-davis>

Görseller

Görsel 1: *Lygia Clark, Estruturação do Self (Kendiliğın İnşası)*, 1976–88. Clark'ın MoMA'da gerçekleşen retrospektif sergisinden görüntü (2014). Erişim: 14.10.2022. <https://hyperallergic.com/142956/the-radical-brazilian-artist-who-abandoned-art>

Görsel 2: *Douglas Davis, The World's First Collaborative Sentence (Dünyanın İlk İmece Cümlesi)*, 1994. Erişim: 13.10.2022. <https://artport.whitney.org/collection/DouglasDavis/live/Sentence/sentence1.html>

Subject Area
Economy

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 105
PP: 4168-4173

Arrival
15 October 2022

Published
31 December 2022

Article ID Number
66384

Article Serial Number
10

Doi Number
<http://dx.doi.org/10.2922/8/ssj.66384>

How to Cite This Article
Özel, R. & Sağlam, N. (2022). "Türkiye'de Buğday Satış Zamanını Etkileyen Risk Faktörleri: Şanlıurfa İli Örneği" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:8, Issue:105; pp:4168-4173

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Türkiye'de Buğday Satış Zamanını Etkileyen Risk Faktörleri: Şanlıurfa İli Örneği¹

Risk Factors Affecting Wheat Sales Time In Turkey: The Case Of Şanlıurfa Province

Remziye Özel¹ Nurullah Sağlam²

¹ Dr. Öğr. Üyesi., Harran Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi, Şanlıurfa, Türkiye

² Harran Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Şanlıurfa, Türkiye

ÖZET

Güneydoğu Anadolu bölgesinde yer alan Şanlıurfa'da sulama olanaklarının artması nedeniyle pamuk vb. ürünlerin üretiminin daha fazla yaygınlaşması, iklim değişikliği nedeniyle sulanamayan alanlarda yaşanan kuraklık, buğday tarımında verimi ve kaliteyi dolayısıyla üretici gelirlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Üretici gelirini etkileyen diğer bir faktör ise ürün satış fiyatıdır. Bu çalışmanın amacı, buğday üretim faaliyetine etkili olan risk faktörlerini saptamak ve üreticinin gelirini artırmaya yönelik önerilerde bulunmaktır. Araştırmada 180 çiftçi anketi kullanılmış olup betimsel istatistiklerden frekans ve yüzde dağılımı kullanılmıştır. Üreticilerin ortalama 49.3 yaşında olduğu, akademik olarak ortalama 6,51 yıl eğitim aldığı, ortalama 25.31 yıllık bir deneyiminin olduğu ve ortalama 118,20 da alanda buğday üretimi yaptığı belirlenmiştir. Bağımsız iki grup arası farkların belirlenmesi için tek-örnek t testi ve bazı değişkenler arasında ilişkinin incelenmesi için korelasyon analizi yapılmıştır. İşletmelerin buğday üretim faaliyeti sonucu elde edilen gelir ile satış zamanı arasında korelasyon analizi yapılmış ve aralarında aynı yönlü iyi düzeyde bir doğrusal ilişkinin olduğu ($r=0,676$) belirlenmiştir. Çiftçilerin buğday tarımında risk faktörleri ile ilgili düşüncelerini belirlemeye yönelik likert tutum ölçeği kullanılmış olup elde edilen verilerin güvenilirliği Cronbach's Alpha katsayısı 0,72 olarak belirlenmiştir. İşletmelerde üretilen buğdayın önemli bir kısmının (%86.1) hasattan sonra ve fiyatların en uygun seviyeye ulaşmasını beklemeden, %13,9'unun ise planladıkları dönemde buğdayı sattıkları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Buğday, Risk Faktörleri, Satış Zamanı

ABSTRACT

Due to the increase in irrigation opportunities in Şanlıurfa, which is located in the Southeastern Anatolia region, cotton etc. Widespread production of crops, drought in areas that cannot be irrigated due to climate change negatively affect the yield and quality of wheat agriculture and thus the income of producers. Another factor affecting producer income is product sales price. The purpose of this study is to identify the risk variables impacting wheat production activity and to offer recommendations for raising the producer's revenue. 180 farmer questionnaires were employed in the study, and frequency and percentage distribution were taken using descriptive statistics. The farmers are estimated to be 49.3 years old on average, have 6.51 years of formal education, 25.31 years of experience, and produce wheat at a rate of 118.20 decare on average. One-sample t-test was used to determine the differences between two independent groups and correlation analysis was performed to examine the relationship between some variables. Correlation analysis was made between the income obtained as a result of the wheat production activities of the enterprises and the sales time and it was determined that there was a good linear relationship ($r=0.676$) between them. The attitudes of farmers toward risk factors in wheat production were gauged using a Likert attitude scale, and the reliability of the data obtained was determined as 0.72 Cronbach's Alpha coefficient. It has been determined that a significant part of the wheat produced in the enterprises (86.1%) is sold after the harvest and without waiting for the prices to reach the most appropriate level, while 13.9% of them sell the wheat in the planned period.

Keywords: Wheat, Risk Factors, Marketing Time

1. GİRİŞ

Buğday, dünyada hemen hemen her bölgede üretilen insanoğlunun beslenmesinde ve ekonomik hayatta önemli vazgeçilemez bir bitkidir. Tarla tarımı içinde en yaygın olarak ekilen ve üretilen buğday, insanların ve hayvanların beslenme unsurları arasında yer almaktadır (Arısoy ve Oğuz, 2005).

Türkiye'de 24 milyon hektar alanda tarımsal üretim yürütülmektedir. Bunun takriben 16 milyon ha.'lık bir kısmında tahıl tarımı yapılmaktadır. Tahıl tarımı yapılan alanların da 8 milyon ha.'lık kısmında insanoğlu için elzem olan buğday ekilmektedir (TMO, 2018).

Türkiye'de buğday, tarla tarımında alan ve üretim açısından ilk sırada yer alan ve her bölgede üretimi yapılan kışlık bir tahıldır. Türkiye'de artış gösteren nüfusa paralel olarak buğdaya olan talep de yükselmektedir.

Buğday piyasa arzında üretim yılında iniş çıkışlar görülmektedir. Bu da üretici gelirinde dalgalanmalara neden olmaktadır. Buğdayın hasat sezonunda arzın artması nedeniyle fiyatları düşüş göstermektedir. Bazen fiyatlar üreticileri tatmin edemeyecek kadar düşmektedir. Hasada kadar borç miktarı birikerek üretim faaliyetini devam ettiren üreticiler, ürettiği buğdayı pazara arz etmek ve düşük fiyat seviyelerinde satmak zorunda kalmaktadır.

¹ Bu çalışma danışmanlığını Dr. Öğretim Üyesi Remziye ÖZEL'in yaptığı ve Nurullah SAĞLAM'ın hazırladığı "Şanlıurfa'da Buğdayın En Uygun Satış Zamanının Saptanması" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Maliyete bağılı olarak buğday fiyatlarındaki artış iç piyasada buğdayı işleyen firmalar için sorun oluşturmakta ve bu durum ithalata neden olmakta ve çiftçi eline geçen fiyatlar da düşmektedir.

Üreticiler üretim faaliyetlerinin çıktılarının ilave değerlerini de elde edebileceği ve fiyat dalgalanmalarından faydalanabileceği tarımsal pazarlama sisteminin eksikliği dünya genelinde daima ehemmiyetini korumaktadır (Tektaş, 2008).

Tarımsal üretim faaliyetinde, ileriki zamanla alakalı, her zaman kesin bilgilere ulaşma olanağı yoktur. Üreticinin hedefi işletmenin sermayesini korumak ve yükseltmektir (Erkuş ve ark, 1995). İşletmeciler karar verme aşamasında ekseriyetle içsellikleri dahilinde gelecekle ilgili belirlediği amaca erişmeyi ister (Özçelik ve ark., 2010).

Güneydoğu Anadolu Projesi (Türkçe kısaltması GAP), 22 baraj, 19 hidroelektrik santrali (HES) ve 1,8 milyon hektar sulamayı içermektedir. GAP'ın temel amacı, Güneydoğu Anadolu bölgesinin bölge halkının gelirini ve yaşam kalitesini yükseltmektir. Proje, Güneydoğu Anadolu Bölgesinin en önemli geçim kaynağı tarım olduğundan dolayı tarımda yaşayanların yaşam kalitesi ve gelirinin yükseltilmesi önceliği ile ülke düzeyinde kalkınma amaçlarına katkıda bulunmayı hedeflemektedir. Güneydoğu Anadolu Proje bölgesinde bulunan Şanlıurfa, 2018 yılı verilerine göre 1,2 milyon ha tarım arazisi ile Türkiye'de tarımında önemli bir yere sahiptir (Anonim, 2020).

Türkiye 2019 verilerine göre buğday ekim alanının %3,11'i Şanlıurfadadır. Şanlıurfa buğday üretiminde verim bakımından Türkiye ortalamasının üzerinde olup Türkiye buğday Üretiminin %3,57'sini gerçekleştirmektedir (Çizelge 1). Şanlıurfa'daki makarnalık buğday üretimi Türkiye makarnalık buğday üretiminin %8,19'unu oluşturmaktadır (TÜİK, 2020).

Buğday ekim alanı 2015-2019 yılları arasında Türkiye'de %13,0 Şanlıurfa ilinde ise %34,3 oranında daralmıştır(Çizelge 1).

Çizelge 1. Türkiye ve Şanlıurfa İli Buğday Üretimi İle İlgili Veriler

		Türkiye	Şanlıurfa	Türkiye	Şanlıurfa
Ekilen Alan (da)	2015	78 668 874	3 241 068	100	100
	2016	76 719 448	3 159 633	97,5	97,5
	2017	76 688 785	3 043 971	97,5	93,9
	2018	72 992 701	2 780 873	92,8	85,8
	2019	68 463 271	2 130 919	87,0	65,7
Verim (Kg/Dekar)	2015	301.5	335.5	100.0	100.0
	2016	281.5	289.0	93.4	86.1
	2017	295.0	344.5	97.8	102.7
	2018	281.0	313.0	93.2	93.3
	2019	282.0	324.0	93.5	96.6
Üretim Miktarı (Ton)	2015	22 600 000	1 087 746	100.0	100.0
	2016	20 600 000	917 545	91.2	84.4
	2017	21 500 000	1 044 645	95.1	96.0
	2018	20 000 000	860 601	88.5	79.1
	2019	19 000 000	677 390	84.1	62.3

Kaynak: TÜİK, 2020

Güneydoğu Anadolu bölgesinde yer alan Şanlıurfa'da sulama olanaklarının artması nedeniyle pamuk vb. ürünlerin üretiminin daha fazla yaygınlaşması buğday üretim alanının daralmasına neden olarak gösterilmektedir. Ayrıca iklim değişikliği nedeniyle yaşanan kuraklık buğday tarımında verimi ve kaliteyi dolayısıyla üretici gelirlerini olumsuz yönde etkilerken, üretici gelirini etkileyen diğer bir faktör ise ürün satış fiyatıdır. Bu çalışmanın amacı, buğday üretim faaliyetinde etkili olan risk faktörlerini belirlemek ve üretici gelirlerini artırıcı öneriler geliştirmektir.

2. MATERYAL ve YÖNTEM

Şanlıurfa'da buğday tarımı icra eden işletmecilerden anket uygulanarak derlenen bilgiler çalışmanın asıl verileridir. Bu çalışmada konuda yapılmış tez, projelerin sonuçları, makale ve istatistiklerden de faydalanılmıştır.

Araştırma verileri Şanlıurfa'da ekseriyetle buğday tarımı yapılan ilçelerde 180 üreticiyle anket ve yarı formel görüşme metoduyla derlenmiştir. Araştırmada 18 yaş ve üzeri olan üreticilerle anket uygulaması temel alınmıştır. Şanlıurfa'da Çiftçi Kayıt Sistemi verilerine göre toplam 11 897 çiftçinin buğday ektiği belirlenmiştir. Aşağıdaki formül ile (Oransal Örneklem Yöntemi) örneklem hacmi hesaplanmıştır (Newbold, 1995).

$$n = \frac{N * p * q}{(N - 1) * \sigma_p^2 + p * q} = \frac{11897 * 0.5 * 0.5}{(11897 - 1) * 0.001502 + 0.5 * 0.5} \cong 165$$

$$\sigma_p^2 = \left(\frac{r}{Z_{\alpha/2}} \right)^2 = \left(\frac{0.1}{2.58} \right)^2 = 0.001502$$

Formülde;

n: Örnek büyüklüğü,

N: Popülasyondaki üretici sayısı,

σ_p^2 : Oranın varyansı,

r: Ortalamadan izin verilen hata payı (%10),

$Z_{\alpha/2}$: z cetvel değeri

p: İncelenen olayın meydana gelme olasılığı olarak ifade edilmektedir.

Çalışmada %99 güven aralığı (z = 2.58) ve ortalamadan %10 sapmayla örneklem büyüklüğü 165 hesaplanmış, ancak ilave anket uygulaması ile 180 üreticiden veri alınmış ve analiz edilmiştir.

Araştırmada betimsel istatistiklerden frekans ve yüzde dağılım kullanılmıştır. Bağımsız iki grup arası farkların belirlenmesi için tek-örnek t testi ve (independent sample t test) ve bazı değişkenler arasında ilişkinin incelenmesi için ise korelasyon analizi yapılmıştır.

Araştırmada çiftçilerin buğday tarımında risk faktörleri ile ilgili düşüncelerini belirlemeye yönelik likert tutum ölçeği kullanılmıştır. Elde edilen verilerin güvenilirliği Cronbach's Alpha ile ölçülmüştür. Cronbach Alpha katsayısı, Likert tipi (Kesinlikle katılıyorum, katılıyorum, orta düzeyde katılıyorum, katılmıyorum, kesinlikle katılmıyorum gibi) ölçeklerde kullanılmakta olup testin güvenilirliği konusunda bir fikir verir.

Cronbach Alpha katsayısı ile güvenilirlik analizi, Lee Cronbach tarafından geliştirilmiştir (Kılıç, 2016). Bu çalışmada, ölçeğin güvenilirliği Cronbach's Alpha katsayısı 0,72 olarak belirlenmiştir. Özdamar (2002), bir çalışmada, Cronbach's Alpha katsayısının genel olarak $0.7 \leq \alpha < 0.9$ olduğu durumlarda ölçek güvenilirliğinin iyi olduğunun kabul edildiğini bildirmiştir (Özdamar, 2002).

3. ARAŞTIRMA BULGULARI ve TARTIŞMALAR

İncelenen buğday üreticisi işletmecilerin yaş ortalamasının 49.3 olduğu belirlenmiştir (Çizelge 2). Buğday üreticilerin %35.00'inin 46-52 yaş, %20.00'sinin 39-45 ve %19.40'inin ise 53-59 yaş aralığında olduğu tespit edilmiştir. İncelenen buğday üreticisi işletmelerde işletmecilerin önemli bir kısmının orta yaş aralığında olduğu söylenilebilir (Çizelge 2). Şanlıurfa'da yapılan bir çalışmada üreticilerin ortalama 46.1 yaşında olduğunu belirlenmiştir (Kara, 2018). Yapılan bir çalışmada ise Şanlıurfa İli Buğday üreticilerinin %42.1'inin 41-50 yaş aralığında oldukları belirlenmiştir (Tiryakioğlu ve ark., 2017). Araştırmada, incelenen buğday üreticisi işletmecilerin tamamının erkek ve tamamının evli işletmecilerden oluştuğu belirlenmiştir.

İşletmecilerin önemli bir kısmının (%33,3) ilkökul düzeyinde eğitilmiş ve ortalama 6,51 yıl akademik eğitim aldıkları saptanmıştır (Çizelge 2).

Çizelge 2. Araştırmanın Demografik Değişkenlerinin Tanımlayıcı İstatistikleri

Değişken	Açıklama(Çiftçinin)	Ortalama	Std. Sapma
Yaş	Age	49.3	8.99
Eğitim	Eğitim(Yıl)	6,51	4,19029
Deneyim	Tarımsal Üretimde Çiftçi Deneyimi (Yıl)	25.31	11.44
Kişi (Person)	Hane Halkı Genişliği	8.16	2.90
Arazi (Da)	Buğday Ekilen Arazi Miktarı (Da)	118,20	122,072
Hayvancılık	Çiftçi Hayvancılık Yapıyorsa 1, Yapmıyorsa 0	0.01	0.105
Buğday Tarımında Çalışan Hane Halkı	Buğday Tarımında Çalışan Hane Halkı Sayısı (Kişi)	3.61	1.78
Ek Gelir	Eğer Çiftçinin Tarım Dışı Geliri Varsa 1, Yoksa 0	0.8	0.39688
Kredi (Credit)	Tarımsal Kredi Kullanıyorsa 1, Kullanmıyorsa 0	0.405	0.49237

İşletmecilerin tarımsal üretim faaliyetinde ortalama 25.31 yıllık bir deneyimlerinin olduğu belirlenmiştir. Üreticilerin işlenen arazi genişliği 118.20 da olup %65,82'si sulanabilmektedir. İşletmelerin % 43.9'u sulama suyunu kuyulardan sağlamaktadır. Üreticilerin önemli bir kısmı hayvancılık üretim faaliyetinde bulunmamaktadır.

(%99). Ancak üreticilerin %80,0'i tarım dışı faaliyetlerden dolayı ek bir gelire sahiptir. Üreticilerin %37,2'si tarımsal amaçlı krediler kullanmaktadır (Çizelge 2).

Araştırmada işletmelerin aile yapısının Türkiye'den farklı olduğu ve hanede birey sayısının ortalama 8,16 kişi olduğu saptanmıştır (Çizelge 1). Bölgede yürütülen bir çalışmada hane halkı genişliğinin 8,43 kişi olduğu belirtilmiştir (Sevinç, 2018). İncelenen işletmelerin hane halkı genişliği TÜİK Türkiye ve Şanlıurfa ili hane halkı verileri ile tek örnek t testi uygulanarak karşılaştırılmış ve %95 güven aralığında $p < 0,05$ olduğu için istatistiki olarak anlamlı bir farkın olduğu belirlenmiştir (Çizelge 3).

Çizelge 3. İşletmelerin Ortalama Hane Halkı Büyüklüğünün Tek-Örnek T Testi İle Karşılaştırılması

	Test Value = 3.7* Test Value = 5.8**					
	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
					Lower	Upper
Türkiye	20,578	179	,000	4,46111	4,0333	4,8889
Şanlıurfa	10,891	179	,000	2,36111	1,9333	2,7889

*:Türkiye, **: Şanlıurfa

İşletmelerin buğday ekim alanı ile buğdaydan elde ettikleri gelir arasında korelasyon analizi yapılmış ve aralarında aynı yönlü iyi düzeyde bir doğrusal ilişkinin olduğu ($r = 0,687$) belirlenmiştir (Çizelge 4).

Çizelge 4. İşletmelerde Buğday Ekim Alanı İle Buğdaydan Elde Edilen Gelir Arasındaki İlişki

Buğday Ekim Alanı	Buğday Ekim Alanı		Buğdaydan Elde Edilen Gelir	
	Pearson Correlation	1	,687**	
Sig. (2-tailed)			,000	
N	180		180	

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

İşletmelerde üretilen buğdayın önemli bir kısmının (%86.1) hasattan sonra, fiyatların en uygun seviyeye ulaşmasını beklemeden %13,9'unun ise planladıkları dönemde buğdayı sattıkları tespit edilmiştir (Çizelge 5).

Çizelge 5. Üreticilerin Buğday Satış Zamanı

Tutum	Kişi	%
Planladığım Zamandan Önce Sattım	155	86.1
Planladığım Zamanda Sattım	25	13.9
Toplam	180	100.0

İşletmelerin buğday üretim faaliyeti sonucu elde edilen gelir ile satış zamanı arasında korelasyon analizi yapılmış ve aralarında aynı yönlü iyi düzeyde bir doğrusal ilişkinin olduğu ($r = 0.676$) belirlenmiştir (Çizelge 6).

Çizelge 6. İşletmelerde buğday elde edilen gelir ile satış zamanı arasındaki ilişki

Dekara Gelir	Dekara Gelir		Satış Zamanı	
	Pearson Correlation	1	,676**	
Sig. (2-tailed)			,000	
N	180		180	

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Depolayabilme imkânları tarım ürünlerinin ne zaman satılacağını etkileyen etkenler arasında yer almaktadır. Bu çalışmada işletmelerden % 54.4'ünün depolayabilme olanaklarının olduğu belirlenmiştir (Çizelge 7).

Çizelge 7. İncelenen İşletmelerin Depolama İmkânları

	İşletme Sayısı	%
Evet	98	54.4
Hayır	82	45.6
Toplam	180	100.0

İşletmelerin %60,0'ı buğdayı direkt tüccara ve %30,0'u komisyoncu aracılığıyla tüccara sattıklarını, %6,1'i komisyoncu aracılığıyla sanayiciye buğdayını sattığını belirtmiştir (Çizelge 8). Çalışmada ayrıca yarı biçimsel mülakatlar uygulanmıştır. Üreticilerin önemli bir kısmı tüccar olarak nitelendirdikleri kişilere borçlandıkları için ürünlerini söz konusu kişilere satmaktadırlar. Yani üreticilere borç para verenler aynı zamanda tüccarlık yapmaktadır.

Çizelge 8. Buğdayın Pazarlandığı Yerler

Yerler	İşletme Sayısı	%
Tüccar	108	60.0
Komisyoncu Aracılığı İle Tüccar	54	30.0
Komisyoncu Aracılığı İle Sanayici	11	6.1
Diğer	7	3.9
Toplam	180	100.0

Üreticilere göre ürün fiyatındaki değişimin en önemli risk faktörü olduğu (2,99), girdi maliyetindeki değişimin ve hükümetin ürüne ilişkin politikalarındaki değişimin 2. ve 3. derecede önemli olduğu belirlenmiştir. Yangının olması riski ise 4. sırada önemli riskler arasındadır (Çizelge 9).

Çizelge 9. Buğday Tarımında Risk Faktörleri İle İlgili Üretici Görüşleri

Risk Faktörler	Üretici görüşleri					Standart sapma
	Çok önemli	Orta derecede önemli	Önemsiz	Toplam	Ortalama	
Ürün Fiyatındaki değişme	178	2	0	180	2.99	0.10511
Girdi maliyetindeki değişme	178	1	1	180	2.98	0.16629
Hükümetin seçilen ürünlere ilişkin politikalarındaki değişiklikler	149	29	2	180	2.82	0.41582
Yangın	134	41	5	180	2.72	0.50996
Yeterli alet-makinenin olmayışı	112	64	4	180	2.60	0.53482
Yetersiz yağışın olması	123	37	20	180	2.57	0.68528
Hastalık ve zararlıya bağlı verimde düşme	86	79	15	180	2.39	0.63858
İş gücü sağlamadaki sorunlar	85	77	18	180	2.37	0.66038
Don olması	61	93	26	180	2.19	0.66934
Hırsızlık	79	43	58	180	2.12	0.86699
Borçlanma durumu	66	65	49	180	2.09	0.79592
Faiz oranındaki değişme	47	85	48	180	1.99	0.72849

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada üreticilerin ortalama 49.3 yaşında olduğu, akademik olarak ortalama 6,51 yıl eğitim aldığı, ortalama 25.31 yıllık bir deneyiminin olduğu ve ortalama 118,20 da alanda buğday üretimi yaptığı belirlenmiştir.

Araştırma alanında sulama olanaklarının artması nedeniyle pamuk vb. ürünlerin üretiminin daha fazla yaygınlaşması buğday üretim alanının daralmasına neden olarak gösterilmektedir. Ayrıca iklim değişikliği nedeniyle yaşanan kuraklık, buğday tarımını ve dolayısıyla da üretici gelirlerini etkileyen önemli iklimsel risk faktörüdür.

Üretici gelirlerini etkileyen diğer bir unsur ise ürünün satış zamanıdır. Çünkü tarımsal üretim faaliyetinde hasat ile birlikte ürünün arzı en yüksek noktaya ulaşmakta ve fiyatı düşmektedir. Döner sermaye yoksunluğunda olmayan üreticiler ve ürünü stoklayan tüccarlar iyi fiyat düzeyinden yararlanabilmektedir. Üretici gelirini artıran unsurlardan biri ise ürünü depolayarak en uygun fiyat düzeyinde ve mümkünse peyder pey satmasıdır.

Üreticilerin %80'inin tarım dışı gelire sahip olduğu, %40,56'sının ise borçlu olduğu belirlenmiştir. Araştırmada üreticilerin borçlu olma durumu ile satış zamanı arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Üreticilerin borçlu olması satış zamanını etkilemektedir. Kaldı ki üreticilerin önemli bir kısmı (%90,0) üretim girdilerini temin edebilmek için borçlandıkları ve tüccar olarak tabir ettikleri şahıslara komisyoncu aracılığı ile veya direk olarak erken dönemde satış yapmaktadır.

Üreticilerin satış zamanı ile faiz oranları arasında anlamlı bir fark vardır. Bu durum alınan borcun faizi ve bir an evvel satılan üründen elde edilen gelirin alternatif faizi olmak üzere iki yönlü düşünülebilir.

Araştırmada üreticilerin %45, 6'sı depolama imkânının olmadığını belirtmiştir. Hırsızlık, sel felaketleri, yangın riskleri ile satış dönemleri arasında anlamlı bir fark vardır. Uygun depolama koşullarının olmaması bu ve benzeri risk kaynaklarını daha da önemli kılmaktadır.

Üreticilere göre ürün fiyatındaki değişimin en önemli risk faktörü olduğu (2,99) ve bununla ilişkili olarak ürün arzını düzenlemeye yönelik hükümet politikalarının etkisinin (hükümetin ürüne ilişkin politikalarındaki değişme) 3. derecede önemli olduğu belirlenmiştir. Ürünün depolanmasıyla meydana gelen girdi maliyetindeki değişme 2. ve yangının olması riski 4. sırada önemli risk kaynağıdır. Ürün fiyatındaki dalgalanmalar, depolama nedeniyle maliyetlerin artması ve borçlu olma nedenlerinden dolayı üreticiler ürününü depolama yoluna gidememektedir.

Ürünü bekletme durumunda hastalık ve zararlıya bağlı olarak ürün miktarında ve kalitesinde düşme, fazla yağış veya sel baskını olması olasılıkları ile satış zamanı arasında anlamlı bir farkın olduğu belirlenmiştir.

Buğdayın gerek alımı, gerek fiyat oluşumu, gerekse dış ticaret politikalarında kamunun çok önemli payı bulunmaktadır. Bu durumda üreticinin, diğer aktörlerle entegrasyonu sağlanmalıdır. Buğday tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de temel besin kaynağıdır. Araştırma bölgesinde ikinci ürüne olanak sağlayan kışlık tarım bitkisidir. Ayrıca bölge, çevresel faktörlerin de desteklediği önemli bir makarnalık buğday üretim alanıdır. Buğdayın satış fiyatı ile ilgili üreticiyi mağdur etmeyen politikaların benimsenmesi ve uygulanması buğday üretiminin sürdürülebilirliğini sağlayacak önlemler arasındadır.

Lisanslı depoculuk sistemi ile ürünler daha iyi koşullarda depolanacağı için, daha iyi fiyattan ve daha kolay pazarlanabilir olacaktır. Ayrıca nakit ihtiyacını karşılayamayan küçük üreticiler lisanslı depolara teslim ettiği ürün karşılığında aldığı ürün senetleri ile bankalardan fon sağlayabilmektedir. Dolayısıyla lisanslı depolarda ürünün depolanması sonucu, bankacılık ve sigorta ile ilgili iş hacmi de genişlemektedir. Tarım ürünleri ticaretinin kayıt altına alınmış olması ve yeni bir yatırım aracı gibi kullanılabilmesi lisanslı depoculuğun diğer yararları arasındadır. Üreticiler lisanslı depoculuk ile ilgili yeterince bilgilendirilmelidir. Tarım örgütlerinde vazifelendirilmiş yayım elemanlarının ve tarım danışmanlarının lisanslı depoculuk ile ilgili konularda üreticileri bilgilendirmesi, bu konuda eğitim çalışmalarında bulunması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

1. Arısoy, H.& Oğuz, C. (2005). Tarımsal Araştırma Enstitüleri Tarafından Yeni Geliştirilen Buğday Çeşitlerinin Tarım İşletmelerinde Kullanım Düzeyi ve Geleneksel Çeşitler ile Karşılaştırmalı Ekonomik Analizi – Konya İli Örneği, T.C. Tarım ve Köyşleri Bakanlığı Tarımsal Ekonomik Araştırma Enstitüsü Yayınları, Yayın No: 130, ISBN: 975-407-174-8, Ankara.
2. Sevinç, G. (2018). Süt Sığırcılığı Desteği Alan Kooperatif İşletmelerinin Örgütlenmeye ve Kırsal Kalkınmaya Etkisi: Şanlıurfa İli KASDEP Örneği. Harran Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Şanlıurfa.
3. Kara, F.Ö. (2018). Suruç Ovası Üreticilerinin Sulama Bilgilerinin Tarımsal Yayım Açısından Değerlendirilmesi. Harran Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Şanlıurfa. 38-43s
4. Kılıç, S. (2016). Cronbachs Alpha Reliability Coefficient. Journal of Mood Disorders 6(1):1, January 2016, DOI: 10.5455/jmood.20160307122823
5. Newbold, P. (1995). Statistics for Business and Economics, Fourth Edition, Prentice Hall
6. Özçelik, A.; Kayalak, S. & Özer, O. O. (2010). Türkiye’nin Buğday Üretimi İçin Bir Öngörü Modeli: VAR Yaklaşımı. Türkiye IX. Tarım Ekonomisi Kongresi, Şanlıurfa.
7. Özdamar, K., 2002. Paket Programlarla İstatistiksel Veri Analizi-1. Kaan Kitabevi, 4. Baskı, Eskişehir.
8. Tektaş, S. N., 2008. Lisanslı Depoculuğun Türkiye Tarım Ürünleri Piyasalarına Olası Etkileri: Trakya Bölgesi Örneği. Namık Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 13s.
9. Tiryakioğlu, M., Demirtaş, B. Ve Tutar, H., 2017. Türkiye’deki Buğday Veriminin Karşılaştırılması: Hatay ve Şanlıurfa İlleri Örneği. Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 12 (1): 2017 ISSN:1304-9984, Isparta. 56-67s
10. TMO, 2018. 2017-2018 Yılı Hububat Raporu. <http://www.tmo.gov.tr> (Erişim tarihi:01.05.2019)
11. TÜİK, 2020. Türkiye makarnalık buğday verileri. <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=92&locale=tr> (Erişim tarihi: 11.02.2020)
12. Anonim, 2020. GAP Bölge Kalkınma Daire Başkanlığı. Güneydoğu Anadolu Projesi Son Durum. <http://yayin.gap.gov.tr/pdf-view/web/index.php?Dosya=8cb1457d30> (Erişim tarihi 10 Ekim 2020).

Subject Area
Physical Geography

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 105
PP: 4174-4188

Arrival
21 October 2022

Published
31 December 2022

Article ID Number
66493

Article Serial Number
11

Doi Number
<http://dx.doi.org/10.29228/8/sss.66493>

How to Cite This Article
Özdemir, M. A. & Kaymak, H. (2022). "16 Haziran 2022 Tarımsal Arazilere Zarar Veren Ayazini (Afyonkarahisar) Sel ve Taşkın" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:8, Issue:105; pp:4174-4188

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

16 Haziran 2022 Tarımsal Arazilere Zarar Veren Ayazini (Afyonkarahisar) Sel ve Taşkın

Flood And Overflow Damaging On The Agricultural Lands In Ayazini (Afyonkarahisar) On 16 June 2022

Mehmet Ali Özdemir¹ Hülya Kaymak²

¹ Prof. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Afyon, Türkiye

² Dr. Öğr. Üyesi., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Afyon, Türkiye

ÖZET

Çalışmada, Afyonkarahisar ilinin kuzeyinde yer alan Ayazini yerleşmesi çevresinde 16.06.2022 tarihinde yaşanan sel ve taşkın afetinin nedenleri ve etkileri analiz edilmiştir. Bu kapsamda hidrolojik analizler, yükselti ve eğim analizleri yapılmış, litolojik, meteorolojik veriler, arazi kullanım ve sahaya ait hasar tespit tutanağı verileri kullanılmıştır. Afetten iki gün sonra sahaya gidilmiş, zararın boyutu ve afet sonrası yapılan çalışmalar yerinde gözlemlenmiştir.

Ayazini Deresi Havzası'nda sel ve taşkın afetinin meydana gelmesinde asıl neden yağış miktarı ve özelliğidir. Havzada 11-15 Haziran 2022'deki yağışlı günü izleyen 16 Haziran'da birkaç saat içerisinde 34,5 mm yağış düşmüş, bu yağışın 17,4 mm'si ilk 60 dk içerisinde meydana gelmiştir. Aşırı yağış öncesinde su ile doymuş olan arazide 1 saat aralıksız devam eden sağanak yağışlar kısa sürede sel ve taşkına dönüşmüştür. Ayrıca, yüksek ve engebeli topoğrafya, arazide erozyona düşük dayanıklılıkta olan tuff kayaların yaygınlığı, yamaçlar üzerinde insan tahribatına bağlı düşük bitki kapallığı sel olayının etkisini artırmıştır. Tüm bu fiziki coğrafya koşulları, sahaya sel ve taşkın afetine karşı duyarlı kılmış, yamaçlar üzerinde sel ve seyelan karakterli akışlar, vadi tabanında taşkınlar meydana gelmiştir.

Ayazini sel ve taşkın afeti sonucu 1 ev çökme sonucu yıkılmış, yaklaşık 15 ton depolanmış ürün sular altında kalarak ıslanmış, 29 civarında hayvan (küçükbaş ve kanatlı) sular altında kalarak boğulmuştur. Tarım sezonu olması nedeniyle afetten tarım arazileri de etkilenmiş, 570 da tarım alanı zarar görmüştür. Tarım ürünlerinde yatmalar, çürümeler meydana gelmiş; ayrıca bu ürünlerin çoğu sel ve taşkın sularının getirdiği tortular altında kalmış, kalan ürünlerde önemli verim kayıpları yaşanmıştır. Vadinin az eğimli güney yamaçlarında yer alan tarım arazilerindeki ürünler sel suları ve kuvvetli yağışlardan zarar görmüş, vadi tabanında bulunan tarım alanları hem sel ve hem de Ayazini Deresi'nin taşkımindan etkilenmiştir. Taşkın çökellerinden ve güncel kayıtlardan yörenin sel ve taşkın açısından riskli olduğu tespit edilmiş ve olay ile ilgili önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sel ve taşkın, afet, tarım arazileri, Afyonkarahisar

ABSTRACT

In the study, the causes and effects of the flood and overflow disaster on 16.06.2022 around the Ayazini settlement located in the north of Afyonkarahisar province were analysed. In this context, hydrological analyses, elevation and slope analyses were made, lithological, meteorological data, land use and damage determination report data of the site were used. Two days after the disaster, the field was visited, and the extent of the damage and the works carried out after the disaster were observed on site.

The main reason for the flood and overflow disaster in the Ayazini Stream Basin is the amount of precipitation and its characteristics. On June 16, following the rainy day of June 11-15, 2022, in the basin, 34.5 mm of precipitation fell within a few hours, and 17.4 mm of this precipitation occurred within the first 60 minutes. The torrential rains that continued for 1 hour on the land, which was saturated with water before the heavy rain, turned into floods and overflows in a short time. In addition, the high and rough topography, the prevalence of tuff rocks with low resistance to erosion in the field, low vegetation cover due to human destruction on the slopes increased the effect of the flood event. All these physical geographical conditions made the site susceptible to flood and overflow disasters, and floods and slithering flows on the slopes and floods on the valley floor occurred.

As a result of the Ayazini flood and overflow disaster, 1 house was destroyed as a result of the collapse, approximately 15 tons of stored products were submerged and got wet, and around 29 animals (small cattle and poultry) were drowned. Due to the agricultural season, agricultural lands were also affected by the disaster, and 570 agricultural lands were damaged. Agricultural products have settled and rotted; In addition, most of these products remained under the sediments brought by flood and overflow waters, and significant yield losses were experienced in the remaining products. The crops on the agricultural lands on the low slope south slopes of the valley were damaged by flood waters and heavy rains, and the agricultural lands at the bottom of the valley were affected by both the flood and the flooding of the Ayazini Stream. It has been determined from the flood deposits and current records that the region is risky in terms of flood and overflow, and suggestions have been made regarding the event.

Keywords: Flood and overflow, disaster, agricultural lands, Afyonkarahisar

1. GİRİŞ

Su miktarının, mevcut yatak kapasitesini aşması sellere ve taşkınlara sebep olmaktadır (Akman, 2021: 26). Sel ve taşkın afetleri çoğu kez karıştırılmakta, hatta bazen aynı anlamda kullanılmakla birlikte meydana geliş şekilleri ve sonuçları itibarı ile birbirinden çok farklı özelliklere sahip hidrometeorolojik kökenli iki afettir (Turoğlu, 2011: 375). Sel, şiddetli ve ani yağışların ardından yamaçlardan, yan derelerden ani olarak gelen ve fazla miktarda katı materyal (asılı yük ve yatak yükü halinde sürüntü) içeren büyük su kütlelerinin topografik yüzeylerdeki hareketidir (Kirmencioğlu, 2015: 3). Suyun akarsu yataklarında, vadi yamaç ve tabanlarında, çukur alanlarda ve kıyılarda kontrolsüz bir şekilde ve büyük bir enerji ile akması ve yayılmasıdır (Turoğlu, 2011; 375). Taşkın ise, bir

Havzanın litolojik özellikleri Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü'ne (MTA) ait 1/25.000, 1/100.000 ölçekli jeoloji haritaları; topografik özellikleri Harita Genel Müdürlüğü'ne (HGM) ait 1/25.000, 1/100.000 ölçekli topoğrafya haritaları ile ortofoto görüntüleri üzerinden değerlendirilmiştir. ArcGIS 10.8 masaüstü yazılımında 10 m çözünürlüklü DEM (Sayısal Yükseklik Modeli) verisi üzerinde yükselti, eğim ve hidroloji analizleri yapılmış, ArcSWAT ara yüzü kullanılarak havza sınırı çıkarılmıştır. Copernicus (2022) web sitesinden indirilen CORINE (Coordination of Information on The Environment, 2018) verilerine göre sahanın arazi kullanımı haritası çizilmiştir.

Ayazini sel afetinin hemen sonrasında sahaya gidilmiş, mevcut problemler, hasarlar yerinde gözlemlenmiş, fotoğrafları çekilmiştir. Aynı zamanda, sahadaki sel ve taşkınlar üzerinde rolü olan fiziki coğrafya özellikleri ile insan faaliyetlerinin etkisi araştırılmıştır. Çelik ve Ergül (2015), Çelik ve Yılmaz'ın (2018) Ayazini tüfleri üzerine uyguladığı petrografik-mineralojik (X-Işını difraksiyonu), gözenek çap dağılımları ve fiziko-mekanik özellikleri (gözeneklilik, yoğunluk, ağırlıkça ve hacimce su emme değerleri, basınç dayanımı) gibi karakterizasyon çalışmalarından yararlanılmıştır. Ayrıca, DSİ 18. Bölge Müdürlüğü'nden (Isparta) temin edilen Ayazini Deresi ve Barajı ile ilgili veriler incelenerek sel ve taşkın açısından değerlendirilmiştir. Çalışma sahasında, sel ve taşkın afeti daha ziyade tarım arazileri üzerinde büyük zarara neden olmuştur. Bu nedenle, Afyonkarahisar İl Tarım ve Orman Müdürlüğü'nden alınan hasar tespit rapor tutanağı ve arazi gözlemlerimiz esas alınarak tarımsal hasarlar ve kayıplar ortaya konulmuştur.

3. BULGULAR

3.1. Ayazini Çevresinde Sel ve Taşkın Neden Olan Faktörler

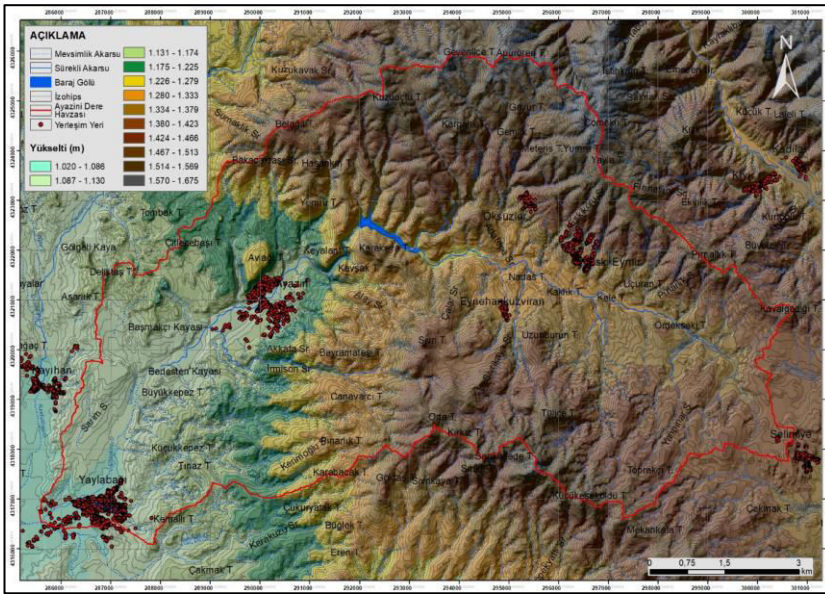
Araştırma sahasında sel ve taşkın olayının meydana gelmesinde iklimik, litolojik, jeomorfolojik, hidrolojik faktörler ile bitki örtüsü özellikleri ve beşerî faktörlerin etkili olduğu, beşerî faktörlerin sel ve taşkın olayının zararlarını arttırdığı gözlenmiştir.

3.1.1. Sel ve Taşkında Rol Oynayan Doğal Faktörler

Ayazini çevresinde temeldeki metamorfik kayalardan mikaşist, gnays, metariyolit, metabazit, kuvarsit, metaçakıtaşı, kuvarsitşist, kalkşist, klorit şistler dağlık alanlarda yüzeylemektedir. Afyon metamorfitleri olarak da adlandırılan bu kayalardaki killi şistler, erozyona karşı dayanıksız olup, havzanın orta kesimi ile kuzeydoğu ve güneydoğusunda aşınım yüzeyleri, tepe, sırtlar ve vadilerin yapısını oluşturmaktadır. Bu metamorfik birimleri, açısız uyumsuzlukla Miyosen yaşlı, süt beyaz ve krem renkli, 200 m kalınlıkta tuf ve ignimbritler örtmektedir (Metin vd., 1987; MTA, 2018). Metamorfikler ve tüfleri uyumsuz olarak örten çakıl, kum, silt ve killerden oluşan alüvyon yelpazesi çökelleri, yamaç molozları ve alüvyonlar kolay aşınan birimlerdir.

Sel ve taşkın afetinin meydana geldiği Ayazini yerleşmesinin büyük bir bölümü tüfler üzerinde yer almaktadır. Gözeneklilik oranı %34,30 ile %39,50 arasında değişen Ayazini tüflerinin, gözenek boyut dağılımları 0,01 µm ile 1 mm arasındadır. Gözenekli olan tüfler, gözenek boyutları bakımından kılcal bir özellik göstermektedir. Kılcal gözenekler suyun serbest hareketinden ziyade, kayaç içerisinde tutulmasını sağlayarak su emme değeri üzerinde etkili olmaktadır. Ayazini tüfleri, yüksek su emme değerine (ağırlıkça su emme değeri %16,73 ile %17,18; hacimce su emme değeri %26,59 ile 27,42 arası), düşük yoğunluğa (2,39 ile 2,44 gr/cm³ arası) ve düşük basınç dayanımına (1,28 ile 1,50 MPa arası) sahiptir. Tüfler, fiziksel ve mekanik özellikleri nedeniyle "düşük dayanıklılıkta" olup kolayca ayrışmakta ve erozyona uğramaktadır. Bu ayrışan malzeme, aşırı yağış sırasında meydana gelen sel suları ile süpürülüp kolayca taşınarak zararın boyutlarını artırmaktadır. Ayrıca, XRD (X-Işını Difraksiyonu) analizlerine göre Ayazini tüfleri kuvars, feldspat, illit, hornblend ve kristabolit mineralleri içermektedir. Kayaç içerisindeki volkanik cam bileşenlerin ve feldspatların kimyasal ayrışması sonucu montmorillonit ve illit gibi kil mineralleri meydana gelmiştir (Çelik ve Ergül, 2015; Çelik ve Yılmaz, 2018). Sağanak yağışlar, yüzeysel akışı artırarak ayrışan tuf malzemenin taşınmasına, altta aşınmamış yeni yüzeylerin açığa çıkmasına yol açmıştır.

Ayazini Havzası, yüksek ve engebeli bir topoğrafyaya sahiptir. Vadi tabanında 1080-1090 m civarında olan yükselti değerleri havzanın doğusuna doğru artarak 2-3 km mesafede 1650 m'lere ulaşmaktadır. Taban arazi ile gerisindeki dağlık alanlar arasında yaklaşık 550-570 m yükselti farkı bulunmaktadır (Şekil 2). Yüksek dağlık alanlardan aşınım yüzeylerine, tuf-ignimbrit platolarına, Ayazini Deresinin asimetric vadisi boyunca, nispeten geniş bir tabandan etek düzlüklerine geçilmektedir. Kalın tuf ve ignimbritlerin hâkim olduğu arazinin flüvyal süreçlerle yarılmaması sonucu, eğimi %40'ı geçen çok dik yamaçlı kanyon vadiler ve kornişler meydana gelmiştir.

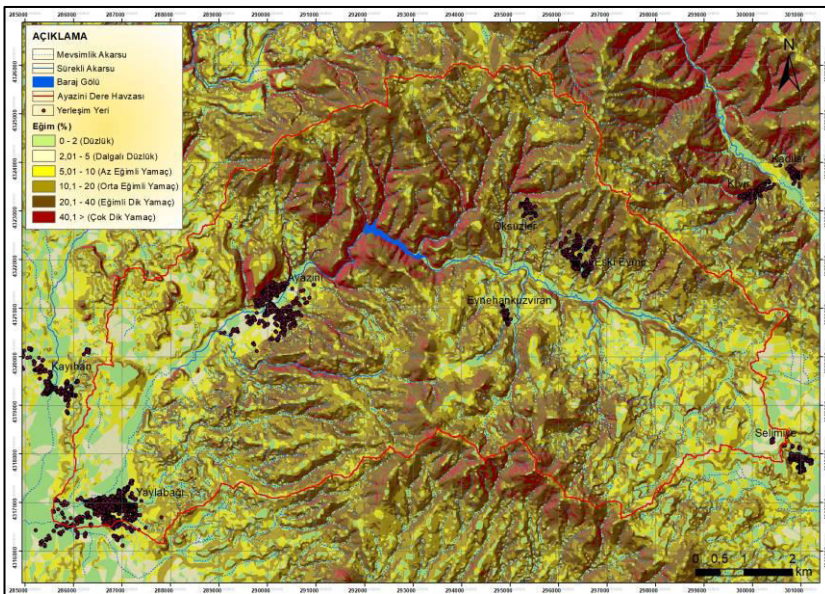

Şekil 2. Araştırma sahası ve yakın çevresinin fiziki haritası.

Eğim değerleri, havzanın orta kesimindeki yamaçlarda (Bakacak Sırtı, Yumru Tepe, Karakaya Tepe ve Çalar Sırtı), kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda uzanan Afyon fay sarırlığı boyunca oldukça yüksektir. Genç tektonik rejimde Afyon fayının neden olduğu yükselimi aşındıran Ayazini Deresi Vadisi antedant bir özellik göstermektedir. Havza gerisindeki Eski Eymir Havzası ile Ayazini Havzası (Afyonkarahisar) arasındaki topoğrafyayı dik olarak menderesleriyle yaran Ayazini Deresi'nin bu kesimde açtığı boğaz, fay öncesi epijenik iken, Afyon fayının neden olduğu yükselme sonrası antedant karakter kazanmıştır. Vadinin yamaçlarında eğim değerleri %40'ın üzerindedir (Şekil 3). Bunun yanı sıra, yamaçlar üzerinde fay hatlarına yerleşen dereler dik yamaçlara sahiptir. Sağanak yağışlar, yüksek eğim değerlerinin olduğu bu yamaçlar üzerinde kısa sürede yüzeysel akışa geçmiştir. Bu sel karakterli sular, eğim değerlerinin %2 ve altına düştüğü vadi tabanında taşkına neden olmuştur.

Ayazini Deresi Havzası, elipse yakın bir geometriye sahiptir. Bu durum, yan kollardan gelen suların hemen hemen aynı anda ana akarsuyla birleşmesini sağlayarak vadi tabanında su seviyesinin aniden yükselmesine neden olmuş ve havzanın aşağı kesiminde bulunan Ayazini çevresinde taşkın olayını desteklemiştir.

Ayazini'nde yerleşim alanları daha çok 1120-1170 m yükseltileri arasındaki vadi tabanı ile onu kuşatan etek düzlükleri (%1 ila %8 eğimli) ve platoların %5-15 eğimli yamaçlarında yer almaktadır (Şekil 3, 7). Yamaçlarda kurulan yerleşmeler sel sularından etkilenirken, vadi tabanına kurulan yerleşim alanları selin yanı sıra taşkın sularının da etkisi altında kalmıştır.

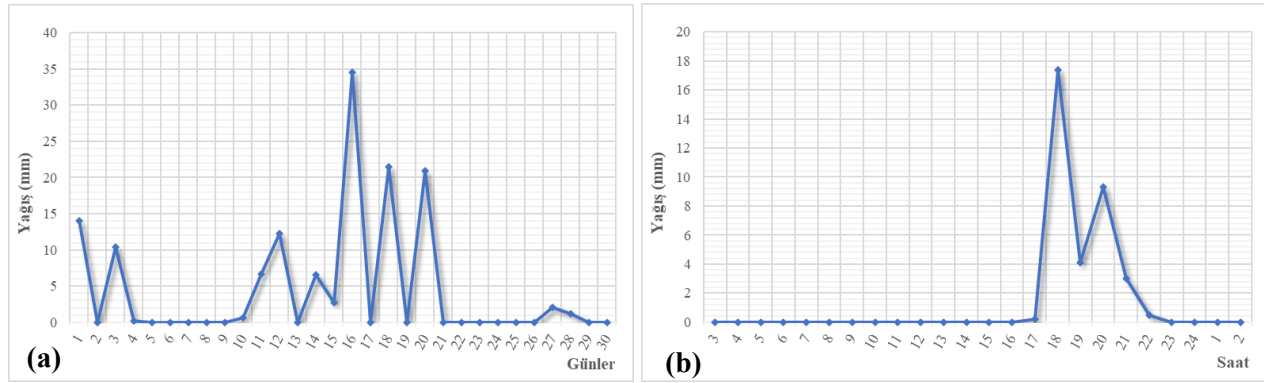

Şekil 3. Araştırma sahası ve yakın çevresinin eğim haritası.

Ayazini çevresi, Thornthwaite iklim sınıflandırmasına göre, yarı kurak (D), mezotermal, (B'1), su fazlası olmayan veya çok az olan (d), okyanus iklimine yakın (b'3); De Martonne iklim sınıflandırmasına göre yarı kurak-nemli

arası; Köppen-Geiger iklim sınıflandırmasına göre yazları kurak, ılık, kışları soğuk nemli orta enlem karasal; Erineç yağış etkinlik indisine göre ise yarı kurak iklime sahiptir. Araştırma sahasına en yakın istasyonu oluşturan İhsaniye Meteoroloji İstasyonu'nun verilerine göre, yıllık yağış miktarı 359,81 mm olup en yağışlı aylar %16,5 ile Mayıs (59,19 mm) ve %14,1 ile Hazirandır (50,88 mm). En yağışlı mevsimleri 118,9 mm ile ilkbahar (%33,1) ve 93,69 mm ile yaz (%26,0) mevsimleri oluşturmaktadır. Yarı kurak iklim özelliğine sahip araştırma sahası ve çevresinde, zaman zaman cephesel-konveksiyonel kökenli ilkbahar ve yaz başlangıcı yağışları afet boyutunda sel ve taşkınlara yol açmaktadır.

Ayazini çevresinde, Haziran ayı uzun yıllık ortalama yağış miktarı 52,53 mm'dir. 2022 yılının Haziran ayında ise, 136,8 mm yağış meydana gelmiştir. Bu değer, uzun yıllık ortalama yağışın neredeyse üç katına yakındır. Sel ve taşkın olayının meydana geldiği 16 Haziran'da saat 17:00 ile 20:00 arasında 34,5 mm yağış düşmüştür. Bu kuvvetli yağışın 17,4 mm'si ilk 60 dk içerisinde meydana gelmiştir (Şekil 4b). Ayrıca, 16 Haziran'da meydana gelen sel afeti hemen öncesinde 11 ile 15 Haziran arasında toplamda 28,3 mm yağış düşmüş olup bu yağışlar nedeniyle toprak ve zemin suya doygun hale gelmiştir. (Şekil 4a). Haziran 16'sına gelindiğinde, zeminde belli bir miktarda suyun varlığı sızmayı sınırlayıp yüzeysel akışı desteklemiş ve dolu eşliğinde, kuvvetli gök gürültülü sağanak yağışlar sel ve taşkınlara yol açmıştır.

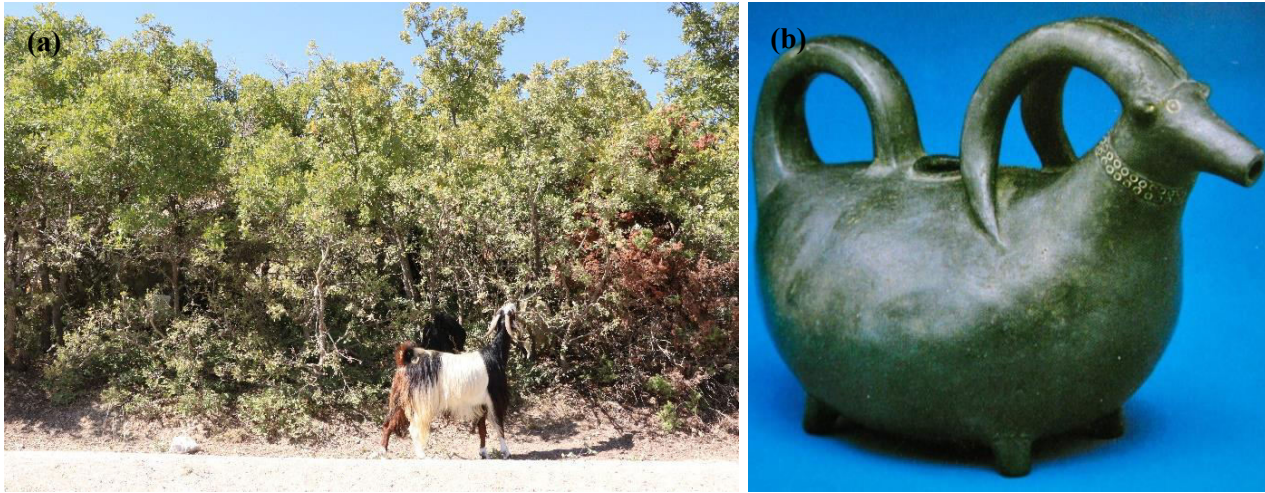

Şekil 4. İhsaniye istasyonunun günlük ve saatlik yağış değerleri (Meteoroloji 5. Bölge Müdürlüğü, 2022).

Ayazini Deresi yaklaşık 20 km uzunluğa, 89,62 km² havza alanına sahiptir. Havza, hidrolojik yönden Eber-Akşehir göllerine dökülen Akarçay Kapalı Havzası'nda yer almaktadır. Kaynak kısmında Alt Miyosen tüf ve ignimbrit arazisinden kaynağını alan Ayazini Deresi, kuzeybatıya doğru akış göstererek tüf düzeyleri içeren Alt Miyosen killi kireçtaşı, kireçtaşı, kiltası, silttaşı, marn ve kumtaşı arazisini kat etmektedir. Havzanın orta kesiminde metamorfik temel (Paleozoyik şist, kuvarsit, kuvarsit şist, gnays) üzerinde oluşturduğu antedant özellik gösteren boğaz içerisinde geçtikten sonra güneybatıya doğru yönelir. Alt Miyosen tüf ve ignimbritleri içerisinde açtığı asimetrik özellik gösteren tabanlı vadi içerisinde akışına devam etmektedir. Havzanın aşağı kesiminde, Kuvaterner alüvyonları üzerinde akış göstererek havzayı terk etmektedir.

Ayazini Deresi, genel itibarıyla kafesli bir drenaj ağına sahiptir. Sahadaki yan dereler, fay hatlarına yerleşmiş ve kıvrımlı metamorfik kayalara uyum sağlamıştır. Sağanak yağışlar sırasında yan derelerin vadi tabanında birleşmesi, ana yataktaki su seviyesinin ve debinin kısa sürede yükselmesini sağlamıştır. Tüften oluşan az eğimli yamaçlarda yer alan Ayazini yerleşmesine ait tarım arazileri zarar görmüştür. Gerek ana akarsuyun gerekse yamaçlardan gelen sel karakterli kolların getirdiği farklı boyutlardaki sel enkazı tarım arazilerindeki zararın boyutunu artırmıştır.

Araştırma sahası ve yakın çevresi bitki örtüsü bakımından İran-Turan fitocoğrafya bölgesi içerisinde yer almaktadır. Yörenin başlıca çalı türlerini; yasemin (*Jasminum fruticans*), kuşburnu (*Rosa canina*), patlangaç (*Colutea cilicica*); otsu türlerini kekik (*Thymus zygoides*), sığır kuyruğu (*Verbascum lasianthum*), geven (*Astragalus flavescens*, *A. microcephalus*), yumak otu (*B. Squarrosus*, *Bromus tomentellus*), üçgül (*Trifolium arvense*), hindiba (*Cichorium intybus*), kara yavşan otu (*Artemisia campestris* L.), boğa diken (*Eryngium campestre*), boz şavlak (*Phlomis armeniaca*), yoğurt otu (*Galium aparine*), pıtrak otu (*Xanthium spinosum*), yazı süpürgesi (*Scabiosa argentea*) oluşturmaktadır. Sahadaki orman formasyonunun asli ağaçları karaçam (*Pinus nigra*), meşe (*Quercus cerris*, *Q. pubescens*) ve ardıç (*J. excelsa*, *J. foetidissima*) türleridir. Ormanların yoğun bir şekilde tahrip edilmesi (kullanılmayan arazilerde aşırı otlatma, çalı ve ağaçların kesilmesi, yakacak temini...) sonucu çalı türlerinden laden (*Cistus laurofolius*) orman altının hâkim çalı türü olmuştur. Aşırı otlatma, keçi ve koyun yetiştiriciliği, yakacak temini gibi nedenlerle yamaçlar üzerinde bitki kapallılığı son derece düşmüştür. Sağanak yağışlar sırasında akışa geçen suları engelleyici koruyucu bitki örtüsünün olmaması veya seyrek olması tüf ve metamorfik kayaların oluşturduğu arazilerde yüzey akışını artırmıştır.

Şekil 6. Ayazini çevresinde hayvan otlatma faaliyetleri antropojen step sahalarını yaygınlaştırmıştır (a). Friglerden günümüze keçi, koyun, sığır, at yetiştirilmekte olup bu durum, sanat eserlerine yansımış, hayvan figürlerinde sıklıkla kullanılmıştır. Frigler'e ait keçi biçimli törensel içki kabı, pişmiş toprak (Bozdemir, 2015: 15). (b).

Araştırma sahasında, yerleşim alanları yamaçlardan vadi tabanına doğru yayılmış ve yayılmaya devam etmektedir. Eski yerleşim alanları daha ziyade yamaçlarda yer alırken, yeni konutlar vadi tabanında ve az eğimli birikinti yelpazeleri üzerindedir. Taban arazilerde, az eğimli yamaçlarda, alçak platolar üzerinde tarım arazileri geniş alan kaplamaktadır (Şekil 7, 8a). Afet günü meydana gelen kuvvetli yağışlar, yamaçlarda sel karakterli akışı sağlamış, dereler özellikle de kolay aşınan tuf yamaçlar ve gevşek malzemelerden oluşan birikinti yelpazesi üzerinde yarıntılar oluşturmuş, farklı boyuttaki materyali de beraberinde taşımıştır. Şiddetli yağışlar ve sel suları ile Ayazini Deresi, yatağından taşarak çevresindeki tarım arazilerine zarar vermiştir (Şekil 8b). Ayrıca, vadi yamaçları boyunca yapılan yollar geçirimsizlik üzerinde etki ederek yüzey akışını desteklemiştir. Sahadaki tüm bu antropojenik ve doğal faktörler, 16.06.2022 tarihinde sel ve taşkına yol açmıştır.

Şekil 7. Ayazini yerleşmesi yakın çevresinin ortofoto görüntüsü, parsellerin taban arazideki bölümleri 16 Haziran 2022 yağışlarında taşkından zarar görmüştür.

Şekil 8. Ayazini Vadisi'nde yerleşmeler, Avlağı Tepe yamaçlarından (solda) vadi tabanına doğru yayılmıştır (a) (url-3). Dere yatağı yakın çevresindeki tarım arazilerinde taşkın etkisi ile ürün kaybı ve hasar daha fazladır. Taşkın sonrası dere yatağında enkaz temizleme çalışmaları yapılmıştır (b).

3.2. Ayazini Sel ve Taşkın

Ayazini sel ve taşkın afeti 16.06.2022 tarihinde meydana gelmiştir. Yörede, eski dönemlere ait sel ve taşkın kayıtlarına ulaşılamamıştır. Ancak, yol yarmalarında ve yamaçlardaki eski taşkın çökellerinden sel ve taşkın olaylarının Pleistosen'de de yaşandığı anlaşılmaktadır (Şekil 9).

Güncel taşkın olayı dışında 31.07.2018 tarihinde Ayazini, Yaylabağı, Eynehankuzviran ve Döğer yerleşmelerinde dolu ve sağanak yağış dere yataklarının taşmasına sebep olmuş, tarım arazilerine büyük zarar vermiştir. 2018 selinde bölgede 300 civarında yerleşme sel ve taşkın olayından etkilenmekle birlikte bunların 60'ı ciddi zarar görmüştür. Ayazini'nde içme suyu ve kanalizasyon hatları hasar görmüştür. Afyonkarahisar-Eskişehir karayolunda sel sularının etkisiyle trafik durmuştur. Köylerin alt yapısında yaklaşık 1.250 TL zarar tespit edilmiştir. Telef olan hayvanlar ve tarım arazilerindeki zararlar eklendiğinde bu miktar daha da artmaktadır (*url-4*). Son meydana gelen 16.06.2022 seli ve taşkın afeti ise, çevresel etkilere neden olmakla birlikte en çok tarım arazilerini etkilemiş ve zarar vermiştir.

Şekil 9. Ayazini yerleşmesi çevresinde tüfler üzerinde farklı lokasyonlarda görülen eski taşkın çökelleri yörede sel afetinin geçmişte de meydana geldiğini göstermektedir.

3.2.1. Tarım Arazileri Üzerine Etkileri

Araştırma sahasında 16.06.2022 tarihinde dolu ile birlikte görülen kuvvetli yağışlara bağlı olarak meydana gelen sel ve taşkın afeti Ayazini Deresi çevresinde yer alan tarım arazilerine büyük zarar vermiştir. İl Tarım ve Orman Müdürlüğü'nden alınan hasar tespit rapor tutanağı verilerine göre, Ayazini yerleşmesi çevresinde toplam zarar 234.900 TL civarındadır. Tarım arazilerindeki bitkisel ürünlerin zararı 200.000 TL, depolanmış ürünlerdeki zarar 30.000 TL, hayvan varlığındaki zarar ise 4.900 TL'dir (Tablo 1, 2).

Tablo 1. Araştırma sahasında sel ve taşkın afetinden etkilenen bitkisel ürünlerdeki zarar durumu.

Afetten Etkilenen Ekili/Dikili Alandaki Bitkisel Ürün						
Sıra No	Çiftçi Sayısı	Ürün Cinsi	Etkilenen Ekili/Dikili Üretim Alanı (da)	Fenolojik Evresi-Afetin Bitkideki Etkileri-Afetin Etkileme Şekli	Hasar Oranı (%)	Afetin Tahmini Maliyeti (TL)
1	10	Buğday	100	Başaklanmadan önce sapa kalkma dönemi Çürüme ve yatmaya neden oldu.	20	50.000
2	10	Arpa	100	Başaklanmadan önce sapa kalkma dönemi Çürüme ve yatmaya neden oldu.	20	50.000
3	10	Yulaf	100	Başaklanmadan önce sapa kalkma dönemi Çürüme ve yatmaya neden oldu.	20	50.000
4	5	Şeker pancarı	70	Çıkma ve 2-3 yapraklı dönemde çürümeye neden oldu.	80	20.000
5	5	Patates	100	Çıkma dönemi tohumlarda çürümeye neden oldu.	20	20.000
6	10	Ayçiçeği	100	3-4 yaprak kırılmaya neden oldu.	30	10.000
Toplam	50		570			200.000

Kaynak: Afyonkarahisar İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2022.

Sel ve taşkın olayının tarım sezonunda meydana gelmesi maddi zararı artırmıştır. Yağışın fazla olması, toprak ve ana kayanın kolay aşınması nedeniyle 570 da'lık tarım arazisi zarar görmüştür. Tarım topraklarında geniş selcik yarınları meydana gelmiştir. Yamaçlardan gelen farklı boyutlardaki taşkın enkazı ekili araziler üzerine yayılmış, topraklar adeta balçığa gömülmüştür (Şekil 11). Yaklaşık 300 da'lık arazide buğday, arpa, yulaf gibi ürünlerin başaklanmadan önce sapa kalkma dönemlerinde su altında kalmalarına, çürümelerine ve yatmalarına neden

olmuştur (Şekil 10). Yaklaşık 70 da'lık alanda, şekerpancarlarının çıkma ve 2-3 yapraklı dönemlerinde, su altında çürümeler görülmüştür. Patateslerin çıkma dönemlerinde köklerde çürümelere neden olmuş, yaklaşık 100 da'lık alan zarar görmüştür. 100 da'lık alanda ayçiçeklerinde kırılmalar olmuştur (Tablo 1).

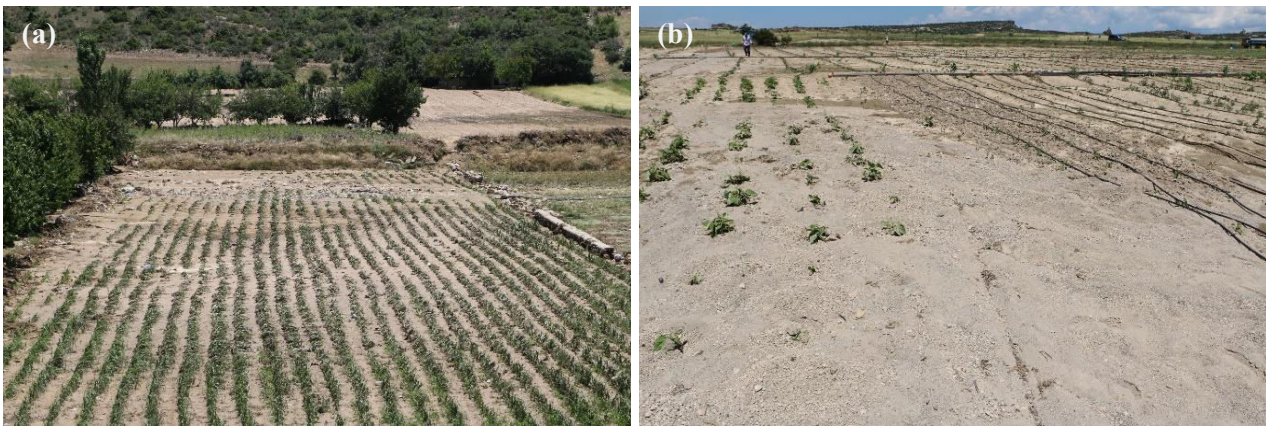

Şekil 10. Ayazini vadi tabanında buğdayların sel ve taşkın sularına bağlı olarak yatması ürün kaybına yol açmıştır.

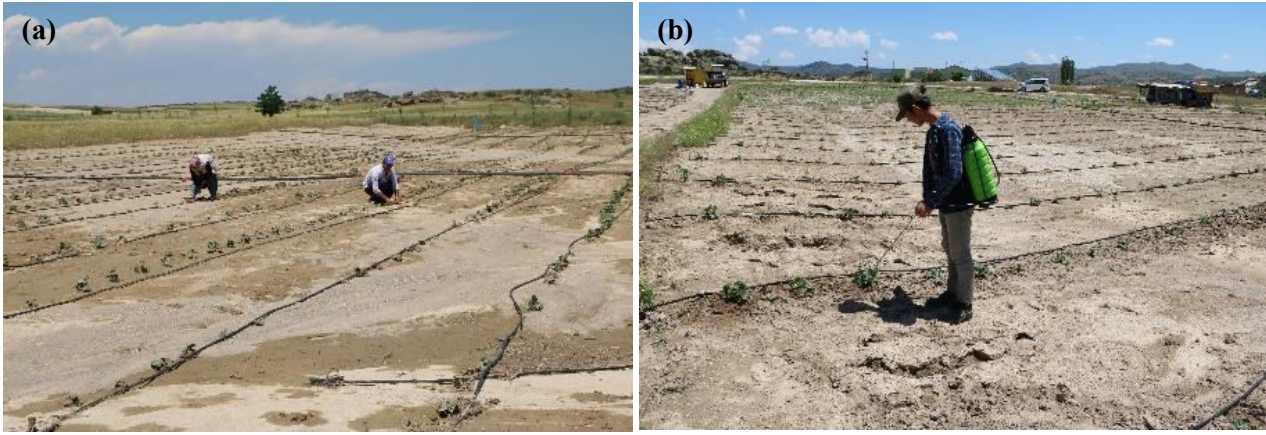

Şekil 11. Ayazini'nde tüfler üzerindeki tarım topraklarında sele bağlı yarınmalar ve enkaz birikimi.

Tarım arazilerinde, kayıtlara geçmeyen hasarlar da bulunmaktadır. Nitekim, afetin hemen ardından yaptığımız saha çalışmaları sırasında mısır, salatalık, fasulye, pırasa, domates, biber tarlaları taşkın ve sel sularının getirdiği materyal altında kalmıştır. Bu ürünlerde çürümeler, yatmalar gözlenmiştir (Şekil 12, 15). Yeniden çapalama, dikim, su ile yıkama ve ilaçlama masraflarını da beraberinde getirmiştir (Şekil 13). Taşkınlardan kurtulan tarım bitkilerinde önemli verim kayıpları gerçekleşmiştir.

Şekil 12. Sel baskınına uğrayan mısır (a) ve fasulye (b) tarlaları. Mısırlarda yatmalar, fasulyelerde çürümeler görülmektedir. Ayrıca, sebzelerin büyük bir bölümü selin getirdiği kum, çakıl gibi enkaz altında kalmıştır.

Şekil 13. Sel ve taşkınım verdiği zararı ortadan kaldırmak amacıyla tarım arazilerinde yapılan çalışmalar. Sel enkazı altında kalan kurtarılabilecek durumda olan tarımsal ürünler su ile yıkanarak çapalanmakta (a), kanallar açılmaktadır (b).

Ayazini Deresi'nin taşkın sularının yayılması nedeniyle göllenmeler meydana gelmiş, toprak adeta balçığa dönüşmüş, ürünlerde hasar ve kayıplar daha fazla olmuştur (Şekil 14, 15).

Şekil 14. Ayazini Vadisi doğu bölümünde, tesviye edilmiş tarım arazilerindeki çukurlukların sel suları ile dolması.

Şekil 15. Taşkın suları patates (a) ve fasulye (b) tarlasında büyük hasara neden olmuş, fidanlarda çürümeler meydana gelmiştir.

3.2.2. Sel ve Taşkınım Diğer Çevresel Etkileri

Kuvvetli yağışlar, yamaçlar boyunca derin yarıntılara, oyuntulara, büyük miktarda ve boyutta materyalin taşınmasına sebep olmuştur (Şekil 9b). Yan derelerin getirdiği iri bloklar kara yolunu örtmüştür (Şekil 17). Yamaçlar üzerinde rill erozyonu, dere yataklarında kuvvetli erozyon ve taşınma, buna bağlı sediment birikimi meydana gelmiştir (Şekil 16, 17).

Şekil 16. Taşkın sonrası Ayazini Deresi yatağında birikmiş alüvyonlar. Taşkın seddinin yapılmış olması önceden de taşkınların sorunlara yol açtığını ve bu nedenle taşkın önleme yapılarının yapıldığını göstermektedir.

Şekil 17. Selin metamorfik arazideki etkisi. İri kaya bloklarını beraberinde taşıyan sel suları Bayramateşi Tepe yamaçlarındaki metamorfik arazide, Gököl Dere yatağında yaklaşık 1 m derinliğinde yarıntı oluşturmuş, ağaç köklerini yüzeye çıkarmıştır (a). Metamorfik arazide yamaçtan inen sel sularının getirdiği güncel taşkın enkazı (b).

Sel suları, yerleşim alanında sokakları adeta su yolu haline çevirmiştir. Bazı yerlerde bahçelerin duvarları yıkılmıştır (Şekil 19). Köprü ve menfezlerin zarar görmesi nedeniyle tarım arazilerinde 10 kişi mahsur kalmıştır.

Ayazini'nde konutlar eski uygarlıklara (Frig, Roma, Bizans) ait mağara yerleşimleri ile iç içe bulunmaktadır. Bu tarihi mağaraların yer aldığı yamaçlar boyunca akış gösteren sel suları bir evin yıkılmasına sebep olmuştur.

Şekil 18. Yamaçlar boyunca sellerin getirdiği iri blokların ağırlıklı olduğu materyal yol kenarına kadar taşınmıştır (a). Yamaç üzerinde rill'ler ve en üstte taşkın çökelleri (b).

Şekil 19. Sel suları tarafından yıkılmış taş duvarlar.

Ekili-dikili alandaki bitkisel ürün hasarının yanı sıra saman ve balyası, yonca, yulaf balyaları, hayvan yemi ve gübreden oluşan 15 ton civarında depolanmış ürün sel ve taşkın suları altında kalarak ıslanmıştır. Ayrıca, sel suları altında kalarak boğulan hayvan sayıları ise 29 civarındadır. Bunun 5'ini küçükbaş hayvanlar, 24'ünü kanatlılar oluşturmaktadır (Tablo 2).

Tablo 2. Araştırma sahasında sel ve taşkın afetinden etkilenen depolanmış ürünler ile hayvan varlığındaki zarar durumu.

Afetten Etkilenen Depolanmış Ürünler						Afetten Telef Olan Hayvanlar				
Çiftçi Sayısı	Ürün Türü	Ürün Miktarı (ton)	Etkilenim e Şekli, Durumu	Hasar Durumu (%)	Tahmini Maliyet (TL)	Çiftçi Sayısı	Küçük Baş Sayısı	Kanatlı Sayısı	Etkilenim e Şekli, Durumu	Tahmini Maaliyet (TL)
4	Saman ve balyası	10,0	Sel-ıslanma	10	10.000	1	5		Sel-boğulma	2.500
3	Yonca Yulaf balyası	2,5	Sel-ıslanma	10	3.000	2		24	Sel-boğulma	2.400
3	Hayvan yemi	2,0	Sel-ıslanma	10	12.000					
1	Gübre	0,5	Sel-ıslanma	10	5.000					
11		15,0			30.000	3	5	24		4.900

Kaynak: Afyonkarahisar İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2022.

Ayazini havzasının orta kesiminde yağmur sularını veya yüzey sularını tutan Ayazini Barajı bulunmaktadır. Sulama amacıyla yapılan barajın inşası 2007 yılında tamamlanmıştır. Baraj gölünün uzunluğu 1,4 km, temelden yüksekliği 29,5 m'dir. Göletin maksimum kotu 1.242,20 m, maksimum depolama hacmi 1,320 hm³'tür. 15.03.2022 tarihinden itibaren göletin su seviyesi maksimum seviyede (kotu 1.242,20 m, hacmi 1,320 hm³) olup doluluk oranı %100'dür (Tablo 3). Barajın 16.06.2022 tarihinde %100 dolu olması nedeniyle taşkın önlemedeki etkisi sınırlı kalmıştır (Şekil 20). Ayazini Deresi yatağında taşkın sonrasında barajdan taşan sularla sürüklenmiş ölü balıklara rastlanmıştır.

Şekil 20. Aşırı yağış sonrası Ayazini Barajı, sel sularının getirdiği balık ve çamur malzeme, ağaç parçaları ile kaplanmıştır.

Tablo 3. Ayazini Barajı'nın seviye ve doluluk oranları.

Tarih	Maksimum kot (m)	Maksimum hacim (hm ³)	Mevcut kot (m)	Mevcut hacim (hm ³)	Doluluk (%)
01.01.2022	1.242,20	1,320	1.234,10	0,424	32
15.01.2022	1.242,20	1,320	1.234,10	0,424	32
01.02.2022	1.242,20	1,320	1.234,10	0,424	32
15.02.2022	1.242,20	1,320	1.234,50	0,449	34
01.03.2022	1.242,20	1,320	1.239,20	0,926	70
15.03.2022	1.242,20	1,320	1.242,20	1,320	100
01.04.2022	1.242,20	1,320	1.242,20	1,320	100
15.04.2022	1.242,20	1,320	1.242,20	1,320	100
01.05.2022	1.242,20	1,320	1.242,20	1,320	100
15.05.2022	1.242,20	1,320	1.242,20	1,320	100
01.06.2022	1.242,20	1,320	1.242,20	1,320	100
01.07.2022	1.242,20	1,320	1.242,20	1,320	100
15.07.2022	1.242,20	1,320	1.241,70	1,250	95
01.08.2022	1.242,20	1,320	1.241,00	1,152	87
15.08.2022	1.242,20	1,320	1.240,35	1,060	80

Kaynak: DSİ 18. Bölge Müdürlüğü, 2022.

Ayazini yerleşmesi içerisinde geçen dere yatağında taşkın koruma ve kontrol yapıları bulunmaktadır. Bununla birlikte, yapılan ıslah çalışmaları taşkın zararının azaltılması açısından yeterli olmamıştır. Ayazini Deresi'nin duvarlı, toprak ve taş tahkimatlı kanal kesitlerinin özellikleri DSİ 18. Bölge Müdürlüğü (2022) verilerinden alınmış olup tablo 4'te verilmiştir. Verilere göre; duvarlı kanalın yatak genişliği 13 m, tabandan itibaren yüksekliği 3,21 m'dir. Islah edilecek dere uzunluğu 2.240 m olup suyun hızını düşürmek için dere yatağına 16 adet brit¹ inşa edilmesi gerekmektedir. Taş tahkimatlı (930 m) ve toprak kanalın (1.120 m) ıslahı için dere yatağına yedişer adet brit inşa edilecektir (DSİ 18. Bölge Müdürlüğü, 2022) (Tablo 4). Ayrıca, dere üzerindeki taşkın koruma kanalının boyu kısa olup yerleşim alanı içerisinde doğal yatağa geçilmektedir. 16 Haziran taşkınında taş duvarın olmadığı alanda suyun tahrip edici etkisi artmış ve yatağından taşmıştır. Yakın çevredeki tarım arazileri önemli ölçüde zarar görmüştür (Şekil 21). Taşkın sonrasında, bu kesimlere toprak dolgular yapılarak taşkının etkisi en aza indirilmeye çalışılmıştır. Taşkının olumsuz etkilerini azaltmak için ıslah çalışmalarının artırılması zorunludur.

Tablo 4. Ayazini Deresi'nin ıslah edilecek kanal kesitlerinin özellikleri.

Islah Tipi	Genişliği (m)	Tabandan Yüksekliği (m)	Kargir Duvar Genişliği (m)	Toplam Enine Kesiti (m)	Islah Edilecek Dere Uzunluğu (m)	Mevcut Dere Eğimi (m)	Denge Eğimi	1 Adet Brit Yüksekliği (m)	İnşa Edilecek Brit Sayısı (A det)
Duvarlı	13,00	3,21	4,14	17,14	2.240	0,010	0,005	0,00	16
Taş Tahkimatlı	23,80	3,20	-	-	930	0,010	0,005	0,45	7
Toprak	20,00	2,50	-	-	1.120	0,009	0,005	0,28	7

Kaynak: DSİ 18. Bölge Müdürlüğü, 2022.

Şekil 21. Taşkın, Ayazini Deresi üzerinde taşkın koruma duvarının olmadığı kesimlerde olmuştur. Suyun ve taşkın materyalinin çevredeki tarım arazileri üzerine yayılması sonucu tarım ürünlerinde büyük hasarlar meydana gelmiştir.

¹ **Brit:** Sediment hareketi olmayan ya da sediment hareketinin problem oluşturacak düzeyde olmadığı, ancak oyulma problemleri olan tabii ve suni meccarlarda eğimi düşürerek oyulmaları önlemek, yatak tabanını korumak için yapılan kaplama, taş, kaya tesisler ve kıyı duvarlarının korunması amacıyla inşa edilen alçak enine yapıdır (url-5).

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

Ayazini Deresi (Afyonkarahisar) Havzası'nda, 16.06.2022 tarihinde meydana gelen ve tarım arazilerine zarar veren sel ve taşkın olayı incelenmiş, sahadaki jeomorfolojik kanıtlar yakın ve uzak geçmişte de bu olayların tekrarlandığını göstermiştir.

Ayazini Havzası'nda, küresel ısınma döneminde iklim değişikliklerine bağlı olarak ani ve kuvvetli sağanak yağışların sayısı ve oranında belirgin bir artış olduğu gözlenmektedir. Bu nedenle, araştırma sahası sel ve taşkın afeti bakımından riskli bir alandır. Sahanın sahip olduğu litolojik, morfolojik, hidrolojik, biyolojik ve antropojenik özellikler taşkın tehlikesini daha da artırmaktadır.

Ayazini çevresinde cephesel-konveksiyonel sistemlere bağlı olarak, tarım sezonunda haziran ayının 16'sında 34,5 mm yağış düşmüş ve bu yağışın 17,4 mm'sinin sadece 60 dk içerisinde gerçekleşmiştir. Kuvvetli sağanak yağışlar öncesi, 11-15 Haziran arası gerçekleşen 53,5 mm yağış zemini suya doymun hale getirmiş, Ayazini Barajı'nı tam doluluğa ulaştırmış sele yardımcı olmuştur. Cephesel-konveksiyonel yağışlar yörede 5-10 yılda bir sel ve taşkına yol açmaktadır.

Friglerden günümüze hayvancılığın geleneksel yaşam biçimi olduğu yörede aşırı otlatma ve ormanların tahribi, düşük bitki kapallığı erozyonun ve sel olayının şiddetini ve boyutunu artırmıştır.

Ayazini Deresi Havzası'nda morfolojik birimler sel ve taşkın olayı üzerinde farklı etkilere sahiptir. Taban arazide sel ve taşkın, gerideki yamaç ve platolarda sel gerçekleşmiştir. Yukarı çığırlı oluşturan sel karakterli kolların vadi tabanında birleşmesi, ana yataktaki su seviyesinin ve debinin kısa sürede yükselmesine, vadi tabanında taşkına yol açmıştır.

Tarım sezonunda sel ve taşkın sularından 570 da üretim alanı önemli zarara uğramış; buğday, arpa, yulaf, şeker pancarı, patates, ayçiçeği, mısır, salatalık, fasulye gibi ürünlerde yatmalar, kırılmalar, çürümeler meydana gelmiş, çoğu ürün taşkın ve sel suları ile bunların getirdiği materyal altında kalmıştır. Kurtarılan tarım bitkilerinde ise önemli verim kaybı meydana gelmiştir.

Sel ve taşkın afeti öncesi Ayazini Göletinin %100 dolu olması taşkını engellemede sınırlı kalmasına neden olmuştur. Ayazini Deresi üzerinde taşkın koruma ve kontrol yapıları bulunmakla birlikte, bu yapıların sel ve taşkınları önlemede yeterli olmadığı görülmüştür. Bu nedenle, taşkın riski taşıyan Ayazini Deresi ve kolları üzerinde dere ıslah çalışmaları gereklidir.

Ayazini yerleşmesi, günümüzde taşkın riski taşıyan vadi tabanına doğru kaymaktadır. Bu nedenle vadi tabanında tarımsal arazi kullanımı muhafaza edilmelidir. Havza içerisinde, yoğun bir bitki örtüsü tahribatı ve aşırı otlatma devam etmektedir. Hayvancılığı destekleyen ağaçlandırma ve mera ıslahına destek verilmeli, planlı arazi kullanımı teşvik edilmelidir. Bitki kapallığı düşük vadi yamaçlarında ağaçlandırma çalışmalarına önem verilmelidir. Yörenin aslı türü olan karaçamın (*P. nigra*) tahribiyle sonradan ortaya çıkan meşe (*Q. cerris*, *Q. pubescens*) ağaçlarının sel olayını azaltıcı etki yaptığı görülmüştür. Bu nedenle, havzada meşe türlerin yaygınlaştırılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

1. Akman, M.U. (2021). "Taşkın Koruma ve Kontrol Yapılarının Değerlendirilmesi", Türk Hidrolik Dergisi, 5(1):25-31.
2. Bahadır, M. (2014). "Samsun'da Meydana Gelen 4 Temmuz ve 6 Ağustos 2012 Taşkınlarının Klimatik Analizi", Coğrafya Dergisi, 29:28-50.
3. Bozdemir, O. (2015). "Boynuzlu Hayvan Figürlerinin Seramik Formlarda Yorumu", Yüksek Lisans Sanat Çalışması Raporu, Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara.
4. Canpolat, E., Dinç, Y., Usun, Ç. F. & Geçen, R. (2020). "25.09.2014 Tarihinde Erzin İlçalarında (Hatay) Meydana Gelen Sel ve Taşkın Oluşumunda Coğrafi Faktörlerin Değerlendirilmesi", Coğrafya Dergisi, 41:129-146.
5. Copernicus, (2022). <https://land.copernicus.eu/pan-european/corine-land-cover/> (Erişim tarihi: 20.10.2022).
6. Cürebal, İ.; Efe, R., Özdemir, H., Soykan A. & Sönmez, S. (2016). "GIS-Based Approach for Flood Analysis: Case Study of Keçidere Flash Flood Event (Turkey)", Geocarto International, 31(4):355-366.
7. Çelik, M.Y. & Ergül, A. (2015). "The Influence of the Water Saturation on the Strength of Volcanic Tuffs Used as Building Stones", Environment Earth Science, 74:3223-3239.

8. Çelik, M.Y. & Yılmaz, S. (2018). “Statik, Tuzlu ve Asidik Sulu Ortamların Afyonkarahisar Yöresinde Yapı Taşı Olarak Kullanılan Gözenekli Yapıtaşlarının Kılcal su Emme Potansiyeline Etkisi”, Gazi Üniv. Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi, 33(2),591-607.
9. Kadioğlu, M. (2008). “Sel, Heyelan ve Çığ İçin Risk Yönetimi”. (Ed. M. Kadioğlu ve E. Özdamar), Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri, ss.1-33, JICA Türkiye Ofisi Yayınları No: 2, Ankara.
10. Kirmencioğlu, B. (2015). “Türkiye’de Dere Yataklarına Müdahalelerin Taşkınlar Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesi”, Uzmanlık Tezi, Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Ankara.
11. Kopar, İ.; Polat, S., Hadimli, H. & Özdemir, M. (2005). “4-6 Mart 2004 Pulur Çayı (Ilıca-Erzurum) Sel-Taşkın Afeti”, Doğu Coğrafya Dergisi, 10(13):187-218.
12. Metin, S., Genç, Ş. & Bulut, V. (1987). “Afyon ve Yakın Dolayının Jeolojisi”, Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, Rapor no: 8103.
13. MTA. (2018). “1: 100 000 ölçekli Türkiye Jeoloji Haritaları Serisi: Eskişehir – J 25 paftası”, No: 252, Jeoloji Etütleri Dairesi, Ankara.
14. Sunkar, M. & Tonbul, S., (2010). “Batman’da 31 Ekim-1 Kasım 2006 Tarihinde Yaşanan Taşkın Nedenleri”, II. Ulusal Taşkın Sempozyumu, Tebliğler Kitabı, 22-24 Mart 2010, 349-361, Afyonkarahisar.
15. Şahin, C., Sipahioğlu, Ş. (2007). “Doğal Afetler ve Türkiye”, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara.
16. Tonbul, S. & Sunkar, M., (2011). “Batman’da yaşanan Sel ve Taşkın Olaylarının (31 Ekim-1 Kasım 2006) Sebep ve Sonuçları”. (Ed. Deniz Ekinci), Fiziki Coğrafya Araştırmaları; Sistemik ve Bölgesel, ss.231-250, Türk Coğrafya Kurumu Yayınları No:5, İstanbul.
17. Turoğlu, H. (2011). “İstanbul’da Meydana Gelen Sel ve Taşkınlar”. (Ed. Deniz Ekinci), Fiziki Coğrafya Araştırmaları; Sistemik ve Bölgesel içinde, ss.373-390, Türk Coğrafya Kurumu Yayınları, No: 5, İstanbul.
18. Turoğlu, H.; Erginal, A. E. Cürebal, İ. & Döker, M. F. (2015). “Hopa’da Yağışın Tetiklediği Sel, Taşkın ve Heyelan Afetleri”, III. Ulusal Jeomorfoloji Sempozyumu, 15-17 Ekim 2015, 553-557, Samsun.
19. Türkoğlu, N. (2009). “Güneydoğu Anadolu Bölgesinde 31 Ekim-1 Kasım 2006 Tarihlerinde Meydana Gelen Taşkınların Analizi”, e-Journal of New World Sciences Academy, 4 (4), 243-254.
20. Uzun, A. (1995). “Erzurum Çevresindeki Sellere Bir Örnek: 16 Ağustos 1994, Rize Kent Seli”, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 9:246-260.
21. Zeybek, H.İ. (2005). “2-3 Mart 2005 Turhal Sel Afeti ve Sonuçları”, Eastern Geographical Review, 21:233-248.

Raporlar

22. Afyonkarahisar İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, “Hasar Tespit Rapor Tutanağı”, 16.06.2022.
23. Afyonkarahisar Meteoroloji 5. Bölge Müdürlüğü, “İhsaniye Meteoroloji İstasyonu Rasat Verileri (2013-2021), Saatlik ve Günlük Toplam Yağış Verileri (06, 2022), Fevk Raporu (16.06.2022)”.
24. DSİ 18. Bölge Müdürlüğü, “Ayazini Barajı Doluluk Oranları (01-08, 2022), Ayazini Deresi Kanal Kesit Verileri”.

İnternet Kaynakçası

25. *url-1:* <https://www.mgm.gov.tr/FILES/genel/raporlar/2020MeteorolojikAfetlerDegerlendirmesi.pdf> Tarih: 05/09/2022, Saat: 15:00.
26. *url-2:* <https://www.mgm.gov.tr/FILES/genel/raporlar/meteorolojikafetler2010-2021.pdf> Tarih: 05/09/2022, Saat: 15:05.
27. *url-3:* https://twitter.com/dsi_18_blgmd/status/1538192619330740231 Tarih: 20/09/2022, Saat: 14:00.
28. *url-4:* <http://www.afyonkarahisar.gov.tr/vali-mustafa-tutulmaz-sel-felaketini-derlendirdi> Tarih: 06/09/2022, Saat: 16:22.
29. *url-5:* <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/05/20190503-1.htm> Tarih: 06/09/2022, Saat: 17:54.

Subject Area
Gastronomy and
Culinary Arts

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 105
PP: 4189-4195

Arrival
22 October 2022
Published
31 December 2022
Article ID Number
66510

Article Serial Number
12

Doi Number
<http://dx.doi.org/10.2922/8/sss.66510>

How to Cite This Article

Yayla, Ö. & Damatoğlu, M. (2022). "Yiyecek İçecek İşletmelerinde Engelli İstihdamı Üzerine Bir Araştırma: Kadirli Örneği"

International Social
Sciences Studies Journal,
(e-ISSN:2587-1587)
Vol:8, Issue:105;
pp:4189-4195

Social Sciences Studies
Journal is licensed under
a Creative Commons
Attribution-
NonCommercial 4.0
International License.

Yiyecek İçecek İşletmelerinde Engelli İstihdamı Üzerine Bir Araştırma: Kadirli Örneği

A Research on the Employment of Disabled People in the Food and Beverage Businesses: The Case of Kadirli

Önder Yayla¹ Mine Damatoğlu²

¹ Doç. Dr., Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Kadirli Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, Osmaniye, Türkiye

² Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Kadirli Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, Osmaniye, Türkiye

ÖZET

Engelli bireylerin en temel istek ve ihtiyaçlarından biri çalışma yaşamına dahil olmaktır. Dünyada ve Türkiye’de engelli bireyler için uygulamaya konulmuş ve birçoğu hala yürütülmekte olan çeşitli istihdam yöntemleri bulunmaktadır. Ancak bu yöntemler günümüzde hala yeterince bilinmemekte ve doğru uygulanmamaktadır. Bu nedenle engelli bireyler istihdam edilme haklarından mahrum bırakılmaktadır. Bu bağlamda, araştırmanın amacı Kadirli’de yaşayan engellilerin haklarını ne düzeyde bildiklerini saptamak ve engelli bireylerin Kadirli’deki yiyecek içecek işletmelerinde istihdam edilme durumlarının hangi düzeyde olduğunu belirlemektir. Nitel araştırma yöntemi kullanılan bu çalışmada, amaçlı örnekleme yöntemi ile belirlenmiş 10 engelli birey ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Araştırma sonucunda engelli bireylerin, engelli haklarını ve engelli çalışma yöntemlerinin içeriklerini yeteri kadar bilmedikleri görülmüştür. Yiyecek içecek işletmelerinde işverenlerin ve diğer çalışanların engelli bireylerle karşı bazen alaycı ve kötü tutumlar sergiledikleri tespit edilmiştir. Dolayısıyla, yiyecek içecek işletmelerindeki engelli bireylerle yönelik tutum ve davranışlar engellilerin istihdam edilmemesinde önemli bir unsurdur. Engelli bireylerle uygun pozisyonlarda çalışma ortamı oluşturulmalı ve engelli bireyler bilinçlendirilmelidir. Ayrıca toplum engelliler konusunda bilinçlendirilerek toplumda bir farkındalık oluşturulmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Kadirli, Engelli İstihdamı, Yiyecek İçecek İşletmeleri

ABSTRACT

One of the most basic wants and needs of disabled people is to be included in working life. Various employment methods that have been put into practice for people with disabilities in the world and in Turkey, many of which are still being implemented. However, these methods are still not known enough and are not applied correctly. For this reason, disabled people are deprived of their right to be employed. In this context, the research aims to determine to what extent disabled people living in Kadirli know their rights and to determine the level of employment of disabled people in food and beverage businesses in Kadirli. In this study, in which qualitative research method was used, face-to-face interviews were conducted with 10 disabled individuals determined by purposive sampling method. As a result of the research, it was seen that disabled people do not know enough about the rights and the content of disabled employment methods. It has been determined that employers and other employees in food and beverage businesses sometimes exhibit cynical and bad attitudes towards disabled individuals. Therefore, attitudes and behaviors toward disabled people in food and beverage businesses are an important factor in not employing disabled people. A working environment should be created in suitable positions for disabled people and people with disabilities should be made aware. In addition, society should be made aware of the disabled and an awareness should be created in society.

Keywords: Kadirli, Employment Of The Disabled People, Food And Beverage Businesses

1. GİRİŞ

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)’nün verilerine göre dünyada bir milyardan fazla birey, yani dünya nüfusunun yaklaşık %15’i, herhangi bir nedenden dolayı engellidir. Birleşmiş Milletler (BM)’in verilerine göre ise engelli bireylerin %80’i Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde yaşamaktadır (Sülün, 2021). 2022 Haziran ayı Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı- Engelli İstatistik Bülteni’ne göre Türkiye’de Ulusal Engelli Veri Sistemi’ne kayıtlı ve hayatta olan engelli sayısı 2.511.950 olarak açıklanmıştır. Bu bireylerden 1.414.643’ü erkek, 1.097.307’si kadın olarak bildirilmiştir. Bunlardan ağır engelli olanların sayısı da 775.012 olarak belirtilmiştir (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2022). Dünyada ise küresel hastalık yüküne göre felç, psikolojik sorunlar veya görme engeli olan kişilerin sayısı 190 milyon civarındadır (Yıldırım, 2020).

Engelli kavramı DSÖ’ye göre; kişinin diğer bireylere oranla fiziksel ve ruhsal faaliyetlerini kısıtlayan ve zorlayan bir durumun içinde olmasını ifade etmektedir (Koca, 2010). İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’ne göre engelli tanımı bireyin zihinsel veya fiziksel olarak yapabileceği gündelik ve sosyal sorumluluklarını bir olay veya kaza sonucu doğrudan kendi başına yapamaması olarak tanımlanmaktadır. Bu sorumlulukları kısmen veya bir başkasının sayesinde yerine getirmesi olarak ifade edilmektedir (Uslu, 2019). 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun’a göre: Fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duysal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen bireye denmektedir

(Polat, Bacak, & Kıröğlu, 2020). Ülkemizde engelli kavramı yerine eskiden özörlü ve sakat terimleri kullanılmıştır. Bu terimler bireylerin içinde bulunduğu durumu net olarak ifade etmekte yetersiz kalmaktadır. Ayrıca bireyin duygusal ve sosyal açıdan statüsünü de kötü yönde etkilemektedir. Bu nedenle, Türkiye’de 25 Nisan 2013 tarihinde kabul edilen 6462 Sayılı Kanun’a göre sakat, çörlük, özörlü kavramı yerine engelli kelimesinin kullanılması uygun görölmüştür (Özaydın, & Ölmezöğlu İri, 2020).

Engel türleri farklı şekillerde sınıflandırılabilir. En yaygın görölen engel türleri; görme engeli, işitme engeli, Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB), dil ve konuşma problemi, fiziksel engel, zihinsel engel, duygusal ve davranışsal sorunlar, özel öğrenme gücölüğu, süreğen hastalık, çok engellilik ve ruh ve sinir hastalıklarıdır (Esen, 2018). Engelli kişilerin engel dereceleri ise ağır, hafif ve bakıma muhtaç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bakıma muhtaç engelli bireyler bir başkasının yardımıyla hayatını idame ettiren kişi olarak tanımlanmaktadır. Ağır engelli birey ise engel derecesi %50 ve üzeri olan kişiler için kullanılır. Bu kişiler günlük hayatta yapacaklarını bir başkasının veyahut vasisinin yardımıyla gerçekleştirmektedir. Hafif engelli birey ise bir başkasından yardım almayarak kendi kendine yetebilen ve sorumluluklarını yerine getiren kişiler olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım, 2020).

Tarihsel süreç içerisinde, engelli hakları kavramı II. Dünya Savaşı’nın bitiminden sonra ele alınmaya başlamıştır. Nedeni ise savaş sonrası engelli birey sayısının fazlaşması ve istihdam sorununun ortaya çıkmasıdır (Çitil, & Üçöncü, 2018). Birleşmiş Milletler belgelerinde engellilik ilk kez 1948 yılında yayınlanan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin 25/1. maddesinde geçmiştir. Buna göre: “Herkesin gerek kendisi gerek ailesi için yiyecek, giyecek, konut, sağlıksal bakım, gerekli toplumsal hizmetler de içinde olmak üzere sağlığına ve esenliğine uygun bir yaşam düzeyine; işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, yaşlılıkta ya da geçim olanaklarından kendi iradesi dışında yoksul kaldığı başka durumlarda, güvenliğe hakkı vardır.” (Birleşmiş Milletler (BM), 1948).

1969 yılında yayınlanan Birleşmiş Milletler Genel Konseyi, Sosyal Kalkınma ve Kalkınma Sürecine Dair Bildirgesi’ni yürürlüğe koymuştur. Bu yürürlükte olan 19. madde gereğince zihinsel ve bedensel engellilerin sosyal hayata katılımlarının arttırılması da ek olmak üzere sağlık, sosyal ve güvenlik önlemlerinin önemli olduğu vurgulanmıştır (Eren, 2010). Daha sonra, 1975 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’ne ek olarak çıkartılan Engelli Hakları Bildirgesi’ne göre engelli bireylerinde diğer bireylerle eşit hak ve özgürlöklere sahip olduğunun altı çizilmiştir. 1981 yılı Uluslararası Engelliler Yılı olarak ilan edilmiştir. Ertesi sene ise 1982 yılında “Engelliler İçin Dünya Eylem Programı” kabul edilmiştir. Bu atılan adımlar sayesinde bu program, Avrupa Topluluğu’nu da harekete geçirmiştir ve Topluluk tarafından engelli bireyler için önemli teşvikler ve adımlar atılmıştır. Bu yapılan girişimler sonucunda, 24 Temmuz 1986 tarihinde “Avrupa Topluluğu Düzeyinde Engellilerin İstihdamına İlişkin Konsey Tavsiye Kararı” yürürlüğe girmiştir (Akyıldız, 2017).

Uluslararası alanda önemli bir konuma sahip olan “Engellilerin Hakları Sözleşmesi” 13 Aralık 2006 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilmiştir. 30 Mart 2007 yılında Türkiye dahil 80 ülkenin katılımıyla eş zamanlı olarak imzalanmıştır. Bu girişimler ve adımlar sonucunda engelli bireylerin sosyal hayata katılımlarını arttırmak için “Asya-Pasifik Özörlöler On Yılı” 1993-2002 yılları arasında geniş çaplı politikalar başarıyla uygulanmıştır. Bunun sonucunda, “2003” senesi Avrupa Konseyi tarafından “Engelliler Yılı” olarak ilan edilmiştir (Özeren, 2019).

Türkiye’de ise engelli haklarının gelişim süreçleri incelendiğinde, ilk atılımlar 1960’lı yıllara dayanmaktadır. 1961 Anayasasına bakıldığında engelli bireylerin haklarını doğrudan ifade eden bir madde bulunmamaktadır. Ayrıca, 1967 yılında yürürlüğe giren 854 sayılı Deniz İş Kanunu’yla birlikte engelli bireylerin istihdam edilerek haklarının korunması kararına varılmıştır (Çınarlı, 2008). Engelli bireylere tanınan haklar 1982 anayasasında şu şekilde bahsedilmektedir (Resmî Gazete, 1982): (10. Madde) “Hiçbir şahsiyete, aileye, sınıfa ayrıcalık tanınmaz”. Bu ibare engelli bireylerin korunmasını yargılarla sağlamlaştırmıştır. Bununla birlikte, 1982 Anayasası 61. maddede “Devlet, sakatların korunmalarını ve toplum hayatına alişmasını sağlayan tedbirleri alır” ifadesi ise engelli bireyleri doğrudan ilgilendiren bir madde olarak karşımıza çıkmaktadır (Çınarlı, 2008). Engelli bireylere ait olan özel korunma hakkı devlete bir ödev olarak bildirilmiştir. Bunun yanı sıra, 60. maddeye göre sosyal güvenlik hakkı da engelli bireylere tanınmıştır (Eren, 2010). Engelli bireyleri çalışma alanında ilgilendiren bir diğer madde ise 50. maddedir. Bu maddeye göre kişiler yaşına, cinsiyetine, kabiliyetine ve gücüne uygun olmayan pozisyonlarda çalıştırılmaz (Çınarlı, 2008). Engelli bireylerin eğitim hakkı da anayasamızın 42. maddesi “Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanlara yararlı kılacak tedbirleri alır” ibaresi ile koruma altına almıştır (Remi Gazete, 1982).

Engelli bireylerin toplumda uyum içinde yaşayabilmeleri için istihdam edilmeleri büyük önem arz etmektedir (Aköğretmen, & Orhan, 2020). Çalışma ve bir yere ait olma isteği her engelli birey için gereklidir (Öztürk, 2011).

Hayata geçirilen birçok proje maalesef engelli bireyleri görmezden gelmektedir. Engelli bireylerin topluma kazandırılmaları, toplumla kaynaştırılmaları ve kendi başlarını idare ettirmeleri gibi eylemler diğer bireyler ve toplum tarafından görmezden gelinebilmekte ve yok sayılabilmektedir (Bayrakçı, 2021). Avrupa Sosyal Şartı'nın 15. maddesi gereğince toplumsal hayatta özgür olma, toplumsal bütünleşme ve katılım hakkı ele alınan önemli ifadelerdir. Bu sözleşme engelli bireylerin bağımsız olma ve bağımsız yaşama, toplumsal bütünleşme ve katılma hakkını etkin bir şekilde kullanabileceklerinin teminatıdır (Çondur, Yenipazarlı, & Cömertler, 2020). Bu nedenle, ülkemizde kamu ve özel sektörde engelli işçi istihdam etmek kanunen zorunludur (Özaydın, & Ölmezoğlu İri, 2020). Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) dünya üzerinde engelli bireylerin istihdama katılmalarını teşvik etmek için birçok çalışma yapmaktadır. Bunun yanı sıra, çalışma hayatına atılan engelli bireylerin ayrımcılıkla karşı karşıya gelmemesi için faaliyetlerde de bulunmaktadır. 159 No'lu ILO Sözleşmesi ve 168 No'lu Tavsiye Kararı bu faaliyetlerin önemli bir teminatıdır (Bayrakçı, 2021).

Ülkemizde ilk defa engelli istihdamı, zorunlu kota yöntemine göre oluşturulmuştur. Bu kıstas, 1967 yılında kabul edilen 854 sayılı Deniz İş Kanunu'nda yer edinmiştir (Durmaz, 2017). Türkiye'de engelli istihdamı 4857 sayılı İş Kanunu'nun 30. maddesi "Özürlü ve eski hükümlü çalıştırma zorunluluğu" ifadesini kapsamaktadır. Bu maddeden hareketle; "elli veya daha fazla işçi çalıştırılan özel sektör olarak adlandırılan iş yerlerinde %3 engelli bireyin istihdam edilme zorunluluğu" bulunmaktadır. Bu oran kamu işyerlerinde %4 olarak belirlenmiştir. Çalıştırmakla zorunlu oldukları işçileri Türk İş Kurumu aracılığıyla bulacak olan işyerlerine kanunca teşvik de bulunmaktadır. Aynı kanunun, 101. maddesine göre ise çalıştırma zorunluluğu olduğu halde engelli birey çalıştırmayan iş yerlerine para cezası uygulanmaktadır.

TÜİK tarafından 2011 yılında AB üyeleriyle eş zamanlı yapılan Nüfus ve Konut Araştırması'na göre sadece bir engelli bulunan nüfusun istihdam oranının erkeklerde %35,4, kadınlarda %12,5 ve toplamda ise %22,1 olduğu görülmektedir (Bayrakçı, 2021). Araştırmalar ve çalışmalar sonucu, Türkiye'de Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından 2014-2023 Ulusal İstihdam Stratejisi'ne göre engelli bireyler için birtakım politikalar oluşturulmuştur. Bu politikalar şunlardır (Anbarlı Bozatay, & Ayyıldız, 2018):

- ✓ Engelli işçi açık kontenjanlarının doldurulması yönünde faaliyetler yapılmalıdır.
- ✓ Çalışanların işgücü piyasalarına erişim ve istihdam koşulları bakımından maruz kaldıkları ayrımcılık uygulamaları ile mücadele edilecektir.
- ✓ İşgücü piyasası veri tabanlarının geliştirilmesi hedeflenmektedir.
- ✓ Uzun süre işsizlerin işe dönüşü hızlandırılmalıdır.

Sonuç olarak, engelli bireylerin istihdam edilmeleri için uygulanan politikalar, mevzuatlar ve yasalar ülkeden ülkeye değişmektedir. Bunun yanı sıra, ülkelerin gelişmişlik düzeylerindeki farklılıklar engelli istihdam edilme oranlarına yansımaktadır. Ancak, engelli istihdamı dünyanın birçok ülkesinde istenilen seviyeye ulaşamamıştır (Orhan, 2015). Ne var ki, engelli bireyler kendi kendilerine yetebilmek istemektedir. Bunun için de engellilere uygun pozisyonlarda iş imkânlarının oluşturulması önemlidir. Bu bağlamda, bu çalışmanın amacı engelli bireylerin Kadirli'de faaliyet gösteren yiyecek içecek işletmelerinde istihdam edilme durumlarının belirlenmesidir.

2. YÖNTEM

Çalışmanın amacı Kadirli'de yaşayan engelli bireylerin yiyecek içecek işletmelerinde istihdam edilme durumlarının belirlenmesidir. Bu bağlamda, ilk olarak engelli bireylerin hakları ve istihdam edilme yöntemleri hakkında bilgi düzeyleri tespit edilmiştir. Bu çalışma nitel araştırma yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Çünkü nitel araştırma yönteminin amacı daha önce bilinen veya var olan olgu ve olayları gerçekçi bir üslupla ele alınarak öznel ve yorum gücü katılarak ifade edilen bir süreci kapsamaktadır (Baltacı, 2019).

2.1. Evren ve Örneklem

Çalışma evrenini Osmaniye'nin Kadirli ilçesinde yaşayan engelli bireyler oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında, devlet tarafından engelli ödeneği almayan ve engel düzeyi %60'ın altında olan bireyler araştırmaya dahi edilmiştir. Dolayısıyla sağlık raporunda çalışabilir ibaresi olan ve Türkiye İş Kurumu'na kayıtlı olan engelli bireyler çalışma evrenine ve örnekleme dahil edilmiştir. İlçede yaşayan tüm engelli bireylere ulaşmanın zor olması nedeniyle, araştırmada amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme yöntemi, nitel araştırmalarda araştırma konusu hakkında derinlemesine bilgi toplamak için sıklıkla kullanılan bir yöntemdir.

2.2. Verilerin Toplanması

Öncelikle Kadirli'de yaşayan engelli bireylere hizmet ve eğitim veren özel ve kamu kurumlarıyla görüşülmüştür. Bu kapsamda veriler 30 Mayıs tarihinde toplanmaya başlanılmıştır. Görüşme yapılacak kişiler için öncelikle

kurumların yetkili ve ilgili personelleriyle görüşülüp izin alınmıştır. Daha sonra katılımcılarla yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda, 10 kişi ile görüşmeler yapılmıştır. Veriler 30 Mayıs ile 15 Haziran 2022 tarihleri arasında toplanmıştır. Araştırma için ihtiyaç duyulan bilgiler önceden hazırlanmış soru formları vasıtasıyla engelli kişilere ulaştırılmıştır. Görüşme formunda yer alan sorular, araştırmanın içeriğini kapsayan sorulardan oluşmaktadır. Bu bağlamda, görüşmeciler formunda ilk olarak katılımcıların demografik durumları, engelli bireylerin hakları ve istihdam edilme yöntemlerine ilişkin bilgiler ve yiyecek içecek işletmelerinin engelli istihdamı hakkında sorular bulunmaktadır. Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniği uygulanmıştır.

2.3. Verilerin Analizi

Çalışmada toplanan verilerin çözümlenmesinde içerik analiz yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi çoğunlukla çalışmadaki temalar, örüntüler, kalıplar, sık geçen kelimeler gibi içeriğin önemli olduğu düşünülen parçalarını belirlemek ve analiz etmek için kullanılmaktadır (Yıldırım, & Şimşek, 2003). Dolayısıyla, metnin içerisindeki anlamların keşfedilmesini amaçlayan bir analiz yöntemi olduğundan bu çalışma için diğer yöntemlere kıyasla daha uygun bir yöntem olduğu düşünülmüştür.

3. BULGULAR

Bulgular ilgili başlıklar altında anlatılmıştır.

3.1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin bulgular Tablo 1’de gösterilmiştir. Buna göre katılımcıların %60’ı (6) erkek, %40’ı (4) ise kadındır. Cinsiyetteki dağılımlara bakıldığında kadınların engelli bireylerin toplandığı veya eğitim aldığı yerlerde erkeklere göre daha az bulunduğu görülmektedir. Ayrıca engellilerle ilgili derneklerde kadınların daha az sosyalleştiği görülmektedir. Katılımcıların eğitim durumlarına bakıldığında, katılımcıların büyük bir çoğunluğunun (%90) kendi haklarını tanımlayabilecek ve haklarını araştırıp öğrenebilecek düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların yaş gruplarına bakıldığında, çoğunluğunun (%70) 30-57 yaş aralığında oldukları görülmektedir. Katılımcıların %30’unun ise 16-19 yaş aralığında olduğu belirlenmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Değişkenler		Kişi sayısı	Yüzde (%)
Cinsiyet	Erkek	6	60
	Kadın	4	40
Eğitim Durumu	Okuma-Yazma Bilmiyor	1	10
	Lise	7	70
	Lisans	1	10
	Engelli okulundan mezun	1	10
Yaş	16-19	3	30
	30-57	7	70

3.2. Katılımcıların İstihdam Yöntemlerinin Farkındalığına İlişkin Bulgular

Katılımcıların büyük bir çoğunluğunun engelli istihdam yöntemleri hakkında yeterli bilgisi bulunmamaktadır. Gözlem ve görüşmelerdeki bulgular göz önüne alındığında katılımcıların kota yöntemini isim olarak bilmedikleri; ancak özel sektörde %3, devlet kurumlarında da %4 engelli birey çalıştırılması gerektiğini bildikleri tespit edilmiştir. Diğer taraftan, katılımcılar vergi indiriminin ne olduğunu ve nasıl yararlanılması gerektiğini bilmemektedir. Ayrıca engelli bireyler vergi indiriminin ne olduğunu ve vergi indirimden nasıl yararlanılması gerektiğini de bilmemektedirler.

3.3. Engelli Haklarını Bilme Düzeylerine İlişkin Bulgular

Katılımcılar engelli bireylerin sahip oldukları haklarını yeteri kadar bilmemektedir. Gözlem ve görüşmeler neticesinde katılımcıların birçoğu engelli hakları ve engelliler için düzenlenmiş anayasal maddeleri dahi yeterli düzeyde bilmemektedir. Ancak devletin engelli bireyler için uyguladığı ve oluşturduğu yasaların yetersiz olduğunu savunmaktadırlar. Katılımcılar özellikle kamuda engellilere uygun pozisyonda iş sağlanmadığını ve torpil olayının çok olduğunu düşünmektedir. Alanyazındaki çalışmalara bakıldığında, ülkemizdeki engelli istihdam sorunu geçmişten günümüze hala çözüme ulaşmamış bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Özel sektör ve kamuda çalışan engelli sayısında ve yeni işitirak sayısında artış olsa da işverenlerin çalıştırılmakla yükümlü oldukları engelli oranı yetersizdir (Gönülaçan, 2016). İşe alımlarda genellikle bireylerin engelleri ön planda tutulmamaktadır. Diğer taraftan ailesinde sigortalı çalışan varsa engelli bireyler çalışmamayı tercih etmektedir. Bunun yanı sıra, engelli bireylerin kendi haklarını bilmemesi de bu süreci zorlaştırmaktadır.

3.4. Engelli Bireylerin Cinsiyetlerine Göre İstihdam Edilmelerine İlişkin Bulgular

Katılımcılar engelli kadınların iş gücüne dahil olmasının aslında yasal bir zorunluluk olması gerektiğini belirtmişlerdir. İşverenlerin çalışanlara alaycı ve küçümseyici tavırları, engelli diye iş yapamayacakları düşüncesi, engelli kadın bireylerin iş gücüne katılım oranlarını düşüren ana unsurlar olarak tespit edilmiştir. Kadın katılımcılar işe yerleştirmelerde erkeklere öncelik verildiği görüşünü belirtmişlerdir. Diğer taraftan, iş gücüne katılımı etkileyen en önemli sebeplerden birinin eğitim olduğu gözlemlenmiştir. Eğitim durumları işe alım süreçlerini doğrudan etkilemektedir. Eğitim düzeyi arttıkça istihdam edilme oranı da artmaktadır.

3.5. Devlet Memurluğu Noktasında Esneklik Sağlanmasına ve ÖSYM Tarafından Yapılan Atamalara İlişkin Bulgular

Katılımcıların büyük çoğunluğu devlet memurluğu hakkında yeterli bilgilerinin olmadığını belirtmişlerdir. Ancak bilgi sahibi olanlar ise daha kolay bir çalışma ortamının olması ve kontenjanların doldurulması gerektiği kanaatindedir. Katılımcıların büyük çoğunluğu ÖSYM tarafından yapılan devlet memurluğu atamalarını güvenilir bir yöntem olarak görmektedir. Ancak bir kişi atamaların İŞKUR tarafından yürütülmesi gerektiğine vurgu yapmıştır. Diğer taraftan, bir kişi ise daha önce ÖSYM tarafından yapılan herhangi bir sınava girmediğini bildirmiştir.

3.6. Özel Sektörde Çalışan Engelli Bireylere Yönelik Vergi İndirimine ve İstihdam Edilmelerine Dair Bulgular

Katılımcılar vergi indirimi hakkında yeterli bilgilerinin olmadığını fakat özel sektörde daha fazla alım yapılmasının ve kotanın yükseltilmesinin gerektiğini düşünmektedir. Kişilerin görüşleri dikkate alındığında buldukları ortak payda ise vergi indiriminde derece olmaması ve bu derecenin kaldırılmasıdır. Katılımcılar özel sektörde uygulanan %3'lük kotanın daha fazla olması gerektiğini savunmaktadırlar. Bazı katılımcılar devlet teşviki olmasına rağmen engelli bireylerin özel sektörde yeterli düzeyde istihdam edilmediğini savunmaktadır. Katılımcılar devlet teşviki olmasına rağmen engelli bireylerin özel sektörde çalışamamasının veya çalıştırılmamasının nedeni devletin yetersiz denetimlerine bağlamaktadırlar.

3.7. Yiyecek İçecek İşletmelerinde İşverenlerin Tutumlarına Dair Bulgular

Katılımcılar, işverenlerin ve iş ortamındaki diğer çalışanların engelli bireylere yönelik kötü ve alaycı tutumlarının işyerindeki çalışan engelli birey sayısının azalmasına neden olduğunu belirtmişlerdir. Bununla birlikte, katılımcılara göre işverenler sırf engelli diye verilen işi doğru yapamayacaklarını veya eksik yapacaklarını düşündükleri için engelli birey çalıştırmak istememektedir. Ayrıca, katılımcılara göre hem işverenler hem de iş ortamındaki iş görenler engelli bir bireye nasıl davranılması gerektiğini bilmemektedir veyahut önemsememektedir. Diğer taraftan, engelli bireylerin yiyecek içecek işletmelerinde çalışmak istemektedirler. Katılımcılar, işverenlerin ve çalışanların bu tarz alaycı ve küçümseyici hal ve hareketlerinin engelli bireyler için bir tehdit oluşturduğunu belirtmişlerdir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu çalıştıkları zaman mutlu olabileceklerini söylemişlerdir. Çünkü katılımcıların çoğunluğu ekonomik özgürlüğünü alacakları ve başkasının boyunduruğuna bağlı kalmayacakları için mutlu olabileceklerini söylemektedirler. İşverenin ve çalışma arkadaşlarının onlara karşı tutumlarının onları incitmeyecek şekilde olması katılımcıların mutluluk düzeylerinde olumlu etki yapacaktır.

3.8. Engelli Bireylerin Turizm Sektöründe İstihdam Edilmesine ve Yiyecek İçecek İşletmelerinde Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular

Katılımcılar ister turizm sektörü olsun ister yiyecek içecek sektörü olsun istihdam edildikleri sürece onlara uygun olan her işte çalışabileceklerini belirtmişlerdir. Çünkü engelli bireyler çalışmak ve sosyalleşmek istemektedirler. Katılımcılara göre, turizm işletmelerinin engelli bireylerin istihdamı konusunda insan kaynakları bölümünün doğru ve net uygulamalar geliştirmesi ve engellilerin diğer çalışanlarla eşit haklara sahip olmaları gerekmektedir. Katılımcıların %70'i yiyecek içecek işletmelerine gittiğinde herhangi bir sorunla karşılaşmadığına dair bir görüş bildirmişlerdir. Katılımcıların %30'u ise masa ve sandalyelerin engelli bireylerin antropometrik ölçülerine uygun bir şekilde tasarlanması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Çoğunlukla karşılaştıkları en tipik sorun ise işletmelerde rampa yapılmaması ya da yapılan rampaların yönetmeliğe uygun olmamasıdır. Diğer bir sorun ise bu tarz mekânlar tasarlanırken engelli bireylerin kullandıkları arabaların dönüş manevrası hesaba katılmadan tasarlandığı için engelli bireylere bu durum ayrı bir sorun teşkil etmektedir. Bu bağlamda, gözlem ve görüşmelerden net bir şekilde çıkarılacak olgu, devletin bu konularda çok büyük bir rol üstlenmesi ve denetimlerin doğru ve yönetmeliğe uygun bir şekilde yapılması gerektiğidir.

4. TARTIŞMA

Engellilerin istihdamı günümüzde önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Azarkan, & Benzer (2018)'in yapmış olduğu çalışmada, engelli bireylerin ayrımcılığa uğradığı ve haklarının çiğnendiği saptanmıştır. Bu durumun ortadan kalkması için engelli bireylerin etkin ve aktif bir hak arama mekanizmasının oluşturulması gerekmektedir. İslamoğlu, Yiğit & Budak (2020)'a göre, çalışan engelli bireylerin maaşlarındaki olumlu düzenlemeler engelli çalışanların motivasyonlarını da artıracaktır. Yapmış oldukları çalışma sonucunda, Bizim Köy Engelliler Üretim Merkezi gibi projelerin sayılarının artırılarak daha çok engelli istihdamının artırılması gerektiğini vurgulamışlardır. Özaydın, & İri (2020) çalışmasında engelli bireyler için uygulanan kota sisteminde belirlenen oranın artırılması gerektiğini ve engelli bireyler için sorun teşkil eden olumsuzlukları tespit eden bir takip sisteminin kurulmasını önermişlerdir. Karamercan (2021) çalışmasında engellilikle ilgili benimsenen medikal model yerine sosyal modelin benimsenmesi gerektiğinin ve bu sosyal model hakkında topluma eğitim verilmesini önermiştir. Yıldız, Yıldız, & Bozyer (2018)'e göre, engelli bireylerin turizm destinasyonları içinde yer almalarının sağlanması için Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesinde sessiz rehber projesi uygulanmalıdır. Bu sayede Türkiye'de erişilebilir turizmin bir çeşidi olan işitme engelliler hem turizm arzı hem de turizm talebi oluşturacaktır. Bu bağlamda, yeni bir turizm faaliyetinin oluşabileceğini de araştırmalarında önermişlerdir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Öncelikle unutulmamalıdır ki hepimiz birer potansiyel engelliyiz. Bu nedenle yapılan ve atılan her adım bu olgu çerçevesinde oluşturulmalıdır. Çalışma sonucunda engelli vatandaşların, engelli haklarını ve istihdam yöntemlerini yeteri kadar bilmedikleri görülmektedir. Devletin, kamu kuruluşlarının ve sivil toplum kuruluşlarının üzerlerine düşen görev ve sorumlulukları yerine getirme noktasında sıkıntılar görülmektedir. Yiyecek ve içecek sektöründe faaliyet gösteren işletmeler engelli bireyleri çalıştırma konusunda isteksiz görünmektedir. Ayrıca işverenlerin ve diğer çalışanların engelli bireylere karşı alaycı ve kötü tutumları bu süreci zorlaştırmaktadır. Bu durum engelli bireylerin çalışma hayatının dışına itilmesine sebep olmaktadır. Engelli bireyler çalışmayı ve ekonomik özgürlükleri olmasını çok istemektedir. Çünkü bu sayede engelli bireyler bir başkasına bağlı kalmadan hayatlarını idame ettirmek istemektedirler. Bu bağlamda bakıldığında ülkemizde yeteri kadar engelli istihdamı yapılmamaktadır.

Devlet engelli kişileri çalışma hayatının ve sosyal hayatın bir parçası haline getirmek için gerekli düzenlemeleri yapmalıdır. Engelli bireylere uygun pozisyonda çalışma ortamı oluşturulmalı ve engelli bireyler bilinçlendirilmelidir. Bu bilinçlendirme sadece engelli kişilerle sınırlı kalmamalı toplum da bilinçlendirilerek bu konu hakkında bir farkındalık oluşturulmalıdır. Engelli kişilerin engeline göre iş ve çalışma ortamı hazırlandığında engelli bireyler yiyecek içecek işletmelerinde de kendilerini gösterebilirler. Ulaşılması ve topluma kazandırılması gereken ne kadar çok engelli birey varsa onlara uygun olarak tasarlanmış yiyecek içecek işletmeleri açılmalıdır. Ayrıca işverenlere de yeterli düzeyde devlet teşviki sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

1. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2022). Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni – Haziran 22. https://www.aile.gov.tr/media/113393/eyhgm_istatistik_bulteni_haziran2022.pdf (Erişim tarihi: 15.06.2022).
2. Aköğretmen, M., & Orhan, S. (2020). Engelli istihdamında bir alternatif olarak engelli girişimciliği. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(2), 236-256.
3. Akyıldız, N. A. (2017). Avrupa Birliği'nde engelli politikası. *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(13), 48-59.
4. Anbarlı Bozatay, Ş., & Ayyıldız, M. (2018). Türkiye'de engellilerin istihdam sorunlarına yönelik kamu politikaları. *Kesit Akademi Dergisi*, (14), 75-93.
5. Azarkan, E., & Benzer, E. (2018). Birleşmiş milletler engelli kişilerin haklarına dair sözleşme ve Türkiye'de engelli hakları. *DÜHFD*, 23(38), 3-29.
6. Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: nitel bir araştırma nasıl yapılır?. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.
7. Bayrakçı, O. (2021). Engelli Bireyler ve Çalışma Hayatı. F. Altun (Der.). *Güncel Sosyal Politika Tartışmaları* içinde (ss. 151-175). Ankara: Gazi Kitabevi.
8. Birleşmiş Milletler (BM). (1948). *İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi*. <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights> (Erişim tarihi: 15.06.2022).

9. Çınarlı, S. (2008). *Kamu Hizmetlerinin Yürütülmesinde Engelli Hakları*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İzmir.
10. Çitil, M., & Üçüncü, M. K. (2018). Türkiye’de Engelli Hakları ve Engelliler Hukuku’nun durumu. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 9(35), 235-237.
11. Çundur, F., Yenipazarlı, A., & Cömertler, N. (2020). Engelli istihdamının dünyada ve Türkiye’deki görünümü. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5), 347-362.
12. Durmaz, Ş. (2017). Engellilik ve işgücü piyasası ilişkisi. *Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 8(15), 249-276.
13. Eren, A. (2010). *Engellilerin İş Yerlerinde Çalıştırılması İçin Yapılabilecekler Üzerine Bir Araştırma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul.
14. Esen, M. F. (2018). Türkiye’de Engelli Bireylerle İlgili Veriler. S. Arıkan, & E. Ayyıldız (Der.). *Engelli Bireylerin Destekli İstihdamı* içinde (ss. 11-38). İstanbul: Akademik Kitaplar.
15. Gönülaçan, A. (2016). Engelli istihdamına yönelik işveren tutumları: Trabzon örneği. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(3), 111-130.
16. İslamoğlu, E., Yiğit, Y., & Budak, N. (2020). Türkiye’de engelli bireylerin çalışma koşulları: Bizimköy örneği. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 18(37), 471-497. DOI: 10.35408/comuybd.557306.
17. Karamercan, A. N. (2021). *Ortopedik engelli memurların iş yaşamında karşılaştıkları sorunlar (Ankara ili örneği)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Ankara.
18. Koca, C. (2010). *Engelsiz Şehir Planlaması Bilgilendirme Raporu*. https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/9259/mod_resource/content/0/engelsiz%C5%9Fehirplanlama%20raporu.pdf (Erişim tarihi: 15.06.2022).
19. Orhan, S. (2015). Türkiye’de engellilerin bilinç düzeyi: Engellilere sunulan istihdam hakları. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 73-98.
20. Özaydın, M. M., & Ölmezoğlu İri, N. İ. (2020). İşgücü piyasasında engelli istihdamı üzerine emek arz yönlü bir araştırma: Gümüşhane örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25(1), 89-110.
21. Özeren, M. (2019). *Turizm paydaşlarının bakış açılarıyla engelli turizmi: Konya örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Konya.
22. Öztürk, M. (2011). *Türkiye’de Engelli Gerçeği Raporu*. İstanbul: MÜSİAD Cep Kitapları.
23. Polat, E. K., Bacak, B., & Kıroğlu, F. (2020). Çalışma yaşamında görme engelli bireyler: Çanakkale örneği. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 20(49), 917-960.
24. Remi Gazete. (1982). Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf> (Erişim tarihi: 15.06.2022).
25. Sülün, İ. (2021). *DSÖ: Dünya genelinde 1 milyardan fazla engelli bulunuyor*. Anadolu Ajansı. [https://www.aa.com.tr/tr/saglik/dso-dunya-genelinde-1-milyardan-fazla-engelli-bulunuyor/2436449#:~:text=D%C3%BCnnya%20Sa%C4%9F1%C4%B1k%20%C3%96rg%C3%BCt%C3%BC%20\(DS%C3%96\)%20verilerine,fakt%C3%B6rler%20aras%C4%B1ndaki%20etkile%C5%9Fimi%20ifade%20ediyor.](https://www.aa.com.tr/tr/saglik/dso-dunya-genelinde-1-milyardan-fazla-engelli-bulunuyor/2436449#:~:text=D%C3%BCnnya%20Sa%C4%9F1%C4%B1k%20%C3%96rg%C3%BCt%C3%BC%20(DS%C3%96)%20verilerine,fakt%C3%B6rler%20aras%C4%B1ndaki%20etkile%C5%9Fimi%20ifade%20ediyor.) (Erişim tarihi: 15.06.2022).
26. Uslu, G. A. (2019). *Alanya bölgesindeki dört ve beş yıldızlı konaklama işletmelerinin bedensel engelli turizmine bakışı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı, Antalya.
27. Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2003). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
28. Yıldırım, Ç. (2020). *İş hayatında 25-45 yaş arası fiziksel engelli bireylerin istihdamı iş sağlığı ve güvenliği; Bir araştırma örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Rumeli Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İş Sağlığı ve Güvenliği Anabilim Dalı, İstanbul.
29. Yıldız, Z., Yıldız, S., & Bozyer, S. (2018). İşitme engelli turizmi (sessiz turizm): Dünya ve Türkiye potansiyeline yönelik bir değerlendirme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 9(20), 103-117.

Subject Area
Plastic ArtsYear: 2022
Vol: 8 Issue: 105
PP: 4196-4202Arrival
23 October 2022Published
31 December 2022
Article ID Number
66526Article Serial Number
13Doi Number
<http://dx.doi.org/10.29228/sss.66526>**How to Cite This Article**Öztürk, A. (2022).
“Üretim Etkinliği
Kapsamında Sanatçı Ve
Sanatın Yapabilirliği”
International Social
Sciences Studies Journal,
(e-ISSN:2587-1587)
Vol:8, Issue:105;
pp:4196-4202Social Sciences Studies
Journal is licensed under
a Creative Commons
Attribution-
NonCommercial 4.0
International License.**Üretim Etkinliği Kapsamında Sanatçı Ve Sanatın Yapabilirliği****The Artist And The Performance Of Art Within The Production Activity**Ayşe Öztürk¹ ¹ Dr. Öğr. Üyesi., Haliç Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Grafik Tasarımı Bölümü, İstanbul, Türkiye**ÖZET**

Sanat yapıtlarıyla karşılaştığında, çoğu kez olağan bir nesne gibi görülen yapıt, yaratıcı emeğin sonucudur. Tablo, fotoğraf, film, kitap, heykel vb. gibi üretilen eserler güzeli canlandırma yetisinin ürünüdür. Yaşanılır, iyi, güzel bir dünya yaratma uğraşısı, sanatçının vazgeçilmezidir. Uğraşısı, güçlüklerle ve baskılara karşı direnci, barışçı, daha güzel bir dünya yaratma isteğidir. Sanat yapıtları, üstün yetenek ürünleridir. Yaratısı ile sanatçı, kendini aşmaya çalışırken, yapıtının gelecekte de beğeniyle izleneceğini bilir. Üretimini, yapıtına özgü düşünce ve duygu dünyasını kurarak geliştirip sonuca varır. Karşılaşacağı tepkiler, teknik sorunları aşmasında göstereceği tavır, liderlik, eserini izleyenlerde hayranlık uyandırır.

Üretim etkinliğinde sanatçı, öğrenilmiş, öğretilmiş geleneksel yapıtlara karşı daha iyiyi ve güzeli ararken, yapıtına özgü yeni öğifler sunar. İzleyenler, yeteneğinin ürettiği yapıtta buluştuğunu görür. Yaratıcılık; bilgi, birikim, yetenek ister. Yeni bilgileri içeren yapıt, yöntem, tarz örnek oluşturur. Üretilen her yapıt, üretme eylemi kapsamındaki zorluklara karşın, başarıyı amaçlar. Başarılı olma, gelişimi ve değişimi de kapsar.

Sanat yapıtları, yargılama ve eleştirme eylemiyle kusursuzluğu, kalıcılığı yaşama katar. Yapıtların sıradan nesnelere değer katması, güzelin evrenselliğe ulaşmasında değerlidir. Yaşanılan dünyanın duyarlılıkla kavranmasında sanatın işlevi tartışılmaz. Bazen bir fotoğraf, film, tablo gibi sanat etkinlikleri, zor olanı kolayca kitlelere anlatabilir. Bir fotoğraf karesi, insanlığı harekete geçirebilir, savaşlara, açlığa, yoksulluğa karşı toplumlarda duyarlılık yaratır. Sanatçı ve izleyenler arasındaki bağ ve özdeşlik, olağanüstü duygu dünyasına kattığı değerler, sanatın yapabilirliğinin göstergesidir.

Anahtar Kelimeler: Üretim, Sanat, Sanatçı, Sanatın Yapabilirliği**ABSTRACT**

When faced with works of art, the work, which is often seen as a normal object, is the result of creative effort. Painting, photograph, film, book, sculpture, etc. The works produced like this are the product of the ability to revive the beautiful. The effort to create a livable, good and beautiful world is indispensable for the artist. His work is his resistance to difficulties and oppression, his desire to create a peaceful, more beautiful world. Works of art are products of superior talent. While the artist tries to surpass himself with his creation, he knows that his work will be watched with admiration in the future. He develops his production by establishing the world of thought and emotion specific to his work and reaches the conclusion. The reactions he will encounter, his attitude and leadership in overcoming technical problems arouse admiration in the audience.

In the production activity, the artist presents new discoveries specific to his work while searching for the better and the beautiful against learned and taught traditional structures. The audience sees that his talent meets in the work he produces. Creativity; It requires knowledge, experience and talent. The work, method, style that contains new information creates an example. Every work produced aims at success, despite the difficulties within the scope of the act of producing. Success includes growth and change.

Works of art bring perfection and permanence to life with the act of judging and criticizing. The fact that works add value to ordinary objects is a value for beauty to reach universality. The function of art in understanding the lived world with sensitivity cannot be discussed. Sometimes art activities such as a photograph, film, painting can easily explain the difficult to the masses. A photo frame can activate humanity and creates sensitivity in societies against wars, hunger and poverty. The bond and identity between the artist and the audience, the values it adds to the world of extraordinary emotion, are the indicators of the ability of art.

Keywords: Production, Art, Artist, Artwork, Ability of Art**1. GİRİŞ**

Kurmak, sanatın en önemli özelliğidir. Yunanca, Artios sözcüğü kurmak, Arete sözcüğü erdem, Harmonia ise uyum anlamındadır. Fransızca l'art (Sanat) sözcüğü, doğada aykırı anlamını taşır. Uyum ve erdemle insanın doğaya yapay olarak ekledikleri, sanatı oluşturur. Sanat, aynı zamanda insan yeteneğinin estetikle yarattığı, ürettiği, düzenleyerek yaptığı, inşaa ettiğidir. Sanat yapıtı, bireşimsel yani doğal kaynaklardan doğrudan edinilmeyenlerin, bir araya getirilip bütün oluşturulmasıdır (İnce, 1991: 95). Sanat, insanın düşünsel etkinliğini, yaratıcılığını, imgelerle düşünmeyi kapsar. Algı ve imgeler, dış dünya yoluyla sanatçının zihninde oluşur. Sanatçı, yarı gerçek görüneni, gerçeklik denilen bütüne bileşik parçalarla biçim düzenleyerek, yeniyi yaratır. Sanatçı görünür gerçekliği, yarattığı yapıtla farklılık taşıyan insanın iç dünyasını, yaşamını, kişiliğini öze alan dünya görüşünü yansıtır (Suçkov, 1982: 9-10).

Sanat yapıtlarının, deha ürünleri olduğu varsayımına karşılık, diğer bir görüş, bilgi ile yapıt üretimi arasındaki güçlü bağıdır. Bilgi ile yapıt arasında bağ olmasıyla birlikte; bilginin önceden gelen akım, tarz, yöntem, tecrübe ve

örneklerin sonraki çağlara taşınması, yapıtların üretiminde yeni bilgilerin yer almasıyla somutlaşır. Platinos'a göre, duyarlı bilginin anlaşılardan alt düzeyde olması, üretilen yapıtın güzellik ve niteliğinden bir şeyleri yitirir. Yapıt bu özellikleriyle derin düşünme yetisi olmayanlara anlaşılır bir görüntü sunar. Sanat yapıtlarının üretimi, yeni bilgiler sağlama amacı güden, kabul edilebilir nitelik ve değerlendirme özellikleri taşıyabilir (Lenoir, 2005: 21-22).

Sanat yapıtı üretimi, merak ve sorgulayıcı akıl sonucu ortaya çıkan biçimdir. Biçim, bilgiyi, içeriği kapsayıp, öznel bir algı oluşturur. Sanatsal yaratımda, öz, biçime bürünerek estetikleşir. Üretilen yapıtın içeriği, izleyicilerde uyandırdığı imgelerle anlama dönüşür. Sanatçı üretim aşamasında duygu, düşünce ve hayal dünyasını yapıtına yansıtarken, bilimselliği, bilgiyi önemseyen anlayıştadır. Üretilen yapıtın içerdiği imgelemler, sanatçının eserine kazandırmak istediği anlamın izleyiciye yansımalarıdır. İmge, yeniden yaratılan ya da üretilen görünümdür, her imge sanatçının görme biçimidir. Ressamın tabloya yansıttıkları, fotoğrafçının sınırsız görüntü arasından seçtiği rastlantı değildir. Sanat yapıtları aynı zamanda bilgi, bilinç ürünleridir.

Sanat yapıtı üretilirken, yaşam sezgisiyle yapıt arasındaki ilişki, akılsal bir deneyimle olaylara bakış, dünya düzeniyle ilişki kurmayı kaçınılmaz kılar. Üretilen yapıt, yeni bir deneyim ya da gizli bir gerçeklikle yüzleşme ve başka insanları anlama olanağı sunar. Bergsan'a göre, sanatçılarla sıradan insanlar arasındaki fark, sanatçıların daha fazla duyarlılığa sahip olduklarıdır (Lenoir, 2005: 26). Sanatçı ürettiği her yeni üründe, yeni imgelerle yeniden sunum yaparken, izleyen de kendi algısıyla değerlendirme içindedir. İzleyenler, edindikleri güzellik, biçim, beğeni, gereklilik, uygarlık gibi değerlerin farkındalığıyla düşünür (Berger, 2005: 10-11). Sanat yapıtı, gerçekleşmesini sağlayan tüm koşullardan, yöntem, malzeme, öngörü, pişmanlık, belirsizliklerden kurtulduğunda, kusursuz bir biçim olarak yapıta dönüşür. Yapıt tamamlandığında, geride kalan tüm zorluklar aşılmıştır (Lenoir, 2005: 9). Zor koşullarda üretilen yapıt, sanatçının üretim bilinçliliği, güçlülüğü ve özgür düşünme eyleminin sonucudur. Sanatçıyı yetkinleştiren, yapıtının yaratacağı etkinin dışında, ortaya koyduğu uğraşısını başarıyla sonuçlandırmasıdır.

Sartre'ye göre, üretim etkinliğinin bilincinde olmak önemlidir. Üretim bilinci, yapıtla bağlantısız biçimde oluşur. Sanat yapıtını izleyenler, kesin bir nitelik taşıdığı izlenimiyle bakar. Sanatçı, yapıtına eleştirel bir gözle bakmayı sürdürür, eserini tamamladığında ise şaşkınlıkla yarattığını değerlendirip, yetkinliğini düşündüğünde üretimi bitmiş olur. Ürettiği yapıta, izleyenlerin gözüyle bakmasını bilen sanatçı, eserinin gizlerini içsel dünyasında duyumsar (Lenoir, 2005: 17).

Sanat ürünleri üretimi, karşılaşma ve farkındalıkla başlar. Bu olgu sadece resim ve şiir için değil; tüm sanat alanlarında da geçerlidir. Şairin şiiri, dili etkin kullanmasıyla somutlaşır. Dil, iletişim aracının dışında, tarihsel süreçte birikmiş deneyimlerin sembolik deposudur (May, 2007: 98). İnsan emeğiyle doğal nesnelere arasındaki temel ayrım, üretme ile üretilenin oluşturduğu farklılıktır. Üretme eylemi yeni bir ürün oluşturur. Sanatsal anlatımla yapıt, özenli bir bütünü oluşturmak üzere, yaratıcısının izlerini taşıyan yeni nesnedir (Lenoir, 2005: 29).

Sanatın dünyaya değer katması, bilinen basit malzemelerin, ortaya konulan yapıtların, yıllar sonra kalıcı eserler olarak hayranlıkla izlenmesi, korunması, sergilenmesi, paha biçilemez durumu, sanatın doğa üstü özelliğidir. Sanatçıların üretimlerinde kullandıkları malzemeler, varlıklarının farkına varılmayan nesnelere durumundan anlamlı yapılara dönüşür. Sanatçıların nesnelere verdikleri düzen, aralarındaki birliği kurma ustalığı, kolayca anlaşılacak sonuç doğurabilir. Yapıtı karşı, kendimizi duyumsatan, özel duygular ve değerler kazandırabilir. Anlaşılabilirlik, tüm izleyicilerde ayrı değer duyguları oluşturabilir. Sonuç olarak, sanat üretiminin teknik, bilgi, düş gücüyle dünyayı değiştirmeye dönük uğraşısı, izleyicilerde olağanüstü anlam kazanır. Sanat izleyicisi, kendini sanatçının dünyasına katar, anlam ve değer duygularına ortak olur.

2. SANAT YAPITI ÜRETİMİ

İnsanın ürettiği her çeşit ürünün toplumsallığı, düşünürü düşünce toplumbilimine, sanatçıyı da sanat toplumbilimine yöneltir. Düşünce ve sanat toplumbilimleri, birbirlerine bağımlıdır. Düşünür ve sanatçılar, düşüncelerinin, sanatlarının toplumbilimcileridir. Ürettikleri ürünlerin kaynaklarını bilerek, düşünce sanatını üstün bir yetenekle kullanırlar. Düşünce ve sanat toplumbilimleri, birbirlerinin tamamlayıcılarıdır. Sanatın kökenindeki düşünce, yapıtla somutlaşır. İyi sanatçı, aynı zamanda iyi düşünürdür. Düşüncenin kaynakları, sanatın kaynaklarına dayanılarak kavranır. Eski çağlardaki etkin düşünceyi anlamadan, o çağın sanat yapıtlarını, sanatını da kavramadan, eski çağın düşünme düzeyini anlamaya çalışmak eksiktir (Timuçun, 1992: 11-12).

Sanat üretmenin amacı, dinleyeni, seyredeni, okuyanı etkileyen, insan kurgularını uyaran ve tepkiye yöneltebilen ürünler yaratmaktır. Sanat, kullanabildiği söz, ses, renk, araç ve gereçlerle anlatma yolunu seçer. Sanat üretiminde biçim, tartım düzenlemeleri, kavram karşılaştırmaları ile sesli, görüntülü yapıtlar ortaya çıkar (Özön, 1972: 9-10).

Sanatçılar, doğanın sundukları, esin verdikleri dışında, yaratıcı özellikleriyle kendi kurallarını belirlerler. Deha nitelikleriyle ürettikleri, yaşadıkları çağa anlam katar. Sanat yapıtı üretebilmenin koşulları; dünyayı farklı kavrayış

ve donanımlı olma, yaratısını aktarma heyecanı ve sanat alanında da yetkinliği gerektirir. Gerçek anlamda sanat yapıtı üretmek için gerekli olan koşulların bir araya gelmesi zorunludur. Öykünme, şaşırtma, ilginçlik, ödünçleme yöntemleriyle yapıt üretilir. Sözsül sanatlarda, düşünceleri, izlenimleri kolayca dile getirmek, karakterler yaratmak, plastik sanatlarda çizgi, renk, form; müzik sanatında, ses aralıklarının farkına varmak gibi beceriler söz konusudur (Tolstoy, 2019: 124). Sanat üretiminde tarihsel dönemlerdeki eserler örnekler oluşturmuş, sanatın öyküsü, dönemler halinde değişmiştir.

Sanat, sadece haz için değil; insan yaşamının vazgeçilmezi, ilişkilere düzen vermenin aracıdır. Her yapıt, algılayana, yapıtı üretmiş ya da üretmekte olanın yaratısına göre sanatsallığı algılamış, gelecekte de algılayacaklar arasında bağ kurar. Sanat, bireylerin düşünce ve deneyimlerini aktarma, insanları birleştirme işlevindedir. Aktarılan duyguları, algılama, duygu yoğunluğu sağlama, sanat etkinliklerinin sonucudur (Lenoir, 2005: 48-49).

Üretilen sanat yapıtları, doğayla yarışma gibi bir düşünce ürünü değildir. Öğrenilmiş, öğretilmiş, geleneksel düşünceleri dışlayan, aşan bir düşünsel, görsel yapı oluşturmada sanatçının işlevi; toplumsal yaşamda anları, olayları yakalama, iyiyi keşfetme, güzellik katma ve anlam belirleme yönünden değerlerle, yaşadığı çağı aşma gayretindedir. Sanatçı, insanların iyiliği ve erdemliliğine katkı sunarken; uyarıcı, çekici, zevk ve doyum sağlamayı arzulamasıyla da içsel doyumunu sağlar.

İnsan yaşamı, sanatla iç içedir. Ninniler, bilmeceler, ev süsleri, giysiler, öyküler gibi çeşitli eşyalar, sanatın etkinlik alanında oluşmuştur. Etkinlik alanları içinde özel anlam verilen, ayrı tutulan, farklı üretim konusu olan objeler, sanat yapıtı olarak adlandırılır (Tolstoy, 2019: 52). Sanatçı, doğa düzeninden, yasalarından faydalanma; içsel dünyası ve düşleriyle çelişki taşımayan kurallar geliştirme arzusunda. Üretiminde zengin bir ortam, duygularını ve duyularını somut biçimde aktarabileceği, özgür ve egemen bir alana gereksinim duyar.

Aristoteles'e göre, insanın mutluluğu, yeteneğini özgürce kullanmasına bağlıdır. Goethe, bu görüşü yetenekle dünyaya gelen kişi, kendisinin en güzel var oluşunu, yeteneğinde bulacaktır, demektedir (Schopenhauer, 2017: 35). Sanatçı mutluluğu ve özgürlüğü, yeteneğini sergileyerek pekiştirebilir. Sanat üretiminde yetenekli olmak; istem, özgür düşünme eylemi ve yaratma becerisi gerektirir. Doğanın kusursuzluğu, ihtişamı, olağanüstü sunumları, sanatçıların gözlemlerine ve duyumsadıklarına yansır. Seçici, yönlendirici, fark yaratıcı, düşünce tarzıyla ayrı ve dağınık güzelliklerin peşindedir. Sanatçı, duyumsadığı değerleri, sahiplendiği araç gereçlerle biçime dönüştüren güzeli oluşturur. Sanatçı yapıtında bilgi sunma amacı güderken, olayları anlatma biçimiyle de insanların görmediğini gösterme gayretindedir. Gelenekselliği alt üst eden, sanatçının yerleşik düzene meydan okuma yetisidir.

Her gerçek sanat insanı, yaratıcılığını, geniş ve derin anlatımlarla amaçlarına dönük eylemlerle sürdürür. Sanatçının olağanüstü ustalığı, hayranlık uyandırırken; içtenlik, doğruluk ve gerçekçilik temelinde zorlukları aşma çabasıdır (Stanislavski, 1988: 256). Sanat, nesnel gerçekliği, insan bilincinde estetik imgeler yoluyla yansıtır. Nesnel içerik ve biçim birbirine bağımlıdır. İnsanın çalışma yaşamı, günlük hayatına güç verir (Hançerlioğlu, 1979: 33). Sanatçı düşlerini, duygularını esinlendiği kaynakları, madde olmaksızın yaşama geçiremez. Doğadaki maddeler, bilginin ve teknik gelişimin yardımıyla yapıtlara dönüşür. Heykel sanatçısı, mermeri yontarken teknoloji araçlarını kullanır. Müzik sanatçıları, üretimlerini modern araçlarla geliştirir. Sanat tutkusu, sanatçının imge ve düşüncelerini yapıta dönüştürürken, teknolojinin sunduğu olanaklarla eserlerini geniş kitlelere kolayca ulaştırır. Çağımızda bilginin geniş medya ağıyla yayılması, özgürlük alanlarının genişlemesine katkı verir.

Sanatçıların üretim yapma gücü, düşünme ve düş kurmasından daha üst düzeydedir. Düşündüğünü, düşlediğini, esinlendiğini, ne yapması gerektiğini sanatsal yaratım gücünden alır. Bu güç, model olarak düşündüğü nesnelere yapıta dönüştürür (Lenoir, 2005: 103).

Sanayi toplumunun yoğun kentleşmeyi ortaya çıkaran yapısı, kent kültürü ve teknolojik gelişmeler, yeni sanat ortamları yaratmıştır. Sinema, fotoğraf, baskı tekniklerinin gelişimi, tasarım, televizyon ve renkli filmler, resim sanatının boya ve malzeme çeşitliliği, tiyatro eserleri, edebiyat ve diğer sanat alanlarındaki yeni sanat üretimlerini oluşturur.

Sanat yönetmeni, seyircinin görmesi gerekeni göstermeye çalışır. Duyumsanmasını istediği şey, iletmeye çalıştığı enerjidir. Rol alan sanatçı, izleyiciyi eğitmek amacıyla rol yapmaz; bilinçliliği, duygusallığıyla yoğun bir enerjiyi eylemiyle sunar (Ranciere, 2015: 19). Goethe, sanat yapıtından beklentiyi açıklarken önceliğin büyüklük olduğu kanısındadır. Büyüklüğü gerçekliğin yüksek aşaması olarak değerlendirir. Sanat yapıtları, ancak düşünüp, yaratılışları açısından gerçekliği yansıttıkları ölçüde büyüktürler. Büyüklük, gerçeklik bileşimini sonraki çağlara aktarabilen yapıtlarla sağlanır (İdil, 1983: 20).

Düşüncenin dünyaya ve insana ilişkin kategorileri, olumlu, üretken, algılayıcı, iyimserlik taşıyanları, estetiksel eğilimlidir. Sanat, bilgi ve etkinlikle gerçeklik üzerine kurulmuş, yönlendirici bir ilişki biçimi ortaya çıkarmıştır.

Sanat, her şeyi yeniden tanıtır, yeniden anımsatır. Sanatsal yenilik, özgünlük, şaşırma ve özgürlük uğraşının nedenidir. Yenilik, özgünlük ve özgürlüğü kavrama, sanatla yeniden tanınan ve birlikte yaşanan bilgi ve edim dünyasında sanatçının etkinliği, özgürlüğü kapsamındadır (Bachtin, 1984: 71). Sanat yapıtları, düşünme yeteneğinin sonucunda üretilir. Düşünce ve duygular, üretim süreçlerinde tablo, yontu, kitap, film, gibi ürünlere dönüşür. Sanatsal üretimde temel araç, insan eli, emeği ve üstün düşünme yetisidir. Düşünceler dile getirilir, şiir, roman olarak yazıya döküldüğü ya da resme, yontuya aktarıldığında kalıcıdır.

Bir düşüncenin canlandırılması, makineler kullanılarak yapılabilir; ortaya çıkan objenin binlerce kopyası, önceden tasarlanmış bilgisayar programlarınca basılabilir. Bir ressam, yapmak istediği portreyi, çalışması ilerledikçe değiştirebilir. Yapıtını izleyen gibi üretim sürecinde yargılar, eleştirir. Yargılama ve eleştirme gücü, sanatçıya özgüdür. Anlamalı bir dize, şaire güzel görünür, yontucu yapıtını üretirken güzelin peşindedir. Müzik yapma isteği, sanatçısını beste, söz üretmeye yöneltir. Güzelliğin arayışı, üretilen yapıtta ortaya çıkar (Lenoir, 2005: 104-105). Sanatçılar, yapıtlarının üretim süreçlerinde başarılı olmayı isterlerken, başarısızlığı da göz ardı etmezler. Sanat yapıtları, yoğun emek ve zor koşullarda, sanatçının yargılama, denetim ve öz eleştiri süzgecinden geçerek oluşur.

Sanat, doğayla birlikte, onun özündeki yaratıcı gücü kavrama yetisiyle donanımlı sanatçının üretimidir. Doğanın yaratıcı varlığı, yaratma gücüyle sanatla gerçekleşir. Sanat, yaratıcı, geliştirici düşüncenin bütünlükle somutlaştığı olgudur. Yaratıcı liderlik, çağını aşan, çevresine açık, geleceğe ulaşmayı amaçlayan evrensellik taşır (Eyüboğlu,1991:112-11).

Uygurlık insanlığın ortak birikimidir. Sanatçı, düşünür ve bilginler üretimlerini bedeller ödeyerek sürdürmüşlerdir. Yaratıcı, geliştirici düşüncenin ana kaynağını oluşturan sanat, doğanın yaratıcı gücünü üstün bir yeti ve kavrayışla yapıta dönüştüren sanatçılarla var olmuştur. Sanatçı, çevresine ve toplumuna önderlik eder, uygarlığın değişim ve gelişim süreçlerini yüceltir.

3. SANATIN YAPABİLİRLİĞİ

Sanatçılar, birey, ulus ve insanlık kavramlarını yeniden yeşertir. İnsan sözcüğünün değerlendirilebilen niteliğiyle toplumsallığı, açık ve gizli tutkularla da bireyin yeniden duyumsamasını sağlar. Sanatçılar, kuşaklar boyunca geri bırakılmış halka, bireyin anlamını, haklarını betimler. Duygular, tutkular, aşk, dostluk ve aile bağlarını yeniden değerlendirir; ulus kavramını çağdaş anlamda irdeler (Seghers, 1984: 12-13).

Sanatçı, baskılara karşı dirençli, başkalarının derdini, sevinçlerini dile getirirken, barışsever ve erdemlidir. Sanat, doğruluk ve özgürlüğü, diriliş biçimini tek başına yerine getirebilecek bir olgu değildir. Sanatsız da bu değerlerde ilerleme sağlanamayacağı açıktır. Kültürün yarattığı özgürlüğün bağıntılı olduğu toplumlar, vahşi bir orman gibi görünür. Her gerçek sanat yaratışı, geleceğe uzanan yolculukta, toplumsallığa katkı sunar (Camus, 1991: 72-73).

Kaynağı toplum olan sanat, sanatçının üretimi sonucu yine insana ulaşır. Yapıtlardaki sezgi, toplumsal anlatımı içerir. Yaşamda bilinç düzeyini artırma çabası güden kavramlar, sanat insanlarınca ortak bilince yansıtılarak, yaşamı dönüştürme ve daha üst düzeylere çıkarmayla sonuçlanır. Sanatın işledikleri, toplumların ya da ulusların daha üst düzeylere ulaşmasını sağlar, aynı zamanda insanlığa hizmetle ortak değerlere dönüşür. Sanatçı, resim, müzik, şiir ve diğer sanat alanlarda toplumun ve insanlığın ortak dilini kullanırken toplumsallığı ve evrenselliği hedefler (Timuçin, 1992: 21).

Sanatın yapabilirliği ve varlık nedeni zaman içinde değişebilir. İç çelişkileri olan toplumlarda, sanatın yapabilirliği, başlangıcındaki işlevlerinden farklılık gösterir. Toplumlar gelişse de sanat gerçeği yansıtır (Fischer, 1995: 139). Çağdaş, gelişmiş toplumlarda sanat, insanlara geçmişi, günümüzü ve geleceği kapsayan, iletişim aracı niteliğiyle de varlığını sürdürür. İletişimsel özellik insana özgüdür. İletişim ağlarının yetersizliği, toplumsal ilişkileri zora sokar. Toplumsal etkinliklerin yoz ve eğlendirmeyi amaçlayanları, sanatımsı uygulamalardır. Sanatımsı etkinlikler, gerçek sanat yapıtlarını anlama yetisine zarar verirler (Tolstoy, 2019: 193).

Sanat yapıtları, bilgi gelişimi ve yayımında işlevseldir. Toplumlar öğrenme ve etkilenme yoluyla aşama gösterirken, bireyler de sanat etkileşimiyle yaşadıkları ortamı güzel ve değerli kılma arayışındadır. Düşünce özgürlüğünün gelişimi, sanatın karşıtlık özelliğinin bireylere yansmasıyla daha da gelişir.

Sanat yapıtı, toplumsal gerçekleri dile getirdiğinde seyircisini eyleme katma, karar vermeye itme, yargı gücü oluşturma nitelikleriyle kendine bağlar. İzleyici, seyretmenin dışında verimli değer davranışlarına yönelebilir; düşüncelerini eleştirel boyutta değiştirebilir ((Fischer, 1995:12). Sanatın nesnelere değer katarak sanatseverler tarafından sahiplenme isteği sonucu, koleksiyonerliğin geliştiği görülür. İnsanların sanat tutkusu sonucu, sanatçılar ürettiklerini satarak yeni üretim olanaklarına kavuşurlar. Yapıtların sergilendiği müzeler, yaygın sanat ortamlarıdır.

Sanatçı, doğanın kendisiyle aynı akıl yetisiyle donattığı izleyenlere, duygularını aktarırken, onlarda da benzer algı gerçekliği yaratır. Ruhsal ve anımsamayla kavranan, duyularla algılanan yol, yöntem ve bilgi sunabilen sadece sanattır, sanat yapıtlarıdır (Fischer, 1995: 132).

Ressam Renoir, ileri yaşına karşın yapıt üretmeyi sürdürüyordu. Bir günü bile boş geçirmemeli derken, kendisine çok zorlanmaması söylenince, bundan daha büyük bir zevk olamaz, yanıtını vermiştir. Bir insanın zevkleri ya da görevleri yoksa, yaşamasının ne anlamı var, diyerek üretme isteğine dikkat çekmiştir (Lunaçarski, 1982: 67-68). Sanat toplumsal ilişkilere, değer katma, bireyleri aydınlatma, gerçeği sunma, çözümler üretme görevi ve yaşamdaki çok yanlı ilişkileri açıklar. Tarihsel süreçlerden gelen, katı kalıplaşmış düşünceleri kırarak, insan onurunu yüceltmek, özgürlüğe kavuşturmak amacını güder. Sanatın aydınlatıcı yanı, insanlarda sezgi ve yargıyı yüceltir, ilişkilerde empati gücünü etkiler. Sanatçı, izleyicinin aklını, sezgi ve duygu aktarımlarıyla etkiler, bilinçlilik kazandırır (Fischer, 1995:15-16).

Sanat dallarında en eski ve toplumsallık içeren tiyatro sanatı, toplumun değişmesine katkı yapar. Tiyatronun amacı, Hamlet'in tanımıyla dün ve bugün dünyaya ayna tutmak, iyilik ve kötülüğü göstermek, çağın sorunlarına eğilmektir. Tiyatro bu amacı gerçekleştirirken sürekli değişim ve devinim içindedir (Çapan, 1982: 11). Sanat yoluyla insan, parçalanmış bir durumdan birleşmiş bir bütüne dönüşebilir. Gerçekleri anlama, dayanılır kılma, hümanist tavırlarla karşılama kararlılığına yönelir. Toplumsal gerçekliği sunan sanat anlayışı, büyü oluşturarak kitlelere dünya yaşamının değişebileceğini gösterir ((Fischer, 1995: 47-48

Toplumlarda sanatın varlığı, sosyolojik bir gerçekliktir. Sanat, toplumsallık içerir. Birey duygululuğu, sanatçı duygululuğuyla gerçekleşir. Gerçeği kavrama, bilimsel ve sanatsal koşullarda farklı anlaşılır. Bilim adamı, tüm duygularında arınma durumundayken; sanatçı duygusu, sanat üretiminin ilk şartlarından biridir. Resim heykel, mimarlık, plastik sanatlar, maddede düşünce ve duygu simgeleşmesinin sonucunda üretilir (Ergun, 1974: 225-226).

Doğru yargıya varmak için, sanat yoluyla uyanış sağlamak, gerçekçi toplumsal sanat anlayışıyla geleceği kurma yolunu açabilir. Geçmiş dönemlerde sanatın yaptığı etkinin somut gerçekliği, gelecekte de toplumların gelişiminde güçlü etkiler yapabileceğidir (Lenoir, 2005: 109).

Fischer, sanatın toplumsal yaşamdan ayrılmazlığını; insanın iş hayatı, ilk toplu yaşama döneminde, doğanın gizli gücü karşısında insana yardımcı yönünü, sanatın birleştiriciliğiyle de bireyi yalnızlıktan kurtarma olarak niteler. Caudwell, sadece gerçek ve güzellik sanat ve bilimin amacı olamaz. Sanat ve bilimin asıl işlevi, dünyayı ve insanları değiştirmektir, der. Marx, sanatı en yüksek sevinçle insanın kendini üst düzeylere çıkarmasının, engelleri aşmasının gerçekleşmesini sağlayan bir olgudur, diye tanımlar (Doğan, 1975: 151-153).

Sanat, insanların barış ve düzenle ortak yaşam sürmelerini sağlayan, şiddetten uzak, ceza korkusunu dışlayan, sosyal yaşamın değerlerini yükselten önemli gerçekliktir. Sanat yoluyla aktarılabilen duygular, toplumsal ilişkilerde olumlu gelişmelere nedendir. Sanat yoluyla aktarılanlar, her bir bireyi değerli görme, doğadaki diğer canlılara saygı duyma, şiddetten, öç alma duygusundan uzak, utanç duyma gibi hisleri uyandırarak, farkındalık yaratır (Tolstoy, 2019: 230-231).

Sanat toplumsal yaşamda bireylerin varlıklarını, bilgi ve birikimlerini, duygu özlem ve isteklerinin bilincini oluşturur. Sanat, topluma ve bireylere, gerçekleri, tutarsızlıkları, uyuşmazlık ve çelişkilerin, ortaya çıkardığı sonuçları, engellemeleri giderip, ödünleyerek doyum yaratır. Sanat yapıtları, toplumsal yaşamda gerçekleştirdiği işlevlerle, özgür ve bilinçli bireylerin estetik, düşünsel haz almalarını sağlar (İnce, 1991: 123).

Sanatsal bir imge, sanat tüketicilerince anlaşıldığında işlevini yerine getirmiş olur; herhangi bir toplumsal ve estetiksel uzlaşım, ancak dünyanın sanatsal özümlemesine bağlıdır. Yaratıcı genellendirmeler, okurlar, izleyiciler, dinleyicilerce çabuk benimsenmeyebilir. Yetkin sanatsal buluşlar, toplumun ilgisini hemen çekmeyebilir. Sanatsal yapıtlar, zaman içinde daha etkin anlaşılır, değer kazanır (Çalışlar, 1984: 27).

Şairler, iç dünyalarındaki ve toplumla kendi arasındaki çelişkilerden kurtulmak için nesne düzeyinden öze iner. Günlük yaşamda daha az bireyselleşen insanlarla arasında ortak bir dünya yaşantısını yansıttığı şiirleri, başkalarının dile getirilemeyen duyguları, dizelere aktararak duygu ve düşünce bağı oluşturur (Thomson, 1984: 33).

Sanat, politikleşerek, çeşitli stratejik akılla amaç güderek, toplumları, egemenlere karşı harekete geçirebilir. Baskı altında yönetilen toplumlara, yara izlerini göstermek ve alay konusu yapmak, pratik hale dönüştürüp, direnme gücünü desteklemek için sanatın politik olduğu varsayılır. Sanatsal ve politik tavır, yıkıcı sanat formlarıyla varlığını sürdürür. Sanat bu yönüyle egemen sistemlerin karşıtlığında yer alır (Ranciere, 2015: 49).

Toplum eleştirmek, devrimci bir niteliktir. Toplumsal eleştiri, tutum verimliliği diye adlandırabileceğimiz, insan yaşamını etkileyecek eylemler, sanat diye nitelendirilen olgularla gerçekleştirilebilir. Sanat, insanların, özgürlük,

yaratıcılık ve imgelem gücünden yararlanmayı sağlarken, yaşamı kolaylaştırıcı özü önceliğine alan işlevini sürdürür (Brecht, 1981: 335).

4. SONUÇ

İnsanlığın geçmişine ait güzellikler, uyum ve bütünsellikle oluşturulan yapıtlar, araçlar, modern çağlardaki üretime dayanaktır. Çağdaş sanat anlayışının temeli, sanat yapıtlarının üretildiği koşulların gelişimi, değişim süreçlerini yaratmıştır. Dünya klasiklerini yaratan ressam, müzisyenler, edebiyatçılar, heykeltıraşlar, çetin toplumsal şartlarda üretimlerini sürdürmüş ve tarihsel süreçlere izlerini bırakmışlardır.

Mağara döneminde başlayıp günümüze değin süren, insanın kendini anlama ve anlatma uğraşısı, yazı ve resimli ifadelerle başlayan sanat üretimi, gelişerek sürmektedir. Çanak-çömlek, tarım araçları gibi icatlar, yeni bir dönem başlatırken, mağara duvarlarına çizilen resimler, sanat üretiminin günümüze değin kesintisiz yolculuğunu gösterir.

Sanat yapıtlarının üretimi, sanatçının sorumluluğu, yapıta kattığı özgünlük, yeteneğini kusursuzca ortaya koymasındır. Sanat yapıtının yetkinliği, üretimi sırasında kullanılan yöntem, özgürlük arayışı, farklı olma isteği, korkuları aşma ve belirsizliklere son verme anlayışıyla kusursuzluğa ulaşır. Sanat yapıtları, üretim süreçlerinde, üretilme anının izlerini taşıması açısından belge niteliğindedir. Yapıtların ortaya çıkmasını sağlayan koşullar, üreticisinin direnme çabalarıyla aşılrken, özerk ve yetkin bir yapıt, aynı zamanda tarihsellik de barındırır. Görsel sanatlar, edebiyat, müzik, sinema gibi alanlarda sanat üretimi yapan sanatçılar, kendilerinden önceki sanatçıların yapıtlarından daha iyiye ulaşma çabasındadırlar. Sanat yapıtlarını üreten sanatçıların, yaşadıkları çağdaki baskılara karşı direnişleri, yol göstericidir. Çağdaş anlamdaki sanat anlayışı, geçmişin zorluklarını aşan, nice sanat insanlarının uğraşısı, örnek alınarak sürdürülmektedir. Sanatçının boyun eğmemesi, üretimi sırasında izne, kabule gereksinim duymaması, geçmiş deneyimlerin sonucudur. Ressamlar, edebiyatçılar, müzisyenler ve sinemacılar gibi sanat insanları, eserlerini, özerk ve özgürlükle üretebildikleri toplumlarda alanlarında gelişmeyi sürdürürler.

Sanatın yapabilirliği çerçevesinde “güzel” evrensel bir olgudur. Güzeli yaratmak, aynı zamanda dünyayı daha yaşanabilir bir devinim içinde görme isteğidir. Sanatçı üretimini güzel’e dönüştüren duygu ve düşünce dünyasını “daha iyi” diye tanımlanabilecek gerçekliğe yöneltir. Sanat yapıtlarını güzel olarak tanımlamak, göreceli bir anlayış olmakla birlikte, güzele ulaşma isteği, yaratıcısının ana özlemidir. Üretilen sanat ürününün tasarlanma aşamasında bile sanatçı, beğeni kazanma duygusu duyar, eserinin toplumsallığa, toplumsal gelişime katkı sunabileceğini düşünür. Sanatsal üretimini, uzlaşmaya dayandırmadan sürdürürken; tarihsellik, yapıtlarının değerini belirler.

Sanatın yapabilirliği üzerine en gerçek saptama, toplumdaki duyarlılığı artırma gerçekliğidir. Film, müzik, tiyatro eseri, tablo, fotoğraf gibi sanat yapıtları üretilirken, yaratacağı etki, yaratıcısının belleğindedir. Duyarlılığı, günceli yaşaması, sorgulaması, yapıtlarının etkisi öngörüsündedir. Bir müzik sanatçısının ürettiği eser, milyonlarca kişiyi derinden etkileyebilir. Ressamın tablosu, heykeltıraşın yapıtı, topluma düşünme, yargılama, bilinçlendirme yönünden değer katabilir. Sanatın bilgi ve üretim ilişkisi irdelendiğinde, somut bir iç içelik söz konusudur. Sanatçılar, üretimleriyle toplumsal öncüdürler.

KAYNAKÇA

1. Bachtin, M. (1984). “Söz Estetiği Üstüne” (Der. ve Çev. Aziz Çalışlar), Estetik Yazıları, ss. 56-84. Varlık Yayınları, İstanbul.
2. Berger, J. (2005). Görme Biçimleri (Çev. Yurdanur Salman), 11. Baskı, Metis Yayınları, İstanbul.
3. Brecht, B. (1981). Epik Tiyatro (Çev. Kamuran Şipal), 2. Baskı, Say Kitap Pazarlama, İstanbul.
4. Camus, A. (1991). Denemeler (Çev. Sabahattin Eyuboğlu, Vedat Günyol), 7. Baskı, Say Yayınları, İstanbul.
5. Çalışlar, A. (1984). “Estetiksel Göstergenin Niteliği” (Der. Ve Çev. Aziz Çalışlar). Estetik Yazıları ss. 17-55, Varlık Yayınları, İstanbul.
6. Çapan, C. (1982). Değişen Tiyatro, Adam Yayınları, İstanbul.
7. Doğan, M.H. (1975). 100 Soruda Estetik, Estetik Yayınları, İstanbul.
8. Ergun, D. (1974). 100 Soruda Sosyoloji El Kitabı, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
9. Eyuboğlu, İ.Z. (1991). Nietzsche Eylem Ödevi, Broy Yayınları, İstanbul.
10. Fischer, E. (1995). Sanatın Gerekliliği (Çev. Cevat Çapan), 8. Baskı, Payel Yayınevi, İstanbul.
11. Hançerlioğlu, O. (1979). Felsefe Ansiklopedisi Kavramlar ve Akımlar, Cilt 6 (S-T), Remzi Kitabevi, İstanbul.
12. İdil, A.M. (1983). Gerçeklik ve Roman, Dayanışma Yayınları, Ankara.

13. İnce, Ö. (1991). Söz ve Yazı, Telos Yayıncılık, İstanbul.
14. Lenoir, B. (2005). Sanat Yapıtı (Çev. Aykut Derman), 4. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
15. Lunaçarski, A.V. (1982). Sanat ve Edebiyat Üzerine (Çev. Kevser Kavala), Adam Yayınları, İstanbul.
16. May, R. (2007). Yaratma Cesaret (Çev. Alper Oysal), 1. Baskı, Metis Yayınları, İstanbul.
17. Özön, N. (1972). 100 Soruda Sinema Sanatı, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
18. Ranciere, J. (2015). Özgürleşen Seyirci (Çev. E. Burak Şahin), 3. Baskı, Metis Yayınları, İstanbul.
19. Schopenhauer, A. (2017). Yaşam Bilgeliği Üzerine Aforizmalar (Çev. Mustafa Tüzel), 12. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
20. Seghers, A. (1984). Gerçekçiliğin Evrensel Mirası (Çev. Ahmet Cemal), De Yayınevi, İstanbul.
21. Stanislavski, K. (1988). Bir Aktör Hazırlanıyor (Çev. Suat Taşer), Dost Kitabevi, Ankara.
22. Suçkov, Boris. (1982). "Gerçeklik ve Gerçeklik" (Çev. Aziz Çalışlar), Gerçekçiliğin Tarihi, ss, 9-45. Adam Yayınları, İstanbul.
23. Thomson, G. (1984). Şiir Sanatı (Çev. Cevat Çapan), 2. Baskı, Üç Çiçek Yayınevi, İstanbul.
24. Timuçin A. (1992). Düşünce Tarihi, EDS Yayınları, İstanbul.
25. Tolstoy L. N. (2019). Sanat Nedir (Çev. Mazlum Beyhan),: İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Subject Area
Social Studies Education

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 105
PP: 4203-4218

Arrival
23 October 2022

Published
31 December 2022

Article ID Number
66540

Article Serial Number
14

Doi Number
<http://dx.doi.org/10.29228/ssj.66540>

How to Cite This Article
Yeşilbursa, C. C. & Işıksal, B. (2022). "Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Resfebe Kullanımı: Akademik Başarıya Etkisi ve Öğrenci Görüşleri" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:8, Issue:105; pp:4203-4218

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Resfebe Kullanımı: Akademik Başarıya Etkisi ve Öğrenci Görüşleri ¹

Using Rebus in Fifth Grade Social Studies Course: Effect on Academic Success and Student Opinions

Cemil Cahit Yeşilbursa ¹ Büşra Işıksal ²

¹ Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye
² Sosyal Bilgiler Öğretmeni., Nesibe Aydın Eğitim Kurumları, Ankara, Türkiye

ÖZET

Bu çalışmada beşinci sınıf sosyal bilgiler dersi "Etkin Vatandaşlık" öğrenme alanında resfebe kullanımının akademik başarıya etkisi ve uygulamaya yönelik öğrenci görüşlerini araştırmak amaçlanmıştır. Çalışma, karma yöntemlerden müdehale deseni ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın nicel kısmı, deneysel yöntemlerden öntest sontest kontrol gruplu yarı deneysel desende, nitel kısmı ise görüşme yoluyla gerçekleştirilmiştir. Çalışma grubunun belirlenmesinde kolay ulaşılabılır örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Çalışma grubundan hangisinin deney ve kontrol grubu olacağı ise kura yoluyla belirlenmiştir. Deney grubunda 20, kontrol grubunda 19 beşinci sınıf öğrencisi yer almıştır. Verilerin toplanmasında araştırmacılar tarafından geliştirilen akademik başarı testi ve öğrenci görüşme formu kullanılmıştır. Nicel veriler t-testi ile görüşme soruları ise içerik analizi çözümlenmiştir. Çalışmanın nicel bulgularına göre, deney grubunda uygulanan resfebe etkinliklerinin akademik başarıyı artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Nitel bulgulara göre ise beşinci sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersinde resfebe kullanımını eğlenceli, keyifli ve zevkli, ilgi çekici, öğretici ve motive edici buldukları sonucuna ulaşılmıştır. Beşinci sınıf öğrencileri, resfebelerin öğrenmelerine olumlu katkı yaptığını, derse aktif katılmalarında etkili olduğunu, kalıcı öğrenme ve görsel öğrenmeyi sağladığını, anlamayı kolaylaştırdığını ve başarılarını olumlu etkilediğini ifade etmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Resfebe, Sosyal Bilgiler, Öğrenci, Beşinci Sınıf

ABSTRACT

This study explores the effect of using rebus on academic achievement in the "Active Citizenship" learning area of the fifth-grade social studies course and students' opinions. The study was carried out with an intervention design from mixed methods. The quantitative part of the study was carried out in a quasi-experimental design with a pretest posttest control group, and the qualitative part was carried out through interviews. Convenience sampling method was used to determine the study group. Experimental and control groups were determined by random sampling. There were 20 fifth grade students in the experimental group and 19 fifth grade students in the control group. The academic achievement test and student interview form developed by the researchers were used to collect the data. Quantitative data were analyzed by t-test and interview questions were analyzed by content analysis. According to the quantitative findings of the study, it was concluded that the rebus activities applied in the experimental group increased the academic achievement. According to the qualitative findings, it was concluded that the fifth-grade students found the use of rebus fun, enjoyable, interesting, instructive, and motivating in the social studies course. Fifth grade students stated that rebus contributed positively to their learning, were effective in their active participation in the lesson, provided permanent learning and visual learning, facilitated understanding, and positively affected their success.

Keywords: Rebus, Social Studies, Student, Fifth Grades

1. GİRİŞ

Öğrenme-öğretme sürecinde kullanılan öğretim araçlarından biri de oyundur. Koçyiğit, Tuğluk ve Kök (2007), oyunun geçmişinin insanlık tarihi kadar eski olduğunu vurgulayarak oyunu "belli bir amaca yönelik ya da amaçsız olarak kurallı veya kuralsız, çocuğun tüm gelişim alanlarına etki eden, çocuğun isteyerek ve hoşlanarak katıldığı, araçlı ya da araçsız olarak gerçekleştirilen doğal öğrenme aracı" olarak tanımlamaktadırlar (s.327). Oyun, çocukların kendi deneyimlerinden yararlanarak dünyayı anlamalarını sağlar ve gelişimlerinin, büyümelerinin ve öğrenmelerinin her evresini önemli şekilde etkiler (Aksoy & Dere Çiftçi, 2020, s.5). Günümüzde önemli bir öğretim aracı olarak görülen oyun, çocuklara kendi tecrübeleriyle öğrenme imkânı sağlarken aynı zamanda onların eğlenerek de öğrenmelerine olanak tanımaktadır (Baki, 2019, s.66). Bu bakımdan oyun, eğitsel oyun kavramıyla öğretim süreçlerinde yerini almıştır. Eğitsel oyun kavramının içinde ele alınan araçlardan biri de zekâ oyunlarıdır. Zekâ oyunları, esas olarak çeşitli problemlerin oyunlaştırılmış biçimidir. Zekâ oyunları, "bireylerin kendi potansiyellerinin farkına varabilmeleri, hızlı ve doğru karar verebilmeleri, problemler karşısında kendilerine özgü çözüm yolları üretebilmeleri ve en önemlisi de kendilerini sürekli yenileyebilmeleri için sunulan etkinlikler" olarak ifade edilebilir (Deveci & Karadağ, 2014, s.43). Zekâ oyunları, öğrencilerin analiz-sentez, neden-sonuç ilişkisi kurma, problem çözme, akıl yürütme, özgün düşünceler geliştirme, yaratıcılık ve muhakeme gibi üst düzey düşünme becerilerini geliştirmektedir (Bottino, Ferlino, Ott, & Tavella 2007; Ott & Pozzi, 2012; Deveci &

¹ Bu çalışmanın bir bölümü, 10. Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi Sempozyumunda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Karadağ, 2014; Sadıkoğlu, 2017). Zekâ oyunları üst düzey düşünme becerilerini geliştirmenin yanında öğrencilerin okul başarılarının artmasında, derinlemesine öğrenmelerinde, ilgi, dikkat artırmada ve öğrenmeyi eğlenceli kılmada etkilidir (Baki, 2019; Ekici, Öztürk & Adalar, 2017). Sözel zekâ oyunlarından biri de resfebedir. Resfebe, öğrencilerin kendilerine karışık olarak verilen resim, harf ve rakamlardan bir sözcük, deyim veya atasözü oluşturmaya çalıştıkları bir bulmaca olarak ifade edilebilir (Çalış Zeğerek, 2019; Baki, 2019; Çalış Zeğerek, 2020). Başka bir ifadeyle resfebe, “harf, sayı ve resimlerin birlikte kullanılarak bir kelimenin bulunmasına dayanan bir zekâ oyunudur” (Sprinkle, 2008’den aktaran Özpinar, 2020, s.2). Resfebe, hayal gücü ve zekânın birleşme noktası olarak ifade edilmektedir (Çalış Zeğerek, 2019; Baki, 2019). Öğretim sürecinde resfebe kullanımının amacı zihnin farklı düşünme biçimlerini ortaya çıkarmak, yaratıcılığı geliştirmek, bilgi ve hafızayı buluşturmak ve bunun yanı sıra eğlenceli bulmacalar oluşturmak ve bunları çözmek olarak söylenebilir (Yurtoğlu, 2017’den aktaran Çalış Zeğerek, 2019, s. 32). Alan yazın incelendiğinde, resfebelerin öğretimde kullanımına dair çalışmaların oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Yurteri ve Mertol (2018)’un özel yetenekli öğrencilerle, Alkan, Mertol ve Mertol (2020) özel yetenekli öğrencilerle yaptıkları çalışma doğrudan ilgili araştırmalar olarak yer alırken dolaylı olarak zekâ oyunları ile ilgili yapılan araştırmalarda (Ekici, Öztürk & Adalar, 2017; Baki, 2019, Şentürk Akkoyun, 2022) yer verildiği tespit edilmiştir. Bunun yanında derleme çalışmalar ve yayınlar da bulunmaktadır (Çalış Zeğerek, 2019; Çalış Zeğerek, 2020; Saygın & Saygın, 2017). Yurtdışında ise Clark (1981) ve Sheehy (2002) gerçekleştirdikleri çalışmalar tespit edilmiştir. Bununla birlikte sosyal bilgiler öğretiminde resfebelerin kullanımına dair bir araştırmaya bu çalışma gerçekleştirildiği sırada rastlanmamıştır. Bu bakımdan çalışmanın sosyal bilgiler eğitimi alanına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmanın amacı beşinci sınıf sosyal bilgiler dersi “etkin vatandaşlık” öğrenme alanında kullanılan resfebe etkinliklerinin öğrencilerin akademik başarılarına etkisini ve uygulamaya dair öğrenci görüşlerini ortaya koymaktır. Bu temel amaç doğrultusunda aşağıdaki alt problemlere cevap aranmıştır:

1. Deney grubu öğrencilerinin akademik başarı düzeyleri ile ilgili öntest ve sontest toplam puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık var mıdır?
2. Kontrol grubu öğrencilerinin akademik başarı düzeyleri ile ilgili öntest ve sontest toplam puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık var mıdır?
3. Deney grubu ile kontrol grubunun akademik başarı düzeylerine ilişkin son test toplam puanlarının ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık var mıdır?
4. Deney grubu öğrencilerinin sosyal bilgiler dersinde resfebe kullanımına dair görüşleri nelerdir?

2. YÖNTEM

Bu çalışma, karma yöntem kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Karma yöntem desenlerinden müdahale deseni kullanılmıştır. Müdahale deseninin amacı, “bir deney veya müdahale programı yürütülmesi yoluyla araştırma sürecine nitel veriyi ekleyerek bir araştırma problemini çalışmaktır” (Creswell, 2019, s.43). Bu kapsamda araştırmanın nicel kısmında deneysel desenlerden öntest-sontest kontrol gruplu yarı deneysel desen kullanılmıştır. Yarı-deneysel desen, “deneklerin gruplara rastgele atanmadığı araştırma desendir. Bu durum, araştırmacının deney için yapay olarak grup oluşturmadığı durumlarda gerçekleşir” (Creswell, 2008, s.313). “Sıklıkla eğitim araştırmalarında, deneklerin gruplara rastgele atanması ne pratiktir ne de elverişlidir. Böyle bir durum özellikle sınıfların sene başında oluşturulduğu okul temelli araştırmalarda gerçekleşir” (Ross & Morrison, 2011, s.1023). Araştırmanın nitel kısmı ise yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile gerçekleştirilmiştir.

2.1. Çalışma Grubu

Çalışma grubunun belirlenmesinde kolay ulaşılabilir örnekleme (convenience sampling) kullanılmıştır. Kolay ulaşılabilir örnekleme, çalışmaya hız ve pratiklik kazandırması bakımından (Yıldırım & Şimşek, 2013, s.141) tercih edilmiştir. Çalışma beşinci sınıf öğrencileri ile gerçekleştirilmiştir. Altı farklı 5. sınıf şubesi arasından deney ve kontrol grupları kura yoluyla belirlenmiştir. Veriler, normal dağılım gösterdiğinden dolayı deney ve kontrol gruplarının birbirlerine denk olup olmadıklarını belirlemek için akademik başarı testi öntest toplam puan ortalamaları karşılaştırılmıştır. İlişkisiz gruplar t-testi analiz sonuçları Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Akademik başarı testi öntest toplam puan ortalamalarının grup değişkenine göre t-testi sonuçları

Gruplar	n	\bar{X}	S	Sd	t	p
Deney	20	11,20	3,48	37	.501	.619
Kontrol	19	10,63	3,59			

Tablo 1 incelendiğinde, deneklerin akademik başarı toplam puan ortalamalarının grup değişkenine göre (deney ve kontrol) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir [t(37)=.501; p>.05]. Başka bir ifadeyle

deney ve kontrol gruplarının öntest akademik başarı toplam puan ortalamaları birbirine denktir. Bu bulguya göre, deney ve kontrol gruplarının başarı testi sonuçlarına göre deneysel işlemler öncesi birbirlerine denk olma koşulu yerine getirilmiştir.

2.2. Verilerin Toplanması

Çalışmanın verileri 2021-2022 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde toplanmıştır. Veriler, araştırmacılar tarafından geliştirilen akademik başarı testi ve yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Akademik başarı testi için sosyal bilgiler dersi öğretim programı “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanındaki kazanımlar kapsamında, kapsam geçerliği dikkate alınarak 24 sorudan oluşan madde havuzu oluşturulmuştur. Maddeler için bir sosyal bilgiler eğitimcisi, bir ölçme değerlendirme uzmanı ve bir sosyal bilgiler öğretmeninden görüş alınmıştır. Ayrıca maddeler, çalışma grubundan farklı 3 beşinci sınıf öğrencisine de okutularak anlaşılıp anlaşılmadığı kontrol edilmiştir. Son düzeltmelerin ve kontrollerin ardından 24 maddeden oluşan testin güvenilirlik çalışması için pilot uygulaması yapılmıştır.

Alan yazın incelendiğinde pilot uygulama için farklı örneklem büyüklükleri verilmektedir. Bu çalışmada madde sayısının 5 katı büyüklük esas alınmıştır. Bu doğrultuda, dört seçenekli ve tek doğru cevabı olan 24 maddeden oluşan testin pilot uygulaması çalışma grubundan farklı 123 beşinci sınıf öğrencisi ile gerçekleştirilmiştir. Analizler için SPSS 22 istatistik paket programı kullanılmıştır. Açıklayıcı faktör analizi neticesinde 7 madde testten çıkarılmış ve 17 maddeden oluşan Etkin Vatandaşlık öğrenme alanı için akademik başarı testinin güvenilirlik katsayısı .75 olarak bulunmuştur. Alanyazında güvenilirlik katsayısının .70 ve üzerinde olduğu durumlarda ölçeğin güvenilir olduğu belirtilmektedir (Büyüköztürk, 2007; Tavşancıl, 2002; Sipahi, Yurtkoru & Çinko, 2008).

Yarı yapılandırılmış görüşme formundaki sorular ilgili alanyazından yararlanılarak oluşturulmuştur. Yarı yapılandırılmış görüşme formunda 5 adet açık uçlu soru yer almıştır. Bu sorular için bir sosyal bilgiler eğitimcisinden, bir eğitim bilimleri uzmanından ve bir sosyal bilgiler öğretmeninden uzman görüşü alınmıştır. Uzman görüşleri neticesinde sorulara son şekli verilmiştir.

2.3. Uygulama Süreci

Araştırmanın uygulama aşaması, ön-testlerin yapılması, deneysel işlemlerin yapılması ve son-testlerin yapılması şeklinde gerçekleşmiştir. Etkin Vatandaşlık öğrenme alanına geçilmeden bir hafta önce deney ve kontrol gruplarına ön-testler uygulanmış, analizler neticesinde grupların denk olduğu görülmüştür. Kontrol grubunda normal ders işleyişine müdahale edilmemiştir. Deney grubunda ise ilgili öğrenme alanındaki kazanımlara uygun resfebe etkinlikleri yapılmıştır. 5. Sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programında “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanında 4 kazanım bulunmaktadır ve bu 4 kazanıma 12 ders saati ayrılmıştır. Bu doğrultuda, deney grubunda toplamda 4 hafta resfebe etkinlikleri yapılmıştır. Öğrenme alanı sona erdiğinde, her iki gruba da son testler uygulanarak deneysel işlemler sona ermiştir. Ardından deney grubunda yer alan öğrencilerle yarı yapılandırılmış görüşme formu ile sosyal bilgiler dersinde resfebe kullanımına dair görüşleri yazılı olarak elde edilmiştir. Uygulama sürecinde deney grubunda gerçekleştirilen resfebe örnekleri aşağıda verilmiştir.

2.3.1. HALKA HİZMET EDENLER

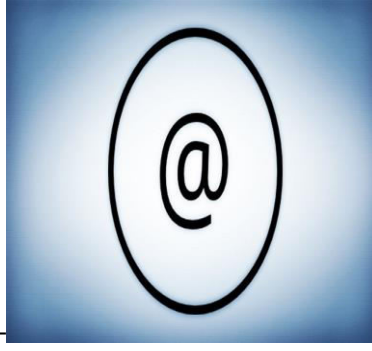
2.3.1.1. Sivil Toplum

2.3.1.2. Adalet

+L+

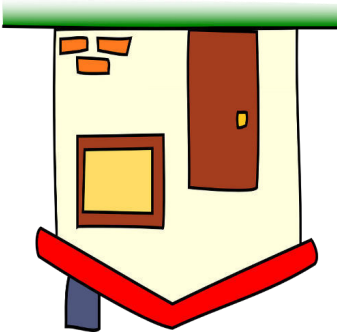
2.3.1.3. Çevre

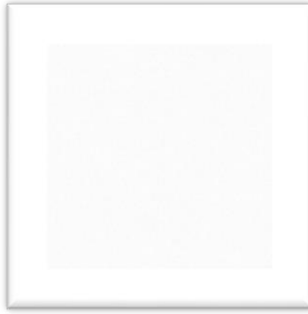
Ç +

+RE

2.3.1.4. Vakıf

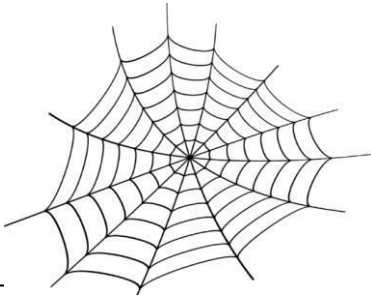

+

+F

2.3.1.5. Sağlık

S+

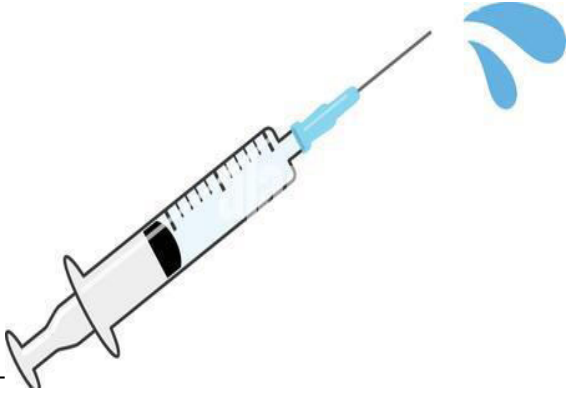
+LIK

2.3.1.6. Tarım

T+ +M

2.3.1.7. Ulaşım

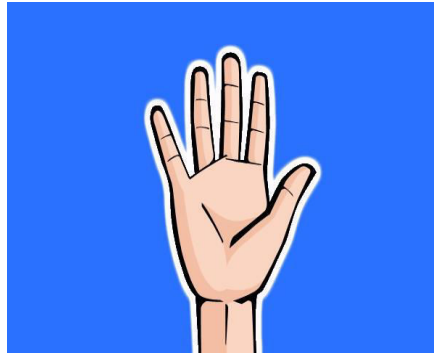
UL+ +M

2.3.2. YAŞADIĞIM YER VE YÖNETİM

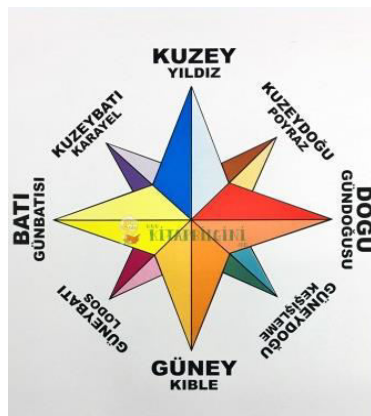
2.3.2.1. Yerel Yönetim

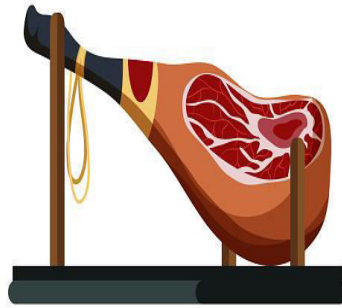
Ye +

+

+

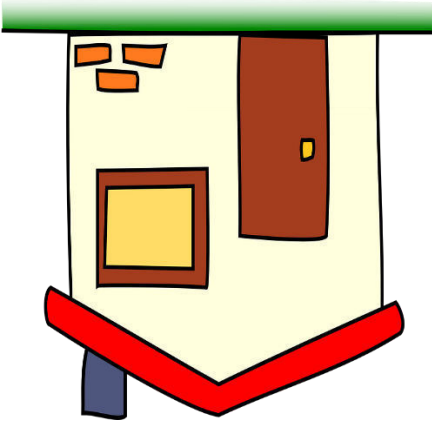
+im

2.3.2.2. İlçe

+ çe

2.3.2.3. Vali

+ i

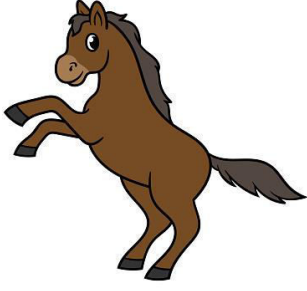
2.3.3. KATILIM HAKKI VE DÜŞÜNCE ÖZGÜRLÜĞÜ

2.3.3.1. HAK

H+

2.3.3.2. Katılım

K+

+ILIM

2.3.3.3. Oyun Hakkı

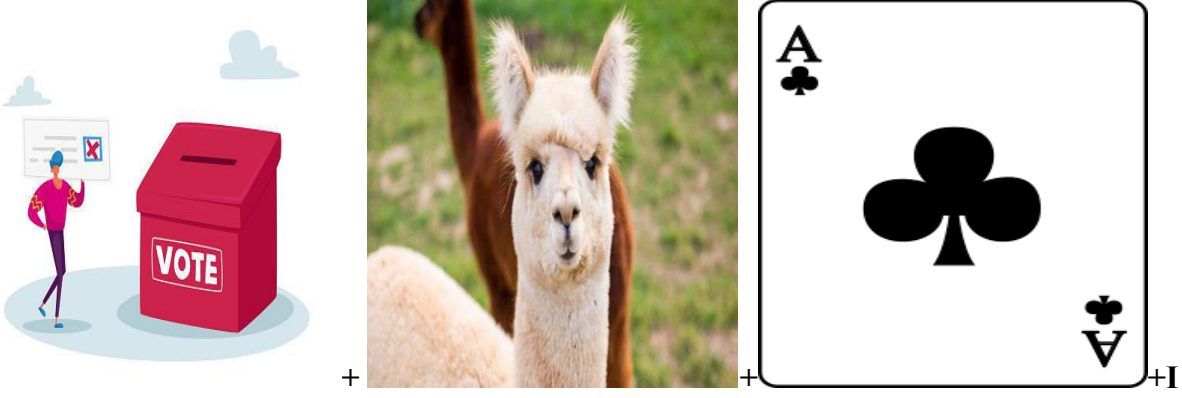
H+

+KI

2.3.3.4. Halkoylaması

+K

2.3.3.5. Anayasa

2.3.4. EGEMENLİK VE BAĞIMSIZLIK SEMBOLLERİ

2.3.4.1. Egemenlik

İNGİLİZCE OKUNUŞU

2.3.4.2. Bayrak

B+

+K

2.3.4.3. Başkent**2.3.4.4. İstiklal**

+

+L+

2.3.4.5. Ankara

AN+ +A

2.4. Verilerin Analizi

Araştırmada deney ve kontrol gruplarının başarı testine göre öntest puan ortalamalarının ve sontest puan ortalamalarının karşılaştırılmasında ilişkisiz gruplar t-testi uygulanmıştır. Deney grubunun öntest ve sontest puan ortalamalarının karşılaştırılmasında ve kontrol grubunun öntest ve sontest puan ortalamalarının karşılaştırılmasında ilişkili gruplar t-testi uygulanmıştır. Araştırmanın alt problemlerinin analizi için .05 anlamlılık düzeyi göz önünde bulundurularak yorum yapılmıştır.

Görüşme sorularının analizinde ise içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi, tümevarımsal bir analizdir. İçerik analizi belirli kurallara dayalı kodlamalarla bir metnin bazı sözcüklerinin daha küçük içerik kategorileri ile özetlendiği sistematik, yinelenebilir bir teknik olarak tanımlanır (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz & Demirel, 2019, s. 259). İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır (Yıldırım & Şimşek, 2013, s. 227).

3. BULGULAR

3.1. Birinci Alt Probleme Yönelik Bulgular

Araştırmanın birinci alt probleminin analizinde deney grubu öğrencilerinin akademik başarıları ile ilgili testi ön-test ile son-testten aldıkları toplam puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olup olmadığı araştırılmıştır. Bu sorunun analizi için ilişkili gruplar t-testi yapılmış ve sonuçları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Deney grubu öğrencilerinin akademik başarı testi ön-test ve son-test toplam ortalama puanlarının t-testi sonuçları

Deney Grubu	n	\bar{X}	S	Sd	t	p
Öntest	20	11,20	3,48	19	-4,951	.000*
Sontest	20	15,10	2,19			

*p<.05

Tablo 2 incelendiğinde, deney grubu öğrencilerinin akademik başarılarında anlamlı bir artış olduğu görülmektedir [$t_{(19)} = -4,951, p < .05$]. Deney grubu öğrencilerinin deneysel işlemler öncesi “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanına yönelik akademik başarı toplam puanlarının ortalaması ($\bar{X} = 11,20$) iken resfebe etkinlikleri ile yapılan öğretim sonrasında ($\bar{X} = 15,10$)’a çıkmıştır. Bu bulgu, resfebe etkinlikleri ile gerçekleştirilen öğretimin öğrencilerin akademik başarılarını artırmada etkili olduğu şeklinde yorumlanabilir.

3.2. İkinci Alt Probleme Yönelik Bulgular

Araştırmanın ikinci alt probleminin analizinde kontrol grubu öğrencilerinin akademik başarıları testi, ön-test ile son-testten aldıkları toplam puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olup olmadığı araştırılmıştır. Bu sorunun analizi için ilişkili gruplar t-testi yapılmış ve sonuçları Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3. Kontrol grubu öğrencilerinin akademik başarı testi ön-test ve son-test toplam ortalama puanlarının t-testi sonuçları

Kontrol Grubu	n	\bar{X}	S	Sd	t	p
Öntest	19	10,63	3,59	18	-0,39	.970
Sontest	19	10,68	4,21			

Tablo 3 incelendiğinde, kontrol grubu öğrencilerinin “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanına yönelik akademik başarılarında istatistiksel olarak anlamlı bir artış olmadığı görülmektedir [$t_{(18)} = -0,39, p > .05$]. Kontrol grubu öğrencilerinin uygulama öncesi akademik başarı toplam puan ortalaması ($\bar{X} = 10,63$) iken uygulama sonrasında puan ortalamaları ($\bar{X} = 10,68$) olmuştur.

3.3. Üçüncü Alt Probleme Yönelik Bulgular

Araştırmanın üçüncü alt probleminde deney grubu ile kontrol grubunun akademik başarı düzeylerine ilişkin son-test toplam puanlarının ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. Bu sorunun analizi için ilişkisiz gruplar t-testi yapılmış ve sonuçları Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4. Deney ve kontrol grubu akademik başarı testi son-test toplam ortalama puanlarının t-testi sonuçları

Gruplar	n	\bar{X}	S	Sd	t	p
Deney	20	15,10	2,19	37	4,131	.000*
Kontrol	19	10,68	4,21			

*p<.05

Tablo 4 incelendiğinde, deney ve kontrol grubu öğrencilerinin akademik başarıları son-test toplam ortalama puanlarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark göstermektedir [$t_{(37)}= 4,131$, $p<.05$]. Deney grubu öğrencilerinin akademik başarıları ($\bar{X}=15,10$), kontrol grubu öğrencilerine ($\bar{X}=10,68$) göre daha yüksektir. Bu bulgu, etkin vatandaşlık öğrenme alanında resfebe etkinlikleri ile gerçekleştirilen öğretimin akademik başarıyı artırmada etkili olduğu şeklinde yorumlanabilir.

3.4. Dördüncü Alt Probleme Yönelik Bulgular

Bu alt problem kapsamında deney gurubu öğrencilerine beş soru sorulmuştur. Görüşme sorularının analizinden elde edilen bulgular Tablo 5, Tablo 6, Tablo 7, Tablo 8 ve 9’da verilmiştir.

Tablo 5. “Sosyal bilgiler dersinde resfebelere kullanımı hakkında duyuların neler, eğlenceli, zevkli, keyifli, sıkıcı? Açıklar mısın?” sorusunun analizi

Tema	Kategori	Kodlar	Katılımcılar	
Olumlu Duygu	Eğlenceli	-	K12, K4, K6, K1, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K16, K18, K19, K20	
		Oyun	K10	
		Aktif	K6, K11, K17	
		Yeni Bilgi	K11	
		Öğretici	K1	
		Renkli	K14	
		Dikkat Çekici	K7	
	Keyifli			K4, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K14, K16, K18, K19, K20
		Bulmaca	K1	
		Etkinlik	K17	
	Zevkli	-		K4, K8, K9, K10, K12, K13, K19, K20
		Kalıcı		K18
		Bulmaca		K2, K13,
		Resim		K6
Oyun			K7, K11, K17	
İlgi çekici			K16	
Semboller			K21	
Yarışma			K22	
Olumsuz Duygu	Sıkıcı	-	K3, K15	
Derse Katılmadım		K5		

Tablo 5 incelendiğinde, katılımcı ifadelerinin çoğunlukla olumlu olduğu ve eğlenceli, keyifli ve zevkli kategorilerinde kümelendiği görülmektedir. Bu katılımcıların, bulmaca, resim, oyun, renkli, dikkat çekici, öğretici, kalıcı, ilgi çekici ve aktif gibi kodlar ürettikleri görülmektedir. Sadece üç katılımcı ise dersi resfebe ile işlemeyi sıkıcı bulduğunu ifade etmiştir.

Öğrenci yanıtları;

‘Zevkliydi çünkü bulmaca gibiydi.’

‘Eğlenceliydi görsel anlatım vardı.’

‘Normal dersten daha keyifliydi çünkü dersi resimlerle işledik.’

‘Ders zevkliydi oyun oynadık, keyif alınmayacak gibi değildi. Renkli ve dikkat çekici buldum’

‘Derste hiç sıkılmadım. Eğlenceli ve çok zevkliydi.’

‘Oyun gibi olduğu için eğlenceliydi.’

‘Eğlenceliydi ders boyunca aktiftim.’

‘Zevkli bir dersti. İlgimi çekti.’

‘Eğlenceliydi dersi daha iyi anlamamı sağladı.’

‘Ders hem zevkli hem keyifli hem de eğlenceliydi. Çünkü resfebedeki kelimeleri anlamak ya da anlamaya çalışmak derste sıkılmama sebep oldu.’

‘Ders zevkliydi. Çünkü hem sembolleri kullanmak hem de kelime oluşturmak bana çok zevkli geliyor.’

‘Ders zevkliydi. Çünkü bir yarışma ortamı vardı.’

Tablo 6. “Sosyal bilgiler dersinde resfebelerin kullanımı konuları öğrenmeni nasıl etkiledi? Daha mı kolay öğrendin? Yoksa konuları bu şekilde öğrenmek daha mı zordu? Açıklar mısın?” sorusunun analizi

Tema	Kategori	Kodlar	Katılımcılar
Olumlu Etki	Kolay öğrendim	-	K4, K10, K11, K15, K16, K17
		Resim	K6, K13, K19
		İlgi çekici	K7,
		Eğlenceli	K7, K8, K12, K20
		Akılda kalıcı	K7, K9, K14, K18, K19
Olumsuz Etki	Zor öğrendim	-	K3
		Kavramları bulmak zordu	K5
Nötr	Bir şey değişmedi	-	K2

Tablo 6 incelendiğinde, katılımcıların büyük çoğunluğunun sosyal bilgiler dersinde resfebe kullanımının konuyu öğrenmede olumlu etki yaptığı görüşünde oldukları görülmektedir. Bu katılımcılar, resfebe etkinlikleri ile konuyu daha kolay öğrendiklerini ifade ederek resim, ilgi çekici, eğlenceli, akılda kalıcı ve bulmaca kodlarını üretmişlerdir. Katılımcılardan iki öğrenci zor öğrendiğini ve bir öğrenci ise bir şeyin değişmediğini ifade etmiştir.

Öğrenci yanıtları;

‘Resfebe kullanımı konuları öğrenmemi geliştirdi. Daha kolay öğrendim. Zor olan kavramlar bile görsel hafızamda kaldı.’

‘Daha iyi anladım ve aklıma çok kolay bir şekilde kaydettim.’

‘Daha pratikti ve eğlenceliydi yani daha kolay’

‘Tabi ki kolay öğrendim. Çünkü resfebedeki görseller kavramları aklımda tutmama yardımcı oldu.’

‘Hafızamda kavramlar kalıcıydı.’

‘Dersi daha iyi öğrendim.’

‘Görsel olarak kavramları gördüğüm için daha iyi öğrendim.’

‘Daha kolaydı, eğlenceli geçtiği için daha rahat öğrendim.’

‘Eğlenceli olduğu için kolay anladım. Ders hızlı geçti.’

‘Benim derse olan ilgin alakam arttı. Dersten daha çok zevk aldım. Bu şekilde öğrenmek daha kolaydı. Çünkü eğlenceliydi ve aklıma daha çabuk yattı.’

‘Resimlerle öğrenmek daha kolaydı.’

Tablo 7. “Diğer konularda resfebelerin kullanılmasını ister misin? Neden?” sorusunun analizi

Tema	Kategori	Kodlar	Katılımcılar
Resfebe Kullanımını İsteme	Evet	Eğlenceli	K1, K5, K7, K6, K10, K11, K12, K13, K14, K15, K17, K20
		Kolay öğrendim	K14, K19, K20
		Oyun	K2
		Aktif	K6, K20
		Motive edici	K4, K8
		Görsel	K5
	-	K8, K9, K16	
Hayır	Sıkıcı	K3	

Tablo 7 incelendiğinde, katılımcıların neredeyse tamamının sosyal bilgiler dersinde diğer konuların öğretiminde de resfebe kanılmasını istedikleri görülmektedir. Bu katılımcılar, eğlenceli, kolay öğrenmeyi sağladığı, oyun olduğu, aktif olmayı sağladığı, motive edici olduğu ve görsel öğrenmeyi sağladığı için başka konularda da resfebe kullanımını istediklerini ifade etmişlerdir. Sadece bir katılımcı ise resfebe etkinliklerini sıkıcı bulunduğunu belirtmiştir.

‘İsterim çünkü eğlenceli’

‘Oyun gibi geliyor.’

‘İsterim diğer derslerde de Matematik dersinde de yapabiliriz.’

‘İsterim. Görsel anlatım bana daha çok eğlenceli geliyor.’

‘Kesinlikle isterim. Hem daha eğlenceli hem daha aktif, güzel ve diğer derslere göre daha çok kişi derse katıldı. Diğer derslerde Matematik, Türkçe, Fen bilimlerinde kullanılmasını tercih ederim.’

‘İsterim. Matematik ve Türkçe derslerinde de kullanılсын çünkü çok sıkıcılar.’

‘İsterim. Sosyal bilgilerin diğer konularında da kullanılсын.’

‘İsterim. Daha kolay öğrendim.’

‘İsterim. Türkçe dersinde de kullanılсын.’

‘Bu şekilde birçok terim barındıran konularda resfebe kullanmanın bana daha çok yarayacağını düşünüyorum.’

‘Evet isterim. Çünkü derste daha aktif oluyorum. Daha eğlenceli, daha pratik, daha kolay.’

‘Evet, çünkü daha kolay bir şekilde motivasyonum arttı.’

Tablo 8. “Sosyal bilgiler dersinde resfebe kullanımı dersi ilgi çekici kıldı mı? Açıklar mısın?” sorusunun analizi

Tema	Kategori	Kodlar	Katılımcılar
İlgi Çekmek	Evet	-	K1, K9, K11, K12, K18
		Eğlenceli	K2, K4, K5, K8, K20
		Aktif	K2, K10, K16
		Kalıcı öğrenme	K6
		Anlamayı kolaylaştırma	K7
		Resim	K13, K17, K19
		Sınav notunu olumlu etkiledi	K14
		Bulmaca	K15
Hayır	-	K3	

Tablo 8 incelendiğinde, katılımcıların neredeyse tamamı sosyal bilgiler dersinde resfebe etkinliklerinin dersi ilgi çekici kıldığını ifade ettikleri görülmektedir. Bu katılımcılar, eğlenceli, aktif, kalıcı öğrenme, anlamayı kolaylaştırma, resim, sınav notunu olumlu etkileme ve bulmaca gibi kodlar üretmişlerdir. Katılımcılardan sadece biri derste resfebe kullanımını ilgi çekici olarak bulmadığını ifade etmiştir.

Öğrenci yanıtları;

‘Evet, çünkü renkli ve eğlenceliydi.’

‘Evet, ilgi çekici resimler üzerinde çok farklı ve belki akıl edilemeyecek kelimeler çıkması beni şaşırttı.’

‘İlgi çekiciydi. Sıradan derslere çok alıştığımı hissettim.’

‘Evet derse daha çok katıldım.’

‘Evet, bu etkinlik sayesinde sınavdan daha yüksek not aldım.’

‘İlgimi çekti çünkü zevkliydi.’

‘Evet, herkes oyun oynamak istedi.’

‘Resfebe kullanımı bence dersi daha çekici kıldı.’

‘Evet, çünkü ders hızlı geçti.’

‘Evet, dersi daha iyi anladım. Renkli görseller beni etkiledi.’

‘Evet, hafızamda daha kolay yerleşti. Sınavda bu kavramları daha iyi hatırladım.’

‘Evet, bizim gibi beşinci sınıf çocukları eğlenceli şeyleri daha çok ilgi gösterdiği için ilgi çekici geldi.’

‘Evet, çünkü hayatımda böyle bir şey yapamamıştım ve gerçekten eğlenceliydi.’

‘Evet, çünkü herkes konuya ilgi gösterdi.’

Tablo 9. “Sosyal bilgiler dersinde resfebelerin kullanımı konuları öğrenimde motive edici oldu mu?” sorusunun analizi

Tema	Kategori	Kodlar	Katılımcılar
Motivasyon	Evet	-	K1, K4, K5, K10, K12, K14, K16, K17, K18
		Oyun	K2
		Aktif	K6, K7, K19, K20
		Kalıcı öğrenme	K8

Öğrenmeye istekli olma	K9
Başarımı olumlu etkiledi	K11
Eğlenceli	K13
Renkli	K19
Hayır	-
	K3, K15

Tablo 9 incelendiğinde, katılımcıların neredeyse tamamı sosyal bilgiler dersinde resfebe kullanımının ders konularını öğrenmede motive edici olduğunu belirtmişlerdir. Bu katılımcılar, oyun, aktif öğrenme, kalıcı öğrenme, öğrenmeye istekli olma, başarıyı olumlu etkileme, eğlenceli ve renkli kodlarını üretmişlerdir. Katılımcılardan ikisi ise derste resfebe kullanımının motivasyonlarını artırmada etkili olmadığını ifade etmişlerdir.

‘Evet, bir oyun gibi geldi.’

‘Diğer dersler daha yorucuydu bu derste motive oldum.’

‘Evet, derse katılım arttı.’

‘Evet, herkes oyun oynamak istedi.’

‘Eğlenceli olduğu için çok motive edici oldu.’

‘Evet, buldum ve resfebenin başka derslerde de kullanmayı isterim.’

‘Oldu çünkü hem derse katılımım arttı hem de renkli bir ders işlemek beni motive etti.’

‘Oldu, öğrenme ve çalışma isteğimizi yerine getirdi.’

‘Motive edici oldu. Çünkü bu sayede dersi daha iyi anladım.’

‘Evet, motive edici oldu. Çünkü notlarım biraz olsa da yükseldi.’

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu çalışmada beşinci sınıf sosyal bilgiler dersinde etkin vatandaşlık öğrenme alanında resfebe kullanımının akademik başarıya etkisi ve resfebe etkinlikleri hakkında öğrenci görüşleri araştırılmıştır. Çalışmanın birinci alt problemi ile ilgili olarak, deney grubu öğrencilerinin öntest ve sontest puan ortalamaları karşılaştırıldığında akademik başarı puanlarında anlamlı bir artış olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre, resfebe etkinlikleri ile gerçekleştirilen öğretimin akademik başarıyı artırmada etkili olduğu söylenebilir. Çalışmanın ikinci alt problemi ile ilgili olarak, kontrol grubu öğrencilerinin akademik başarı testi öntest ve sontest toplam ortalama puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre, etkin vatandaşlık öğrenme alanında öğrencilerin akademik başarılarında değişiklik olmamıştır. Çalışmanın üçüncü alt problemi ile ilgili olarak, deney ve kontrol grubu öğrencileri akademik başarı testi sontest toplam puan ortalamalarına göre karşılaştırıldığında deney grubunun istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre, resfebe etkinlikleri ile gerçekleştirilen öğretimin etkin vatandaşlık öğrenme alanında öğrencilerin akademik başarılarını artırmada etkili olduğu söylenebilir. Alanyazında öğretim sürecinde resfebe kullanımının akademik başarıyı artırıp artırmadığı ile ilgili doğrudan bir çalışmaya bu çalışma gerçekleştirildiği sırada rastlanmamıştır. Bununla birlikte, öğretim sürecinde resfebe kullanımının dersleri daha zevkli ve eğlenceli hale getirdiği, etkili ve kalıcı öğrenme sağladığı, yaratıcı düşünmeyi ve iraksak düşünmeyi ve hayal gücünü geliştirdiği belirtilmektedir (Saygın & Saygın, 2017; Yurteri & Mertol, 2018; Çalış Zeğerek, 2019; Alkan, Mertol & Mertol, 2020). Nitekim deney gurubundaki öğrencilerle yapılan görüşmelerin analizinden elde edilen bulgular bu yargıları destekler niteliktedir. Deney grubundaki öğrencilere resfebe ile ilgili farklı sorular sorulmuş ve bu farklı sorulara verilen cevapların tekrar eden kategori ve kodlarda kümelendiği görülmüştür. Bulgulardan hareketle öğrencilerin sosyal bilgiler dersinde resfebe kullanımını eğlenceli, keyifli ve zevkli, ilgi çekici, öğretici ve motive edici buldukları sonucuna ulaşılmıştır. Öğrenciler, resfebelerin konuları öğrenmede olumlu etki yaptığını, konuları daha kolay öğrendiklerini ve derste aktif olmalarını sağladığını belirterek resfebelerin kalıcı öğrenme ve görsel öğrenmeyi sağladığını, anlamayı kolaylaştırdığını ve başarıyı olumlu etkilediğini ifade etmişlerdir. Öğrenciler, resfebeleri bulmaca ve oyuna benzeteren renkli ve resimsel olmalarına vurgu yapmışlardır. Bu sonuçların, Yurteri ve Mertol (2018)’un çalışmalarındaki “öğrencilerin dersi daha zevkli buldukları”, “öğrenmeyi aktif kılma” ve “sembol, resim, şekillerle görebilmeyi sağlama” sonucuyla; Alkan, Mertol ve Mertol (2020)’un çalışmalarındaki “derste resfebe kullanımının görselliği artırdığı” ve “derslerin daha etkili ve kalıcı hale geldiği” sonucuyla benzerlik gösterdiği söylenebilir. Ayrıca Saygın ve Saygın (2017)’in “resfebeler dikkat ve konsantrasyonu artırır, aktif düşünme süreçlerini hızlandırır, bilgi ve kavram gelişimini destekler”, Çalış Zeğerek (2019)’in “resfebeler eğitici ve eğlendiricidir” ve Alkan, Mertol ve Mertol (2020)’un “öğrencilerin merak ederek ve keşfederek elde ettikleri bilgileri daha kalıcı kılmak için resfebeler oldukça etkilidir” ifadelerinin bu çalışmanın sonuçları ile benzerlik gösterdiği söylenebilir. Bununla birlikte, Şentürk Akkoyun (2022) ortaokul öğrencileri ile gerçekleştirdiği proje

çalışmasında öğrenciler resfebe etkinliklerini “oyun” olarak görmemiş ve sosyal bilgiler dersi ile de ilişkilendirmemişlerdir. Bu çalışmanın sonuçlarından hareketle, sosyal bilgiler dersi farklı sınıf düzeylerinde, sosyal bilgiler dersi farklı öğrenme alanları ve konularında, farklı örneklerle nicel ve nitel gelenekte çalışmaların yapılması, sosyal bilgiler öğretmen ve öğretmen adayları ile çalışmaların yapılması ve sosyal bilgiler derslerinde resfebe kullanımının farklı becerilerin geliştirmesine etkisini inceleyen araştırmaların yapılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

1. Aksoy, A. B. & Dere Çiftçi, H. (2020). Erken çocukluk döneminde oyun. Pegem Akademi.
2. Alkan, A., Mertol, H. & Mertol, G. (2020). Özel yetenekli öğrencilerin bilişim teknolojileri derslerinde bir farklılaştırma örneği olarak resfebenin kullanımı. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 8(21), 1-11. DOI: 10.33692/avrasyad.702886
3. Baki, Y. (2019). Türkçe dersi ortaokul kitaplarındaki zekâ oyunlarına ilişkin bir değerlendirme. Karadeniz İkinci Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metin Bildiri Kitabı (ss.82). https://www.karadenizkongresi.org/_files/ugd/7cf5ba_9269c7dbf865485298aad05988206096.pdf
4. Bottino, R. M., Ferlino, L., Ott, M., & Tavella, M. (2007). Developing strategic and reasoning abilities with computer games at primary school level. *Computers & Education*, 49(4), 1272-1286. DOI: 10.1016/j.compedu.2006.02.003
5. Büyüköztürk, Ş. (2007). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. PegemA.
6. Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2019). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Yayınları.
7. Clark, C. R. (1981), Learning words using traditional orthography and the symbols of Rebus, Bliss, and Carrier. *Journal of Speech and Hearing Disorders*, 46(2), 191-196.
8. Creswell, J.W. (2008). *Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research*. Pearson.
9. Creswell, J. W. (2019). *Karma yöntem araştırmalarına giriş*. Çev. Ed. M. Sözbilir. Pegem Akademi.
10. Çalış Zeğerek, E. (2019). Tarihsel süreçte rebus ve kullanım alanları. *Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*, (22), 31-40. DOI: 10.17484/yedi.532802
11. Çalış Zeğerek, E. (2020). Grafik tasarımda bir anlatım dili: Rebus tasarımı. *Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*. (24), 127-139. DOI: 10.17484/yedi.730685
12. Devecioğlu, Y., ve Karadağ, Z. (2016). Amaç, beklenti ve öneriler bağlamında zekâ oyunları dersinin değerlendirilmesi. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(1), 41-61.
13. Ekiçi M., Öztürk, F. & Adalar, H. (2017). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının zekâ oyunlarına ilişkin görüşleri*, *Researcher*, 5(4), 489-502.
14. Koçyiğit, S., Tuğluk, M. N. & Kök, M. (2010). Çocuğun gelişim sürecinde eğitsel bir etkinlik olarak oyun. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (16), 324-342.
15. Ott, M., & Pozzi, F. (2012). Digital games as creativity enablers for children. *Behaviour & Information Technology*, 3(10), 1011-1019.
16. Özpınar, M. (2020). *Resfebe hücre başarı testinin geliştirilmesi ve fen bilimleri öğretmen adaylarının test hakkındaki görüşleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
17. Ross, S.M. and Morrison, G.R. (2011). Experimental research methods. In D.H. Jonassen (Ed.), *Handbook of research for educational communications and technology* (pp. 1021-1043). The Association for Educational Communications and Technology.
18. Sadıkoğlu, A. (2017). *Zekâ ve akıl oyunları dersinin değerler eğitimindeki rolünün öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
19. Saygın O. & Saygın, E. (2017). *Resfebe resimli kelime oyunları*. Hayat Yayıncılık.

20. Sheehy, K. (2002). The effective use of symbols in teaching word recognition to children with severe learning difficulties: A comparison of word alone, integrated picture cueing and the handle technique. *International Journal of Disability, Development and Education*, 49(1), 47- 59.
21. Sipahi, B., Yurtkoru, E.S. & Çinko, M. (2008). *Sosyal bilimlerde SPSS'le veri analizi*. Beta Yayınları.
22. Şentürk Akkoyun, G. (2022). STEM yaklaşımının e-twinning projelerine etkileri. H. Özcan (Ed.). 2. *Uluslararası STEM Öğretmenler Konferansı Tam Metin Bildirileri Kitabı (ss.56-66)*. Pusula.
23. Tavşancıl, E. (2002). Tutumların ölçülmesi ve spss ile veri analizi. Nobel.
24. Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
25. Yurteri, E. & Mertol, H. (2018). Özel yetenekli öğrencilerin coğrafya derslerinde bir farklılaştırma örneği olarak resfebenin kullanımı. *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2(1), 46-57.

Subject Area
Sociology

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 105
PP: 4219-4232

Arrival
25 October 2022

Published
31 December 2022

Article ID Number
66592

Article Serial Number
15

Doi Number
<http://dx.doi.org/10.2922/8/sssj.66592>

How to Cite This Article
Erekmeççi, M. (2022).

“Küreselleşme Sürecinde
Kimlik Sorunları Üzerine
Sosyolojik Bir
Değerlendirme”
International Social
Sciences Studies Journal,
(e-ISSN:2587-1587)
Vol:8, Issue:105;
pp:4219-4232

Social Sciences Studies
Journal is licensed under
a Creative Commons
Attribution-
NonCommercial 4.0
International License.

Küreselleşme Sürecinde Kimlik Sorunları Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme

A Sociological Assessment on Identity Problems in the Globalization Process

Mert Erekmeççi¹

¹ Öğr. Gör. Dr., Batman Üniversitesi, Fen/Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Metodoloji Anabilim Dalı, Batman, Türkiye

ÖZET

20.yy'ın son çeyreğinden itibaren teknolojik, ekonomik, bilimsel ve enformatik alanda tedrici olarak yaşanan hızlı değişimler dünyada toplumsal yapıların tüm katmanlarına nüfuz ederek dünya çapında köklü değişimlere sebep olmuştur. “Küreselleşme” adı verilen bu süreç bir yandan sınırları belirsiz hale getirirken beri taraftan içinde geliştiği ekonomik ve siyasal yapıları, kültürel ve sosyal değerleri, bireysel algıları, kuralları adeta küresel bir ateşle yakıp küle çevirmiştir. Bu çalışmada ele alınan konu, küresel yangının ardında bıraktığı küllerden filizlenen yeni “kimliksiz” kimlik olgusudur. Toplumsal yapıların tamamında köklü değişimlere neden olan küreselleşme günümüzde birçok sorunun da odak noktasıdır. Küresel çapta yaşanan sorunlardan bir tanesi de “kimlik” sorunudur. Küreselleşme sürecinde ortaya çıkan yeni değerler, semboller ve düşünceler bireylerin kültürel ve zihinsel yapılarına hücum ederek onları değişime zorlamaktadır. İdeolojik açıdan küreselleşmenin bireylere dayattığı yeni yaşam tarzının belirsizliği, köksüzlüğü, değişkenliği ve hızı bireyleri içi her an her şeyle doldurulabilen ya da her an içi boşaltılabilen müphem bir kimlik anlayışı geliştirmeye itmektedir.

Çalışmada öncelikle küreselleşmenin tanımı ve boyutları ele alınmıştır. Daha sonra kimlik kavramı, kimlik çeşitleri ve kimlik değişimleri incelenmiştir. Bu çerçevede, kimlik algılarında değişime yol açan küresel etkilerin sonuçları zaman ve mekân özelinde tartışılmıştır. Çalışma kapsamında, küreselleşme sürecinde ortaya çıkan değerlerin kimlik yapılarını etkileyerek mevcut kimlikleri aşındırıp, parçalanmışlık, çoğulluk şeklinde gösteren “kimliksizlik” olgusuna odaklanılmıştır.

Çalışma kapsamında doküman inceleme tekniği kullanılarak konuyla ilgili çalışmalar analiz edilmiş olup, tartışmayı şekillendiren temel bulgular ortaya konarak yorumlanmıştır. Çalışmanın bulguları doğrultusunda, günümüzde yaşanan “kimliksizlik” probleminin küreselleşmeyle ortaya çıkan yeni değerlerle modern dönemin rasyonel, pozitivist kimlik kurgusunun çatışmasından kaynaklanan çoğulluk ve belirsizlikle tanımlanmış olduğuna dikkat çekilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Kimlik, Kimliksizlik, Zaman ve Mekân Sıkışması

ABSTRACT

Since the last quarter of the 20th century, rapid changes in the technological, economic, scientific and informatic fields have penetrated into the most capillary layers of social structures in the world, causing radical changes in social structures around the world. This process, called "globalization", while eliminating international borders, on the other hand, burned the economic, political, cultural and social values, perceptions and rules in which it developed into ashes with a global fire. The subject discussed in this study is the new phenomenon of "identityless" identity that sprouted from the ashes left behind by the global fire. Globalization, which has caused radical changes in the entire social structure, is the focus of many problems today. One of the problems experienced on a global scale is the problem of "identity". In the process of globalization, new values, symbols and thoughts emerging in the world attack the cultural and mental structures of individuals and force them to change. The uncertainty, rootlessness, volatility and speed of the new lifestyle imposed on individuals by the global ideology pushes individuals to develop an ambiguous sense of identity that can be filled with anything or emptied at any moment.

In the study, first of all, the phenomenon of globalization and the dimensions of globalization are discussed. Then the concept of identity, types of identity were examined and identity changes were examined. The consequences of global effects that lead to identity change are discussed in terms of time and space. Within the scope of the study, the focus is on the phenomenon of "non-identity", which manifests itself as fragmentation and plurality, by eroding existing identities by affecting the identity structures of the values that emerged in the globalization process.

Within the scope of the study, studies related to the subject were analyzed using the document analysis technique, and the basic data that shaped our discussion were revealed and interpreted objectively. In line with the data of the study, it has been pointed out that the identity problem of today's "identity" has developed on the basis of pluralism and uncertainty, shaped by the practices arising from the conflict of the new values emerging with globalization and the rational, positivist identity construction of the modern period.

Keywords: Globalization, Identity, Identity, Compression of Time and Space

1. GİRİŞ

Küreselleşme sürecinin içerdiği ekonomik, kültürel, siyasal ve sosyal değişimlere dayalı olarak dünya genelinde toplumsal yapılar büyük bir dönüşüm geçirmektedir. Küresel dönüşümlerden önemli derecede etkilenen toplumsal yapıların başında “kimlikler” gelmektedir. Bu çalışma, küreselleşme sürecinde kimliklerin maruz kaldığı etkiler ve bu etkilerin ortaya çıkardığı sonuçların sosyolojik bir bakışla analiz edilmesine odaklanmaktadır.

Küreselleşme, dünya çapında her türlü sınırı aşan, siyasetten ekonomiye, kültürden sosyal yaşama kadar toplumsal yaşamın tamamında yerleşik kuralları yıkarak yerlerine kendi kurallarını inşa eden dinamik bir süreçtir. Bu durum,

kimlik inşa süreçleri başta olmak üzere toplumsal yaşamın tamamında derinden hissedilmektedir. Toplumsal yaşama dair yerleşik değerler ve algıların çözülmeye başlamasıyla beraber ortaya çıkan karmaşa durumu bireyin kendini anlamlandırmak ve toplum içindeki konumunu belirlemek için kullandığı referansları işlevsizleştirerek bireylerde “kimlik” karmaşasına yol açmaktadır.

Toplumsal yaşamın temel yapı taşı olan kimlikler, psikolojik ve sosyal bileşenleri olan, dinamik inşa süreçleridir. Kimliğin psikolojik bileşeni olan bireysel kimlikler, insanın kendini nasıl tanımladığı başkalarıyla farklarını ortaya koyduğuna dair içsel bir yapılandırmadır. Kimliğin sosyal bileşeni ise toplumla ilgili kurguları içeren bölümdür. Bu kapsamda toplumsal kimlik, toplumun kurallarını, değerlerini, beklentilerini, hedeflerini içermektedir. Ancak bireysel ve toplumsal kimliğin her zaman birbirleriyle uyumlu olduğunu söylemek yanlıştır. Kimlikler arasındaki bu uyumsuzluk sadece bireysel düzeyde ortaya çıkamayabilir. Aynı zamanda farklı kültürel kimliklerin birbirlerini reddetme olasılığı her zaman vardır. Günümüzde içinde farklı kültürleri barındıran Yugoslavya, İspanya, İngiltere gibi ülkelerde yaşanan kimlik temelli gerilimler bu olasılığın gerçekleştiğinin somut örnekleridir.

Küreselleşme sürecinde içerinde değişimler gerçekleştiği bu nedenle küresel ölçekli bir kimlik sorununa dönüştüğü tartışılan kimlik, “modern kimlik” tir. Moderniteyle birlikte geleneksel yapıdan kopararak rasyonel, laik, akılcı ve hukuki bir temelde yeniden şekillendirilen modern kimlik, evrensel değerleri içerdiği, farklılıkları bir üst anlayışta bir araya getirdiği iddiasındadır. Bu iddianın arkasında ise bireylere yasalarla güvence altına alınan hak ve sorumluluklar vererek onların vatandaş bağı ile modern siyasete entegre edilmesi amacı yatmaktadır.

Kimliğin modern yorumunda iki temel özellik dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki, kimliğin farklılıklardan arındırılmış homojen içeriğidir. Modern kimliğin ikinci özelliği ise duyguları dışlayan, rasyonel, akılcı ve bireysel kurgusudur (Marshall, 1999: 45). Küreselleşmeyle ortaya çıkan yeni değerlerin modern kimlikle çatıştığı temel nokta modern kimliğin bu özelliğidir. Küresel değerlerle modern değerlerin etkileşime girmesiyle birlikte modern kimliğin bastırıldığı veya bastırmaya çalıştığı özerklik, farklılık, otantiklik, duygusallık gibi değerler modern kimlik anlayışından ayrılmaya başlamıştır. Bu bağlamda küreselleşme süreci bir anlamda kimlikli düzlemde yeni bir keşif sürecini başlatmıştır. Bu keşif sürecinde dünyada yeni kimlikli anlayışlar ortaya çıkarak çok kimliklilik gelişmiştir. Hem farklılık hem benzeşme sürecinin bir anlamda tahrir ettiği kültürel semboller üzerinde şekillenen çok kimlikli olgusu bu itibarla “melez kimlikler” tartışmalarıyla ilişkilendirilebilir. Kültürel bir anlamlar üzerinden şekillenen melez kimlik olgusu bulanıklaşan değerler sistemi içinde yapılan adeta bir kolaj çalışmasıdır. Bu anlayış, iç içe geçmiş kültürel değerleri, öteki olmayan yabancıyı, saflığı bozulmuş bizi temsil etmektedir. Küreselleşmeyle giderek artan farklılıkların bir aradalığına yapılan vurgunun güçlenmesi sadece saflığı bozulmuş, iç içe geçmiş melez kimlik yapılarının değil aynı zamanda ilişki kurulan kültürel değerlerle birlikte orijinal kültürün değerlerine sadık kalınarak üretilen bu anlamda kültürel geçişliliğe imkân veren “treli” kimlik anlayışlarının varlığına yönelik tartışmalar da kaynaklık etmektedir.

Küreselleşmeyle birlikte ortaya çıkan yeni anlayışlar temelinde yerel, etnik, dini kimlikler gibi modernitenin baskı altına aldığı diğer kimlikler kendi özgünlükleriyle tanınmak için siyasi bir mücadele içine girmiştir. Bu durum dünya siyaset sahnesinde kimlik siyaseti adı verilen yeni bir olguyu ortaya çıkarmıştır. Kimlik siyaseti, özelinde ilişkili olduğu kimliğin temsiline ve çıkarlarına öncelik verdiği için ortaya çıktığı toplumlar içinde çeşitli düzeylerde çatışmalara ve kimlik sorunlarına yol açmıştır (Göktolga, 2013: 123-124).

Ekonomik, siyasal, kültürel ve sosyal dönüşümlerin kimlik algıları üzerinde yarattığı dönüştürücü etkiler yanında günümüzde iletişim ve enformasyon alanında yaşanan gelişmelerin de kimlikli düzlemde yaşanan değişimlerde önemli yeri vardır. İletişim ve enformasyon teknolojilerinin eriştiği imkânlar dünyada sınırları ortadan bir iletişim ağını mümkün kılmıştır. Bireyler bu ağ üzerinden birbirleri ile bağlanarak kendileriyle birlikte çevrelerini de etkilemişlerdir. Bireylerin üzerinde yer aldığı iletişim ağlarının yoğun, akışkan ve kontrolsüz durumu bireylerin kendilerine ve çevrelerine dönük algılarını bozarak bireysel ve kolektif kimlik tasarımlarını tahrir ederek kimlikli olgusunun ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır.

Çalışmanın amacı, küreselleşmenin modern dönemde inşa edilmiş olan kimlikler üzerindeki etkilerini saptamaktır. Çalışmanın temel savı ise küreselleşme sürecinde ortaya çıkan yeni değerlerin bireylerin zaman ve mekân algılarını bozduğu, modern kimliği aşındırarak birbirinden bağımsız, birbirini tamamlamayan, köksüz çoğul kimlerin oluşmasına neden olarak temelde bir kimlikli durumuna yol açtığıdır. Çalışmada öncelikle küreselleşme kavramı çeşitli boyutlarıyla dikkate alınarak açıklanacaktır. Daha sonra kimlik kavramı açıklanarak kimlik türlerine değinilecektir. Modern ve postmodern kimlik tanımlamaları yapılarak küreselleşme sürecinde modern kimliğin içinde bulunduğu kriz tartışılacaktır. Bu tartışmayı takiben “kimlikli” olgusu zaman ve mekân sıkışması ile postmodern kimlik algısı çerçevesinde açıklanacaktır.

Çalışma, nitel bir çalışma olarak yapılandırılmıştır. Çalışmada yöntem olarak literatür taraması ve doküman analizi benimsenmiştir. Konu kapsamında ilgili kaynaklar analiz edilmiştir. Ortaya çıkan veriler objektiflik kriterlerine

uygun şekilde derlenmiş, ilgili kaynaklara atıfta bulunulmuştur. Konu kapsamında belirlenen temaların birbiri ile ilişkisi nesnellik ilkesi çerçevesinde kurularak yorumlanmıştır.

2. KÜRESELLEŞME KAVRAMI

Küreselleşme özellikle 20.yy'ın son çeyreğinden itibaren tüm dünyayı derinden etkileyen ekonomik, siyasi, kültürel ve sosyal dönüşümleri teknolojik ve ekonomik gelişmelerle ilişkili olarak açıklamak üzere kullanılan bir kavramdır. Bu kapsamda küreselleşme gelişen iletişim ve enformatik teknolojileri üzerinden dünya uluslarının ekonomik, siyasi, kültürel, çevresel, finansal olarak birbirleri ile bağlandığı bir ağ olarak anlaşılabilir.

Dünya toplumlarının küresel ağlar üzerinde geliştirdikleri ulus üstü ilişkiler beraberinde IMF, WTO, UN gibi ulus üstü örgütleri ve BP, ExxonMobile gibi çok uluslu şirketleri ortaya çıkarmıştır. Ulus üstü bu oluşumlar zamanla ulus devletlerin egemenliklerini sınırlandırmış, sermayenin önündeki sınırları kaldırmış, toplumlar arası bağımlılık ilişkilerini geliştirmiş ve yerelliğin kapılarını küresel akımlara açmıştır. Bu durum toplumsal yaşamın yeni değerlere göre düzenlenmesine yönelik “dünya toplumu” gibi yeni sosyolojik bakış açılarını ortaya çıkarmıştır (Giddens, 2010: 21).

Dünyanın adeta “küresel bir köye” (McLuhan, 1962: 31) dönüştüğü yirminci yüzyılın sonlarında modern kapitalist sistemin içinde bulunduğu krizle birlikte dünya çapında mal ve hizmetlerin tedarikinde ve dağıtımında yaşanan hızlanma, kültürler arasında artan etkileşim ve finans sisteminde karşılıklı ilişkilerin gelişmesi küreselleşmenin bir süreç olarak dikkat çekmesine yol açtı (Atasoy, 2005: 136). Küreselleşmeyi, moderniteyle birlikte ortaya çıkan yeni değer, inanç, kurum ve örgütlere bir tepki ya da iletişim ve enformatik teknolojilerinde ortaya çıkan yeniliklerin toplumsal yapı üzerinde meydana getirdiği dönüşümler olarak tanımlamak doğru olsa da bu yaklaşım, küreselleşme sürecini 20.yy'ın başlarından itibaren günümüze kadar geçen bir zaman dilimi ile sınırladığı için eksik bir kabul olacaktır. Çünkü küreselleşmenin izlerini 15.yy'dan itibaren coğrafi keşifler sonrası Batı'nın dünyanın geri kalanıyla artan temasıyla başlayan 16.yy'dan sonra ise sömürgeciliğin kurumsallaşmasıyla devam eden süreçte bulmak mümkündür. Bu durum küreselleşmenin tarihi derinliği olan bir olgu olduğuna işaret etmektedir.

Küreselleşmenin coğrafi, ticari ve sömürgeleşme temelli olarak belirginleşmeye başladığı 16.yy'dan itibaren günümüzü de kapsayan süreçte iki temel tarihi evreden geçtiği söylenebilir (Yılmaz, 2004: 35). 19. yy'dan başlayarak I. Dünya Savaşı'na kadar devam eden “birinci evrede” teknolojik gelişmeleri sınai, askeri ve ulaşım alanlarına başarıyla uygulayan, serbest ticaret rejimine geçerek dünyada ticaret yarışı başlatan İngiltere başat aktördür. Küreselleşmenin “ikinci evresi” ise I. Dünya Savaşı'ndan başlayarak günümüzde de devam eden süreçtir. Dönemin en belirgin özelliği, teknolojik gelişmelerin endüstri ve iletişim alanlarına yoğun şekilde uygulanmasıdır. Bu dönemde Teknolojik girdilerin endüstriyel alanda uygulanmasıyla sermayenin artan karlılık oranları ve iletişim alanında ortaya çıkan gelişmelerle birlikte dünyanın ekonomik, siyasi, kültürel ve sosyal alanlarda yakınlaşması dikkat çeken gelişmelerdir (Yılmaz, 2004: 35-37). Küreselleşmenin ortaya çıkışının tarihsel arka planı olması ve kapitalist sistemin gelişim aşamalarına paralel olarak farklı görünüm kazanması, küreselleşmenin modern bir süreç olmaktan çok kapitalist gelişimin yeni bir evresi olarak da nitelendirilmesine imkân vermektedir (Hutchinson, 2008: 82-83).

Küreselleşmenin dünyayı küçülttüğü, birbirine yakınlaştırdığı ve ortaya çıkan yeni değerler üzerinden bir bütünleşme sağladığı anlayışıyla ilintili olarak; (Giddens, 2000: 3). Küreselleşen dünyada sermayenin ulusal ve uluslararası alanda geçmişle kıyaslandığından çok daha serbest ve geniş bir hareket alanına kavuştuğu söylenebilir. Sermayenin herhangi bir engel veya baskıyla karşılaşmadan uluslararası alanda rahat hareket etmesi neoliberal ekonomik ideolojilerle birleşince çok uluslu ya da ulus ötesi şirketler, dünya çapında siyasi aktörlere dönüşerek ulus devletler üzerinde baskı kurabilecek onların siyasi ve ekonomik süreçlerine müdahale edebilecek güce erişmiştir. Bu süreçte ekonomik açıdan güçlü, siyasi açıdan baskın olan ülkelerin kültürel açıdan da kendilerinden zayıf ülkeleri baskı altına alarak aralarında bir tahakküm ilişkisinin gelişmesi dikkat çekicidir (Selçuk, 2011: 192). Bauman da bu noktada, benzer şekilde, küreselleşmenin güçlü emperyalist devletlerin çıkarlarına hizmet eden, tek taraflı olarak toplumları türdeşleştirerek ayırmaştıran bir süreç olduğu görüşünü ifade etmiştir (Bauman, 2006: 8-9). Giddens da bu anlayışı destekleyecek şekilde, hâkim kültürlerin Batı dışı toplumları etkisi altına onları kendine benzetmek üzere baskı altına aldığı ifade etmektedir (Giddens, 2010: 62-63). Bu kapsamda bugün dünya üzerinde siyasi ve ekonomik açıdan hâkim gücün Amerika olduğu göz önüne alınırsa küreselleşme “Amerikanlaşma” olarak nitelenebilir. Ancak burada “Amerikanlaşma” kavramının kullanılmasına dikkat edilmelidir. Amerikanlaşma, kullanımına göre kültürel ırkçılığı, kültürel benzeşmeyi ya da kültürel değişimi ifade edebilir. Kavramın algılanış şekli kullanımına göre değişkenlik gösterebilse de “Amerikanlaşma” olarak ifade edilen sürecin merkezinde kitle iletişim araçlarının olduğu ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin dünyada zaman ve mekân sıkışması olduğu açıktır. Giddens küresel ölçekte yaşanan bu durumu modernizmin doğal bir

uzantısı olarak kabul ederek, modernliğin doğal olarak küreselleştirici olduğunu belirtmektedir (Giddens, 2010a: 35).

Küreselleşme hususunda Robertson ise küreselleşmenin modern yapılar üzerinde meydana getirdiği etkilere dikkat çeker. Robertson'a göre küresel etkiler nedeniyle dünya siyasal sistemi ulus devletler arası ilişkiler sistemine dönüşmekte, kapitalist dünya ekonomisi oluşmakta, askeri dünya düzeni kurulurken uluslar arası işbölümü sanayinin yeni yüzü olmaktadır (Robertson, 1999: 229-231). Harvey, küreselleşmeyle birlikte ortaya çıkan değişimlerin dünya toplumları üzerindeki etkilerini "zaman ve mekân" sıkışması olarak tanımlamaktadır. Harvey, burada gelişen teknolojik imkânların birim zamanda yapılan işin veya kat edilen mesafenin önemli oranda arttığını buna karşılık olarak bu edimler için harcanan zamanın önemli oranda kısaldığını ifade etmektedir (Harvey, 2012: 271-272). Ancak Harvey'in zaman ve mekân sıkışması olarak tanımladığı hayatın akış hızının artması bireylerin kendileriyle ve çevreleriyle olan ilişkilerini sınırlandırmış, anlaşılır olmasını güçleştirmiştir. Morley ve Robins bu durumu "anlık ve derinliği olmayan bir dünyanın" ortaya çıkması olarak tanımlamaktadır. Bireyler artık bu noktada hızla akan, sınırları belli olmayan, muğlak, mekânsız bir düzlemde yaşadıkları anda sıkışmışlardır (Morley ve Robins, 2011: 175).

Küreselleşmeyle birlikte sınırların aşılması bireyler, kültürler ve uluslararasıdaki temasın yoğunlaşması, mekânın silikleşmesi, dünya genelinde küresel olanla yerel olanın bir arada olmasını mümkün kılmıştır. Bu durum, sosyal bilimlerde küresel ve yerelin etkileşiminden doğan yeni kültürel süreçlerin oluşumuna yönelik, "küyerelleşme" gibi yeni tartışmalara kaynaklık etmiştir (Robertson, 1995: 28). Bu yeni tartışmaların özünde yerel ve küresel olanın birlikteliği diyalektik bir süreç olarak işlemekte ve birbirlerini dönüştürdüğü yatmaktadır. (Özyurt, 2012: 263). Küreselin ve yerelin etkileşimi çok boyutlu bir süreçtir. Bu süreç içinde kimlik, uluslar, uluslararası kurum ve örgütler, kültürler, ekonomi, ekoloji, sivil toplum, siyaset gibi toplumsal yapıyı oluşturan birçok öğeyi barındırır (Ritzer ve Stepnisky, 2013: 228). Küreselleşme sürecinde sayısız değişkenin aynı anda etkileşim içinde bulunuyor olması, küreselleşmeyi sonucu belli olmayan bir toplama işlemine dönüştürmüştür. Bu işlemde toplam toplama yapana göre değişmekte ama toplamın toplamdaki her bir öğeyi etkileme gücü değişmemektedir.

Küreselleşme sürecinin öngörülemezlik durumu toplumları çeşitli risklere açık hale getirmektedir. Bireylerin ve toplumların küreselleşme sürecinde karşılaştıkları risklerden diğeri de küreselleşmenin bireylerin dünyayı algılama biçimlerini değiştirirken aynı zamanda algılanan özneyi de değiştirmesidir (Giddens, 2005: 51). Algılayan özne ile algılanan nesnenin birlikte değişimi bireyin hakkında karar verebileceği, uzlaşabileceği veya tanımlayarak bağ kurabileceği bir düzlemi imkânsızlaştırmaktadır. Bireylerin riskler ve belirsizlikler içeren mevcut toplumsal yapı ile bağları çözülmekte, çok kimlikli anlayışlar gelişmektedir. Aynı zamanda bu sürece tepki olarak alt kimlikler (etnik, dini, vb.) güçlenmektedir. Bu noktada küreselleşmeyle ortaya çıkan dönüşümlerin mevcut kimlikleri aşındıran etkileri olduğu söylenebilir. Küreselleşmenin toplumsal yapı üzerinde özelde de kimlikler üzerindeki etkilerini analiz edebilmek için küreselleşmeyi oluşturan boyutların anlaşılması işlevsel olacaktır.

2.1. Küreselleşmenin Boyutları

Küreselleşme tarihi derinliği olan ve toplumsal yapıyla ilişkili pek çok unsurun birbirleriyle etkileşiminden doğan ideolojik bir olgudur. Bu çerçevede küreselleşmeyi biçimlendiren teknolojik, ekonomik, sosyo kültürel ve siyasal olmak üzere dört farklı boyuttan söz edilebilir.

2.1.1. Teknolojik Boyut

Tarihsel süreç içinde teknolojik alanda ortaya çıkan yenilikler toplumsal yapıyı etkileyen bir dizi sürecin tetikleyicisi ve sürdürücüsü olmuştur. Özellikle 1980'li yıllardan itibaren iletişim ve enformasyon teknolojilerinde ortaya çıkan yenilikler, dünyada zaman ve mekân kavramlarının yeniden yorumlanmasına dair tartışmaları gündeme getirmiştir. Aynı zamanda finans sektörü başta olmak üzere ekonomi, siyaset ve kültür de teknolojik girdilerden önemli oranda etkilenmiştir. Endüstri alanında uygulama alanı bulan gelişmiş otomasyon teknolojileri ve akıllı yazılım temelli gelişmeler iş organizasyonlarında ve üretim biçimleri üzerinde kapsamlı değişimler yaratmıştır. Değişimle birlikte ortaya çıkan yeni üretim ve büyüme modelinde ileri teknoloji uygulamaları, bilgi üretimine yatırımların artması, nitelikli iş gücü ve esnek üretim modelleri merkezi bir konumdadır.

Teknolojik gelişmelerin yatırım ve üretim alanına yoğun şekilde uygulanmasıyla birlikte iş organizasyonlarının, pazarlama biçimlerinin ve üretim anlayışlarının dünya çapında ortaya çıkan yeni değerlere göre yeniden organize edilmesi istihdamın ve tüketimin de yapısını değiştirmiştir. Esnek, bilgisayar kontrollü otomatik üretim biçimlerinin endüstride yaygın kullanım alanı bulması ekonomik anlamda verimlilikte ve karlılıkta önemli oranda artış sağlamış olsa da başta istihdam sorunları olmak üzere yeni birçok soruna kaynaklık etmiştir.

2.1.2. Ekonomik Boyut

Küreselleşmenin ekonomik boyutu teknolojik gelişmelerin etkisiyle üretim ve ticaret biçimlerinde meydana gelen değişmelerle birlikte dünya ekonomik sisteminin tek pazar ekonomisine doğru evrilmesiyle ilişkili olarak ele alınabilir (Karluk, 1996: 209-2011). Dünyada ekonomik ilişkilerin tek pazar anlayışına uygun olarak yeniden yapılanma sürecinde dünya ulusları arasında ekonomik ilişkilerinin giderek yoğunlaştığı, ülkelerin birbirine giderek daha fazla yakınlaştığı ve aralarındaki bağımlılık ilişkilerinin yoğunlaştığı görülmektedir (Aktan, 2002: 2). Bu noktada küreselleşmenin ekonomik arka planını oluşturan neo liberalizmin yapılanma ölçeği olan kentlerin ayrı bir önem kazandığını söylemek yanlış olmaz. Küreselleşmenin temel aktörü haline gelen kentler, yeni üretim tekniklerinin uygulandığı, uzmanlaşmanın arttığı, gelir dağılımdaki adaletsizliğin derinleştiği, emeğin güvencesizleştiği ve değersizleştiği, yoksulluğun mekânda kamufle edildiği, yabancılaştırmanın, aidiyetsizliğin ve bireciliğin meşrulaştığı alanlar olarak dikkat çekmektedir.

Ekonomiyi oluşturan eko sistemin tüm unsurlarının küreselleşme sürecinde kazandığı yeni biçimde uluslararası şirketlerin işlevi dikkat çekicidir. Bu şirketler sermaye hareketleriyle, yeni üretim ideolojilerini dünyaya yayılmasına aracılık etmeleriyle, ulus devletlerin siyasi ve ekonomik egemenlik alanlarını daraltabilecek bir güce erişmeleriyle sadece küresel değişimlerden ekilen bir aktör olmaktan çıkarak küresel değişimi yönlendiren, hızlandıran ve biçimlendiren bir konuma gelmişlerdir.

Ulus ötesi şirketlerin dünya pazarında aynı anda faaliyet göstermeleri, küresel rekabeti şiddetlendirmiştir. Küresel rekabetin hızı ve yoğunluğu dünya piyasalarını zaman ve mekân açısından daraltmıştır. Bu durum, ulus ötesi veya çok uluslu şirketlerin sermaye yapısının dağılık mimarisi ile birleşince merkezsiz ya da çok merkezli şirket oluşumları gündeme gelmiştir (Marley ve Robins, 2011: 153). Sermayenin daha rahat ve hızlı yer değiştirebilmesine olanak tanıyan bu durum sermayeye yatırım kolaylıkları sağlamakla birlikte sermayenin kontrol edilemez, ön görülemez ve sadece kazanca endeksli hareketleri emek piyasası ve ulus devletlerin ekonomi politikaları üzerinde ciddi riskler ve belirsizlikler oluşturmuştur (Özyurt, 2012: 64-65). Çok uluslu ya da ulus üstü şirketlerin çıkarlarını korumak ve neoliberal ekonominin ideolojik alt yapısını yamak amacıyla kurulmuş olan IMF (Uluslararası Para Fonu), WTO (Dünya Ticaret Örgütü) gibi uluslararası örgütlerde çok uluslu şirketleri ekonomik, siyasi ve ticari anlamda destekleyerek küresel-neoliberal politikaların dünya üzerinde egemen olmasına katkı sağlamaktadır (Aktan, 2002: 2-3).

2.1.3. Siyasal Boyut

Küreselleşmenin siyasal boyutu, dünya üzerindeki siyasi ilişkilerin genişleyerek tüm devletleri içine alması ve siyasi ilişkilerin bölgesel ve uluslararası örgütlerinde katılımıyla yeniden düzenlenmesi olarak tanımlanabilir (Keyman, 2000: 23-24). Modern dönemin temel siyasi birimleri ulus devletlerdir. Ulus devletler, ulusal kimlik, ortak aidiyetler ve çıkarlar temelinde birbirine bağlanmış bireylerden oluşan siyasi oluşumlardır (İçduygu, 1995: 118). Ulus devletlerin küreselleşmeyle ortaya çıkan yeni sorunları çözüme ya da yeni ihtiyaçları karşılamada yetersiz kalmaları beraberinde ulusların uluslararası ölçekte siyasi örgüt ve organizasyonlarla işbirlikleri geliştirerek egemenliklerini korumaya dönük yeni çözümler geliştirdiklerine işaret etmektedir. Bu kapsamda ulus devletlerin işlevlerinde ortaya çıkan farklılaşma ve bazı alanlarda yaşadıkları egemenlik kaybı, ulus devletin ve ulus devleti meşruiyetine dayanak olan kavramların sorgulanmasıyla sonuçlanmıştır. Bu kapsamda devlet, vatandaş, toplum ve birey anlayışları insan hakları, evrensel ilkeler, özgürlük, demokrasi kavramları ışığında yeniden ele alınmıştır. Devletin yetki alanlarının kısıtlanması, yerel yönetimlerin güçlenmesi, yönetimin şeffaf ve denetlenebilir olarak yapılandırılması, demokrasinin tüm topluma işlevselliğinin artırılması gibi anlayışlar bu süreçte biçimlenmiştir (Aktel, 2001: 199-200).

Küreselleşmeyle birlikte evrensel değerlerin uluslararası ilişkilerin yürütülmesinde odak noktası haline gelmesiyle birlikte hukuk ve insan haklarına ilişkin değerler ulus üstü kurumların güvencesinde takip edilen uluslararası hukuk açısından zorlayıcı baskı mekanizmalarına işlerlik kazandıran unsurlar olmuştur. Bu mekanizmalar ulus devletlerin iç işlerini küresel sistem içindeki hegemonik aktörlerin müdahalesine açık hale getirmiştir (Özyurt, 2012: 69-71). Bu durum devletlerin egemenliklerinin iç ve dış sınırlarını aynı anda belirsizleştirdiği için toplumsal yapı içinde değer ve anlam kaybına yol açarak toplumsal yapının bireye güven vermeyen muğlak bir görünüm kazanmasına neden olmaktadır (Falk, 2005: 65-66). Bu bağlamda küreselleşen dünyada siyasal alanda ortaya çıkan sorunların ulus devlet ve küresel çıkar odakları arasındaki çatışmalardan kaynaklandığı söylenebilir.

2.1.4. Sosyo Kültürel Boyut

Kültür insanların tarih boyunca toplumsal yaşam içinde ürettikleri maddi ve manevi değerlerin bütünüdür. Kültür, insanların ve toplumların yaşam deneyimleri içinde şekillenen, tarihsel bir arka planı olan dinamik, birikimli bir süreçtir. Toplumların yaşam deneyimleri farklılaştıkça ürettikleri kültürde farklılaşmaktadır.

Küreselleşme sürecinde kültüre ilişkin farklı tanımlamalar yapılabilir olsa da kültürün, küreselleşme sürecinde iletişim teknolojileri ve medya kanalları üzerinden yayılan değerlerin karşılıklı etkileşimi sonucu ortaya çıkan ulus üstü değerleri kapsayacak şekilde ifade edilmesi genel kabul gören bir yaklaşımdır (Tomlinson, 2001: 37-38).

Küreselleşme sürecinde toplumların birbirleriyle kurdukları etkileşimin yoğunlaşması, toplumların tüketim alışkanlıkları, giyim şekilleri, düşünme biçimleri gibi temel sosyal alanlarda birbirlerine benzemeler tutum ve alışkanlıklar geliştirmelerine neden olmuştur. Ancak bu benzeşme beraberinde yerel olanla küresel olan arasında çatışmaların gelişmesine zemin hazırlamıştır (Huntington, 1996).

Kültürlerin benzeşmesi ya da homojenleşmesinin küresel sistem içindeki diğer bir yüzü ise kültürün ticarileşmesidir. Kültürel emperyalizm olarak da adlandırabileceğimiz bu süreçte insanların tüketim, eğlence, zevk ve alışkanlıkları küresel sistem içinde ekonomik ve siyasi açıdan güçlü, egemen ülkenin kültürüne benzemektedir. Ritzer bu durumu toplumların “McDonaldaylaştırılması” olarak adlandırırken sürecin arka planında küresel sermayenin kâr marjını artırmayı hedefleyen stratejik, ekonomik düşüncelerin olduğunu ifade eder (Ritzer, 2010: 102). Fukuyama da Batılı değerlerin, özünde Amerikan değerlerinin, dünya kültürüne hâkim olmasını, serbest piyasa anlayışının dünya ekonomik sistemine yayılması olarak değerlendirir (akt Sterger, 2013: 105). Ancak toplumların McDonaldaylaştırılması toplumların kültürlerine yönelik ekonomik ya da ticari bir eylem, durum değildir. Bu süreç aynı zamanda modern dünya merkezli toplumsal, kültürel, sosyal ve bireysel hedefleri olan bir tasarımdır. Toplumların verimlilik, akılcılık, hesaplanabilirlik, öngörülebilirlik ve denetlenebilirlik paradigmaları temelinde organizasyonunu içermektedir (Ritzer, 1998: 152). Toplumsal yapının tamamının dönüşümünü hedefleyen bu anlayışın aynı zamanda öznenin de dönüştürülmesini içerdiği açıktır. Robertson, küreselleşmenin kültür boyutunda tek tipleşmenin ya da kültürel asimilasyonun tek seçenek olmadığını ifade etmiştir. Robertson’a göre küresel kültürle etkileşime giren yerel kültürler küresel değerlerden etkilenecek yok olmadan yeni kültürel biçimler oluşturabilmektedirler (Robertson, 1999: 106).

Küreselleşme sürecinde kültürlerin birbirleri ile etkileşimin arttığı açıktır. Küresel ölçekte kültürler arasında yoğunlaşan etkileşimler yerel kültürlerle kendilerini özgünlükleriyle ifade edebilecekleri çeşitli imkânlar yaratmıştır. Yerel kültürler için ilk bakışta avantajlı gibi görünen bu durum, aynı zamanda egemen kültüre de diğer kültürleri baskı altına alabilecek alternatif kanallar açtığı için toplumsal yapılar içindeki kültürel çatışmaları derinleştirmiştir (Short ve Kim, 1999: 77). Benzeşme ve farklılaşmanın aynı anda yaşandığı bu süreç küresel ölçekte bir kimlik sorununu ortaya çıkardığı gibi kültürel çatışmalar temelinde kimlik siyasetinin gelişmesine ve mikro milliyetçiliklerin canlanmasına neden olarak mevcut kimlik temelli sorunları derinleştirmiştir (Appadurai, 1996: 37-39).

2.2. Küreselleşmenin Sonuçları

Küreselleşme dünyada insan ve toplumları çok yönlü olarak değişime uğratan süreçtir. Bu sürecin içinde yer alan taraflar küresel değişimden etkilendikleri gibi küreselleşme adı verilen ideolojinin gelişimini etkilemektedir. Küreselleşmeyle ortaya çıkan yeni değer ve olguların dünya toplumsal sistemine olumlu ve olumsuz etkileri olduğu açıktır. Bu kapsamda, yeni iş sahalarının açılmasını, istihdamın imkânlarının genişlemesini, gelişen iletişim olanaklarını, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere yönelik sermaye akışının artmasını, eğitim olanaklarının genişlemesini, ülkeler arasında artan işbirlikleri ve etkileşimin dünya barışına katkı sağlamasını küreselleşmenin olumlu etkileri olarak söylenebilir. Küreselleşmenin olumsuz sonuçları olarak ise, çok uluslu şirketlerin küresel pazar egemenliği neticesinde yeni bir sömürü düzeninin oluşmasını, artan rekabet ve eşitsiz istihdamın emeğin ucuzlaşmasına, gelir dağılımında adaletsizliklere yol açmasını, artan işsizlik oranları yanında artan güvencesiz çalışma koşullarını, zengin ve güçlü devletlerin küresel dönüşümden daha fazla yararlanmalarını, sermayenin serbestliği ve kontrolsüzlüğünün yarattığı risklerin ve finansal krizlerin dünya piyasalarını etkilemesini, kültürel emperyalizmin dünya kültürlerini aşındırmasını saymak mümkündür.

3. BİR KAVRAM OLARAK KİMLİK

İnsana özgü bir kavram olarak kimlik, bireyin kendini tanıması ve tanıtmayı ile ilgilidir. Bireyin kim olduğuna dair algılarının bütünü ve “ben kimim” sorusuna verdiği cevabın içeriğidir (Aydoğdu, 2004: 117). Kimlik, bireyin kendine dönük algılarını içeren içsel bir süreç olduğu kadar bireyin çevresinden elde ettiği bilgileri yorumlamasıyla

oluşturduğu referansların işlenmesine dayanan çok boyutlu bir inşadır. Bu kapsamda kimlik, “toplumsal ve bireysel kategorileri içine alan anlamlı ve dinamik öğeleri içeren karmaşık bir örüntüdür.” (Erekmekçi, 2020: 17). Maalouf’a göre kimlik, bireyi kimseye benzemez yapan birçok öğeden oluşan yapıdır. Kimlikleri oluşturan öğeler her bir bireyde aynı olmasına karşın bu öğeler her bir bireyde farklı tonlarda bir araya gelmektedir (Maalouf, 2008: 9).

Kimliğin ne olduğuna, nasıl oluştuğuna ilişkin akademik çalışmalar ve tartışmalar 20.yy’ın başında modernitenin ortaya çıkışıyla birlikte yoğunluk kazanmıştır. Bu kapsamda kimliğin oluşumuna ilişkin biri öznelci diğer, nesnelci olmak üzere iki temel yaklaşım gelişmiştir. “Öznelci yaklaşımda” kimlik oluşumuna yönelik açıklamalarda psikolojik yön baskındır. Kimlik edinim sürecinde bireyin içsel yapısına vurgu yapılarak kimliğin görece sabit bir yapı olarak açıklanması dair hâkim bir anlayış söz konusudur (Aydoğdu, 2004: 118). Kimliğin açıklanmasına yönelik diğer bir yaklaşım ise “nesnelci” yaklaşımdır. Bu yaklaşımda, kimlik içsel dinamiklerle birlikte dışsal dinamiklerin karşılıklı etkileşimi sonucu ortaya çıkan nispeten tutarlı bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Aydoğdu, 2004: 119). Günümüzde kimliğin oluşuma dair genel kabul gören yaklaşımın ağırlıklı olarak nesnelci yaklaşım olduğunu söylenebilir. Kimliğin nesnelci yorumuna göre kimlikler kim olduğumuza ilişkin algılarımızın yanı sıra cinsiyetimiz, içinde yaşadığımız çevre, kültür, ulus gibi değişkenlerin etkileşimiyle şekillenmektedir.

Kimliğin ne olduğuna dair yapılan açıklamalar incelendiğinde kimliğin aslında bir anlam inşa faaliyeti olduğu ortaya çıkmaktadır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta bireyin kendi için anlamlı olanı inşa ederken bu kapsam dışında kalanları da tanımlamış olmasıdır. Bu nedenle farklılıklar ve farklı olanın tanımlanması kimlik üretiminin kritik bir parçasıdır (Connolly, 1991: 24). Kimlik inşasının zorunlu olarak ötekini yaratması kimliğin kapsayıcı, birleştirici bir özelliğinin yanında dışlayıcı, ayırmaştırıcı bir özelliğinin de olduğunu ortaya koymaktadır.

Modern dönemde ortaya çıkan ulus devletler; akıcılığı, rasyonaliteyi, türdeşliği temel alan modern kimlik anlayışının yasal düzenlemelerle desteklenmiş hali olan vatandaşlık anlayışıyla desteklenen ulusal kimlikler üzerinde şekillenmiştir. Bu kurgu toplumsal yapı içinde olabildiğince türdeş, olabildiğinde farklılıkları bastıran modern sosyal mühendislik projelerinin bir sonucudur. Farklılıkların ortadan kaldırılması ve olabildiğinde türdeş toplum yaratma hedefi ile tasarlanan modern dönemin ulusal kimlikleri toplum içinde mevcut olan farklılıklar için bir baskı aracı olmuştur. Bu durum, kendini, kendi özgünlükleri çerçevesinde ifade etmek isteyen ya da hâkim kültür içinde erimek istemeye diğer kimlikler tarafından tehdit olarak algılanarak ulusal kimlik anlayışına karşı tepkiler geliştirmiştir. Bu tepkiler küreselleşmeyle birlikte artış eğilimi göstermiştir. Küreselleşmenin modern değerleri ve yapıları aşındıran, türdeşlik yerine farklılıkların bir aradalığını öneren ideolojisi ulusal kimlikler içinde eritilmek istenen öteki kimliğinin “modern biz” den kopuşunu hızlandırmıştır (Keyman, 2000a: 27).

Küreselleşme sürecinde toplumsal yapılar içindeki farklılıkların yüceltilmesiyle birlikte kimliklerin kendi meşruiyetlerini ve güvenliklerini sağlamak için ürettikleri pratikler, ötekinin bastırılmasına dair fikir, politika ve eylemleri içermektedir. Bu anlayışa dayalı olarak harekete geçen gruplar, dünyada kimlik temelli çatışmaları, siyasal istikrarsızlıkları ve toplumsal gerilimleri beslemektedir. Küresel ölçekte yaşanan bu istikrarsızlıklar ve gerilimler kimlik sorunu olarak anlaşılabilir. Günümüz dünyasında kimliğin bir soru olarak ortaya çıkmasında modernizm, postmodernizm, yenedünya düzeni gibi yaklaşım veya modellerin gelişimi ile ortaya çıkan değişimlerin etkili olduğu söylenebilir (Aydoğdu, 2004: 129).

Tanımak, tanınmak ve tanımlamak bir kimliğin varoluşsal özellikleridir. Bu varoluşun dışı vurumu bireylerin ve toplumların çevreleriyle etkileşimlerinden doğan deneyimlere göre şekillenir. Toplumlar geliştikçe ve karmaşılaştıkça elde edilen deneyimler de değiştiği için kimliğin anlamı ve ona yüklenen değerler de değişir. Geleneksel dönemde kimlik, içinde yaşanan aile, soy, ırk, cemaat, grup gibi topluluklarla özdeş olarak algılanırken modernizmle birlikte kimliğin öznesi bireyin kendisi olmuştur. Modern yaşamın karmaşık iş ve sosyal yaşam örüntüleri içinde aynı zaman dilimi içinde farklı statülerde bulunması gereken modern birey bu soruna çoklu kimlikler üreterek tepki vermiştir. Modern yaşam, kimliklere çoklu ve akışkan bir görünüm kazandırmıştır (Möngü, 2013: 33). Kamusal alanda çoklu kimliklerin ve farklılıkların kimliksel düzlemde görünürlüklerini arttıran küresel kültür, toplumsal yaşantının farklı alanlarında kimlikleri dağıtmakta, farklılaştırmakta ve çakıştırmaktadır (Laclau, 2012: 11). Toplumda kimliksel düzeyde yaşanan etkileşimle yeni kimlik anlayışlarının yanı sıra yeni değerlere göre organize edilmiş kimlikler arası etkileşim düzeyleri de ortaya çıkmaktadır. Toplumda kimliklerin kendi özgünlükleriyle temsil edilmesine dayanan mücadeleleri içeren kimlik siyaseti, kimliksel etkileşim sürecinde ortaya çıkan yeni bir siyasi hareket biçimi olarak dikkat çekmektedir. Toplumda kimliksel hak mücadelesi şeklinde ortaya çıkan yeni tip sosyal hareketler modern dönemde yaşanan kimlik sorunlarının aynı zamanda siyasi bir boyut kazandığına da işaret eden bir göstergedir. Modern dönemin kimlik sorunu olarak formüle edilen bu olgu, modernitenin kimlikleri homojenize edip bir üst kimlikte birleştirme anlayışı karşısında toplumsal grupların kendine

özgü kimlikleri ile tanınma ve grup aidiyetleri temelinde bir arada kalma iradelerinin siyasi eyleme dönüşmüş halidir.

Günümüzde yaşanan zaman ve mekân sıkışması, sınırların aşınması, kimlik siyasetinin yaygınlaşması, küresel değişimle birlikte toplumlar ve bireylerin geleceklere yönelik belirsizlik, güvensizlik ve risk algısının güçlenmesi küresel düzeyde ortaya çıkan kimlik sorununun temel öğeleridir.

3.1. Bir Aidiyet Biçimi Olarak Bireysel ve Kolektif Kimlikler

Kimlikler insan varoluşunun bireysel ve toplumsal düzlemde ayrılmaz bir parçasıdır. Bireylerin kendilerini tanımlama biçimleri olarak öznel ve benzersiz olsalar da toplumsal yaşamın ürünleri olmaları itibariyle kolektif ilişkileri içerdikleri için aynı zamanda türdeş, homojen bir görünümüleri vardır.

3.1.1. Bireysel Kimlik

Bireysel kimlik bireyin kendine dönük algılarından oluşan bir farkındalık biçimidir. Temeli bireylerin kendi öz kişiliği hakkında sahip oldukları zihinsel temsilleri kapsayan “benlik” algısına dayanır (Bilgin, 1994: 224). Bireysel kimlik, bireyin sahip olduğu farklı kimliklerle iç içe olan katmanlı bir yapıdır. Toplumu, çevremizi, ilişki kurduğumuz diğerlerini nasıl anladığımızı ve “öteki” ile farklarımızı nasıl tanımladığımızı içerir. Bireyin kimliksele düzeyde içselleştirdiği bu referansların şekillenmesinde bireyin dinsel, ırksal, etnik, milli gruplarla olan bağları ön plandadır (Larrin, 1995: 212). Bu kapsamda bireysel kimlikler, dışa vurum olarak kişisel tercihleri yansıtan tutumlar olarak algılansa da oluşumları itibariyle toplumsal temelli yapılar oldukları gözden kaçmamalıdır (Johnson, Lorana ve Gusfriend, 1999: 143-144).

3.1.2. Kolektif Kimlik

Kimliğin toplumsal boyutu olan kolektif kimlik, bireyin bir toplumsal gruba kendini özdeşleştirilmesiyle oluşur. Ancak kolektif kimlik bireysel ilişkilerin ve anlamların ötesinde bir kolektif yapının diğer kolektif yapılarla komüniter ilişkisi bağlamında ortaya çıkar. Bu nedenle kolektif kimlikler durumsal olmayıp bir süreci yansıtmaktadır (Bilgin, 1994: 53). Kolektif kimlikler içerdikleri aidiyet bağının niteliğine göre dinsel, etnik veya ulusal karakterli olabilirler. Kolektif yapılar, tarihsel süreklilik içinde toplumsal grubun anılarını, değerlerini, inanç ve sembollerini kapsayan oluşumlardır. Kolektif kimliklerin biçimlenme sürecinde her bir grubun yaşam deneyimlerinin biricikliği düşünüldüğünde kolektif kimliklerin farklılıklar temelinde inşa edilmiş oldukları söylenebilir (Karaduman, 2010: 2888). Laclau da benzer şekilde kolektif kimliklerin farklılık temelli inşasının kimliklerin özgünlüğü ve tanınabilir olması açısından bir zorunluluk olduğunu ifade etmiştir (Laclau, 2000). Kimlik temsillerinin yaratılmasında ortaya çıkan bu zorunluluk zaman içinde grubun üzerinde yaşadığı alanın sınırlarının belirlenmesinde ve bu alan dışında kalanların “öteki” olarak işaretleyerek “biz” ve “öteki” ayırımına süreklilik kazandırmıştır (Morley ve Robins, 2011: 106-107).

Kolektif kimliğin toplumsal yapıda kendini “ötekine” göre konumlandırması ve kendi sınırları içinde tanınma çabası modernliğin evrenselci türdeş ideolojisine bir tepki olarak da okunabilir. Kolektif kimliklerin özgünlüklerinin modernist anlayışlar temelinde üst kimlikler içinde eritilmesine dönük politikaların odağında yer alması, kolektif kimliklerin sürece tepki oluşturmalarının gerekçesidir (Bilgin, 1994: 105).

Kolektif kimlik, kendini oluşturan toplumsal aktörlerin deneyim ve değerlerinin bileşkesi olarak biçimlendikten sonra kendi üzerinde düşünen, bilinçli bir harekete dönüşmektedir. Bu bakımdan kolektif kimlik, içinde bulunduğu zamana ve şartlara göre biçim değiştirebilen dinamik bir örüntüdür (Johnson vd. , 1999: 147). Bu kapsamda kolektif kimlik algıları küreselleşme sürecinde ortaya çıkan yeni değerler, düşünce akımları ve etkileşim biçimlerine göre başta öznellik duygusunun güçlenmesi, grup kimliğinin siyasileşmesi gibi yeni değerler kazanmıştır (Bilgin, 1994: 53). Bunun yanında küreselleşme sürecinde dünya çapında yaşanan finansal krizler, kapitalist sistemin bunalımları, ulus devletlerin zayıflaması, siyasal çatışma ve belirsizlikler nedeniyle ortaya çıkan güven bunalımı gibi nedenler bireylerin güvenli liman olarak kolektif kimlikliklerine sığınmalarına neden olarak bireysel kimliklerin grup kimlikleri temelinde erimesine yol açmıştır.

4. KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE KİMLİĞİN GÖRÜNÜMLERİ

İnsani varoluşun temel bileşeni olan kimlikler aynı zamanda insanı toplumsal yönünün bir parçasıdır. Bireylerin ve toplumların yaşam deneyimlerini bir bileşkesi olan kimlikler içinde bulunula zamanın ve mekânın şartlarına göre biçim alır. Wagner de bu düzlemde tarihsel süreç içinde ortaya çıkan büyük dönüşümlerin hem bireysel hem de kolektif kimlik algılarında köklü değişimlere neden olduğuna dikkat çekmiştir (Wagner, 1996: 93). Bu kapsamda insanlığın yakın geçmişte yaşadığı modern devrimle birlikte günümüzde modernite içinde yaşanan dönüşüm sürecinin bireysel ve toplumsal kimlik algıları üzerinde köklü değişimlere neden olduğu ve dönüşümün kültürel,

sosyal ve siyasal açıdan önemli sonuçları olduğu söylenebilir. Bu sorunların anlaşılmasında kimliğin küreselleşme sürecinde kimliksel durumun analiz edilmesi işlevsel olacaktır.

4.1. Modern Kimlik

Modernite, Aydınlanma Çağı, Rönesans, Reform Hareketleri, Sanayi Devrimi ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak gelişen ideolojik yaklaşımları biçimlendirdiği kurumları ve davranış biçimlerini ifade etmek için kullanılan bir kavramdır. Moderniteyle birlikte ortaya çıkan yenilikler dünyada büyük dönüşümlere neden olmuştur (Uluç, 2013: 192).

Geleneksel dönemde kurumlar ve toplumsal yapılar meşruluğunu tanrıdan aldıkları için varlıkları ezeli olmanın yanı sıra sorgulanamazlardı. Geleneksel dönemde kimlik anlayışı ise üzerinde düşünülmesine gerek bile olmayan yaklaşımdır. Bu yaklaşımda kimlikler içinde bulunulan grubun, ailenin aidiyetini yansıtır; doğuştan kazanılırdı (Kellner, 2001: 195). Moderniteyle birlikte toplumsal yapı birey odaklı yeniden tanımlandı. Bu temelde rasyonalite ve akılçılık toplumsal yapının düzenlenmesinde merkezi bir rol oynadı. Modern dönemde kimliğin inşasında bireyin kendisi özne haline gelmiştir. Modern kimliğin inşasında içinde bulunulan toplumla aidiyet ilişkileri temelinde kurulan karşılıklı ilişkiler belirleyicidir (Karaduman, 2010: 2890).

Modern anlayışta kimlik, değişken, çok boyutlu, bireysel ve pragmatik anlayışın ürünüdür (Kellner, 2001: 195). Bireyin akılcı, özgür tercihlerinin sonucu olduğu için mutlak bir kesinliği yoktur. Bireysel ve toplumsal ilişkilerin tatmin derecesine göre değer kazanır ya da terk edilir. Kimliğin müphemliği onu “özelliksiz” hale getirir (Bilgin, 1994: 46). Moderniteyle birlikte aklın araçsallığı üzerinden inşa edilen kimlik, bireye özgür iradesine dayalı seçimler yapma fırsatı tanısa da modern dönemin akışkanlığı, seçeneklerin çokluğu ve tüketilebilirliği bireyi sürekli seçimler yapmaya zorlayarak ahlaki ya da ruhani bir amaca sahip olmasını engellenmektedir. Bu durum, bireyi kendine ve topluma yabancılaştırırken kimliğin de köksüzleştirmektedir (Harvey, 2012: 56-57).

Modern dönemde birey, kendinin ve toplumun yabancıları haline gelmiştir. Bu yüzden kendisiyle ve içinde bulunduğu toplumla duygusal ve derin bağlar kuramaz (Foucault, 2000: 24-27). Modern bireyin yaşadığı bu sorun, anlam yitimi, amaçsızlık, geçicilik, akıntı ve değişim gibi başka kimliksel sorunlara da yol açmaktadır (Harvey, 2012: 33). Modern dünyada yaşanan kimlik temelli bu sorunlar bireylerin birbirleriyle kurdukları ilişkileri nesnel, rasyonel, araçsal ve duygusuz hale getirmektedir. Toplumda bu ilişkilerin yayılması ve derinliğinin artması bireylerin öz kimliklerine dair farkındalıklarını kaybetme riskini attırmaktadır (Simmel, 2009: 93-100).

Modern dünyanın akışkanlığı, değişkenliği ve hızı modern bireyin sabit bir kimlik inşa etmesini imkânsızlaştırmaktadır. Ancak bu durum, bireylerin bir kimliğe duydukları ihtiyacı ortadan kaldırmamaktadır. Modernite, bireyin bu ihtiyacı “öteki” nin icadıyla çözüm üretmiştir. Modern dönemde durduğu yerden kendini ve çevresini tanımlamakta zorlanan birey, kendine benzemeyen ötekinin bilgisiyle hem kendi sınırlarını çizmekte hem kendi sınırları içinde kalan diğerleriyle bir araya gelerek kolektif kimlikler oluşturmaktadır (Morley ve Robins, 2011: 48). Bu kapsamda birey bir kimlik sahibi olmakla beraber hala kendi özgünlüğünün bilgisinden uzaktır. Bu nedenle kendini tanıtmak için “ötekinin” tanımına ihtiyaç duyar. Burada öteki uzak durulan ama göz önünden ayrılmayıp. Bireyin dışlanan öteki ile aynı mekân paylaşması özünde iletişim sorununa işaret eden bir durumdur. “Öteki”nin iletişim kurulmayan, izlenilen durumunun tersi de toplumda aynı anda gerçekleşen bir süreçtir (Möngü, 2013: 33). İletişimsiz etkileşime dayanan bu süreç, tarihten, değerlerden duygulardan yoksun olduğu için izleyen ve izleyenin kimliğine bir değer veya anlam katmaz. Bu ikili arasındaki ilişki, öznesizlik ve kimliksizlik üzerine kuruludur ve bu temelde sürdürülür (Aydoğdu, 2004: 135).

Modern dönemde yaşanan kimlik sorunu sadece kimliğin inşasında kullanılan kaynakların müphemliğinden kaynaklı değildir. Bu dönemde kimliğin yorumlanması ve başkalarına aktarılması da ayrı bir sorundur. Modern dönem bireyi geleneksel bağlarından kopararak ona seçim yapabilme özgürlüğünü vermiştir. Ancak bireyin seçim yapabileceği unsurların kendi denetimine tabii olmaması bireyi modern bir tahakküme mahkûm etmektedir. Bu tahakküm ilişkisinin meşrulaştırılması modern dönemde “vatandaş” kimliğinin topluma empoze edilmesiyle gerçekleştirilmektedir. “Vatandaş”lık ile farklılıklar erilmekte, bireye yüklenen yasal hak ve sorumluluklarla da özgürlüklerin bir kısmından gönüllü olarak vazgeçilesi sağlanmaktadır (Karaca, 2011: 37). Modernitenin kimlikler üzerinde farklı araçlarla kurduğu baskının başka bir sonucu ise kimlik siyasetidir. Modernitenin farklılıkları eritmek amacıyla geliştirdiği politikalar karşısında kendi özgünlükleri ile temsil edilmek isteyen kolektif grupların kimliklerinin siyasallaşarak bu temelde harekete geçmesi şeklinde özetlenebilecek kimlik siyaseti, toplumda kimliklerin karşı karşıya gelmesine neden olarak kimliksel düzlemde sorunlara yol açmıştır. Bu kapsamda bireylerin yaşamlarını kontrol eden bir üst aklın varlığının farklı kimliklerin, değerlerin ve anlayışların kamusal alanda temsilini sınırlandırarak toplumsal yapı içinde gerilimler ürettiği söylenebilir.

Moderniteyle birlikte dünya çapında değişen değerler, farklılaşan üretim biçimleri ve gelişen yeni işbölümleri bireylerin toplumsal yaşamda üstlenmesi gereken rol ve sorumlulukların sayısını arttırmıştır. Modern birey, yaşamını kuşatan yeni sorumluluklar ve üstlendiği rollerin yoğunluğu karşısında parçalanmış ve kimlik sorunları ortaya çıkmıştır (Karaduman, 2010: 2896).

4.2. Postmodern Kimlik

Postmodernite, moderniteyle başlayan endüstriyel, kültürel ve siyasal dönüşümlerin günümüzdeki evrimini tanımlamak için kullanılan bir kavramdır. Toplum bilimciler “postmodernite” nin yeni bir durum olduğunu kabul etseler de bu durumun modernliğin yeni bir evresi mi yoksa modernlik sonrası bir durum mu olduğu hususunda aralarında bir uzlaşma yoktur (Möngü, 2013). Ancak, postmodernitenin modernite içinde ortaya çıktığı, modern değerlerin, yapıların, olguların ve anlayışların sorgulanarak onların yıkılmasına dayanan bir proje olduğu söylenebilir (Duman, 2009: 590). Giddens, Postmodern dönemi modernliğin günümüzün değişen şartlarına uygun olarak kendini yenilemiş, değiştirmiş hali olarak yorumlamaktadır (Akt. Özyurt, 2012: 188). Baudrillard, Jameson ve Lyotard ise Postmodern durumu modern düzenden çıkış ve post endüstriyellemeye yönelik bir hareket olarak tanımlamaktadır (Featherstone, 2013: 23).

Postmodernitenin dünyada ortaya çıkardığı yeni değerlerin modern yapı ve değerlere saldırarak onları çözmeye başlaması, toplumda mevcut kurum, örgüt ve değerlere karşı güvensizlik duygusu ortaya çıkarmasına karşılık bir özgürlük ortamı da yaratmıştır (Burke, 2014: 177-178). Postmodern düşünce modern kuramları eleştirmekte, bütün içinden parçaları ön plana çıkarmakta, büyük anlatıları yıkmakta, yerelliği kutsamakta, farklılıkları kışkırtmaktadır (Möngü, 2013: 30). Postmodernitenin toplumsal yapının karmaşa ve parçalanmışlık temelinde yeniden biçimlendirilmesini yaklaşımı toplumda sabit olmayan, değişken kimlikleri ortaya çıkarmaktadır (Laclau, 2012: 11). Postmodern kimliklerin değişken yapısı, bireyin içinde bulunduğu ortamın değişken, sonsuz seçenekler içeren, akışkan yapısının sürekliliğinden kaynaklanmaktadır. Bu ortamda inşa edilen kimlikler, içinde bulunulan zamanın ve mekânın gerekliliklerine ve bireyin anlık ihtiyaçlarına göre şekillendiğinden olabildiğince çok parçalı, tutarsız ve çelişkili olabilmektedir. (Larrain, 1995: 207).

Akışkanlık ve hızın toplumsal değişimleri hızlandırdığı ortamda derinlikten yoksun, herhangi bir bağlamı olmadan inşa edilen postmodern kimliklerde görünüş ve imaj ön plana çıkmaktadır. Kimliklerin bağlamdan yoksun, bireylerin kendi ihtiyaçları temelinde üretilmesi toplumda çoğulculuk ve çeşitlilik yaratmış olsa da kültürel ve siyasal istikrarsızlığa da zemin hazırlamıştır. Bu süreçte ulusal ve milli kimlik gibi bütüncül kimlikler birleştirici özlerini kaybetmeye başlamış, etnik, dini ve ırksal temelli tikel kimlikler önem kazanarak kamusal alanda karşı karşıya gelmişlerdir (Möngü, 2013: 34). Kolektif kimliklerin kendi özgünlükleriyle tanınmak için ortaya koyduğu mücadele kimlik siyaseti olgusunu gündeme getirmiştir. Toplumsal yapıya çoklu, farklı ve parçalı kimliklerin hâkim olması toplumsal ve bireysel düzlemde diğerleriyle kurulan ilişkileri çeşitlendirmiş ve genişletmiştir. Bireyler ve toplumlar arasındaki ilişkilerin yayılarak karmaşıklaştırması bu temelde inşa edilen kimlikleri de tanımsızlaştırmaktadır (Özyurt, 2012: 193). Postmodern dönemde içi boşalan kimlikler, boş zaman faaliyetleri, tüketim biçimleri, rol ve imajlarla ikame edilmektedir. Baudrillard, toplumun evrildiği şeyin “Tüketim Toplumu” olduğunu, bu yeni örüntüde imajın, tüketimin ve geçiciliğin her türlü gerçeğin yerini aldığını belirterek bu duruma dikkat çekmektedir (Baudrillard, 2018: 13). Bilincin bu yeni durumda kendisiyle ve kolektif geçmişleriyle mekânsal ve zamansal bağını kaybettiğini söylemek mümkündür. Köksüzlük, izolasyon, sahtelik hissi yaşayan benlik, bireyin dış dünyada yaşadığı parçalanmışlıkla beraber kendi özüne dönük anlamını kaybederek “kimliksiz”leşmektedir (Rutherford, 1990: 24). Postmodernizmin toplumsal yaşamı çoğulculuğa, parçalanmışlığa ve farklılıkların bir aradalığına indirgeme çabası toplumsal ilişki düzleminde özgürlük yanılsamasının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Çünkü politik alanda nasıl kullanılacağı belirsiz olan bu anlayışlar bireysel ve kolektif kimliklerin kendi kimlik aidiyetlerine öncelik vererek diğerleri ile ilişki kurmasına meşruiyet sağlayarak toplumsal sistemlerde çatışma, belirsizlik ve istikrarsızlıklara neden olabilmektedir (Duman, 2009: 592). Dış dünyanın bu parçalı ve istikrarsız durumu kimlik algılarını etkileyerek kendi içinde bölünmüş, kutuplaşmış, ötekine daha fazla dikkat eden bir kimliğin gelişimini hızlandırmaktadır.

5. KÜRESELLEŞME, ÇOK KİMLİKLİLİK VE KİMLİKSİZLEŞME

Küreselleşen dünyada kimlik algısına dönük olarak yeni anlayışlar ve yaklaşımlar gelişmektedir. Bu dönem aynı zamanda etnik, dini ve yerel kimliklerin güçlendiği milliyetçiliğin yükseldiği, yerel yönetimlerin özerkliğinin tartışıldığı bir dönem olarak dikkat çekmektedir. Yeni dönemde toplumda farklı kimliklerin temsiline ilişkin yeni anlayışların ortaya çıkması, siyasi alanda kimlik siyaseti gibi yeni kolektif hareketleri ortaya çıkarmıştır. Küreselleşmeyle beraber gerek toplum içinde gerekse de toplumlar arasında karşılıklı olarak kurulan ilişkilerin düzleminin değişmesi kültürel değişmeye, kültürel karışmaya veya melezleşmeye yol açarak kimliksel algıları her an başkalaştırmakta ve kimliksel yapıların sürekliliğini kesintiye uğratmaktadır (Morley ve Robins, 2011: 126).

Aynı anda farklı kimliklerin aynı yerde bulunması ve bunların kendi öznellikleri temelinde diğerleri ile temas etmek istemesi kimlik temelli çatışmaların yanı sıra kimliksizlik gibi sorunların derinleşmesinde etkili olmaktadır. Akışkanlık, belirsizlik, karmaşa gibi göstergeleri olan küresel etkileşimde gündelik ve sosyal yaşamda ilişkilerin belirsizlikler üzerinde inşa edilmekte olması bireyin zaman ve mekân algısının berraklığını yitirmesine neden olarak kimliklerin derinliği olmayan, geçici suretler olarak yapılandırılmasına neden olmaktadır (Özben, 2012: 172).

Küreselleşmenin yaygınlaşmasıyla birlikte malların, sermayenin, paranın, bilginin ve düşüncenin gelişen teknoloji kapsamında inşa edilen elektronik ve fiziki ağlar üzerinden akıştığı görülmektedir. Bilgi, iletişim ve ulaşım teknolojilerinin bu yeni uzamsal yapısı zamanın ve mekânın algılanış biçimlerini etkilemektedir. Zamanı ve mekânı yeni düzlemde taşıyan bu süreç, ulusal sınırları aşmakta, vatandaşlık, ulusal ve milli kimlik gibi üst kimlikleri oluşturan değerleri aşındırmaktadır. Toplumsal yaşamın algılanış biçiminde ortaya çıkan bu değişimler kimliğin yeniden tanımlanmasını zorunlu hale getirmektedir.

Küreselleşme sürecinde kimliklerin yeniden biçimlenmesinde iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerin büyük önemi vardır. İletişim teknolojilerinin insan hayatını işgal etmesinden önce insanların etkileşiminin büyük bir kısmı yüz yüze ve gerçek zamanlı olarak gerçek, tanımlanabilir bir mekânda gerçekleşmekteydi. Bu durum, zamanın ve mekânın kimlik algıları üzerinde deformasyon yaratmasını engelliyordu. Ancak günümüzde bireyler ve toplumlar arasındaki etkileşimde yaygın olarak kullanılan elektronik araçlar ve içinde bulunulan elektronik ortamlar kişinin kimliğini ve niyetini gizlemesine, başkasının kimliğine bürünmesine, sahte kimlik yaratmasına, zamanın ve mekânın sınırlarını aşmasına olanak vermektedir. Bu durum, bireyleri toplumsal gerçeklikten soyutlamakta ve kurgusal kimlikleri toplumda yaygınlaştırmaktadır (Giddens, 2005: 100-101). Elektronik ortamda inşa edilmiş olan kimlikler online, görülmez, bölünmüş ve çok parçalı olmaktadır (Möngü, 2013: 34). Sanal dünyada aynı anda birçok kimliğe bürünen insan bunların için doldurmakta zorlanmakta sanal ortamda kaldığı süre uzadıkça kendinin ait olduğu bağlamı unutarak öz kimliğine dair bilgileri hızlıca tüketmektedir. Sanal ortamda kimliklerin hızla tüketilmesi, tepki olarak bireyi daha fazla kimlik üretmeye zorlamaktadır. Kimliklerin ve kültürün üretildikleri hızda tüketilmesi, kimliğin ve kültürün “kullan at” biçimi olarak, zamanla aidiyetsiz ve köksüz bir olguya dönüştürmesi ile sonuçlanmaktadır. Ancak, kimliklerin küresel, ulusal ve bireysel ölçekte aşınarak değer kaybına uğramasına tepki olarak etnik ve dini kimliklerin, yerel yapıların güçlendiği görülmektedir. Bu durum, küreselleşme sürecinde kimliğin düştüğü boşlukta güvenli liman arayışıyla birlikte “biz”i yeniden tanımlama ihtiyacının belirginleştiğini ortaya koymasından önemlidir. Kimlikler bu süreçte farklılıklar üzerinden inşa edilmekte ve kimliğin siyasi boyutu öne çıkmaktadır. Kimliklerin siyasileşmesi farklılıkların “öteki” üzerinde baskı aracı haline gelmesi riskini içermekte ve bu da yeni bir kimlik soru olarak tanımlanabilmektedir (Duman, 2009: 589).

Küreselleşmeyle ortaya çıkan kimlik sorunlarının temeli kimliklerin kendi özgünlükleriyle tanınmasının haklılığına dayanarak birbirleriyle etkileşime girmesinden kaynaklanmaktadır. Toplumsal yapıda çatışmaların ortaya çıkmasına neden olan bu anlayış aynı zamanda kendini bir kolektif grup içinde yer almak zorunda hisseden bireylerin öz kimliklerini kolektif kimlikler içinde eritmektedir. Bu bağlamda bireysel kimlikler kendine yabancılaşmakta ve kimlik sorunları ortaya çıkmaktadır.

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

20.yy'ın son çeyreğini yaşadığımız bu günlerde dünyada sanayi toplumundan bilgi toplumuna, kitlesele üretimden esnek üretime, ulus devletten dünya toplumuna, moderniteden postmoderniteye doğru bir dönüşüm yaşandığı hususu sosyal bilimlerde önemli bir tartışma konusu olarak dikkat çekmektedir. Toffler'in küreselleşmeyle birlikte zamanın ve mekânın ortan kalkması temelinde inşa ettiği ve kestirilemezlik, belirsizlik üzerine kurduğu “kaos” teorisini bu tartışmaların önemli örneklerindendir (Mercan, Demirci ve Oyur, 2013: 177). Konu kapsamında önemli diğer bir tartışma ise, Sennet'in fordist ve post fordist üretim biçimlerinin karşılaştırılması üzerinden üretimin değişen yapısıyla beraber hayatın ve kimliğin de dönüşümüne dair bakış açısını ortaya koyduğu yaklaşımıdır (Sennet, 2005). Dünyada toplumsal yapıların tamamını etkileyen bu dönüşüm süreci küreselleşme olarak adlandırılmaktadır. Küresel dönüşümle birlikte ortaya çıkan yenilikler, dünyada pek çok olgu ve durumun yeniden tanımlanmasını gerektirmiştir. Küreselleşme sürecinde yeniden tanımlanması zorunlu hale gelen olgulardan bir tanesi de kimliktir. Küreselleşmeyle ortaya çıkan yeni değerler ve olgular temelinde yeniden tanımlanması gerekliliğinin yanı sıra köklü değişimlere uğradığı değerlendirilen kimlik “modern kimlik” tir. Modern kimlik; rasyonel, akılcı, bireysel, türdeş, “öteki” nin karşıtlığı anlayışına dayalı olarak ulus devletlerin varlığını meşrulaştırmak amacıyla modernizmin bir icadıdır. Ancak küreselleşmeyle birlikte ortaya çıkan çoğulculuk, farklılık, serbestlik, yerellik, sınırsızlık, mekânsızlık, zamansızlık, çok kültürlülük, dünya vatandaşlığı gibi olgu ve yaklaşımlar modern kimlik anlayışında değişimlere neden olmuştur. Bu değişimlerle birlikte ortaya çıkan yeni kimlik anlayışı, çoğulculuğu, değişkenliği, farklılıkları, akışkanlığı, köksüzlüğü içerecek şekilde biçimlenmiştir.

Aynı zamanda bireyler bu çoğulcu yapı içinde özellikle sanal ortamlarda istedikleri kimlikleri tasarlama, kullanma ve kolayca değiştirme şansına kavuşmuştur. Ancak, post modern olarak adlandırılabilir bu yeni dönemde kimlikleri oluşturan temel niteliklerde ve anlamlarda önemli değişimler olsa da kimliğin tanıma ve tanınma istek ve zorunluluğunda değişme olmadığı anlaşılmıştır. Bununla beraber post modernizmin yıkıcı, kuşkucu ve uzlaşmaz tavrı kimlik yapılarında sürekliliği ve kimlikler arasında derin ilişkilerin gelişmesi önünde bir engel olarak görülmektedir. Bu açıdan günümüz toplumlarında mevcut kimliklerle birlikte yeni birçok kimlik ortaya çıkmış olsa da bunların tanınma talepleri dünya siyasetini etkilemiş, yeni sosyal hareketlerin şekillenmesinde etkili olmuştur. Dünyada kolektif kimliklerin tanınma taleplerine ilişkin olarak artan kimlik farkındalıkları çoğulcu siyasi anlayışlarla birlikte kimlik siyaseti olgusunu ortaya çıkarmıştır. Bu durumun kimliklerin yeniden anlamlandırılması, yeni konjonktüre göre bireylerin toplumsal konumlarını gözden geçirmesi ve ötekilik temelinde diğer gruplarla ilişki kurulması bireysel kimlikleri aşındırarak kimlik sorunları yaşanmasına neden olduğu söylenebilir.

Küreselleşen dünyada ekonomik, sosyal ve bireysel ilişkilerin daha çok teknolojik vasıtalar üzerinden kurulduğu ve sürdürüldüğü görülmektedir. Ancak kurulan bu ilişkilerin sanallığı kimliklerin gerçeklikle bağlantısının kopmasına, zaman ve mekân bağının çözülmesine, kimliklerin sahteleşmesine ve parçalanmasına neden olmaktadır. Bu süreçte bireylerin kendisi ve toplumla aidiyet hissetmeden, derinlikten yoksun, gelip geçici ilişkiler kurması kimliklerin zamansızlaşmasına, mekansızlaşmasına, merkezleşmesine, köksüzleşmesine ve sonuçta kimliksizleşmesine neden olduğu anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

1. Aktan, C. C. (2002). Yoksullukla Mücadele Stratejileri. Ankara: Hak İş Konfederasyonu Yayınları.
2. Aktel, M. (2001). “Küreselleşme Süreci ve Etki Alanları”. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6(2):193-202.
3. Appadurai, A. (1996). Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization. Minneapolis: University of Minnesota Press:
4. Atasoy, F. (2005). Küreselleşme ve Milliyetçilik. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
5. Aydoğdu, H. (2004). “Modern Kimlikte Öznenin Ölümü”. Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, 10:115-147.
6. Baudrillard, J. (2018). Tüketim Toplumu. (Çev.: Nilgün Tatal ve Ferda Keskin), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
7. Bauman, Z. (2006). Küreselleşme. (Çev.: Abdullah Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
8. Bilgin, N. (1994). Kimlik Sorunu. İzmir: Ege Yayınları.
9. Burke, E. (2014). Tarih ve Toplumsal Kuram. (Çev.: Mete Tunçay), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
10. Connolly, W., E. (1991). Kimlik ve Farklılık: Siyasetin Açmazlarına Dair Demokratik Çözüm Önerileri. (Çev.: Ferma Lekeşizalın), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
11. Duman, Z. M. (2009). “Küreselleşme, Kimlik, Çok kültürlülük”. Sosyal Bilimler Dergisi, 2(1): 93-112
12. Erekmekçi, M. (2020). “Milliyetçilik, Aidiyet, Kimlik; Kürt Milliyetçiliğinin Gelişiminin Toplumsal Dinamikleri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Batman Örneği”. Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi: Elazığ.
13. Falk, R. (2005). Dünya Düzeni Nereye. (Çev.: Neşenur Domaniç ve Nusret Arhan), İstanbul: Metis.
14. Featherstone, M. (2013). Postmodernizm ve Tüketim Kültürü. (Çev.: Mehmet Küçük), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
15. Foucault, M. (2000). Psikoloji ve Ruhsal Hastalık. (Çev.: Muhsin Hesapçıoğlu), İstanbul: Birey Yayıncılık
16. Giddens, A. (2000). Elimizden Kayıp Giden Dünya. (Çev.: Osman Akınhay), İstanbul: Alfa Yayınları.
17. Giddens, A. (2005). Sosyoloji. (Çev.: Cemal Güzel ve Hüseyin Özel), Ankara: Ayrıntı Yayın Evi.
18. Giddens, A. (2010). Modernliğin Sonuçları. (Çev.: Ersin Kuşdil), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
19. Giddens, A. (2010a). Modernite ve Bireysel Kimlik; Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum. (Çev.: Ümit Tatlıcan), İstanbul: Say Yayınları.
20. Göktolga, O. (2013). “Aynılık-Farklılık Bağlamında Kimlik Siyaseti”. Akademik Yaklaşımlar Dergisi, 4:1.

21. Harvey, D. (2012). Postmodernliğin Durumu: Kültürel Değişimin Kökenleri. (Çev.: Sungur Savran), İstanbul: Metis Yayınları.
22. Hutchinson, J. (2008). "Milliyetçilik, Globalizm ve Medeniyetler Çatışması". (Der.: Umut Özkırımlı), 21. Yüzyılda Milliyetçilik., ss:77-100. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
23. İçduygu, A. (1995). "Çok Kültürlülük, Türkiye Vatandaşlığı Kavramı İçin Toplumsal Bir Zemin". Türkiye Günlüğü Dergisi, 38:118-132.
24. Johnson, H., Larona, E. ve Gusfriend, J. R. (1999). "Kimlikler, Şikâyetler ve Yeni Sosyal Hareketler". (Ed.: Kenan Çayır),Yeni Sosyal Hareketler, ss:131-158. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
25. Karaca, N. (2011). Kimlik Sorunsalı: Üniversite Öğrencilerinde Kimlik ve Siyasal Aidiyet. Ankara: Anı Yayıncılık.
26. Karaduman, S. (2010). "Modernizmden Postmodernizme Kimliğin Yapısal Dönüşümü". Journal Of Yasar University, 17(5): 2888-2899.
27. Karluk, S., R. (1996). Uluslararası Ekonomi. İstanbul: Beta Yayınları.
28. Kellner, D. (2001). "Popüler Kültür ve Postmodern Kimliklerin İnşası". Doğu-Batı, 15: 195-226.
29. Keyman, F., E. (2000). "Globalleşme Söylemleri ve Kimlik Talepleri: Türban Sorununu Anlamak". (Der.: Fuat Keyman, ve Ali Yaşar Sarıbay), Global ve Yerel Eksende Türkiye.. İstanbul: Alfa Yayınları.
30. Keyman, F., E. (2000a). Küreselleşme, Devlet, Kimlik, Farklılık: Uluslararası İlişkiler Kuramını Yeniden Düşünmek. (Çev.: Simten Coşar), İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
31. Laclau, E. (2000). Evrensellik, Kimlik ve Özgürleşme. (Çev.: Ertuğrul Başer), İstanbul: Birikim Yayınları.
32. Larrain, J. (1995). İdeoloji ve Kültürel Kimlik. (Çev.: Neşe Nur Domaniç), İstanbul: Sarmal Yayınevi.
33. Maalouf, A. (2008). Ölümçül Kimlikler. (Çev.: Aysel Bora), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
34. Marshall, G. (1999). Sosyoloji Sözlüğü. (Çev.: Osman Akınhay ve Derya Kömürçü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
35. Mercan, N. Demirci, K. ve Oyur, E. (2013). "Alvin Toffler'a Göre Bilgi Çağının Yeni Paradigması: Kaos Teorisi". Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi, 8 (1):115-127.
36. McLuhan, M. (1962). Gutenberg Galaxy: The making of Typographic Man. Canada: University of Toronto Press.
37. Morley, D., ve Robins, K. (2011). "Kimlik Mekânları: Küresel Medya, Elektronik Ortamlar ve Kültürel Sınırlar". (Çev.: Emrehan Zeybekoğlu). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
38. Möngü, B. (2013). "Postmodernizm, ve Postmodern Kimlik Anlayışı". Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17(2):27-36.
39. Özben, M. (2012). "Yüzer Geçer Kimlikler: Turistler ve Aylaklar". (Ed.: Hüseyin Köse), Flanör Düşünce, ss:163-173. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
40. Özyurt, C. (2012). Küreselleşme Sürecinde Kimlik ve Farklılaşma. İstanbul: Açılım Kitap yayınları.
41. Özyurt, M. (2012). "Tüketici Ayartma ya da Yoksullaştırarak Tüketme".(Ed.: Zülküf Kara), Bauman Sosyolojisi, ss: 85-111. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
42. Uluç, M., A. (2013). "Post Modern Ahlakın İmkânı". (Ed.: Zülküf Kara), Bauman Sosyolojisi, ss.141-158. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
43. Ritzer, G. (1998). Toplumun McDonaldlaştırılması: Çağdaş Toplum Yaşamın Değişen Karakteri Üzerine Bir İnceleme. (Çev.: Şen Süer Kaya), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
44. Ritzer, G. (2010). Küresel Dünya. (Çev.: Melih Pakdemir), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
45. Ritzer, G. ve Stepnisky, J. (2013). Çağdaş Sosyoloji Kuramları ve Klasik Kökenleri. (Çev.: Irmak Ertuna Howison), Ankara: De Ki Basım Yayım.
46. Robertson, R. (1995). "Glocalization: Time-Space and Homogeneity-Heterogeneity". In: Featherstone, M., Lash, S. and Robertson, R., Eds., Global Modernities, pp: 25-44. Sage Publications, London,.

47. Roberson, R. (1999). Küreselleşme, Toplum Kuramı ve Küresel Kültür. (Çev.: Ümit Hüsrev Yolsal), Ankara: De Ki Basım Yayım.
48. Rutherford, J. (1990). "A Place Called Home: Identity and The Cultural Politics of Difference". J. Rutherford (Ed.). Identity (Community, Culture, Difference), pp:926-942). London: Lawrence&Wishard.
49. Sennet, R. (2005). Karakter Aşınması: Yeni Kapitalizmde İşin Kişilik Üzerine Etkileri. (Çev.: Barış Yıldırım), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
50. Selçuk, S. S. (2011). "Küresel Dönüşümün Kimlik Boyutu: Ötekinin İnşası". Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi: İzmir.
51. Short, R. ve Kim. Y. H. (1999). Globalization and City. New York: Longman.
52. Simmel, G. (2009). "Metropol ve Tinsel Hayat". (Çev.: Nazile Kalaycı, Tanıl Bora ve Elçin Gen), Modern Kültürde Çatışma, ss: 85-102. İstanbul: İletişim Yayınları.
53. Sterger, B., M. (2013). Küreselleşme. (Çev.: Abdullah Ersoy), Ankara: Dost Yayınları.
54. Tomlinson, J. (2001). Küreselleşme ve Kültür. (Çev.: Arzu Eker), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
55. Wagner, P. (1996). Modernliğin Sosyolojisi, Özgürlükler ve Cezalandırma. (Çev.: Mehmet Küçük), İstanbul: Sarmal Yayınevi.).
56. Yılmaz, A. (2004). İkinci Küreselleşme Dalgası. Ankara: Vadi Yayınları.

Subject Area
Sociology

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 105
PP: 4233-4246

Arrival
28 October 2022

Published
31 December 2022

Article ID Number
66649

Article Serial Number
16

Doi Number
<http://dx.doi.org/10.29228/8/ssj.66649>

How to Cite This Article
Hasgöl, Ö. & Güdücü, B. (2022). "Covid-19 Pandemisi'nin Karantina Süreçlerinde Hane İçinde Fiziksel ve Psikolojik Şiddet Yaşanma Durumunun Farklı Değişkenlere Göre İncelenmesi"

International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:8, Issue:105; pp:4233-4246

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Covid-19 Pandemisi'nin Karantina Süreçlerinde Hane İçinde Fiziksel ve Psikolojik Şiddet Yaşanma Durumunun Farklı Değişkenlere Göre İncelenmesi

Investigation of Physical and Psychological Violence in Household According to Different Variables During the Quarantine Process of the Covid-19 Pandemic

Özlem Hasgöl¹ Burcu Güdücü²

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi., İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

² Dr. Öğr. Üyesi., İstanbul Aydın Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Dahili Tıp Bilimleri Bölümü, İstanbul, Türkiye

ÖZET

Covid-19 pandemi süreci, yalnızca sağlık odaklı sorunların ortaya çıktığı değil, aynı zamanda sosyolojik anlamda ciddi boyutlara varan toplumsal sorunların da ortaya çıktığı bir dönemdir. Özellikle de pandemi ile birlikte yaşanan ekonomik zorluklar, bireylerin çatışma ve şiddet eğilimlerinde artışa sebebiyet vermiştir. Dolayısıyla bu durum, bireylerin ev yaşamlarına etki ederken, aile içi şiddeti de tetiklemiştir. Bunun sonucunda hane içinde yaşanan fiziksel ve psikolojik şiddet daha da görünür hale gelmiştir.

Bu çalışmada, İstanbul İli Şişli İlçesi'nde, farklı sosyokültürel yapıları oluşturan mahallelerde ikamet eden, 18 yaş üstü 700 birey ile bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre hane içinde, her iki şiddet türünü de yaşayanların sayısı yaşamayanlara oranla daha azdır. Öte yandan sonuçlar, temel ihtiyaçları karşılama ve ekonomik sıkıntılar konusunda yaşanan sorunların etkisi ile artan fiziksel ve psikolojik şiddet oranının, bu konuda sıkıntıları bulunmayan katılımcılara göre yüksek olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Aile İçi Şiddet, Ekonomik Sıkıntılar, Fiziksel Şiddet, Psikolojik Şiddet, Temel İhtiyaçlar

ABSTRACT

The Covid-19 pandemic process is a period in which not only health-oriented problems emerge, but also social problems that reach serious sociological dimensions. In particular, the economic difficulties experienced with the pandemic have led to an increase in the tendency of individuals to conflict and violence. Therefore, this situation, while affecting the home life of individuals, also triggered domestic violence. As a result, physical and psychological violence in the household has become more visible.

In this research, a survey was conducted with 700 individuals over the age of 18 residing in the districts of Şişli, İstanbul, which constitute different socio-cultural structures. According to the results of the research, the number of people who experience both types of violence is less than those who do not. On the other hand, the results show that the rate of physical and psychological violence, which increases with the effect of problems in meeting basic needs and economic difficulties, is higher than the participants who do not have any problems in this regard.

Keywords: Basic Needs, Domestic Violence, Economic Distress, Physical Violence, Psychological Violence

1. GİRİŞ

2020 yılının başı itibari ile Çin'den tüm dünyaya yayılan Covid-19 Pandemisi, yalnızca yarattığı sağlık sorunları açısından değil, aynı zamanda, insanların sosyal ve ekonomik yaşamlarında yaratmış olduğu olumsuz etkiler dolayısıyla da toplumsal olarak önem taşımaktadır. Özellikle de sosyoekonomik, psikolojik anlamlarda ortaya çıkan olumsuz tablo, dünya genelinde gergin ve negatif davranışlara odaklı bir insan formu yaratmış, şiddet unsurunun da toplumun geneline yayılmasına sebebiyet vermiştir (Şahin, Çakmak, & Erdem, 2021, s. 7351). Fiziksel ve psikolojik şiddetin giderek yaygınlaşması, dünya genelinde ekonomik sorunlar başta olmak üzere birçok farklı unsura bağlı olduğu gibi şiddetin en sık ve en yoğun olarak gözlemlendiği alan evler, bir başka deyişle aile yaşamı olmuştur.

Konu ile ilgili olarak gerçekleştirilen bu araştırmanın amacı, Covid-19 Pandemisi'nin karantina süreçlerinde hane içinde fiziksel ve psikolojik şiddetin yaşanma durumunu belirlemektir. Bu çerçevede aşağıdaki alt problemlere cevap verilmeye çalışılmıştır:

1. Covid-19 Pandemisi'nin karantina süreçlerinde hane içinde fiziksel şiddet yaşanma durumu nedir?
2. Karantina sürecinde hane içinde fiziksel şiddet yaşanma durumu, bireylerin;
 - a) Cinsiyetlerine,
 - b) Eğitim düzeylerine,
 - c) Hanenin aylık gelirlerine,

- d) Temel ihtiyaçları karşılayamama kaygı düzeylerine ve
 - e) Ekonomik sıkıntı yaşanma durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
3. Covid-19 Pandemisi'nin karantina süreçlerinde hane içinde psikolojik şiddet yaşanma durumu nedir?
4. Karantina sürecinde hane içinde psikolojik şiddet yaşanma durumu, bireylerin;
- a) Cinsiyetlerine,
 - b) Eğitim düzeylerine,
 - c) Hanenin aylık gelirlerine,
 - d) Temel ihtiyaçları karşılayamama kaygı düzeylerine ve
 - e) Ekonomik sıkıntı yaşanma durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Şiddet Kavramı ve Şiddet Türleri

Şiddet tanımlanırken, basitlikten daha fazla muğlaklık bulunmaktadır. Bunun temel nedeni kavramın üzerine yazılan çok sayıda metinde kesin bir tanımın bulunmamasıdır. Terimin herkes tarafından farklı şekillerde değerlendirilmesi, kalıplaşmış ve genel-geçer olarak kabul gören tanımlamaların olmasını zorlaştırmaktadır. Bir başka deyişle, terimin temelini destekleyen ortak ya da geniş kitlede kabul görmüş olan bir biçimde oluşturulması zorlaşırken, konuyu farklı açılardan ele alan taraflar kendi görüş, beklenti ve çalışma alanlarına göre değerlendirmeler yapmaktadırlar (Shitta-Bey, 2016, 153).

“Şiddet, kişileri yaralamaya veya malları yok etmeye yönelik doğrudan veya dolaylı eylem biçiminde ifade edilebilir. Bir karşılıklı ilişkiler ortamında taraflardan biri veya birkaçı doğrudan veya dolaylı, toplu veya dağıntık olarak, diğerlerinin veya birkaçının bedensel bütünlüğüne veya törel bütünlüğüne veya mallarına veya simgesel ve sembolik kültürel değerlerine, oranı ne olursa olsun, zarar verecek şekilde davranırsa” (Polat, 2001, 6) bu durum şiddet olarak tanımlanır. Bu şiddetin aile bireyleri arasında yaşanması halinde “aile içi şiddet” olarak ifade edilir.

Walby vd. (2017, 4) açısından şiddet, bir bireyin/bireylerin diğerine/diğerlerine gücün ve zararın farklı biçimlerini içine alacak şekilde, fiziksellüğün ötesine uzanmış, insani unsurları yitirmiş, istismar ve zorlama amaçları dahilinde sergilenen davranışları kapsamaktadır. Temel olarak şiddet ile ilgili tanımlamalarda, çoğunlukla bu davranışın neden olduğu fiziksel etkiler ön plana çıkarılmaktadır. Fakat bunun ötesinde Polat'ın belirttiği gibi şiddet, fiziksellüğün ötesine geçmiş bir niteliğe ve kimliğe sahiptir.

Öte yandan hukukçular açısından şiddet, bir suç olması vesilesi ile hukuki metinlerde, daha genel bir şekilde ele alınmaktadır. Buna göre hukuki açıdan şiddet, insanın/insanların, benzerine/benzerlerine yönelik, onlarda kalıcı ya da kalıcı olmayan psikolojik ve fiziksel hasarlar ya da yaralar oluşmasına sebebiyet veren; saldırganlık ve hoyratlık şeklinde değerlendirilen eylemler, hareketler ve davranışlar olarak değerlendirilmektedir (Polat, 2017, 16). Krug vd. (2002, 1083-1084), şiddetin büyük bir halk sağlığı sorunu olduğunu düşünmektedirler. Araştırmacılara göre şiddet, sosyal ve ekonomik anlamda ciddi maliyeti olan ve toplumun geniş bir kesimi üzerinde, toplumsal ilişkilerin gidişatını olumsuz yönde etkileyecek nitelikteki davranışların tamamını içerisinde barındırmaktadır.

2.2. Fiziksel Şiddet

Kavramsal olarak fiziksel şiddet, herhangi bir ceza vermek maksadıyla, fiziksel olarak bir bireyin karşısındakine her türlü zararı verebilecek türden eylemler gerçekleştirilmesidir. Özellikle de bir bireyin vücut bütünlüğüne zarar veren, ona acı çektiren tüm saldırılar fiziksel şiddet kapsamında değerlendirilmektedir. Fiziksel şiddet çeşitleri arasında tokat, yumruk, tekme atmak, itmek, ısırma, kolunu bükme, boğazını sıkmak, kesici ya da delici bir alet ile yaralamak, işkence yapmak, ateşle ya da kaynar suyla yakmak gibi adli vakalar içerisinde de sıklıkla rastlanan yöntemler ön plana çıkmaktadır. Fiziksel saldırının ardından yaşanan süreçte, basit yaralanmadan hayati tehlike yaratan yaralanmalara kadar varan bir süreç işlemektedir (Özgentürk, Karğın ve Baltacı, 2012, 58).

Genel olarak fiziksel şiddet, toplumların birçok toplumda genelinde baskı, eğitim ve disiplin aracı olarak da kullanılmaktadır. Fakat bu tür bir eylemin, insan onurunu kırıcı ve insanı küçültücü evrensel bir davranış olarak ele alındığı da görülmektedir. Sadece insanlara değil, aynı zamanda hayvanlara da uygulanan fiziksel şiddet, büyük ölçüde aynı olumsuz sonuçlara sebebiyet vermektedir (Şenol ve Mazman, 2014, 14). Bazı araştırma ve değerlendirmelerde ise fiziksel şiddet dahilinde, bireyi/bireyleri sağlıksız koşullarda yaşamaya maruz bırakma ve çeşitli sağlık hizmetlerinden mahrum bırakma gibi eylemler yer almaktadır (Karagün ve Çağlayan, 2014, 114).

Öte yandan fiziksel şiddet, yalnızca fiziksel eylemler neticesinde ortaya çıkan bir sorun olarak görülmemektedir; sorun, zincirleme etkiler de yaratabilmektedir. Buna göre fiziksel şiddet neticesinde, fiziksel şiddete maruz kalan bireylerin, şiddet eylemi neticesinde kendilerini değersiz hissettikleri, özgüven kaybı sorunu ile karşılaştıkları ve korku, kaygı gibi duygusal sorunların da sürecin ilerleyen safhalarında ortaya çıktığı gözlemlenmiştir (Eke ve Küçükali, 2022, 36). Fiziksel şiddet, ölüme, sakatlığa, yaralanmaya ya da zarara neden olma potansiyeline sahip kasıtlı fiziksel güç kullanımınıdır. Fiziksel şiddet yaş, cinsiyet, ırk, cinsellik, zenginlik ve coğrafya gözetmeksizin toplumda meydana gelmektedir. İster kamusal ister özel yaşamda meydana gelsin, bu tür eylemlerle tehdit etme, zorlama ya da keyfi olarak özgürlükten yoksun bırakma şeklinde, yakın bir ilişki içinde olan hem erkekleri hem de kadınları etkilemektedir (Yusuf vd., 2019, 1).

2.3. Psikolojik Şiddet

İlk kez 1970'li yıllarda, İskandinav ülkelerindeki okullarda çocuklar arasındaki şiddet odaklı davranışlar sırasında dikkati çeken hususlar, psikolojik şiddet kavramının literatüre kazandırılmasına vesile olmuştur. Okullardaki çocuklar üzerinde gerçekleştirilen araştırmalarda, kendini savunmakta zorlanan bir çocuğun, bir grup çocuk tarafından, sürdürülebilir bir şekilde davranışlar ve söylemler ile karşılaşması psikolojik şiddet olarak adlandırılmıştır. Daha sonrasında, bu kavrama dair araştırmaların iş hayatı üzerine yönlendirildiği görülmüştür (Çöl, 2008, 108).

Psikolojik şiddet, konu ile ilgili araştırmaların yoğunlaştığı dönemde psikolojik saldırganlık, psikolojik istismar, psikolojik kötü muamele, duygusal şiddet ya da duygusal istismar gibi davranışların etkililiği ile ele alınmaktadır. Kavramsal olarak psikolojik şiddetin tanımlanması konusunda engel teşkil eden temel unsur, kavramın içerisinde, alışlagelmiş olan fiziksel parametrelerin yokluğu neticesinde, hangi davranışın şiddete yönelik olduğunun tespitinin zorlaşmasıdır (Boyacıoğlu, Uysal ve Erdugan, 2020, 5).

Genel olarak literatürde, fiziksel ya da psikolojik olarak acı duygusunun ortaya çıkmasına sebebiyet verebilecek/veren tüm davranış biçimleri şiddet dahilinde ele alınmaktadır. Bu tür bir ortamda, tüm fiziksel saldırılar şiddet dahilinde ele alınsa da fiziksel olmayan, ancak bireylerin zihinsel sağlığını ve genel olarak psikolojisini olumsuz yönde etkileyen, kendisini baskı ve tehdit altında hissetmesine sebebiyet veren tüm tutum ve davranışlar psikolojik şiddet olarak değerlendirilmektedir (Şahin ve Türk, 2010, 2).

De Oliveira vd. (2021, 2), psikolojik şiddeti, bir kişinin benlik saygısına, kimliğine ya da gelişimine zarar veren ya da vermeye çalışan herhangi bir eylem, ihmal olarak açıklamışlardır. Araştırmacılar açısından psikolojik şiddet, ev yaşamından başlamak sureti ile hayatın farklı alanlarına yayılarak insanların yaşamlarını psikolojik anlamda sekteye uğratan davranışları içermektedir.

2.4. Aile İçi Şiddet

Aile içi şiddet, aile bireylerinin birbirleri ile iletişimlerinde, çoğunlukla güçlü olan tarafın, güçsüz olan ya da gücü daha az olan tarafa karşı sergilediği fiziksel, duygusal, sözel, ekonomik, cinsel, vb. nitelikteki tüm eylemleri kapsamaktadır. Şiddet toplumsal bir olgu olmakla birlikte en temel olarak görüldüğü yer, çoğunlukla aile olmaktadır (Tatlıoğlu, 2016, 224).

İlk olarak 1960'lı yıllarda, aile içerisinde çocuk istismarı ile başlayan aile içi şiddet sorunu, zaman içerisinde konuya dair yapılan araştırmaların ortaya koymuş olduğu sonuçlara istinaden, aile içerisindeki tüm fertleri kapsayan ve onların aile içerisindeki yaşamlarından sosyal yaşamlarına doğru uzanan etkileri olan bir sorun olarak değerlendirilmiştir. Aile içi şiddet, yaratmış olduğu kalıcı ve uzun süren etkileri ile konuşulmaktan çekinilen bir konu olarak bireylerin yaşamlarında gizli bir şekilde kalmaktadır (Duman, Özdağ ve Özcan, 2003, 51).

Aile içi şiddet veya eş istismarı olarak da bilinir. Herhangi biri (erkek veya kadın) aile içi şiddet suçlusu veya mağduru olabilir. Bu tür şiddet, yakın bir ilişkide, bir kişinin flört ya da evlilik ilişkisinde ya da birlikte yaşama sürecinde, diğerine hükmetmeye ve onu kontrol etmeye çalıştığı, o ilişkideki kişilere fiziksel, psikolojik ya da cinsel zarar veren yıkıcı davranışları kapsamaktadır. Çeşitli fiziksel saldırı eylemlerini, korkutma, sürekli aşağılama ya da aşağılama gibi psikolojik istismar, cinsel ilişkiye zorlama ya da bir kişiyi ailesinden ve arkadaşlarından tecrit etme, hareketlerini izleme ve erişimini kısıtlama gibi diğer kontrol edici davranışları takip etmektedir (Naik ve Naik, 2016, 1698).

Yaşanan olumsuz olayların aile içi şiddet olarak adlandırılması adına ön plana çıkan temel husus, tarafların doğrudan birinci dereceden akrabalık ilişkilerinin ya da aile kimliğine sahip niteliklerinin bulunmasının zorunlu olmamasıdır. Birlikte yaşayan ya da aile içerisinde dışarıdan dahil edilen üvey niteliğindeki kimselerin kendi aralarında yaşamış oldukları sorunlar da, aile içi şiddetin bir başka boyutunu oluşturmaktadır (Flury, Nyberg ve Riecher-Rössler, 2010, 2). Bu durum, aynı zamanda aile içi şiddetin boyutlarının kolay bir şekilde gelişebileceği ve

ciddi ölçekli tehdit yaratabileceği konusunda da emareler vermektedir. Öncelikle fiziksel şiddet ile başlayan süreç, zaman içerisinde cinsel şiddete dönüşebilmekte ve psikolojik şiddet sürecin bir başka boyutunu oluşturmaktadır.

Nihai noktada aile içi şiddetin yaş, cinsiyet vb. demografik ayrıma tabi olmadığı; sınırsız bir şekilde yaşanabildiği görülmektedir (İdris vd., 2018, 199). Aile içi şiddet bir döngü halinde yaşanır. Erkekten kadına, kadından çocuğa, çocuktan tekrar erkeğe gibi. Ya da kadından çocuğa, çocuktan erkeğe, erkekten kadına biçiminde, bu döngünün başlangıç veya bitiş noktaları değişebilir. Pandemi gibi hane halkının tamamının evde olduğu süreçlerde yaşanan aile içi şiddet olaylarının sıklığını arttırmıştır.

2.5. Pandemi Döneminin Yarattığı Genel ve Ekonomik Sorunlar

Covid-19 salgını ile başlayan ve insan yaşamını şekillendiren yeni süreç, toplumsal olarak dünya genelinde algılama, yaşama ve davranma açısından köklü değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. Salgın, bireylerin rutin yaşam düzenlerinin bozulmasına sebebiyet vermekle birlikte farklılaşan rutin, toplumsal olarak zorlu bir alışma sürecinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Değişimin negatif yönde olması ve giderek derinleşmesi, özellikle manevi anlamda, toplumun geçmiş ile olan bağlarının gözle görülür bir şekilde kopmasına sebebiyet vermiştir. Bireysel anlamda yaşanan psikolojik çöküntünün boyutları giderek tırmanmıştır (Ahmadi, 2020, s. 67).

Konu ile ilgili olarak TÜBİTAK tarafından gerçekleştirilen araştırma insanların, salgın etkisi ile birlikte ne denli zorlu bir sürece girdiklerini de göstermektedir. Araştırmanın sonuçları göstermektedir ki bireyler, salgının ortaya çıkarmış olduğu maddi ve manevi anlamdaki olumsuz tablonun neticesinde, normal zamanda alışıktıklarından daha fazla bir stres yükü ile karşılaşmışlardır. Bu stres yükü, zaman içerisinde hayata dair farklı travmaların yaşanmasına dair sorunları tetiklemiştir. Aynı zamanda bireyler arasındaki toplumsal çatışma da, yeni ve kritik bir sorun olarak ortaya çıkmıştır (TÜBİTAK, 2021, 69-76).

Pandeminin insanların yaşamındaki en belirgin ve en derin etkisi, yaşanan sürecin ve onun olumsuz etkilerinin, uzun süre boyunca insanların yaşamında, canlı bir şekilde kalacağına dair ortaya çıkan inanıştır. Bu durum, bireylerin daha olumlu ve gelecek adına daha umutlu olarak düşüncelerini ve hareket etmelerini zorlaştırmıştır. Bireyler, bu duyguların etkisi ile mevcut içerisinde buldukları zamanın getirilerini ve yapmaları gereken birçok görevi geri plana atarak derin depresyon sorunları yaşamaya başlamışlardır (Urhan ve Arslankoç, 2021, 947-949).

Pandemi ile birlikte bireylerin yaşamlarında, çok sayıda olumsuz yönde değişim olmakla birlikte en zorlu süreç ekonomik konular ile ilintili olmuştur. Bu konuya dair sorunlar bireylerin yaşamlarındaki kaygı ve stres düzeyinin artmasına sebebiyet vermiştir. Finansal anlamdaki gerileme, sahip olunan birçok iş fırsatının elden gitmesi, buna paralel olarak yaşanan sosyal ilişkilerdeki bozulma ve bu durumun değişmesi adına, yakın zamanda bir umudun görülmemesi gibi sorunlar, toplumun sosyoekonomik anlamda bir çözümsüzlüğe sürüklenmesine neden olmuştur (Cerrah ve Dilmaç, 2022, 68).

Eroğlu (2020, 232-233), konu ile ilgili yaptığı ve farklı araştırmaların bulgularına dayanan çalışmasında, işsizliğin, Türkiye örneğinde olduğu gibi hızla yayılan bir pandemi etkisi olduğunu tespit etmiştir. Araştırmacının bir başka tespiti ise bu derin ve geniş kesimleri etkileyen sorunların, beraberinde fizyolojik ve psikolojik birçok sorunu tetikleme kapasitesinin bulunduğudır.

Çetin ve Aral (2022, 86), konu ile ilgili yaptıkları araştırmada, pandeminin yaratmış olduğu ekonomik sorunların en önemli etkisi olan işsizliğin, özellikle işsiz kalan bireylerin aile yaşamlarına sirayet ettiğini göstermektedir. Bu etki neticesinde bireyler, çevreleri ile olumsuz yönde ve çatışma odaklı ilişkiler kurmuşlar ve mutsuz bir sosyal yaşam sürdürmek zorunda kalmışlardır. Sürecin olumsuz getirileri, işsiz kalan bireyler başta olmak üzere, toplumun farklı kesimlerinin psikolojilerini olumlu ve olumsuz yönde etkilemiştir.

Aile kurumu, ruhsal, psikolojik, yaşamsal, sosyal olmak üzere çok yönlü fonksiyonları olan bir kurumdur. Toplumsal ve travmatik bir olay olan Covid-19 Pandemisi aile kurumu için zorlu ve stres yüklü bir süreç olmuştur. Bu süreci ruh sağlığını ve yaşam kalitesini koruyarak, düzen içinde geçirmede aile fonksiyonlarının güçlü olması önemlidir (Çelik & Çak, 2021, s. 44). COVID-19 pandemi süreci yasaklar, davranış değişiklikleri, konfor değişikliği nedeniyle bireylerin yanı sıra aile ilişkileri kapsamında farklı psikososyal zorlanmaları beraberinde getirmiş, aile ilişkilerini, aile bireylerinin rollerini etkilemektedir.

2.6. Pandemi Döneminde Ekonomik Sorunlar Temelinde Aile İçi Fiziksel ve Psikolojik Şiddet

Ünal ve Gülseren'in (2020, 91-92), pandemi döneminin aile yaşantısına olan olumsuz yansımalarını inceledikleri çalışmalarında, pandemi ile birlikte ortaya çıkan, çok boyutlu sorun nasıl bir aile içi çatışma ve şiddet unsuruna dönüştüğünü araştırmışlardır. Araştırmaların tespitlerine göre özellikle, eşlerin birbirleri ile daha fazla zaman geçirmesi ile birlikte yaşanan çatışmalar, stres unsuru ile birleştiğinde çiftlerin ilişkilerinin zarar görmesine sebebiyet vermiştir. Özellikle de kadına yönelik şiddet, düzeyi giderek artan bir sorun haline almıştır.

Ergöner, Biçen ve Ersoy (2020, 52), pandemi döneminde, ev içerisinde yaşanan şiddet olaylarının ortaya çıkardığı tabloya, çok sayıda, farklı çalışmanın bulgularına paralel olarak bir yaklaşım geliştirmişlerdir. Araştırmacıların değerlendirmelerine göre pandemi, ailelerin ev yaşamlarının kapalı hale gelmesine sebebiyet vermek ile birlikte ailelerin ev içerisinde yaşamış oldukları, şiddet odaklı sorunlarının daha gizli hale gelmesine neden olmuştur. Ekonomik nedenlerin önemli bir baskı unsuru olduğu süreçte söylem ya da eyleme dayalı olarak birçok şiddet olayı cereyan etmiş ve sayıları hızlı bir şekilde artmıştır.

Karaca, Aksakal ve Kılıç (2020, 1829-1830), Covid-19 salgınının Türkiye’de aile içerisinde yol açtığı toplumsal etkileri araştırdıkları çalışmalarında, öğrencileri üzerinde bir araştırma yapmışlardır. Öğrencilerden alınan cevaplar incelendiğinde, pandemi sürecinde, evlerde yaşanan maddi sorunların, büyük ölçüde, aile içerisindeki huzuru bozduğu ve aile üyeleri arasında, karşılıklı olarak psikolojik şiddet temelinde, fiziksel şiddet unsurlarına da rastlanacak türden çatışmaların yaşandığı dikkati çekmiştir.

Birinci ve Bulut (2020, 66-67), pandemi döneminde, aile içi şiddete dair çeşitli kaynaklardan topladıkları haber ve raporların sonuçlarını derlemişlerdir. Araştırmacıların tespitlerine göre aile içi şiddet, pandeminin yarattığı, olumsuz psikolojik unsurlardan beslendiği gibi ekonomik anlamdaki zorlukların tetiklemesi ile daha da üst düzey çıkmıştır. Bu şekilde, aile içerisinde yaşanan şiddet öncelikle kadına uygulanan fiziksel ve psikolojik şiddet ile başlamakta ve daha sonrasında diğer aile üyelerine sirayet etmektedir.

Atay ve Gerçek (2021, 231-234), iş yaşamındaki değişimler ile birlikte ofis ortamını ev ortamına taşıyan bireylerin yaşamış oldukları sorunları araştırmışlardır. İki araştırmacının temel tespiti, evde hem iş hem de aile yaşantısını sürdürmeye çalışan bireylerin bu süreçte bir denge kurmayı başaramadıklarını tespit etmişlerdir. Bu şekilde yaşanan iş stresi-sosyal yaşam stresi çatışması, aile içerisindeki anlaşmazlık ve psikolojik anlamdaki şiddete yönelik davranışların düzeyinin artmasına sebebiyet vermiştir.

Dızman, (2022, 2480-2481), pandemi sürecinde ev içerisinde yaşanan şiddet olaylarının boyutlarını, üniversite öğrencileri özelinde gerçekleştirdiği bir araştırma ile incelemiştir. Araştırmacının tespitleri göstermektedir ki, katılımcıların ailelerinde öncelikli olarak yaşanan finansal sorunlar, zaman içerisinde öncelikle ebeveynlerin kendi aralarında; ilerleyen zamanlarda ise çocukları üzerinde şiddet eylemleri gerçekleştirmelerine neden olmuştur. Ev içerisinde finansal sorunlar, zaman içerisinde tek bir bireyden diğer aile fertlerine yayılan bir şiddet sorununun ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir.

3. ARAŞTIRMA VE BULGULAR

3.1. Yöntem

3.1.1. Araştırma Modeli

Bu araştırmanın modeli betimsel nitelikte araştırma tür kapsamında ele alınan tarama modelidir. Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu mevcut var olduğu hali ile betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır (Karasar, 2012). Araştırmaya konu olan durum, olay, birey veya da nesne, kendi var olduğu koşulları içinde ve doğal yapısı ve ortamı ile betimlenmeye çalışılır.

3.1.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini İstanbul İli Şişli İlçesi oluşturmaktadır. Çalışma için Şişli bölgesinin seçilmesinin temel nedeni, bölge içerisinde farklı sosyokültürel yapıları oluşturan mahalleleri içerisinde barındırmasıdır. Araştırmanın örneklemine rastgele örneklem yöntemiyle seçilen İstanbul İli Şişli İlçesi’nde 25 mahallede yaşayan, 18 yaş üstü 700 birey oluşturmaktadır.

Araştırmada yer alan katılımcıların cinsiyetlerine, eğitim düzeylerine, hanelerinin aylık gelirlerine, temel ihtiyaçlarını karşılayamama kaygı düzeylerine ve ekonomik sıkıntı yaşama durumlarına ilişkin betimsel istatistikler aşağıdaki Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Katılımcılara ait betimsel istatistikler

Değişken	Kategori	n	%
Cinsiyet	Kadın	305	43,6
	Erkek	367	52,4
	Diğer	28	4,0
Eğitim düzeyi	İlkokul ve az	79	11,3
	Ortaokul	83	11,9
	Lise	230	32,9
	Üniversite	255	36,4
	YL ve üzeri	53	7,6
Hane aylık gelir	Asgari ücret ve az	134	19,1
	5000-10000	224	32,0
	10001-15000	119	17,0
	15001-20000	92	13,1
	20001-30000	57	8,1
	30001 ve üzeri	74	10,6
Temel ihtiyaçları karşılayamama kaygısı	Hayır	156	22,3
	Evet	363	51,9
	Bazen	181	25,9
Ekonomik sıkıntı yaşama durumu	Hayır	150	21,4
	Evet	385	55,0
	Bazen	165	23,6

Tablo 2 ayrıntılı bir şekilde incelendiğinde, 367 katılımcının (%52,4) erkeklerden meydana geldiği, 255 katılımcının (36,4) üniversite mezunu olduğu, 224 katılımcının (%32,0) 5000-10000 TL arası gelire sahip olduğu, 363 katılımcının (51,9) karantina süreçlerinde temel ihtiyaçlarını karşılayamama kaygısı yaşadığını ve 385 katılımcının (%55,0) karantina süreçlerinde ekonomik sıkıntı yaşadıklarını ifade etmişlerdir.

3.2. Bulgular ve Yorum

3.2.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum

Araştırmanın birinci alt problemi “Covid-19 Pandemisi’nin karantina süreçlerinde hane içinde fiziksel şiddet yaşanma durumu nedir?” biçiminde belirlenmiştir. Araştırma sorusu ile ilgili elde edilen bulgular, aşağıdaki Tablo 3’te yer almaktadır.

Tablo 3. Covid-19 Pandemisi’nin karantina süreçlerinde hane içinde fiziksel şiddet yaşanma durumu ile ilgili betimsel istatistikler

Aile içi fiziksel şiddet yaşanma durumu	n	%
Evet	107	15,3
Hayır	593	84,7
Toplam	700	100

Tablo 3 incelendiğinde, Covid-19 Pandemisi’nin karantina süreçlerinde 107 katılımcı (%15,3) “hane içinde fiziksel şiddetin” yaşadığını ifade ederken, 593 katılımcı (%84,7), “hane içinde fiziksel şiddetin” yaşanmadığını ifade etmişlerdir.

Ortaya çıkan bulgular, katılımcıların büyük bir çoğunluğunun, karantina süreçlerinde hane içinde fiziksel şiddete maruz kalmadığını gösterse de araştırmaya katılan 18 yaş üstü 700 bireyden 107’sinin hane içinde fiziksel şiddet yaşadığını ifade etmesi, toplumun en temel sosyolojik birimi olan hanede şiddetin azımsanmayacak ölçüde olduğunu göstermektedir.

3.2.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın ikinci alt problemi “Covid-19 Pandemisi’nin karantina süreçlerinde hane içinde fiziksel şiddet yaşanma durumu, bireylerin; a)cinsiyetlerine, b)eğitim düzeylerine, c)hanelerin aylık gelirlerine, d)temel ihtiyaçlarını karşılayamama kaygı düzeylerine ve e)karantina süreçlerinde ekonomik sıkıntı yaşanma durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?” biçiminde belirlenmiştir.

3.2.2.1. Cinsiyet Değişkenine İlişkin Bulgular

“Covid-19 Pandemisi’nin karantina süreçlerinde hane içinde fiziksel şiddet yaşanma durumunun” cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip – göstermediğini belirlemek amacı ile Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Analiz sonucu elde edilen bulgular aşağıdaki Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4. Covid-19 Pandemisi'nin karantina süreçlerinde hane içinde fiziksel şiddet yaşanma durumunun cinsiyet değişkenine göre analizi

Fiziksel şiddet	Cinsiyet			Toplam	χ^2	p	F
	Kadın	Erkek	Diğer				
Hayır	252(258)	318(311)	23(24)	593	2,223	0,327	-
Evet	53(47)	49(56)	5(4)	107			
Toplam	305	367	28	700			

Tablo 4'te de görüldüğü gibi, Ki Kare analizi sonucunda, Covid-19 Pandemisi'nin karantina süreçlerinde hane içinde fiziksel şiddet yaşanma durumu ile "cinsiyet" değişkeni arasında istatistiksel olarak 0.05 manidarlık düzeyinde anlamlı bir bağlantının olmadığı belirlenmiştir ($\chi^2 = 2,223$; $p > 0.05$).

Bu bulguya bakarak, "Covid-19 Pandemisi'nin karantina süreçlerinde hane içinde şiddet yaşanma durumunun" erkek ve kadın cinsiyeti açısından bir fark yaratmadığı görülmektedir. Toplumda kadınların dezavantajlı grupta olduğu, daha çok fiziksel şiddete maruz kaldığı göz önünde bulundurulduğunda, bu tabloda erkeklerin de kadınlar kadar şiddete maruz kaldıklarını ifade ettikleri anlaşılmaktadır. Öte yandan tabloda görüldüğü üzere, "diğer" kategorisindeki yer alan katılımcıların, hane içinde fiziksel şiddete maruz kalma oranlarının kadın ve erkeklere göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

3.2.2.2. Eğitim Durumu Değişkenine İlişkin Bulgular

"Covid-19 Pandemisi'nin karantina süreçlerinde hane içinde fiziksel şiddet yaşanma durumunun" katılımcıların eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterip – göstermediğini belirlemek amacı ile Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Analiz sonucu elde edilen bulgular aşağıdaki Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Covid-19 Pandemisi'nin karantina süreçlerinde hane içinde fiziksel şiddet yaşanma durumunun eğitim durumuna göre analizi

Fiziksel şiddet	Eğitim Durumu					Toplam	χ^2	p	Fark
	İÖ ve daha az	OO	Lise	ÜNİ	YL ve üzeri				
Hayır	65(67)	63(70)	186(195)	229(216)	50(45)	593	16,856	0,000	4 - 2
Evet	14(12)	20(13)	44(35)	26(39)	3(8)	107			
Toplam	79	83	230	265	53	700			

1=İlkokul, 2=Ortaokul, 3= Lise, 4=Üniversite, 5=YL ve üzeri

Tablo 5'te de görüldüğü gibi, Ki Kare analizi sonucunda, Covid-19 Pandemisi'nin karantina süreçlerinde hane içindeki fiziksel şiddetin artması ile eğitim düzeyi arasında istatistiksel olarak 0.05 manidarlık düzeyinde anlamlı bir bağlantının olduğu belirlenmiştir ($\chi^2 = 16,856$; $p < 0.05$). Bu bağlantının hangi eğitim durumundaki bireylerin lehine olduğunu belirlemek amacı ile Bonferroni düzeltilmeli POST HOC işlemi gerçekleştirildiğinde, "Ortaokul" mezunlarının "Üniversite" mezunlarına göre hane içinde fiziksel şiddete daha fazla maruz kaldıkları belirlenmiştir.

Bu sonuçlar ışığında, katılımcıların eğitim düzeyi yükseldikçe, hane içerisinde fiziksel şiddetin yaşanma durumuna dair görüşleri ile ilgili oranın farklılaştığı görülmektedir. Eğitim düzeyi üniversite ve üstü olan katılımcılarda hane içindeki fiziksel şiddet daha az görülürken, eğitim düzeyi üniversitenin altında olan kullanıcıların karantina süreçlerinde, hane içinde daha fazla fiziksel şiddet ile karşı karşıya kaldıkları anlaşılmaktadır.

3.2.2.3. Hanenin Aylık Geliri Değişkenine İlişkin Bulgular

"Covid-19 Pandemisi'nin karantina süreçlerinde hane içinde fiziksel şiddet yaşanma durumunun" hane halkı aylık gelirine göre anlamlı bir farklılık gösterip – göstermediğini belirlemek amacı ile Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Analiz sonucu elde edilen bulgular aşağıdaki Tablo 6.'da verilmiştir.

Tablo 6. Covid-19 Pandemisi'nin karantina süreçlerinde hane içinde fiziksel şiddet yaşanma durumunun hane halkının aylık gelirine göre analizi

Fiziksel şiddet	Hanenin Aylık Geliri						Toplam	χ^2	p	Fark
	AÜ ve Az	5001-10000	10001-15000	15001-20000	20001-30000	30001 ve üzeri				
Hayır	106(114)	183(190)	97(101)	82(78)	56(48)	69(63)	593	19,376	0,000	6-1; 5-1.
Evet	28(21)	41(34)	22(18)	10(14)	1(9)	5(11)	107			
Toplam	134	224	119	92	57	74	700			

1=Asgari ücret ve daha az, 2=5001 – 10000, 3=10001 – 15000, 4=15001 – 20000, 5=20001 – 30000, 6=30001 ve üzeri

Tablo 6'da da görüldüğü gibi, Ki Kare analizi sonucunda, Covid-19 Pandemisi'nin karantina süreçlerinde hane içinde fiziksel şiddetin artma durumu ile hane halkının aylık geliri arasında istatistiksel olarak 0.05 manidarlık düzeyinde anlamlı bir bağlantının olduğu belirlenmiştir ($\chi^2 = 19,376$; $p < 0.05$). Bu bağlantının hangi gelir durumundaki bireylerin lehine olduğunu belirlemek amacı ile Bonferroni düzeltilmeli POST HOC işlemi gerçekleştirildiğinde, aylık geliri "Asgari ücret ve az" olan bireylerin, aylık geliri "20001 – 30000" ve "30001 ve daha fazla" olan bireylere göre anlamlı bir şekilde daha fazla şiddet gördükleri belirlenmiştir.

Bu sonuçlara göre, karantina süreçlerinde hane içerisinde fiziksel şiddetin yaşanma durumunu büyük oranda belirleyen faktör, katılımcıların hanelerinin aylık geliri olduğu görülmektedir. Hanenin aylık geliri arttıkça hanede yaşanan şiddetin düzeyi azalmıştır, hanenin aylık geliri azaldıkça, yaşanan şiddetin düzeyi de artmıştır.

3.2.2.4. Temel İhtiyaçları Karşılayamama Kaygı Düzeyleri Değişkenine İlişkin Bulgular

“Covid-19 Pandemisi’nin karantina süreçlerinde hane içinde fiziksel şiddet yaşanma durumunun” katılımcıların temel ihtiyaçlarını karşılayamama kaygı durumlarına göre anlamlı bir farklılık gösterip – göstermediğini belirlemek amacı ile Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Analiz sonucu elde edilen bulgular aşağıdaki Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Covid-19 Pandemisi’nin karantina süreçlerinde hane içinde fiziksel şiddet yaşanma durumunun temel ihtiyaçları karşılayamama kaygı durumlarına göre analizi

Fiziksel şiddet	Temel ihtiyaç kaygısı			Toplam	χ^2	p	F
	Hayır	Evet	Bazen				
Hayır	147(132)	280(308)	166(153)	593	33,860	0,000	1-0; 1-2.
Evet	9(24)	83(56)	15(28)	107			
Toplam	156	363	181	700			

0=Hayır, 1=Evet, 2=Bazen

Tablo 7’de de görüldüğü gibi, Ki Kare analizi sonucunda, Covid-19 Pandemisi’nin karantina süreçlerinde hane içinde fiziksel şiddetin yaşanma durumu ile temel ihtiyaçlarını karşılayamama kaygı durumları arasında istatistiksel olarak 0.05 manidarlık düzeyinde anlamlı bir bağlantının olduğu belirlenmiştir ($\chi^2 = 33,860$; $p < 0.05$). Bu bağlantının temel ihtiyaçları karşılayamama kaygısının düzeyinin hangi bireylerin lehine olduğunu belirlemek amacı ile Bonferroni düzeltmeli POST HOC işlemi gerçekleştirildiğinde, “temel ihtiyaçlarını karşılayamama kaygısı” olan bireylerin, “temel ihtiyaçlarını karşılayamama kaygısı olmayan ve “bazen” olan bireylere göre anlamlı bir şekilde daha fazla fiziksel şiddet gördükleri belirlenmiştir.

Bu tabloya göre, Covid-19 Pandemisi süreci ile birlikte katılımcılar temel ihtiyaçlarını karşılayamama kaygısı yaşamış ve bu kaygı düzeyi hane içindeki şiddetin yaşanma durumunun gözle görülür biçimde belirleyicisi olmuştur. Karantina süreçlerinde temel ihtiyaçlarını karşılayamama kaygısı yaşayan katılımcıların büyük çoğunluğu, hane içinde fiziksel şiddet ile karşı karşıya kalmıştır. Diğer taraftan bu kaygıyı taşımayan katılımcılar hane içinde fiziksel şiddete daha az maruz kalmıştır.

3.2.2.5. Ekonomik Sıkıntı Yaşama Durumu Değişkenine İlişkin Bulgular

“Covid-19 Pandemisi’nin karantina süreçlerinde aile içinde fiziksel şiddet yaşanma durumunun” katılımcıların ekonomik sıkıntı yaşama durumlarına göre anlamlı bir farklılık gösterip – göstermediğini belirlemek amacı ile Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Analiz sonucu elde edilen bulgular aşağıdaki Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. Covid-19 Pandemisi’nin karantina süreçlerinde hane içinde fiziksel şiddet yaşanma durumunun ekonomik sıkıntı yaşama değişkenine göre analizi

Fiziksel şiddet	Ekonomik sıkıntı			Toplam	χ^2	p	Fark
	Hayır	Evet	Bazen				
Hayır	143(127)	302(326)	148(140)	593	27,929	0,000	1-0; 1-2.
Evet	7(23)	83(59)	17(25)	107			
Toplam	150	385	165	700			

0=Hayır, 1=Evet, 2=Bazen

Tablo 8’de de görüldüğü gibi, Ki Kare analizi sonucunda, Covid-19 Pandemisi’nin karantina süreçlerinde hane içinde fiziksel şiddetin yaşanma durumu ile ekonomik sıkıntı yaşama durumları arasında istatistiksel olarak 0.05 manidarlık düzeyinde anlamlı bir bağlantının olduğu belirlenmiştir ($\chi^2 = 27,929$; $p < 0.05$). Bu bağlantının hangi durum lehine olduğunu belirlemek amacı ile Bonferroni düzeltmeli POST HOC işlemi gerçekleştirildiğinde, “ekonomik sıkıntı” yaşayan bireylerin, “ekonomik sıkıntı yaşamayan ve “Bazen” yaşayan bireylere göre anlamlı bir şekilde daha fazla şiddet gördükleri belirlenmiştir.

Bu sonuçlara bakıldığında, Covid-19 Pandemisi sürecinde ekonomik sıkıntı yaşayan katılımcıların hanelerinde fiziksel şiddet daha belirgin bir şekilde görülürken, ekonomik sıkıntı yaşamayan katılımcılar söz konusu süreçte daha az fiziksel şiddete maruz kalmıştır.

3.2.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum

Araştırmanın üçüncü alt problemi “Covid-19 Pandemisi’nin karantina süreçlerinde hane içinde psikolojik şiddet yaşanma durumu nedir?” biçiminde belirlenmiştir. Araştırma sorusu ile ilgili elde edilen bulgular, aşağıdaki Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9. Covid-19 Pandemisi'nin karantina süreçlerinde hane içinde psikolojik şiddet yaşanma durumuna ilişkin betimsel istatistikler

Aile içi psikolojik şiddet yaşanma durumu	n	%
Evet	212	30,3
Hayır	488	69,7
Toplam	700	100

Tablo 9 incelendiğinde, Covid-19 Pandemisi'nin karantina süreçlerinde 212 katılımcı (%30,3) “hane içinde psikolojik şiddetin” yaşandığını ifade ederken, 488 katılımcı (%69,7), hane içinde psikolojik şiddetin yaşanmadığını ifade etmişlerdir.

Bu sonuca bakarak, katılımcıların büyük bir çoğunluğu, karantina süreçlerinde hane içinde psikolojik şiddete maruz kalmamıştır. Diğer taraftan, psikolojik şiddetin hane içinde yaşandığını ifade eden 18 yaş üstü 212 katılımcı, toplumsal yapıdaki psikolojik şiddetin varlığına işaret etmektedir.

3.2.4. Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum

Araştırmanın dördüncü alt problemi “Covid-19 Pandemisi'nin karantina süreçlerinde hane içinde psikolojik şiddet yaşanma durumu, bireylerin; a) cinsiyetlerine, b) eğitim düzeylerine, c) hanelerin aylık gelirlerine, d) temel ihtiyaçları karşılayamama kaygı düzeylerine ve e)karantina süreçlerinde ekonomik sıkıntı yaşanma durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?” biçiminde belirlenmiştir.

3.2.4.1. Cinsiyet Değişkenine İlişkin Bulgular

“Covid-19 Pandemisi'nin karantina süreçlerinde hane içinde psikolojik şiddet yaşanma durumunun” cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip – göstermediğini belirlemek amacı ile Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Analiz sonucu elde edilen bulgular aşağıdaki Tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10. Covid-19 Pandemisi'nin karantina süreçlerinde hane içinde psikolojik şiddet yaşanma durumunun cinsiyet değişkenine göre analizi

Psikolojik şiddet	Cinsiyet			Toplam	χ^2	p	Fark
	Kadın	Erkek	Diğer				
Hayır	192(213)	280(256)	16(20)	488	16,230	0,000	1-2
Evet	113(93)	87(111)	12(9)	212			
Toplam	305	367	28	700			

1=Kadın, 2=Erkek, 3=Diğer

Tablo 10'da görüldüğü gibi, Ki Kare analizi sonucunda, Covid-19 Pandemisi'nin karantina süreçlerinde hane içinde psikolojik şiddet yaşanma durumu ile “cinsiyet” değişkeni arasında istatistiksel olarak 0.05 manidarlık düzeyinde anlamlı bir bağlantının olduğu belirlenmiştir ($\chi^2 = 16,230$; $p < 0.05$). Bu bağlantının hangi cinsiyetin lehine olduğunu belirlemek amacı ile Bonferroni düzeltilmeli POST HOC işlemi gerçekleştirildiğinde, “Kadınların” “Erkeklerle” göre daha fazla, psikolojik şiddet yaşandığını ifade ettikleri belirlenmiştir.

Bu bulgulara bakarak, karantina süreçlerinde hane içinde psikolojik şiddet yaşandığını belirten 18 yaş üstü kadınlar ve erkekler arasındaki sayısal fark açıkça görülmektedir. Kadınlar psikolojik açıdan erkeklerle göre daha fazla şiddete maruz kaldığını belirtmiştir. Ayrıca “Diğer” kategorisinde yer alan katılımcıların, hane içinde psikolojik şiddete maruz kalma oranlarının kadın ve erkeklerle göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

3.2.4.2. Eğitim Durumu Değişkenine İlişkin Bulgular

“Covid-19 Pandemisi'nin karantina süreçlerinde hane içinde psikolojik şiddet yaşanma durumunun” eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterip – göstermediğini belirlemek amacı ile Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Analiz sonucu elde edilen bulgular aşağıdaki Tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 11. Covid-19 Pandemisi'nin karantina süreçlerinde hane içinde psikolojik şiddet yaşanma durumunun eğitim düzeyine göre analizi

Psikolojik şiddet	Eğitim Durumu					Toplam	χ^2	p	Fark
	İÖ ve daha az	OO	Lise	ÜNİ	YL ve üzeri				
Hayır	55(55)	55(58)	142(160)	189(178)	47(37)	488	18,767	0,000	5-3; 4-3.
Evet	24(24)	28(25)	88(70)	66(77)	6(16)	212			
Toplam	79	83	230	255	53	700			

1=İlkokul, 2=Ortaokul, 3= Lise, 4=Üniversite, 5=YL ve üzeri

Tablo 11'de görüldüğü gibi, Ki Kare analizi sonucunda, Covid-19 Pandemisi'nin karantina süreçlerinde hane içinde psikolojik şiddet yaşanma durumu ile eğitim düzeyi arasında istatistiksel olarak 0.05 manidarlık düzeyinde anlamlı bir bağlantının olduğu belirlenmiştir ($\chi^2 = 16,856$; $p < 0.05$). Bu bağlantının hangi eğitim durumundaki bireylerin lehine olduğunu belirlemek amacı ile Bonferroni düzeltilmeli POST HOC işlemi gerçekleştirildiğinde, “Lise”, “Ortaokul” ve “İlkokul” mezunlarının hane içinde psikolojik şiddet yaşama oranlarının, “Üniversite” ve “YL ve daha üzeri” mezunlarına göre daha fazla olduğu görülmüştür.

Bu bulgular değerlendirildiğinde, katılımcıların yükselen eğitim düzeyleriyle birlikte hane içinde psikolojik şiddetin yaşanma durumu daha az görülürken, eğitim düzeyi düştükçe hane içindeki psikolojik şiddetin yaşanma oranı da artmıştır. Başka bir deyişle, eğitim düzeyi üniversite ve üstü olan katılımcılarda hane içindeki psikolojik şiddet daha az görülürken, eğitim düzeyi üniversitenin altında olan kullanıcıların karantina süreçlerinde, hane içinde daha fazla psikolojik şiddet ile karşı karşıya kaldıkları anlaşılmaktadır.

3.2.4.3. Hanenin Aylık Gelirine İlişkin Bulgular

“Covid-19 Pandemisi’nin karantina süreçlerinde hane içinde psikolojik şiddet yaşanma durumunun” hane halkı aylık gelirine göre anlamlı bir farklılık gösterip – göstermediğini belirlemek amacı ile Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Analiz sonucu elde edilen bulgular aşağıdaki Tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 12. Covid-19 pandemi sürecinde aile içi psikolojik şiddet durumunun hane halkı aylık gelirine göre analizi

Psikolojik şiddet	Hanenin Aylık Geliri						Toplam	χ^2	p	Fark
	AÜ ve Az	5001-10000	10001-15000	15001-20000	20001-30000	30001 ve üzeri				
Hayır	85(93)	147(156)	83(83)	68(64)	47(40)	58(52)	488	12,061	0,034	1-5; 1-6.
Evet	49(41)	77(68)	36(36)	24(28)	10(17)	16(22)	212			
Toplam	134	224	119	92	57	74	700			

1=Asgari ücret ve daha az, 2=5001 – 10000, 3=10001 – 15000, 4=15001 – 20000, 5=20001 – 30000, 6=30001 ve üzeri

Tablo 12’de görüldüğü gibi, Ki Kare analizi sonucunda, Covid-19 pandemi sürecinde hane içinde psikolojik şiddet yaşanma durumu ile hane halkının aylık gelirinin arasında istatistiksel olarak 0.05 manidarlık düzeyinde anlamlı bir bağlantının olduğu belirlenmiştir ($\chi^2 = 12,061$; $p < 0.05$). Bu bağlantının hangi gelir durumundaki bireylerin lehine olduğunu belirlemek amacı ile Bonferroni düzeltmeli POST HOC işlemi gerçekleştirildiğinde, aylık geliri “Asgari ücret ve az” ile “5000-10000” arasında olan bireylerin, aylık geliri “20001 – 30000” ve “30001 ve daha fazla” olan bireylere göre anlamlı bir şekilde daha fazla psikolojik şiddet gördükleri belirlenmiştir.

Bu tabloya göre, hanenin aylık geliri hane içinde yaşanan psikolojik şiddetin önemli bir belirleyicisidir. Hanenin aylık gelirinin yüksek olduğu katılımcıların evlerinde psikolojik şiddete, aylık geliri daha düşük olanlara göre daha az rastlanmıştır. Tıpkı fiziksel şiddette olduğu gibi burada da ekonomik refah katılımcıların hane yaşamlarına pozitif yönde etki etmiştir.

3.2.4.4. Temel İhtiyaçları Karşıluyamama Kaygı Düzeyleri Değişkenine İlişkin Bulgular

“Covid-19 Pandemisi’nin karantina süreçlerinde hane içinde psikolojik şiddet yaşanma durumunun” katılımcıların temel ihtiyaçlarını karşılayamama kaygı durumlarına göre anlamlı bir farklılık gösterip – göstermediğini belirlemek amacı ile Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Analiz sonucu elde edilen bulgular aşağıdaki Tablo 13.’te verilmiştir.

Tablo 13. Covid-19 Pandemisi’nin karantina süreçlerinde hane içinde psikolojik şiddet yaşanma durumunun temel ihtiyaçlarını karşılayamama kaygısı değişkenine göre analizi

Psikolojik şiddet	Temel ihtiyaç kaygısı			Toplam	χ^2	p	Fark
	Hayır	Evet	Bazen				
Hayır	142(109)	206(253)	140(126)	488	67,453	0,000	1-0; 1-2.
Evet	14(47)	156(110)	41(55)	212			
Toplam	156	363	181	700			

0=Hayır, 1=Evet, 2=Bazen

Tablo 13’te görüldüğü gibi, Ki Kare analizi sonucunda, Covid-19 Pandemisi’nin karantina süreçlerinde hane içinde psikolojik şiddet yaşanma durumu ile temel ihtiyaçlarını karşılayamama kaygı durumları arasında istatistiksel olarak 0.05 manidarlık düzeyinde anlamlı bir bağlantının olduğu belirlenmiştir ($\chi^2 = 67,453$; $p < 0.05$). Bu bağlantının temel ihtiyaçları karşılayamama kaygısının düzeyinin hangi bireylerin lehine olduğunu belirlemek amacı ile Bonferroni düzeltmeli POST HOC işlemi gerçekleştirildiğinde, “temel ihtiyaçlarını karşılayamama kaygısı” olan bireylerin, “temel ihtiyaçlarını karşılayamama kaygısı “Olmayan” ve “Bazen” olan bireylere göre anlamlı bir şekilde daha fazla psikolojik şiddet gördükleri belirlenmiştir.

Bu tabloya bakarak, Covid-19 Pandemisi dönemindeki karantina süreçlerinde temel ihtiyaçlarını karşılayamama kaygısı yaşayan katılımcıların hanelerinde daha fazla psikolojik şiddet yaşanmıştır. Söz konusu kaygı düzeyinin azalmasıyla hane içindeki psikolojik şiddetin de yaşanma durumu da azalmıştır.

3.2.4.5. Ekonomik Sıkıntı Yaşama Durumu Değişkenine İlişkin Bulgular

“Covid-19 Pandemisi’nin karantina süreçlerinde hane içinde psikolojik şiddet yaşanma durumunun” katılımcıların ekonomik sıkıntı yaşama durumlarına göre anlamlı bir farklılık gösterip – göstermediğini belirlemek amacı ile Ki-

Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Analiz sonucu elde edilen bulgular aşağıdaki Tablo 14’te verilmiştir.

Tablo 14. Covid-19 Pandemisi’nin karantina süreçlerinde hane içinde psikolojik şiddet yaşanma durumunun ekonomik sıkıntı yaşama değişkenine göre analizi

Psikolojik şiddet	Ekonomik sıkıntı			Toplam	χ^2	p	Fark
	Hayır	Evet	Bazen				
Hayır	127(105)	239(268)	122(115)	488	27,912	0,000	1-0; 1-2.
Evet	23(45)	146(117)	43(50)	212			
Toplam	150	385	165	700			

0=Hayır, 1=Evet, 2=Bazen

Tablo 14’te görüldüğü gibi, Ki Kare analizi sonucunda, Covid-19 Pandemisi’nin karantina süreçlerinde hane içinde psikolojik şiddet yaşanma durumu ile ekonomik sıkıntı yaşama durumları arasında istatistiksel olarak 0.05 manidarlık düzeyinde anlamlı bir bağlantının olduğu belirlenmiştir ($\chi^2 = 27,912$; $p < 0.05$). Bu bağlantının hangi durum lehine olduğunu belirlemek amacı ile Bonferroni düzeltmeli POST HOC işlemi gerçekleştirildiğinde, “ekonomik sıkıntı” yaşayan bireylerin, “ekonomik sıkıntı yaşamayan ve “bazen” yaşayan bireylere göre anlamlı bir şekilde daha fazla şiddet gördükleri belirlenmiştir.

Bu tablodaki sonuçlara bakıldığında, Covid-19 Pandemisi sürecinde ekonomik sıkıntı yaşayan katılımcıların hanelerinde psikolojik şiddet daha belirgin bir şekilde görülürken, ekonomik sıkıntı yaşamayan katılımcılar söz konusu süreçte daha az psikolojik şiddete maruz kalmıştır. Buna göre ekonomik refahın bireylerin hane yaşamlarına doğrudan etki ettiğini söylemek mümkündür.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmanın birinci alt problemi, “Covid-19 Pandemisi’nin karantina süreçlerinde hane içinde fiziksel şiddet yaşanma durumu nedir?” şeklindedir. Katılımcılardan gelen yanıtlara göre, 593’ü hane içinde fiziksel şiddet yaşanmadığını, 107’si ise hane içinde fiziksel şiddet yaşandığını ifade etmiştir. Söz konusu sorunun cevabını etkileyen değişkenlere bağlı olarak, hane içinde her iki şiddet türünü de yaşayanların sayısı yaşamayanlara oranla daha azdır.

Araştırmanın ikinci alt problemi, “Covid-19 Pandemisi’nin karantina süreçlerinde hane içinde fiziksel şiddet yaşanma durumu, bireylerin; a)cinsiyetlerine, b)eğitim düzeylerine, c)hanelerin aylık gelirlerine, d)temel ihtiyaçlarını karşılayamama kaygı düzeylerine ve e)karantina süreçlerinde ekonomik sıkıntı yaşanma durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?” biçiminde belirlenmiştir.

Covid-19 Pandemisi’nin karantina süreçlerinde hane içinde fiziksel şiddet yaşanma durumu, bireylerin cinsiyetlerine göre değerlendirildiğinde, yapılan araştırmalarda kadınların erkeklerden daha fazla fiziksel şiddete maruz kaldığı sonucunun aksine, erkekler de kadınlar kadar fiziksel şiddete maruz kaldığını ifade etmiştir.

Covid-19 Pandemisi’nin karantina süreçlerinde hane içinde fiziksel şiddet yaşanma durumuna ilişkin bir diğer değişken, bireylerin eğitim düzeyleri olarak belirlenmiştir. Eğitim düzeyi üniversite ve üstü olan katılımcılarda hane içindeki fiziksel şiddet daha az görülürken, eğitim düzeyi üniversitenin altında olan kullanıcıların karantina süreçlerinde, hane içinde daha fazla fiziksel şiddet ile karşı karşıya kaldıkları anlaşılmaktadır.

Covid-19 Pandemisi’nin karantina süreçlerinde hane içinde fiziksel şiddet yaşanma durumunun, hane halkının aylık gelirine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği konu edilmiştir. Buna göre, hanenin aylık gelirindeki artış hanede yaşanan şiddetin düzeyi azaltmıştır. Diyebiliriz ki; ekonomik refah toplumdaki bireylerin hane yaşamlarını pozitif yönde doğrudan etkileyen en önemli unsurlardan biridir.

Covid-19 Pandemisi’nin karantina süreçlerinde hane içinde fiziksel şiddet yaşanma durumunun, katılımcıların temel ihtiyaçlarını karşılayamama kaygı durumlarına göre, anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği araştırmanın bir diğer problemidir. Sonuç olarak, karantina süreçlerinde temel ihtiyaçlarını karşılayamama kaygısı yaşayan katılımcıların büyük çoğunluğu, hane içinde fiziksel şiddet ile karşı karşıya kalmıştır. Diğer taraftan bu kaygıyı taşımayan katılımcılar hane içinde fiziksel şiddete daha az maruz kalmıştır.

Covid-19 Pandemisi’nin karantina süreçlerinde aile içinde fiziksel şiddet yaşanma durumunun, katılımcıların ekonomik sıkıntı yaşama durumlarına göre anlamlı bir ilişkisinin olup olmadığı sorusunun bulguları değerlendirilmiştir. Buna göre, Covid-19 Pandemisi sürecinde ekonomik sıkıntı yaşayan katılımcıların hanelerinde fiziksel şiddet daha yoğun yaşanırken, ekonomik sıkıntı yaşamayan katılımcıların hanelerinde ise, fiziksel şiddete daha az rastlanmıştır. Buna göre ekonomik refahın bireylerin hane yaşamlarına doğrudan etki ettiğini söylemek mümkündür.

Araştırmanın üçüncü alt problemi, “Covid-19 Pandemisi’nin karantina süreçlerinde hane içinde psikolojik şiddet yaşanma durumu nedir?” olarak saptanmıştır. Bu soruya gelen yanıtlara göre, katılımcıların 488’i hane içinde psikolojik şiddet yaşanmadığını, 212’si ise hane içinde psikolojik şiddet yaşandığını ifade etmiştir. Bu oranlar fiziksel şiddet yaşayan kişi sayısından daha fazladır.

Araştırmanın dördüncü alt problemi, “Covid-19 Pandemisi’nin karantina süreçlerinde hane içinde psikolojik şiddet yaşanma durumu, bireylerin; a)cinsiyetlerine, b)eğitim düzeylerine, c)hanelerin aylık gelirlerine, d)temel ihtiyaçları karşılayamama kaygı düzeylerine ve e)karantina süreçlerinde ekonomik sıkıntı yaşanma durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?” biçiminde belirlenmiştir.

Covid-19 Pandemisi’nin karantina süreçlerinde hane içinde psikolojik şiddet yaşanma durumunun, cinsiyet açısından ortaya çıkan sonucu değerlendirildiğinde, kadınlar psikolojik açıdan erkeklere göre daha fazla şiddete maruz kalmaktadır.

Covid-19 Pandemisi’nin karantina süreçlerinde hane içinde psikolojik şiddet yaşanma durumuna, katılımcıların eğitim düzeyleri üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Gelen cevaplara göre, eğitim düzeyi arttıkça hane içinde psikolojik şiddet yaşanma oranı azalmakta, eğitim düzeyi azaldıkça hane içinde psikolojik şiddet yaşanma oranı artmaktadır. Bu sonuç bize, eğitim düzeyi ile psikolojik şiddet arasında ters orantı olduğunu göstermektedir.

Covid-19 Pandemisi’nin karantina süreçlerinde hane içinde psikolojik şiddet yaşanma durumunun, hane halkının aylık gelirine göre değişkenlik gösterip göstermediği analiz edilmiştir. Buna göre, haneye giren aylık gelirin miktarı, hane içinde yaşanan psikolojik şiddetin önemli bir belirleyicisi olarak öne çıkmaktadır.

Covid-19 Pandemisi’nin karantina süreçlerinde hane içinde psikolojik şiddet yaşanma durumu, katılımcıların temel ihtiyaçlarını karşılayamama kaygı durumlarına göre analiz edildiğinde, temel ihtiyaçlarını karşılayamama kaygısı yaşayan katılımcıların hanelerinde daha fazla psikolojik şiddet yaşanmıştır. Söz konusu kaygı düzeyinin azalmasıyla hane içindeki psikolojik şiddetin de yaşanma durumu azalmıştır. Şiddetin azaltılması ve önlenmesinde, tıpkı hanenin aylık gelir düzeyinin belirleyici olduğu gibi, bu değişken de refah seviyesinin önemini öne çıkarmıştır.

Covid-19 Pandemisi’nin karantina süreçlerinde hane içinde psikolojik şiddet yaşanma durumu, katılımcıların ekonomik sıkıntı yaşama durumlarına göre incelendiğinde, bu süreçte ekonomik sıkıntı yaşayan katılımcıların hanelerinde psikolojik şiddet daha belirgin bir şekilde görülürken, ekonomik sıkıntı yaşamayan katılımcılar söz konusu süreçte daha az psikolojik şiddete maruz kalmıştır. Buna göre ekonomik refahın bireylerin hane yaşamlarına doğrudan etki ettiğini söylemek mümkündür.

Tüm bu sonuçlar ışığında hem eğitim düzeyinin yüksek hem de ekonomik refahın yüksek olduğu katılımcıların evlerinde fiziksel ve psikolojik şiddete daha az rastlanmıştır. Başka bir deyişle, eğitimsizlik ya da daha az eğitim ile ekonomik refahın yoksunluğu, fiziksel ve psikolojik şiddetin görülmesinde önemli birer unsur olarak yer almıştır. Eğitime gerekli ehemmiyetin verilmesi ve ekonomik refah düzeyinin artırılması, şiddetin önlenmesi çalışmalarına önemli bir katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

1. Ahmadi, R. (2020). “Koronavirüs Pandemisinin (Kovid-19) Toplumsal Etkileri”, bilar: Bilim Armonisi Dergisi, 3(2):65-72.
2. Atay, S. E. ve Gerçek, M. (2021). “İş-Yaşam Çatışmasının Koronavirüs (Covid-19) Pandemisi Sürecinde Yeniden Değerlendirilmesi: Kadın Akademisyenler Açısından Nitel Bir Araştırma”, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 24(45):203-241.
3. Birinci, M. ve Bulut, T. (2020). “Covid-19’un Sosyo-Ekonomik Yönden Dezavantajlı Gruplar Üzerindeki Etkileri: Sosyal Hizmet Bakış Açısından Bir Değerlendirme”, Sosyal Çalışma Dergisi, 4(1):62-68.
4. Boyacıoğlu, I., Uysal, M.S., Erdugan, C. (2020). “Psikolojik şiddetin ölçümü: Psikolojik İstismar Profiline ve Kadına Kötü Muamele Envanterinin Türkçeye Uyarlanması”, Psikoloji Çalışmaları, 40(1):1-38.
5. Cerrah, L. ve Dilmaç, M. (2022). “Pandemi Sürecinde Bireylerin Hane Halkı Finansı, Psikolojik Durum ve Sosyal Hayat Değişimlerinin İbadet Hayatına Etkisi”, Journal of Academic Value Studies, 8(1):66-80.
6. Çelik, Ş., & Çak, E. (2021). “Covid-19 Pandemi Sürecinin Aile Üzerine Etkisi”, Gevher Nesibe Journal Of Medical & Health Sciences, 6(11):43-49.
7. Çetin, D. ve Aral, N. (2022). “Türkiye’de COVID-19 Pandemi Sürecinin Aile İçi İletişime Etkisi”, KTO Karatay Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 3(2):80-90.

8. Çöl, S. Ö. (2008). “İşyerinde Psikolojik Şiddet: Hastane Çalışanları Üzerine Bir Araştırma”, Çalışma ve Toplum, 4:107-134.
9. De Oliveira, A. S. L. A. et al. (2021). “Psychological Violence Against Women Practiced by Intimate Partners: A Cross-Sectional Study in A Rural Area of Rio Grande do Sul, Brazil, 2017”, Epidemiol. Serv. Saude, 30(4):1-11.
10. Dızman, Z. Ş. (2022). “COVID-19 Pandemi Sürecinde Üniversite Öğrencilerinin Aile İlişkilerinin İncelenmesi”, Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi, 57(3):2488-2500.
11. Duman, Z. Ç., Özdağ, Ş. ve Özcan, A. (2003). “Aile İçi Şiddetin Çocuk Üzerindeki Etkisi Konusunda Hemşire Öğrencilerin Görüşleri”, Atatürk Üniv. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 6(2):50-56.
12. Eke, C. ve Küçükali, R. (2022). “COVID-19 Pandemi Sürecinde Kadına Yönelik Şiddet Olgularının Değerlendirilmesi: Erzurum İli Aziziye ve Aşkale İlçeleri Örneği”, Journal of Literature and Humanities, 68:36-42.
13. Ergönen, A. T., Biçen, E. ve Ersoy, G. (2020). “Domestic Violence during the COVID-19 Pandemic”, The Bulletin of Legal Medicine, 25(Special Issue):48-57.
14. Eroğlu, E. (2020). “Covid-19’un Ekonomik Etkilerinin ve Pandemiyle Mücadele Sürecinde Alman Ekonomik Tedbirlerin Değerlendirilmesi”, International Journal of Public Finance, 5(2):211-236.
15. Flury, M., Nyberg, E. & Riecher-Rössler, A. (2010). “Domestic Violence against Women: Definitions, Epidemiology, Risk Factors and Consequences”, Swiss Medical Weekly, 140:1-6.
16. Idris, S. A. M. et al. (2018). “Causes And Effects of Domestic Violence: A Conceptual Model on The Performance at Work”, International Journal for Studies on Children, Women, Elderly And Disabled, 4:199-207.
17. Karaca, N., Aksakal, E. ve Kılıç, C. (2020). “Covid-19 Salgınının Türkiye’de Aile İçerisinde Yol Açtığı Toplumsal Etkiler”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 24(4):1811-1831.
18. Karasar, N. (2002). Bilimsel araştırma yöntemleri, Nobel yayıncılık, Ankara.
19. Karagün, E. ve Çağlayan, Ç. (2014). “Sporcuların Şiddete Maruz Kalma Durumları ile Öfke Düzeylerinin Değerlendirilmesi”, KOSBED, 28:113-127.
20. Krug, E. G. et al. (2002). “The World Report on Violence and Health”. The Lancet, 360: 1083-88.
21. McLachlan and Vermeulen Associates. <https://vaalpsychologists.co.za/categories-and-types-of-violence/>
22. Naik, I. B. & Naik, A. R. (2016). “Domestic Violence: Its Causes, Consequences And Preclusions Strategies”. IJARIE, 2(2): 1697-1705.
23. Özgentürk, İ., Karğın, V. ve Baltacı, H. (2012). “Aile İçi Şiddet ve Şiddetin Nesilden Nesile İletilmesi”, Polis Bilimleri Dergisi, 14(4): 55-77.
24. Polat, O. (2001). Çocuk ve Şiddeti, Der Yayınları, İstanbul.
25. Polat, O. (2017). “Şiddet”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 22(1):15-34.
26. Shitta-Bey, O. A. (2016). “A Discourse on the Ontology of Violence”, Kaygı - Uludağ University Faculty of Arts and Sciences Journal of Philosophy, (27):151-166.
27. Şahin, S. ve Türk, M. (2010). “Çalışanlarda Psikolojik Şiddet Algılaması ve Kadın Çalışanlar Üzerine Bir Araştırma”, Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi, 14(2):1-9.
28. Şahin, H., Çakmak, A., & Erdem, Y. (2021). “Pandeminin Kadına Yönelik Şiddet Üzerine Etkisinin Yazılı Basına Yansıyan Olgular Üzerinden İncelenmesi”, Opus Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 18(43):7348-7367.
29. Şenol, D. ve Mazman, İ. (2014). “Çocuğa Uygulanan Şiddet: Türkiye Özelinde Sosyolojik Bir Yaklaşım”, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 16(26):11-17.
30. Tathlıoğlu, K. (2016). “Aile İçi Şiddete Karşı Kadınların Tutumları: Bingöl İli Örneği”, TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi, 8(32):223-229.

31. Tripathi, P. et al. (2022). "Economic Perspectives on Violence Against Women During COVID-19 Crisis: A Case Study of Bihar", *Feminist Research*, 6(1):14-25.
32. TÜBİTAK (2021). Covid-19 ve Toplum: Salgının Sosyal, Ekonomik ve Beşeri Etkileri – Bulgular, Sonuçlar ve Öneriler, TÜBİTAK Yayını, Ankara.
33. Urhan, G. ve Arslankoç, S. (2021). "Covid-19 Pandemi Sürecinde Sosyal Politika ve Yerel Yönetimler: İstanbul İlçe Belediyeleri Örneği", *Çalışma ve Toplum*, (2):945-980.
34. Ünal, B. ve Gülseren, L. (2020). "Covid-19 Pandemisinin Görünmeyen Yüzü: Aile İçi Kadına Yönelik Şiddet", *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 23(1):89-94.
35. Walby, S. et al. (2017). *The Concept and Measurement of Violence Against Women and Men*, Policy Press, Bristol.
36. Yılmaz, E. ve Aydın Doğan, R. (2021). "COVID-19 Pandemisi Nedeniyle Yaşanılan Toplumsal İzolasyonun Aile İçi ve Kadına Yönelik Şiddet Üzerine Etkisi", *Unika Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(1):39-48.
37. Yusuf, O. B. et al. (2019). "Physical Violence among Intimate Partners in Nigeria: A Multi Level Analysis", *International Journal of Public Health and Epidemiology*, 8(7):1-8.

Subject Area
Mathematics and Science
Education

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 105
PP: 4247-4254

Arrival
28 October 2022
Published
31 December 2022

Article ID Number
66672
Article Serial Number
17

Doi Number
<http://dx.doi.org/10.29228/8/sss.66672>

How to Cite This Article

Aktaş, M., Gülru Bulut, G., Aktaş, B. K. & Akçay, M. (2022). "Matematik Dersinde Dört İşlem ve İşlem Önceliğine Yönelik Akıllı Tahta İçin Geliştirilen Eğitici Oyun Kullanımının Öğrencilerin Akademik Başarısına Etkisi" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:8, Issue:105; pp:4247-4254

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Matematik Dersinde Dört İşlem ve İşlem Önceliğine Yönelik Akıllı Tahta İçin Geliştirilen Eğitici Oyun Kullanımının Öğrencilerin Akademik Başarısına Etkisi

The Effect of Using the Educational Game Developed for the Smart Board for Four Operations and Operation Priorities Mathematics Course on the Academic Achievement of Students

Mine Aktaş¹ Gökçen Gülru Bulut² Bilge Kağan Aktaş³ Merve Akçay⁴

¹ Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü, Ankara, Türkiye

² Öğretmen., MEB, Ankara, Türkiye

³ Bilgisayara Mühendisi., Ankara, Türkiye

⁴ Grafik Tasarım., Ankara, Türkiye

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, 7.sınıf matematik dersinde dört işlem ve işlem önceliğine yönelik akıllı tahta için geliştirilen eğitici oyunun kullanılmasının öğrencilerin akademik başarılarına etkisini incelemektir. Araştırmanın çalışma grubu Ankara ilinde bulunan bir devlet ortaokulunda öğrenim gören 30 öğrenciden oluşmuştur. Araştırma tek grup ön-test son-test deneysel desen modeli kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın verileri araştırmacılar tarafından geliştirilen güvenilirliği test edilmiş başarı testinin uygulama öncesi ve sonrasında ön-test ve son-test olarak uygulanmasıyla toplanmıştır. Ön-testten sonra akıllı tahta kullanılarak öğrencilere eğitici oyun oynatılmıştır. Öğretim sonunda başarı testi son-test olarak tekrar gruba uygulanmıştır. Veri analizi için Wilcoxon işaretli sıralar testi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda son-test lehine bulunan anlamlı farklılık, akıllı tahta için geliştirilen eğitici oyun kullanımının akademik başarıyı artırdığını göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Matematik, Eğitici Oyun, Akıllı Tahta

ABSTRACT

The purpose of this research is to examine the effect of using the educational game developed for the smart board for four operations and operation priorities in the 7th grade mathematics course on the academic achievement of students. The study group of the research consisted of 30 students studying at a public secondary school in Ankara. The research was carried out using a single group pre-test post-test experimental design model. The data of the study were collected by applying the reliability-tested achievement test developed by the researchers as pre-test and post-test before and after the application. After the pre-test, an educational game was played to the students using a smart board. At the end of the instruction, the achievement test was applied to the group again as a post-test. Wilcoxon signed-rank test was used for data analysis. As a result of the research, the significant difference in favor of the post-test showed that the use of educational games developed for the smart board increased academic achievement.

Keywords: Mathematics, Educational Games, Smart Board

1. GİRİŞ

Eğitim insanın yaşamı boyunca devam eden bir süreçtir. Bu süreç boyunca öğretim etkinliklerinin hedefe ulaşabilmesi, öğrencinin konuya ilgi duyması ve o konuyu öğrenmek istemesi ile gerçekleşebilir. Öğretim etkinliklerinde öğrencide bu isteği uyandırmak ise motivasyon kavramı ile yakından ilgilidir. Motivasyon, öğrenmenin anahtar kavramlarından birisidir (Brown, 1994; Ur, 1996).

Öğrenme sürecinde motivasyon kavramı ile ilgili tanımlamalara bakıldığında araştırmacıların motivasyonu farklı açılardan ele aldıkları görülmektedir. Motivasyon, oyun yazarları, filozoflar ve psikologlar da dahil olmak üzere birçok kişinin ilgi konusu olmuştur. Motivasyonun yaygın olarak kabul edilen bir tanımı, davranışın başlatılmasına, yönlendirilmesine, yoğunluğuna ve sürekliliğine yol açan iç ve/veya dış güçleri tanımlamak için kullanılan koşullu yapıyı temsil eder. Motivasyon eyleme yol açar (Vallerand, 2004). Bir sona doğru enerji verilmiş veya harekete geçirilmiş biri motive olmuş olarak kabul edilir. Örnek olarak, bir öğrenci merak ve ilgi duyduğu için veya alternatif olarak bir öğretmenin veya velinin onayını almak istediği için ödev yapmaya çok motive olabilir (Ryan & Deci, 2000). Bu tanımlamalarla, birçok alanda olduğu gibi, motivasyonun; eğitim-öğretim ortamlarında da dikkate alınmasının gerekliliği bir kez daha vurgulanmıştır.

Öğrencilerin davranışlarını motive eden güdülenmenin iki temel sebebi iç ve dış motivasyondur. İçsel olarak motive olmuş öğrenciler, kendilerini tuhafılık, ilgi veya zevk dışında ya da kendi bilimsel ve kişisel hedeflerine

ulaşmak için öğrenmeye hevesli bir şekilde dahil ederler (Ali, Khan & Hamid, 2010). Bir anlamda içsel motivasyon bireylerde var olsa da başka bir anlamda içsel motivasyon bireyler ve faaliyetler arasındaki ilişkide mevcuttur. İçsel motivasyon, bir kişi ve bir görev arasındaki bağda var olduğu için, bazı yazarlar içsel motivasyonu görevin ilginç olması olarak tanımlarken, diğerleri onu bir kişinin içsel olarak motive edilmiş bir görev üstlenmesinden elde ettiği tatminler açısından tanımlamıştır (Ryan, R. M & Deci, E. L., 2000). 1992'de Vallerand ve diğerleri, en az üç tür içsel motivasyon olduğunu öne sürmüşler ve göstermişlerdir: içsel motivasyon (öğrenme zevki için aktiviteye katılmak), başarıya yönelik içsel motivasyon (kendini aşmaya çalışmaktan zevk almak için aktiviteye katılmak) ve dürtü hissetmek için içsel motivasyon (duyusal ve estetik zevkten kaynaklanan aktiviteye katılmak) (Vallerand, 2004). İçsel motivasyon öğrencilerin kendi kendisini güdülemesidir. Her derste konu öğretimlerinin sonucunda öğrenci geri bildirim (aferin, herkes çok çalıştı, sen çok zekisin, sen çok başarılısın vb.) alırsa bir sonraki derste de daha çok çalışıp başarılı olacağından dolayı öğretmenin kendisini daha çok seveceğini ve daha çok takdir edeceğini düşündüğü için öğrenci kendi kendini güdüleyip içsel motivasyona sahip olmakta ve böylece başarı artmaktadır. Öğrenci “ben yazılı sınavlarda başarılı olamıyorum ama görsel ve eğlendirici olan her şeyde başarımla artıyor” diyebilir. Oyunda bu amaca hizmet ettiği için ve öğrenci oyun oynamayı sevdiği için bu da içsel bir motivasyon sebebi olduğundan akademik başarısının da doğrudan artacağı düşünülebilir.

Eğitimcilerin öğrencilerinden yapmalarını istedikleri görevlere daha aktif ve gönüllü (pasif ve kontrol ediciye karşı) dışsal motivasyon biçimlerinin nasıl teşvik edileceğini bilmek, başarılı öğretim için temel bir strateji haline gelir (Ryan & Deci, 2000). Dışsal olarak motive olduklarında, bireyler aktiviteye zevk için katılmazlar, bunun yerine aktivitenin kendisinin dışında olan bir tür ödül elde etmek için bunu yaparlar. Yarışmalarda elde edilecek başarıların getireceği servet ve şöhret dış motivasyon sebebidir (Vallerand, 2004). Dışsal motivasyon teşvik ödülü güdülemede etkili olabilmektedir. Geri bildirim içsel motivasyonda olduğu gibi dışsal motivasyonda da etkili olabilir. Oyunda yarışma ortamı sağlanıp yarışmanın sonunda ilk üçe ödüller vereceği söylendiğinde dışsal motivasyona katkısı olduğu söylenmektedir.

Etkili öğrenme için motivasyonun gerekli olduğunu belirten Malone (1980)'a göre, iyi ve ilgi çekici bir bilgisayar oyunu yaratmak için oyunda içsel motivasyon faktörlerinin bulunması gerekir. Bu içsel motivasyon unsurları fantezi, meydan okuma ve meraktır. Diğer bir içsel motivasyon ise kontroldür. Bilgisayar oyunlarında bu özelliklerin yüksek öğretim kapasitesi, eğitim ve öğretimde bilgisayar oyunlarının kullanılması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Ayrıca eğitici bilgisayar oyunları yardımıyla öğrencinin oyun süresince aktif kalması kalıcı öğrenmenin gerçekleşmesine önemli katkı sağlamaktadır. Bilgisayar oyunları, öğrencinin ilgi ve isteklerini dikkate alan, düzeyine uygun ve öğrencinin öğrenme hızına göre düzenlenebilen bireyselleştirilmiş bir öğrenme ortamı sunar. Oyun sayesinde öğrencilerin zihinsel hesaplama becerilerinin geliştirilmesi, eğlenceli bir şekilde eğitim verilmesi ve aktif katılım ile etkili ve kalıcı öğrenmenin sağlanması mümkün olacaktır. Dünyada ve ülkemizde oyunlara harcanan zaman giderek artıyor (İncekara ve Taşdemir, 2019).

Öğrenme, deneyim veya uygulama yoluyla bilgi veya becerilerin kazanılması ise bir oyundan daha iyi bir şekilde sağlanabilir. Kasvi (2000) tarafından etkili bir öğrenme ortamı için önerilen yedi gereksinimi şu şekilde sıralamıştır:

1. Yüksek yoğunlukta etkileşim ve geri bildirim sağlayın;
2. Belirli hedeflere ve yerleşik prosedürlere sahip olun;
3. Motive edici olun;
4. Sürekli bir meydan okuma hissi sağlayın (sinir bozucu olmak için çok zor veya can sıkıntısı yaratmak için çok kolay olmasın);
5. İlgili göreve doğrudan katılım duygusu sağlayın;
6. Göreve uyan uygun araçları sağlayın;
7. Sübjektif deneyimi yok eden dikkat dağınıclardan ve kesintilerden kaçının (Pivec & Kearney, 2007).

Çoğu durumda, öğrenme için ciddi oyunların ve simülasyonların uygulanması, bireyin edindiği bilgileri uygulama ve deneme yapma, geri bildirim alma ve böylece “güvenli sanal dünyada” tecrübeler yapma fırsatı verir. Oyun temelli öğrenme kavram ve yaklaşımlarının yüksek öğrenme değerine sahip olduğu eğitim alanları disiplinlerarası konulardır. Bu tür konular, tek başına öğrenilirse, çoğu zaman gerçek dünya bağlamlarında uygulanamaz. Oyunlar, istenen öğrenme çıktılarının elde edilme olasılığını artırarak öğrenme motivasyonu sağlayabilir. Dijital eğitici oyunlar aracılığıyla öğrenenler olgusal bilgiyi uygulayabilmeli, talep üzerine öğrenebilmeli, sanal dünyada daha sonra davranış kalıplarını şekillendirebilecek ve yansımalarını doğrudan etkileyebilecek deneyimler kazanabilmelidir. Her durumda problemler oyunun bir parçasıdır ve oyuncular oyuna devam etmek için bir çözüm

sağlamak üzere bilgi aramaya motive olurlar. Öğrenme, bilgi veya becerilerin deneyim veya uygulama yoluyla edinilmesi ve bir oyundan daha iyi öğrenme yolu olarak tanımlanır (Pivec & Kearney, 2007). Oyun bittiğinde öğrenciler oyundaki görevleri başarmak için gerekli bilgi ve becerileri öğrendiklerini fark ederler. Bilgisayar oyunlarının öğrenciler üzerindeki yönlerini motive ederek öğrencilerin matematiğe karşı olumsuz tutumlarını azaltmak bilgisayar oyunlarının faydaları arasındadır (Uluçay ve Çakır, 2014).

Oyun oynarken gereken beceriler, bir oyunu oluşturmak için gerekenlerden önemli ölçüde farklı olsa da, oyunu hazırlayan kişiler, başarıya azimli bir kişide görülen aynı bağımlı doğayı sergilemektedir. Bir bilgisayar oyunu oluşturmak 3 ay ile 3 yıl arasında herhangi bir zaman alabilir. İlk konseptten tasarım, kodlama, test etme ve hata düzeltmeden sanat eserine, müziğe, paketlemeye, promosyona ve dağıtımına kadar, geliştiriciler tüm bu süre boyunca genellikle sıkıcı görevler yaparak projeye odaklanmalı ve kendilerini adanmalıdır. Zanaatlarını yapmak için her zaman yeni ve yenilikçi teknikler öğrenmektedirler. Bu insanlar genellikle genç yetişkinlerdir ve kendileri de hevesli oyun oyuncularındır. Önceki nesillerden farklı bir şekilde öğrenirler ve genellikle anında geri bildirim ve başarının ödülü ile motive olurlar (Pivec & Kearney, 2007).

Araştırma, uygulamanın rekabet ortamı yaratacağından öğrencilerin eğitici oyunun gereklerini yerine getirebilmeleri için sahip olmaları gereken yüksek içsel motivasyon seviyelerine etkililiğini, içsel motivasyonlarını etkileyen diğer özelliklerin ortaya konması açısından ve yarışma sonucunda beklenen ödül olarak verilen hediyein dışsal motivasyona olan etkililiği açısından önem arz etmektedir. Bu önemden hareketle kendi kendilerine yüksek içsel ve dışsal motivasyona sahip olmaları öğrenmeye karşı isteklerini artırarak onların akademik başarıları için destekleyici, yönlendirici olacağı ve dolayısıyla zevk alacakları düşünülmektedir. Motivasyon artırıcı ve dersin zevk alarak işlenebileceği bir ortamın sunulmasında akıllı tahta eğitici oyun uygulamalarının rolü yadsınamayacak kadar büyüktür.

1.1. Akıllı Tahta

1801 yılında sınıflara giren kara tahta 19. ve 20. yüzyılda sınıflarının önemli bir parçası olmuştur (Betcher & Lee, 2009: 1). Teknolojideki yeniliklerin eğitim alanına yansımaları ile birlikte akıllı tahtaların kullanımını yaygın hale gelmiştir (Taşdan, 2021). Akıllı tahtalar, bir okuldaki tüm öğretmenlerin günlük öğretimlerinde kullanabildikleri ilk ve henüz tek dijital öğretim teknolojisidir. Akıllı tahtalar, tüm öğretim stillerini barındırabilir ve tüm sınıf, küçük grup ve kişiselleştirilmiş öğretimi desteklemek için kullanılabilir. Bu tahtalar öncelikle öğretmenler tarafından kullanılmak üzere tasarlanmış ilk elektronik öğretim teknolojisidir (Betcher & Lee, 2009 :6-7). Akıllı tahta kullanımının eğitim kalitesi üzerinde önemli bir etkisi vardır (Turan, 2014). Akıllı tahtalar hem öğretmen hem de öğrenci kullanımı için her sınıfa kolayca, güvenli ve ucuz bir şekilde kurulabilir ve eğitimsel değişimde güçlü bir araç olmak için tüm özelliklere sahiptir. Akıllı tahtalar 21.nci yüzyıl sınıflarının önemli bir parçası olarak görülmüştür (Betcher & Lee, 2009: 6).

Akıllı tahta öğretiminde etkin kullanım için 8 anahtar ilke aşağıda verilmiştir.

1. Yetkin olun
2. Organize olun (sınıfta tüm sınıfın görebileceği yere monte edin)
3. İnteraktif olun
4. Esnek olun
5. Yapıcı olun
6. Açık fikirli olun
7. Paylaşmak isteyen olun
8. Planlamaya hazır olun

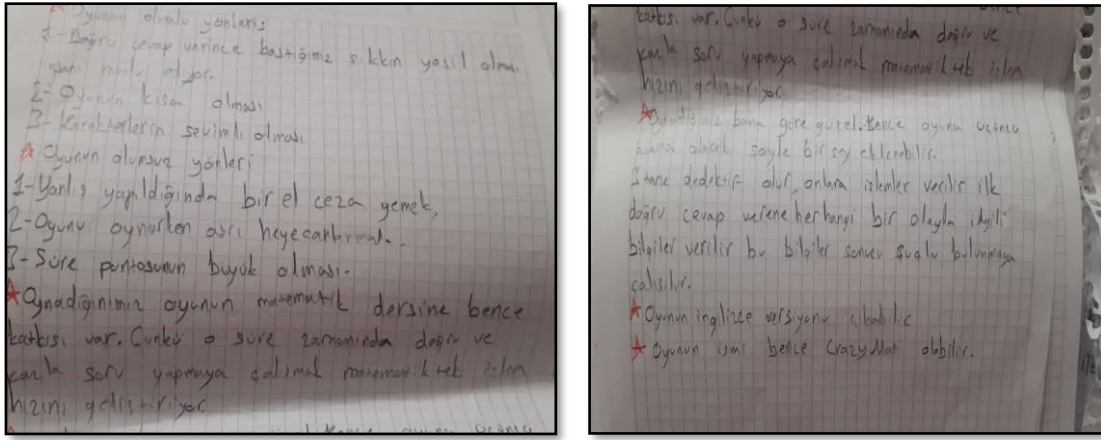
(Betcher & Lee, 2009 :63-74).

Türk eğitim sisteminde son yıllarda akıllı tahtalara yapılan yatırım miktarı oldukça dikkat çekicidir. Bu yatırım, eğitimin niteliksel ve niceliksel yönlerini artırmak amacıyla bilgi ve iletişim teknolojilerini (BİT) eğitim sistemimize uyum sağlama planının bir parçasıdır (Somyürek ve diğerleri, 2009).

1.2. Akıllı Tahta İçin Tasarlanan Eğitici Oyunun Geliştirilmesi

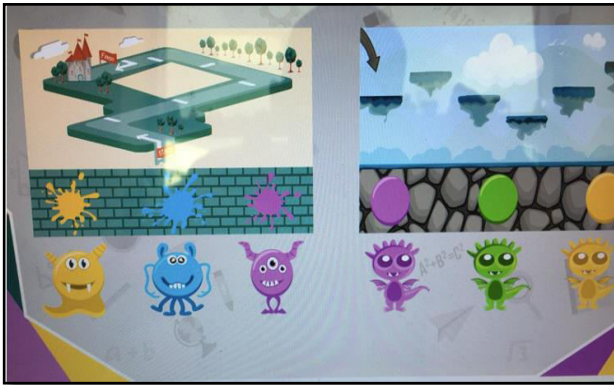
Bu çalışmada; bu alan yazındaki ihtiyaçtan yola çıkılarak: ortaokul 7.sınıf öğrencilerinin matematik dersinde dört işlem ve işlem önceliğine yönelik becerilerini ve akademik başarılarını artırabilmek için akıllı tahtada kullanılmak üzere araştırmacılar tarafından bu eğitici oyun tasarlanmıştır. Eğitici oyunun tasarlama aşamasında, haftada en az 1

kere olmak üzere akıllı tahta da öğrencilere oyun oynatılarak ve öğrenci görüşleri alınarak 5 aylık bir geliştirme süreci mevcut olmuştur. Pivec ve Kearney (2007) çalışmalarından, araştırmacılar tarafından akıllı tahta için geliştirilen eğitici oyunun geliştirme sürecinin yeterli olduğu görülmektedir. Oyunun geliştirme sürecinde her bir uygulama sonucunda öğrenci görüşlerinin alınmasındaki amaç, oyunun etkililiğini arttırabilmektir. Öğrenci görüşlerinden bazıları Şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1. Akıllı Tahta için geliştirilen eğitici oyunun öğrenci görüşleri

Alınan öğrenci görüşlerine göre 3 kişinin oynadığı akıllı tahta oyunu revize edilip son haline getirilmiştir (Şekil 2). Eğitici oyun bittiği zaman görünen arayüz Şekil 3’deki gibidir. Sınıf içi uygulama örneği Şekil 4’te verilmiştir.

Şekil 2. Akıllı Tahta için geliştirilen eğitici oyunun birinci ve ikinci bölüm arayüzü

Şekil 3. Akıllı tahta eğitici oyunun bittiği zaman öğrencinin aldığı puanlarının görüldüğü arayüz

Şekil 4. Akıllı Tahta için geliştirilen eğitici oyunun sınıf içi uygulaması

Öğrenci görüşleri doğrultusunda düzenlenerek geliştirilen bu eğitici oyun dönem sonunda sınıflar arası yarışmada kullanılmıştır. Bu amaçlı kullanım sayesinde öğrenciler hem motive edilmiş, bundan sonraki konulara karşı daha istekli olmaları sağlanmış hem de oyun diğer disiplinlerde de kullanılabilirliği açısından dikkat çekmiştir. Ayrıca öğretmenlerinde uygulamanın okulda kalması istekleri de oyunun ilgi çekici, eğlendirici ve etkili bir oyun olduğunun göstergesidir.

1.3. Araştırmanın Amacı

Çalışmada, matematik dersinde dört işlem ve işlem önceliğine yönelik akıllı tahta için geliştirilen eğitici oyunun kullanılmasının akademik başarıya etkisi araştırılmıştır.

1.4. Araştırmanın Önemi

Araştırmada, uzman görüşlerinin yanı sıra öğrenci görüşleri alınarak akıllı tahta için eğitici oyunun öğrencilerin istekleri de dikkate alınarak geliştirilmesi sağlanmıştır. Böylece geliştirilen eğitici oyun sınıf ortamında mevcut öğretim uygulamalarından daha eğlenceli ve etkileşimli hale getirilmiştir. Bu sayede öğrencinin kendi kendini güdülenmesi sağlanmış ve dolayısı ile içsel olarak motive edilmiştir. Çünkü kendi kendilerine yüksek içsel motivasyona sahip olmaları öğrenmeye karşı isteklerini artırarak onların akademik başarıları için destekleyici ve yönlendirici olacaktır. Matematik öğrenirken zevk alacaklardır. Ayrıca, yarışma sonucunda beklenen ödül olarak verilen hediye, öğrencilerin gereklerini yerine getirebilmeleri için sahip olmaları gereken yüksek içsel motivasyon seviyelerine etkililiğini ve dışsal motivasyonlarını etkileyen diğer özelliklerin ortaya konması açısından önem arz etmektedir. Yapılan çalışmalar incelendiğinde akıllı tahta ile ilgili olanlar mevcut ise de akıllı tahta için geliştirilen eğitici oyunun yer almadığı görülmektedir. Ek olarak bu çalışmada eğitici oyunun üç kişi ile oynandığı göz önüne alınırsa bu çalışmanın öğrencilerin etkileşimi, rekabet duygusunun artması ve öğrenmeye daha istekli olması açısından da önem arz etmektedir. Bütün bunlardan yola çıkılarak yapılan çalışmanın orijinalliği de göz önüne alınırsa literatüre katkısı büyük olacağı düşünülmektedir.

2. YÖNTEM

Araştırma tek grup ön-test son-test deneysel desen modeli kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın çalışma grubu Ankara ilindeki bir devlet ortaokulunun 7E sınıfında okuyan 30 (15K-15E) öğrenci oluşturmaktadır. Alanyazında Patton (2002), Yıldırım ve Şimşek (2006); araştırma yapılacak örnekleme grubunun kolay ulaşılabilirliğinin, araştırmanın uygulama sürecinin ekonomikliğine katkı sağladığı gibi araştırmacıya da yönelik faydalarının bulunduğu dair görüşlerini belirtmişlerdir. Bu görüşler doğrultusunda araştırmanın çalışma grubu; amaçlı örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemine uygun olarak seçilmiştir. Bu çalışmada, akıllı tahta için geliştirilen dört işlem ve işlem önceliğine yönelik 3 kişi ile oynanabilen iki aşamalı ve oyunun sonunda öğrencilerin aldıkları puanların gösterildiği eğitici oyun kullanılmıştır. Eğitici oyunun sınıfta uygulaması yapılmadan önce başarı testi ön-test olarak uygulanmıştır. Geliştirilen eğitici oyun 5 haftalık bir süreçte sınıfta uygulandığı süre boyunca alınan geri bildirimler doğrultusunda iyileştirilmiştir. Oyunun iyileştirme aşaması bittiğinde başarı testi son-test olarak uygulanmıştır. Ön-test ve son-testler arasındaki farkların anlamlılığı istatistiksel olarak analiz edilerek elde edilen bulgular yorumlanmıştır. Yarışmaya katılacak sınıflar yarışmadan önce neler yapılacağı konusunda (yarışmanın sonucunda ilk üç hediye verileceği) bilgilendirilmiştir.

2.1. Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada "Sayılar ve İşlemler" öğrenme alanının, "Doğal sayılar, Doğal sayılarla işlemler (işlem önceliği), Tam sayılar, Tam sayılarla işlemler, Rasyonel sayılarla işlemler, Ondalık gösterim (yuvarlama işlemi), Üslü ifadeler" alt öğrenme alanları dikkate alınmış, bu alt öğrenme alanlarındaki kazanımlar doğrultusunda veri toplama aracı olarak başarı testi hazırlanmıştır. Veriler, araştırmacılar tarafından geliştirilen ön-test ve son-testler ile

toplanmış ve güvenilirlik açısından revize edilerek öğrencilere uygulanmıştır. Başarı testi 40 sorudan oluşmuştur. Başarı testi 8.sınıflara ve 35 öğrenciye uygulanmış ve güvenilirlik katsayısı $\alpha = .86$ elde edilmiştir. Başarı testlerinin güvenilirlik katsayısının 0.70'den büyük olması güvenilirlik düzeyinin yeterli olduğuna işaret etmektedir (DeVelles, 1991). Başarı testinin geçerliliği için üniversitedeki öğretim üyesi ve öğretmenlerin uzman görüşüne başvurulmuştur.

2.2. Verilerin Analizi

Başarı testi ön-test ve son-test olarak uygulanmıştır. Akıllı tahta için geliştirilen eğitici oyunun uygulamasına geçmeden önce 7E sınıfına başarı testi ön-test olarak uygulanmıştır. Uygulama yapıldıktan sonra aynı sınıfa son-test olarak uygulanmıştır. Elde edilen verilerin analizi istatistik programı olan SPSS'de yapılmıştır. Uygulamada kullanılan başarı testinin ön-test verileri (N=30, Statistic=.916, p=.02<.05), başarı testinin son verileri (N=30, Statistic=.900, p=.00<.05) normal dağılım göstermemiştir. Bu bulgular neticesinde non-parametrik testlerden Wilcoxon işaretli sıralar testi kullanılmıştır.

3. BULGULAR VE YORUMLAR

3.1. Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Akıllı tahtanın kullanıldığı öğrenme ortamında dört işleme yönelik eğitim yapılan ön-test ve son-test puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?

Tablo 1: Başarı testi ön ve son uygulamalarına ilişkin Wilcoxon işaretli sıralar testi sonuçları

Sontest-Öntest	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	z	p
Negatif Sıra	5	8,10	40,50	3,846*	,000
Pozitif Sıra	24	16,44	394,50		
Eşit	1				

*Negatif sıralar temeline dayalı

Wilcoxon işaretli sıralar testi sonuçlarına göre öğrencilerinin deney öncesi ve sonrası başarı puanları arasındaki farkın anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır (z=3.846, p<.05). Fark puanlarının sıra ortalaması ve toplamları dikkate alındığında, gözlenen bu farkın pozitif sıralar yani son-test puanı lehine olduğu görülmektedir. Yani öğrencilerinin uygulama sonrasında akademik başarıları artmıştır.

4. TARTIŞMA

Dünyada ve ülkemizde eğitime harcanan zaman arttığından bu zamanı etkili bir şekilde değerlendirmek için eğitici oyunlar tasarlanabilir (İncekara ve Taşdemir, 2019). Bu şekilde kavramlar somutlaştırılabilir. Eğitim amaçlı olarak tasarlanmış oyunların öğrencileri motive ederek, olumsuz tutumların değiştirilmesi, matematik korkularını yenmek amacıyla kullanılmaktadır (Kebritch, 2010). Korkusuz ve Karamete (2013) çalışmalarında eğitici oyun geliştirmek isteyen eğitimcilerle yönelik stratejiler önermişlerdir. Böylece daha kaliteli bir eğitimin olmasına olanak sağlamıştır. Topçu ve diğ (2014) çalışmalarının sonucunda öğretmen adaylarının eğitici bilgisayar oyunlarının kullanımının çeşitli faydalar sağlayacağı yönünde görüşler belirtmişlerdir. Pivec ve Kearney (2007) çalışmalarında, eğitici oyunlar tasarlamak için bir rol yapma şeklinde oluşturulan üniversite düzeyinde bir kursun sonuçlarını belgelemiş ve öğrencinin bir kariyer olarak akıllı tahtada oyun tasarımına yönelik tutum ve inançlarını vurgulamıştır. Kebritchi, (2010) çalışmasında, öğretmenlerin bakış açılarına dayalı olarak Dimenxian'ın benimsenme faktörlerini tanımlamıştır. Oyunların ana kullanıcıları öğretmenlerken, okul müdürleri ve idarecileri de eğitici bilgisayar oyunlarının benimsenmesine ilişkin kararların alınmasında yer aldığı söylenmiştir.

Uluçay ve Çakır (2014) çalışmalarında, etkileşimli oyunların, öğrencilerin matematiksel ve yansıtıcı düşünme becerilerini, bilişsel performanslarını, işlem becerilerini ve derslere ilişkin güdülenmelerini pozitif yönde etkilediği ortaya çıkmıştır. Pivec ve Kearney (2007) çalışmasında, oyun temelli öğrenme modelini detaylandırmakta ve bunun hem bilgisayar oyunları oynamaya hem de sınıf ortamında öğrenmeye nasıl uygulanabileceği konusunda önerilerde bulunmuştur. Eğitici oyunların, bilgisayar oyunları dünyasının dışındaki alanlara bilgi aktarımı için başarılı bir şekilde kullanılabileceğini öne sürmüşlerdir. Kennewell ve Beauchamp (2007), Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT) açısından zengin bir ilkokulda yapılan küçük ölçekli bir çalışmada, akıllı tahtalar öğretmenler tarafından kullanılan baskın BİT araçları olduğunu elde etmişler ve öğretmenlerin öğrenmeyi geliştirmek için BİT özelliklerini nasıl kullandıklarını belirlemeye çalışmışlardır. Çalışmanın sonucunda, öğretmenlerin çoğu, öğrencilerin bireysel bilgisayar çalışmalarını akıllı tahtada gösterebildiklerini ifade ettiler. Önal (2017) çalışmasında, öğrencilerin akıllı tahtanın matematik dersinde kullanımına ilişkin olumlu algılara sahip olduğu görülmüş ve derslerini daha iyi anlamalarını, anlamlı öğrenme ve etkili katılımın sağlandığı, konsantrasyonlarını artırdığı sonuçları elde edilmiştir. Öğrenciler akıllı tahta kullanımını faydalı ve kolay bulduklarını ifade etmişlerdir. Önal ve Göloğlu (2017) çalışmalarında, öğrencilerin akıllı tahtanın matematik derslerinde kullanımına yönelik

olumlu bir tutuma sahip olduklarını ve akıllı tahtanın matematik derslerinde kullanılmasından memnun oldukları sonucuna ulaşmışlardır. Çoklar (2014) çalışmasında, öğretmenlerin akıllı tahta kullanımının (öğretimi kolaylaştırma, etkili olma, zaman kazandırma vb.) ve öğrencilere (aktif kılma, olumlu tutumu geliştirme, kalıcı öğrenme vb.) birtakım avantajlar sağladığını ifade etmiştir.

Topçu ve diğerleri (2014) çalışmalarında, öğretmen adayları eğitici bilgisayar oyunlarının öğrencilere matematik dersini sevdirdiğini, öğrenmelerin kalıcı hale geldiğini, öğrenmenin eğlenerek gerçekleşebileceğini ifade etmişlerdir. Eğitici bilgisayar oyunlarının öğrencilerin matematik dersine yönelik tutumlarını olumlu yönde artırdığı, öğrenme süreçlerini verimli ve kalıcı olarak etkilediği, ayrıca kavramları görselleştirerek eğlenceli öğrenme ortamı oluşturduğu, öğrenilenleri test etme, düşünme becerilerini geliştirme gibi yararlar sağlayacağını sonuç raporlarında açıklamışlardır. İncekara ve Taşdemir (2019) çalışmalarında, dünyada her yaşta insanı kendine çeken yılan oyunu ile matematiksel dört işlemin geliştirilmesini hedeflemişlerdir. C# programlama dili kullanılarak bir yılan oyunu tasarımı gerçekleştirmişler ve öğrencilerin %85'inin oyunun matematikte dört işlem konusunu anlamada ve bildiklerini geliştirmekte faydalı olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Ulaş ve Tuna (2020) oyun yönteminin kullanıldığı çalışmalarının sonucunda akademik başarıya ve kalıcılığa etkisinin deney grubu lehine anlamlı farklılık görüldüğünü ifade etmişlerdir. Turan (2014) çalışmasında, matematik dersinde akıllı tahtada çizgi film karakterlerine yardımcı olunarak yapılan uygulamanın sonucunda akademik başarıya etkisinin deney grubu lehine anlamlı farklılık gösterdiğini ifade etmiştir. Gündüz ve Kutluca (2019) çalışmalarında, akıllı tahta kullanımının öğrencilerin akademik açıdan başarılarının artmasına büyük ve pozitif etki sağladığı sonucunu elde etmişlerdir. Araştırmalar bu çalışmadan elde edilen akıllı tahta uygulama kullanımının akademik başarıyı artırma yönündeki bulgularını destekler niteliktedir.

Bu çalışmada, akıllı tahta için geliştirilen eğitici oyunun uygulanmasıyla, sınıf içi ortamda öğrencilerin başarıma isteği artarak matematiği eğlenerek, yaparak ve yaşayarak öğrenmeleri gerçekleştirilmiştir. Eğitici oyunun uygulaması sonucunda akademik başarı artmıştır. Yapılan çalışma orijinal olduğundan literatüre katkısı olacağı düşünülmektedir. Bundan sonraki yapılacak çalışmalarda ses, müzik ve yeni sahneler eklenebilir ve farklı disiplinlerde benzer çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

1. Ali, I., Khan, M. A. & Hamid, K. (2010). A Study of university students' motivation and its relationship with their academic performance. *International Journal of Business and Management*, 4, 80-88.
2. Betcher, B. & Lee, B. (2009). *The Interactive Whiteboard Revolution Teaching with IWSs*. ACER Press, Australia.
3. Brewster, C. & Fager, J. (2000). *Increasing student engagement and motivation: From time on task to homework*. Northwest Regional Educational Laboratory.
4. Brown, H. D. (1994). *Principles of language learning and teaching*. Prentice Hall Regents Inc., USA.
5. Çoklar, A. N. ve Tercan, İ. (2014). Opinions of teachers toward the use of smart boards. *Elementary Education Online*, 13(1), 48-61.
6. DeVelles, R., F. (1991). *Scale Development: Theory and Applications*. London: SAGE Publications.
7. Gündüz, S. ve Kutluca, T. (2019). A meta-analysis study on the effect of the use of smart board in the teaching of mathematics and science to students' academic achievements. *Journal of Computer and Education Research*, 7(13), 183-204.
8. İncekara, H. ve Taşdemir, Ş. (2019). Matematikte dört işlem becerisinin geliştirilmesi için dijital oyun tasarımı ve öğrenci başarısına etkileri. *Gazi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 5 (3), 227-236.
9. Kasvi J. (2000). *Not Just Fun and Games - Internet Games as a Training Medium*. Cosiga - Learning with Computerised Simulation Games. pp.23-34.
10. Kebritchi, M. (2010). Factors affecting teachers' adoption of educational computer games: a case study. *British Journal of Educational Technology*. 41 (2), 256-270.
11. Kennewell, S. & Beauchamp, G. (2007). The features of interactive whiteboards and their influence on learning. *Learning, Media and Technology*, 32 (3), pp. 227-241.
12. Korkusuz, M. E. ve Karamete, A. (2013). Eğitsel oyun geliştirme modelleri, *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 7 (2), 78-109.

13. Malone, T. W. (1980). *What Makes Things Fun To Learn? A Study Of Intrinsically Motivating Computer Games*. ProQuest Information & Learning.
14. Önal, N. (2017). Use of interactive whiteboard in the mathematics classroom: students' perceptions within the framework of the technology acceptance model. *International Journal of Instruction*, 10 (4), 67-86.
15. Önal, N. ve Göloğlu Demir, C. (2017). The use of the interactive whiteboard in mathematics and mathematics lessons from the perspective of Turkish middle school students. *International Journal of Higher Education*, 6 (3), 195-208.
16. Patton, M.Q. (2002). *Qualitative Research and Evaluation Methods*. London: Sage.
17. Pivec, M. & Kearney, P. (2007). Games for learning and learning from games. *Informatica*, 31, 419-423.
18. Ryan, R. M. & Deci, E. L. (2000). Intrinsic and extrinsic motivations: Classic definitions and new directions contemporary. *Educational Psychology*, 25, 54-67.
19. Somyürek, S., Atasoy, B. ve Özdemir, S. (2009). Board's IQ: What makes a board smart?. *Computers and Education*, 53 (2), 368-374.
20. Taşdan, B. (2021). Türkiye'de matematik eğitiminde akıllı tahta kullanımını inceleyen araştırmaların betimsel içerik analizi. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 52, 724-743.
21. Topçu, H., Küçük, S. ve Göktaş, Y. (2014). Sınıf öğretmeni adaylarının ilköğretim matematik öğretiminde eğitsel bilgisayar oyunlarının kullanımına yönelik görüşleri. *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education*, 5 (2), 119-136.
22. Turan, B. (2014). Smart board in mathematics education, the use of cartoon characters impact on student success. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 143, 809 – 815.
23. Ulaş, A. ve Tuna, A. (2020). Matematik öğretiminde akıllı tahta kullanımının öğrencilerin akademik başarılarına etkisi. *Online Journal of Mathematics, Science and Technology Education (OJOMSTE)*, 1 (1), 31-40.
24. Uluçay, İ., S. ve Çakır, H. (2014). İnteraktif oyunların matematik öğretiminde kullanılması üzerine araştırmaların incelenmesi. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 4 (1), 13-34.
25. Ur, P. (1996). *A Course in Language Teaching*. University of Cambridge New York.
26. Vallerand, R. J. (2004). Intrinsic and extrinsic motivations in sport. *Encyclopedia of applied Psychology*, Volume 2. Elsevier Inc.
27. Vallerand, R. J., Pelletier L. G., Blais, M.R., Briere, N.M., Senecal, C., & Vallieres, E. F. (1992). The academic motivation scale: a measure of intrinsic, extrinsic, and amotivation in education. *Educational, and Psychological Measurement*, 52, 1003-1017.
28. Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin.

Subject Area
History

Year: 2022

Vol: 8 Issue: 105

PP: 4255-4271

Arrival

29 October 2022

Published

31 December 2022

Article ID Number

66681

Article Serial Number

18

Doi Number

<http://dx.doi.org/10.2922/8/ssj.66681>**How to Cite This Article**

Erbulut, Ö. & Ünişen, Y.

(2022). "1950 Yılı

Eskişehir Sel Felaketinin

Türk Basını ve Türk

Siyasetine Yansımaları"

International Social

Sciences Studies Journal,

(e-ISSN:2587-1587)

Vol:8, Issue:105;

pp:4255-4271

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

1950 Yılı Eskişehir Sel Felaketinin Türk Basını ve Türk Siyasetine Yansımaları

Reflections of 1950 Eskişehir Flood Disaster on Turkish Press and Turkish Politics

Özgür Erbulut¹ Yakup Ünişen² ¹ Öğr. Gör., Adıyaman Üniversitesi, Rektörlük, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, Adıyaman, Türkiye² Öğr. Gör., Adıyaman Üniversitesi, Rektörlük, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, Adıyaman, Türkiye**ÖZET**

Bu çalışmada Mart 1950 tarihinde Eskişehir’de meydana gelen sel felaketi sonrası yaşananların basına yansımaları ele alınmıştır. Sel felaketinin 1950 seçimleri öncesine rastlaması dönemin basınında çokça yer almasına neden olmuştur. Muhalefetten yana olan gazeteler felaketin tüm sorumluluğunun hükümete ait olduğunu ve sel felaketi sonrası vatandaşların mağdur edildiğini iddia ederken hükümet yanlısı gazeteler bunun bir afet olduğunu, sel felaketi öncesinde ve sonrasında hükümetin elinden geleni yaptığını savunmuşlardır.

Çalışmamızda muhalefete yakın olduğu açıkça bilinen Zafer ve Kudret adlı gazeteler ile aynı şekilde iktidara yakın olduğu bilinen Ulus gazetesi incelenmiş ve bu gazetelerin Eskişehir sel felaketini okuyucularına nasıl aktardıkları ele alınmıştır. Bu gazeteler dışında hükümet ve muhalefete eşit mesafede duran gazetelerdeki makalelere de yer verilerek olayın tarafsız gözler nezdinde nasıl değerlendirildiği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Eskişehir sel felaketi gazeteler dışında meclisinde gündeminde tartışılmıştır. Özellikle Demokrat Parti Eskişehir milletvekilleri sel olayında hükümeti sorumlu tutarak hükümetin Eskişehir başta olmak üzere ülke genelinde takip ettiği su politikasını eleştirmişlerdir. Cumhuriyet Halk Partisi milletvekilleri ve bakanlar ise Eskişehir’de yaşanan olayın bir doğal afet olduğunu bunun siyaset konusu dışında tutulması gerektiğini savunarak Demokrat Partilileri halkın kötü durumundan faydalanmaya çalışmakla suçlamışlardır.

Çalışma sonunda, Eskişehir’de yaşanan sel felaketi üzerinden Türk basınının kamuoyu üzerinde etkisini arttırdığı yasama, yürütme ve yargıdan sonra dördüncü güç olma özelliğini kazanmaya başladığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Eskişehir Sel Felaketi, Zafer, Ulus, Kudret, Türk Basını**ABSTRACT**

In this study, the reflections of what happened after the flood disaster in Eskişehir in March 1950 to media were discussed. The flood disaster coincided just before the 1950 elections caused the occupied an important place in the press. While the opposition newspapers claimed that the whole responsibility of the disaster belongs to the government and that the citizens were victimized after the flood, the pro-government newspapers argued that it was a disaster and the government did its best before and after the flood.

In our study, the newspapers Zafer and Kudret, which are clearly known to be close to the opposition, and the Ulus newspaper, which are known to be close to the government, are examined and how these newspapers convey the flood disaster in Eskişehir to their readers. Apart from these newspapers, it was also tried to reveal how the event was evaluated by impartial eyes by including articles in newspapers that were equidistant from the government and the opposition.

Eskişehir flood disaster was discussed in the agenda of the assembly apart from the newspapers. Especially the Democrat Party Eskişehir deputies blamed the government for the flood and criticized the government's water policy throughout the country, especially in Eskişehir. Republican People's Party deputies and ministers argued that the incident in Eskişehir was a natural disaster and should be kept out of politics, and accused the Democrat Party members of trying to take advantage of the bad situation of the people.

At the end of the study, it was seen that the Turkish press increased its influence on the public through the flood disaster in Eskişehir, and accordingly, it started to gain the feature of being the fourth power after the legislature, the executive and the judiciary.

Keywords: Eskişehir Flood Disaster, Zafer, Ulus, Kudret, Turkish Press**1. GİRİŞ**

Basın kelimesi “Matbaada bir kağıda basılmış yazılı metin” anlamına gelmektedir. Ancak günümüzde basın denince akla ilk önce gazete yayıncılığı gelmektedir. Osmanlı Dönemi’nde basın sözcüğü yerine “Matbuat” sözcüğü kullanılmaktaydı¹. Osmanlı’da matbuat hayatına giren ilk gazete 1828 yılında Mısır’da çıkarılan “Vekâ-yi-i Mısriyye” olup hem Arapça hem de Türkçe olarak yayımlanmaya başlamıştır. Bu gazeteyi 1831 yılında ilk resmi gazete olan “Takvim-i Vekâyi” takip etmiş olup devam eden süreçte sonra birçok yerli ve yabancı gazete Osmanlı Devleti’nde yayınlanmaya başlamıştır. Kurtuluş Savaşı’nın başlamasıyla birlikte basının halk üzerindeki etkisinin bilinmesi ile Milli mücadele yanlısı propaganda yapmak amacıyla Ankara’da “Hâkimiyet-i Milliye” gazetesi çıkarılmaya başlanmıştır. Cumhuriyetin ilanı sonrası birçok gazete yayın hayatına başlamıştır.

¹ Süleyman Kocabaş, *Basının Hükümetler Yıkma ve Kurmada Sendromları ve Türkiye’de Demokrasi Buhranı 4*, Yeni Zamanlar, İstanbul 2016, s. 13.

Demokratik ülkelerde kuvvetler ayrımı ile ülke yönetilmekte ve bu kuvvetler yasama, yürütme ve yargı olup bunlara dördüncü kuvvet olarak basın eklenmiştir. Basın, doğru haber vererek halkı doğru yönlendiren bir araç olabilir². Basının özgür olması durumunda doğru haberler halka ulaşır, bunun aksi olduğu durumlarda halk doğrulardan mahrum kalır. Bu sebeple diğer üç kuvvette olduğu gibi basında bağımsız olmalıdır.

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte demokratik yaşama geçiş için Atatürk Dönemi'nde çeşitli denemeler yapılmış, ancak bu onun hayatta olduğu dönemde mümkün olmamıştır. Atatürk'ün ölümünden sonra II. Dünya Savaşı çıkmış, birçok Avrupa ülkesi zaten savaş öncesi tek parti ya da tek adam rejimlerinin kontrolüne geçmişti ki bu durum savaş sırasında da devam etmiştir. Aynı siyasal atmosfer Türkiye içinde geçerli olmuş, iktidar tamamen Cumhuriyet Halk Partisi'nin denetimi ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün başkanlığında yürütülmüştür. Savaşın sona ermesiyle Avrupalı devletlerde başlayan çok partili yaşama geçiş ve demokratikleşme sürecine Türkiye'de kayıtsız kalmamıştır. Cumhuriyet Halk Partisi içinde başlayan muhalif gruplaşmalar partiden ayrılarak yeni partilerin kurulmasıyla devam etmiştir.

Parti içerisindeki ayrışmalar basına da yansımaya başlamış, tek parti dönemindeki tek sesli basın çok sesli hale gelmeye başlamıştır. Cumhuriyet Halk Partisi'nden ayrılarak kurulan Demokrat Parti ve Millet Partisi kendilerine ait gazeteler kurmaya başlamışlardır. Böylece mecliste partiler tarafından denetlenen iktidar, gazetelerde yayınlanan makale ve haberlerle de denetlenmeye başlamıştır. Her ne kadar kurulan gazetelerin partilerle organik bağları olsa da Türk basınının dördüncü kuvvet olmasının tohumları atılmaya başlamıştır.

Ülkede olan tüm olaylar iktidarın aleyhine değerlendirilmeye başlanmış, iktidar yanlısı gazetelerle muhalefet taraftarı gazeteler arasında olaylar ve konular üzerinde çeşitli tartışmalar yaşanmaya başlamıştır. Özellikle iktidar aleyhinde yayın yapan gazeteler, seçimlerin yaklaştığı 1950'li yıllarda muhalefetin dozunu artırmış, tüm olaylarda iktidarı sorumlu tutarken yaşanan olumsuz olayları uzun süre gündemde tutmaya başlamışlardır. Bu olaylardan biri de 5 Mart 1950 yılında Eskişehir'de meydana gelen sel felaketi olmuştur.

2. ESKİŞEHİR SEL FELAKETİNİN TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NE YANSIMALARI

Osmanlı Dönemi arşiv belgelerinde sel baskını yerine “seylâb, tuğyan ve feyezan” kelimeleri kullanılmış olup cumhuriyetin ilk yıllarında “seylâb” kelimesi kullanılmaya devam etmiştir³. Seller oluşumu ve etki alanını artıran bazı etkenler vardır. Bunlar: iklim, jeolojik ve jeomorfolojik özellikleri, bitki örtüsü ve insandır⁴. Eskişehir sel felaketinde de bu unsurları özellikle de insan unsurunun etkisini görmekteyiz.

Eskişehir'de sel felaketleri çok eski dönemlere uzanmaktadır. Bununla birlikte arşiv kayıtlarında 1907 yılında büyük bir sel felaketinin yaşandığından söz edilmiştir. Bu sel felaketi sonrası selden zarar gören halkın ihtiyaçlarının giderilmesi için Ziraat Bankası tarafından selzedelere 1400 lira verilmesine karar verilmiştir⁵. 1914 yılında yine bir sel felaketi meydana gelmiş, Porsuk Deresi taşmış ve selde birçok hayvan telef olurken bir çoban sel sularına kapılmış, arpa ekili alan sular altında kalmıştır⁶. Cumhuriyetin ilanı sonrası Eskişehir'de sel felaketleri yaşanmaya devam etmiştir. 9 Haziran 1933 tarihinde 15 dakika süren ceviz büyüklüğünde dolu yağışı sonrası sel baskını olmuş ve çok fazla hasar meydana gelmiştir. Selle birlikte Porsuk Çayı taşmış ve Biçer istasyonu yakınındaki demir yolu köprüsü su altında kalırken o sırada geçen tren raydan çıkmıştır⁷. 1941 yılında Eskişehir valisi tarafından gönderilen telgrafta Eskişehir'in merkez ve mıntikasından geçen Porsuk Nehri'nin taşıdığından söz edilerek su kenarında bulunan evler boşaltılarak nehir kıyısında bulunan köylerin lüzumu halinde tahliye edilmesi için jandarma görevlendirildiği, nehir boyunca bir hayli arazi sular altında kalırken can kaybı yaşanmadığı Ankara'ya bildirilmiştir⁸. 1943 yılına gelindiğinde taşkınları engellemek amacıyla Porsuk nehri üzerine bir baraj

² Kocabaş, *Basının Hükümetler Yıkma ve Kurmada Sendromları*, s. 14-15.

³ Ali Rıza Gönüllü, "Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Meydana Gelen Sel Baskınları (1857-1913)", Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, (2010), s. 353.

⁴ İklimin etkisi özellikle bahar aylarındaki ani sıcaklık yükselişine bağlı olarak karların erimesi ve buna yağmurların da katılması ile ani sel baskınlarının oluşması neden olurken Jeolojik ve jeomorfolojik özellikler ise sel bölgesinin kayaçlarının geçirimsiz olup olmaması; eğim, yükselti, dağların uzanışı ve yamaç eğimi gibi birçok unsurun etkili olması, bitki örtüsünün etkisi ise bitkilerin yoğun olduğu yerlerde sel suları yavaşlar ve suların toprağa sızması artarken bitki örtüsünün fakir olduğu yerlerde bunun mümkün olmaması felaketin şiddetini ve alanını genişletirken, insanların çeşitli faaliyetleri sellerin oluşumunda etkili olabileceği gibi sel bölgelerinin yerleşime açılması afetlere yol açabilmektedir. Esin Özcan, "Sel Olayı ve Türkiye", Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt: 26, Sayı: 1, (2006), s. 38-40.

⁵ BOA, BEO. 3037/227744 (5 Rebiülevvel 1325/18 Nisan 1907); Özlem Kılınççeker, Selahattin Gök, "Kızılay Arşiv Belgelerinde Türk Ordusuna Bazı Anadolu İllerinden Yapılan 'Kışlık Giysi Yardımları (1940-1943)", Güneyde Bir Tarih Sevdalısı: Dr. Süleyman Hatipoğlu Armağanı, Editörler: Doç. Dr. Mikail Kolutek & Dr. Öğr. Üyesi Tekin İdem, Gazi Kitabevi, Ankara, 2022, s. 302.

⁶ BOA, DH.EUM.MTK. 41/21 (3 Ramazan 1332/26 Temmuz 1914)

⁷ Bu kaza sırasında bir kişi ölmüş, bir kişi kaybolmuş, on iki kişi de yaralanmıştır. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon No: 30-10-0-0/ Muamelât Genel Müdürlüğü, Kutu: 117, Gömlek: 820, Sıra: 9, Dosya Ek: 99A, s.2-3.

⁸ T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon No: 30-10-0-0/ Muamelât Genel Müdürlüğü, Kutu: 118, Gömlek: 833, Sıra: 16, Dosya Ek: 99A; 5 Şubat tarihindeki Porsuk suyu taşıdığına, 6 tane kerpiç ev tamamen, 8 tanesi de kısmen yıkılmıştır. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon No: 30-10-0-0/ Muamelât Genel Müdürlüğü, Kutu: 118, Gömlek: 834, Sıra: 1, Dosya Ek: 99A; Özlem Kılınççeker, Selahattin Gök, "Doğu Ve Güneydoğu Anadolu İllerinden Türk Ordusuna Yapılan Yardımlarda Türk Kızılayı'nın Rolü (1940-1943)", Mecmua, (11), 2021, s. 276.

yapılmasına karar verilmiş olup⁹ bu baraj 1948 yılında tamamlanmıştır. 22 Mart 1949 tarihine gelindiğinde Eskişehir’de yeni bir sel felaketi daha meydana gelmiş, Porsuk Çayı taşıdığı için Porsuk Barajı’nda gerekli tedbirlerin alınması istenmiştir¹⁰.

Eskişehir Sel Felaketi, seçimlerin yaklaşması nedeniyle hem muhalif basın tarafından gündemde tutulurken hem de muhalif partiler tarafından meclisin gündemine taşınmış, kamuoyu önünde tartışılmıştır. Bu tartışmalar sebebiyle kimi zaman mecliste sert münakaşalar meydana gelmiştir. Mecliste yaşananlara bakacak olursak 5 Mart 1950 tarihinde yaşanan sel felaketi hakkında Bayındırlık Bakanı Şevket Adalan, milletvekillerine bilgi vermiştir. Havaların birdenbire ısınması ve yağmurların da buna eklenmesi ile dağlardaki karlar erimiş, Porsuk Çayı, Kargın ve Sarısu dereleri taşarak afete neden olduğunu, özellikle Sarısu, İstasyon Mahallesi’ndeki birçok yeri taşkınların istila ettiğini, kerpiçten yapılan birçok evin dağılarak yıkıldığını söylemiştir.

Bakan ayrıca ilk tespitlere göre 2524 ev yıkılırken 18128 vatandaş açıkta kaldığını, Rasat istasyonundan alınan bilgilerle sel bölgesinde yaşayan vatandaşlar uyarılırken gerekli tedbirler alındığını bu şekilde olası can kaybının önüne geçildiğini, yalnızca 4 kişinin vefat ettiğini açıklamıştır. Tedbir amaçlı 1200 ev daha boşaltılırken burada yaşayan 28000 kişi başka yerlere yerleştirilmiş; vilayet birlikleri, Devlet Demiryolları, Şeker Şirketi ve ilde bulunan diğer kurumlar iş birliği yaparak sular altında kalan vatandaşları 500’e yakın vagona, bütün okullara, camilere, halk odalarına ve halk evlerine yerleştirmiş, Ankara, İstanbul ve çevre illerden Eskişehir’e iase gönderilirken halka sıcak yemek verilmeye başlamıştır, demiştir.

Sonra sözlerine “*Bazı gazetelerden; felâket görmüş vatandaşların kendi mukadderatları ile baş başa bırakıldıkları ve aç, susuz bekleştikleri yolunda görülen yayınlar hakikate uygun değildir. Felâket görmüş vatandaşların ıstırapları bir politika mevzuu yapılarak istismar edilmesi cidden esef edilecek bir şeydir*” şeklinde devam etmiş, salgın hastalıklar için gerekli tedbirler alınmış ve sağlık bakanı bugün Eskişehir’e giderek durumun normalleşmeye başladığını bildirdiğini söylemiştir¹¹.

Demokrat Parti Eskişehir Milletvekilleri Abidin Potuoğlu, Kemal Zeytinoğlu ve Hasan Polatkan, Eskişehir felaketi için sözlü soru sormuşlar ve sorunun başbakan tarafından cevaplanmasını istemişlerdir. Sorular şunlardır¹²:

1. Felaketin nedenleri nelerdir?
2. Eskişehir bölgesinde hemen hemen her yıl sel felaketi maruz kalmakta ve bölge büyük zararlara uğramaktadır. Bu zararları engellemek için esaslı tedbirler ve Porsuk Havzasının ıslahı için hükümet ne düşünmektedir?
3. Yıkılan ve içerisinde oturulmayacak kadar harap olan evlerin sayısı ne kadardır?
4. Felaketzedelere bugüne kadar ne gibi yardımlar yapılmıştır?
5. Hükümet, maddi durumu iyi olmayan, evsiz kalan felaketzedeler için ev yardımı ne kadar düşünmektedir? Bu yardım ne zaman ne şekilde ve hangi kaynaklardan yapılabilecektir?

Demokrat Parti’nin Eskişehir milletvekilleri sorularının başbakan tarafından cevaplandırılmasını istemelerine karşın Bayındırlık Bakanı Şevket Adalan ancak diğer milletvekillerinin verdiği soruların mahiyeti de aynı olduğu için ben cevaplayacağım dedikten sonra Denizli Milletvekili Hulusi Oral ve Kocaeli Milletvekili Sedat Pek’in de sözlü sorularını cevaplayacağını söylemiştir.

⁹ T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon No: 30-18-1-2/ Kararlar Dairesi Başkanlığı (1928-), Kutu: 100, Gömlek: 111, Sıra: 8, Dosya Ek: 164-57.

¹⁰ Bayındırlık Bakanlığının gerekli tedbirleri alması ile beraber barajın ve kanalların kapatılması istenmiştir. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon No: 490-1-0-0/ Cumhuriyet Halk Partisi, Kutu: 1583, Gömlek: 456, Sıra: 1, Dosya Ek: 13. Büro, s. 1-2; 17 Ağustos 1949 Eskişehir’de Porsuk Çayı üzerinde Gökçeşik mevkiinde yapılan barajdan dolayı su altında kalacak yerlerin kamulaştırılmasına karar verilmiştir. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon No: 30-18-1-2/ Kararlar Dairesi Başkanlığı (1928-), Kutu: 120, Gömlek: 72, Sıra: 4, Dosya Ek: 18-9. Yine aynı yıl Porsuk Çayı’nın kaynağından itibaren eski ve yeni yatağının Sakarya Nehri’ne kadar uzanan bölgesinin her iki kıyısından iki yüzer metrelik kısmının, Sarısu’yun kaynağından itibaren eski ve ıslah yatağının Porsuk Çayına kadar her iki kıyısından yüzer metrelik kısmının ve Seydi suyunun kaynağından itibaren eski ve ıslah yatağının Sakarya ulaştığı yere kadar her iki kıyından itibaren yüzer metrelik kısmının sularının taşması ile sular altında kalacağı tespit ve ilan edilmiştir. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon No: 30-18-1-2/ Kararlar Dairesi Başkanlığı (1928-), Kutu: 120, Gömlek: 72, Sıra: 9, Dosya Ek: 76-325.

¹¹ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Cilt: 25, Toplantı: 4, Altmış Birinci Birleşim, 08.03.1950, s. 221-222; Ayrıca Kemal Zeytinoğlu Meclise selde zarar görenler için bir kanun teklifi vermiştir. Zeytinoğlu’nun kanun teklifi selde zarar görmüş olan ihtiyaç sahiplerine yardım edilmesi ve onlara birer mesken verilmesini içermektedir. Bu kanun Bayındırlık ve Bütçe Komisyonuna havale edilmiş, ancak Meclis yenileme kararı vermesine az bir süre kalmış olması ve ayrıca inşaat mevsimine girilmiş bulunmasından dolayı kanun teklifinin Karma Komisyonunda görüşülmesine karar verilmiştir. Meclis başkanı Bayındırlık ve Bütçe Komisyonunun çok yoğun olduğu için bunun mümkün olmadığını söylemesi üzerine mecliste geçici komisyon sesleri yükselmiş ve bu sebeple kanun teklifi geçici komisyona havale edilmiştir. Zeytinoğlu da kabul etmiştir. Böylece teklif geçici komisyona havale edilmiştir. TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Cilt: 25, Toplantı: 4, Altmış Dördüncü Birleşim, 14.03.1950, s. 367.

¹² Denizli Milletvekili Hulusi Oral ve Kocaeli Milletvekili Sedat Pek de Eskişehir sel felaketi hakkında bayındırlık bakanının cevaplaması için sözlü sorular sormuşlardır. Soruları şunlardır: 1. Yıkılan evler ve fabrikaların adedi ve tahmini zararı miktarı 2. Açıkta kalan kişi ne kadardır. 3. Taşkın meydana gelmesiyle beraber ne gibi tedbirlerin alındığı 4. Su taşkınının sebepleri 5. Taşkın zarar vermemesi için alınan tedbirler ve ne düşünüldüğü TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Cilt: 25, Toplantı: 4, Yetmişinci Birleşim, 22.03.1950, s. 686-687.

Sel felaketine Porsuk Çayı neden olurken Kargın ve Sarısu dereleri taşkın bölgesini genişlettiğini, Porsuk Barajı yapımından sonra taşkınlar önlenmiş olmasına rağmen baraj sonrası Porsuk'un yatağı düzenlenmediği için Kargın ve Sarısu'nun taşacağına bilindiğini, ancak havaların ani bir şekilde yumuşaması neticesinde karların hızla erimesi ve şiddetli yağmurların etkili olması nedeniyle Kargı ve Sarısu'nun taşıyacağından çok fazla su gelmesinin taşkına neden olduğu, eğer bu suyun bir kısmı Porsuk Çayı'na geçmemiş olsaydı büyük bir felaket meydana gelebilirdi demiştir¹³.

Eskişehir bölgesinde bulunan Porsuk, Sarısu ve Kargı için hükümetin esaslı tedbirler aldığı, bu tedbirlerin çeşitli ölçümler doğrultusunda yapıldığı, ancak 40-50 yılda bir aşırı yağışlar bu ölçümlerin üzerine çıktığı, gelişmiş ülkelerde bile genel ortalamalar yapıp projeler oluşturulduğu, 40-50 yılda olacak bir sel için büyük yatırımlar yapmanın maddi külfete yol açacağını söyledikten sonra Eskişehir sel felaketinin maddi bakımından büyük zarara yol açmasının temel nedeninin kerpiçten inşa edilen evler olduğunu taş ya da tuğladan yapılan evlerde bir hasar görülmediğini dile getirmiştir¹⁴.

Bakan açıklamalarına devam ederek Porsuk Çayı'nın taşkınlarını engellemek için İncesu mevkiine bir baraj yapılması sayesinde taşkın bir felakete dönüşmesinin önüne geçileceğini, Porsuk üzerindeki baraj inşaatının bitmesinin ardından başta Sarısu olmak üzere diğer derelerin de ıslah edileceği, bu iş için gerekli paranın Marshall yardımlarından sağlandığı ve 20 Şubat 1950 tarihinde de bu işin ihalesinin mümkün olduğunu söylemiştir. Soruların bir kısmına cevap verdikten sonra bazı gazetelerde kendisinden önceki bayındırlık bakanı olan Nihat Erim'e DP Eskişehir Milletvekili Kemal Zeytinoğlu'nun sormuş olduğu sorunun cevabının demagoji konusu olduğundan bahsettikten sonra Kemal Zeytinoğlu tarafından o dönemim Bayındırlık Bakanı Nihat Erim'e sorulan soruları mecliste okumuştur. Zeytinoğlu'nun "Eskişehir ve köyleri için hayati bir kıymet ve ehemmiyeti haiz olan Porsuk Barajı inşaatının tamamlanmasına az bir zaman kaldığı halde işin birdenbire durdurulması sebebi, baraj inşaatının mevsim sonuna kadar ikmalî kabil olup olmayacağı ve barajın ayrılmaz bir cüz'ü olan sulama kanalları inşaatına ne zaman başlanacağı" sorularına karşı Nihat Erim'in vermiş olduğu cevabı şu sözlerle meclise sunmuştur: "Sayın Selefim 15 Haziran 1948 de verdiği cevapta barajın tamamlanmasındaki büyük faydayı belirtmek maksadıyla sel zamanında sular altında kalan gayet geniş bir sahanın bu barajın ikmalinde tuğyandan kurtulacağını ifade etmiştir. Ancak yine bu konuşmasında yatağın temizlenmesi işinin derhal ele alınacağını beyan etmiş olmakla baraj ve yatak ıslahının bir küll teşkil ettiğini ve taşkınların ancak bundan sonra önlenebileceğini belirtmiş bulunmaktadır"¹⁵ demiş ve Nihat Erim'in barajın yapılmasını hızlandırarak Eskişehir'e en büyük hizmeti yapmıştır diyerek konuşmasına sürdürmüştür, "Demokrat Parti Sayın Başkanının, su baskını dolayısıyla Eskişehir'de yaptıkları konuşmada su politikasındaki tutulan yol tenkit edilmekte ve bilhassa su politikası diye işe başlandığı andan itibaren yüz milyonlarca lira harcandığı, fakat bunların şuraya buraya avuç avuç dağıtıldığı için birçoklarından netice alınamadığı belirtilmekte ve Eskişehir'de başlanmış olan iş, zamanında iyi düşünülmüş bir plâna bağlanmış olsaydı bugün böyle bir felâkete maruz kalmazdık diye ilâve edilmektedir. Bayındırlık işlerinin mesuliyetini üzerine almış bir arkadaşınız sıfatıyla, Sayın Bayar'ın Başbakan buldukları sırada su işlerinde tutulan yolu gözden geçirerek bundan sonraki çalışmalarımızda bizi aydınlatacak bir ışık aradım ve bu suretle de faydalanmak istedim. Tetkiklerimin neticesinde Sayın Celâl Bayar'ın Hükümet Başkanlığı sırasında yurdun muhtelif bölgelerindeki su havzalarında 16 su mevzuunun taahhüde bağlandığını ve bu suretle bütçenin verdiği imkânların şuraya buraya dağıtıldığını ve her birinin hedef tutulan maksatların birer safhasından ibaret olduklarını gördüm". Bakanın bu sözleri üzerine Abidin Potuoğlu, şefin emriyle yapmıştır demiştir. Bunun üzerine bakan sözlerinde bir tenkit düşüncesi olmadığını söylemiştir. Hasan Polatkan'da "Siz her şeyi söyleyin sonra da tenkit yoktur deyin" demiştir. Bakan "Tekrar ediyorum, bu sözlerimde herhangi bir tenkit düşüncesi yoktur. Memleketin mahdut olan imkânlarıyla bu safhadaki hudutsuz ihtiyaçların hepsinin tam olarak kısa zamanda karşılanamayacağını veya bütün gayretleri bir bölgeye hasrederek yurdun diğer bölgelerinin ihmal edilemeyeceğini takdir edenlerdenim" diyerek diğer sorulara cevap vermiştir¹⁶.

Bayındırlık bakanının konuşması sona erdikten sonra Kemal Zeytinoğlu'nun "Muhterem arkadaşlar, bendeniz intihap bölgemde vuku bulan su taşkını faciasından sonra Yüksek Meclise sunduğum önergemle yurdun muhtelif bölgelerinde de zaman zaman meydana gelen büyük feyzan ve tuğyan hâdiselerini artık Hükümetin esaslı bir şekilde ele alıp almayacağını ve bu mevzudaki teknik görüşlerini anlamak istemiş ve sırf bu gayret ve endişe ile sorumu vermiştim. Fakat maatteessüf Bayındırlık Bakanı bir Bayındırlık Bakanına yaraşmayan ve teknik vasfı taşımayan beyanatıyla bir demagoji ve safsataya kaçmak suretiyle işi maalesef..." demesi üzerine sözleri gürültüyle kesilmiş ve sonrasında bakana söylediği sözü geri alması istenmiştir. Zeytinoğlu sözünü geri almayacağını

¹³ TBMM Tutanak Dergisi, Yetmişinci Birleşim, 22.03.1950, s. 686-687.

¹⁴ TBMM Tutanak Dergisi, Yetmişinci Birleşim, 22.03.1950, s. 688.

¹⁵ TBMM Tutanak Dergisi, Yetmişinci Birleşim, 22.03.1950, s. 689.

¹⁶ TBMM Tutanak Dergisi, Yetmişinci Birleşim, 22.03.1950, s. 690.

söylemesi üzerine mecliste tansiyon daha yükselmiş ve kendisine bir celse müzakerelere katılmama cezası verilmiştir¹⁷.

Mecliste Eskişehir Sel felaketi tartışmaları devam etmiştir. 23 Mart tarihinde Kemal Zeytinoğlu, felaketin sonrasında Türk milletinin ellerindeki tüm imkanlarla yardıma koştuğunu, yardım için Türk milletine, Eskişehir valisine, askeri birliklere, Devlet Demiryollarına, emniyet güçlerine ve belediye teşkilatına teşekkürü borç bilirim dedikten sonra Eskişehir’de çocukluğundan beri böyle sel baskınlarıyla karşılaştığını, böyle felaketler sadece Eskişehir’de değil yurdun çeşitli yerlerinde gerçekleşmekte olduğunu, bu bölgelerde yaşayan halkın emniyetsiz ve huzursuzluk içinde yaşamak zorunda kalmıştır, demiştir. Zeytinoğlu sözlerine şöyle devam etmiştir. “*Meseleleri artık Büyük Meclis huzurunda bütün açıklığı ve çıplaklığı ile görüşerek bu facialara bir son vermek zamanı gelmiştir. Çünkü tabiat hâdiseleri, afetler, katastrofal haller diye vasıflandırdığımız bu vakaları meçhulât içerisinde gayrimuayyen kuvvetlerin ve rejimlerin saiki ile vuku bulmuş, önlenmesi gayrimümkün hâdiseler olarak mütalâa etmeye imkân yoktur. Yani bugünkü fennin aciz göstereceği hâdiseler değildir. Bilhassa Eskişehir faciası birtakım ihmallerin, basiretsiz ve vukufsuz icraatın eseridir. Kanaatimce facia kurbanı vatandaşlar birer seylâpзде, birer felâketзде olmaktan daha ziyade birer ihmaldededirler. Evet, onlar derece derece belediyenin, sıtma mücadelesinin ve nihayet hükümetlerin ihmalleri sonunda zedelenmiş vatandaşlardır. Bunlar sırasıyla belediyenin, sıtma mücadelesinin ve Hükümetin, birbirlerinden bihaber olarak münferit ve bilgisiz çalışmaları yüzünden bu felâket meydana gelmiştir. Sürekli, plânlı ve nâzım bir programın takip edilmeyişi ve yurdun Bayındırlık işlerinde Hükümetin uhdesine düşen vazifeyi ve rolü ifada liyakat gösteremeyişi hâdisenin belki de yegâne sebebidir. Bendeniz şu kanaattem ki, hükümetlerin yurdun muhtelif bölgelerinde vuku bulan hâdiseler karşısında derhal birtakım eleman, etüt, rasat ve tahsisat mazeretleriyle vatandaş hesap vermektен kaçınmasını iktidarı ve idareyi üzerine alan bir parti için izharı aciz demek olmaktan ileriye geçememektedir. Bu memleketin işlerini esaslı bir şekilde ele almak programlı ve nizamlı bir surette biran evvel halletmek durumundayız”* dedikten sonra 22 Mart tarihindeki demagoji tartışmasını tekrar açmak isteyince mecliste gerilim tırmanmış ve meclis başkanı oturumu sona erdirmiştir¹⁸.

Görüldüğü üzere Meclisteki tartışmalar da özellikle Demokrat Parti Eskişehir Milletvekili Kemal Zeytinoğlu’nun, hükümeti, önceki yıllarda Porsuk Barajı ile ona su taşıyan nehir ve ırmakların ıslahını eksik yapmakla suçlaması, hükümet yetkililerinin de ona cevap vermesiyle geçmiş ve Meclis’te bu konudan dolayı zaman zaman tansiyon yükselmiştir. Meclis’teki tartışmalar basına da yansımış, muhalif gazeteler ve hükümet yanlısı gazeteler arasında daha da şiddetlenerek devam etmiştir.

3. BASINDA ESKİŞEHİR SEL FELAKETİ

İkinci Dünya Savaşı’nın sona ermesiyle birlikte Türkiye’de demokratik hareketler canlanmaya başlamıştır. Cumhuriyet Halk Partisi’nin içerisindeki tutucu kesimin zayıflamasıyla çok partili yaşama geçiş hız kazanmıştır. Uzun yıllar iktidarda kalan CHP çok fazla yıpranmış, 1946-1950 arası aydınlar da CHP’ye karşı olumsuz tutum izlemeye başlamış ve aydınların bu tutumu nedeniyle de hükümet yanlısı gazetelerin satışları düşüş göstermiştir¹⁹. Bu düşüş nedeniyle CHP basındaki propaganda gücünü yavaş yavaş kaybetmiş ve vatandaşların üzerindeki etkisi azalmıştır.

Türk basını, savaş sonrası demokrasi ikliminin tüm dünyada etkili olmaya başlamasıyla daha da hür bir şekilde yayın yapmaya başlamıştır. Özellikle hükümetin yapmış olduğu hata ve eksiklikler gazetelerde çokça yer alırken okuyucu sayıları da artmıştır.

O dönemin gazetelerinin siyasi tutum ve davranışlarına bakacak olursak, Son Posta gazetesi kuruluşundan itibaren Türkiye’deki muhalefet partilerini desteklemiştir. Öncesinde Serbest Cumhuriyet Fırkasını desteklerken Demokrat Parti’nin kurulmasıyla onu desteklemeye başlamıştır²⁰. Yeni Sabah gazetesi kuruluşundan itibaren bir süre tutucu ve milliyetçi bir yayın politikası izlemiş Demokrat Parti’nin kurulmasından sonra gazetede partiyi destekleyen yazılar kaleme alınmıştır²¹.

¹⁷ TBMM Tutanak Dergisi, Yetmişinci Birleşim, 22.03.1950, s. 692.

¹⁸ TBMM Tutanak Dergisi, Yetmiş Birinci Birleşim, 23.03.1950, s. 782-783.

¹⁹ Hıfzı Topuz, Türk Basın Tarihi II. Mahmut’tan Holdinglere Remzi, İstanbul 2003, s. 190; Aydınların Cumhuriyet Halk Partisi’nden uzaklaşarak Demokrat Parti’ye yönelmelerinde birçok etken vardır. Ancak bunlardan en önemlileri DP’nin hiç denemiş olması, sürekli demokrasi ve özgürlük vadeden söylemleri etkili olmuştur. Bu söylemler sayesinde basın başta olma üzere aydınlar DP’nin etrafında toplanırken Cumhuriyet Halk Partisi gün ve gün halkın ve aydınların desteğini kaybetmekteydi. Onur Çelebi, “Türkiye’de Demokrasinin Sancılı Doğumu: 1946 Seçimleri”, Cilt: 10, Sayı: 1, (2015), s. 255.

²⁰ Son Posta gazetesi, 1930-1960 yıllarında İstanbul’da yayımlanmıştır. Erdoğan Tokmakçıoğlu, *Türk Basın Tarihi*, İsim Yayınları, Ankara 2011, s. s. 192; Topuz, *Türk Basın Tarihi*, s. 190.

²¹ Yeni Sabah gazetesi 1938 yılında İstanbul’da yayın hayatına başlamıştır. 1950-1960 arası Demokrat Parti iktidarını zaman zaman desteklerken kimi zaman da eleştirmiştir. Gazete 30 Haziran 1964’te kapanmıştır. Tokmakçıoğlu, *Türk Basın Tarihi*, s. 235.

Ulus gazetesi hükümetin yayın organıdır. Gazete, Kurtuluş Savaşı'nın ilk yıllarından itibaren Ankara'da yayın hayatına başlayan Hakimiyet-i Milliye ismiyle çıkarılmaya başlamıştır. 1934 yılına gelindiğinde Ulus ismini almış ve yayınlanmaya devam etmiştir²². Ulus gazetesi Cumhuriyet Halk Partisi'nden yana yayın yapması ve çoğu aydının Demokrat Parti taraftarı olması sebebiyle gazetenin tirajı düşmüştür²³.

Cumhuriyet gazetesi²⁴ kuruluşundan itibaren muhalefet partilerini desteklemiştir. 1946-1950 yıllarında Demokrat Parti'den taraf olup o yönde makaleler yayınlamıştır²⁵. Akşam gazetesi²⁶ ise tarafsız bir habercilik izlemeye çalışmıştır²⁷.

Zafer gazetesi, Demokrat Parti tarafından Cumhuriyet Halk Partisi'nin yayın organı olan Ulus gazetesi örnek alınarak kurulmuştur. DP'nin ilk gazete denemesi Başkent gazetesi olmuş, onu Kuvvet ve sonrasında Fethi Giray yönetimindeki Kudret gazetesi izlemiştir. Parti içindeki fikir ayrılıkları sonucu Demokrat Parti bölünmüş ve Millet Partisi ortaya çıkmıştır. Kudret gazetesinin yöneticileri Millet Partisi kurucuları olmasından dolayı Kudret gazetesi Millet Partisinin yayın organı haline gelmiş ve Demokrat Parti de kendi yayın organı olan Zafer gazetesini kurmuştur. Gazete 30 Nisan 1946 tarihinde yayın hayatına başlamıştır²⁸.

Kudret gazetesi 12 Ekim 1946 tarihinde Ankara'da yayın hayatına başlamıştır. Yukarıda belirttiğimiz gibi gazete Başkent, Kuvvet ve Kudret isimleriyle anılmış ve Millet Partisi'ni destekleyen yayımlar yapmıştır²⁹.

Eskişehir Sel felaketinin yaşandığı yıllarda basının tutumu bu şekilde olup muhalif gazeteler felaket olayını manşetlere taşıyıp sürekli gündemde tutarak hükümetin bu olaydan sorumlu olduğunu söylüyordu. Hükümet yanlısı gazeteler ise felaketin bir afet olduğunu, hükümetin bunu engellemek için her şeyi yaptığını yazıyorlardı. Şimdi gazetelerin sel felaketine bakışlarını inceleyelim.

3.1. Akşam Gazetesi

Akşam gazetesi sel felaketini “*Sular Mahallelerden Çekilmeye Başladı*” başlığı ile verirken Eskişehir Valisi Ahmet Kınık'la yapılan telefon görüşmesini haberlerine taşımışlardır³⁰. Gazete sel felaketi için yaptığı tüm haberleri resmi makamların verdiği beyanatlar ve rakamlar üzerinden vermeye dikkat etmiştir. Akşam gazetesi, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün Eskişehir'e geldiği sırada Demokrat Partililerle Cumhuriyet Halk Partiler arasında yaşanan gerilimden üstü kapalı bir şekilde bahsederken gerilime yol açan kişilerin isimlerini gizleyerek iki Demokrat Partili demiştir³¹. Eskişehirli selzedeler için toplanan yardım hakkında birçok kez haber yapmışlardır ki bu haberlerden biri de o dönemin ünlü Piyanisti José Iturbi'nin selzedeler için vereceği konserdir³². Gazete, Celal Bayar'ın sel bölgesine ziyaretini de sade bir şekilde manşetlerine taşıırken Bayar'ın hükümetin selzedeler için yapacağı her türlü yardımı destekleyeceklerini, halkın acılarını ellerinden geldiğince hafifletmeye çalışacakları sözlerine yer vermiştir³³.

3.2. Cumhuriyet Gazetesi

Cumhuriyet gazetesi “*Eskişehir Dün Büyük Sel Felaketine Uğradı*” başlığı ile sel haberini vermiş, Porsuk Barajı'nın büyük bir felaketi önlediğini söyleyerek haberlerine devam etmiştir. Su kenarında yaşayan halkın tahliyesine başlandığı ve suların yükselmesi ile İstiklal ve Kızıltoprak Mahallerinin sular altında kaldığına yer vermiştir³⁴. Gazetenin 10 Mart tarihli *Hem Nalına Hem Mihına* başlıklı köşesinde “*Eskişehir'deki Sel Afeti*” adlı yazıda 1949 yılında Bayındırlık Bakanlığı tarafından yayınlanan dergide bulunan Porsuk hakkındaki rapordan

²² Demokrat Partinin iktidara geçmesiyle birlikte Cumhuriyet Halk Partisi'nin mallarının elinden alınmasıyla 1953 yılında kapanmıştır. Tokmakçioğlu, *Türk Basın Tarihi*, s. 222-223.

²³ Hıfzı Topuz, 100 Soruda Türk Basın Tarihi, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1973, s. 173.

²⁴ Cumhuriyet gazetesi Atatürk'ün desteği ile 7 Mayıs 1924 tarihinde yayınlanmaya başlamıştır. Gazete bir yıl sonra yabancılara Türk devrimini anlatmak, Türkiye'yi tanıtmak için Fransızca da çıkarılmaya başlanmıştır. Demokrasi yanlısı olan gazete ilk muhalefet partisi olan Serbest Cumhuriyet Fırkasını desteklediği gibi Demokrat Parti'nin kuruluşuyla birlikte onu da destekleyen yazılar kaleme almıştır. Ayşe Elif Emre Kaya, “Cumhuriyet Gazetesi'nin Kuruluşundan Günümüze Kısa Tarihi”, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Cilt: 39, Sayı: 1, (2010), s. 76-78.

²⁵ Topuz, *Türk Basın Tarihi*, s. 172.

²⁶ Akşam gazetesi, Kazım Şinasi Dersan, Necmettin Sadık Sadak ve Ali Naci Karacan tarafından 20 Eylül 1918 tarihinde yayınlanmaya başlamıştır. Daha sonra gazeteye ortak olarak Falih Rıfki Atay katılmıştır. Nuran Kavaklı, *Bir Gazetenin Tarihi: Akşam*, İstanbul 2005, YKY, s. 15-16.

²⁷ Topuz, *Türk Basın Tarihi*, s. 172; Gazetenin başında yer alan Kazım Şinasi Dersan, Cumhuriyet Halk Partisi Şehir Meclisi üyesi olmasına rağmen gazete Demokrat Parti ile politik münakaşaların dışında makalelere yer vermeye çalışmıştır. Kavaklı, *Bir Gazetenin Tarihi*, s. 135.

²⁸ Zafer gazetesi 1949-1960 yıllarında yayın hayatına devam etmiştir. Zafer'in kurucusu, başyazarı ve imtiyaz sahibi Mümtaz Faik Fenik'tir. Zafer Gazetesi, s. 1 <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/zafer-gazetesi/?pdf=5547> (ET: 26.10.2022)

²⁹ Kudret gazetesi 1946-1952 yıllarında yayın hayatına devam etmiştir. Fethiye Tekmen, *Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Demokrat Parti ve Kudret Gazetesi (1946-1952)*, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019, s. 111.

³⁰ Akşam, 6 Mart 1950 Pazartesi, s. 1.

³¹ Akşam, 10 Mart 1950 Cuma, s. 2.

³² Akşam, 12 Mart 1950 Pazar, s. 1; José Iturbi, Eskişehir'de sel felaketine uğrayanlar için bir konser vermiş ve kendi konserine iki bin lira bilet parası ödemiştir. Akşam, 15 Mart 1950 Çarşamba, s. 3.

³³ Akşam, 17 Mart 1950 Cuma, s. 2.

³⁴ Cumhuriyet, 6 Mart 1950 Pazartesi, s. 1,3.

bahsedilmiştir. Raporunda Porsuk'un ıslahı için 2 milyon 2 yüz 40 bin lira harcandığı ve raporun devamında Porsuk'a birçok derenin su taşıdığı, bu derelerden gelen suyun Porsuk yatağında gelişi güzel yapılmış bentler ve alçak köprülerle Sakarya'ya akıtılmasının mümkün olmadığı, öncelikli olarak Porsuk yatağının üst kısımları için çalışma başlatılması gerektiğinden bahsedilerek bu işin 2 milyona mal olacağı söyleniyor. Bayındırlık Dergisi'nde bu 2 milyona mal olacak projenin ne zaman biteceğine dair bir açıklama olmadığı yazar tarafından dile getirilerek "Şimdilik Eskişehir'i ve memleketin Çukurova gibi su baskınına maruz kısımlarını Allah bu gibi afetlerin tekrerründen korusun, diye tevekkülle beklemekten başka bir şey yok" diyerek yazısına son vermiştir³⁵. Gazetede sel felaketi hakkında bu yazı dışında ne olumlu ne olumsuz başka bir haber yapılmamıştır.

3.3. Kudret Gazetesi

Kudret gazetesi felaketi diğer gazeteler gibi resmi rakamlara dayandırarak Eskişehir'de yaşanan sel felaketi nedeniyle Kızılay'ın Ankara şubesi tarafından bir yardım komisyonu kurulduğunu, para, eşya, giyecek ve yiyecekler toplanarak vagonlarla Eskişehir'e gönderildiği bilgilerini okuyucularıyla paylaşmıştır. Bunun yanında hükümetin bu gibi olaylardan sorumlu olmasına dair iki tane makale gazetede yer almıştır. Bunlardan ilki Turgut Evren'in, "Afet olan Nimet" adlı yazısıdır. Evren, yazısında Halk Partisi yazar ve sözcülerinin bir gün methiye bir gün mersiye yazdıklarını ve bu sebeple bir gün önce söylediklerinden utanmak zorunda kaldıklarını söyledikten sonra dün yapmış oldukları barajlarla övünürken bugün sel felaketi yaşanan Eskişehir için Sarısu'yu suçluyorlar demiştir. Evren, hükümetin sel sonrası aciz durumunu eleştirdikten sonra Eskişehirli'lere suyu bir afet olmaktan çıkaramayan hükümeti unutmayın Tanrının verdiği suya lanet okumayın diyerek yazısına son vermiştir³⁶.

Diğer bir yazıda Nurettin Ardıçoğlu'nun "Bade'-i-Harabi Basra" adlı makalesidir. Makalede sel ve depremlerle birçok insanın kaybedildiğini bunun sorumlusunun hükümet olmasına rağmen hükümetin sorumluluk kabul etmeyerek bunların doğal afet olduğunu söylemesini eleştirmiştir. Daha önce olan Erzincan için toplanan ve gönderilen yardımların ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmayarak başka yerlerde kullanıldığı iddia edilmiştir. Ardıçoğlu, "Şimdi Eskişehir'de tabidir ki bundan fazlasını beklemiyor. 35-40 binden fazla evleri ocakları sönmüş felaketzede, ancak felaketleriyle kucak kucağadır. Beceriksizlik ve teşkilatsızlık şuradan buradan yapılan yardımları da heba ve heder edecektir. Eskişehirli'lere ancak yaradan tanrıları yardımcı olsun diyerek sözlerine son vermiştir³⁷.

3.4. Son Posta

Son Posta gazetesi felaketi diğer gazeteler gibi hükümetin verdiği rakamlarla halka duyururken sel felaketi sonrası selzedelere yapılan yardımların teşkilatsızlığı ve plansızlığı sebebiyle halkın perişan olduğu hakkında yazılar yayınlamıştır.

Son Posta gazetesinin Eskişehir'de bulunan muhabirinin gönderdiği "Belediye Erkanı Ziyafetle Meşgul" adlı başlığının altında akşama kadar sel felaketiyle uğraşan Eskişehir belediye başkanının akşam tüm işleri bir memur ve zabıtaya bırakarak Bayındırlık Bakanı Şevket Adalan şerefine ziyafet verdiğiinden söz ettikten sonra "Bugün belediye ve Kızılay emrine Ankara'dan 65 bin lira geldiği halde felaket zedelere zeytin tanesi dahi dağıtılmamış, araya araya şehrin kulübünde bulabildiğimiz belediye başkanı ne yapalım yarın dağıtılır" diye cevap verdiği gazetede ifa edilmiştir. Yazının devamında CHP'nin aksine DP idarecilerinin uyum içerisinde çalışarak halka ekmek ve zeytin dağıttıklarını ve şahsi fedakarlıklarda buldukları söylenmiştir³⁸.

Gazete 8 Mart'ta "Teşkilatsızlık Eskişehir Felâketzedelerinin Vaziyetini Facia Haline Getiriyor" başlığı altında çıkmıştır. Yazının devamında selzedelerin açlık ve soğukla mücadele ederken yüzlerce kişinin hastalandığı, Sağlık Müdürlüğünün bu hastaların tedavi ve bakımını yapmadığını, yardımlar örgütlenemediği için selde zarar gören insanlar kimden ve nereden yardım alacaklarını bilmediklerini, böyle olmasında belediyenin sorumluluğunun büyük olduğundan söz edildikten sonra belediyenin elinde 65 bin lira olmasına rağmen bir sıcak yemek veremezken Demokrat Parti ve Devlet Demiryolları halka sıcak yemek dağıtıyor denmiştir³⁹.

Son Posta'da 7 Mart tarihinde belediye başkanının selzedelere yardım yapmak yerine Bayındırlık Bakanı Şevket Adalan şerefine ziyafet verme haberinin yayınlamasından sonra Eskişehir Valisi Ahmet Kınık bir açıklama yaparak bu yazının tekitabini istemiştir. Kınık, bu açıklamada ortada bir ziyafet olmadığını, sıradan bir yemek olduğunu, menüde şehriye çorbası, ızgara köfte, portakal ve elma olduğunu ve yemekte bakanla kendisi dışında iki general, emniyet müdürü, belediye başkanı, sağlık müdürü, parti ve ticaret odası başkanlarının bulunduğunu, halkın sağ

³⁵ Eskişehir'deki Sel Afeti, Cumhuriyet, 10 Mart 1950 Cuma, s. 1-2.

³⁶ Turgut Evren, Afet Olan Nimet, Kudret, 9 Mart 1950 Perşembe, s. 2.

³⁷ Nurettin Ardıçoğlu, Bade'-i-Harabi Basra Kudret, 10 Mart 1950 Cuma, s. 1,4.

³⁸ Belediye Erkanı Ziyafetle Meşgul, Son Posta, 7 Mart 1950 Salı, s. 7.

³⁹ Yazının devamında bölgede çıkarılan Hür Millet, Sakarya ve Hamle gazetelerine göre; Felaketten 48 bin kişinin etkilendiği fakat insanlara yardım için bir örgütün teşkilatlanmadığı görüldüğü, sel suları çekilse bile 5 bin ev yıkılmış ve burada yaşayanlar için acilen meskenlerin yapılması gerektiği ve ekili arazinin sular altında kaldığı dile getirilmektedir. Teşkilatsızlık Eskişehir Felâketzedelerinin Vaziyetini Facia Haline Getiriyor, Son Posta, 8 Mart 1950 Çarşamba, s. 7.

duyusuna ve takdirine bu konuyu arz ettiğini söyledikten sonra gazetede bu yazının yayınlanmasını istemiştir. Gazetede Eskişehir valisinin bu açıklaması sonrası bir yazı kaleme alınmıştır. Yazıda bu tezkibi matbuat kanunu hükümleri dolayısıyla neşrettiklerini, ancak yazılan yazıda ne validen ne de ziyafetteki yiyecek ve içecekten söz edilmediğini, amaçlarının devlet görevlilerinin halka karşı sorumluluklarını tam olarak yerine getirip getirmediğini takip etmek olduğunu söylemiştir⁴⁰.

Gazetenin 10 Mart tarihinde Ercümen E. Talu “*Eskişehir Faciasının Düşündürdükleri*” başlıklı yazısında milletin birçok sıkıntı içerisinde olması yetmiyormuş gibi bir de Eskişehir’de meydana gelen sel felaketi ile 3 bin ailenin evsiz kaldığı ve şu an üzerlerine giyecek kıyafetleri barınacak yerleri olmadığından söz ettikten sonra hükümetin son 20-30 yıldır bölgede bulunan Porsuk ve Sarısu’nun taşmaları sonucunda ne yapmıştır diye sormuş ve cevap olarak birkaç milyon harcanarak yapılan barajın hiç bir işe yaramadığını söylemiştir. Talu, bu yas günleri geçtikten sonra vatandaşın bayındırlık bakanlığından sel felaketi için neler yapıp yapılmadığını sormaya hakkı olduğu vurgularken mevzunun yalnızca Eskişehir olmadığı Adana ve Edirne’nin özellikle Edirne’nin sel taşkınları tehdidi altında olduğu fakat esaslı tedbirlerin oralar içinde alınmadığı yazmıştır. “*Bu böyle olmaz. Millet Meclisinin bol keseden bağışladığı milyonlar evvelemede vatandaşı bu türlü afetlerden korumak İçindir. Bayındırlık işlerimizi programlaştırırken su baskınlarına karşı gelecek inşaatı ön plana almadıktan sonra bizde nafia diye hiçbir şey yok demektir*” diyerek köşe yazısına son vermiştir⁴¹.

Gazetede Cumhurbaşkanı İsmet İnönü Eskişehir’e geldiği zaman Halk Partililer tarafından etrafı çevrilerek selden zarar görmüş insanlarla konuşturulmadığı, Cumhurbaşkanı’nın manipüle edildiği, gerçeklerin kendisinden gizlendiği iddia edildikten sonra selzedeler Cumhurbaşkanı’na ulaşamadığı için İnönü bölgede her şeyin kontrol altında olduğuna inandığı ifade edilmiştir.⁴²

Son Posta, Celal Bayar’ın Eskişehir ziyaretini de yakından takip etmiş ve ilk sayfada Bayar’ın “*Su Politikası Plana Bağlansaydı Bu Felakete Maruz Kalmazdık*” sözüyle başlamıştır. Celal Bayar’ın yanında DP Eskişehir milletvekillerinden Abidin Potoğlu, Hasan Polatkan, İsmail Hakkı Çevik ve kalabalık bir grupla bir buçuk saat boyunca sel felaketinin yaşandığı bölgeyi gezerek selzedelerle görüşmüştür. Bayar, yaşanan olayı bir parti meselesi olarak ele almanın insanlığa sığmayacağını, ancak burada yaşananlardan ders almak için bu felaketi iyi analiz etmek siyasetin ilkelerindedir dedikten sonra gelişmiş memleketler su meselesini hallettiklerini, su sorununun özünün iki tane olduğunu ve biri sulardan gelecek zararı önlemek diğeri ise sulardan faydalanmaktır; ancak memleketimizin su politikası ilkel bir durumdadır, demiştir. Gazete Bayar’ın Eskişehir’i ziyaretinde söylediklerini böyle manşetine taşımıştır⁴³.

18 Mart 1950 yılında Selim Ragıp Emeç, “*Eskişehir Felâketinin Mesuliyeti!*” başlıklı yazısını kaleme almıştır. Yazıda “*İstanbul’daki ikametini kısa keserek Eskişehirliilerin seylâp felâketinden gördükleri zararların ıstırabını paylaşmak için ziyaretlerine koşan DP Başkanı Celâl Bayar’ın güzel demeçlerinden birini daha işitmek fırsatını bulduk. Bu nutku ile Bayar; her zamanki gibi, bir politikacı olarak değil bir devlet adamı gibi konuştu ve yalnız zamanında alınması lâzım gelen birtakım tedbirlerin ihmal edilmesinden hâsıl olan ağır neticeler üzerinde durdu ve arada bir cemiyet olarak, tedbirlerin ve çalışmaların ciddi bir programa bağlanmamış olmasının her zaman zararlarını çekmenin mukadder olduğunu söyledi*” sözleri ile başlamış ve Celal Bayar’ın daha önce yaşanan sel felaketlerinin inşa ve ıslah çalışmalarından kaynaklandığını bilmesine rağmen Eskişehir sel felaketini bir siyasetçi gibi istismar etmek yerine devlet adamı gibi davrandığını ve bu felaketi siyaset malzemesi yapmadığını söylemiştir. “*Ancak CHP ve onun iktidarda bulunan hükümeti; derya genişliğindeki bu anlayışın ulviyetini de takdir etmek istemez ve Celâl Bayar ve partisini, hâlâ, iktidarı iz’aç için küçük hesapların peşinden koşan insan ve teşekkül olarak görmekte ısrar ederlerse onların ınsaf ve takdirlerinden her zaman şüphe etmek doğru olur*” diyerek CHP’nin Celal Bayar’ı bu felaket sırasında siyaset yapmakla suçladıklarını söylemiştir⁴⁴.

3.5. Ulus Gazetesi

Ulus gazetesinde, sel felaketi sonrası devletin hemen bölgeye gelerek selzedelerin tüm ihtiyaçlarını giderdiğini ve tüm yaraların sarıldığına yönelik hükümetin tutum ve davranışlarını öven yazılar mevcuttur. Bunun yanında gazetede Demokrat Parti’nin sel felaketi sonrası tutumu ve muhalif gazetelerde sel felaketinin hükümetin suçu olduğuna dair haberlere karşı yazılar yer almıştır.

8 Mart tarihinde gazetede “*Zafer Gazetesinin Politika Oyunu*” adlı bir yazı kaleme alınmıştır. Yazıda Zafer gazetesinin 7 Mart’ta yayınladığı bir haberde 1948 yılında bayındırlık bakanı olan Nihat Erim’in Kemal

⁴⁰ Son Posta, 9 Mart 1950 Perşembe, s.1, 7.

⁴¹ Ercümen E. Talu, *Eskişehir Faciasının Düşündürdükleri*, Son Posta, 10 Mart 1950 Cuma, s.2.

⁴² Son Posta, 11 Mart 1950 Cumartesi, s.7.

⁴³ Su Politikası Plana Bağlansaydı Bu Felakete Maruz Kalmazdık, Son Posta, 17 Mart 1950 Cuma s. 1,7.

⁴⁴ Selim Ragıp Emeç, *Eskişehir Felâketinin Mesuliyeti!* Son Posta, 18 Mart 1950 Cumartesi, s. 1, 7.

Zeytinoğlu'nun bir iddiasına cevap olarak Porsuk Barajı bitince Eskişehir'in hiçbir şekilde su baskınına uğramayacağını söylemiş olduğu ileri sürüldüğünü, ancak o günkü meclis tutanaklarına bakılacak olunursa Nihat Erim'in "Arkadaşımı temin etmiş olmak için, hemen söyleyeyim ki yatağın temizlenmesi işi derhal ele alınacaktır. Fakat, sulama kanallarının asıl şebeke halinde yapılması işi Yüksek Meclisin su işlerine tahsis edeceği paraya bağlıdır" dediği ortadayken bunun aksini iddia etmek haberin asılsız olduğunu ortaya koymuştur. Zafer gazetesinin iddiasının aksini "Sulama kanalları ile yatak temizliği işlerinin iki üç seneden önce bitirilemeyeceğini bizzat Kemal Zeytinoğlu o zaman Meclis'te ifade etmiş idi" denilerek Nihat Erim'in böyle bir şey söylemesinin mümkün olmadığını ve Zafer gazetesinin yalan haber yaptığı ifade edilmiştir⁴⁵.

10 Mart'ta Cumhurbaşkanı İnönü'nün Eskişehir'e gelişi birinci sayfada "Zarar gören mahalleleri iskân ve sağlık istasyonlarını gezen Devlet Başkanı, bu yakın ve sıcak alâkadan son derece mütehassis olan Eskişehirîliler tarafından heyecanlı tezahürle karşılandı" cümlesiyle vermiştir⁴⁶. Haberin devamında İnönü tren garında alkışlarla, hoş geldin nidaları ile karşılanmış olduğu, buradan sel baskınının en çok tahribat bıraktığı İstasyon semtine giderek evleri yıkılan vatandaşlarla görüştüğü, sel bölgesi gezildikten sonra hükümet konağında bir toplantıya katıldığı, toplantıda vali, bayındırlık ve sağlık bakanları felaket öncesi ve sonrasıyla ilgili Cumhurbaşkanı İnönü'ye açıklamalarda buldukları, toplantı sırasında DP ikinci başkanı Dr. Ekrem Baysal, sel felaketinin her yıl Eskişehir'e uğradığını ve Sarısu'nun yatağının 15 yıl evvel değiştirilmesinin hatalı bir karar olduğunu, "Sarısu Eskişehir'i batırarak diye 40 yıldır söylenir, fakat bunun karşısında alınan tedbirler hiçbir. Sarısu mecrasının 150-200 metre küplük suya göre tanzim edilmesi lâzımdır" demesi üzerine Bayındırlık Bakanı Şevket Adalan, 43 senedir böyle bir olay yaşanmamış, Sarısu yatağı için yapılan çalışmalar 30-40 metre küp su için düşünülmüş, 150 metre küp suyu alması mümkün olmadığını ister istemez taşkınların olacağını, işin uzmanlarının suyu tutmak için daha yukarlarda baraj yapılması gerektiğini söylüyorlar, demiştir. Felaketin yayılmasını Porsuk Barajının engellediğini söyledikten sonra zarar gören evlerin çoğunun temelsiz ve kerpiç olmaları felaketedelerin sayısının artmasına neden olduğunu eklemiştir. Bu açıklamalardan sonra İnönü felaket sebebiyle çok üzülüğünü belirttikten sonra öncelikli işin selde zarar görenlerin yaralarının sarılması olduğunu sonrasında ise harap olmuş evlerin yeniden inşa edilmesi ve son olarak da bölgede yapılacak barajın nerede yapılacağı konusu olduğunu söylemiştir. Cumhurbaşkanı'nın konuşmasından sonra DP Eskişehir Milletvekili Kemal Zeytinoğlu, "Eskişehir'in feyzan havzası projesinin hazır olduğu halde tatbikata geçilmediğini" söylemesi üzerine İnönü böyle sel felaketlerinin ülkenin genelinde olduğunu şimdi böyle konuşmaların yerine selzedeler için neler yapılabileceğinin konuşulmasının doğru olduğunu ifade edince DP Kemal Zeytinoğlu'nun kardeşi Aziz Zeytinoğlu DP gazetelerinin "Mecliste Nihat Erim demişti ki Porsuk Barajı yapılıncaya Eskişehir artık su baskınına uğramayacak iddialarını" gündeme getirmesi gerilimi arttırmış ve Cumhurbaşkanı İnönü, "Münakaşayı bırakmalısınız, dedi. Şimdi vatandaşın ıstırapı var. Bir an önce halledilmesini bekleyen işler var. Bunları mı konuşacağız, yoksa politika mı konuşacağız" demesi üzerine orada bulunanlar bu sözleri alkışlamışlardır diyerek yaşananları bu şekilde gazete de aktarmıştır⁴⁷.

Aynı gün gazetede Kemal Zeki Gençosman'ın "Eskişehir İntibaları" adlı yazısı yayınlanmıştır. Gençosman, bu makalede şimdiye kadar Kırşehir ve Erzincan depremleri, Amasra sel felaketi gibi birçok felaket yerine gittiğini ve buralarda yapılan yardım ve kurtarma çalışmalarının neden daha düzenli yapılmadığını diye kendi kendine dövünüp durduğundan bahsettikten sonra Eskişehir sel felaketinde böyle bir şey olmadığını, devletin hemen hareket ettiğini, bayındırlık ve sağlık bakanlarının ekipleriyle bölgede ihtiyaç sahiplerine ulaştığını, bizzat sel bölgesinde kendisinin gördüğünü söylemiştir. "Tekrarlamaktan bahiyarlık ve ferahlık duyuyorum Eskişehir'de çok süratli ve verimli yardımlar yapılmıştır. Bunun dışında kim ne söylerse bilin ki yalan söylemektedir ve bu çeşit adı yalanlardan menfaat beklemektedir. Eskişehirli bugün ne aç ne çıplak ne açıktadır. "Allah Devlete Millete zeval vermesin" duası ile iyi günlerini bekliyor diyerek sözlerine son vermiştir⁴⁸.

11 Mart tarihinde gazetede Demokrat Partililerin sel felaketi karşısında tutumları hakkında birtakım yazılar kaleme alınmıştır. Bunlardan ilki Kemal Zeki Gençosman "Particilik Bu mu?" başlıklı yazısıdır. Yazıda Demokrat Partililerin Eskişehir'de evleri barkları yıkılan kişilerin üstüne basarak itibar kazanmaya çalıştıklarını, "İstirapları, felâketleri, acıları sömürmek partilerin meşru geçinme yolları mıdır, particilik bu mudur?" sorularını soran Gençosman, DP'nin gazetelerinde 45 bin kişinin evsiz kaldığı, belediyenin aciz olduğu, on binlerce kişinin kaderiyle baş başa kaldığı, hastalıkların kol gezdiği gibi asılsız birçok haber yaptıklarını kendisinin bizzat Eskişehir'e gittiğinde böyle şeylere tanık olmadığını söylemiştir. Bunların amaçları sel felaketinin tüm yükünü

⁴⁵ Zafer Gazetesinin Politika Oyunu, Ulus, 8 Mart 1950 Çarşamba, s. 4.

⁴⁶ Ulus, 10 Mart 1950 Cuma s. 1.

⁴⁷ Gerilimin arttığı sırada kendisini hiçbir parti üyesi olmayan tarafsız bir gazeteci olarak tanıtan Faruk Şükrü Yersel, Cumhurbaşkanı'na buraya gelişiniz bizim yaramıza merhem oldu, bizim burada şu an acil ihtiyaçlarımız ve mesken sorununu konuşmamız gerek dedikten sonra Kemal Zeytinoğlu'nu işaret ederek kendisinin milletvekili olduğunu bu konuları kürsüde söylemesi gerektiğini, buranın bu konuları görüşülecek yer olmadığını, söylemiştir. Ulus, 10 Mart 1950 Cuma s. 1, 5.

⁴⁸ Kemal Zeki Gençosman, Eskişehir İntibaları, Ulus, 10 Mart 1950 Cuma s. 1, 3.

Halk Partisi'nin üstüne yıkarak partiyi Eskişehirliilerin gözünden düşürmektir dedikten sonra özellikle Zafer gazetesi bölgenin tam bir felaket halinde olduğu yalanını söyleyip “Eskişehir milletvekilleri Kemal Zeytinoglu ve Hasan Polatkan bu facialara bizimle beraber şahittirler” diyorlar, ancak başka da şahit gösteremiyorlar, demiştir. Bu sıkıntılı günler gelip geçer ancak vatandaşların acıları üzerinden menfaat elde etmeye çalışan partililer yaparlar unutulmaz diyerek yazısına son vermiştir⁴⁹.

Diğer bir yazı *Bir Saygısızlık ve Hafiflik Örneği* adıyla kaleme alınmıştır. Demokrat Parti'nin İnönü'nün Eskişehir'i ziyaretini bir reklam kampanyası yapmaya çalıştıklarını gazetelerinde de “Eskişehirliilerle İnönü arasında münakaşalar”, ve “Devlet Başkanına Hakikatlerin Kendisinden Saklandığı Bildirildi” başlıklarını kullanarak kampanyalarına devam ettikleri söylenmiştir. Makalenin devamında Zeytinoglu ailesinin muhaliflik adına Nihat Erim'in bayındırlık bakanı olduğu dönemle ilgili yalan beyanda bulunmaları yersiz bir hareket olduğu, Cumhurbaşkanı'nın bölgeye zarar görmüş insanları görmek ve çözüm üretmek için gittiği, bu ziyaretin amacının ne Porsuk Barajının yapımı ve Sarısu'ya yeni bir yatak ne de Zeytinoglu ailesiyle on, on beş yıl önceki siyasi mevzuları konuşmak olmadığını, bu seyahatin esas amacının insanı bir değer taşıırken Zeytinoglu kardeşlerin Cumhurbaşkanı karşısındaki tutumları Demokrat Parti'yi küçük düşürmüştür, diye yazılmıştır⁵⁰.

Aynı gün Feridun Osman Menteşoglu tarafından “Düştüğümüz Yerden ve Daha Kuvvetli Kalkacağız” adlı bir makale kaleme alınmıştır. Menteşoglu, “Büyük felâketler milletlerin beka imkânlarını ölçen çetin imtihanlardır. Türk Milleti asırlardır maziye bunun parlak muvaffakiyet numunelerini bırakarak bugüne geldi ve o hızla yarınlara doğru akıyor. Eskişehir felaketinde devlet reisimize gönül ferahlığı veren unsur, zararlı bir partililiğin ayrılık tahribatına rağmen milletin müşterek ızdırıp içinde güvenilir bir dayanışma zihniyeti ile birbirine sarılması olmuştur. Devlet ve halk afetin müstacel tedbirlerini alıp umumi hayatı sıyanet etmekte bütün hamiyet ve kardeşlik duygularını, bütün vazife telakkilerini birleştirerek elbirliği yapmışlardır. İctimai kalkınışın kaidelerini bu kitle ruhiyatında temelleşmiş görmek uzun vadeli teşebbüslerimiz için bizi teşci etmektedir.” dedikten sonra Eskişehir'in düşman elinden 23 yıl önce kurtulmuş, bu sefer de tabiatın zulmünden kurtarılması gerekiyor, bunun için parti kapışmalarından uzaklaşıp Eskişehir'i ihya etmeliyiz, hükümetin planlı bir şekilde yürüttüğü su politikası geleceğe umutla bakmamızı sağlıyor diyerek makalesine son vermiştir⁵¹.

12 Mart tarihinde Demokrat Partililere yönelik Yavuz Abadan tarafından bir yazı kaleme alınmıştır. Abadan'ın “Bir Felaketin İstismarı” adlı yazısında Eskişehir'de yaşanan felaketin maddi boyutunun henüz tespit edilememiş olduğu, ancak manevi boyutunun milli bir musibet sayılacak kadar geniş çaplı bir şekilde hissedildiğini, bununla beraber başta selzedeler birbirine yardım ederken tüm ülke tam bir yardım seferberliği içerisinde hareket ettiğini ifade ettikten sonra “Yalnız felâketi adeta katmerlendiren kara ve karanlık bir istismar teşebbüsünün, vicdanlarda açtığı derin bir yaranın izleri henüz kapanmamıştır. Eskişehir'de dertleşmek fırsatını bulduğum bütün hemşerilerimden hemen hepsi bana halkın büyük ıstırabını siyasi ihtiraslarına alet etmek isteyen şuursuz partizanların yıkıcı ve yaralayıcı propagandalarından acı acı, tiksine tiksine şikâyet ettiler.” dedikten sonra böylesi bir olayın siyasi bir konu olarak ele alınmasının hukuk ve ahlaka uygun olmayacağı, bazı Demokrat Partililer halkın derdini paylaşmak yerine bu felaketten faydalanmaya çalışmaktadırlar, diyerek yazısına son vermiştir⁵².

Yine Yavuz Abadan tarafından 14 Mart'ta “Sel Felaketinden Çıkan Dersler” adlı bir yazı kaleme alınmış ve makalede Demokrat Partililere yönelik eleştirilerine devam etmiştir. Yazıda Eskişehir'de yaşanan sel felaketinin temelinde iklim ve tabiat şartları etkili olduğu, bunların yanında milli ve beledi ihmallerin rolü inkar edilemeyeceği, ancak bu olayın sorumluluğunu birkaç kişi ya da bir zümreye atmanın yanlış olacağı, sel felaketinden birkaç nesil öncesi ve şimdiki neslin sorumlu olduğunu, Demokrat Partililerin bunu anlayamadıklarını, başta Cumhurbaşkanı İsmet İnönü olmak üzere CHP Eskişehir Milletvekili İzzet Arukan, Porsuk Barajı'nın yapımı için çok uğraştıklarını ve nihayetinde baraj tamamlandığını, eğer bu baraj olmasa felaketin boyutunun daha da artacağını söylemiştir. Bununla beraber DP'lilerin dediği gibi baraj yapmak sel felaketini tek başına çözemeyeceği, çözümün çevreyi ağaçlandırmaktan geçtiği, ağaçlar sayesinde iklimin yumuşayacağını ve ağaçların sel sularını tutacağını söyledikten sonra ayrıca bölgede hem sel hem de depremlere dayanıklı evler inşa edilmelidir, demiştir⁵³.

Ulus gazetesinde 14 Mart tarihinde Zafer gazetesinin bazı vatandaşların dışarda kaldıklarına yönelik iddialarına cevap veren bir yazı kaleme alınmıştır. Yazıda iddia edildiği gibi hiçbir vatandaşın sokakta kalmadığı, Zafer gazetesinin bu bilgileri nereden aldıklarını kanıtlamaları istenince hiçbir kanıt getiremediklerini, iddia ettikleri

⁴⁹ Kemal Zeki Gençosman, *Partililik Bu mu?*, Ulus, 11 Mart 1950 Cumartesi s. 1, 3.

⁵⁰ *Bir Saygısızlık ve Hafiflik Örneği*, Ulus, 11 Mart 1950 Cumartesi s. 1, 6.

⁵¹ Feridun Osman Menteşoglu, *Düştüğümüz Yerden ve Daha Kuvvetli Kalkacağız*, Ulus, 11 Mart 1950 Cumartesi s. 2, 6.

⁵² Yavuz Abadan, *Bir Felaketin İstismarı*, Ulus, 12 Mart 1950 Pazar, s. 1, 3.

⁵³ Yavuz Abadan, *Sel Felaketinden Çıkan Dersler*, Ulus, 14 Mart 1950 Salı, s. 1, 3.

birkaç vatandaşın bir iki saat dışarıda kaldığını, ancak onlarında Demokrat Parti'nin lokalinde bulunan kişiler olduğunu ve onlar tarafından dışarı çıkarıldıkları söylenmiştir⁵⁴.

Kemal Zeki Gençosman'ın 20 Mart günü yayınlanan “*Nihayet Anladılar Mı*” başlıklı yazısında Demokrat Parti lideri Celal Bayar'ın Eskişehir ziyareti sırasında söylemiş olduğu “*Biz Demokratlar böyle felâketleri istismar edecek kadar küçük düşünecek insanlar değiliz*” demesinin çok memnun edici olduğunu, vatandaşların bu sıkıntılı hallerini politika malzemesi yapan sel felaketinin ilk günlerinde kollarına DP pazubandı takanların bu sözlerden ders alması gerektiğini, Celal Bayar'ın Eskişehir ziyareti sırasında alınan tedbirler ve iaşe bakımından hiçbir şikayet olmadığını dile getirmesi partiye bağlı olan gazetelerin yalanlarını da ortaya çıkardığını söyledikten sonra aynı dönemde İngiltere ve Amerika'da sel felaketleri yaşanmış ancak o ülkelerin gazetelerinde hükümetleri suçlayan bir yazı kaleme almamıştır diyerek hükümet aleyhinde haber ve makale kaleme alan gazeteleri eleştirmiştir⁵⁵.

3.6. Vakit Gazetesi:

Vakit gazetesi sel felaketini resmi mecralara dayandırarak vermişse de hükümetin daha önce yaşananlardan ders alması ve önlemler alması gerektiği konusunda birkaç tane makale kaleme almıştır. Bu makalelerde hükümet az da olsa eleştirilirken daha çok sorumluluğun bölgede yaşayan halk ve belediyede olduğuna dair yazılar okuyuculara sunulmuştur.

Hakkı Süha Gezgin, “*Ne vakit Uyanacağız?*” başlıklı yazısında sebepler ve bahanelerin birbiri ardına sıralanabileceğini ancak bunların sonucunun acı halini gideremeyeceğini dile getirerek “*Memleketimizin bazı bölgelerinde sık sık su baskınları oluyor. Bunun sebebi, elbet çoktan öğrenilmiştir. Bu öğreniş, acaba ne gibi tedbirlere baş vurmağı emrediyordu. Ve yine acaba bu tedbirlerin hangisi ele alındı? Facia ortada çırılçıplak ve olanca acılığı ile dururken: Tedbirde kusur edilmemiştir! Diye avunabilir miyiz? En fenası, biraz sonra bu tabiat tekmesinin acısını da unutacak ve her şeyi olduğu halde bırakacağız. Çok geçmeden bir başka bel, bir başka felakete daha karışılacağız!*” diyerek hükümetin bu gibi felaketlerin tekrar yaşanmaması için tedbir almasını istemiştir⁵⁶.

Asım Us, “*Eskişehir Felaketinde Bir Mesuliyet Var mıdır?*” başlıklı yazısında Cumhurbaşkanının da dediği gibi bu felakette tesellinin can kaybı yaşanmamış olması olduğu, bundan sonraki en önemli konunun felaket yaşayan insanlara particilik yapmadan ihtiyaç sahiplerinin ihtiyaçlarının karşılanması gerektiğini söyledikten sonra sel ve deprem gibi olaylardan sonra idarecileri sorumlu tutmak akıl ve mantığa sığmayacağı, Eskişehir'de 43 yıldır böyle bir felaket yaşanmadığının ortada olduğu ancak bu bölgelerin yıllar öncesinde sel bölgesi olduğu bilinmesine rağmen yerleşime açılmasının sorumlusu Ankara'daki idareciler midir yoksa Eskişehirli midir? diye sormuş ve bu işin sorumlusunun Eskişehir Belediyesi olduğu cevabını verdikten sonra felaket sona erip sular çekildikten sonra sel altında kalan yerlere iskana izin verilmemesi ve yeni yapılacak binaların başka yere yapılması gerektiğini söyleyerek tüm sorumluluğu yerel yöneticilere atmıştır⁵⁷.

Asım Us tarafından 17 Mart'ta “*Şehir ve Kasabaların İmar Planları*” başlıklı bir yazı daha kaleme almıştır. Yazıda sel baskınlarını önlemek için barajlar yapmanın hem maddi açıdan mümkün olmadığını hem de faydasız olduğunu, baskınların ancak ağaçlandırma ile engelleneceğini söyledikten sonra inşa edilecek evlerin sel ve depremlere dayanıklı malzemeden yapılması gerektiğini hükümetin baraj yaparak bu baskını engellemeye çalıştığını ve böylece üzerine düşen görevi yerine getirdiğini, ancak Eskişehir Belediyesi ve Eskişehir'deki emlak ve arazi sahipleri sel bölgesi olmasına rağmen buraların hem yerleşime açılması hem de sel bölgesine uygun olmayan ev inşa ettirmeleri sonucu bugünkü sel felaketinin meydana geldiği ve yaşananların tümünden Eskişehirli sorumlu olduğunu söylemiştir. Bu gibi olayların ülke genelinde tekrar yaşanmaması için Eskişehir'den ders alınmalı, sel baskınına maruz kalan yerlerin belediyeleri yerleşim yerlerini sel bölgelerinden uzak yerlere taşınmalı ve dayanıklı sele sağlam binalar inşa etmelidir, diyerek makalesine son vermiştir⁵⁸.

3.7. Zafer Gazetesi:

Zafer gazetesi Eskişehir sel felaketi yaşandıktan sonra resmi rakamların aksine ölenlerin ve evsiz kalanların sayılarını abartarak vermiş, bu felaketin hükümetin yıllardır yapmadığı projelerden kaynaklandığını ve bu sebeple gerçek sorumlunun hükümet olduğunu dile getiren yazılar kaleme almıştır.

⁵⁴ Yazının devamında Demokrat Parti İdare Kurulu üyesi Aziz Zeytinoğlu'nun resmi makamlara haber vermeden bu şahısları dışarıya çıkardığından bahsedilmiştir. *Ulus*, 14 Mart 1950 Çarşamba, s. 3

⁵⁵ Kemal Zeki Gençosman, *Nihayet Anladılar Mı?*, *Ulus*, 20 Mart 1950 Pazartesi, s. 3.

⁵⁶ Hakkı Süha Gezgin, *Ne Vakit Uyanacağız?*, *Vakit*, 8 Mart Çarşamba, s. 1.

⁵⁷ Asım Us, *Eskişehir Felaketinde Bir Mesuliyet Var mıdır?* *Vakit*, 11 Mart Cumartesi, s. 1.

⁵⁸ Asım Us, *Şehir ve Kasabaların İmar Planları*, *Vakit*, 17 Mart Cuma, s. 1.

Gazetenin 7 Mart Salı günü yayınlanan sayısında “Eskişehir bir kıyamet gününü yaşıyor, bine yakın ev yıkıldı, on binlerce insan açıkta,” başlığı atılmış altında da “Sular üzerinde yüzen çocuk cesetleri- Çocuklarını arayan ana ve babalar- İki büyük mahalle mahvoldu” başlığı ile felaketi vermişlerdir⁵⁹. Haberin devamında “Manzara tüyler ürperticidir. Eskişehir bir kıyamet gününü yaşamaktadır. Vilayetin teşkil ettiği yardım ekipleri mütemadiyen çalışmaktadır. Hastalar çoğalmıştır. Sari bir hastalıktan korkulmaktadır. Seylap başlangıcı olan İnönü’de büyük insan kaybı olduğu söylenmektedir. Sular yükselmeye devam ediyor” dendiikten sonra Eskişehir sel felaketi sebebinin iktidar tarafından uygulanan su politikasının yanlışlığından kaynaklandığını, bu felaketin yıldır Demokrat Partililerin kürsüden yapmış olduğu eleştiri ve uyarıların ne kadar haklı olduğunu gösterdiğini, 1948 yılında Nihat Erim bayındırlık bakanı olduğunda mecliste Porsuk Barajı ile sel baskınlarının artık çok geniş alanları etkilemeyeceğini söylemesi üzerine DP Eskişehir Milletvekili Kemal Zeytinoğlu, konu hakkında Bakanın bilgisi olmadığını Porsuk yatağına dökülen Kargın ve Sarısu’nun su taşkınlarına devam edeceğini bu sebeple barajın yetersiz kalacağını söylemesinin Zeytinoğlu’nun haklılığını ortaya çıkardığı ifade edilmişti⁶⁰.

Zafer gazetesinin muhabiri Ali Rıza Ilıcalı tarafından Eskişehir’den gönderilen yazılar 8 Mart tarihinde “Eskişehir Belediyesi adeta mefluç bir halde. On binlerce vatandaş mukadderatı baş başa terk edilmiş, soğukta aç ve susuz bekliyor” başlığıyla gazeteye yansımıştır. Yaşanan felaketin perişanlığı devam ederken yardım için organize edilmiş hiçbir teşkilat bulunmadığı, cami ve mekteplerde birçok hasta olmasına rağmen sağlık ekiplerini bulmak mümkün değildir denilmiştir. Gazetenin muhabiri Demokrat Parti milletvekilleri ile bölgeyi incelemeye çıktığını, belediye ve Kızılay Teşkilatının organize olamaması halkın mağduriyetini artırdığını, vatandaşın başvuracak yerinin olmadığını, elde yeterli kömür, ekmek ve gıda olmasına rağmen ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmadığına tanık olduklarını söyledikten sonra bütün yükün vali ve emniyet müdürünün üzerinde olduğu, 2500 civarı ev yıkılmış ve burada yaşayanlar boş vagonlara yerleştirilmiş, ancak bunlara henüz bir lokma ekmek bile verilmemiş denmiştir. Particilik mülahazaları ile söylemiyoruz fakat elinde 65 bin lira olan koskoca bir teşkilat dünden beri felaketzedelere tek bir zeytin tanesi temin edemezken Demokrat Parti teşkilatı kendi aralarında yaptıkları yardımla ilk defa olarak sıcak yemek hazırlamış ve 250 kişiye birer kap yemek dağıtmıştır. Yazının devamında yardımın düzensizliğinden söz edilmeye devam edilmiştir⁶¹.

9 Mart tarihinde gazete “Bayındırlık Bakanının Meclisteki ifadesine rağmen Eskişehir felaketzedeleri aç” başlığını atmıştır. Yazının devamında Ali Rıza Ilıcalı, Zafer gazetesi olarak doğruları aktırdıklarını, Eskişehir’e gelip giden bakan ve idarecilerin yazılarımıza kızdıklarını oysaki biz gerçekleri söylüyoruz bunun yanında halkı daha fazla telaşlandırmamak için olayların vahametini mümkün olduğu kadar küçültmeye çalışıyoruz dedikten sonra bayındırlık bakanının felaketzedeleri ziyareti sırasında İl İdare Kurulundan bir kişi Bakana Kızılay Eskişehir Teşkilatı’na güvenmediklerini daha önce gördükleri gibi teşkilatın yardımları bir parti propagandası şekline dönüştürdüğünü ve bu sebepten dolayı da yardımların vilayet vasıtasıyla yapılmasını istemiştir. Bakan böyle bir şeyin mümkün olmadığını söylemesi üzerine kendisine Eskişehir’de çıkan bir gazete verilerek kimlere yardım edildiğini okuması istenmiştir. Haberin devamında Bakanın meclisteki sözlerine şu sözlerine yer verilmiştir. “Bazı gazetelerde felâket görmüş vatandaşların kendi mukadderatları ile baş başa bırakıldıkları ve aç, susuz bekledikleri yolunda görülen yayınlar hakikate uygun değildir. Felâket görmüş vatandaşların ıstıraplarının bir politika mevzuu yapılarak istismar edilmesi cidden esef edilecek bir şeydir.” Bakanın bu sözleri kimin parti propagandası yaptığını ortaya koymakta olup takdiri kamuoyuna bırakıyoruz diyerek, yazıya son verilmiştir⁶².

Gazetenin aynı gün yayınlanan sayısında Hikmet Yazıcıoğlu “Kimi Aldatıyoruz?” başlıklı yazısında Türk milletinin yeni bir felakete karşı karşıya kaldığı, resmi haberler ve Bayındırlık bakanının söylediğine bakacak olursak karnı aç ve açıkta kalan bulunmamakta, ancak gazeteci arkadaşlarımız bakanın Mecliste söylediklerinin aksine elde imkan olmasına rağmen teşkilatsızlık yüzünden selzedelere bir ekmek bile ulaştırılmadığını bildirmekteler. Bakan ayrıca Mecliste böyle bir felaket sonrası siyaset yapılmaz demektir. Ancak bu söz doğru değildir, çünkü hükümetin yürütmüş olduğu yanlış su politikası sonucu bu felaket yaşanmış, Eskişehir’de ancak Porsuk Barajı yapılırken Sarısu ve diğer nehirlerdeki ırmakların düzenlenmesi ertelenmiş, buraya harcanacak para diğer vilayetlerde bulunan seçmenlere sempatik görünmek için kesilmiş ve eksik yapılan bu işler neticesinde felaket meydana gelmiştir. “İçimiz yana yana, söylüyoruz bu felaket sebebiyle iktidar tenkit edilmezse ne zaman edilecektir? Bizleri rakamlar, beyanat değil ancak müsbet işler tezkip edebilir. O da meydana olmayınca gerisini varın siz düşünün!” diyerek sözlerine son vermiştir⁶³.

⁵⁹ Eskişehir bir kıyamet gününü yaşıyor, bine yakın ev yıkıldı, on binlerce insan açıkta, Zafer, 7 Mart 1950 Salı, s. 1.

⁶⁰ Zafer, 7 Mart 1950 Salı, s. 1,6.

⁶¹ Ayrıca Eskişehir Belediyesi adeta mefluç bir halde olduğu, on binlerce vatandaş mukadderatı baş başa terk edilmiş, soğukta aç ve susuz bekliyor, denilmiştir. Zafer, 8 Mart 1950 Çarşamba, s. 1,6.

⁶² Bayındırlık Bakanının Meclisteki İfadesine Rağmen Eskişehir Felaketzedeleri Aç, Zafer, 9 Mart 1950 Perşembe, s. 1,6.

⁶³ Hikmet Yazıcıoğlu Kimi Aldatıyoruz?, Zafer, 9 Mart 1950 Perşembe, s. 2.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün Eskişehir'i ziyareti sırasında yaşananlar gazetesinin manşetinde "Eskişehirliyle İnönü arasında münakaşa" şeklinde yer almış ve sonrasında "Eskişehir felaketinin iç yüzünü anlatan DP'liler şiddet ve asabiyetle mukabele gördüler." denilmiştir. "Aziz Zeyinoğlu'nun İnönü'ye hitaben: "Siz 40 senede bir defa teşrif ediyorsunuz. Halbuki Eskişehir 12 seneden beri bu felakete maruzdur" dedikten sonra Nihat Erim'in Mecliste yapmış olduğu konuşmadan bahsedince. İnönü çok sinirlenerek masaya vurarak "Memleketin her köşesinde böyle felaket muntakaları vardır. Bu iş politika mevzuu yapılmasın demesi" üzerine söz alan DP ikinci başkanı Dr. Ekrem Baysal "Biz politika yapmıyoruz biz memleketinin istikbalini istiyoruz. Biz her sene sular altına kalan dört beş yüz dönüm araziye kurtarmak istiyoruz ve bu suretle vatandaşların hayatlarını kurtarmak istiyoruz. Eğer biz politika yapıyorsak ve hakikatleri konuşursak, siz de bundan rahatsız oluyorsanız buyurunuz baş başa kalınız ve istediğiniz gibi konuşunuz" diyerek toplantıyı terk etmiştir. Daha sonra Ali Rıza Ilıcalı söz almış ve Cumhurbaşkanına "Sizden bütün hakikati saklıyorlar, sizi aldatıyorlar, hakikatleri göstermekten niçin kaçınıyorlar. Vaziyeti iyi görmediniz, gösterdiler. Biz sadece burada konuşan milletvekillerimiz ve arkadaşlarımızla hakikatleri bütün açıklığı ile huzurunuzda arz ettik. Fakat bütün bunlar görüyorsunuz ki iyi karşılanmıyor" demiştir. O gün olan olaylar gazetede böyle yer bulmuştur⁶⁴.

Aynı gün çıkan sayının üçüncü sayfasında "Kim Mesul" başlıklı yazıda Eskişehir sel felaketinin büyük bir facia olduğunu bölgeden çekilen fotoğrafların ve yapılan haberlerin bunu kanıtladığını yazmıştır. Yazının devamında "Fakat kabahat felaket mi diyeceksiniz? Evet küçük bir çocuk kazara bir yangın çıkarsa, annesini ve babasını kanun mesul tutar. Binlerce vatandaşın felaketine sebep olanlara sual sorulmayacak mıdır? Onların Meclis kürsülerinde beylik açıklamalar, hakikate uysun uymasın, mesuliyetlerini silecek midir? Yine küçük çocuklar, bir evde yalnız oldukları vakit musluk veya boru patladığı zaman etrafta su basınca, bağırıp kabahatlerinden korkarlar güçlü kuvvetli bir aile reisinden beklenen, boşuna laf etmek değil, ana musluğu kapatmak ve sonrada kazanın sebebini bulup onun derhal tamirini yaptırmaktır. Bir memleket halkı işte böyle küçük çocuklardır. Ana musluğu kapatacak, onu tamir ve ıslah edip tedbir alacak olan güçlü kuvvetli büyüklerse, hükümet ve devlet adamlarıdır" diyerek sorumluğun hükümette olduğunu söylemiştir⁶⁵.

11 Mart'ta yayınlanan gazetesinin manşetinde "Eskişehir'de Seylâp Bölgesi Bataklık Oldu" verilirken devamında "Şikayet çoktu ama halkın Cumhurbaşkanı ile temasına imkan verilmedi" denilerek özellikle bayındırlık bakanının hakikati gizlediğini ancak Demokrat Partililerin tüm çıplaklığı ile gerçekleri Cumhurbaşkanına aktardıklarını dile getirirken DP'liler aralarından yalnızca iki temsilci seçerek Cumhurbaşkanının huzurundaki toplantıya katılırken CHP tüm kadroları ile toplantıya katılarak aslında kendileri politika yapmışlardır, denilmiştir⁶⁶.

Aynı gün Muhip Dıranas'ın "Sel Felaketleri" başlıklı yazısı yayınlanmıştır. Dıranas, her bahar gelişinde sel felaketi haberlerine alışık hale geldiği, bu olayları tabiat afetleri olarak nitelendiren iktidarın bu olaylardan sorumlu olduğunun artık söylenmesi gerekmektedir demiştir. Bundan evvel Çukurova, Amasya ve Adapazarı bugün ise Eskişehir'de yaşanan felaketler sonrası Bakanlar Kurulu toplamak ya da gazetelerle olayları örtbas etmenin halk tarafından anlaşıldığını, artık bunu iktidarın anlaması gerekmektedir. Sel felaketleri önceden tahmin edilebilen ve önlem alınabilen felaketler olup binlerce yıldır insanların bunları bilmekte olduğu, ancak biz de sadece kağıt üzerinde kalan projeler ile bu felaketler önlenmeye çalışılmaktadır dedikten sonra "Sayın Devlet Başkanının, büyük felaketin ertesi günü, işini gücünü lütfen bırakıp, üç saat için, Eskişehir'e gitmesi, belki orada biçare vaadzedelerin yüzlerine bir acı tebessüm, ruhlarına, ne de olsa, bir teselli ve dudaklarına belki bir "Sağol" sesi vermiştir; ama bu, yıllardan beri arap saçına döndürülmüş, iktidarın iktidar oyunlarına kurban edilmiş; barajları, bendleri, yatakları sadece lafta bırakılmış bugünkü Porsuk faciasının ve gelecek Porsuk facialarının asla devası değildir" diyerek yazısına son vermiştir⁶⁷.

Gazetede 12 Mart tarihinde Advie Fenik tarafından "Eskişehir Faciası Tabii Değildir!" adıyla bir makale kaleme alınmıştır. Yazıda Eskişehir'de yaşanan felaket sonrası 5 bin civarında evin harap olduğunu 40 bin kişinin evsiz yurtsuz kaldığından söz ederek başlamıştır. Geçmişten günümüze insanlar tabii felaketleri engellemek için çeşitli önlemler almışlardır. Sel felaketleri için barajlar ve bentler inşa etmiş ve böylece suların taşması engellenirken susuz kalan topraklarının da sulanması sağlanmıştır. "Halbuki dünya nimetlerinin en azizi olan su, maalesef bizde hâlâ felaket mevzuu halindedir. Kur'an'daki hayat su ile başlar sözü memleketimizin birçok bölgelerinde tersine işlemekte ve hayat su ile nihayet bulmaktadır! Çünkü hâlâ bu sulama ve su işleri politikasını esaslı bir surette tanzim ettiğimiz yoktur." dedikten sonra memleketimizin birçok yerinde sel felaketi yaşanmakta ve memleketimiz milyonlarca lira zarara uğramaktadır. Bu felaketlerin engellenmesi için su projeleri yapılıyor, ancak bu projeler sadece kağıtlarda kalıyor. Bunlar yürürlüğe konulmadığı için kuraklık ve sel felaketleri yaşamaya devam

⁶⁴ Eskişehirliyle İnönü Arasında Münakaşa, Zafer, 9 Mart 1950 Cuma, s. 1,6.

⁶⁵ Kim Mesul, Zafer, 9 Mart 1950 Cuma, s. 1,6.

⁶⁶ Eskişehir'de Seylâp Bölgesi Bataklık Oldu, Zafer, 11 Mart 1950 Cumartesi s. 1, 6.

⁶⁷ Muhip Dıranas, Sel Felaketleri, Zafer, 11 Mart 1950 Cumartesi s. 1, 6.

edeceğimizi son felakette göstermiştir. Porsuk Barajı bittikten sonra Nihat Erim tarafından Mecliste artık Eskişehir’de sel felaketi yaşanmayacağını söylemesi üzerine Kemal Zeytinoğlu, bu barajın yeterli olmayacağını diğer derelerinde taşma tehlikesinin olduğunu söyleyince Zeytinoğlu Mecliste siyaset yapmakla suçlanmıştı. Felaket kimin siyaset yaptığı, ortaya çıkmıştır. Sözlerine “*Eskişehir’in uğradığı son seylâp, hiç şüphe yok ki bilgisizliğin ve ihmalin acı bir neticesidir; çünkü hem Porsuk barajına yatırılan milyonlarca lira bir işe yaramamış, hem de koskoca bir şehir sular altında kalmıştır. Bu bakımdan zarar bir değil, birkaç mislidir. Bunun hesabını eğer mesullerinden sormazsak, bu çamura ve sele atılan milyonlar içinde, milyonda bir hakkı olan saç bitmedik yetimlerin dahi ahı üstümüzde kalır*” diyerek son vermiştir⁶⁸.

Aynı gün Hikmet Yazıcıoğlu’nun kaleme aldığı “*Ya Hafız!*” başlıklı yazıda Eskişehir sel felaketi sonrası söylenen sözler Erzincan, Karabük depremleri, Amasya ve Adana sel baskınları sonrası da çeşitli kişiler tarafından dile getirildiği, bu felaketler için aynı cümleler kurmaktan başka bir şey yapılmamıştır, dedikten sonra Erzincan felaketi için söylenen yaldızlı sözler hala hatırlarda olup burası için toplanan yardımlar sahiplerine ulaştırılmamış, toplanan yardımların açık artırma ile satıldığı, Erzincan için Romanya’dan gönderilen ağaçlar Saraçoğlu Mahallesinde kullanıldığını, depremzedeler için 600 kadar ev yapılmış olup onlarda başkalarının arazisine yapıldığı için içerisinden çıkılmaz hukuki meselelere dönmüş ve birçok vatandaşa tapuları teslim edilememiştir. Erzincan örneği Eskişehir’de de devam edecek olup bir yılda bir çivi bile çakılmayacaktır. “*Eskişehir vatandaşlarıma ben den bir nasihat; laflara, vâidlere kapılmasınlar, ellerindeki avuçlarındakini vererek birer sandal tedarik etsinler, nasılsa gelecek sene Sarısu deresi yine kendilerini ziyarete gelecektir*” diyerek yazısına son vermiştir⁶⁹.

Zafer gazetesi Celal Bayar’ın Eskişehir’e gelişini “*Başkan Celal Bayar Eskişehir’de*” başlığı ile verirken, Celal Bayar’ın “*felaket, işittiklerimizden daha feci ve anlatılanlardan çok daha büyüktür*” ve “*Eskişehir’de başlanmış olan iş, iyi düşünülmüş ve bir plana bağlanmış olsa idi, böyle bir felakete maruz kalmazdık*” sözlerini manşetlerine taşımıştır. Yazının devamında Celal Bayar, Eskişehir’de incelemelerde bulduktan sonra burada vermiş olduğu demeçlerden bahsedilmiştir⁷⁰.

Eskişehir’de yaşanan sel felaketi Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde Demokrat Partili Eskişehir Milletvekilleri Abidin Potuoğlu, Kemal Zeytinoğlu ve Hasan Polatkan tarafından meclis gündeminden çıkarılarak ülke gündemine getirilmiştir. DP’liler Meclis’te CHP’nin uzun yıllardır takip ettiği su politikasının bu gibi felaketlere neden olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Bu felaket görüldüğü üzere Meclis dışına çıkararak gazetelerde geniş yer bulmaya başlamıştır. DP’nin yayın organı Zafer gazetesi DP Eskişehir Milletvekilleri ile birlikte hareket ederek hükümetin Eskişehir’de yaşanan sel felaketinin sorumlusu olduğunu manşetlerine taşıyıp halkı, uzun yıllardır iktidarda olan CHP’ye karşı muhalefetin saflarına yönlendirmeye çalışmışlardır. Millet Partisinin yayın organı olan Kudret gazetesi de Zafer gazetesi kadar sel felaketine yer vermemişse de sel felaketinin sorumlusunun CHP olduğunu açıkça belirtmiştir.

Son Posta gazetesi de tüm sorumluluğun hükümette olduğunu ileri sürerken felaket sonrasında hükümetin halka yapmış olduğu yardımları yeterli bulmayarak yerel yöneticileri ve yer yerde merkezi yöneticileri suçlayıcı haberler yayınlamışlardır.

Hükümetin yayın organı olan Ulus gazetesi ise Zafer ve Kudret gazetelerinde yer alan sel felaketi hakkındaki haberlerinin abartıldığını ve bu gazetelerin halka yalan haber vererek halkı iktidara karşı kışkırttıkları söylemiştir. Ulus’ta kaleme alınan sel felaketi hakkındaki haber ve makalelerde, Eskişehir’deki gibi felaketlerin tabiatın kaynaklanan olaylar olduğu ve hükümetin üzerine düşen görevi fazlasıyla yaptığını öne sürmüştür.

Olaya tarafsız bakan gazeteler ise sel felaketinin sorumlusu olarak hükümeti gösterirken daha çok sorumluluğunun bölge belediyesi ve halkında olduğunu ileri sürmüşlerdir. Vakit gazetesinde yerel yöneticilerin sel yatağını imara açarak bu felakete adeta davetiye çıkardıklarını, bölge halkının da suya dayanıklı malzeme kullanmayarak felaketin büyümesine sebep olduklarına dair makaleler kaleme almışlardır.

4. SONUÇ

Demokratik ülkelerde yasama, yürütme ve yargıdan sonra dördüncü kuvvet olarak basın gelmektedir. Basının dördüncü kuvvet olabilmesi için mutlaka bağımsız olması gerekmektedir. Türk basını, köklü bir geçmişe sahip

⁶⁸ Advie Fenik, *Eskişehir Faciası Tabii Değildir! Zafer*, 12 Mart 1950 Pazar s. 1, 5.

⁶⁹ Hikmet Yazıcıoğlu, *Ya Hafız! Zafer*, 12 Mart 1950 Pazar s. 2.

⁷⁰ Gazete Celal Bayar’ın sözlerini şu şekilde vatandaşlara aktarmıştır; Su politikası iki türlü olduğu, biri sudan gelecek zararları engellemek diğeri ise sudan istifade etmektir, fakat hükümetin su politikasının yanlış olduğunu, suların gelecek zararları engellemek için yüz milyonlarca ödenek ayrıldığını, bu paraların geliş güzel dağıtılarak küçük küçük tesislere harcadığını, bu sebeple dişe dokunur bir yatırım yapılmadığını ve sonucunda da Eskişehir’de olduğu gibi felaketlerin yaşandığını, bu konuda politika yapıyorsunuz eleştirisine karşıda bizim görevimiz gerçekleri zamanında görüp söylemektir bu vazifeden kaçamayız, demiştir. *Başkan Celal Bayar Eskişehir’de, Zafer*, 17 Mart 1950 Cuma s. 1, 6.

olmasına rağmen Türk demokrasinin gelişimini tamamlamaya başladığı, çok partili yaşama geçiş dönemine kadar tam olarak bağımsızlığını sağlayamamış dolayısıyla da dördüncü kuvvet olamamıştır.

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte demokrasi rejimi tüm dünyada bir yönetim şekli olarak yaygınlaşmaya başlamış ve Türkiye'de de Atatürk döneminde mümkün olmayan çok partili yaşama geçiş aynı döneme denk gelmiştir. Yeni partilerin kurulmasıyla birlikte Türk demokrasisi çok sesli hale gelirken, basında da farklı sesler çıkmaya başlamış, ülkede yaşanan olayların tek elden değerlendirilmesi son bularak basında hükümetin politikaları eleştirilmeye ve manşetlere taşınmaya başlamıştır.

Demokrat Parti ve Millet Partisi, iktidarın basın gücünü nasıl kullandığını ve kamuoyunu kendi lehlerine nasıl yönlendirdiğini fark ederek kendilerine bağlı bir basın oluşturmuş, mecliste yaptıkları muhalefeti basın yoluyla da sürdürmüşlerdir. Bu muhalefet halk üzerinde de etkili olmaya başlamış iktidarın kamuoyundaki gücü azalırken muhalefet güçlenmiştir. Muhalefetin bu gücünün artmasında aydınların uzun süren tek parti iktidarına karşı olmaları da etkili olmuştur. Her ne kadar II. Dünya Savaşı öncesi ve savaş sırasındaki Cumhuriyet Halk Partisi'nin politikalarından halk rahatsız olmuş ve iktidarın değişmesini istese de muhalif basının yayınları kamuoyunda yer bularak iktidarın değişmesinde oldukça etkin bir rol izlemiştir.

Uzun yıllar ülkede tek güç olan Cumhuriyet Halk Partisi, muhalif partilerin meclis içinde soru önergeleri, genel görüşmelerle kendisini denetlemeye çalışması ve yine muhaliflerin meclis dışında da kendilerine ait basını kullanarak hükümeti denetlenmesine ve eleştirilmesine sert tepkiler göstermiştir. İktidar, meclis kürsüsünden kendisini savunmaya çalışırken, kendine bağlı basınla da muhalefete ait basını susturmaya çalışmış ancak değişimi arzu eden vatandaşlara karşı direnemeyerek seçimi kaybetmiş ve muhalefet partisi olmuştur. Çalışmanın sonunda Türk basının çok sesli hale geldiği gözlemlenirken iktidarı bile değiştirebileceği görünmektedir.

EKLER

Ulus Gazetesi, 17 Mart 1950 Cuma s. 1.

KAYNAKÇA

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

1. BOA, BEO. 3037/227744 (5 Rebiülevvel 1325/18 Nisan 1907)
2. BOA, DHEUM.MTK. 41/21 (3 Ramazan1332/26 Temmuz 1914)

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

3. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon No: 30-10-0-0/ Muamelât Genel Müdürlüğü, Kutu: 117, Gömlek: 820, Sıra: 9, Dosya Ek: 99A.
4. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon No: 30-10-0-0/ Muamelât Genel Müdürlüğü, Kutu: 118, Gömlek: 834, Sıra: 1, Dosya Ek: 99A.

5. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon No: 30-18-1-2/ Kararlar Dairesi Başkanlığı (1928-), Kutu: 100, Gömlek: 111, Sıra: 8, Dosya Ek: 164-57.
6. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon No: 490-1-0-0/ Cumhuriyet Halk Partisi, Kutu: 1583, Gömlek: 456, Sıra: 1, Dosya Ek: 13. Büro.
7. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon No: 30-18-1-2/ Kararlar Dairesi Başkanlığı (1928-), Kutu: 120, Gömlek: 72, Sıra: 4, Dosya Ek: 18-9.
8. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon No: 30-18-1-2/ Kararlar Dairesi Başkanlığı (1928-), Kutu: 120, Gömlek: 72, Sıra: 9, Dosya Ek: 76-325.

TBMM Tutanakları

9. TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Cilt: 25, Toplantı: 4, Altmış Birinci Birleşim, 08.03.1950.
10. TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Cilt: 25, Toplantı: 4, Yetmişinci Birleşim, 22.03.1950.
11. TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Cilt: 25, Toplantı: 4, Altmış Dördüncü Birleşim, 14.03.1950
12. TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Cilt: 25, Toplantı: 4, Yetmiş Birinci Birleşim, 23.03.1950.

Kitap, Tez ve Makaleler

13. Çelebi, Onur. Türkiye’de Demokrasinin Sancılı Doğumu: 1946 Seçimleri”, Turkish Studies, Cilt: 10, Sayı: 1, 2015, s. 251-272.
14. Tokmakçioğlu, Erdoğan. *Türk Basın Tarihi*, Ankara: İsim Yayınları, 2011.
15. Gönüllü, Ali Rıza. "Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Meydana Gelen Sel Baskınları (1857-1913)", Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 2010, s. 351-373.
16. Emre-Kaya, Ayşe Elif, "Cumhuriyet Gazetesi'nin Kuruluşundan Günümüze Kısa Tarihi", İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Cilt: 39, S 1, 2010, s.75-91.
17. Kılınççeker, Özlem. Gök, Selahattin. "Kızılay Arşiv Belgelerinde Türk Ordusuna Bazı Anadolu İllerinden Yapılan 'Kışlık Giysi Yardımları' (1940-1943)", Güneyde Bir Tarih Sevdalısı: Dr. Süleyman Hatipoğlu Armağanı, Editörler: Doç. Dr. Mikail Kolutek-Dr. Öğr. Üyesi Tekin İdem, Gazi Kitabevi, 2022.
18. Kılınççeker, Özlem. Gök, Selahattin. "Doğu Ve Güneydoğu Anadolu İllerinden Türk Ordusuna Yapılan Yardımlarda Türk Kızılayı'nın Rolü (1940-1943)" Mecmua, (11) 2020, 274-294.
19. Kocabaş, Süleyman. *Basının Hükümetler Yıkma ve Kurmada Sendromları ve Türkiye'de Demokrasi Buhranı 4*, İstanbul: Yeni Zamanlar, 2016.
20. Kavaklı, Nuran. *Bir Gazetenin Tarihi: Akşam*, İstanbul: YKY, 2005.
21. Özcan, Esin. "Sel Olayı ve Türkiye", Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt: 26, Sayı: 1, 2006, 35-50.
22. Tekmen, Fethiye, *Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Demokrat Parti ve Kudret Gazetesi (1946-1952)*, Yüksek Lisan Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, 2019.
23. TOPUZ, Hıfzı. *100 Soruda Türk Basın Tarihi*, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1973.
24. Topuz, Hıfzı. *Türk Basın Tarihi II. Mahmut'tan Holdinglere*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2003.
25. Zafer Gazetesi, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/zafer-gazetesi/?pdf=5547>

Gazeteler

26. Başkan Celal Bayar Eskişehir’de, *Zafer*, 17 Mart 1950 Cuma.
27. Bayındırlık Bakanının Meclisteki ifadesine rağmen Eskişehir felaketzedeleri aç, *Zafer*, 9 Mart 1950 Perşembe.
28. Belediye Erkanı Ziyafetle Meşgul Son Posta, 7 Mart 1950 Salı.
29. Bir Saygısızlık ve Hafiflik Örneği, *Ulus*, 11 Mart 1950 Cumartesi.
30. Eskişehir Belediyesi adeta mefluç bir halde. On binlerce vatandaş mukadderatı baş başa terk edilmiş, soğukta aç ve susuz bekliyor, *Zafer*, 8 Mart 1950 Çarşamba.
31. Eskişehir bir kıyamet gününü yaşıyor, bine yakın ev yıkıldı, on binlerce insan açıkta, *Zafer*, 7 Mart 1950 Salı.

- 32.Eskişehir Dün Büyük Sel Felaketine Uğradı, *Cumhuriyet*, 6 Mart 1950 Pazartesi.
- 33.Eskişehir’de Seylâp Bölgesi Bataklık Oldu, *Zafer*, 11 Mart 1950 Cumartesi.
- 34.Eskişehir’deki Sel Afeti, *Cumhuriyet*, 10 Mart 1950 Cuma.
- 35.Eskişehirliyle İnönü arasında münakaşa, *Zafer*, 9 Mart 1950 Cuma.
- 36.Hikmet Yazıcıoğlu *Kimi Aldatıyoruz?* *Zafer*, 9 Mart 1950 Perşembe.
- 37.*Kim Mesul*, *Zafer*, 9 Mart 1950 Cuma.
- 38.Su Politikası Plana Bağlansaydı Bu Felakete Maruz Kalmazdık, *Son Posta*, 17 Mart 1950 Cuma.
- 39.Sular Mahallelerden Çekilmeye Başladı, *Akşam*, 6 Mart 1950 Pazartesi.
- 40.*Teşkilatsızlık Eskişehir Felâketzedelerinin Vaziyetini Facia Haline Getiriyor* *Son Posta*, 8 Mart 1950 Çarşamba.
- 41.*Zafer Gazetesinin Politika Oyunu* *Ulus*, 8 Mart 1950 Çarşamba.

Gazete Makaleleri

1. Talu,ERCÜMEND E. *Eskişehir Faciasının Düşündürdükleri*, *Son Posta*, 10 Mart 1950 Cuma.
2. Emeç, Selim Ragıp. *Eskişehir Felâketinin Mesuliyeti!* *Son Posta*, 18 Mart 1950 Cumartesi.
3. Menteşoğlu, Feridun Osman. *Düştüğümüz Yerden ve Daha Kuvvetli Kalkacağız*, *Ulus*, 11 Mart 1950 Cumartesi.
4. Us, Asım. *Eskişehir Felaketinde Bir Mesuliyet Var mıdır?* *Vakit*, 11 Mart Cumartesi.
5. Us, Asım. *Şehir ve Kasabaların İmar Planları*, *Vakit*, 17 Mart Cuma.
6. Evren, Turgut. *Afet olan Nimet, Kudret*, 9 Mart 1950 Perşembe.
7. Ardıçoğlu, Nurettin. “*Bade’i-Harabı Basra Kudret*, 10 Mart 1950 Cuma.
8. Gençosman, Kemal Zeki. *Eskişehir İntibaları*, *Ulus*, 10 Mart 1950 Cuma.
9. Gençosman, Kemal Zeki. *Particilik Bu mu?* *Ulus*, 11 Mart 1950 Cumartesi.
- 10.Gençosman, Kemal Zeki. *Nihayet Anladılar Mı*, *Ulus*, 20 Mart 1950 Pazartesi.
- 11.Dıranas, Muhip. *Sel Felaketleri*, *Zafer*, 11 Mart 1950 Cumartesi.
- 12.Abadan, Yavuz. *Bir Felaketin İstismarı* *Ulus*, 12 Mart 1950 Pazar.
- 13.Abadan, Yavuz. *Sel Felaketinden Çıkan Dersler* *Ulus*, 14 Mart 1950 Salı.
- 14.Yazıcıoğlu, Hikmet. *Ya Hafız!* *Zafer*, 12 Mart 1950 Pazar.
- 15.Fenik, Adviye. *Eskişehir Faciası Tabii Değildir!* *Zafer*, 12 Mart 1950 Pazar.
- 16.Gezgin, Hakkı Süha. *Ne vakit uyanacağız?* *Vakit*, 8 Mart Çarşamba.

Subject Area
Management and
Organization

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 105
PP: 4272-4282

Arrival
30 October 2022
Published

31 December 2022
Article ID Number
66713

Article Serial Number
19

Doi Number
<http://dx.doi.org/10.2922/8/sssj.66713>

How to Cite This Article

Buran, K. & Bektaş, Ç. (2022). "Akademik Makaleler Üzerinden Kadın Akademisyenlere Yönelik Bir İnceleme" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:8, Issue:105; pp:4272-4282

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Akademik Makaleler Üzerinden Kadın Akademisyenlere Yönelik Bir İnceleme¹

A Review On Female Academicians From Academic Articles

Kevser Buran¹ Çetin Bektaş²

¹ Öğr. Gör., Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Büro Hizmetleri ve Sekreterlik Bölümü, Çorum, Türkiye
² Prof. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Tokat, Türkiye

ÖZET

Ağustos 2022 YÖK verilerine göre Türkiye’de yükseköğretim kurumlarında görev yapan akademisyenlerin %46’sı (84.405) kadın akademisyenlerdir. 1980 sonrası YÖK’ün yükseköğretimde yaptığı değişiklikler ve üniversitelerin sayısındaki artış ile birlikte kadın akademisyenler de akademiye kendilerini göstermeye başlamışlardır. Ayrıca, 2000’li yıllardan bu yana üniversiteler bünyesinde açılan Kadın Araştırma Merkezleri ile birlikte kadın akademisyenlere yönelik yapılan çalışmalarda da bir artış gözlemlenmektedir. Sayısal olarak bakıldığında kadın akademisyenlerin oranı oldukça yüksek görülsede; akademik ortamda yatay ve dikey olarak pek çok sıkıntı da göze çarpmaktadır. Kimi zaman toplumsal kalıp yargıların akademik ortama yansımaları, kimi zaman görev yapılan alan, kimi zamansa akademik camiada ve aile ortamında kendini gösteren farklı zorluklar nedeni ile kadın akademisyenler kendilerini tam olarak gösterememektedirler. Bu açıdan, toplumda prestijli bir konumu olan akademi kadın akademisyenler açısından incelenmeye değer bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmada akademiye yönelik yayınlanmış makalelerde kadın akademisyenlere ilişkin olarak elde edilen sonuçlar ve üzerinde durulan önemli hususlar bakımından bir inceleme yapılmıştır. Bu amaçla “kadın akademisyen” anahtar kelimesi kullanılarak Google Akademik üzerinden 2015-2022 yılları arası arama yapılmış ve edilen makaleler incelenerek kadın akademisyenlere yönelik en net sonuçlar barındıran 20 bilimsel makale seçilerek incelenmiştir. Yapılan inceleme sonucunda çalışma, yönetimde var olma, toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılık ve şiddet, kariyer gelişimi, iş-yaşam dengesi başlıkları altında değerlendirilmiştir. Genel olarak, kadın akademisyenlerin yönetimin üst kademelerinde kendilerine yeterince yer bulamadıkları, çoklu rol problemi yaşadıkları ve iş-yaşam dengesini sağlayabilmek için eş ve aile desteğine ihtiyaç duydukları görülmüştür. Bununla birlikte akademinin de diğer çalışma alanlarından bağımsız olmadığı ve cinsiyetleştirilmiş bir yapıya sahip olduğu yönünde sonuçlar elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kadın Akademisyen, Akademi, Yaşanan Sorunlar

ABSTRACT

According to the August 2022 YÖK data, 46% (84,405) of the academicians working in higher education institutions in Turkey are female academicians. After 1980, with the changes made by YÖK in higher education and the increase in the number of universities, female academicians started to show themselves in academia. In addition, with the Women Research Centers opened within universities since the 2000s, an increase is observed in the studies conducted for female academicians. Although the rate of female academicians is seen to be quite high in terms of numbers; there are many horizontal and vertical problems in the academic environment. Female academics cannot show themselves fully; sometimes due to the reflections of social stereotypes on the academic environment, sometimes due to the different difficulties that manifest themselves in the field of work and sometimes in the academic community and family environment. In this respect, the situation of the academy, which has a prestigious position in the society, in terms of female academicians is a subject worth examining.

With this study, an examination has been made on the results obtained regarding female academics and the important issues emphasized in the articles published for the academy. For this purpose, using the keyword "female academician", a search was made on Google Scholar between the years 2015-2022 and the articles were examined by selecting 20 scientific articles with the clearest results for female academics. As a result of the examination, the study was evaluated under the titles of being in the administration, gender-based discrimination and violence, career development, work-life balance. In general, it was observed that female academicians could not find enough place in the upper levels of the administration, had multiple role problems and needed spousal and family support to maintain work-life balance. In addition, results have been obtained that the academy is not independent from other fields of study and has a gendered structure.

Keywords: Female Academician, Academy, Encountered Problems

1. GİRİŞ

Türk kadınının akademiye varlığının temelleri Osmanlı İmparatorluğu’nun son zamanlarında atılmıştır. Osmanlı döneminde Türk kadınına ilk kez yükseköğrenim yapma imkanı Meşrutiyet döneminde; 1859 yılında açılan Cevri Kalfa İnşa Rüştiye’si kızların ilköğretim sonrası devam edebilecekleri ilk kız okulu olarak açılmıştır. Bu okullara kadın öğretmenler yetiştirmek için 1870’de (Darülmualimat) kız öğretmen okulları açılmıştır. Lise derecesindeki kız idadilerinin sayısının artması, kadınların yoğun talebi ve üst makamlarda siyasi açıdan güçlü erkeklerin de desteği ile 1914 yılında Darülfünun içinde haftanın belli

¹ Bu çalışma 6. Lisansüstü İşletme Öğrencileri Sempozyumu’nda bildiri olarak sunulmuştur.

günleri herkese açık dersler verilmesi ile kızlar da derslere katılmışlardır. Kadınların yoğun talebi sonucunda Darümuallimatların bir üst sınıfı olan ve sadece kadın öğrencilerin bulunduğu İnas Darülfünun' un bir yıl içerisinde eğitim öğretime başlamasına yol açmıştır. Öğrencilerin mücadeleleri, yaşanan hoca ve derslik bulma sıkıntıları, kadınların yoğun talepleri ve yükselen siyasi eğitimin kadınların eğitimini milli meselenin bir parçası olarak görüp desteklemesi ile üniversitelerde 1921 yılında karma eğitime geçilmiştir (Şentürk, 2015: 4).

1914'lerden itibaren kadınlar üniversitelere öğrenci olarak alınmaya başlasalar bile akademisyen olarak yükseköğretim kurumlarına girmeleri 1932-1933 eğitim öğretim yılında gerçekleşmiştir. Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi'ne alınan ilk kadın akademisyen muallim kadrosuna alınmıştır. Genellikle Fen Fakültelerine okutman olarak alınan kadın öğretim üyelerinin sayısı iki yıl içerisinde 93' e ulaşmıştır (Halifeoğlu, 2020: 173).

Tablo 1. YÖK Kurulmadan Önce Kadın Akademisyen Oranları

Yıl	Kadın Akademisyen Yüzdesi (%)
1932-1933	0,1
1933-1934	7,1
1944-1945	13,9
1950-1951	15,9
1959-1960	18,8
1973-1974	25,4

Kaynak: Halifelioglu, 2020: 174

1933 yılından 1982 yılına kadar açılan üniversite sayısı 27' dir. İlk kurulan üniversite ise İstanbul Üniversitesi'dir. 1982 yılında YÖK' ün (Yükseköğretim Kurulu) kurulması ile birlikte yükseköğretim sistemi üniversitelere bağlı fakülte, enstitü, yüksekokul, konservatuvar ve yüksekokullarından oluşan birleşik bir yapı halini almıştır.

Tablo 2. YÖK Kurulduktan Sonra Kadın Akademisyen Oranları

Yıllar	Kadın Akademisyen Yüzdesi (%)
1981	26
1991	31
2001	36,4
2011	41,8
2021	45,3

Kaynak: istatistik.yok.gov.tr

Akademide kadın oranının (öğrenci ve akademisyen olarak) artışında 1992 yılından itibaren gün geçtikçe artan üniversite sayısı etkili olmuştur. 2022 yılı itibariyle Türkiye'nin tüm şehirlerinde en az bir üniversite bulunurken, pek çoğunun ilçelerinde dahi eğitim-öğretim veren bazı birimleri bulunması kadın öğretim elemanı sayısının %45'e ulaşmasında önemli bir role sahiptir.

2000'li yıllardan itibaren üniversiteler bünyesinde açılan Kadın Araştırma Merkezleri ile kadınlara yönelik yapılan bilimsel çalışmalarda artış olurken; kadın akademisyenler de bu çalışmalarda hem araştırmacı hem de araştırılan noktada yer almışlardır. Sayısal olarak bakıldığında kadın akademisyenlerin oranı oldukça yüksek görülse de; kadın çalışanların çalışma hayatında karşılaştıkları sorunlar açısından akademik ortamda da yatay ve dikey olarak pek çok sıkıntı göze çarpmaktadır. Kadın akademisyenler toplumsal kalıp yargılar doğrultusunda akademik ortamda belli rolleri üstlenmek zorunda kalırken, görev yapılan alan açısından da kadın ya da erkek alanı şeklindeki değerlendirmeler ve uygulamalardan kurtulamamaktadırlar. Ayrıca akademik camia ve aile ortamında kendini gösteren farklı zorluklar da bu duruma katkı sağlamaktadır. Sonuçta kadın akademisyenler mesleklerinde kendilerini tam olarak gösterememekte ve/veya farklı şekillerde göstermeye çalışmaktadırlar. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda bu çalışmanın, kadın akademisyenlere yönelik yapılan çalışmaların incelenmesi ve gelecekte yapılacak çalışmalara ışık tutması açısından literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2. AMAÇ VE YÖNTEM

Bu çalışmanın amacı; kadın akademisyenlere ilişkin olarak yayınlanmış makalelerde kadın akademisyenlerin durumuna yönelik bir inceleme yapmaktır. Araştırma nicel araştırma yöntemlerinden betimsel modelde hazırlanmıştır. Bu amaçla Google Akademik üzerinden "kadın akademisyen" anahtar kelimesiyle 2015-2022 yılları arası makale taraması yapılmıştır. Tarama sonucunda elde edilen makaleler incelenmiş ve kadın akademisyenlere ilişkin somut sonuçların yer aldığı 20 makale belirlenmiştir.

3. LİTERATÜR TARAMASI

İncelenen makaleler sonucunda; yönetimde var olma, kariyer gelişimi, toplumsal cinsiyet temelli şiddet ve ayrımcılık ile iş-yaşam dengesi başlıkları üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır. Tablo 3’de bu makalelere ilişkin kategorik bilgiler yer almaktadır.

Tablo 3. Makale Kategorileri

KATEGORİ	YAZARLAR	YIL	BAŞLIK	YÖNTEM
Yönetimde Var Olma	Umut Can ÖZTÜRK	2017	Akademideki Topuk Sesleri: Cam Tavan Perspektifinde Göller Bölgesi Üniversitelerinin Betimsel Analizi	Nitel araştırma. Betimsel analiz yapılmış, veriler web sitelerinden elde edilmiştir.
	Sevgi YILDIZ	2018	Türkiye’de Kadın Akademisyen Olmak	Ulusal ve uluslararası literatür taraması yapılmıştır.
	Zeynep AKTAŞ	2020	Yükseköğretimde Kadın Akademik Yöneticilerin Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri	Nitel araştırma. Fenomenolojik desende gerçekleştirilen çalışmada veriler yarı yapılandırılmış form üzerinden mülakatla elde edilmiştir.
	Gülçin TERZİ, Levent DENİZ	2022	Eğitim Fakülteleri Yönetiminde Kadın Temsilinin İncelenmesi	Tarama modeli kullanılarak web sayfaları üzerinden betimsel analiz yapılmıştır.
	Mehmet HOCAOĞLU, Ataman TÜKENMEZ, Bilge DONUK	2022	Akademisyenlerde Cam Tavan Sendromu Üzerine Bir Araştırma: Spor Bilimleri Fakülteleri Örneği	Nicel araştırma. Deneysel modeldeki araştırmada veriler anket yöntemiyle elde edilmiştir.
Kariyer Gelişimi	Hatice KARAKUŞ	2016	Delik Boru: Türkiye’deki Akademisyen Kadınlar Üzerine Bir Analiz	Nitel araştırma. Olgu bilim ve mülakat (yüz yüze görüşme) çalışmada öne çıkan yöntemsel yaklaşımlardır.
	Nurşen ADAK	2018	Akademide Kadınlar: Yükseköğrenime Giriş ve Kariyerde İlerleme	Nicel araştırma. Deneysel modelde, web sayfalarındaki istatistiki verilerle karşılaştırma yapılmıştır.
	H. Merve BİRCAN, Nihat ERDOĞMUŞ	2020	Kadın Akademisyenlerin Kariyer Kimliği İnşası: Araştırma Yapmak İsteyen Anne Öğretim Üyesi	Nitel araştırma. Fenomenolojik desendeki çalışmada veriler mülakatla toplanmış ve içerik analizi yapılmıştır.
	Esin TARHAN ÖVER, Müge ERSOY KART	2021	Kadın Akademisyenlerin Sınırsız ve Çok Yönlü Kariyer Tutumlarının Kişilik Açısından İncelenmesi	Nicel araştırma. Deneysel modeldeki araştırmada veriler çevrimiçi anket yöntemiyle elde edilmiştir.
	Recep YÜCEL, Gülşen YURDAKUL	2022	Kadın Akademisyenlerde Mobbing Algısının Akademik Yabancılaşma İle İlişkisi: Kamu Kurumlarında Bir Araştırma	Nicel araştırma. Deneysel modeldeki araştırmada veriler çevrimiçi ve yüz yüze anket yöntemiyle elde edilmiştir.
Toplumsal Cinsiyet Temelli Şiddet ve Ayrımcılık	Fatma BAŞARIR, Mediha SARI	2015	Kadın Akademisyenlerin “Kadın Akademisyen Olma” ya İlişkin Algılarının Metaforlar Yoluyla İncelenmesi	Nitel araştırma. Olgu bilim desenininde kullanıldığı araştırmada veriler içerik analizi tekniği kullanılarak çözümlenmiştir.
	Ece ÖZTAN, Setenay Nil DOĞAN	2015	Akademik Cinsiyeti: Yıldız Teknik Üniversitesi Örneği Üzerinden Üniversite ve Toplumsal Cinsiyet	Nitel ve nicel yöntem birlikte kullanılmış, anket ve yarı yapılandırılmış mülakatlar ile veriler toplanmıştır.
	Burcu ŞENTÜRK, Nazlı Ayşe AYYILDIZ ÜNNÜ, Julide KESKEN	2017	İş Yaşamında Toplumsal Cinsiyetin Etkisi: Türkiye Üniversiteleri Örneği	Nicel araştırma. Deneysel modeldeki çalışmada veriler yüz yüze anket yöntemiyle elde edilmiştir.
	Duygu ALTINOLUK	2018	Kadın Olmak mı, Akademisyen Olmak mı? : İşte Bütün Mesele Bu	Nitel araştırma. Derinlemesine görüşmeler yapılmış, betimsel analiz gerçekleştirilmiştir.

	Selda TUNCER	2019	Cinsiyetlendirilmiş Bir Kurum Olarak Akademi: Türkiye’de Akademik Cinsiyet Kültürüne Bakmak	Ulusal ve uluslararası literatür taraması yapılmıştır.
	Kadir KAPLAN, Nuran TUNCER, Ali BİLİCİ	2020	Cinsiyetin Akademik Yaşama Etkisi	Nitel araştırma. Yarı yapılandırılmış mülakatlarla veriler toplanmış ve betimsel analiz yapılmıştır.
İş-Yaşam Dengesi	Songül DEMİR	2018	Akademide Kadın: Farklı Disiplinlerden Kadınların Akademideki Yeri ve Aile Yaşamlarıyla Etkileşimi	Nitel araştırma. Olgu bilim ve mülakat çalışmada öne çıkan yöntemsel yaklaşımlardır.
	Ayşe KAZANCI TINMAZ	2019	Akademik Ve Sosyal Yaşama Bir Bakış: Anne Araştırma Görevlilerinin Düşünceleri	Nitel araştırma yöntemlerinden olgu bilim desenine göre gerçekleştirilmiştir.
	K. Övgü ÇAKMAK OTLUOĞLU, Benan KURT YILMAZ, Olca SÜRGEVİL DALKILIÇ	2021	Covid-19 Döneminde Akademisyen Annelerin İş-Yaşam Deneyimlerini Anlamak: Nitel Bir Araştırma	Nitel araştırma yöntemi ve olgu bilim deseni benimsenmiştir.
	Ceren AVCİL	2021	Kadın Akademisyenlerin Toplumsal Cinsiyet, Ev-Çalışma Hayatı Dengesi ve Şiddete İlişkin Gündelik Hayat Deneyimleri	Nitel araştırma. Olgu bilim deseni benimsenmiş, araştırma verilerinin yarı yapılandırılmış form üzerinden mülakatla elde edilmiştir.

Yönetimde var olma kategorisinde beş makale incelenmiştir. Öztürk (2017) tarafından yapılan çalışmada göller bölgesinde yer alan üniversitelerde üst seviye idari alanlarda görev yapan kadın akademisyenlerin durumu delik boru, toplumsal cinsiyet ve cam tavan sendromu çerçevesinde ele alınmıştır. Çalışma sonucunda akademik idarecilik boyutunda kadın temsiliyetinin %16 olduğu, her 5 idareciden sadece birinin kadın olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, 3 tepe yönetim pozisyonu olan genel sekreterlik, rektör yardımcılığı ve rektörlük makamlarında hiç kadın idareci bulunmadığı, kimi alanlarda farklılık göstermekle birlikte aşağıdan yukarıya doğru hiyerarşik olarak yükseldikçe kadın yönetici oranının ivmeli şekilde azaldığı tespit edilmiştir. Öztürk’ e göre idari kadrolarda açılan cinsiyet uçurumu, kadınların zamanla akademik heveslerinin kırılmasına ve kendini geriye çekmesine, heveslerinin kırılarak beklentinin altında performans göstermelerine neden olabileceği gibi bu durumun akademide çeşitliliği azaltarak akademiden beklenen farklı görüş isteğini de köreltebileceği düşünülmektedir.

2018 yılında Yıldız tarafından yapılan çalışmada Türkiye’de kadın akademisyen olmanın zorlukları ulusal ve uluslararası literatür ışığında incelenmiştir. Yıldız, kadınların daha alt statüdeki kadrolarda yer aldıklarını ve toplumsal cinsiyetin getirdiği çoklu roller nedeniyle erkeklere nispeten sorumluluklarının daha fazla olduğunu ifade etmiştir. Akademide yüksek kadın akademisyen oranlarına rağmen, yükseköğretim kurumlarının idari mekanizmalarında yönetici pozisyonlarındaki kadın oranının düşük olduğu belirtilmiştir. Kadınların üst seviyelerde yönetici olmalarındaki engeller çoğunlukla cinsiyetçi yaklaşımlar ile açıklanmakta; “pipeline” ve “cam tavan” metaforları ise en fazla kullanılan metaforlar olarak ifade edilmektedir. “Kadınların yeterli eğitim ve niteliğe sahip olsalar bile erkekler kadar başarılı olamayacakları” düşüncesi “pipeline” metaforu olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte kraliçe arı sendromunun da üzerinde durulmuştur. Yazara göre, kadınların yönetici pozisyonları için uygun olmadığı yönündeki kalıplaşmış önyargılar, yönetici pozisyonundaki kadın rol modellerin oluşmasını önlemektedir. Çalışma sonucunda Türkiye’de veri odaklı fen bilimlerinin “maskülen”, insan odaklı sosyal bilimlerin ise “feminen” olduğu varsayımını destekleyecek bulgular elde edilmiştir. Aynı şekilde kaynak ve para açısından yüksek maddi imkanlara sahip bilim alanlarında erkek akademisyen oranı artarken, kadınların maddi imkanlar açısından görece daha düşük alanlarda çoğunluğa sahip oldukları ifade edilmiştir. Akademik kariyer evreleri açısından Türkiye’de AB ülkeleri kıyaslandığında, sayısal olarak kadın ve erkek akademisyen farkı Türkiye’ de daha az görülürken; AB ülkelerinde üniversite yönetim kadrolarında dikey ayrışmanın daha az olduğu görülmüştür. Yönetimde kadın akademisyen oranı Türkiye’de %5 seviyelerinde iken, AB ülkelerinde %20 seviyelerinde olduğu görülmektedir. Aynı şekilde Türkiye’de mevcut rektörlerin büyük oranda tıp, mühendislik ve iktisat (%68.5) alanlarında lisans eğitime sahip

oldukları ve sonuç olarak üniversitelerin tepe yönetiminin fen bilimleri hâkimiyetinde olduğu belirtilmiştir.

Aktaş (2020) tarafından yükseköğretimde yönetici konumundaki kadın akademisyenlerin karşılaştıkları sorunlara ilişkin yapılan araştırmada Rektör ve Rektör Yardımcısı kadın akademisyenlere ulaşmada sorun yaşanması nedeni ile Dekan pozisyonunda görev yapan yönetici kadın akademisyenlerle çalışma gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar kadın yöneticiyi nitelendirirken “erkek egemen bir alanda var oluş mücadelesi” ve “toplumsal cinsiyetin üretim alanı olarak akademi” şeklinde ifadelerde bulunmuşlardır. Karşılaştıkları sorunları ise “yöneticiliğin eril alanda deneyimlenmesinden kaynaklı sorunlar”, “kadın kimliği (cinsiyet) ile ilişkili sorunlar”, “yönetim sürecinde karşılaşılan sorunlar” olarak nitelemişlerdir. Çalışmada dikkat çekici bir şekilde kadın akademisyenlerin kendilerine erkek yardımcıları seçtikleri görülmüştür.

Terzi ve Deniz tarafından yapılan çalışmada (2022) Türkiye’deki devlet üniversiteleri incelenmiştir. Araştırma amacı, üniversitelerin eğitim fakültelerinin yönetiminde kadın ve erkek temsilini ortaya koymak olarak ifade edilmiştir. 77 eğitim fakültesi ile üç eğitim bilimleri fakültesi üzerinden yürütülen çalışmada kadın dekan oranının (%16) erkek dekan oranından (%84) yaklaşık beş kat az olduğu; dekan yardımcılığı pozisyonlarında da erkek akademisyen oranının yüksekliği dikkat çekmektedir. Aynı şekilde erkek akademisyenler yönetim pozisyonlarında yine erkeklerle çalışmayı tercih etmektedirler. Erkek dekan yardımcısı oranı %72 iken kadın dekan yardımcılarının oranının %28 ile sınırlı kaldığı ifade edilmiştir. Çalışma sonucunda eğitim fakültelerinin üst yönetim kademesinde eril hakimiyetin söz konusu olduğu belirtilmiştir.

Hocaoğlu ve arkadaşları (2022) kadın akademisyenlerin üst yönetim makamlarına gelmelerini engelleyen doğal olmayan engellere yönelik akademisyen algı düzeylerinin belirli sosyo-demografik değişkenlerle ilişkisini incelemeyi amaçlayan bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Çalışma, Türkiye’nin tüm coğrafi bölgelerinden seçilmiş üniversitelerin Spor Bilimleri Fakültelerinde farklı akademik unvan ve kadrolarla görev yapmakta olan toplam 130 akademisyen (66 kadın, 64 erkek) üzerinden yürütülmüştür. Akademisyenlerde cam tavan engellerinin oluşumunda en etkili değişkenlerin yaş ve cinsiyet olduğu; kadın akademisyenlerin hak ettikleri yönetici pozisyonuna erkek akademisyenlere nazaran daha zor getirildiklerini düşündükleri sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, kadın akademisyenlerin çoklu rol üstlenmelerinin kariyerleri önünde bir engel teşkil etmesi nedeni ile özellikle yaşı ilerleyen kadın akademisyenlerin iş ve aile hayatlarını beraber yürütmekte zorlandıkları görülmüştür. Akademisyenlik mesleğini icra eden kadınların cam tavan algılarının da erkek meslektaşlarına göre daha yüksek olduğu bir diğer önemli sonuçtur. Akademisyen kadınların terfi etmeleri ve yöneticilik pozisyonunda görev almaları için akademisyen erkeklerden daha fazla çaba ve emek harcamaları gerektiği düşüncesi bu çalışmada da kendine yer bulmuştur.

Kariyer Gelişimi kategorisinde beş makale incelenmiştir. Karakuş tarafından 2016 yılında gerçekleştirilen “Delik Boru: Türkiye’deki Akademisyen Kadınlar Üzerine Bir Analiz” başlıklı çalışmada “delik boru” tabiri “tıpkı delik bir borudan suyun sızması gibi akademiden çeşitli gerekçelerle ayrılan/ayrılmak zorunda kalan kadınların durumunu” ifade etmek için kullanılmaktadır. Çalışma, kadınların akademiye girmeye ilişkin yaşadıkları problemlere değil akademide ilerleyememe veya zor ilerleme sorununa odaklanmıştır. Kadınların sistem içinde yavaşlamalarına neden olan koşullar incelenmeye çalışılmıştır. Çalışma sonuçlarına göre; kadın akademisyenler geleneksel rollerini daha fazla önemsemekte ve özellikle anne olduktan sonra odak noktaları çocukları olmaktadır. Kadın akademisyenler için "akademisyenim" ifadesi ait olma, saygınlık, kariyer, güvenlik gibi ihtiyaçların yeterli koşulu olarak algılanmaktadır. Kadınların sanıldığı aksine yönetme konusunda istekli olmadıkları görülmüştür. Bu durumu yaratan nedenler olarak ise; çoklu roller ve ailevi sorumluluklar nedeniyle duyulan "bölünme" korkusu, "kendini gösterme" endişesi, kadın yönetici fikrine “sıcak bakılmaması”, kadınların yaradılış özelliklerinin iş yapılarına yansımaları ve duygu odaklı bir yönetim tarzının ortaya çıkacağına yönelik varsayımlar olarak görülmektedir. Çalışmada, kadın akademisyenler yalnızca kendilerinin değil aynı zamanda başka kadınların da yönetici olmalarını istemediklerini belirtmişlerdir. Ayrıca çalışmada kadınları kendi aralarında görmek istemeyen erkekler olduğu da belirtilmiştir.

Adak tarafından 2018 yılında çalışmada “yükseköğrenime giriş, akademik kariyerde ilerleme ve akademik çalışma alanlarının cinsiyet temelli ayrışıp ayrışmadığı” konuları irdelenmiştir. Akademik yaşamda kadınların karşılaştıkları yatay ve dikey ayrışma ele alınmıştır. Hem öğrenci ve hem akademisyenler üzerinde gerçekleştirilen çalışma verileri YÖK ve TÜİK’ ten (Türkiye İstatistik Kurumu) elde edilmiştir. Çalışmada, kadınların özellikle sosyal bilimler, dil ve edebiyat ile eğitim alanlarında uzmanlaşmayı tercih etikleri görülmüştür. Erkeklerin ise matematik, fen ve mühendislik alanlarına yöneldikleri gözlemlenmiştir. Bu çerçevede toplumsal cinsiyet temelli mesleki ayrışmanın alan tercihlerine yansiyarak akademiye de cinsiyetleştirdiği ve yatay bir ayrışmanın olduğu iddia edilmiştir. Akademiye yaşanan toplumsal cinsiyet temelli dikey ayrışmaya bağlı olarak akademik düzey yükseldikçe kadın oranının önemli ölçüde düştüğü belirtilmiştir. Akademik kariyere araştırma görevlisi unvanı ile erkeklerle aynı oranda başlayan kadın akademisyenlerin, hem Türkiye’de hem AB ülkelerinde profesörlük seviyesine ulaştıklarında erkek akademisyenlere göre oranlarının neredeyse yarıya düştüğü belirtilmiştir. Hatta akademik ortamın Türkiye’de AB ülkelerine kıyasla kadınlara daha fazla imkan sunduğu belirtilmiştir.

Bircan ve Adak ise (2021) yılında yaptıkları çalışmada temel akademik alanlar olan sağlık, fen (teknik), sosyal ve idari bilimler olmak üzere “profesör, doçent ve doktor öğretim üyesi (yardımcı doçent)” unvanlarında 19 kadın akademisyenle mülakatlar gerçekleştirmiştir. Yapılan içerik analizi sonuçlarına göre, kariyer evrelerinde farklılaşmakla birlikte, kadın akademisyenler temel olarak araştırmacı, öğretim üyesi ve anne kimliklerinin hepsini birlikte kullanarak kendilerini tanımlamaktadırlar. Bu üç rol nedeniyle kadın akademisyenlerin rolleri dengelemekte sorunlar yaşadıkları, bu sorunları aşabilmek için çeşitli fedâkarlıklar yaptıkları, bazı rolleri erteledikleri ifade edilmiştir. Bununla birlikte, sosyal çevre desteğinin bu süreci kolaylaştırıcı etkisi olduğuna dikkat çekilmiştir. Doktora ve medeni durumdaki değişimler, kadın akademisyenlerin kariyer süreçlerini etkileyen önemli dönüm noktaları olarak belirtilmiş ve kadın akademisyenlerin kariyer inşa süreci “araştırma yapmak isteyen anne öğretim üyesi” kimliğinin oluşması olarak tanımlanmıştır. Kadın akademisyenler kadın olmalarından kaynaklı kariyer sorunları yaşadıklarını belirtmiş ve bu sorunları çoklu rol problemi, kadın akademisyenlere yönelik ön yargılar, cam tavan sorunu, erkek çoğunlukta bulunan bölümlerde farklı hissetmek ve karar aşamalarına kadın akademisyenlerin dahil edilmemesi ya da daha az dahil edilmesi şeklinde sıralanmışlardır. Kadın akademisyenler akademisyenlikte erkeklerin öncelikle tercih edildiği, ön planda tutulduğu ve kadın akademisyenlere yönelik ön yargıların buna neden olduğunu düşünmektedirler.

Över ve Kart (2021) yaptıkları çalışmada, kadın akademisyenlerin sınırsız ve çok yönlü kariyer tutumlarını kişilik özellikleri açısından incelemiştir. Çok yönlü kariyeri tanımlarken “gelişim ve özgürlük ihtiyacının ön planda olduğu, bireyin kariyerini kendisinin yönettiği, hareketlilik seviyesinin yüksek olduğu, örgüt tarafından değil, birey tarafından şekillendirilen, zaman içinde birey ve çevre değiştikçe yeniden oluşturulan kariyer” ifadelerini kullanılmıştır. Beş faktör kişilik modeli çerçevesinde yapılandırılan çalışma Ankara’daki üç vakıf ve üç devlet üniversitesinde görev yapan her seviyeden 306 kadın akademisyenle gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya göre; kadın akademisyenlerin kariyer tutumları ile kişilik özellikleri arasındaki ilişkinin orta düzeyde olduğu saptanmıştır. Dışadönüklük, özdisiplin ve dışadönüklük kişilik özellikleri ile çok yönlü ve sınırsız kariyer tutumu arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunurken, nevroz ile arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişkinin olduğu saptanmıştır. Uzlaşılabilirlik kişilik özelliği ile ise anlamlı ilişki bulunmamıştır.

2022 yılında Yücel ve Yurdakul tarafından yapılan çalışmada ise mobbing kavramının akademik yabancılaştırma ile ilişkisi ele alınmıştır. İç Anadolu Bölgesi’ndeki devlet üniversitelerinde görevli 300 kadın akademisyenle gerçekleştirilen çalışmada “kadın akademisyenlerin maruz kaldığı akademik mobbing ile akademisyenliğe yabancılaştırmaları arasında pozitif bir ilişki olduğu” saptanmıştır. Bu durumla daha fazla karşı karşıya kalan kesimin “Prof. Dr.” unvanına sahip akademisyenler olduğu tespit edilmiştir. Kadın akademisyenlerin kıdem ve yaşları değerlendirildiğinde akademik yabancılaştırma ve mobbing algılarında anlamlı düzeyde farklılıklar olduğu görülmüş; kıdem ve yaş arttıkça, akademik yabancılaştırma ve mobbing algılarının arttığı yönünde ifade edilebileceği belirtilmiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında “Prof. Dr.” unvanına sahip akademisyenlerin, yönetim kaynaklı sorunlar yaşandığının göstergesi olabileceği ifade edilmiştir.

Toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılık ve şiddet kategorisinde incelenen ilk çalışma Başarır ve Sarı tarafından 2015 yılında gerçekleştirilen çalışmadır. Çalışmada kadın akademisyenlerin “kadın akademisyen olma” ya yönelik algıları metaforlar aracılığıyla incelenmiştir. İç Anadolu Bölgesi’nde eğitim/öğretim faaliyeti yürüten bir üniversitede görev yapan 67 kadın öğretim elemanı ile gerçekleştirilen çalışmada; “çoklu görev ve sorumluluklara sahip biri olarak kadın akademisyen” kategorisine ait en çok “ahtapot ve robot” metaforu kullanılırken, “ürettikleriyle çevresini besleyen biri olarak kadın akademisyen” kategorisinde “toprak ve bilim insanı” metaforu kullanılmıştır. “Çalışkan biri olarak kadın akademisyen” kategorisinde “arı ve karınca”, “zorluklar karşısında güçlü duran biri olarak kadın akademisyen” kategorisinde “hacıyatmaz”, “fedakâr biri olarak kadın akademisyen” kategorisinde “benzinsiz araba”, “mucizevi bir varlık olarak kadın akademisyen” kategorisinde “mucize” metaforu kullanılmıştır. “Öncelikle ev hanımı olarak kadın akademisyen” kategorisinde “maaşlı ev hanımı” ve son olarak “adı olmayan biri olarak kadın akademisyen” kategorisinde “vitrin süsü” metaforları dikkat çekmektedir. Bu araştırmada çoklu görev ve sorumlulukları nedeniyle kadın akademisyenlerin rol çatışması yaşadıkları görülmektedir. Erkek meslektaşlarına göre kadın akademisyenlerin daha fazla çalışmak zorunda kaldıkları, çoğu zaman özel hayatlarından, ailelerinden ve uykularından fedâkarlık yaptıkları, cinsiyet temelli geleneksel rollerden kurtulamadıkları, erkek çalışma arkadaşlarına göre ikinci planda kalabildikleri ifade edilmektedir. Buna rağmen kendilerini verimli ve güçlü bireyler şeklinde tanımladıkları ve bu mesleği icra etmekten memnuniyet duydukları belirtilmiştir.

2015 yılında yapılan bir diğer çalışma ise Öztan ve Doğan tarafından gerçekleştirilen çalışmadır. Bu çalışmada Türkiye genelinde 7 üniversitenin katılımıyla gerçekleştirilen “Bilim, Mühendislik ve Akademide Kadın Akademisyenler Projesi” kapsamında “Yıldız Teknik Üniversitesi verileri üzerinden akademisyenlerin akademideki üretim süreçleri, kariyer ve yükselme olanakları ile ev-iş yaşamı dengesindeki cinsiyetler arasındaki farklılaşmaları ve kritik noktaları ortaya koymak” amaçlanmıştır. Üniversite genelinde farklı birim ve bölümlerde görev yapan unvanları farklı toplam 134 akademisyenin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmada; yıl bazında 2010 yılından başlayarak tüm akademik kadrolarda kadın oranının düştüğü, karar verici ve/veya yönetsel mekanizmalarda kadınlar açısından özellikle olumsuz bir tablonun olduğu görülmektedir. Ayrıca, YTÜ tarihinde hiç kadın rektörün görev yapmadığı görülmüştür. Sınırlı kadın akademisyen katılımı olan “anabilim dalı başkanlığı, bölüm başkanlığı, fakülte yönetim kurulu ve fakülte kurulu üyeliği” gibi pozisyonlarda da kadınların katılımının daha da düştüğü belirtilmiştir. Bununla birlikte YTÜ’de kadın akademisyenler daha fazla kariyer kesintisi yaşamalarına rağmen ortalama bildiri sayısında erkek akademisyenlerden öndeyken, makale sayısında ise ufak ara ile erkeklerin önde olduğu tespit edilmiştir. Yüksek lisans ve tez danışmanlığı sayılarında ise kadın ve erkek akademisyenler arasında farklılık görülmemiştir. Araştırmaya katılan kadınların aile sorumlulukları nedeniyle iş ve akademik çalışmalarına istedikleri zaman ayırma, iş ve akademik çalışmaları nedeniyle de ailelerine yeterince zaman ayırma noktasında erkek akademisyenlerden daha çok sorun yaşadıkları görülmüştür. Ayrıca, ev işlerine yönelik olarak kadın akademisyenler ciddi bir organizasyon çabasına dikkat çekerken, erkek akademisyenlerin hemen hemen hiçbiri böyle bir gerilimden bahsetmemektedirler. Erkek akademisyenlerin büyük bölümü ev işleri ve çocuk bakımını eşleriyle “paylaştıklarını” belirtirken; bu paylaşımın fatura ödeme, alışveriş, çocukları gezmeye çıkarma ve tamirat gibi faaliyetlerden ibaret olduğu anlaşılmaktadır. Benzer şekilde akademik hareketlilik durumu kadınlar için “kadın akademisyen olmanın bir zorluğu” olarak görülürken, erkek akademisyenler için “hayata renk katan bir unsur” olarak tanımlandığı görülmüştür.

Şentürk ve arkadaşları tarafından 2017 yılında Türkiye’de kadın istihdamı düşükken, akademik ortamda kadınların neredeyse erkekler kadar kendilerine yer bulabilmesinin sebepleri araştırılmıştır. 39 farklı üniversiteden 505 akademisyenle anketler yapılmış, 46 akademisyenle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, erkek akademisyenlerin geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini ve cinsiyetçi söylemleri kadın meslektaşlarından daha fazla benimsedikleri görülmüştür. Hane içinde işbölümündeki adaletsiz dağılım ile kadın akademisyenlerin “ikinci vardiya” olarak nitelendirilebilecek ev işlerine ayırdıkları zamana bağlı akademik performanslarında düşüş tespit edilmiştir. Kadın akademisyenlerin üniversitelerin kurumsal yapısından kaynaklı değil, toplumun ataerkil değerleri ve

toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle yönetim pozisyonlarında yeterince var olmadıklarının düşünüldüğü belirtilmiştir.

Altınoluk' un 2018 yılında gerçekleştirdiği çalışmada ise kadınların akademik yaşamda cinsiyet ve annelik üzerinden yaşadığı rol çatışması ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde “doktora yapmakta olan ya da doktorasını bitirmiş” akademisyenlerle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde kadın akademisyenlerin aynı alanda çalışsalar da erkek meslektaşlarına göre daha az güç gerektiren veya hiç güç gerektirmeyen işlerde çalıştıkları belirtilmiştir. Yoğun bir şekilde çalışsalar bile kadın akademisyenlerin, cinsiyetlendirilmiş önyargılar ve düzen anlayışından sıyrılmadıkları ifade edilmiştir. Bu duruma bağlı olarak annelik deneyimi olan kadınlar, çocuklarına bakma sorumluluğu kendilerinde olduğunda veya çocukları hasta olduğunda yaşadıkları rol çatışmasını “cinsiyetlendirilmiş akademi arasına sıkışmış olma” olarak ifade etmişlerdir. Çalışmada, cinsiyetlendirilmiş tutum ve davranışlara ilişkin bir sorgulama yapıldıktan sonra katılımcıların çoğunun “Bilmem, bizde böyle oldu hep” gibi kanıksanmış bir tutum sergiledikleri ve davranışların temelinde ne olduğunu fark etmedikleri anlaşılmıştır.

Tuncer (2019) tarafından gerçekleştirilen çalışmada “Türkiye’de tarihsel ve toplumsal olarak akademinin cinsiyet kültürünün nasıl geliştiği ve kadın akademisyenlerin niceliksel görünürliğünün arkasında nasıl bir cinsiyetçi yapı olduğu” incelenmiştir. “Kadınlara yaraşır bir meslek olarak akademisyenlik, kalın cam tavanlar ve kapanmayan makaslar, ev hayatı ile akademi arasında süregelen eşitsiz cinsiyet kültürü ve yeniden üretim aracı olarak cinsiyetçilik” başlıkları altında literatür incelenmiştir.

Kaplan ve arkadaşları tarafından 2020 yılında yapılan çalışmada ise “akademisyenler arasında kadın veya erkek olmanın (cinsiyetin) akademik yaşama etkilerinin neler olduğu” betimlenmeye çalışılmıştır. Devlet veya vakıf üniversitesi ayrımı yapılmadan bu iki üniversite türünden herhangi birinde görev yapan akademisyenler üzerinden yürütülen çalışmada, araştırmaya katılan akademisyenlerin bir kısmı iş yükü ve sorumlulukla cinsiyet ilişkisine yönelik olarak kadınlara daha toleranslı olduğunu belirterek pozitif ayrımcılığa işaret etmişlerdir. Cinsiyetin akademiye ilişkin ilişkiler ve pozitif ayrımcılığa etkisine yönelik olarak bazı akademisyenler duruma, cinsiyete ve ortama göre farklılıklar gösterebildiğini ifade ederken; bazı akademisyenler sadece ortama göre değiştiğinden söz etmişlerdir. Bazı akademisyenler ise yetiştirilme tarzının da bu noktada büyük rol oynadığını ve yetiştirilme tarzına göre kişilerin akademik yaşamlarının şekillendiğini düşündüklerini belirtmişlerdir. Çalışmada, kadınların daha istikrarlı oldukları ve çabuk yükseldikleri, erkeklerin ise bir noktadan sonra çeşitli nedenlerle politize olabildikleri sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada ayrıca, erkek akademisyenlerin yükselme konusunda daha çabuk ilerledikleri ve hırslı oldukları yönünde de ifadeler yer almaktadır. Yükselme kriterlerinde cinsiyet etkisi konusunda ise hem negatif hem de pozitif yönde ayrımcılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır; kimi akademisyenler bu konuda kadınların dezavantajlı olduğunu düşündüklerini belirtmişlerdir.

İş-Yaşam Dengesi kategorisinde incelenen ilk çalışma Demir tarafından 2018 yılında “Akademide Kadın: Farklı Disiplinlerden Kadınların Akademideki Yeri ve Aile Yaşamlarıyla Etkileşimi” başlıklı makalesidir. Çalışmada farklı alanlarda görev yapan kadın akademisyenlerin kariyerlerini zora sokan veya yavaşlatan problemler belirlenmeye çalışılmıştır. Yıldız Teknik Üniversitesi'nin Fen-Edebiyat, Elektrik Elektronik ve Makine Fakültelerinden 100 “Akademisyen Kadın” ile çalışma gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonucunda hamilelik süreciyle birlikte hamilelik sonrasında çocuk 3-4 yaşına gelene kadar geçen sürecin de akademik kariyer gelişimini olumsuz şekilde etkilediği belirtilmiştir. Bu nedenle, akademisyen kadınların sayısının daha çok Yardımcı Doçentlik unvanında yoğunlaştığı ve yükselebilmeleri için gerekli koşulları sağlamalarını geciktirdiği belirtilmiştir. Uzun yıllardır akademisyenlik yapan ve daha geleneksel bir kültürde yetişmiş kadın akademisyenler ev içi yaşamlarının akademik yaşamlarını olumsuz etkilediğini belirtmişlerdir. Ancak, anneliği yurtiçi ya da yurtdışı bilimsel toplantılara katılmak için engelleyici bir durum olarak görmemektedirler. Bununla birlikte kadınların akademik çalışmalarında çocukların varlığının önemli bir rol oynadığı ve akademik ortamda da anne kimliğinden kolay kolay sıyrılmadıkları görülmüştür. Eşleri de akademisyen olan kadın akademisyenler hem ev, hem de iş hayatlarında destekçi ve anlayışlı eşlere sahip olduklarını dile getirmiştir. Akademik çalışmanın ev ve iş yaşamını kapsar niteliğinin, kadınların aile hayatını olumsuz yönde etkilediği ifade edilmiştir.

Tınmaz tarafından 2019 yılında gerçekleştirilen çalışmada araştırma görevlisi annelerin sosyal ve akademik yaşama ilişkin görüşleri incelenmiştir. Çocuk sahibi kadın akademisyenle yürütülen çalışmada katılımcıların mesleklerinin zorlu yıllarını atlatarak (yeterliliği geçtikten sonra) nispeten yoğunluklarının azaldığı bir dönemde anne olmayı planladıkları görülmektedir. Ancak, çocuk sahibi olmanın akademik çalışma yapmayı zorlaştırması ve/veya yavaşlatması gibi zorluklarına rağmen çoğunluğu çocuklarının kardeşlik duygusunu ve sevgisini tatmaları için ikinci çocuğu istediklerini ifade etmişlerdir. Anne araştırma görevlilerinin çoğu evde asıl yük ve sorumluluğun her zaman kendilerinde olduğunu, ev ve çocuklara ilişkin eşlerinden orta düzeyde yardım aldıklarını belirtmişlerdir. Çocuk bakımı konusunda çoğunluğu bakıcıdan destek aldıklarını ve genel olarak memnun görünmektedirler. Ancak “bakıcı arama, bulma ve doğru kişiye karar verme” sürecinin de çok zor olduğu dile getirilmiştir. Katılımcıların tamamı süt izinlerini kullanabilmiş, çoğunluğu doğum sonrası ücretsiz izin kullanarak çocuğuna vakit ayırabilmiş ancak çalıştıkları kurumda çok istemelerine rağmen kreş imkanının olmadığını belirtmişlerdir. Araştırma görevlilerinin büyük çoğunluğu annelik kaynaklı pozitif ayrımcılık görmediklerini belirtmişlerdir. Akademik yaşamlarında zor zamanlar yaşadıklarında ise çevrelerinden “çalışmak zorunda değilsin” tarzı söylemler işittiklerini belirten katılımcıların bir kısmı bu durumu bazı iyi niyetli bir durum olarak görmekte iken bir kısmı ise bu söylemler karşısında üzüldüklerini belirtmişlerdir. Evde ders çalışmama sorunu araştırma görevlilerinin anne olduktan sonra en çok karşılaştıkları sorun olarak görülmüştür. Uykusuzluk, tez dışı akademik çalışmaya (makale, bildiri vb.) odaklanmakta zorluk çekme, akademik çalışmaların yavaşlaması, kendine özel vakit ayıramama, kongre-konferans gibi bilimsel etkinliklere katılmama ve geç vakitlere kadar okulda kalamama sorunlarının da sıklıkla yaşandığı ifade edilmiştir. Katılımcılar tarafından çalışma bakımından kadın-erkek ve/veya anne olan-olmayan araştırma görevlileri arasında farklılık olduğu ortak düşünce olarak ifade edilmiştir. Akademik çalışmalarını daha rahat ve hızlı yürüten kesimin erkek veya anne olmayan araştırma görevlilerinin olduğu dile getirilmiştir. Bununla birlikte çalışmada anneliğin bireylere organize etme, çoklu düşünme ve ilişkilerde sıcaklık gibi olumlu özellikler kattığı da ifade edilmiştir.

Otluoğlu ve arkadaşları tarafından (2021) gerçekleştirilen çalışma ise pandemi sürecinde akademisyen annelerin iş-yaşam deneyimleri üzerinedir. Çalışmaya katkı veren katılımcılar Yükseköğretim Kurulu’na bağlı üniversitelerde öğretim üyesi olarak çalışan ve en az bir çocuğu olan akademisyen annelerdir. Çalışma, covid-19 sürecinde araştırma yürütme ve yayın yapmanın akademisyen anneler açısından zorlaştığını göstermekte; özellikle çocuk bakımı ve ev işlerindeki eşitsizliklerin akademisyen annelerin çalışmalarını olumsuz etkileyerek akademik verimsizlik yaşamalarına sebep olduğu gözlemlenmiştir. Söz konusu durum, akademisyen annelerin sosyo-kültürel olarak yaratılan cinsiyet eşitsizliği ile de mücadele ettiklerini göstermektedir. Araştırmaya katılan doktor öğretim üyesi annelerin yalnızca biri doçentlik dosyasını tamamlayabildiğini belirtirken, sürecin kendisi için çok zorlu geçtiğini de ifade etmiştir. Covid-19 döneminde katılımcıların neredeyse tamamı iş-yaşam dengelerinin olumsuz etkilendiğini ifade etmektedirler. Akademisyen anneler, bu süreçte eş desteğinin oldukça sınırlı kaldığına da vurgu yapmaktadırlar. Söz konusu desteğin nispeten daha kolay olan çay-kahve hazırlamak, market alışverişi yapmak, çocuklarla oyun oynamak şeklinde kendini gösterdiği ifade edilmektedir.

2021 yılında gerçekleştirilen bir başka çalışma ise Avcil tarafından yapılan çalışmadır. Çalışmanın temel amacı “kadın akademisyenlerin deneyimlerinden yola çıkarak toplumsal cinsiyet, ev-çalışma hayatı dengesi ve şiddetin gündelik hayata yansımalarını ortaya koymak” olarak belirlenmiştir. Çalışma kapsamında kadın akademisyenlerle gerçekleştirilen görüşmelerde; kadın akademisyenler ev ile akademik yaşamları arasında denge kurmakta zorluk çeken bir kesim olarak görülmektedir. Evli ve çocuklu olmak meslekte dezavantaj olarak değerlendirilmekte; kadınların iş yükünü arttırdığından psikolojik sorunlar yaşamalarına ve “çifte vardiya” şeklinde çalışmalarına neden olduğu düşünülmektedir. Bu “çifte vardiya”nın bir sebebi sadece iş yükünün cinsiyete göre paylaşılması değil bu alanla ilgili işlerde profesyonel destek imkanlarının da yeterli seviyede olmayışından kaynaklanmaktadır. Çalışmada, cinsiyet temelli iş bölümünün olduğu ailelerde ev içi işlerin kadına özgü işler olduğuna dair algı olduğu, kadının ev içi işler ile erkeğin ise ev dışındaki işler ile ilgilendiği görülmektedir. Katılımcıların büyük bir kısmı toplumsal cinsiyet adaleti kavramına dikkat çekerek, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin olduğunu kabul etmişlerdir. Özellikle lisansüstü eğitimde kadının evlenip çocuk sahibi olma durumu da bir çıkmaz olarak

görülmektedir. Son olarak ise annelik, çocuğun öz bakımı ve ev içi işler gibi faaliyetlerden sadece kadının sorumlu olduğu düşüncesinin, kadınların kendi yetiştirilme şekillerine göre değişiklik gösterdiği yönünde sonuçlara ulaşılmıştır.

4. SONUÇ

Yönetimde var olma kategorisinde incelenen çalışmalarda; üniversitelerin üst yönetim kademelerinde kadın temsiline AB ülkelerine göre çok daha düşük seviyelerde olduğu görülürken, yönetim pozisyonlarında eril hakimiyetin söz konusu olduğu, yönetim kademelerinde yer alan kadın akademisyenlerin ise durumu “erkek egemen alanda var oluş mücadelesi” olarak nitelendikleri tespit edilmiştir. Ayrıca, yönetim kademelerinde yardımcı olarak erkek akademisyenlerin tercih edildiği ve kadın akademisyenlerde cam tavan algısının olduğu, hak ettikleri pozisyonlara gelmede erkek akademisyenlere oranla daha fazla çalışmaları gerektiği inancının hakim olduğu görülmektedir.

Kariyer gelişimi kategorisinde incelenen çalışmalara ilişkin olarak Türkiye’de kadın akademisyenlerin geleneksel tutum sergiledikleri, yükselme noktasında yatay ve dikey ayrışma yaşadıkları, daha çok dil ve edebiyat, sosyal bilimler ve eğitim alanlarını tercih ettikleri ve bu durumun sadece Türkiye’ye özgü bir durum olmadığı yönünde sonuçlara ulaşılmıştır. Kadın akademisyenlerin fazlaca fedakarlıkta buldukları, çoklu rol problemi yaşadıkları, kariyer tutumlarında kişilik özelliklerinin orta düzeyde etkili olduğu ve kadınların akademik kariyerde ilerledikçe mobbing algılarının arttığı görülmüştür.

En çok çalışmanın ise toplumsal cinsiyet temelli şiddet ve ayrımcılık kategorisinde gerçekleştirildiği, diğer kategorilerde de toplumsal cinsiyet kavramı temelli sıkıntıların var olduğu görülmektedir. Diğer sonuçları destekler nitelikte çoklu görev ve sorumlulukların kadın akademisyenlere yüklendiği, geleneksel cinsiyet rolleri nedeniyle erkek meslektaşlarının gerisinde kaldıkları ve bu nedenle yönetim kademelerinde yeterince yer alamadıkları hatta bunu kendilerinin de tercih etmedikleri anlaşılmaktadır. Pozitif ayrımcılıktan bahseden çalışmalar olmakla birlikte pozitif ayrımcılıktan ziyade, cinsiyetçi söylemler nedeniyle kadın akademisyenlerin olumsuz etkilendikleri, akademinin cinsiyetleştirilmiş yapısını kanıksadıkları, ve tüm bunlara rağmen akademiye yer almaktan mutluluk duydukları ve mesleklerini severek icra ettikleri sonuçlarına ulaşılmıştır.

İş-yaşam dengesi kategorisinde incelenen çalışmalarda ise; kadın akademisyenlerin iş-yaşam dengesini kurmakta erkek akademisyenlere oranla zorlandıkları, hamilelik süreci ile birlikte kadın akademisyenlerin meslekten uzaklaşmak zorunda kaldıkları ve bu durumun çocuk belli bir yaşa gelene kadar devam ettiği belirtilmektedir. Eş ve aile desteğinin dengeyi sağlayabilmek için önemli olduğu görülürken, üniversitelerin kreş imkanlarının olmamasının kadın akademisyenler için ciddi bir sorun olduğu görülmektedir. Anneliğin kadın akademisyenlere, çoklu düşünme, organize etme ve ilişkilerinde sıcaklık gibi olumlu özellikler kattığı ancak, covid-19 sürecinde cinsiyet eşitsizliği nedeni ile kadın akademisyenlerin yaşam dengelerinde olumsuz deneyimler yaşadıkları görülmektedir.

KAYNAKÇA

1. Adak, N. (2018). “Akademiye Kadınlar: Yükseköğrenime Giriş ve Kariyerde İlerleme”, Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi, Sayı I (1): 23-38.
2. Aktaş, Z. (2020). “Yükseköğretimde Kadın Akademik Yöneticilerin Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, Çalışma ve Toplum, Sayı 1: 269-300.
3. Altınoluk, D. (2018). “Kadın Olmak mı, Akademisyen Olmak mı? : İşte Bütün Mesele Bu”, Feminist Eleştiri, Sayı 1: 58-66.
4. Avcil, C. (2021). “Kadın Akademisyenlerin Toplumsal Cinsiyet, Ev-Çalışma Hayatı Dengesi ve Şiddete İlişkin Gündelik Hayat Deneyimleri”, Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9(4): 1019-1038.
5. Başarır, F. & Sarı, M. (2015). “Kadın Akademisyenlerin Kadın Akademisyen Olma’ ya İlişkin Algılarının Metaforlar Yoluyla İncelenmesi”, Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 5(1): 41-51.

6. Bircan, H.M. & Erdoğan, N. (2020). “Kadın Akademisyenlerin Kariyer Kimliği İnşası: Araştırma Yapmak İsteyen Anne Öğretim Üyesi”, *Journal of Economy Culture and Society*, (1): 177-206.
7. Çakmak Otluoğlu, K.Ö.; Kurt Yılmaz, B. & Survegil Dalkılıç, O. (2021). “Covid-19 Döneminde Akademisyen Annelerin İş-Yaşam Deneyimlerini Anlamak: Nitel Bir Araştırma”, *Kadem Kadın Araştırmaları Dergisi*, 7(1): 13-52.
8. Demir, S. (2018). “Akademide Kadın: Farklı Disiplinlerden Kadınların Akademideki Yeri ve Aile Yaşamlarıyla Etkileşimi”, *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 6(1): 187-210.
9. Halifeoğlu, M. (2020). “Akademinin Habitusu ve Toplumsal Cinsiyeti: Kadın Akademisyenler”, *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, V(II): 167-181.
10. Hocaoğlu, M. ; Tekinmez, A. & Donuk, B. (2022). “Akademisyenlerde Cam Tavan Sendromu Üzerine Bir Araştırma: Spor Bilimleri Fakülteleri Örneği”, *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(25): 1-13.
11. Kaplan, K.; Tuncer, N. & Bilici, A. (2020). “Cinsiyetin Akademik Yaşama Etkisi”, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 8(24): 41-65.
12. Karakuş, H. (2016). “Delik Boru: Türkiye’deki Akademisyen Kadınlar Üzerine Bir Analiz”, *The Journal of Academic Social Science Studies* , 53: 533-556.
13. Över, E. T. & Kart, M. (2021). “Kadın Akademisyenlerin Sınırsız ve Çok Yönlü Kariyer Tutumlarının Kişilik Açısından İncelenmesi”, *İş ve İnsan Dergisi*, 8(1): 73-90.
14. Öztan, E. & Doğan, S.N. (2015). “Akademinin Cinsiyeti: Yıldız Teknik Üniversitesi Örneği Üzerinden Üniversite ve Toplumsal Cinsiyeti”, *Çalışma ve Toplum*, 3: 191-221.
15. Öztürk, U.C. (2017). “Akademideki Topuk Sesleri: Cam Tavan Perspektifinde Göller Bölgesi Üniversitelerinin Betimsel Analizi”, *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(4): 202-213.
16. Şentürk, B. (2015). “Çokuz Ama Yokuz: Türkiye’deki Akademisyen Kadınlar Üzerine Bir Analiz, *ViraVerita E-Dergi*, Sayı 2: 1-22.
17. Şentürk, B.; Ayyıldız, N.A. & Kesken, J. (2017). “İş Yaşamında Toplumsal Cinsiyetin Etkisi: Türkiye Üniversiteleri Örneği”, *UIİİD-IJEAS*, 16. UİK Özel Sayısı: 865-878.
18. Terzi, G. & Deniz, L. (2022). “Eğitim Fakülteleri Yönetiminde Kadın Temsilinin İncelenmesi, *Ege Eğitim Dergisi*”, 23(2): 116-132.
19. Tınmaz, A.K. (2019). “Akademik Ve Sosyal Yaşama Bir Bakış: Anne Araştırma Görevlilerinin Düşünceleri”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, Number:74: 41-57.
20. Tuncer, S. (2019). “Cinsiyetlendirilmiş Bir Kurum Olarak Akademi: Türkiye’de Akademinin Cinsiyet Kültürüne Bakmak”, *Kültür ve İletişim*, 22(2): 173-208.
21. Yıldız, S. (2018). “ Türkiye’de Kadın Akademisyen Olmak”, *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 8(1): 29-40.
22. Yücel, R. & Yurdakul, G. (2022). “Kadın Akademisyenlerde Mobbing Algısının Akademik Yabancılaşma İle İlişkisi: Kamu Kurumlarında Bir Araştırma”, *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(2), 657-671.
23. YÖK, Yükseköğretim Kurulu, www.istatistik.yok.gov.tr

Subject Area
World Languages and
Literatures

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 105
PP: 4283-4290

Arrival
30 October 2022
Published
31 December 2022

Article ID Number
66718

Article Serial Number
20

Doi Number
<http://dx.doi.org/10.2922/8/ssj.66718>

How to Cite This Article

Çelenlioğlu, A. (2022).
"Tevfik El-Hakîm'in
Yevmiyyât Nâib Fi'l-
Eryâf Romanıyla Mısır
Kırsalında Suç ve
Hukuka Bakış"
International Social
Sciences Studies Journal,
(e-ISSN:2587-1587)
Vol:8, Issue:105;
pp:4283-4290

Social Sciences Studies Journal is
licensed under a Creative Commons
Attribution-NonCommercial 4.0
International License.

Tevfik El-Hakîm'in Yevmiyyât Nâib Fi'l-Eryâf Romanıyla Mısır Kırsalında Suç ve Hukuka Bakış

A Look At The Law And Crime In The Egypt Countryside With Tawfiq Al-Hakîm's The Diary Of A Country Prosecutor (Yevmiyyât Nâib Fi'l-Eryâf) Novel

Asiye Çelenlioğlu ¹

¹ Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

ÖZET

Modern Mısır romanının şekillenmeye başladığı 20. yüzyılın ilk yarısından itibaren meydana gelen ürünler, kısa bir süre biçim ve içerik bakımından Batılı karakter taşısa da milli renklere kavuşması uzun sürmemiştir. Kendi sorunlarından beslenen ve kendi insanını karakterize eden Mısır romanı sosyal ve siyasî hayatı anlama ve açıklamada büyük anlam taşır. Gerçekçiliğin moda akım olduğu dönemlerde romanın kullandığı belgeleme yöntemi, toplumsal yapıdan beslenerek kurguladığı hikâyelerdeki içerik edebiyat sosyolojisi okumalarında temel teşkil etmiştir. Tevfik el-Hakîm'in 1937 yılında yayınladığı ve 1929 ile 1934 yılları arasında, kırsalda savcı yardımcısı olarak çalıştığı sırada edindiği izlenimlerden yola çıkarak kaleme aldığı Yevmiyyât Nâib fi'l-Eryâf adlı eseri suç, adalet ve iktidar kavramlarına yaptığı vurgu ile öne çıkmaktadır. Çalışma romanı bu perspektiften okuyarak sosyal ve siyasî şartların gölgesinde şekillenen hukuk mekanizmasını değerlendirecek, dönemi konu edinen diğer romanlarla örtüştüğü noktalara temas ederek aynı sorunsalın farklı izdüşümlerine işaret edecektir.

Anahtar Kelimeler: Tevfik el-Hakîm, Hukuk, Suç, Adalet, Kırsal

ABSTRACT

Although the works that emerged from the first half of the 20th century, when the modern Egyptian novel began to take shape, had a Western character in terms of form and content for a short time, it did not take long for them to reach a national identity. The Egyptian novel, which feeds on its own problematic and characterizes its own people, has great significance in understanding and explaining social and political life. The documentation method used by the novel in the times when realism was in fashion, and the content in the stories it fictionalized by feeding on the social structure constituted the basis for reading sociology of literature. Tawfiq al-Hakîm's work "The Diary of a Country Prosecutor" (Yevmiyyât Nâib fi'l-Eryâf) which he wrote in 1937 and based on his impressions while working as an assistant prosecutor in the countryside between 1929 and 1934, stands out with its emphasis on the concepts of crime, justice and power. By reading the novel from this perspective, the study will evaluate the legal mechanism shaped in the shadow of social and political conditions, and will point out different projections of the same problematic by touching on the points where it overlaps with other novels dealing with the period.

Keywords: Tawfiq Al-Haqim, Law, Crime, Justice, Countryside

1. GİRİŞ

Romanın sosyolojik etüt alanı olarak kullanılması, içeriğinde yer alan malumatı hikâyeden bağımsız değerlendirerek olgusal arka planıyla sunmak şeklinde tezahür etmektedir. Modern Mısır edebiyatında doğuşundan itibaren meydana gelen ürünler bu açıdan incelendiğinde ele aldığı dönemin ana sorunsalı ve karakterlerine ulaşılabilirliği gibi toplumsal hayatı biçimlendiren norm ve değerlerini de görmek mümkündür. Sosyo-ekonomik ve siyasî yapının şekillendirdiği, aynı dönem yazılmış ve aynı mekânı konu edinen romanlarda benzer sorunsal ve karakterler bir nevi romanın sağlamasını yapma fırsatı vermektedir.

Hikâye sanatının olgunlaşması yolunda atılan adımlardan biri olan Yeni Ekol'ün milli edebiyat oluşturma çabası Ahmet Dayf'ın aşağıdaki sözlerle ifade ettiği roman sanatının temelini oluşturmuştur:

"İçinde yaşadığımız asrın fikir hareketlerini toplumsal durumunu temsil edecek edebiyata ihtiyacımız var. Tarlada çiftçiyi, dükkânında taciri, sarayında emiri, kitapları ve öğrencileri arasında âlimi temsil edebilecek bir edebiyata... Yani edebiyatta kendi karakterlerimiz olsun istiyoruz. Bütün istediğimiz Mısır Arap edebiyatımız olsun. Konusu Mısır'ı olan, dili ve üslubu Arapça olan..." (el-Hekârî 1993:130)

Bu anlamda Şarkâvî'nin romanlarına mekân olarak seçtiği köy hayatı, Mahfûz'un yoğun olarak işlediği Kahire'nin kenar mahalleri ve Yusûf İdrîs'in hastane merkezli Mısır toplumunun siyasî ve sosyal şartlarından kaynaklanan sorunlarını spesifik alanlarda betimlediği eserleri toplumu çok yönlü olarak kucaklamıştır. Bu örnekleri, İnfithah politikasını toplumsal hayatı kapitalist forma evirmekle eleştiren ve zindan edebiyatıyla tanınan Sunullâh İbrahîm, diktatör rejim eleştirisine soyunan Besme Abdulazîz, fakirliği sorunsallaştıran Hâlid Tevfik gibi farklı kompozisyonlarda Mısır'ı değerlendiren yazarlarla çoğaltmak mümkündür. Söz konusu romanlar ele aldıkları

konuyu kendi karakteristik özellikleriyle dokuyarak bölgesel ve dönemsel sorunsalları öğrenmemize fırsat tanımıştır.

Genel olarak ifade edilecek olursa; kadın ve evlilik konusuna odaklanan Heykel'in *Zeyneb*'i (1914), dünya gündemini çok yönlü perspektifle değerlendiren Tevfik el-Hâkîm'in *Uşfür Mine's-Şark* (1938) ve aşkın genel temasına değinen Akkâd'ın *Sarâ'sı* (1938) gibi münferit birkaç çalışma dışında genel olarak romanın ülke siyaseti ve bunun topluma yansıyan yönü olan fakirlik, yozlaşma, adalet, din, eğitim ve özgürlük gibi konuları ele aldığı görülür.

Mısır'da roman sanatı Batı'da olduğu gibi burjuvazinin doğuşuyla ortaya çıkan bir anlatı türü olmamış Batı romanından yapılan çevirilerle ortaya çıkmıştır. Fransa'nın istilasıyla başlayan süreç, Mehmet Ali paşanın iyi bir ordu oluşturma hedefine yönelik hazırladığı eylem planının bir parçası olarak yurt dışına gönderilen öğrenciler ve tercüme hareketi bu sanatın doğuşuna zemin hazırlamıştır. Batılılaşmanın yayılmasına yol açan bir başka neden İngiliz istilasıyla sayısı gittikçe artan yabancı unsurlara hizmet edecek mekân ve kurumların hizmete girmesi olmuştur.

Çalışmanın konusunu oluşturan eserin eleştiri alanı, Hidiv İsmail döneminde yabancılarla Mısırlılar arasındaki davaları çözecek karma mahkemelerin kurulmasıyla başlayan hukuk reformu sonrası yaşananlardır. Daha önce, kapitülasyon şartlarına göre konsoloslukların çözüme kavuşturması gereken davalarda suçu ne kadar ağır olursa olsun bir yabancıнын hüküm giymesi çok nadir rastlanan bir olay olduğu gibi farklı konsolosluklarda farklı kanunların uygulanması başka bir sorun teşkil etmiştir. 1876 yılında kurulan ve 1949 yılına kadar devam eden karma mahkemelerde Fransız medeni hukuku geçerli olurken yargıçların ataması ömür boyu olmak üzere düzenlenmiştir. Hukuk alanındaki bir başka önemli gelişme 1884 yılında sivil, ticari ve ceza hukuk davalarında Mısırlılar üzerinde yetkiye sahip ve Fransız hukukundan alınan yasaların uygulandığı milli mahkemelerin açılmasıdır. Devam eden şeriat mahkemelerinin faaliyet alanı ise kişisel ve vakıf davalarıyla sınırlanmıştır (Cleveland 2008:110). Söz konusu dönemde Mısırlılar arasında büyük iş imkânı yaratan bu gelişme nedeniyle olmalı ki edebiyatçıların büyük kısmı ailevi baskılar nedeniyle eğitim hayatlarına hukuk tahsiliyle başlayıp daha sonra edebiyata yönelmişlerdir.

Yukarıda ifade edildiği şekliyle Batılı bir form olan roman sanatının milli olgulardan beslenmesi gayreti toplumla alakalı her olayın ilgili karakterlerle hikâyeleştirilmesine fırsat tanımıştır. Her yazarın ait olduğu alanla ilgili yaptığı gözlemlerden oluşturduğu bu hikâyeler dönemin başat sorunsalını ve karakterlerini öğrenmede yardımcı olduğu gibi Batılılaşma süreci ve sorunları hakkında da bilgi vermiştir.

2. YEVMİYYÂT NÂİB FÎ'L-ERYÂF

Toplumsal olguların izini sürdüğümüz eserlerden biri olan Tevfik el-Hakîm'in¹ *Yevmiyyât Nâib fi'l-Eryâf* (*Bir Taşra Savcısının Günlüğü*, 1937) adlı romanı yazarın 1929 yılından 1934 yılına kadar savcı yardımcısı olarak çalıştığı anılarından oluşmaktadır. Suç ve suç unsurlarının mekânsal değişkenliği gibi yerel öğeler yanında dönemin siyasî arka planı ve hukuk sistemindeki sorunların ana temayı oluşturduğu eserde polisiye bir maceranın izlerini sürmek de mümkündür. Mahkeme salonunda dile getirilen pek çok suç döneme ait istatistikî bir genelleme yapma fırsatı verirken Batılılaşma sorunsalının alt başlıklarından birini oluşturan Batılı kurumların Doğulu toplumlara entegre olurken yaşanan sorunlar da içerikte yer almaktadır.

Yazarın on iki günlük anılarından oluşan eser, kahraman bakış açısına hapsediği için doğması beklenen sıkıcılığın aksine fonda çözülmeyi bekleyen ana hikâyeden bağımsız, farklı suç olayları, yer yer gülmeceye varan yönetim ve mekânla ilgili eleştirilerle oldukça akıcıdır.

¹ Modern Mısır Edebiyatında tiyatronun kurucu ismi kabul edilen Tevfik el-Hâkîm (1898-1987) İskenderiye'de doğmuştur. Babası İsmail el-Hakîm Mısırlı bir hukukçu annesi ise Türk asıllı bir aileye mensuptur. Erkek kardeşinin aksine içine kapanık, mülayim bir çocuk olan el-Hâkîm küçük yaşta kitaplarla haşır neşir olmuştur. Babasının mesleği nedeniyle çok fazla şehir değiştirdiklerinden temel eğitimi sırasında zorluk çekmiş lise eğitimi için geldiği İskenderiye'de kendisine refakat eden bir yardımcıyla kalmıştır. Ailesinden uzakta geçirdiği bu yıllarda kitap okumaya ve sinemaya olan tutkusu artan el-Hâkîm, Kahire'de devam ettiği lise tahsili sırasında edebiyat bölümünü seçmiştir. Tiyatro en büyük tutkusu olmuş, daha çok sanat ağırlıklı eserler sergileyen George Abyaz Tiyatrosu'nun müdavimi olmuştur. Hukuk eğitimi sırasında almaya başladığı Fransızca dersleri sayesinde Fransız edebiyatına aşına olan el-Hâkîm, lisan eğitimi sonrası 1925 yılında Fransa'ya giderek Sorbonne Üniversitesi'nde eğitime başlamıştır. Fransa'da kırsalda yaşayan bir ailenin yanında kalmış, eğitiminden ziyade sanatsal etkinlikler ve okuma ile vakit geçirmeye başlamıştır. Sık sık gittiği Odeon Tiyatrosu bileti gişesinde çalışan kıza âşık olan el-Hâkîm, bu macerasını daha sonra *Uşfür Mine's-Şark* adlı romanında kaleme almıştır. Doktora eğitimini tamamlamadan 1928 yılında Mısır'a dönmüş, bir süre stajyer avukat olarak çalıştıktan sonra Tanta şehrinde savcı yardımcısı olarak göreve başlamıştır. Bu sırada roman ve tiyatro eseri yazmakla meşgul olan el-Hâkîm 1939 yılında, Sosyal İşler Bakanlığı'nın tiyatro, müzik ve sinema işlerinden sorumlu olarak Tanıtım dairesine atanmıştır. 1944 yılında bu görevden ayrılarak *Ahbâr el Yevm* adlı haftalık dergide çalışırken Asâ el-Hakîm başlığı altında yazılar kaleme almıştır. 1951 yılında Mısır Millî Kütüphaneler müdürü olmuş, 1959 yılında Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin Fransa'daki UNESCO daimî temsilciliği görevini üstlenmiştir. 1961 yılında bu görevden ayrılarak *el-Ahrâm* gazetesi yönetim kurulu üyeliğini üstlenmiştir. Ölümünden kısa süre önce Mısır Tiyatro Kurulu'nun başkanlığına seçilen Tevfik el-Hakîm 1987 yılında vefat etmiştir. *Avdetu'r-Ruh* (1927), *Yevmiyyât Nâib fi'l-Eryâf* (1937), *Uşfür Mine's-Şark* (1938) adlı romanları başta olmak üzere tiyatro, anı ve makalelerden oluşan çok sayıda eser kaleme almıştır. Daha fazla bilgi için bkz. Tevfik el-Hakîm, *Zehratu'l-Umr*, Kahire, Heyetu'l-Mısıryye el-Amme li'l-Kitab, 1998; Tevfik el-Hakîm, *Melâmihun Dahiliyyetun*, Kahire, Dâru's-Şurûk, 2007; Tevfik el-Hakîm, *Sicnu'l-Hakîm*, Kahire, Dâru's-Şurûk, 2007.

Ana hikâye anlatıcı- yazarın hiç değilse bir miktar uyumayı ümit ettiği gece jandarmanın getirdiği haberle başlar. Kameruddevle Alvân adlı köylü ilçe sınırlarına yakın bir köprüden geçerken şeker kamışı tarlasından açılan ateşle vurulmuş, suçlu tespit edilememiştir. Ana fonda yer alan bu cinayetin çözümüne adım adım ortak olan okuyucu ilerleyen satırlarda maktulün karısının iki yıl önce boğularak öldürüldüğü halde polis kayıtlarına girmediğini, kendisini vuran kişinin baldızı Rim olduğunu, bunu ihbar eden şahsın kısa bir süre sonra öldüğünü, polis tarafından aranan Rim'in cesedinin kanalda bulunduğunu öğrenir. Seçim arifesinde olan ülkede hükümetin tüm birimleri iktidar partisinin kazanmasına seferber olurken işlerin yürümez hale gelmesi olayın açıklığa kavuşturulamadan kapanmasına neden olmuştur. 156 sayfadan oluşan romanda konuşma cümlelerinde yerel ağız kullanıldığı görülür. Yazar bölgeyle ilgili betimlemelerde diğer köy romanlarından farklı olarak natüralist bir yaklaşım sergilemiştir.

Tevfik el-Hakîm romanın kapağına yazdığı notta; okuyucuya aşağıdaki cümlelerle seslenir:

“Neden günlük tutuyorum? Hayatım anlamsız olduğu için mi? Asla! Anlamsız yaşam sürenler onu yazmaz, sadece yaşarlar. Her gün karşılaştığım adeta yoldaşım haline gelen suçla burun buruna yaşıyorum. Bu günlükte kendi kendime konuşmadığım bütün bunlardan kendimden, hayattan bahsetme imkânı buluyorum. Hiçbir zaman yayınlanmayacak olan bu sayfalar zor zamanlarımda özgürlüğe açılan pencere.” (el-Hakîm 2003:11)

Savcı olarak çalıştığı kırsalda hem hukukun hem de uygulayıcıların yetersizliği nedeniyle adaleti teminde yaşanan ihmalden duyduğu çaresizliği kaleme aldığı bu satırlarda yaşamın tümüne eleştirel bir bakış geliştirmiştir. Anlatıcı-yazarın hukuk sistemi, köylü, cehalet, iktidar ve din adamı etrafında temellenen eleştiri hedefleri ulusal farklılıklar ihmal edilerek Batılılaşmanın klonlanması düşüncesine de eleştiridir.

3. HUKUK SİSTEMİ

Anlatıcı-yazarın hukuk sistemine eleştirisi; biri, Mısır toplumsal yapısına uymayan Fransa'dan ithal kanunların uygulanmasında yaşanan trajikomik durumla diğeri, hukuk adamlarının görevlerini icrada yaptıkları uygunsuz tavırlar olmak üzere iki temel etrafında şekillenmektedir.

Duruşmaları takip için mahkemeye geldiğinde bina girişinden itibaren betimlemeye başladığı manzara mahkemelerin durumu ve suç unsurlarıyla ilgili bilgi içerir:

“Geri döndüğümüzde oturum başlamıştı. Araba mahkeme binasına yaklaştığında insanların sinek gibi kapıya yapıştığını gördük. (...) Mahkemede davalara dönüşümlü olarak bakan iki yargıç vardı. Kahire'de oturan yargıç sadece mahkeme günleri ilk trenle gelir, saat on birdeki dönüş trenine yetişmek için duruşmalara alelacele bakardı. Ne kadar çok dava olursa olsun bu treni kaçırdığı görülmemişti. Vesveseli olan ikinci yargıç ailesiyle birlikte merkez binada oturuyordu. Belki acele ederse hata yapma korkusundan belki de yetişeceği bir tren olmadığından köyde can sıkıntısını geçirmek için duruşmalarda çok ağır davranırdı.” (el-Hakîm 2003:29)

“Buna rağmen diğerine nazaran daha fazla davaya bakmasının nedeni basitti. Diğeri suçlara elli kuruş para cezası uygularken bu yargıç yirmi kuruş ceza kesiyordu. Bunu bilen suçlu ve davalılar yüksek tarifeli yargıçtan kurtulup düşük tarife uygulayana denk düşmek için her yola başvuruyorlardı.” (el-Hakîm 2003:30)

Davalara hızla bakan yargıcın başkanlık edeceği o günkü mahkemede yetmiş hafif suçla kırk ağır suç muhakeme edilecektir. Kendi doğal ortamlarında yaptıkları sıradan eylemlerin hukuka göre suç teşkil etmesini anlayamamaları suça ve cezaya yabancılaşan köylülerin trajikomik tavrı, yerel şartlar göz ardı edilerek oluşturulan kanunların sonucuydu. Sünnet merasimi için mezbaha dışında koyun kesmek, elbisesini su havzasında yıkamak, köpeğini üzerine kaydettirmemekle suçlanan köylüler kırsalda yaşamın bir parçası olan bu olaylar için hesaba çekilmemini şaşkınlığını yaşıyorlardı.

“-Sen Efendi, elbiselerini su kanalında yıkamakla suçlanıyorsun.

-Allah makamını artırsın sayın hâkim, elbiselerimi yıkadığım için mi bana ceza vereceksin?

-Ama onları havzada yıkadın.

- Ya nerede yıkamalıydım?

Hâkim bir an durup düşündü ama verecek bir cevap bulamadı. Çünkü bu zavallı köylülerin çeşmeden akan suyu olmadığını biliyordu. Hayat boyu hayvan gibi yaşamaya terk edilmişken dışarıdan ithal son moda kanunlara uymaları isteniyordu. Hâkim bana dönerek sordu?

- Savcılık makamı ne diyor?

- Savcının görevi bu adamın çamaşırlarını nerede yıkayacağını araştırmak değil Sayın Hâkim, kanunları tatbik etmekten sorumlu.

Yargıç yüzünü çevirdi, biraz düşünüp başını salladı ve yükten kurtulmak isteyen birinin aceleciliği ile “Yirmi kuruş ceza! Sıradaki gelsin” dedi.

(...)

“Bunun gibi yasaya muhalefetten suçlanan herkesin davası görüldü. Hiçbirinde gerçekten suç işlediklerine inandıklarını gösteren bir ifade görmedim. İhtam edilen suç gibi ceza da nereden çıktığı belli olmayan haraç gibiydi. Kanun; “Ceza ödenmeli”, diyordu. Çok zaman kendime bu mahkemelerin anlamını sordum; işlediğinin suç olduğuna inanmayan birine verilen ceza caydırıcı olabilir miydi?” (el-Hakîm 2003:31-32)

Başlık parası, kızın baba evinden araba ile değil de deve ile alınması, dükkân önünden ispirto ocağının, tarladan mısır koçanının çalınması gibi olaylar kırsalda yaşanan suçlar arasındaydı.

Tevfik el-Hakîm’in yer yer güldürü içeren üslubu kimi zaman anlatılan olayın trajikomik yapısıyla kuvvetlenmektedir. Anlatıcı yazar yanında staj yapan yardımcısına sorgulamayı öğretirken, tarladan mısır çalan köylüyle aralarında geçen konuşma buna örnektir:

“Yardımcıma soruları korkmadan aklına geldiği gibi sormasını söyledim, takıldığında ona yardım edecektim. Kızardı, biraz tereddüt ettikten sonra kendisini toplayarak sordu:

-Mısır koçanı çalmışsın!

- İhtiyar derin bir üzüntü içinde cevapladı; “Açlıktan!”

Yardımcım bana dönerek zafer edasıyla bağırdı: “-Sanık suçunu itiraf etti.” Adam sıradanlıkla cevapladı: “İnkâr ettiğimi kim söyledi? Çok acıkmıştım bir tarlaya girip koçan aldım.”

Yardımcım elinde kalem olduğu halde dona kalmıştı, bundan sonra ne soracağını bilmiyordu. Yardım isteyen bir ifadeyle bana döndü. Ben de adama “Efendi neden çalışmıyorsun?” diye sordum.

-Sayın Beyim; bana bir iş verin yapmazsam ne olayım. Bizim gibi fakirler bir gün iş bulup çalışsa on gün aç gezer.

- Kanun önünde hırsızlıkla suçlanıyorsun.

-Kanunlar başımın üstün Beyim, fakat kanun da benim insan olduğumu, yemeğe ihtiyaç duyduğumu bilmeli değil mi?” (el-Hakîm 2003:55)

Suç topluma yabancılaştıkça yasaların eyleme karşı tavrını belirlemede gittikçe önem kazanan bürokratik işler (el-Hakîm 2003:18) yargının temelini oluşturmuştur. Olay yeri incelemesi ve maktul ya da yaralının betimlenmesi sayfalar tutarken mahkemede alelacele verilen kimi hükümlere kılıf uyduracak deliller bulmak da hukuk kavramına dâhildir:

“Tutanağın mantıklı bir düzen içinde yazılmasına daima özen gösterirdim. Çünkü tutanak amirlerin gözünde her şeydi. Adeta bir savcının dikkat ve yaratıcılığının tek şahidiydi. Suçlunun yakalanmasına gelince onu kimse sorgulamazdı. Bir keresinde açık sözlü bir yargıç bana önemli bir cinayet davasını karar bağladıktan sonra gerekçeyi yazmak için gece sakın kafayla dava dosyasına bakarken, o günkü ve daha önceki duruşmalarda ve savcılık soruşturmasında daha önce fark etmiş olsa kararı değiştirecek ifadeler rastladığımı anlattı. Dava karara bağlanmıştı, bundan sonra ifadeleri değiştirmekten başka ne yapabiliirdi? O geceyi verdiği kararı destekleyecek ifadeleri dosyada bulmakla geçirdiğini söyledi Adaleti yerine getirmek ve gerçeği açığa çıkarmak yerine hızlıca verilmiş bir kararı desteklemek için uzun uzadıya ne raporlar yazılıyordu.” (el-Hakîm 2003:111)

4. HUKUKUN UYGULAMA ALANI “KÖYLÜ”

İngiltere’nin sömürgesi durumundaki Mısır’da nüfusun yaklaşık yüzde seksenini oluşturan ve ülke topraklarının küçük bir kısmına sahip olan köylü iki büyük savaş arası uygulanan siyasi eylemler sonucu ekonomik sıkıntılar nedeniyle büyük zorluk içindedir. Nil’e uzaklığı nedeniyle kuzey köylerinde yaşanan sulama sorunu hayatı daha da zorlaştırırken büyük toprak ağalarının lehine iktidarın köy muhtarı, emniyet güçleriyle uyguladığı yaptırımlar Mısır edebiyatında köyü romanlarına mekân olarak seçen Şarkâvî başta olmak üzere pek çok yazarın eserinde yer almıştır.

Bir Taşra Savcısının Günlüğü adlı bu eserin içeriğinde yer alan; haftada bir kurulan pazarda bir ölçü mısır satın yerine biraz çay ve şeker satın almak, resmi arzu halcilerden birine köy muhtarı veya polis şefi aleyhine ihbar dilekçesi yazdırmak (el-Hakîm 2003:136), okuma yazma bilmediği için davaya itiraz süresini kaçırmak (el-Hakîm 2003:76-77), suçlunun teşhisinde yanlış beyanda bulunmak ve sağlıkta yaşanan ilkel uygulamalar (el-Hakîm 2003:93-94) gibi cehaletle tanımlanacak davranışlar köy romanlarının ortak sorunsalını oluşturmuştur.

Şarkâvî'nin *Ard* romanında, istimlak edilen tarlasından pamuğunu kaldırdığı için emniyet güçleri tarafından Muhammed Ebû Süveylîm'in darp edilip hapsedilmesi (Şarkâvî 1990:517) gibi hükümete vergi borcunu ödeyemediği için haczedilen tarlasından buğdayını kaldıran köylünün hırsızlıkla suçlanması (Şarkâvî 1990:75) söz konusu romanla benzer özellikler göstermektedir.

Sefaletin kol gezdiği kırsalda, ödeyemediği vergi nedeniyle kendi toprağı elinden alınan köylü büyük toprak ağalarının tarlasında işçi haline gelirken² çoğunun açlık nedeniyle başvurduğu hırsızlık dava dosyalarında yer almış, Mısır'ın önde gelen giyim firmalarından birine ait kamyondan köy yakınlarında nehre düşen giyecekler kovuşturma nedeni olmuştur. Nehirde bulunduğu elbiseleri aralarında paylaşan köylü dava edildikleri mahkemede hırsızlıkla suçlanır:

“-Onların bir sahibinin olacağını düşünemedik efendim; Allah makamınızı artırsın, zavallı çiftçiye merhamet edin!

-Konu yasal bir sorun ve bu konuda kanunlar çok açık; “Başkasın ait bir eşyayı bulup, sahip çıkan biri hırsız muamelesi görür.” Anladın mı?

-Anladım Efendim, fakat nehir onu gözlerimizin önüne atmıştı, bizim de giyecek hiçbir şeyimiz yoktu.

-Efendi! Hükümet ve kanunlar olmasa dünya nasıl bir yer olur sen biliyor musun?

Adamın sabrı taşmış görünüyordu:

-Hükümetin bir faydasını görmedik zararı da dokunmasın ne bizi giydiriyor ne de giyinmemize izin veriyor” diye cevap verdi.” (Şarkâvî 1990:58)

İktidarın köydeki temsilcisi muhtarla, köylü arasındaki sürtüşme de köy romanlarının ortak noktasıdır. Değişen iktidarlara iş birliği konusunda yüksek manevra kabiliyetine sahip muhtarlarla ilgili *el-Ard*³ romanında geçen ifadelerle benzer eleştiri söz konusu romanda da mevcuttur:

“Müdürlükteki toplantının sırrını anlamıştım. Bu andan itibaren idari görevliler bakanlıktan esecek yeni rüzgâra göre yönlerini belirlemekten başka bir şey düşünmeyeceklerdi. Bu en fazla muhtara ve eski bakanlık yandaşlarına kaç çatarken yeni bakanlık yanlılarına tebessüm etmelerinde ortaya çıkıyordu.” (Şarkâvî 1990:82-83)

Muhtarın hükümetle irtibatını sağlayan telefon bir nevi hükümdarlık asası, otorite ve kudretin simgesi sayılırdı. Köylüden ziyade hükümete ve onun iktidar ortağı büyük toprak sahibi paşalara hizmet ve buna karşı oluşacak muhalefeti ihbar etmek onun göreviydi (Şarkâvî 1990:90-91). *Kulüb Hâliye* romanında toprak ağasıyla tuttuğu kavgada muhtar tarafından işsiz olmakla tehdit edilen Gânîm'in hikayesinde olduğu gibi bu ellerindeki güçlü bir silahtı (Şarkâvî 1986:136-139).

“Çoğunluğu mevcut hükümete muhalefetle suçlayan dosyalardı. Bu yöneticilerin elindeki basit ama güçlü bir silahtı. Bu yolla ileri gelen aileye mensup her çocuk bir işte çalışmamakla suçlanabilir ve bu nedenle tutuklanıp, Kahire'den sabıka kaydı gelene kadar savcılıkta dört gün hapsedilebilirdi. Polis müdürlerinin tutuklama emrine karşı gelecek savcı nerede bugün.” (Şarkâvî 1986:103)

Bütün bu benzerliklere rağmen şehirde yetişen, mesleği gereği Mısır köylerinde savcılık yapan ve köylüye bulunduğu yerden bakan Tevfik el-Hakîm'le köye ve sorunlarına aşına Şarkâvî arasındaki fark ilkinin yadırgayan ve küçümseyen tavrına rağmen diğerinin birlikte yaşadığı insanları yapıcı bir üslupla eleştirmesidir. Şarkâvî'nin romanlarında köyü betimlerken hissedilen ahenk⁴ Tevfik el-Hakîm'in romanında natüralist bir üsluba dönüşmüştür:

“Işık, eğlence ve gürültü dolu şehirden birkaç gün önce gelen genç yardımcım vaktini nasıl geçirecekti. Burada görebildiği tek şey çoğu yıkılmaya yüz tutmuş birkaç yapı ile çatısı pamuk ve mısır dallarıyla örtülü, pislik, çamur

² “Babamdan krizin bütün insanları sarstığını duyuyordum. Pamuk yok pahasına satılıyor, çiftçiler tefecilerin eline düşüyordu. Hükümet, vergi adı altında, arazisi olan çiftçilerin mallarını haczediyordu. Haciz olmuş tarlasından buğdayını harmandayken satanlar kendi mallarını satmış olsalar bile hapsediliyordu. Okuldayken çoğu öğrencinin yurt ayakkabularıyla okula geldiğini biliyordum. Mahmûdiye okulundan arkadaşlarının deliği gözükmemesi diye çoraplarını ayakkabularının içine kıvrıklarını görüyordum. Bazıları pantolonlarındaki yurt gözükmemesi diye hızla yürürdü. Babam her sene başı ağabeylerimin takım elbiselerini benim için onarırdı. Artık hiçbir öğrenci öğretim yılı başında ya da bayramlarda yeni elbise giymiyordu.” (Şarkâvî 1990:48).

³ Köy romanlarının değişmez karakterlerinden olan muhtar, hükümetin köydeki gücünü temsil eder. Menfaatini her şeyin üstünde tuttuğu için her döneme ayak uydurmasını bilen biridir. Sıdki iktidarında merkezdeki yöneticilerle, onlara sözü geçen insanlara yakınlığıyla tanışmıştır. Herkesin özgürce sandığa gittiği diğer hükümetler döneminde İklim kasabasındaki büyük avukatlara yanaşırken, henüz görüşünü anlamadığı hükümetler döneminde de Allah'a dayanmaktadır. Tek amacı hükümetin emirlerini yerine getirmek olan muhtar Ezher'de kendisine öğretildiği şekilde bunun dinin emirlerinden olduğuna inanır. Bu emirlerin köyden birine zarar verecek olması onu ilgilendirmez. Ondan, kurşuna dizilmesi için bütün köy halkını devlete teslim etmesi istense bir an bile tereddüt etmez, kadın, erkek herkesi hükümete teslim eder. Böylece Rabb'ini razı ettiğini düşünür (Şarkâvî 1990:411-413).

⁴ “Bu etrafında boydan boya uzanan arazi içini azim, asalet ve şerefle dolduruyordu. Geceleyin hiçbir şey görememesine rağmen bölgeyi çok iyi bilirdi...Toprakta yavaşça filizlenmeye başlayan sert mısır koçanının şeklini biliyordu. Babasından miras kalan, çocukken üzerinde küçük kazmasını taşıdığı arazinin yakınında duruyordu. Şimdi kullandığı kazma babasının kullandığının aynısıydı... Abdülhâdi büyüyip de babası öldüğünde balta da onunla birlikte büyümüştü. Bu toprağın hikâyesini asla unutmayacak, hikâyeyi kendisinden sonra çocuğu aklında tutacaktı... Mısırın, yoncanın ve pamuğun nasıl yettiği, hayatta öğrendiği ilk şeylerdendi.” (Şarkâvî 1990:66)

ve gübreden dolayı kararmış görünen köylülerin barınaklardan ibaretti. Tarlaların arasında, bir araya toplanmış yabani hayvan inine benziyorlardı. Zavallı çiftçilerin solucan gibi yaşadığı bu evler gözün görebildiği tek şeydi. Sessizliğin hüznünü köye çöken karanlık daha da artırıyordu. O saatten sonra hayvan böğürtüsü, köpek havlaması, eşek anırtısı ve su çarklarının sesi ile köy bekçisi ya da toprak sahiplerinin başkalarına korku salıp kendilerini güvende hissetmek için attıkları silah sesinden başkası duyulmazdı.” (el-Hakîm 2003:51-52)

5. HUKUKUN TEMSİLCİSİ: “İKTİDAR – POLİS TEŞKİLATI – MUHTAR – KADI”

Romanda hukukun tesisi önündeki engeller bürokrasi, ihmal, rüşvet, Mısır toplum yapısına uymayan ithal yasaların halkı ve sorunlarını anlamaktan uzak oluşu, kırsalda yaygın cehaletin sorun üretmedeki rolü şeklinde temellendirilmiştir. Kanun yapıcı olarak iktidarın hukuka karşı tavrı kendi meşruiyetini sağlama ve devam ettirme şeklindeyken, seçimlerde yapılan usulsüzlüğe katkıları başta olmak üzere yüzlerini yeni iktidara dönüp menfaatlerini devam ettirmek isteyen muhtar ve emniyet güçleri, kanun uygulayıcı olarak hukukun paydaşlarını oluşturmuştur:

“Emniyet müdürlüğüne gittiğimizde polis memuru makam odasında topladığı muhtarlara yeni hükümet politikasını açıklıyor, bir önceki bakan göreve başlarken gösterdiği çabanın aynıyla emirler veriyordu. Beni görüp neden geldiğimi anlayınca ilgilenip başköşeye oturttu. Muhtarları kapıya kadar uğurlarken onlara şöyle diyordu: “Gözünüzü iyi açın. Seçimlerde hükümet adayının kazanması gerekiyor. Ben diyeceğimi dedim, gerisi size kalmış. Anlaşıldı mı?” Hep bir ağızdan cevap verdiler: “Anlaşıldı Efendim.”

İçlerinden biri mütereddit bir edayla, nüfuz sahibi başka bir aileye mensup bir gurup fesatçıdan bahsedince memur omuzuna dokunarak “Onları bana bırak sen buyur” sözleriyle yolcu etti.

Hepsi çıktıktan sonra rahat bir nefes alan memur, yorgun bir ifadeyle; “İki gündür bunlarla uğraşıyorum” dedi. Onunla şakalaşp, birazda korkutmak isteyerek,” Fakat Sayın Memur, sizin eski bakanlık partisi taraftarı olduğunuz biliniyor” dedim. “Aman susun” diyerek sözümü kesti. “Ömrüm boyunca kalben yeni bakanlığı destekledim, bilirsiniz; ameller niyetlere göredir.” (el-Hakîm 2003:99-100)

Anlatıcı-yazar beldede oturan hâkimi ziyareti sırasında ondan, hükümet yanlısı muhtar aleyhine verdiği kararı icra etmekle görevlendirdiği mübaşirin darp edilerek telefon odasına hapsedildiğini öğrenir. Polis müdürlüğü davayı işleme koymadığı gibi mübaşirle dalga geçerek görevi bırakmasını istemiştir. Konuya içerleyen ve olayın peşini bırakmayacağını söyleyen hâkime savcı “Yönetime kafa tutarak yukarı Mısır’a sürülmek mi istiyorsunuz?” diye karşılık verir (el-Hakîm 2003:113).

Ard romanında seçimleri protesto eden öğretmen Muhammed Ebû Süveylîm’in yukarı Mısır’a sürülmesi olayı bölgenin sürgün yeri olarak kullanıldığı olgusunu pekiştirmektedir. Anlatıcı- yazar olay hakkında bilgi toplamak için gittiği polis müdürlüğünde memur “Başınız üstüne yemin ederim ki bu hâkimin müdürlüğü karalamak için çıkardığı bir söylenti. Sizin de bildiğiniz gibi bizimle uğraşmaktan geri durmuyor.” diyerek olayın üstünü kapatmak istemiştir (el-Hakîm 2003:119).

Çıkarken polis memuruna seçimlerin nasıl gittiğini soran anlatıcı- yazar; yolunda gittiği cevabını alır:

“-Usulüne uygun olarak mı?

-Bir müddet yüzüme batıktan sonra benim gibi şakaya vurarak cevap verdi: Güldürme şimdi!? Dünyada usulüne uygun yapılan seçim mi var?

-Usulüne uygun derken, görünüşte uygun mu?

- Kastettiğin buysa endişen olmasın.

Biraz sustuktan sonra övünerek devam etti: Allah’a inancın olsun, ben şerefli bir polis memuruyum. Tanıdığın memurlara benzemem. Hayatımda ne seçimlere ne de halkın seçme özgürlüğüne hiç müdahale etmedim. Asla ne bunu seçin ne de seçmeyin dedim. İnsanların hür iradeyle oy kullanması taraftarıyım.

Şaşkınlığıma engel olamayarak sözünü kestim: “Bu büyük bir şey Sayın Memur; fakat böyle davranmak makamınıza zarar veriyor mu?”

Memur başladı anlatmaya: “Seçimlerde yöntemim şudur; insanları özgür iradeleriyle seçim yapması için rahat bırakırım. Seçimler tamamlandıktan sonra oy sandıklarını su kanalına atar yerine kendi hazırladığımız oy sandıklarını koyarım.”

Şaşkınlık ve hayal kırıklığı içinde “Güzelmış!” dedim. Duyduklarımdan sonra bir şey söylemek istemedim. Vedalaşmak için elimi uzattım ve dışarı çıktım.” (el-Hakîm 2003:119-120)

6. DİNÎ ELEŞTİRİ

Romanda iktidara göre yönünü belirleyenler arasında yer alan kadı da eleştiriden nasibini almıştır. Dinde tevekkül anlayışı, tevessül ve suiistimal gibi pek çok konu daha sonra yazılan Mısır romanlarının da eleştiri hedefleri arasında yer almıştır.⁵

Köyün ileri gelenleri şehre gitmektense aralarında toplayacakları parayla köyde bir eczane açmaya karar verirler. Başına Cabbûr adlı Suriyeli bir eczacıyı oturturken polis müdürünün onayıyla mali işlerle ilgilenmesi için de kadıyı seçmişlerdir: “*Beldedeki Müslüman ve gayrı müslim hissedarların paraları, vakur sakalı ve uzun tespihiyle ondan başka kime emanet edilebilirdi ki?*” (el-Hakîm 2003:115)

Kadı her öğleden sonra geldiği eczanenin önünde, Allah’ı ve peygamberi andıktan sonra Cabbûr’a seslenerek çay, kahve istemeye başlamıştır. Civar köylerden gelen arkadaşlarını, oynamaları için beraberinde getirdiği çoluk çocuğunu yedirip içirmesi bir yana eve giderken beraberinde getirdikleriyle eczane iflasın eşiğine gelir. Sabrı tükenen Cabbûr polis müdürüne şikâyete gitmiş, duyduklarından deliye dönen müdür “*Sakal ve tespihe güvendik de gördük işte!*” (el-Hakîm 2003:116) diye söylenmeye başlamıştır. O günden sonra polis müdürüyle arası açılan kadı seçim arifesinde kendisi için endişelenerek arayışa düzeltmeye çalışır.

Bu hikâyeyi savcıya anlatan hâkim bir keresinde elinde kuzuyla kapısına dayanan bir köylüden de bahseder. “*Karımla bir araya getirmeniz için üzerinde anlaştığımız koyun*” diye hayvanı takdim eden köylü evleri karıştırıp kadıya gidecekken hâkimin evine gelmiştir (el-Hakîm 2003:116-117).

İthal yasalar, bunların gücünü pekiştiren bürokrasi, yasa uygulayıcıları ve bütün bunlara yabancılaşan toplumun kırsal kesimde görüntüsünü eleştirel gerçeklikle sorunsallaştıran romanlar, diğer disiplinlerle birlikte değerlendirildiğinde sosyal ve siyasî yapıyı bütüncül olarak görmek mümkün olacaktır. Mısır’ın yüzyıllar boyu süren sosyal ve siyasî soruları yirmi birinci yüzyılda kaleme alınan romanlarda da aynı çerçevede betimlenirken sadece bu eserler üzerine yapılacak sosyolojik okuma tarihi dokümanlarla yarışır şekilde toplumsal yapıyı anlamaya yardımcı olmaktadır.

7. SONUÇ

Batı’dan yapılan çevirilerle Mısır edebiyatında filiz veren roman sanatı bu kültürün izlerini taşıyan taklidi ilk ürünlerden sonra kendi sorunsalından beslenen tip ve kurguyla toplumu yansıtan bir forma dönüşmüştür. Evrensel duyguların konu edildiği romanlarda bile bu duyguların kendi yerel renklerinden beslenerek kurgulanmış yaşamsal pratikleri romana o ulusunun damgasını vurmuştur.

Siyasi gündemin eleştirildiği romanlarda bu içeriğin paydaşlarından biri olan hukuk ve adalet, ilk dönem kaleme alınan eserlerin ana sorunsalı olduğu gibi ikinci dönem roman sanatında da yerini korumuştur. Tefvîk el-Hakîm’in hukuk tahsilini tamamladıktan sonra tamamen edebiyata yönelmeden önce savcı yardımcısı olarak görev yaptığı kırsalda başından geçen anıları not ettiği *Yevmiyyât Nâib fi’l-Eryâf (Bir Taşra Savcısının Günlüğü, 1937)* adlı eseri hukuk sistemini eleştirel bir üslupla ele almıştır. Köyü mekân olarak seçen diğer romanların tersine içeriğindeki natüralist öğeler Hakîm’in kırsala bakış açısı hakkında da bilgi vermektedir.

Suç ve suç unsurlarının mekânsal değişkenliği gibi yerel öğeler yanında dönemin siyasî arka planı ve hukuk sistemindeki sorunların ana temayı oluşturduğu eserde polisiye bir maceranın izlerini sürmek de mümkündür.

Yazarın on iki günlük anılarından oluşan eser, anlatıcı bakış açısına hapsolmesinden beklenen sıkıcılığın aksine fonda çözülmeyi bekleyen ana hikâyeden bağımsız, farklı suç olayları, yer yer gülmece varan yönetim ve mekâna ilgili eleştirileriyle oldukça akıcıdır. 156 sayfadan oluşan romanda konuşma cümleleri yerel ağızla kaleme alınmıştır.

Yazar hukuk eleştirisini ithal yasalarla uygulayıcılar üzerinde temellendirirken romanda hukukun tesisi önündeki engeller bürokrasi, ihmal, rüşvet ve Mısır toplum yapısına uymayan ithal yasaların halkı ve sorunlarını anlamaktan uzak oluşu, kırsalda yaygın cehaletin sorun üretmedeki rolü şeklinde öne çıkmaktadır. İktidarın köydeki temsilcisi muhtar ve kolluk güçlerinin yasaları kişiselleştirme çabası hukukun işleyişini güçleştiren eylemler arasındadır. Eserin Batılılaşmanın klonlanmasına getirdiği eleştiri evrensel bir değere sahiptir.

KAYNAKÇA

1. Cleveland, W. (2008). Modern Ortadoğu Tarihi, Çev. Mehmet Harmancı, Agora Kitaplığı, İstanbul.
2. El-Hakîm, T. (2007). Melâmihun Dahiliyyetun, Dâru’ş-Şurûk, Kahire.

⁵ Tevekkül için bkz. eş-Şarkâvî, *el-Ard*, s. 286-289; Tevessül için bkz. Abdurrahmân eş-Şarkâvî, *el-Fellâh*, Kahire, Müessesât b. Abdullah, 1973, s. 240-242; Din sömürüsü için bkz. eş-Şarkâvî, *el-Fellâh*, s. 28.

3. El-Hakîm, T. (2007). Sicnu'l-Hakîm, Dâru's-Şurûk, Kahire.
4. El-Hakîm, T. (2003). Yevmiyyât Nâib fi'l-Eryâf, Mektebetu'l-Mısır, Kahire.
5. El-Hakîm, T. (1998). Zehrâtu'l-Umr, Heyetu'l-Mısriyye el-Amme li'l-Kitab, Kahire.
6. El-Hekârî, A. (1993). Nakdu'r-Rivaye fi'l-Edebi'l-Arabiyyi'l-Hadis fi Mısır, Ayn li'd-Dirasat ve'l-Buhusu'l-İnsânî ve'l-İctimâî, Kahire.
7. Eş-Şarkâvî, A. (1990). el-Ard, Dâru's-Şurûk, Kahire.
8. Eş-Şarkâvî, A. (1973). el-Fellâh, Müessesât b. Abdullah, Kahire.
9. Eş-Şarkâvî, A. (1986). Kulûb Hâliye, el-Heyetu'l-Mısriyyeti'l-Amme li'l-Kitab, Kahire.

Subject Area
World Languages and
Literatures

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 105
PP: 4291-4297

Arrival
30 October 2022
Published
31 December 2022
Article ID Number
66775
Article Serial Number
21

Doi Number
<http://dx.doi.org/10.2922/8/sss.66775>

How to Cite This Article
Yılmaz, B. (2022).
“Hakikatin Yitimi ve
Sanatta Bilinçdışı”
International Social
Sciences Studies Journal,
(e-ISSN:2587-1587)
Vol:8, Issue:105;
pp:4291-4297

Social Sciences Studies
Journal is licensed under
a Creative Commons
Attribution-
NonCommercial 4.0
International License.

Hakikatin Yitimi ve Sanatta Bilinçdışı

Loss of Truth and Unconscious in Art

Bariş Yılmaz¹

¹ Doç. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Bodrum Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü, Muğla, Türkiye

ÖZET

Yaşadığımız çağ bilginin ve gerçekliğin üretildiği, insanın duyuşal araçlarının farklı gerçeklikler oluşturan mekanizmalara maruz kaldığı, yapay oluşumlar çağıdır. Siyasi, ekonomik kaygılar ile bireye dayatılan yanıltıcı ya da sahte bilgiler ile birlikte, bireyin bilinç algısı yozlaştırılarak, gerçeklik algısı kendisinin dışından yönlendirilen bir dönüşüme girmiştir. Kurgu, gerçeğin yerini almıştır. Bındaki niyet toplulukları yönetme ve algı yönetimidir. Bu, oluşturulan sistemlere bireyleri adapte etme ve yaratılan rolleri bireye dayatma ile ilgili bir durumdur. Bütün çevresel manipülasyonlar bilinci bireyin kontrolünden çıkararak otoritenin yönlendirmesine açık hale getirmeyi amaçlar.

Bilincin ve analitik aklın bu denli tehdit ve manipülasyona maruz kaldığı içinde bulunduğumuz zaman diliminde bilinçdışı daha fazla önem kazanmıştır. Bu, bilinçdışının yalnızca dış gerçeklik ile değil, iç gerçeklik ile ilgili bir alan olmasından kaynaklanır. Bu çalışma, hakikatin kaybolduğu, gerçeğin farklı biçimlerde gösterildiği bu çağda bilinçdışının sanat ile birlikte kullanılmasını ele almaktadır. Sanatın ve yaratımın kendisinde zaten var olan bilinçdışı, nasıl? ve ne şekilde? sanatta yer alır? Gerçekliğin türlü üretimlerinin olduğu bir dönemde, bilgiye ulaşma ve hakikati iletme aracı olarak sanat ve bilinçdışı ile ilgili bir incelemeye gidilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gerçeklik, Anlam, Bilinçdışı, Hakikat, Postmodern

ABSTRACT

The age we live in is the age of artificial formations, in which knowledge and reality are produced, and human sensory tools are exposed to mechanisms that create different realities. Along with the misleading or false information imposed on the individual by political and economic concerns, the individual's perception of consciousness has been corrupted, and his perception of reality has entered a transformation that is directed from outside himself. Fiction has replaced reality. The intention is to manage communities and perception management. This is about adapting individuals to the created systems and imposing the created roles on the individual. All environmental manipulations aim to remove consciousness from the control of the individual and make it open to the direction of the authority.

The unconscious has gained more importance in the current period when the consciousness and analytical mind are exposed to such threats and manipulations. This is because the unconscious is a field concerned not only with external reality, but with internal reality. This study deals with the use of the unconscious together with art in this age where the truth is lost and the truth is shown in different forms. How is the unconscious already present in art and creation itself? and in what way? in art? In a period when there were various productions of reality, an examination was made about art and the unconscious as a means of reaching information and conveying the truth.

Keywords: Reality, Meaning, Unconscious, Truth, Postmodern

1. GİRİŞ

Sanatın psikoloji ve gerçeklik ile ilişkisi düşünülürse bilinç ile birlikte bilinçdışının sanat eylemine ne denli etki ettiği aşıkardır. Kaldı ki Freud ‘un tüm düşünce, davranış ve eylemlerimizin yaratıcı kaynağı olarak gördüğü bilinçdışı, sanatsal yaratımın da merkezinde bulunur. Dolayısıyla yaratmanın temelinde bilinçdışı aktivite etkindir.

Çağımız insanı modernizm ile başlayan kurallar ve sınırlandırmalar silsilesi ve tekdüze bir yaşamın devamında postmodern dönem ile tanışmış, modernizmin akıl ile sınırlandığı mutlak kanaatlere dayalı dünya düşüncesi çok anlamlı ve belirsiz bir anlayışa evrilmiştir. Modernizmden postmodernizme geçiş ile birlikte dilde, gerçeklik anlayışında, değerler ve doğrular düzleminde çok anlamlılık ve yapıbozum yeni kodlamalar oluşturmuştur. Kültürel ve toplumsal tanımlamalar ve ilkeler bu yeni kodlar ile birlikte şüpheli bir yaklaşım ile tanımsızlığa ve muğlaklığa yakın hale gelmiştir. Analitik çözümlerden ve kayıtlı bilgilerden uzaklaşan bilinç ise bu belirsizlik ya da çözümsüzlük karşısında tinsel olana ve bilinçdışına yakınlaşmıştır. Bilinçdışı, hakikatin kaybolduğu çağın insanının yabancılaşması ve yalnızlaşması ile etkinliğini artırırken, sanatçıyı da belirsizliğin yarattığı nevroitik durumdan çıkması için kendi kaynağına doğru çeker. Bu nesnel gerçeklerin ve değerlerin çağın koşulları ve olanakları ile değişim içinde olması ile de ilgilidir. Kapital sistem ve metalaşan dünya, ürünü sürekli yenilerken, onunla birlikte düşünce ve alışkanlıkları da hızla tüketilen bir anlayışa getirmiştir. Daniel Bell’e göre “postmodernizmden önce sanayi toplumunda makineye bağlı bir üretim gücü varken, sanayi sonrası dönemde bu güç bilgiye dayalıdır” (Özsevgeç, 2017:136). Bilgi bu anlamda postmodernizmin de temelidir. Postmodernizm ile bilgi ve temsil

kesinlikten uzak belirsiz bir mecraya doğru yönelmiştir. Gerçeklik bütün bu kesinsizliklerin ve çok anlamlılıkların toplamından oluşan sınırsız anlamlar kümesi şeklinde kendini gerçekleştirmiştir.

Çağımız toplumunun bireyi gerek fordist yasalarla gerekse iktidarın gözetleme yasalarıyla sınırlanmışlıklar içindedir. Bu sınırlama onun bedensel ve ussal faaliyetlerini kısıtlarken, aynı zamanda onu şekillendirme amacı da taşımaktadır. Çünkü tüketim toplumunun ve yönetimlerin istediği toplumun inşası için manipüle edilmiş bireylere ihtiyaç vardır. Bireyin içsel ihtiyaçları yerine kurgulanmış toplum modellerinin ihtiyaç duyduğu tek tip insan modelinin arzuları ve benlikleri bu sistem içinde daha önemlidir. Bu sistemde içgüdüsel olan değil, yaratılmış ve zamanla içselleşmiş arzular birey için gereklidir. Bu manipüle edilmiş insan modelinde doğal, içgüdüsel ya da gerçek, dönüştürülmesi ve saklanması gereken fenomenlere dönüşmüştür.

Bu çağ insanı için sınırlanmış ve baskılanmış bir zihinsel durum söz konusudur. Metalaşan kültür ve gözetlenen toplum modelleri bireyi bilinçli özgür iradesinin dışında baskılanmış bilinç durumuna sokmuş, sanatçı ise bu manipülasyon ve sınırlandırmalar içinde yaratma eylemini gerçekleştirmek için çok daha fazla bilinçdışına yakınlaşmıştır. Psikanalizin kurucusu Sigmund Freud, yaratıcılığın kökeninde bilinç dışına dikkat çeker. Sanatçının yapı itibarıyla içe dönük ve nevroza yakın olduğunu ifade eden Freud, sanat yapıtlarının bir “yüceltme” ürünü olduğunu söyler. Ona göre sanatçı, gerçekleşmesi mümkün olmayan güçlü içgüdüsel gereksinimlerini doyuramadığından gerçeklikten uzaklaşır ve ilgisini, libidosunu ve fantezilerini yapıtında açığa çıkarır (Freud, 1979: 193). Sanatçının yaratma eylemi kendi doğasında zaten bilinçdışı ile doğrudan ilintiliyken, Baudrillard’ın gerçekliğin kaybolduğu çağ olarak tanımladığı postmodern çağ için çok daha fazla kullanılabilir bir bilişsel argümana dönüşmüştür. Bu, postmodern dönemin bilgiye ve erişim sürecine müdahale eden yapısından ve sanatçının bütün bu yanılısma ve değer yitimleri karşısında hakikate ulaşma çabasından kaynaklanır.

Baudrillard’ın düşüncesi en temelde. “hakikati Ortaçağ’da, gerçekliği ise 20. Yüzyıla doğru yavaş yavaş kaybettiğimizi ifade etmektedir” (Baudrillard Aktaran Bayrı, 2011:97). Bahsedilen hipergerçeklik ve simülasyon olarak adlandırılan, gerçeğin artık modeller ile üretilmesidir. Onun bu kavramı ortaya atmasının amacı ise, ait olduğumuz toplumun gerçek bir toplum olmadığını ve gerçeklik ile birlikte hakikatinde yerini türetilen imajların ve sembollerin aldığını ifade etmek istemesindedir. Yani insanların gerçek ve doğal ihtiyaçlarını karşılamaktan çok, bu imajlar ve sembollerin temini ve semboller aracılığı ile bir tür ruhsal tatmin sağlama yoluna gitmesidir. Değer ve ihtiyaç oluşumu artık bireyin dışında müdahale edilmiş sanal bir fenomene dönüşmüştür. Sanat ve sanatçı ise bütün bu metasal olgular içinde köken itibarıyla sağlam ve hakiki olana varmak için bilinçdışını her zamankinden daha fazla kullanmaya çalışmalıdır.

Bu çalışmada, bilincin bu denli müdahaleye uğradığı, yanıltıldığı, gerçekliğin farklı kurmacalar ile türlü şekillerde sunulduğu bir zaman içinde, sanatın bilinçdışını çok daha fazla kullandığı veya kullanması gerektiği şeklinde bir açıklamaya gitmek amaçlanmıştır. Yaratmanın ve sanatın doğasında bilinçdışı aktivitenin fazla olduğu gerçeği temel alınarak, kısıtlanmış, baskılanmış ve yönlendirmelere maruz kalmış algının, yani bilincin doğru bir analiz ve çözümleme yapmada artık çaresiz kaldığı düşünülmüştür. Kuram, iki hipoteze dayanmaktadır: Birincisi; baskılanmış ve manipüle edilmiş birey artık pek çok baskılanmış, duygu ve düşünceye sahiptir. Bu, Freud’un da bahsettiği davranışlarımızın ve düşüncelerimizin de çoğunun nedeni olan bilinçdışı ya da buzdağının en büyük kısmında saklanmaktadır. Dolayısıyla bu denli baskılanmış, yaşamsal gerçekleri kurmacaya dönüşmüş birey için bilinçdışı oldukça dolmuş ve her türlü aktivite ve düşüncemize kaynaklık eden bilinçdışının aktivitesi artmıştır. Hipotezin ikinci kısmını ise hakikate ulaşmak oluşturmaktadır. Kurmacanın, yanıltıcı ve yapay olanın dışındaki hakiki, doğru ve gerçeğe ulaşmanın bütüne, tarihselliğe ve ilk olana varma ile olabileceği, bunda artık analitik bilinçle zor olacağı düşünülmektedir. Çünkü, analitik aklın kullandığı değerler ve paradigmlar artık fazlasıyla içeriğini kaybetmiştir. Bunlarla uygulanacak bütün sonuçlarda doğruyu göstermeyecektir. Bu yüzden sanatçı aklın bilinçli kısmını kullanarak, bilinçdışının kaynaklık etmesine izin vermelidir. Ancak bu sayede içeriksel anlamda doğru saptamalara ulaşabilir.

2. YENİ GERÇEKLER ve HAKİKATİN YİTİMİ

Post-modern çağ Rasyonalizm’in Kapitalizm’in ve Pozitivizm’in söylemleri ile birlikte adeta gerçekliklerin üretildiği bir fabrika gibidir. ‘Hiper Gerçeklik’, ‘Post-truth’ ya da ‘Simülasyon’ gibi kavramlar bu çağın manipülatif düşüncesini nitelendiren özelliktedir. Gerçekliklerin farklı amaçlar içinde üretildiği post-modern çağ insan bilincini yönlendirmeyi hedeflerken, her gerçeklik bir hakikat önerisi sunar. Yani varlığa ilişkin bilgiyi değiştirmeyi amaçlar. Bu, gerçekliğin özne ile ilişkisinden kaynaklıdır. Gerçeklik ve hakikat benzer kavramlar olmakla birlikte ve çoğunlukla birbirlerinin yerine kullanılmakla birlikte aynı tanımlamayı ifade etmezler. Gerçeklik, var olanın bir özelliğidir. Bilenden, bilinçten bağımsız olarak var olan şeylere ilişkin bir niteliktir. Bilgi felsefesinin (epistemoloji) değil, varlık felsefesinin (ontoloji) konusudur. Hakikat ise var olanın değil, bilgi ya da önermeler, savlar, kuramlar gibi bilgisel ifadelerin niteliğidir.

“Gerçeklik” görünüşken, “hakikat” görünüşün altındaki doğru bilgidir. Platon’un meşhur “Mağara Alegorisi” ile hakikati sembolize eden ışık ve mağara da elleri bağlı şekilde insanların gördükleri gölgelerin gerçekliği temsili, gerçeklik ve hakikat üzerine önemli bir örnektir. Platon bu noktada hakikatin bilgisine ulaşan insanın filozof olacağını söylerken, Aristoteles ise hakikatin insana ait bir kavram olduğunu ve bunun peşinden koşanın “akıl” olduğunu düşünür. Descartes’in metodolojisinde de hakikate ulaşmak için en başa ‘şüphe’yi koyar. Ona göre tek bir hakikat vardır. Ve doğru bilginin kaynağı hakikattir.

Nietzsche’nin batı modernliği hakkında yaptığı çıkarımların en merkezi olanı “Tanrı Öldü” lafızdır. Bu düşünce ile birlikte Batı düşünce tarihinde Nietzsche’ye kadarki hakikati arama ve düşünme yöntemleri yıkılmıştır. Mutlak gerçeklik fikrinin değişmesi gerektiğini savunan Nietzsche, yeni bir sistem yaratılmasını ve “gerçeklik” kavramının yeniden düşünülmesi gerektiğini öğütler. Spinoza gibi Nietzsche’de gerçekliği birden çok anlatımlı saymaktadır, bu yüzden değişik bakış açılarının gerçekliğin farklı taraflarını gösterdiğini düşünmektedir. Bu perspektiflerin her biri ayrı bir hakikati açığa çıkarır, ama hiç biri başlı başına bir hakikat olarak ortaya çıkmaz.

Gerçeklik ve hakikat ile ilgili bir incelemede ve her iki kavramın değişimi ve yitimi ile ilgili bir hipotezde iki isimden bahsetmek yerinde olacaktır. Debord ve Baudrillard gibi 20 yy.’in düşünsel kimyasını açıklamaya yönelen iki isim ‘gerçeklik’ kavramının iktisadi bir yönünün olduğunu ve bu yönüyle birlikte Nietzsche’nin öğüdünü dinleyerek, onun gerçeklikle ilgili ‘çok anlamlılık’ nitelendirmesini devam ettirirler. Debord ve Baudrillard Marksist teoriler içindeki en önemli isimlerdendir. Her iki filozofun düşüncesinde de gerçeklik algısının ve imajlara ait bilgilerin bir ‘anlam kaybı’ çerçevesinde dönüştüğü görülmektedir.

Guy Debord’un 1967 yılında “Gösteri Toplumu” adlı eseri, sekülerleşen yeni dünyanın yeni gerçeklik algısı ve hakikatin olmadığı bir kuram üzerinedir. Tıpkı Baudrillard’ın “tüketim toplumu”, Lyotard’ın “postmodern toplum”, Castell’in “enformasyon toplumu” kavramları ile kuramlaştırdıkları Ralph Keyes’in “Hakikat Sonrası Çağ” (2004) isimli kitabı ile hakikatin kaybolduğunu bize bildirmiştir. Neyin doğru veya gerçek neyin ise yalan olduğuna karar veremeyen insanın çağında Gerçeklik ve hakikat arasındaki ilişki kaybolmuş, birey bu ikircikli ve kaotik alanın içinde kendi benliği ile çatışmaya girmiştir. Debord gösteri toplumuyla Marx’ın düşündüğü metasal anlayışın yeni kapitalist düşünce içinde değiştiğine dikkat çekmiştir. Metaları üzerinden oluşturulan değer artık gösteri üzerinden oluşturulmaya başlanmıştır. Bu nedenle Debord gösteri kavramını kullanırken Marksizm düşüncesinden beslenmiş fakat onun sosyolojik ve felsefi uzamını genişletmiştir. Debord’a göre, modern toplumda öteden beri mevcut olan toplumsal gerçekliğin yerini temsiller ve imajlar almıştır. Debord, modern dünyada bu değişimden gösteri süreci olarak söz eder. Kurmacının ve popülist imajların post-truth çağı olarak tanımlanan dönemde hakikati önemsizleştirdiğini, gerçekliklerin sınırsız sayıda üretildiğini söyleyerek hakikatin yitimini işaret eder. Baudrillard’a göre de özellikle Batı toplumlarında bireylerin hakikat ile bir ilişkisi kalmamış ve bütün gerçekliği tasfiye edildiği bir simülasyon çağının kapısı aralanmıştır (Baudrillard, 2011:15). Hakikati bulmak artık olanaksızdır. Baudrillard’ın simülasyon olarak tanımladığı ve gerçeğe ait tüm göstergelerin ele geçirildiği gerçeğin yerine geçmiş sahte gerçeklik “hipergerçeklik” vardır artık. “Çünkü taklit, aslıyla kıyaslanarak ayırt edilebilir. Oysa simülasyonda artık sahte ve hakiki gibi iki ayrı şey yoktur. Gerçeğin tüm göstergelerine sahip olan simülasyon gerçekliği yok edince artık o gerçekliği imgelemenin imkanı da ortadan kalkar” (Güven, 2019: 28-29).

Debord’un ve Baudrillard’ın kuramlarında görüldüğü şekliyle postmodern dönemde ‘hakikat’ kavramı görüntünün arkasında kalmış, kopya, taklit ve üretilmiş imajlar özün ve gerçeğin yerini almıştır. Postmodern dönem hakikatin izafiliğini vurgularken modernizm’in tek bir hakikat gerçeğini kabul etmemiştir. Bireyin tek bir merkezde olduğu ve bilincinin farklı algılamaları ile bütün bu kavramların; yani doğruluk, gerçeklik ve hakikatin sınırsız sayıda değişebildiği bir anlayış olarak postmodern çağ bireyin kendine ve tümsel doğasına da yabancılaştığı bir zamandır.

1.1. Debord ve “Yabancılaşma” Kavramı

Debord’a göre modern toplumda gerçek ya da hakikat “gösteri”dir. Bununla birlikte öteden beri sahip olunan tüm toplumsal gerçekliğin yerini temsiller ve imajlar almıştır. Artık “gösteri yeni toplumsallığın kutsalıdır/ideolojisidir. Bu sosyolojide gösteri her şeydir ve bağlamsal olarak toplumda yaşananları meşrulaştırarak gizler” (Günerigök, 2018: 215). Gösteri gerçeklik ve hakikati belirlerken ya da değiştirirken bireylere kapitalist kaygılar ile birlikte sürekli yeni gerçeklikler sunar. Benliğini ve seküler gerçekliğini bu yaratılmış gerçeklikler üzerine kuran birey ise artık bütün bu ilişkisiz imajlar bütünü içinde yabancılaşır. Kendi ile birlikte çevresine de yabancılaşan gösteri toplumunun tahakkümü altındaki birey kapitalist aklın denetimine girmiştir.

Postmodern dönemde insan akıl ile oluşturduğu evreninde ve üretilen imajlarla yeniden tanımlanan dünyasında hakikatle uyumsuz bir düşünsel ağa itilmiştir. Bu uyumsuz gerçeklikler içinde kendini kaybetmiştir. Yabancılaşarak bilinç ile elde ettiği rasyoneliteyi konumlandırılmaz bir boyuta taşımıştır. Bu uyumsuzlukları değiştirmek ya da ortadan kaldırmak için ise oldukça zayıftır. “Bunun yerine ... kendini kaybetmenin üzüntüsü içinde, kendisini onlara uydurur” (Adorno, 2004 :95). Adorno bu durumu düşüncelerin şeyleşmesi şeklinde açıklar:

Şeyleşmiş bilinç, şeyleşmiş dünyanın bütünlüğü içerisinde bir uğraktır; şeyleşmiş bilincin doktriner içeriğine uygun olarak, onun ontolojik gereksinimi, metafiziği de şimdilerde değersizleşmiş olan aynı şeyleşme eleştirisini kullanır. Değişmezliğin biçimi aslında bilinçteki felce uğramış tasarımdır. Monotonluğun repertuarında hazır olarak içerilmeyen herhangi bir şeyin yetersiz deneyimi, değişmezliği *transendent*, ezeli olan bir şey düşüncesinde üretir. (Adorno, 2004, s. 95)

Bilincin, Debord'un bahsettiği yeniden üretilen gerçeklikler ile nesnelere ve başka öznellere bağımlı durumu aklın nesnel kullanımını yitirmesine ve aklın araçsallaşarak işlemesine sebep olmuştur. Bireyin irrasyonel tarafını besleyerek ona farklı kaygı ve belirsiz durumlar yükleyen gösteri toplumu, bilinci kendi parametresinden ya da var oluş nedenselliğinden çıkarmıştır. Metasal olarak oluşan uyumsuzluk bilinci aşkın bir bilinçdışına itmiştir. Uyumsuz ve tutarlı bir bütünlükten yoksun gerçekliklerin içinde yabancılaşan birey, bilinçdışı ile rasyonelliğini gerçekleştirmeye başlamıştır.

Metasal dünya ile uyumsuz bireyin bilinçdışına ait yönlendirilmelerini aslında 20. yy. sanatının genelinde ve modernist gelenekte de görmekteyiz. Bu, sanatın gerçekler ile olan çıkarımsal ilişkisinden kaynaklı soyut bir alana doğrudur. Dünya savaşları ile ayrıca bu iki büyük olayın öncesi ve sonralarındaki yıkılan gerçek olgusu asıl, bireyin zihinsel tasarımında gerçek yıkımı yapmıştır. Us ile kavranılan ve şekillendirilen dünya tasarımı us'a ve onun nesnelere ve gerçekleri ile yapılan sanatı bilinçdışının daha aktif olduğu soyut bir alana sürüklemiştir. Paul Klee'nin altını çizdiği gibi "giderek 'korkunçlaşan dünyaya' uyum sağlayamayan sanatçının içsel ruh hallerine ve metafizik arayışlara yöneliminin Birinci Dünya Savaşı dönemine denk gelmesinin bir rastlantı olmadığı düşünülmüştür" (Antmen, 2009: 84).

2.2. Baudrillard ve "Anlam Kaybı"

Baudrillard gerçeklik ve görünüş üzerinden bir ayrıma giderek gerçekliğin postmodern dönemdeki temelini Debord gibi üretim üzerinden açıklar. Gerçekliğin yanılısamasının ana sebebinin göstergeler üzerinden olduğunu düşünür. Gösterge, imaj ve kodların gerçeğin yerine geçmesi ile gerçeklikler simülakr'a dönmüştür. Baudrillard artık görünen şeylerin gerçekliğin kendisi değil, gerçek ya da gerçekliğin bütün özelliklerine sahip gerçeklik simülasyonu olduğunu ifade eder.

Baudrillard, gerçeklik, hakikat ve doğruluk arasında bir ayrım yapmaz; gerçekliği Descartes ve Kant'ın rasyonelize ettiği şekilde ele almaz. Onun düşünce yapısı bu anlamda Hegelcidir. Hegel'e göre gerçeklik öznel aklın sınırları dışında, tarih ve zamanın da bir parçasıdır ... Ona göre görünen şey gerçek yahut gerçekliğin kendisi değil, gerçeklik toplumun önce üzerinde sözleşme ile birliğe vardığı, sonra da boyun eğdiği bir ilke, bir akıldır. (Okuyan, 2018:70)

Baudrillard'ın Platon ve Bradley gibi isimlerden farklı olarak görünüş ve gerçeklik ayrımı metafizik kurgusu ile değil gündelik hayat, tüketim kültürü ve teknoloji ile birlikte oluşturulmuştur. Bütün bu gerçeklik üreten mekanizmalar ile birlikte artık bizim bir ilke olarak belirlediğimiz gerçeklikten bahsetmek olanaksızdır. Bunun peşinden koşmak ise gereksiz ve boşadır. Baudrillard gerçekliğin yitimini şu sözlerle ifade eder:

Son yüzyıllarda üretilen, bizim bir ilkeye dönüştürdüğümüz gerçeklik ortadan kaybolmaktadır. Bu gerçekliği ne pahasına olursa olsun bir referans olarak yaşatmaya çalışmak mantıksız bir şeydir, çünkü gerçekliği ayakta tutan ilke ölmüştür. 'Nesnel' gerçeğin ortadan kaybolmaya başlamasıyla birlikte bu gerçeklik ilkesi giderek güçten düşerken Bütünsel, Sanal bir gerçekliğin giderek güçlendiği görülmektedir. (Baudrillard, 2015: 14)

Baudrillard, tüketim ve nesne odaklı gerçeklik açıklamasını geliştirerek postmodernleşme adını verdiği sürece göndermede bulunur. Ona göre artık, kökeni olmayan ve gerçeklikten yoksun gerçeğin modeller aracılığıyla sürekli ve tekrar tekrar oluşturulduğu bu dönemde hakikate dair bütün algılar yıkılmıştır. Bu nedenle postmodernleşme, her türlü anlamın bir anlamda anlamsız hale geldiği ve anlamın yitiminin yaşandığı bir çağdır. Baudrillard, postmodern çağda her türden devrimin gerçekleştirildiğini fakat bütün bu yinelenen gerçeklikler ve anlam kaybı içinde öznenin ne yapacağını bilemez bir halde olduğunu düşünür. Ona göre artık yapılması gereken şey, devamlı bir biçimde bu simülasyon oyununu oynamaktır (Baudrillard, 2012: 14). Çünkü anlamın kaybolduğu, hakikatin silindiği bir dönemde insanın ve onun bilincinin silikleşmesi beklenen bir durumdur.

3. PSİKANALİZ, BİLİNÇDİŞİ ve SANAT

Sigmund Freud'un (1856-1939), bilinçdışı ve bireyin iç dünyasının çözümlenmesine ilişkin kuramları toplumla birlikte, sanatçıları da etkilemiştir. Freud, yaşamımızı, bilinç ile birlikte kontrol edebilen varlıklar olmadığımızı, tam aksine bilincin dışında, bilinçdışı olarak adlandırdığı ve kökenini bu bilinmezden alan güçler ile yönlendirildiğimizi iddia ederek, mantığın ve aklın bizi yönlendiren en önemli etken olmadığını öne sürmesi çok

önemli bir başlangıcın ilk adımı sayılmaktadır. Felsefe ve psikoloji gibi alanları davranışların ve düşüncelerin kaynağı odağında oldukça meşgul etmiş olan bilinçdışı kavramı Freud'un üç zihinsel katmanından biridir. Bunlar bilinç, bilinçöncesi ve bilinçdışı'dır.

Genel olarak bilinç; bireyin kendi içinde ve dış dünyada yaptığı bütün eylemleri hakkında bilgi sahibi olması olarak açıklanabilir. İnsanın doğumu hatta doğum öncesinden itibaren ömrü boyunca farkında olma faaliyetleri olarak ta ifade edilebilir. Freud'un topografik modelinin bilinçdışı olarak tanımladığı kısım ise, çevremizden aldığımız bütün uyarıların farkında olarak ya da olmayarak zihnimize yerleşmesidir. Bilinçdışı bireyin varlığı ile birlikte öümüne kadar her şeyi kaydeder. Bilinçdışı kavramı Sigmund Freud tarafından bulunmuş ve amacı bilinçdışını araştırarak baskılanan ve beynin bilinçli kısmının dışına itilen eğilimlerin bastırılmasından veya yüceltilmesinden doğan kompleksleri açıklamaktır. Sosyolojik ve kültürel yapı gibi çeşitli nedenlerden bilinç düzeyine ulaşamayan zihinsel süreçleri kapsayan bilinçdışı, bireyin sahip olduğu pek çok zihinsel süreç ve faaliyetin de önemli bir kısmını kapsar.

Çağımız insanının bilinci gerçekliğin temsillerinin olabildiğince fazla olduğu ve sürekli üretildiği bir boyutta rasyonel ve irrasyonel ilişkiler ağında varlık bulmaktadır. 'Yapay' ve 'sahte'nin modern üretim mekanizmaları içinde seri üretimin bir gerçeği olması, düşünsel ve dilsel bir yapı olarak içeriğin ve orijinalliğin kaybolmasına ve çelişkisel durumların yaşamımıza girmesine sebep olmuştur. Bilincin ussal kısmının rasyonelitesi daha fazla sanallaşırken, onun ontolojisindeki tarihsel sabitlikler yok olmuştur. Bu hızlı ve dinamik gerçeklik algısı, bireyi bireyselleşme ve yalnızlaşmaya daha fazla itmiştir. Varılan durum us'un nevroza yaklaşması ve bilinçdışının etkinliğinin artmasıdır.

Bireyi çözümlenmeyi, davranışlarının ve etkinliklerinin sınırlarını çözmeye amaçlayan bir disiplin olarak özetlenebilecek psikanalizm, görsel sanatlar alanında 19. Yüzyıl başlarından itibaren Sembolistler, Dışavurumcular ve gerçek anlamda Gerçeküstüçüler tarafından kullanılmıştır. Freud, psikanalizi sadece ruhsal hastalıklarda kullanılan bir tedavi tekniği olarak tanımlamak istememiş, onu hem insan ruhsallığının bilimi yani psikolojinin parçası saymış, hem de sanatsal, felsefi ve dini sorulara yanıt sağlayacak bir bilim olarak görmüştür (Parman, 2007:7). Freud'un 'Yaratıcı Yazarlar ve Gündüz Düşleri' adlı makalesi yaratıcılığın kökenleri ve sanat ile sanatçılar üzerine ıcelemede bulunduğu önemli bir makalesidir (Freud, 1999:126-127).

Yaratıcı Yazarlar ve Gündüz Düşleri, sanatçı olarak adlandırılan kişilerin tuhaf bir varlığa benzetildiği cümleler ile başlar. Freud, bu yazısında çocuğun yaratıcı oyunu ile sanatçının hayalleri ve gündüz düşleri arasında önemli bir koşutluk kurar. Sanatı bir rüyaya benzetir ve böylece kendisini rüya araştırmasından yapıt çözümlemesine, oradan da yapıtın yaratıcısının incelenmesine götüren bir yol izler. Bütün bu yaratıcılığın altında yatan şey "yüceltmedir" (süblimasyon). Cinsel enerji ya da libidonun toplumsal ve estetik yönden daha çok kabul görür biçimlere dönüştürülmesidir. (Aliçavuşoğlu, 2012:5)

2.1. Freud'un Gerçeklik İlkesi ve Haz İlkesi

"Freud'un yapısal kuramına göre ise zihin üç sistemden oluşur: İd, ego, süperego. Haz ilkesi, idin emrindedir. Ego, gerçeklik ilkesiyle yönetilir" (Freud, 2016: 23). İd (alt ben), zihinde, gündelik yaşamı yöneten mantık ve ahlak gibi ilkelerden uzak, ilkel bir oluşumdur. Pek çok reflekssel davranış ile insan için gerekli temel işlevlerin devamı id'in görevidir. İd'e zaman, mekân sınırlamaları ya da ahlak kurallarını tanımayan 'haz ilkesi' hâkimdir. Ego(ben) ise insan zihninin kişisel olan tarafıdır ve idin aksine 'gerçeklik ilkesi' tarafından yönetilir. Mantık ve akılcı düşüncenin belirlendiği ego, insan zihninin diğer unsurlarının, yani id ve süperegonun hem kendisiyle, hem de birbirleriyle olan ilişkilerinin de merkezinde yer alır. Freud'a göre haz ve gerçeklik ilkesi sürekli bir çatışma halindedir. İstek ve arzular doyuma ulaşmak ister. Gerçeklik ilkesi ise buna karşı çıkar. (Freud, 2016: 23)

Benin kendini koruma dürtülerinin etkisi altında haz ilkesi, haz kazanma amacını elden bırakmadan doyumun ertelenmesi, kimi doyum olanaklarından vazgeçilmesi ve bir süre hoşnutsuzluğa katlanmak gibi uzun ve dolambaçlı yollardan hazzı sağlayan ve gücünü gösteren gerçeklik ilkesi ile yer değiştirir. (Freud, 2016: 23)

Toplumsal değerler, ahlak ve diğer sosyal gerçekler nedeniyle haz ilkesi ya da id gerçeklik ilkesi ile beraber hazzın ihtiyaçlarını dönüşüme uğratar. Gerçeklik ilkesi haz ilkesinin dış gerçekliğe uygun koşullarda hazzı ulaşmasını sağlamakla yükümlüdür. Bu sebeple id'in talep ettiği haz, eğer doyuma ulaşmak istiyorsa gerçeklik ilkesinin dönüşüme uğrattığı ve makul bir düzeye getirdiği dış gerçekliğin koşullarına uygun bir kavrayışa ulaşmalıdır. Tükel bu konuda şöyle bir açıklama getirmiştir:

(...)Gerçeklik ilkesi ise, organizmanın gerçekliğin dayattığı koşullar nedeniyle engellenmeleri ve buna ilişkin deneyimleri sonucunda oluşur ve haz ilkesini dış gerçekliğin taleplerini karşılayacak biçimde değiştirir. Böylece, gerçekliğin talepleri, gerginliğin hemen o an giderilmesini geciktirebilecek ya da erteleyebilecek bir kapasiteyi gerekli kılar. (Tükel, 2014, s.71)

Bireyin bilinçdışından gelen ve dış gerçeklik içinde tatmin edilemeyen pek çok arzu Freud'un gerçeklik ilkesi ile dönüşüme uğratılmaya çalışılırken bu isteklerin pek çoğu ise gerçekleşmeyen nevrotik durumlara dönüşür. Sanatçının ise bilinçdışının gerçekleşmeyen arzularını yüceltmesi ve nevrotik durumu yaratımsal bir eyleme dönüştürmesi söz konusudur. Bu konuya Rollo May şöyle bir açıklama getirmiştir:

Nevrotik ve sanatçı, her ikisi de insan soyunun bilinçdışında yaşadıkları için, bize daha sonra tüm toplumu saracak olan durumu gösteriyorlar. Nevrotik de sanatçı gibi, kendi nihilist ve yabancılaşmış yaşantısından (farklılığı kabul edilmemiş) doğan aynı çelişkileri yaşıyor, fakat bu iç yaşantılara anlam veremiyor; bu çelişkileri yaratıcı ürünlere dökmenin yetersizliğiyle, onları reddetmenin olanaksızlığı arasında bocalıyor. Sanatçı, yaratmanın iki önemli unsurunun (yapma ve yıkma) sentezini becerebilirken, nevrotik salt yıkıcılık düzeyinde kalıyor; iki tip de aşırı bireyselleşmenin sancılarını yaşarken, nevrotik aşırı bilincin ve aşırı doğruyu aramanın acıları içine düşüyor. (May, 2003, s.20)

İç gerçekliğin dış gerçeklikle uyum sağlayamaması Freud ve May tarafından nevrotik bir sorun olarak görülürken, Freud, sanatın haz ilkesi ile gerçeklik ilkesinin "uzlaştırılması" sayesinde sonuca ulaştığını belirtmiştir. Freud'a göre bilinçdışı zihin edebiyat, bilim ve sanat alanındaki yaratıcılık bakımından vazgeçilmezdir.

Freud sanatla yakın bir ilişki kurmuş olmasına karşın sadece iki makalesi direkt olarak görsel sanatlarla ilgilidir. Bu iki araştırma, 1910 tarihli *Leonardo da Vinci ve Bir Çocukluk Anısı* ve 1914 tarihli -1927'de ek yapılan *Michelangelo'nun Musa'sıdır*. Bu iki çalışmada Freud, sanatçı ve sanat yapıtlarıyla doğrudan ilişki kurmuş; kimi kez sanatçıyı, kimi kez yapıtı, kimi zaman ise her ikisini yorumlamak çabasında olmuştur. Rönesans'ın büyük ustalarının yaşamlarına ve yapıtlarına odaklanan bu çalışmalar, bir bakıma, psikanalitik sanat eleştirisinin de ilk örnekleri olarak adlandırılabilir. (Aliçavuşoğlu, 2012,s.7)

Baskılanmış ve kısıtlanmış bilinç ve bilişsel düşünce ve davranışlarımızı kontrol eden bilinçdışı bireyin gerçeklik ile ilgili algısında ve evrene karşı tutumunda karşı karşıya gelmiştir. Rasyonelitesini kaybeden, gittikçe sanallaşan medeniyetimiz hakikat ve gerçeği yok ederken bunu öznenin dışında değil, öznenin bilinci ve onun bilişsel aklı ile yapmıştır. Nietzsche "kendi ellerine teslim edilmiş insan türünün kendini kopyalamaktan ya da yok etmekten başka bir şey yapamayacağını söylüyordu" (Baudrillard, 2012: 39).

Günümüz sanat piyasası da, bir kolu ile bilincin simülasyon evrenindeki oyununda kendini tekrarlamış ve gerçeklikleri köksüz ve olgular üzerine oluşturulmuş gerçeklikler olarak kalmış; Bir kolu ile ise bilincin sahte tahakkümünden sıyrılarak bilinçdışının köklerinden beslenmiş ve simülasyon kurgusunun dışında kalmıştır.

3. SONUÇ

Sanatın gerçeklik ile ilişkisi ve öze inme arzusu bütün dönemlerde vardı. Görünüşler, imajlar, kavramlar, dil ve bunlara ilişkin tanımlar ve açıklamalar sanatın da felsefenin de ilgi alanında olmuştur. Bu, bireyin varlığı ve algısı ile bütün evren olayları karşısında bir ilişki içinde olmasından ve bunlarla ilişkisinden tutarlı bir gerçeklikler bütünü yaratmak istemesindedir. Bütün kaygısı ve çabası bu yöndedir. Sanat insanın var olma çabası içinde bu yönü ile araçsallaşmış, görüntünün ve olanın ötesinde bir hakikat arayışına gitmiştir.

Postmodern çağ ile birlikte gerçeklik, hakikat, doğruluk gibi kavramların üzerindeki muğlaklık artmış, sanatın malzeme olarak kullandığı rasyonalite bütün bu anlam değişimi ve yitimi içinde anlamsızlaşmıştır. Hakikatten uzak olarak, sistemin olguları üzerinden üretilen sanatta, bu anlamda sanatın gerçekliğinden uzaklaşmıştır. Bu seküler sistem üzerinden, algının sadece aklın boyunduruğu ile oluşturulan sanat için bir okumadır. Bunun dışında; bütün aldatici, sahte ve yaratılmış gerçeklikler içinde olan sanatçı için farklı bir açıklama getirmek gerekir. Bu ise; bilinçdışının bütün bu kısıtlanmış gerçeklikler içinde çok daha fazla aktif olduğu, simülasyon evreninin dışındaki kısmıdır. Postmodern retoriğin dışında, dayanağını aklın yanıtılmamış kısmından alan bilinçdışı pratiklerdir bunlar.

KAYNAKÇA

1. Adorno, T. (2004). *Negative dialectics* (Çev. E. B. Ashton). London & New York: Routledge. (Orjinal çalışma 1966'da yayınlanmıştır).
2. Adorno, T. & Horkheimer, M. (2010). *Sosyolojik açılımlar* (M. S.
3. Durgun ve A. Gümüş, Çev.). *Bilgesu Yayıncılık*, (Orjinal çalışma 1956'da
4. Yayınlanmıştır.) Ankara.
5. Aliçavuşoğlu, E. (2012). "Psikanaliz, Freud ve Sanat", *Journal of Art History*, 0(20):1-16
6. Antmen, A. (2009). *20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar*, Sel Yayıncılık, İstanbul.

7. Baudrillard, Jean. (2011). Simülakrlar ve Simülasyon, (Oğuz Adanır, Çev.). Doğu-Batı Yayınları, İstanbul.
8. Baudrillard, J. (2012). İmkânsız Takas, (Ayşegül Sönmezay, Çev.). Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
9. Baudrillard, J. (2012). Kötülüğün Şeffaflığı. (Işık Ergüden, Çev.). Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
10. Baudrillard, J. (2015). Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği, (Oğuz Adanır, Çev.). Doğu-Batı Yayınları, İstanbul.
11. Bayrı, D. (2011). Gözün Egemenliği Tarihin Sonu mu?, *Özne: Baudrillard*. Sayı: 14.
12. Duane P. Schultz, Sydney Ellen Schultz. (2002). Modern Psikoloji Tarihi, (Yasemin Aslay, Çev.) İkinci Basım, Kaknüs Yayınları.
13. Freud, S. (1979). Sanat ve Sanatçılar Üzerine, (Kamuran Şipal, Çev.). Bozak Yayınları, İstanbul.
14. Freud, S. (2016). Haz İlkesinin Ötesinde Ben ve İd (A. Babaoğlu, Çev.). Metis Yayınları, İstanbul.
15. Günerigök, M. (2018). “Gösteri Toplumu, Tarihselcilik ve Sekülerleşme”, 11:213-225.
16. Güven, A. (2019). “Hakikatin Yitimi Olarak Post-Truth: Bir Kavramsallaştırma Denemesi”, *İnsan&İnsan* Yıl:7, Sayı:23, DOI: <https://doi.org/10.29224/insanveinsan.577956>
17. Okuyan, H. (2018). “Jean Baudrillard’ın Simülasyon Kuramının Temellendirildiği Argümanların Değerlendirilmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Yüksek Lisans Programı, İstanbul.
18. Özsevgeç, Y. (2017). “Postmodernizm Üzerine”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:10, Sayı:54, DOI: <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.20175434580>.
19. Sevde, K. (2017). “Guy Debord’un “Gösteri Toplumu” Adlı Çalışması Bağlamında Mekân
20. ve Modanın Tüketim Unsuru Olarak İncelenmesi”, *Journal of History Culture and Art Research*, 6(3), 818-830.
21. Talat P. (2007). Freud ve Sanat, Freud ve Çağdaş Sanat, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
22. Tükel, R. (2014), Freud Okumaları, Bağlam Yayınları, İstanbul.

Subject Area
Ceramic

Year: 2022

Vol: 8 Issue: 105

PP: 4298-4305

Arrival

04 November 2022

Published

31 December 2022

Article ID Number

66799

Article Serial Number

22

Doi Number

<http://dx.doi.org/10.2922>

8/ssj.66799

How to Cite This Article

Akbulut, E. & Öney, D.

(2022). "Sındırgı'da

Çömlekçilik ve Yerel

Girişimler" International

Social Sciences Studies

Journal, (e-ISSN:2587-

1587) Vol:8, Issue:105;

pp:4298-4305

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Sındırgı'da Çömlekçilik ve Yerel Girişimler

Pottery and Local Enterprises in Sındırgı

Elif Akbulut¹ Dicle Öney² ¹ Yüksek Lisans Öğrencisi., Sakarya Üniversitesi, SBE, Seramik ve Cam Anasanat Dalı, Sakarya, Türkiye² Dr. Öğr. Üyesi., Sakarya Üniversitesi, Sanat, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Seramik ve Cam Bölümü, Sakarya, Türkiye**ÖZET**

Yeme-içme kültürünün vazgeçilmezlerinden olan çömlekçilik binlerce yıldır Anadolu topraklarında bir zanaat ve meslek olarak varlık göstermekte, bu varlığını ihtiyaçlar doğrultusunda sürdürmeye devam etmektedir. Ancak son 30-40 yıldır değişen teknoloji, sanayileşme sürecinde plastik, metal gibi hammaddelerden üretilen ürünlerin ucuz ve daha kolay ulaşılabilir olmasıyla kilden yapılmış ürünlerin tercih edilirliliği azalmış ve buna bağlı olarak çömlekçilik yok olmaya yüz tutmuş zanaat grubunda yer almaya başlamıştır.

Tüm bahsi geçen olumsuzluklara karşın son zamanlarda mesleği canlandırmak, devamlılığını ve görünürlüğünü sağlamak amacıyla tüzel kişiler veya yerel yönetimler tarafından projeler geliştirildiği görülmektedir. Zanaatın sona erdiği yerlerden olan Balıkesir ilinin Sındırgı ilçesi de bunlardan biridir. Yaşayan son çömlek ustası Yalçın Akkaya'nın usta eğitici, Muhammet Asil Çetin ve Süleyman Çetin'in yerel girişimciler olarak başlattığı bir dizi proje, bu çalışmanın kapsamını oluşturmaktadır. Çalışmada, Yalçın Usta'nın mesleğe başlaması, geleneksel üretimler hakkındaki bilgiler ve ilçede yapılan projeler aktarılmaya çalışılacaktır. Araştırmanın temel verilerini, 2021 yılının ekim ayında Yalçın Usta ve proje kurucularından Muhammet Asil Çetin ve Süleyman Çetin ile yapılan görüşmeler oluşturmaktadır. Bu araştırma ile çömlekçiliği korumak ve yeni nesillere aktarmada geliştirilen doğru projelerin diğer yerel yönetim ve girişimcilere örnek oluşturması amacıyla tanıtılması böylelikle önemli kültürel mirasımız olan çömlekçiliğin sürdürülebilir olmasına katkı sağlaması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sındırgı Çömlekçiliği, Bilge Seramik ve Sanat Merkezi, Çömlekçilik Projeleri, Sosyal Girişimcilik

ABSTRACT

Pottery, one of the indispensables of the eating and drinking culture, has existed as a craft and profession in Anatolian lands for thousands of years and continues to maintain this existence in line with the needs. However, in the last 30-40 years, with the changing technology, economy and industrialization process, products made from raw materials such as plastic and metal have become cheaper and more accessible. The preference for products made from clay has decreased, and pottery has begun to take place in the group of professions on the verge of extinction.

Despite all the negativities above, it is seen that projects have been developed recently by legal entities or local governments to revive the profession and ensure its continuity and visibility. Sındırgı district of Balıkesir province, which is one of the places where the profession ends, is one of them. A series of projects initiated by the last living pottery master Yalçın Akkaya, master trainer, Muhammet Asil Çetin and Süleyman Çetin as local entrepreneurs form the scope of this study. In the study, the beginning of Yalçın Usta's profession, information about traditional productions and the district's projects will be conveyed. The primary data of the research consists of interviews with Yalçın Usta and project founders Muhammet Asil Çetin and Süleyman Çetin in October 2021. With this research, the sustainability of cultural heritage was aimed at setting an example for other local governments and entrepreneurs of the projects developed to protect pottery and transfer it to new generations.

Keywords: Sındırgı Pottery, Bilge Ceramics and Art Center, Pottery Projects, Social Entrepreneurship

1. GİRİŞ

Seramik sanatı tarihinin önemli öğelerinden çömlekçilik, somut olmayan maddi kültür mirası temsil etmekte ve dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi Anadolu'da da binlerce yıldır varlığını sürdürmektedir. Ancak son zamanlarda teknolojik gelişmeler ve değişen sosyo-kültürel yapı nedeniyle Anadolu'daki üretimde gerileme olduğu görülmektedir. Dayanıklı plastik ve metal kapların seri üretimi ve nispeten daha ucuz temin edilebiliyor olması, toprak kaplarla olan rekabetinde bu endüstriyel ürünlere avantaj sağlamıştır. Ek olarak çömlekçilik, ustaların genel göç eğilimlerine bağlı olarak iç ve dış göçlerle yer değiştirmesi, geleneksel yaşam tarzlarının terk edilmesi, küreselleşme ve endüstrileşmenin yol açtığı toplumsal değişimlerden olumsuz etkilenmiştir (Arı, 2021, s. 192).

Dünyanın birçok ülkesinde de görülen çömlek üretimindeki bu dönemsel değişimlere karşın mesleğin sürdürülebilirliği amacıyla çeşitli projeler geliştirilmekte ve uygulanmaktadır. Örneğin, İspanya'nın Katalonya bölgesinde yer alan Argentona kasabasında yüzyıllardır çömlek üretimi yapılmaktadır. Kasaba, üretimde ön plana çıkan *Cantir* isimli testileriyle ünlüdür. Üretimi desteklemek, ürünleri sergilemek ve kalıcı bir koleksiyona sahip olmak için 1975 yılında, Argentona Cantir Müzesi açılmıştır. Müzede koleksiyonların sergilendiği alan dışında, dönem dönem değişen tematik ve süreli sergiler organize edilmektedir (Museu Del Cantir Argentona, tarih yok). Ayrıca, müze ve yerel belediyenin destekleriyle her yıl 4 Ağustos'ta Aziz Domenec adına Cantir Festivali (Festa Del Cantir) düzenlenmektedir. Üç gün süren festival boyunca yerel çömlekçiler ürünlerini sergilemekte ve satışa sunmaktadır. Festivalde çeşitli yarışmalar, konserler ve tiyatro gösterileri gibi kültürel etkinlikler de yer almaktadır (Museu Del Cantir Argentona, 2022).

Görsel 1: Cantir Müzesi'nin koleksiyonundan bir görüntü ve festival gününde satış yapan bir çömlekçi
Kaynak: (Museu Del Cantir Argentina, tarih yok)

Benzer bir proje de Güney Kore'nin Kuzey Gyeongsang bölgesinde yer alan ve çay kaseleri ile ünlü olan Mungyeong'da düzenlenmektedir. Her yıl yaklaşık on gün süren festivalde çömlekçilere ürünlerini sergilemek ve satış yapmaları için verilmiş kapalı alanlar bulunmaktadır. Festival boyunca açık ve kapalı alanlarda her yaştaki kişilere özel ücretsiz torna dersleri verilmekte, yerel çömlekçilerin katılımından oluşan torna yarışmaları organize edilmektedir. Festival yerel kamu kuruluşlarının yanı sıra Kültür Bakanlığı desteği ile 1999 yılından günümüze kadar her yıl yapılmaktadır. Festival kapsamında ayrıca Uluslararası Çay Kasesi Yarışması düzenlenmekte, yarışma sonunda sergilenmeye değer görülen eserler Ulusal Mungyeong Çay Kasesi Müzesinde sergilenmektedir. Finale kalan yarışmacılar, ödül olarak festivale davet edilmektedir (Y. Charlie, kişisel iletişim, 22 Nisan 2012).

Ülkemizde de son zamanlarda çömlek üretimini destekleyen bu tür örnek projeler geliştirilmektedir. Örneğin, 7–9 Ekim 2022 tarihleri arasında *Mesele Birlikte Yapmak* sloganıyla 1. Uluslararası Menemen Çömlek Festivali düzenlenmiştir. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, İzmir Valiliği, İzmir Büyükşehir Belediyesi ve Menemen Belediyesinin ortaklaşa düzenlediği festivalde; torna yarışması, gösteriler, söyleşiler ve sokak etkinlikleri yapılmıştır. Festivale yurt içinden ve yurt dışından çömlek üreticileri, seramik üreticileri, çömlekle ilgili meslek odaları, dernekler, birlikler, kooperatifler, hediyelik eşya üreticileri, koleksiyonerler, akademisyenler, üniversiteler ve sanatçılar (el sanatları, resim, fotoğraf, sahne sanatları) katılmıştır (Çömlek Festivali, tarih yok).

Görsel 2: 1. Uluslararası Menemen Çömlek Festivali'nden görüntüler
Kaynak: Candan Güngör Arşivi

Festivaller dışında üretimi destekleyecek, gelişimine ve devamlılığına katkı sağlayacak projeler de yapılmaktadır. Örneğin, Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı (BEBKA) ve Bilecik Valiliği katkılarıyla 11–12 Ağustos 2018 tarihleri arasında Kınık Köyü Kırsalda Tasarım Etkinliği düzenlenmiştir. Bu etkinlikte, Kınıklı çömlek ustaları ile farklı üniversitelerin seramik bölümlerinden beş akademisyen ve dokuz öğrenci bir araya gelerek dört gün süren atölye çalışmalarını sergilemiştir. Etkinlikle çömlekçiliğin bilinirliğinin artması, yeni tasarım ürünlerinin geliştirilmesi, ustalara yenilikçi fikirlerle farklı bakış açılarının kazandırılması ve rekabet etme gücünün artırılması hedeflenmiştir. Üretici ve tüketicilerin bir arada olduğu etkinliğe yaklaşık iki bin ziyaretçi katılmıştır (BEBKA, 2018, s. 5).

Görsel 3: Kınık Köyü Kırsalda Tasarım Etkinliği
Kaynak: (BEBKA, 2018, s. 11,28,32)

Bahsi geçen proje örnekleri çoğaltılabilir ancak bu tür projeler genellikle hâlihazırda üretimi devam eden çömlekçilik merkezleri odaklı ve üretimin devamlılığı sağlamak adına yapılmıştır. Günümüzde üretimi yıllar önce durmuş veya bitmiş merkezlerde yeni girişimlerle üretimi yeniden başlatacak ve görünür kılacak çok az sayıda amacına ulaşabilen proje bulunmaktadır. Bunlardan biri de Balıkesir ilinin Sındırgı ilçesinde hayata geçen, yaşayan son çömlek ustası Yalçın Akkaya'nın usta eğitici, Muhammet Asil Çetin ve Süleyman Çetin'in yerel girişimciler olarak başlattığı bir dizi projedir.

2. SINDIRGI İLÇESİ ÇÖMLEKÇİLİĞİ VE YALÇIN AKKAYA

Sındırgı ilçesinde çömlek üretiminin başlangıç tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Yapılan alan araştırması ve literatür taramasında, köklü çömlek üretim geçmişine sahip olan Konya'nın Sille ilçesindeki birçok ustanın mevsimlik işçi olarak kiremit, tuğla, künk gibi yapı elemanları üretmeye gittiği, daha sonra Sille'den göç ederek Balıkesir'in ilçelerine yerleştiği bilgisine ulaşılmıştır. Sındırgı'da yaşayan son usta Yalçın Akkaya'nın dedesi de Sille'den göç yoluyla gelen çömlekçi bir ailedendir. Yalçın Usta'nın dedesi, Yunan işgalinin ardından yıkıma uğrayan ilçenin yapı elemanlarını üretmek için Sille'den önce Balıkesir'e, daha sonra Sille'ye gelir. Dönemin hükûmeti tarafından Sille'de arazi verilen aile buraya yerleşerek üretimine devam eder. Aynı dönemde yine Silleli olan *Hacı* lakaplı Hasan Usta hâlihazırda üretim yapmaktadır. Yalçın Usta, dedesinin ona aktardığı kadarıyla birkaç ailenin daha Sille'den göç ederek Sındırgı'ya yerleştiğini ve çömlekçilik mesleğini icra ettiklerini ifade etmektedir (Y. Akkaya, kişisel iletişim 12 Ekim 2021). Balıkesir'de çömlekçiliğin Kayapa ve İvrindi'de de yapıldığı, bu bölgelere *Topuzoğlu* lakaplı bir ustanın Sille'den birçok usta getirttiği edinilen bilgiler arasındadır. Başka bir kaynakta ise *Topuz* lakaplı Mehmet (D. 1913) ve Ahmet Tuncay'ın (D. 1928) Sille'den göç edip Balıkesir'in Dursunbey ilçesine geldikleri ve atölye kurdukları bilinmektedir (Erdönmez, 2009, s. 152).

Görsel 4: Sındırgı Geleneksel Çömlek Ustaları: Künteci İsmail Usta ve Bardakçı Yalçın Usta (solda)
Kaynak: (Bilge Seramik ve Sanat Atölyesi, 2019)

Ustalar, yapı elemanları ve testi-bardak olarak iki ayrı türde üretim yapmaktadır. Yalçın Usta'nın dedesi ve amcaları testi-bardak, babası ise tuğla ile kiremit üretmiştir. 1935 yılında doğan Yalçın Usta henüz beş yaşındayken ayaklı tornada dedesinin kucağında çömleğe şekil vererek mesleği öğrenmiştir ve bu aşamada geçen bir anısını şöyle aktarmaktadır: “Dedem çevirirdi tornayı, ben yukarıda işlerdim. Ben şimdi yamuk yumuk bir bardak yaptığımda dedem ‘Şerife (babaanne) torun bardak yaptı, helvayı kavur!’ derdi” (Y. Akkaya, kişisel iletişim 12 Ekim 2021). O dönemde *Bardakhane*¹ olarak isimlendirilen atölyede 30–40 usta, yapı elemanları ve testi-bardak üretmektedir.

¹Bardakhane: Anadolu'nun birçok üretim merkezinde atölyelere verilen genel isimdir. Aynı zamanda çömlekçi yerine *bardakçı*, çömlekçilik yerine *bardakçılık* kelimeleri yaygın olarak kullanılmaktadır. Osmanlı döneminde Ermeni ustalara *bardakçıyan* denilmektedir. Zamanında çömlek üretimi yapılan yerleşim yerlerinin bazıları aynı isimle anılmaktadır. Örneğin Van ilinin Tuşba ilçesine bağlı Bardakçı Köyü bir çömlekçi köyüdür.

Çömlek üretimi; hammadde temini, çamur hazırlama, biçimlendirme, dekor, kurutma ve pişim olmak üzere altı aşamada gerçekleşmektedir. Bu uzun ve meşakkatli üretim sonucunda Sındırgı çömlekçiliğinin temel ürünlerini farklı boylarda küpler, testiler, bardaklar ve künkler oluşturmaktadır.

Görsel 5: Künk, orta boy küp, büyük boy küp (Curalı), buçuklu küp örnekleri
Kaynak: Elif Akbulut Arşivi

Ürünler, üretimin yaygın olduğu dönemlerde çömlekçiler tarafından çevre köylere giderek satılmıştır. Turşu zamanı turşu küpleri, çeşme yaptırmak isteyen müşteriye künk boruları, bahara doğru tarla işleri başladığında su testileri üretilmektedir. Böylece dönemin ihtiyaçları doğrultusunda üretilen ürünler satışa sunulmaktadır. Ancak 1970'li yıllara gelindiğinde Anadolu'nun diğer üretim merkezlerinin çoğunda olduğu gibi plastikten yapılan ürünlerin yaygınlaşmasıyla kilden üretilen ürünlere olan talep günden güne azalmış, satış oranları düştüğü için üretim durma noktasına gelmiştir. Yalçın Usta, 1975 yılında dönemin ekonomik şartlarından dolayı bu zanaatı bırakmak zorunda kalmıştır. Kilden üretilmiş ürünlere talebin azalması, mesleğin uzun ve zorlu bir eğitim gerektirmesi sebebiyle çocuklarına öğretememiş, tezgâhlarını diğer üretim için kullandığı tüm araç-gereçleriyle birlikte İvrindi/Kayapa'daki ustalara satmıştır. Usta, mesleği bıraktıktan sonra geçimini sağlayabilmek için tavuk üreticiliği işine girmiştir.

Geleneksel Sındırgı çömlekçiliği, 1984 yılında İzmir yolunun güzergâhının değişmesiyle işlerliğini kaybetmiş ve ilerleyen yıllarda hızlanan iç göç, değişen sosyo-ekonomik yapı ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak gün geçtikçe gerilemiştir. Yalçın Usta'nın atölyesi dışında üretim yapan on yedi atölye de zamanla faaliyetlerini durdurmuş ve geleneksel üretim son bulmuştur (Y. Akkaya, kişisel iletişim 12 Ekim 2021).

3. SINDIRGI'DA YEREL BİR GİRİŞİM

İlçede, uzun yıllardan sonra çömlekçiliğin yeniden canlandırılması Muhammet Asil Çetin ve Süleyman Çetin'in yaptığı girişimler sonucunda şekillenmiştir. Sındırgılı Muhammet Asil Çetin, İstanbul'da bir üniversitede aldığı ekonomi eğitiminin ardından bir iletişim firmasında çalışmış, daha sonra 2014 yılında Sındırgıya dönerek bölgeye katkı sağlayacak, her kesime hitap eden, kültür-sanat değeri, el emeği ve bir hikâyesi olan, doğal yöntemlerle üretilen, pazarlamaya uygun ürün arayışına girmiştir (M. A. Çetin, kişisel iletişim, 12 Ekim 2021). Süleyman Çetin ise aldığı çevre mühendisliği eğitiminin ardından İstanbul ve Ankara'da birçok firmada çalışmış, daha sonra memleketi olan Sındırgı'ya dönerek bölge ekonomisine katkı sağlayacak, çevreci, sürdürülebilir bir proje hedefiyle araştırmalara başlamıştır. Bu iki yerel girişimci araştırmaları sonucunda bölgede yaklaşık 30-40 yıl önce üretimi biten çömlekçiliği, son usta Yalçın Akkaya'nın zanaatı bıraktığını ve bölgede hâlâ yaşamakta olduğunu öğrenmişlerdir. Yalçın Usta'yla tanışmışlar ve onun *usta öğretici* olarak yapacağı destek sayesinde yerel çömlekçiliği yeniden canlandırmak üzere girişimde-bulunmuşlardır. Bu girişim zaman içerisinde dernek kurmaları ile sonuçlanmıştır.

3.1. Bilge Seramik ve Sanat Merkezi'nin Ürettiği Projeler

Muhammet Asil Çetin ve Süleyman Çetin, ilk olarak 2015 yılında sürdürülebilir kalkınma odaklı çalışmalar yürüten Bilge Nesil Gençlik Bilişim Sanat ve Turizm Derneği'ni kurarlar. Ekonomik ve sosyal sebeplerden dolayı tamamen kaybolan geleneksel çömlekçilik sanatının, sosyal girişimci gençler tarafından geleceğe aktarılması için bir proje fikri geliştirirler. Bu projenin alt yapısı için çömlek üretimi hakkında bilgi almak üzere yerel üretime devam eden merkezlere ulaşarak alan araştırması yaparlar. Anadolu çömlek üretimine neredeyse yüzyıllardır katkı sağlayan İzmir'in Menemen ve Nevşehir'in Avanos ilçelerini ziyaret ederler. Geleneksel çömlek üretimi yapan bu yerlerin yanı sıra Bursa'daki bir seramik atölyesini de yerinde görerek üretim hakkında bilgi alırlar. Bu toplanan bilgiler sayesinde projenin teknik alt yapısını oluşturacak ekipman ve ihtiyaçları tespit ederler.

Hazırlıkları tamamlanan “Üreten Kadın Kazanan Sındırgı” başlıklı proje ile 2017 yılında Avustralya Büyük Elçiliği'nin Doğrudan Yardım Programı'na (DAP) başvurulur (BBT Tv, 2021). Avustralya Büyük Elçiliği projeyi kabul ederek destek sağlar, bunun üzerine Muhammet Çetin ilçe belediyesinden proje için mekân talep eder. Belediye, günümüzde sanat merkezinin bulunduğu mekânı kullanmalarına izin verir, üretim için tüm malzeme ve araç-gereçleri de Avustralya Büyük Elçiliği'nin vermiş olduğu destekle tamamlanır. Böylece Bilge Seramik ve Sanat Merkezi ile Çömlek Testi Atölyesi kurulmuş olur.

Görsel 6: Bilge Seramik ve Sanat Merkezi Binası
Kaynak: (Çetin ve Çetin, 2018, s. 234)

Muhammet Çetin, Yalçın Usta'dan çömlek üretimi üzerine eğitim alır. Atölyede çeşitli formlar üretilmeye başlanır. Aynı yıl projeyi uygulamak için İŞKUR destekli bir kurs açılır. Kursa, yirmi iki kadın katılır ve 82 yaşındaki Yalçın Usta'dan çömlekçilik eğitimi alırlar.

Görsel 7: Çömlekçi Yalçın Usta ve Çırağı Nefise Kadioğlu
Kaynak: (Bilge Seramik ve Sanat Atölyesi, 2019)

Kurs kapsamında Yalçın Usta'ya çıraklık eden Nefise Kadioğlu bir röportajda mesleğe ve ustaya karşı olan duygularını şöyle ifade eder:

“Özellikle bir kadın olarak da benim bu sanata ilgi duymam ve mücadelecili olmam Yalçın ustamı da motive ediyordu. Çünkü onun ilk çırağıydım ve beni ilminin zekâtı gibi görüyordu. Bana bir ay içinde toprak sanatının bütün inceliklerini öğretti. Anlattığı birçok hatıra ile bu sanatın felsefesini dahi bir beyefendi edasıyla anlatıyordu. Yalçın ustamın bana verdiği cesaret, insanın istedikten sonra her yaşta en zor sanatı bile öğrenebileceğini gösterdi. Ben de bunu başardığım için çok huzurluyum.” (Bilge Seramik ve Sanat Atölyesi, 2019).

Bilge Seramik ve Sanat Merkezi, 2019 yılında yine Avrupa Birliği ve Avustralya Büyükelçiliği destekleriyle “Bilge Nesiller İçin Lider Çocuklar” başlıklı ikinci projeyi hayata geçirir. Bu proje kapsamında anaokulu öğrencileri geleneksel çömlekçilikle tanıştırılmış, üretim aşamaları öğretilerek kültürel değerleri tanımları sağlanmıştır. Sındırgı geleneksel çömlekçiliğin son temsilcisi olan Yalçın Akkaya ve çırağı Nefise Kadioğlu'nun katkılarıyla yüz anaokulu öğrencisine çömlekçilik eğitimi verilmiştir.

Görsel 8: “Bilge Nesiller İçin Lider Çocuklar” Projesi Kapsamında Verilen Çömlek Eğitimi
Kaynak: (Bilge Seramik ve Sanat Atölyesi, 2019; Sanat Atölyesi Arşivi)

Eğitim, Sındırgı ilçesiyle sınırlı kalmaz, ayrıca Manisa'nın Akhisar ilçesine de taşınır. Anaokulu ve öğretmenlerden oluşan altı yüz kişiye çömlek üretimi hakkında bilgi verilerek geleneksel ürünlerin çömlekçi tornasında nasıl üretildiği yapılan kolektif uygulamalarla aktarılır. Böylece anaokulu düzeyindeki öğrencilerin motor becerilerini geliştirmesine fayda sağlayacak etkinlikler düzenlenir. Ayrıca öğretmenlere verilen eğitici eğitimleri sayesinde projenin sürdürülebilirliği sağlanır.

Yönettiği projelerin, kursların yanı sıra atölye, yerel üretimleri desteklemeyi ve ön plana çıkarmayı hedeflemektedir. Seramik ve Sanat Merkezi henüz kurulma aşamasındayken yapılan yöresel el sanatları araştırmasında, bölgede yüzlerce yıldır Yörükler tarafından dokunan Yağcıbedir halılarının da bu merkez aracılığıyla nasıl değerlendirilebileceği üzerine uzun soluklu çalışmalar yürütülür. Bu çalışmalar sonunda ilk adım olarak Sanat Merkezi'nin logosu üzerinde çalışılır ve kültürel değerleri yansıtan bir logo tasarlanır.

Logo tasarımındaki Osmanlı ile Selçuklu mimarisinde kullanılan ve sonsuzluğu temsil eden sekiz köşeli Türk yıldızı, Sındırgı'da yaşamış olan sekiz bilge dedeyi; sekizgen çerçevenin içindeki Yağcıbedir halılarında kullanılan Kocabaş motifi ise gücü, liderliği ve yerelde kalkınmayı temsil eder (bkz. Görsel 6).

Görsel 9: Bilge Seramik ve Sanat Merkezi'nin Logosu
Kaynak: (Bilge Seramik ve Sanat Atölyesi, 2019)

Yağcıbedir halı motifleri, atölyede üretilen ürünlerde birer bezeme unsuru olarak yer almaktadır. Proje koordinatörü Muhammet Asil Çetin, Yalçın Usta'dan aldığı eğitim sayesinde yöreden elde edilen kil ile tornada biçimlendirilen ürünler üretmeye başlar. Yerel Sındırgı testisi ve çanakları, çeşitli sofralar, süs eşyaları ve gramofon yaygın olarak üretilen formlardır. Bu formlar, yine yörede yüzyıllardır üretime devam eden Yörüklerin yaptığı Yağcıbedir halı motifleri ile sıraltı ve kazıma dekor teknikleri kullanılarak bezenmektedir.

Görsel 10: Atölyede Üretilen Form Örnekleri
Kaynak: (Çetin & Çetin, 2018, s. 231,233)

Atölyede üretilen bir diğer dikkat çekici ürün sulama küpleridir. Yörede yaşayan Yörükler, tarım arazilerini sulamak için özel bir sistem kullanmaktadırlar. Bu sistemde toprak, sırsız ve perdahsız küpler aracılığıyla sulanmaktadır. Böylece zararlı haşereler uzak tutulmakta, aşırı sulama ve su kaybı engellenmekte, daha etkin sulama yöntemi sayesinde bitki köklerinin gelişimi hızlandırılmaktadır (Çetin M. A., Yörüklerin Toprak Küpler ile Sulama Sistemi, 2021).

Görsel 11: Küple Sulama Sistemi

Kaynak: (Çetin M. A., Yörüklerin Toprak Küpler ile Sulama Sistemi, 2021)

4. SONUÇ

Muhammet Asil Çetin ve Süleyman Çetin kardeşlerin, yerel girişimciler olarak 2017 yılında *Üreten Kadın Kazanan Sındırğı* projesi ile zeminini hazırladıkları Bilge Seramik ve Sanat Merkezi hayata geçmiş ve Çömlek Testi Atölyesinin kurulmasına vesile olmuşlardır. Atölyenin usta öğreticisi olan Yalçın Akkaya, Muhammet Asil Çetin'e ve üreten kadın projesinde aktif rol alan Nefise Kadioğlu'na yetmiş yılı aşkın tecrübesiyle edindiği mesleğin inceliklerini aktarmıştır. Ayrıca henüz anaokulu çağında öğrenmeye başladığı mesleğini, yaklaşık altı yüz çocuğa becerilerini geliştirecek kurslar vermiş, gelecek kuşaklara mesleğin tohumlarını armağan etmiştir. *Bilge Nesiller İçin Lider Çocuklar* projesiyle çocukların yanı sıra öğretmenlerin de aldığı kurs sayesinde eğitimin devamlılığı sağlanmıştır.

Atölyede üretilen formlarda, yörenin diğer kadim el sanatlarından olan Yağcıbedir halı motiflerinin bir bezeme unsuru olarak yer alması yöreye özgü iki sanatın tek bir üründe temsilinin en iyi örneklerini oluşturmaktadır. Yaklaşık kırk yıl önce bitmiş bir mesleğin yeniden canlanması için çağın ihtiyaçları doğrultusunda formlar üretmek, geleneksel biçimlerini koruyarak yeni tasarım arayışlarında bulunmak bu alanda yapılan projelerin temas etmesi gereken doğru atılımlardır ve buradaki en önemli unsur geleneksel olanı bozmadan yapılan müdahalelerdir. Aksi durumlarda, geçmişle bağı olmayan, modern tasarım arayışlarında tekdüze veya gelenekten kopuk yoz formlar üretmek olasıdır.

Muhammet Asil Çetin ve Süleyman Çetin'in ekonomi ve çevre mühendisliği alanında aldıkları eğitimlerin araştırmacı ve girişimci kişiliklerinde önemli bir etkisi olduğu görülmektedir. Geleneksel olanı korumak ve sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla atılan proje adımlarında yerel yönetimlerin desteğini alarak alandaki istihdam olanaklarını keşfetmek, amaca uygun projeler geliştirmek ve bu projeleri finanse edecek kurumlara

ulaştırarak olumlu sonuçlar almak uzun soluklu çabalar neticesinde mümkündür. Sonuçlanan projelerin yerine yenilerinin üretilmesi için alanda aktif olarak var olmak ve yapılan yenilikleri paylaşmak ayrıca önemlidir. Araştırma verileri arasında yer alan *Sındırgı'da Yaşam, Sındırgı'nın Dijital Hafızası* başlıklı dijital ortamdaki şehir rehberinde özellikle kültür sanat alanında Bilge Seramik ve Sanat Merkezinin aktif paylaşımlar yaptığı görülmektedir. Merkezde üretilen sanatsal faaliyetler, tarım ve sulama alanına yönelik form tasarımlarının paylaşılmasıyla bu konularla ilgilenen birçok araştırmacının bilgilendirilmelerine olanak sağlamaktadır.

Günümüzde, sivil toplum kuruluşlarına ve tüzel kişilere hitap eden, devlet desteği ile gerek Kültür Bakanlığı gerekse diğer kurum ve kuruluşlarının sağladığı sosyal girişimcilik başlığı altında birçok proje bulunmaktadır. Yapılan bu araştırmayla Sındırgı'da gerçekleştirilen bir dizi projelerin Anadolu'da üretimi sona eren çömlekçilik merkezlerinin yeniden canlandırılması için yeni girişimcilere örnek olması umulmaktadır.

KAYNAKÇA

1. Argenton, M. D. (tarih yok). *History of the museum*. Ocak 7, 2022 tarihinde Museu Del Cantir Argenton. adresinden alındı
2. Arı, Y. (2021). Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması ve Sürdürülebilirliği: Gümüşhane Dölek Köyünde Geleneksel Çömlekçilik. *Milli Folklor*, 17(131 (Güz 2021)), 190-203. 5 Ocak 2022 tarihinde <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1198382> adresinden erişildi.
3. BBT Tv. (2021, Mayıs 21). *Balıkesir'in Genç Girişimcileri*. 7 Ekim 2021 tarihinde Youtube: <https://www.youtube.com/watch?v=IU4-hu7sVo0> adresinden erişildi.
4. BEBKA. (2018). Kınık Köyü Kırsalda Tasarım Etkinliği. Kınık, Bilecik. 7 Eylül 2022 tarihinde https://www.bebka.org.tr/admin/datas/yayins/192/kinik-katalog-web_1540966111.pdf adresinden erişildi.
5. Bilge Seramik ve Sanat Atölyesi. (2019, Mayıs 8). *3 Eylül Anaokulu Çömlek Atölyesi'nde Çocuklar Hayallerini Yoğurdu*. 5 Ocak 2021 tarihinde Sındırgı'da Yaşam, Sındırgı'nın Dijital Hafızası: <https://sindirgida.com/3-eylul-anaokulu-comlek-atolyesinde-cocuklar-hayallerini-yogurdu/> adresinden erişildi.
6. Bilge Seramik ve Sanat Atölyesi. (2019, Ekim 30). *Bilge Seramik ve Sanat Atölyesi Çömlek Testiciliğinin Hikayesi*. 5 Ocak 2021 tarihinde Sındırgı'da Yaşam, Sındırgı'nın Dijital Hafızası: <https://sindirgida.com/bilge-seramik-ve-sanat-atolyesinde-comlek-testiciligini-hikayesi/> adresinden erişildi.
7. Bilge Seramik ve Sanat Atölyesi. (2019, Ocak 15). *Kadim Kültürümüzün Son Temsilcileri Bilge Seramik ve Sanat Merkezi'nde Bir Arada*. 5 Ocak 2021 tarihinde Sındırgı'da Yaşam; Sındırgı'nın Dijital Hafızası: <https://sindirgida.com/kadim-kulturumuzun-son-temsilcileri-bilge-seramik-sanat-merkezinde-bir-arada/> adresinden erişildi.
8. Bilge Seramik ve Sanat Atölyesi. (2019, Şubat 8). *Toprak Sanatında Emek ve Azim ile Bir Başarının Hikayesi*. 5 Ocak 2021 tarihinde Sındırgı'da Yaşam, Sındırgı'nın Dijital Hafızası: <https://sindirgida.com/toprak-sanatinda-emek-ve-azim-ile-bir-basarinin-hikayesi/> adresinden erişildi.
9. Çetin, M. A. (2021, Eylül 19). *Yörüklerin Toprak Küpler ile Sulama Sistemi*. 5 Ocak 2021 tarihinde Sındırgı'da Yaşam, Sındırgı'nın Dijital Hafızası: <https://sindirgida.com/yoruklerin-toprak-kupler-ile-sulama-sistemi/> adresinden erişildi.
10. Çetin, M., & Çetin, S. (2018). Sındırgı'da Bir El Sanatı: Çömlekçilik ve Testicilik. F. Arslan, P. Aksak, V. Zoğal, M. Üzülmüş, & E. Demir (Dü.), *Güncel Araştırmalar Işığında Sındırgı*. içinde *Edebiyat Fakültesi Yayın No: 200*, s. 229-236. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları. 7 Ocak 2021 tarihinde https://www.academia.edu/36933364/G%C3%BCncel_Ara%C5%9Ft%C4%B1rmalar_I%C5%9F%C4%B1nda_S%C4%B1nd%C4%B1rg%C4%B1nda adresinden erişildi.
11. Çömlek Festivali. (tarih yok). *Festival Hakkında*. 3 Eylül 2022 tarihinde Çömlek Festivali: <https://www.comlekfestivali.com/kurumsal/hakkında> adresinden erişildi.
12. Museu Del Cantir Argenton. (2022, Ağustos 3). *72 "Festa del Cantir"*. 27 Eylül 2022 tarihinde Museu Del Cantir Argenton: <https://museucantir.org/en/activitats/72-festa-del-c%C3%A0ntir> adresinden erişildi.

Subject Area
Ceramic

Year: 2022

Vol: 8 Issue: 105

PP: 4306-4311

Arrival

05 November 2022

Published

31 December 2022

Article ID Number

66806

Article Serial Number

23

Doi Number

<http://dx.doi.org/10.2922/8/sssj.66806>**How to Cite This Article**

Gökbel, F. M. &

Çılğinoğlu, H. (2022).

“Antik Çağ Mutfak

Kültürünün Önemli

Temsilcileri: Kil

Tabletler” International

Social Sciences Studies

Journal, (e-ISSN:2587-

1587) Vol:8, Issue:105;

pp:4306-4311

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Antik Çağ Mutfak Kültürünün Önemli Temsilcileri: Kil Tabletler**Important Representatives of Ancient Culinary Culture: Clay Tablets**Firdevs Müjde Gökbel¹ Hakkı Çılğinoğlu² ¹ Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Seramik ve Cam Bölümü, Kastamonu, Türkiye² Dr. Öğr. Üyesi., Kastamonu Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, Kastamonu, Türkiye**ÖZET**

Uygurluk tarihinde yaşanan en önemli gelişmelerden biri şüphesiz yazının icat edilmesidir. Asırlar boyunca ağızdan ağıza aktarılan birçok değerli bilgi maalesef zamanla yok olmuştur. Yazı icat edilmeden önce insanoğlu, kendini ifade etmek ve günlük yaşamındaki bazı olayları içgüdüsel şekilde kaydetmek için bazı semboller ve resimlere başvurmuştur. Bugün hala birçok ören yerindeki özel sembol ve resimler, o çağın yaşam biçimine ışık tutmak için incelenmektedir. Yazının icadı ile birlikte, medeniyetlere ait kültürel tüm unsurlar kayıt altına alınmaya başlamıştır. Kâğıdın henüz bulunmadığı zamanlarda ise, insanoğlu yazılarını farklı materyaller üzerine yazmıştır. Bunlardan en eski ve en bilineni ise, kil tabletlerdir. Ateşte pişirilerek dayanıklı hale gelen kil tabletler günümüze kadar ulaşabilmiş ve o dönem insanın yaşam şekline ışık tutmuştur. Birçok farklı bilginin not edildiği tabletlerde, antik çağ mutfak kültürüne dair önemli bilgiler de yer almaktadır. İnsanoğlunun yaşam ortalamasının yiyeceklerin pişirilmesi ve farklı şekilde hazırlanmasıyla uzadığı söz konusu çağda, yemek tariflerinin kil tabletler üzerine yazıldığı görülmektedir. Bu çalışma ile antik çağ mutfak kültüründe önemli yere sahip olan besinlerin pişirilmesi, taşınması, servis edilmesi ve muhafazasının yanında eski tarifleri de sunan kil tabletlerin incelenmesi amaçlanmaktadır. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı makale kapsamında bahsi geçen dönemde üretilen tarım ürünlerinin, beslenme tarzının ve özel tariflerin yer aldığı kil tabletler incelenmiştir. Sonuç itibarıyla uygarlık tarihinde insanoğlunun yaşam serüveninin temel bileşenlerinden biri olan antik beslenme kültürü bağlamında kil tabletlere önemli bilgiler yazıldığı ve bu yolla sonraki nesillere aktarılacak kültürel mirasın devamlılığının sağlandığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Antik Çağ, Mutfak Kültürü, Kil Tablet, Yemek Tarifi**ABSTRACT**

One of the most important products in the history of civilization is the future of writing. A grind of knowledge that has been used orally for centuries has been destroyed. Before the invention of writing, human beings used some symbols and pictures to express themselves and to be used in relation to the current events in the diary. Special symbols and images, which are still found in many places today, are being developed to be in the lights for the life of that age. With the invention of writing, all elements belonging to civilizations began to be taken into account. Their useful appearance is designed by human beings. The oldest and the oldest are the Clay tablets. It was able to reach as much as the clay tablets that were baked in the fire and shed light on the way of going in that period. These are the places where the dairy information belonging to the ancient cuisines is located on the tablets of which the old dates are not clear. The recipes seem to have been written on clay tablets when the habitat of the human being was extended by the preparation and detailed completion of the enlargement. Within the scope of the article in which the qualitative research method was used, the clay tablets containing the agricultural products, nutrition style and special recipes produced in the mentioned period were examined. As a result, it is seen that important information was written on clay tablets in the context of ancient nutrition culture, which is one of the main components of the life adventure of human beings in the history of civilization, and that the continuity of the cultural heritage is ensured by transferring it to the next generations.

Keywords: Antiquity, Culinary Culture, Clay Tablet, Recipe**1. GİRİŞ**

Antik çağ, yüzyıllardır birçok araştırmacının üzerinde çalıştığı, ancak halen gizli kalmış ayrıntıları aydınlatılmaya çalışılan bir dönemdir. Yazı icat edilene değin geçen süreçte insanoğlunun nasıl yaşadığı, hangi besini nasıl tükettiği genel hatlarıyla bilinse de bahsi geçen konu üzerindeki araştırmalar sürdürülmektedir. Bu noktada özellikle yazının icadı ile birlikte antik çağ insanının yaşam biçimi hakkında daha ayrıntılı bilgilere ulaşılabilmektedir. Dil, dinleme, konuşma, okuma ve yazma olarak tanımlanan dört temel beceri, insanoğlunun hayatını son derece kolaylaştırmış olup bunlar arasında yer alan yazma becerisi, insanın hem kendini hem de çevresini ifade etmesinde büyük bir öneme sahip olmuştur. Yazının icadıyla birlikte insanlar kendini daha iyi bir şekilde ifade etmeye başlamıştır. Bununla birlikte özellikle Doğu Akdeniz kıyılarında alfabenin ve Çin'de kâğıdın icat edilmesiyle insanlık tarihinde yazıyla iletişim daha da kolay hale gelmiştir (Özbay, 2005: 67-68).

Yazı; ağızdan çıkan seslerin (sözcüklerin) görme ve dokunma duyusu ile algılanabilen işaretler şeklinde biçime dönüştürülmesidir. Daha detaylı bir ifade ile kulak ve jest yardımı olmadan belirli değerdeki şekiller vasıtasıyla dilin anlatımını mümkün kılan yegâne bir araçtır. Bu yönüyle kültürlerin korunmasında, sahip olunan tecrübelerin kaydedilmesinde ve gelecek nesillere ulaştırılmasında önemli bir etkiye sahiptir. Yazı, ilk defa Fırat ve Dicle Nehirleri arasında yer alan Helenistik dönemdeki adıyla “Mezopotamya” da icat edilmiştir (Görsel 1.) (Kılıç, 2009: 123).

Görsel 1. Sümer Çivi Yazısı (Kil Tablet)

Kaynak: <https://tarihportali.net/yazinin-icadi-ve-onemi>

Yazı icat edilmeden önceki süreçte Mezopotamya coğrafyası incelendiğinde söz konusu bölgede fikir yazısını çağrıştıran, “token” veya “calculi” şeklinde adlandırılan hesap taşları ile karşılaşılacaktır. Bu taşlar, Sümer çivi yazısına geçişin ilk izleri olarak kabul görmektedir. Mezopotamya’da MÖ. 4. binden itibaren genel olarak “bulla” adıyla anılan kilden (topraktan) yapılmış topçuklar içine konulan ve özellikle hesaplamada kullanılan nesnelere benzerdir. Bahsi geçen kil topçuklar içine yerleştirilen hesap taşları, belirli bir malı temsil etmekteydiler (Görsel 2). Bununla beraber hesap taşlarının üzerinde yer alan çeşitli çizikler ve delikler ise doğrudan form olarak temsil ettiği nesneye benzemektedirler (Pulhan, 2003’ten akt. Albayrak, 2016: 19).

Görsel 2. Kil Hesap Taşları

Kaynak: <https://aktuelarkeoloji.com.tr/kategori/arkeoloji/mo-1-binyilin-idari-kil-hesap-taslari>

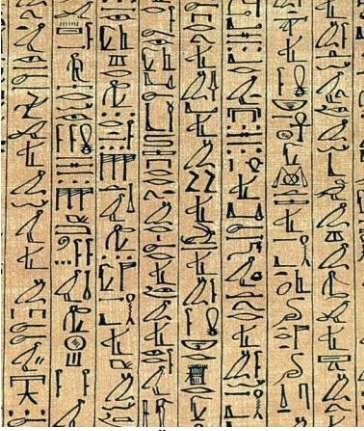
İletişim ve ticaretteki güvenilirliğin sağlanması bakımından zamanla kil topçukların üzerine sahipliği simgeleyen ve bir çeşit imza olarak adlandırılabilir “silindir mühür baskıları” uygulanmıştır (Görsel 3). Bir süre sonra ise kil topçukların içine yerleştirilen ve belli bir ürünün temsili olan üzeri çizili nesnelere, benzer biçimde ilgili kil topçukların dış yüzeyine de çizilmeye başlamıştır. Daha sonra söz konusu küçük topçukların içine bir şey konulmaksızın yalnızca dış yüzeyine çizimler yapılması suretiyle haberleşme ve ticaretteki işlevsellik sürdürülmüştür. Zamanla Sümerliler muhtemelen her eşyayı tek tek silindirik bir yüzeye resmetmekten düz bir yüzeye uygulamanın daha kolay olduğunu keşfederek hesap taşlarının üzerine çizdikleri resimleri “kil tablet” olarak adlandırılan yüzeylere taşımışlardır (Alparslan, 2009’dan akt. Albayrak, 2016: 19-20).

Görsel 3. "Bulla" (Kilden Topçuk) içine yerleştirilmiş 1 adet "token" (hesaplama taşı), Yaklaşık MÖ. 3700 – 3200, Yakın Doğu, (Suriye / Sümer / İran'ın Yüksek Kesimi)

Kaynak: <https://www.schoyencollection.com/mathematics-collection/pre-literate-counting/bulla-envelope-ms-4638>

Bilindiği üzere, sözlü anlatım biçimi, yazılı ifade kadar kalıcı nitelikte olamamıştır. Öte yandan yazılı kültürel kalıntılar aracılığıyla birçok medeniyet hakkında fikir sahibi olunabilmektedir. Yazının gelişmesinde, toplumların mevcut kayıt sisteminin yetersiz olmasının etkisi olduğu bilinmektedir. Yazılı belgeler sadece toplumların ihtiyaçlarını karşılamakla kalmamış, aynı zamanda gelecek nesillere söz konusu kültürel mirası iletmesi bakımından önemli bir araç olmuştur (Altinkılıç, 2020: 2). Sümerlerle eşzamanlı olarak Eski Mısır'da, hiyeroglif (kutsal yazı) adı verilen resim yazısı kullanılmıştır. Tapınak duvarlarında ve ölü mezarlarında yer alan bu yazıların, Mısırlı yazıcılar tarafından tomar şeklinde taşınabilen ince ve esnek papirüs kâğıtlarına yazıldığı görülmektedir (Görsel 4). Asya'ya bakıldığında ise; modern basım tekniği geliştirilene kadar Çinli ustaların metrelerce uzunluktaki rulo kâğıtlara ahşap kalıplar vasıtasıyla (yüksek baskı tekniğinde) kitap ve sayfa örneklerini taşıdıkları görülmektedir (Meggs ve Purvis, 2012'den akt. Tunçel, 2020: 307-308).

Görsel 4. Mısır Ölüler Kitabı'nın bir örneği olan Ani Papirüsü'nden el yazısı hiyeroglifleri

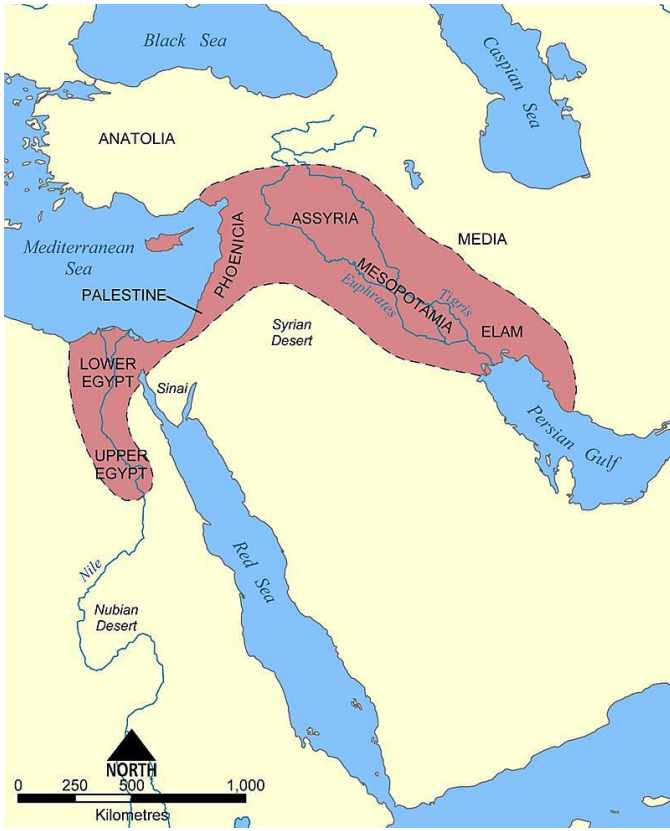
Kaynak: https://tr.wikipedia.org/wiki/M%C4%B1s%C4%B1r_hiyeroglifleri

Yerleşik yaşam düzeni ile tarıma başlayan insanoğlu, hem beslenmek için hem de birtakım hastalıklara iyi gelmesi bakımından yetiştirdiği ve doğadan topladığı bitkileri kullanmıştır. Hangi ürünü nasıl kullandıklarını ise farklı materyallere not etmiştir. Bunlar arasında kil tabletler dayanıklı olmaları sebebiyle ayrı bir öneme sahiptir. Bu tabletler yüksek dayanım sergileyen olumlu karakterizasyonu ile asırlarca varlıklarını koruyabilmiş ve günümüze kadar ulaşabilmişlerdir. Çalışmanın izleyen bölümünde söz konusu tabletler daha ayrıntılı şekilde ele alınacak olup antik çağ beslenme kültürüne olan etkisi incelenecektir.

2. TABLETLER VE MUTFAK KÜLTÜRÜ İLE İLİŞKİSİ

Arkeolojik kazılar neticesinde gün ışığına çıkarılan mutfığa dair araç-gereç ve mimari kalıntılar, freskler, evcilleştirilen hayvanların fosilleri, keramikler, bitki tohumlarının yanında kil tabletler ve yazıtlarla beraber mitos ve efsane gibi anlatı metinleri; eskiçağın yemek, kültür ve din ilişkisini anlama ve yorumlamada yardımcı olan önemli bulgulardır. Eskiçağ'a ait ilgili metinler, dinsel, kültürel, çevresel ve iktisadi yaşam ile yeme-içme kültürü arasındaki ilişkileri anlamak ve açıklamak bakımından önemli metinler olarak görülmektedir (Anderson'dan akt. Ay ve Şahin, 2014: 335-336).

Bir düzen içerisinde beslenme alışkanlıkları ilk kez Mezopotamya’da (Görsel 5.) ortaya çıkmıştır. MÖ. 3200 civarlarında yazının icat edilmesiyle birlikte yemek tariflerinin yer aldığı kitaplar olarak tanımlanabilecek kil tabletler ele geçmiştir. O dönem insanının ham haldeki besin maddelerini kendi tadım istekleri doğrultusunda karıştırıp harmanlayarak pişirdikleri, öte yandan mutfak geleneklerini oluşturan yemekler ve yöntemler söz konusu tabletlerden anlaşılmaktadır (Bottero’dan akt. Soğandereli, 2020: 1312).

Görsel 5. Bereketli Hilal'in büyüklüğünü gösteren harita (Mezopotamya)
Kaynak: https://tr.wikipedia.org/wiki/Bereketli_Hilal

Mezopotamya ve Mısır'da ekmek ve bira arasındaki bağlantı açık ve doğrudandı. Ekmek genellikle biraya dönüştürülürdü. Her durumda aynı başlangıçlar sıklıkla kullanılırdı. Eski bölgede Sümer, MÖ. 2500-2000 civarında Babil (bir Sami dili) tarafından değiştirildi. Sümer öğrenilmiş bir dil olarak Ortaçağ Avrupa'sındaki Latince gibi hayatta kaldı. Bu durum ise parçaları çivi yazılı tabletlerde hayatta kalan birçok sözlüğün üretilmesine yol açmıştır. Söz konusu tabletlerden örneğin “emmer birası, mükemmel ulushin birası, kırmızımsı bira” gibi ezoterik terimleri bilinmektedir. Aynı tablet, “ufalanmış bira-ekmek, ortaya konmuş bira-ekmek, ekmek için un, ezilmiş arpa unu” diğer çeşitli unlar ve hamurlara işaret etmektedir. Diğer tabletler ise sayısız ekmek çeşidini listelemektedir (Hartman ve Oppenheim 1950, Kramer, 1955’den akt. Anderson, 2005: 178).

Her toplumda önemli bir yere sahip olan süt, Sümerler’de keçi ve inek sütü şeklinde yer almakta idi. Bahsi geçen sütlerden farklı türde peynirler üretilerek kraliyet masalarında sunulmuştur. Söz konusu beyaz peynirden tabletlerde “taze” olarak söz edilmiş ve diğer peynir türlerinden daha kaliteli olduğu söylenmiştir (Limet, 1987’den akt. Yalçın ve Yaman, 2019: 539).

Hititler’de 180’den fazla ekmek çeşidi veya unlu mamul ürün üretilmekteydi.. Ayrıca yağ ve bal onlar için çok özel bir yere sahipti. İnanışlarına göre Tanrı heykellerinin ağızlarına sürüldüğü zaman Tanrılar’ın ağızlarından bal ve yağ akacağı düşünülürdü. Hububat taneleri kızartılarak yenir, mısır gevreği gibi çorbalara eklenir, ekmekler ocağın etrafına dizilmek suretiyle kızartılırdı. Başka bir deyişle bir nevi tost yapılır, buğday kavrulur ve tıpkı patlamış mısır gibi yenirdi. Hititler hayvanların sütünden oldukça fazla faydalanmış; peynir, tereyağı, içyağı ve lor gibi farklı ürünler elde etmişlerdir. Hitit metinleri incelendiğinde şarabın yüksek tabakadaki kişiler tarafından içildiği, buna karşın halkın ise bira, su ve süt tükettiği anlaşılmaktadır. Örneğin bir tablette sulandırılmış süttten yapılan “halantiya” bulamacı “kraliyet yemeği” olarak tanıtılmıştır. Metinlerden aktarılmış en detaylı yemek tarifi ise; “Kurban edilen koyunun uzuvlarının dilim dilim parçalanıp ciğer ve yüreğinin açık ateşte kızartıldığı, koyunun kesilmiş budunun nar taneleri ve ufak ufak kesilmiş et parçaları ile doldurulduğu, ayrıca ciğer, yürek ve bütün koyun etinin pişirildiğinde Tanrılar’ın huzuruna getirildiği” şeklindedir. Benzer şekilde örneğin bir yaban keçisi ciğerinden, yüreğinden ve boyun kısmından şiş kebab yapıldığı; başka bir metinde ise kurbanlık hayvanın dokuz

uzvunun şiş kebab şeklinde pişirildiği yer almaktadır. Metinlerde sıklıkla rastlanan bir yemekte, “şaramna” adı verilen ekmeklerin bir şişe dizilerek aralarına pişmiş hayvan yağı konduğu aktarılmaktadır (Ünal, 2007; Şensoy, 2012’den akt. Şensoy ve Tiritöglü, 2018: 215).

Görsel 6. 4000 yıllık Mezopotamya Yemek Tarifleri, Yale Üniversitesi
Kaynak: <https://bilimsel.club/4000-yillik-yani-tarifi.html>

Görsel 6’da belirtilen Mezopotamya’da bulunan dört adet tablet, yaklaşık 4000 yıl önce var olmuş olup Babilliler’e aittir. Söz konusu tabletler en eski yemek tariflerini içermektedir. Yale Üniversitesi Babil Koleksiyonu’nda yer alan bu tabletlerde yazan tarifler birçok kez denenmiştir. İçeriğinin çok detaylı olmaması ile birlikte yapılan denemelerin ardından Babilliler’in güveç yemeklerinin tadına ulaşılabilmektedir. Bahsi geçen tabletlerin üç tanesi MÖ. 1730’a, Eski Babil dönemine, diğer 4. tablet ise bin yıl sonrasına, başka bir ifadeyle Yeni Babil dönemine aittir. Tabletlerde yemeklerin nasıl hazırlanacağı ile ilgili kısa talimatlar bulunmaktadır. Tabletlerin büyük çoğunluğunda ise yahni ve et yemekleri tarifleri mevcuttur. Tariflere daha ayrıntılı şekilde bakıldığında ilk vejetaryen yemek şu şekilde tarif edilmektedir;

“Paşrütum: Et kullanılmaz. Suyu hazırla, yağı ekle. İçine pırasayı, kişnişi, tuzu sarımsağı ekle. Kuru ekşi mayayı ez ve yemeğe ekle.”

Mezopotamya’da muhakkak pişirilen bir kuzu yahnisinin tarifi şu şekildedir;

“M. puhādi: (Kuzu Yahnisi): Et kullanılır. Suyu hazırla. Yağı ekle. İnce çekilmiş tuzu, kurutulmuş arpa keklerini, soğanı, arpacık soğanını ve sütü ekle. Pırasa ve sarımsağı ezip ekle.”

İçinde kan bulunan ve orijinal adı “Zukanda” olan diğer bir yemek tarifi ise şu şekildedir;

“M. elamütum: (Elamlılara ait olan bir çeşit et suyu): Et kullanılmaz. Suyu hazırla, yağı ekle. Dereotunu, kurratı (iri çiçek soğanı ve yeşilimsi mor renkli çiçekleri olan çok yıllık bir ot), kişnişi, pırasayı, sarımsağı koy. Kanla bağla. Bir miktar ekşi süt ve biraz daha sarımsak ekle.”

Aralarındaki en meşhur tarif ise şu şekildedir;

“Tuh’u: Bacak eti kullanılır. Suyu hazırla, yağı ekle. Eti kızart (kavur). İçine tuz, bira, soğan, roka, kişniş, arpacık soğan, kimyon ve kırmızı pancar ekle. Pırasa ve soğanı ezip ekle. En üstüne kişniş (tohumu) serp. Ayrıca kurrat ve taze kişniş ekleyebilirsiniz.”

Antik Çağ yemek kültürünün en nadide örnekleri olan söz konusu kil tabletler, içerdikleri ürünler ve tarifler ile eşi benzeri bulunmayan en önemli yazılı kaynaklardır (Tarih ve Tarif, 2021). Kâğıdın icadına değin Antik dönemde sıklıkla kullanılan kil tabletler, söz konusu çağda kullanılan gastronomi ürünlerinin ve tariflerinin günümüze ulaşmasını sağlamıştır.

3. SONUÇ

Beslenme insanoğlunun doğumuyla birlikte hayatta kalabilmesi için yerine getirmesi gerekli olan zorunlu bir eylemdir. Uzun ve sağlıklı bir hayat sürmesi de yine tükettiği besinlerin sağlıklı ve dengeli olmasına bağlıdır. İlk insan yediği şeylerin vücuda zarar verip vermediğine ya da herhangi bir hastalıkta fayda sağlayıp sağlamadığına şüphesiz deneme yanılma yoluyla karar vermiştir. İnsanlığın edindiği deneyimler, yazının icadına kadar sözlü bir şekilde aktarılmıştır. Aktarılan bilgilerin bir kısmı bu nedenle tarih sahnesinden silinmiştir.

Yazının icadı ile birlikte insanlık tarihi için çok önemli bir adım atılmıştır. İnsanoğlu, hangi ürünün nasıl yetiştirilmesi gerektiğinden nasıl tüketilmesi gerektiğine, hangi miktarlarda ve ne şekilde hazırlanmasına kadar pek

çok değerli bilgiyi ardından gelen nesillere yazı yolu ile aktarmıştır. Bu noktada kil tabletler ise önemli bir rol üstlenmiştir. Lif bazlı (yaprak, post vb.) organik malzemeler yağmur, yangın vb. doğa olayları ile yok olup giderken ateşin icadıyla daha dayanıklı hale gelen kil tabletler asırlar boyunca insanlık tarihine ışık tutmuştur. İçinde yemek hazırlanan, sunulan, taşınan ve muhafaza edilen seramik malzeme sadece bu yönüyle değil, kalıcı yazılı bir belge olması bakımından da antik dönem mutfak kültüründe önemli bir yere sahiptir.

Yapılan söz konusu çalışma ile seramik ve gastronomi alanındaki kültürel etkileşime dikkat çekilmesi amaçlanırken olumlu karakterizasyonu ile kil malzemenin önemini vurgulanması gerektiği düşünülmektedir. Sonuç itibarıyla uygarlık tarihinde insanoğlunun yaşam serüveninin zorunlu ihtiyaçlarından beslenme kültürü bağlamında, antik dönemde kil tabletlere önemli bilgilerin yazıldığı, böylelikle sonraki nesillere birçok kıymetli tecrübe ve bilginin aktarılacak kültürel mirasın devamlılığının sağlandığı izlenmektedir.

KAYNAKÇA

1. Albayrak, İ. (2016). "Sembollerden Çiviyazısına Geçiş ve Yazının Anadolu'ya Gelişi", *Archivum Anatolicum-Anadolu Arşivleri* 10(2), 15-26.
2. Altıncılık, A.E. (2020). "Kil Tabletler ve Plastik Unsurlar", *Premium E-Journal of Social Sciences (PEJOSS)*, 4(4), 01-12.
3. Anderson, E.N. (2005). *Everyone Eats Understanding Food And Culture*, Basım Yeri: New York University Press New York And London, Edition: 1/30/05, ISBN-13: 978-0814704967.
4. Ay, Ş. Şahin, K. (2014). "Eski Yakındoğu'da Yemek Simgeselliği Üzerine Bir Değerlendirme", *Tarihin Peşinde -Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 2014(12), 331-358.
5. Bozkurt, C. (2021, 8 Ağustos). *Yazılı İlk Yemek Tabletleri: 4000 Yıllık Yemek Tarifleri*. Tarih ve Tarif. <https://tarihvetarif.com/yazili-ilk-yemek-tabletleri-4000-yillik-yemek-tarifleri/> [Erişim Tarihi: 24.06.2022].
6. Kılıç, Y. (2009). "Eski Ön Asya Toplumları Arasında Yazı ve Dil Etkileşimi", *Pamukkale University Journal of Social Institute*, July(4), 122-151.
7. Özbay, M. (2005). "Bilim ve Kültür Aktarıcısı Olarak Yazı", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, (2) , 67-74.
8. Soğandereli, F. (2020). "Eski Mezopotamya ve Anadolu'da Mutfak Kültürü", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 7(2), 1308-1342.
9. Şensoy, F. Tiritöglü, S. (2018). "Beslenme Arkeolojisi: Günümüz Ankara Yemeklerinde Geçmişin İzleri", *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(Ek.1, Bahar), 209-233.
10. Tunçel, O. (2020). *Kitabın İlk Formu: Eski Mezopotamya'nın Kil Tabletleri*. STD, 2020 Haziran, 305-321.
11. Yalçın, E. Yaman, M. (2019). "Yazılı Kaynaklara Göre Sümer Mutfağının Günümüze Yansımaları", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(67), 536-542.

Subject Area
Psychology

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 105
PP: 4312-4321

Arrival
05 November 2022
Published

31 December 2022
Article ID Number
66819

Article Serial Number
24

Doi Number
<http://dx.doi.org/10.29228/sssj.66819>

How to Cite This Article
Yangın Kiremit, E. & Akfırat, S. (2022). "Ücretli Çalışan ve Çalışmayan Suriyeli Kadınların Bazı Sosyal Psikolojik Değişkenler Açısından Karşılaştırılması"
International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587)
Vol:8, Issue:105; pp:4312-4321

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Ücretli Çalışan ve Çalışmayan Suriyeli Kadınların Bazı Sosyal Psikolojik Değişkenler Açısından Karşılaştırılması^{1 2}

Comparison of Employed and Non-Employed Syrian Women in terms of Social Psychological Variables

Esen Yangın Kiremit¹ Serap Akfırat²

¹ Doktora Öğrencisi., Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İzmir, Türkiye
² Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İzmir, Türkiye

ÖZET

Ulus ötesi göç hareketliliğinde ve emek piyasasında kadınların rolü giderek artmakta ve bu artış akademik çalışmalara giderek daha çok yansımaktadır. Alanyazındaki çalışmalarda işgücü piyasasındaki dezavantajlı konumları kadar, istihdamın göçmen kadınlara sunduğu katkılardan da söz edilmektedir. Bu çalışmada ücretli bir işte çalışan ve çalışmayan Suriyeli kadınlar yaşam doyumu, dayanıklılık, kültürleşme yönelimi, dil becerileri ve toplumsal cinsiyet algısı değişkenleri açısından karşılaştırılmaktadır. Bu amaç doğrultusunda ücretli çalışan 228 ve ücretli çalışmayan 223 Suriyeli kadından oluşan toplam 451 katılımcıyla bir anket çalışması yürütülmüştür. Bağımsız örneklem için t test ile analiz edilen verilerden elde edilen sonuçlara göre, ücretli bir işte çalışan kadınların yaşam doyumu, dayanıklılık, kültürleşme ve dil becerileri puanları çalışmayanlara göre istatistiksel açıdan anlamlı derecede daha yüksektir. Geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini benimseme düzeyi ise ücretli çalışmayan kadınlarda ücretli çalışanlara göre anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Elde edilen bulgular mevcut çalışmalar ışığında tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Suriyeli kadınlar, İstihdam, Yaşam Doyumu, Dayanıklılık

ABSTRACT

The impact of women in the international human mobility and labor market is growing, and this raise is reflected in academic studies over years. In the literature, as well as their disadvantaged positions in the labor market, the contributions of employment to immigrant women are also mentioned. In this study, Syrian women who employed and non-employed in a paid job are compared in terms of their life satisfaction, resilience, acculturation orientation, language skills and perception of gender. For this aim, a survey study was conducted with a 451 participants 228 of whom employed and 223 non-employed in a paid job. According to the results obtained from the independent samples t-test, the life satisfaction, resilience, acculturation and language skills scores of employed women are significantly higher than those who non-employed. The level of adopting traditional gender roles are significantly higher in non-employed women. The findings are discussed in the light of the literature.

Keywords: Syrian women, Employment, Life Satisfaction, Resilience

1.GİRİŞ

Kadınların küresel göç hareketliliğinde ve özellikle emek göçlerindeki rolünün giderek arttığından ve *göçlerin kadınlara sunduğu katkılardan* bahsedilmektedir (Castles ve Miller, 1998:9). Geçtiğimiz yüzyıldaki ekonomik faktörlerin kadınları ulus ötesi göçlere yönlendirdiği ve artan kadın göçmen istihdamının geleneksel cinsiyet rollerini dönüşüme uğrattığı vurgulanmaktadır (Ünlütürk-Ulutaş ve Kalfa, 2009). Bu gelişmelerin akademik çalışmalara geç de olsa yansıdığı, kadın göçmenlerin deneyimlerine yer veren araştırmalarda artış yaşandığı ifade edilmektedir (Biehl ve Danış, 2020; Dedeoğlu ve Gökmen, 2020; Şeker ve Uçan, 2016). Ancak istihdama katılımın göçmen kadınlara sunduğu katkılar ve yüklediği dezavantajlar konusunda fikir birliğinden söz edilememektedir. Bir taraftan işgücü piyasasındaki konumlarını ele alan pek çok çalışma, göçmen kadınların genellikle düşük statülü ve düşük ücretli (Man, 2004; Purkayastha, 2005); kariyer ve eğitim düzeyini yansıtmayan (Koert, Borgen, ve Amundson 2011); güvencesiz ve kayıt dışı işlerde (Dedeoğlu, 2011) çalıştığını vurgulamaktadır. Göçmen kadınların hane gelirine sağladığı önemli katkılara rağmen aile içindeki konumlarını güçlendiremedikleri, hane içerisindeki ataerkil işleyişin üstesinden gelemedikleri, hem ev hem de ücretli işten kaynaklanan sorumlulukların çifte yük yarattığı ifade edilmektedir (Im ve Meleis, 2001). Bazı araştırmalarda ücretli bir işte çalışan göçmen kadınların sosyal kaynaklarını artırdığını, ekonomik gelir elde ettiğini, aile içinde bağımsızlık kazandığını ve böylelikle ücretli işin bir güçlenme faktörü yarattığını vurgulaması itibarıyla istihdamın getirilerine işaret etmektedir (Ahmad, Riaz, Barata ve Stewart, 2004; Dion ve Dion, 2001; 2004; Foner, 2001). Bu anlamda ücretli bir işte çalışmanın göçmen

¹ Bu çalışma, TÜBİTAK 1002 Hızlı Destek programı kapsamında desteklenmekte olan "Çalışan ve Çalışmayan Göçmen Kadınların İyi Oluşunda Sosyal ve Psikolojik Kaynakların Rolü" başlıklı ve 221K282 kodlu proje kapsamında gerçekleştirilmiştir.

² Bu çalışma Esen Yangın Kiremit tarafından Doç. Dr. Serap Akfırat danışmanlığında yürütülmekte olan "Çalışan ve Çalışmayan Göçmen Kadınların İyi Oluşunda Sosyal ve Psikolojik Kaynakların Rolü" başlıklı doktora tezinin verilerinin bir bölümünden oluşmaktadır.

kadınlar açısından dezavantajları kadar katkılarından da söz edilmektedir. Suriye iç savaşı sonrasında Türkiye'ye göç eden sığınmacıların nüfusu resmi verilere göre üç buçuk milyonun üzerindedir ve bu nüfus içerisindeki kadınların yarısı yaşı itibarıyla aktif, çalışabilir nüfus arasındadır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2022). Türkiye'deki Suriyeli kadınların ücretli çalışma deneyimlerini ele alan araştırmalar iş imkânlarının yetersizliği (Baklacioğlu ve Kıvılcım, 2015) ve ağır çalışma koşulları (Aygül ve Kaba, 2019; Yaman, 2018) bakımından istihdamın olumsuz yüzüne işaret etmektedir. Bir diğer taraftan, ekonomik kaynak sağlaması, dil becerilerine katkısı (Aygül ve Kaba, 2019) ve geleneksel cinsiyet normları karşısında kadınların güçlenmesini sağlaması (Körükmez, Karakılıç ve Danış, 2020) açısından ücretli bir işte çalışmanın olumlu sonuçlarına değinilmektedir.

Bu çalışmada ücretli bir işte çalışan ve çalışmayan Suriyeli kadınların *yaşam doyumu*, *dayanıklılık*, *psikolojik kültürleşme yönelimleri*, *toplumsal cinsiyet algısı* ve *dil becerileri* bakımından karşılaştırılması ve bu yolla istihdama katılımın göçmen kadınların sosyal ve psikolojik süreçlerine etkilerinin anlaşılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Türkiye'de yaşayan Suriyeli kadınlar arasında bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Ücretli bir işte çalışmanın göçmen kadınların yaşamında olumlu etkiler yaratması beklentisiyle bu değişkenlerden alınacak puanların ücretli çalışan Suriyeli kadınlar lehinde farklılaşacağı öngörülmektedir. İlgili değişkenlerle yürütülmüş alanyazın araştırmalarına genel hatlarıyla değinilmekte ve çalışmamızın bulguları mevcut bilgiler dâhilinde tartışılmaktadır.

1.1. Yaşam Doyumu

Öznel iyi oluşun üç temel unsurunun bilişsel bileşeni olarak tanımlanan *yaşam doyumu* (*life satisfaction*) (Diener, Emmons, Larsen ve Griffin, 1985), birey tarafından seçili ölçütler çerçevesinde yaşam kalitesinin genel bir değerlendirmesi olarak açıklanmaktadır (Shin ve Johnson'dan aktaran Diener vd., 1985). Kişinin yaşamındaki pek çok dinamikten etkilenmesi beklenen yaşam doyumunun göç süreci ile yakından ilişkili olduğu vurgulanmaktadır (Şeker ve Sirkeci, 2014). Alanyazındaki çalışmalar göçmenlerde yaşam doyumu ve ilişkili unsurların göçmen olmayanlara kıyasla daha düşük olduğunu ortaya koymaktadır (DeVroome ve Hooghe, 2013; Safi, 2009). Bu kırılmanın yabancılaşma, kültürleşme stresi, ayrımcılık gibi dezavantajlılıklardan ileri geldiği vurgulanmaktadır (Hashemi, Marzban, Sebar ve Harris, 2019; Tegegne ve Glanville, 2018). Bunun yanında hangi faktörlerin yaşam doyumuna katkıda bulunduğu sorusu önem kazanmaktadır. Göçmen kadınlar örneğinde yürütülen çalışmalar yaşam doyumunun, göç sonrasında kazanılan özerklikle ilişkili olduğunu (Jibeen ve Hynie, 2012); aileden gelen sosyal destekle birlikte arttığını (Diaz ve Bui, 2016); yüksek gelir düzeyinin, bütünleşme kültürleşme yönelimlerini benimsemenin yaşam doyumunu anlamlı şekilde yordadığını göstermektedir (Şeker ve Sirkeci, 2014). İşgücüne katılımın yaşam doyumunu artırıcı faktörlerden biri olup olmadığı sorusunun cevabıysa açık değildir. Göçmen kadınların işgücü piyasasına katılımı ve yaşam doyumu arasındaki ilişkilerin açıklanmasında süre giden tartışmada, istihdama katılımın tek başına yaşam doyumunun bir yordayıcısı olamayacağına, bunun yerine iş doyumu, aile dinamikleri, sosyal destek ağlarının varlığı gibi faktörlerin önemine dikkat çekilmektedir (Arcurty ve diğer., 2014; Lee, 2013).

1.2. Dayanıklılık

Göç çalışmalarında sıklıkla değinilen bir diğer önemli değişken olan *dayanıklılık* (*resilience*), bireyin çeşitli zorlukların üstesinden gelmesini olanaklı kılan kişisel nitelikleri kapsayan bir özellik olarak tanımlanır ve stresle başa çıkma yeteneğinin bir ölçüsü olarak tarif edilir (Connor ve Davidson, 2003). Dayanıklılıktan söz edilebilmesi için kişinin yaşantısında olumsuz sonuçlar yaratması beklenen anlamlı bir riskin veya güçlüğün (*adversity*) varlığı ve olumlu uyum (*positive adaptation*), yani bu yaşam olayının başarıyla üstesinden gelinmesi, olmak üzere iki temel koşuldandır söz edilmektedir (Masten ve Powell, 2003). Göçmen örneklerinde yürütülen araştırmalar zorunlu göç deneyiminde dayanıklılığın yaşam doyumu (Vahud, 2021), güvenli bağlanma (Karataştan, 2021), algılanan sosyal destek (Sayan, 2021) gibi istendik psikolojik değişkenlerle olumlu yönde ilişkili olduğunu göstermektedir. Bir diğer yandan dayanıklılık düzeyi azaldıkça, kaygı düzeyinde ve yalnızlık duygusunda artış gözlemlendiği rapor edilmektedir (İsaoğlu ve Tuzcuoğlu, 2021). Türkiye'de yaşayan kadın ve erkek Suriyeli sığınmacıların dayanıklılık düzeylerinin incelendiği bir araştırma (Aydın, 2020), ücretli bir işte çalışanların çalışmayanlara göre dayanıklılık düzeyinin daha yüksek olduğunu göstermektedir. Yanı sıra aynı çalışmada yüksek gelir ve eğitim düzeyi, bekâr olmak, çocuk sahibi olmamak gibi demografik değişkenlerin yüksek düzeyde dayanıklılıkla ilişkili olduğu ifade edilmektedir.

1.3. Kültürleşme ve Dil Becerileri

Ücretli çalışan ve çalışmayan göçmen kadınlar arasında farklılaşmasını beklediğimiz bir diğer değişken olan *kültürleşme* (*acculturation*), göç araştırmalarının temel kavramlarından biridir. İki ya da daha fazla kültürel grubun

temasıyla her bir grubun üyelerinin deneyimlediği kültürel ve psikolojik değişim süreci olarak tanımlanır (Berry, 2005, s.698-699). Göçmen grup üyeleri dâhil oldukları yeni kültürle ve bu kültürden bireylerle ilişkilerinde farklı yönelimler benimseyebilmektedir. Bu yönelimler göç edilen kültürü ve/veya miras kültürü benimsemek ve sürdürmek arasındaki seçimler temelinde sınıflanır (Berry, 2001; Bourhis ve Montreuil, 2016). Bunlardan bütünleşme yönelimi, bireyin hem öz kültürünün hem de göç ettiği kültürün değerlerini ve özelliklerini benimsemesini ve günlük yaşamda diğer grup üyeleri ile ilişki içinde olmayı ifade eder (Berry, 2005). Alanyazındaki çalışmalar göçmenlerin psikolojik ve sosyokültürel uyumuna en çok katkı sunan ve olumlu çıktıları en iyi yordayan kültürleşme profilinin bütünleşme olduğunu göstermektedir (Berry ve Sam, 1997; Berry, Phinney, Sam, Vedder, 2006). Göçmen kadın örnekleminde yürütülen araştırmalar da bu bulguyu doğrular niteliktedir. Bu çalışmalara göre göçmen kadınlar açısından kültürleşme bütünleşme yönelimini benimsemek psikolojik uyuma önemli katkılar sağlamakta (Dervişoğlu-Akpınar, 2017) ve daha yüksek psikolojik sağlık puanlarıyla ilişkili bulunmaktadır (Choi, Miller, Wilbur, 2009). Ancak göçmen kadın örnekleminde yürütülen bazı çalışmalarda göç edilen kültürle düşük etkileşimin, ayrımcılık gibi olumsuz yaşantılardan bireylerin ruh sağlığını koruduğunu göstermektedir (Dawson, 2009; Heilemann, Lee ve Salvador-Kury, 2002).

Göçmenlerin yeni sosyal etkileşimlerinde kaygı, depresyon ve yabancılaşma gibi sorunlara yol açabilen ve kültürleşme stresi olarak adlandırılan bir süreçten geçtiği ve bu sürecin dil becerilerinden önemli ölçüde etkilendiği ifade edilmektedir (Sam ve Berry, 1995). Dilsel bariyerlerin göçmenlerin iyi oluşunu olumsuz etkilemesi (Tegegne ve Glanville, 2018; Paillard-Borg ve Hallberg, 2018); dilsel becerilerin göç edilen kültürle teması kolaylaştırması (Tip ve diğerleri, 2018) yönündeki veriler dilin kültürleşme sürecindeki önemine işaret etmektedir. Çalışmalar, dil becerilerinin, göçmen kadınların güçlenmesindeki önemli yordayıcılardan biri olduğunu göstermektedir (Çakır ve Güneri, 2011). Kadın göçmenlerin dil öğrenmek ve sosyal hizmetlere erişmek gibi olanaklarının sınırlı olduğu ve bu durumun göç edilen topluma uyumu olumsuz etkilediği vurgulanmaktadır (Ahmad, Riaz, Barata ve Stewart, 2004). Bir yandan dil bariyerinin göçmen kadınların göç ettikleri ülkelerde istihdama katılımı önündeki en önemli engellerden biri olduğu vurgulanmakta (Lee, 2013); diğer yandansa Suriyeli kadınlar örnekleminde gerçekleştirilen bir çalışmada işgücü piyasasında yer almanın dil becerileri ve sosyal ağları geliştirmeye katkı sunduğu ifade edilmektedir (Aygül ve Kaba, 2019).

Özetle, kültürleşme sürecinde miras kültürün yanı sıra göç edilen toplumun değer ve kültürünü benimsemenin ve diğer grup üyeleriyle ilişki içinde olmanın göçmenlerin uyum süreçlerine katkı sunabileceği, ancak gruplar arası temasın niteliğinin de önemli olduğu anlaşılmaktadır. Aynı zamanda göç edilen kültürün diline hâkimiyetin istihdam olanaklarına, sosyal ağlara erişime ve gruplar arası temasa kapı araladığı anlaşılmaktadır.

1.4. Toplumsal Cinsiyet Algısı

Cinsiyet rolleri, kadın ve erkeklerin davranışlarıyla ilgili toplumun paylaştığı beklentileri ifade eder (Eagly, 1987). Cinsiyet rolleri yalnızca kadın ve erkekte beklenen davranışları kapsamakla kalmaz, aynı zamanda kimin hangi rolleri yerine getireceğine ilişkin kurallar da tanımlar. Cinsiyetler arası iş bölümünde, kadınlardan ev ile ilgili sorumlulukları üstlenmesi beklenirken erkekler ücretli işlerde çalışmaktadır (Eagly, Wood, Diekmann, 2000). Ücretli bir işte çalışan kadınların iş ve aile yaşantısından kaynaklanan yükümlülüklerinin uyuşmaz olduğu hallerde ortaya çıkan, iş-aile çatışması (work-family conflict) olarak tarif edilen bir tür roller arası çatışma biçimi tanımlanmaktadır (Hammer ve arkadaşları, 1999; Taris, 2006). Birden fazla role sahip olmanın ne denli sağlıklı olduğu konusu tartışmalıdır (Bernas, 2000) ve bu konuda iki farklı bakış açısından söz edilmektedir. Aşırı rol yüklemesi yaklaşımına göre, kişilerin enerjilerinin ve zamanlarının belirli bir kapasitesi olduğu, ev ve iş yaşamının gerektiği rollerin birbiriyle çatışmasının kadınlarda birtakım sağlık sorunlarına yol açabileceği savunulmaktadır (Goode, 1960). Buna alternatif olarak geliştirilen ikinci yaklaşıma göre ise birden fazla role sahip olmak psikolojik iyi oluş ve sağlık üzerinde olumlu etkiler yaratmaktadır (Marks, 1977). Bir diğer taraftan, rolün sayısından ziyade niteliğinin ve gerektirdiklerinin sağlıkla daha yakın bir ilişki içerisinde olduğu vurgulanmaktadır (Matud, Hernandez, Marrero, 2002). Aynı zamanda belirli bir cinsiyetin davranışlarıyla ilgili başkalarının beklentileri ile kişinin kendi beklentileri arasındaki farklılaşmanın da bir tür rol çatışması yaratabileceği ifade edilmekte, özellikle çalışan evli kadınların cinsiyet temelli rol çatışmasını erkeklerden daha yoğun yaşadığı ve bu çatışmanın kadınlarda iş doyumunu ve çalışma arzusunu azalttığı vurgulanmaktadır (Koberg ve Chusmir, 1989). Kadın erkek cinsiyet rollerinin keskin sınırlarla ayrıldığı geleneksel bir toplum olan Suriye’de kadın istihdamının yaygın olmadığı ifade edilmektedir (Charles ve Denman, 2012). Her ne kadar Suriyeli kadınların göç sonrasında Türkiye’deki yaşam koşulları değişmiş ve faaliyet alanları genişlemiş olsa da, geleneksel normların kadınların ev dışı etkinliklerini sınırlamaya devam ettiği, bu normların hem kadının kendisi hem de ailesi tarafından benimsenebildiği anlaşılmaktadır (Yangın-Kiremit ve Akfırat, 2021). Bu anlamda işgücüne katılımın göçmen kadınların yaşamında yaratacağı etkiler, bireyin öznel değerlendirmeleri kadar kadının iş hayatındaki varlığına ilişkin sosyal çevrenin ve ailenin görüşleriyle de yakından ilişkilidir.

1.5. Araştırmanın Amacı ve Beklentileri

Yukarıda ele aldığımız araştırmalarda görüldüğü üzere istihdamının göçmen kadınlar açısından olumlu sonuçlar doğurup doğurmadığı tartışmalıdır. Bu çalışmanın amacı çeşitli sosyal ve psikolojik değişkenlerin ücretli çalışan ve çalışmayan Suriyeli kadınlar arasında farklılaşıp farklılaşmadığını incelemektir. Alanyazındaki pek çok çalışmanın da desteklediği üzere (Ahmad, Riaz, Barata ve Stewart, 2004; Dion ve Dion, 2001; 2004; Foner, 2001; Körükmez, ve diğerleri, 2020) bütün dezavantajlarına rağmen çalışma hayatının göçmen kadınların yaşamına önemli katkılar sunacağı öngörülmektedir. Bu doğrultuda yaşam doyumu, dayanıklılık, bütünleşme ve dil becerileri puanlarının ücretli bir işte çalışan Suriyeli kadınlarda çalışmayanlara göre daha yüksek, toplumsal cinsiyet normlarını benimseme düzeyininse daha düşük olacağı beklenmektedir. Yukarıda değinildiği üzere cinsiyet rollerinde başkalarının beklentileri ile kişinin kendi beklentileri arasındaki uyumun önemine işaret edilmektedir (Koberg ve Chusmir, 1989). Bu anlamda ailenin de geleneksel cinsiyet rollerini daha az benimsemesi, kadınların istihdama katılmadan elde edeceği olumlu çıktılarla ilişkili olacaktır. Son olarak ailenin geleneksel toplumsal cinsiyet normlarını benimseme düzeyine ilişkin algının ücretli çalışan kadınlarda çalışmayanlara göre daha düşük olması beklenmektedir. Bu beklentilerin test edilmesi amacıyla ücretli bir işte çalışan ve çalışmayan Suriyeli kadınların ilgili değişkenlerden aldıkları puanlar bağımsız örneklem için t test ile karşılaştırılmıştır.

2. YÖNTEM

2.1. Örneklem

İzmir ve Hatay'ın çeşitli ilçelerinde yaşayan, ücretli bir işte çalışan 228 ve ücretli bir işte çalışmayan 223 Suriyeli kadından oluşan toplam 451 kişi çalışmaya katılmıştır. Katılımcıların yaş ortalaması ücretli bir işte çalışan kadınlarda 33,5 (SS = 9,65); ücretli bir işte çalışmayanlardaysa 32,7'dir (SS = 11,54).

2.2. İşlem

Araştırmaya ilişkin etik onay Dokuz Eylül Üniversitesi Rektörlüğünden alınmıştır. Veri toplama işlemi bireysel olarak kağıt-kalem yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Uygulama öncesinde katılımcılar araştırma hakkında bilgilendirilmiş, çalışmaya gönüllü katıldıklarına ilişkin onayları alınmıştır. Ölçek formunun cevaplanma süresi 20 ila 30 dakika sürmüştür. Araştırmaya katılım karşılığında katılımcılara elli Türk Lirası değerinde hediye çeki verilmiştir. Anket formunda yer alan katılımcı bilgilendirme formunda Suriyeli kadınların Türkiye'deki deneyimlerine ilişkin bir tarama (anket) çalışmasına katılacakları bilgisi verilmiştir.

2.3. Ölçüm araçları

Bu çalışmada kullanılan veri toplama araçlarının belirlenmesi sürecinde öncelikle alanyazında Arapça geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmış ölçek arayışına gidilmiştir. Araştırma kapsamında ele alınan bütün değişkenlere ilişkin Arapça ölçek bulunamadığından ikincil olarak Türkçe ya da İngilizce ölçekler arasından Arapçaya çevirileri ve güvenilirlik çalışmaları bu çalışma kapsamında yapılmak üzere uygun araçlar seçilmiştir. Araştırma problemine ve örnekleme uygun nitelikte ölçüm aracı bulunamadığı durumlarda, mevcut ölçeklerden de esinlenerek ölçüm aracı üretilmesine ihtiyaç duyulmuştur. Değişkenlere ilişkin ölçüm aracı oluşturma sürecinde alanında uzman araştırmacılarca ölçek maddeleri üretilmiş, maddelerin ölçülmek istenen değişkeni ölçüp ölçmediği konusu farklı uzmanlarca değerlendirilmiş ve en uygun maddeler üzerinde uzlaşmıştır. Üretilen maddelerin ve Arapça olmayan ölçüm araçlarının Arapçaya çeviri çalışmalarında iki yeminli tercüman ve Arapçaya hakim alanında uzman bir araştırmacıdan oluşan bir ekiple çalışılmıştır. Çeviri sürecinde gerekli usuller gözetilmiş, en uygun çeviriler konusunda fikir birliğine gidilmiştir. Arapça formun anlaşılabilirliği ve uygulanabilirliği bir pilot çalışma ile değerlendirilmiştir. Alanyazından temin edilen ölçüm araçlarının kullanımı konusunda ölçek yazarlarından gerekli izinler mail yoluyla alınmıştır.

Demografik Soru Formu: Yaş, eğitim, gelir düzeyi, aile bilgileri, Türkiye'ye geliş tarihi, yasal statü, dil becerileri, geçmiş çalışma deneyimleri, sosyal-maddi-hukuksal destek olanakları gibi konularda bilgi toplamak amacıyla çeşitli sorular hazırlanmıştır. Sorular kısa cevaplı, açık uçlu ve Evet/Hayır gibi kategorik cevap seçeneği olmak üzere çeşitlilik göstermektedir.

Psikolojik Kültürleşme Ölçeği (Psychological Acculturation Scale, PAS): Bireylerin bir kültüre psikolojik olarak bağlanma ve bu kültüre ait olma duygusunun değerlendirilmesi amacıyla Tropp ve diğerleri (1999) tarafından geliştirilmiştir. Tek faktörden oluşan ölçeğin güvenilirlik analizleri Cronbach alfa değerinin .77 olduğunu göstermektedir. 10 maddeli ölçek 1 ve 9 arasında değişen 9'lu likert tipinde (Örneğimiz için 1=Sadece Suriyeliler, 9= Sadece Türkiyeliler) puanlanmaktadır ve ölçeğin orta noktası iki kültürlü bir yönelime işaret etmektedir. Ölçekten alınan puanlar arttıkça bireyin göç edilen kültürle ilişki düzeyi artmaktadır. Örneğimizden elde edilen verilere dayanan analizler, PAS'ın tek faktörlü yapısını doğrulamaktadır. Bu tek faktörün açıkladığı

varyans oranı % 46,45 özdeğeri 4.64 olarak bulunmuştur ve madde faktör yükleri .57 ile .76 arasında değişmektedir. Ölçeğin güvenirlik katsayısı ise .87 olarak bulunmuştur.

Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği: Ölçek Altınova ve Duyan (2013) tarafından geliştirilmiştir. 25 madde ve tek boyuttan oluşan ölçeğin güvenirlik analizi Cronbach Alfa değerinin .87 olduğunu göstermektedir. Ölçeğin araştırmanın amacına ve örnekleme uygun olarak 5 maddesi seçilmiştir. Yanı sıra bu çalışma kapsamında alanında uzman araştırmacılarca 4 ilave madde hazırlanarak ölçek madde sayısı 9'a çıkarılmıştır. 5'li likert tipindeki (1= Hiç katılmıyorum, 5= Tamamen katılıyorum) bu ölçeğin faktör ve güvenirlik analizleri neticesinde sonradan eklenen maddelerden birinin (madde 1) ölçekten çıkarılması uygun bulunmuştur. 8 maddeli nihai ölçeğin analiz sonuçları bu sekiz maddenin tek bir faktöre yüklendiğini ve Cronbach alfa güvenirlik katsayısının .88 olduğunu göstermektedir. Ölçeğin toplam varyansının % 54'ü bu tek faktör tarafından açıklanmaktadır ve faktörün özdeğeri 4,33' tür. Ölçek maddelerinin faktör yükleri .52 ile .82 arasında değişmektedir.

Ailenin Toplumsal Cinsiyet Tutumlarına Yönelik Algı Ölçeği: Aile üyelerinden oluşan yakın çevrenin toplumsal cinsiyete ilişkin tutumlarının kişi tarafından nasıl algılandığını ölçmek amacıyla Toplumsal Cinsiyet Algısı ölçek maddeleriyle aynı doğrultuda 8 maddeli 5'li likert tipinde (1= Hiç uygun değil, 5= Tamamen uygun) oluşturulmuş ikinci bir ölçüm aracıdır. Bu ölçek aracılığıyla evli katılımcılardan eşlerinin, evli olmayanlardan ailelerinin görüşlerini değerlendirmeleri istenmiştir. ("*Bence kadınlar anne olduktan sonra çalışmamalıdır.*"- "*Aileme/Eşime göre kadınlar anne olduktan sonra çalışmamalıdır.*"). Analiz sonuçlarına göre, Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeğine benzer şekilde, ailenin/eşin toplumsal cinsiyet algısı ölçeği de tek faktörlüdür ve Cronbach alfa güvenirlik katsayısı .88'dir. Ölçeğin toplam varyansının % 54'ü bu tek faktör tarafından açıklanmaktadır ve faktörün özdeğeri 4,33' dir. Ölçek maddelerinin faktör yükleri .49 ile .82 arasında değişmektedir.

Yaşam Doyumu Ölçeği-Arapça Form (Satisfaction With Life Scale-Arabic Form): Diener ve diğerleri (1985) tarafından geliştirilen ölçeğin Arapça geçerlik ve güvenirlik çalışmaları Abdallah (1988) tarafından gerçekleştirilmiş. 5'li likert tipinde (1=Hiç katılmıyorum, 5=Tamamen katılıyorum), 5 madde ve tek boyuttan oluşan ölçeğin güvenirlik analizi Cronbach Alfa değerinin .79 olduğunu göstermektedir. Örneklemeimize dayanan veri analizleri, ölçeğin orijinalindeki faktör yapısını doğrulamaktadır. Örneklemeimizde ölçeğin toplam varyansının % 58'i bu tek faktör tarafından açıklanmaktadır ve faktörün özdeğeri 2.93'tür. Ölçek maddelerinin faktör yükleri .59 ile .83 arasında değişmektedir. Güvenirlik analizlerine göre Cronbach alfa katsayısı .82'dir.

Connor-Davidson Dayanıklılık Ölçeği Arapça Form (Connor-Davidson Resilience Scale CD-RISC): Ölçek Connor ve Davidson (2003) tarafından geliştirilmiş 25 maddeden oluşan 5'li likert tipinde (1= Hiçbir zaman, 5= Her zaman) bir ölçektir. Ölçeğin yönergesinde katılımcılardan her bir ifadeyi yanıtlarken son 30 günlük süreci değerlendirmeleri istenmektedir. Pek çok dile çevrilen ölçeğin, çalışmamızda 10 maddeden oluşan Arapça kısa formundan yararlanılmıştır. Ölçeğin Arapça uyarlama çalışmaları Toma ve diğerleri tarafından (2017) nitel bir çalışma ile gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin geliştirildiği çalışmada Cronbach Alfa güvenirlik değeri .89 olarak kaydedilmektedir. Çok sayıda örneklemden elde edilen veriler, ölçeğin 10 maddeden oluşan formunun tek faktörlü bir yapıda olduğunu göstermektedir. Faktör analizi sonuçları orijinal ölçeğin tek faktörlü yapısını doğrular niteliktedir ve ölçeğin toplam varyansının % 40'ı bu tek faktör tarafından açıklanmaktadır. Faktörün özdeğeri 4,04 olarak bulunmuştur. Maddelerin faktör yükleri .52 ile .75 arasında değişmektedir. Ölçeğin örneklemeimizdeki Cronbach alfa katsayısı .83 olarak bulunmuştur.

3.BULGULAR

3.1. Demografik Bulgular

Ücretli bir işte çalışan ve çalışmayan katılımcıların yaş, yasal statü, medeni durum, eğitim düzeyi, meslek, göç öncesi ve sonrası istihdam deneyimlerine ilişkin veriler Tablo 1'de ayrıntılı şekilde sunulmuştur. Her iki grup için yaş özellikleri itibarıyla genç katılımcı oranının yüksek olduğu görülmektedir. Katılımcıların önemli çoğunluğu evli ve en az bir çocuk sahibidir. Eğitim düzeyi bakımından ilkökul, ortaokul ve lise mezunları ağırlıktadır. Türkiye'de bulunma süreleri 1 ile 17 yıl arasında değişmekte ve ortalama 7 yıldır. İşgücüne katılım deneyimleri meslek, savaş öncesinde Suriye'deki istihdam ve göç sonrasında Türkiye'deki çalışma süreçleri ölçeğinde incelenmiştir. İşgücüne katılımın sınıflamasında üç temel kategori gözetilmiştir. İş kolunun formel eğitim gerektirip gerektirmediği ayırımından hareketle *nitelik gerektiren veya beyaz yaka*, *nitelik gerektirmeyen veya mavi yaka* meslek grupları ayırımına gidilmiştir. Diğer yandan tarım işçiliğine bu sınıflandırmanın dışında bağımsız bir kategori olarak yer verilmiştir. Avukat, bankacı, mühendis, tercüman, psikolog, öğretmen, sağlık personeli gibi meslekler nitelik gerektiren-beyaz yaka; terzilik, ev hizmetleri, ücretli işçilik, kuaförlük, esnaflık gibi ekonomik faaliyetler nitelik gerektirmeyen-mavi yaka meslek grubu dâhilinde sınıflanmıştır. Katılımcıların önemli bir bölümünün göç öncesine ilişkin çalışma deneyimi bulunmadığı görülmektedir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Demografik Özellikler		Ücretli Çalışan N(%)	Ücretli Çalışmayan N(%)	
Yaş grubu	18-24	42 (18,4)	60 (26,9)	
	25-34	87 (38,2)	73 (32,7)	
	35-44	64 (28,1)	49 (22)	
	45-54	22 (9,6)	19 (8,5)	
	55-64	8 (3,5)	13 (5,8)	
	65-65+	1 (0,4)	2 (0,9)	
Yasal statü	Vatandaşlık	43 (18,9)	21 (9,4)	
	Geçici Koruma	183 (80,3)	201 (90,1)	
Medeni durum	Bekâr	43 (18,9)	31 (13,9)	
	Evli	146 (64)	166 (74,4)	
	Boşanmış	27 (11,8)	10 (4,5)	
	Dul	10 (4,4)	15 (6,7)	
Eğitim düzeyi	Eğitimsiz	10 (4,4)	3 (1,3)	
	İlkokul	42 (18,4)	59 (26,5)	
	Ortaokul	49 (21,5)	55 (24,7)	
	Lise	55 (24,1)	58 (26)	
	Önlisans	21 (9,2)	13 (5,8)	
	Lisans	36 (15,8)	27 (12,1)	
	Lisansüstü	5 (2,2)	1 (0,4)	
	Meslek grubu	Mesleği yok	33 (14,5)	109 (48,9)
Tarım	11 (4,8)	5 (2,2)		
Beyaz Yaka	88 (38,6)	25 (15,7)		
Mavi Yaka	70 (30,7)	17 (7,6)		
Öğrenci	-	11 (4,9)		
Göç öncesi çalışma deneyimi	Deneyim yok	130 (57)	158 (70,9)	
	Çiftçi	8 (3,5)	8 (3,6)	
	Beyaz yaka	47 (20,6)	38 (17)	
	Mavi Yaka	32 (14)	15 (6,7)	
	Öğrenci	8 (3,5)	2 (0,9)	
Türkiye'deki deneyimi*	istihdam	Deneyim yok	-	145 (65)
		Tarım	17 (7,5)	11 (4,9)
		Nitelik gerektiren	87 (38,2)	18 (8,1)
		Nitelik gerektirmeyen	70 (30,7)	45 (20,2)
		Ev içi üretim	45 (19,7)	-
		Özel işletmeler	6 (2,6)	-

* Ücretli çalışan örneklem grubu için mevcut iş, ücretli çalışmayan örneklem grubu içinse geçmiş istihdam deneyimlerine ilişkin veriler sunulmaktadır.

3.2. t-Test Bulguları

Katılımcıların yaşam doyumu, dayanıklılık, kültürleşme, dil becerileri, toplumsal cinsiyet algısı ve ailenin toplumsal cinsiyet tutumuna ilişkin algı puanları ücretli bir işte çalışan ve çalışmayan kadınlar arasında bağımsız gruplar için t-test ile karşılaştırılmıştır.

Bağımsız örneklem T-Testi sonuçlarına göre;

1. Ücretli bir işte çalışan kadınların (ort. =3,14, S = 1,14) *dil becerisi* puanlarının ücretli bir işte çalışmayan kadınlara (ort. =2,74, S = 1,18) göre istatistiksel açıdan anlamlı olarak daha yüksek olduğu bulunmuştur (t = 3,68, p < .001)
2. Ücretli bir işte çalışan kadınların (ort. =3,67, S = 1,40) *kültürleşme* puanlarının ücretli bir işte çalışmayan kadınlara (ort. = 3,35, S = 1,42) göre anlamlı olarak daha yüksek olduğu bulunmuştur (t= 2,38, p < .001).
3. Ücretli bir işte çalışan kadınların (ort. =2,99, S = ,99) *geleneksel toplumsal cinsiyet tutumunu benimseme* puanlarının ücretli bir işte çalışmayan kadınlara (ort. = 3,21, S= ,89) göre anlamlı olarak daha düşük olduğu bulunmuştur (t = -2,46, p < .05).
4. Ücretli bir işte çalışan kadınların (ort. = 2,84, S = ,83) *yaşam doyumu* puanlarının ücretli bir işte çalışmayan kadınlara (ort. = 2,64, S = ,90) göre anlamlı olarak daha yüksek olduğu bulunmuştur (t = 2,41, p < .05).
5. Ücretli bir işte çalışan kadınların (ort. =3,65, S = ,63) *dayanıklılık* puanlarının ücretli bir işte çalışmayan kadınlara (ort. = 3,47, S = ,74) göre anlamlı olarak daha yüksek olduğu bulunmuştur (t (433) = 2,78, p < .05).
6. Ücretli bir işte çalışan kadınların (ort. =3,14, S = 1,01) *ailenin geleneksel toplumsal cinsiyet tutumunu benimseme düzeyine yönelik algı* puanlarının ücretli bir işte çalışmayan kadınlara (ort. = 3,43, S. = ,84) göre anlamlı olarak daha düşük olduğu bulunmuştur (t = -3,36, p < .05). Bulgular Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların Ücretli Bir İşte Çalışma Durumuna Göre Değişken Puanlarına İlişkin N, Ortalama, Standart Sapma ve t-Test Sonuçları

Değişkenler	Gruplar	N	X	ss	t testi		
					t	sd	p
Dil Becerisi	Çalışan	227	3.14	1.14	3.67	447	.001
	Çalışmayan	222	2.74	1.18			
Kültürleşme	Çalışan	228	3.67	1.40	2.38	449	.018
	Çalışmayan	223	3.35	1.42			
Toplumsal Cinsiyet Al.	Çalışan	228	2.99	.99	-2.46	449	.014
	Çalışmayan	223	3.21	.89			
Ailenin T. Cinsiyet Al.	Çalışan	228	3.14	1.01	-3.36	436.97	.001
	Çalışmayan	223	3.43	.84			
Yaşam Doyumu	Çalışan	228	2.84	.83	2.41	449	.016
	Çalışmayan	223	2.64	.90			
Dayanıklılık	Çalışan	228	3.65	.63	2.78	433.75	.006
	Çalışmayan	223	3.47	.74			

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada ücretli bir işte çalışan ve çalışmayan Suriyeli kadınlarda yaşam doyumu, dayanıklılık, kültürleşme, dil becerileri, toplumsal cinsiyet algısı ve ailenin toplumsal cinsiyet tutumlarına ilişkin algı puanlarının farklılaşma farklılaşmadığı incelenmiştir. Bu amaçla SPSS 21 programı aracılığıyla bağımsız örneklem için t test uygulanmıştır. Elde edilen bulgulara göre ücretli bir işte çalışan kadınların yaşam doyumu, ücretli bir işte çalışmayanlara göre daha yüksektir. Yaşam doyumu öznel iyi oluşun üç temel unsurundan biridir (Diener ve diğerleri, 1985). Öznel iyi oluş, gelir düzeyinden (Pereira ve Coelho, 2013) ve sosyal ilişki ağları aracılığıyla elde edilen sosyal sermaye değişkenlerinin varlığından etkilenmektedir (Addai, Opoku-Agyeman ve Amanfu, 2013). Ücretli çalışan kadınlar istihdam sayesinde hem sosyal ilişki ağlarını çeşitlendirmekte hem de ekonomik kaynak sağlamaktadır. Ücretli çalışan kadınların dayanıklılık düzeyinin istihdama katılmayan kadınlardan daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu bulgu alanyazın çalışmalarından elde edilen bulgularla uyumludur (Aydın, 2020). Göç deneyimi pek çok güçlük ve risk barındıran bir süreçtir ve bireyin dayanıklılığından söz edilebilmesi için olumsuz yaşantıların başarıyla aşılmış olması gerekmektedir. Bir çeşit kişisel nitelik olarak tanımlanan dayanıklılığın (Connor ve Davidson, 2003) ücretli çalışan kadınlarda daha yüksek olması göç deneyiminin getirmiş olduğu zorluklara çalışan kadınların daha iyi uyum sağlandığının göstergesidir. Ücretli çalışan ve çalışmayan kadınlar arasında farklılaşan bir diğer değişken benimsedikleri kültürleşme yönelimidir. Çalışmamızda yararlandığımız psikolojik kültürleşme ölçeği diğer ölçüm araçlarından farklı olarak kültürleşmenin psikolojik yönüne odaklanır. Bu anlamda farklı kültürlerle maruz kalmanın psikolojik etkilerini anlamaya yardımcı olur (Tropp ve diğerleri, 1999). Psikolojik kültürleşme göç edilen toplumla ve o toplumun üyeleriyle inanç ve değerlerin daha çok paylaşıldığını ve iki kültür ve toplum arasında daha çok ortak nokta hissedildiğini göstermektedir. Ücretli çalışan kadınların psikolojik kültürleşme düzeyinin daha yüksek olması, iş bağlamında yaşadıkları sosyal temasların onları yeni kültüre daha çok yakınlaştırdığının göstergesi sayılabilir. Aynı zamanda ücretli çalışmanın kadınların Türkçe dil becerilerini geliştirmelerine olanak sağladığı söylenebilir. Ancak dil yeterliliğine sahip olmanın istihdam şansını artırdığını, bu anlamda ücretli işlerde çalışanların dil yeterliliğine sahip Suriyeli kadınlar olabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır. Son olarak ücretli bir işte çalışan kadınların geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini benimseme düzeyi daha düşüktür. Katılımcıların aile üyelerinin toplumsal cinsiyet tutumlarını nasıl algıladıkları paralel bir ölçüm aracıyla değerlendirildiğinde ücretli çalışan kadınların ailelerinin de toplumsal cinsiyet rollerini benimseme düzeyini çalışmayan kadınlardan daha düşük puanladıkları görülmektedir. Bu anlamda ücretli çalışan kadınların hem kendilerinin geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini daha az benimsediği hem de ailelerini bu konuda daha eşitlikçi algıladıkları anlaşılmaktadır. Alanyazın bilgilerinin de desteklediği üzere, bu dinamiklerin evin dışında çalışmanın cinsiyet rolleriyle bağdaşmayacağını savunan kanının aksine, kadınların istihdama katılımını teşvik etmekte, iş hayatından duyulan tatmini artırmakta ve başkalarının beklentileri ile kişinin kendi beklentileri arasındaki farklılaşmadan doğacak cinsiyet temelli rol çatışmalarını azaltmaktadır (Koberg ve Chusmir, 1989).

Çalışmamızdan elde ettiğimiz bulguları alanyazın bilgileriyle birlikte değerlendirdiğimizde, ücretli bir işte çalışmanın bütün güçlüklerle ve dezavantajlara rağmen göçmen kadınlar açısından olumlu sonuçlar doğurma potansiyelinin yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Gelecek çalışmalarda çok sayıda faktörün etkisindeki bu karmaşık konunun farklı boyutlarıyla ele alınması, istihdamın göçmen kadınların yaşamına sağladığı katkıların veya yüklerin arkaplanını açıklamaya yardımcı olacaktır.

KAYNAKÇA

1. Abdallah, T. (1998). "The Satisfaction with Life Scale (SWLS): Psychometric properties in an Arabic-speaking sample", *International journal of Adolescence and Youth*, 7(2): 113-119.
2. Addai, I., Opoku-Agyeman, C., & Amanfu, S. K. (2013). "Exploring predictors of subjective well-being in Ghana: A micro-level study", *Journal of Happiness Studies*, 15(4): 869-890.
3. Ahmad, F., Riaz, S., Barata, P., & Stewart, D. E. (2004). "Patriarchal beliefs and perceptions of abuse among South Asian immigrant women", *Violence against women*, 10(3): 262-282.
4. Altınova, H. H., & Duyan, V. (2013). "Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeğinin Geçerlik Güvenirlik Çalışması", *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 24(2): 9-22.
5. Araújo Dawson, B. (2009). "Discrimination, stress, and acculturation among Dominican immigrant women", *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, 31(1): 96-111.
6. Arcury, T. A., Grzywacz, J. G., Chen, H., Mora, D. C., & Quandt, S. A. (2014). "Work organization and health among immigrant women: Latina manual workers in North Carolina", *American journal of public health*, 104(12): 2445-2452.
7. Aydın, Z. B. (2020). "Suriyeli Bireylerin Psikolojik Dayanıklılık Düzeylerinin Algılanan sosyal Destek ve Başa Çıkma Stilleri Açısından İncelenmesi", Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
8. Aygül, H. H., & Kaba, E. M. (2019). "Suriyeli Kadınların İşgücüne Katılımı Ve Deneyimleri (İstanbul-Sultanbeyli Örneği)", *Social Sciences*, 14(4): 1255-1275.
9. Baklacioğlu, N. Ö., & Kivılcım, Z. (2015). *Sürgünde Toplumsal Cinsiyet: İstanbul'da Suriyeli Kadın ve LGBTİ Mülteciler*, Derin Yayınları, İstanbul.
10. Bernas, K. H., & Major, D. A. (2000). "Contributors to stress resistance: Testing a model of women's work-family conflict", *Psychology of Women Quarterly*, 24(2): 170-178.
11. Berry, J. W. (2001). "A psychology of immigration", *Journal of Social Issues*, 57(3): 615-631.
12. Berry, J. W. (2005). "Acculturation: Living successfully in two cultures", *International journal of intercultural relations*, 29(6): 697-712.
13. Berry, J. W., & Sam, D. L. (1997). "Acculturation and adaptation", *Handbook of cross-cultural psychology*, 3(2): 291-326.
14. Berry, J. W., Phinney, J. S., Sam, D. L., & Vedder, P. (2006). "Immigrant youth: Acculturation, identity, and adaptation", *Applied psychology*, 55(3): 303-332.
15. Biehl, K., & Daniş, D. (2020). "Toplumsal cinsiyet perspektifinden Türkiye'de göç araştırmaları. Bölüm Giriş: Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Türkiye'de Göç Araştırmaları". *Göç araştırmaları Derneği*, İstanbul.
16. Bourhis, R.Y. & Montreuil, A. (2016). "Methodological issues related to the Host Community Acculturation Scale (HCAS) and the Immigrant Acculturation Scale (IAS): An update", *UQAM Working Paper, Département de Psychologie, Université du Québec à Montréal*. (Updated: January 2016).
17. Çakır, S. G., & Yerin Güneri, O. (2011). "Exploring the factors contributing to empowerment of Turkish migrant women in the UK", *International Journal of Psychology*, 46(3): 223-233.
18. Castles, S. & Miller, M. J.(1998). "The Age of Migration - International Population Movements in the Modern World", İkinci Baskı Giriş Bölümü (1-18). Macmillan Press LTD, Londra.
19. Charles, L., & Denman, K. (2012). "“Every knot has someone to undo it.” Using the Capabilities Approach as a lens to view the status of women leading up to the Arab Spring in Syria" *Journal of International Women's Studies*, 13(5): 195-210.
20. Choi, J., Miller, A., & Wilbur, J. (2009). Acculturation and depressive symptoms in Korean immigrant women. *Journal of immigrant and minority health*, 11(1), 13-19.
21. Connor, K. M., & Davidson, J. R. (2003). "Development of a new resilience scale: The Connor-Davidson resilience scale (CD-RISC)", *Depression and anxiety*, 18(2): 76-82.
22. De Vroome, T., & Hooghe, M. (2013). "Life satisfaction among ethnic minorities in the Netherlands: Immigration experience or adverse living conditions?", *Journal of Happiness Studies*, 15(6): 1389-1406.

23. Dedeoğlu, S. (2011). "Türkiye'de Göçmenlerin Sosyal Dışlanması: İstanbul Hazır-Giyim Sanayinde Çalışan Azerbaycanlı Göçmen Kadınlar Örneği", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 66(01): 27-48.
24. Dedeoğlu, S., & Gökmen, Ç. E. (2020). "Göç Teorileri, Göçmen Emegi ve Entegrasyon: Kadınların Yeri", "Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Türkiye'de Göç Araştırmaları, İçinde:18-37.
25. Dervişoğlu-Akpınar, H. (2017). "İç Göç ve Aile Bağlamında Kadınların İyi Oluş ve Dayanıklılığı". Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
26. Diaz, T., & Bui, N. H. (2017). "Subjective well-being in Mexican and Mexican American women: The role of acculturation, ethnic identity, gender roles, and perceived social support", Journal of Happiness Studies, 18(2): 607-624.
27. Diener, E. R., Emmons, R., Larsen, R., & Griffin, S. (1985). "The satisfaction with life scale", Journal of Personality Assessment, 49(1), 71-75.
28. Dion, K. K., & Dion, K. L. (2001). "Gender and cultural adaptation", Journal of Social Issues, 57: 511-521.
29. Dr. Eun-Ok Im RN and MPH and PhD & Afaf Ibrahim Meleis RN and PhD and DrPS (hon.) and FAAN (2001). "Women's Work and Symptoms During Midlife: Korean Immigrant Women", Women & Health, 33:1-2, 83-103.
30. Eagly, A. H. (1987). Sex Differences in Social Behavior: A Social-Role Interpretation. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
31. Eagly, A. H., Wood, W., & Diekmann, A. B. (2000). "Social Role Theory of Sex Differences and Similarities: A current Appraisal", The Developmental Social Psychology of Gender, 12, 174.
32. Foner, N. (2001). "Benefits and Burdens: Immigrant Women and Work in New York City", (Ed.) Rita James Simon. Immigrant Women, İçinde:1-20. Taylor & Francis Group.
33. Goode, W. J. (1960). "A theory of Role Strain". American Sociological Review, 483-496.
34. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Geçici Koruma İstatistikleri (2022). Erişim: <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> (Erişim Tarihi: 03.11.2022).
35. Hammer, L. B., Barnett, R. C., Grandey, A. A., Kossek, E. E., Rothausen, T. J., Williams, K. J., & Zedeck, S. (1999). "Theory, or lack thereof, in work-family research", Panel discussion conducted at the 14th Annual Conference of the Society of Industrial and Organizational Psychology, Atlanta, GA.
36. Hashemi, N., Marzban, M., Sebar, B., & Harris, N. (2020). "Perceived Discrimination and Subjective Well-Being Among Middle Eastern Migrants in Australia: The Moderating Role of Perceived Social Support", International Journal of Social Psychiatry, 67(2): 110-119.
37. Heilemann, M. V., Lee, K. A., & Kury, F. S. (2002). "Strengths and Vulnerabilities of Women of Mexican Descent in Relation to Depressive Symptoms". Nursing Research, 51(3): 175-182.
38. İsaoglu, J., & Tuzcuoglu, A. (2021). "Suriye Uyruklu Üniversite Öğrencilerinde Psikolojik Dayanıklılık, Yalnızlık ile Kaygı Arasındaki İlişkide Bilişsel Üçlünün Aracı Rolü". Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 53(53): 399-424.
39. Jibeen, T., & Hynie, M. (2012). "Perceptions of Autonomy and Life Satisfaction in Pakistani Married Immigrant Women in Toronto, Canada", Sex roles, 67(1): 1-16.
40. Karataştan, D. (2021). "Suriyeli Sığınmacıların Bağlanma Biçimlerinin Trava Sonrası Büyüme ve Psikolojik Dayanıklılık Üzerine Etkileri", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
41. Koberg, C. S., & Chusmir, L. H. (1989). "Relationship between sex role conflict and work-related variables: Gender and hierarchical differences", The Journal of social psychology, 129(6): 779-791.
42. Koert, E., Borgen, W. A., & Amundson, N. E. (2011). "Educated Immigrant Women Workers Doing Well With Change: Helping and Hindering Factors", The Career Development Quarterly, 59(3): 194-207.
43. Körükmez, L., Karakılıç, İ. Z. ve Danış, D. (2020). "Mecburiyet, Müzakere, Değişim: Suriyeli Kadınların Çalışma Deneyimleri ve Toplumsal Cinsiyet İlişkileri", Göç Araştırmaları Derneği Kitap Serisi, No: 2.
44. Lee, H. K. (2013). "Employment and Life Satisfaction Among Female Marriage Migrants in South Korea", Asian and Pacific Migration Journal, 22(2): 199-230.
45. Man, G. (2004). "Gender, Work and Migration: Deskilling Chinese Immigrant Women in Canada. In Women's Studies International Forum (Vol. 27, No. 2, pp. 135-148). Pergamon.

46. Marks, S. R. (1977). "Multiple Roles and Role Strain: Some Notes on Human Energy, Time and Commitment", *American Sociological Review*, 921-936.
47. Masten, A. S., & Powell, L. (2003). "A Resilience Framework For Research, Policy. Resilience and vulnerability: Adaptation in the context of childhood adversities, İçinde: 1-26, Cambridge Press.UK.
48. Matud, M. P., Hernandez, J. A., & Marrero, R. J. (2002). "Work Role and Health in a Sample of Spanish women", *Feminism & Psychology*, 12(3): 363-378.
49. Paillard-Borg, S., & Hallberg, D. (2018). "The Other Side of The Mirror: An Analytic Journalistic Approach to the Subjective Well-Being of Filipino Women Migrant Workers in Japan", *Sage Open*, 8(1).
50. Pereira, M. C., & Coelho, F. (2013). "Untangling the Relationship Between Income and Subjective Well-Being: The Role of Perceived Income Adequacy and Borrowing Constraints", *Journal of Happiness Studies*, 14(3): 985-1005.
51. Purkayastha, B. (2005). "Skilled Migration and Cumulative Disadvantage: The Case of Highly Qualified Asian Indian Immigrant Women in the US", *Geoforum*, 36(2): 181-196.
52. Safi, M. (2009). "Immigrants' Life Satisfaction in Europe: Between Assimilation and Discrimination", *European Sociological Review*, 26(2): 159-176.
53. Sam, D. L., & Berry, J. W. (1995). "Acculturative Stress Among Young Immigrants in Norway", *Scandinavian Journal of Psychology*, 36(1): 10-24.
54. Sayan, K. (2021). "Zorunlu Göç Deneyimi ve psikolojik Dayanıklılık İlişkisi", Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
55. Şeker, B. D., & Sirkeci, İ. (2014). "Birleşik Krallıktaki Türkiye Kökenli Kadınlarda Yaşam Doyumu: Kimlik, Kültürleşme ve Ayrımcılık", *Türk Psikoloji Yazıları*, 17(34): 69.
56. Şeker, D., & Uçan, G. (2016). "Göç Sürecinde Kadın", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Beşeri Bilimler Sayısı*, 1(14): 119-214.
57. Taris, T. W., Beckers, D. G. J., Verhoeven, L. C., Guerts, S. A. E., Kompier, M. A. J., & van der Linden, D. (2006). "Recovery Opportunities, Work-Home Interference, and Well-Being Among Managers", *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 15: 139-157.
58. Tegegne, M. A., & Glanville, J. L. (2018). "The Immigrant-Native Gap in Subjective Well-Being in Western European Countries: Assessing The Role of Social Capital". *International Migration Review*, 53(2): 458-485.
59. Tip, L. K., Brown, R., Morrice, L., Collyer, M., & Easterbrook, M. J. (2018). "Improving Refugee Well-being with Better Language Skills and More Intergroup Contact", *Social Psychological and Personality Science*, 10(2): 144-151.
60. Toma, G., Guetterman, T. C., Yağub, T., Talaat, N., & Fetters, M. D. (2017). "A Systematic Approach for Accurate Translation of Instruments: Experience with Translating the Connor-Davidson Resilience Scale into Arabic", *Methodological Innovations*, 10(3), 2059799117741406.
61. Tropp, L. R., Erkut, S., Coll, C. G., Alarcon, O., & García, H. A. V. (1999). "Psychological Acculturation: Development of a New Measure for Puerto Ricans on the US Mainland", *Educational and Psychological Measurement*, 59(2): 351-367.
62. Ulutaş, Ç. Ü., & Kalfa, A. (2009). "Göçün Kadınlama ve Göçmen Kadınların Örgütlenme Deneyimleri", *Fe Dergi*, 1(2): 13-28.
63. Vahud, D. (2021). "Türkiye'de Suriyeli Sığınmacıların Başa Çıkma Stillerinin Psikolojik Dayanıklılık ve Yaşam Doyumu Üzerine Etkilerinin İncelenmesi", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
64. Yaman, M. (2018). "Suriyeli Kadın "Mültecilerin" Emek ve İstihdam Koşulları", *Toplum ve Hekim*, 33(4): 306-313.
65. Yangın-Kiremit, E. & Akfırat, S. (2021). "Suriyeli Göçmen Kadınlarda Öznel İyi Oluş: İzmir Örneği", *The Different Approaches of Academic Disciplines to the Phenomenon of Migration*, 1. Baskı, İçinde 112-129, Bilgin Kültür Sanat Yayınları: Ankara.

Subject Area
Nursing

Year: 2022

Vol: 8 Issue: 105

PP: 4322-4330

Arrival

06 November 2022

Published

31 December 2022

Article ID Number

66849

Article Serial Number

25

Doi Number

http://dx.doi.org/10.2922
8/ssj.66849**How to Cite This Article**

Erdem, Y., Şengül
Kisecik, Z. & Erdem, E.
E. (2022). "Üniversite
Öğrencilerinin Şiddet
Yaşama Durumları,
Şiddet Tutumları ve
Benlik Saygısı İlişkisi"
International Social
Sciences Studies Journal,
(e-ISSN:2587-1587)
Vol:8, Issue:105;
pp:4322-4330

Social Sciences Studies
Journal is licensed under
a Creative Commons
Attribution-
NonCommercial 4.0
International License.

Üniversite Öğrencilerinin Şiddet Yaşama Durumları, Şiddet Tutumları ve Benlik Saygısı İlişkisi

The Relationship of University Students' Experiences with Violence, Attitudes to Violence, and Self-Esteem

Yurdagül Erdem¹ Zeynep Kisecik Şengül² Erden Eren Erdem³

¹ Prof. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Kırıkkale, Türkiye

² Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü, Kırıkkale, Türkiye

³ Arş. Gör., Karabük Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, Karabük, Türkiye

ÖZET

Bu çalışma, üniversite öğrencilerinin şiddet yaşama durumları, şiddet tutumları ve benlik saygısı ilişkisinin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır. Araştırma 2020-2021 eğitim döneminde anket yoluyla tanımlayıcı olarak yapılmıştır. Anket google forms üzerinden kartopu yöntemi ile üniversitelerin sağlık, sosyal, mühendislik alanlarında okuyan öğrencilere gönderilmiş, çalışmaya toplam 687 öğrenci katılmıştır. Veriler, "Şiddete Yönelik Tutum Ölçeği" ve "Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği" kullanılarak toplanmıştır. Öğrencilerin yaş ortalaması $\bar{X}:20,99\pm 2,83$ olup, çoğu (%74,1) kadındır. %56,6'sı şiddet yaşamıştır. En çok %47,2 ile duygusal şiddet yaşamış; şiddetle okulda (%38,5), evde (%35,6), mahallede (%19,4) karşılaşmıştır. Şiddete aile üyeleri (%33,8), arkadaş (%32,2), öğretmen (%20,0) ve flört (%8,2) neden olmuştur. Öğrencilerin yüksek benlik saygısı ($\bar{X}:1,91\pm 1,6$), düşük şiddet tutumu ($\bar{X}:39,88\pm 13,13$) vardır. Öğrencilerin ilişki durumu, gelir durumu, şiddet yaşama ve şiddet eğitimi alma durumu ile benlik saygısı arasında anlamlı fark olduğu ($p<0,05$), şiddet yaşayan öğrencilerin benlik saygısı orta ($\bar{X}:2,19\pm 1,68$), şiddet eğitimi alan öğrencilerin ise yüksek ($\bar{X}:1,61\pm 1,51$) olduğu, erkek öğrencilerin şiddete yönelik tutum ölçeği $\bar{X}:45,10\pm 15,21$ puan ortalamasının kız öğrencilerden ($\bar{X}:38,05\pm 11,81$) yüksek olduğu ($p<0,05$) görülmüştür. Sosyal bilim öğrencilerinin şiddete yönelik tutum ölçeği ($\bar{X}:37,22\pm 10,82$) puan ortalamasının diğer disiplinlerden düşük olduğu saptanmıştır. Öğrencilerin benlik saygısı ile şiddet tutumu puan ortalamaları arasında pozitif yönde düşük derecede anlamlı ilişki görülmüştür ($r=.101$; $p<0,05$). Çalışmanın sonucu olarak öğrencilerin şiddet tutumu arttıkça benlik saygıları azalmaktadır. Şiddetle ilgili gençleri güçlendirici faaliyetlerin planlanması ve fen/mühendislik bölüm müfredatlarına kişiler arası iletişim, insan hakları gibi davranış bilimleri derslerinin eklenmesi önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: Benlik saygısı, Üniversite, Öğrenci, Şiddet

ABSTRACT

This study was conducted to determine the relationship between university students' violence experiences, violence attitudes and self-esteem. The research was carried out descriptively in the 2020-2021 education period. The questionnaire was sent to the students studying in the fields of health, social and engineering at universities with the snowball method on google forms, total 687 students participated. Data were collected using, "Attitudes Towards Violence Scale" and "Rosenberg Self-Esteem Scale". The mean age of the students is $\bar{X}:20.99\pm 2.83$ years, and most of them (74.1%) are women. 56.6% experienced violence. Emotional violence was the highest with 47.3%; faced violence at school (38.5%), at home (35.6%), and in the neighborhood (19.4%). Students were subjected to violence by family members (33.8%), friends (32.2%), teachers (20.0%) and dating (8.2%). Students have high self-esteem ($\bar{X}:1.91\pm 1.6$) and low violence attitude ($\bar{X}:39.88\pm 13.13$). There was a significant difference between the students' relationship status, income status, experiencing violence and receiving violence education ($p<0.05$), the self-esteem of the students experiencing violence was moderate ($\bar{X}:2.19\pm 1.68$) and the students receiving violence education whereas the mean self-esteem of male students was higher ($\bar{X}:1.61\pm 1.51$), and male students' violence scale $\bar{X}:45.10\pm 15.21$ point average was higher than female students ($\bar{X}:38.05\pm 11.81$) ($p<0.05$) was observed. It was found that the social science students' average score of violence scale ($\bar{X}:37.22\pm 10.82$) was lower than other disciplines. There was a positive and low-level significant correlation between the students' self-esteem and the mean of their violence scale scores ($r=.101$; $p<0.05$). As a result, as students' attitudes towards violence increase, their self-esteem decreases. It can be recommended to plan activities that empower youth related to violence and to add behavioral science courses to the science/engineering department curriculum.

Keywords: Self-esteem, University, Student, Violence

1. GİRİŞ

Şiddet, Dünya Sağlık Örgütü'nce (DSÖ) kendine, başka bir kişiye veya bir grup veya topluluğa karşı, yaralanma, ölüm, psikolojik zarar, gelişme geriliği ile sonuçlanan veya sonuçlanma olasılığı yüksek olan, fiziksel güç veya gücün kasıtlı olarak, tehdit veya fiilen kullanılmasıdır (www.who.int). Şiddet doğasına göre dört ayrı kategoriye ayrılmıştır: fiziksel, cinsel, psikolojik ve yoksun bırakma veya ihmal (Polat, 2016). Şiddet kişinin kendisine yönelik olabileceği gibi, kadın, çocuk, yaşlı, cinsel yönelimi farklı kişilere, ya da topluluklara karşı olabilmektedir. Bireylerin şiddete maruz kalma durumu yaşanan bölge, yaş, eğitim düzeyi, çocuk sayısı, aile desteği gibi durumlardan etkilenebilmektedir (Çakmak ve ark., 2017; Çalışkan & Çevik, 2018).

Şiddetin dünya genelinde önemli bir sorun olduğu görülmektedir. DSÖ, 2019 yılında şiddet nedeniyle 475 bin kişinin öldüğünü; bir milyar çocuğun son 12 ayda fiziksel, cinsel veya duygusal şiddete maruz kaldığını; 3 kadından 1'inin en az bir kez ve genellikle birlikte olduğu bir partner tarafından, fiziksel ve/veya cinsel şiddete maruz kaldığını bildirmektedir (WHO, 2022). İsveç Uppsala Çatışma Verileri Raporu'na göre Ruanda, Suriye, Afganistan, Etiyopya ve Irak şiddete bağlı ölümlerin yaşandığı ülkeler arasında ilk beş sırada yer almaktadır

(Pettersson ve Eck, 2018). Avrupa'da partner şiddeti çalışmalarına bakıldığında Finlandiya, Letonya, Litvanya ve İsveç'te diğer ülkelere kıyasla daha yaygın olduğu görülmektedir (Martín-Fernández ve ark., 2019). Ülkemizde kadına, çocuğa ve yaşlıya yönelik şiddete ilişkin çalışmalar yer almaktadır. Kadına yönelik şiddet çoğunlukla eş ya da duygusal partner tarafından gerçekleştirilmekte ve cinayetlerin çoğu eğitim düzeyi düşük ve 26-35 yaş grubundaki bireyler tarafından gerçekleştirilmektedir (Taştan ve Yıldız, 2018). Ülkemizde çocuklara yönelik şiddetle ilgili gazete haberlerinden derlenen bir çalışmada kız çocukları erkek çocuklara göre daha fazla cinsel şiddete maruz kaldığı belirlenmiştir (Çakmak ve ark., 2017).

Şiddet, üniversite öğrencileri arasında da çeşitli şekillerde görülebilmekte, şiddetin uygulayıcısı ya da mağduru olabilmektedir (Shorey ve ark., 2015; Martin-Storey ve ark., 2018). Üniversite öğrencilerinin şiddete yönelik tutumlarını cinsiyet, kültürel farklılıklar ve kişisel deneyimleri etkileyebilmektedir (Lin ve ark., 2016; Dişsiz ve Yalçıntürk, 2020). Diğer taraftan bireyin benlik saygısındaki azalma şiddete yönelik eğilimini artırabilmektedir (Ostrowsky, 2010; Robins ve ark., 2010). Benlik saygısı düşük bireyler kendi başarısızlıklarını telafi etmek için kişilere şiddet uygulayabilmekte, kendi davranışları nedeniyle başkalarını suçlayabilmektedirler (Ostrowsky, 2010).

Şiddet mağduru bireylerin fiziksel ve ruhsal sağlığı bozulabilmekte, şiddete bağlı ölümler yaşanabilmekte ve kişiler intihar girişiminde bulunabilmektedir (Çakmak ve ark., 2017). Her yönüyle toplum sağlığını etkileyen bir sorun olan şiddetin önlenmesi oldukça önemlidir. Şiddeti önlemede sosyal ekolojik model, toplum sağlığı yaklaşımları, kanıta dayalı uygulamalar, insan hakları, hayat dersi yaklaşımı ve çok sektörlü yaklaşımlar uygulanabilmektedir (WHO, 2022). Şiddetin önlenmesinde bireylerin şiddete yönelik tutumlarının bilinmesi de yardım sağlamada önem taşır. Bu bağlamda bireylerin şiddete yönelik tutumları ve benlik saygısının belirlenmesi önemlidir. Bu çalışmada, üniversite öğrencilerinin şiddet yaşama durumları, şiddet tutumları ve benlik saygısı ile ilişkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu çalışma, şiddetle ilgili farkındalık oluşturma ve şiddeti önlemeye yönelik çalışmalara katkı sağlama açısından da önemli görülmektedir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırma üniversite öğrencilerinin şiddet yaşama durumları, şiddet tutumları ve benlik saygısı ile ilişkisinin belirlenmesi amacıyla tanımlayıcı olarak yapılmıştır. Araştırmanın verileri 2020-2021 eğitim döneminde anket yoluyla toplanmıştır. Anket, google forms üzerinden kartopu yöntemi ile üniversitelerin sağlık, sosyal, fen/mühendislik alanlarında okuyan öğrencilere gönderilmiş, başka arkadaşlarına da atmaları istenmiştir, böylece çalışmaya çeşitli üniversitelerden 687 öğrenci gönüllü katılmıştır. Veriler, "Demografik Veri Formu", "Şiddete Yönelik Tutum Ölçeği (ŞYTÖ)" ve "Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği (RBSÖ)" ile toplanmıştır. Araştırmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

1. Üniversite öğrencilerinin şiddet yaşama durumları nedir?
2. Üniversite öğrencilerinin şiddete yönelik tutum düzeyleri nedir?
3. Üniversite öğrencilerinin benlik saygısı düzeyleri nedir?
4. Üniversite öğrencilerinin benlik saygısı ve şiddete yönelik tutumlarına etki eden faktörler nelerdir?
5. Üniversite öğrencilerinin benlik saygısı ve şiddete yönelik tutumları arasında bir ilişki var mıdır?

2.2. Veri Toplama Araçları

Araştırma verileri "Demografik Veri Formu", "Şiddete Yönelik Tutum Ölçeği" ve 'Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği' kullanılarak toplanmıştır.

Demografik Veri Formu: Literatür verileri doğrultusunda araştırmacılar tarafından hazırlanmış, öğrencilerin yaşı, cinsiyeti, ilişki durumları ile ilgili 9 soru; şiddete maruz kalma durumu ile ilgili 7 soru yer almaktadır (Gümüş ve ark., 2015; Evren ve ark., 2011; Yagiz ve ark., 2020).

Şiddete Yönelik Tutum Ölçeği (ŞYTÖ): Ölçek Davidson ve Canivez (2012) tarafından geliştirilmiş Akın ve ark. (2016) tarafından Türkçe geçerlik ve güvenilirliği yapılmıştır. 17 madde ve üç alt boyuttan (suç ve savaş, bedensel ceza, partner şiddeti) oluşan 7'li likert tipte bir ölçektir. ŞYTÖ'den 17-119 arasında puan alınabilmekte, ölçekten alınan yüksek puan şiddete yönelik tutumun yüksek düzeyde olduğunu göstermektedir. Ölçeğin iç tutarlık güvenilirlik katsayısı 0.83 olup, bu çalışmada cronbach alfa kat sayısı 0,85'tir.

Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği: Ölçek Morris Rosenberg (1965) tarafından bireylerin benlik saygısı ölçüm aracı olarak geliştirilmiştir. Çuhadaroğlu (1986) ölçeği Türkçe'ye uyarlamıştır. Ölçek 10 maddeden oluşmakta ve 4'lü likert tipte "çok doğru", "doğru", "yanlış" ve "çok yanlış" olarak cevaplanmaktadır. 1. 2. ve 3. maddeler, 4. ve 5.

maddeler 9. ve 10. maddeler birlikte, 6. 7. ve 8. maddeler bağımsız olarak değerlendirilmektedir. Kişi kendini olumsuz değerlendirdiğinde '1', olumlu değerlendirdiğinde ise '0' puanı alır. Toplam puan 0-6 arasında değişir. Buna göre 0-2 puan yüksek, 2-4 puan orta, 5-6 puan ise düşük benlik saygısına işaret etmektedir (Çuhadaroğlu, 1986). Bu çalışmada ölçeğin cronbach alfa kat sayısı 0,72'dir.

Veriler anket yoluyla toplanmış olup, Google forms yoluyla üniversitelerin fen, sağlık ve sosyal bilimler alanlarında eğitim gören öğrencilere kartopu yöntemiyle gönderilmiş ve formları doldurmadan önce gönüllü katılma kısmını işaretlemeleri istenmiştir. Araştırmanın yapılabilmesi için bir üniversitenin girişimsel olmayan etik kurulundan gerekli izinler (25.03.2021/ 2021.03.21) alınmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerden çevrimiçi ortamda gönüllü oluru alınmıştır.

2.3. İstatistiksel Analiz

Veriler SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 22.0 Programı kullanılarak analiz edilmiştir. Verilerin analizinde sayı, yüzdeler, ortalama ve standart sapma değerleri, Kruskal-Wallis testi, Mann-Whitney U testi ve Spearman korelasyon testi kullanılmıştır. 0,70- 0,75 korelasyon değerleri çok iyi, 0,60-0,70 iyi, 0,40-0,60 orta, 0,30- 0,40 orta-düşük 0,05- 0,30 düşük veya önemsiz olarak belirlenmiştir (Hayran ve Hayran, 2011).

3. BULGULAR

3.1. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Genel Tanımlayıcı İstatistikleri

Araştırmaya katılan öğrencilerin yaş ortalaması \bar{X} :20,99±2,83 olup, %74,1 (n=509) kadındır. Öğrencilerin yaklaşık yarısı (%47,1) sağlık bilimleri alanında eğitim görmektedir. Öğrencilerin çoğunun (%76,0) bekâr olduğu, %60,8'inin (n=418) ailesinin gelir durumunun orta düzeyde olduğu, %71,9'unun (n=494) yaşamının büyük kısmını bir şehirde yaşayarak geçirdiği belirlenmiştir. Ayrıca öğrencilerin yarısından fazlasının (%56,6) en az bir kez şiddete maruz kaldığı, %77,9'unun (n=535) şiddetle ilgili bir eğitim almadığı belirlenmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Genel Tanımlayıcı İstatistikleri (n=687)

Tanımlayıcı Özellikler	N	%
Yaş (M ± SD) (Min-Mak)	20,99±2,83	18-40
Cinsiyet		
Kadın	509	74,1
Erkek	178	25,9
Bölüm		
Sağlık Bilimleri	337	49,1
Sosyal Bilimler	119	17,3
Fen/Mühendislik Bilimleri	231	33,6
İlişki Durumu		
Bekar	522	76,0
Flört	131	19,0
Nişanlı	10	1,5
Evli	24	3,5
Ailenin Gelir Durumu		
Gelir Giderden Az	131	19,1
Gelir Gidere Eşit	418	60,8
Gelir Giderden Fazla	138	20,1
Uzun Süre Yaşanan Yer		
Şehir	494	71,9
İlçe	116	16,9
Köy	77	11,2
Anne Çalışma Durumu		
Çalışıyor	145	21,1
Çalışmıyor	542	78,9
Baba Çalışma Durumu		
Çalışıyor	564	82,1
Çalışmıyor	123	17,9
Şiddetle İlgili Eğitim Alma		
Evet	152	22,1
Hayır	535	77,9
Şiddet Yaşama		
Evet	389	56,6
Hayır	298	43,4

3.2. Öğrencilerin Maruz Kaldıkları Şiddetle İlgili Özellikler

Şiddete maruz kalan öğrencilerin verdikleri yanıtlar incelendiğinde %47,3 ile en fazla duygusal şiddet yaşadıkları tespit edilmiştir. Öğrenciler şiddete en fazla okulda (%38,5), evde (%35,6), mahallede (%19,4) maruz kalmıştır.

Bunun yanı sıra düşük oranlarda olmakla beraber yurtda, spor alanlarında, hastane de şiddetle karşılaşmıştır. Şiddete en fazla aile üyeleri (%33,8), arkadaş (%32,2), öğretmen (%20,0) ve flört (%8,2) neden olmuştur. Öğrencilerin çok azının (%5,1) şiddeti yetkili yerlere bildirimde bulunduğu, büyük kısmının (%42,7) şiddet karşısında sözlü tepki verdiği belirlenmiştir (Tablo 2).

Tablo 2. Öğrencilerin Maruz Kaldıkları Şiddetle İlgili Özellikler (n=389)

Tanımlayıcı Özellikler	N*	%
Şiddet türü		
Duygusal	322	47,2
Fiziksel	264	38,8
Ekonomik	63	9,3
Cinsel	32	4,7
Şiddet yaşanan yer		
Okul	236	38,5
Ev	218	35,6
Mahalle	119	19,4
Spor Merkezi	18	2,9
Diğer**	22	3,6
Şiddeti Uygulayan Kişi		
Aile üyesi (anne, baba, kardeşler)	213	33,8
Arkadaş	203	32,2
Öğretmen	126	20,0
Flört	52	8,2
Yabancı	26	4,1
Diğer****	11	1,7
Şiddete Verilen Tepki		
Sözlü karşılık verme	166	42,7
Müdahale etmeme	133	34,2
Şiddetle karşılık verme	62	15,9
Yetkili yerlere bildirme	20	5,1
Diğer***	8	2,1

*Birden fazla yanıt alınmıştır.

** yurt (n=3), sosyal alan (n=10), hastane (n=3), işyeri (n=3)

***aileye söyleme (n=4), yapılan şeyle karşılık verme (n=2), kişiden uzaklaşma (n=2)

****akraba (n=5), hasta(n=4), amir (n=1), yurt çalışanı (n=1)

3.3. Öğrencilerin Şiddete Yönelik Tutum Ölçeği ve Benlik Saygısı Ölçek Puan Ortalamaları

Öğrencilerin Benlik Saygısı Ölçeği puan ortalamasının \bar{X} : 1,91±1,6 ile yüksek düzeyde olduğu, şiddete yönelik tutum ölçeği puan ortalamasının ise \bar{X} : 39,88±13,13 düşük düzeyde olduğu belirlenmiştir (Tablo 3).

Tablo 3. Öğrencilerin Şiddete Yönelik Tutum Ölçeği ve Benlik Saygısı Ölçek Puan Ortalamaları (n=687)

Ölçek/alt boyut	M ± SD	Min-Mak
Benlik Saygısı Ölçeği	1,91±1,6	0-6
Şiddete Yönelik Tutum Ölçeği	39,88±13,13	17-119
Suç ve Savaş	26,77±8,58	7-49
Bedensel ceza	7,87±4,6	6-42
Partner şiddeti	5,24±3,66	4-28

3.4. Öğrencilerin Şiddete Yönelik Tutum Ölçeği ve Benlik Saygısı Ölçek Puan Ortalamalarına Etki Eden Faktörler

Öğrencilerin benlik saygısı ölçek puan ortalamalarına etki eden faktörler incelendiğinde ilişki durumu, ailenin gelir durumu, şiddet yaşama durumu ve şiddet eğitimi alma durumuyla benlik saygısı ölçeği puanı ortalaması arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$). Bu sonuçlara göre evli öğrencilerin benlik saygısının (\bar{X} : 1±1,38) en yüksek olduğu, gelir düzeyi arttıkça benlik saygısının arttığı, şiddet yaşayan öğrencilerin benlik saygılarının daha düşük (\bar{X} : 2,19±1,68), şiddet eğitimi olan öğrencilerin ise benlik saygılarının daha yüksek (\bar{X} : 1,61±1,51) olduğu belirlenmiştir (Tablo 4). Diğer taraftan öğrencilerin cinsiyet ve eğitim aldıkları alan ile şiddete yönelik tutum ölçeği puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$). Erkek öğrencilerin şiddete yönelik tutum ölçeği puan ortalamasının (\bar{X} : 45,10±15,21) kız öğrencilere göre (\bar{X} : 38,05±11,81) anlamlı derecede fazla olduğu, fen/mühendislik alanlarında eğitim gören öğrencilerin ise ölçek puan ortalamasının (\bar{X} : 41,95±14,38) en yüksek olduğu belirlenmiştir (Tablo 4).

Tablo 4. Öğrencilerin Şiddete Yönelik Tutum Ölçeği ve Benlik Saygısı Ölçek Puan Ortalamalarına Etki Eden Faktörler

Özellikler	Benlik Saygısı Ölçeği				Şiddete Yönelik Tutum Ölçeği			
	n	M±SD	Test	P	M±SD	Test	P	
Cinsiyet								
Kadın	509	1,88±1,56	Z=-,396**	,692	38,05±11,81	Z=-5,901**	,000	
Erkek	178	1,99±1,72			45,10±15,21			
Bölüm				,550				
Sağlık	337	1,92±1,61	X ² =1,197*		39,40±12,80		,005	
Sosyal	119	1,72±1,38			37,22±10,82	X ² =10,410*		
Fen	231	1,98±1,68			41,95±14,38			
İlişki Durumu								
Bekar	522	2±1,64		,005	40,28±13,41			
Flört	131	1,72±1,44			38,30±12,12			
Nişanlı	10	1,40±0,84	X ² =13,060*		43,60±12,57	X ² =3,326*	,344	
Evli	24	1±1,38			38,25±12,20			
Gelir Durumu								
Geliri az	131	2,27±1,71		,003	40,25±12,94			
Gelir gidere eşit	418	1,89±1,57	X ² =11,471*		39,33±11,31	X ² =,265*	,876	
Gideri fazla	138	1,61±1,51			41,20±17,67			
Yaşanan Yer								
Şehir	494	1,91±1,59			39,73±13,17			
İlçe	116	1,93±1,76	X ² =,142*	,931	40,85±12,31	X ² =1,954*	,377	
Köy	77	1,81±1,43			39,36±14,18			
Şiddet Yaşama								
Evet	389	2,19±1,68	Z=-5,097**	,000	40,10±14,08	Z=-,399**	,690	
Hayır	298	1,54±1,40			39,59±11,80			
Eğitim Alma								
Evet	152	1,61±1,51	Z=-2,788**	,005	38,61±13,82	Z=-1,730**	,084	
Hayır	535	1,99±1,61			40,24±12,92			

*Kruskal-Wallis testi.

** Mann-Whitney U testi.

3.5. Öğrencilerin Benlik Saygısı Puanı İle Şiddete Yönelik Tutum Ölçeği Puan Ortalamaları Arasındaki İlişki

Öğrencilerin benlik saygısı puanı ile şiddete yönelik tutum ölçeği puanları arasında pozitif yönde çok düşük derecede istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($r=,101$; $p<,05$) (Tablo 5).

Tablo 5. Öğrencilerin Benlik Saygısı ve Şiddete yönelik tutum ölçeği arasındaki ilişki (n=687)

Korelasyon*	Benlik Saygısı Ölçeği		Şiddete Yönelik Tutum Ölçeği	
	r	p	r	p
Benlik Saygısı Ölçeği	1,000	.	,101	,008
Şiddete Yönelik Tutum Ölçeği	,101	,008	1,000	.

*İki nicel değişkenin ilişkilerinin incelenmesinde normal dağılıma sahip olmayanlar için "Spearman" korelasyon katsayısı kullanılmıştır.

6. TARTIŞMA

Şiddet,dünyanın her yerinde ve her sosyal sınıfta, yaşamın her döneminde karşımıza çıkabilen en önemli toplum sağlığı sorunudur (Rivara ve ark., 2019). Şiddet, evde, okulda, işte, kampüste, ve bütün sosyal alanlarda yaşanabilmekte; bireyleri fiziksel, sosyal ve duygusal olarak etkileyebilmekte, hatta insanların yaşamını tehdit etmektedir (Valls ve ark., 2016; Rivara ve ark., 2019). Bu noktada şiddet,toplumsal duyarlılığın artırılması gereken konular arasında yer almaktadır.

Literatürde şiddetle ilgili çok sayıda çalışma yer almaktadır (Özakar ve ark, 2018; Cappa, ve Jijon, 2021; Grose ve ark., 2021).Üniversite öğrencileri ile yapılan çalışmalarda sıklıkla öğrencilerin flört şiddeti ve cinsel şiddet yaşadığı bildirilmiştir (Duval ve ark., 2020; Howard ve ark. 2019). Duval ve ark. (2020) 23 makaleyi incelediği sistematik derlemede kadın üniversite öğrencilerinin flört şiddetine erkeklerden daha fazla maruz kaldıklarını belirlemiş ve madde kullanımı, aile içi şiddet yaşama, riskli cinsel davranışlar gibi faktörlerin flört şiddetinde risk oluşturabileceğini bildirmiştir. Bu çalışmada öğrencilerin yarısından fazlasının (%56,6) yaşamlarının bir döneminde

şiddet yaşadığı ve bu öğrencilerin %47,3'ünün duygusal, %38,8'inin fiziksel, %4,7'sinin ise cinsel şiddete maruz kaldığı belirlenmiştir. Çalışmalar çoğu durumda kişilerin başlarına gelen cinsel saldırıyı, çeşitli sebeplerle, hemen ifşa edemediklerini ortaya koymaktadır (Dokgöz ve Kar, 2017; Çoban Döşkaya, 2018). Suçu işleyen kişi tehdit etmekte ya da kişiler damgalanmaktan korktukları için kendisini çaresiz ve kapana sıkışmış olarak hissetmekte dolayısıyla başına geleni anlatamamaktadır. Çocuk yaşta geçirilen her şey daha fazla zarar verdiği için, unutturmak veya unutmak işe yaramamaktadır. Etkisi post travmatik stres bozukluğu olarak sürmektedir (Bozkurt ve ark., 2014). Çalışmada gençlerin az bir oranda cinsel şiddete maruz kaldığı görülmektedir. Farklı yaş grubunda olmakla beraber Ülkemizde en kapsamlı veri, 7- 18 yaş çocuk ve gençler üzerinde yapılan “Türkiye’de Çocuk İstismarı ve Aile İçi Şiddet” (2010) araştırmasıdır. Bu çalışmada çocukların %56'sının fiziksel, %49'unun duygusal ve %10'unun cinsel şiddetle karşılaştığı belirtilmiştir. Çocuklar şiddete sıklık sırasına göre ev, okul ve sokakta maruz kaldığı; şiddeti yapan kişilerin ise baba, öğretmen, anne, arkadaş ve komşu olduğu belirtilmiştir (Korkmazlar Oral ve ark.,2010). Bu çalışmanın bulgularının “Aile İçi Şiddet” çalışmasının bulgularına benzer nitelikte olduğu söylenebilir. Ancak bu çalışmada birinci sırada duygusal şiddete maruz kalma daha fazla bildirilmiştir. Bu durum yaşla beraber duygusal şiddetin farkındalığının arttığı biçiminde düşünülebilir. Ülkemizde cinsel taciz ve cinsel saldırı olaylarının çok küçük bir oranı (%5–10)'nın adli makamlara yansıtıldığı belirtilmektedir (Şen ve Yazıcı, 2017). Howard ve ark. (2019) Amerika’da yedi devlet üniversitesindeki öğrencilerle yaptıkları çalışmada öğrencilerin yaklaşık yarısının cinsel şiddet yaşadığını belirlemiştir. Bu çalışmada öğrenciler bütün yaşam alanlarında şiddete maruziyetten söz etmiştir. Evlerinde, okulda, mahallelerinde, yurttan, spor alanlarında maruziyet yaşanmıştır. Bu nedenle şiddet açısından güvenli bir yer söz konusu olamamakta, mutlaka koruyucu önleyici yaklaşımların ele alınması önemli görülmektedir. Çalışmalar üniversite kampüslerinde de öğrencilerin şiddete uğrayabildiklerini (Valls ve ark., 2016) ve üniversite öğrencilerinin soygun, hırsızlık, fiziksel saldırı gibi suçlardan korktuğunu göstermiştir (Azevedo ve ark., 2022;Maier ve DePrince; 2020).

Yaşanan şiddet sonrasında bireyler çeşitli şekilde tepki verebilmektedir. Bu çalışmada şiddete maruz kalan öğrencilerin %42,7'sinin şiddete karşı sözlü tepki verdiği, %34,2'sinin ise tepkisiz kaldığı görülmüştür. Valls ve ark. (2016)'nın çalışmasındakadına yönelik şiddet mağduru öğrencilerin %91,0'inin olayı bildirmemeye karar verdiğini, ancak bu öğrencilerin %66.0'sının olayı birilerine anlattığı tespit edilmiş ve öğrencilerin yaşadıkları olayı şiddet olarak tanımlayamamaları nedeniyle bildirimde bulunmadıkları ifade edilmiştir (Valls ve ark, 2016). Bu durum kişilerin şiddet algılarıyla şiddet bildirimleri arasında bir ilişki olduğunu göstermektedir. Çalışmada öğrencilerin yalnızca %5,1'i şiddet sonrasında yetkili yerlere bildirim yaptığını söylemiş ve %77,9'unun (n=535) şiddetle ilgili eğitim almadığı belirlenmiştir. Öğrencilere şiddet farkındalık eğitimleri verildiğinde öğrencilerin şiddetle ilgili bildirim yapma oranlarının artacağı düşünülmektedir.

Davranışsal özellikler ve bireysel farklılıklar kişilerin şiddete yönelik tutumlarını etkileyebilmektedir (Pinos ve ark., 2016). Bu çalışmada öğrencilerin şiddete yönelik tutum ölçeği puan ortalamasının $\bar{X}:39,88\pm13,13$ ile düşük düzeyde olduğu ve erkek öğrencilerin şiddete yönelik tutum ölçeği puan ortalamasının ($\bar{X}:45,10\pm15,21$) kız öğrencilere göre ($\bar{X}:38,05\pm11,81$) anlamlı derecede yüksek olduğu belirlenmiştir. Pinos ve ark.(2016) adölesanlarla yaptıkları çalışmada benzer şekilde erkek öğrencilerin şiddeti meşrulaştırmaya yönelik daha güçlü tutumlarının olduğunu kız öğrencilerin ise şiddeti reddetmede daha başarılı olduklarını belirlemiştir. Çalışmada ayrıca fen/mühendislik bilimlerinde eğitim gören öğrencilerin şiddete yönelik tutum ölçek puan ortalamasının ($\bar{X}:41,95\pm14,38$) en yüksek olduğu belirlenmiştir. Sağlık ve sosyal bilimlerde okuyan öğrencilerin şiddet tutumlarının daha düşük olmasının ders müfredatlarında iletişim ve sosyal etkileşim içerikli eğitimler almalarından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Benlik saygısı öğrencilerin okul başarısını, arkadaş ilişkilerini, fiziksel ve psikososyal sağlığını etkileyen önemli unsurlardan biridir (Orth, ve Robins, 2022). Bu nedenle öğrencilerin benlik saygılarının belirlenmesi oldukça önemlidir. Bu çalışmada öğrencilerin benlik saygısı ölçeği puan ortalamasının $\bar{X}:1,91\pm1,6$ ile yüksek düzeyde olduğu belirlenmiştir. Benlik saygısı bireylerin kendisi hakkında sağlıklı ve değerli bir algıya sahip olmasıdır. Bu yönüyle benlik saygısı öğrenme tecrübesiyle ilişkili olan ve motivasyonu artırarak başarıya giden yolu açan bir unsur olarak görülmektedir(Zayed, ve Elshaer, 2022). Dolayısıyla çalışmada öğrencilerin benlik saygılarının yüksek olmasının öğrencilerin öğrenme tecrübesinin arttığı lisans eğitimini almalarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Diğer taraftan çalışmaya katılan öğrencilerin yaş ortalamasının genç olması benlik saygısının yüksek olmasında etkili olabilir. Benlik saygısının yaşla ilişkisini gösteren geniş çaplı bir meta analiz çalışmasında benlik saygısının erken ve orta çocuklukta arttığı, ergenlikte sabit kaldığı, genç erişkinlikte güçlü bir şekilde arttığı, orta yetişkinlikte artmaya devam ettiği ve yaşlılıkta düştüğü gösterilmiştir (Orth ve ark., 2018).

Öğrencilerin benlik saygısındaki azalma şiddet eğilimiyle ilişkili olabilmektedir. Benlik saygısının azalması öğrencilerin şiddet eğilimini artırabilmekte (Lei ve ark., 2020) diğer taraftan şiddet mağduru bireylerde kendini yetersiz, değersiz ve önemsiz hissetmeyle birlikte benlik saygısında azalma görülebilmektedir (Duru ve ark., 2019).

Bu çalışmada şiddet yaşayan öğrencilerin benlik saygılarının daha düşük (\bar{X} :2,19±1,68), şiddet eğitimi alan öğrencilerin ise benlik saygılarının daha yüksek (\bar{X} :1,61±1,51) olduğu belirlenmiştir. Yine çalışmada üniversite öğrencilerinin benlik saygısı puanı ile şiddete yönelik tutum ölçeği puanları arasında pozitif yönde çok düşük derecede istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Ölçek yorumlanırken benlik saygısı puanının yüksek olması benlik saygısının düşüklüğünü göstermektedir. Dolayısıyla öğrencilerin benlik saygıları düştükçe şiddete yönelik tutumları artmaktadır. Literatürde de benzer şekilde benlik saygısı ve şiddet arasındaki negatif ilişkiyi gösteren çalışmalara rastlamak mümkündür (Lei ve ark.;2020; Teng ve ark., 2015). Lei ve ark. (2020) 61 makaleyi derledikleri metaanaliz çalışmasında benlik saygısı düşük olan öğrencilerin siber zorbalık davranışını daha sık gerçekleştirdiğini belirlemiştir (Lei ve ark., 2020). Çin’de yapılan farklı bir metaanaliz çalışmasında ise öğrencilerin benlik saygısı ve saldırgan davranışları arasında orta düzeyde negatif bir ilişki olduğu gösterilmiştir (Teng ve ark., 2015). Bu nedenle toplumda görülen şiddet yaygınlığının azaltılması için bireylerin benlik saygısının yükseltilmesinin önemli olduğu söylenebilir.

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Öğrencilerin şiddete yönelik tutumları arttıkça benlik saygıları azalmaktadır. Öğrencilerin benlik saygıları arttıkça kendilerini önemseyeceği ve çevresine karşı daha duyarlı olarak şiddet eğiliminin azalacağı düşünülmektedir. Toplumda şiddet eğiliminin azaltılması için şiddet içerikli televizyon programları, oyunlar ve medyadaki şiddet görüntülerinin denetlenmesi önerilebilir. Şiddetle ilgili farkındalık oluşturmak için üniversitelerde öğrencilerin kriz yönetimi, iletişim, çatışma yönetimi gibi güçlendirici etkinliklerin planlanması ve fen/mühendislik müfredatlarına kişiler arası iletişim, insan hakları gibi davranış bilimleri derslerinin eklenmesi önerilebilir.

KAYNAKÇA

1. Akin, A., Yıldız, B., & Basha, E. (2016).“The Validity And Reliability of Turkish Version of The Attitudes Toward Violence Scale”, Route Educational and Social Science Journal, 3(1):53-61.
2. Azevedo, V., Nunes, L. M., & Sani, A. (2022). “Is campus a place of (in) security and crime? Perceptions and predictors among higher education students”, European Journal of Investigation in Health, Psychology and Education, 12(2): 193-208.
3. Bozkurt G., Yorulmaz Coşkun., &Sönmez Düzkaya D. (2014).“Çocuklarda Cinsel İstismara Bağlı Travma Sonrası Stres Bozukluğu: Olgu Analizi”, HSP, 1(2):43-49.
4. Cappa, C.&Jijon, I. (2021). “COVID-19 and Violence against children: a review of early studies”, Child Abuse & Neglect, 116, 105053.
5. Çakmak, C., Çapar, H., Konca, M., & Korku, C. (2017). “Bir Halk Sağlığı Sorunu Olarak Çocuklara Yönelik Şiddet: Gazete Haberleri Üzerinden Bir Araştırma”, Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 7(13): 85-101.
6. Çalışkan, H., ve Çevik, E. İ. (2018). “Kadına Yönelik Şiddetin Belirleyicileri: Türkiye Örneği”, Balkan Sosyal Bilimler Dergisi, 7(14): 218-233.
7. Çuhadaroğlu, F, Adölesanlarda Benlik Saygısı, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Ana Bilim Dalı, Uzmanlık Tezi, Ankara, 1986.
8. Çoban Döşkaya F. (2014). Pamuk Prens’in Ölümü: Mağdur Çocuk Dili Analizi. Geçmişten Günümüze Şehir ve Çocuk, 2014;1145-1165.
9. Davidson, M. M.,& Canivez, G. L. (2012). “Attitudes toward violence scale: Psychometric properties with a high school sample”, Journal of Interpersonal Violence, 27(18): 3660-3682.
10. Dissiz, M. (2020). “Determination of Attitudes of University Students towards Domestic Violence” International Journal of Caring Sciences, 13(1): 644-653.
11. Dokgöz, H. ve Kar, H. (2017). Çocukta cinsel istismar. Türkiye Klinikleri Çocuk Psikiyatrisi Özel Dergisi, 3(3), 169-174.
12. Duru, E., Balkis, M., & Turkdoğan, T. (2019). “Relational violence, social support, self-esteem, depression and anxiety: A moderated mediation model”, Journal of Child and Family Studies, 28(9): 2404-2414.
13. Duval, A., Lanning, B. A., & Patterson, M. S. (2020). “A systematic review of dating violence risk factors among undergraduate college students”, Trauma, Violence, & Abuse, 21(3): 567-585.

- 14.Evren, H., Tokuç, B., & Ekuklu, G. (2011). “Trakya Üniversitesi Öğrencilerinde Şiddet Davranışları ve Algılanan Sağlık İlişkisi”,Balkan Medical Journal, 28(4).
- 15.Grose, R. G., Chen, J. S., Roof, K. A., Rachel, S., & Yount, K. M. (2021). “Sexual and reproductive health outcomes of violence against women and girls in lower-income countries: a review of reviews”, The Journal of Sex Research, 58(1), 1-20.
- 16.Gümüş, A. B., Şıpkın, S., Tuna, A., & Keskin, G. (2015). “Üniversite öğrencilerinde problemlerli internet kullanımı, şiddet eğilimi ve bazı demografik değişkenler arasındaki ilişki”, TAF Preventive Medicine Bulletin, 14(6), 460-467.
- 17.Hayran, M., ve Hayran, M. (2011). Sağlık Araştırmaları için Temel İstatistik (Birinci Baskı). Ankara: Art Ofset Matbaacılık Yayıncılık Organizasyon Ltd. Şti, 313.
- 18.Howard, R. M., Potter, S. J., Guedj, C. E., & Moynihan, M. M. (2019). “Sexual violence victimization among community college students”, Journal of American College Health, 67(7), 674-687.
- 19.Korkmazlar Oral Ü., Engin P., Büyükyazıcı Z. (2010).“ Türkiye’de Çocuk İstismarı ve Aile İçi Şiddet Araştırması. SHÇEK ve UNICEF İşbirliği. Özet Rapor. <https://www.unicef.org/turkiye/media>.
- 20.Lei, H., Mao, W., Cheong, C. M., Wen, Y., Cui, Y., & Cai, Z. (2020). “The relationship between self-esteem and cyberbullying: A meta-analysis of children and youth students”,Current Psychology, 39(3): 830-842.
- 21.Lin, K., Sun, I. Y., Wu, Y., & Liu, J. (2016). “College students’ attitudes toward intimate partner violence: A comparative study of China and the US”, Journal of Family Violence, 31(2): 179-189.
- 22.Maier, S. L.,& DePrince, B. T. (2020). “College students’ fear of crime and perception of safety: The influence of personal and university prevention measures”, Journal of Criminal Justice Education, 31(1): 63-81.
- 23.Martín-Fernández, M., Gracia, E., & Lila, M. (2019). “Psychological intimate partner violence against women in the European Union: a cross-national invariance study”, BMC Public Health, 19(1):1-11.
- 24.Martin-Storey, A., Paquette, G., Bergeron, M., Dion, J., Daigneault, I., Hébert, M., & Ricci, S. (2018). “Sexual violence on campus: Differences across gender and sexual minority status”,Journal of Adolescent Health, 62(6):701-707.
- 25.Orth, U.,& Robins, R. W. (2022). “Is high self-esteem beneficial? Revisiting a classic question”, American Psychologist, 77(1): 5-17.
- 26.Orth, U., Erol, R. Y., & Luciano, E. C. (2018). “Development of self-esteem from age 4 to 94 years: A meta-analysis of longitudinal studies”, Psychological Bulletin, 144(10): 1045.
- 27.Ostrowsky, M. K. (2010). “Are violent people more likely to have low self-esteem or high self-esteem?”, Aggression and Violent Behavior, 15(1): 69-75.
- 28.Özakar Akça S, Söngüt S, Uzuner LA, Çınar E. Hemşirelik bölümü öğrencilerinin flörtler arası şiddet tutumları. Uluslararası 4. Adli Hemşirelik, 3. Adli Sosyal Hizmet, 2. Adli Gerontoloji Kongresi, Çorum, 18-20 Ekim 2018. (Kongre Kitabı, sayfa: 346-366).
- 29.Pettersson, T.,& Eck, K. (2018). “Organized violence, 1989–2017”, Journal of Peace Research, 55(4), 535-547.
- 30.Pinos, V., Pinos, G., Jerves, M., & Enzlin, P. (2016). “Attitudes of adolescents toward violence and their related factors”, Maskana, 7(2): 1-15.
- 31.Polat, O. (2016). “Şiddet”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 22(1), 15-34.
- 32.Rivara, F., Adhia, A., Lyons, V., Massey, A., Mills, B., Morgan, E., ... & Rowhani-Rahbar, A. (2019). “The effects of violence on health”,Health Affairs, 38(10): 1622-1629.
- 33.Robins, R. W., Donnellan, M. B., Widaman, K. F., & Conger, R. D. (2010).“ Evaluating the link between self-esteem and temperament in Mexican origin early adolescents”, Journal of Adolescence, 33(3): 403-410.
- 34.Rosenberg, M. Society and the Adolescent Self-Image, PrincetonUniversity Press, Princeton, America, 1965 .
- 35.Shorey, R. C., Brasfield, H., Zapor, H., Febres, J., & Stuart, G. L. (2015). “The relation between alcohol use and psychological, physical, and sexual dating violence perpetration among male college students”, Violence Against Women, 21(2): 151-164.

- 36.Şen H & Yazıcı K. (2017).“Investigation of Turkey's Provinces by Sexual Crimes”,Alphanumeric Journal, 5(2): 293-308.
- 37.Taştan, C.,& Yıldız, K. A. (2018).“ Dünyada ve Türkiye’de kadın cinayetleri 2016-2017-2018 verileri ve analizler”,Polis Akademisi Yayınları: Ankara.
- 38.Teng, Z., Liu, Y., & Guo, C. (2015). “A meta-analysis of the relationship between self-esteem and aggression among Chinese students”, Aggression and Violent Behavior, 21: 45-54.
- 39.Valls, R., Puigvert, L., Melgar, P., & Garcia-Yeste, C. (2016). “Breaking the silence at Spanish universities: Findings from the first study of violence against women on campuses in Spain”,Violence Against Women, 22(13): 1519-1539.
- 40.World Health Organization Violence Prevention Unit: Approach, Objectives And Activities, 2022-2026. (2022) <https://www.who.int/publications/m/item/who-violence-prevention-unit--approach--objectives-and-activities--2022-2026>
- 41.World Health Organization. The VPA Approach. <https://www.who.int/groups/violence-prevention-alliance/approach>
- 42.Yagiz, R., Sevil, Ü., & Guner, Ö. (2020). “The effect of university students’ violence tendency on their attitude towards domestic violence and the factors affecting domestic violence attitudes”, Journal of Injury and Violence Research, 12(1): 39-46.
- 43.Zayed, M. A.,& Elshaer, I. A. (2022). “Physical Activities and Learning Experience of Higher Education Students: Mediating Role of Quality of Life and Physical Self-Esteem”, International Journal of Environmental Research and Public Health, 19(20): 13417.

Subject Area
Traditional Turkish Arts

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 105
PP: 4331-4344

Arrival
06 November 2022

Published
31 December 2022

Article ID Number
66850

Article Serial Number
26

Doi Number
<http://dx.doi.org/10.29228/8/ssj.66850>

How to Cite This Article

Çalışıcı, İ. P. (2022).
“Çini Alt Yapı
Üretiminde
Kullanılabilecek
Teknikler” International
Social Sciences Studies
Journal, (e-ISSN:2587-
1587) Vol:8, Issue:105;
pp:4331-4344

Social Sciences Studies
Journal is licensed under
a Creative Commons
Attribution-
NonCommercial 4.0
International License.

Çini Alt Yapı Üretiminde Kullanılabilecek Teknikler¹

Frame Work Producing Techniques in the Field of Cini (Traditional Turkish Ceramics)

İrem Pala Çalışıcı¹

¹ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, Türkiye

ÖZET

Günümüzdeki “Çini” kelimesi çoğunlukla Selçuklu ya da Osmanlı Dönemlerine ait pişmiş toprak eşyaların yüzeylerinde gözükten renkler, motifler ile üretilmiş kompozisyonlarla ilişkilendirilerek, sıraltı dekorlama tekniği kullanılan seramikler yanısıra tüp, gelinlik gibi farklı hammaddeler ile üretilmiş eşyalar ile de kullanılabilmektedir. Dolayısı ile kapsamı genişlemiştir ve tanımlanması gün geçtikçe zorlaşmaktadır. Türk Kültürünü öncelikle konu edinen ve Türk Kültürünün tarih boyunca ürettiği plastik sanatlar ile sınırlanan, Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk Sanatları Bölümü’nün “çini” alanı ise günümüz Türkiye Türkçesi’nde kullanılan “çini” kelimesinin anlamlarından farklı olarak geleneksel Türk seramiğini kapsamaktadır. Yani Türkler tarafından yönetilen Türk Devletlerinin pişmiş toprak kültürünü konu edinmektedir. Günümüzdeki plastik, teknolojik ve benzeri tüm eşyalar gibi geçmişimize ait olan, günümüzde ise müzelerde sergilenen formlar, insan yaşamını kolaylaştırmak için üretilmişlerdir. Müzelerde sergilenen bu formlar- eşyalar, geçmişte Türk kültürünü anlamamız açısından önemlidir.

Çini alanında çalışan öğrencilerin, doğru koruma onarım yapabilmeleri için geleneksel bilgiyi çok iyi bilmeleri gerekmektedir. Ancak günümüz kültüründe de ihtiyaç duyulan yeni formları fark edip üretebilmelidirler. Üretecekleri yeni tasarımlarında, Geleneksel Türk beğenisi ile ilgili edindikleri bilgileri değerlendirebilmelidirler. Geçmişin süsleme amaçlı mimari seramik anlayışına ek olarak, günümüz sanat anlayışı ile de yapılar güzelleştirilebilmelidir. Bu çalışmada bu bakış açısı ile “çini” alt yapı oluşturmada kullanılabilecek üretim teknikleri, konu örnekleri ile aktarıp, değerlendirilmektedir.

Çini alt yapı üretimi tekniklerine ait bilgiler, 2021 yılında farklı başlık ve görseller ile söyleşi ve makale olarak yayınlanmıştır. Söz konusu yayına devam niteliği de taşıyan ve 2022 yılında bildiri olarak sunulan, özet bildiri olarak yayınlanan bu makalede, sadece 2021- 2022 eğitim öğretim sürecinde yazar tarafından yönetilen lisans derslerinde üretilen görseller ile teknikler ve yeni bulgular paylaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çini, İşlevsel Form, Çini Eğitim, Geleneksel Türk Seramiği, İşlevsel Seramik, Vahşi Çamur, Odun Pişirimi, Cuerda Seca

ABSTRACT

Today, the word "Cini" is mostly associated with the compositions produced with the colors and motifs that appear on the surfaces of the ceramics belonging to the Seljuk or Ottoman Periods. The word "çini" can also be used with items produced with different raw materials such as LPG keepers and wedding dresses, as well as ceramics using underglaze decoration technique. Therefore, its scope has expanded and its definition is getting harder day by day. The "Cini" area of the Faculty of Fine Arts, Traditional Turkish Arts Department, which primarily focuses on Turkish Culture and is limited to the plastic arts produced by Turkish Culture throughout history, includes traditional Turkish ceramics, unlike the meanings of the word "Cini" used in today's Turkey Turkish. In other words, it is about the ceramic culture of the Turkish States ruled by the Turks. The forms belonging to our past, such as today's plastic, technological and all similar items, and exhibited in museums today, were produced to facilitate human life. These forms and objects exhibited in museums are important for us to understand the Turkish culture in the past.

Students working in the field of "çini" need to know traditional knowledge very well in order to be able to make correct conservation and restoration. However, they should be able to find out and produce new forms needed in today's culture. In their new designs they will produce, they should be able to evaluate the knowledge they have acquired about Traditional Turkish acclimation. In addition to the aim of beautifying the past by covering ceramics in architecture, it should now be beautified from the point of view of today's art. In this study, with this point of view, framework production techniques that can be used in creating a "çini" will be explained with subject examples.

Information on "çini" framework production techniques was published in 2021 as an interview and article with different titles and visuals. In this article, which is a continuation of the aforementioned publication and presented as a paper in 2022 and published as a summary paper, only the visuals, techniques and new findings produced in the undergraduate courses directed by the author during the 2021-2022 education period are shared.

Keywords: Cini, Traditional Turkish Ceramic, Functional Form, Ceramic Education, Design, Wild Clay, Wood Firing, Cuerda Seca

1. GİRİŞ

Günümüz Türkçe’sinde genellikle yüzey tasarımı olarak algılanan “çini” ürünler, geçmişte öncelikle işlevsel formlardır (detaylı bilgi için bakınız Pala, 2021). “Çini” kelimesinin günümüzdeki algılanışının Türkiye Cumhuriyeti tarihindeki değişim süreci, Sayın Ersoy Yılmaz’ın 2020 yılında yayınladığı makalesinde belirtilmektedir. Güzel Sanatlar Fakülteleri kapsamında Geleneksel Türk Sanatları, çini alanındaki eğitim- öğretim sürecinde, öğrencilerin geçmişteki ürünleri koruyabilmeleri, Türklere ait geleneksel bilgileri bilmelerinin yanı sıra günümüz kültüründe ihtiyaç duyulabilen yeni işlevsel pişmiş toprak formlar da tasarlayabilmelidirler. Ergonomi,

¹ Bu çalışma, 20-21 Haziran 2022’da online olarak düzenlenen, II. Uluslararası Sanat ve Tasarım Araştırmaları Kongresi (ART&DESIGN-2022)’nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur ve özet metin olarak yayınlanmıştır.

tasarım ilkeleri, endüstriyel ürün tasarımı yanısıra ürün fotoğrafçılığı gibi bilgilere sahip olmaları gerekmektedir. Çünkü günümüzde çini olarak adlandırılan, evani olarak da bilinen ve müzelerde izlediğimiz ürünler, geçmişin endüstriyel olanakları ile üretilmiş günlük yaşamı kolaylaştırmak için üretilmiş eşyalardır.

“Genel olarak herhangi bir alanda -bir biçimi oluşturan- kişi, bu işi yaparken, genellikle bir dizi kararlar alarak hareket eder ve sonuca ulaşır” (Küçükerman, 1997: 161).Günümüz çini alanı, endüstri tasarımı alanından farklıdır ama öğrenciler, yaratıcılıklarını kullanarak, tasarımları yani karar vermeleri gerekmektedir. Çini alanında çalışan öğrenciler, öncelikle Türk Kültürü ile sınırlı olan yeni tasarımlarında, eksik olarak tespit ettikleri konuya, biçime, renge, kullanacakları motife karar vermelidir. Üreteceğine karar verme süreci ise, öğrenci yanı sıra dersi yürüten-sorumlu öğretim elemanının bilgisine göre ayrıca değişecektir.

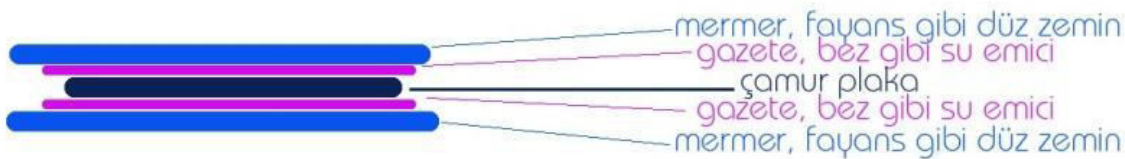
“Yeni her teknolojik icat ya da yeni her etkileşim tekniğinde, iyi tasarımın uygulamalara tam olarak yerleştirilebilmesi için önce denenmesi, incelenmesi gerekiyor. Onun için evet, işler iyiye gidiyor ama sonuçta çözümlenmesi gereken sorunlar her zaman var” (Norman, 2017: 9). Çini alanında çalışan öğrencilerin, doğru tasarımları üretebilmeleri için de denemeleri gerekmektedir. Bu denemeler, ancak ürettiklerini kullanmaları yoluyla gerçekleşebilmektedir. Öğrenciler ile öncelikle iç paydaşlar, günümüz Türk kültürüne yönelik, güncel estetik ve sanat anlayışı ile tasarladıklarını üretip günlük yaşamlarında kullanabilmelidirler (görsel: 22, 23, 24). Yani sadece dekoratif ürünler değil, günlük yaşamı kolaylaştırabilecek ürünler de tasarlayabilmeleri gerekmektedir. Geleneksel Türk beğenisini ve tekniklerini kullanarak, ürettiklerini deneyerek yani kullanarak değerlendirebileceklerdir. Denemeden de üretebilmeleri mümkündür. Ancak denediklerinde yani kullandıklarında öncelikle kendi fiziksel yapılarına ve beğenilerine göre daha doğru sonuçlar elde edebilmeleri mümkündür. Örneğin, kulp rahat tutulabiliyor mu? Fincan yüksekliği yeterli mi? Rahat temizlenebiliyor mu gibi basit soruların cevaplarına ulaşmaları ancak deneyerek yani kullanarak ve kullanan tüketicilerin fikirlerini alarak, tasarımlarını kullanıp eleştirerek geliştirebilirler.

Tasarladıklarını ise üretip kullanabilmeleri için alt yapı bilgisine ihtiyaçları vardır. Alt yapı ifadesi günümüz Kütahya üretiminde kullanıldığı için bu adlandırma özellikle seçilmiştir. Çini alt yapı kapsamı, çamur şekillendirme, alçı şekillendirme, çamur, renkli astar, sır ile sırçalı (fritli) çamur üretebilme, yöresel çamurları değerlendirebilme başta olmak üzere Türk çini sanatındaki 23 tekniğin (Pala, 2018) üretimini bilerek uygulayabilmeleri gerekmektedir. Bu teknik bilgiler, 16 Türk Devletine ait pişmiş toprak eşyaların ve mimari süsleme elemanlarının koruma- onarım süreci için de gerekmektedir. Örneğin, gözenek yapısının değişkenliği nedeni ile su emmelerinin farklı olması (Cam faz oluşumu arttıkça, ürünün gözenekliliği azaldığı için su emme özelliği de azalır; Mete, 2020: 194) sonucu ürüne doğru müdahale edebilmelerine olanak tanıyacaktır (kaynak Kişi: Muhammet Bilgen). Ayrıca tıpkı yapıyı üretebilmeleri için öncelikle tekniklerin mümkün ise tümünü uygulamayı bilmelidirler. Bu bilgiler, günümüze yönelik yeni pişmiş toprak eşya tasarımlarını geliştirmelerinde ayrıca yararlı olacaktır.

Bu çalışma, 2021 yılında, Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk Sanatları Bölümü Çini Alt Yapı Eğitimi İçin Öneriler başlığı ile yayınlanan makalenin devamı niteliğindedir. Kullanılan görsellerin tümü, yazar tarafından yönetilen dersler kapsamında 2021- 2022 eğitim öğretim sürecinde Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk Sanatları Bölümü öğrencileri tarafından üretilmiştir. Bu çalışmada, 2021 yılındaki yayında ele alınan konular dışında yeni teknikler ile yeni görsellere yer verilmiştir.

Çini Alt Yapı Üretiminde Kullanılabilecek Teknikler başlığı ile ele alınan konular, yüzey tasarımı için plaka üretimi, etkinlik olarak da uygulanıp paylaşılabilecek pişirim ile dekorlama teknikleri, sahra fırın ve vahşi çamur, sagar, mısır pastası, kil macun lüsteri, işleme, indirgen pişirim, yeni işlevsel form tasarımı, dekoratif eşya tasarımı, cuerda seca tekniği, renkli astar, alçı ile model oluşturmak, öğrenci sergisi düzenleme konuları ile sınırlanmıştır. Makale kapsamındaki konular, uygulama ile ilgili teknik bilgiler yanısıra üreten öğrenci ile dersi yürüten öğretim elemanının gözlemleri aktarılarak, değerlendirilmektedir.

2. YÜZEY TASARIMI İÇİN PLAKA ÜRETİMİ

Görsel 1: ince çamur plakanın, dönmesini önlemek için kullanılan kurutma yöntemi, (üste konulan ağırlığa dikkat edilmelidir). Çizim, yazar tarafından yapılmıştır.

Öğrencilerin, tasarladıkları yüzey tasarımlarını yani geleneksel Türk beğenisindeki desen kompozisyonlarını, kendi üretebilecekleri plakalar üzerinde uygulayabilmeleri, Kütahya'da üretilen, bisküvi olarak satılan hazır plakalara bağımlı olmaktan çıkarmıştır. Ayrıca çiniye bakış açılarını değiştirmeye, giriş te belirtilen konuları anlamalarına yardımcı olmaktadır. Görsel 2 de ki pano, ESC 1 beyaz çamur ile şekillendirilmiş ve piyasada satılan 1040 derecelik hazır endüstriyel seramik sırla sırlanmıştır. Kuruma sırasında öncelikle dönme gibi kurutma hatasına neden olmamak için kurutma süreci oldukça yavaş yapılmıştır. Mermer zemin üzerine gazete kâğıdı, bez gibi su emici ama düz yüzeye sahip bir malzeme sonra çamur plaka ve yine üzerine su emici bir malzeme üzerine plakanın tümünü kapsayacak sert düz bir yüzey konularak kurutulmuştur (görsel 1). Bisküvi aşamasına gelinceye kadar gazete kâğıdı gibi su emici malzeme, tercihen günde iki kez kuruları ile değiştirilerek kurutma süreci, dönmeye sebep vermeden gerçekleşmiştir.

Hazır olan işlenmiş desenine göre plaka açma sürecinde kuru küçülme hesaplamaları yapılmıştır. Böylece, belli bir ölçüde pano üretmesi gerektiğinde, öğrenci, yöntemi öğrenmiş olduğu için, üretim sürecini tek başına gerçekleştirebilecektir.

Bütün olarak şekillendirilen yaklaşık 70 cm x 120 cm lik 1 cm kalınlığındaki plakanın ilk kesimi sonrasında öğrenci, köşeli, düzenli bir kesim, yani alışkın olduğunu görmediği için kırık gibi algılanmasından oldukça çekinmiştir. Fakat sonucu gördüğünde, çekinmesinin gereksiz olduğunu, fark etmiştir. Daha sonra öğrenci, başka bir öğretim elemanından sorumlu olan arkadaşını, edindiği bilgiler ile yönlendirerek beraber başka bir pano daha üretmiştir.

Kütahya hazır plakalarına göre su emme farklılığı olan bünyeyi dekorlama aşamasında, öğrenci, tahrirde değil ama zemin boyamada oldukça zorlandığını belirtmiştir (görsel 2).

Görsel 2 : Bitirme Ödevi (8. yarıyıl)

3. ETKİNLİK OLARAK DA UYGULANIP PAYLAŞILABİLECEK PİŞİRİM- DEKORLAMA TEKNİKLERİ:

Pişmiş toprağı şekillendirmesi, dekorlaması alanlarında gerek akademik, gerekse de akademi dışında pek çok çalıştaylar düzenlenmektedir (ayrıca bakınız: Aslan; 2019a). Bu çalıştay yani workshoplar, geniş kapsamlı olabildiği gibi bu makale kapsamındaki gibi 20- 30 kişi katılımlı, kısa süreli, küçük kapsamlı da olabilmektedir. Amaç, malzemenin ya da uygulanacak olan uygun tekniklerin birini, bir iki saat içinde uygulanmasını sağlayıp, gerekli fırınlama sürecini de dâhil edip, yaklaşık 24 saat içinde sonuçlara ulaşılabilmesidir. Çömlekçi çarkı ile şekillendirme gibi anlık bir etkinlik olmadığından sonuç görmek için süre uzayabilir ama kısılması, fırınlama gerektirdiği için mümkün olamamaktadır.

Bu etkinliklerde amaç, çini alanında çalışmayan, çamur şekillendirme vb. alt yapı bilgisine sahip olmayan katılımcılarla da uygulanabilmesidir. Etkinlik için seçilen konular, Geleneksel Türk seramik sanatını etkileyen, kapsamı içinde araştırılması gereken tekniklerden seçilmiştir. Bu gibi etkinliklerde, diğer teknik amaçlar yanısıra, tanışma, öğrenme ve paylaşım gerçekleşmektedir. Ders olarak sorumlu olan öğrenci ya da öğrenciler, ön araştırmayı yapıp gerekli denemeleri gerçekleştirip, edindiği bilgileri, çini alanında çalışmayan iç ya da dış paydaşlara uygulatarak, bilgi alışverişinde bulunabilmektedirler. Sgrafito, ajur gibi riskli olan ya da sıraltı fırça dekoru, raku gibi yaygın olan teknikler dışında az bilinen sağar, kil macun lüsteri, mısır pastası, katır boncuğu, sahra pişirimi gibi teknikler, alanı olmayan paydaşlar ile üretilebilecek tekniklerdendir. (görsel 5- 12)

Etkinlik olarak düzenlenebilecek çeşitli tekniklerin uygulama süreçleri, belge çokluğu nedeni ile Osmanlılar ve Selçuklu Dönemleri ağırlıklı, sürekli aynı veya benzer malzeme ile elektrikli fırın kullanarak üretim yapan

öğrencilerin, yaratıcılık süreçlerine katkı sağlayabilmektedir. Ayrıca öğrenci, öğretim elemanı yanısıra dış paydaşlar ile aileler gibi iç paydaşların bir arada uygulama yapabileceği beraber fırın, üretim heyecanını paylaşılabilirliği, bilgi alışverişi yapılabilecek ortamlar sağlamaktadır.

3.1. Sahra fırın ve vahşi çamur:

Anadolu yanısıra tüm Dünya geleneksel çömlekçiliği, özellikle güveç gibi ateşe dayanıklı çamurlar ile üretilen formların pişirimi sahra pişirimi, açık pişirim tekniği kullanılabilir. Özellikle Geleneksel Türk Sanatları Bölümü öğrencilerinin Dünya geleneğinde olan sahra fırın ile öncelikle bisküvi pişirimi yapılabileceğini öğrenmeleri gerekmektedir. Sahra fırını gibi kağıt fırın, çukur pişirim (Kılıç, Özkan, Pala: 2006), gibi etkinlikler ile bisküvisi olmuş ya da olmamış sırsız ürünler, İS yani karbon (C) ile dekorlamak amaçlı uygulanmaktadır.

Görsel 3: ESC 1 döküm çamurunun açık pişirim, sahra fırında denemesi (2021)

Açık pişirimde yani direkt ateş ile temas edecek çamurun ateşe dayanıklı olması gerekmektedir. Ateşe dayanıklı çamura ulaşmak her yörede mümkün olmayabilmektedir. Örneğin Menemen çömlekçi çamuru, direkt ateş ile temas edememektedir. Bu nedenle 2021 yılında, piyasadan rahatlıkla ulaşılabilecek ESC 1 döküm çamuru Görsel 3 deki gibi basitçe yazar ve ailesi tarafından denenmiştir. Bu denemedeki amaç, öğrenciler ile sahra pişirim yapabilmek, böylece ilk pişirimin yapılabileceğini uygulayarak gösterebilmek için kolay ulaşılabilecek ateşe dayanıklı bir çamura öğrencileri yönlendirebilmektir. Bu amaç için 2021 yılında yaygın olarak kullanılan döküm çamurunun ilk pişirim denemesi yapılmıştır. Piyasadan satın alınan ESC 1 döküm çamuru ile şekillendirilen formların açık pişirim ile suya dayanıklı olabileceği gözlenmiştir. Ancak bu makalenin oluşum sürecinde, pandemi sonrasında ESC 1 döküm çamurunun artık kolaylıkla elde edilemediği, birçok kullanıcı tarafından (İzmir, Çanakkale, Ardahan, Kastamonu, Uşak illeri) belirtilmektedir. Pandemi öncesinde ESC 1 çamuru ile sahra pişirim yapılması planlandığı ve sonrasında çamura ulaşamama planlanmadığı için görsel 3'teki çamur ile sahra fırın yapılamayacağı anlaşılmıştır. ÇOMÜ Çanakkale Uygulamalı Bilimler Fakültesi tarafından, 24 Mayıs 2022 tarihinde davet edilen, Cumhurbaşkanlığı "Yaşayan İnsan Hazinesi" ödülü sahibi Sayın İsmail Bütün'ün konuşması sırasında Çanakkale'de seramik üretimi yapanların, çarkta kullanacakları kırmızı çamuru, İzmir Menemen'den temin ettiklerini ve bu kaynağında bitmekte olduğunu bildirmiştir. Aynı söyleşi de yerel çark çamurlarının neden çıkarılmadığını da belirtmiştir.

Yukarıda belirtilen gelişmeler üzerine, 2017'den beri yazar tarafından çalışılmakta olan çamur araştırmaları (Pala, 2017) hızlanmıştır. Pişme rengi beyaz olmasa da, ateşe dayanıklı yöresel çamur arayışı, yazar ve ailesi tarafından Çanakkale'de yaşadıkları alanlardan, Görsel 4'teki gibi küçük numuneler olarak denemeleri devam etmektedir. Kil yataklarının nasıl tespit edilebileceğine dair çömlekçi ustalarımızın bilgilerinin birçoğu kayıt edilemediği ve çıraklar yetiştirilemediği için üzerinde yaşadığımız toprağı şekillendirip eşya üretmeyi tekrar öğrenmemiz gerekmektedir. Vahşi çamur "Wild Clay" (detaylı bilgi için ayrıca bakınız: URL 1) olarak anılan toprağı, ihtiyaca yönelik piyasada satılabilir duruma getirmek (tabii bu aşamada, gerekli yasal izinler alınıp, projelendirip, v.d.), öğrenciler ile bu bilgileri paylaşabilmek, yararlandırabilmek gerekir.

Görsel 4: Vahşi çamur "wild clay" denemeleri, soldaki sırlı

Öğrencilerin okulda izleyerek araştırmaya dahil oldukları vahşi çamurlar, yazar ve ailesi tarafından şöyle tespit edilmektedir: Jeolog Sibel Osmanlar, sulama barajlarının tercihen kil yatakları üzerinde yapıldığını, çünkü kilin suyu emmediğini, tuttuğunu bildirmiştir. Bu bilgi üzerine, yağmur sularının uzun süre kaldığı alanlardan, kurduktan sonra küçük numuneler alınmıştır (görsel 4). Plastik olarak çatlamadan, simit- O formu yapılabilen, ya

da çimdik ile basitçe şekillendirilen çamurlar, kuruduktan sonra direkt ateşe atılarak basitçe denemeler yapılmıştır. Ateşin, seramik kızarıncaya kadar beslenmesi ile pişirim yapılmaktadır (görsel 3). Sonrasında su ile teması izlenmektedir. Bütünlüğünü koruyan form, endüstriyel sır ile sırlanıp uyumuna bakılmaktadır (görsel 4). Yazar ve ailesi tarafından yapılan bu denemeler, bilimsel bilgi niteliğini henüz taşımamaktadır. İnce elekten geçen bir vahşi çamur ile çömlekçi çarkında çanak formu şekillendirilebilmiştir. Bu çanak formu, ESC 1 ile astarlanmış ve bisküvisi yapılmıştır. Sır pişirimi için hazırdır. Elde edilen vahşi çamurlar, başka bir çalışmada detaylı olarak ele alınacaktır. Bu deneme süreçlerine tanık olan bazı öğrenciler, çevrelerinden numuneler getirerek, kendileri de vahşi çamur denemektedirler.

Kaynaklarımızı doğru kullanmak, geri dönüştürülebilir çamurları, çöpe atmamak, emek ederek geri dönüştürüp, ürün elde etmek gerekmektedir. Şekillendirmede kullanılmayacak gibi ise de modellemede ya da alçı kurgularının çevresinde kullanılabileceği dersi yöneten öğretim elemanlarınca düşünülmelidir. 2022- 2023 Eğitim- Öğretim sürecinde, yazar ile üretim sürecinde olan öğrenciler, öncelikle atölyede kalan çamurları geri dönüştürerek form üretmektedirler. Çarkta şekillendirme yanısıra birçok şekillendirme tekniği kullanılmaktadır. Çeşitli teknikler ile işlevsel formlar üretmektedirler.

3.2. Sagar

Görsel 5: sagar tekniğini uygulama süreci, Bitirme Ödevi (8. yarıyıl)

2021 yılı yayınında da ele alınan sagar tekniği, daha yaygın kitle ile paylaşılarak pandemi sonrasında bölüm içi tanışma ile yeni yıl kutlaması amacıyla uygulanmıştır (görsel 5). Şekillendirme olanağı olmayan katılımcılara, önceden şekillendirilmiş olan formlar verilerek denemelerine olanak tanınmıştır. Öncelikle teknik hakkında kısa bir bilgi verilmiştir. Daha sonra bakır tel başta olmak üzere çeşitli kimyasallar, hala yeşil olan yapraklar ile formlar işlenmiştir. Sonra her biri, gazete ya da alüminyum folyolara sarılarak bırakılmış ve etkinlik sonlanmıştır. Fırınlama aşamasını merak eden öğrenciler ile kutular oluşturulup, kapatılmış ve fırınlama yapılmıştır.

Görsel 6: yazar ve ailesinin odun fırını

Sagar tekniği, Türk Çini sanatı teknikleri arasında bulunmamaktadır. Ancak, fırın içinde kapalı kutu ile pişirim yapılması, katılımcıların yaratıcılıklarını etkileyebileceği gibi gördükleri bazı ürünleri anlayabilmelerini sağlayacağı düşünülmektedir. Örneğin, yazar tarafından geliştirilen, sıraltı lüster tekniğinin oluşum aşamasında, 2006 yılında nötr fırında kutu içinde indirgeme sağlayarak bazı denemeler yapılmıştır. Şimdiler de ise yazar ve ailesi tarafından 2022 yazında odun pişirimi çalışmaları başlamıştır (görsel 6). Fırının tasarımı tamamlanmış, 900 santigrat derecelere ulaşılmıştır. Kutu içinde sır geliştirme çalışmasına başlanmıştır. Kutunun, uşuşan küllerden izolasyon sağlayarak, kül efekti almadan temiz sırlanmış nihai ürün elde etmek hedeflenmektedir. Öğrencilerin de sagar tekniğini farklı amaçlar için kullanabileceği düşünülmektedir.

3.3. Mısır Pastası

Bu etkinlik, sadece Bölüm içinde sözlü duyuru ile haber verilmiştir. Sene sonu - finaller sonrası etkinliğine öğrencilerin diğer Bölümlerde öğrenim gören birkaç arkadaşı yanısıra farklı alanlarda çalışan öğretim elemanları da katılabilmektedir. Mısır pastası, tekniğinin fritli- sırcalı çamur tekniğinin öncüsü olduğu düşünülmektedir. Eritici ve renk verenler, çamur içine katılarak, düşük derecelerde, tek pişirim ile sırlanmış gibi ürünler elde edilebilmektedir. Özellikle boncuk gibi küçük formlar üretilmektedir.

Görsel 7: Mısır Pastası uygulama süreci, Bitirme Ödevi (8. yarıyıl)

Görsel 8: 2022 Mezuniyet Sergisi'nde uygulanan tekniklerin sergilemesi

Etkinlikten sorumlu öğrencimiz, öncelikle yayınlanmış olan 5 adet reçete denemiştir. Daha sonra ortak olarak üretebilmek için yüzdeleri arttırıp 300 gr. tartıp etkinlik için hazırlamıştır. Fırınlama sonrasını bekleyen öğrenciler, tek pişirim ile renkli Süryani boncuğu üretebileceği tekniği deneyimleyebilmiştir. Halen Mardin geleneksel takı üretiminde kullanılan turkuaz renkli boncuk üretimine dahil olarak kendi tasarımlarını üretmek isteyebilecek öğrenciler için yararlı olması düşünülmüştür. Mısır pastası etkinliğine katılan daha öncesinde kil şekillendirmeyi deneyimlemiş kişilerin, plastiklik kavramına yani şekillendirilebilir çamur ifadesini algılayışları değişmiştir. Ancak fırınlama sonrasında sonucu takip eden uygulamacı sayısı oldukça azdır. (Mısır pastası tekniği için ayrıca bakınız: Aslan, 2019b)

3.4. Kil Macun Lüsteri

Görsel 9: Kil macun lüster tekniği uygulama süreci, Bitirme Ödevi (8. yarıyıl)

Türk çini sanatı tekniklerinden olan "kil macun lüsteri" (Pala, 2019), GSF Geleneksel Türk Sanatları Bölümü çini alanında çalışan bütün öğrencilerin bilmesi ve uygulayabilmesi gereken bir tekniktir. Ancak öğrencilerin birçoğunun seger gibi hesaplamalardan, matematik yani sayısal bilgiden korkması, anlaşılmaz ve zor olduğuna dair bulunan önyargıları nedeni ile sadece ilgili olan öğrenciler ile denenebileceği gözlenmiştir. Merak eden tek öğrencinin bile varlığı, lüster tekniğini, diğer öğrenci ve öğretim elemanları ile paylaşabilme, bilginin çoğalmasına olanak tanıyabilmiştir. İndirgemenin dış mekanda yapılması gerektiği için (görsel 9,12) meraklı birkaç katılımcı da üretim süreci hakkında bilgi edinmiş ve indirgeme pişirimine dahil olabilmektedir. Lüster fırının yakılabilmesi, indirgen pişirim lüster çalışan, fırını yakan öğrenci yanısıra iki öğrencinin de sıriçi lüster (görsel 10) ile işleme (görsel 11) yapabilesine olanak tanımıştır.

Görsel 10: Sır içi Lüster, Bitirme Ödevi (8. yarıyıl)

Görsel 11: isleme, Seçmeli Atölye (4. yarıyıl)

Görsel 12: ÇOMÜ GSF Geleneksel Türk Sanatları Bölümü'nün sıklıkla kullandığı, üretim sürecine dahil edebildiği açık alan olan C kapısı önü ve kil macun lüster fırını yakım süreci

4. FORM TASARIMI

4.1 Yeni İşlevsel Form Tasarımı

Yeni işlevsel form tasarımı konusu, yazarın 2021 yayınında geniş çaplı ele alındığı için bu yayında sadece üretilen eşyaların kullanım anına dair görseller (görsel 22, 23 ve 24) ile 2022 yılında çalışılan, koltuk formunun, üretim aşamaları ile değerlendirilmesine yer verilmiştir.

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Binası C Kapısının girişinde pandemi öncesinde boştaki gazbetonlar ile sonrasında ise hazır koltuklar ile dinlenme alanı oluşturulmuştur. Bu alan, öğrenciler ile Görsel 12 deki gibi gerek uygulama, teorik ders aktarımı gerekse de sohbet amaçlı kullanılmaktadır. Kullanım sırasında, alan için geleneksel Türk beğenisinde pişmiş topraktan bir koltuk üretilebileceği fikri oluşmuştur. Sayın Tüzüm Kızılcın Hocamızın şamotlu çamur ile üretilebileceklerinde sınırının neredeyse olmadığı yazar tarafından gözlenmiştir. Yazar, Tüzüm Hoca'nın atölyesinde görev aldığı 1996- 2002 yılları arasında Pegasus heykeli gibi dış mekan için üretilen üç boyutlu, çok parçalı seramik panonun üretim sürecine dahil olması ve Dolmabahçe Sarayı'nda tabure örneğinin bulunması, pişmiş topraktan koltuk üretilebileceği fikrini oluşturmuştur. Farklı üretim yapmaya istekli öğrencinin bitirme ödevi için geleneksel Türk beğenisi ile bezenmiş, üzerinde oturulabilir bir koltuk üretimine yönlendirilebileceği düşünülmüştür. Ancak, öğrencilerin sorumluluklarını bilemeyeceği öğretim elemanınca hesap edilmemiştir. (görsel 13,14)

Üretim masraflı olacağı için ve ürünün okula ait bir alana montajının yapılmasının planlanması nedeni ile öğrenci, malzeme temin etme sürecine dahil edilmemiştir. Gazbetonun kolay kesilebilir olması nedeni ile küçülme hesaplaması yapılmadan koltuğun temeli olacak gazbetonun üzerine karton konulup bez gerilerek üzeri eş yükseltileli plaka ile kaplanmıştır. Sırt yaslanma yeri ise kuruma aşamasında boşaltılmak üzere dolu olarak şamotlu çamur ile şekillendirilmiştir. Koltuk montajının, kullanılacağı yerin zeminin çimento ile düzleştirilip ve sağlamlaştırılıp üzerine sırlama sonrasındaki küçülmesine göre kesilen gazbetonun konulup, sırt yaslanma yerinin içine konulacak olan demirlerin gaz betona da sabitlenerek çimento desteği ile montajının yapılması planlanmıştır.

Görsel 13: ÇOMÜ GSF binası C Kapısı için koltuk üretim süreci

Tasarım sürecinden sonra küçük tek parçada pişebilecek koltuk formları üzerinde renk denemesi yapılmak istenmiştir. Ancak minyatür koltuklar sadece şekillendirilmiştir ve öğrenci çoğunlukla arkadaşlarına koltuğu anlatmak ve minyatür koltukları göstermek için atölyede bulunmuştur. Oysaki atölyede zaman geçirdiği bu sürede rötuş ve kesme aşamalarına geçmiş olması gerekmekte idi. Koltuk öğrenci tarafından tamamen şekillendikten sonra su akışı kontrol edilerek ESC 1 döküm çamuru ile astarlanmıştır. Böylece kesim aşamasına gelinmiştir. Dış mekânda kullanılması planlandığı için astarlama, yaş iken fırça yapışincaya kadar yedirerek, kaynaştırılarak yapılmıştır. Numaralandırma sistemi, iç boşaltma vb. bilgiler aktarılarak koltuk, öğrenciye teslim edilmiştir. 2021 Güz Dönemi finalleri sonrasında yurtlar boşaltıldığı için kalacak yeri olmaması nedeni ile koltuk bütün olarak torbalanıp bırakılmıştır. Tatil dönüşü, koltuğun kısmen kurumaya başlaması nedeni ile çatlaklar ile karşılaşmıştır. Şamotlu çamurun mukavemeti sayesinde koltuk ıslatılarak, çatlaklar tamir edilmiş ve tekrar rötuşlar yapılmıştır. Ancak parçaların kesilip fırınlama aşamasına gelinceye kadar koltuk tekrar kurumaya başlamıştır.

Görsel 14: Bitirme Ödevi (8. yarıyıl)

2022 Mayıs- Haziran aylarında kesimi, kırılmalar nedeni ile parça sayısı artarak tamamlanmıştır. Çok kalın olan ve artık kurumaya yüz tuttuğu için zor müdahale edilebilecek olan sırt parçalarının içleri, az boşaltıldığı için sırt parçaları oldukça kalın olarak ilk pişirim aşamasına gelmiştir. İç boşaltma sürecinin doğru yapılmaması nedeni ile sırt bölümüne ait parçaların hem ağır hem de kalın olmaları nedeni ile bisküvi pişirimleri yaklaşık 15 saat sürmüştür. Fırın beklemeleri fiziksel olarak okulda bulunan öğrenci ile fırının çalıştırılıp-bekletilmesi yolu ile süreyi doğru uzatmak için öğretim elemanının yönlendirmeleri sonucunda gerçekleşmiştir. Dekor ve sırlama tamamen öğrenci tarafından yapılarak yaz sonunda (stajı sonrasında) öğretim elemanına bir yap- boz çözümü olarak teslim edilmiştir (görsel 14).

Koltuk, kesilme aşaması uzadığı için kurumunun önüne geçilememiştir. Bir hafta içinde çözümlenmesi gereken süreç yaklaşık dört- beş ayda sonuçlanmıştır. Yapboz parçalarının yerlerine ulaşım, ancak fotoğraflar aracılığı ile gerçekleştirilebilir. Yazılı numaralandırma bulunmamaktadır. Mevcut sonuç belirsizdir.

Tasarım aşamasına, şamotlu çamur ile şekillendirileceği ve mavi beyaz fırça dekorlama tekniği ile bezeneceği kesin olarak üretim başlamıştır. Dış mekan ve montaj sonrasında ise kullanım sürecinde oluşabilecek problemler ele alınmış ve fikren çözülmüştür. Ergonomi, dış mekan etkileri (artı- eksi hava koşulları, nem, astar atması), fiziki olarak sırt ağırlığına dayanması gibi problemler ise üretim süreci başladıktan sonra netleşmiştir. Üretim, belirtilen problemlere çözüm oluşturulduktan sonra belirlenen yöntem ile başlamıştır. Ancak böyle sıradışı, detaylar barındıran fikirlerin, özellikle ilk kez deneyimleyen öğrenciler ile çalışılmayacağı yazar tarafından oldukça iyi anlaşılmıştır.

4.2. Dekoratif Eşya Tasarımı

Günümüzde çini ürünler tabii ki sadece işlevsel amaçlı üretilmemektedir. Çağdaş yorumlar ya da geleneksel üretimler, mekanı güzelleştirmek için kullanılmaktadır. Özellikle çağdaş dekoratif ürün tasarlarken, şekillendirme tekniğinde sınır tanımamak gerekmektedir (görsel 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 19, 20, 22). Dünyadaki ulaşılabilen bütün çamur şekillendirme teknikleri ile gerek işlevsel, gerek sanatsal form oluşturmak mümkündür. Tabii kendi malzemeleri ile Philippe Starck gibi işlev ile sanatı da birleştirebilmelidirler. Sayın Starck'ın limon sıkacağında, çekirdeklerin düşeceği alanı yani öncelikle iki işlev içermesi gereken 1. meyve suyu oluştur 2. çekirdeği topla, 3. Temizlik, 4. Sıkılan suyu depola vd. temel işlevlerden çekirdek toplama ve depolama görevleri için ikinci bir eşya, süzgeç, kap vb. gerektirmektedir. Sayın Stark'ın işlevsel tasarıma yaklaşımı genel olarak şöyle değerlendirilmektedir: "İlk olarak 1990'da üretilen bu sıkacağı, Starck'ın diğer birçok tasarımı kadar tartışmalı. Bazıları bunun pek iyi çalışmadığını ve tezgahı dağıttığını söylüyor. Diğerleri onu işlevin üzerinde bir biçim parçası olarak kutlamaktadır. Fikriniz ne olursa olsun, artık New York Modern Sanatlar Müzesi'nde ve modern tasarımın en büyükleri arasında yer alıyor, bu da mutfağınızda bir sanat eseri olduğu anlamına geliyor." (URL 6; konu ile ilgili ayrıca bakınız: Lloyd ve Snelders, 2003)

Görsel 15: Bitirme Ödevi (8. yarıyıl)

Görsel 15'de simit matara olarak bilinen formdan yola çıkarak, plaka ve kalıba dış sıvama ile oluşturulmuş olan yorumlar bulunmaktadır. Öğrencinin fikri ve temiz işçiliği ile günümüze uygun modern ürünler oluşmuştur. Ancak öğrenci, bir de klasik- bildiğimiz simit (görsel 15, soldaki form) formundan üretip, diğer mataralarındaki anlayış ile bezeseydi daha güçlü bir yorum olacağı düşünülmektedir. Klasik olan simit matara formu yerine tepsi üretmiştir. Teorik olarak öğrencilerin daha çok beslemek gerekmektedir. Kavramsal sanatta temiz işçilik, yeterli olmamaktadır (Kavramsal Sanat ve Üniversite öğrencisi ilişkisi için bakınız; Başar ve İnce, 2019)

Görsel 16: Bitirme Ödevi (8. yarıyıl)

Dünya da farklı kültürlerin farklı geleneksel bilgileri bulunmaktadır. Geleneksel Türk kültürü alanında çalışanların, Türk kültürü dışında diğer milletlerin geleneksel bilgilerini öğrenmeleri, denemeleri öğrencilerin gelenek olgusuna yaklaşımlarını, bakış açılarını değiştirmektedir. Görseldeki örnekte öğrenci internet ortamında görüp beğendiği tekniği uygulamak istediğini belirtti. Yazar tarafından olumlu cevabı aldıktan sonra ejderhalar üzerine yaptığı çalışmalar ile birleştirerek uygulamalarını tamamladı (görsel 16, 20). Öğrencinin konu edindiği çam ağacı pürçekleri ile oluşturduğu formu dilerse ileride geliştirmesi, çeşitlendirmesi mümkündür.

4.3. Alçı İle Model Oluşturmak

Görsel 17: Seçmeli Atölye (4. yarıyıl)

Kartonpiyer olarak bilinen alçı türü, çinicilerin hem en iyi arkadaşı, hem de büyük bir düşmanıdır (bakınız kalsiyum kusması, Pala 2017). Alçıdan üretim kalıbı için model yapımının öğrenilmesi gerekmektedir. 2021-2022 eğitim- öğretim bahar yarıyılında kaldırım taşlarının birimtekrarı özelliği nedeni ile aslında Türk Çini sanatında özellikle Selçuklular Dönemi mimari seramiklerinde de kullanılan, Temel sanat ilkelerinden olan tek bir formun tekrarı ile (Kahraman, 2020) yüzey oluşturabilmesi ilkesi, renkli astar denemelerini uygulayıp, döküm yolu ile şekillendirme tekniklerinin tümünü deneyimleme olanağı amaçlanmıştır. Renkli astar uygulanan yüzeyler üzerine siyah tahrir boyası ile dekorlamaları hedeflenmiştir. Ancak dekorlu ve sırlı nihai ürünler öncelik, form üretiminde olduğu için zorunlu kılınmamıştır. Renkli astar üzeri bezeme, Türk çini sanatında kullanılan tekniklerindedir.

5. RENKLİ ASTAR, SIR OLUŞTURMA VE KULLANMA

5.1. Cuerda Seca Tekniği

Geçmiş üretimler için Cuerda Seca (ayrıca bakınız: Yüksel, 2016) olarak geçen, parafin, şekerli su ile sırların birbirleri ile karışmasını önleyerek üretilen renkli sır tekniği, günümüzde WAX kullanılarak üretilmektedir. Türk çini sanatı tekniklerinden olan bu dekorlama tekniğinin, geleneksel olarak üretilmesi hedeflenmiştir. Bu amaçla öğrenciler, hazır sırlar ile renkli, örtücü sır denemeleri yapmışlardır.

Sır denemelerinin reçeteleri, yazar tarafından oluşturulup öğrencilere pay edilmiştir. Amaç dersten sorumlu olan bütün öğrencilerin denemeleri yaparak, uygun reçetelere karar verip tekniği uygulamaktır.

Renkli sır reçeteleri, piyasada hazır satılan Kütahya kurşunlu, kurşunsuz, endüstriyel şeffaf sırların, çeşitli oksitler ile renklendirilip, örtücüleştirilmesine yönelik hazırlanmıştır. Bu denemeler ile elde edebilecekleri renkli artistik sır reçetelerini öğrenmeleri de ikincil hedeftir. Ancak öğrencilerin tümü deneme yapmadığı için elde edilen renkler sınırlı kalmıştır.

Cuerda Seca tekniğini uygulamak üzere kırmızı çamurdan 30 x 30 cm ölçülerinde tek parça plaka istenmiştir. Görsel 1 deki gibi kurutulmasına yönlendirilmiştir.

Plakaların ilk pişirimi yapıldıktan sonra, geniş ve kapalı alanları olan desenlerine karar verilmiştir. Denemelerde belirlenen, beğenilen renklerin, reçeteleri 50 gr. olacak şekilde çoğaltılmıştır. Kullanılan mum öncelikle ısıtılıp fırça ile sürülmüştür. Ancak öğrenciler bu uygulamanın zor olduğunu, mum soğukken sürterek uygulamanın daha kolay olduğunu belirtmişlerdir. Daha sonra mum ile sınırlandırılmış alanların içleri, kalın fırçalar aracılığı ile sır doldurulmuştur (görsel 18). Sırlama aşamasında fırça yerine poar kullanımı, sır kalınlığını dengelemede daha yardımcı olabilir.

Görsellerdeki sonuçlar sadece tek bir uygulamaya yöneliktir. Esas plakalara geçmeden önce uygulamanın deneme plakalarında denenmesi ve elde edilen bilgiler ile dekorlanacak plakalara geçilmesi önerilir. Diğer renkler için deneme yapması gereken öğrencilerin eksik üretimleri nedeni ile renk yanısıra sırnın uygulama kalınlığı hatalıdır ancak uygulamayı üreten öğrenciler, piyasada popüler olan WAX a alternatif olarak kullanabilecekleri parafin yani mum kullanabileceklerini tecrübe edinmişlerdir. Cuerda Seca tekniği ile üretilmiş olan üretimleri bilmişlerdir. Ayrıca öğrenci, yaklaşık 25 x 25 cm. tek parça kırmızı Menemen çamuru ile deforme olmayan düz yüzey elde edebileceğini uygulayarak öğrenmiştir.

Görsel 18: Cuerda Seca tekniği uygulaması, hammadde bilgisi dersi (6. sınıfta)

5.2. RENKLİ ASTAR TEKNİĞİ

Yazar tarafından, renkli astar üretimi, Geleneksel Türk seramik sanatı alanında öğrenim gören lisans öğrencilerinin, kobalt, krom gibi renk veren oksitler ile hangi renklerin elde edilebileceğini öğrenebilmeleri için ilk deneme konusu olarak ele alınmaktadır. Bu deneme grubu için yazar, çeşitli oksitlerin kombinasyonları ile oluşturulmuş 650 kadar reçete hazırlayıp, 20 şer tane reçeteden öğrencileri sorumlu tutmaktadır. Ancak, hızlı bilgi vermeye çalışmanın olumsuz etkisi ile karşılaşmıştır. Yazar tarafından hazırlanan, birçoğu zinter astar olan reçeteler ile renk veren oksitlerin temel renklerinin algılanamadığı gözlenmiştir. Denedikleri tek reçetede var olabilen alkali-bor- kurşun kombinasyonları nedeni ile renk veren oksitlerden elde edebilecekleri renkler konusunda öğrencilerin net bilgi edinemedikleri gözlenmiştir. Bir sonraki astar denemelerinde, renk veren oksitler ile sadece beyaz çamur karıştırılıp, piyasadaki ulaşılabilecekleri hazır kurşunlu Kütahya- kurşunsuz Kütahya ve endüstriyel şeffaf sırlar ile sınırlı denemeler ile daha yararlı bilgi üretilebilmesi denenecektir.

Görsel 19: Renkli astar ile boyama, hammadde bilgisi dersi (4. sınıfta)

Görsel 20: Renkli- zinter astar, sgraffito, Bitirme Ödevi dersi (8. sınıfta)

6. ÖĞRENCİ SERGİSİ DÜZENLEME

Fakültemizin düzenlediği diğer öğrenci sergileri yanısıra ...Sanatımızı Sürdüreceklerden...adı ile 06-10 Haziran 2022 tarihleri arasında Çanakkale- Kepez Belediyesi Turhan Mildon Kültür Merkezi'nde, Bölüm öğrencilerimiz, Hat, Tezhip, Geleneksel Türk Tekstili, Çini (geleneksel Türk seramiği), Minyatür, Kalemîşi alanlarında yapmış

oldukları çalışmalardan oluşan dönem sonu sergilerini gerçekleştirdi. Hazırlık aşamasında öğrenciler ile sorumlu öğretim elemanlarının organize hareket etmelerinin olumlu sonuçları bulunmaktadır.

Görsel 21: asmak için tel ile yapılan düzenek örneği

Öğrenci sergisi düzenlemek, gerek öğrenciler, gerekse de öğretim elemanları için yararlı olmaktadır. Örneğin asılarak sergilenecek tabak gibi düz bir form için askı aparatını satın almak yerine üretilebilmesi (görsel:), böyle sergiler aracılığı ile gösterilebilmektedir. Serginin yerleşmesi, gruplandırma, denge, dolu- boş gibi konular, yerleştirme sürecinde geniş alanda değerlendirilebilmektedir.

Görsel 22: Üretim Bilgisi Dersi, 6. yarıyıl

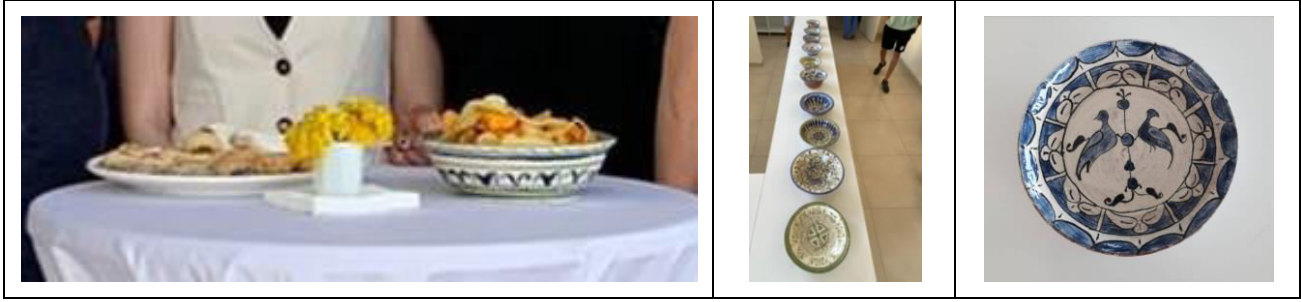
Türk Kahvesi Kültürü ve Geleneği, 2013'te UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi'ne alınmıştır. Bu nedenle 'Türk Kahvesi Kültürü' nü aktarmak, önemini kavratmak amacı yanısıra öğrencilerin çömlekçi çarkı aracılığı ile en az iki formu aynı ölçü ve dekor ile üretmek takım oluşturmaları böylece yine çömlekçi çarkındaki becerilerini, küçük form ölçülerinde de olsa geliştirmeleri hedeflenmektedir. Çömlekçi çarkı ile aynı ölçülerde birden çok form üretilebilmek ayrıca ustalık gerektirmekte ve çarka hâkimiyeti arttırmaktadır. Türk kahvesi takımı üretiminin bırakılmaması gerekmektedir.

Öğrencilerin kulp ekleme, ergonomi, hacim, estetik gibi konuları sorguladıkları ve Türk Çini sanatı bezeme tekniklerinden, üsluplarından kişisel beğenilerine göre tasarım yaparak üretebilmelerine olanak tanıyan, girişte de belirtildiği gibi karar vermeleri, üretimlerinin sonucunu denemeleri beklenen bir konudur. "Sanatımızı Sürdüreceklenden" isimli (URL 4, 5), ÇOMÜ GSF Geleneksel Türk Sanatları Bölümü öğrencilerinin sergilerinin açılışında, sergiye katılan Dekanımız Prof. Dr. Evren Karayel Gökkaya ile Dekan Yardımcımız Dr. Öğr. Üyesi Berna İleri'ye yorgunluklarını almak amaçlı ürettikleri fincanlarda pişirdikleri kahveyi sunmuşlardır. Sergi de Türk Kahvesi fincan takımlarından satın almak isteyen izleyiciler olmuştur (görsel 22)

Ayrıca serginin açılışında kullanılan yiyeceklerin sunum tabak ve çanakları yine öğrenci üretimleri ile gerçekleştirilmiştir (görsel 24).

Görsel 23: Sergi açılış gününde, Sergi sahiplerinin, ürettikleri kahve fincanları ile Türk kahvesi sunumu, (üretimlerini denemeleri).

Görsel 24: Sergi açılış günü, yiyecek ikramı için çanak ve tabakların kullanımı

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada konu edilen Geleneksel Türk Sanatları Bölümü çini alanındaki öğrenci üretimleri, 2021- 2022 eğitim öğretim yılına aittir. Yani pandemi sonrasındaki süreçtir. Tüm Dünya da yaşanan covid - 19 pandemisi nedeni ile 3 yarıyıl boyunca fırın kullanamayan öğrenciler ve bir öğretici olarak, pandeminin olumlu iki sonucu olduğunu belirtmek gerekir. Online olarak yapılan teorik dersler aracılığı ile görseller daha rahat aktarılmıştır. Kayıt altına alınabildiği için de tekrar tekrar izlenebilme, yüklenen dosyaları paylaşabilme olanağı olmuştur. Uygulama açısından pek çok olumsuzluk olmasına rağmen, tekrar eden hatalı bilgilerin önüne geçilebilmesi gibi olumlu bir etkisi gelişmiştir.

12 AKTS'lik Bitirme Ödevi dersini, yazar ile çalışan öğrenciler, “Yeni mezun sanatçı adaylarını kamu, sanat sektörü, yaratıcı endüstriler ve medya ile buluşturmayı hedefleyen BASE, mezuniyetten profesyonel sanat hayatına geçişlerinde onlara destek olmayı, kariyerlerine bir ivme ve yön kazandırmayı amaçlıyor. Türkiye'nin gelecek sanatçı nesline ışık tutacak olan Base, aynı zamanda galeri, koleksiyonerler, sanatseverlerin ve yaratıcı endüstrilerin de genç yetenekler keşfetmesine aracı olma misyonu taşıyor.” BASE (URL 3) e yönlendirilmiştir. Ancak öğrenciler, Güzel Sanatlar Fakültesi'nde eğitim almalarına rağmen ve bitirme Ödevlerinde “sanatçı ifadesi”- “motto”- “kavramsal metin” gibi adlar ile belirtilen, üretimlerinin kavramsal boyutunu anlatan metni oluşturmaları için yönlendirilmiş olmalarına rağmen, yazmadıkları, katılmadıkları gözlenmiştir. Kendilerini sanatçı olarak değerlendirmekten çekindikleri, korktukları ya da sanat ortamına dahil olmayı gerekli görmedikleri düşünülmektedir. Mezun olan öğrencilerin birçoğunun, sene sonu sergilerinden sonra işlerine yani üretimlerine sahip çıkmamaları, oldukları yerde bırakmaları, sadece mezun olmak için not almak amaçlı öğrenim görmeye geldiklerini düşündürmektedir.

Sayısal bilgi üretmekten uzak olmak isteyen öğrenciler ile deneme yaparak sonuç almalarını sağlamak konusunda öğretim elemanı olarak oldukça zorlanıldığını belirtmek gerekmektedir. Hazır sıır ile sadece tartarak ve doğru kalınlıkta sürülerek denenmesi gereken, oranları hazır verilen reçetelerin bile uygulanamadığı görülmektedir. Bu gibi olumsuzlukların, hakkında pek çok yayın bulunan “Z kuşağı” mı, pandemi sonrası mı ya da başka 2022 yılı özellikleri mi olup olmadığı başka uzmanlıkların araştırma konularındandır. Çoğunluk olmasa da, bilgi almak için Üniversite'de eğitim- öğretim sürecine dahil olan öğrenciler ile Türk Çini sanatına ait az uygulanan teknikler, uygulanmaya, denenmeye devam edilecektir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

1. Küçükerman, Ö. (1997) Endüstri Tasarımı- Ürün Tasarımında Adımlar, Yem Kitabevi, İstanbul.
2. Norman, D. (2017), Gündelik Şeylerin Tasarımı, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, çev: Ayşe Mine Şengel, Ankara.
3. Mete, Z. (2020). Seramik Kimyası, Tibyan Yayıncılık, İzmir.

MAKALELER

1. Aslan, N. (2019 a) “Sanat Sempozyumlarının Ve Çalıştayların (Workshop) Seramik Sanat Eğitimine Katkısı”. Social Sciences Studies Journal (SSSJJournal), 5 (29):75-88
2. Aslan, N. (2019 b) “Mısır Pastası Tekniğinde Seramik Takı Uygulamalar”. ULAKBİLGE, 43: 941-950.
3. Kahraman, G. (2020) “Tasarımda Tekrar İlkesi ve Kişisel Mimari Duvar Yüzeyi Seramik Pano Uygulaması”. Kalemişi, 16: 44-58.
4. Lloyd P. & Snelders D. (2003) “What was Philippe Starck thinking of?” Design Studies 24 237-253

5. Pala, İ. Ç. (2021) “Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk Sanatları Bölümü Çini Alt Yapı Eğitimi İçin Öneriler” Jia Jurnal (Uluslararası Sanat ve Sanat Eğitimi Dergisi), 8: 26-58.
6. Pala, İ. Ç. (2019). “Türk Çini Sanatı Tekniklerinden Lüsterin Günümüz Uygulamaları”. Social Sciences Studies Journal, 5(30): 724-742.
7. Tanyel, Başar, Ç. & İnce, M.(2019). “Kavramsal sanat uygulamalarıyla öğrencilerin sanatsal ifade biçimlerinin geliştirilmesine ilişkin eylem araştırması”. Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi - Journal of Qualitative Research in Education, 7(1): 438-469.
8. Yılmaz, E., (2020) “İdeolojik Açından Cumhuriyet Devri Türk Çinisi/Çiniciliği: Türk’ün Öz Mahı Bir Sanattan İslam Sanatının Bir Şubesine”, Akdeniz Sanat Dergisi, 14 (26):

SEMPOZYUM / KONFERANS / BİLDİRİ

1. Kılıç, A. C. & Özkan, M. A. & Pala, İ. Ç. (2006) “Farklı Seramik Pişirim Tekniklerinden Bir Uygulama Örneğinin Sunumu”, Uluslararası Geleneksel Sanatlar Sempozyumu, 57-60, İzmir
2. Pala, İ. Ç. (2017). Kastamonu Küçüksu Çömlekçiliğinin Günümüzdeki Durumu Ve Kullanılan Caba Çamurunun Güncel Tasarımlarla Değerlendirilmesi, Uluslararası Taşköprü Pompeiopolis Bilim Kültür Sanat Araştırmaları Sempozyumu, 2202-2221, Kastamonu.
3. Pala, İ. Ç., Bardak A. S. (2018) “Türk Çini Sanatı Alanına Dair Sorunlar”, 21. Yüzyılda Türk Sanatı: Meseleler ve Çözüm Önerileri Milletlerarası Sempozyumu, 08- 09 Ekim, pp: 323-332. Kastamonu
4. Pala, İ. Ç. (2018). “Türk Çini Sanatında Kullanılan Teknikler”, 21. Yüzyılda Türk Sanatı Meseleler ve Çözüm Önerileri Milletlerarası Sempozyumu, 08- 09 Ekim, , pp: 347-368. Kastamonu
5. Yüksel, O. A. (2016), “Pop Sanat; Andy Warhol Portreleri Ve Renkli Sır (Cuerda Seca) Tekniği İle Uygulanması”, 10. Uluslararası Eskişehir Pişmiş Toprak Sempozyumu- 17 Eylül- 2 Ekim 2016, , 73- 88, Eskişehir

DİĞER YAYINLAR

1. Kaynak Kişi: Muhammet Bilgen, (Akademisyen, Doçent, Kastamonu)
2. Kaynak Kişi: Sibel Osmanlar, (Jeolog, Jeoloji Mühendisleri Odası Sicil No: 7498, Ayvalık/ Balıkesir)
3. URL 1: Andy Ward's Ancient Pottery: <https://www.youtube.com/watch?v=VaX1iOyKsB0>
4. URL 2: ArtHILL: <https://www.arthill.com.tr/en/product/4805727/osmanli-19-yuzyil-canakkale-seramik-simit-matara-19-yuzyil-osmanli-barbutin>
5. URL 3: BASE: <https://www.base.ist/hakkimizda/>
6. URL 4: ÇOMÜ GSF Geleneksel Türk Sanatları Bölümü: <https://www.youtube.com/watch?v=a6uOHP4uMK4&t=11s>
7. URL 5: TON TV ÇANAKKALE: https://www.youtube.com/watch?v=raVd_vRtiEA
8. URL 6: Kate Watson Smyth, 14 May 2010: <https://www.independent.co.uk/property/interiors/the-secret-history-of-philippe-starck-s-lemon-squeezer-1972849.html>

Subject Area
Sociology

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 105
PP: 4345-4356

Arrival
08 November 2022

Published
31 December 2022

Article ID Number
66915

Article Serial Number
27

Doi Number
<http://dx.doi.org/10.29228/ssj.66915>

How to Cite This Article
Yetgin, F. (2022).

“Engelli Bireylerin İşgücüne Katılımı, Engelli Dernek ve Vakıflarla Etkileşimini Ne Yönde Değiştiriyor?; Kamu Kurumunda Bir Örnek” International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:8, Issue:105; pp:4345-4356

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Engelli Bireylerin İşgücüne Katılımı, Engelli Dernek ve Vakıflarla Etkileşimini Ne Yönde Değiştiriyor?; Kamu Kurumunda Bir Örnek

How Disabled Persons' Participation in the Labor Force Changes Their Interaction with Disabled Associations and Foundations? ; An Example in a Public Institution

Fatih Yetgin¹

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi., İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uygulamalı Sosyoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye

ÖZET

Engelli bireyler, engellilik durumları dolayısı ile istihdam sorunu ve toplumsal bir takım olumsuz tutum ve davranışlara maruz kalmaktadır. Bu sebeple yaşamış oldukları ayrımcı bakış açısına, ötekileştiren ve damgalayıcı pratiklerle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu araştırma, engelli bireylerin istihdama kazandırılmasının, engelli dernek ve vakıflara katılımının etkinliğine katkı sağlayıp sağlamadığını Türkiye kamu kurumları bağlamında, açıklamaya çalışmıştır. Engel durumunun, engelli demeklerle ilişkisindeki sorunlara, toplumsal etkileşimlerdeki olumsuz deneyimleri, görme, ortopedik, zihinsel, Psikolojik rahatsızlık, süregen hastalık engeli olan bireylerin anlatımları çerçevesinde açıklanmaya çalışılmış ve değerlendirilmiştir.

Nitel araştırma tekniklerinin kullanıldığı, Bakırköy adliyesinde görevli üç görme engelli, iki süregen hastalık, iki ortopedik engelli, bir zihinsel engelli, bir psikolojik rahatsızlığı bulunan engelli kadrosunda çalışan dokuz engelli personellerle derinlemesine mülakat ve katılımlı gözlemler yapılmıştır.

Bu çalışmada engelliliğe ilişkin tartışmalardan hareketle, engellilik halinin, bireyin yaşamış olduğu toplumsal baskı ötekileştirme ve ayrımcı politikalarla ortaya çıktığı, toplumun damgalama davranışları ve tutumunun engelli bireyleri sosyal hayata katılımlarını olumsuz etkilediği ortaya çıkmıştır.

Engelli bireylerin istihdamı ile sosyal hayata katılımlarını kolaylaştıran eğitim, sağlık, ve sosyal inş sürecinde olumlu etki yaratması beklenen ve bu kapsamda hareket eden engelli dernek ve vakıflarla ilişkisine odaklanmıştır. Engelli bireylerin istihdam sorununu çözüldüğünde, engelli dernek ve vakıflarla ilişkisinin azaldığı görülmüş, bunun sebepleri, iletişimsizlik, güven, sosyal yetersizlik, engellilik sorunlarında etkinsizlik gibi faktörlerden engelli bireylerin etkilendiği gözlemlenmiştir.

Bu bulgular kapsamında engelli bireylerin, istihdamını kolaylaştırıcı ve hayata katılımlarının sağlanması için, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın “2030 Engelsiz Vizyon” politikası hedeflerine ulaşması için bu alana katkı sağlayarak, literatüre engellilik araştırmalarını geliştirmek, çoğaltmak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Engellilik, İstihdam, Engelli Derneği, Damgalanma

ABSTRACT

Disabled individuals are exposed to employment problems and social negative attitudes and behaviors due to their disability. For this reason, they are faced with the discriminatory point of view, othering and stigmatizing practices they have experienced. This research has tried to explain in the context of Turkish public institutions whether the employment of disabled people contributes to the effectiveness of their participation in associations and foundations with disabilities. It has been tried to explain and evaluated the disability status, the problems in its relations with the disabled associations, negative experiences in social interactions, visual, orthopedic, mental, psychological disorders, chronic diseases within the framework of the expressions of individuals with disabilities.

In-depth interviews and participatory observations were made with nine disabled personnel working in the Bakırköy courthouse, where qualitative research techniques were used, with three visually impaired, two chronic diseases, two orthopedically disabled, one mentally disabled and one psychologically disabled staff.

In this study, based on the discussions on disability, it was revealed that the state of disability emerged with the social pressure, marginalization and discriminatory policies experienced by the individual, and the stigmatization behaviors and attitudes of the society negatively affected the participation of disabled individuals in social life.

It focuses on the relationship with disabled associations and foundations, which are expected to have a positive impact on the education, health, and social construction processes that facilitate the employment of disabled people and their participation in social life, and act within this scope. When the employment problem of disabled people is resolved, it is observed that the relationship of disabled people with disabled associations and foundations decreases, and it has been observed that disabled people are affected by factors such as lack of communication, trust, social inadequacy, ineffectiveness in disability problems.

Within the scope of these findings, it is aimed to develop and increase the disability research in the literature by contributing to this field in order to facilitate the employment of disabled people and to ensure their participation in life, to achieve the "2030 Barrier-Free Vision" policy of the Ministry of Family and Social Services.

Keywords: Disability, Employment, Disabled Association, Stigma

1. GİRİŞ

Engellilik, evrensel bir olgu ve kitlesel bir sorundur. Dünya çapında, herhangi bir engellilik durumuyla yaşamak zorunda olan bir milyardan fazla (2010 dünya nüfus verilerine göre %15) insan olduğu tahmin edilmektedir. Bu nüfusun iki yüz milyonu ise engelli oluşlarından dolayı hayatlarında ciddi sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Bunun yanı sıra gelecek yıllarda engelli sayısının daha da artacağı ve engellilere sunulacak temel hizmetler konusunda ilgili kurumların daha yüksek kaygıya sahip olacağı düşünülmektedir. Dünyanın her yerinde, engelli olmayan insanlara nazaran engelliler daha niteliksiz sağlık koşullarına, daha fazla eğitim sorunlarına ve daha

yüksek yoksulluk değerlerine sahiptir. Engelliler; sağlık uygulamalarına ulaşma, eğitimden yararlanma, istihdam imkanı bulma, ulaşım araç ve aygıtlarını kullanma ve engellilik hakkına yönelik bilgi edinme gibi hizmetlere erişimde birçok zorlukla karşılaşmaktadır (Dünya Sağlık Örgütü [DSÖ], 2011)

Türkiye’de de engelliğin önlenmesi, toplumsal yaşama uyum, temel hizmetlere kolay erişim ve sosyal yardım gibi alanlarda düzenlemeler yapılmaktadır. Ancak, politikalar çerçevesinde gerçekleştirilen uygulamalarda ortaya çıkan sorunlar yüzünden, hizmetlerin engellilere ulaştırılması noktasında arzu edilen seviyeye ulaşılamamıştır.

Engelli bireyler, toplumsal hayata katılma konusunda ciddi sosyalleşme sorunları yaşamaktadırlar. Sosyalleşme engellilerin sosyal hayattaki görevleri başarmak için hazırlanmaları anlamına gelir. Sosyalleşme, engelli bireyin hayatlarını başarıyla sürdürmelerinde ve kendi dünyalarında hayat zorluklarının üstesinden gelmelerinde diğer bireylerle dayanışma sağlamaları için işlev görür.

Engelli bireylerin sosyalleşme ve hayata katılmalarının önündeki en önemli problem oluşturan unsurların başında istihdam sorunu gelmektedir. İstihdam sorunu yaşayan birey maddi kaygılar içerisinde olmakta ve bu durum kişilerin hayatında hareket kısıtlılığı, sosyalleşme ve diğer bireylerle de etkileşimini olumsuz yönde değiştirmektedir. Bu durumun engelli bireylerin üzerinde ortaya çıkması, engelliliğin ortaya çıkardığı sağlık sorununun yanında öz güven eksikliği, dışlanmışlık algısı, karamsarlık gibi olumsuz duygularla karşı karşıya kalan dezavantajlı bireyler yaratmaktadır.

Toplumsal gelişim, hayatın içerisinde olan engelli bireylerin de işgücüne katılmasıyla mümkündür. Bu durum, çeşitliliği sağlayan sosyal politikalar kapsamı içerisinde engelli bireyi de alan, ülkenin kalkınması ve sürdürülebilir istihdamın içerisinde olmasına, farklılıklara sahip bireyleri de dahil etmekle, dezavantajlı gruplara fırsat vermekle mümkündür. Bu sebeple, dezavantajlı gruplardan olan engelli bireylere yönelik uygulanan bu politika, eşitlikçi, adil, fırsat eşitliği sağlayan, koruyucu sosyal devlet anlayışının en önemli unsurlarındandır. Engelli bireylere yönelik faaliyet yürüten dernek ve vakıfların etkin olması, engelli bireylerin hayatın içerisinde olmalarını sağlayacak uygulamaları belirlemeye, engellilik sorunsalına dayalı eylem planlarını tartışmaya, bu alanda kamuoyu oluşturarak, devlet mekanizmasındaki karar vericilere karşı seslerini duyurmayı kolaylaştıracaktır. Bu durum engelli bireylerin toplumsal yaşama dahil edilmesi yönünden, toplumsal ve yapısal engellilik üzerine yaşamış oldukları sorunlarını çözmelerine ve dezavantaj yaratan unsurları belirlemeye yönelik uygulamaların neler olduğuna dair sistemsel açıdan devlete karşı talep eden, hazırlayan ve belirleyen güç olur. Türkiye Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın ‘‘2030 Engelsiz Vizyon’’ hedefine, engellilere yönelik istihdam politikalarını geliştirerek, pozitif ayrımcılık uygulamaları ile bu kapsamdaki bilimsel araştırmaların alana katkı sağlamasıyla gerçekleştirmek mümkün olacaktır.

2. ENGELLİLİK KAVRAMI

Birleşmiş Milletlerin Genel Kurulu’nun, engellilik kavramı üzerine geçmişte yapmış olduğu tanımlamalarla sakatlık, özürsüzlük, engellilik gibi kavramlar, toplum tarafından çeşitli ifadeler içerse de aynı anlamı taşımaktaydı. Bu durum, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 1975 yılında yayınladığı Sakat Kişilerin Hakları Beyannamesi’nde engelli bireyleri tanımlarken sakat ifadesi kullanması, engellilik ifadesinin toplum ve kurumlar üzerinde sakat kişi, olarak tanımlanmasına neden olmuştur. Bu tanımlamada sakat kişi; Normal bir bireyi öz bakım ihtiyacını gidermede ya da sosyal yaşantısında kendi kendine yapması gereken faaliyet ve beklenen hareketleri, bedensel veya zihinsel olarak, kalıtsal hastalık sonucu veya sonra oluşan bir süreç sonucu yapamayan kişi tanımlamasını yapmıştır (B.M., 1975). Bu tanımlama ile engelli birey toplum tarafından sakat olarak ifade edilerek, engellilik diline ifadesel olarak sakat kelimesi yerleştirilmiştir.

Engelli bireylere yönelik insan hakları için politikalar geliştirmek ve ayrımcılığa karşı olmak, ilk başta engellilere yönelik kullanılan dili değiştirmekle başlar. Sakat ve özürsüzlük kavramları, ‘‘toplumsal engellilik’’ açısından bakıldığında, toplumun gözünde sakat ve özürsüzlük kavramlarının yaratmış olduğu bir algılama biçimi olduğu ve bu algılanış biçiminin de engelli bireyleri dışlayan, eksik olduğu olgusunu ortaya çıkararak, topluma karşı işe yaramaz birey olduğu, sonucunu algılatıldığını bilmekteyiz. (Kaya, 2015)

Yapılan araştırmada engelli bireylerin ilgili dile yönelik olumsuzluk algısına, katılımcı K;3 şu ifadelerle değinmiştir;

‘‘Beni rahatsız eden şeyde özürsüzlük, sakat demeleri, tamam bir şey değil de, engelli demeleri daha çok hoşuma gidiyor. Bende kendimi anlatırken, görme engelli diyorum.’’ (E3, Görme Engelli Birey)

Aynı dilde iletişim gerçekleştirilse bile, kelimeler farklı insanlara değişik anlamlar vermektedir. Çünkü kişiler, diğer kişilerle iletişim durumunda, alıcı konumunda ve bu süreç içerisinde ise, ihtiyaçlarına, motivasyonlarına,

deneyimlerine, kişisel özelliklerine göre bu süreci değerlendirir, duyar ve görürler (Robbins, Judge, 2015). Engelli bireyde toplumun diğer bireyleriyle iletişimde, bu süreci yaşayabilmektedir.

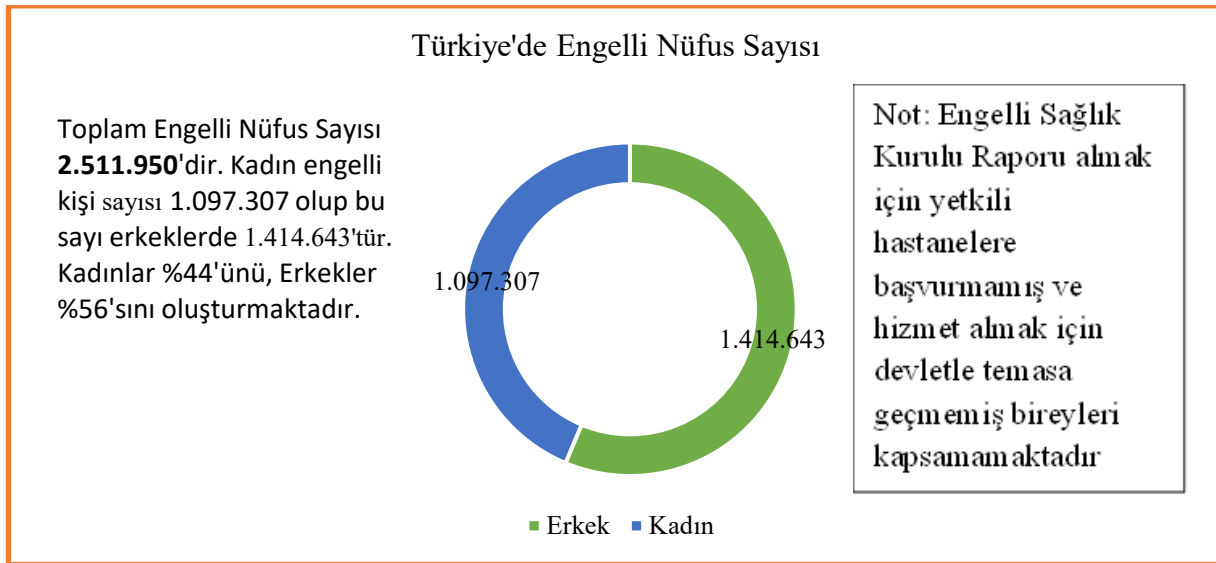
Türkiye’de hayatın her alanında karşılaşılan ve kullanılan bu kavramlara ilişkin net bir dil birlikteliği yoktur. Çeşitli yasalarda ve faaliyet alanlarında bu kavramlar farklılık göstererek kullanılmaktadır. Son dönemde özürülük ve sakatlık yerine kullanılmaya başlanan ‘engellilik’ de yetersizlik nedeniyle bireyin yaş, cinsiyet, sosyo-kültürel sebeplere bağlı olarak sosyal rolünü yerine getirmesinin engellenmesi durumunu ortaya çıkarmaktadır (Seyyar, 2006).

Engelli İnsan Hakları kapsamında çıkarılan ‘5378 sayılı Engelliler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun’ da engelli birey tanımı şöyle yapılmaktadır: ‘Engelli birey, doğum esnasında veya sonradan oluşan herhangi bir nedene dayalı olarak duygusal, ruhsal, zihinsel, bedensel, işitsel yoksunluk ile sosyal becerilerini çeşitli derecelerde yitirmesi sebebiyle toplumsal hayata uyum sağlama ve günlük gereksinimi olan ihtiyaçlarını giderme güçlüğü çeken, aynı zamanda rehabilitasyon sürecine, bakım faaliyetine, yasal korunma, ve destek hizmetlerine ihtiyaç hisseden, duyan kişi’ olarak ifade edilmektedir (Altuntaş, Atasü, 2016).

Özürül ifade, Aralık 2012’de UNICEF ve Engelli ve Yaşlı Hizmetler Genel Müdürlüğü tarafından düzenlenen Her Çocuk İçin Engelsiz Yaşam Konferansı’nda yürürlükte yer alan ‘özürül’ ifadesi yerine ‘engelli’ ibaresi tanımının kullanılmasına ilişkin Bakanlık kararları duyurulmuştur. Ülkemizin de taraf olarak imzaladığı Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme (EHİS) ile engellilik konusu, insan haklarına, ayrımcılıkla mücadele ve eşitlik, fırsat eşitliği, bağımsızlık, özerklik, katılım, farklılıklara saygı kavramlarıyla birlikte anılmıştır.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) ‘2030 Engelsiz Vizyon’ hedefi doğrultusunda, engellilerin eşit vatandaşlar olarak potansiyellerini gerçekleştirebildikleri içermeci toplum inşa etmek vizyonu benimsemiş ve bu doğrultuda gerekli çalışmaları başlatmıştır (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2022).

Aşağıdaki şekilde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın 2021 verilerine göre Türkiye’de yaşayan ve Engelli Sağlık Kurulu Raporu bulunan devlete kayıtlı, en az %40 ve üzeri engel oranı bulunan, engelli bireylerin toplam nüfusunu göstermektedir.

Şekil 1: Türkiye’de Engelli Nüfus Sayısı ve Cinsiyete Göre Dağılımı

Kaynak: T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

Türkiye’nin toplam nüfusunun 2021 verilerine göre 84.680.273 olduğu açıklanmaktadır (TÜİK, 2021). Nüfusun 2.511.950 kişi engelli bireylerden oluşmaktadır. Engelli erkeklerin sayısının, kadın engelli bireylere göre daha fazla olduğu verilerden anlaşılmaktadır.

Türkiye Engelliler Konfederasyonuna göre, Türkiye’de engelli nüfusuna ilişkin net bir sayı verilememektedir. Engelli nüfusu net olarak bilinmemekle birlikte belirli araştırma sonuçları mevcuttur. 2002 yılında TÜİK tarafından bu sayının toplam nüfusun yüzde 12,29’u olduğu ifade edilmiştir. Türkiye Engelliler Konfederasyonuna göre bu sayı eksik ve yetersiz olsa da tüm bu araştırmaların, Türkiye’de yaşayan nüfusun %10’undan fazla olduğu düşünülmektedir. Bu göre Türkiye’de en az 8,5 Milyon engelli yaşadığı tahmin edilmektedir. (www.engellilerkonfederasyonu.org.tr, 2022)

2.1. Engellilik Türleri

Genel olarak, engelli bireylerin engelli olma durumlarını ortaya çıkaran rahatsızlıkları farklılık gösterse de literatürde altı farklı engel türü vardır. Bunlar;

2.1.1. Ortopedik Engelli

Ortopedik engelli birey kas ve iskelet sistemindeki anormallik yaratan, eksiklik, yetersizlik ve fonksiyon farklılığı oluşmuş kişidir. El, bacak, kol gibi uzuvların işlev ve görevlerini tam olarak yerine getirememesinden doğan yetersizlikler, kalça çıkıklığı rahatsızlığı, felç geçirme durumu, ortopedik olarak engel oluşturan türlerden bazılarıdır (Öztürk, 2011).

2.1.2. Görme Engelli

Doğuştan veya sonradan herhangi bir sebebe dayalı meydana gelmiş bulunan, bir gözünde veya her iki gözünde tamamen veya görmesinde kısmi kayıp yaşayan bireydir. Görme fonksiyonu kayıp oluşumuna bağlı olarak meydana gelen ve ayrıca, göz şaşılığı, renk körlüğü, göz protezi kullanımı yapanlar, gece körlüğü hastalığına sahip olanlar, görme engelli grubunu oluşturmaktadır (Kocabaş, Şişman ve Yazıcı, 2011).

2.1.3. İşitme Engelli

Kişinin işitme yetisindeki duyarlılığına bağlı ve işitmenin gelişim sürecinde, uyum ve iletişimdeki asli unsurunu gerçekleştirememeye durumuna maruz kalan kişi işitme kaybı yaşamaktadır. Doğumdan önceki süreçte, doğum esnasında veya doğumdan sonraki hallerde bir veya iki kulağında da tam veya kısmi olarak işitme kaybı yaşayan kişi, işitme engelli birey olarak tanımlanır. Bu durum yapılan işitme test sonuçlarında işitme yetisindeki kayıp 21-35 desibel arasında ise hafif olarak işitme, 36-70 desibel arasında ise orta, 71-90 desibel aralığında ise ileri derecede işitme engelli birey olarak kategorize edilerek tanımlanmaktadır (Seyyar, 2015).

2.1.4. Süreğen Hastalık

Kişinin hayatına olumsuz etki eden, bağışıklık sisteminde tahribat oluşturan, kişinin bedeninde olan organlarının fonksiyonlarını yerine getirmesini engelleyen, tam kullanmasını önünde engel çıkartan, sürekli bakıma veya tedavi ihtiyacını oluşturan hastalıklardır. Kana bağlı oluşan hastalık, solunum sorunları oluşturan hastalıklar, kalp ve damar hastalıkları, sindirim sistemi hastalıkları, idrar yolu ve üreme organı hastalıkları, cilt hastalıkları, endokrin, ruhsal davranış bozuklukları, sinir sistemi hastalıkları, kanser gibi hastalıklar süreğen hastalık kapsamında yer almaktadır (Kosor, 2011).

2.1.5. Konuşma Engelli

Herhangi sebebe dayalı ortaya çıkan nedensel faktörle konuşamayan veya konuşmasının hızında, dilindeki akıcılığında, ifadesel bozukluk meydana getiren, ses bozukluğu olarak kendini gösteren durumlarla karşılaşan kişiye konuşma engelli birey denir. İşitmesine rağmen tam olarak konuşamayanlar, konuşmak için çeşitli aletlere ihtiyaç duyanlar ve bu aletleri kullananlar, gırtlak eksikliği olanlar, afazi, kekemeler, dil-dudak damak çene yapısında hasar oluşanlar bu engel grubunu içerisinde yer almaktadır (Kocabaş, Şişman ve Yazıcı, 2011).

2.1.6. Zihinsel Engelli

Zihinsel engelli doğum sürecinden önce, doğum oluşumu esnasında veya doğum sürecinin sonraki gelişim aşamalarında farklı unsurlara bağlı olarak zekâ gelişimi ve işlevinde meydana gelen duraksama, yavaşlama ve gerilemeyle birlikte ortaya çıkan davranışlarındaki, sosyal uyumu sürecinde, hal ve hareketlerindeki anormallik sergileme sonucu, normal bireyler gibi davranışlar göstermeyen kişi olarak tanımlanmaktadır (Seyyar, 2015).

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın 2021 yılına ait verilerine göre, aşağıda yer alan tabloda engelli bireylerin, engellilik türüne göre dağılımı ve nüfusu gösterilmiştir.

Tablo 1.: Veri Sisteminde Kayıtlı ve Hayatta Olan Engellilerin Engel Oranları ve Nüfusu

Engel Grubu	Kişi Sayısı	Engelli Nüfusuna Göre Oran
Görme	215.076	9,53
İşitme	179.867	7,97
Dil ve Konuşma	33.686	1,49
Ortopedik	311.131	13,78
Zihinsel	385.313	17,07
Ruhsal ve Duygusal	170.927	7,57
Süreğen Hastalık	917.259	40,63
Diğer	44.248	1,96

Not: Engelli Sağlık Kurulu Raporu almak için yetkili hastanelere başvurmamış ve hizmet almak için devletle temasa geçmemiş bireyleri kapsamamaktadır.

Kaynak: T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

İlgili tablodan da görüleceği üzere, süregelen hastalık grubunda olan engelli bireyler, engelli nüfusun, %40,63'ünü oluşturarak, 917.259 kişi ile ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada %17,07 ile 385.313 kişi zihinsel engelli bireyler olup, ortopedik engelliler 311.131 kişi %13,78 ile üçüncü sırada yer aldığı istatistiki sıralamada görme engelli bireyler toplam engelli grubunda %9,53 ile 215.076 kişi sayısı ile dördüncü olarak veri sistemine kaydı bulunmaktadır.

3. ENGELLİ İSTİHDAMI

Milyonlarca insan için ücretli istihdam, sadece geçim kaynağını elde edilmesini sağlayan tek gelir unsuru değil, aynı zamanda sosyal olarak varoluş ve öz saygı oluşturma kaynağıdır (Alcock, May ve Rowlington, 2011).

Bir kişinin engelli olması durumu, o bireyin çalışma hakkından feragat etmesi gerektiği anlamını taşımamaktadır. Toplumda yaşayan her bireyin, barınma hakkı, yaşam hakkı olduğu gibi çalışma ve gelir elde etme hakkı da, temel haklar kapsamında engelli bireyin hakları arasında yer almaktadır (Köksal, 2010). Fakat engelli bireylerin yaşamış olduğu engellilik tarihine bakıldığında, istihdam edilme alanında ayrımcılık, sosyal dışlanma, ilgili politikalar kapsamı dışında bırakılma gibi birçok farklı muamele ile ötekileştirilmelere maruz bırakıldıkları görülmektedir (Uşan, 1997).

5378 Sayılı 1/7/2005 tarihinde kabul edilen Engelliler Hakkında Kanun'un 14. Maddesi gereği: Engelli bireylerin işe alınımında; İş seçiminden, seçim süreci, başvuru formları, belirlenen çalışma zamanı, işin niteliği ve koşullarına kadar olan aşamaların herhangi birisinde engelli bireylerin dezavantajlarına olacak ayrımcı uygulamalar ve prosedürler bulunamaz. İşe yerleştirilen veya iş görüşmelerinde bulunan engelli bireylerin karşı karşıya gelebileceği zorluk ve engellemeleri azaltmaya ve oluşumunu engellemeye yönelik istihdam aşamalarında, koruyucu politikaların belirlenmesi, yürürlüğe koyulması ve işyerinde fiziksel tasarımın, görev, yetki ve sorumluluğu bulunan kuruluşlar ile işyerleri arasında kurulan koordinasyon çerçevesinde yapılması zorunludur. Engelli bireylere özgü çıkarılan Kanun ile dezavantajlı bireyler pozitif ayrımcılık kapsamında korunmaktadır (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2022).

İşverenlerin İş Kanunu'na göre engelli işçi çalıştırma zorunluluğu 4857 Sayılı yasanın 30. Maddesi gereği; İşverenler elli çalışan veya daha fazla çalışana sahip özel sektör iş yerlerinde %3 oranında engelli birey çalıştırmak zorunluluğu bulunmaktadır. Devlet Memurları Kanunu'nun 657 sayılı Yasanın 50. Ve 53. Maddeleri gereği; Kamu kurum ve kuruluşlarında ise %4 engelli kontenjanı olarak bedenen zorlanmayacağı, mesleki ve ruhi durumlarına uygun işlerde engelli bireyleri çalıştırmakla hükümlüdürler (İşkur, 2022). Bu kapsamda sürdürülebilir istihdamın geliştirilmesi, yaygınlaştırılması, korunması ve işsizliğin önlenmesi faaliyetlerini yürütmek ve işsizlik sigortası hizmetleri alanında çalışmalar yapmak üzere kurulan Türkiye İş Kurumu (İşkur) engelli bireyleri de bu kapsamda ve sağlık sorunlarını da gözeterek uygun istihdam koşullarında işe yerleştirmek ve engelli bireyleri istihdama katılımını sağlamak için kayıt altına alır (İşkur, 2022). Yapılan araştırmada katılımcı K;2 bu sürecin kendisinde uygulanmasını şöyle aktarmaktadır;

‘Ben liseyi bitirdikten sonra Mecidiyeköy de, İşkur vardı engellilerin İşkur'u onlar bana iş bulma konusunda yardımcı olmuşlardı.’ (E1, Psikolojik Rahatsızlık)

657 Sayılı yasanın 50. Maddesi gereği; Devlet kamu hizmet ve görevlerine, devlet memuru olarak atanacakların, açılacak devlet memurluğu sınavlarına girmeleri ve yeterli koşullarla sınavı kazanmaları şarttır. Sınavların yapılmasına dair usul ve esaslar ile sınava tabi tutulmadan girilebilecek hizmet ve görevler ve bunların tabi olacağı esaslar Devlet Personel Başkanlığı tarafından hazırlanacak bir genel yönetmelikle düzenlenir.

657 Sayılı yasanın 53. Maddeleri; Engelli bireyler için yapılan sınavlar, ilk defa kamu kurumlarında devlet memuru olarak işe yerleştirmeleri olacaklar için açılan sınavlardan ayrı zamanlı olarak, kurumlarda oluşan engelli çalışan kontenjanı açığı olduğu sürece, engellilik türleri ve eğitim seviyeleri itibarıyla sınav sorularını belirlemek ve engelli bireylerin ulaşılabilirliklerini sağlamak suretiyle merkezi olarak yapar veya yaptırılır (Karaaslan, 2014).

Engelli bireylerin, kamu kurumlarına atanmaları ve görev almalarını kolaylaştırarak kamu kurumlarında istihdamını sağlamak adına ilk defa Özürlü Memur Seçme Sınavı 2012 Yılında yapıldı. Daha sonra merkezi olarak yapılan sınavın adı 2014 yılında Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavı (EKPS) olarak değiştirilerek, günümüzde engelli bireye yönelik kullanılan dile uygun olarak düzenlendi.

Bu kapsamda aşağıdaki tabloda yıllara göre devlet memurluğu kadrolarına yerleşen engelli bireyler yer almaktadır.

Tablo 2.: Yıllara Göre Kamu Kuruluşlarında Çalışan Engelli Sayısı

Yıllar	Engelli Memur Sayısı
2022 (Temmuz)	65.662
2021	62.356
2020	57.408
2019	55.196
2018	51.814
2017	49.873
2016	48.134
2015	40.655
2014	34.078
2013	32.787
2012	27.314
2011	20.829
2010	18.787
2009	10.357
2008	9.966
2007	9.193
2006	8.915
2005	8.717
2004	8.717
2003	6.727
2002	5.777

Kaynak: T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

Kamu kuruluşlarındaki engelli çalışan sayısındaki 2012 ve sonraki yıllardaki hızlı yükseliş ilk defa EKPSS (Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavı) 2012 yılında yapılması ve her iki senede bir tekrarlanarak kamuya engelli personel alımının yapılmaya başlanması bu yükselişin göstergesidir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın 2030 Engelsiz Vizyon politikası kapsamında; "Engelliler için açık, bütünleştirici ve erişilebilir ortamlarda istihdam imkânlarının sağlanması, kimseyi geride bırakmayan kapsayıcı kalkınmanın asli araçlarından biridir." Misyonu çerçevesinde kamu kuruluşlarına atanan veya yerleştirilen engelli bireyler yıllar bazında pozitif yönde artmaktadır.

4. ENGELLİ DERNEK VE VAKIFLAR

Başkalarıyla toplumsal bağlar kurmayan çocuklar gelişemez, yetişkinler toplumsal ilişkilerde varlıklarını sürdüremez. Toplum, bu nedenle insanın var olabilmesinin en belirgin koşuludur (Giddens; 2017). Engelli bireylerde toplumun bir ferdi olarak başkalarıyla iletişime geçerken belli dayanışma gruplarına girerler. Bu bölüm altında engelli bireylere yönelik çalışmalar yapan, engelli dernek ve vakıflara değinilecektir.

4.1. Engelli Dernekleri Federasyonu (EDF)

Engelli Dernekleri Federasyonu (EDF) 07 Mayıs 2011 tarihinde 7 engelli derneğin bir araya gelmesi ile Ankara'da kurulmuş Engelli merkezli bir sivil toplum kuruluşudur. Federasyonun hedef kitlesi engelliler ve aileleri olup, amacı engellilerin ve ailelerinin yaşamlarını kolaylaştırmak ve engellileri yaşama dahil etmektir. Engelli Dernekleri Federasyonu MESGEP Kursları adı altında toplam 240 zihinsel engelli bireye; Ahşap boyama, aşçı çırağı, el yapımı sabun yapma, dekoratif tablo yapımı, hasır örme, hamur bebek yapma vb. eğitimler vermektedir. Ayrıca piknik gezi gibi sosyalleşme aktiviteleri de üyelerine düzenlemektedir. (www.engellifederasyonu.org.tr)

4.2. Altı Nokta Körler Derneği

Görme engelli bireylere yönelik faaliyetleri yürütmek üzere kurulan Altı Nokta Körler Derneği'nin 31 ilde kapsamında şubesi bulunup, 6.500 civarında görme engelli bireyi dernek çatısı altında toplayıp, hizmet vermektedir. Dernek özellikle başta engelli bireylerin istihdamı ve eğitimine odaklanmış olup, görme engelli bireylere yönelik kültürel gelişimleri ve sosyalleşmelerini sağlamak üzere birçok projeye imza atmıştır.

Görme engeli bulunan bireylere nasıl davranılması gerektiği ile ilgili ayrıca normal bireylere özgü eğitimleri de mevcut olup, engelli hakları konusunda hukuk köşesi bölümü ile görme engellilere hukuksal çerçevede hizmet de vermektedir. (www.altinokta.org.tr.)

4.3. Bedensel Engellilerle Dayanışma Derneği (BEDD)

Bedensel Engellilerle Dayanışma Derneği kamu yararına dernektir. Dernek, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan tüm ortopedik engellilerin eğitim, sağlık ihtiyaçlarına katkıda bulunarak sosyal dayanışmalarını sağlamak amacıyla kurulmuştur. Bünyesinde toplanan engelli vatandaşlar için din, dil, ırk bölge ve cinsiyet ayrımı yapmaksızın gerekli tüm çalışmalarını yapar.

Dernek, engelli bireylerin yaşama katılmasını sağlamak için, kurulduğu 1993 yılından itibaren, yaklaşık 45.185 engelli bireye ihtiyaçlarına uygun tekerlekli sandalye tahsis etmiştir. Dernek ayrıca eğitim, sağlık, gıda yardımı gibi faaliyetlerle engelli birey ve ailelerine yardımda bulunmaktadır. (www.bedd.org.tr)

4.4. Altı Nokta Körler Vakfı

Vakfın amacı görme engeli bulunan bireylerin rehabilite edilmesi, eğitilmesi, işyerleri ile koordinasyonu sağlayarak bu kapsamda işe yerleştirilmesi ve işyerlerinde verimli düzeye getirilmesi, körlüğü önleme ile sorunları doğrultusunda kamuoyunu bilgilendirmek amaçları arasındadır. Bu kapsamda öğretim, eğitim, rehabilitasyon merkezleri ile görme engelli bireylere günlük yaşam ve davranışları öğretmek ve bağımsız hareket yetenekleri geliştirmek, kültürel ve sportif alanlarla engelli bireyleri hayata kazandırmayı amaçlamaktadır. (www.6nokta.org.tr)

4.5. İşitme Engelliler ve Aileleri Derneği (İED)

İşitme Engelliler ve Aileleri Derneği, işitme engellilerin, işitme kaybı her ne olursa olsun sorunlarıyla ilgilenen hak temelli bir dernektir. İşitme engellilerin yaşam standardını yükseltmeye, sorunlarını en üst düzeyde çözümlenmeye çalışır. Sosyal sorumluluk kapsamında üyelerine cihaz bankasına gelen bağışlarla ücretsiz işitme cihazı dağıtmaktadır. Üyelerine işaret dili kursları ile eğitim vermektedir. Doğa kampları ve gezi düzenleyerek üyelerinin sosyalleşmesinde katkı sağlayan dernek, referans olan kuruluşlar ile engelli bireylerin istihdam edilmelerini sağlamaktadır. (www.ied.org.tr)

4.6. Zihinsel Yetersiz Çocukları Yetiştirme ve Koruma Vakfı (ZİÇEV)

Zihinsel Yetersiz Çocukları Yetiştirme ve Koruma misyonu çerçevesinde kurulan ZİÇEV vakfı aynı zamanda öğrencilerinin; bireysel durum ve yeteneklerini göz önünde tutarak, özel eğitime gereksinimi olan bireyin sahip olduğu potansiyeli en üst seviyeye çıkartarak kendilerine yeten, bağımsız, üretici bireyler olmalarını sağlamak. Bu amaçla yönetim ve eğitim personelinin yeterliklerini arttırarak mesleki becerilerini geliştirmeyi amaçlamaktadır(www.zicev.org.tr).

4.7. Tohum Türkiye Otizm Erken Tanı ve Eğitim Vakfı

Tohum Türkiye Otizm Erken Tanı ve Eğitim Vakfı, otizm spektrum bozukluğu olan çocukların erken teşhisinin konulması, önlem alınması, özel eğitimi ile topluma kazandırılmasına öncülük edilmesi ve bunun yurt çapında yaygınlaştırılması amacıyla, kâr amacı gütmeyen ve kamu yararını gözetten bir sağlık ve eğitim vakfı olarak 15 Nisan 2003 tarihinde kurulmuştur. (www.tohumotizm.org.tr)

4.8. Türkiye Spastik Çocuklar Vakfı

Türkiye Spastik Çocuklar Vakfı'nın amacı; Cerebral Palsy'li çocuk ve erişkinlere, teşhis, tedavi, rehabilitasyon ve eğitim hizmeti sağlayarak, meslek sahibi olmaları ve hayata kazandırılmaları için gerekli faaliyet ve gayretlerde bulunup insanlığın mutluluğuna çalışmaktır. Türkiye Spastik Çocuklar Vakfı Türkiye bünyesinde hizmet veren iki rehabilitasyon merkezi ile toplam 500 öğrenciye hizmet verme kapasitesindedir (www.tscv.org.tr).

Kamusal harcamaların, insanın kullanımına sunulan mallar ve donanımlardan daha yoğun olarak insana yöneldiği gözlenir (Baudrillard; 2018)

5. YÖNTEM

Araştırmanın yöntemi, araştırmanın nasıl bir yol izlenerek gerçekleştirileceği hakkında bizlere bilgiler verir. Sorunun olgularla anlatılarak, nasıl çözümleneceğine karar verilen bir aşamadır (Aziz, 2018).

Bu bölümde; Araştırma modeli, evren ve örneklem, veri toplama ve analizine yer verilecektir.

5.1. Araştırma Modeli

Yapılan araştırmada nitel araştırma çerçevesinde seçilen yöntem olan eylem araştırma deseni uygulanmıştır. Uygulanan eylem araştırma deseni esnek bir yaklaşım söz konusu olduğundan olası sorunların değerlendirilmesi sonucunda iş birliği ile bu uygulamayı geliştirilebilmek söz konusudur. Araştırmacı araştırdığı konuda veriye yakın olma durumu, süreci yakından tanınması ve aynı zamanda yaşamaya önem arz etmektedir. Nitel

araştırmada vurgulanan olgu, araştırmacının katılımcı rolü ile aynı zamanda veri toplama aracı olmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu araştırma, engelli bireylerin iş gücüne istihdam edildikten sonra, dernek ve vakıflara katılımının ne yönde değiştiği ve bunun sebeplerinin incelenmesinden oluşmaktadır.

5.2. Evren ve Örneklem

Her araştırmanın bir evreni vardır. Evren genellikle verilerin kaynağını oluşturur (Aziz, 2018). Bu araştırma, araştırmacının çevresinde, yakınında bulunan tanıdık bilindik çevreden seçilmiş, bu nedenle uygun örnekleme yöntemi uygulanmıştır. Bu kapsamda, Bakırköy Adliyesi'nde engelli kadrosunda çalışan, 9 engelli katılımcıdan oluşmaktadır. Araştırmada yer alan engelli bireyler E1, E2, E3,...E9 olarak kodlanmıştır.

5.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Bu araştırmada verilerin toplanmasında, araştırmacı tarafından yarı yapılandırılmış sorulardan oluşan, yaygın gözlem tekniğinden yararlanılmış, derinlemesine görüşmeleri kapsayan mülakat tekniği kullanılmıştır.

Araştırmada engelli bireylerle yapılan görüşmeler neticesinde elde edilen verilerin analizinde, içerik analizi uygulanmıştır. Yapılan içerik analizinde hedef, elde edilen verilerin açıklanabilir kavram ve ilişkilerle gösterilmesidir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Elde edilen veriler bilgisayar ortamında Word dosyasına aktarılarak, birbirleri ile ilişkili araştırma kodları bulunmuştur. Daha sonra bulunan kodlar temalara dönüştürülerek, literatürle olan ilişkisi açıklanıp temalar şeklinde gösterilmiştir.

6. BULGULAR

Bu bölüm başlığı altında, katılımcıların demografik bilgileri ile araştırmada engelli bireylerden alınan verilerin analizi sonucunda, derneklerle ilişkisi engelli bireylerin engellilik algısı ve yaşayışı, eğitim süreçlerindeki bulgulara değinilerek yer verilmiştir.

6.1. Katılımcıların Demografik Bilgileri

Aşağıdaki tablo katılımcıların demografik özelliklerini içermektedir.

Tablo 3: Katılımcıların Demografik Özellikleri

Katılımcılar	Katılımcının Yaşı	Cinsiyeti	Medeni Durum	Eğitim Durumu	Engelli Grubu	Engelli Oranı	Kamuda Çalışma Süresi
E1	26-32	Erkek	Evli	Lise	Psikolojik Rahatsızlık	%40-59	6-10 Yıl
E2	40-49	Erkek	Bekar-1 Çocuk	Ön Lisans	Süreğen Hastalık, Üveyit	%40-59	11-20 Yıl
E3	40-49	Kadın	Evli-2 Çocuk	Lise	Görme Engelli	%80-100	6-10 Yıl
E4	33-39	Erkek	Evli-2 Çocuk	Lise	Görme Engelli	%80-100	6-10 Yıl
E5	26-32	Erkek	Bekar	Üniversite	Ortopedik Engelli	%80-100	1-5 Yıl
E6	26-32	Erkek	Evli-2 Çocuk	Lise	Görme Engelli	%60-79	6-10 Yıl
E7	18-25	Kadın	Bekar	Ön Lisans	Ortopedik Engelli	%80-100	1-5 Yıl
E8	26-32	Erkek	Bekar	Üniversite	Süreğen Hastalık	%60-79	6-10 Yıl
E9	26-32	Erkek	Bekar	Lise	Zihinsel Engelli	%40-59	6-10 Yıl

Katılımcıların çoğu 26-32 yaş aralığında olup, iş deneyim süreleri bakımından ilk sırada 6-10 yıllar arası iş deneyimine sahip engelli bireylerin oluşturulduğu görülmektedir. Engel oranları olarak %80-100 arası engellik raporu olan engelli katılımcı sayısı diğer oranlara sahip engelli kişilerden fazladır.

6.2. Dernek ve Vakıfların Engelli Bireyle İletişimi

İstihdam politikalarında engellilerin istihdamını arttırmaya yönelik getirilen düzenleme ve uygulamalar pozitif ayrımcılık kapsamında engelli bireyin istihdam sorununu çözmeye ilişkin (Zencirkıran, 2018) engelli bireylerle dernek ve vakıflar iletişime geçer. Bu duruma katılımcı E8 şu ifadelerle yer vermiştir;

“Derneklerde bulunmadım. Şişlide bir vakıf vardı o bir kere ilettime geçti onun dışında yok. Engellilere yönelik bazı şirketler engelli kadrosundan işçi alıyormuş o şekilde iletişime geçtiler. Çok önceden oldu.”
(E8, Süreğen Hastalık)

İletişimin gerçekleşebilmesi ve ortaya çıkması için, gönderici ile alıcı arasında iletilecek bir mesaja, amaca veya ihtiyaca gereksinim duyulmalıdır (Robbins ve Judge, 2015). Engelli bireylerde amaçlarına yönelik belli gruplara girme ihtiyacı hissediler. Bu kapsamda Engelli dernekleri ve vakıfların engelli birey ile iletişime geçmediği bu sürecin sağlıklı bir şekilde yönetilemediğini katılımcı E1 şu ifadelerle değiniyor;

“Yok öyle bir şeyde karşıma çıkmadı. Zaten çalışmaktan kafamızı kaldıramıyoruz ki olsaydı kafamız dağılıyor bir değişiklik oluyor, iyi geliyor, her şeyden önce bilgileniyoruz. Daha önce herhangi bir dernek iletişim kurmadı, kimse aramadı.” (E1, Psikolojik Rahatsızlık)

Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerine devam eden çocuklar sıklıkla anneleri tarafından okula götürülüp getirilmektedir. (Altuntaş ve Atasü, 2016) Engelli çocuklara sahip ailelerin derneklerle iletişimi çocuklarının ilk eğitim alma yaşlarından itibaren gerçekleşmektedir. Bu süreci yaşayan katılımcı E5 çocukken katıldığı engelli derneğine karşı tutumunu şu sözlerle ifade etmektedir;

“Bir iki kez omurilik felçlileri derneği iletişime geçti. Çok eskiden ailem üyeydi benim çocukluğum döneminde oradan bir iletişime geçen oldu. Gel biz burada engelliyiz engelliler bir arada buluşuyoruz gibisinden, bana da pek samimi gelmedi.” (E5, Ortopedik Engelli)

6.3. Engelli Bireyin Etiketlenme Kaygısı

Bedensel bir damgaya sahip olan birey, sürekli temas halinde olduğu normal kişilerin zamanla onların engellerine alışıp daha az rahatsız olabildiklerini ve böylelikle zamanla normalleşme sürecinin gelişebildiğini beyan etmektedirler. Damgalı kişi, ne kadar çok normallerle ittifak halindeyse muhtemelen kendini bir o kadar damgalayıcı olmayan sıfatlarla betimleyecektir (Goffman, 2022). Araştırmada katılımcı E6 bu süreci şöyle aktarmaktadır;

“Ben derneklere ihtiyaç duymuyorum, öyle de bir toplulukta bulunmazdım zaten. Gerek duymuyorum, ailemde benden başka engelli yok doğuştan da olmadığım için yani ben böyle hiçbir şey yokmuş gibi hayatıma devam etmek istiyorum öyle de yapıyorum elimden geldiği sürece.” (E6, Görme Engelli)

Engelli birey, itibarsızlaştırılmış değil de itibarsızlaştırmaya müsait bir kişiliğe sahipse, burada kişinin mevcut durumundan dolayı kaynaklanan toplumsal gerilimi idare etmekten ziyade, kusura ilişkin gerçekliği ve bilinirliği idare etmeyi tercih eder (Goffman, 2022). Burada Engelli birey söylemek veya söylememek, açığa vurmak ya da vurmamak yöntemlerini seçer. Katılımcı E6 bu süreci kendi gerçekliğini reddetme ve kabul etmeme yönünde algılayıp, bu yönde hayatını idame ettirmeyi tercih etmiştir.

6.4. Engelli Bireyin Eğitim İhtiyacı

Eğitim bir toplumda yönetenlerin hedeflediği ideal insanı yaratmada önemli işlev gördüğü için içeriği dönemden döneme değişir Farklı dönemlerin ve toplumların ideal insanı, farklılıklar içermektedir. Bilgi toplumunun eğitiminde farklılıklar ve bireysellikleri ön plana çıkaran yeni bir eğitim modeli benimsenmiştir (Zencirkıran, 2018).

5378 Sayılı, 01/97/2005 kabul tarihli “Engelliler Hakkındaki Kanun” kapsamındaki 15. Madde: Hiçbir sebebe dayalı olarak engellilerin eğitim faaliyetlerine katılması, eğitim alması engellenemez. Engellilik durumu oluşan çocuklar, gençler ve yetişkinler, farklılıkları ve özel durumları da dikkate alınarak, bütünleştirilmiş mekanlar ve ortamlarda engellilik haline sahip olmayanlarla eşit eğitim imkânı almalarını gerektirecek koşullar sağlanır (Karaaslan, 2014).

Bu kanun kapsamında engelli bireylerin, normal kişilerden rahatsızlığı sebebiyle birtakım farklılıkları, uygulanan eğitim sisteminin etkinliği ile en aza indirilmesi mümkündür. Engelli bireylerin rehabilitasyon merkezlerinde gerek sağlıkları sebebiyle tedavilerine yönelik olan gerekse de hayata katılımlarının sağlanması yönünde verilen eğitimler, engelli bireyler için oldukça önemlidir. Bu süreci katılımcı E4 şöyle ifade etmiştir;

“Hayatım değişti görme engelliler camiasına girdim yatılı okullarda okudum. Emirgan rehabilitasyon merkezinde okudum ben. Beş buçuk ay kabartma yazı baston kullanımı, abaküs, bir takım temel eğitimden sonra 1 senede masör eğitimi aldıktan sonra dışarıdan kaldığım yerden eğitimime devam ettim.” (E4, Görme Engelli)

Modern toplumlara sahip devletlerin, yurttaşlarının sağlığını korumak için yüksek derecede sorumluluk üstlendiği görülmektedir. Bu sorumluluk sağlık alanında yüksek miktarda kamu hizmeti olarak karşımıza çıkmaktadır (Alcock, May, Rowlingson, 2011). Türkiye’de engelli bireylere yönelik bakım hizmetlerinden bir tanesi kurum bakım hizmetidir. Kurum bakımı iki tür olarak karşımıza çıkar. Resmi ve özel bakım olarak ayrılan bu tür ilgili merkezlerde gerçekleştirilir (Altuntaş ve Atasü, 2016). Katılımcı E7 bu sürece benzer bir uygulamanın özel rehabilitasyon merkezinde kendisinin de aldığını şöyle aktarmıştır;

“Sadece fizik tedavi aldım başka hiçbir şey almadım. Özel algı dünyasında rehabilitasyon merkezinde.” (E7, Ortopedik Engelli)

6.5. Engelli Bireyin Dernek ve Vakıflara Katılımı

Gündelik hayatta insanlar çok sayıda birbirinden farklı grubun üyesidirler. Aile, öğrenci toplulukları işyerleri, üye olunan sivil toplum örgütleri kulüpleri, cemaatler, sendikalar, siyasi partiler bu gruptandır (Zencirkıran, 2018).

Sivil alanın en önemli unsurlarından birisi derneklerdir. Dernekler, bireylerin bir araya gelerek belirli amaç doğrultusunda hareket ederek, toplumsal mücadelenin, hak arama özgürlüğünün ve kişisel gelişimin en önemli unsuru olmuştur (Gümü, 2022).

Vakıf kavramı bir malın bir hizmete özgülmesi için bir araya getirilmesidir. Dernekler kişi topluluğu iken, Vakıflar mal topluluğudur (Gümü, 2022). Türkiye devleti modern bir cumhuriyet rejimine intikal edince, vakıf, toplum için vazgeçilmez hizmetleri karşılayan bir kurum olarak benimsenmiş ve devamlılığını sağlamıştır (İnalçık, 2019).

Aşağıdaki tabloda araştırmanın katılımcılarının herhangi bir dernek ve vakıflara katılımları gösterilmiştir.

Tablo 4: Engelli Bireyin Dernek ve Vakıflara Katılımı

Katılımcı	Katıldığı Dernek veya Vakıf	Aldığı Eğitim	Engelli Dernek veya Vakıflara Şimdi gitme durumu
E1	Katılmadı	Yok	Şimdi Katılmıyor
E2	Katılmadı	Yok	Şimdi Katılmıyor
E3	Gözder ve Altı Nokta Körler Vakfı	Bilgisayar, YKS Kursu	Şimdi Katılmıyor
E4	Altı Nokta Körler Vakfı	Masörlük, Bilgisayar, Baston Eğitimi, Kabartma Yazı	Nadiren, Anadolu Görme Engelliler Derneğine Katılıyor
E5	Katılmadı	Yok	Şimdi Katılmıyor
E6	Katılmadı	Yok	Şimdi Katılmıyor
E7	Omurilik Felçlileri ile Bir Sefer, Güngören Engelliler Merkezi	Takı Tasarım Kursu Engelliler Merkezinde	Şimdi Katılmıyor
E8	Katılmadı	Yok	Şimdi Katılmıyor
E9	Katılmadı	Yok	Şimdi Katılmıyor

Yukarıdaki tablodan da görüleceği üzere engelli bireylerin derneklerle şimdi ilişkisi bulunmamaktadır. Görme engelli bireyler geçmişte birtakım eğitim ve destek almış olsalar bile, diğer engel gruplarındaki engelli bireyler gibi işgücüne katıldıktan sonra engelli dernek ve vakıflarla ilişkisi kesilmiş, sadece katılımcı E4 engelli dernekleri ile nadiren iletişim kurmaktadır.

7. SONUÇ

Engelli istihdamının, engelli bireyler üzerinde sosyalleşme ve dayanışma ağlarına katılımının ne etkide yönelim sergilediğini öğrenmek ve nedenlerini bulmak amacıyla, kamu kurumunda çalışan engelli bireylerle nitel bir çalışma yürütülmüştür. Engelli bireylerin, eğitim, sosyalleşme uygulamaları, sağlık bakımından yaşadığı süreç ve istihdam olanakları bakımından engelli dernekler ve vakıflarla yaşadıkları deneyimleri, bu araştırmada gösterilmeye çalışılmıştır.

Engelli bireylerin yaşadıkları çevre ile ilişkisi, engellilik üzerinden ortaya çıkan toplumsal ve yapısal zorluklar ve bunları doğuran sebeplere değinilmiştir. Engelli bireylerin engellilik durumuna bakışı, toplumsal çekinceleri, damgalanma sorunu, istihdam problemleri, yasal mevzuat çerçevesinde devlet kurumu ile dernekler ve vakıflardan beklentileri ortaya çıkararak sosyolojik bir bakış açısıyla anlamlandırılmaya çalışılmıştır.

Araştırmada engellilik halinin farklı bakış açıları ile açıklanması ve engellilik türüne göre yaşamış oldukları deneyimlerinin anlaşılması için, katılımcılardan üçü görme engelli, ikisi ortopedik engelli, ikisi süregen hastalık, bir zihinsel engelli, biri psikolojik rahatsızlık olmak üzere farklı engel gruplarına sahip engelli bireyler seçilmiştir. Doğuştan engelli ve küçük yaşlarda engellilik durumu ile karşılaşan engelli bireyler, sonradan engelli olanlara göre hayata katılımları ve engelliliğin psikolojik ve sosyolojik durumlarını daha olumlu geçirmektedirler. Bu süreçte en belirgin bulgu ise sonradan engelli olan bireylerde damgalanma endişesi ile engellilik durumunu kabullenememe problemi ile engelli dernekleri ve vakıflara bu sebeple katılmama sonucunu göstermektedir.

Engelli bireyler, olumsuz önyargılar, etiketlemeler, engellilik dilinin toplumsal tezahüründeki ötekileştiren diline karşı rahatsızlık duymaktadırlar. Toplumun engelli bireylere olumsuz bakış açılarından, yapamaz, edemez gibi tutum ve davranışlarından, engelli bireylerin işgücüne katıldıktan sonra etkilenmedikleri ve özgüvenlerinin yerine geldiği sonucu araştırmada ortaya çıkmıştır.

Engelli bireylerin, istihdam sorunu çözüldüğünde, engelli dernekleri ve vakıflarla ilişkisi azalmaktadır. Bunun nedenlerinin başında engelli dernek ve vakıfların yeterince engellilik problemlerinde aktif olamaması ve eğitim olanaklarının engelli bireyleri tatmin etmemesi olarak ortaya çıkmaktadır.

Araştırmadaki diğer bir sonuç ise engelli bireylerin, engelli dernek ve vakıflarla iletişim sorunu olduğu, bu kapsamda faaliyet gösteren engelli dernek ve vakıfların, engelli bireylerle temasa geçemedikleri, engelli bireyin söz konusu ihtiyaç ve sorunlarında, aile bireyler ve arkadaş çevresi ile bu tür topluluklardan haberdar olduğu sorunu ortaya çıkmaktadır.

Engelli bireylerin, engelli dernek ve vakıflarla etkileşimi oldukça önem arz etmektedir. Belirli amaç doğrultusunda hareket eden, örgütlenmiş hak arama faaliyetleri, dışlanmış, ötekileştirilmiş, dezavantajlı gruplardan engellilerin, sorunlarını çözüme kavuşturma anlamında oldukça önemlidir. Engelli bireylerin istihdam sorunu başta olmak üzere birçok ertelenen, görmezden gelinen sıkıntıları, yasal ve uluslararası çalışmalar ile çıkarılan kanunlarla çözümlü bir yaklaşım benimsenerek giderilmeye çalışılmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın "2030 Engelsiz Vizyon" projesi kapsamındaki hedeflere ulaşılması, yasal mevzuat çerçevesinde, engelli bireyler üzerinde farkındalık oluşturularak amaçlarına ve pozitif ayrımcılık uygulamalarına erişimini sağlayan süreç içerisinde olmaları ile mümkündür. Bu kapsamda toplumsal bilincin oluşturulması da oldukça önemlidir. Engelli bireyin istihdama kazandırılması ve hayata katılımını sağlayacak politikaların geliştirilmesi önem arz etmektedir. Bu kapsamda engelli bireylerin istihdam sorunu alanında araştırmaların çoğalması, engelli dernek ve vakıfların Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, kamu kuruluşları, belediyeler, iş yerleri vb. gibi kurum ve kuruluşlarla entegre çalışmalar yapması, kamu duyarlılığı sağlanması, toplumsal sorunların çözümü için bu alandaki araştırmaların çoğalması oldukça gerekli ve önemlidir.

KAYNAKÇA

1. Alcock, P.; May, M. & Rowlingson, K. (2011). Sosyal Politika Kuramlar ve Uygulamalar (Çeviren.: Şenay Gökbayrak), Siyasal Kitabevi, Ankara.
2. Altuntaş, B. & Atasü-Topçuoğlu, R. (2016). Engelli Bakımı Sosyal Bakım ve Kadın Emeği, Nika Yayınevi, Ankara.
3. Aziz, A. (2018). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri, Nobel Yayıncılık, Ankara.
4. Baudrillard, J. (2018). Tüketim Toplumu söylenceleri yapıları (Çeviren.: N. Tatal-F. Keskin), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
5. Giddens, A. (2017). Sosyoloji Başlangıç okumaları (Çeviren.: Günseli Ataylar), Say Yayınları, İstanbul.
6. Goffman, E. (2022). Damga (Çeviren.: Ş. Geniş-L. Ünsaldı-S.N. Ağırnaslı), Heretik Yayınları, Ankara.
7. Gümüş, M. (2022). "Dernekler Mevzuatında Son Dönemde Yapılan Değişikliklerin Örgütlenme Özgürlüğüne Etkileri", Ankara Barosu Dergisi, 80: 469-501
8. İnalçık, H. (2019). "Vakıf Medeniyeti", Vakıflar Dergisi, Vakıflar Dergisi 80. Yıl Özel Sayısı, 246-247.
9. Karaarslan, E. (2014). Engelli Hakları, Bekad Yayınları, Antalya.
10. Kaya, H. (2015). Engelli İnsan Hakları, Liberte Yayınları, Ankara.
11. Kosor, D., (2011). "Engelli Çocukların Ağız ve Diş Sağlığının Değerlendirilmesi", Bitirme Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
12. Köksal, A., (2010). "Türkiye'de Engelli İstihdamı ve Bir Araştırma" Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
13. Öztürk, M., (2011). Türkiye'de Engelli Gerçeği, MÜSİAD, İstanbul.
14. Robbins, S.P. & Judge, T.A. (2015). Örgütsel Davranış (Çeviren.: İnci Erdem), Nobel Yayıncılık, Ankara.
15. Seyyar, A., (2006). Özürlülere Adanmış Sosyal Politika Yazıları, Adapazarı Büyükşehir Belediyesi, Adapazarı.
16. Seyyar, A., (2015). Dünya'da ve Türkiye'de Engelli Dostu Sosyal Politikalar, Rağbet Yayınları, İstanbul.
17. Şişman, Y.; Kocabaş, F. & Yazıcı, B., (2011). "Özürlülerin Çalışma Yaşamına Katılma Tezi", Ege Üniversitesi, İzmir.
19. Uşan, M. F. (1997) "İş Hukukunda Sakat İstihdamı", Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
20. Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2018). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
21. Zencirkıran, M. (2018). Sosyoloji, Dora Yayıncılık, Bursa.

İNTERNET YAYINLARI

1. Altı Nokta Körler Derneği, www.altinokta.org.tr
2. Altı Nokta Körler Vakfı, www.6nokta.gov.tr
3. ASHB, T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, www.aile.gov.tr
4. B.M., Birleşmiş Milletler, www.turkiye.un.org.tr
5. BEDD, Bedensel Engellilerle Dayanışma Derneği, www.bedd.gov.tr
6. DSÖ, Dünya Sağlık Örgütü, www.who.int
7. İED, İşitme Engelliler ve Aileleri Derneği, www.ied.gov.tr
8. İŞKUR, Türkiye İş Kurumu, www.iskur.gov.tr
9. Tohum Otizm Vakfı, www.tohumotizm.gov.tr
10. TSCV, Türkiye Spastik Çocuklar Vakfı, www.tscv.gov.tr
11. TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu, www.tuik.gov.tr
12. Türkiye Engelliler Konfederasyonu, www.engellilerkonfederasyonu.gov.tr
13. ZİÇEV, Zihinsel Yetersiz Çocukları Yetiştirme ve Koruma Vakfı, www.zicev.gov.tr

Subject Area
Management and
Strategy

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 105
PP: 4357-4368

Arrival
09 November 2022

Published
31 December 2022

Article ID Number
66927

Article Serial Number
28

Doi Number
<http://dx.doi.org/10.29228/ssj.66927>

How to Cite This Article

Aktaş, M. (2022).
“Dördüncü Sanayi
Devrimi, Yapay Zeka ve
Mesleklerin Geleceği”
International Social
Sciences Studies Journal,
(e-ISSN:2587-1587)
Vol:8, Issue:105;
pp:4357-4368

Social Sciences Studies Journal is
licensed under a Creative Commons
Attribution-NonCommercial 4.0
International License.

Dördüncü Sanayi Devrimi, Yapay Zeka ve Mesleklerin Geleceği

The Fourth Industrial Revolution, AI and the Future of Professions

Murat Aktaş¹

¹ Prof. Dr., Muş Alparslan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Muş, Türkiye

ÖZET

Dördüncü Sanayi Devrimi olarak adlandırılan Endüstri 4.0 terimi 2011 yılında Almanya’da düzenlenen Endüstriyel Teknoloji Fuarı’nda dile getirildikten sonra giderek yaygın bir şekilde kullanılmaya başlandı. Özellikle yapay zeka, büyük veri, robotik sistemler, 3D yazıcılar, nanoteknoloji, biyoteknoloji gibi alanlarda yaşanan gelişmelerle birlikte veri ve bilgi giderek daha da önem kazandı ve bu sürecin anahtar bileşenleri haline geldi. Geleceğin endüstrisi, akıllı üretim veya geleceğin fabrikası olarak da adlandırılan Endüstri 4.0 ile birlikte insanlığın tüm yaşam alanlarında kendini ifade etme ve ilişki biçimleri değişiyor ve yeniden şekilleniyor. Bu gelişmelere paralel olarak şirketler, devletler ve kurumlarda köklü değişimler yaşanıyor. Eğitim, sağlık, güvenlik, ulaşım ve lojistik gibi alanlar yaşanan teknolojik gelişmelere göre yeniden şekilleniyor. Peki, Endüstri 4.0, dijitalleşme, yapay zekâ ve robotik sistemler iş ve mesleklerin geleceğini tam olarak nasıl etkileyecek? Bu çalışma, Dördüncü Sanayi Devrimi, dijitalleşme, yapay zekâ ve otomasyonla ilişkili sistemlerin gelecekte iş ve meslekler üzerindeki etkisini araştırmayı ve incelemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dördüncü Sanayi Devrimi, Endüstri 4.0, Dijitalleşme, Otomasyon ve Meslekler

ABSTRACT

The term Industry 4.0 which is called Fourth Industrial Revolution, started to be used more and more after it was mentioned at the Industrial Technology Fair held in Germany in 2011. Data and information have become more and more important and have become the key components of this process especially with the developments in artificial intelligence, big data, robotic systems, 3D printers, nanotechnology, biotechnology. The ways of self-expression and relationship of human beings are changing and reshaping in all areas with the Industry 4.0, which is also called the industry of the future, smart production or the factory of the future. Parallel to these developments, radical changes are taking place in companies, States and institutions. Fields such as education, health, security, transportation and logistics are being reshaped according to technological developments. So, how exactly will the Industry 4.0, digitalization, artificial intelligence and robotic systems affect the future of jobs and occupations? This study aims to investigate and examine the impact of the Fourth Industrial Revolution, digitalization, artificial intelligence and automation-related systems on jobs and professions in the future.

Keywords: Fourth Industrial Revolution, Industry 4.0, Digitalization, Automation and Professions

1. GİRİŞ

Küreselleşme süreci ve teknolojik gelişmelerle birlikte dünya küresel bir pazar haline gelirken ticaret ve finans hareketleri devasa boyutlarda arttı. Bir başka ülkede tasarımı yapılan ürünler başka bir ülkede üretilerek bir başka yerde tanıtımı yapılıyor ve küresel ölçekte pazarlara yayılıyor. Bilgi İletişim Teknolojileri, internet, dijitalleşme, yapay zeka, nesnelerin interneti, robotik sistemlerde yaşanan gelişmelerle birlikte e ticaret ve otomasyon giderek daha da gelişip yaygınlaşıyor. Bilgi otobanları ve internet ağlarıyla örülmüş dünyada birçok sektör giderek Bilgi İletişim Teknolojileri, dijital ve akıllı sistemlerle bağlantılı sektörlerle bağlantılı bir şekilde geliyor. Dördüncü Sanayi Devrimi veya Endüstri 4.0 olarak adlandırılan süreç insanlığın daha önce yaşadığı hiçbir sürece benzemiyor. Yapay zeka, büyük veri, robotik sistemler, nesnelerin interneti, otonom taşıtlar, nanoteknoloji, biyoteknoloji, 3D yazıcılar gibi yeni teknolojik araçlar ve süreçlerin etkileşimi insanlığın bugüne kadar görmediği devasa boyutlarda bir değişim ve dönüşüme neden oluyor (Schwab, 2018). Üretim, tüketim, ulaşım ve sevkiyat sistemleri yeniden şekilleniyor. Böylece eski iş ve mesleklerin bazıları giderek yok oluyor, bazıları değişiyor ve bazı yeni iş ve meslekler ortaya çıkıyor. Bugüne kadar 21. Yüzyılın en önemli buluşları haline gelen bu teknolojiler günümüzde birçok şirket, kurum ve kuruluş tarafından kullanılmakta ve bunların kullanımı giderek daha da yaygınlaşmaktadır. Dijitalleşme, yapay zeka ve robotik sistemler Dördüncü Sanayi Devrimi’nin en önemli bileşenleri olarak dikkat çekiyor. Dördüncü Sanayi Devrimi ile birlikte yapay zekâ, robotik sistemler ve otomasyon ile ilişkili teknolojiler birlikte gelişiyorlar.

Bazı uzmanlar dijitalleşme, yapay zeka, büyük veri ve robotik sistemlerin kullanımının artmasıyla birlikte önümüzdeki yıllarda milyonlarca kişinin işini kaybedebileceğini belirtiyor. Bazıları ise bu sistemlerin kullanımı nedeniyle bazı işler kaybedilse de birçok yeni iş ve mesleğin ortaya çıkacağını vurguluyorlar. Dördüncü Sanayi Devrimi, dijitalleşme, yapay zeka ve otomasyon insanların önündeki fırsatlar hakkında ciddi kaygılara neden oluyor. Peki, Dördüncü Sanayi Devrimi, işlerin ve mesleklerin geleceğini nasıl etkileyecek? Hangi meslekler

kaybolacak ve ne tür meslekler gelişecek ve geleceğin meslekleri neler olacak? Yapay zeka ve robotların yaygınlaştığı bir dünyada insanların modası geçecek mi? Endüstri 4.0 ve teknolojik gelişmelere paralel olarak bu tür sorular giderek daha da önem kazanmaktadır.

2. DÖRDÜNCÜ SANAYİ DEVRİMİ

Buhar makinesinin icadı ile 1769'da başladığı kabul edilen Sanayi Devrimi buhar gücünü kullanarak zanaatkar üretim tarzını mekanik üretim sürecine dönüştürdü. Sanayide petrol ve elektriğin kullanılması ve içten yanmalı motorların üretilmesi ile birlikte 20. Yüzyılda daha modern üretim araçları gelişti. Bu süreç İkinci Sanayi Devrimi olarak adlandırıldı. 20. Yüzyılın son çeyreğinden itibaren gelişen teknolojik yenilikler, bilgisayarlar ve telekomünikasyon Üçüncü Sanayi Devrimi'nin gelişmesine olanak sağladı. Robotlar ve otomasyon ve dijitalleşmenin devreye girdiği bu süreçte üretim sahası daha esnek hale geldi ve üretim tesisleri yeniden yapılandırıldı. 2011 yılında Almanya'nın Hannover kentinde düzenlenen Endüstriyel Teknoloji Fuarı'nda ise artık her şeyin birbirine bağlandığı yeni bir sürece girildiği dile getirilerek bu entegrasyon süreci Endüstri 4.0 kavramı ile ifade edildi. Akıllı üretim olarak lanse edilen Endüstri 4.0; geleceğin endüstrisi olarak kabul edilmekte ve Dördüncü Sanayi Devrimi olarak da adlandırılmaktadır.

Günümüzde artık iş faaliyetlerini optimize etmek için yapay zeka ile teknolojik ve dijital nesnelere fabrikalara entegre ediliyor. Değer zincirindeki tüm nesnelere, makineler ve operatörler birbirine bağlı olduğundan, üretim yöntemleri bu nedenle daha akıllı bir şekilde çalışabilmektedir. Bağlanabilirlik sayesinde şirketler işçilik maliyetlerini, enerji tüketimini azaltabilir ve endüstriyel süreçlerin verimliliğini artırabilir. Günümüzde fabrikalar artık seri üretim yapmıyor çünkü tüketiciler ihtiyaçlarını karşılayan benzersiz ve kişiselleştirilmiş ürünler istiyor. Endüstri 4.0, dijital araçların yoğun kullanımı sayesinde bu gereksinimi esnek ve bağlantılı bir fabrika aracılığıyla karşılamayı başarıyor. Artık bireyler, toplumlar, elektronik sinir ağlarıyla birbirine bağlanıyor ve bilgi yenisidünya düzeninin en temel aracı olarak işletiliyor. Yapay zekanın internete entegre edilmesiyle yapay zeka uygulamaları internetteki bilgileri alabiliyor, paylaşımında bulanabiliyor, öğretebiliyor, hatta aktif birer internet kullanıcılarına dönüşebiliyorlar (Gürel, 2017: 28-29).

Birbirinden etkilenerek günümüze kadar değişimi devam ettiren sanayi devrimleri süreci sadece üretimi değil aynı zamanda işletmeleri, iş hayatını ve günlük yaşamı da derinden etkiliyor. Birinci Sanayi Devrimi kömür ve buhar gücü ile makinelerin kullanılmasını, İkinci Sanayi Devrimi elektrik enerjisinin kullanılmasını, Üçüncü Sanayi Devrimi elektronik ve bilgi teknolojilerinin otomasyonunu ve bu gün içinde bulunduğumuz 21. Yüzyıl ve sonrasında etkisi altına alan Dördüncü Sanayi Devrimi ve Endüstri 4.0 ise bilişimi ve internetin üretim aşamaları ile entegrasyonunu işletmelerin hayatında vazgeçilmez hale getirdi. Nesnelere birbirleriyle ve insanlarla iletişime geçmesini sağlayan ve akıllı üretimi amaçlayan Dördüncü Sanayi Devrimi, önceki üç sanayi devrimi ile karşılaştırıldığında önemli farklar getirdi (Efeoğlu ve Bozkurt, 2018). Bu farkı ortaya koyan en önemli unsurlar, siber fiziksel sistemlerin kullanımı, nesnelere interneti ve akıllı fabrika ortamıdır (Asiltürk, 2018: 533; Çaylan ve Çaylan, 2021).

Bu süreçte insanlar birbirlerine ve nesnelere sorunsuz bir şekilde bağlanırken çevrimiçi ve çevrimdışı yaşamlar arasındaki sınırlar ortadan kalkıyor. Dünya akıllı, duyarlı nesnelere çevrili hale geldikçe insanlar giderek çevrim içi hayata (infosfer'e) entegre oluyor. Sosyal medyada benimsenen kişiler gerçek hayatları besliyor ve bu infosferdeki hayatta yaşam giderek artıyor. İşte bu metafizik değişim Dördüncü Sanayi Devrimi'dir. Artık insanların büyük çoğunluğu tarihsel olarak, her türlü veriyi kaydetmek, iletmek ve kullanmak için bilişim teknolojilerine güvenen toplumlarda yaşıyor. Bu toplumlarda, bilişim henüz diğer teknolojilerin, özellikle enerji ile ilgili olanların, yaşamsal önemleri açısından önüne geçmemiştir. Bir de Bilgi İletişim Teknolojileri ve bunların veri işleme yeteneklerinin de ötesinde aynı zamanda kişisel ve toplumsal refahın sürdürülmesi ve daha fazla geliştirilmesi için gerekli koşullar olduğu toplumlarda ve ortamlarda hiper-tarihsel olarak yaşayan ve bunları kullanarak gelişen insanlar var. Alışverişten öğrenmeye, sağlıktan eğlenceye ve öğrenmeye insanlar giderek daha fazla bu gelişmelerden etkileniyor. Hukuk, finans, siyaset dünyalarıyla etkileşim hatta savaşları yürütme şekli bile Bilgi İletişim Teknolojileri ile ilişkili bir şekilde gelişiyor (Floridi, 2014).

Dördüncü Sanayi Devrimi veya Endüstri 4.0, şirketlerin dijitalleşmesi sayesinde mümkün oldu. Geleneksel yöntemlerden dijital çözümlere; yapay zeka, makine öğrenimi, 3D baskı gibi teknolojiler ve sistemler, nesnelere interneti, sanal ve artırılmış gerçeklik, büyük veri ve mobil ağlara geçiş, üretim sürecinin her aşamasında çalışma şeklini tamamen değiştirdi. Artık bu yeni teknolojiler ve sistemler sayesinde süreçlerin optimizasyonu endüstrilerde yaygın bir uygulama haline geldi ve bu durum genel performansta net bir iyileşme sağlıyor. Akıllı sistemler hayatımızın her yönüyle bütünleşirken, bu devrim şimdiye kadar öngörülmemiş büyüklükte bir kültürel ve toplumsal değişime yol açacaktır. Bu teknolojiler, var olan hemen hemen her iş ve organizasyonun dayanak noktası olan değerlere, müşteri deneyimine ve iş önermelerine meydan okuyor. Yeni değer yapılarını ortaya çıkan akıllı

teknolojilerle yeniden tanımlayarak ve kapsayarak, yeni yenilikçi modeller yaratılmakta ve pazarlara sunulmaktadır (Skilton ve Hovsepian, 2018).

3. DİJİTALLEŞME

Dijitalleşme, geleneksel süreçleri daha verimli hale getirmek için dijital teknolojiler veya araçlar aracılığıyla herhangi bir şeyi analogdan dijitale dönüştürmeyi amaçlar. Dijitalleşmenin anlamı, doğası gereği sayısallaştırma ile ilişkilidir. Dijitalleşme hem bir değişim ve dönüşümü ifade etmek için, hem de bu süreci ifade etmek için kullanılmaktadır. Burada veriler bilgisayar tarafından kolayca okunabilen ve işlenebilen dijital bir forma dönüştürme işleminden geçer. Dijitalleşme; firmaların iş süreçlerini iş ortamlarını ve bu süreçteki rolleri bulut bilişim, büyük veri, nesnelere interneti, 3D yazıcılar ve artırılmış gerçeklik gibi güncel teknolojilerden ve araçlardan yararlanarak analog ortamdan dijital ortama aktarmaları anlamına gelir (Matt vd., 2015).

Dijital teknoloji kullanımının kuruluşlar, endüstriler, ülkeler tarafından kabul görmesi veya artması da dijitalleşme ile ilgilidir. Dijital dönüşüm süreci, sosyal hayatın ne kadar çok alanının dijital iletişim ve medya altyapısı etrafında yeniden yapılandırıldığını ifade eder. İnternet ve dijital çağın geliştiği bu dönemde dijitalleşme kendi kültürünü doğurarak dijital kültür denen bir kavramın gelişmesini de sağladı. Dijital kültür kavramı da günümüzde artık küresel ölçekte kabul gören bir kavram haline geldi (Nas, 2020; Aktaş, 2020).

Dijitalleştirme, özellikle makineleri uzaktan izlemeyi ve hatta ön bakım gerçekleştirmeyi mümkün kılan nesnelere internetine dayalıdır. Dijital dönüşüm şirketler için olmazsa olmaz bir hale gelirken, dijitalleşme ve yapay zeka, şirketlerin dijital dönüşümünü mümkün kılarak sektörde adeta devrim yarattı. Bu dijital dönüşüm artık rekabetle yüzleşmek ve önemli bir büyüme talep edebilmek için hayati önemdedir. Nitekim günümüzde insanlar başka ülkelerde olsalar bile çalışanlarla veya diğer paydaşlarla mobil bağlantılar sayesinde her an aynı mekandaymış gibi iletişim kurabilmekteler. Dolayısıyla dijitalleşme mekansal ve zamansal engellerin ortadan kalkmasına olanak sağlamaktadır.

Günümüzde birçok şirket görsel tanımlama araçları kullanarak yedi yirmi dört stoklarına, makine ve araçlarına veya ürünlerine ulaşabilmektedir. Görsel tanımlama araçları, tanımlanan ekipmanın veri sayfasına hızlı bir şekilde erişmek için çok büyük avantajlar sunmaktadır. Böylece dijitalleşme ve yapay zeka; stokları daha iyi yönetmeyi, gerekli parçaları hızlı bir şekilde sipariş etmeyi ve bakım prosedürlerine erişmeyi mümkün kılmaktadır. Örneğin işaretleyiciler ve problemler bir ürünün tazeliğini veya bir çöp bidonunun doluluğunu kontrol edebilmek için muazzam derece zaman ve enerji tasarrufuna olanak sağlıyor. Depolarda ürün ve ekipmanların yer ve coğrafi konumunu belirlemeyi mümkün kılan bluetooth etiketleri aynı şekilde ciddi avantajlar sağlıyor. Yani Bilgi İletişim Teknolojileri, dijitalleşme, yapay zeka ve nesnelere interneti gibi alanlarda yaşanan gelişmeler buhar enerjisi ve elektrik kullanımının neden olduğu dönüşümlerle benzer ölçekte tam bir sanayi devrimi geliştirdi (Brynjolfsson ve McAfee, 2018).

4. ENDÜSTRİ 4.0 SÜRECİNDE İŞ VE MESLEKLER

İnsanlık tarihi boyunca yaşanan teknolojik gelişmelere paralel olarak iş ve meslekler de gelişmiş ve değişip dönüşmüştür. Teknolojik gelişmeler sürekli yeni iş ve mesleklerin gelişmesini sağlarken bazılarının da yok olmasına yol açtı. Şimdiye kadar teknolojilerin gelişmesiyle gelişen yeni meslekler yok olanlardan daha fazlaydı. Acaba yine öyle mi olacak yoksa daha farklı mı olacak? Tarih boyunca insanların makineler geliştirerek bunları kullanmasıyla bir yandan üretim ve refah artışı diğer yandan yeni mesleklerin gelişmesi söz konusu oldu. Böylece fabrikalar gibi yeni üretim alanları ve seri üretim modeli gibi üretim biçimleri gelişti. İnsanların yaptığı fiziksel işlerin çoğunu makineler üstlenmeye başladı. Ancak bütün bilişsel işler yine insanlara kaldı (Walsh, 2020: 114).

Teknolojik gelişmeler bir yandan üretim biçimlerini ve ilişkilerini değiştirirken aynı zamanda günlük ilişkileri, ilişki biçimleri, süreçleri ve toplumsal ilişkileri de etkileyerek değiştirip dönüştürmektedir. İnsanların hayatlarını kazanma biçimleri toplumsal ve siyasal ilişkilerini de ona göre şekillendiriyor. Teknolojinin sağladığı avantajlar 1900'lerin başından günümüze özellikle gelişmiş ekonomilerde haftalık ortalama çalışma saatlerini %50 oranında kısalttı ve insanların daha fazla boş zamana sahip olmalarına olanak sağladı (Aguiar ve Hurst, 2007). Daha kısa çalışma süreleri kişisel zaman ve tatiller için daha fazla ücretli izin günleri ve yarı zamanlı çalışmanın artması anlamına geliyor. Ayrıca boş zamandaki büyüme, golf, futbol ve benzeri oyunlardan video ve internet oyunlarına ve evdeki işlerin yapılmasına kadar yeni endüstriler için talep yarattı (McKinsey, 2017).

Küreselleşme süreci ve teknolojik gelişmelerle birlikte ticaret ve finans hareketleri devasa boyutlarda artıyor. Bir başka ülkede tasarımı yapılan ürünler başka bir ülkede üretilerek bir başka yerde tanıtımı yapılıyor ve küresel ölçekte pazarlara yayılıyor. Bilgi İletişim Teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, dijitalleşme ve dünyanın her tarafının internet ağlarıyla örülmesi ile birlikte e ticaret ve bilgi ekonomisi giderek daha da gelişiyor ve yaygınlaşıyor. Giderek birçok sektör bilgi iletişim teknolojileri ve internetle bağlantılı sektörlerle göre şekilleniyor.

İstatistikler, birçok iş sektöründe yapay zeka, büyük veri ve robotik sistemlerin kullanımının son dört yılda en az %270 oranında arttığını gösteriyor. Dolayısıyla yapay zekâ teknolojisi ve onun oluşturmakta olduğu ekosistem toplumu ve meslekleri radikal bir şekilde değiştirip dönüştürüyor (Verma, 2022).

Dördüncü Sanayi Devrimi ile birlikte, bilgi ve bağlantı giderek daha da önem kazandı ve büyük bir sektör haline gelerek milyarlarca dolarlık bir ekosistem oluşturdu. Bu gelişmeler verilerin toplanması ve işlenmesini sağlayarak adeta petrol gibi bir tür maden haline gelmesine neden oldu (Frank vd, 2017). Özellikle 2010 yılından bu yana iletişimdeki ses ve görüntüleri tanıma, nesnelerin interneti, verileri işleyerek bilgiye dönüştürme ve makine öğrenme yöntemleri geliştirme gibi alanlarda muazzam başarılar gösteren yapay zeka bundan böyle giderek daha da popüler hale geldi. Böylece 21. yüzyılın en önemli teknolojik gelişmesi olarak görülen yapay zekâ ve Endüstri 4.0 sosyoekonomik yapıyı etkileyerek devasa bir toplumsal ve ekonomik değişim ve dönüşüm yaratıyor. Geçmişte yaşanan teknolojik gelişmeler büyük oranda ağır fiziki güç gerektiren işleri insanlardan devraldı fakat bu kez makineler bilişsel iş ve görevlerin de çoğunu insanlardan devralıyor (Walsh, 2020: 114).

Bu teknolojik gelişmelerle birlikte birçok sektörde şirketler bir yandan maliyetleri düşürmeye çalışırken diğer yandan performanslarını artırma yönünde baskılar yaşıyorlar. Birçok şirket çözümü nesnelerin interneti, yapay zeka, robotik sistemler ve otomasyondan yararlanmada buluyor (Marr, 2022: 111-112). Bu sistemlerin kullanımının artmasıyla birlikte bazı şirketler, kurum ve kuruluşlar bu teknolojileri kullanarak çalışan insan sayısını azaltıyor ve yeni teknolojilere yatırım yapıyor. Çünkü yapay zeka ve robotlar birçok alanda insanların yerine çalışarak şirketlere daha avantajlı fırsatlar ve büyük oranda artan verimlilik sağlıyor. Özellikle insan işçiler için oldukça sıkıcı olabilen ve zaman alan bazı mesleklerde yapay zeka ve robotik sistemler çok etkin şekilde kullanılıyor. Örneğin Almanya'daki birçok otomobil fabrikası günümüzde etkin olarak bu sistemleri kullanıyor. Günümüzde çok sayıda bilim insanı hem rutin mavi yakalı, hem de beyaz yakalı çalışanların yaptığı bazı işlerin robotlar ve algoritmalar tarafından kolayca otomatikleştirilebilmesi için çalışıyor (Brynjolfsson ve McAfee, 2018).

Dijital ekonomi patlama yaşarken, avukat, muhasebeci, akademisyen ve orta düzey yönetici gibi birçok geleneksel yüksek maaşlı profesyonele olan talep giderek azalıyor. Bu, bu mesleklerin tamamen ortadan kalkacağı anlamına gelmiyor ancak geleneksel mesleklerde işlerin azalması ve rekabetin hızla artması, bu mesleklere giren birçok kişinin daha az paraya daha çok çalışması anlamına geliyor. Bu gelişmelere paralel olarak bazı iş ve mesleklerin piyasası giderek daralıyor. Ancak bazı iş ve mesleklerin hızla geliştiği yeni mesleki beceriler gerektiren alanlar da var (Susskind ve Susskind (2015).

Dördüncü Sanayi Devrimi teknolojilerine ilişkin patent başvurularında 2010-2018 yılları arasında diğer tüm sektörleri aşan bir büyüme yaşandı. Küresel düzeyde başvurular diğer sektörler için %4,2 iken Endüstri 4.0 teknolojilerinde ortalama %20 oranında arttı. Sadece yapay zekâ teknolojilerinin 2030 yılına kadar 15 trilyon dolarlık bir ekosistem oluşturması beklenmektedir. Ayrıca 2014 yılından günümüze blokzincir teknolojilerinin gelişimi büyük bir hızla ilerlemektedir (Karadeniz, 2019: 50).

Yapay zeka, büyük veri ve robotik sistemler günümüzde arama sonuçlarımızdan çevrimiçi randevu sistemlerine, alışverişten sağlık ve eğitime kadar bir çok alanda kullanılmaktadır. PWC AI tarafından yapılan bir çalışma; yapay zeka, robotlaşma ve otomasyondan kaynaklanan iş kayıplarının uzun vadede yeni teknolojilerin mümkün kıldığı daha büyük ve daha zengin ekonominin bir sonucu olarak yaratılan yeni işlerle dengeleneceğini belirtmektedir. Başka bir deyişle, yapay zekanın işgücü üzerindeki etkisini kontrol etmek için çalışanların yeni beceriler geliştirmesi ve işyerlerinde teknolojiyle birlikte çalışmak üzere evrim geçirmesi gerekecek. İstatistikler her beş işletmeden ikisinin teknik uzmanlık ve beceri eksikliğini yapay zeka gelişimine bir engel olarak gördüğünü gösteriyor. Yine Dünya Ekonomik Forumu'nun İşlerin Geleceği başlıklı raporuna göre: otomasyon ve pandeminin çifte etkisiyle 2025 yılına kadar 85 milyon işin kaybedileceği belirtiliyor. Buna göre geriye kalan işlerin %50'sinin de 2025 yılına kadar yeniden vasıflandırılması ve yapılandırılması gerekiyor (World Economic Forum, 2020).

Yapay zeka, büyük veri ve nesnelerin internetini etkin kullanan şirketler ve ülkeler bu sistemleri kullanarak büyük kazançlar elde etmekte ve bu alanda ciddi yatırımlar yapmaktalar. Özellikle Google, Facebook, Amazon, Apple, Microsoft, Nvidia ve IBM gibi büyük şirketler bu teknoloji ve sistemleri çok etkin kullanan ve bu alana giderek daha fazla yatırım yapan teknoloji devleri arasında yer alıyorlar. Bu büyük şirketlerin de dahil olduğu bir çok şirkette binlerce iş robotlar tarafından yapılıyor. Robot üreten devasa fabrikalar hatta robot üreten robotların çalıştığı fabrikalar ve robotları tamir eden robotlar var. İçinde hiç insan olmayan dolayısıyla ışığa bile ihtiyaç duymayan karanlık fabrikalarda robotlar gece gündüz başka robotlar üretiyor. En büyük endüstriyel robot üreticilerinden biri olan Japon şirketi FANUC, 2001'den beri Fuji Dağı yakınlarında bir karanlık fabrika işletiyor. Şirket böylece Çin gibi gelişen pazarlara robot satarak 6 milyar dolar civarında yıllık satışlara ulaşıyor (Walsh, 2020: 115).

5. EN ÇOK DÜŞÜK GELİRLİLER ETKİLENECEK

Dördüncü Sanayi Devrimi ile yapay zeka ve robot teknolojilerinin giderek yaygınlaşmasıyla birlikte bazı meslekler büyük oranda otomasyon sistemlerine terk edildi bazıları da hibrit biçimde yapılmaya başlandı. Oxford Üniversitesi'nin yaptığı bir araştırmaya göre yapay zeka ve teknolojik gelişmeler nedeniyle önümüzdeki on yılda günümüzde mevcut olan işlerin %45'i kaybolacak. Bu araştırmanın sonuçlarına göre; robotlaşma nedeniyle kaybolma olasılığı %95'ten fazla olan meslekler var (New World, 2019). Kasiyerlik, kütüphanecilik, muhasebecilik gibi meslekler bunlardan bazıları. Fast food aşçılığı ve garsonluğu, seyahat acenteciliği, tekstil işçiliği, matbaa operatörlüğü, teknik yazarlık, sekreterlik, emlakçılık, noterlik, satış danışmanlığı, müşteri hizmetleri ve danışmanlığı, postacılık, spor hakemliği gibi meslekler de bunların arasında sayılmaktadır. Bu mesleklerin bir kısmının yapay zeka ve robotlar tarafından yapılması bazılarının ise değişime uğraması bekleniyor. Örneğin muhasebecilik ve bankacılık gibi işler büyük oranda yapay zeka tarafından icra edilecek olsa da eninde sonunda yine de bunları kontrol edecek insanların olması gerekecek (Susskind ve Susskind, 2015).

Teknolojik gelişmelerle birlikte azalan istihdam olanakları ve düşen ücretler düşük ve orta vasıflı işçiler üzerinde daha büyük etkilere yol açıyor. Günümüzdeki teknolojik ilerlemeler devam ederse otomasyondan korunduğunu düşündüğümüz birçok işin bile yerini sonunda yapay zeka ve robotlar alacak. Cep telefonu üreten bir Çin fabrikası, 2017'de insan işgücünün %90'ını makinelerle değiştirerek verimliliğinde %250 oranında bir artışa ve iş yaşamındaki kusurlarda %8 oranında düşüşe yol açtı. Benzer şekilde, Adidas verimliliği artırmak için yalnızca robot fabrikalarına yöneldi. Burada büyüme artık bir insan işgücüne dayanmıyor. Bu arada yapay zeka, büyük veri ve robotizasyon bazı meslekleri de dönüştürürken bazı yeni meslekler de yaratıyor. Dell ve Gelecek Enstitüsü tarafından yayınlanan bir rapora göre; 2030'da yapılacak mesleklerin %60'ı henüz keşfedilmiş bile değil. Yine 2030'da bugünün okul çocukları tarafından icra edilecek olan mesleklerin %85'i de henüz mevcut değil (McKinsey, 2017).

Araştırmalar dijitalleşme, yapay zeka ve robotik sistemlerde yaşanan gelişmelerle birlikte Kanada'da işçilerin %42'sinin, önümüzdeki yirmi yıl içinde işlerinin ortadan kaybolması veya önemli ölçüde değişmesi riskiyle karşı karşıya olduğunu gösteriyor. Bu süreçte en savunmasız işlerin ortalama olarak daha düşük ücretli olan ve daha az eğitim gerektiren işler olması öngörülmüyor. Bununla birlikte, muhasebecilik ve müfettişlik gibi günümüzde hala yüksek ücretler ödenen bazı iş ve mesleklerin de bu süreçten ciddi biçimde etkilenmesi beklenmektedir. Brookfield Enstitüsü 2016 yılında ülkedeki yaklaşık 500 işi inceledi ve bunların %40'ının 10 ila 20 yıllık bir süre zarfında otomasyona geçme riski altında olduğunu bildirdi. Bu gelişmelerden milyonlarca çalışanın etkilenmesi bekleniyor. Burada 15 ila 24 yaş arasındaki işçiler, üniversite diploması olmayan çalışanlar ve yıllık maaşı 30.000 dolardan az olanlar bu gelişmelerden en çok etkilenenler arasında olacaklar. Yani sanayileşmiş dünyada, orta sınıf işçilerin bu devrimden kurtulamayacakları konusunda bir fikir birliği var (McFarland, 2016).

Yine dijital devrim ve otomasyonun meslekler konusunda oluşturduğu büyük riskler konusunda 2014 yılında yayınlanan bir araştırmada Fransa'da on yıl içinde mesleklerin %42'sinin dijitalleşmeyle dönüşme riski taşıdığı ve 3 milyon işin yok olabileceği ifade edildi. Örneğin sağlık alanında, tıbbi teşhis yazılımı ve ilaç dağıtım robotları çok sayıda sağlık çalışanının yerini, otonom araçlar, sürücülerin yerini alabilir. Gazetecilik mesleği bile artık yapay zeka tarafından yapılıyor. Quill gibi yazılımlar finansal makaleler ve spor maçları raporları yazmaya başladı bile. Sanayide işleri ortadan kaldıran görevlerin otomasyonu artık hizmet sektörlerine ve daha vasıflı işlere saldırıyor (Dortier, 2017).

McKinsey Global Enstitüsü tarafından 2017 yılında yapılan bir araştırma gelişmiş ülkelerde yaşanmakta olan iş kaybından en çok düşük ve orta gelirli mesleklerin etkileneceğini kaydediyor. Mesleklerin geleceğine ilişkin önemli bilgilerin yer aldığı bu raporda ayrıca, yapay zeka ve robotik sistemlerin Amerikalıların üçte birini 2030 yılına kadar kariyerlerini yeniden yönlendirmeye zorlayabileceği belirtiliyor. Enstitünün araştırmasına göre mesleklerin %10'u kaybolma riski taşıyor (McKinsey, 2017). Ancak araştırmalar dijitalleşmenin ve otomasyonun orta sınıfının istikrarsızlaştırılmasına da katkıda bulunacağı uyarısında bulunuyor. Yani risk altında olanlar sadece düşük gelirliler de değil düşük gelirlilerden sonra orta sınıflar da aslında tehdit altında (Dortier, 2017).

6. ETKİLENMESİ BEKLENEN İŞ VE MESLEKLER

Makinelerin insanlarla aşamalı olarak yer değiştirmesi, tarihin amansız bir yarası gibi görünüyor. OECD gibi kuruluşlar tarafından yapılan araştırmalar gelecekte birçok işin yerini otomasyona bırakması öngörülmüyor. Örneğin OECD'nin (2018) konuyla ilgili raporu 32 ülkedeki işlerin %14'ünün son derece savunmasız olduğunu ve bunların en az %70'inin otomasyona geçme ihtimali olduğunu ortaya koyuyor. Mevcut istihdam oranları araştırmaya dahil edilen 32 ülkede 210 milyon işin risk altında olduğunu gösteriyor (OECD, 2018).

6.1. Mavi Yakalı Çalışanların Yaptığı İşler

Gelecekte teknolojik gelişmelerden en çok etkilenecek ve otomasyon ve robotik sistemler tarafından yapılacağı tahmin edilen günümüzde mavi yakalı işçilerin yaptığı mesleklerin bazıları şöyle sıralanmaktadır: Kanalizasyon kazıcıları; saat tamircileri; makine operatörleri; veznedar; nakliye, teslim alma ve trafik görevlileri; sürücüler; denetçiler; makinistler; kasiyerler; öğütücüler ve parlatıcılar; çiftlik işçileri; lobi görevlileri, bilet satıcıları ve seyahat acenteleri; aşçılar; oyun satıcıları; lokomotif mühendisleri; sayaç okuma görevlileri; posta memurları; bahçıvanlar; elektrikli ve elektronik ekipman montajcıları; ve baskı ciltleme işçileri (Frey ve Osborne, 2017).

Son yıllarda hızla gelişen mobil bankacılık ve temassız ödemelerdeki ilerlemeler, Apple Pay ve hatta Bitcoin gibi kripto para birimlerinin ana akım toplumda öne çıkmasıyla, artık nakit kullanmayan bir toplum ile ilgili tartışmaların gelişmesine neden oluyor. Halen bir çok toplumda nakit kullanılmaya devam etse de giderek online alışverişler ve temassız ödemelerin oranı artıyor. Ayrıca nakit kullanımında bile özellikle süper market zincirlerinde ve bazı mağazalarda self-servis kasalar ve istasyonlar giderek artıyor. Hatta birçok ülkede fast food restoranlarında bile artık yaygın bir şekilde ödemeler otomasyonlar aracılığıyla yapılıyor (Phillpott, 2021). Dolayısıyla birçok uzman kasiyerlik, aşçılık ve gibi mesleklerin teknolojik gelişmelerden en çok etkilenecek meslekler olduğu konusunda hem fikirliler.

Günümüzde yapılan trenlerin çok büyük bir kısmı da tam otomatik sistemlere sahip. Dolayısıyla önümüzdeki 10 veya 15 yıl içinde, muhtemelen bu tür ulaşım araçları artık sürücüsüz olarak çalışacaklar. Tramvay hatlarında otomasyon daha az görülmektedir ancak metro ve tren sürücülüğü önemli oranda kaybolacak mesleklerden biri olarak görülüyor. Fransa'nın başkenti Paris'te bazı metro hatları (1 ve 14 nolu hatlar) zaten on yıllardır sürücüsüz olarak hizmet vermeye devam ediyorlar.

Bu arada 3D yazıcıların gelişmesiyle birlikte önümüzdeki birkaç yıl içinde inşaat ustalığı gibi işleri de robotların devralması bekleniyor. Günümüzde zaten duvar ören robotlar var, ancak zeminlerin konfigürasyonu veya erişim zorlukları hala kullanımlarını zorlaştırıyor. Bu mesleği derinden değiştirebilecek olan dev boyutlardaki 3D yazıcılar ile robotların günlük hayatta daha etkin bir şekilde rol alması olacak. Ayrıca mal tesliminde görev alan kargo ve taşıma işçilerinin yaptığı işlerin önemli bir kısmının gelecekte insansız hava araçları veya sürücüsüz araçlarla olacağı öngörülmektedir. Yine gelecekte polis ve askerlerin yaptığı güvenlik işlerinin büyük bir kısmının da robotlar tarafından yapılması öngörülmektedir. Mavi yakalılar arasında otomasyondan en az etkilenecek beklenen iş ve meslekler ise şöyle özetlenebilir: eğlence terapistleri; odyologlar; uğraşı terapistleri; ortotistler ve protezciler; koreograflar; doktorlar ve cerrahlar; diş hekimleri ve ortodontistler; atletik antrenörler; ormancılar; hemşireler; makyözler; eczacılar; antrenörler ve izciler; fizyoterapistler; fotoğrafçılar; veterinerler; güzel sanatçılar ve zanaatkarlar; çiçek tasarımcıları ve kumaş ve giysi modelleyicileri (Frey ve Osborne, 2017).

6.2 Beyaz Yakalı Çalışanların Yaptığı İşler

Teknolojik gelişmelerden etkilenecek entelektüel çalışma gerektiren beyaz yakalı çalışanların yaptığı iş ve meslekler de bulunmaktadır. Frey ve Osborne'un (2017) çalışmalarına göre: yerini otomasyona bırakma olasılığı yüksek beyaz yakalı çalışanların yaptığı meslekler de şunlar: vergi hazırlayıcıları; unvan denetçileri; sigortacılar; veri girişi ve aracılık görevlileri; kredi memurları; kredi analisti; defter tutma, muhasebe ve denetim memurları; bordro memurları; dosya memurları; santral operatörleri; kütüphane asistanları; nükleer güç reaktörü operatörleri; bütçe analisti; teknik yazarlar; tıbbi transkripsiyoncular; haritacılar; düzelticiler.

Muhasebeciler, mali müşavirler, bütçe analistleri, kredi memurları ve sigortacılar teknolojik gelişmelerden ciddi biçimde etkilenecekler. Mevcut muhasebecilik işlerinin çok büyük bir kısmının önümüzdeki on yılda robotlar tarafından yapılabileceği tahmin edilmektedir. Özellikle banka hesaplarının otomasyona bağlanması, banka hesaplarına açıklama eklenmesi ve hatta gider raporlarını indirmeyi mümkün kılan uygulamaların geliştirilmesi bu işlerin büyük oranda yapay zeka ve otomasyona devredilmesi anlamına geliyor.

Ayrıca ana göstergelerin izlenmesini (nakit akışı, ciro vb.) sağlayan uygulamaların da yapay zeka tarafından kontrol edilmesinin bu mesleklere ciddi etkileri olacaktır. Gelecekte hala bu meslekleri icra edenler olabilir ancak örneğin muhasebeciler gelecekte bugün yaptıkları işlerden farklı olarak daha ziyade benzer konularda danışmanlık hizmetleri gibi işler yapacaklardır. Ayrıca kontrol veya denetçilik gibi risk yönetimini değerlendirerek şirketlerin belirlediği hedeflere ulaşmasına yardımcı olacak işler de yapabilirler. Bir tür kontrol mesleği olan denetçilik aynı zamanda bir tür yönetim işidir. Bu nedenle, bir algoritma veya robot tarafından yönetilmesi zor olan çok sayıda karmaşık işler nihayetinde insan etkileşimi gerektirmeye devam edecektir. Yönetim işleri otomasyondan doğrudan etkilenen işler arasında görülüyor ancak bu tür iş ve mesleklerin değişik boyutlarda varlığını sürdüreceği tahmin ediliyor.

Frey ve Osborne'nun (2017) da işaret ettiği gibi teknolojik gelişmeler nedeniyle gelecekte kaybolması beklenen mesleklerden biri de kütüphaneciliktir. Birçok araştırma kütüphanecilik mesleğinin önümüzdeki beş yıl içinde %80 oranında otomatikleşme ihtimali olduğunu göstermektedir. Bir yandan kitapların, akademik ve sanatsal kaynakların ve medyanın dijitalleşmesi, arama motorlarının gelişmesi ve algoritmalar ile birleşmesi bu mesleği tehdit ederken diğer yandan otomasyon ve gözetim sistemlerinin gelişmesi bu mesleğin önemli oranda otomasyona bağlanmasını beraberinde getiriyor. Okumayla bağlantılı yeni meslekler yine de “kitap animatörü” veya “bilgi araştırma koçluğu”, “gençleri bilgi arayışı ve seçimi konusunda eğitmeyi amaçlayan meslekler” olarak gelişen meslekler arasında gösterilebilir.

Avukatlık mesleği de Dördüncü Endüstri Devriminden en çok etkilenen meslekler arasında yer alıyor. Ancak bu etki sadece olumsuz anlamda değil çift yönlü bir etki olarak öngörülebilir. Toplumdaki bu değişimin hızını belirleyen her şeyden önce bilimsel araştırmalar olmakla birlikte, marka hukuku ve patent hukukunu içeren bir alan olan sinai mülkiyet aktörlerinin gözetiminde gerçekleşmektedir. Patentler genelde en son teknolojik gelişmeleri yansıtmaktadır. Bir fikri korumaya, ticarileştirmeye ve lisans şeklinde paylaşmaya hizmet ederler. Ayrıca hızla dijitalleşen dünyada fikri ve sinai mülkiyet hukuku büyük bir alan oluşturmaktadır.

Diğer yandan içtihat araştırmaları gibi avukatlara verilen belirli görevler, basit işlemlerin hazırlanmasının yanı sıra yine de otomasyon ile çok daha etkin ve düşük maliyetlerle gerçekleştirilebilecek birçok alanı bulunmaktadır. Fransız bir start-up tarafından geliştirilen Doctrine gibi mahkeme kararlarına çevrimiçi erişim platformları günümüzde bile var. Belki hala bir robot avukatın mahkemeye başvurduğu günleri görmedik fakat bu hiç olmayacağı anlamına da gelmez. Avukatlık ve benzeri hukuk meslekleri ile doktorluk gibi meslekler yasal bazı düzenlemeler sahip korunan meslekler olarak dikkat çekmektedir ancak başlangıçta belki robot asistanlar ve ilerleyen yıllarda yasal düzenlemelerle robot avukatlar bile görebiliriz. Ayrıca doktorluk mesleği de robotlaşmadan korunan düzenlenmiş meslekler arasında olmasına rağmen dermatologlar tarafından benlerin kontrolü veya radyologlar tarafından x ışınlarının kontrolü gibi bazı işlerin otomasyona bırakılması yakın gelecekte görülebilecek gelişmeler olarak öngörülmektedir.

Beyaz yakalı çalışanların yaptığı otomasyondan en az etkilenmesi beklenen iş ve meslekler ise şunlardır: bilgisayar sistem analistleri; mühendisler; multimedya sanatçıları ve animatörler; bilgisayar ve bilgi araştırma bilim adamları; üst düzey yöneticiler; besteciler; moda tasarımcıları; fotoğrafçılar; veritabanı yöneticileri; satın alma müdürleri; avukatlar; yazarlar ve yazarlar; yazılım geliştiricileri; matematikçiler; editörler; grafik tasarımcılar; hava trafik kontrolörleri; ses mühendisleri ve masaüstü yayıncıları.

7. GELİŞMESİ BEKLENEN SEKTÖRLER VE MESLEKLER

Dördüncü Sanayi Devrimi ile birlikte gelişen teknolojiler mevcut meslekleri derinden dönüştürmekle kalmıyor, aynı zamanda yeni meslekler de yaratıyor. Robotik, veri bilimcisi, sivil drone pilotu, 3D yazıcı uzmanlığı gibi yarının meslekleri olarak görülen meslekler günümüzde oluşmaya başladı bile. Şirketler günümüzde bile, birçok profesyonel sektörü ilgilendiren bu tür meslekleri icra edenleri istihdam etmek için arıyor. Üstelik bu meslekler günümüzde çok iyi ödenen meslekler arasında yer alıyor. Yazılım mühendisliği, zayıf zeka mühendisliği, veri bilimciliği ve veri analistliği, oyun geliştiriciliği, blockchain geliştiriciliği, stratejik planlama uzmanlığı, risk yönetim uzmanlığı, sistem analistliği ve genetik uzmanlığı, siber güvenlik uzmanlığı ve robotik mühendislik gibi meslekler de giderek öne çıkacak meslekler arasında yer alıyor (Demirtaş, 2022).

Tahmin edilebileceği gibi geleceğin önemli mesleklerinin bir çoğu yapay zeka, veri, nesnelere interneti, robotik sistemler ve yazılım ile alakalı olmasına rağmen insan sorunlarıyla ilgili giderek önem kazanacak bir çok meslek de dikkat çekiyor. Örneğin son yıllarda en çok gelişen mesleklerden bazıları; koçluk, mentörlük, terapistlik ve psikolojik danışmanlık gibi insan gelişimi ve ruh sağlığı ile ilgili mesleklerdir. Günümüzde farklı alanlarda faaliyet gösteren koçların sayısı giderek artıyor. Okul koçu, spor koçu, yaşam koçu, işletme koçu gibi koçlar ve mentörler giderek daha fazla genç ve yetişkin insanın ilgisini çekiyor. Günümüzde giderek yayılan koçluk ve mentörlük gibi mesleklerin yanısıra önümüzdeki yıllarda gelişeceği öngörülen bir de yetenek yükseltici koçluğu gibi meslekler de bulunmaktadır. Bu meslek insan kaynakları yöneticilerini, işe alım yöneticilerini ve ayrıca önde gelen ekiplerin şirketlerindeki gizli potansiyelleri keşfetmelerinden sorumlu profesyonelleri desteklemekten sorumlu olacaktır. Bunun amacı, büyük ölçekli etkiler yaratmak için çalışanların kişisel gelişimini sağlamak ve iş yapabilmeye potansiyelini maksimize etmek olacaktır. Ayrıca robotik sistemler, yazılım, nesnelere interneti, sosyal medya ve e ticaret gibi alanlarda hızla çok sayıda meslekler gelişmektedir.

7.1 Robotizasyon ve Meslekler

Teknolojik gelişmeler önümüzdeki süreçte en çok gelişecek sektörlerden birinin robotik sistemler ve bunlarla ilişkili sektörler olacağını gösteriyor. Dolayısıyla robotik ve bununla ilişkili birçok alanda gelişecek meslekler

geleceğin popüler meslekleri arasında görülüyor. 2050 yılına kadar ev işlerinin %80'nin robotlar tarafından yapılabileceğini öngören ünlü Fütürolog Ian Pearson'a (2016) göre, 2050'de yaklaşık 9,4 milyar robot insanlarla birlikte yaşayacak. Robotlar günlük hayatımızı paylaşacak ve en zor görevlerde bize yardımcı olacaklar. Cinsel hayattan ev işlerine, alışverişten bakıma kadar birçok işi robotlar yapıyor olacak. İnsanların robotlarla yaşadığı cinsel ilişkiler insanın insanla yaşadığı bile daha fazla olacak. Hayatın önemli bir kısmını kaplayacak olan robotları otonom ve verimli hale getirmek en önemli alanlardan biri haline gelecek. Robotların insanlarla birlikte yaşamalarını optimize edip Terminatör filmindeki felaket senaryosundan kaçınmak için, algoritmalara iyi düşünmeyi ve özellikle akıl yürütmelerinde önyargılı yaklaşmamayı öğretmek gerekecek. Bunun için de robotlarla ilgili bakımdan programlamaya kadar çok sayıda iş ve meslek türeyecektir.

Robotlar sadece insanların değil hayvanların hayatlarında bile çok önemli hale gelecek. Örneğin geleceğin çiftçilikleri günümüzdekine göre çok büyük değişimler geçirecek. Bir yandan insan müdahalesinin giderek azaldığı, robotların ve nesnelere internetinin devreye girdiği çiftliklerde üretimin gerçekleşmesi beklenirken, diğer yandan verimli tarım alanlarının azalması ile kentlerde balkonlardan teraslara boş bulunan birçok yerde üretim yapılması öngörülüyor. Hayvanları besleyen ve inek sağan robotlar şimdiden görülmeye başladı bile. 2019 Avrupa Mucit Ödülü finalistleri Alexander van der Lely ve Karel van den Berg, otonom bir süt sağım robotu olan Astronaut'u geliştirmek için on yıllık çalışmanın sonunda inek sağma robotu geliştirdiler. Artık inekler sağma robotları ile bir sağım kutusuna giriyor ve içinde tasma olarak takılan bir rozet onları tanımlamak için tarama yapıyor. Rozet, hayvanın sağımı, beslenme alışkanlıkları, süt akışı, süt kalitesi hakkında veriler topluyor. Bu veriler özellikle sağım sırasında ineğin diyetini kişiselleştirmek için kullanılıyor. İnek karnını doyururken, robot memeleri bulup sağım için memelere bağlanmadan önce otomatik olarak temizliyor. Üstelik hayvan hareket ettiğinde bile sağma işlemi devam edebiliyor. Hayvan hareket ettiğinde robot kolu da aynısını yaparak onunla birlikte hareket edebiliyor. Bir robot günde birkaç kez 55 ila 70 inek sağabiliyor. Günümüzde süt sağım robotları pazarının değeri 1,1 milyar Avro olarak hesaplanıyor. Bu pazarın 2027 yılına kadar 2,5 milyar Avroya ulaşması ve yıllık %11,4'lük bir büyüme gerçekleştirmesi öngörülüyor. Üç araştırma ve geliştirme bölümü bulunan Lely 140'tan fazla patent başvurusunda bulundu bile (Lely.com, 2019).

7.2 Yazılım, Siber Güvenlik ve Meslekler

Akıllı ve bağlantılı ürünler ile bunların yol açtığı veri patlamasıyla dijital devrim ve Dördüncü Sanayi Devrimi verimliliğin önünü açıyor ve ekonominin her alanında değerini önündeki engelleri kaldırıyor. Veri ve enformasyon eksikliği gitgide bir engel olmaktan çıkıyor ve geriye tek engel olarak bu veri ve enformasyonun nasıl anlaşılacağı ve onlara dayalı olarak nasıl hareket edileceği (diğer bir deyişle insanlar için bir ara yüz oluşturmak) kalıyor. Bu zorlu göreve önde gelen bir çözüm olarak arttırılmış gerçeklik ortaya çıkıyor. Burada bilgisayar ve yazılım mühendisliği ve yapay zeka mühendisliği ile bunlarla ilişkili iş ve meslekler öne çıkıyor.

Yazılım, veri analizi, bilgi ve bilgisayarlarla ilgili meslekler günümüzde bile en popüler meslekler haline geldi bile. Bu alanlarla ilgili bir çok meslek halihazırda var ve bunlara yenileri eklenerek gittikçe gelişiyorlar. Örneğin yazılımcılar ve bilgisayar güvenliği konusunda uzman olan etik bilgisayar korsanları, onları istihdam eden şirketler için değerli oldukları için giderek daha fazla aranan profiller haline gelmektedir. Çünkü herhangi bir siber saldırı buna maruz kalanlar için çok pahalıya mal olabilir. Özellikle de şirketlerin dijitalleşmesi önümüzdeki yıllarda zayıflamayacağından, kendilerini bekleyen tehlikenin farkında olmaları önemlidir. Etik hackerlerin rolü, bir bilgisayar korsanının yapacağı gibi izinsiz giriş testleri yaparak bilgi sistemlerinin veya bir bilgisayar parklarının güvenliğini değerlendirerek analiz etmek ve gerçek bir saldırı meydana gelmeden önce arızaları ve zayıflıkları düzeltebilmektir. Süpermarket kasaları, bağlantılı arabalar, nükleer santraller, banka kartları gibi alanlar düşünüldüğünde siber güvenlik ve veri güvenliğinin ne kadar önemli olduğu görülebilir. Etik hackerler ve siber güvenlikçiler ilerde günümüzdeki bilgisayar bilimcilerinin yaptığı birçok işi yapıyor olabilirler.

7.3 Sosyal Medya ve Online Pazarlama

Bilgi İletişim Teknolojileri, dijitalleşme ve online pazarlamada yaşanan hızlı gelişmeler sosyal ağların satış yapma gücünden nasıl yararlanılacağını bilen satış elemanlarının gelecekte aranan meslekleri icra edeceklerini göstermektedir. Dijitalin gelişmesiyle birlikte birçok şirket bu ağlar üzerinden satış yapmak istemektedir. Bunun için sosyal satıcılar, ticari amaçlarla sosyal ağlar aracılığıyla bir ilişkiler ağı (müşteriler, potansiyel müşteriler, ortaklar vb.) sağlamaktadır. Bu yüzden sosyal satıcılık da geleceğin yaygın mesleklerin arasında sayılmaktadır.

Mevcut teknoloji trendlerine göre, önümüzdeki on yılda bazı yüksek ücretli dijital mesleklerle talep çok daha artacak. Artık çevrimiçi 3D baskı fikirlerin kolayca nesnelere dönüşmesine olanak sağlayacak. Böylece açık kaynaklı tasarım ve 3D baskı kullanarak, üretimi masaüstüne getirmek mümkün olacak ve 2020'lerde 3D Baskıda yetenekli zanaatkarlara olan talep artacak. Böylece kendin yarat, tasarla ve yap tarzı üretimin hızla gelişmesi ve üretimin yeniden zengin ülkelere geri dönmesi öngörülmektedir. Bu durum ABD ve Kanada gibi ülkelerde üretimin

canlanmasına yol açacak. Dijital tasarım yeni teknolojileri kullanma ve hızlı prototip oluşturma, herkese icat etme gücü verdiği için interneti etkin bir şekilde kullanan yapımcılar nesli, küresel ekonomide bir sonraki büyük dalgayı yönlendirmede önemli rol oynayacaklar (Pearce, 2019).

7.4 Teknoloji Terapistliği ve Nöro Yöneticilik

Bu arada bir çok iş ve meslek otomasyon ve yapay zeka tarafından yapılsa da insanların yakın gelecekte makineler ve algoritmalar tarafından taklit edilemeyecek benzersiz güçleri de varlığı koruyacak. Örneğin bir makine parçasını değiştirmek ya da bir tribünün kablolarını döşemek için gereken ince işleri insanlar yapmaya devam edecek gibi görünüyor. Kan alma, bahçe budama ya da patlak bir lastiği onarma gibi görece daha az beceri isteyen işler bile insanların el becerisini gerektiriyor ve otomasyonu kabul etmiyor. İnsanların kavrama yetileri yeni durumlara hemen uyum sağlıyor. İnsanlar enformasyonu yorumlama, sorunları çözme, yargıda bulunma yollarını kolayca uyarlar ve koşullara uygun bir şekilde harekete geçerler. İnsanların esnekliği, hayal gücü, sezgileri ve yaratıcı becerileri var ve bunlar hala öngörülebilir bir gelecekte herhangi bir makinenin erişebileceği noktanın ötesindedir (Porter ve Heppelmann, 2021).

Ayrıca internet ve teknoloji bağımlılığı günümüzde en çok gelişen bağımlılıklar arasında yer alıyor. İnsanlar giderek büyük bir hızla akıllı telefonlarına ve internete bağımlı hale geliyorlar. Muazzam bir dijital hazımsızlık yaratan bu rahatsızlığa dijital detoks terapistleri müdahale ederek çözüm üretmeye çalışacaktır. Bu sorunla mücadele etmek için dijital düzenleyici olarak da adlandırılan dijital detoks terapistleri, dijital kötüye kullanımla bağlantılı davranışsal hasarlar konusunda uzmanlaşmış psikologlar gelecekte en çok aranan mesleklerden birini icra ediyor olacaklardır. Bu meslek aynı zamanda gerçek ile sanal dünya arasında ayırım yapmakta zorlanan bütün bir nesil için vazgeçilmez hale gelecektir.

Diğer yandan Bilgi İletişim Teknolojileri ve internetin bu kadar geliştiği bir dünyada pazarlamadan eğitime birçok alanda nörobilim ile ilişkili meslekler gelişmeye başladı. Sinir sistemini ve daha özelden beyni inceleyen bu disiplin, zihinsel aktivite sayesinde davranışları, hatta bazı patolojileri ve işyerindeki acıları anlamaya çalışıyor. Nöro yöneticileri çalışanların yaşayabileceği tükenmişlik sendromu ve sinir rahatsızlıkları gibi rahatsızlıkların daha iyi anlaşılmasını sağlayacak. Nöro yöneticileri aynı zamanda yöneticilere dengeli ve verimli bir çalışma ortamı yaratmaları için araçlar da sağlayacaklar. Bu nedenle birkaç yıl içinde nöro yöneticinin çalışanların refahında önemli bir rol oynayacağı tahmin edilmektedir.

8. EĞİTİM VE BECERİLER DE DEĞİŞİYOR

Endüstri 4.0, yapay zekâ, büyük veri, algoritmalar, robotizasyon ve otomasyon iş dünyasını ve günümüzde icra edilmekte olan meslekleri değiştirip dönüştürürken aynı zamanda eğitim sistemini de değiştirip dönüştürüyor. Bilgi iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerle birlikte teknik bilgi ve beceri gerektiren işlerin yanısıra teknik olmayan işlerde de otomasyonun etkisi hissedilmekte ve değişimler görülmektedir. İş ve mesleklerde yaşanan bu değişim ve dönüşüm ihtiyaç duyulan becerilerin de değişmesini gerektirmektedir (Aksakal ve Ülgen, 2021). Doğal olarak eğitim öğretim ve mesleki formasyonlar da kendini bu sürece uydurmak zorunda kalıyor.

Dördüncü Sanayi Devrimi, bir yandan şirketlerin dijital dönüşümünü zorunlu kılarken, diğer yandan bu değişim ve dönüşüme uygun beceri ve meslekleri de ihtiyaç haline getiriyor. Dünyada şu andaki işlerin %90'ı Bilgi İletişim Teknolojileri ile ilgili yetenekleri gerektiriyor (Saraç, 2019: 12). Silikon Vadisi girişimlerinden biri olan Coursera eğitim sistemini değiştirerek bu alanlarda öncü bir eğitim sunuyor. Coursera günümüzde dünyanın her ülkesinden 10 milyondan fazla öğrencisiyle dünyanın en büyük kitlesel açık çevrimiçi kurs platformudur. Aralarında Stanford Üniversitesi, Kaliforniya Üniversitesi sistemi ve Toronto Üniversitesi gibi dünyanın en iyi üniversitelerinin hocalarının da bulunduğu ünlü profesörlerle çalışan Coursera aynı zamanda mezunlarının dijital ekonomide işe alınmalarını sağlayacak becerilere sahip olmalarını sağlamak için Google, NVIDIA, Instagram ve 500 Startups gibi teknoloji endüstrisi ortaklarıyla birlikte çalışıyor. Bu programın sunduğu yeni mikro derecelere Coursera Uzmanlıkları deniyor. Hem daha önce deneyimi olmayan öğrenciler için başlangıç düzeyinde uzmanlıklar hem de becerilerini yükseltmeleri gereken yetenekli sektör profesyonelleri için yüksek lisans uzmanlıkları da sağlıyorlar (Pearce, 2019).

Her ne kadar yapay zeka ve robotikte etkileyici ilerlemeler olsa da makinelerin beceri ve olanakları insanların kendilerine özgü güçleriyle birleştirmek bu ikisinin tek başlarına sağlayabileceğinden çok daha büyük verimlilik ve çok daha fazla değer yaratımı sağlayacaktır. Bu fırsatı gerçeğe dönüştürmek için gereken şey ise dijital ve fiziksel dünyalar arasındaki boşluğa köprü oluşturacak güçlü bir insan arayüzüdür. Arttırılmış gerçeklik bunu sağlayan tarihi bir innovasyondur. Arttırılmış gerçeklik insanların yeni dijital bilgi ve makine olanaklarından tam olarak yararlanarak kendi beceri ve olanaklarını zenginleştirmelerine yardımcı olur. Arttırılmış gerçeklik eğitim ve becerileri geliştirme çalışmalarını kökünden değiştirerek insanların (bugün çoğunun uygulayamadığı bir model

olan) uzun süreli ve pahalıya mal olan eğitimler olmaksızın yetkin bir iş çıkarmalarına olanak verecektir. Arttırılmış gerçeklik insanların dijital devrimden ve bu devrimin sunacağı her şeyden daha iyi yararlanmalarını sağlar (Porter ve Heppelmann, 2021: 106-111).

Illinois Üniversitesi, fikirleri 3D Baskısı kullanarak nesnelere dönüştürme bilgi ve becerilerini kazandırmak için endüstri ortakları Ultimaker ve Autodesk ile birlikte 5 kurslu bir Coursera uzmanlığı sunuyor. Günlük nesnelere gömülü bilgi işlem cihazlarının internet üzerinden veri gönderip almalarını sağlayan ve birbirine bağlanmayı ifade eden nesnelere interneti bu alanda yaşanan gelişmeler nedeniyle iş ve meslekleri de yönlendirmektedir. O kadar çok IP adresi, o kadar çok cihaz, sensör, giyilen, etkileşime girilen şeyler olacak ki, insanlar bunu artık kanıksayacak ve hissetmeyecek bile. Bütün bu bağlantılı nesnelere insan varlığının bir parçası olacak. Bir odaya veya sınıfa girildiğinde oda veya sınıf dinamik olacak odadaki her şeyle etkileşim halinde olunabilecek. Dolayısıyla arttırılmış gerçeklik, nesnelere interneti ve yapay zeka her şeyi değiştirecek.

Kaliforniya Üniversitesi tarafından sunulan 5 derslik bir programda Arduino ve Raspberry Pi platformlarını kullanarak eğlenceli bir şekilde bir nesnelere interneti cihazı tasarlamak, oluşturma ve dağıtma öğrenilebiliyor. Illinois Üniversitesi'nin MBA derecesi programının bir parçası olan bir programla dijital bir dünyada marka iletişimini ele almak için stratejik pazarlama kavramları ve araçlarında uzmanlaşma öğretiliyor. Northwestern Üniversitesi'nin 5 derslik sosyal medya pazarlama uzmanlığı programı ile çevrimiçi hedef kitlelerini genişletmek ve sosyal medya oluşturulması öğrenilebiliyor. Daha ileri düzeyde pazarlamacılar için, Emory Üniversitesi'nin 6 derslik bir programı kapsamında yönetimsel kararları ve pazarlama stratejilerini yönlendirmek için verilerden ve analitikten yararlanma öğrenilebiliyor (Pearce, 2019).

9. SONUÇ

Dördüncü Sanayi Devrimi ile birlikte büyük bir hızla gelişen yeni iş ve meslekler önümüzdeki süreçte ekonomik patlamayı yönlendirecek olan alanlarda geliyor. Yüksek bir gelir elde edecek, inovasyon ekonomisi olarak adlandırılan gelişmekte olan endüstrilerde yüksek ücretli dijital beceriler giderek geliyor ve çeşitleniyor. Günümüzde artık bir işe başvurulduğunda özgeçmişte belirtilen eğitim-öğretim ve mesleki deneyimlerden ziyade adayların kişiliği (grup halinde çalışabilme, strese karşı direnç gibi) davranışsal becerileri devreye giriyor. Yani dijital dünyada şirketler artık diplomalardan ziyade meslek icra etmek için yaşanan değişim ve dönüşüme ayak uydurabilecek çevik ruhlu insanları tercih ediyorlar. Dijital dönüşümle birlikte meraklı olan ve takım ilişkileri konusunda başarılı olan kendisini sürekli eğiterek teknolojik değişim ve dönüşüme ayak uyduran davranışsal beceriler ve yetenekler giderek daha da önem kazanıyor.

Dördüncü Sanayi Devrimi teknolojilerinin çoğu henüz emekleme aşamasında ancak burada bir çok teknoloji iç içe geçmiş durumda ilerlemektedir. Bunlar birbirlerini güçlendirdikçe sıçrama yapıyorlar. Bu teknolojilerin varacağı noktalarla ilgili henüz çok az şey biliyoruz. Bunların sektörler arası bağlantılılığı küresel toplumun bütün paydaşlarının, hükümetlerin, şirketlerin, akademinin ve sivil toplumun gelişmekte olan trendleri daha iyi anlamak için birlikte çalışma sorumluluklarının önemini gösteriyor. Yeni buluşlar ve teknolojiler yüzyıllardır insan işgücünün yerini alırken yine de istihdamda artışa yol açıyor, verimi artırıyor ve yaşam standartlarımızı önemli ölçüde artırıyor. Bu yeni teknolojiler bir yandan insanlara yeni ufuklar açarken muazzam avantajlar sağlarken diğer yandan bazı insanlar için dezavantajlar da getiriyor. Günümüzdeki işlerin birçoğu yüzyıl önce mevcut bile olmayan ürün ve hizmetler içeriyor. Porter ve Heppelmann (2021) gibi uzmanlar önümüzdeki yıllarda ortaya çıkacak yeni iş ve mesleklerin olacağını bildirmekte ve hali hazırda icra edilen mesleklerin icra edilme biçimlerinin de önümüzdeki yıllarda çok değişeceğini belirtmektedirler.

Dördüncü Sanayi Devrimi ve dijital devrim en az Sanayi Devrimi kadar önemlidir. Bu süreçten olumsuz etkilenmemek veya bu sürecin getireceği olumsuz etkileri en aza indirmek için sürekli öğrenmeli ve hatta daha da önemlisi öğrenmeyi öğrenmek zorundayız. Yapay zeka, büyük veri, nesnelere interneti ve robotik sistemlerin giderek daha fazla kullanılacağı bu sürece uyum sağlamak için insanların yaşamları boyunca büyük bir çeviklikle kendilerini sürekli eğitmeleri ve yenilemeleri gerekmektedir. Geçmişte bir diploma alınarak başlanan ve ömür boyu süren meslek ve kariyer hayatları artık geride kaldı. 21. Yüzyılda sürekli eğitim önemli bir parametre haline geldi. İş ve mesleklerin ve çalışanların yapay zeka, robotik sistemler ve otomasyonun neden olduğu iş kayıplarından korunması veya en az zararla atlatılması için devletler, hükümetler, sivil toplum kuruluşları ve üniversiteler de kendilerini hazırlamalı ve gerekli önlemleri almalı.

KAYNAKÇA

1. Aguiar M. ve Hurst, E. (2007). Measuring trends in leisure: The allocation of time over five decades, *The Quarterly Journal of Economics*, 122 (3).
2. Aksakal, Y. N. ve Ülgen, B. (2021). Yapay Zekâ ve Geleceğin Meslekleri, *TRT Akademi*, 06 (13).

3. Aktaş, M. (2020). *Bilgi Toplumu Küreselleşme ve Demokrasi*, Dora Yayıncılık, Bursa.
4. Asiltürk, A. (2018). İnsan Kaynakları Yönetiminin Geleceği: İK 4.0, *Journal of Awareness*, 3, 527-544.
5. Brynjolfsson, E. McAfee, A. (2018). *The Second Machine Age Akıllı Teknolojiler Devrinde Çalışma, İlerleme ve Refah*, Türk Hava Yolları Yayınları.
6. Çaylan D. Ö. ve Çaylan T. (2021). İnsan Merkezli Yapay Zeka ve Geleceğin İşletmelerinde İnsan Kaynakları Yönetimi, In: Öykü İyigün, Mustafa K. Yılmaz (eds) *Yapay Zeka Güncel Yaklaşımlar ve Uygulamalar*, İstanbul: Beta Kitap, 213-242.
7. Demirtaş, G., (2022). Yapay Zekalar Gelecekte Birçok Meslek İçin Tehlike Oluşturuyor Mu?, Akil Akdeniz, <http://akil.akdeniz.edu.tr/yapay-zekalar-gelecekte-bircok-meslek-icin-tehlike-olusturuyor-mu/>, (Erişim Tarihi:11 Eylül 2022).
8. Dortier, J. F. (2017). Les robots vont-ils tuer les emplois ?, Travail, guide de survie, Paris: Éditions Sciences Humaines, ss.186-193.
9. Efeoğlu, R. ve Bozkurt, E. (2018). Sanayi 4.0 ve İşgücü Piyasasına Etkisi, *IV. Uluslararası Kafkasya-Orta Asya Dış Ticaret ve Lojistik Kongresi*, Kuşadası.
10. Floridi, L. (2014). *The Fourth Revolution: How the Infosphere is Reshaping Human Reality*, Oxford: Oxford University Press.
11. Frank, M., Roehrig, P. ve Pring, B. (2017). *What to do when machines do everything: How to get ahead in a world of AI, algorithms, bots, and Big Data*, John Wiley & Sons.
12. Frey, C. B. ve Osborne, M. A. (2017). The future of employment: how susceptible are jobs to computerisation?, *Technological Forecasting and Social Change*, 114, 254-280.
13. Gürel, M. (2017). *Dijital Kehanet*, Destek Yayınları, İstanbul.
14. Karadeniz, Ş. (2019). Endüstri 4.0 ile Eğitimde Yeni Yeterlilikler ve Fırsatlar, in: Yüksek Öğretim Kurulu: Geleceğin Meslekleri Çalışmaları, 2019, https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayinlar/Yayinlarimiz/2019/gelecegin_meslekleri_calismalari.pdf, (Erişim Tarihi: 08 Ekim 2022).
15. Lely (2019). Alexander van der Lely en Karel van den Berg genomineerd voor European Inventor Award, <https://www.lely.com/nl/persberichten/2019/05/07/alexander-van-der-lely-en-karel-van-den-berg-genom/> (Erişim Tarihi: 05.11.2022).
16. MacFarland, J. (2016). Artificial intelligence puts 42% of jobs 'at risk,' study says, The Globe and Mail, June 15, 2016, <https://www.theglobeandmail.com/report-on-business/economy/jobs/artificial-intelligence-to-put-many-entry-level-jobs-at-risk-study-says/article30458088/> (Erişim Tarihi: 11 Ekim 2022)
17. Marr, B. (2022). *Yapay Zeka Devrimi*, (Çev: Ümit Şensoy), Akbank, İstanbul.
18. Matt, C., Hess, T. ve Benlian, A. (2015). Dijital Transformation strategies, *Business and Information Systems Engineering*, 57 (5), 339-343.
19. McKinsey Global Institut (2017). Jobs Lost, Jobs Gained: Workforce Transitions in a Time of Automation, Aralık 2017, <https://www.mckinsey.com/~media/mckinsey/industries/public%20and%20social%20sector/our%20insights/what%20the%20future%20of%20work%20will%20mean%20for%20jobs%20skills%20and%20wages/mgi-jobs-lost-jobs-gained-executive-summary-december-6-2017.pdf>, (Erişim Tarihi: 10 Eylül 2022).
20. Nas, M. (2020). Bilgi Toplumu ve Gözetim Teknolojileri, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muş Alparslan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muş.
21. New World AI, (2019). 15 Jobs That Will Disappear In The Next 10-20 Years Due To Artificial Intelligence, New World, September 23, 2019, <https://www.newworldai.com/15-jobs-that-will-disappear-in-the-next-10-years-due-to-artificial-intelligence/#:~:text=A%20study%20done%20at%20Oxford,the%20work%20force%20is%20needed>, (Erişim Tarihi: 27 Ekim 2022).

- 22.OECD (2018). OECD Social, Employment and Migration Working Papers, No. 202, 14 Mart 2018, https://www.oecd-ilibrary.org/employment/automation-skills-use-and-training_2e2f4eea-en, (Erişim Tarihi: 09 Ekim 2022).
- 23.Özdemir, ř. ve Kılınç, D. (2019). *Geleceğin Meslekleri, Dijital Dönüşüm Veri Bilimi Yapay Zeka*, Abaküs, İstanbul.
- 24.Pearce, K. (2019). The New Professions: 10 High-Paying Careers of the Future, *Diygenius*, 15 Nisan, 2019, <https://www.diygenius.com/high-paying-careers-of-the-future/>, (Erişim Tarihi: 05 Kasım 2022).
- 25.Pearson, I. (2016). Earth 2050 By Kapersky, 31 Aralık 2016, <https://2050.earth/users/ian-pearson>, (Erişim Tarihi: 06 Kasım 2022).
- 26.Phillpott, S. (2021). 15 Disappearing Jobs that Won't Exist in 2030, May 17, 2021, <https://www.careeraddict.com/disappearing-jobs>, (Erişim Tarihi: 10 Ekim 2022).
- 27.Porter, M. E. ve Heppelmann J. E. (2021) “Gerçek Dünya İçin Yapay Zeka” İn: Yapay Zeka Harvard, Business Review’den en etkili yönetim fikirleri, (Çev: Nadir Özata) Optimist, İstanbul, ss.77-111.
- 28.Saraç, M. A. Y. (2019). M.A. Yekta Saraç’ın Sunumu, in: Yüksek Öğretim Kurulu: Geleceğin Meslekleri Çalışmaları, 2019, https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayinlar/Yayinlarimiz/2019/gelecegin_meslekleri_calismalari.pdf, (Erişim Tarihi: 08 Ekim 2022).
- 29.Schwab, K. (2018). *Dördüncü Sanayi Devrimi*, (Çev: Zülfü Dicleli), Optimist Yayınları, İstanbul.
- 30.Skilton, M. ve Hovsepian, F. (2018). *The 4th Industrial Revolution: Responding to the Impact of Artificial Intelligence on Business*, Palgrave Macmillan.
- 31.Susskind, R., Susskind D. (2015). *The Future of the Professions: How Technology will Transform the Work of Human Experts*, Oxford University Press, UK.
- 32.Verma, E. (2022). How AI and Automation Are Changing the Nature of Work, *Simpli Learn*, 14 Eylül 2022, <https://www.simplilearn.com/how-ai-and-automation-are-changing-the-nature-of-work-article>, (Erişim Tarihi: 12 Eylül 2022).
- 33.Walsh, T. (2020). *2062 Yapay Zeka Dünyası*, (Çev: Zerrin Dirihan), Say, İstanbul.
34. World Economic Forum (2020). 4 ways to reskill the global workforce and this is where it’s already happening, 4 Aralık 2020, <https://www.weforum.org/agenda/2020/12/4-ways-to-reskill-the-global-workforce/>, (Erişim Tarihi: 11 Eylül 2022).

Subject Area
Psychological
Counseling and
Guidance

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 105
PP: 4369-4381

Arrival
13 November 2022
Published
31 December 2022
Article ID Number
67041
Article Serial Number
29

Doi Number
<http://dx.doi.org/10.29228/8/sss.67041>

How to Cite This Article
Candemir, G. & Can, G.
(2022). "Bütünsel ve
Popüler Bir Yaklaşım:
Pozitif Gençlik Gelişimi"
International Social
Sciences Studies Journal,
(e-ISSN:2587-1587)
Vol:8, Issue:105;
pp:4369-4381

Social Sciences Studies
Journal is licensed under
a Creative Commons
Attribution-
NonCommercial 4.0
International License.

Bütünsel ve Popüler Bir Yaklaşım: Pozitif Gençlik Gelişimi¹

A Holistic and Popular Approach: Positive Youth Development

Gülşah Candemir¹ Gürhan Can²

¹ Dr., MEB, Osmaniye, Türkiye

² Prof. Dr., Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Gaziantep, Türkiye

ÖZET

Dijital dünyanın ve sanal yaşamın hızla yaşama entegre olmasıyla birlikte gençlerimiz ve ergenlerimiz hızla değişimler yaşayarak çağın bazı gerçekleriyle karşı karşıya kalmaktadır. 21. yüzyılda genç nüfusa, sorun niteliğinde olan davranışlar gösterme olasılıklarını azaltmak için daha fazla olumlu yönde yaşamsal-gelişimsel deneyimler kazanmaları açısından fırsatlar sunulması, becerilerinin geliştirilmesi, içinde buldukları gelişim çağına uygun bir rota çizmeleri, sosyal-duygusal yeterlilikler, ruh sağlığı açısından önem arz etmektedir. Sadece vatandaşlık yaşamının ve sosyal bütünlüğün kalitesini korumak için değil, aynı zamanda çocukların ve gençlerin sağlıklı, üretken ve özerk yetişkinlere dönüşmesini sağlamak için de yaşam becerileri önemlidir. Gençliği "yönetilmesi gereken problemler" şeklinde gören eksiklik yaklaşımından, "geliştirilecek kaynaklar" olarak gören pozitif bir gençlik geliştirme perspektifine geçildiğinde; yetişkinliğe başarılı bir geçiş, yalnızca uyuşturucu, alkol, erken cinsel deneyim, şiddet ve diğer riskli davranışlardan uzak durmaktan çok daha fazlasını gerektirmektedir. POZGEL (Pozitif Gençlik Gelişimi); pozitif psikoloji hareketine dayanan, eksiklik ve yetersizlik yerine bireylerin yeteneklerine, güç kaynaklarına, beceri ve potansiyellerine odaklanan bütünsel bir yaklaşımdır. Gençlerin, riskli davranışlardan kaçınmasının yanı sıra, üretken ve mutlu yetişkin yaşamları sürdürebilmeleri adına da birçok olumlu nitelik, beceri, yetkinlikle donatılmasını gerektirmektedir. Bu derlemede, POZGEL hakkında bilgi, ana unsurları ve temel bileşenleri, modelleri, POZGEL programları ve bu yaklaşımın gençlerdeki riskli davranışlar bağlamında değerlendirilmesi sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Psikoloji, Pozitif Gençlik Gelişimi, Yaşam Becerileri, Riskli Davranışlar, Gençlik

ABSTRACT

With the rapid integration of the digital world and virtual life into life, our youth and adolescents experience rapid changes and face some realities of the age. As we become a traumatic country, our youth and adolescents face multiple challenges. In the 21st century, it is important for the young population to be provided with opportunities to gain more positive life-developmental experiences in order to reduce their probability of displaying problematic behaviors, to develop their skills, to draw a route suitable for their developmental age, social-emotional competencies, and mental health. Life skills are important not only to maintain the quality of civic life and social cohesion, but also to enable children and young people to develop into healthy, productive and autonomous adults. Moving from a deficiency approach that sees youth as "problems to be managed" to a positive youth development perspective that sees them as "resources to be developed"; Successful transition to adulthood requires more than just abstaining from drugs, alcohol, early sexual experience, violence and other risky behaviors. Positive Youth Development; it is a holistic approach based on the positive psychology movement, focusing on the talents, power sources, skills and potentials of individuals instead of lack and inadequacy. In addition to avoiding risky behaviors, young people need to be equipped with many positive qualities, skills and competencies in order to lead productive and happy adult lives. In this review, information about Positive Youth Development, its main elements and components, models, programs and the evaluation of this approach in the context of risky behaviors in young people are presented.

Keywords: Psychology, Positive Youth Development, Life skills, Risky behaviours, Youth

1. GİRİŞ

Sorun merkezli gençlik vizyonuna göre gençlik tehlikelerle dolu bir evre; gençler de, kendilerine, başkalarına ve çevresine zarar vermeden önce düzeltilmesi gereken "potansiyel sorunlar" (Damon, 2004), "yönetilmesi gereken problemler" (Roth ve Brooks Gunn, 2003) olarak görülmüştür. Eksiklik ve sorunlara dayalı bu yaklaşım, 20.yüzyılda önemli ölçüde gelişimsel teorilere ve sosyal politikaya egemen olmuştur (Butts, Mayer ve Ruth, 2005). Olumlu gelişme, çoğu zaman sorunların olmaması veya azalması anlamına gelmiştir (Bowers, Li, vd., 2010). Yani, gençliğin yapmadığı şeylere bağlı olup, kötü şeylerin yokluğu olumlu işleyişin kanıtıydı. Tedaviye, sadece bozuk olanı onarmaktan ibaretti. Oysa tedavi sadece bozuk olanın onarımı değil, aynı zamanda en iyi olanı beslemektir.

Genel olarak patolojiye odaklanma, kişinin yapabileceklerini ve potansiyellerini açıklayamamış (Seligman ve Csikszentmihalyi, 2000); hümanistik yaklaşım ile bireye bakış açısı değişim göstererek güçlü yanlara odaklanan, bireyi güçlendirmeyi hedefleyen "pozitif psikoloji" akımı ortaya çıkmıştır (Özbay, 2017). POZGEL de tarihsel olarak bu akıma dayanmaktadır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra, psikoloji alanındaki araştırmacı ve uygulayıcılar, daha çok akıl hastalığını onarma üzerine dikkatlerini yoğunlaştırmıştır. Eksiklikleri gidermeye dayanan bu yaklaşımın ardından, Seligman (2002), pozitif psikoloji yaklaşımına öncülük ederek, psikolojinin sadece hastalık veya sağlığı kapsamadığını; bunun yanı sıra çalışma, eğitim, oyun, aşk ve büyümeyi de kapsadığını ifade etmiştir.

¹ Bu araştırma birinci yazarın doktora tezinden oluşturulmuştur.

Dolayısıyla pozitif psikoloji, "bozuk olanı onarmak"tan çok bireylerle toplumların gelişimine yardımcı olacak güçler ve nitelikler oluşturmaya odaklanmaktadır. Gençlerin güçlü yönlerine, bireyin gelişiminin esnekliğine ve dayanıklılığa olan ilgi, POZGEL kavramının gelişimini teşvik etmiştir (Lerner, Lerner ve Benson, 2011).

Pittman (1999), gençlik çalışmalarındaki paradigmayı "eksiklikleri önlemek ve düzeltmek"ten "sağlıklı, üretken bir yetişkinlikle sonuçlanan tüm inançları, davranışları, bilgileri, nitelikleri ve becerileri oluşturma ve besleme"ye doğru kayan bir paradigmaya öncülük eder. Zararı azaltmaktan varlık inşa etmeye doğru kayan söz konusu bu paradigma, genç ve yetişkin ilişkilerini desteklemektedir ve gençler için yetenek kazandıran etkinlik ve fırsatları teşvik etmektedir (Roth ve Brooks-Gunn, 2003; Lerner, Lerner, Almerigi vd., 2005).

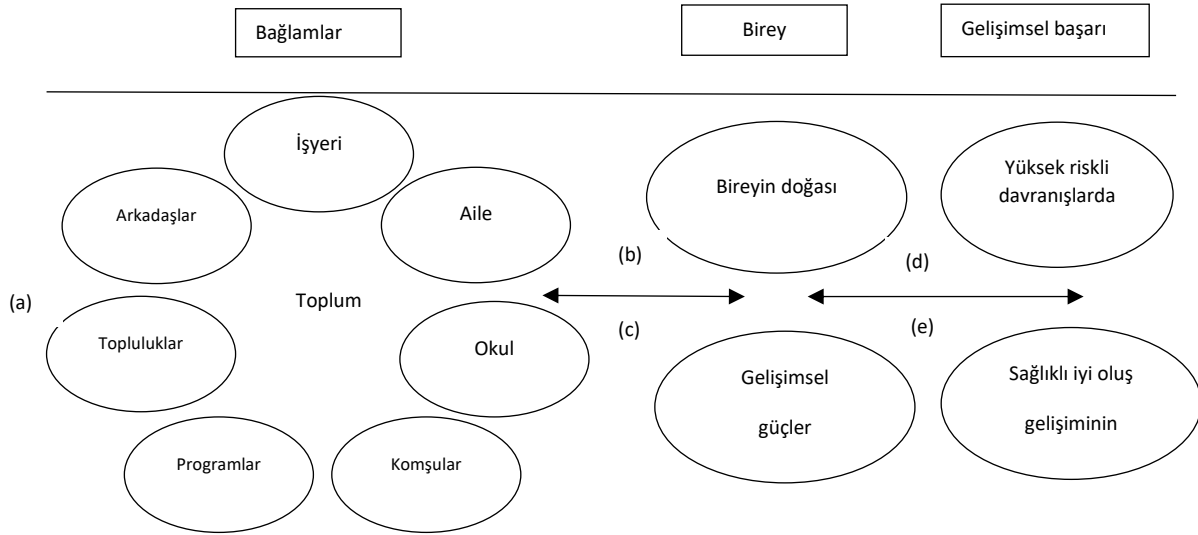
"Eksikliğe dayalı yaklaşım"da, eksiklik dili kullanılırken, "POZGEL yaklaşımı" olarak adlandırılan yaklaşım gençlerin varlıklarına, potansiyellerine, becerilerine (Lerner ve Benson, 2003) ve onları beslemeye odaklanmaktadır (Damon, 2004). POZGEL'i gelişimsel psikopatolojiyle karşılaştıran Larson (2000) da, POZGEL'in "işlerin nasıl yolunda gittiği" ile ilgili olduğunu, gelişimsel psikopatolojininse "işlerin nasıl ters gittiği" üzerine odaklandığını öne sürmektedir.

POZGEL yaklaşımı da patolojiye odaklanmaktansa, gençlerin güçlü yanlarına, güç kaynaklarına, potansiyellerine vurgu yaparak, gençlerin üretkenliği için ihtiyaç duydukları farklı gelişimsel yeterlilikleri teşvik eder. Bu yaklaşıma göre onlar değişimin yaratıcılarıdır. Elbette POZGEL kavramının benimsenmesi, psikopatolojilerin önemli olmadığı anlamına gelmez. Gençlerin sorunlarına ve eksikliklerine bakmanın yanı sıra, aynı zamanda yeterlilikleri ve potansiyellerini de incelemek önemlidir. Bütün genç bireylerin olumlu gelişimsel değişim potansiyeli olduğu varsayımına dayanan bu yaklaşım (Lerner, Brown ve Kier, 2005); gençlerin "bozuk, psikososyal onarıma gereksinimi olan, yönetilmesi gereken problemler" şeklindeki bakışını, "geliştirilecek kaynaklar" biçiminde daha olumlu bir gençlik imajıyla değiştirmiştir (Larson, 2000; Roth ve Brooks-Gunn, 2003; Lerner, 2005).

Problem odaklı yaklaşımlar, her ne kadar bazı sorunları azaltmada, tedavi etmede faydalı olsa da gençleri sağlıklı, tatmin edici ve üretken bir yaşama hazırlamada yetersiz kalırlar. Güce dayalı yaklaşımlar ise, yalnızca bazı sorunları önleme veya azaltmakla kalmayıp, yaşamdaki zorluların üstesinden gelebilen, iyi, doyurucu bir yaşamın tadını çıkarabilen ahlaklı, sağlıklı mutlu insanlar var ederek daha fazla yarar sağlayabilirler (Park, 2009).

Bütüncül bakış açısı, pozitif psikolojiye dayanan POZGEL'in temelini oluşturmaktadır. Genç bireylerin fiziksel, kişisel, sosyal, duygusal, entelektüel, ruhsal gelişimini de dikkate alarak bütüncül bir yaklaşımı savunur. POZGEL'e göre müdahaleler; bireysel seçim, kültür ve değerler göz önünde bulundurularak yürütülmelidir. Gelişimi biçimlendiren başka bir etken de genç bireylerin aile, mahalle, toplumsal ve kültürel bağlamlardaki etkileşimleridir (Bowers, Geldhof vd., 2015). Her genç, uygun ve farklılaştırılmış destekler sağlandığında olumlu gelişme potansiyeline ve kapasitesine sahip olur. Ekolojik sistemler yaklaşımı (Bronfenbrenner, 1999) ile örtüşen gelişimsel, sistemik bakış açısına sahip POZGEL de gençlerin yaşamlarındaki dış desteklerin gerekli olduğunun altını çizer (Özbay, 2017). Gençin gelişimi için karşılıklı destek alanları ve sosyal çevresini, bu çevreyle bağlantıları, etkileyen başka sistemleri, kültürel yapıyı önemser (Özbay 2013).

POZGEL'deki temel fikirleri gösteren Şekil 1'de (a) "gelişimsel bağlamları" (yerler, ortamlar, ekolojiler ve destek, fırsat ve kaynak yaratma potansiyeli olan ilişkiler); (b), doğuştan gelen büyüme ve gelişme kapasitesine vurgu yapan "çocuğun doğası"nı; (c), "gelişimsel güçlü yönleri"; (d), "yüksek riskli davranışların azaltılması"nı ve (e) "gelişiminin teşviki"ni temsil eder. Çift yönlü oklar, POZGEL'in son açıklamalarında öne çıkan kişi-ekoloji etkileşimlerinin dinamik doğasını göstermektedir (Lerner, 2004).

Şekil 1. Temel Pozitif Gençlik Gelişimi Yapıları

Kaynak: Benson, Scales vd., 2006, s. 896

Gençlerin yetkinlik ve güçlü yanlarına odaklanılması, POZGEL programlarının temel bileşenleri arasındadır ve olumlu ilişkiler, gençlerin gelişiminin önemli bir boyutudur (Lerner, 2005). Bazı iyi tasarlanmış programların kısa vadeli olumlu etkileri olsa da; gençlerin programlarda değil ailelerde, mahallelerde, okullarda büyüdüğünü hatırlamak önemlidir. Besleyici ilişkilerin, terapötik etkisi olabilmektedir ve bireylerin gerçekten var olduğunu anlamalarına yardımcı olabilmektedir. Bulgular, ebeveynlerin etkisinin gençlik gelişimi üzerindeki etkileri şekillendirdiğini ve güçlendirdiğini göstermektedir (Larson, Richards vd., 1996). Öte yandan kaliteli yetişkin-çocuk etkileşimleri için daha az zamanı olan aileler; zararlı akran, medya ve toplum etkileriyle mücadelede güçlük çekmektedirler (Weissberg, Kumpfer ve Seligman, 2003). Ailenin yanı sıra; akranlar, okul, kültür ve topluma olan bağların kalitesi, sağlıklı bir yetişkinliğin ve pozitif gelişimin temelidir. Olumlu ilişkiler yalnızca ailede değil, gençlerin işgal ettiği tüm ortamlarda kritik öneme sahiptir. Okul, mahalleler, sosyal ağ siteleri, takımlar ve kulüpler tarafından sunulan akranlarla ilişkiler, yalnızca genci şekillendirmekle kalmaz, bununla birlikte kültürel nesnelere de şekillendirme potansiyeline sahiptir. Akranlar, öğretmenler, koçlar, okullar, çeteler, rock yıldızları, ünlüler, Facebook, Twitter, Instagram, mevcut gençlik kültürü; dünyayı tanımlayan ve neyin güzel, arzu edilir, seksi, heyecan verici, eğlenceli, iyi, takdire şayan olduğu ile ilgili standartları belirleyen insanlar ve şeylerdir.

Doğal mentorluk ilişkileri de öğretmenler, koçlar bir topluluk üyeleriyle olan ilişkilerden büyük kardeşler, teyzeler, amcalar ve diğer aile üyeleri ile olan ilişkilere kadar çeşitli ortamlarda ortaya çıkabilir. Bu tür yetişkinlerle genç ilişkileri de "gelişimsel varlıklar" olarak işlev görebilir (Benson, Scales vd., 2006). Doğal mentorların yanı sıra evcil hayvanlar bile bir gencin umut bulması için gerekli bağlantılılık duygularını sağlayabilir (Bowers, Geldhof vd., 2015).

Dayanıklı bireyler genellikle hayatında karşılaştıkları engeller veya güçlükler hakkında içgörü geliştirerek, bunların kendileri ve başkaları üzerindeki etkisini fark ederler. Bu kişiler, çok güç koşullara rağmen normal olarak gelişirler. Normal gelişimleri, genellikle önemli sosyal ilişkilerle desteklenir. Yani, dirençli bireylerin çoğu yaşamlarında en az bir önemli kişiden koşulsuz kabul görmektedir. Bir gencin yaşamında şefkatli yetişkinlerin varlığı, olumlu sonuçları destekleyen önemli bir çevresel faktördür (http://actforyouth.net/youth_development/development/research.cfm). Destekleyici ilişkiler, gelişimsel güçleri artırırken, risklere karşı koruyucu tampon görevi görmektedir (Rhodes ve Roffman, 2003). Gençler, gelişimlerini besleyen zengin ilişkilere, bağlamlara ve ekolojilere sahip olduğunda olumlu bir gelişim yörüngesi sağlanarak olumlu gelişim teşvikini daha da mümkün kılar.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

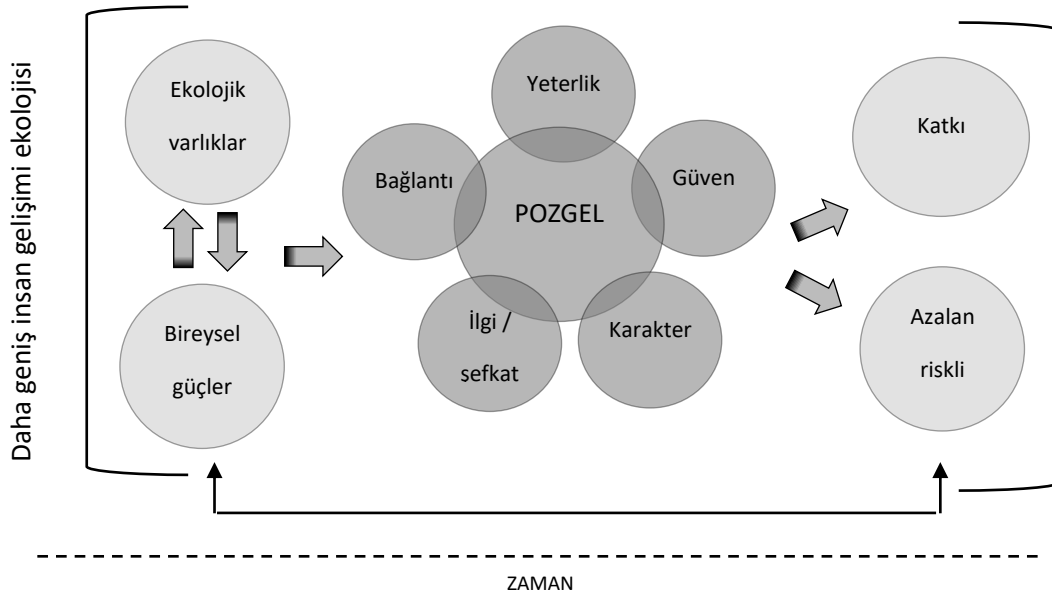
2.1. POZGEL'in Ana Unsurları ve Temel Bileşenleri

Fiziksel/psikolojik güven, uygun yapı (kontrol, denetim, sınırlar, açık-tutarlı kurallar ve beklentiler), destekleyici ilişkiler, farklılıklara rağmen sosyal bütünleşme, pozitif sosyal kurallar, yararlı olmayı ve önemsenmeyi destekleme, becerilerin geliştirilmesi, aile-okul-toplumla bütünleşme çabaları gençlerin olumlu gelişimleri için elzem bileşenler arasında yer almaktadır (Leffert, 1996). Gelişimsel sistemler teorisindeki temel ilkelerden biri, gelişim üzerindeki etkilerin çift yönlü doğasıdır. Yani, "birey kendi ontojeninin hem aktif üreticisi hem de ürünüdür" (Brandtstädter, 1998: 800).

Gençlerin saygı duyulan, değerli biri olarak görülmesi, gençlere ve ihtiyaçlarına odaklanan program ve politikalar, genç bireyleri destekleyici aile-okul-toplum çevrelerin olması, yeterliliklerini ortaya koyabilecekleri, katkı sağlayıcı, bağ-karakter-güveni artırıcı faaliyetlere katılımlarının sağlanması, pozitif norm ve sosyal değerler geliştirmek adına gençlere güvenli ortam sunmak, benlik anlayışı, öz-değer, dayanıklılık ve aitlik duygularının kazanımı POZGEL'in ana unsurlarıdır (Teipel, 2002).

2.2. POZGEL ve 5C Modeli

POZGEL'in en öne çıkan modeli "5Cs" modelidir. POZGEL'in 5Cs'i (Competence/yeterlilik, Confidence/güven, Character/karakter, Caring/şefkat, ilgi ve Connection/bağlantı) gelişim psikoloğu Richard Lerner tarafından tanımlanmıştır (Lerner, Lerner vd., 2005). Şekil.2 POZGEL'in 5C'sini de içeren Lerner, Lerner ve arkadaşları (2005) tarafından kullanılan ilişkisel, gelişimsel sistemler modelini göstermektedir.

Şekil 2. POZGEL'in İlişkisel, Gelişimsel Sistemler Modeli

Kaynak: Lerner vd., 2015, s. 4

Gençlerin güçlü taraflarını vurgulayan POZGEL'in 5Cs modeli, gençleri geliştirilecek kaynaklar olarak görür ve olumlu gelişme, "5C" ile gerçekleştirilebilir (Roth ve Brooks-Gunn 2003).

Competence/Yeterlilik: Sosyal, akademik, bilişsel, mesleki alanlarda bireyin kendi eylemlerine olumlu bakışıdır.

Confidence/Güven: Genel olarak olumlu öz-değer, öz-yeterlilik, kişinin küresel öz saygısının içsel bir duygusudur (Lerner, Lerner vd., 2005). Kendine güvenen bir genç, hem üretken hem de tüm alanlarda gelecekteki başarıları teşvik eden ilgili olumlu sosyal davranışları destekleyecektir (Hazel, 2016). Bireyin zorlu durumlarda yetkinlik ve karakter göstermesini ve inşa etmesini sağlar (Hamilton, Hamilton ve Pittman, 2004).

Connection/Bağlantı: Birey ile akranlar, aile, okul ve her iki tarafın da ilişkiye katkı sağladığı topluluk arasındaki çift yönlü alışverişlere yansıyan kişi ve kurumlarla pozitif ilişki/bağlardır (Lerner ve Lerner, 2013; Scarbrough, 2013). Bir ilişkinin bağlantı olabilmesi için her iki tarafın da ilişkiye katkıda bulunması gerekir.

Character/Karakter: Toplumsal ve kültürel kurallara saygı, doğru davranışlar için standartlara sahip olma, doğru ve yanlış duygusu (ahlak), bütünlüktür (Roth ve Brooks-Gunn, 2003) ve kişisel bir ahlaki kodun benimsenmesidir (Hazel, 2016). Öz-denetimi artırma, sağlığı tehlikeye atan davranışları azaltma, kültürel/toplumsal kural ve standartlara saygı, doğru-yanlış duygusu (ahlak) ve maneviyat, karakter oluşturma hedeflerini içermektedir (Roth ve Brooks-Gunn, 2003; Lerner, Lerner vd., 2005). Ayrıca, farklılıklara değer vermeyi de kapsamaktadır (Bowers vd., 2010). Bireysel ve toplumsal refahın temeli olan iyi karakter bireylerin birbirlerinde ne aradığı olup, yalnızca eksikliklerin, sorunların ve patolojinin olmaması değil, daha çok iyi gelişmiş olumlu özellikler ailesidir ve POZGEL'in merkezinde yer alır (Park, 2009).

Caring/İlgi: Başkalarına sempati ve empati duygusudur (Lerner, Lerner vd., 2005).

Sonuçta, bir genç zaman içerisinde bu 5C'yi gösterdiğinde, karşılıklı yarar sağlayan kişinin- kendine, aileye, topluma ve sivil topluma katkıda bulunmasıyla 6. C (Contribution/Katkı) ortaya çıkar (Lerner 2004). Böylece

gencin istenilen bir yaşam yörüngesinde olması daha olası; bağımlılık, suçluluk ve depresyon gibi riskli ve sorunlu davranış yörüngesinde bulunma olasılığı daha düşüktür (Pittman vd., 2001; Phelps vd., 2007).

Contribution/Katkı: POZGEL yeterli düzeylerde olduğunda gençliğin kendisine, ailesine, topluma ve daha geniş topluma olumlu katkı sağlama eğilimindedir (Bowers vd., 2010; Lewin-Bizan vd., 2010). Birey yalnızca ben merkezli amaçlar için değil, aynı zamanda başkaları için de bir şeyler yapar.

2.3. POZGEL VE 4-H Modeli

POZGEL kapsamında geliştirilen ve son dönemlerde öne çıkan 4-H (Heart-Duyuşsal alan, Head-Bilişsel alan, Hand-Katkı, Health-Sağlık) olarak adlandırılan “Yaşam Becerileri Modeli” 2002 yılında tasarlanmış ve başlatılmıştır (Lerner, Lerner vd., 2005). 4 ana boyut, 8 alt boyut (İlişki, Önemseme, Yönetme, Düşünme, Verme, Çalışma, Var olma, Yaşama) ve 35 yaşam becerisini² kapsamaktadır. Bu modelin gençleri akademik yaşamda daha başarılı, sorumlu vatandaşlık becerilerinde çok daha iyi ve sorunlu davranışları daha düşük olan gençlerdir (Lerner, Lerner ve Phelps, 2009). Bu modelin amacı, yaşam becerilerini geliştirerek gençlerin yaşamlarını olumlu bir şekilde iyileştirmektir (Kreikemeier, 2015).

4-H programı okul sonrası program ve kamp programı olmak üzere iki farklı uygulama şeklindedir. Okul sonrası programlar, deneysel, işbirlikçi öğrenme etkinliklerini kullanır; gençlerin, uzman yetişkin bireylerle etkileşim kurmasını sağlar. Böylece fiziksel-bilişsel-sosyal-duygusal ihtiyaçlarını gidermeleri için gençlere elzem olan yaşam becerileri kazandırılmaktadır. Bu programlar şehir ve kasabada yaygınken, kamp programları eyalet düzeyindedir ve gençlik merkezlerinde uygulanmaktadır (4-H Organizasyonu, 2014). ABD’deki bazı eyaletlerde Amblemi yeşil yapraklı yonca olan bu modelin çeşitli uygulamaları da vardır. “Cloverbuds/Yonca Tomurcukları”, “Cloverkids/Yonca Çocuklar”, “4-H Maceracılar”, “İlköğretim Üyeleri”, “Mini 4-H” gibi programlar 4-H uygulamalarına örnektir. Programlarla gençler kendilerini geliştirdikleri gibi ilerleyen zamanlarda başka gençlerin de gelişimine destek olmaktadır (Tomar, Büyüköztürk, Özbay vd., 2016).

Odağı yaşam becerilerini geliştirmek olan 4-H programının okula bağlılığı geliştirme ve riskli davranışlarda koruyucu olma (Lerner vd., 2006), besleyici ilişkiler geliştirme (Wright ve Weidong, 2009), iletişim (Kreikemeier, 2015), çatışma çözme (Sun ve Steward, 2007), problem çözme, kişilerarası ve sosyal beceriler (Peterson ve Seligman, 2004; Madsen vd., 2011; Kreikemeier, 2015), olumlu akran ilişkileri (Shek vd., 2010), olumlu kaynakları geliştirme (Smith vd., 2013) gibi birçok olumlu etkileri vardır. Özetle bu modelin; gençlerin olumlu, güçlü ve sağlıklı özellikler geliştirmelerinde, topluma katkı sunan bireyler olmalarında oldukça faydalı olduğu görülmektedir.

2.4. POZGEL Programları

Gençlerin güçlü yönlerine ve yetkinliklerine odaklanması, POZGEL programlarının temel bileşenleri arasındadır (Lerner, 2005). POZGEL programlarının, eksiklik ve problem davranışları azaltmaya odaklanmak yerine öz-saygı, yeterlilik, toplum yanlısı davranış gibi varlıkları inşa edecek şekilde tasarlanmasının yanı sıra (Catalano vd., 2004; Damon, 2004); POZGEL ve önleme bilimi entegrasyonu, bu programların sadece yeterlilikler oluşturmak ve dayanıklılığı teşvik etmek için değil, aynı zamanda sağlığı tehlikeye atacak davranışların azaltılmasına da önem vermesi gerektiğini kabul eder (Roth ve Brooks-Gunn, 2003). Pekçok POZGEL programı kişisel-sosyal becerileri teşvik ederek gelecekte ortaya çıkacak problemleri önler ve eşzamanlı olarak olumlu sonuçları artırırken olumsuz sonuçları azaltır (Durlak, Taylor, Kawashima vd., 2007).

Etkili POZGEL programlarının üç temel özelliği vardır (Roth ve Brooks-Gunn, 2003; Lerner, 2004) olumlu ve sürdürülebilir yetişkin-genç ilişkileri; yaşam becerisi geliştirme etkinlikleri; değerli aile, okul, toplum faaliyetlerine gençlerin katılımı ve liderliği için fırsatlar. Etkili bir şekilde tanıtılabilmesi için bu özelliklerinin eşzamanlı ve bütüncül olarak var olması gerekmektedir.

POZGEL programlarının hedef kitlesi genellikle 4-25 yaş aralığıdır. Beacons (dezavantajlı gençleri desteklemeyi, iyi ilişkileri geliştirme ve sürdürmeyi amaçlayan), Valued Youth Program, Mobility International (engeli bulunan gençlerle bulunmayanları biraraya getirip, onlara empati yeteneği kazandırmayı hedefleyen), Self Enhancement Inc. (öğrencilerin gelişimlerini sağlama ve şiddeti önleme hizmeti veren; okul günleri ve okul sonrası iki farklı çalışma yapan), Youth Build USA (mesleki eğitimler veren), Youth as Resources (gençleri güçlendirip, güven dolu ve itina gösteren toplumlara ulaşmak için ve suç davranışları önleyici çalışmalar yapan), Community Youth

² Farklılıkları kabul etme/yönetme, çatışma çözme, işbirliği, sosyal beceriler, iletişim, başkalarına duyarlılık, empati, paylaşma, besleyici ilişkiler, amaç oluşturma, planlama/organizasyon, kayıt tutma, yılmazlık, kaynakların etkili kullanımı, öğrenmeyi öğrenme, karar verme, problem çözme, eleştirel düşünme, hizmet vermeyi öğrenme, toplumsal hizmetlere duyarlılık, liderlik, sorumlu vatandaşlık, grup çalışmalarını katkılar, iş/çalışma hayatı becerileri, takım çalışması, öz motivasyon, özsaygı, bireysel sorumluluk, karakter, duyguları yönetme, öz disiplin, kişisel güvenlik, stres yönetimi, hastalıklardan korunma, sağlıklı yaşam stili tercihleri

Services Programs (suç oranlarını düşürmek, suçlu davranışlardan uzaklaştırmayı hedefleyen), Enforcing Underage Drinking Laws Programs/EUDLP (Reşit olmayan bireylerin içki içmesi konusunda kanunları güçlendirme programı), Addiction Prevention-Substance Abuse Prevention (Sigara, alkol, madde kullanımı ve bağımlılığıyla mücadele stratejileri geliştiren) bazı POZGEL temelli programlardır (Aslan, 2014).

Geniş ölçekli bir POZGEL programlarından biri de “P.A.T.H.S. (Positive Adolescent Training through Holistic Social Programmes/ Bütünsel Sosyal Programlar aracılığıyla Pozitif Ergen Eğitimi)” projesidir. Bu proje; bağ kurma, dayanıklılık, bilişsel/duygusal/sosyal/davranışsal/ahlaki yeterlilik, kendi kaderini tayin etme, öz-yeterlik, geleceğe yönelik inançlar (gelecekteki potansiyel hedeflerin, seçimlerin, seçeneklerin geliştirilmesi), açık ve pozitif kimlik, maneviyat (yaşamda amaç ve anlam gelişimi, umut veya daha yüksek bir güçteki inançlar), toplum yanlısı normlar, toplum yanlısı katılım için fırsatlar (program katılımcılarının gruplara olumlu katkılar yapmaları için faaliyetler ve etkinlikler tasarlama) ve olumlu davranışların tanınması gibi 15 olumlu gençlik gelişim yapısına bağlıdır. Bu projenin iki aşaması vardır. Aşama 1 Programı, programa belirli şekillerde dahil olan tüm öğrencileri (yani evrensel önleme girişimi) hedeflemektedir. Yapılandırılmış bir müfredatın kullanılması yoluyla öğrenciler, 15 olumlu gençlik gelişimi yapısı sayesinde yeterlilikleri öğrenirler. Süreçte bireylerin hem gelişimsel varlıkları hem de gelişim sorunları dikkate alınır. Öte yandan, okul sosyal hizmet hizmeti sağlayıcıları, öğrencilerin gelişimsel ihtiyaçlarına bağlı olarak Aşama 2 Programını tasarlar ve uygular. Aşama 2 Programı, farklı psikososyal alanlarda daha fazla psikososyal ihtiyaçları olan öğrenciler için özel olarak tasarlanmıştır. Araştırmacılar damgalayıcı, ebeveyn ve öğrencilerle ilgili programa katılmaktan caydırıcı olduğu için “risk altında” terimini kullanmaktan kasıtlı olarak kaçınılmaktadırlar. Proje P.A.T.H.S. programı için bulgular, projenin Hong Kong’daki Çinli ergenler arasında olumlu gençlik gelişimini teşvik etmede başarılı ve etkili olduğunu göstermektedir. Ayrıca, katılımcıların daha iyi olumlu gelişim gösterdiğini, madde kötüye kullanımı dâhil olmak üzere daha düşük riskli davranış seviyeleri sergilediklerini göstermiştir (Shek vd., 2010).

Riskleri azaltmanın ötesinde, iyi tasarlanmış POZGEL programları, etkileşimli, duygusal ve sosyal beceriler, yeterlilik ve sosyal ilişkiler geliştirmek için fırsatlar sunabilmektedir (Hellison vd., 2008). İncelenen 25 POZGEL programının aile, okul ve toplum ortamlarında yürütülen POZGEL müdahalelerinin, olumlu gelişmeyi teşvik etmede gerçekten etkili olduğu görülmüştür (Catalano vd., 2002). POZGEL müdahalelerinin gençlerin öz kontrolünü, kişilerarası becerilerini, problem çözmeyi, akranları ve yetişkin ilişkilerinin kalitesini, okula bağlılıklarını ve akademik başarılarını geliştirmede başarılı olduğu bulunmuştur. 4-H kulüplerine katılan gençlerin özgüven, sosyal becerilerde yeterlilik, toplumda liderlik rollerini üstlenme olasılıkları daha yüksektir (Astroth ve Haynes, 2002). “Kişisel-sosyal yeterlilikler, öz-farkındalık, öz-yönetim, sosyal farkındalık, ilişki becerileri ve sorumlu karar verme”, programlarda sıklıkla hedeflenenler arasındadır (Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning, 2003).

Özetle POZGEL programları riskli olan davranışları azaltırken; gençlerde sosyal, psikolojik ve bilişsel kaynakları ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca bu programlar birçok koruyucu etkeni de beslemekte, gençlerin deneyim ve kazanımlarıyla ilişkileri gelişimsel güç olarak görülmektedir. Genç birey, problemsiz bir dünyaya hazırlanmaz, problemlere rağmen gelişimi devam ettirilir. Bireyleri fırsatlara karşı da hazırlayan POZGEL programları, önleme programlarından daha ileri düzeyde görülmektedir.

2.5. POZGEL ile İlgili Araştırmalar

POZGEL araştırmaları kapsamında yurtdışındaki POZGEL’le ilgili çalışmalar incelendiğinde, POZGEL programlarının, sosyal-duygusal alanlarda gençleri geliştirerek, geleceğe ilişkin inançlarını artırmasının yanı sıra gençlerde maneviyat, yetkinlik, özgüveni güçlendirdiği (Catalano vd., 2004), olumlu davranışları artırırken riskli davranışları azalttığı (Catalano vd., 2002) saptanmıştır. Lerner ve arkadaşları (2009) 6 yıllık boylamsal çalışmalarında 4-H programında yer alan bireylerin yaşlarına oranla daha erken cinsel yaşantı, alkolle sigara kullanım ve suça yönelik davranışları anlamlı olarak daha azdır. Dahası bu bireyler, programa katılmayanlara oranla fen, teknoloji, mühendislik ve matematik (STEM) alanlarına neredeyse iki kat daha ilgilidirler.

Genel olarak, POZGEL programlarının gençlerin davranışlarında olumlu değişikliklere yol açtığı (Lerner vd. 2005; Benson vd. 2006), çocukların sosyal becerilerini olumlu etkilediği, problemleri azalttığı, kendini tanımayı, okula bağlılığı, olumlu sosyal davranışları artırdığı belirlenmiştir (Durlak vd., 2010). Henderson ve arkadaşları (2007) ise POZGEL okul dışı uygulamalarına yönelik yaptıkları çalışmada bu programların bağımsızlık, arkadaş edinme ve akran ilişkileri geliştirme, olumlu uyum gibi yaşam becerilerinde etkili olduğunu bulgularken; yarı deneysel bir diğer çalışmada (Madsen vd., 2011); sorun çözme, okulda bir gruba ait hissetme, başkalarını önemseme gibi yaşam becerilerinde etkisinin olduğu raporlanmıştır. Morris (1996) 14-18 yaş arası gençlerle yaptığı çalışmada 4-H programına katılanlarda bu programın iletişim, başkalarıyla iyi geçinme, karar verme, öz-anlayış, grupla çalışabilme gibi yaşam becerilerinde olumlu etkisi olduğunu saptamıştır. Ayrıca

Armstrong'un (2010) oluşturduğu 4-H programına katılanların, katılmayanlara kıyasla planlama, organizasyon, sorumluluk alma, olumlu kararlar alma, iş hazırlığı, liderlik gibi alanlarda puan ortalamaları daha yüksek çıkmıştır.

POZGEL programlarının gençlerde kişisel etkililiği, okul başarısını artırmada ve riskli davranışları azaltmada (Campbell vd., 2013), öz-düzenlemede (Gavin vd., 2010), akademik başarıda (Lerner, 2005), bilişsel gelişimde, sağlıklı tercihler yapmada (Lerner ve Lerner, 2010), öfke yönetiminde (Jordaan vd., 2017), kişilerarası ilişkilerde, empati ve sosyal becerilerde (Peterson ve Seligman, 2004; Shek, Ma ve Sun, 2010), besleyici ilişkiler geliştirmede (Henderson vd. 2007), sorun ve çatışma çözme becerileriyle sorumluluk kazandırmada (Sun ve Steward, 2007), sorunlu davranışlarla başa çıkma ve yaşam doyumunda (Sun ve Shek, 2012), sosyal ve duygusal alanlardaki gelişimde (Youngblade vd., 2007) ve bu alandaki sorunları azaltmada, sosyalleşmede (Zarrett ve Lerner, 2008) olumlu etkileri vardır.

Türkiye'de POZGEL ile ilgili çalışmalara literatürde sınırlı sayıda rastlanmıştır. Kabakçı (2013) çalışmasında POZGEL'de önemli olan karakteri, Psikolojik Danışma ve Rehberlik (PDR) bağlamında ele almıştır. Çalışma sonucunda karakter güçleri geliştirmenin POZGEL ve okul PDR hizmetleri açısından elzem olduğunu vurgulamıştır. Özbay ise (2017) yaptığı çalışmada "POZGEL temelli yaşam becerileri eğitimi programı"nın bireylerin ilişki ve sosyal beceri düzeylerini anlamlı bir şekilde artırdığını raporlarken; Tomar, Büyüköztürk, Özbay ve arkadaşlarının (2016) üstün yetenekli çocuklarla yürüttükleri çalışmada ise 4-H modeli temel alınarak hazırlanan "POZGEL temelli Yaşam Becerileri Eğitim Programı" etkili bulunmasa da nitel verilerle gerçekleştirilen analiz sonucunda bazı yaşam becerilerini kazandırmada etkili olduğu saptanmıştır.

2.6. Riskli Davranışlar Bağlamında POZGEL

Gelişimsel varlıklar, olumlu sonuçların teşviki için sosyal ilişki türlerini, deneyimleri, ortam ve etkileşim kalıplarını kapsar (Benson, 2003). Bu varlıkların üç güçlü rolü vurgulanmıştır (Benson, Leffert, vd., 1998): koruma, geliştirme, dayanıklılık. Koruyucudur, çünkü gençlerin ne kadar çok varlıkları olursa; depresif veya intihara yatkınlık, şiddet, antisosyal davranışlar, okul problemleri sergileme ve yüksek riskli davranışlarda bulunma olasılıkları da o kadar düşük olur. İkincisi, geliştiricidir, çünkü daha çok gelişimsel varlık sergilemekte olan gençlerin 'gelişmesi' daha olasıdır. Yani akademik başarı, liderlik gösterme, başkalarına özen, ilgi gösterme ve yardım etmeye gönüllü olma olasılıkları daha yüksek olup, gelecekteki mutlulukları ve başarıları hakkında daha iyimser bir bakış açısına sahiptirler. Üçüncüsü ise, gelişimsel varlıkları yüksek olan bireyler, zorlayıcı durumlarda daha fazla dayanıklılık göstermektedirler.

Amacı gençlerin olumlu gelişimlerini sağlayan kaynakların kazandırılması ve güçlendirilmesi olan POZGEL (Kabakçı, 2013), pozitif psikoloji, sistem yaklaşımı ve sosyal ekolojik yaklaşıma yakın olup; bugüne kadar en çok deneysel olarak desteklenen modeli 5Cs (Competence-Yeterlilik, Confidence-Özgüven, Character-Karakter, Caring-Önemseme/Sosyal ilgi, Connection-İlişkiler) modelidir. Sonuçta, bir genç zaman içinde bu 5C'yi gösterdiğinde, karşılıklı yarar sağlayan kişi- kendine, aileye, topluma ve sivil topluma katkıda (Contribution-Altıncı C) bulunan bir birey olarak, istenilen yaşam yörüngesinde olması daha olası; ayrıca risk ve sorunlu davranış yörüngesinde bulunma olasılığı daha düşüktür (Lerner, Lerner, Almerigi vd., 2005). Gençlerin kendi gelişimleri için merkezi aktörler olarak görüldüğü bu yeni bütünsel popüler yaklaşımda, gençler toplum için problem değil, "kaynak" tır.

5C'nin de madde kullanımı ve güvenli olmayan cinsel davranışa karşı koruyucu bir rol oynadığı bulunmuştur (Donnellan, Trzesniewski, vd., 2005). Lerner, Lerner ve Phelps (2009) 6 yıl süren boylamsal çalışmalarında da programda yer alan bireylerde yer almayanlara göre erken cinsel deneyim, alkol ve sigara kullanımı ile suça yönelik davranışların anlamlı düzeyde az olduğu tespit edilmiştir.

POZGEL başlığı altındaki tüm yaklaşımlar, olumsuz yordayıcılara maruz kalanlar için koruyucu etkenler olarak hizmet eden olumlu özellikleri (Seligman ve Csikszentmihalyi, 2000), gelişimi besleyen faktörleri vurgular. Gelişimsel kaynakları ortaya çıkararak bu kaynakları artırma, risk içeren davranışların azalmasına da yol açmaktadır (Hamilton, Hamilton ve Pittman, 2004). POZGEL'in benlik saygısı (Donnellan vd., 2005) ve aile ile bağlantılar, pozitif akranlar ve pozitif toplum, mentorlar gibi bileşenleri (Scales vd., 2004, 2005) madde kullanımına ve güvenli olmayan sekse karşı koruyucu bir rol oynamaktadır. POZGEL'e dayalı birçok müdahale bireylerin duygusal ve sosyal becerilerini geliştirmeyi, pozitif sosyal davranışlarında artış sağlamayı ve bazı durumlarda da ev okul ya da yerel topluluktaki olumsuz davranışlarını azaltmayı başarmıştır (Catalano, Berglund, vd., 2002; Durlak ve Weissberg, 2007).

Etkileri incelenen POZGEL programlarının gençlerin davranışlarında olumlu farklılıklar sağladığı rapor edilmiştir. POZGEL yaklaşımları da, olumlu davranışı artırmada etkili olduğu kadar sorunlu davranışları da önlemekte ve bu davranışlarda olumlu gelişmelere yol açmaktadır (Catalano, Berglund vd., 2004). Bazı araştırmacılar POZGEL

müdahalelerinin gençlerin öz kontrolünü, kişilerarası becerilerini, problem çözmeyi, akran ve yetişkin ilişkilerinin kalitesini, okula bağlılıklarını, akademik başarılarını geliştirmede başarılı olduğunu bulmuş; bir takım müdahalelerin de madde kullanımını, risk almayı ve sorunlu davranışları azalttığını saptamışlardır (Catalano vd., 2002; Tolan, Ross, vd., 2016).

Lise öğrencileriyle yapılan bir çalışmada da 4-H modeli çerçevesinde oluşturulan program, gençlerin yaşam becerilerini artırmasının yanı sıra mevcut anksiyete düzeylerini ve depresif semptomlarını azalttığı tespit edilmiştir (Holsen vd., 2017). Armstrong (2010) tarafından oluşturulan 4-H programına katılan bireylerin katılımcı olmayanlara göre plan yapma ve organizasyon, sorumluluk, olumlu kararlar alabilme, işe hazırlık, iletişim, liderlik gibi alanlarda puan düzeylerinin daha yüksek olduğu rapor edilmiştir. Catalano, Berglund ve arkadaşlarının (2004) incelediği 19 etkili POZGEL programı; kişilerarası becerilerde, akran-yetişkin ilişkilerinin kalitesinde, problem çözme, öz-denetim, öz-yeterlik, bilişsel yeterlilikler, eğitime bağlılık ve akademik başarıda ciddi gelişmeler de dâhil gençlerin davranışında olumlu değişikliklere yol açmıştır.

Gençliğin tehlikelerle dolu bir dönem, pek çok gencin de, başkalarına ve çevresine zarar vermeden önce düzeltilmesi gereken potansiyel sorunlar olarak görüldüğü önceki yaklaşımların yanı sıra; birçok koruyucu faktörü besleyen POZGEL yaklaşımında gençlerin, temel kaynakları olan olumlu ve güçlü yanlarına, gelecekteki potansiyellerine, yeteneklerine verilen desteğin doğal sonucu olarak riskli davranışlarda bulunmaları önlenir veya riskli davranışları azaltılır. POZGEL programları gençlerin bilişsel-sosyal-psikolojik-gelişimsel temel kaynaklarını ortaya çıkarmakta ve etkin olarak artırmakta, dolayısıyla riskli davranışları da azaltmaktadır (Hamilton vd., 2004). Bu kapsamda genç bireylerin yaşamlarındaki pozitif güçlü yanlar ve yetenekler, olumlu olmayan sağlıksız kısımlarını sağaltabilir.

POZGEL yaklaşımı, risk altındaki genç bireylerin, karşı karşıya kaldıkları güçlüklerin toplamından daha fazlası olduğunu, etkili bir tedavi için kullanılacak kapasiteleri, yetkinlikleri ve dayanıklılık kaynaklarına sahip olduklarını kabul eder (Butts vd., 2005). Ayrıca, bu yaklaşımın ekolojik vurgusu, müdahalelerin bireysel gençlerin ve ailelerinin özelliklerine saygılı ve duyarlı olma olasılığını artırır. Bu da müdahalelerin gençlik koşullarının gerçeklerini hesaba katma ve bunlara uyum sağlama olasılığının daha yüksek olduğu, böylece müdahalelerin anlamlı olma şansını artırdığı anlamına gelir. Genç bireyleri olumlu bir gelişim yörüngesine oturtmak olan temel amacı sayesinde gençler, potansiyellerini tam olarak gerçekleştirmeye hazır olurlar ve karşılaşılabilecekleri güçlüklerle karşı dirençli olurlar (National Research Council and Institute of Medicine, 2009).

POZGEL yaklaşımlarının risk altındaki gençlerle iyi sonuç vermesinin nedenlerinden biri, istismar ve ihmale maruz kalmış, bireysel-bağlamsal risklere katlanan gençlerin, sıkıştırılmış çocukluklar yaşamaları ve özerkliğe geçişlerini hızlandırmasıdır (Stein vd., 2011). Böyle bireylerin çocuklukları erken ve genellikle aniden sona erer, genç yaşta yetişkin sorumluluklarını üstlenirler. Karar alma sürecine katılımı teşvik edici programlar, sıkıştırılmış çocukluk ve hızlandırılmış özerklik yaşantıları olan bu genç nüfusa özerkliklerini, toplum yanlısı yollarla nasıl kullanacaklarını öğrenmeleri için desteklenecek imkânlar yaratır. Bu yaklaşımların, bu gençler için mevcut dayanıklılık kaynaklarını inşa etme potansiyeli vardır. Buna ek olarak, güçlü yönler üzerine yapılan vurgu, bu gençlerle yapılan çalışmalarda ağırlıklı bir biçimde risklere, sorunlara ve eksikliklere odaklanmaya da bir panzehir sağlar (Case, 2006). Dolayısıyla bu modelin; gençlerin olumlu, güçlü ve sağlıklı özellikler geliştirmelerinde ve topluma katkı sağlayan bireyler haline gelmelerinde oldukça faydalı olduğu görülmektedir.

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada Türkiye’de sınırlı sayıda çalışmanın rastlandığı; çocuklar, gençler ve riskli davranışlarına yönelik popüler ve bütüncül alternatif bir yaklaşım olan POZGEL incelenmiştir. Tüm gençleri güçlü yanlara sahip olarak gören ve eksiklik bakış açısının yerini alan POZGEL; onların güçlü yanlarını, sosyal ve fiziksel ekolojilerinde mevcut olan gelişimsel değerlerle uyumlu hale getirerek tüm gençler için refah ve gelişmenin mümkün olduğunu öne sürmektedir (Lerner, 2005).

Risk, eksiklik ve patoloji odaklı modeller; gençleri olumsuz olarak etiketlemek ve/veya olumsuz gençlik klişelerini körüklemek gibi kasıtsız olarak sorunun bir parçası haline gelebilir (Seligman ve Csikszentmihalyi, 2000). POZGEL yaklaşımı ise iki temel güce sahiptir. İlki, güçlü yönler üzerine odaklandığı için, damgalayıcı yönü daha azdır. İkincisi gencin sadece gelişim sorunlarına odaklanmak yerine, bireyin gelişimine bakmada daha dengeli ve bütüncül bir yaklaşımı benimsemektedir (Shek, Siu ve Lee, 2007).

Müdahaleler ve programlar, sorunlu veya “risk altındaki” gençlerden oluşan küçük bir grubu hedefleme ve çabaları belirli sorunlu davranışları azaltmaya odaklama eğilimindedir. Ancak POZGEL yaklaşımına göre bir gencin şiddet ve herhangi bir riskli davranışı sergilememesi, bağımlı olmaması, gencin üretken ve anlamlı bir yaşam sürme

yolunda olduğu anlamına gelmediğinden, programlarda gençlerin benzersiz, olumlu ve güçlü yanları da dikkate alınmalıdır.

Yaşanan problemlerle ve mutsuzlukla başa çıkmak, kaçış yerine yeni yollar bulmak ve problemlerin çözümü için olumlu olan özelliklerin, becerilerin, güçlü yönlerin keşfedilmesi, geliştirilmesi ve desteklenmesi gerekir. Gençler, kendi gelişimlerinde başlıca aktörler olup, POZGEL'i mümkün kılan ilişki türleri, topluluklar, bağlam ve ekolojiler oluşturmak için önemli ve yeterince kullanılmamış kaynaklardır. Tüm gençler doğal olarak olumlu bir şekilde büyüme-gelişme kapasitesine sahiptir. POZGEL, gençlerin var olan olumlu, güçlü yanlarını ve varlıklarını vurgulayan bu yapısıyla pek çok yenilikçi deneysel, teorik çalışma ve gelişimsel müdahalelere ilham vermiş ve vermeye devam etmektedir. Dolayısıyla POZGEL, gencin gelişimini tanımlama, açıklama ve optimize etme çabalarında araştırmacılar, uygulayıcılar ve politikacılar için bir rehber görevi görebilir. Bu bağlamda POZGEL yaklaşımının ve modellerinin ülkemizde yeni yetişen nesli ve gençleri ne kadar desteklediğini keşfetmek için araştırma ve danışmanlık sistemi geliştirilebilir.

Gelişen gençler arasında POZGEL'i korumak ve daha da teşvik etmek, sorunlu davranışlar gösteren gençlerin gelişiminde kaldıraç görevi görmesi için (Bowers, Geldhof vd., 2015) sinerjik olarak hareket edilerek, olumlu akran kültürünü teşvik amaçlı gençlik gelişiminden sorumlu paydaşlar işbirliği içerisine olarak; gençler, aileler, okullar, okul dışı programlar arasında köprüler kurulabilir, gençler doğal ve sosyal yaşama yönlendirilebilir. POZGEL düzeyi yüksek olan gençlerin ailelerine, okullarına ve topluma olumlu katkılarda bulunma olasılıkları daha yüksektir (Damon, 2004; Lerner, 2004). Bundan dolayı akranlar, aileler, okullar ve toplumda yankılanması için gençlerde güçlü yanlar oluşturulabilir, güçlü yanları ön plana çıkarılarak yaşam becerileri geliştirilebilir.

Fon önceliği genellikle bilim (Science), teknoloji (Technology), mühendislik (Engineering) ve matematik (Maths) (STEM) başarısını hedeflemektedir. STEM birçok alanda başarı için gerekli olsada POZGEL perspektifinden başarının tanımı daha geniştir. Etkili paydaşlar arasında bağlantı kurmanın ve gençlik sorunlarına ilişkin farkındalığı POZGEL perspektifinde artırmanın politika öncelikleri içerisinde olması fayda sağlayacaktır.

Alanyazında POZGEL bağlamında yapılan araştırma bulgularından hareketle olumlu gençlik gelişimini sürdürmek veya geliştirmek için uygulayıcılar, gençlerin yaşam becerilerine, sahip oldukları güç kaynaklarına odaklanabilir. POZGEL'i teşvik etmek için mevcut olumlu ilişkilerden yararlanmak ve sorunlu davranışlar gösteren gençlerin gelişimi için bu ilişkiler kullanılarak, gençlik gelişiminin gerçekleştiği okul, aile, akran, toplum gibi çeşitli ortamların sürece dâhil olması sağlanabilir. Program, gerçek dünya ortamlarında uygulanabilir, sürdürülebilir, güç yetebilir, belirli sonuçları başarabilecek şekilde olmalıdır. Bir sorunun üstesinden gelmek veya tedavi etmek, sorunu önlemeye yönelik önlemlerden daha fazla çaba, emek ve masraf gerektireceğinden, bir sorunu ortaya çıkmadan önlemek, olası sorunlardan kaynaklanan hasarı ortadan kaldırmaya da yardımcı olacaktır. POZGEL'in önleme programlarına entegre edilmesiyle, gençlerle toplumun geleceği için tehlikeye yaratan riskli davranışlara karşı maksimum koruma sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

1. Armstrong, W. A. (2010). Life skills development of youth participants in 4-H clubs and camping, Doctoral dissertation, University of Florida.
2. Aslan, S. (2014). Gençliğin pozitif gelişimi. ABD İllinois eyaleti örneği. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 2(4), 80-101.
3. Astroth, K. A., & Haynes, G. W. (2002). More than Cows & Cooking: Newest Research Shows the Impact of 4-H. *Journal of Extension*, 40(4), n4.
4. Benson, P. L. (2003). Developmental assets and asset-building community: Conceptual and empirical foundations. In R. M. Lerner & P. L. Benson (Eds.), *Developmental assets and asset-building communities: Implications for research, policy, and practice* (pp. 19-43). New York: Kluwer Academic/Plenum Press.
5. Benson, P. L., Leffert, N., Scales, P. C. & Blyth, D. A. (1998) Beyond the 'village' rhetoric: creating healthy communities for children and adolescents, *Applied Developmental Science*, 2(3), 138 – 159. https://doi.org/10.1207/s1532480xads0203_3

6. Benson, P. L., Scales, P. C., Hamilton, S. F., & Sems, A., Jr., (2006). Positive youth development: Theory, research, and applications. In R. M. Lerner (Ed.), *Handbook of child psychology. Theoretical models of human development* (6th ed., Vol. 1, pp. 894–941). Hoboken, NJ: Wiley.
7. Bowers, E. P., Geldhof, G. J., Johnson, S. K., Hilliard, L. J., Hershberg, R. M., Lerner, J. V., & Lerner, R. M. (Eds.). (2015). *Promoting positive youth development: Lessons from the 4-H study*. Springer.
8. Bowers, E. P., Li, Y., Kiely, M. K., Brittan, A., Lerner, J. V., & Lerner, R. M. (2010). The five Cs model of positive youth development: A longitudinal analysis of confirmatory factor structure and measurement invariance. *Journal of youth and adolescence*, 39(7), 720-735. <https://doi.org/10.1007/s10964-010-9530-9>
9. Brandtstädter, J. (1998). Action perspectives on human development. In W. Damon (Editor-in-Chief) & R. M. Lerner (Vol. Ed.), *Handbook of child psychology: Vol. 1. Theoretical models of human development* (5th ed., pp. 807–863). New York: Wiley.
10. Bronfenbrenner, U. (1999) *Environments in developmental perspective: theoretical and operational models*, in: S. L. Friedman & T. D. Wachs (Eds) *Measuring environment across the life span. Emerging methods and concepts* (Washington, American Psychological Association), 3–28.
11. Butts, J., Mayer, S., & Ruth, G. (2005). *Focusing juvenile justice on positive youth development*. Chicago, IL: Chapin Hall Center for Children at the University of Chicago.
12. Campbell, D., Trzesniewski, K., Nathaniel, K.C., Enfield, R. P. & Erbstein, N. (2013). Positive youth development Merits State Investment. *California Agriculture*, 67(1), 38-46. <https://doi.org/10.3733/ca.v067n01p38>
13. Case, S. (2006). Young people ‘at risk’ of what? Challenging risk-focused early intervention as crime prevention. *Youth Justice*, 6, 171–179. <https://doi.org/10.1177/1473225406069491>
14. Catalano, R.F., Hawkins, J.D., Berglund, M.L., Pollard, J.A. & Arthur, M.W. (2002). Prevention science and positive youth development. Competitive or cooperative frameworks? *Journal of Adolescent Health*, (31), 230-239. [https://doi.org/10.1016/S1054-139X\(02\)00496-2](https://doi.org/10.1016/S1054-139X(02)00496-2)
15. Catalano, R. F., Berglund, M. L., Ryan, J. A., Lonczak, H. S., & Hawkins, J. D. (2004). Positive youth development in the United States: Research findings on evaluations of positive youth development programs. *The annals of the American academy of political and social science*, 591(1), 98-124. <https://doi.org/10.1177/0002716203260102>
16. Collaborative for Academic, Social, Emotional Learning. (2003). *Safe and sound: An educational leader's guide to evidence-based social and emotional learning programs*. Chicago, IL: Author.
17. Damon, W. (2004). What is positive youth development? *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 591, 13-24. <https://doi.org/10.1177/0002716203260092>
18. Donnellan, M. B., Trzesniewski, K. H., Robins, R. W., Moffitt, T. E., & Caspi, A. (2005). Low self-esteem is related to aggression, antisocial behavior, and delinquency. *Psychological Science*, 16, 328–335. <https://doi.org/10.1111/j.0956-7976.2005.01535.x>
19. Durlak, J. A., Taylor, R. D., Kawashima, K., Pachan, M. K., DuPre, E. P., Celio, C. I., ... & Weissberg, R. P. (2007). Effects of positive youth development programs on school, family, and community systems. *American journal of community psychology*, 39(3), 269-286. <https://doi.org/10.1007/s10464-007-9112-5>
20. Durlak, J.A & Weissberg, R. P. (2007). *The impact of after school programs that promote personal and social skills*. Chicago: Collaborative for academic, Social and Emotional Learning.
21. Durlak, J.A., Weissberg, R.P. & Pachan, M.K. (2010). A meta-analysis of afterschool programs that seek to promote personal and social skills in children and adolescents. *American Journal of Community Psychology*, 45(3), 294-309. <https://doi.org/10.1007/s10464-010-9300-6>
22. Gavin, L.E., Catalano, R.F., David-Ferdon, C., Gloppen, K. M. & Markham, C.M. (2010). A review of positive youth development programs that promote adolescent sexual and reproductive health. *Journal of Adolescents Health*, 46(3), 75-91. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2009.11.215>
23. Hamilton, S. F., Hamilton, M. A., & Pittman, K. (2004). Principles for youth development. *The youth development handbook: Coming of age in American communities*, 2, 3-22. <https://doi.org/10.4135/9781452232560.n1>

24. Hazel, C. E. (2016). *Empowered learning in secondary schools: Promoting positive youth development through a multitiered system of supports*. American Psychological Association.
25. Henderson, K.A., Whitaker, L.S., Bialeschki, M.D., Scanlin, M.M. & Thurber, C. (2007). Parental perceptions of youth development outcomes. *Journal of Family Issues*, 28(8), 987-1007. <https://doi.org/10.1177/0192513X07301428>
26. Holsen, I., Geldhof, J., Larsen, T., Aardal, E. (2017). The five Cs of positive youth development in Norway: Assessment and associations with positive and negative outcomes. *International Journal of Behavioral Development*, 41(5), 559-569. <https://doi.org/10.1177/0165025416645668>
27. http://actforyouth.net/youth_development/development/research.cfm Erişim tarihi: 29.08.2021
28. Jordaan, J., Beukes, R., & Esterhuyse, K. (2018). The development and evaluation of a life skills programme for young adult offenders. *International journal of offender therapy and comparative criminology*, 62(10), 3077-3096. <https://doi.org/10.1177/0306624X17737682>
29. Kabakçı, Ö.F. (2013). *Karakter güçleri açısından pozitif genç gelişiminin incelenmesi*. (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
30. Kreikemeier, J. M. (2015). *A study of life skills from traditional and afterschool 4H participants*, Master These, University of Nebraska, Lincoln.
31. Larson, R. W. (2000). Toward a psychology of positive youth development. *American Psychologist*, 55(1), 170–183. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.170>
32. Larson, R. W., Richards, M. H., Moneta, G., Holmbeck, G., & Duckett, E. (1996). Changes in adolescents' daily interactions with their families from ages 10 to 18: Disengagement and transformation. *Developmental Psychology*, 32(4), 744–754. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.32.4.744>
33. Leffert, N. (1996). *Making the Case: Measuring the Impact of Youth Development Programs*.
34. Lerner, R. M. (2005). *Promoting positive youth development: Theoretical and empirical bases*. In White paper prepared for the workshop on the science of adolescent health and development, national research council/institute of medicine. Washington, DC: National Academies of Science.
35. Lerner, R. M. (2004). *Liberty: Thriving and civic engagement among America's youth*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
36. Lerner, R. M., Albert, A.E., Anderson, P.M. and Dowling, E. M. (2006). On making humans human: Spirituality and the promotion of positive youth development. E.C. Roehlkepartain, P.E. King, L. Wagener and P.L. Benson (Ed.). *The handbook of spiritual development in childhood and adolescence*, (s.60-72). CA: Thousand Oaks.
37. Lerner, R. M., & Benson, P. L. (Eds.). (2003). *Developmental assets and asset-building communities: Implications for research, policy, and practice*. New York: Kluwer/Plenum.
38. Lerner, R. M., Brown, J. D., & Kier, C. (2005). *Adolescence: Development, diversity, context, and application* (Canadian Ed.). Toronto: Pearson.
39. Lerner, R. M., & Lerner, J. V. (2013). *The positive development of youth: Comprehensive findings from the 4-H study of positive youth development*. National 4-H Council.
40. Lerner, R.M. and Lerner, J.V. (2010). *The positive development of youth. Report of the findings from the first seven years of the 4h study of positive youth development*. ABD: Tufts University. Retrieved from <https://ase.tufts.edu/iaryd>.
41. Lerner, R. M., Lerner, J. V., Almerigi, J., Theokas, C., Phelps, E., Gestsdottir, S., et al. (2005). Positive youth development, participation in community youth development programs, and community contributions of fifth grade adolescents: Findings from the first wave of the 4-H Study of Positive Youth Development. *Journal of Early Adolescence*, 25(1), 17–71. <https://doi.org/10.1177/0272431604272461>
42. Lerner, R. M., Lerner, J. V., Phelps, E. (2009). *Report of the findings from the first seven years of the 4-H study of positive youth development*. Medford, MA: Institute for Applied Research in Youth Development.

43. Lewin-Bizan, S., Bowers, E. P., & Lerner, R. M. (2010). One good thing leads to another: Cascades of positive youth development among American adolescents. *Development and psychopathology*, 22(4), 759-770. <https://doi.org/10.1017/S0954579410000441>
44. Madsen, K.A., Hicks, K. & Thompson, H. (2011). Physical activity and positive youth development: Impact of a school based program. *American School Health Association*, 81(8), 462-470. <https://doi.org/10.1111/j.1746-1561.2011.00615.x>
45. Morris, J.C. (1996). *Self-perceived youth leadership life skills development among Iowa 4H members. (Retrospective theses and dissertations)*. Iowa State University, Ames, Iowa.
46. National Research Council and Institute of Medicine. (2009). *Preventing mental, emotional, and behavioral disorders among young people: Progress and possibilities. Committee on Prevention of Mental Disorders and Substance Abuse Among Children, Youth, and Young Adults: Research Advances and Promising Interventions*. M. E. O'Connell, T. Boat, & K. E. Warner (Eds.). Board on Children, Youth, and Families, Division of Behavioral and Social Sciences and Education. Washington, DC: The National Academies Press.
47. Özbay, G. (2017). *Pozitif genç gelişimi temelli sınıf rehberliği programının ilkökul öğrencilerinin yaşam becerilerine etkisi (Doktora tezi)*. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
48. Özbay, Y. (2013). Pozitif genç gelişimi. *Eğitimci Dergisi*, 21.
49. Park, N. (2009). Building strengths of character: Keys to positive youth development. *Reclaiming Children and Youth*, 18(2), 42.
50. Peterson, C. & Seligman, M. E. P. (2004). *Character strengths and virtues. A handbook and classification*. N.Y: Oxford University Press.
51. Phelps, E., Balsano, A. B., Fay, K., Peltz, J. S., Zimmerman, S. M., Lerner, R. M., & Lerner, J. V. (2007). Nuances in early adolescent development trajectories of positive and problematic=risk behaviors: Findings from the 4-H study of positive youth development. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America*, 16, 473-496. <https://doi.org/10.1016/j.chc.2006.11.006>
52. Pittman, K. (1999). Youth Today: The Power of Engagement. Forum for Youth Investment.
53. Pittman, K., Irby, M., & Ferber, T. (2001). Unfinished business: Further reflections on a decade of promoting youth development. In P. L. Benson & K. J. Pittman (Eds.), *Trends in youth development: Visions, realities and challenges* (pp. 4-50). Norwell, MA: Kluwer.
54. Rhodes, J. E., & Roffman, J. G. (2003). Nonparental adults as developmental assets in the lives of youth. In R. M. Lerner & P. L. Benson (Eds.), *Developmental assets and asset-building communities: Implications for research, policy, and practice* (pp. 195-212). Boston: Kluwer Academic.
55. Roth, J., & Brooks-Gunn, J. (2003). What exactly is a youth development program? Answers from research and practice. *Applied Developmental Science*, 7(2), 94-111. https://doi.org/10.1207/S1532480XADS0702_6
56. Scales, P. C., Benson, P. L., Roehlkepartain, E. C., Hintz, N. R., Sullivan, T. K., & Mannes, M. (2004). The role of parental status and child age in the engagement of children and youth with adults outside their families. *Journal of Family Issues*, 25, 735-760. <https://doi.org/10.1177/0192513X03259139>
57. Scales, P. C., Foster, K. C., Mannes, M., Horst, M. A., Pinto, K. C., & Rutherford, A. (2005). School-business partnerships, developmental assets, and positive outcomes among urban high school students: A mixed-methods study. *Urban Education*, 40, 144-189. <https://doi.org/10.1177/0042085904272746>
58. Scarbrough, S. (2013). Positive Youth Development and Substance Use in Emerging Adults. *McNair Scholars Research Journal*, 9(1), 12.
59. Seligman, M.E.P. (2002). *Positive psychology, positive prevention, and positive therapy*. In C. R. Snyder & S. Lopez (Eds.), *Handbook of positive psychology*. New York: Oxford University Press.
60. Seligman, M. E. (1998). What is the good life. *APA Monitor*, 29(10), 2. <https://doi.org/10.1037/e530012010-002>
61. Seligman, M. E. P., & Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive psychology. *American Psychologist*, 55(1), 5-14. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.5>

62. Shek, D.T., Ma, C. & Sun, R.C. (2010). Evaluation of a Positive Youth Development Program for Adolescents with Greater Psychosocial Needs: Integrated views of Program Implementers. *Scientific World Journal*, 10(1), 890–900. <https://doi.org/10.1100/tsw.2010.160>
63. Shek, D. T. L., Siu, A. M. H., & Lee, T. Y. (2007). The Chinese positive youth development scale: A validation study. *Research on Social Work Practice*, 12(3), 380–391. <https://doi.org/10.1177/1049731506296196>
64. Smith, E.P., Faulk, M. & Sizer, M. A. (2013). Exploring the meso-system: the roles of community, family and peers in adolescent delinquency and positive youth development. *Youth and Society*, 48(3), 318-343. <https://doi.org/10.1177/0044118X13491581>
65. Stein, M., Ward, H., & Courtney, M. (2011). ‘Editorial: International perspectives on young people’s transitions from care to adulthood’. *Children and Youth Services Review*, 33(12), 2409–2411. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2011.08.012>
66. Sun, R.C.F. & Shek, D.T.L. (2012). Positive youth development, life satisfaction and problem behavior among Chinese adolescents in Hong Kong. *Social Indicators Research*, 105(3), 541-559. <https://doi.org/10.1007/s11205-011-9786-9>
67. Sun, J. & Stewart, D. (2007). Age and gender effects on resilience in children and adolescents. *International Journal of Mental Health Promotion*, 9(4), 16-56. <https://doi.org/10.1080/14623730.2007.9721845>
68. Teipel, K. (2002). Minnesota adolescent health action plan. Community programs to promote youth development. Washington, DC: National Academy Press.
69. Tolan, P., Ross, K., Arkin, N., Godine, N., & Clark, E. (2016). Toward an integrated approach to positive development. *Applied Developmental Science*, 20, 214– 236. <https://doi.org/10.1080/10888691.2016.1146080>
70. Tomar, İ.H., Büyüköztürk, Ş., Özbay, Y., Eşici, H., Aydoğan, D., Ayaz, A., Çalışkan, M. ve Demir, Ö. O. (2016). Üstün yetenekli çocuklara yönelik pozitif genç gelişimi temelli yaşam becerileri eğitim programının geliştirilmesi, 115K458 TÜBİTAK SOBAG Projesi.
71. Weissberg, R. P., Kumpfer, K. L., & Seligman, M. E. (2003). *Prevention that works for children and youth: An introduction* (Vol. 58, No. 6-7, 425-432). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.58.6-7.425>
72. Wright, P. & Weidong, L. (2009) Exploring the relevance of positive youth development in urban physical education. *Physical Education and Sport Pedagogy*, 14(3), 241-251. <https://doi.org/10.1080/17408980801974978>
73. Youngblade, L. M., Theokas, C., Schulenberg, J.C., Huang, I.C. & Novak, M. (2007). Risk and promotive factors in families, schools and communities: A contextual model of positive youth development in adolescence. *Pediatrics*, 119(1), 47-53. <https://doi.org/10.1542/peds.2006-2089H>
74. Zarrett, N., & Lerner, R. M. (2008). Ways to promote the positive development of children and youth. *Child Trends*, 11(1), 1-5. <https://doi.org/10.1037/e456902008-001>
75. 4H Organization, (2014). Resmi Web Sitesi. www.4-H.org. Erişim tarihi: 29.08.2021

Subject Area
Management and
Organization

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 105
PP: 4382-4393

Arrival
15 November 2022
Published

31 December 2022
Article ID Number
67092

Article Serial Number
30

Doi Number
<http://dx.doi.org/10.2922/8/sss.67092>

How to Cite This Article

Özkan, Ö. & Özmutaf, N. M. (2022). "Değişim Liderliği ve Organizasyonu Etkileyen Temel Dış Değişimsel Boyutlar: İzmir İlinde Bir Araştırma"
International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587)
Vol:8, Issue:105;
pp:4382-4393

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Değişim Liderliği ve Organizasyonu Etkileyen Temel Dış Değişimsel Boyutlar: İzmir İlinde Bir Araştırma

Main External Change Dimensions Affecting Change Leadership and Organization: A Research in Izmir

Ömer Özkan ¹ Nezih Metin Özmutaf ²

¹ Dr., İzmir, Türkiye

² Prof. Dr., İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, İzmir, Türkiye

ÖZET

Bu araştırmanın temel amacı, çalışanların algıları çerçevesinde, organizasyonu etkileyen dış çevresel değişimlerin yöneticilerin sahip olması gereken değişim liderliği niteliklerine etkisinin belirlenmesidir. Bu çerçevede hazırlanan anket, Nisan 2022– Eylül 2022 tarihleri arasında enerji sektörlerinde yer alan 413 bireye (yönetici, diğer) yüz yüze ve online olarak uygulanmıştır. Faktör analizleri bulguları sonucunda, “temel değişim liderliği niteliği”, “dış çevresel profil” ve “pazara yönelik; koşullar, aktörler ve entegrasyonlar” şeklinde üç faktör oluşmuştur. Katılımcılar üç faktörü de ileri düzeyde önemsemektedirler. Faktörler arasında pozitif yönde orta ve yüksek düzeyde korelasyonlar belirlenmiştir. Ayrıca, yapısal eşitlik modeline göre, “Dış çevresel profil” ile “pazara yönelik; koşullar, aktörler ve entegrasyonlar” yüksek düzeyde etkileşim içindedir. Bunun yanı sıra, “dış çevresel profil”, “temel değişim liderliği niteliğini” önemli düzeyde etkilemektedir. Diğer taraftan, “pazara yönelik; koşullar, aktörler ve entegrasyonların” ise, “temel değişim liderliği niteliğini” etkileme düzeyinin önemsiz olduğu da belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Değişim Liderliği, Değişim Boyutlar, Etki

ABSTRACT

The main purpose of this research is to determine the effect of external environmental changes affecting the organization on the changeable qualities that managers should have, within the framework of employees' perceptions. The questionnaire prepared within this framework was applied to 413 individuals (manager and other) in the energy sectors face-to-face and online between April 2022 and September 2022. As a result of the factor analysis findings, “basic change leadership quality”, “external environmental profile” and “market oriented; conditions, actors and integrations”. Participants attach great importance to all three factors. Positive moderate and high correlations were determined between the factors. In addition, according to the structural equation model, “External environmental profile” and “market oriented; conditions, actors and integrations” are highly interactive. In addition, the “external environmental profile” significantly affects the “basic change leadership quality”. On the other hand, “market oriented; conditions, actors and integrations”, the level of influencing the “basic change leadership quality” was also determined to be insignificant.

Keywords: Change Leadership, Change Dimensions, Influence

1. GİRİŞ

Küreselleşen ve teknolojik yeniliklerin sürekli bir şekilde yaratılarak insanlık hizmetine sunulduğu günümüz dünyasında değişimin varlığı adeta rutin hale gelmiştir. Diğer bir deyişle, değişim süreçleri çoklu bir etkileşim içinde yeni değişimleri beraberinde getirmektedir. Organizasyonlar da bu sözü edilen çoklu değişime ayak uydurabildikleri ölçüde ayakta durabilmekte ve geleceğe güvenle bakarak büyüme ve gelişme süreçlerini hayata geçirme eğilimini sergilemektedirler.

Değişimin yoğunluğu ve derinliği içinde organizasyonlar ve yöneticiler stratejik bir bakış açısı ile hem organizasyonu hem de yönetim şekillerini liderlik çerçevesinde rasyonel bir zemine oturtma çabası içine girmektedir. Doğal olarak bu kapsamda yöneticilerin değişim liderliği niteliklerini geliştirerek yöneltme işlevini dinamik bir çerçevede uygulamak için zihinsel, fiziksel ve sosyal çaba içinde oldukları ifade edilebilir. Zaten liderliğin temel çıkış noktasının da rutinliğin ortadan kaldırılması için yöneticilerde bulunması gereken yöneltme yönelimli niteliklerin açığa çıkarılmasından başka bir şey olmadığı belirtilebilir.

Dolayısıyla, dış çevredeki değişimler bir taraftan organizasyonu etkilerken bu değişimlerin yöneticilerin liderlik niteliklerini de etkilediği doğal olarak ifade edilebilir. Bu çerçevede, bu araştırma kapsamında, hem yönetim literatürüne hem de uygulamaya yönelik temel katkı olarak, organizasyonu etkileyen dış çevresel değişimlerin yöneticilerin sahip olması gereken değişimsel niteliklerine etkisine çalışan algıları çerçevesinde açılımlar getirilmiştir. Araştırma için hazırlanan anket formu, Nisan 2022– Eylül 2022 tarihleri arasında enerji sektörlerinde yer alan 413 bireye uygulanmıştır.

2. LİTERATÜR ÖZETİ

2.1. Değişim Liderliği

Liderliğin informallik boyutuyla, yöneticiliğin doğasında yer alan formallığın statikliği beraberinde getirmesi riskini minimize edici olduğu, bunun da dış çevredeki değişimlere uyum için önemli bir etkiye sahip olduğu belirtilebilir. Bu nedenle liderliğin yöneticilikten farklı olarak organizasyonda değişimi yaratıcı işlev gördüğü ortaya konulabilir (Lunenburg, 2011: 1). Burada yönetici gücü formallikten alırken liderlikte güç informallığe yani yöneticinin kişisel yeterliliklerine endekslenmektedir. Bu çerçevede liderliğin ağırlıklı olarak öne çıktığı yönetim fonksiyonu ise, yöneltme olarak belirtilebilecektir (Jago, 1982: 316). Bu çerçevede yönetici liderlik nitelikleri kapsamında çalışanları değişim odaklı şekilde yöneltici bir davranış içinde olabilecektir.

Diğer taraftan liderlik teori ve yaklaşımlarla açıklanan sofistike bir konudur. Bu bağlamda, temel olarak liderlik teorileri, özellikler, davranışsal ve durumsal kapsam içinde konuya yaklaşırken, liderlik yaklaşımlarının ise, çok sayıda farklı liderlik yaklaşımları (stratejik liderlik, dönüştürücü liderlik, vizyoner liderlik vb.) çerçevesinde tamamlayıcı, bütünleştirici ve geliştirici rol oynadığı ifade edilebilir. Ancak günümüz koşullarında, açık sistem çerçevesinde, dış çevredeki sürekli değişime proaktif biçimde uyum sağlayabilmek için hangi tür liderlik tarzı benimsenirse benimsensin, dış çevreye uyumsal dinamikliğin mutlak gerekliliği belirtilebilecektir (Koçel, 2020: 379).

Konuya liderlik rolleri açısından yaklaşıldığında ise, Mintzberg'in (1973) ortaya koyduğu liderlik rolleri olan kişilerarası roller (İKY faaliyetleri ve davranışsal kapsamda vb.), bilgilendirme rolleri (bilgiyi elde etme, diğerlerine iletme vb.) ve karar verme rollerinin (değişimi destekleme, karar verme, kaynak paylaşımı, problemleri çözebilme vb.) de aslında değişime odaklı olarak ortaya konulması gerektiği belirtilebilecektir.

Değişim liderliğinin, kendisini takip eden takipçilerini etkileyecek bir şekilde vizyon, misyon, değerler, ilkeler ve hedefler belirleme ve bu çerçevede ilham vericiliği içermekte olduğu (Simola vd.,2010: 180), ekip çalışmalarını ve katılımcı şekilde fikirleri önemseydiği (Erkuş ve Günlü, 2008: 191), izleyenlerin gereksinimlerinin farkındalık ve giderilmesi çabasını içerdiği (Conger, 1989), hedef yeniden tanımlama ve yönelimli sistemleri öngördüğü (Leithwood, vd., 2006; 201-227), geleceği vizyoner bir şekilde konumlandığı (Erçetin, 2000: 93) bütünsel iş odaklı bir vizyonu ortaya koyduğu (Meriwether ve Duyar, 1997: 9) belirtilebilir.

Değişimselliğin ortaya konulabilmesi ve rekabet ortamında sürdürülebilirliğin sağlanması için durumsal analizlerin de gerçekleştirilmesi önemlidir. Değişim liderliğinde harekete geçirici olma (Bass ve Riggio, 2005: 10), talepleri karşılayabilme (McMurray vd., 2010), koşulları irdeleyerek ayrıntısal tahminlerde bulunabilme (Erarslan, 2011: 20) durumsallığın analizi ile anlam kazanabilecektir. Bu çerçevede zayıf yönlerin güçlendirilmesi ve fırsatların yakalanabilmesi de uygulamada önem arz etmektedir.

Stratejik planlama ve uygulama süreçleri değişimsellik açısından önemli diğer bir boyut olarak belirtilebilir. Tarihte kazanmak için gerekli bir yönelim olarak tanımlanan strateji (Wing, 1991: 5), amaç ve hedefler doğrultusunda uzun soluklu izlenen bir yol çerçevesinde ifade edilen (Mintzberg ve Waters, 1985: 257) gerektiğinde köklü değişimleri ve yenilikleri içeren bir yapıya sahiptir (Dess ve Miller, 1993: 316). Değişim liderliğinin de bu bağlamı içinde yer alacağı gerektiği ifade edilebilir. Ayrıca, stratejiklik tedarik, ürün / hizmet üretimi, pazar ve satış ve satış sonrası vb. gibi tüm süreçlerde farklılaşmayı önemseyici şekilde ortaya çıkabilecektir ki değişimsellik de zaten burada fiili farklılaşma ile iç içe bir süreç şeklide gerçekleşebilecektir.

Değişimin bir diğer boyutu da iç ve dış paydaşlardaki etkileşimle ortaya konulan bir süreçtir. Özellikle dış çevrede yaşanan değişimlerin organizasyonu pozitif çerçevede yansılabilmesi oldukça önemlidir (Dinçer, 2003: 52-54; Eren, 1993: 340-341). Değişim liderliği, bu çerçevede bütünleştirici ve öncü rol oynayabilecektir.

Değişimselliğin yaşanabilmesi açısından proaktif davranış sergilemede önemlidir. Proaktiflikte öngörme, inisiyatif alma, mobilize olma ve problemleri rasyonel şekilde çözümlenebilir öne çıkmaktadır (Frese, vd., 1997; 139-161). Değişimsel liderlikte bu bağlam özgüvenli ve etkileyici bir çerçevede sağlanabilecektir.

Değişime motive olma da değişim liderliği çerçevesinde öne çıkarılabilecek bir konu şeklinde belirtilebilir. Motivasyon amaç ve hedeflere yönelimi kapsayan bir gerçekliktir. Amaç ve hedeflere yönelimde gereksinimlerin istenen düzeyde karşılanması (Budak ve Budak, 2010: 110) adaletli sağlanması ve moralin yüksek seviyede tutulması (Genç ve Halis, 2006: 51) önemlidir. Bu çerçevede bağlantılı olarak ödüle odaklanmanın da gerekliliği belirtilebilir. Ödüller maddi ve manevi (George ve Jones, 2012: 374) şekilde değişimselliği destekleyebilir. Doğal olarak değişim liderliği, hataların minimize edilmesinde de çaba harcayabilir (Avolio vd.,1999: 208-218).

Diğer taraftan, değişimselliğin sağlanmasında hem liderin hem de izleyenlerin değişime açık ve uyumlu olması önemlidir. Değişime fiziksel, zihinsel ve sosyal çerçevede uyum gösteren bir insan kaynağının oluşturulması bu

açından önemlidir (Özmutaf, 2007; 41-60). Burada çalışanlar değişim liderliği çerçevesinde değişime uyumlaştırıcı eğitimlerle desteklenebilir. Ayrıca değişimsellik bağlamında yeni ve faydalı fikirleri içerici yaratıcılığı destekleyen (Amabile vd., 2005; 372), orijinal olduğu kadar işlevsel ve çözüm odaklı (George and Zhou, 2001), inovatif bilgiye üreten ve paylaşan (Yazıcı, 2001: 56) çalışanların potansiyelini ortaya çıkarıcı bir bütünlük sağlanabilir. Bu çerçevede, değişim liderliğinin etkinliğinin yüksek olması için ise, çalışanların uyumsal bağlamda desteklenmesi ile değişime yönelik algı farkındalığı yaratılması tavsiye edilebilir (Hoffman, vd., 2011: 782).

2.2. Organizasyonel Değişim

Dış çevredeki sayısız aktör, etkileşim ve koşullar göz önüne alındığında, günümüz organizasyonlarının dinamik bir çerçevede ayakta kalabilmeleri ve gelişip büyümeleri için, sürdürülebilir şekilde değişime odaklanmaları bu bağlamda öncekine göre pozitif yönde farklı bir duruma gelmelerinin gerektiği belirtilebilir. Organizasyonlar değişim süreçlerinin eklenmesi ile birlikte dönüşüm de gerçekleşmiş olmaktadır.

Günümüz organizasyonlarında değişim en genel kapsamda statik veya dinamik farklı boyutlarda gerekli olabilir. Ancak dinamik çevresel koşullar ve açık sistem gerekliliği vb. nedenlerle planlı, aktif ve proaktif, gerektiğinde ani, makro mikro vb. şekilde olabilecektir.

Temel olarak organizasyonlarda değişimlerin ise, stratejik, teknoloji, inovasyon ve bilgi yönetimi, faaliyet süreçleri, davranışsal ve sosyal ilişkiler, uluslararasılaşma çerçevesinde beş boyutlu olarak ortaya konulması mümkündür:

- i. Stratejik açıdan değişim organizasyonun iç ve dış çevresini birlikte geniş çerçevede irdeleyen ve gerçekleştiren kapsamlı bir bütün şeklinde tanımlanabilir. Kotter Majör Organizasyonel Değişim modelinde (1995), küresel değişimler, pazarlardaki ve rekabet ortamındaki değişimlerin tehdit ve fırsatları beraberinde getirebileceğini bu sürecin ise, organizasyonda büyük ölçekli değişimlere (stratejik boyutlar ve süreçler, kültürel, yapısal, bilgi yönetimi, kaynak planlamaları, kalite konuları, birleşmeler, ortak girişimler, entegrasyonlar, yeni teknolojiler ve ürünler / hizmetler, yeni iş süreçleri, e-ticaret olanakları, öğrenen organizasyonlar vb. açısından) yol açabileceğini ortaya koymuştur (Daft, 2001). Bu çerçevede, varolan durumun ortaya konulmasına yönelik olarak varlıklar ve yeteneklerin teşhisi, SWOT, PEST analizleri türevleri, finansal analizler, paydaş analizleri vb. analizler gerçekleştirilebilir (Özmutaf, 2019: 24).
- ii. Teknoloji, inovasyon ve bilgi yönetimi çerçevesinde değişim, organizasyonda yeniliği yakalamak ve uymak için yeni bilgiler, makinalar, ekipmanlar, materyaller ve olanaklar organizasyonda yaratılır ve / veya transfer edilir (Costley ve Todd, 1991: 364-365).
- iii. Faaliyet süreçleri çerçevesinde değişim, İK'nın bilgi, beceri ve yeteneklerine yönelik değişimler, İK eğitimleri, kalite felsefesi, kaizen, yeniden süreçleme, değişim mühendisliği, dış kaynak kullanımı, yalın organizasyon, öğrenen organizasyonlar, kıyaslama, teknolojik çerçevede vb. felsefik ve uygulamalı yalınlar açısından değerlendirilebilir.
- iv. Davranışsal ve insan ilişkileri çerçevesinde değişimin merkezinde tutumlar, değerler, inançlar, fikirler, kişilik yapısı vb. yer almaktadır (Costley ve Todd, 1991: 364-365). Bandura, Sosyal Bilişsel Teorisi'nde (karşılıklı determinizm) kişisel faktörleri (içgüdü, dürtü, bireysel özellikler, bireysel motivatörler vb.), çevresel faktörler (durumsal etkiler ve davranışın olduğu ortam vb.) etkileyerek bireyde davranış değişikliğinin ortaya çıkabileceğini vurgulamıştır (Bandura, 1986). Benzer şekilde, Prochaska ve Diclemente (1982) Transteoretik Model'inde davranışın süreçsel bir değişim olduğunu ortaya koymuştur. Bu çerçevede, birincisi aşamalı boyut (başlangıçta davranış değişikliğini düşünmeme, problemin farkına vararak davranış değişikliğini düşünme, davranış değişikliği için harete geçmeye hazırlık, harekete geçme, sürdürme), ikincisi deneyimsel boyut (bilişsel ve davranışsal çerçevede sergilenen problemi aşma yöntemleri; farkındalık, özdeğerleme, çevreyi yeniden tanıma, özgüçlenme vb.) ve üçüncüsü problemlerle karşılaştığında özgüçlenme aşabilme şeklindedir (Prochaska ve Velicer, 1997). Davranışsal ve insan ilişkilerine yönelik değişimler yönetsel süreçlerde liderlik, motivasyon, stres yönetimi, çatışma yönetimi, takımlar, iletişim, iş tatmini vb. adalet, bağlılık vb. açısından değişim süreçleri kapsamında değerlendirilebilir.
- v. Lokalden bölgesel oradan uluslararasılaşmaya ve küreselleşmeye doğru aynı zamanda organizasyonun uluslararasılaşma düzeyi çerçevesinde küreselleşmenin etkileri; çok yönlü ve derinliğine değişimler, ölçeğin büyümesi, jeopolitik ve jeostratejik bağlamlar, teknolojik yenilikler, finansal konular ve sorumluluklar, yasal gerekliliklere ve prosedürlere uyum, düzenlemeler, kültürel farklılıkların etkisi, iş yapış şekilleri ve iletişim şekillerindeki farklılıklar vb. açısından değerlendirilebilir (Özmutaf, 2019: 54-55). Bu çerçevede, ülke ve endüstri karakteristikleri, uluslararası ticari operasyonel konular ve bu çerçevedeki yönetsel deneyimler, ana

ülke ve merkez ülkenin yönetsel eğilimleri, rekabet stratejilerinin boyutları ve derinliği ve içsel boyutları ile içsel boyutların doğasının etkileşimi değişimde öne çıkabilecektir (Schuler, 2000: 252).

Literatür incelendiğinde, organizasyonel değişimle ilgili çalışmaların, tek düzeyli ve çok düzeyli değişim modelleri kapsamında ortaya konulduğu görülmektedir. Bu çerçevede organizasyonel değişimle ilgili çalışmalar, kurum, organizasyon, departman, gruplar / takımlar ve bireye odaklanabilmekte bunun yanı sıra sözü edilenleri bareberce de irdeleyebilmektedir. Bu çerçevede değişime, organizasyon içi ve dışı unsurlar, gereklilikler, etkenler ve aktörler vb. yöneltebilir. Ancak, çalışmaların temel çıkış noktası, örgüt içi nedenleri de etkisi altına alan dış çevredeki değişim, etkileşim ve dönüşüme uyumun sürdürülebilir bir yönde sağlanmasının gerçekleştirilmesi olarak ifade edilebilir (Rafferty ve Griffin, 2008: 615-616).

Kurt Lewin (1940) planlı değişim modelinde, değişim sürecini çözülme (eskileri bırakarak fikir ve koşullara odaklanma, değişimde yeniyeye odaklanma, direnci kırabilme vb.), değişim (umut, buluş ve heyecan karışımı içinde yeni fikir ve uygulamaları hayata geçirme vb.) ve yeniden katılışma / donma (yeni koşullara uyum ve bütünleşme, yeni problemlerin üstesinden gelme vb.) olarak üç boyutta ortaya koymuştur (Newstrom ve Davis, 1997: 409).

Değişime karar verirken organizasyonun kurum felsefesi ve kültürü, stratejileri, politikaları, ölçüğü, yapısı, kapsamı, pazardaki durumu ve içinde bulunduğu koşullarına göre şu tür sorulara derinliğine ve çok yönlü yanıtlar aranması önerilmektedir (Barutçugil, 2013: 538): “Neredeyiz?, Nerede olmak istiyoruz?, Oraya nasıl ulaşırız?, Hangi hedeflere ulaşacağız?, Hedeflere ulaştıracak sahip olduklarımız, yeterliliklerimiz ve yetkinliklerimiz ne düzeydedir ve bunları nasıl belirlemeliyiz?”.

Kotter ise uygulamada ideal bir organizasyonel değişim için sekiz adımlık bir süreci önermektedir. Bunlar sırasıyla, birincisi ikna edici bir çerçevede tüm çalışanlarda öfkeye ve dirence yol açmayacak şekilde acil durum algısı oluşturulması, ikincisi doğru bireyleri seçerek rehber olacak ve yönlendirecek bir takım kurulması, üçüncüsü doğru, açık ve net bir vizyonun ortaya konulması, dördüncüsü vizyonun sahiplenilebilmesi için etkin iletişim kurulması, beşincisi engelleri dışlayıcı bir yaklaşımla; tüm çalışanların katılımını gerçekleştirecek şekilde takım vizyon ve stratejilerinin paylaşılması, çalışanları yetkilendirerek ve bariyerleri (zihinsel, formal vb.) kaldırarak inisiyatif almalarını sağlama ve güçlendirmenin sağlanması, altıncısı uzun soluklu bir değişim sürecini baz almakla beraber, kısa süreleri kazanımlara odaklanarak, kısa süreleri değişimlerinin kazanımlarının da ortaya konularak çalışan motivasyonunun yüksek tutulması, yedincisi kararlı ve ısrarcı bir biçimde; esnek bir plan çerevesinde ancak gevşemeden ve gereksiz yorgunluklara yol açmadan vizyona yönelimin devam etmesi, sekizincisi ise kalıcı ve sürdürülebilir bir değişimin varlığının sağlanması şeklinde özetlenebilecektir (Kotter ve Cohen, 2002: 1-2).

Diğer taraftan, değişim organizasyonun doğası gereği formal (milyon, stratejiler, politikalar, amaçlar, hedefler, hiyerarşik yapı, departmanlar, üretim, iş tanımları vb.) ve informal (davranışsal konular) boyutlarda olabilecektir (Gibson vd., 1997: 463). Bu bağlamda, uygulamada yukarıda belirtilenleri de içerecek şekilde iç içe geçmiş çoklu süreçleri ve etkileşim ve ilişkileri kapsayan değişim modeli olarak McKinsey 7S yaklaşımının (strateji, yapı, sistemler, stil, personel, paylaşılan değerler, beceriler / kabiliyetler) koşullara göre başarılı olduğu belirtilebilir (Miller ve Dess, 1996: 335).

Benzer şekilde örgüt geliştirme de değişimin uygulama biçimlerinden biri olarak belirtilebilir. Örgüt geliştirme ile dış çevreye adaptasyon bağlamında çalışma yapısı ve davranışsal konularda değişime yol açan süreçler ortaya konulmaktadır (Riggio, 2014: 424).

2.3. Değişim Liderliği ve Organizasyonel Değişim Arası İlişkisellik

Değişim organizasyonlar için kaçınılmaz ve sonu olmayacak bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünya genelinde yaşanan küreselleşme, bilgi teknolojilerindeki değişim ve dönüşümler, olağan dışı bir şekilde ortaya çıkan süreçler organizasyonel değişimi de bilinçli ve bilinçsiz ayrıca bir taraftan da zorlayıcı olarak etkisi altına alabilmektedir. Bu çerçevede, organizasyonlar proaktif bir biçimde en iyi sonuçlara ulaşma ve sürdürülebilir rekabet avantajı sağlamada değişimselliği tetikleyici bir rol üstlenme durumunda kalmaktadırlar (Garvin, 1993: 78–91).

Sözü edilen değişimden organizasyonlar topyekün ve çeşitli seviyelerde etkilenmektedir (Sağlam, 1979: 70). Bu çerçevede her türlü dışsal değişim boyutu ve ilgisine göre değişim, organizasyondaki teknoloji, strateji, yapı, sistem, kültür, personel ve paylaşılan ilkeler ve değerleri (Hitt vd., 2009: 456–460), teknoloji, personel, süreç ve yöntemleri (Sabuncuoğlu ve Tüz, 1998: 210-211) ayrıca ilişki, alışkanlıklar, yol ve yöntemleri de etkileyerek değişime yönelmektedir (Yeniçeri, 2002: 102). Tamamlayıcı olarak Porter (1979) da rekabeti etkileyen dış çevre bazlı beş temel kuvveti “pazardaki rekabetin şiddeti, müşterilerin pazarlık gücü, tedarikçilerin pazarlık gücü, olası rakiplerin tehdidi, ikame ürünlerin tehdidi” şeklinde ortaya koymuştur. Bu çerçevede değişim liderliği sözü edilen

unsurların tamamını amaç ve hedefler çerçevesinde bütünleştirici bir yaklaşımı sergileyebilecektir (Gruber ve Davis, 1988: 209).

Diğer taraftan organizasyonun içinden bakış açısıyla, değişim liderliği bağlamı ve organizasyonu değişimselliğin etkilendiği boyutlar; bilişsel (yaratıcılık, problem çözebilme, analitik beceriler, alternatif ve stratejik düşünme, geleceğe odaklılık, ideal bir rehberlik sergileme, eleştirel yaklaşım ve düşünme becerileri vb.), fonksiyonel (iletişim, teknik bireysel gelişme, kariyer planlama, yönetsel ve karar verme, öğrenme becerileri vb.) ve bireysel/sosyal (takım çalışma, öz yönetim, kültürler arasılık, stres yönetim, dürüstlük ve etik davranış ve merhamet, entegre edebilme, motivasyon, harekete geçirebilme becerileri vb.) yetkinlik / yeterlilik kapsamında açıklanmaktadır. Bu sözü edilen boyutların etkinliği çerçevesinde ise, başarılı değişim ve değişim yönetimi ile sonuçlanan bir çerçeveyi ortaya koymaktadırlar. Sonuç olarak ise, etkililik ve etkinlik, kalite, verimlilik, işbirliği, kültürel ve iklimsel güç maksimize olurken çatışmalarda minimize olabilecektir (Pagon vd., 2008: 4).

Özellikle değişimin olumlu bir yönelime girmesi için de değişim liderliği kapsamında çalışanlar değişime mobilize edilmelidir. Ancak değişimsel süreçlerde olası yaşanabilecek olumsuzlukların da bertaraf edilmesi insan kaynağının değişim kapsamında isteksizleşmesinin önüne geçebilecektir (Maxwell, 1998: 89). Bu çerçevede, her ne kadar değişim liderliği çok farklı seviyelerde, çok farklı derinliklerde ve çok farklı durumları beraberinde getirecek bir doğaya sahip olmakla birlikte, dönüşümcü liderlik nitelikleri ile de desteklenerek süreçler pozitif yönelebilir. Doğal olarak değişim liderliğinde safha safha veya bir anda değişim ayrıca önceki durumla ilişkili veya ilişkisiz değişim de görülebilir.

Değişim yönelimli bir vizyon sahibi bir liderlik organizasyonun iç ve dış çevresi ve aktörleri arasında etkileşimsel ve değişimsel bir yönetim sistemini yaratabilecek, dinamik ve esnek bir şekilde sürdürülmesini sağlayabilecektir. Diğer taraftan başta insan kaynağının bilgi, beceri, yetenek, deneyim, öngörü ve potansiyelinin kendisi ve katkılarıyla uyumun gerçekleştirilmesi ortaya çıkabilecektir.

Sonuç olarak, etkili bir organizasyonel değişim ancak etkili bir değişim liderliği ile söz konusu olabilecektir. Bu çerçevede değişim liderliği rolü ile hem şuan hem de geleceği içeren farklı farklı niteliklerin ve boyutların koşullara göre pozitif yönlü değişimsel başarıyı sağlayacağı açıktır. Bu çerçevede değişim lideri, dış çevreyi de baz alarak çeşitli nitelikleri (entelektüel ve bilişsel, düşünen ve araştıran buna sevk eden, otoriteden ziyade duygusal güçleri kullanan, sözlü ve sözlü tüm etkin iletişim beceri sergileyen, katılımcıya sevk eden, motivasyonu önemseyen, misyon ve vizyon, kültür, amaçlar ve hedefleri önemseyen vb.) kişiliğinde, izleyenler ve diğer paydaşlar çerçevesinde, organizasyonda stratejik ve vizyoner bir bakış açısı ve yönelimle bütünleştirebilecektir (Gill, 2002: 311).

3. ARAŞTIRMA

3.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, organizasyonu etkileyen dış çevresel değişimlerin yöneticilerin sahip olması gereken değişim liderliği niteliklerine etkisine yönelik olarak çalışanların algılarının belirlenmesidir.

3.2. Veri Toplama Araçları

Araştırmada kullanılan anket formu üç temel bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, araştırmanın bağımsız değişkenleri yaş, cinsiyet, eğitim durumu, deneyim süresi ve pozisyon (yönetici ve diğer) yer almıştır. İkinci bölümde, yöneticilerin liderlik niteliği olarak değişimsel boyutta önemli etkiye sahip olacağına yönelik 13 önerme yer almıştır. Üçüncü bölümde ise, günümüz koşullarında organizasyonu etkilediği öngörülen temel dış değişimsel boyutları içeren 9 önermeye yer verilmiştir. Önermelere istatistiksel değerlendirmeler için 5'li Likert ölçeği kapsamında kesinlikle katılmıyorum için 1, katılmıyorum için 2, orta düzeyde katılıyorum için 3, katılıyorum için 4, kesinlikle katılıyorum için 5 ağırlık değeri verilmiştir.

3.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Literatür taraması sonucu oluşturulan anket, Nisan 2022– Eylül 2022 tarihleri arasında Enerji Sektörlerinde yer alan 413 bireye (yönetici ve diğer) yüz yüze ve online olarak uygulanmıştır. Bu kapsamda literatürde, Bass (1990), Werner (1993), Schuler (2000), Pagon vd., (2008), Gill (2022) çalışmaları yer almaktadır. Araştırmada, faktör analizi, tek örnek t testi, bağımsız iki örnek t testi, korelasyon analizi ve yapısal eşitlik modellemesine yer verilmiştir. İstatistikler SPSS ve AMOS paket programları ile gerçekleştirilmiş olup elde edilen veriler literatür ışığında yorumlanmıştır.

3.4. Araştırmanın Temel Hipotezleri

Araştırmanın temel hipotezleri aşağıda yer almaktadır:

H₁ :.....faktörü katılımcılar tarafından önemli olarak algılanmaktadır (Araştırmanın faktörleri: f1: temel değişim liderlik niteliği, f2: temel dış çevresel profil, f3: pazara yönelik koşullar, aktörler ve entegrasyonlar)

H₂: ... bağımsız değişkeni açısından ... faktörüne yönelik algı farklılık göstermektedir (Bağımsız değişkenler: Cinsiyet, eğitim durumu, deneyim süresi ve pozisyon)

H₃: ... faktörleri arasında doğrusal bir korelasyon bulunmaktadır.

H₄: Organizasyonu etkileyen değişimsel faktörlerin etkisinin / etkileşiminin temel değişim liderlik niteliği faktörüne etkileri pozitif yöndedir.

4. BULGULAR

4.1. Bağımsız Değişkenlere Yönelik Bulgular

Araştırmaya katılanların (n=413) yaş (min – max= 23-68) ortalaması ve standart sapması 42,8 ± 8,55'dir. Kadın katılımcılar için (n=159, %38,5) için 41,1 ±9,06 ve erkek katılımcılar için (n=254, %61,5) 44,0 ±8,3'tür. Eğitim durumu dağılımı lisans/önlisans %49,6 (n=205) ve lisansüstü %50,4 (n=208) şeklindedir. Katılımcıların mesleki deneyim süresi dağılımları, 1-9 yıl deneyim %15,3 (n=63), 10 yıl ve üstü deneyim %84,7 (n=350) olarak belirlenmiştir. Yöneticilerin yer aldıkları pozisyon dağılımları ise, yönetici pozisyonunda olanlar %70 (n=289) ve diğer pozisyonda olanlar %30 (n=124) şeklindedir.

4.2. Ölçüm Araçlarının Geçerlik ve Güvenirliği

Anketin, ikinci bölümünde yer alan önermeler için faktör analizi için temel bileşenler analizi tercih edilmiştir. Kaiser-Meyer-Olkin değeri 0,900'dür. Bartlett Küresellik Testi sonucu uygun bir şekilde ortaya çıkmıştır ($\chi^2 = 2790,121$, Sd=78, p=0,000). Anti imaj korelasyon matrisinin köşegen değerleri 0,952-0,866 arasında değer almıştır. Bu bulgular ışığında faktör analizi gerçekleştirilmesinin uygundur. Faktör analizinin sonucunda bir faktör oluşmuştur. Bir faktörün açıkladığı varyans %73,19'dur. Tek faktörlük yapının Cronbach Alfa değeri 0,871'dir. İç tutarlılık sağlanmıştır. Bu sonuca göre ankette yer alan önermelerin işaret ettiği faktörlerin konuyu yüksek düzeyde güvenilir bir seviyede açıkladığı ortaya konulmuştur (Tablo 1). Oluşan tek faktöre içerdiği önermelere uygun şekilde "f1: Temel değişim liderliği niteliği" ismi verilmiştir.

Tablo 1. Ölçüm Aracının Geçerlik ve Güvenirliği I

Yöneticinin liderlik niteliği olarak değişimsel boyutlarda önemli bir etkiye sahiptir.	Faktör İsmi	Cronbah Alfa Genel =,871
Güçlü yönleri dış çevredeki başkalaşım çerçevesinde fırsatlara çevirebilme	Temel değişim liderliği niteliği	,807
Çalışanları değişimsel süreçlere katılımcı bir şekilde yönlendirebilme		,765
Dış çevrede oluşan koşullara göre değişim ve dönüşüme açıklık		,753
Farklılaşmanın varlığını kabul eden stratejik düşünsel yapıya sahip olma		,741
Stratejik planlar, amaçlar ve hedeflerde aktifliği ve esnekliği önemseme		,727
Zayıfları güçlendirerek dış çevredeki başkalaşım çerçevesinde fırsatlara çevirebilme		,727
Durumsal analizlerde değişimsel boyutları bütünsel değerlendirme		,719
İç ve dış paydaş ilişkilerinde farklılaşmaları pozitif şekilde yönlendirebilme		,696
Çalışanlar için değişime uyum odaklı eğitimleri gerçekleştirme		,676
Değişime yönelik çerçevede motivasyon, ödül ve kariyer süreçlerini etkinleştirme		,665
Çalışanların yaratıcı yönlerinin öne çıkarılması ve geliştirilmesini sağlama		,646
Proaktif bir çerçevede yönetsel yaklaşımlar sergileme		,635
Misyon, vizyon, değerler, ilkeler ve kurum kültüründe dinamik yönlendirme		,615

Anketin, üçüncü bölümünde yer alan önermeler için faktör analizi için de temel bileşenler analizi tercih edilmiştir. Kaiser-Meyer-Olkin değeri 0,869'dur. Bartlett Küresellik Testi sonucu uygun bir şekilde ortaya çıkmıştır ($\chi^2 = 1592,709$, Sd=36, p=0,000). Anti imaj korelasyon matrisinin köşegen değerleri 0,918-0,791 arasında değer almıştır. Bu bulgular ışığında faktör analizi gerçekleştirilmesinin uygundur. Oluşan iki faktörün açıkladığı toplam varyans %71,328'dir. Toplam varyansı birinci faktör %39,219 ve ikinci faktör %32,109 seviyesinde açıklamaktadır. İki faktörlük yapının Cronbach Alfa değeri 0,916'dır. İç tutarlılık sağlanmıştır. Bu sonuca göre ankette yer alan önermelerin işaret ettiği faktörlerin konuyu yüksek düzeyde güvenilir bir seviyede açıkladığı ortaya konulmuştur (Tablo 2). Oluşan iki faktöre içerdiği önermelere uygun şekilde, "f2: Temel dış çevresel profil" ve "f3: Pazara yönelik; koşullar, aktörler ve entegrasyonlar" ismi verilmiştir.

Tablo 2. Ölçüm Aracının Geçerlik ve Güvenirliği II

Günümüzde organizasyonu etkileyen temel değişimsel bir boyuttur	Faktör İsmi	1	2	Cronbah Alfa Genel =,916
Teknoloji, bilgi ve bunların kullanım süreçlerindeki farklılaşmalar	Temel dış çevresel profil	,758	,158	,792
Tedarik, üretim, satış ve satış sonrası faaliyetlerdeki değişimler ve dönüşümler		,751	,200	,786
İnsan kaynakları ve onlardan beklenen bilgi, beceri, yetenek, yaratıcılık ve deneyime yönelik yaşanan farklılaşmalar		,706	,164	,800
Stratejik bakış açısı, yönetim, sosyal ve davranışsal bağlamda farklılaşan beklentiler		,688	,264	,794
Müşteri profili, kültürü, beklentileri ve tutumlarında yaşanan farklılaşmalar		,610	,399	,796
Küresel / bölgesel / lokal krizler, çatışmalar, pandemik vb. olağan dışı süreçler		,595	,334	,807
Uluslararası / bölgesel / lokal pazarların koşullarındaki şu anki ve olası değişimler ve dönüşümler	Pazara yönelik; koşullar, aktörler ve entegrasyonlar	,149	,892	,751
Uluslararası / bölgesel / lokal pazarların aktörleri ve niteliklerindeki şu anki ve olası değişimler ve dönüşümler		,278	,839	,784
Uluslararası / bölgesel / lokal entegrasyonlarda yeni yapılanma ve etkileşim süreçleri		,381	,713	,802

4.3. Faktörlere Yönelik Bulguları

Araştırma kapsamında tüm faktörler için H₁ hipotezi (.....faktörü katılımcılar tarafından önemli olarak algılanmaktadır) kabul edilmiştir. Katılımcılar, “temel değişim liderliği niteliği, temel dış çevresel profil, pazara yönelik; koşullar, aktörler ve entegrasyonlar” faktörlerini ileri düzeyde önemsemektedirler (Tablo 3).

Tablo 3. Faktörlere Yönelik Tek Örnek T Testi

Faktör	n	$\bar{x} \pm s$	Test Değeri = 3	
			t	p
Temel değişim liderliği niteliği	413	4,5±,41	74,425	,000
Temel dış çevresel profil	413	4,3±,54	50,555	,000
Pazara yönelik; koşullar, aktörler ve entegrasyonlar	413	4,4±,45	65,308	,000

Araştırma çerçevesinde ortaya H₂ hipotezi (... bağımsız değişkeni açısından ... faktörüne yönelik algı farklılık göstermektedir) sadece eğitim bağımsız değişkeni için “pazara yönelik; koşullar, aktörler ve entegrasyonlar” faktörü kapsamında kabul edilmiştir. Bu çerçevede, “pazara yönelik; koşullar, aktörler ve entegrasyonlar” faktörüne lisans/ön lisans eğitim düzeyine sahip olanlar lisansüstü eğitime düzeyine sahip olanlara göre daha fazla önem vermektedir. Ancak ortalamalar yakın düzeyde olduğu için bu algı farklılığının pratikte çok fazla önem arz etmediği yorumu yapılabilir. Diğer taraftan, H₂ hipotezi, cinsiyet, mesleki deneyim süresi ve pozisyon (yönetici / diğer) bağımsız değişkenleri açısından kabul edilmemiştir. Diğer bir deyişle faktörlere yönelik algılar cinsiyet, mesleki deneyim süresi ve pozisyon açısından farklı değildir (Tablo 4).

Tablo 4. Faktörler ve Bağımsız Değişkenler İçin Bulgular

Faktörler	Değişken Alt Grupları	N	$\bar{x} \pm s$	t	p
Temel değişim liderliği niteliği	Kadın	159	4,5±,40	1,601	,110
	Erkek	254	4,5±,42		
Temel dış çevresel profil	Kadın	159	4,3±,58	-1,496	,135
	Erkek	254	4,3±,51		
Pazara yönelik; koşullar, aktörler ve entegrasyonlar	Kadın	159	4,4±,48	-1,217	,224
	Erkek	254	4,4±,43		
Temel değişim liderliği niteliği	Lisans / Ön Lisans	205	4,5±,39	,704	,482
	Lisansüstü	208	4,5±,43		
Temel dış çevresel profil	Lisans / Ön Lisans	205	4,3±,56	-1,955	,051
	Lisansüstü	208	4,4±,52		
Pazara yönelik; koşullar, aktörler ve entegrasyonlar	Lisans / Ön Lisans	205	4,5±,41	2,044	,042
	Lisansüstü	208	4,4±,49		
Temel değişim liderliği niteliği	<10	63	4,6±,42	1,741	,082
	>=10	350	4,5±,41		
Temel dış çevresel profil	<10	63	4,4±,50	1,052	,293
	>=10	350	4,3±,55		
Pazara yönelik; koşullar, aktörler ve entegrasyonlar	<10	63	4,5±,44	,693	,489
	>=10	350	4,4±,46		
Temel değişim liderliği niteliği	Yönetici	289	4,5±,40	-,876	,382
	Diğer	124	4,5±,44		
Temel dış çevresel profil	Yönetici	289	4,3±,52	-1,663	,097
	Diğer	124	4,4±,57		
Pazara yönelik; koşullar, aktörler ve entegrasyonlar	Yönetici	289	4,4±,42	1,355	,176
	Diğer	124	4,4±,52		

Araştırmanın H₃ hipotezi (... faktörleri arasında doğrusal bir korelasyon bulunmaktadır) tüm ikili durumlar için kabul edilmiştir. Temel değişim liderliği niteliği ile temel dış çevresel profil faktörleri arasında pozitif yönde orta düzeyde, Temel değişim liderliği niteliği ile pazara yönelik; koşullar, aktörler ve entegrasyonlar faktörleri arasında pozitif yönde orta-yüksek düzeyde, temel dış çevresel profil ile pazara yönelik; koşullar, aktörler ve entegrasyonlar faktörleri arasında pozitif yönde orta-yüksek düzeyde bir korelasyon belirlenmiştir (Tablo 5).

Tablo 5. Korelasyon Analizi Bulguları

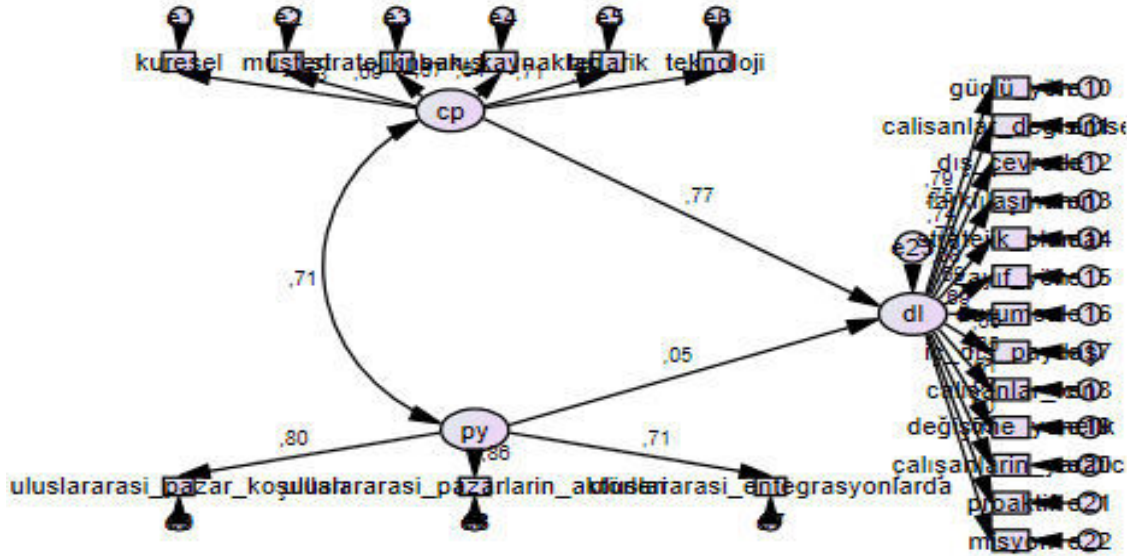
Faktör	Simge	Temel değişim liderliği niteliği	Temel dış çevresel profil
Temel dış çevresel profil	r	,538**	-
	p	,000	-
Pazara yönelik; koşullar, aktörler ve entegrasyonlar	r	,680**	,613**
	p	,000	,000

** . Korelasyon önem seviyesi 0,01 düzeyindedir (Çift yönlü test kapsamında)

Yapısal eşitlik sonucunda, Tablo 6'da görüldüğü gibi H₄ hipotezi (Organizasyonu etkileyen değişimsel faktörlerin etkisinin / etkileşiminin Temel değişim liderliği niteliği faktörüne etkileri pozitif yöndedir) Dış çevresel profil (cp) ve Pazara yönelik; koşullar, aktörler ve entegrasyonlar (py) arasındaki ilişkisellik kapsamında önemli ($\beta=0,71$, $p<0,05$); Dış çevresel profilin (cp) Temel değişim liderliği niteliği (dl) etkilemesi kapsamında önemli ($\beta=0,77$, $p<0,05$); pazara yönelik; koşullar, aktörler ve entegrasyonların (py) Temel değişim liderliği niteliği (dl) etkilemesi kapsamında önemsiz ($\beta=0,05$, $p>0,05$) bulunmuştur. Ayrıca CMIN/DF=4,312, GFI=0,912, NFI=0,903, CFI=0,906 ve RMSEA=0,077 değerleri ise modeldeki uyumun kabul edilebilir düzeyde olduğunu göstermektedir (Şekil 1).

Tablo 6. Yapısal Eşitlik Bulguları

Faktör	Yol / Kovaryans	Faktör	β	Standart Hata	Kritik Oran	p	Sonuç
Dış çevresel profil (cp)	<-->	Pazara yönelik; koşullar, aktörler ve entegrasyonlar (py)	,713	,014	8,031	,001	Kabul
Temel değişim liderliği niteliği (dl)	<--->	Dış çevresel profil (cp)	,767	,114	8,671	,001	Kabul
Temel değişim liderliği niteliği (dl)	<--->	Pazara yönelik; koşullar, aktörler ve entegrasyonlar (py)	,05	,072	,687	,492	Red

Şekil 1. Temel Değişim Liderliği Niteliği (dl), Dış Çevresel Profil (cp) ve Pazara Yönelik; Koşullar, Aktörler ve Entegrasyonlar (py) Kapsamında Yapısal Eşitlik Modeli

5. SONUÇ

Değişim liderliğinin temelinde yer alan izleyenleri değişime motive ederek davranış sergilemeye yöneltme kendi kendine olmamakta, bir bakıma dış çevrenin organizasyonu ve içerdiklerini değişime zorlayıcılığı ile mobilize hale gelmektedir. Dış çevre organizasyon için değişimi beraberinde getirdikçe, yöneticiler liderlik niteliklerini yakın, orta ve uzun vadede revize etmekte ve / veya güncellemektedir. Bu açıdan sözü edilen süreç, döngüsel bir şekilde devam eden yönelimler bütünü olarak tanımlanabilir. Bu çalışma bulguları çerçevesinde dış çevrenin günümüzde organizasyonları önemli şekilde değişimsel çerçevede etkilediği belirlenen iki temel faktör belirlenmiştir. Bu faktörler, “dış çevresel profil” ve “pazara yönelik; koşullar, aktörler ve entegrasyonlar” şeklindedir. “Dış çevresel profil” kapsamında, Porter’ın (1979) da görüşleri ile örtüşen çerçevede, stratejik bakış açısı, müşteriler, tedarikçiler, insan kaynakları, teknoloji ve bilgi ve olağan değişimlerin yanı sıra olağan dışı değişimsel süreçler yer almıştır. “Pazara yönelik; koşullar, aktörler ve entegrasyonlar” kapsamında ise, uluslararası, bölgesel ve lokal pazarların, kapsamındaki aktörlerin ve entegrasyonların değişim ve dönüşümleri ortaya konulmuştur. Ayrıca, analizler çerçevesinde dış çevresel profil” ile “pazara yönelik; koşullar, aktörler ve entegrasyonlar” arasındaki etkileşimin yüksek düzeyde algılandığı da belirlenmiştir.

Diğer taraftan, çalışmada değişimin liderlik boyutlarını ortaya koyan “Temel değişim liderliği niteliği” kapsamında ise, değişim liderliği için büyük önem arz ettiği belirlenen, kurum felsefesine (misyon, vizyon, değerler, ilkeler) yüksek önem verilmesi, durumsal analizler, güçlü yönlerin fırsata dönüşümü, zayıf yönleri güçlendirme, değişime katılım, dış çevre koşullarına uyum, farklılaşmayı stratejik olarak algılama, stratejik aktiflik, etkin paydaş ilişkileri, değişim odaklı eğitimler, değişime yönelik motivasyon ve ödül süreçlerinin varlığı, yaratıcı düşüncelerin desteklenmesi ve proaktif bir yönelim segilenmesi boyutları katılımcı görüşleri çerçevesinde belirlenmiştir.

Ayrıca, “dış çevresel profil” dolayısıyla onun içerdiği maddelerin “temel değişim liderliği niteliği” dolayısıyla onun içerdiği maddeleri yüksek düzeyde etkilediği katılımcı görüşleri çerçevesinde ortaya konulmuştur. Çalışmada, “pazara yönelik; koşullar, aktörler ve entegrasyonların” “temel değişim liderliği niteliğini” etkilemede doğrudan önemli olarak algılanmadığı belirlenmiştir. Bu çerçevede, dolaylı bir etkilenmenin etkisinin olacağı belirtilebilir.

Çünkü zaten, araştırma bulgularına göre, analizler çerçevesinde dış çevresel profil” ile “pazara yönelik; koşullar, aktörler ve entegrasyonlar” yüksek öneme sahip bir etkileşim içindedir.

Sonuç olarak, bu çalışma organizasyonların değişim liderliği niteliklerine önem verilmesi gerektiği bu çerçevede organizasyonları değişimsel çerçevede önemli düzeyde etkisi altına alabilen boyutlara özen gösterilmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Bu çerçeveye verilecek önem, bu kapsamda alınacak kararlar ve ortaya konulacak faaliyetler, doğal olarak organizasyonun şu an ve gelecek için performans, büyüme ve gelişmesini etkileyebilecektir.

KAYNAKÇA

1. Aksu, A., İlköğretim Okullarında Vizyoner Liderlik. New World Sciences Academy, 4(2), 2009: 476-485.
2. Amabile, T. M., Barsade, S. G., Mueller, J. S., Staw, B. M. (2005). “Affect and creativity at work”. *Administrative Science Quarterly*, 50(3), 367–403.
3. Avolio, B. J., Bass, B. M., Jung, D. I., Re-Examining The Components Of Transformational And Transactional Leadership Using the Multifactor Leadership, *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 72(4), 1999: 441–462.
4. Bandura, Albert, *Social Foundations of Thought and Action*. Englewood Cliffs, Prentice-Hall, New Jersey, 1986.
5. Barutçugil, İsmet, *Stratejik Yönetim*, Kariyer Yay., İstanbul, 2013.
6. Bass, B. M. ve Riggio, R. E., *Transformational Leadership* (2nd ed.), Psychology Press., 2005.
7. Budak, G. ve Budak, G., *İşletme Yönetimi*, Barış Yayınları, İzmir 2010.
8. Conger, J. A., *Leadership: The art of empowering others*”. *Academy of Management Perspectives*, 3(1), 1989: 17-24.
9. Costley, D. L. ve Todd, R., *Human Relations in Organizations*, West Publishing Company, USA, 1991.
10. Celep, C., *Dönüşümsel Liderlik*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2004.
11. Daft, R. L., *Organization Theory and Design*, Sout-West College Publishing, Seventh Edition, USA, Ohio, 2001.
12. Dess, G.G. ve Miller, A., *Strategic Management*, McGraw Hill, New York, 1993.
13. Doğan, S., *Vizyona Dayalı Liderlik*. Philip & Richard’s İnsan ve İş Kaynakları Danışmanlığı Yayınları, Seçil Ofset, İstanbul, 2001.
14. Erarslan, D. *Liderlikte Post-Modern Bir Paradigma: Dönüşümcü Liderlik*, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 2011:20
15. Dinçer, Ö., *Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası*, Beta Yay., İstanbul, 2003.
16. Erçetin, Ş. (2000). *Lider Sarmalında Vizyon* (2.Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
17. Erkuş A. ve Günlü E., *Duygusal Zekanın Dönüşümcü Liderlik Üzerine Etkileri*, *İşletme Fakültesi Dergisi*, 9(2), 2008: 187-209.
18. Eren, E., *Yönetim ve Organizasyon*, Beta Yay., İstanbul, 1993.
19. Frese, M., Fay, D., Hilburger, T., Leng, K., & Tag, A., *The Concept Of Personal Initiative: Operationlization, Reliability And Validity In Two German Samples*, *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 70(1), 1997: 139–161.
20. Garvin, A., D., *Building A Learning Organization*, *Harvard Business Review*, July-August, 1993: 78-91.
21. Gedik, Y., *Dönüşümsel ve İşlemsel Liderlik*, *Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulama*, 3(2), 2020: 19 – 34.
22. Gibson, James L., Ivancevich, John M, Donnely, James H., *Organizations: Behavior Structure Processes*, Irwin McGraw Hill, USA, 1997.
23. Gill, R., *Change Management or Change Leadership?*, *Journal of Change Management*, 3(4), 2022: 307–318.
24. Genç, N. ve Halis, M., *Kalite Liderliği*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2006.

25. George, J. M. ve Zhou, J., When Openness To Experience And Conscientiousness Are Related To Creative Behavior: An Interactional Approach, *Journal of Applied Psychology*, 86(3), 2001: 513.
26. George, J. M., ve Jones, G. R., *Understanding and Managing Organizational Behavior*, (6. ed.), Upper Saddle River: Prentice Hall, New York San Francisco, 2012.
27. Gruber, H. E. ve Davis, H. E. 1988. Inching our Way up Mount Olympus: The Evolving Systems Approach to Creative Thinking.” In R.J. Sternberg, Ed. *The Nature of Creativity*. New York: Cambridge.
28. Hitt, M. A., Ireland, R. D., R. E. Hoskisson, *Strategic Management: Concepts & Cases, Competitiveness, and Globalization*, 8th Edition, South-Western, 2009.
29. Hoffman, B. J., Bynum, B. H., Piccolo, R. F., & Sutton, A. W., Person-Organization Value Congruence: How Transformational Leaders Influence Work Group Effectiveness. *Academy of Management Journal*, 2011: 779-796.
30. Jago, A. G., *Leadership: Perspective in Theory and Research*, *Management Science*, 28(3), 1982: 315-336.
31. Kotter, John and Cohen, Dan, *Real-Life Stories of How People Change Their Organizations The Heart of Change*, *Soundview Executive Book Summaries*, 24(11), USA, 2002: 1-8.
32. Leithwood, K. & Jantzi, D. (2006). Transformational School Leadership for Large-scale Reform: Effects on Students, Teachers, and their Classroom Practices. *School Effectiveness and School Improvement*, 17(2), 201-227
33. Lunenburg, Fred C., *Leadership versus Management: A Key Distinction—At Least in Theory*, *International Journal of Management, Business, and Administration*, 14(1), 2011: 1-4.
34. Maxwell, J. C., *İçinizdeki Lideri Geliştirmek*, (Çev.: Selim Yeniçeri), Beyaz Yayınları, İstanbul. 1998.
35. McMurray, A. J., Pirola-Merlo, A., Sarros, J. C., Islam, M. M., *Leadership, Climate, Psychological Capital, Commitment, and Wellbeing in a Non-Profit Organization*, *Leadership and Organization Development Journal*, 31(5), 2010: 436- 457.
36. Meriwether, C. ve Duyar, İ. (1997). *Okul Yönetimi*. Ankara: YÖK/Dünya Bankası Milli Eğitimi Geliştirme Projesi Hizmet Öncesi Öğretmen Eğitimi Dizisi.
37. Miller, Alex ve Dess, Gregory G., *Strategic Management*, The McGraw-Hill, Inc., USA, 1996.
38. Mintzberg, H., ve Waters, J. A., *Of Strategies, Deliberate and Emergent*, *Strategic Management Journal*, 6, 1985: 257-272.
39. Mintzberg, H., *The Nature of Managerial Work*, Harper & Row., New York, 1973.
40. Newstrom, J. W. ve Davis, K., *Organizational Behavior: Human Behavior at Work*, McGraw Hill, USA, 1997.
41. Özmutaf, N.M., *Örgütlerde Bireysel Performans Unsurları ve Çatışma*, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 8 (2), 2007: 41- 60.
42. Özmutaf, N.M., *Çağdaş Yönetici Nitelikleri ve Yönetimsel Konular*, Detay Yay., Ankara, 2019.
43. Pagon, M., Banutai, E. ve Bizjak. U., *Leadership Competencies for Successful Change Management, A Preliminary Study Report*, University of Maribor, Slovenia, 2008: 1–25.
44. Prochaska, J. O. ve Velicer, W. F., *The Transtheoretical Model Of Health Behavior Change*, *American Journal of Health Promotion* 12(1), 1997: 38-48.
45. Porter, E.M., *How Competitive Forces Shape Strategy*, HBR, March-April, 1979.
46. Rafferty, A. E. ve Griffin, M.A., *The Sage Handbook of Organizational Change*, *Organizational Behavior*, Editors: Julian Barling ve Cary L. Cooper, Volum I, Sage Publications Ing., London, 2008.
47. Riggio, R. E., *Endüstri ve Örgüt Psikolojisine Giriş*, Çev: Belkıs Özkara, Nobel Yay., Ankara, 2014.
48. Sağlam, M., *Örgütsel Değişme*, TODAİE Yayınları, Yayın No. 185, Ankara, 1979.
49. Schuler, Randall S., *The Internationalization of Human Resource Management*, *Journal of International Management*, 6, 2000: 239-260.
50. Yazıcı, S., *Öğrenen Organizasyonlar*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2001.

- 51.Yeniçeri, Özcan, Örgütsel Değişmenin Yönetimi, Nobel Yayınları, Ankara, 2002.
- 52.Sabuncuoğlu, Z. ve Tüz, M., Örgütsel Psikoloj Alfa Yayınları, Bursa, 1998.
- 53.Simola, Sheldene K. & Barling, Julian & Turner, Nick. “Transformational Leadership and Leader Moral Orientation: Contrasting an Ethic of Justice and An Ethic of Care”, The Leadership Quarterly, 21, 2010, 179–188
- 54.Wing, R. L., Strateji Sanatı, (M. S. Denker, Çev.). Sharifah M. Alsagoff, Bursa, 1991.

Subject Area
Social Policy

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 105
PP: 4394-4399

Arrival
15 November 2022

Published
31 December 2022
Article ID Number
67095

Article Serial Number
31

Doi Number
<http://dx.doi.org/10.29228/8/sssj.67095>

How to Cite This Article

Özcan, B. & Tepe, S. (2022). "Farklı Eğitim Düzeylerindeki Öğrencilerin Güvenlik Kültürü Bilincinin Ölçülmesi Üzerine Bir Çalışma" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:8, Issue:105; pp:4394-4399

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Farklı Eğitim Düzeylerindeki Öğrencilerin Güvenlik Kültürü Bilincinin Ölçülmesi Üzerine Bir Çalışma

A Study on the Evaluation of Safety Culture Awareness of Students at Different Education Levels

Büşra Özcan¹ Serap Tepe²

¹ Sağlık Bilimleri Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

² Dr. Öğr. Üyesi., Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Hamidiye Sağlık Bilimleri Fakültesi, İş Sağlığı ve Güvenliği Bölümü, İstanbul, Türkiye

ÖZET

Çalışma ülkemizde farklı eğitim kademelerinde eğitim öğretim süreçlerine devam eden öğrencilerin güvenlik kültürü bilinçlerinin ölçülmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın motivasyonu farklı eğitim kademelerinde bulunan öğrencilerin güvenlik algısını ve güvenlik bilincini ortaya çıkararak farkındalık yaratmaktır. Çalışmada öğrencilerin farklı eğitim düzeylerinde olması, cinsiyet etkisi ve ailesinde veya yakınlarında iş kazası geçirme durumlarının güvenlik kültürü bilinci üzerine etkisi tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın evreni araştırma konusu nedeniyle öğrencilerden oluşmaktadır. Araştırmanın örneklemi 125 ilkokul, 165 ortaokul, 232 lise, 139 üniversite öğrencisi olmak üzere İstanbul'da eğitim gören toplam 661 öğrenciden oluşmaktadır. Katılımcılara yapılandırılmış onam formları ile 23 soru sorulmuştur. Onam formlarının cevaplanması tüm katılımcılar için yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Verilerin analizi SPSS-25 kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmada elde edilen bulgulara göre cinsiyet ve aile veya yakın çevrede iş kazası geçiren olup olmaması ile güvenlik kültürü bilinci arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Araştırma sorularından biri olan cinsiyet ile güvenlik kültürü bilinci arası ilişki gözlemlendiğinde cinsiyet farklılığının güvenlik kültürü bilinci ile ilişkili olduğu ve kız öğrencilerde güvenlik bilincinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmanın bir diğer sorusu olan aile veya yakın çevrede iş kazası geçiren olup olmaması ile güvenlik kültürü bilinci arasında da anlamlı bir ilişki bulunmuş, iş kazası tecrübesi olan katılımcıların güvenlik bilinci noktasında hassasiyetlerinin daha fazla olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Güvenlik Kültürü, İş Sağlığı ve Güvenliği, Eğitim Düzeyi

ABSTRACT

The presented paper was carried out in order to measure the safety culture awareness of students who continue their education processes at different education levels in our country. The motivation of the study is to raise awareness by revealing the security perception and security awareness of students at different education levels. In the study, it was tried to determine the effect of the students' different education levels, the effect of gender and the work accident in their family or relatives on the awareness of safety culture. The universe of the study consists of students due to the research subject. The sample of the study consists of a total of 661 students studying in İstanbul, including 125 primary school, 165 secondary school, 232 high school, and 139 university students. Participants were asked 23 questions with structured consent forms. The consent forms were answered face-to-face for all participants. Analysis of the data was carried out using SPSS-25. According to the findings obtained in the study, a significant relationship was found between gender and whether there was a work accident in the family or close environment, and awareness of safety culture. When the relationship between gender and safety culture awareness, which is one of the research questions, was observed, it was concluded that gender difference was related to safety culture awareness and safety awareness was higher in female students. Another question of the research, whether there is a work accident in the family or in the immediate environment, was found to be significantly correlated with the awareness of safety culture, and it was determined that the participants with work accident experience were more sensitive to safety awareness.

Keywords: Safety Culture, Occupational Health and Safety, Education Level

1. GİRİŞ

İnsanlık, ilk çağlarda daha ilkel şartlarda çalışmak zorunda kalmış iken günümüzde gelişen teknoloji ve sanayileşme ile birçok farklı sektörde çalışma hayatını sürdürmektedir. Geçmiş dönemlere nazaran daha modern şekilde gerçekleşen çalışmalar, beraberinde ortaya çıkan tehlikeler ve riskler bakımından artış göstermiştir. Çalışanların, çalışma ortamlarında maruz kaldığı tehlikelerden doğan riskler her geçen gün artmaktadır. Bu tehlikelerin önlenmesi, risklerin en alt seviyeye indirilebilmesi ve yeterli korunma önlemlerinin alınması gerekmektedir. Çalışmanın aksamaması, devamlılığını sağlanması gibi nedenlerden dolayı İş Sağlığı ve Güvenliği kavramı doğmuştur. Bu çalışma, eğitim öğretimin farklı kademelerinde bulunan ve farklı yaş gruplarındaki öğrencilerin güvenlik kültürü bilinçlerini ölçmeye yöneliktir. Yapılandırılmış soru onam formları vasıtasıyla toplanan veriler ile ulaşılan sonuçlar yorumlanarak cinsiyet ile güvenlik kültürü bilinci ve ailede iş kazası geçiren olup olmaması ile güvenlik kültürü bilinci arasındaki ilişkiler değerlendirilerek çözüm önerilerinde bulunulmuştur. İş güvenliği kavramı, çalışanların kendilerine verilen görevleri yerine getirirken tehlike ve risklerden dolayı oluşan zararların oluşmasını önlemek için alınan tedbirlerin tamamı olarak tanımlanabilir (Derin, Güler, Şahin T.Y.; Olcay 2021). Bilim ve sanayinin gelişmesi ile birlikte iş kazası ve meslek hastalıkları oranı büyük ölçüde azalmıştır (Şahmaran, Kar ve Arısal 2019). Ülkelerin gelişmişlik düzeyi göz önünde bulundurulduğunda iş sağlığı ve güvenliği önemi; Toplumdaki bireylerin eğitim düzeyleri ile doğru orantılıdır (Türüdü 2019). İş sağlığı ve güvenliği tarihsel sürecinde iki döneme ayrılmaktadır. Sanayi Devrimi öncesi dönemde insanların yerleşik hayata

geçmeye çalışması ile çalışanlar yoğun işlere maruz kalmıştır. (Öz 2019:12) Bu işlerde çalışanlarda bazı sağlık problemleri oluşmuş veya çalışma şartları kazalara yol açmıştır. Ve böylece ilk yasa olarak bilinen Hammurabi Kanun'larında iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili düzenleme yapılmıştır. (Ustaoğlu 2020:11) Bernardino Ramazzini meslek hastalıklarını bilimsel esaslar üzerinden ele almış ve 17.yy'da işçi sağlığı güvenliği kurucusu olarak tarihe geçmiştir (Hoşten 2021). Sanayi Devrimi ile birlikte üretimde artış başlamıştır. Bu artışla beraber sanayide yeni çalışma alanları açılmıştır. (Ustaoğlu 2020:11) Bu durum aynı zamanda beraberinde iş kazalarını ve meslek hastalıklarını getirmiştir. Osmanlı Devlet'inde ise sanayileşme süreci 20.yy'a kadar uzamıştır. Bu nedenden çalışan sınıfının oluşması da uzun zaman almıştır. Çalışan sınıfının oluşması ile birlikte tecrübesizlik, eğitimsizlik, dikkatsizlik gibi parametreler de devreye girince iş kazaları ve sağlık problemleri artmıştır. Umumi Hıfzıssıhha Kanunu iş sağlığı ve güvenliği yasalarını kapsamıştır (Demir, 2019). Çalışma Bakanlığının kurulması ve ardından gelen kanunlar, yönetmelikler, genelgeler ile çalışma hayatına bir düzen ve asayiş getirme hedeflenmiştir (Gerek, 2008). Güvenlik kültürü kavramı ilk olarak Çernobil felaketinden sonra kazanın nedenini araştıran raporda kullanılmıştır. Daha sonra bu kavramın Kuzey Denizi petrol kulesinin patlamasında ve aynı yıl meydana gelen demiryolu faciasının hazırlanan raporunda kullanıldığı görülmüştür. Bu kazaların raporlarında en çok vurgulanan nokta zayıf güvenlik kültürü olmuştur. (Karakurt ve Danışmanı 2019:13). Güvenlik kültürü, iş sağlığı ve güvenliğinin temelidir. Bireye ne kadar erken aşılırsa, sonraki yıllarda bireyde kendini koruma iç güdüsü yani güvenlik kültürü o kadar iyi oluşmuş olacaktır. Bu olgu sadece çalışanlar için bir alanda değil tüm insanlar için hayatın devamlılığı ve kalitesi adına önemli bir olgudur. Güvenlik Kültürü günden güne daha önemli bir hal almaktadır. Geleneksel fikirlere yüklenen değerler göz önünde bulundurularak oluşturulmaktadır (Olçay 2021; Öz 2019). Gelişen teknoloji ile insanların hayatları kolaylaşırken diğer yandan çevreye yeni tehlike oluşturmaktadır. Güvenlik Kültürü bilgiye dayalıdır ve gelişmiş ülkelerde kaza oranları daha düşüktür (Derin, Güler, Şahin t.y.; Öz 2019). Oluşan yeni tehlikeler çalışanların hem sosyal hem de çalışma hayatlarını etkilemektedir. 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği kanunu 2012 yılının haziran ayında Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (Alpagut, 2014:31). Kanunla beraber yeni tanımlamalar yapılmış, kapsamda genişlemeye gidilmiş, ayrıca işveren ve çalışanın hakları güvence altına alınmıştır.

6331 sayılı kanunda iş kazası tanımı çalışma ortamlarında veya çalışmanın yürütülmesinde dolaylı olarak yapılan çalışma ile ilgili çalışanlara zarar veren ölüme ve yaralanmaya sebep olan çalışanların psikolojik ve fizyolojik hasara uğratan olay olarak tanımlanmıştır. (İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu,2012: Madde 3). Sosyal Güvenlik Kurumu SGK' ya göre meslek hastalığı tanımı "sigortalı çalışanın çalıştığı ya da işin özelliklerinden meydana gelen sık sık maruz kaldığı veya çalışma ortamında dolaylı şekilde maruz kaldığı geçici veya sürekli hastalık, bedenen ve ruhen engellilik hali" olarak yapılmıştır. (Sosyal Güvenlik Kurumu [SGK],2006:14) Meslek hastalıkları kısaca 5 ana grupta toplanıp A grubu çalışma ortamındaki kimyasallardan kaynaklı olan hastalıklar, B grubu mesleki cilt hastalıkları, C grubu pnömokonyoz ve solunum hastalıkları, D grubunda mesleki bulaşıcı hastalıklar, E grubunda ise fiziksel etkenlere bağlı olan meslek hastalıkları yer almaktadır. SGK verilerine bakıldığında ülkemizde ilk sırada akciğerde toz birikmesi anlamına gelen yaygın adı pnömokonyoz olan meslek hastalığı yer almaktadır. Çalışma ortamında bulunan veya gelebilecek bir dış etkinin çalışana ve/veya çalışma ortamına zararı ve orada büyüme potansiyeli tehlike olarak tanımlanmaktadır. (İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu,2012: Madde 3) Risk ise; çalışma sırasında tehlike olarak sayılabilecek bir durumun çalışanlara veya çalışma ortamına zarar verme potansiyeli diye adlandırılmaktadır.

Çalışanların olumsuz bir durumdan kendini koruyabilmesi veya olumsuz durumdan etkilenmemesi için çalışma öncesinde/esnasında/sonrasında verilen periyodik iş sağlığı ve güvenliği eğitimleriyle çalışanın bilgilendirilmesi ve güvenlik kültürü bilincinin oluşması amaçlanmaktadır. İş sağlığı ve güvenliği eğitimlerine çalışanların katılımlarının sağlanması, eğitime katılanlara hazır bulunmuşluklarına göre en uygun eğitim metotlarının uygulanması, eğitim öncesi ve sonrasında kısa sınavlar yapılarak farkındalık oluşturulması temelde güvenlik kültürü bilinci oluşturmayı hedefleyen davranışlardır. Bu davranışlar genele yayıldığında; yani sadece çalışma ortamlarında değil eğitim öğretim faaliyetlerinin olduğu her alanda bu bilgilendirmeler yapıldığında güvenlik kültürü bilincinin oluşmasına yönelik pozitif etkiler hayata geçirilmiş olacaktır. Çünkü kültürün oluşması, zamana, tekrara ve sürdürülebilirliğe bağlıdır. Bu çalışmada mevcut eğitim öğretim sisteminde farklı kademelerdeki öğrencilerin güvenlik kültürü fikrine yaklaşımları incelenmek istenmiştir.

2. YÖNTEM

Çalışmanın araştırma soruları ve motivasyonu farklı kademelerdeki öğrenciler üzerine kurulduğundan olduğundan araştırma evreni öğrencilerden oluşmakta ve örnekleme 661 öğrenci yer almaktadır. Araştırmada 125 ilkökul, 165 ortaokul, 232 lise, 139 üniversite öğrencisi yapılandırılmış anam formularını yüz yüze cevaplamıştır. Araştırmanın genel çerçevesi iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde demografik sorular ikinci bölümde ise güvenlik kültürü

bilinci ile ilgili sorular yer almaktadır. Eğitim düzeyi, cinsiyet, ailede veya yakın çevrede iş kazası geçirme durumu ana hatları üzerine kurulu çalışmada elde edilen veriler SPSS-25 ile analiz edilerek sonuçlar yorumlanmıştır.

3. BULGULAR

Toplamda 661 öğrencinin dahil olduğu çalışmada katılımcıların %53,6'si kız, %46,4'ü erkektir. Ayrıca, katılımcıların %18,9'u ilkokul, %25'i ortaokul, %35,1'i lise ve %21'i üniversite öğrencisidir. Ailesinde veya yakın çevresinde iş kazası geçiren var mı sorusuna evet diyen sayısı %23,3 iken hayır diyen sayısı %76,6'dır. Demografik bilgiler ve güvenlik kültürü bilinci arası anlamlı bir ilişki olup olmadığı gözlemlenmesi için Pearson ki-kare analiz sonucunun 0,05'den küçük olması gerekliliği var olduğundan, ilişkiye bakılmış ve anlamlı ilişki görülmüştür. Elde edilen sonuçlar Tablo 1, Tablo 2, Tablo 3, Tablo 4, Tablo 5, Tablo 6, Tablo 7 ve Tablo 8'de özetlenmiştir.

Tablo 1. Ders Programında İş Sağlığı ve Güvenliği Dersinin Olmasını İsterim

		Ailenizde veya Yakın Çevrenizde İş Kazası geçiren Var mı?		
		Evet	Hayır	Toplam
Ders Programında İş Sağlığı ve Güvenliği Dersinin Olmasını İsterim.	Katılmıyorum	220	52	272
	Katılıyorum	286	102	388
Toplam		506	154	660
		Değer	Asimptotik Önem (2-taraflı)	
Pearson Ki- Kare		4,597 ^a	,032	

Tablo 1'e göre, ailenizde veya yakın çevrenizde iş kazası geçiren var mı sorusu ile ders programında iş sağlığı ve güvenliği dersinin olmasını isterim sorusuna toplam 388 kişi katılırken bunlardan 286 öğrenci iş kazası geçiren tanıdığı olduğunu belirtmiştir. Demografik soru ile güvenlik kültürü bilincini ölçen soru arasında Pearson Ki- Kare analize bakılmıştır ve sonucun 0.05'den küçük olduğu gözlenerek sorular arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu gözlemlenmiştir. Dersin olması öğrenciler tarafından zaten istenen bir durumken ailede veya yakın çevrede iş kazası geçiren olup olmaması bu durumu daha da tetiklemiş bulunmaktadır.

Tablo 2. Günlük hayatımda uyarı işaret ve levhalara dikkat ederim

		Cinsiyet		
		Kız	Erkek	Toplam
Günlük hayatımda uyarı işaret ve levhalara dikkat ederim.	Katılmıyorum	62	92	154
	Katılıyorum	291	215	506
Toplam		353	307	660
		Değer	Asimptotik Önem (2-taraflı)	
Pearson Ki- Kare		14,122 ^a	,000	

Tablo 2'ye göre, cinsiyetiniz nedir sorusuyla günlük hayatında uyarı işaret ve levhalarına dikkat ederim sorusuna toplam 506 kişi katılırken bunlardan 291 kişi kız öğrencilerden, 215 kişi ise erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Demografik soru ile güvenlik kültürü bilincini ölçen soru arasında Pearson Ki- Kare analize bakılmıştır ve sonucun 0.05'den küçük olduğu gözlenerek sorular arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu gözlemlenmiştir. Uyarı işaret ve levhaya dikkat etme oranı erkeklere göre kızlarda daha yüksektir. Bu sonuçlar ile kız öğrencilerin erkeklere göre daha çok kurallara ve uyarı ve işaretleri uyumaya özen gösterdiğini erkeklerin yapısı gereği kurallara uymayı sevmemesi bir fark oluşmuştur.

Tablo 3. Düşme ve çarpma yaşayabileceğim ortamlarda dikkatli yürürüm ve 2. Demografik Soru

		Cinsiyet		
		Kız	Erkek	Toplam
Düşme ve çarpma yaşayabileceğim ortamlarda dikkatli yürürüm.	Katılmıyorum	76	91	167
	Katılıyorum	277	216	493
Toplam		353	307	660
		Değer	Asimptotik Önem (2-taraflı)	
Pearson Ki- Kare		5,717 ^a	,017	

Tablo 3'e göre, cinsiyet sorusuyla düşme ve çarpma yaşayabileceğim ortamlarda dikkatli yürürüm sorusuna toplam 493 kişi katılırken bunlardan 277 kişi kız öğrencilerden, 216 kişi ise erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Demografik soru ile güvenlik kültürü bilincini ölçen soru arasında Pearson Ki- Kare analize bakılmıştır ve sonucun 0.05'den küçük olduğu gözlenerek sorular arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu gözlemlenmiştir. Kızların erkeklere oranla daha dikkatli olması ve davranması erkeklerin ise daha dikkatsiz olmasından kaynaklandığı sonucu çıkarılabilir.

Tablo 4. İnşaat iskelelerinin atından geçmem ve 2. Demografik Soru

		Cinsiyet		
		Kız	Erkek	Toplam
İnşaat iskelelerinin atından geçmem.	Katılmıyorum	82	101	183
	Katılıyorum	271	206	477
Toplam		353	307	660
		Değer	Asimptotik Önem (2-taraflı)	
Pearson Ki- Kare		7,661 ^a	,006	

Tablo 4'e göre, cinsiyetiniz nedir sorusuyla günlük hayatında uyarı işaret ve levhalarına dikkat ederim sorusuna toplam 477 kişi katılmıştır. Katılımcılardan 271 öğrenci kız iken 206 kişi ise erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Demografik soru ile güvenlik kültürü bilincini ölçen soru arasında Pearson Ki- Kare analize bakılmıştır ve sonucun 0.05'den küçük olduğu gözlenerek sorular arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu gözlemlenmiştir. Kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha çok kurallara ve uyarı işaretlerine uyumaya özen gösterdiğini erkeklerin yapısı gereği kurallara uymayı sevmemesi fark oluşmuştur.

Tablo 5. Islak ve Kaygan Zeminlerde Dikkatli Yürürüm ve 2. Demografik Soru

		Cinsiyet		
		Kız	Erkek	Toplam
Islak ve Kaygan Zeminlerde Dikkatli Yürürüm.	Katılmıyorum	52	71	123
	Katılıyorum	301	236	537
Toplam		353	307	660
		Değer	Asimptotik Önem (2-taraflı)	
Pearson Ki- Kare		7,634 ^a	,006	

Tablo 5'e göre, cinsiyetiniz nedir sorusuyla Islak ve kaygan zeminlerde dikkatli yürürüm sorusuna toplam 537 kişi katılmıştır. Katılımcılardan 301 öğrenci kız iken 236 kişi ise erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Demografik soru ile güvenlik kültürü bilincini ölçen soru arasında Pearson Ki- Kare analize bakılmıştır ve sonucun 0.05'den küçük olduğu gözlenerek sorular arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu gözlemlenmiştir. Erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre tehlikeli davranışlarda bulunmaktan sakınmaması kızların ise tehlikeli davranışlardan mümkün olduğunca uzak durması sonucu çıkarılabilir.

Tablo 6. Merdiven Korkuluklarını Kullanırım ve 2. Demografik Soru

		Cinsiyet		
		Kız	Erkek	Toplam
Merdiven Korkuluklarını Kullanırım.	Katılmıyorum	168	173	341
	Katılıyorum	185	134	319
Toplam		353	307	660
		Değer	Asimptotik Önem (2-taraflı)	
Pearson Ki- Kare		5,045 ^a	,025	

Tablo 6'ya göre, cinsiyetiniz nedir sorusuyla merdiven korkuluklarını kullanırım sorusuna toplam 319 kişi katılmıştır. Katılımcılardan 185 öğrenci kız iken 134 kişi ise erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Demografik soru ile güvenlik kültürü bilincini ölçen soru arasında Pearson Ki- Kare analize bakılmıştır ve sonucun 0.05'den küçük olduğu gözlenerek sorular arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu gözlemlenmiştir. Kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranla katılımı daha yüksektir. Kız öğrencilerin tehlike ve riskleri azaltmak için gerekli önlemleri aldığını veya alınan önlemleri kullandığını ancak erkek öğrencilerin önem vermediği sonucu çıkarılabilir.

Tablo 7. Yapacağım iş ile ilgili tehlikelerin önceden anlatılmasını isterim ve 2. Demografik Soru

		Cinsiyet		
		Kız	Erkek	Toplam
Yapacağım iş ile ilgili tehlikelerin önceden anlatılmasını isterim.	Katılmıyorum	42	54	96
	Katılıyorum	311	253	564
Toplam		353	307	660
		Değer	Asimptotik Önem (2-taraflı)	
Pearson Ki- Kare		4,279 ^a	,039	

Tablo 7'e göre, cinsiyetiniz nedir sorusuyla yapacağım iş ile ilgili tehlikelerin önceden anlatılmasını isterim sorusuna toplam 564 kişi katılmıştır. Katılımcılardan 311 öğrenci kız iken 253 kişi ise erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Demografik soru ile güvenlik kültürü bilincini ölçen soru arasında Pearson Ki- Kare analize

bakılmıştır ve sonucun 0.05'den küçük olduğu gözlenerek sorular arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu gözlemlenmiştir. Kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha planlı olmaları ve çalışma hayatında ne ile karşılaşacaklarını bilmek istemeleri erkeklerin ise yaşayarak görmeyi tercih ettikleri sonucu çıkarılır.

Tablo 8. İş sağlığı ve güvenliğinin çalışma hayatıma yararlı olacağını düşünüyorum ve 2. Demografik Soru

		Cinsiyet		
		Kız	Erkek	Toplam
İş sağlığı ve güvenliğinin çalışma hayatıma yararlı olacağını düşünüyorum.	Katılmıyorum	55	68	123
	Katılıyorum	298	239	537
Toplam		353	307	660
		Değer	Asimptotik Önem (2-taraflı)	
Pearson Ki- Kare		4,673 ^a	,031	

Tablo 8'e göre, cinsiyetiniz nedir sorusuyla İş sağlığı ve güvenliğinin çalışma hayatıma yararlı olacağını düşünüyorum sorusuna toplam 537 kişi katılmıştır. Katılımcılardan 298c öğrenci kız iken 239 kişi ise erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Demografik soru ile güvenlik kültürü bilincini ölçen soru arasında Pearson Ki- Kare analize bakılmıştır ve sonucun 0.05'den küçük olduğu gözlenerek sorular arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu gözlemlenmiştir. Kız öğrenciler erkek öğrencilere göre tehlike ve riskleri daha fazla önemseydiğinden bunlardan kaçınmak veya korunmak için iş sağlığı ve güvenliğinin önemini farkında olmaları farkta etkili olmuştur.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

İş sağlığı ve güvenliği için güvenlik kültürü oluşumu oldukça önemlidir olabildiğince erken yaşta oluşturulmaya başlanmalıdır. Böylece erken yaşta başlanan eğitimle güvenlik kültürü benimsenmiş olur benimsenen her davranış ileride ki çalışma hayatında insanlar için önem arz etmektedir. Çalışma hayatında, iş kazası ve meslek hastalıklarının oluşumu güvenlik kültürü ile ters orantılıdır. Güvenlik kültürü oluşumu sadece çalışma hayatını kapsamamakla beraber her bireyin edinmesi gereken davranışlar olduğu bilinmektedir. Güvenlik kültürü insanların yaşadıkları kültürle doğru orantılı olmalı ve bu kültüre uyumlu bir şekilde çocukluktan işlenmelidir.

Onam formundan alınan sonuçlarda güvenlik kültürünün cinsiyetle anlamlı ilişki gösterdiği görülmektedir. Kız öğrencilerin tehlikeli davranışlardan kaçındıkları, kurallara uymaya özen gösterdikleri veya eğitimle sorunların az da olsa çözülebileceğini düşünmekteyken erkek öğrenciler için durum çoğunlukla tam tersi olarak görülmektedir. Öğrencilerin ailesinde veya yakın çevresinde iş kazası geçiren bireylerin olup olmaması iş sağlığı ve güvenliği hakkında eğitim istemelerine sebebiyet vermiştir. Eğitimlerin sadece teoride kalması öğrencilerin yeteri kadar kültürün içinde bulunmaması anlamına gelmektedir ve güvenlik kültürünü tam olarak benimsemeyen bireylerin çalışma hayatlarında küçük gördükleri her etkenin büyük tepkiler yaratacağı görülmüştür. Güvenlik kültürü oluşturma noktasında öğrencilere eğitim ve öğretim seviyelerine göre eğitim verilmesi gerektiği gözlemlenmiştir. İş sağlığı ve güvenliği eğitimi müfredatlara eklenmeli teorik ve pratik olarak bilgilendirme yapılmalıdır. Teoride öğrenciye verilen bilginin pratikte örnekleri gösterilmelidir.

KAYNAKÇA

1. (2006) Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, T.C. Resmî Gazete.
2. Gerek, H. N. (2008). İş Sağlığı ve İş Güvenliği. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi AÖF Yayınları.
3. Güler, M.; Derin, K.H.& Şahin, L. (2022). "İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ KÜLTÜRÜ VE EĞİTİMİ İLİŞKİSİ". İş ve Hayat, 311-348.
4. Demir, M. (2019). "Umumi Hıfzıssıhha Kanunu Üzerine Bir İnceleme", Çalışma ve Toplum Dergisi, 2019(3):2015-2030.
5. Hoşten, G. (2021). "Teknik Bilimler Meslek Yüksek Okulu Öğrencilerinin İş Sağlığı ve Güvenliği Algılarının Değerlendirmesi Fırat Üniversitesi Örneği", Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
6. (2012) İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu, T.C. Resmî Gazete.
7. Karakurt, F. (2019). "Farklı Eğitim Düzeylerindeki Bireylerde Güvenlik Kültürü Bilinci Farklılıkları", Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
8. Olcay, Z.F., (2021). "İş Sağlığı ve Güvenliği Kültürü Ölçeği; Geçerlik ve Güvenilirlik Çalışması", Avrupa Bilim ve Teknoloji dergisi, 23: 678-685.

9. Öz, F. (2019). “Ortaokullarda İş Sağlığı ve Güvenliği Kültürü Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme Diyarbakır Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.
- 10.Şahmaran, T.; Kar, H., & Arısal, İ. (2019). “İş Sağlığı ve Güvenliği Ön Lisans Programında Verilen Eğitim ve Öğretimin İş Sağlığı ve Güvenliği Algısı Üzerine Etkisi”. OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi.

Subject Area
HistoryYear: 2022
Vol: 8 Issue: 105
PP: 4400-4405Arrival
16 November 2022
Published31 December 2022
Article ID Number
67116Article Serial Number
32Doi Number
<http://dx.doi.org/10.29228/ssj.67116>

How to Cite This Article
Acar, E. (2022). "1964 Manyas Depreminin Yansımaları ve Etkileri" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:8, Issue:105; pp:4400-4405

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

1964 Manyas Depreminin Yansımaları ve Etkileri ¹

Reflections and Effects of the 1964 Manyas Earthquake

Erhan Acar ¹

¹ Arş. Gör. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Çanakkale, Türkiye

ÖZET

Türkiye coğrafyasında birçok aktif fay hattı bulunmaktadır. Bu sebeple eskiye kadar günümüze kadar Türkiye’de çok sayıda deprem meydana gelmiştir. Bu depremlerin önemli bir kısmını ciddi hasarlara ve kayıplara neden olan büyük depremler oluşturmaktadır. 6 Ekim 1964 tarihinde meydana gelen 7.0 büyüklüğündeki Manyas depremi de Türkiye’deki şiddetli depremler arasında kabul edilmektedir. Manyas depremi, Türkiye’nin batısında geniş bir sahayı etkilemiştir. Deprem büyüklüğü ve şiddetine oranla can kaybı çok fazla olmamasına rağmen maddi açıdan ciddi kayıplar yaşanmıştır. Manyas depreminin yansımaları ve etkilerinin konu edildiği çalışmada bu afet sonrasında yardım faaliyetleri ve alınan tedbirler ile neticeleri de tetkik edilmeye gayret edilmiş ve bu çerçevede bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Manyas Depremi, Doğal Afetler, Deprem, Sosyal Tarih

ABSTRACT

There are many active fault lines in the geography of Türkiye. For this reason, many earthquakes have occurred in Türkiye from ancient times to the present day. A significant part of these earthquakes are large earthquakes that cause serious damage and losses. The 7.0 magnitude Manyas earthquake that occurred on October 6, 1964 is also considered one of the severe earthquakes in Türkiye. The Manyas earthquake affected a large area in the west of Türkiye. Although the loss of life was not very high compared to the magnitude and severity of the earthquake, serious financial losses were experienced. In this study, which focuses on the repercussions and effects of the Manyas earthquake, the post-disaster relief activities, the measures taken and the results has been also tried to be examined and an evaluation has been tried to be made within this framework.

Keywords: Manyas Earthquake, Natural Disasters, Earthquake, Social History

1. GİRİŞ

Alp-Himalaya deprem kuşağı dünyanın en önemli deprem kuşaklarından biridir. Türkiye’nin de bu deprem kuşağı üzerinde bulunması nedeniyle ülke coğrafyasının neredeyse tamamı deprem tehlikesi altındadır. Türkiye’deki aktif fay hatları üzerinde tarih boyunca çok sayıda büyük deprem olmuştur (Bikçe, 2015).

Anadolu levhasının batıya doğru hareket etmesi, doğu-batı yönlü sıkışmaların yaşanması, kuzey-güney olmak üzere genişlemelerin meydana gelmesine buna bağlı olarak fay sistemlerinin hareketine sebep olmaktadır. Marmara Bölgesi, bu hareketin etki alanı içinde kaldığından tarih boyunca depremlerin yaşandığı alanlar arasında yer almıştır (Sezer, 2003: 30). Antik Çağ’da Marmara Bölgesi’nde bulunan yerleşim yerleri çok sayıda depreme maruz kalmış, bu sarsıntılar ciddi hasarlar meydana getirmiştir. Eski dönemlerde Mysia olarak bilinen ve günümüzde Balıkesir ili ve çevresini işaret eden bölgede şiddetli depremler yaşanmıştır (Doğancı, 2019: 536). 1144 yılında Bursa’da yaşanan depremde çok sayıda insanın yaşamını yitirdiği belirtilirken, binaların önemli kısmının yıkıldığı kaydedilmiş, bunun yanı sıra Nilüfer nehrinin sarsıntıdan etkilendiği ve kurduğundan bahsedilmiştir. Bu depremden sonra Bursa’da 1327 ve 1855 yıllarında olmak üzere iki büyük deprem daha olmuştur (Arslantaş, 2013: 228). 1898 yılının Ocak ayı içinde gerçekleşen deprem Balıkesir ve çevresinde önemli bir hasar meydana getirirken, Marmara Bölgesi’nden Ege’ye geniş bir sahada etkili olmuştur (Satılmış, 2020: 538). 1944 yılında Edremit’te meydana gelen deprem ile Balıkesir’e çok yakın bir sahada etkili olan 1953 Yenice depremi, çalışmada ele aldığımız Manyas depremine kadar bölgede gerçekleşen büyük sarsıntılardır (Bikçe, 2015). 1964 yılında gerçekleşen Manyas depremi Türkiye’de yaşanan büyük depremler arasında yer almaktadır (Şenol, 2020 :627).

Özellikle 1999 Marmara ile Düzce depremleri sonrasında ve yine son yıllarda ülkemizde meydana gelen, kimisi son derece yıkıcı olan depremler, tarih disiplininde Türkiye’de gerçekleşen depremler üzerine çalışmaların sayısının artmasında etkili olmuştur. Bu çalışmada ise 1964 Manyas depreminin yansımaları ve etkileri ele alınmıştır.

¹ Bu çalışma, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalında Prof. Dr. Cezmi Eraslan danışmanlığında 2022 yılında tamamlanan “1960-65 Döneminde Türkiye’de Sosyal Hayat” başlıklı yayınlanmamış doktora tezinden üretilmiştir.

2. DEPREMİN MEYDANA GELMESİ

6 Ekim 1964'te Marmara Bölgesi'nde zaman olarak birbirine çok yakın iki deprem olmuştur. Bu depremlerden ilki orta şiddetli bir deprem iken ikincisi çok daha büyük ve şiddetli bir depremdi. 16.30 sularındaki orta şiddetli depremin iki dakika sonrasında ikinci depremin 7.0 büyüklüğünde olduğu belirlenirken, merkez üssü Manyas Gölü civarı şeklinde tespit edilmişti. Bu şiddetli depremin ardından onlarca artçı deprem yaşanmıştı. Artçı depremlerin sayısının çok fazla olması nedeniyle İstanbul Teknik Üniversitesi Sismoloji Enstitüsündeki birden çok sismograf aleti kullanım dışı kalmıştı. İlk etapta 100 vatandaşın yaralandığı 26 vefatın olduğu ve binden fazla binanın yıkılmış veya hasara uğramış olduğu bildirilmişti. Özellikle Balıkesir'in Manyas ilçesine bağlı köyler depremden büyük zarar görmüştü. Salur köyünün tamamıyla yıkıldığı diğer köylerde ise evlerin yarısından çoğunun kullanılamaz hale geldiği haberleri gelmekteydi. Gönen'de de önemli bir hasar vardı. Buna göre iki otel ile bir kahvehane yıkılmış, bazı mahallelerde büyük yıkım yaşanmış, hayatını kaybedenler ve yaralananlar olmuştu. Karacabey ve Mustafakemalpaşa'da da büyük tahribat ortaya çıkmış, çok sayıda vatandaş yaralanmıştı. Manisa'da Demirci ve Akhisar'dan hasar olduğuna dair bilgiler gelirken, Salihli'de deprem şiddetli bir şekilde hissedilmiş, bir kişi korkudan yaşamını yitirmişti. Depremin etkileri Susurluk'ta da görülmüştü. Bu ilçeye bağlı Ilıca köyünde binalar tamamen yıkılmış, bazı bölgelerde yerden sıcak suyun fişkırdığı müşahade edilmişti. Çanakkale'de ise saat kulesinin duvarları ile Yalı Camii'nin minaresi hasar görmüş, Ezine ilçesinde hükümet konağında çökme meydana gelmiş, bazı vatandaşlar panik nedeniyle yaralanmıştı. Deprem İstanbul'da oldukça etkili olmuş, orta şiddetli deprem esnasında iş yerleri ve eğlence mekanları gibi yerlerden çıkan insanlar yoğun bir kalabalık oluştururken bu durum bir kargaşaya sebebiyet vermiş, şiddetli ve büyük deprem ise binalardan dışarı çıkan insanlarda şok etkisi yaratmış, trafik durmuş, Beyazıt Yangın Kulesi memurları buldukları yerden düşmüşlerdi. Cumhuriyet Senatosu Başkanı Enver Aka, deprem bölgesine giderek incelemelerde bulunmuştu. Bunun yanı sıra acil yardımlar kapsamında Kızılay tarafından Manyas, Susurluk ve Gönen'de depremden etkilenenler için çadır, battaniye, yiyecek yardımı ulaştırılmış, ayrıca sağlık malzemeleri ile sağlık personeli de bölgeye gönderilmişti (Cumhuriyet, 7 Ekim 1964: 1, 7; Son Havadis, 7 Ekim 1964: 1).

Deprem yukarıdaki illerin dışında Edirne, İzmir, Adapazarı, Düzce, Eskişehir ve Kütahya'da da hissedilmişti. İzmir'de, halk büyük panik yaşamış, gece geç saatlere kadar evlerine girememiş, binaların bir kısmında çatlaklar ve hasar meydana gelmişti. Aynı şekilde Adapazarı'nda da binalarda hasarlar oluşmuş, iş yerleri ve eğlence mekânları boşaltılmıştı. Depremin merkez üssüne uzak olmasına rağmen Kütahya'daki binalarda hasar olması ve depremin şiddeti vatandaşlar tarafından şaşkınlıkla karşılanmıştı (Tercüman, 7 Ekim 1964: 7).

Manyas depremi çok şiddetli bir deprem olmasına rağmen can kaybının aynı oranda büyük olmaması ana depremden önce orta şiddetli bir depremin meydana gelmesi ile yakından ilgiliydi. Nitekim, deprem anını aktaran vatandaşlar depremin son derece şiddetli olduğundan bahsederken, ayakta duramayacak kadar büyük bir yer sarsıntısı yaşandığını, sokakta buldukları esnada ikinci ve büyük depremin olduğunu, mucizevi bir şekilde hayatta kaldıklarını vurgulamışlardı (Son Havadis, 8 Ekim 1964: 7.).

Bu kurtuluşun haricinde deprem neticesinde ortaya çıkan olumsuzluklar da mevcuttu. Buna göre binlerce vatandaş evsiz yurtsuz kalmış, bu büyük sarsıntıdan özellikle köylerde yaşayanlar son derece olumsuz etkilenmiş, vefat edenlerin önemli kısmını duvar diplerinde oyun oynayan çocuklar ile enkaz altında kalan anneler oluşturunca üzüntü verici bir tablo ortaya çıkmıştı (Akşam, 8 Ekim 1964: 1).

3. HASAR TESPİT ÇALIŞMALARI

Büyük depremin ardından artçı depremler devam etmekteydi. İstanbul Teknik Üniversitesi Sismoloji Enstitüsü yetkililerinden gelen açıklamalara göre, depremin ardından ertesi gün 15.00 sularına kadar 184 adet artçı deprem kaydedilmişti. Basın muhabirleri Balıkesir'de deprem bölgesindeki gelişmeleri Türkiye'ye duyurmakta ve olayın ciddiyetine dikkat çekmekteydi. Ilıcaboğaz köyünde sadece ilkokul yıkılmamış, 66 yıllık cami dahil bütün köy harap olmuştu. Bu köyde olduğu gibi birçok köyde vatandaşların başını sokacak bir evi kalmamış bazı köylerde evlerin tamamı yıkılmıştı. Aksakal köyünde halkın tamamı barınma sorunu yaşamaktaydı. Muhtaç duruma düşen köy halkına yardım sağlanması için ordu devreye girmiş, askeri araçlar ile bin civarında ekmek Aksakal köyüne iletilmişti. Haydar ve Eskiçatal köylerinde durumun iç açıcı olmadığı okul binalarının dahi yıkıldığı bildirilmişti. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür Kulak köyünde de depremin verdiği hasar neticesinde de evler yıkılmış, cami ve okul da kullanılamaz hale gelmişti. Manyas ilçesinin köylerinde de sıkıntı büyüktü. Kızıkköy'de evlerin önemli bir kısmı ya yıkılmış ya da kullanılamaz duruma gelmiş, iki cami çökmüş ve bu köyde dört kişi vefat etmişti. Yeniköy'de bir kişi hayatını kaybederken 50 ev yıkılmış, 150 ev de hasar görmüştü. 250 hanenin mevcut olduğu Çatalköy'de 60 ev yıkılırken hasarlı 40 bina bulunmaktaydı. Çatalköy'de de bir kişi deprem nedeniyle hayatını kaybetmişti. Bölgeağaç köyünde 300 evden 210'u tamamen yıkılırken hasarlı 30 ev vardı ve iki kişi de yaşamını yitirmişti. Hamamlı köyündeki evlerin büyük bir kısmı kullanılamayacak hale gelmiş, 180 hanelik köyde 150 ev

ağır hasar almıştı. 95 hanelik Eşen köyünde 50 ev kısmen çökünce köylülerin yarısından fazlası barınma problemi ile karşı karşıya kalmıştı. Kayaca köyünde okul ve cami hasar alırken, 2.200 nüfusa sahip ve belediyesi bulunan Salur'da evlerin tamamı kullanılamayacak haldeydi. Halk burada yardıma muhtaç bir duruma düşmüş, sokaklarda baştan başa derin çatlaklar oluşmuştu. Salur halkının bu sıkıntıları karşısında zor duruma düşen Belediye başkanının çok geçirdiği ve konuşmadığı belirtilmişti. Ayrıca Salur'daki can kaybı sekiz olmuş ve diğer köylere göre daha fazla kişi vefat etmişti. Daha önce 1953 yılında yaşanan depremden de son derece olumsuz etkilenen köy halkı aynı sıkıntılı duruma 1964 yılında da düşmüştü. Bu hususun tekrar etmesi bir önceki depremden ders alınmadığını ve gerekli tedbirler noktasında zayıf kalındığını göstermekteydi (Cumhuriyet, 8 Ekim 1964: 1, 7).

Gönen'deki hasar bilgileri Kaymakamlıktan alınan verilere göre belli olmuştu. İlçe merkezinde 650 bina hasar görünürken, iki kişi de yaşamını yitirmişti. Gönen'e bağlı bulunan 89 köyde 603 tane bina hasar almış, 274'ü yıkılmış, 1.001'inin de hafif hasarlı olduğu kaydedilmişti. Gönen'in köylerinde can kaybının az olduğu görülmektedir. Bostancı köyünde 6 yaşında bir çocuk hayatını kaybetmiş, dört vatandaş da ağır yaralanmıştı.

Bandırma'daki hasar ele alındığında merkezde 500'e yakın binanın hasarlı olduğu belirlenmişti. Bu 500 binadan 200'ü girilemeyecek kadar tehlike arz etmekteydi. Bilhassa bazı kamu binalarının ağır hasar aldığını söyleyebiliriz. Öyle ki, eski lise binası ile 17 Eylül İlkokulu, PTT binası, Ticaret Odası depremden son derece olumsuz etkilenmişti. Köylerdeki tahribat diğer yerlerde olduğu gibi Bandırma'da da önemsenecek seviyedeydi. Şöyle ki, bazı köylerde evlerin neredeyse tamamı yıkılmıştı. Bu köyler; Çomlu, Aksakal, Doğa, Beyköy, Kızıllı, Simavlı ve Kirazlı idi. Adı geçen köylerde evlerin yüzde 91'i enkaz halindeydi. Ergili, Akçapınar ve Ömerköy'de ise evlerin yüzde 60'ı kullanılmaz durumdaydı. Susurluk'ta da bazı köylerde ağır hasarlı bina sayısı oldukça fazlaydı. Ümiteli köyü, Kepekler köyü ve Ilıca köylerinde evlerin yüzde 80'inin ağır hasarlı olduğu belirtilmişti. Dereköy'de 30 evde hasar meydana gelmiş, Sülücek de üç ev, Alibey köyünde 30 ev kısmen 3 ev tamamen yıkılmıştı. Balıkesir Valiliği, sarsıntılarının devam etmesi ve depremin getirdiği sıkıntılara bağlı olarak; Manyas, Bandırma, Gönen ve Susurluk ilçe merkezleriyle buralara bağlı bucak ve köylerdeki okullarda eğitime ara verildiğini ilan etmişti (Cumhuriyet, 8 Ekim 1964: 1, 7).

Deprem Bursa Karacabey'de büyük maddi hasara neden olmuştu. Karacabey Harası'ndaki binalar yıkılırken, Hamidiye ve Beylik'de bulunan evlerin yarısından fazlası enkaza dönüşmüştü. Gönü köyünde enkaz altında kalan üç kız çocuğunun hayatlarını kaybettikleri tespit edilmişti. Bu üç kız çocuğunun vefatı civarda üzüntü ile karşılanmıştı. Gönü köyü gibi Ovaesemen köyünde de can kaybı yaşanmış, bir kişi ölmüştü. Yine Ovaesemen'de yıkılan binanın altında kalan dört vatandaş ağır bir şekilde yaralanmıştı. Mustafakemalpaşa'da bazı köyler kısmen hasar görmüş, bazıları da tamamen enkaz halini aldığı için boşaltılmıştı. Mustafakemalpaşa'da boşaltılan köy sayısı on dört olmuştu. Durumbey köyünde ve Boğazköy'de yıkılan minarelerin altında kalan iki çocuğun vefat ettiği kaydedilmişti (Cumhuriyet, 8 Ekim 1964: 1, 7).

Deprem bölgesindeki artçı sarsıntılar iki gün geçmesine rağmen devam etmekteydi. 8 Ekim saat 15.00'a kadar 400'ün üzerinde sarsıntı kaydedilirken, öğlen saatlerinde meydana gelen artçı deprem şiddetli bir şekilde İstanbul dahil civar yerlerden de hissedilmişti. Yetkililer söz konusu artçı depremlerin bir süre daha devam etmesini beklerken, bazı sarsıntılarının şiddetli olması vatandaşları telaşa sürüklemiş, halk Bandırma'da olduğu gibi geceyi dışarda geçirmişti. Sarsıntılar nedeniyle Bandırma'da Ana Çocuk Sağlığı Hastanesinde hasar meydana gelmişti. Buradaki hastalar bina hasar aldığı için başka bir yere nakledilmişlerdi. Depremler Çanakkale'de de halkı endişeye sevk ettiğinden vatandaşlar deprem fırtınası biçiminde devam eden sarsıntılardan evlerine girememişlerdi. Manyas depreminden sonraki üçüncü günde de depremler sona ermemişti. Bu yüzden deprem bölgesindeki halkın paniği de devam etmiş ve evleri büyük depremden dolayı yıkılmayan ya da hasar almayanlar dahi dışarıda geceleyerek tedirgin bir şekilde bekleyişlerini sürdürmüşlerdi (Tercüman, 10 Ekim 1964: 1). Öte yandan siyasiler deprem bölgelerinde incelemelerde bulunmaktaydı. Adalet Partisi Genel Başkan Vekili Sadettin Bilgiç, partisinin Bursa ve Balıkesir milletvekilleri ile deprem bölgesine gelmiş, buradaki vatandaşlara geçmiş olsun dileklerini ileterek afet sahasını gezmişti (Son Havadis, 10 Ekim 1964: 1).

Manyas depremi oldukça geniş bir alanı kapsadığından hasar tespit çalışmaları da uzun sürmüştü. Aynı zamanda dönem itibarıyla imkânların kısıtlı olması söz konusu çalışmaların neticelenme süresine de etki etmekteydi. Buna bağlı olarak depremin üzerinden dört gün geçmesine rağmen halen hasar tespitine dair bilgiler bildirilmekteydi. Balıkesir Valiliği'ne iletilen resmî raporlarda Susurluk'ta; Ilıca köyde caminin yıkıldığı, 45 evin ağır hasara uğradığı, 30 binanın ise çökmüş olduğu belirtilmişti. Beyköy'de ise okul ve caminin yanı sıra 70 ev kullanılmaz duruma gelmiş, 45 tane evde de çökme yaşanmıştı. Umuteli, Muradiye ve Okçugöl köylerinde diğer iki köye nazaran daha az bir maddi hasar ortaya çıkmıştı. Umuteli'nde ağır hasarlı ev sayısı 10, hafif hasarlı ev sayısı ise 12 iken köy caminin minaresi de yıkılmıştı. Muradiye'de 13 ev ağır hasar almış, köydeki okul ve camide de ciddi derecede hasar meydana gelmiş, 16 evin yeniden kullanılması riskli bulunmuştu. Bu köylerin yanı sıra Dereköy'de binaların duvarlarında çatlaklar oluştuğu ve köydeki caminin minaresinin yıkıldığı tespit edilmişti. Manyas,

Susurluk ve Bandırma'da yıkılan bina sayısı 2.803 olarak verilmiş, 2.603 bina ağır hasarlı, 2.381 bina da hafif hasarlı şeklinde belirlenmiştir. Bursa'da altı kişi deprem nedeniyle yaşamını yitirirken, 49 kişi de yaralanmıştı. 16 cami, 24 minare ve 5 köy okulunun yıkıldığı Bursa'da Karacabey ve Mustafakemalpaşa'da 27 köyde ağır hasar ortaya çıkmıştı. Özellikle Karacabey Harası'nda maddi kayıp büyüktü. Karacabey Harası'nda meydana gelen hasar nedeniyle yaklaşık 5 milyon liralık bir maddi kayıp olduğu belirtilirken bu civardaki bölgede genel maddi kayıp 15 milyon liraya yakındı (Cumhuriyet, 10 Ekim 1964: 1, 7).

Manyas depremi fay hatları civarında ve alüvyonlu sahada büyük hasara neden olmuştu. Manyas ile Apolyont gölleri arasında bulunan alüvyonlu arazide çok sayıda yerden suların fişkırdığı sıcak ve soğuk su kaynaklarının ya fazlaştığı ya da kuruduğu tespit edilmişti. Ayrıca fay hatlarına paralel bir şekilde ciddi su yarıklarının olduğu kaydedilmişti. Zemin olarak alüvyonların üstünde, birikinti konisi, kum ve çakıl çöküntü molozlarının olduğu yerlerde yapılan binalardaki hasar daha fazlaydı. Ayrıca zemini oluşturan kısmın çimentolu olmamasına bağlı olarak binaların direnç gösteremediği tespit edilmişti. Ayakta kalan yıkılmayan binalar ele alındığında bazı özelliklerinin dikkat çektiği görülmüştü. Buna göre temel derinliği normal seviyede giriş bağlantıları sağlam bir şekilde yapılan binalar ile ahşap ve bağdadi benzeri esnek yapıya sahip olan binaların depremden olumsuz etkilenmediğinin altı çizilmişti (Erentöz ve Kurtman, 1960: 1, 4).

4. DEPREM SONRASINDA YAPILAN YARDIMLAR VE ALINAN TEDBİRLER

Depremden ardından ilk etapta Kızılay Genel Merkezi tarafından Manyas, Susurluk, Gönen ilçe merkezlerine ve köylerine 3.000 çadır, 3.000 adet battaniye, 30 ton gıda maddesi ve bunların yanı sıra ihtiyaç duyulan sağlık hizmetleri için doktor ve hemşire ile ilaç temin edilip gönderilmişti (Cumhuriyet, 7 Ekim 1964: 1, 7; Son Havadis, 7 Ekim 1964: 1). Daha sonra deprem bölgesine nakdi yardım da yapılmıştı. İmar ve İskân Bakanlığı, acil olarak deprem bölgesine 200 bin lira yardım ulaştırmıştır. Gerekli incelemelerde bulunmak ve sıkıntıların tespiti için Devlet Bakanı İbrahim Saffet Omay, Ticaret Bakanı Fenni İslimiye, İmar ve İskân Bakanı Celâlettin Uzel ile beraber Kızılay Genel Müdürü öncülüğünde bir Kızılay ekibi Ankara'dan Balıkesir ve Bursa'ya gitmişti (Cumhuriyet, 8 Ekim 1964: 1, 7).

Yardımlar çerçevesinde deprem bölgesindeki köylere ekmek, peynir, yağ, un ve zeytin gibi gıda maddeleri ile çadır ve battaniye dağıtımı yapılmıştı (Tercüman, 8 Ekim 1964: 7.). Bunun dışında vilayetlere de ayrıca nakdi yardım gönderilmişti. İmar ve İskân Bakanlığı, depremzedelere yardım olarak kullanılmak kaydıyla Bursa Valiliği'ne 50 bin lira tahsis etmişti (Son Havadis, 9 Ekim 1964: 7).

Depremden zarar gören çiftçilerin toparlanabilmesi adına bazı destekler verilmiştir. Tarım Bakanlığı depremden etkilenen köylerdeki çiftçilerin banka borçlarının ertelenmesi için karar çıkartmıştır. Aynı zamanda deprem bölgesindeki çiftçilerin ekim zamanlarını kaçırmamaları için tohumluk desteği verilmiştir. Bunun için 5254 sayılı kanuna istinaden 500 ton tohumluk dağıtılmıştı. Ayrıca evleri, ahırları, samanlıkları veya ambarları hasara uğramış veya kullanılamayacak hale gelen köylülere tamirat ya da yeniden yapım için kereste temini gerçekleştirilmiş, 6831 numaralı kanununun 31. maddesine bağlı olarak bu keresteler ihtiyaç sahibi olanlara herhangi bir bedel olmaksızın, muhtaç durumda bulunmayanlara ise muhammen bedel üzerinden mahalli orman teşkilatınca tahsis edilmişti. Balıkesir ve civarındaki 75 köyde 1.903 ihtiyaç sahibi depremzede aileye 4.673 metreküp tomruk ücretsiz olarak dağıtılırken, muhtaç durumda bulunmayan 1.192 aileye 2.680 metreküp tomruk muhammen bedel üzerinden tahsis edilmişti. Bursa ve civarında ise 47 köyde ihtiyaç sahibi olan 1.375 aileye 5.177 metreküp tomruk bedelsiz bir şekilde verilmiş, 21 köy ve kasabada ihtiyaç sahibi olmayan fakat depremden etkilenen 539 aileye 1.550 metreküp tomruk muhammen bedel üzerinden temin edilmişti (Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi [CSTD], 3.12.1964: 283).

Ticaret Bakanlığı tarafından Balıkesir ili ile Bursa'da Karacabey ve Mustafakemalpaşa ilçelerindeki banka teşkilatına, depremden etkilenen tarım üreticilerinin zirai borçlarının bir yıl ertelenmesi ve samanlık, ağıl, ahırları yıkılan çiftçilere onarım masrafı için kolaylık sağlanması, zincirleme kefalet ile kredi temin edilmesi ve bunların gerçekleştirilebilmesi için yatırıma ihtiyaç olursa gerekli taleplerin yapılması hususu bildirilmişti. Bandırma, Mustafakemalpaşa ve Manyas'ta bulunan Tarım Kredi Kooperatifleri hizmet binaları depremden zarar görmüş ve bu zararın 900 bin lira olduğu tespit edilmişti. Bu zararın karşılanması ve gereken onarımın gerçekleştirilebilmesi için yapılması lüzumlu olan düzenlemelerin yerine getirildiği bildirilmişti. Bunun dışında Ziraat Bankası'nın ticari müşterilerine de borçları için kolaylık sağlanmıştı. Buna göre borçlarını ödeyemeyecek durumda olanlar sadece faiz ve masraflarını karşılayarak senetlerini yenileyebilecekleri. Ayrıca depremden etkilenen vatandaşlar için Gönen ve Balıkesir'de yardım komiteleri oluşturulmuştu. Bu komitelere Ziraat Bankası tarafından 25 bin lira yardım yapılmıştı. Kızılay Merkezi ve Bursa şubesi tarafından 1.800 çadır dağıtımı yapılırken, 565 çuval un, 245 çuval bulgur, 700 kutu yağ yine Kızılay tarafından dağıtılmıştı. İmar ve İskân Bakanlığı deprem nedeniyle yıkılan okulların mevcudiyetinden dolayı 24 adet barakayı okullarda kullanılmak suretiyle deprem bölgesine ulaştırmıştı.

Tüm bu yardımların yanı sıra depremzedelere muhtelif kurum ve kuruluşlar ile şahıslardan gıda ve battaniye yardımı iletilmiş, yardım kampanyaları başlatılmıştır. Yardım kampanyaları aracılığı ile Balıkesir il merkezinden 40 bin lira Gönen ve Manyas'tan 20 bin lira toplanarak depremzedelerin tütün ve pancar avansları ödenmişti (CSTD, 3.12.1964: 283).

1964 Manyas depreminin, hükümetin 18 Kasım'da aldığı karar ile 7269 numaralı kanunda belirtilen "genel hayata etkili afetlerden" olduğu kabul edilmiştir. Depremde evleri yıkılan, ağır derecede veya orta derecede hasar gören vatandaşlar için inşaat ve tamirat desteği verilebilmesi, yol, su, elektrik ve kanalizasyon gibi alt yapı ihtiyaçlarının karşılanabilmesi ile kadastro ve imar işlemlerinin halledilebilmesi adına afetler fonundan 55 milyon 48 bin liranın ayrılması kararlaştırılmıştır. Evlerini yaptırmak için bu yardım fonundan yararlanacak olan vatandaşlara ihtiyaç duyduklarında malzeme yardımı yapılması, evleri yapılarına kadar barınma sorunu olan ailelere inşaat masrafları için ayrılan ödeneye mahsup tutulmak üzere depremde evleri ağır hasar görenlere bin lira, orta derece hasar görenlere beş yüz lira tahsis edilmesi, bu tahsisatın Türkiye Emlak Kredi Bankası tarafından düzenlenen borç senedi ile gerçekleştirileceği bildirilmiştir (CSTD, 3.12.1964: 283, 284).

Manyas'taki afet sonrasında deprem hususunda Türkiye genelini ilgilendiren bazı kararlar alınmıştır. İmar ve İskân Bakanlığı Türkiye'deki deprem bölgelerini gösteren yeni bir harita hazırlanması için girişimde bulunmuştur. Daha önce deprem iki deprem bölgesi şeklinde hazırlanan harita üç bölge olarak yeniden düzenlenmişti. Haritada yer alan bölgeler; şiddetli deprem bölgesi, orta derecede deprem bölgesi, hafif derecede deprem bölgesi biçiminde sıralanmıştı. Balıkesir, Bursa, Çanakkale, İzmir, Manisa, Muğla, Isparta, Denizli, Adapazarı, Bolu, Çankırı, Çorum, Amasya, Tokat, Sivas, Erzincan, Tunceli, Bingöl, Muş, Bitlis, Kars, Van, Maraş, Hatay birinci bölgede yani şiddetli deprem bölgesinde yer almıştı. Edirne, Kütahya, Eskişehir, Burdur, Kastamonu, Samsun, Ordu, Giresun, Gümüşhane, Kayseri, Malatya ile Urfa ise orta derecede deprem bölgesi içerisinde kabul edilen illerdi. İstanbul, Aydın, Uşak, Afyon, Yozgat, Adana, Elâzığ, Erzurum, Ağrı'nın yanı sıra Tokat, Yozgat ve Erzurum illerinin bazı kısımları üçüncü bölge olan hafif derecede deprem bölgesinde bulunmaktaydı. Bu haritanın uygulamada kullanılabilmesi için Afetler Kanunu'nun ikinci maddesi uyarınca Bakanlar Kurulu kararnamesi çıkarılmıştır. Afet İşleri Genel Başkanlığından gelen açıklamada ise afet bölgelerinde inşa edilecek yapılar hakkında bir yönetmeliğin mevcut olduğu, söz konusu yönetmeliğin özellikle deprem bölgeleri ile ilgisi bulunduğu, bu bölgelerde inşa edilecek yapılar için statik hesaplamalarda dikkate alınacak esasları gösteren ve bu hesaplamalarda yapıların mukavemet güçlerini belirlemek için bazı kat sayıları kullanıldığı, bu kat sayıların ise bahis konusu bölgelere göre değiştiği belirtilmiş, bir önceki haritada iki bölge için kullanılan kat sayıların yeni haritayla üçe çıkarıldığı kaydedilmiştir. Böylece her bölge için inşa edilecek binaların statik hesaplamaları ile ilgili durumun ortaya konması neticesinde yapıların güvenilirliğinin artması beklenmişti. Nitekim İmar ve İskân Bakanlığında yapılacak bir toplantı ile bölgelere göre inşa edilecek binaların niteliklerinin ve imar şekillerinin tespit edilmesinin uygun olacağı belirtilmiş, böylelikle yapıların depremlere karşı daha dayanıklı olabileceği üzerinde durulmuştu. İmar ve İskân Bakanlığı Tabii Afetler Dairesi Başkanı Mehmet Salihoğlu'nun verdiği bilgilere göre, Evliya Çelebi, Takvimi Vekayi gibi tarihi kaynaklardan faydalanılarak bir deprem kataloğu hazırlandığı açıklanmıştı. Katalogun hazırlanması sırasında depremlerin yerleri ve şiddetleri hakkında tarihsel belgelerde yer alan verilerin göz önünde bulundurulduğu belirtilmişti. Katalog çalışması haricinde, Türkiye'deki jeolojik durumun konu edinildiği, Bakanlık jeologları ile Bayındırlık Bakanlığı, Maden Tetkik Arama Enstitüsü uzmanları ve üniversite temsilcilerinin katıldığı bir toplantı düzenlenmiştir (Cumhuriyet, 9 Ekim 1964: 1, 7).

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

6 Ekim 1964 tarihinde meydana gelen Manyas depremi büyüklüğü ve şiddeti itibarıyla büyük depremler arasında kabul edilmektedir. Bu deprem, çalışmada belirtildiği gibi özelliği itibarıyla oldukça geniş bir sahada etkili olmuştur. Manyas depremi büyük bir deprem olmasına rağmen afetin büyüklüğüne oranla can kaybı çok yüksek olmamıştır. Meydana gelen şiddetli depremin hemen öncesinde orta şiddetli bir deprem yaşanması sarsıntının hissedildiği yerlerde vatandaşların sokağa dökülmesine neden olmuş bu sayede kapalı alanların dışına çıkan halk ana depreme açık alanlarda yakalanmıştır. Bu husus çok sayıda vatandaşın hayatta kalmasını sağlamış ve can kaybının yüksek miktarda olmamasına tesir etmiştir. Can kaybına nazaran maddi kayıp çok daha fazladır. Özellikle deprem bölgesindeki köylerde büyük yıkım yaşanmış, kırsal alanda çok sayıda vatandaş evsiz kalmıştır. Deprem sonrasında alınan yardımlar kapsamında felaketzedelere acil barınma, gıda ve sağlık hizmetleri için çözümler sunulurken bu noktada Kızılay aktif bir rol oynamıştır. Hasar tespiti sonrasında evsiz kalanlar için onarım ve yeniden yapım gibi hususlarda afetler fonunun devreye sokulması, depremden etkilenen çiftçilerin borçlarının ertelenmesi, tohumluk yardımı yapılması, kredi tahsisinde kolaylık sağlanması deprem bölgesi için önem arz eden tedbirler olarak ön plana çıkmıştır.

Manyas depremi gerçekleştiği dönem itibarıyla deprem gerçeğini Türkiye'ye yeniden hatırlatmıştır. Öyle ki bahis konusu yer sarsıntısı sonrasında deprem konusu yetkililerin gündem maddelerinden biri haline gelmiştir.

Türkiye'nin deprem haritasının yeniden hazırlanması ve inşaat faaliyetlerindeki kıstasların deprem bölgelerine göre güncellenme çalışmaları ile deprem sorunu üzerine toplantılar tertip edilmesi bu minvalde değerlendirilebilir. Ancak şunu belirtmek gerekir ki deprem meselesi Manyas afeti sonrasında uzun yıllar önemli bir problem olarak Türkiye'de mevcudiyetini devam ettirmiş, her büyük depremin ardından yapılması gerekenler üzerindeki tartışmalar kamuoyu gündemine taşınmıştır. Manyas depreminin neticeleri öneriler anlamında gelecek için önemli tespitleri barındırmaktadır. Deprem sırasında binaların zeminle uyumlu özelliklere sahip olup olmaması yapıların kaderini tayin etmişti. Buradan anlaşıldığı gibi zeminin niteliğine uygun yapı inşa etmenin ne kadar elzem olduğu ortaya çıkmaktadır. Bunun yanı sıra binaların zemine uygun bir şekilde inşa edilmesi denetime tabi bir husustur. Nitekim Manyas depreminin merkez üssüne çok uzak noktalarda yer alan binalarda derin çatlaklar oluşması ve hasar meydana gelmesi, yıkılan binaların usulüne uygun olarak inşa edilmediğinin belirlenmesi, dönem itibarıyla pek de sağlıklı bir kontrol mekanizmasının mevcut olmadığını da akla getirmektedir. Dolayısıyla inşaatların sıkı ve güvenilir bir kontrol mekanizması ile denetlenmesinin kaçınılmaz olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

1. Akşam, 8 Ekim 1964.
2. Arslantaş, N. (2013). "Zelzele", TDV İslâm Ansiklopedisi, (44), 227-231, İstanbul.
3. Bıkçe, M. (2015). "Türkiye'de Hasara ve Can Kaybına Neden Olan Deprem Listesi (1900-2014)", 3. Türkiye Deprem Mühendisliği ve Sismoloji Konferansı, 14-16 Ekim 2015, DEÜ, İzmir.
4. Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi [CSTD], Dönem: 1, Toplantı: 4, C. 22, Birleşim: 12.
5. Cumhuriyet, 7 Ekim 1964.
6. Cumhuriyet, 8 Ekim 1964.
7. Cumhuriyet, 9 Ekim 1964
8. Cumhuriyet, 10 Ekim 1964.
9. Doğanç, K. (2019). "Hellas ve Çevresini Etkileyen Depremler (MÖ 3000-MS 6. YY)", History Studies, 11(2), 535-555.
10. Erentöz, C. ve Krutman F. (1964). "1964 Yılı Manyas Depremi Üzerine Rapor", Maden Tetkik ve Arama Dergisi, 63(63), 1-5.
11. Satılmış, S. (2020). "Balıkesir ve Çevresinin Tarihsel Depremleri (1850-1900)" Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 40, 531-547.
12. Sezer, L.İ. (2003). "Marmara Bölgesi'nde Deprem Aktivitesi ve Riski", Ege Coğrafya Dergisi, 12(1), 29-38.
13. Son Havadis, 7 Ekim 1964.
14. Son Havadis, 8 Ekim 1964.
15. Son Havadis, 9 Ekim 1964.
16. Son Havadis, 10 Ekim 1964.
17. Şenol, C. (2020). "Türkiye'de Depremlerin Yerleşme ve Demografik Yapı Üzerindeki Etkileri (1927-2020)", USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademisi Dergisi, 2(4), 620-644.
18. Tercüman, 7 Ekim 1964.
19. Tercüman, 8 Ekim 1964.
20. Tercüman, 10 Ekim 1964.

Subject Area
Plastic ArtsYear: 2022
Vol: 8 Issue: 105
PP: 4406-4415Arrival
19 November 2022
Published31 December 2022
Article ID Number
67198Article Serial Number
33Doi Number
<http://dx.doi.org/10.29228/8/sss.67198>**How to Cite This Article**
Özdağ, D. E. & Dere, Z.
(2022). "Çocuğun
Sanatsal Gelişimi ve
Benlik Algısı"International Social
Sciences Studies Journal,
(e-ISSN:2587-1587)
Vol:8, Issue:105;
pp:4406-4415Social Sciences Studies
Journal is licensed under
a Creative Commons
Attribution-
NonCommercial 4.0
International License.**Çocuğun Sanatsal Gelişimi ve Benlik Algısı****The Child's Artistic Development And Self-Perception**Didar Ezgi Özdağ¹ Zeynep Dere² ¹ Arş. Gör. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Bodrum Güzel Sanatlar Fakültesi, Seramik Bölümü, Muğla, Türkiye
² Doç.Dr., Ege Üniversitesi, Ödemiş Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü, İzmir, Türkiye**ÖZET**

İnsanın gelişim sürecine bakıldığında yaşam döngüsünün biyolojik, toplumsal ve psikolojik etkenlerle belirlendiğini söyleyebiliriz. Gelişim, biyolojik ve çevresel olmak üzere iki çeşit etki altındadır. Kalıtım ve çevre arasında da karşılıklı bir etkileşim bulunmaktadır. Çevresel faktörler gelişim sürecini hızlandırabilir veya yavaşlatabilir. Fakat bu sürecin sıralaması her ne olursa olsun değişmez. Örneğin, çocukların fiziksel, bilişsel, sosyal ve duygusal gelişimi çevre ile olan ilişkilerine göre şekillenmektedir. Çevresel etmenlerin başında öncelikle aile gelmektedir. Ailenin, çocuğu tanıyarak onu yeteneklerine, ilgisine, bireysel gelişim özelliklerine göre yönlendirmesi oldukça önemlidir. Çünkü doğru bir şekilde yönlendirilen çocukların geleceklerini bu temel unsurlar oluşturacaktır. Her çocuk kendisine özgü yetenekler ile dünyaya gelmiştir. Bazı çocuklar için sanatsal yetenekler bunların başında gelmektedir. Çocukların sanatsal gelişimi onların bedensel, duygusal, sosyal ve düşünsel yetenekleriyle doğru orantılıdır. Ayrıca tüm bu özellikler çocuğun yetişkinlik döneminde kendisine ilişkin algılama ve değerlendirmelerinden oluşan benlik kavramına da katkı sağlamaktadır. Genel anlamda, kişinin tavır / davranışlarını ve çevresini algılayış biçimini ifade etmektedir. Kişinin kendisine ilişkin farkındalığını en net şekilde gözlemleyebileceği kavram ise "benlik algısı" olarak tanımlanmaktadır. Diğer taraftan bireylerin sanat alanında kendilerine ilişkin algılamalardan oluşan sanatsal benlik ise çocuğun sanatsal gelişimi açısından oldukça önemlidir. Sanat, çocuğun kendini ifade edebileceği en önemli alanlardan birisidir. Çocuk, çeşitli imgeler, sesler, performanslar veya resim yoluyla benliğini görünür bir hale getirebilmektedir. Bu araştırma ile çocuğun sanatsal gelişimi ve benlik ilişkisi arasındaki ilişki ayrıntılı bir şekilde ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk ve Sanat, Çocuğun Sanatsal Gelişimi, Benlik Algısı, Sanat ve Benlik**ABSTRACT**

When we look at the human development process, we can say that the life cycle is determined by biological, social and psychological factors. Development is under two kinds of influence, biological and environmental. There is also a mutual interaction between heredity and the environment Decently. Environmental factors can accelerate or slow down the development process. But the sequence of this process does not change, no matter what. For example, the physical, cognitive, social and emotional development of children is shaped according to their relationship with the environment. At the beginning of environmental factors, family comes first. It is very important for the family to get to know the child and guide him according to his abilities, interests, individual development characteristics. Because these basic elements will form the future of children who are guided correctly. Every child is born with unique abilities. For some children, artistic abilities are at the forefront of these. The artistic development of children is directly proportional to their physical, emotional, social and intellectual abilities. In addition, all these characteristics also contribute to the child's self-concept, which consists of perceptions and evaluations of himself during adulthood. In general, it refers to the attitude / behavior of a person and the way he perceives his environment. The concept in which a person can observe his awareness of himself in the clearest way is defined as "self-perception". On the other hand, the artistic self, which consists of individuals' perceptions of themselves in the field of art, is very important for the artistic development of the child. Art is one of the most important areas in which a child can express himself. The child is able to make his/her self visible through various images, sounds, performances or pictures. With this research, the relationship between the artistic development of the child and the relationship of the self has been tried to be Deciphered in detail.

Keywords: Children and Art, Artistic Development of the Child, Self-Perception, Art and The Self**1. GİRİŞ**

Gelişim, doğum öncesinden başlayarak yaşamın son anına kadar devam etmektedir. (Berger, 2005; Berk, 2007). İnsan gelişimi döllenme ile başlamaktadır ve hayat boyu devam eden ; zihinsel, dil, sosyal, duygusal ve fiziksel alanlarda bireyin deneyimlerinin bütününe kapsamaktadır (Smith, Cowie ve Blades, 2003). Bu süreçte insanın geçirdiği gelişim dönemleri doğum öncesi dönem, bebeklik dönemi, ilk çocukluk, orta çocukluk, ergenlik, ilk yetişkinlik, orta yetişkinlik ve geç yetişkinlik dönemleri olarak sıralanmaktadır (Ummanel ve Dilek, 2016).

Erken çocukluk dönemi kritik bir evre olarak kabul edilmektedir (Bee ve Boyd, 2004). Öncelikle her anlamda dış çevreye bağımlı bebeklik döneminin ardında iki yaş sonrasında öz bakım ve temel becerilerin kazandırılmaya başlandığı ilk çocukluk dönemi başlamaktadır. Bu dönemde altı yaşına kadar devam etmektedir. Gelişime dair en büyük adımların yine bu dönemde atıldığını söyleyebiliriz. Şöyle ki; temel güven duygusu ve güvenli bağlanma ilk yıllar gerçekleşmektedir. Ayrıca , zihinsel becerilerde hızla gelişmekte ve öğrenme potansiyeli de oldukça yüksektir. (Senemoğlu, 2013).

Erken dönemde çocuğa kazandırılan temel akademik beceriler eğitim sürecinin tamamına olumlu katkılarda bulunmaktadır. Çocuğun duygusal, zihinsel, bedensel ve sosyal gelişimini sağlamak okul öncesi dönemin en temel amaçlarından birisidir. İlk sosyal ilişkisini ailede kazanan çocuk, okul öncesi eğitimin başlamasıyla birlikte etkileşimde bulunacağı çevreye dahil olmaya başlamaktadır (Smith, Cowie ve Blades, 2003). Özellikle 3-6 yaş

arasındaki çocukların motor becerilerinin de gelişmesiyle yakın çevre ile olan ilişkileri de gelişmeye başlamaktadır. Bu dönemde çocuk, sahip olduğu becerileri çevresiyle paylaşmak istemektedir. Çocuk, kimi zaman oyun yoluyla kimi zamanda çeşitli etkinliklerde kendisini ifade edebilmektedir (Çağlak-Sarı ve Yaman, 2019).

20. yüzyılda Arnold Gesell ve arkadaşlarının “olgunlaşma teorisi” adını verdikleri kuram oldukça önem kazanmıştır. Bu kuram, fiziksel gelişime dikkat çektiği kadar motor gelişimi de desteklemektedir. Çünkü çocuklarda gelişim hem fiziksel hem motor hem de psikolojik açıdan ele alınmaktadır. Çocuklar sağlıklı ortamlarda gelişme gösterdiklerinde kendilerini çok daha doğru bir şekilde ifade edebilmektedirler (Pınarcık, 2018). Bu ifade şekillerinden birisi de sanat eğitimi yoluyla ortaya konulan sanat etkinlikleridir.

Son zamanlarda 50’den fazla sanat eğitiminin çocuğa etkisini inceleyen 3 farklı görüş bulunmaktadır. Bunlar, psikolojik yaklaşım, bilişsel yaklaşım ve öz gelişimi yaklaşımıdır. Çocukların iç dünyalarının yansımaları psikolojik yaklaşımdır. Çocukların içinde yaşadıkları dünya hakkındaki genel bilgi yapısı ise bilişsel yaklaşımdır. Çocukların öz gelişimlerine ilişkin olarak sanat eğitimi örnek olarak verilebilir. Çocukların içinde yaşadığı toplumla kendisi arasındaki ilişkiyi anlayabilmeleri, kendilerini doğru bir şekilde ifade edebilmeleri ve toplumla sağlıklı iletişim kurabilmeleri öz gelişim olarak adlandırılmaktadır (Zimmerman ve Zimmerman, 2000’den aktaran Ulutaş ve Ersoy, 2004).

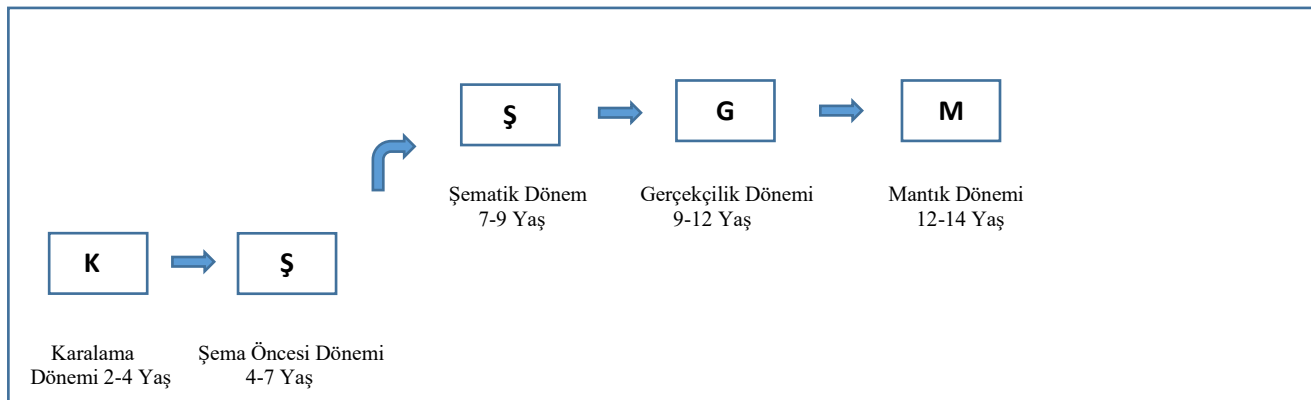
Erken çocukluk döneminde sanat eğitimi bütünsel olarak ele alındığında göz, el, beyin koordinasyonu ile gelişmekte, yaratıcılık ile de bütünleşmektedir. Küçük yaşlardan itibaren sanatın tüm dallarını içinde barındıran bir program içeriğiyle birlikte ele alınan sanat etkinlikleri hayal gücünü de desteklemektedir. Çocukların kendilerini doğru ve kendinden emin bir şekilde ifade edebiliyor olmaları sanat eğitiminin bir parçasıdır. Bu durum, sanatsal yönleri gelişmiş olan çocukların hayal güçlerinin ne kadar zengin ve güçlü olduğunu göstermektedir. İngiltere’de ilk anaokulunun kurucusu olan Margaret Macmillan’a göre ‘erken çocukluk eğitiminin en önemli amacı hayal gücünün eğitimidir’ (Ulutaş ve Ersoy, 2004).

Hayal gücünün gelişimi birçok özgün tasarımın ortaya çıkmasında etkili olan bir beceridir. Hayal etmek, dünyayı olmadığı gibi fakat bir yandan da olmasını istediği gibi deneyimlemektir. İnsan beynine özgü en önemli özelliklerden bir tanesi gerçeklik dünyasında var olmayan şeyleri ve epizodları hayal edebilme becerisidir (Ünveren, 2020). Geleceğe dair düşüncelerimizin oluşmasını sağlayanda bu beceridir. Öte yandan, çocuğun sanatsal gelişimi hayal gücü ile doğrudan ilişkilidir. Hayal gücü de benlik algısıyla birlikte şekillenmektedir (Coşkun ve Kayserili, 2018).

Bireyin düşünsel bir sanat ürünü ortaya koyabilmesi için yaşadığı toplumdaki önce kendisini tanıması gerekmektedir. Bireyin kendini tanıması, kim ve ne olduğunu bilmesi, kendisini doğru bir şekilde ifade edebilmesi benlik algısı ile mümkündür. Bu anlamda yaratıcı, özgün ve kendi yeteneklerinin farkında olan bireylerin yetişmesinde sanat ve benlik algısı temel özellikleri ile benzerlik göstermektedir.

Çocukların neyi bildikleri, neyi anladıkları, neyi merak ettikleri, neyi hissettikleri, neyi hayal edebileceğini, neyi keşfedeceğini, nasıl iletişim kuracağını bilmeleri için sanat çalışmalarına gereksinim duymaktadırlar. Çocukların sanat gelişimi benlikleri arasındaki ilişkiyi ortaya koyan birçok çalışma literatürde yer almaktadır. (Küçük, 2011; Tanyel-Başar, Işır ve İnce, 2019; Oğuz-Duran ve Tezer, 2005-2009; Özmenteş, 2010). Bu nedenle öncelikle çocuğun sanatsal gelişimini bilmek çok önemlidir.

2. ÇOCUĞUN SANATSAL GELİŞİMİ

Şekil 1: Çocuğun Sanatsal Gelişimi

Sanat, çocuğun dünyasına ilişkin en özel alanlardan birisidir. Genel olarak sanat ve sanat etkinlikleri süreç içerisinde değişen ve gelişen dinamik olgulardır. Sanatsal etkinlikler çocuğun kişisel ve sosyal gelişimine katkı sağlamaktadır. Ayrıca çocuk iç dünyasını dışa vurmak için sanatı bir tür iletişim türü olarakta kullanabilmektedir. Başlangıçta bilinçsizce başlayan bu süreç kâğıt yüzeyindeki lekeler, belli belirsiz çizgiler ve şekillerle kendisini göstermektedir. Çocuğun gelişim sürecine bağlı olarak sanatsal etkinliklere karşı ilgisi ve farkındalığı da zamanla değişiklik gösterecektir (Eliason ve Jenkins, 2003).

Şekil 1’de görüldüğü gibi çocukların sanatsal gelişimini; karalama, şema öncesi, şematik, gerçeklik ve mantık dönemi olarak sıralamak mümkündür. İlk dönem olan karalama dönemi çocuklara şaşırtıcı keşifler yapma fırsatı sunmaktadır.

2.1. Karalama Dönemi

Küçük bir çocuğun kalemle herhangi bir yüzey üzerinde bıraktığı izler onun sanatla ilk buluşmasıdır. Çoğu zaman rastgele olan bu çizgiler, belirli bir biçimsel özellik göstermezler. Karalamalar zaman zaman kâğıttan taşmaktadır. Çocuk, ilk zamanlar bu rastlantısallığın farkında değildir fakat küçük kas gelişimine paralel olarak (çizme, boyama, yırtma vs.) farkındalığı gelişmektedir. Kâğıt üzerinde bıraktığı izleri keşfeden çocuk, karalama alanını kontrol etmeye başlamaktadır. Başlangıçta dikeyler ve yataylarla başlayan bu süreç, dairesel hareketlere ve geometrik şekillere evrilmektedir. Kendi bedenini kontrol edebildiğini fark eden çocuk, çizgilerin hareketlerini de değiştirme ve bundan keyif almaktadır. Bu durum, çocuk için adeta bir oyun niteliğindedir (Malchiodi, 1998).

Şekil 2: İki yaş (Karalamaları) çizgileri (Kellogg)

Kaynakça: Artut, K. 2004. Okul Öncesi Resim Eğitiminde Çocukların Çizgisel Gelişim Düzeylerine İlişkin Bir İnceleme.

Öte yandan çocuğun bu dönemde tamamen rastlantı sonucu edindiği tecrübelerin sanatsal açıdan bir değeri yoktur. Bu nedenle Luguet bu evreye “rastlantısal gerçekçilik” adını vermiştir. Çocuk, bu dönemde her şeyi anlamlandırma isteğine sahip olmasına rağmen , bu yaşlarda henüz şekil-anlam birlikteliğini kurgulayabilecek bir duruma gelmemiştir. (Samurçay, 2006:26).

Linderman’a (1997) göre, çocukların tüm bu çizgisel aktiviteleri, kendi içinde farklı gelişim basamaklarını oluşturur. Bunlar aşağıdaki gibi 3 basamaktan oluşmaktadır,

- ✓ Kontrolsüz Karalamalar (Çizgiler genellikle gelişigüzedir. Kol ve bilek hareketleri ile yapılır ve geniş alan kaplarlar).
- ✓ Kontrollü isimlendirilen karalamalar (Motor koordinasyonunun gelişmesiyle başlayan kontrollü karalamalar ile el kol hareketleri ve çizgiler arasındaki ilişkiyi keşfeder).
- ✓ Bir rahatsızlığı ya da durumu anlatan karalamalar (Çocuklar yaptıkları karalamaları adlandırmaya başlar. Çocuk, yakın çevre ile ilişki kurar, bazı geometrik formları bir nesne veya insan figürü olarak isimlendirebilir) (Yıldız-Çiçekler ve Öner Koruklu, 2013).

Karalama dönemini tamamlayan çocuklar bir diğer aşama olan şema öncesi döneme geçmektedir.

2.2. Şema Öncesi Dönemi

Karala döneminin hemen ardından şema öncesi dönem başlamaktadır. Bu dönemde ilk göze çarpan çalışmalar insan figürleridir. 3 yaş civarında başlayan bu figürler, ayrıntı barındırmamaktadır. Baş kısımları genellikle büyük dairesel formlar ile tamamlanmaktadır. 4 yaş itibarıyla ise insan figürleri ayrıntılanmaya başlamaktadır. Baş sembolize eden dairelerin altına eklenen bacaklar ile figürler artık daha belirgin bir hale gelmiştir.

Şekil 3: Şema Öncesi Dönem
Kaynakça: Ada Okulları Arşivi

Bir diğer ifade ile, 4 yaş civarında çocuklar oldukça anlaşılabilir biçimler çizmeye başlarlar. Şöyle ki; 5 yaş itibariyle çevresindeki nesnelere daha anlamlı hale gelmektedir. İnsanlar, ağaçlar ya da evler artık tanınmaya başlamıştır. (Fakat yine de bazen bunları tam olarak çizimlerine yansıtamayabilir). 6 yaş itibariyle ise biçimler ve şekiller konu çerçevesinde kullanılmaktadır. Yapılan resmin türünü belirleyecek türlü öğeler ortaya çıkar (Yavuzer, 1992:41). Bu dönem işlem öncesi dönemin bir parçasıdır. Çocuk artık sembolik düşünme, bağlantıları görme, sınıflandırma ve sayıları anlama yeteneği kazanmaya başlamıştır. Dolayısıyla çocuk artık kendini çevrenin bir parçası olarak görmekte ve çevresindeki nesne ve insanlarla özdeşim kurmaya başlamıştır. Lowenfeld'e göre bu dönemde çocuk resim yapma, düşünme ve gerçek arasındaki ilişkileri keşfetmeye başlamaktadır (Akt: Malchiodi, 1998:121-123).

Öte yandan, resimlerin konuları da kendisi ve yakın çevresi ile ilişkilidir. Çocuk en içten ve doğal halini resimlerine yansıtmaktadır. Resimlerinde kısıtlama ya da mükemmellik endişesi yoktur. Figürler gerçek boyutlarının dışında ve zaman zaman sürreal bir şekilde resmedilmiştir. Örneğin, ev boyutunda çiçekler, insan boyutunda kuşlar gibi. Resimlerde derinlik algısı yoktur. Evler, ağaçlar, bulutlar genellikle cepheden çizilmiştir. Ayrıca çocuklar düzleme özelliği ile resim yapmaktadırlar. Şöyle ki, nesnelere resim düzlemi içerisinde yer almaktadır. Yani nesnelere birçok görüş noktasından bakılıyor gibi çizilmektedir. (Resim 9). Örneğin; çocuklar ya kâğıdı resim yaptıkları yöne doğru çevirmekte ya da kendileri kâğıdın etrafında dönerek resimlerini yapmaya devam etmektedir.

Bununla birlikte yine bu dönemde çocuklar için "ev" kavramının önemli bir yere sahip olduğunu söyleyebiliriz. Özellikle mutlu bir aileye sahip olan çocukların bacasından duman çıkan ev kavramını sıklıkla ele aldıkları görülmektedir. Bu anlamda çocukların yaptıkları resimlerin bir dili olduğunu ve kendisine ait önemli bilgileri içinde barındırarak bizlere yardımcı olabileceğini söyleyebiliriz (Buyurgan ve Buyurgan, 2007:58-59). Erken çocukluk dönemi sanat gelişiminde sırası ile diğer dönemleri şematik dönem olarak adlandırmak mümkündür.

2.3. Şematik Dönem

Bu dönem yaklaşık 7 yaşlarında başlamaktadır ve okul öncesi dönemin hemen ardından gelmektedir. Çocuk bu dönemde bir olaya ya da objeye yüklediği anlamlar ile şemanın oluşumunu belirlemektedir. Çocuğun resimleri artık daha ayrıntılıdır ve bu dönem de yapılan resimler kendi içlerinde bir dil oluşturmaktadır. Figürler artık sadece cepheden değil profilden de çizilmeye başlanmıştır. Resimde yer alan figürler veya nesnelere gerçek boyutlardadır. Bu resimler, görsel gerçekçilik olarak adlandırılmaktadır. Bir başka ifade ile ağaçlar, kuşlar, evler gerçekçi bir algıyla çizilmekte ve birbirleriyle ilişkilendirilmektedir. Gerçeği elde etme isteklerinden ötürü figür ve nesnelere renklendirmektedirler. Renklendirme sırasında ise sıcak- soğuk ayrımı yapmadan orijinal renge sadık kalmaktadırlar. Fakat sevdikleri ve hissettikleri duyguya ilişkin renkleri de kullanmaktan kaçınmazlar (Özsoy, 2005: 49; Yavuzer, 1998: 57).

Şema Kavramı; çocuğun deneyimleri ve algısı sonucunda bir figüre ait şablonu ifade eder. Örneğin çocukta aile kavramına ilişkin bir kavram belirlediğinde onu zihnindeki gibi resmetmektedir. Çocuk bu şemaya kendi benliği ile ulaşmıştır. Her çocuğun şeması birbirinden farklıdır. Çünkü her çocuk kendisine özgü yetenekler ve özellikler ile dünyaya gelmektedir. Zengin bir şemaya sahip olan çocuğun çevresi ile olan iletişimi daha kuvvetlidir ve algıları daha çok gelişmiştir.

7 yaş civarında ayrıntılarla resmedilmeye başlanılan resimsel ifadeler 8 yaş ile birlikte nesnelere arasında kurduğu ilişkilerdeki derinlik algısıyla devam eder. Çocuk artık dünyayı daha bütünsel bir şekilde algılamaktadır. Bazı çizimlerinde kuş bakışı bir yaklaşımda görülmektedir. Tüm bu temalar çocuğun gelişimi hakkında fikir vermektedir (Kellogg, 1955). Sanat gelişiminde sırasıyla diğer dönem gerçekçilik dönemidir.

2.4. Gerçekçilik Dönemi

Önceki dönemlere göre çizimler ayrıntılı ve gerçeğe oldukça yakındır. Bu dönem artık ergenlik öncesi süreci kapsadığı için çocuklarda bedensel, fiziksel ve psikolojik değişimlerde görülmeye başlanmıştır. Ayrıca kız ve erkek çocuklarının ilgi alanlarındaki değişikliklerde yine dikkat çekmektedir. Kız çocukları genellikle gündelik konular üzerinde dururken, erkekler çoğunlukla arabalar, futbol maçları, gemiler gibi konuları resmetmişlerdir (Malchiodi, 1998).

Bu dönemde somut düşünce gelişmiştir. Çocuğun resminde artık erken yılların güçsüz fakat özgür havası kalkmış, içinde yaşadığı kültür ve toplumun bazı zevk ölçülerinin uyma kaygısı egemen olmuştur''(Yavuzer, 1998: 65). Çocuk artık toplumun bir parçası olduğunun farkındadır. Dolayısıyla ele alacağı konuları uzun uzun düşünmektedir. Öte yandan , çocuk nesnelere aslına uygun ve gerçekçi yapma isteğini gerçekleştiremezse resimden uzaklaşma eğilimine gidebilir. Ayrıca bu dönemde yalnızca fiziksel olarak değil zihinsel ve duygusal açıdan da geliştiği için o zamana kadar yaptıkları yetersiz gelmeye başlamaktadır. Örneğin; Yapmış olduğu çizimleri beğenmez ve tekrar dener. Öte yandan; gelişen dil gelişimi kendilerini daha net bir şekilde ortaya koyabilmelerini sağladığı için resim gibi farklı ifade türlerine duydukları ihtiyaçta azalmıştır (Büyükkarabacak, 2008). Sanat gelişiminde son dönem mantık dönemi olarak adlandırılabilir.

2.5. Mantık Dönemi

Bu dönem ergenlikle ilişkilidir. Ergenlik döneminin getirdiği duygusal dalgalanmalar ve benlik arayışı hem çocuğun kişiliğine hem de resme yansıttığı duygulara ilişkin ipuçları vermektedir. İnsan figürleri artık son derece gelişmiştir ve renk kullanımı da farklılaşmıştır. Renkler arasındaki açık koyu dengeleri artık daha belirgindir.

Ergenlik, bireyselliğin yoğun olduğu bir dönemdir. Dolayısıyla bireyleri sıklıkla grup çalışmalarına teşvik etmek gerekmektedir. Konular ise (karşı cinsin farkına varılmaya başlandığı için) aşk, sevgi ve mutluluktur. Ayrıca çoklu düşünce geliştiği için mizah yeteneği gelişmiştir ve karikatürist çizimlerin de arttığı görülmektedir. Güncel olaylara karşı ilgi artmıştır. Bireyler kendilerini resimle ifade edemedikleri noktada yazı dilini de kullanmaya başlamışlardır (Edward ve diğ., 1994; Akt: Cadwell, 2003). Benliği ve benlik algısının detaylı olarak bilinmesi çocuğun gelişimi açısından büyük bir ihtiyaçtır.

3. BENLİK VE BENLİK ALGISI

Benlik, bireyin özelliklerinin tümünü içermektedir. Kişinin kendisine yönelttiği "ben kimim" sorusuna verdiği cevaplar bütünüdür. Her birey doğuştan getirdiği özellikler ve çevresel etmenler ile kendisine bu soruyu yönelterek cevaplar aramaktadır. Psikolojik açıdan bakıldığında bazı davranışlarımızı tanımlamak daha kolayken, bazılarını daha zor hatta bazen hiçbir şekilde açıklayamayız. Çünkü benliğin nesnel değil öznel bir olgu olduğunu söylemek mümkündür. Kişinin dıştan gelen tepkilere karşı takındığı tavır bu algı sayesinde şekillenmektedir (Harter, 2012).

Benlik kavramı, bireyin kendisini tanımlarken inanarak ifade ettiği yetenekleri, tutumları, davranışları ve geliştirdiği değerlerdir. Benlikte oluşan bu zihinsel temsillerin çocuğun etkinliklere eğilimini, arkadaş seçimini ve strese karşı yılmazlığını, duygusal ve sosyal dünyasını etkilediği söylenebilir (Berk, 2007).

Bireyin, benliğe ilişkin olarak hafızasında oluşturduğu kavramlar, o zamana kadar edindiklerinden çok farklı olmamasına rağmen daha karmaşık ve çeşitlidir. Kihlstrom ve Cantor (1984) benlik kavramlarının zihinde temsil edilimleri itibarıyla içerik bağımlı kavramlar olduğu görüşündedir. İçerik bağımlı benlik kavramları, bireyin çeşitli durumlarda kendisiyle ilgili inançlarını temsil etmektedir (Fiske ve Taylor, 1991).

Öte yandan, Freud güçlü bir benlik hissine (ego) sahip olmanın bireyin hem kendi ihtiyaçlarının farkında olacağını hem de toplumun kişiye koyduğu sınırları sezebileceğini belirtmiştir. Freud'a göre benlik 3'e bölünmüştür (Gençtan, 1998). Bunlar id, ego ve süper ego olarak bilinmektedir.

- ✓ İd: Doğumdan itibaren var olan tek katmandır. Kişiliğin bu katmanı tamamen bilinçaltıdır. Genellikle dürtüsel, ilkel ve hayal odaklıdır. Freud'a göre id, bütün ruhsal enerjinin kaynağıdır ve bu da kişiliğin en temel unsurudur. Öte yandan, id 'in haz ilkesi ile doğrudan ilişkisi olduğu bu dürtüyle yönetildiği bilinmektedir. Eğer bu dürtü tatmin edilmezse, endişe ve gerilim kişiye hâkim olur.
- ✓ Ego: Günlük kullanım dilinde sadece kendisini düşünme, bencil ve aşırı özgüvenli gibi anlamlara gelen ego, insanoğlunun dış dünya ile uyum içerisinde yaşamasını sağlayan zihinsel işlevler bütünüdür. Dış dünyanın gerçekleri ve iç dünyanın haz arayışı arasındaki dengeyi sağlamaktadır. Bazı kaynaklarda düzenleyici, dizge adını almaktadır çünkü ego'nun görevi düzenlemektir.

- ✓ Süper-ego: Üst benlik olarakta bilinmektedir ve ego'nun bir parçasıdır. Süper- ego genellikle baba figürü ile ilişkilendirilmektedir ve kültürel adetlerin içselleştirilmiş bir yansımasıdır. Ahlak ve toplum normlarına göre şekillenir. Toplumun sesi gibi davranarak, davranışın uygunluğunu belirler.

Benlik kavramı, diğer insanlarla etkileşimde bulunduğumuzda bize ait olan ile bizim dışımızda kalanı ayırdeden bir alan gibidir. "Ben çok çalışkanım", "ben iyi bir insanım", "ben işimi seviyorum", "ben gürültüden hoşlanmam" dediğimizde kendimizi, içinde bulunduğumuz toplumun veya grubun içinde bir şekilde konumlandırmış oluruz. Benlik kavramı ile kendimizi bizim dışımızda kalanlardan ayırarak kendimize özel bir alan oluşturduğumuz bir kavramdır. Oluşturduğumuz bu alanı korumak, geliştirmek ve sosyal etkileşim içinde konumlandırmak için de çok büyük çaba gösteririz. Bu çaba ise "ben olma savaşı" biçiminde nitelendirilmektedir (Cüceloğlu, 1992).

Diğer taraftan, William James (1890) 'in "The Principles of Psychology" isimli kitabı benlik kavramının başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Bu kitap, 4 benlik türünden bahsetmektedir. Bunlar;

- ✓ Maddesel Benlik
- ✓ Sosyal Benlik
- ✓ Ruhsal Benlik
- ✓ Saf Ego

James, benlik türlerini "bilen ben" ve "bilinen ben" olarak sınıflandırmıştır. Bilen ben kişinin kendisine dönüp iç dünyasına bakmasıdır. Bilinen benlik ise beni/bana olan yönünü 3 temel ögeye ayırır. Bu 3 temel öge; maddi, toplumsal ve manevi benliktir. Maddi benlik kişinin sadece bedenini değil sahip olduklarını da (eşyalar, ürettiği çalışmalar gibi) kapsar. Bir nevi insanın sosyal yönüne vurgu yapmaktadır. İnsan sosyal bir varlıktır ve dış çevre tarafından tanınma isteğine sahiptir. Dolayısıyla kişinin dış çevrenin saygısı ve ilgisi olmadan anlamlı bir benlik oluşturması mümkün değildir. James'e göre birden fazla sosyal benlik vardır ve insan çevresindeki insanlara farklı sosyal benliklerini gösterebilmektedir. Ruhsal (manevi) benlik ise duygularımızın özüdür. Kim olduğumuza ilişkin duygu ve düşüncelerimizdir. Saf ego ise dış dünyanın etkisi altında biçim değiştiren id'in parçasıdır.

Yine benlik üzerine çalışmalar yapan bir diğer isim Cooley'e göre insanlar , gelişim süreci içerisinde dış etkenlerin etkisinde kalarak diğer insanların onları nasıl gördüğü ve ne düşündükleri hakkında bir bilinç geliştirmektedirler. Zihinde beliren bu bilinç çoğunlukla doğru olmasa bile yine de birey için önemlidir (Arıcak, 1999).

Hemen hemen Cooley'e benzer bir tarzda benliği ve gelişimini açıklayan, bu konuda önemli katkıları bulunan bir diğer isim George Herbert Mead'dir. Mead, benliğin sosyal etkileşim içinde oluştuğunu ve geliştiğini vurgulamıştır. Mead'ın gerek felsefi düşüncesinde gerekse benlik kuramında bir bütünlüğü, birliği savunma ve temellendirme gayreti içinde olduğunu, madde ve form, obje ve suje ya da ruh ve beden olmak üzere hem birey açısından hem de bireyle doğa arasındaki ilişki açısından çatalaşmaya götürecek bir anlayışı reddettiğini görmekteyiz. Bununla birlikte o, başta bilim olmak üzere sistemlerin, varlığı anlayabilmek amacıyla analitik bir yöntem kullanmalarını, diğer bir deyişle varlığı anlamak amacıyla onu parçalar halinde ele alma çabalarını da kabul etmektedir (Kınağ, 2017).

Mead, varlığı bir bütün olarak ele almaktadır. Ona göre deneyimin bütünlüğünü sağlamak için zamanın ve zamanın getirdiği zıtlıklar bir arada bulunmaktadır. Mead' e göre ne insan toplulukları zihinler ve benlikler olmadan oluşabilir, ne de insan toplulukları içinde yaşamadıktan sonra bireylerin zihin ve benliğini ortaya çıkartabilir.

Buraya kadar irdelendiğinde pek çok kuramcının "benlik" kavramına bakış açıları incelenmiştir. Bu bakış açıları birbirinden bağımsız gibi gözükse de temelde aynıdır. Buradan hareketle benlik kavramı ile birlikte "benlik algısı" da ele alınmalıdır. Benlik algısı, doğuştan ve çevrenin etkisiyle 2 yaşından itibaren oluşmaya başlamaktadır. Olumlu ya da olumsuz olarak şekillenebilmekte ve kişinin kendisi ile ilgili algılarının bütünüdür. Her insan ilk yaşantı deneyimlerini önce ailesinde daha sonra yakın çevresinde edinmektedir. İlk öğrenilen durumlardan en önemlisi bireyin kendisi hakkındaki düşünceleridir. Ailede gelişen güvenli bağ ile bireyde sağlıklı bir benlik bilinci oluşmaktadır (Kağıtçıbaşı, 2019).

Benlik algısı, bireyin hayatı boyunca deneyimlediği olumlu veya olumsuz tüm deneyimler ve bu deneyimlere yüklediği yargıların tamamına verilen isimdir. (Demoulin, 1999). Bee ve Boyd (2009) benliği, bireyin kendi benliğine atfettiği özellikler olarak tanımlamıştır. Benliğin içerisinde yer alan duygu, düşünce ve bilgilerde buna dahildir. Başka bir açıdan bakıldığında ise benlik kavramı, çocuğun kendisi ile düşüncelerin kafasında şekillenmesidir. Bu da çocuğun, kişilik özelliklerini belirleyecektir. Örneğin; içine kapalı ve girişken bir birey olması gibi. Benlik, doğuştan gelen bir özellik değildir. Çocuğun benliği dünyayı izlediği bir gözlük gibidir ve başkalarıyla ilişkilerimizden veya tamamen kendi düşüncelerimizle ortaya çıkar. Örneğin, başarı ya da başarısızlık

gibi unsurlarla , okul yaşantısında uygun davranışı gösterme ile ve bir takım başka olaylardan etkilenir (Yorulmaz, 2017). Bir başka ifade ile bireyin özelliklerine, mizacına ve kim olduğuna dair ipuçları içermektedir. İlk yıllarda ailede başlayan güvenli bağlar ile bireyde sağlıklı bir benlik bilinci gelişebilmektedir. Buna bağlı olarak benlik algısının olumlu gelişmesi kişinin yaşamını ve çevresi tarafından algılanış biçimini de etkilemektedir. Çocukluğun ilk dönemlerinde yerleşen benlik algısı ilerleyen yaşlarda etkisini daha belirgin bir şekilde göstermektedir. Olumlu benlik algısına sahip kişilerin duygusal zekâsı yüksek, olaylara karşı duyarlı ve empati yetenekleri gelişmiştir.

Bireyin sosyal becerileriyle ilişkili olan benlik algısı çok boyutlu ve hiyerarşik bir yapıya sahiptir. Temelde akademik, sosyal ve fiziksel benlik algısı olmak üzere üç alt boyuttan oluşur ve bu yapı içerisinde akademik benlik algısı, matematik, dil gibi özel alanlara; sosyal benlik algısı, arkadaş ve aile ilişkilerine; fiziksel benlik algısı ise fiziksel yetenek ve fiziksel görünüm gibi alt faktörlere ayrılır (Swan ve diğ., 2007:89). Bu alt faktörler kendi içlerinde de ayrılarak benlik algısının bütünü oluşturmaktadır.

Erken çocukluk dönemi olan 3-5 yaşları arasındaki çocuklardan birine kendini anlatır mısın? Diye sorulduğunda “Benim adım Mehmet! Benim mavi yeni ayakkabılarımı gördün mü? 4 yaşındayım. Dişlerimi kendim fırçalayabiliyorum. Bu tren yolunu ben yaptım...” gibi cevapları almak çok muhtemeldir. Erken çocukluk döneminde benlik kavramının; çocukların becerileri, fiziksel görünimleri, sahip oldukları nesnelere gibi gözlenen nesnelere oluştuğunu söylemek mümkündür (Santrock, 2021).

Araştırmanın bu kısmına kadar çocukların sanat gelişimleri ve benlik algıları detaylı biçimde anlatılmıştır. Çocukların sanat gelişimi ile benlik algıları arasındaki ilişkinin anlaşılması gerekmektedir.

4. ÇOCUĞUN SANATSAL GELİŞİMİ VE BENLİK ALGISI

Her birey dünyaya geldiği andan itibaren çevresini tanıma ve anlamlandırma isteğine sahiptir. İnsan kendisini dünya ile konumlandırmak istemekte ve hayatı boyunca çeşitli gelişim evrelerinden geçmektedir. Bu evrenin başlangıcı çocukluk dönemi ile başlamaktadır. Çocukluk dönemi yaratıcılığın ve hayal gücünün en yoğun olduğu dönemdir. Yaşama dair algılarda yine bu dönemde kendisini göstermektedir.

Darwin , tüm insanlığın bilinçli bir irade olmaksızın geliştiğini, çocuğun da buna bağlı olarak evrim doğrultusunda olgunlaştığını belirtmiştir. Çocuk , kendi gelişim sürecini sezgisel olarak düzenlemektedir. Bu “planlı gelişimin nasıl bir yol izleyeceğini içsel olarak bilen çocuğun” bilinçaltı isteklerini ortaya çıkarabilmek için, çocuk üzerinde derinlemesine gözlem yapılmalıdır (Christensen ve James, 2008: 17).

Yaşamın ilk yılları, bireyin dış dünya aracılığıyla kendisini tanıması ve kendisi ile ilgili bir algı oluşturmaya başlaması açısından oldukça önemlidir. Erken çocukluk döneminde ebeveynlerin çocukların dış dünya temsili olduğu düşünüldüğünde, benlik kavramı yetişkinlerin çocuğa yönelttikleri tutumların bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. (Yavuzer, 2007: 26-28; Cüceloğlu, 2008: 347-400; Cevher ve Buluş, 2007: 64).

İnsan, varoluşundan bu yana varlık sebebine ilişkin derin sorgulamalar içerisinde. Bu sorgulamalar benliğin varlığı ile açıkça ortaya konulabilmektedir. Çocuklarda benlik gelişimi çocuğun sadece kendisine yönelik algısıyla ilgili değildir. Çocuğun tüm çevresi benliğini doğrudan etkilemektedir. Çocuklar benlik değerlerini geliştirmek için kendi yeteneklerinin ve kişilik özelliklerinin farkında olmalıdır. Darwin’ göre çocuk evrim süreci boyunca gelişmektedir Tüm bu süreçte çocuğun geliştireceği benlik bilinci ise derinlemesine yapılan bir gözlemlerle incelenebilmektedir. Darwin bu amaçla kendi çocuğunun gelişimini doğduğu andan itibaren not etmiştir. Bu günlüklerde yer alan notlar ile çocuğun çizdiği resimlerde bulunmaktadır.

Çizim, çocuğun iç dünyasının ve benliğinin kolaylıkla ifade edildiği en özel alanlardan birisidir. Çocuk başta resim ve diğer tüm sanatsal etkinlikler yoluyla benliğinde oluşturduğu imgelemleri somut bir şekilde yansıtabilmektedir. Çocuk, benliğinde var olan çatışmaları, baskıları, korkuları ya da olumlu duyguları dış dünya ile paylaşmak istemektedir. Bu anlamda sanat, çocuk için güvenli bir alan oluşturmaktadır. Bu güvenli alan içerisinde yargılama, eleştirme bulunmamaktadır. Ayrıca çocuk, tüm benliğiyle kendisi gibi olabilmektedir (Machover, 1949).

Sanat ve benlik algısı arasındaki ilişkiye bakıldığında ise yüksek benlik algısıyla yetişmiş bir çocuğun özgüveni ve kendisini ifade etme biçiminin belirgin bir şekilde farklılık gösterdiğini söyleyebiliriz. Yüksek benlik algısına sahip çocuk, sanatın özgür ve yaratıcı yönünü tüm yanlarıyla kullanabilmektedir. Sanat, insanın kendisini tanıyabileceği en özel alanlardan birisidir. İnsanın kendi bilinciyle buluşması ve duygularını aktarabilmesini sağlamaktadır. Çocuklarda benlik algısıyla birlikte sanat algısının da gelişmesi beklenmektedir.

Okul öncesi dönemde kapsamlı ve ayrıntılarıyla ele alınmış bir sanat eğitimi uygulamaları çocukların yaratıcılıklarını geliştirebilecek çok büyük bir potansiyel taşımaktadır. Duygularını tam olarak ifade edebilenin yollarını bilemeyen çocuklar için sanat etkinlikleri önemli bir yol göstericidir. Çünkü sanat etkinlikleri ile çocuklar bir tür iletişim biçimi oluşturmakta, rahatlamakta ve kendilerine özgü ürünler oluşturarak doyuma ulaşmaktadırlar.

Ayrıca, çocukların ortaya koymuş oldukları sanat ürünleri onların duygu ve düşünceleri hakkında eğitimcilere bilgi vermektedir. Çocukların sanat eğitimi sırasında makas, tutkal, boya ve fırçaları kullanması el-göz koordinasyonlarının gelişmesini, kavramlar ve problemler hakkında düşünmelerini sağlamaktadır (Edwards ve Nabors,1993; Eliason ve Jenkins, 1994).

Çocukluk, bireyin hayatı boyunca sürdüreceği kişiliğini belirleyen bir dönemdir. Güçlü benlik algısını kazandırmak üzere geliştirilen sanat etkinlikleri , sanat eğitiminin amaçları arasında yer almaktadır. Sanat ve çocuk birbirini tamamlayan, değişen ve gelişen , dinamikliği olan bir olgudur. Her çocuk kendisine özgü nitelikleri içinde barındırır ve hiçbir zaman iki çocuk birbirine benzemez. Her bir çocuk bilişsel, duyuşsal ve fiziksel açıdan farklılıklar gösterir. Bu nedenle sanat etkinlikleri sırasında da bu farklılıkları ortaya koyabilirler. Çocuklar farklılıklarını ve taşıdıkları özellikleri belli bir yaşa gelinceye kadar gizleme gereği duymazlar (Artut, 2002).

Çocuk, sanat etkinliklerini yaratıcı yönünü ortaya koyabilmek için kullanmaktadır. Yaratıcılığın kapsadığı duygusal ve düşünsel basamaklar benlik algısına kadar uzanmaktadır. Sanat eğitimi ile görsel algısı gelişmiş, kendisini sanat yoluyla ifade edebilen, içinde yaşadığı çevreyi / kültürü tanıyan, o kültürü koruyan , gelecek nesillere aktarma sorumluluğunu üstlenen, dünya kültür mirasına saygılı, yaratıcı ve yapıcı bireyler yetiştirilmesi amaçlanmaktadır. Sanat eğitiminin bu amaçlar doğrultusunda gerçekleştirilmesi için eğitim sistemi içerisinde sekteye uğramadan yer bulması oldukça önemlidir (Buyurgan, U. ve Buyurgan, S.).

Sanat, bireyin kişisel gelişimini doğrudan etkileyen bir alandır. Bireyin düşünsel bir sanat ürünü ortaya koyabilmesi için öncelikle kendini tanıması yani benlik algısının gelişmiş olması gerekmektedir. Dolayısıyla kendi benliğiyle uyum içerisinde olan ve onu içselleştiren bir çocuk, ilerleyen zamanlarda bu yeterlilik bilinciyle hareket edecektir.

5. SONUÇ

Herkesin öz kişiliği hakkında bilgi sahibi olduğu zihinsel bir temsil olarak “benlik” başkalarından farklı olduğumuzu düşündüğümüz durumlarda kendi içimizde bir tutarlılık ve süreklilik duygusunu uyandırmaktadır. Dolayısıyla benlik, insanın varoluşunun temellerinden birisidir.

Benlik, oldukça karmaşık bir yapıya sahiptir ve bireyin kişiliğinin temel noktasıdır. Benliğin karmaşık yapısı farklı birçok olguyu içinde barındırmaktadır. Benliği oluşturan özellikler şu şekildedir; fiziksel görünüş, demografik nitelikteki özellikler ve her çeşit eğilim. Dolayısıyla her çocuk benliğini ortaya koymak istediğinde soyut olan bu kavramı somutlaştırmak zorundadır. Bunun için sanatın birçok dalını kullanabilmektedir. Sanat, insanın benliğini olduğu gibi ortaya koymasını sağlayan bir alandır.

Sanatsal yaratım sürecinde çocuğun amacı bir yapıtı ortaya koymak değildir. Duygu ve düşüncelerini dış dünyaya aktarmak isteyen çocuk için sanat, bir tür kendisini aktarım biçimidir. Benlik algısı sanatsal yaratıcılık süreci ile birlikte geliştiğinde çocukta olumlu benlik algısı gelişmektedir. Olumlu benlik algısı herkesin sahip olmak istediği bir durumdur.

Ele alınan konuya ilişkin olarak Tanyel-Başar, Işır ve İnce (2019), sanat ile benlik algısı arasındaki ilişkiyi tartışmışlardır. Çalışmaya göre, bireyin bir sanat ürünü ortaya koyabilmesi için öncelikle kendisinin farkında olması gerekmektedir. Kendi kimliğini çözümlen ve özümseyen birey, ortaya koyacağı sanat eserini de içselleştirerek anlamlı hale getirmektedir. Çünkü, kendisi ile içselleştirmedeği ve bağ kuramadığı bir konu veya durumla ilgili ele aldığı çalışmalar daima eksik kalacaktır. Bireyin ortaya koyduğu sanat çalışmasına içten bir şekilde inanması , sanatsal ürünün niteliğiyle de doğru orantılıdır. Araştırma sonunda bireyin sanat gelişimi ile benliği arasında bir ilişki olduğu bilgisini desteklemektedir.

Bağatır (2017) Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Resim-iş Eğitimi Anabilim Dalında öğrenim gören öğrencilerin sanata ilişkin düşünceleri ve sanat-benlik algılarının incelemiştir. LoVette (1997:303), okulların başarılı olabilmeleri için öğretmenlerin benlik kavramı üzerine odaklanmalarının gerekliliğini belirtmiştir. Çünkü ona göre öğrencilerin benlik kavramı ve okulda gösterdikleri başarı arasında pozitif bir ilişki vardır. Başaran'a (1996:114) göre ise bir kişinin başarılı olabilmesi ve yaptığı isten doyum alabilmesi ve mesleğinin gereklerine uyması gerekmektedir. Dolayısıyla mesleğe karşı olumlu tutum ve görüşler öğretmen adayları açısından önemlidir. Öğretmen adaylarının sanata olan olumlu bakış açıları, sanatsal aktivitelerde bulunmaları ve mesleklerinin gereklerine inanmaları onları pozitif anlamda etkilemektedir.

Oğuz-Duran ve Tezer (2009), sanatsal benlik kavramının benliğin diğer boyutları ile ilişkisini incelemiştir. Araştırma sonucunda; sanatsal benlik kavramı yüksek olan grupta olan çocukların kişisel ve sosyal benlik kavramı puan ortalamalarının sanatsal benlik kavramı düşük olan grupta yer alan çocuklardan anlamlı düzeyde yüksek olduğu saptanmıştır. Bu bulgu makaleyi destekler niteliktedir.

Oğuz-Duran ve Tezer (2005), sanat-benlik kavramını ölçmek amacıyla bir araç geliştirmişlerdir. Orta Doğu teknik Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde öğrenim gören 277 öğrenci ile geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapmışlardır. Ülkemizde benliği ölçmek amacıyla birçok ölçme aracı bulunmaktadır. Ancak sanat-benlik ölçme aracı olarak öncü bir çalışmadır. Araştırma bireylerin sanat gelişimi ile benliği arasındaki ilişkinin ölçülmesinin mümkün olduğunu göstermektedir. Çalışmanın bu araştırmanın sonucunu destekler nitelikte olduğunu söylemek mümkündür. Bu bulgular, araştırma kapsamında tartışılan, çocuğun sanatsal gelişimi ve benlik algısı arasındaki ilişkiyi desteklediği bulgusu ile bire bir örtüşmektedir.

KAYNAKÇA

1. Arıca, T.O. (1999). "Grupla Psikolojik Danışma Yoluyla Benlik ve Mesleki Benlik Saygısının Geliştirilmesi". Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
2. Artut, K. (2002). Sanat Eğitimi Kuram ve Yöntemleri, Anı Yayıncılık, Ankara.
3. Bee, H., ve Boyd, D. (2004). The Developing Child (10th Edition). Boston: Pearson.
4. Berger, K. (2005). The Developing Person Through The Life Span (6th Edition). New York: Worth Publishers.
5. Berk, L. E. (2007). Development Through The Life Span (4th Edition). Boston: Pearson:International Edition
6. Buyurgan, S. ve Buyurgan, U. (2007). Sanat Eğitimi ve Öğretimi, Pegem Yayıncılık, Ankara.
7. Büyükkarabacak, O. (2008). "Çocuk Resimlerinde İmgelerin Yeri", Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İstanbul.
8. Cadwell, L. B. (2003). Bringing Learning to Life. New York: Teachers College, Columbia University.
9. Cevher, F.N. ve Buluş, M. (2007). "Benlik Kavramı ve Benlik Saygısı: Önemi ve Geliştirilmesi", Akademik Dizayn, 2 (1): 52-64.
10. Coşkun, M., ve Kayserili, M. E. (2018). Görsel sanatlar öğretmenlerinin sanat benlik kavram düzeylerinin farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Studies in Educational Research and Development*, 2 (2), 115-143.
11. Cüceloğlu, D. (1991). İnsan ve davranış, Remzi Kitabevi, İstanbul.
12. Cüceloğlu, D. (2008). İnsan ve Davranış: Psikolojinin Temel Kavramları, Remzi Kitabevi, İstanbul.
13. Çağlak-Sarı, S. ve Yaman, Ç. (2019). Fiziksel ve Motor Becerilerin Oyun Yoluyla Desteklenmesi. Erken Çocukluk Eğitiminde Oyun içinde. (Editör: Hülya Gülay Ogelman). Eğiten Kitap, Ankara.
14. Demoulin, D.F. (1999). "A personalized development of self concept for beginning readers", *Journal of Education*, 20 (1): 14.
15. Duran, O. N. ve Tezer, E. (2005). "Sanat Benlik Kavramı Ölçeği 'nin Geçerliliği ve Güvenirliği Üzerine Bir Çalışma", *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*. 3(23): 47-55.
16. Edwards, L.C. ve Nabors, M.L.(1993). "The Creative Art Process: What It is and What It is not. *Young Children*", 48 (3): 77-81.
17. Eliason, C. ve Jenkins, L. (1994). "A Practical Guide to Early Childhood curriculum. Merrill, an imprint of Macmillan college Publishing Company", U.S.A: 289- 294.
18. Eliason, C. ve Jenkins, L. (2003). A Practical Guide to Early Childhood Curriculum. Seventh Edition, New Jersey: Merrill Prentice Hall.
19. Gençtan, E. (1998). Psikanaliz ve sonrası. 9. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul.
20. Harter, S. (2012). Self Perception Profile for Adolescents: Manual and questionnaires (2nd ed.). New York, NY: Guilford Press.
21. Kağıtçıbaşı, Çiğdem (2019). Benlik, Aile ve İnsan Gelişimi: Kültürel Psikolojide Kuram ve Uygulamalar. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
22. Kellogg, R. (1955). What children scribble and why. San Francisco, CA: Author.
23. Kellogg, R. (1969). Analyzing children's art. Palo ALTO, CA: Mayfield.
24. Kınağ, M. (2017). "George Herbert Mead'in Sosyal Ahlak Anlayışı", *Dini Araştırmalar* 20 (51): 87-116.

- 25.Küçük, D.P. (2011). “Müzik Etkinliklerine Katılan ve Katılmayan Çocuklarda Benlik Saygısı ve Müzik Yeteneğine Yönelik Öz yeterlilik Algısının İncelenmesi”, İlköğretim online. 10 (2): 512-522.
- 26.Malchiodi, C. A. (1998). Çocukların Resimlerini Anlamak, Epsilon Yayıncılık, İstanbul.
- 27.Machover, K. (1949). American lectures in psychology: Vol. 25. Personality projection in the drawing of the human figure: A method of personality investigation. Springfield, IL, US: Charles C Thomas Publisher. <http://dx.doi.org/10.1037/11147-000>.
- 28.Malchiodi, C. A. (1998). Çocukların Resimlerini Anlamak, İstanbul, Epsilon Yayıncılık.
- 29.Oğuz-Duran, N. ve Tezer, E. (2005). Sanat Benlik Kavramı Ölçeği 'nin Geçerliliği ve Güvenirliği Üzerine Bir Çalışma. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi. 3(23), 47-55.
- 30.Özmenteş, G. (2005). “Dalcroze Eurhythmic Öğretiminin Müziksel Beceriler, Müzik Dersine İlişkin Tutumlar ve Müzik Yeteneğine İlişkin Özgüven Üzerindeki Etkileri”, Doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- 31.Pınarcık, Ö. (2018). Arnold Lucius Gessel ve olgunlaşma kuramı. Gelişim Kuramları içinde (Editör: Özcan Doğan). 12-37. Hedef Yayıncılık ve Mühendislik: Ankara.
- 32.Santrock, J. W. (2021). Child Development. Fourteenth. Edition. McGrawhill Education: (Çeviri Editörü: Ayşen Güre). Nobel Akademik Yayıncılık: Ankara.
- 33.Samurçay, N. (2006). Çocuk ve Resim. Artist, 6: 22-27.
- 34.Senemoğlu, N. (2013). “Gelişim, öğrenme ve öğretim”, Yargı Yayınevi , Ankara.
- 35.Smith, P. K., Cowie, H. ve Blades, M. (2003). Understanding Children's Development (4th Edition). USA: Blackwell Publishing.

Subject Area
Philosophy and
Religious Studies

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 105
PP: 4416-4436

Arrival
19 November 2022
Published

31 December 2022
Article ID Number
67173

Article Serial Number
34

Doi Number
<http://dx.doi.org/10.29228/8/sss.67173>

How to Cite This Article
Palgın, A. E. G. (2022).
“Türkiye’deki Ermeni ve
Rum Azınlık Okullarında
Din Eğitimi”

International Social
Sciences Studies Journal,
(e-ISSN:2587-1587)
Vol:8, Issue:105;
pp:4416-4436

Social Sciences Studies
Journal is licensed under
a Creative Commons
Attribution-
NonCommercial 4.0
International License.

Türkiye’deki Ermeni ve Rum Azınlık Okullarında Din Eğitimi ¹

Religious Education in Armenian and Greek Minority Schools in Turkey

Asil Eser Gökhan Palgın ¹

¹ Doktora Öğrencisi., İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, İstanbul, Türkiye

ÖZET

Lozan Barış Antlaşması ile Ermeniler, Rumlar ve Yahudiler olarak varlığı tanımlanan Türkiye azınlıkları ve okulları, Osmanlı’dan günümüze hakkında en çok tartışılan konuların başında gelmiştir. Diğer eğitim kurumları gibi azınlık okulları bazında da tartışılan problemlere çözüm olması ve tüm eğitim kurumlarının tek çatı altında toplanması amacıyla cumhuriyetin ilanı ile birlikte Tevhid-i Tedrisat Kanunu hazırlanmıştır. Tevhid-i Tedrisat Kanununun yasalmasıyla başlayan eğitim-öğretim kurumlarındaki köklü değişim ve dönüşüm sürecinden azınlık okulları da doğrudan etkilenmiştir. Bu çalışma Lozan Antlaşmasından günümüze kadar azınlık eğitim kurumlarındaki din eğitimi; müfredatları, kullandıkları materyalleri, ölçme ve değerlendirme teknikleri, sınıf içi etkinlikler ile Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenleri gibi başlıklar altında çok yönlü olarak incelemektedir. Ayrıca azınlık okullarının din dersiyale alakalı öğretmen bulmada ve materyal teminindeki güçlükler, eğitim dili, yetersiz fiziki imkânlar ve maddi sıkıntılar gibi belli başlı sorunlarını da tartışmaktadır. Araştırmanın hakkında yeterli çalışma bulunmayan bu alana ışık tutacağı düşünülmektedir. Ayrıca bu çalışmada nitel araştırma desenlerinden fenomenoloji deseni kullanılmış, Özel Bomonti Ermeni Katolik Okulu ve Özel Gökçeada Rum Okullarında gerçekleştirilen din eğitimi mülakat ve veri analizi ile yorumlanmıştır. Bu sayede azınlık okullarında din eğitimine etraflıca ışık tutulmaya çalışılmış diğer yandan da azınlık toplulukları için din eğitiminin kendi kültür ve inançlarının devamını sağlamada önemli bir işlev gördüğü üzerinde de durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Azınlık, Eğitim, Din Eğitimi, Azınlık Okulları, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi

ABSTRACT

The existence of Turkish minorities, identified as Armenians, Greeks and Jews with the Lausanne Peace Treaty and the minority schools, has always been one of the most discussed issues from the Ottoman period to the present. With the proclamation of the republic, the Law of Unification of Education (Tevhid-i Tedrisat) was prepared in order to gather all educational institutions under one roof. In this way, it was aimed to find solutions to the existing problems in the minority schools, as well as, in other educational institutions of Turkey. The radical change and transformation process in educational institutions, which started with the aforementioned enactment of the Law of Unification of Education, directly affected minority schools too. However, neither the changes nor the stages that minority education institutions have gone through within this process have previously been studied in a multi-faceted manner. To put it more clearly, the kind of religious education that minority students receive has not been investigated thoroughly, that is in reference to school materials, measurement and evaluation techniques, and classroom activities, as well as the problems experienced by the teachers of the minority schools in their relation with teachers of Religious Culture and Moral Knowledge. In this respect, the present study is expected to shed light on this relatively less studied area of education in the Turkish context. The study also investigates religious education at the Private Bomonti Armenian Catholic School and Private Gökçeada Greek Schools in Turkey through data collection techniques such as interviews and observation, and data analyses based on a thorough literature review. In this way, it has been tried to shed light on religious education in minority schools. It has also been emphasized that religious education for minority communities has an important function to ensure the continuation of their own culture and beliefs.

Keywords: Minority Education, Minority Schools, Religious Education, Religious Culture And Moral Knowledge

1. GİRİŞ

Azınlık kavramı, Türk Dil Kurumunun Türkçe Sözlüğünde “*Bir toplulukta kendine özgü nitelikler bakımından ayrı ve ötekilerden sayıca az olanlar, azlık, ekalliyet, çoğunluk karşıtı ve bir ülkede ayrı soydan veya inançtan olan ve sayıca az bulunan topluluk,*”² olarak tanımlanmaktadır.

Azınlık okulları ise Türkiye’de resmen kabul edilmiş ve yasal olarak da Türk vatandaşı olan Rum, Ermeni ve Yahudi cemaatlerine ait Lozan Barış Antlaşması ile güvence altına alınmış ve azınlık cemaatinin kendi maddi olanaklarıyla açtıkları okullardır. Bu okulların açılmasında dini kurumlar olan kilise ve havralar, hayır ve yardım kurumları, cemaatin zengin ve itibarlı kişileri, cemaat üyeleri daha çok rol oynamaktadırlar. (Çapar 2005, s. 412).

Osmanlı İmparatorluğu’ndan günümüze azınlık okullarının sayısının azaldığı görülmektedir. Buna mukabil bu okulların önemi ise günden güne artmaya devam etmektedir. Türkiye Cumhuriyeti’nin ilan edilmesine yol açan 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Barış Antlaşması ile Türkiye azınlıklarının da tanımlandığı, Lozan Barış Antlaşmasına göre, Türkiye azınlıkları olarak Yahudiler, Rumlar ve Ermeniler kabul edilirken eğitim kurumlarının da yasal olarak tanımlandığı bilinmektedir. Bu bağlamda Lozan Barış Antlaşması üçüncü kesimde azınlıkların korunmasına dair esaslar belirlenirken ileride ele alınacak 40 ve 41. maddeler ile azınlıkların eğitimine dair genel bir çerçeve çizilmiştir.

¹ Bu makale “Palgın, A. E. Gökhan, *Türkiye’deki Azınlık Okullarında Din Eğitimi (Özel Bomonti Ermeni Katolik İlkokulu ve Ortaokulu ile Özel Gökçeada Rum Ortaokulu ve Lisesi Örneği)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022” künyeli tezden üretilmiştir.

² <https://sozluk.gov.tr/>

Lozan Antlaşmasının dışında Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanıyla birlikte tüm eğitim kurumlarının tek çatı altında toplanması amacıyla 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat Kanunu hazırlanmıştır. Tevhid-i Tedrisat Kanununun yasalaşmasıyla Millî Eğitim Bakanlığı'nın denetimine giren tüm eğitim-öğretim kurumlarındaki bu köklü değişim ve dönüşüm sürecinden, azınlık okulları da doğrudan etkilenmiştir. Bu süreç, eğitim-öğretim ve işleyiş düzenlemek amacıyla 1965 yılında çıkarılan Özel Öğretim Kurumları Kanunu (ÖÖKK) ile devam etmiş ayrıca Özel Öğretim Kurumları Yönetmeliği (ÖÖKY) gibi çeşitli yönetmelikler ile de ek düzenlemelere gidilmiştir.

Yine Türkiye'de son yıllarda yapılan düzenlemeler sayesinde "dini özgürlükler konusunda gelişme sağlanırken çok kültürlü ve hoşgörülü bir yapının tesisinin amaçlandığını" görülmektedir. Bu nedenle ülkemiz azınlıklarının sorunlarına çözüm bulmak ve demokratikleşme amaçlı 1999 yılında Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne (AB) aday ülke olarak kabul edilmesiyle birlikte başlayan değişim sürecinden bugüne kadar anayasa ve çeşitli yasalarda pek çok değişiklik yapıldığı görülmektedir. Özellikle eğitim sistemi, düzenleme yapılan alanlardan biri olarak dikkat çekmektedir. (Eryılmaz ve Bektaş 2017, s. 36-45).

Eğitime dair yasal alt yapıyı hazırlayan ve geliştiren bu maddeler, aynı zamanda bu çalışmanın-konusunu teşkil eden azınlıkların din eğitimi ile ilgilidir. Dolayısıyla örneklem alınan iki köklü azınlık eğitim kurumu üzerinden çalışma yürütülmüştür.

2. ARAŞTIRMANIN TEMEL AŞAMALARI

Bu başlıkta nitel bir araştırma olan çalışmanın sırasıyla amacından başlamak üzere aşamaları açıklanmaktadır. İlk olarak amacı, sonrasında yöntemi ayrıntılı detaylı bir şekilde ortaya konulmaktadır. Araştırmanın modeli, örneklem grubu ve veri toplama araçları belirlendikten sonra verilerin analizinin nasıl yapılacağı belirtilmektedir.

2.1. Amaç

Çalışmanın amacı, Osmanlı İmparatorluğu'nda kurulan ve Türkiye Cumhuriyeti ile birlikte de faaliyetlerine devam eden azınlık okullarının, tarihçesi, eğitimi, din eğitimi ve hukuki dayanakları gibi başlıklar altında ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır. Ayrıca bu okulların açıldığı ortam, mensubu olduğu cemaat, bulunduğu muhit ile birlikte incelenmiş okulların kendileri için belirledikleri hedeflere de değinilmektedir. Örneklem alınan okullardan hareketle azınlık okullarında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) dersinin işleyişi ve okulların DKAB dersine dair hedeflerinin açıklanması amaçlanmakta, azınlık eğitim kurumları içerisinde-nispeten az bilinen DKAB derslerinin teorik ve pratik yönlerinin ortaya konulması hedeflenmektedir. Özellikle DKAB derslerinin pratik yönleri ile ifade ettiğimiz dini uygulama, bayram ve ibadetlerinin okula ve öğrencilere nasıl yansıdığı gibi konular da araştırmanın diğer bir amacı olarak öne çıkmaktadır.

Osmanlı maarif sisteminden bugüne bu topraklar üzerinde yaşamış azınlıkların din hürriyeti kapsamında değerlendirilen eğitim kurumlarının, her zaman politik ve dini tartışmaların odağı hâline geldiği bilinmektedir. Tarihsel süreçte azınlık okulları akademik olarak değerlendirilmekten ziyade bu tartışmaların gölgesinde kalmıştır. Ayrıca Türkiye'de yaşayan azınlıkların gerek eğitim gerekse de farklı alanlarda karşılaştığı problemlerin sık sık dile getirilmesi, küreselleşen dünyada çok kültürlü eğitim uygulamaları ve konunun önemine dair yapılan tartışmalardan dolayı da üzerinde çalışılmasına ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

2.2. Yöntem

2.2.1. Araştırma Modeli

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Nitel araştırma "*bir konuyu belirli bir sosyal ortam içinde derinlemesine inceleyen alan araştırmasıdır.*" (Baltacı 2019, s. 369) olarak tanımlanmaktadır. Çalışmanın okul gibi sosyal yönü olan bir kurumda olması, mülakat, gözlem ve kaynak taraması gibi detay incelemeyi gerektirmesi sebebiyle nitel araştırma yönteminden istifade edilmiştir.

Nitel araştırmalar az örneklem veya küçük çalışma grupları ile yürütülmektedir. Ayrıca örneklemin düşük sayıda tutulması araştırmacıya, belirli örneklerle detaylı ve derinlemesine inceleme imkânı verirken, zaman ve maliyet olarak yürütülebilir bir araştırma yapılmasını da kolaylaştırmaktadır. Bu hususlar dikkate alındığında çalışmada örneklem olarak iki azınlık okulu ve az sayıda öğrencinin oluşturduğu sınıf grupları ile çalışılarak nitel analiz yöntemi kullanılmıştır. (Baltacı 2019, s. 371). Böylelikle araştırmanın sınırları çizilerek kapsamı da belirlenmiştir.

2.2.2. Örneklem

Bu çalışmada veriler, iki azınlık eğitim kurumundan elde edilmiştir. Ülkemizdeki diğer azınlık eğitim kurumları hakkında da din eğitimine dair çalışmalar yapıldığı bilinmektedir. Eğitim kurumlarının seçiminde imkânlar dahilinde kapsayıcı olunmaya çalışılmış ve örneklemin geniş tutulmasına gayret gösterilmiştir. İlgili eğitim

kurumlarından bir ilkokul, bir ortaokul ve bir lise olmak üzere her kademedeki bir okul seçilirken farklı Hristiyan mezhepleri de dikkate alınarak örneklem grubu çeşitlendirilmiştir.

Tablo I’de verilen araştırma grubunda görüldüğü üzere çalışmamız azınlık okullarında ders veren DKAB öğretmenleri ile idarecileri ağırlıklıdır. Ancak öğrenciler de DKAB dersi için sınıf içi katılım sağlanarak gözlemlenmiş unsurlardandır.

Tablo I. Örneklem ve Gözlem Grubuna İlişkin Bilgiler

S. NO	İLİ	İLÇESİ	OKUL/ KURUM	ÖRNEKLEM YAPILAN (Öğretmen)		GÖZLEM YAPILAN (Öğrenci)	
				BRANŞI	SAYISI	SINIFI	SAYISI
1	İstanbul	Şişli	Özel Bomonti Katolik Ermeni İlk Okulu	DKAB	3	5-6-7-8	26
2	İstanbul	Şişli	Özel Bomonti Katolik Ermeni Orta Okulu	Okul Müdürü	1*	4	7
3	Çanakkale	Gökçeada	Özel Gökçeada Rum Orta Okulu	DKAB	1	5-7-10-11- 12	24
4	Çanakkale	Gökçeada	Özel Gökçeada Rum Lisesi	Okul Müdürü	1	-	-
TOPLAM					6		57**

* Okul Müdürü, aynı zamanda DKAB derslerine de girdiğinden hem Okul Müdürü kategorisinde hem de öğretmen kategorisinde gösterilmiştir.

** Sayılar toplam olarak verilmiştir. Bazı sınıflara iki saat derse girilmiştir. Bomonti Katolik Ermeni Okulu öğrencilerinin sınıf bazlı mevcutları şöyledir: 4. sınıf 7 öğrenci, dersin birleştirilmiş sınıfta işlendiği 5. ve 6. sınıflar 13 öğrenci, yine birleştirilmiş sınıfta işlenen 7. ve 8. sınıflar toplam 13 öğrenci (devamsız olanlar hariç) gözlemlenmiştir. Gökçeada Rum Okulu öğrencilerinin sınıf bazlı mevcutları ise şöyledir: 5. sınıf 4 öğrenci, 7. sınıf 3 öğrenci, 10. sınıf 2 öğrenci, 11. sınıf 7 öğrenci ve 12. sınıf, 8 öğrenci (devamsız olanlar hariç) gözlemlenmiştir.

2.2.3. Veri Toplama Araçları

DKAB öğretmenleri ile okul idarecileri belirlenen veri kaynağı kabul edilerek önceden hazırlanan yarı yapılandırılmış soru formları uygulanmıştır. Sınıf katımlı gözlem ile de öğrencilerin ilgi ve tutumları değerlendirilmiştir.

Öğrencilerin DKAB dersine dair sınıf içi yaklaşımları, derse ilgi ve alakaları ile din dersinin öğretmen-öğrenci nazarından işlenişinin dışardan bir gözle değerlendirilmesi amacıyla katılımcı olmayan gözlem yoluyla izlenmiştir. Pilot gözlem, iki eğitimci vasfı bulunan gözlemci tarafından Bomonti Ermeni Katolik Okulu’nda 4. 7. ve 8. sınıflar ile (2 ders saati) yapılmıştır. Eklerde verilen gözlem formları doğrultusunda öğrencilerin derse hazırlık ve katılımı ile öğretmenin DKAB dersini işleyişi, sınıf yönetimi gibi hususlar da gözlemlenmiştir. Bunun dışında DKAB dersi ile ilgili öğrencilerin tutumlarını ölçmeye dönük etik kaygılar, yönlendirici olmamak ve araştırma güvenilirliği gibi sebeplerden ötürü sınıf gözlemlerinde katılımcı olmayan bir usul takip edilmiş ve öğrencilerle görüşülmesi tercih edilmemiştir. Gözlemler esnasında araştırmacıların gözlem formlarında yer almayan sınıf içi öğrencilerin davranışları, arkadaşları ve öğretmenleri ile ilişkileri, öğretmenin ders anlatım teknikleri gibi sınıf iklimine dair dikkati çeken hususlarda sınıf ve okul iklimi başlıkları altında değerlendirilmeye çalışılmıştır.

DKAB öğretmenleri ve idarecilerle ise standartlaştırılmış açık uçlu görüşme yapılmıştır. Bu amaçla görüşmeler sırasında yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Veri toplamak için kullandığımız yarı yapılandırılmış görüşme formunun kullanıldığı açık uçlu görüşme, araştırmaya esneklik sağlarken konu ile ilgili daha fazla bilgi alabilmek için yan sorular sorma imkânı da verebilmektedir. Bu durum konu ile ilgili araştırma ile ilgili derinlemesine bilgi sahibi olunmasını sağlamaktadır. Veri kaynağının teyit edilebilmesi çalışmanın geçerliliğini de arttırmaktadır.

2.2.4. Verilerin Analizi

Araştırmada idareci ve öğretmenler ile görüşmeler birebir yapılmıştır. Edinilen verilerden hareketle nitel araştırma yaklaşımı doğrultusunda tasarlanan bu çalışmada elde edilen veriler “içerik analizi” yapılarak değerlendirilmiştir. İçerik analizinde ses kaydı, görsel materyaller ve yazılı kaynaklar gibi verileri açıklayıp yorumlayabilecek sonuçlara ulaşmak temel amaçtır. Bu amaçla veriler dört aşamada hazırlanıp değerlendirmeye tabi tutulmuştur: 1. Verilerin kodlanması, 2. Kodlanan verilerin temalarının belirlenmesi, 3. Kodların ve temaların düzenlenmesi, 4. Bulguların tanımlanması ve yorumlanması. (Yıldırım ve Şimşek 2005, s. 228). Analiz sürecinde öncelikle, görüşme kayıtları ve yazılı formlar deşifre edilip çözümlemeler yapılmıştır. Görüşme tekniği ile elde edilen veriler, tez içeriğinde belirlediğimiz başlıklar altında temalarına göre sınıflandırılarak tasnif edilmiştir.

Bilimsel değerlendirme ölçekleri çerçevesinde analiz edilerek tasnif edilen bulgular doğrultusunda verilerimiz başlıklarına göre yorumlanıp değerlendirilerek yazıya dökülmüştür.

Görüşme ve gözlemlerin yanı sıra kaynak taraması ile birlikte DKAB dersi yıllık planları, zümreleri ve ders materyalleri de araştırmamız için veri kaynağı olarak bir arada incelenmiştir. Elde edilen nitel veriler içerik analizi ile bir anlam kazandırılması amacıyla incelenerek bir araya getirilmiş ve betimsel analiz yapılarak belirlenen başlıklar altında raporlaştırılarak yorumlanmıştır.

2.2.5. İç ve Dış Geçerlilik

Araştırmada iç geçerliliği sağlamak için bulguların anlamlılığı ve bütünlüğü göz önünde bulundurulmuştur. Zira araştırmanın doğruluğu, tutarlılığı ve inandırıcılığı ancak iç geçerlilik değerlendirilmesi ile mümkündür. Özellikle iç geçerlilik açısından gerek verilerin toplanması gerekse de yorumlanıp analiz edilmesinde tutarlılığa dikkat edilmiştir. Bulguların tutarlılığını sağlamak için tez içerik başlıklarını oluşturan temaların kendi aralarında ve diğer başlık temalarıyla tutarlılığı değerlendirilmiş ve anlamlı bir bütün oluşturup oluşturmadığı da kontrol edilmiştir. Yine bulgular, iç geçerliliği sağlamak amacıyla araştırmanın katılımcı okullarının idareci ve öğretmenleri ile de paylaşılarak gözden geçirilmiştir.

Dış geçerliliği sağlamak için ise verileri toplama aşamasından hazırlama, uygulama ve analiz aşamasına kadar araştırma sürecinin detayları her daim kontrol edilmiş olup gerçekleşen değişiklikler paydaşlar ve katılımcılar ile de paylaşılmıştır. Bulgular, kaynak araştırması ve yarı yapılandırılmış soru formları ile elde edilmiş olup gözlem formları ile de birbirlerini destekler mahiyette tecrübe edilmeye çalışılmıştır. Son kez de görüşlerine başvuru DKAB dersi öğretmenleri ve idarecilerle tekrar bulgular paylaşılarak teyit edilmiştir. Ayrıca bu araştırmada, örnekleme çeşitlendirmek için İstanbul ve Çanakkale olmak üzere iki farklı şehirde görüşme ve gözlemler yapılmıştır. Böylelikle dış geçerliliğe dönük araştırma örnekleminin süreçleri ve sonuçları, başka örneklerle karşılaştırma yapabilecek şekilde çeşitlendirilmeye çalışılmıştır.

3. BULGULAR VE YORUM

Azınlık okulları ile ilgili değerlendirme ve yorumlarda bulunmadan önce kıyaslama yapılabilmesi açısından Türk okullarında DKAB dersine dair kısa bir bilgilendirme gerekmektedir. Öncelikle DKAB dersi bugün Türk okullarında 4. sınıftan başlayarak 12. sınıfa kadar haftada iki saat olarak ders programlarında yer almaktadır. DKAB derslerinde mezheplerüstü ve dinlerarası yaklaşım (non-confessional) benimsenmiş olup müfredat da bu doğrultuda hazırlanmıştır. Bu yaklaşıma göre hiçbir mezhep, din ve doktrine bağlı kalınmaksızın mezhepler üstü ve dinlerarası bir yaklaşımla DKAB dersi okullarda verilmektedir. Dersin içeriği de bu yaklaşıma dayandırılmıştır. İslâm ile birlikte diğer dünya dinlerine de müfredatta yer verilirken İslâm mezhepleri de bir ünite başlığı altında ele alınmaktadır. Bununla birlikte ders materyalleri de bu anlayış doğrultusunda hazırlanmıştır. Ders materyallerinin temini noktasında bir problem yaşanmayıp dersi destekleme mahiyetinde EBA üzerinden yardımcı kaynaklar da bulunmaktadır. (Bahçekapılı 2012, s. 194-202).

Ölçme değerlendirme konusunda ise DKAB dersinde bir döneme mahsus iki sınav bir performans ödevi ve bir sınıf içi değerlendirme notu verilmektedir. DKAB Dersi Öğretim Programına göre DKAB derslerinde kısa cevaplı, uzun cevaplı, çoktan seçmeli, doğru-yanlış, eşleştirmeli testler olmak üzere birçok geleneksel ölçme ve değerlendirme teknikleri kullanılmasının yanı sıra performans görevi, proje ödevi, öğrenci ürün dosyası, sözlü sunum, gözlem, öz değerlendirme, akran değerlendirme, kavram haritaları, dereceli puanlama anahtarı gibi alternatif ölçme ve değerlendirme teknik ve araçlarının kullanıldığı görülmektedir.³

Sonuç olarak Lozan Barış Antlaşması ile Türkiye Cumhuriyeti tarafından azınlık olarak kabul edilen Rum, Ermeni ve Yahudi cemaatleri okullarında din eğitiminin araştırıldığı bu çalışmada veriler, mülakat, gözlem ve doküman taraması yoluyla elde edilmiştir. Araştırmaya örneklem olarak alınan Özel Bomonti Ermeni Katolik İlk ve Orta Okulu ile Özel Gökçeada Rum Orta Okulu ve Lisesi, farklı azınlık grupları ve okul kademelerinde geniş bir çalışma alanı sunmaktadır. Hristiyanlığın farklı mezhepleri dikkate alınmış olup bir ilkököl ve bir lise saha çalışması alanı olarak belirlenmiştir. Araştırmaya dâhil etme amaçlı Yahudi cemaatinin Türkiye'deki tek eğitim kurumu olan Özel Ulus Musevi Okulları ile de irtibata geçilmiş ancak okul, kurum politikası gereği böyle bir çalışmanın içinde olmak istemediklerini belirtmiştir. Bu nedenle çalışma Ermeni ve Rum cemaatinden iki eğitim kurumu ile sınırlı tutulmuştur. Aşağıda Tablo II'de çalışma grubundaki katılımcılara ilişkin bilgiler verilmiştir.

³ MEB, İlköğretim DKAB Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu, 213, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_08/17174424_DinKulturu_4-8.siniflar_2010.pdf, Erişim tarihi: 09.09.2022.

Araştırma sonucunda azınlık okullarında DKAB dersinin nasıl işlendiğine dair saha çalışmalarında aşağıdaki bulgulara erişilmiş ve konu din dersinin yaklaşımı, dersin içeriği, materyal, okul-sınıf iklimi, ölçme-değerlendirme ve din dersi öğretmenleri başlıkları altında yorumlanmıştır.

Tablo: II. Çalışma Grubundaki Katılımcılara İlişkin Bilgiler

Katılımcı Kodu	Görevi / Adı	Görev Yaptığı Okul/Kurum	Görüşme ve Gözlem Tarihleri
A1	Okul Müdürü / DKAB Öğretmeni*	Özel Bomonti Ermeni Katolik Okulu	02.12.2019 09.12.2019
A2	DKAB Öğretmeni	Özel Bomonti Ermeni Katolik Okulu	02.12.2019
A3	DKAB Öğretmeni	Özel Bomonti Ermeni Katolik Okulu	02.12.2019
A4	DKAB Öğretmeni	Özel Anarat Hıgityun Ermeni Okulu	09.12.2019
A5	Başrahip / DKAB Öğretmeni**	Feriköy Kilisesi Din Görevlisi	23.12.2019
B1	Okul Müdürü / DKAB Öğretmeni*	Özel Gökçeada Rum Okulu	16.12.2019 24-25.02.2020
B2	DKAB Öğretmeni	Özel Gökçeada Rum Okulu	16.12.2019 24-25.02.2020

* DKAB Öğretmenliği veya Okul Müdürlüğü vasfı, ilgili konuya göre (idareyi ilgilendiren konular da idareci, öğretmenliği ilgilendiren konularda DKAB öğretmeni gibi) beraber ya da ayrı ayrı kullanılmıştır.

** DKAB Öğretmenliği ya da Din Adamlığı vasfı, ilgili konuya göre beraber ya da ayrı ayrı kullanılmıştır.

3.1. Din Dersinin Modeli/Yaklaşımı

Türkiye’de DKAB dersleri, 1926-1935 yılları arasında seçmeli olarak verilirken 1935-49 yılları arası ise ders programlarından kaldırılmıştır. 1949 yılından itibaren ise ilkokuldan başlayarak kademeli olarak tekrar ders programlarına girmeye başlamıştır. Günümüzde azınlık okullarında DKAB dersi, Türk okullarında olduğu gibi zorunlu olarak verilen derslerden biridir. Türkiye’de DKAB dersi, 1982 Anayasasının 24. Maddesi ve 1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanununun 12. Maddesi uyarınca tüm ilkokul, ortaokul ile lise ve dengi okullarda okutulan zorunlu dersler arasında yer almaktadır. (Aydın 2014, s. 68-69).

Türkiye, geçirdiği din eğitimi ve öğretimi tecrübesi neticesinde en son zorunlu DKAB dersini benimsemiştir. Benimsenen dersin, ayrılıklara sebep olmaması ve toplumsal birlik ve bütünlüğü destekleyici olması bakımından yaşanan toplumun gerçekleriyle uyum içerisinde olması gerekmektedir. Bu bağlamda toplumdaki farklılıkları da içerisine alabilecek, bütünleştirici din eğitimi modellerine ihtiyaç duyulmuştur. Bu nedenle daha önce de ifade edildiği gibi Türkiye, bu ihtiyacını mezhepler üstü ve dinler açılımlı model ile gerçekleştirmeye çalışmıştır. İlk ve orta öğretim kurumları DKAB dersinde benimsenen mezhepler üstü ve dinler arası açılımlı öğretim modelinin azınlık okulları eğitim programları ve yıllık planlarında da görülmektedir. Bununla birlikte Özel Bomonti Katolik Ermeni Okulu A1, A2 ve A3 kodlu DKAB öğretmenlerinin ifadelerinden yola çıkarak Hristiyanlığın farklı mezheplerinden öğrencilerinin de bulunması sebebiyle derslerin mezhepler üstü din eğitimi usulü doğrultusunda verilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca diğer azınlık okullarında eğitim veren A4 ve A5 kodlu DKAB öğretmenleri de bu yaklaşımı benimseyerek bu doğrultuda derslerini işlediklerini ifade etmişlerdir. Örneğin; A1, A2 ve A5 kodlu öğretmenler, diğer mezheplere, ibadetler, özel gün ve bayramlar gibi konular işlenirken sadece atf yapılarak anlatıldığını belirtmişlerdir. Ayrıca diğer din ve inançlara da yıllık planlar dahilinde değinilmektedir. Dolayısıyla DKAB dersi mezhebe dayalı olmayan genel Hristiyanlık esaslarının anlatıldığı İncil ve tarihi odaklı olarak işlenmektedir. Genel olarak dersler, mezhepler ve dinler arası farklılıklar üzerine vurgu yapılmadan ortak ilke ve değerler etrafında, eleştiri yapılmamaya özen gösterilerek işlenmektedir.

Bomonti Ermeni Katolik okulundan farklı olarak Özel Gökçeada Rum Okulu ise öğrencilerin tümünün Ortodoks mezhebi mensubu olmaları sebebiyle daha çok doktriner yani Ortodoks mezhebi odaklı bir eğitim anlayışını benimsemiştir. Okul öğrencilerinin tümünün Ortodoks inancına sahip olması bu din eğitim metodunun uygulanmasını da kolaylaştırmaktadır. Ancak B1 kodlu öğretmen, diğer mezheplerden öğrencilerin mevcut bulunması halinde farklı bir metodun tercih edilebileceğini Ortodokslukla beraber bu mezhepler nazarından da dersin anlatılabileceğini ifade etmiştir. Yine okulda diğer din ve mezhepler, müfredatla orantılı olarak sevgi, kardeşlik ve hoşgörü paydası altında ele alınırken tüm bu inançların ortak noktalarına da değinilmeye çalışılmaktadır.

3.2. Din Dersinin İçeriği

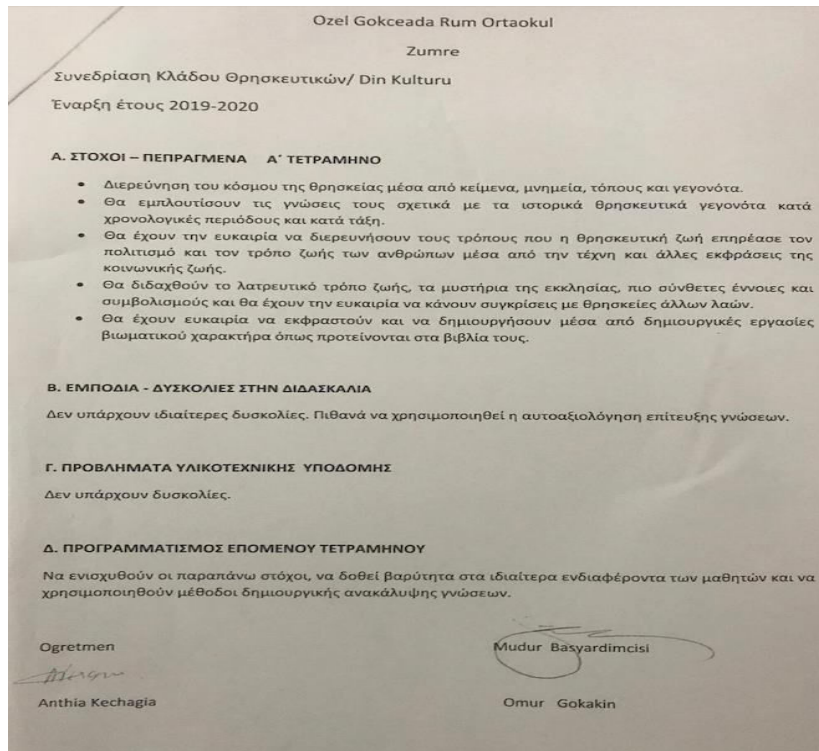
1973 tarihinde çıkan 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu (METK), Türk Eğitim Sistemi bütünlüğünde tüm okulları bağlayıcı hükümler getirdiğinden ve herhangi bir istisnaya yer vermediği için azınlık ve özel yabancı okulları da öğretim düzeyleri, okul aşamaları, programlar, temel ilkeler, amaçlar vb. hususlar bakımından resmi Türk okullarından farksız kılmaktadır. Son olarak müfredatı dair 23.06.1985 tarih ve 18790 sayılı Resmî Gazete’de yayınlanan “ÖÖKY’nin 64. maddesi uyarınca Lozan Antlaşması’na göre varlığı tanınan azınlık okullarında, seviyesine göre resmi okullarda okutulan dersler ve müfredat ile haftalık ders dağıtım çizelgesi uygulanmaktadır.

Derslerin çeşitlerinde ve programlarında değişiklik bakanlık iznine bağlıdır. En son olarak hazırlanan ders programları MEB Talim ve Terbiye Kurulunun onayına sunulmaktadır. MEB tarafından onaylanan ders programları ise uygulamaya konulmaktadır. (Büyükkarcı 2003, s. 42-44).

Buradan hareketle azınlık okulları DKAB öğretmenleri ile bu hususta yetkin eğitimci ve din adamları tarafından hazırlanan azınlık okulları DKAB dersi içeriğinin ana hatlarıyla İncil tarihi, Hz. İsa'nın hayatı, Hristiyan inanç esasları ve ahlaki değerlerden oluştuğu görülmüştür. Bununla birlikte ilköğretim 4. ve 5. sınıflarda ahlaki tutum ve değerlere ağırlık verilirken ortaokulda Hz. İsa'nın hayatı ve Hristiyanlığın yayılışı, ibadetler, mezhepler ve dünya dinleri üzerinde daha çok durulmaktadır. 7. ve 8. sınıf konularında ise daha çok LGS odaklı dersin içeriği belirlenmektedir. Ayrıca ders içeriği önemli gün ve bayramlara göre de çeşitli kutlama ve anma etkinlikleri ile de şekillenebilmektedir.

B1 kodlu öğretmen: Rum azınlık okulları lise kısmında daha çok ahlaki ve etik değerler, İncil'den çeşitli bölüm okumaları, Ortodoks azizlerin hayatları ve öğretileri ile sorulan sorularla doğru orantılı güncel dinî akımlar ve sorunların da dersin konusu olabildiğini ifade etmiştir. Felsefi konular, diğer din ve mezhepler ile anlaşılması daha soyut ve güç olan konuların ise yaş ile doğru orantılı olarak daha çok üst sınıflarda dersin konusu olmasına özen gösterilmeye çalışıldığını da eklemiştir.

Sınıf gözlemlerinde ve Şekil 1'de verilen zümre tutanağında da ifade edildiği üzere müfredat ve dinî literatürden kaynaklanan kavranılması zor kelimelerle ders anlatılmasının yerine dinin daha çok günlük hayata dönük, pratiğe açık ve kolay yönünün tercih edildiği, ayrıca dinin topluma ve kültüre yansıyan yönleriyle farklı inanışlara da hoşgörü temelinde yaklaşılmasının amaçlandığı gözlemlenmiştir. Ayrıca B1 kodlu öğretmen: DKAB dersinin sınıf içi ve sınıf dışı bazı etkinliklerle de desteklenmeye çalışıldığını belirtmiştir. Bu etkinliklerin kilise ve şapel ziyaretlerinin ötesine geçmeyen oldukça kısıtlı etkinlikler olduğunun altı çizilirken bu etkinliklerin kısıtlı olmasında ise okulun, imkanların yetersiz olduğu bir adada olmasının etkili olduğu özellikle belirtilmiştir.

Şekil 1: DKAB dersi müfredatı ile doğru orantılı 2019-2020 yılına ait hedefler ile dersteki zorluklar ve engellerin özetle belirtildiği yukarıda zümre tutanağında; “Edebi ve dini metinleri anlarken Tanrı, din, toplum ve kültür ile alakalı bilgi verip diğer yandan da dinin topluma ve kültüre yansması ile birlikte kendi inanışları ve diğer inanışlar hakkında öğrencileri aydınlatıp kendilerini ilgilendiren konularda düşünce ve eleştirilerini de ifade etmelerini sağlayıcı ortam sunmaktır.” denmektedir.

Son olarak ders içeriği ve müfredat ile ilgili azınlık okullarına mahsus çıkarılan tüm kanun ve yönetmelikler Rum azınlık okullarını kapsamakla birlikte Yunanistan ve Türkiye arasında imzalanan antlaşmalarda iki ülkede meskûn azınlık nüfusa dair bazı mütekebbiliyet esasları da azınlık okullarının işleyiş, müfredat ve ders programlarında uygulanmaktadır. Bu mütekebbiliyet esaslarını, ders saatleri, karşılıklı burslar, öğretmen kontenjanları ve ders materyallerinin içeriğinde karşılıklı yanlış bilgilere yer verilmemesi gibi hususlar oluşturmaktadır.

3.3. Ders Saati

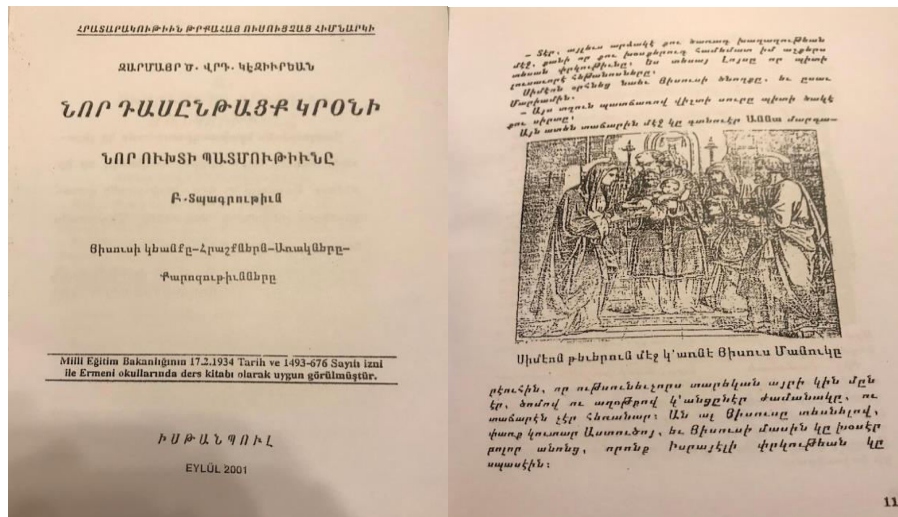
Mülakatlarda DKAB öğretmenleri, yoğun bir haftalık ders programına sahip olan öğrenciler için haftada iki saat DKAB dersinin verimli işlendiği takdirde yeterli olduğunu düşünmektedirler. Ayrıca öğretmenler, DKAB dersini iki saatlik müfredatın da ötesinde okul içi ve dışına da yansıyan bir kültür ve değerler alanı dersi olarak değerlendirmektedirler.

Gökçeada Rum Okulu'nda, ortaokul seviyesinde DKAB ders saatinin iki saat, lise kısmında ise DKAB ders saatinin resmi ve özel kurumlarda uygulanan iki saat DKAB ders saatinin farklı olarak bir saat olarak uygulandığı gözlemlenmiştir. DKAB ders saatine dair B1 ve B2 kodlu öğretmenler, DKAB ders saatinin doğru ve verimli işlendiği takdirde yeterli olduğunu düşünmektedirler. Özellikle lise kısmında öğrencilerin üniversiteye hazırlanmaları nedeniyle DKAB dersinin diğer derslerin pek önüne geçemediği hatta gerisinde kaldıklarını ifade etmişlerdir. Dolayısıyla son sınıflarda öğrenciler, derse diğer dersler kadar zaman ayıramamaktadırlar.

3.4. Materyal

625 sayılı ÖÖKY Madde 29'a göre Türkçe, Coğrafya ve Tarih ders kitapları harici azınlık ve yabancı okullarda okutulacak ders kitapları ve diğer kitaplar ile kullanılabilir araçların belirlenmesi MEB'in izin vermesine bağlıdır. (Büyükkarcı 2003, s. 604). Ders kitapları ister Türkiye'de hazırlansın ister yurt dışından tedarik edilsin MEB'in onayı gerekmektedir. Ancak bu kapsamda DKAB dersi kitabı olarak değerlendirilebilecek ders materyali sayısı ise oldukça kısıtlıdır.

Azınlık okullarında DKAB dersine dair ders materyalleri daha çok öğretmenler ve okulların kendi çabaları doğrultusunda hazırladıkları çalışmaları ile giderilmeye çalışılmaktadır. Hâlen kullanılan ve Şekil 2'de görülen 1934 tarihli kitaplar ve yine bir o kadar eski basım fasiküllerin zamanın teknolojik imkanlarından uzak, içerik açısından da ilgi çekiciliği eksik ve günümüz eğitim metotlarına da hitap etmediği gözlemlenmiştir.

Şekil 2: 1934 yılında MEB tarafından onaylanarak kabul edilen Eylül 2001 yılı basımlı Ermeni azınlık okulları için kullanılan DKAB dersi kitabı

Yurtdışından azınlık okullarına kitap temini konusu düşünülmüş ancak azınlık eğitim kurumları bu kitapları gerekli donanım ve yeterliliğe sahip görmemişlerdir. Bu konuda A1 kodlu idareci/öğretmen: Ermenice ders kitaplarının Doğu Ermenicesi ile hazırlanmış olmasının anlaşılmasını güçleştirdiğini belirtmiştir. Yine B1 kodlu idareci/öğretmen de Yunanistan'dan kitap temin edilerek kullanılması hususunda yasal mevzuatın ise henüz olgunlaşmadığını düşündüğünü söylemiştir.

Bu konuda görülen materyal eksikliği öğretmenlerce işlenen konuya dair temin edilen çeşitli internet çıktıları, yardımcı ders fasikülleri, kutsal kitaptan belli bölümlerin çoğaltılarak derste dağıtılması ve bazen de öğrencilere not aldırılması ya da kompozisyon yazmalarının istenmesi gibi çeşitli uygulamalarla giderilmeye çalışılmaktadır. Ayrıca dersi işlenirken görsel ve sesli materyallerden de istifade edilmektedir. Örneğin; vaftiz ve dualar gibi çeşitli ibadetler, Hz. İsa'nın ve bazı azizlerin hayatları gibi konular anlatılırken çeşitli video ve görsellerden de istifade edilebilmektedir. Bu sayede materyal eksikliği de en aza indirgenmeye çalışılmaktadır.

Materyal eksikliğini giderilmesi amacıyla yapılan çalışmalara dair A1 kodlu idareci ve öğretmen, Ermeni cemaati okulları DKAB dersi öğretmenleri ve okul yöneticilerinin ortak adım atılması amacıyla bir komisyon kurarak kaynak ders materyali oluşturmaya yönelik çalışmalara başladığını belirtmiştir. Bu komisyon azınlık okulları

DKAB dersi öğretmenleri, okul yöneticileri ve Patrikhanenin eğitim alanında çalışmaları bulunan rahiplerden oluşmaktadır. Azınlık okulları, özel statüde olmakla birlikte konuya vâkıf olmaları sebebiyle DKAB derslerine giren din adamlarından da materyal konusunda yardım almaktadırlar. Bu doğrultuda 4. sınıftan 12. sınıfa kadar kaynak kitap oluşturulması amacıyla din eğitimi alanında çalışmaları olan A5 kodlu öğretmen/din adamının katkıları da bulunmaktadır.

Ermeni azınlık okulları, DKAB dersleri için kaynak kitap oluşturulması amacıyla bir çalışmanın içinde bulunsalar da Rum cemaati okullarında böyle bir çalışma yapmadıkları görülmüştür. B1 kodlu idareci/öğretmen tarafından bu konuda görülen eksikliği gidermeye dair yakın gelecekte planlanan herhangi bir çalışmanın olmadığı da ifade edilmiştir. Ayrıca yazılı ders materyallerinin oluşturulması ve teminine dair bir çalışma olmamasının nedeni olarak ise maddi kaynak yetersizliği ve din dersinin içeriği bahsinde de belirtildiği üzere mütekabiliyet esaslarının olduğu dile getirilmiştir.

Azınlıkların hukuki statüsü, Lozan Barış Antlaşması'nın 45. maddesinin 3. bölümüyle Yunanistan ve Türkiye arasında kurulan 'mütekabiliyet' hukukuna dayandırılmıştır. Bu madde, Türkiye'deki gayrimüslimlerle Yunanistan'daki Müslüman halkın insan hakları açısından benzer muamele görmeleri hususunda iki devlete karşılıklı sorumluluk yüklemektedir. Bu hukuk gereği Yunan hükümeti, eğitim kurumlarını Din İşleri ve Eğitim Bakanlığı'na bağlamıştır ve bu kurumlar öğretmenlerin ve ders kitaplarının seçimine, okul binalarının yapımına dahi karar verme yetkisine sahiptirler. (Çoban ve Burulday 2015, s. 347). Bu mütekabiliyet hukuku, Türkiye azınlık okulları içinde geçerli olup ders kitaplarının temini ve seçimi gibi hususlar da bu esaslar doğrultusunda yapılmaktadır. Her ne kadar kaynak konusunda bu tarz sıkıntılar yaşansa da bu durumun dersin müfredata uygun bir şekilde işlenmesine mâni olmadığı gözlemlenmiştir.

Son olarak materyallerin temini konusunda azınlık okullarına MEB'in destek olma talebi önemli görülmektedir. Konuya dair A1 kodlu idareci, MEB tarafından tüm okullara, ders kitaplarının ücretsiz dağıtılmaya başlanması ile birlikte azınlık okullarının da bundan istifade etmesi teklifinde bulunulduğunu belirtmiştir. Bu amaçla azınlık okullarının kullanımına mahsus DKAB dersleri için bakanlığın kitap basabileceği yönündeki teklifi ise basım için sunulabilecek güncel bir kaynak kitap olmaması nedeniyle bugün için gerçekleştirilememiştir.

Konuya dair bir diğer husus da ders kitaplarının basımı ve nasıl temin edildiği meselesidir. Ermeni dilinde basılan tüm ders kitapları, buna 1934 onaylı DKAB ders kitabı da dahil olmak üzere, Türk Ermeni Azınlık Okulları Öğretmenleri Yardımlaşma Vakfı tarafından ücretsiz basılarak Ermeni azınlık okullarına dağıtılmaktadır. Dağıtılan bu materyallerin yani okutulacak ders kitapları ve her türlü yardımcı kitapların seçimi ile denetlenmesi de Millî Eğitim Bakanlığı 27 Aralık 1937 tarihli azınlık okulları kitapları hakkındaki kararnamesine göre bizzat bakanlık tarafından yapılmaktadır. Ayrıca Türkçe dışındaki diğer dillerde okutulacak kitapların denetimi içinde bir "İnceleme Kurulu" oluşturulmuştur. (Deri 2009, s. 185).

3.5. Okul İklimi

Azınlık okullarında, DKAB dersi özü itibarıyla sadece belli dinin ritüellerinin, ibadetlerinin ve esaslarının öğretildiği bir dersten ziyade değerler, kültür ve ahlak gibi unsurların gelecek nesillere aktarıldığı bir ders olarak öne çıkmaktadır. Özellikle okullarında azınlık kültürünün ve değerlerinin yaşatılması ve devamının sağlanmasının önemi üzerinde oldukça durulmaktadır. Aynı zamanda bu kültür ve değerlerin yaşatılması sadece DKAB dersi öğretmenlerinin değil diğer tüm derslere giren öğretmenlerin de bir görevi olarak görülmektedir. Bu sebeple dinin, azınlık kültürünün bir parçası olması ve içinde barındırdığı ahlaki değer, erdem ve unsurlarla beraber aktarılması ve yaşatılması azınlık toplumları için her zaman önem arz etmiştir. Hiç şüphesiz DKAB dersinin de payı büyük olduğu anlaşılmaktadır.

DKAB ders programları azınlık kültürünün aktarılması ve devamlılığı amacı dikkate alınarak şekillenmiştir. Bu sebeple derslerde Noel, Paskalya, Diriliş Bayramı, çeşitli yortu ve özel günlerden bahsedilmektedir. Dini bayramlarda okullar tatil olmakla birlikte öncesinde çeşitli faaliyetlerde bulunulmaktadır. Örneğin; Noel'e hazırlık amacıyla ağaç ve okul süsleme, yeni yılda evlerde pişen yemeklere değinilmesi, Paskalya'da yumurta boyama ve çörek pişirme gibi etkinliklerde bulunulmaktadır. Okulda yapılan bu gibi faaliyet ve etkinlikler din dersinin geniş bir perspektiften etkinlik temelli olarak işlendiğini göstermektedir.

Özellikle B1 ve B2 kodlu öğretmenler, Noel için öğrenci ve velilerin katılımıyla bazı yıllar kutlama da yapılabildiğini ancak velilerin dini gün ve bayramlara dönük etkinliklere katılımları ve hassasiyetlerinin ise yüksek seviyede olmadığını dile getirmişlerdir. B2 kodlu öğretmen, kutsal gün ve bayramlar için okul içi etkinlikler az, katılım ise sınırlı kalsa da okul dışında Fota Yortusu için yapılan denizden haç çıkartma törenine okul öğrencileri ve ailelerinin katılım gösterdiklerini belirtmiştir. Ayrıca öğrenciler ve ailelerin bu gibi kutsal gün ve bayramları, özellikle okul dışında daha çok ibadethanelerde veya evlerinde kutlandıklarını da eklemiştir.

Kutsal günler ve bayramlarda okul içi etkinlikler pek yapılmasa da okul dışı zamanlarda B2 kodlu öğretmen, bu gibi özel günleri eğlenceli, güzel ve beraber geçirmek amacıyla öğrencileri kilisede yapılacak ayinlere ve kutlamalara ise davet etmektedir. Gönüllü olarak katılmak isteyen öğrenciler ile bu tarz etkinlikler kilise gibi kutsal mekanlarda birlikte de yapılabilmektedir. Okul içi iletişim ve etkinliği arttırmak amaçlı gerek ada içi gerekse de çevre muhitlere gezi etkinlikleri düzenlenebilmektedir. Böylelikle gerçekleştirilen bazı gezilerde kilise ziyaretleri de yapılabilmektedir. Örneğin; okul tarafından yapılan ve yakın coğrafya sayılabilecek Edirne gezisi ile hem şehir öğrencilere tanıtılmış hem de Sweti George Bulgar Kilisesi ve Selimiye Camii gibi kutsal mekanlar ziyaret edilmiştir. Kilisedeki bir kutlamaya da denk gelen okul öğrencileri, bu merasime katılırken aynı zamanda DKAB dersi kapsamında değerlendirebilecek okul dışı bir etkinliği de böylelikle tecrübe etmişlerdir.

DKAB dersi ve okul iklimine dönük bir yönü olması sebebiyle okul ibadethaneleri (şapeli) hakkında detaylı bilgi vermekte faydalı olacaktır. Yayımlanan bir yönetmelikle⁴ okullarda ibadethane açılabilmesi maddesine binaen 30 Nisan 2015 tarihinde 1970'lerde kapatılan ve Şekil 3'te görülen okulun şapeli dönemin AB Bakanı Volkan Bozkır tarafından tekrar ibadete açılmıştır. A1 kodlu idareci ve öğretmen: *Azınlık okullarına yakın muhitte ya da civarında kilise bulunduğu genelinde okul içinde bir şapel ihtiyacı duyulmamaktadır. Ancak Bomonti Ermeni Katolik Okulu, yemekhane katındaki şapeli tekrar ibadete açarak azınlık okullarına bu alanda öncülük etmiştir. Bu sayede öğrencilere azınlık kültürünün bir unsuru sayılan inanç ve bu inancın yaşandığı yer olan ibadethane sevgisi aşılırken diğer yandan da okulun şapelinde Cuma sabahları öğrencilerinin de katılımıyla ilahiler okunarak dua edilebilmektedir. Böylelikle öğrenciler kiliselerde yapılan ayin ve dualara aşinalık kazanırken okunan ilahilere de eşlik edebilmektedirler. A2 kodlu öğretmen: Noel ve Paskalya bayramları arifesi gerek ibadethanelerde gerekse de okulda yapılacak ayin, dua ve anma törenleri için de okul öğrencilerinin hazırlamış olduğu bazı çalışma ve etkinlikler okul bünyesinde hazırlanarak sunulmaktadır. Örneğin; 24 Aralık gecesi kiliseye gidilerek öğrencilerle Kutsal Sunu Tanrı'nın sofrası Surp Seğan-Khoran (sunak) önünde Şabig (kilise önlüğü) giyilip ilahiler okunarak kutlanılmaktadır. Yine A1 kodlu öğretmen: "Okul tarafından velilerle düzenli yapılmaya çalışılan bir diğer etkinlik ise Ermeni cemaatine Büyük Cuma olarak bilinen ve Hz. İsa'nın mezara konulduğu gün olarak kabul edilen Paskalya öncesi cuma günü yedi kilise dolaşma geleneğidir. Yine okul etkinliği kapsamında değerlendirebileceğimiz Efes Meryem Ana Kilisesine yapılan gezide öğrenciler, hem kilise ve vaftiz hakkında detaylı bilgi edinmiş hem de etkinlik bazlı öğrenme imkanına sahip olmuşlardır. Bunların haricinde dini etkinliklere dair okulun en önemli faaliyetlerinden biri de Bomonti Ermeni Katolik Okulu öğrencilerinin gönüllü dua okuyucu olarak Ankara Ermeni cemaatine dönük katıldıkları dua merasimidir.*

Şekil 3: Çeşitli merasim, etkinlik ve dualarda kullanılan Bomonti Ermeni Katolik Okulu şapeli

Okul iklimine dair eklememiz gereken bir diğer hususta okulların çevresi ile olan ilişkisidir. Okulların buldukları muhitteki komşu okullarla karşılıklı ziyaretleri ve resmi bayramlarda yapılan kutlama ve ortak etkinlikleri de bulunmaktadır. A1, B1 ve B2 kodlu öğretmenler; müzik günleri, konser, dans, ortak spor müsabakaları ve 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı ile 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı kutlamaları gibi etkinliklere azınlık okulları ellerinden geldiğince katılıp bu tarz etkinlikleri de düzenleyerek okullar ve öğrenciler arası karşılıklı iletişimin gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Ayrıca bu tarz etkinlikler sadece öğrenciler arasında kalmayıp

⁴ 08.02.2007 tarihli ve 5580 sayılı MEB Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği, 99. Madde 2. Fıkra: Talep olması halinde ibadet ihtiyaçlarını karşılayacak uygun mekân ayrılabilir. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5580.pdf>.

komşu muhit halkı ile de iletişime geçilmektedir. Bu amaçla Şekil 4’te de görüldüğü üzere azınlık okulları iftar davetleri vererek, dini bayramlarda karşılıklı ziyaret ve tebriklerde bulunarak herkese açık kermesler düzenleyerek çevre ile etkili iletişim de kurmaktadır.

Şekil 4: Bomonti Ermeni Katolik Okulunda düzenlenen iftar daveti ve davete gelen katılımcılar
Kaynak: İftar daveti ile ilgili görseller için bkz., <https://www.facebook.com/bomontimhitaryan/>.

3.6. Sınıf İklimi

Bir dersin verimli işlenebilmesi için sınıf ortamı önem arz etmektedir. Katılımcı olmayan gözlem metodu ile edinilen veriler ışığında DKAB dersinin her sınıf düzeyinde eldeki imkânlarla da doğru orantılı olarak verimli işlenmeye çalışıldığı gözlemlenmiştir. Dersin işlendiği sınıf atmosferi ve fiziki ortamı öğrencinin derse olan ilgisi artırıp azaltmakla birlikte öğrenci-öğretmen ilişkisinin kalitesini de etkilemektedir. Gözlemler neticesinde okulların sınıf fiziki ortamı ve öğrenci sayılarının ideal seviyede olduğu öğrenci-öğretmen arasındaki karşılıklı iletişimin de üst seviye olduğu görülmüştür. Ancak Bomonti Katolik Ermeni Okulu öğrencilerinin Ermeniceye hâkimiyet seviyelerinin farklılığı sınıf ortamında dersin bazen Türkçe ile desteklenmesini zaruri kılmaktadır. Öğrencilerin, öğretmenlerine Ermenice kelime anlamlarını Türkçe sorarak cevap alma eğiliminde olduğu gözlemlenmiştir. Ders ile alakalı kelimelerin daha iyi kavranması için bazen tahtada Ermenice ve Türkçe de yazılabilmektedir. Bomonti Katolik Ermeni Okulunun aksine Gökçeada Rum Okulu DKAB dersinde öğrencilerin anadillerine hâkim olmaları sebebiyle dersin işlenişinde herhangi bir dil probleminin yaşanmadığı gözlemlenmiştir. Bunun en büyük sebebi kuşkusuz Yunanistan’dan göç ile gelen yeni neslin anadilini iyi derecede bilmesidir. Ayrıca büyükşehirlerden farklı olarak adanın izole yapısı da anadilin yaşatılmasını kolaylaştırmaktadır.

Verimli ders işlenişini olumsuz yönde etkileyen unsurlardan biri olan anadili yeteri kadar bilememek gibi durumlar olsa da her iki azınlık okulunun fiziki altyapısı ve öğrenci sayısının azlığı ders işlemeye oldukça müsaittir. Ayrıca verimli ve başarı düzeyi yüksek bir ders için sınıf fiziksel ortamı kadar oturma planı da önemlidir. Sınıf fiziksel ortamı tavsiye edilen farklı oturma düzenlerini uygulamaya müsait olmakla birlikte Bomonti Katolik Ermeni Okulunda klasik oturma düzeni Gökçeada Rum Okulunda ise Şekil 5’te de görüldüğü üzere “U” oturma düzeni tercih edilmiştir. Özellikle kalabalık sınıflarda tercih edilen tekli sıralardan oluşan “U” oturma düzeni hem öğrencilerin birbirini daha iyi görmesini hem de öğretmenin sınıfa daha iyi hâkimiyet kurmasını sağladığı gözlemlenmiştir.

Dersin verimli işlenişini etkileyen fiziki etmenler kadar öğrencilerin derse karşı tutumları da önem arz etmektedir. Sınıf içi gözlemler neticesinde öğrencilerin derse zamanında geldikleri ve ilgi düzeylerinin ise genelde yüksek olduğu görülmüştür. Farklı sınıf düzeylerinde derse ilgisi ve dikkati düşük birkaç öğrenci olduğu da gözlemlenmiştir. B1 ve B2 kodlu öğretmenler, bu öğrencilerden birinin BEP’e ihtiyacı olan öğrenci olduğu bir diğerinin ise hiperaktivitesi yüksek ve dikkat eksikliği yaşayan öğrenci olduğu diğerlerinin ise anadil seviyesi yetersizliği sebebiyle derse katılım bazında sıkıntı yaşadıklarını belirtmişlerdir. Buna rağmen sınıf öğretmenini aşan derse karşı ilgi eksikliği ya da başka durumlarda ise her okulda olduğu gibi başta rehberlik servisi olmak üzere sınıf ve ders öğretmenlerinin ortak çalışma yapılabildiğini de dile getirmişlerdir.

Şekil 5: Özel Gökçeada Rum Okulu sınıf oturma düzenine örnek bir fotoğraf

Kaynak: Sınıflar ile ilgili görseller için bkz., <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/yarim-asir-sonra-acilan-iki-okul-ile-dostluk-koprusu-olustu/1136027>, Erişim tarihi: 17.09.2022.

Başarılı bir sınıf yönetiminde öğrencinin derse ilgisi kadar öğretmen-öğrenci ilişkisinin rolü de üzerinde durulması gereken bir diğer konudur. Öğrencinin derse ilgi, alakası ve tutumunda öğretmen oldukça belirleyicidir. Bu nedenle dersin dikkati çeker tarzda işlendiği, buna mukabil konsantrasyonun dağıldığı anda öğretmenin derse tekrar ilgiyi çekebilmesi ve imkânlar nispetinde öğretim materyallerini, ders anlatım tekniklerini çeşitlendirmeye çalıştığı gözlemlenmiştir. Genelde ders anlatım tekniği olarak öğretmen odaklı formal yöntem (planlı, programlı bir amaç dahilinde) tercih edilse de daha çok üst sınıflarda öğrencilerden gelen sorular doğrultusunda öğretmenin ders planı dışında günlük ya da popüler konular hakkında konuştuğu informal yöntemde (kendiliğinden oluşan ve plansız) kullanılabilir. Üst sınıflarda belli bir konu hakkında ipucu vererek alakalı sorular sorularak beyin fırtınası yöntemi de kullanılmaktadır. Ayrıca öğrencilerin eksik bilgileri sorular sorularak buldurulmaya çalışılmaktadır. Din dersi içeriğinin soyut yönleri olması sebebiyle özellikle alt sınıflarda somutlaştırılarak anlatılmaya özen gösterilmektedir. Derste öğrenciler için ödül ve övgü gibi olumlu pekiştiriciler de kullanılmaktadır. Aynı zamanda ders esnasında tahtada, bazen çizilen bir tarih şeridi ile bazen de yazılan dini bir sembol veya kelime ile aktif bir şekilde kullanılmaktadır. Tahta kadar sınıf içi panolar da mesela israf gibi değerler eğitime dönük bazı konular için kullanılmaktadır. Bununla birlikte dersler öğretmen tarafından günlük hayat ile de sık sık ilişkilendirilmektedir. 4. sınıflarda Hz. İsa'nın hayatından öğrencilere uygun örnekler verilmektedir. Örneğin; A1 kodlu öğretmen tarafından “O, annesini hiç üzmezdi, peki aranızda annesini üzen, sözünü dinlemeyen var mı?” ya da “O kötü söz söylemez ve kavga etmezdi, aranızda bunları yapan var mı?” tarzında sorular sorulmaktadır. Sonra da “Nasıl ki kirli evimize misafir çağırılmazsak kirli, temizlemediğimiz kalbimize ve iç dünyamıza da İsa Mesih'i çağıramayız, gelmez, o yüzden siz de iyi insanlar olun!” tarzında öğrencilerin anlayacağı benzetmelerle de konu daha anlaşılır kılınmaktadır.

Bunlarla birlikte Gökçeada Rum Okulu üst sınıflarda drama tekniği de derslerde kullanılmaktadır. Örneğin; derste öğrencilerin ilgisinin çekilmesi amacıyla rol modeller üzerinde konuşulmuş ve bir baba ile oğlunun hikayesi anlatılarak bu hikâyeyi değerlendirmeleri istenmiştir. Babanın oğullarından biri kötü rol modelken diğeri ise iyi rol model olarak canlandırılıp babanın rolü için sen olsaydın ne yapardın sorusu öğrencilere sorulmuştur. Bu sayede hem öğrencilerin tepkisi ölçülmüş hem de derste kalıcı öğrenmeyi sağlamak amacıyla drama tekniğinden istifade edilmiştir. Ayrıca bu modeller üzerinden insanların niye birbirlerine karşı ayrımcılık yaptığı sorusu sorulmuştur. Farklı dinden, ulustan veya fakir diye insanların birbirini dışlamasının ya da ayrımcılık yapmasının yanlış bir davranış olduğu hoşgörü, anlayış ve saygı çerçevesinden bakılarak anlatılmış bu sayede değerler eğitimi yönergesi temalarına da derste gönderme yapılmıştır.

Sınıf iklimine dair ekleyeceğimiz diğer bir husus da ders içi etkinliklerdir. Daha önce de ifade edildiği gibi okul bünyesinde yapılan etkinlikler, DKAB dersinde sınıf içi etkinlikleri olarak da yapılmaktadır. Özellikle 4. 5. ve 6. sınıflarda hep birlikte okunan kilise ilahileri ve dini müzik türleri de buna bir örnektir. Dersin son beş dakikasında varsa konu ile alakalı bir dini müzik türü veya ilahi, verilen ilahi metinleri ve öğretmenin de eşliği ile sınıfta koro olarak okunmaktadır. Daha sonra yine öğretmen tarafından verilen metnin açıklaması da yapılmaktadır. Sınıfta Noel'in de yaklaşmasıyla Hz. İsa'nın doğumu ve Meryem Ana ile ilgili ilahilerin okunduğu gözlemlenmiştir. Meryem Ana hakkında sınıfta topluca okunan iki kıtalık bir ilahi metnin Türkçesi ise şöyledir:

Senin için adanmış kürsüde canlı canlı çiçekler

Kalbimin sesini dinle

Ben de senin çocuğum beni koru

Meryem ana bizim için bir azizedir.

Çiçekler bir gün solacaklar, ümitlerde bir gün bitebilir

Ama sen beni her zaman duyacaksın

Benim kalbimin derinliklerini her zaman bileceksin

Kutsal Meryem Ana sonsuza kadar sana selam olsun.

Son olarak her iki okul öğretmenlerinin derse ve dersin verimli işlenebilmesine dair gösterdikleri sınıf içi tutumlar da gözlemlenmiştir. Öğretmenler derse başlamadan konu ve dersin amacından bahsetmiş hatta bir önceki ders kısaca hatırlatılmıştır. Dersin sonunda muhakkak işlenen konunun kısa bir tekrarı yapılarak konu özetlenmiş ve önemli noktalara vurgu yapılmıştır. Öğrencilere anlaşılmayan bir nokta olup olmadığı da sorulmuştur. Ayrıca ders öğretmenleri derse hazırlıklı gelmişlerdir. Öğretmen dosyası, ders materyalleri, varsa öğrencilere dağıtılacak metinler, derslere getirilmiştir. Dersler öğretmen tarafından zamanında başlatılarak zamanında sonlandırılmıştır.

3.7. Ölçme ve Değerlendirme: Azınlık okullarında, sınıf geçme ve sınavlarla ilgili işlemler resmi okulların bağlı oldukları yönetmeliklerde yer alan esaslara göre yapılmaktadır. MEB Ortaokullar ile Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği sınıf geçme esasları, IV. Kısım I. II. ve III. Bölüm madde 43-59. maddelerde belirlenmiştir. Bununla birlikte MEB'e bağlı ÖÖKY 94. maddeye göre de bu kurumlar okul dışından bitirme sınavı yapamamaktadırlar. (Büyükkarcı 2003, s. 25).

Tüm DKAB dersi öğretmenlerine, DKAB dersi için ölçme ve değerlendirmeye bakış açıları sorulduğunda; din ve kültürün öğrenilmesi ve öğretilmesinin notla olmaması gerektiğini düşündüklerini ancak diğer yandan ölçme ve değerlendirmeyi de dersin olmazsa olmaz bir yönü olarak gördüklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca DKAB dersini bir Ermenice ya da bir Matematik dersinden farklı olarak değerlendirdiklerini söylerken din dersi bazında öğrencinin sadece din bilgisini ölçüt olarak almadıklarını genel tavır, davranış, kültür ve ahlaki yönlerini de dikkate aldıklarını belirtmişlerdir.

DKAB derslerinde ölçme ve değerlendirmeye dair nasıl bir usul izlendiğine hususunda A1 ve A2 kodlu öğretmenler, DKAB dersi için bir dönemde toplam iki yazılı sınav yapıldığını bazen iki sınavdan birinin verilen bir ödev çalışması da olabildiğini dile getirmişlerdir. Ayrıca yapılan iki sınava ilaveten iki ya da tek performans notu da öğrenciye verilebildiğini, bunlardan birisinin sınıf içi derse katılım, tutum ve davranışlardan diğerinin ise verilen performans ödevinden ya da sözlüden alınabildiğini belirtmişlerdir. Tek performans notu verileceği zaman bu iki değerlendirme alanı tek not olarak da değerlendirilebilmektedir.

Ölçme değerlendirmeye dair B1 ve B2 kodlu öğretmenler de DKAB dersi için bir dönemde toplam iki değerlendirme sınavı yapıldığını ayrıca yapılan iki sınava ilaveten iki not daha verildiğini belirtmişlerdir. Bazen sınav notlarına ilaveten verilen bir ödev, derse ilgi alaka, tutum veya davranıştan ötürü üçüncü bir performans notu da verilebilmektedir. Bu performans notlarından biri genelde ortaokul seviyesi için ödevden oluşurken diğeri ise derse katılım, materyal getirme, arkadaşları ve öğretmenleri ile iletişimi gibi davranış kriterlerinden oluşmaktadır. Bu sebeple öğrenciler, performanslarına dair notları, farklı davranışları ile hak edebilmektedirler. Lise seviyesinde ise bu notlardan biri performans ödevinden diğeri ise derse dair bir sunumdan oluşabilmektedir.

Tüm DKAB öğretmenleri, performans ödevi verirlerken daha çok müfredat konularından tercih ettiklerini ve yine öğrencilerin kolay ulaşabileceği ödevler vermeye dikkat ettiklerini özellikle belirtmişlerdir. Bununla birlikte öğrencilerin bir eğitim yılı için istedikleri herhangi bir dersten seçerek hazırladıkları proje ödevleri, DKAB dersi için de geçerli kabul edilmektedir. Ancak diğer dersler ile kıyaslandığında DKAB dersinin, proje ödevi hazırlanması amacıyla tercih edilen bir ders olarak öne çıkmadığı da ifade edilmiştir.

Derste, A2 kodlu öğretmen tarafından pekiştirici olarak Şekil 6'da görüldüğü üzere artı-eksi uygulaması da kullanılmaktadır. Böylelikle öğretmen, sınıf içi durum, derse katılım, ödev yapma yapmama ve derse geç kalma gibi değerlendirme kriterlerini kullanmaktadır. Ayrıca artı-eksi çizelgesinin sınıf panosunda asılı olması ve öğretmenin bunu ders bitiminde yanına almaması, öğretmen- öğrenci arasında kurulan güven ilişkisine dair de güzel bir örnek olarak öne çıktığı gözlemlenmiştir.

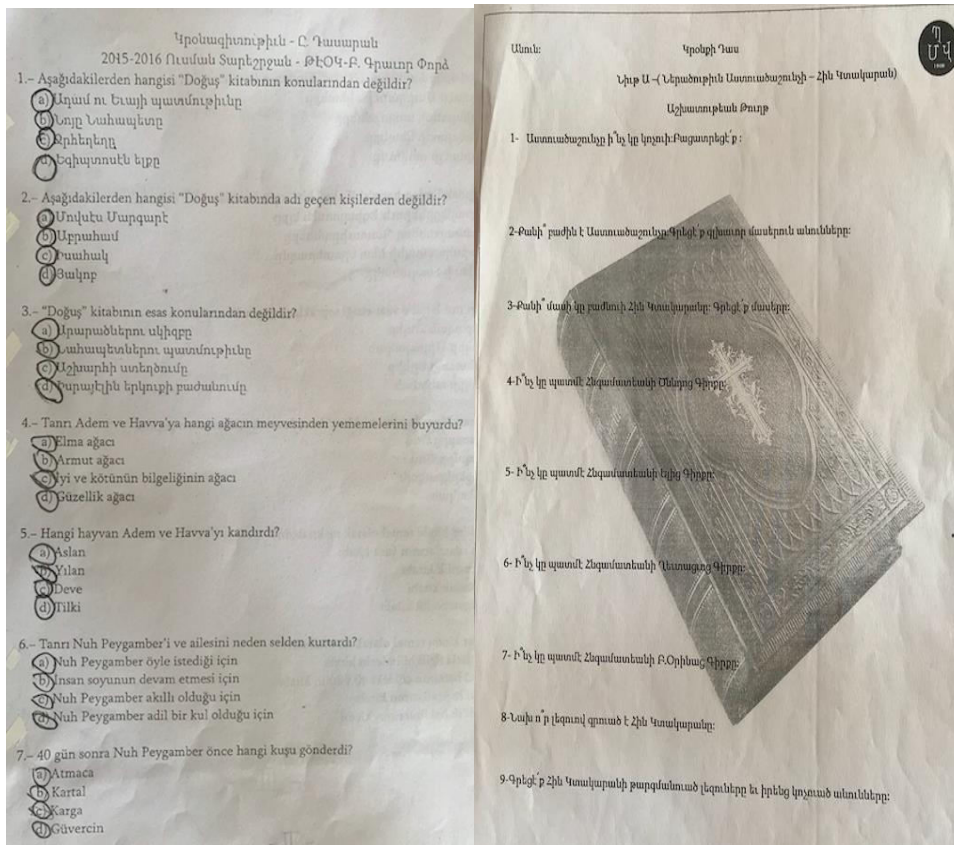
ÖĞRENCİNİN ADI-SOYADI	Matematik DERSİ	Fen DERSİ	İngilizce DERSİ	Diğer DERSİ
...	100	100	100	100
...	100	100	100	100
...	100	100	100	100
...	100	100	100	100
...	100	100	100	100
...	100	100	100	100
...	100	100	100	100
...	100	100	100	100
...	100	100	100	100
...	100	100	100	100

• 5 PUAN : Davranış bozukluğu
• 4 PUAN: Sözlüye/Okuma Parçasına/ Sorulara Çalışmama
• 3 PUAN: Ödev yapmama/ getirmeme
• 2 PUAN: Dersin geç kalma
• 1 PUAN: Okula gelmedii; gün ödevini ertesi gün göstermeme

Her bir kolaj için ilgili puanlar tablodaki 100 puan üzerinden düşülecektir. Öğrenci 40 puana ulaştığı zaman velisi okula çağrılır. 40 puanın altına puan düşüyünün devamı söz konusu olduğunda okulun idari birimlerine bildirilir ve gereken uygulamaya geçerler.

Şekil 6: DKAB dersi ile diğer dersler için bir ölçme değerlendirme kriteri olarak kullanılan artı-eksi çizelgesi

A1, A2 ve B2 kodlu öğretmenlerce paylaşılan Şekil 7 ve 8’de verilen sınav örneklerinde, ölçme ve değerlendirme amacıyla daha çok çoktan seçmeli sınav tekniği tercih edilse de basit ve kısa cevaplı sorulardan oluşan açık uçlu (klasik) ve tamamlama (boşluk doldurma) sınav yöntemlerinin de kullanılabilirdiği gözlemlenmiştir. Ayrıca Gökçeada Rum Okulunda öğrencilerin derslerde ne öğrendiklerini o an tespit etmek ve eksikliklerini gidermek amacıyla sınav döneminde beklenmeden yapılan kısa sınavlar (quiz) da mevcuttur.

Şekil 7: Bomonti Ermeni Katolik Ortaokulu Türkçe ve Ermenice'nin de ortak kullanılabildiği çoktan seçmeli ve klasik DKAB dersi sınav örnekleri

Bununla birlikte tüm öğretmenler, öğrencilerin, DKAB dersi sınavına yaklaşımlarının diğer derslerden farklı olmadığını ancak iyi not almak istemeleri ve not ortalamasına etkisi sebebiyle dersi de önemsediklerini dile getirmişlerdir. Öğretmenler her ne kadar öğrenciler iyi not almak isteseler de derse ilgisi olan birkaç öğrenci hariç DKAB dersi için düzenli çalışmama eğiliminin de yüksek olduğunun aynı zamanda bu durumda öğrenciler tarafından DKAB dersinin kendilerini pek fazla zorlamayan, esnek davranılan ve kolay bir ders olarak algılanmasının da etkisinin olduğunu belirtmişlerdir.

Son olarak tüm öğretmenler, DKAB dersi değerlendirme kriterleri arasında öğrencinin inanç ve imanını sorgulamak gibi bir niyet ya da amaçlarının olmadığını da özellikle vurgulamışlardır. Ayrıca öğretmenler, inanç ya da inançsızlık konusunun kişiyi bağlayan bir durum olması sebebiyle öğrencilerin inancına bakılmaksızın dersten

geçebilmeleri için öğrenilmesi gereken kazanımları edinerek başarılı olmalarının da kendilerinden beklendiğini eklemiştirler.

ΜΑΘΗΜΑ: ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ
ΤΑΞΗ : 6η
ΠΕΡΙΟΔΟΣ: Α΄ ΤΕΤΡΑΜΗΝΟ
ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΕΠΑΝΑΛΗΨΗΣ Β

1. Τι γνωρίζεται για το Διάταγμα των ΜΕΔΙΟΛΑΝΩΝ;

2. ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΤΕ ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΕΥΡΕΣΕΩΣ ΤΟΥ ΤΙΜΙΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ.

Τον ξύλινο σταυρό στον οποίο σταυρώθηκε ο Ιησούς Χριστός, τον βρήκε στην πόλη το 326 μ.Χ., κάτω από το χόμα, σε μία κατάφυτη περιοχή με βασιλικούς. Ο πατριάρχης Ιεροσολύμων τον..... ενώ ο κόσμος έκλαιγε από χαρά.

Η Αγία Ελένη φρόντισε να χτιστεί και να τοποθετηθεί εκεί ο Σταυρός. Το 614 μ.Χ. , κυριεύσαν την Ιερουσαλήμ και Ο αυτοκράτορας του Βυζαντίου το μ.Χ. νίκησε τους Πέρσες και έφερε πίσω τον Τιμό Σταυρό, στην Κωνσταντινούπολη.

3. Πότε γιορτάζεται η Ύψωσης του Τιμίου Σταυρού και ποιά έθιμα γνωρίζεται για την γιορτή αυτή.

4. Ποιές είναι η ονομασίες τους ιερού βιβλίου του Χριστιανισμού και τι σημαίνουν;

5. Τι σημαίνει σήμερα η λέξη ΒΙΒΛΟΣ. σελ. 44

6. Ότι είναι γραμμένο στην Αγία Γραφή είναι εμπνευσμένο από το Άγιο Πνεύμα. Με ποιούς τρόπους ωφελεί τους Χριστιανούς;

7. Τι σημαίνει η λέξη διαθήκη και ποιά η σημασία της στην Χριστιανική ζωή.

8. Ποιό είναι το περιεχόμενο της Αγίας Γραφής;

9. Αναφέρεται σε ποιά πρόσωπα της Παλαιάς Διαθήκης, ο Θεός αποκάλυψε το θέλημά του και πως δημιουργήθηκαν τα βιβλία της Π. Δ.

10. Ποιες ιστορίες από την Παλαιά Διαθήκη γνωρίζεται όπου οι άνθρωποι έφυγαν από τον δρόμο του Θεού και αυτό είχε τρομερές συνέπειες στην ζωή τους; Περιγράψτε με πολύ λίγα λόγια.

Özetle Türkçesi:

Eski Ahitten verilen ipuçları ile üç hikâyeyi tamamlayarak boşlukları doldurunuz.

Kutsal İncil'in içeriği nedir?

Hız. İsa'dan önce insanlara rehberlik eden kişiler (Peygamberler, piskopos ve saygın kişiler) hakkında bilgi veriniz?

Ahit kelimesinin etimolojik anlamı nedir?

İnsanlara yardım etmek için İncil'i nasıl okumalıyız?

Haç çıkarmanın ortaya çıkışı ile alakalı tarihi kıssayı yazınız?

Şekil 8: 6. Sınıf öğrencileri için boşluk doldurma, kısa cevaplı sorular ile klasik soruların bir arada kullanılarak hazırlandığı bir sınav örneği

3.8. Din Dersi Öğretmenleri

Azınlık okulları DKAB dersi öğretmenlerinin nitelikleri Ermeni ve Rum azınlık okullarında birbirinden farklılık gösterebilmektedir. Diğer ders öğretmenleri gibi DKAB dersi öğretmenlerinin nitelikleri ve niceliği gibi özellikleri Rum azınlık okullarının mütakabiliyet esaslarına tabi olması sebebiyle diğer azınlık okullarından farklı olarak değerlendirilmektedir. Konuya dair B1 kodlu idareci/öğretmen şunları dile getirmiştir:

Okul öğretmenlerinin büyük bir kısmı (Coğrafya, Tarih, Türk Dili ve Edebiyatı dersleri harici) Yunanistan tarafından gönderilmektedir. Ancak okullara gönderilen öğretmen sayısı için resmi bir sayı belirtilmese de gayri resmi olarak 16 öğretmen ile sınırlandırılırken bu sayının üstüne ise çıkılamamaktadır. Sadece Gökçeada Rum Okulu değil diğer Rum okulları için de öğretmen sayısı mütakabiliyet ile birlikte gayri resmi bu esaslar gözetilerek belirlenmektedir. Bu sebeple Yunanca, Matematik, Fen Bilimleri ve İngilizce gibi ders saati fazla olan bu gibi dersler ile öğretmen kontenjanı dolmaktadır. DKAB, Müzik ve Bilgisayar dersleri gibi ders saati az olan bazı branş dalları öğretmenleri ise gayriihiyarî geri planda kalmaktadır. Bu dersler ise genellikle alana kısmen de olsa vâkıf olan diğer branş öğretmenleri tarafından verilmektedir. Branş öğretmeni eksikliği sebebiyle DKAB gibi dersler, alanında uzman olmayan öğretmenler tarafından verilirken bu derslerden istenen verimin de yetersiz kalmasına neden olmaktadır. Dersten istenen asgari verimin elde edilmesi amacıyla din dersine giren öğretmenler derse daha önce girmiş öğretmen ve idarecilerden de destek görmektedirler.

Bomonti Katolik Ermeni Okulu'nda da DKAB dersini verebilecek seviyede eğitim almış öğretmenler yerine derse diğer branş öğretmenlerinin görevlendirildiği görülmüştür. Hatta A1 kodlu idareci, bazı azınlık okullarında DKAB dersinin yetişmiş öğretmen eksikliğinden dolayı bazen başka dersler işlenerek de doldurulabildiğini belirtmiştir. Bu alanda yetişmiş öğretmen ihtiyacının olduğu görülmektedir. Ancak azınlık okulları arasında bir istisnayı da ifade etmekte gerekmektedir. DKAB derslerine kamu, özel ve azınlık okullarında din görevlilerinin girmesine izin verilmemektedir. Bununla birlikte bakanlığında onayı ile farklı bir statüsü olan ve Viyana Katolik Ermeni Mihitaryan Manastırı ve Mektebi Vakfı'na bağlı olan Özel Pangaltı Ermeni Azınlık Okulu'nda ise "Vartabed" olarak anılan öğretmenlik formasyonuna sahip din görevlileri de artık din derslerini verebilmektedirler.

DKAB öğretmeni görevlendirilmesi konusunda bu gibi sıkıntılar yaşansa da resmi ve özel okullarda aranan ehliyet ve liyakat gibi öğretmenlik yapabilmeye kriterleri azınlık okullarında öğretmenlik yapacak kişilerde de aranmaktadır. Azınlık okullarında DKAB gibi anadilde verilebilen tüm derslerin öğretmenleri azınlık okulları tarafından seçilerek işe alınmakta ve bu öğretmenler sözleşmeli öğretmenler olarak anılmaktadırlar. Bu öğretmenlerin göreve başlamaları için MEB'in onayı gerekmektedir. Yine azınlık dillerinde okutulan tüm dersleri veren branş öğretmenlerinin lisans mezunu olmaları, ayrıca pedagojik formasyona da sahip olmaları gerekmektedir.

İlaveten B1 kodlu idareci: *Okulda görev alacak DKAB dersi öğretmenlerinde, lisans mezunu ve pedagojik formasyon sahibi olması gibi zorunlu kriterlerin yanında açık görüşlü, dürüst ve ahlak sahibi olması ile birlikte ateist, aşırılık yanlısı ve fanatik olmama gibi özel şartlar aranmaktadır. Özellikle DKAB dersine girecek öğretmenler başta olmak üzere tüm öğretmenlerin inanç yönünden öğrencilere, kişisel ve dünya görüşlerini yansıtması, öğrencileri koşullandırmayarak fanatikleştirmemesi de aranmaktadır.* Bu sebeple DKAB dersinin hassas bir içeriğe sahip olması sebebiyle dersin amacı dışında kullanılmasına karşı oldukça dikkatli davranıldığı görülmüştür. Yine DKAB öğretmeninde aranan şartlar kadar bazı beklentilerde mevcuttur. B1 kodlu idareci bunları da şöyle sıralamıştır: *Öğrencilerin kiliseye gittiklerinde en azından ana dilinde dua edebilecek kadar kendi dinleri hakkında bilgi sahibi olması ile birlikte diğer dinlere ve inançlara sahip kişilere karşı hoşgörülü ve anlayışlı olmalarının da öğretmen tarafından öğretilmesi beklenmektedir.*

Azınlık okullarının ihtiyaç duyduğu DKAB öğretmenlerinin yetiştirebilmesi için ise ülkemizde herhangi bir kurum bulunmamaktadır. Bununla birlikte bu sorunun çözümüne dair A1 kodlu idareci şunları dile getirmiştir: *“Ermeni okullarında, Rum cemaati azınlık okullarında olduğu gibi müteakabiliyet esaslı yurt dışından öğretmen getirilmesi gibi bir durum da söz konusu değildir. Ermeni cemaatinin de böyle bir talebi bulunmamaktadır. Çünkü konuşulan dil, kültür ve hatta din anlayışı farklılığı sebebiyle Ermeni cemaati, bu konuya pek sıcak bakmamaktadır. Bunun yerine gündün günden artan öğrencilerimize cemaat olarak kendimiz öğretmeni yetiştirmek istemekteyiz.”* Bu doğrultuda Ermenice dersi için dahi olsa 2010-2011 akademik yılında Kayseri Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi bünyesinde Ermeni Dili ve Edebiyatı bölümü, alanında Türkiye’de bir ilk olarak açılmıştır. Ancak bu bölümde Türkiye’de konuşulan Batı Ermenicesi yerine Ermenistan’da konuşulan Doğu Ermenicesi lehçesi öğretilmektedir. Ayrıca bölümün akademik kadro ve donanım bakımından yetersiz olduğu ve Ermenice öğretmeni yetiştirmek için gerekli niteliklere henüz sahip olmadığı düşünülmektedir. Ermeni nüfusunun yoğun olarak yaşadığı İstanbul’da bir eğitim fakültesi bünyesinde Türkiye’de konuşulan Batı Ermenicesi lehçesinin öğretilmesi ve pedagojik formasyona sahip öğretmenlerin yetiştirilmesi ihtiyacın karşılanması noktasında üzerinde çalışılması gereken hususlar olarak öne çıkmaktadır. (Kaya 2013, s. 15).

Sonuç olarak azınlık okullarında DKAB dersi verebilecek vasıflara sahip olan her öğretmenin bu dersi verme hakkına sahip olduğu görülmüştür. Ayrıca bu dersi verebilmek için okul idaresinin seçimi ve MEB’in onayı dışında Patriklik gibi herhangi bir dini makam, kurum veya otoriteden de izin alınmasına gerek bulunmamaktadır.

4. TARTIŞMA

Türkiye’deki azınlık okullarında az sayıda araştırmaya konu olan DKAB dersini başta teorik ve pratik yönleri dikkate alınarak dini uygulama, bayram ve çeşitli ritüellerin okula ve öğrencilere nasıl yansıdığı dahil tüm yönleriyle ele alınması amacıyla yapılan bu çalışma dahilinde üzerinde durulan ilk husus bu araştırma hakkında ilk fikir verecek olan azınlık okullarında din dersinin metodu olmuştur. Azınlık okulları kendilerine uygun DKAB metodunu öğrencilerine göre konumlandırmışlardır. Konu ile ilgili Milli Eğitim Mevzuatında *“Anayasa’ya bağlı, Türk Millî Eğitiminin amaçlarını benimsemiş vatanını, milletini seven, daima yüceltmek için çalışan, ruh, beden ve akıl bakımından sağlıklı ve dengeli bir şekilde gelişmiş, bir kişiliğe sahip din ve ahlakın gereklerine inanarak yerine getiren bireyler yetiştirilmesi”* hedeflenmektedir.⁵ Mevzuattan hareketle çalışmada müfredat programında herhangi bir mezhep ya da dinin merkeze alınarak benimsenmediği mezhepler üstü ve dinler açılımlı bir üslupla bilgilendirme yapıldığı ifade edilmektedir. Yine çalışmada azınlık okullarında bağlı bulunulan din, eğitime konu edilmekte ve uygulamayı içerecek davranış benimsenmesi hedeflendiği belirtilmektedir. Ayrıca çalışmada eğitim sistemi mezhebi/doktriner din öğretimi kapsamında değerlendirilmesi gerekirken, eğitim müfredatlarında diğer din ve mezheplerle alakalı bilgiler verilmesi, mezhepler üstü ve dinler arası açılımlı öğretim modelinin okullarda uygulandığı dile getirilmektedir. (Çorbacı 2022, s.117-118). Bu doğrultuda çeşitli mezheplerden heterojen bir öğrenci dağılımı olan Ermeni azınlık okulunda mezheplerüstü ve dinlerarası olan Türkiye din eğitimi modelinin izlendiği görülürken homojen öğrenci dağılımının yani tek mezhep öğrenci çoğunluğunun olduğu Rum okulunda ise daha çok Ortodoks mezhebi odaklı bir anlayışın benimsendiği gözlemlenmiştir. Hiç şüphesiz tercih edilen yaklaşım ihtiyaç ve öğrencilere göre şekillenirken İstanbul gibi kozmopolit bir şehirde ya da küçük bir adada eğitim vermenin etkisinin de olduğu açıktır. Din dersinin müfredatı da bu doğrultuda şekillenirken azınlık kültürünün

⁵ Türk Millî Eğitim Mevzuatı, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1739.pdf>, (20.11.2022).

yaşatılması ve korunması da hiç şüphesiz gözetilmektedir. Azınlık kültürü, değerleri ve dini bayramları çeşitli etkinlik ve uygulamalar ile yaşatılmaya çalışılmaktadır.

Bu amaçlar ve bulgular gözetilerek yapılan kaynak taraması ve ön araştırmadan hareketle Türkiye'deki azınlık okullarında eğitim başlığı altında çeşitli çalışmalar mevcut bulunmakla birlikte incelendiğinde ağırlıklı olarak müfredat üzerine yönelik çalışmalar olduğu görülmektedir. Yine azınlık okulları ile ilgili olarak Türkiye'de yapılan yayınlar fazla gibi görünse de yabancı ülkelerde aynı konuda yapılan araştırmalarla kıyaslandığında yetersiz sayıda olduğu da görülmektedir. Siyasi, ekonomik ve kültürel tarihimiz bakımından büyük önem taşıyan böyle bir konuda daha fazla araştırma yapılmalıdır. Bunun için gerekli Türkçe arşiv malzemesi çok fazladır. Ayrıca yabancı ülke arşivlerinde de konuyla ilgili çok sayıda belgeler de bulunmaktadır. (İleri 2005, s. 312). Ayrıca din eğitimi alanında yapılan lisansüstü çalışmaların konu edilen 'din eğitimi genel konusu' ve tez türüne ilişkin dağılımı incelendiğinde azınlıklar ve din eğitimi ile ilgili olarak dolaylı eğilen yedi yüksek lisans tezinin olduğu henüz bir doktora tezinin ise çalışılmadığı görülmüştür. (Acuner ve Türkan 2016, s. 1339). Bununla birlikte alanında bir ilk olarak 2022 yılında literatüre giren doktora tezinde ise Ermeni okulları din eğitimi müfredatı 1923-2020 yılları arası incelenerek değerlendirilmiştir. (Çorbacı, s. 9-10). Ermeni okullarının geçmişten bugüne müfredatının tanıtılırken günümüz eğitim yaklaşımları doğrultusunda hazırlanan müfredat konularının Türk okullarındaki DKAB müfredatıyla bağdaştırıldığı dile getirilmiştir. Ayrıca soyut kavramları algılayabilmek için yaş faktörü dikkate alındığı yine müfredat anlatımları sırasında anlatımı pekiştirmek ve kalıcı öğrenmeleri sağlamak amacıyla da pratik uygulamalar yapıldığı da ifade edilmiştir. (Çorbacı, s. 169). Literatüre yeni giren bu araştırma, bu çalışma dahilinde elde edilen bulguları da desteklemektedir. Bununla birlikte müfredat ve içeriğe dair 1937-1938 ile 1958-1959 eğitim-öğretim yıllarının incelendiği çalışmalarda cumhuriyetin ilk yılları itibariyle azınlık okullarında din derslerinin diğer Türk okullarından farklı bir gelişim eğrisi çizmediği görülmektedir. Yine müfredat ve içeriğin özellikle lise seviyesinde daha çok ahlak, görev ve sorumluluklar olarak belirtildiği çalışmada ilkökul seviyesinde temel dua, Hristiyanlık tarihi ile Eski ve Yeni Ahit odaklı, ortaokul seviyesinde ise yine İncil, Hz. İsa ve kilise tarihi odaklı olduğu görülmektedir. Müfredat günümüze kadar bu temel konular odaklı olarak gelmiştir. (Büyükkarcı 2003, s. 495-562). Ayrıca bu doğrultuda hazırlanan ders programları MEB Talim ve Terbiye Kurulunun onayına sunulurken azınlık okulları ders programlarının MEB tarafından onaylanmasına ise 1927 yılında başladığı çalışmada dile getirilmiştir. (Kaya 2013, s. 23).

Yapılan çalışmada dile getirilen diğer bir husus ise din dersi öğrenim materyalleri temini meselesidir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Rum azınlık okulları da dahil olmak üzere tüm azınlık okullarında ders kitaplarının seçimi ve temininde hassas davranılmıştır. Bu doğrultuda temin edilen ders materyalleri tercüme edildikten sonra bakanlığın kontrol ve iznine gönderilmektedir. Çalışmada bu kararın bir nevi Tevhid-i Tedrisat kanunu çerçevesinde değerlendirilerek alındığı üzerinde durulmaktadır. İlaveten 1938 yılında yayınlanan *Türk Hususi Azınlık ve Yabancı Okullarda İdare İşleri Yönergesi* 6-7. maddelerde konuya dair "Azınlık ve yabancı okullarının kitaplarında aranacak en mühim vasıf siyasi ve milli gayelerimize açık veya kapalı surette aykırı yazıları ihtiva etmemesidir" ve "kitaplar Cumhuriyet rejimine ve inkılap ilkelerine uygun bulanacaktır" ifadeleri çalışmada yer almaktadır. (Çapar 2005, s. 412). Konu ile alakalı diğer bir çalışmada ders materyallerinin temini gibi öğretmen seçimi de okulun teklifi ve bakanlığın onayı doğrultusunda yapıldığı ele alınmaktadır. Ayrıca bu konuda Rum azınlık okullarına mahsus Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanan mütekabiliyet anlaşmaları da etkili olduğu belirtilmektedir. Özellikle 1951 Kültür Anlaşması ile 1968 Karma Kültür Protokolü ile belirlenen mütekabiliyet esasına göre iki tarafta da aynı sayıda öğretmenin azınlık okullarında görev yapması kararı alındığı da ifade edilmiştir. (Dayıoğlu 2021, s. 237).

Bununla birlikte ölçme ve değerlendirmeye dair gözlemlerimizi destekler mahiyette Ermeni ve Rum azınlık okullarında, sınıf geçme ve sınavlarla ilgili işlemler, resmi okulların bağlı oldukları yönetmeliklerde yer alan esaslara göre yapılmaktadır. Ayrıca yönetmelik, öğrencileri öğretim yılı içi ve diğer sınavlarda ilgili dersin ders öğretim programından sorumlu da tutmaktadır.⁶

Çalışma dahilinde dikkat çeken bir husus ise sınırlılıklar olarak da değerlendirebileceğimiz okullar arası anadil bilme hususunda gözlemlenen farklılıklardır. Azınlık anadilinde işlenen DKAB dersi Rum azınlık okullarının aksine Ermeni okulları için bazen Türkçe'nin de kullanılabildiği iki dille işlenen bir ders olabilmektedir. Bu durumdan özellikle büyükşehirde eğitim veren Ermeni azınlık okulunun muzdarip olduğu görülmüştür. Ermeni azınlık okulunda öğrencilerin, Ermenice işlenen DKAB dersini algılama ve anlamada sorunlar yaşadığı derse bazen öğrencilerin Türkçe konuşarak katıldığı hatta bazen de dersin Türkçe anlatıldığı gözlemlenmiştir. Yine bu çalışmada örnekleme genişletmek amaçlı Yahudi cemaatinin Türkiye'deki tek eğitim kurumu olan Özel Ulus Musevi Okulları ile de irtibata geçilmiş ancak okul, kurum politikası gereği böyle bir çalışmanın içinde olmak

⁶ MEB Ortaokullar ile Ortaöğretim Kurumları Sınıf Geçme İmtihan Yönetmeliği 43-59 maddeleri.

istemediklerini belirtmiştir. Bu nedenle bu çalışma Ermeni ve Rum cemaatinden iki eğitim kurumu ile sınırlı tutulmuştur. Bu durum çalışma ile ilgili örneklem evrenini azaltmış olsa da veri toplama ve analiz aşamasında herhangi bir eksiklik teşkil etmemiş olup örneklem grubu yeniden düzenlenerek değerlendirilmiştir. Ayrıca araştırmanın genellenebilirliği yani dış geçerlilik için hassas davranılırken araştırma süreci katılımcılar ile paylaşılmıştır. Böylelikle dış geçerliliğe dönük araştırma örneklemine süreçleri ve sonuçları, başka örneklemlemlerle karşılaştırma ve bazı genellemeler yapabilecek şekilde çeşitlendirilmeye çalışılmış ancak araştırma nitel bir çalışma olduğu için aşırı genellemeler yapmaktan ise kaçınılmıştır.

Materyal ve alanında eğitim almış branş öğretmen eksikliği ise tüm okullar bazında yaşanan temel sorun olarak öne çıkmaktadır. Bu sorunu çözmek için hem azınlık cemaatlerine hem de yetkili mercilere düşen bazı görevler olduğu açıktır. Özellikle azınlık cemaati ve okulların mevcut eski materyalleri güncellemesi ve yeni materyal üretmesi gerekirken öğretmen temini noktasında müteakabiliyet hukukunda esneklik gösterilmesi ile birlikte azınlık okullarının da ihtiyaçlarının gözetilerek eğitim fakülteleri bünyesinde açılacak yeni alanların da soruna olumlu katkı sağlayacağı düşünülmektedir. (Kaya 2013, s. 15-16). Diğer bir dikkat çeken husus ise Ermeni azınlık okulu öğrencilerin ana dillerini bilme seviyelerinin farklı olması sebebiyle dersin anlaşılması ve algılanmasında yaşadıkları problemdir. Sorunun çözümüne dair öncelikle öğrencilerin eğitim dili seviyelerinin dersin rahat bir şekilde anlaşılmasını sağlayacak şekilde geliştirilmesi ve bu konuda da eğitim kurumlarının ve resmî kurumların her türlü desteğinin alınması gerekmektedir. Lüzum görülürse dil seviyelerini destekleyici ve geliştirici kurslar açılması sorunun çözümüne katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bununla birlikte eğitim hakkının etkin kullanılabilmesi amacıyla devletin, Lozan Antlaşması 41. maddede yükümlü kıldığı gibi okullara mali destek sağlaması, anadilde öğretimi kolaylaştıracak öğretmen temini ve azınlık dilleri lisans bölümlerinin açılarak yaygınlaştırılması bu alanda tespit edilen ihtiyaçların giderilmesine de katkı sağlayacağına (Erdem ve Öngüç 2021, s. 29) yönelik öneriler bu çalışmayı desteklemektedir. Ayrıca literatürde yer alan çalışmalarda bu çalışma ve çalışmalardan farklı olarak DKAB dersine dair doğrudan bir öneriden ziyade genel öneriler sunulmaktadır. Bu sebeple bu araştırmanın alanında yeni yapılan çalışmalardan biri olması sebebiyle daha fazla araştırmaya gereksinim olduğu görülmektedir.

Literatürde yer alan çalışmalarda bu çalışmadan farklı olarak AGİT bünyesinde *Devlet Okullarında Din ve İnançların Öğretilmesi Hakkında Toledo Kılavuz İlkeleri* (Kızılabdullah 2008, s. 177-183) kapsamında devletlerin kapsayıcı bir yaklaşım benimseyerek, müfredatın hazırlanması, uygulanması ve öğretmenlerin eğitilmesinde çeşitli kesimlerin katılımını sağlayacak farklı seviyelerde danışmanlık organları kurması, (Kaya 2007, s. 21) Yunanistan ve Türkiye'nin Dışişleri ile Milli Eğitim ve Din İşlerinden sorumlu Bakanlıkları arasında azınlık eğitiminin kalite ve koşullarının iyileştirilmesi amacıyla diyalog başlatılması,⁷ yine azınlık okulu öğrencileri için TEOG (Temel Eğitimden Ortaöğretime Geçiş) sınavında sorulan ve bir süre sonra ise kaldırılan DKAB dersine ilişkin sorulara yer verilirken bu dersi almayan öğrencilerin mağdur olması gibi özellikle azınlık eğitim kurumları ve sistemine dönük yapılan değişikliklerde katılımcı bir yol izlenilmesi ve toplumsal farklılıkların gözetilip planlanarak hayata konulabilmesinin yararlı olacağı önerileri de yer almaktadır.⁸

Sonuç olarak bu çalışma dahilinde azınlık okullarında din eğitimi etraflıca ele alınmaya çalışılmış olup ancak Ermeni ve Rum azınlık okulları çerçevesinden konu ele alınmıştır. Araştırmanın kapsamının Musevi azınlık eğitim kurumlarını da kapsayacak şekilde genişletilmesi konu ile ilgili gelecek araştırmalara yol çizerken literatüre de katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca azınlık okullarında DKAB dersine dair çalışmalarımızı destekleyecek literatürde doğrudan çalışma eksikliği görülürken konunun gelecek çalışmalarda çeşitli yönlerden ele alınmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

5. SONUÇ

Azınlık toplumları için din, her zaman kültürün en önemli unsuru olurken azınlık okulları da bu kültürün din eğitimi vasıtasıyla gelecek kuşakları aktarıldığı ve yaşatıldığı kurumlar olmuşlardır. Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat'ın ilanına kadar din ağırlıklı bir eğitim anlayışına sahip olan azınlık okulları, Tanzimat sonrası başlayan değişimle birlikte din ağırlıklı eğitim anlayışından giderek uzaklaşmışlardır. Cumhuriyet ile birlikte ise din dersi artık diğer dersler gibi müfredatta yer alan bir ders olmuştur. Türkiye'de DKAB dersleri, 1926-1935 yılları arasında seçmeli olarak verilirken 1935-49 yılları arası ise ders programlarından kaldırılmıştır. 1949 yılından itibaren ise ilkokuldan başlayarak kademeli olarak tekrar ders programlarına girmeye başlamıştır. Günümüzde azınlık okullarında DKAB dersi, Türk okullarında olduğu gibi zorunlu olarak verilen derslerden biridir. Türkiye'de DKAB dersi, 1982 Anayasasının 24. Maddesi ve 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanununun 12. Maddesi uyarınca tüm ilkokul, ortaokul ile lise ve dengi okullarda okutulan zorunlu dersler arasında yer almaktadır.

⁷ Osman, C. A. & Bağdatlı, M. "Batı Trakya'da Azınlık Eğitimi", <https://www.abttf.org/temel-konular.php?id=29>, (23.10.2022).

⁸ Gültekin, U. "Yeni Müfredat Yine Eskisi Gibi", <https://www.agos.com.tr/tr/yazi/17637/yeni-mufredat-yine-eskisi-gibi>, (23.10.2022).

DKAB dersi Türk okullarında 4. sınıftan başlayarak 12. sınıfa kadar haftada iki saat olarak ders programlarında yer almaktadır. DKAB derslerinde mezheplerüstü ve dinlerarası yaklaşım benimsenmiş olup müfredat da bu doğrultuda hazırlanmıştır. Bu yaklaşıma göre hiçbir mezhep, din ve doktrine bağlı kalmaksızın mezhepler üstü ve dinlerarası bir yaklaşımla DKAB dersi okullarda verilmektedir. Dersin içeriği de bu yaklaşım gözetilerek hazırlanmıştır. İslam ile birlikte diğer dünya dinlerine de müfredatta yer verilirken İslam mezhepleri de bir ünite başlığı altında ele alınmıştır. Bununla birlikte ders materyalleri de bu anlayış doğrultusunda hazırlanmıştır. Ders materyallerinin temini noktasında bir sıkıntı yaşanmayıp dersi destekleme mahiyetinde EBA üzerinden yardımcı kaynaklarda mevcuttur. Son olarak ölçme değerlendirme ise bir eğitim dönemine mahsus iki sınav yapılırken iki performans notu da verilmektedir. Sınavlarda klasik ve çoktan seçmeli yöntemler tercih edilmektedir. Performans notları ödevler ile birlikte sınıf içi tutum, ilgi alaka gibi davranışlar gözetilerek verilmektedir.

Lozan Barış Antlaşması ile Türkiye Cumhuriyeti tarafından azınlık olarak kabul edilen Rum, Ermeni ve Yahudi cemaatleri okullarında din eğitiminin araştırıldığı bu çalışmada veriler, mülakat, gözlem ve doküman taraması yoluyla elde edilmiştir. Çalışmaya örneklem olarak alınan Özel Bomonti Ermeni Katolik İlk ve Orta Okulu ile Özel Gökçeada Rum Orta Okulu ve Lisesi, farklı azınlık grupları ve okul kademelerinde geniş bir çalışma alanı sunmuştur. Hristiyanlığın farklı mezhepleri dikkate alınmış olup bir ilkokul ve bir lise saha çalışması alanı olarak belirlenmiştir. Araştırma sonucunda azınlık okullarında DKAB dersinin nasıl işlendiğine dair saha çalışmalarında aşağıdaki sonuçlara erişilmiş ve konu, din dersinin yaklaşımı, dersin içeriği, materyal, okul-sınıf iklimi, ölçme-değerlendirme ve din dersi öğretmenleri başlıkları dahilinde elde edilen veriler yorumlanarak ele alınmıştır.

Din dersinin nasıl işleneceğine dair belirlenen usul, dersin müfredatından materyallerin hazırlanmasına değin birçok alt başlığı da etkilediği için ilk olarak bu husus izah edilmeye çalışılmıştır. Araştırma dahilinde Türkiye ilk ve orta öğretim kurumlarının DKAB dersinde benimsediği mezhepler üstü ve dinler arası açılımlı öğretim modelinin azınlık okulları tarafından da benimsendiği tespit edilmiştir. Bu yaklaşım kendini eğitim programları ve yıllık planlarda da göstermektedir. Hristiyanlığın farklı mezheplerinden öğrencilerin bulunduğu azınlık okullarında mezhepler üstü din eğitimi modelinin esas alınarak eğitim verildiği belirtilirken diğer mezheplere ise ibadetler, özel gün ve bayramlar gibi konular işlenirken özellikle atıf yapılarak anlatıldığı ifade edilmiştir. Genel olarak dersler, mezhepler ve dinler arası farklılıklar görmezden gelinmeden, ortak ilke ve değerler etrafında, eleştiri yapılmamaya özen gösterilerek işlenmektedir.

Din dersinin yaklaşımı ile doğru orantılı olarak dersin içeriği de önem arz etmektedir. Azınlık okullarında din dersi içeriğinin ana hatlarıyla İncil tarihi, Hz. İsa'nın hayatı, Hristiyan inanç esasları ve ahlaki değerlerden oluştuğu görülmüştür. İlkokul 4 ve 5. sınıflarda ahlaki tutum ve değerlere ağırlık verilirken ortaokulda Hz. İsa'nın hayatı ve Hristiyanlığın yayılışı, ibadetler, mezhepler ve dünya dinleri üzerinde daha çok durulmaktadır. 7. ve 8. sınıf konularında ise daha çok LGS odaklı dersin içeriği belirlenmektedir. Ayrıca ders içeriği önemli gün ve bayramlara göre de çeşitli kutlama ve anma etkinlikleri ile de şekillenebilmektedir. Liselerde ise daha çok ahlaki ve etik değerler, İncil'den çeşitli bölüm okumaları ile sorulan sorularla doğru orantılı güncel dini akımlar ve sorunlar dersin konusu da olabilmektedir. Felsefi konular, diğer din ve mezhepler ile anlaşılması daha soyut ve güç olan konular yaş ile doğru orantılı olarak daha çok üst sınıflarda dersin konusu olmasına özen gösterilmeye çalışılmaktadır.

Dersin belirlenen müfredat doğrultusunda işlenebilmesi için MEB'in 2017-2018 eğitim-öğretim yılından itibaren uygulamaya geçirdiği üzere haftalık iki ders saati olarak benimsenmiştir. Araştırma dahilinde tüm öğretmenler azınlık okullarında benimsenen haftalık iki saat DKAB dersinin verimli işlendiği takdirde yeterli olduğu düşünülmektedir. İstisnai olarak Gökçeada Rum Okulu lise kısmında DKAB ders saatinin resmi ve özel kurumlarda uygulanan iki saat DKAB ders saatinin aksine bir saat olarak işlenmektedir. Dolayısıyla son sınıflarda öğrenciler, DKAB dersine diğer dersler kadar zaman ayıramamaktadırlar. DKAB ders saatinin yeterli görülmesi konusundaki okulların ortak kanaati DKAB dersinin gerekliliğine inanç konusunda da mevcuttur. Ayrıca okullarda iki ders saati de olsa DKAB dersinin mevcut bulunmasını tüm DKAB öğretmenleri ve veliler olumlu karşılamaktadırlar.

Dersin müfredatı ve yaklaşımı kadar mühim olan bir hususta ders materyallerinin dersin verimli işlenebilmesini destekler mahiyette olmasıdır. Bu doğrultuda azınlık okullarında DKAB dersine dair ders materyalleri, daha çok öğretmenler ve okulların kendi çabaları doğrultusunda hazırladıkları çalışmalar ile giderilmeye çalışılmaktadır. Halen kullanılan kitaplar ve fasiküllerin eski basım ve zamanın teknolojik imkanlarından uzak, içerik açısından da ilgi çekiciliği eksik ve günümüz eğitim metotlarına da hitap etmediği gözlemlenmiştir. Ermeni azınlık okulları yurt dışından azınlık okullarına kitap temini konusu düşünülmüş ancak azınlık eğitim kurumları bu kitapları gerekli donanım ve yeterliliğe sahip görmemişlerdir. Ayrıca Yunanistan'dan kitap temin edilerek kullanılması için mevzuat ve şartların henüz olgunlaşmadığı da özellikle belirtilmiştir. Ve yine bu konuda görülen materyal eksikliği öğretmenlerin konuya dair temin ettiği çeşitli internet çıktıları, bazı yardımcı ders fasikülleri, kutsal kitaptan belli bölümlerin çoğaltılarak derste dağıtılması ve bazen de öğrencilere not aldırılması ya da kompozisyon yazmalarının istenmesi gibi vb. şekillerde giderilmeye çalışılmaktadır. Aynı zamanda din dersi işlenirken görsel ve sesli

materyallerden de istifade edilmektedir. Ermeni cemaati okulları, DKAB dersleri için kaynak kitap oluşturulması amacıyla böyle bir çalışma içinde bulunsalar da Rum cemaati okullarında böyle bir çalışma bulunmamaktadır.

Okul iklimi başlığı altında değerlendirilen dersin okula yansımaları konusunda azınlık kültürünün ve değerlerinin yaşatılması ve devamının sağlanmasında azınlık okullarının büyük katkısı olduğu da gözlemlenmiştir. DKAB ders programları da bu kültürel amaçları dikkate alarak şekillenmiştir. Noel, Paskalya, Diriliş Bayramı, çeşitli yortu ve günlerden derslerde bahsedilirken kutlamak amacıyla çeşitli faaliyet ve etkinliklerde de bulunmaktadır. Özellikle Noel için öğrenci ve velilerin katılımıyla bazı yıllar okulda kutlamalar da yapılabilmektedir. Özellikle Ermeni okulu öğrencileri 24 Aralık gecesi kiliseye gidip ilahiler okuyarak Noel'i kutlamaktadırlar. Noel harici okul dışında ise özellikle Rum cemaati Fota Yortusu için yapılan denizden haç çıkartma törenine okul öğrencileri ve aileleri ile katılım göstermektedirler. Okul içi iletişim ve etkinliği arttırmak amaçlı okullar, imkanları dahilinde gezi etkinlikleri de düzenlemektedirler. DKAB dersini ilgilendirdiği için bu noktada kilise gibi kutsal mekân ziyaretleri dikkat çekicidir. Okulların buldukları muhitteki komşu okullarla karşılıklı ziyaretleri ve resmi bayramlarda yapılan kutlama ve ortak etkinlikleri mevcuttur. Ayrıca bu tarz etkinlikler sadece öğrenciler arasında kalmayıp komşu muhit halkı ile de yapılabilmektedir. Bu amaçla azınlık okulları iftar davetleri vererek, dini bayramlarda karşılıklı ziyaret ve tebriklerde bulunarak veya herkese açık kermesler düzenleyerek çevre ile etkili iletişim de kurmaktadır.

Okul iklimi ile birlikte dersin verimini etkileyen sınıf iklimi de farklı açılardan incelenmiştir. İlk olarak okulların sınıf fiziki ortamı ve öğrenci sayıları gözlemlenmiş ve ideal seviyede olduğu öğrenci-öğretmen arasındaki karşılıklı iletişimin de üst seviye olduğu görülmüştür. Ancak Bomonti Ermeni Katolik Okulu öğrencilerinin Ermeniceye hakimiyet seviyelerinin farklılığı sınıf ortamında dersin bazen Türkçe ile desteklenmesini zaruri kılmaktadır. Aynı zamanda eğitim dili de olan anadili yeteri kadar bilmemekten kaynaklanan bu gibi olumsuz durumlar yaşansa da azınlık okullarında eğitim ortamının fiziksel durumu ve öğrenci sayısının azlığı verimli ders işlemeye oldukça müsaittir. Öğrenciler derse zamanında gelirken ilgi düzeyleri de genelde yüksektir. Farklı sınıf düzeylerinde derse ilgisi ve dikkati az birkaç öğrenci de mevcut bulunmaktadır. Bununla birlikte başarılı bir sınıf yönetiminde öğrencinin derse ilgisi kadar öğrenci-öğretmen ilişkisinin rolü de üzerinde durulması gereken bir diğer husustur. Öğrencinin derse ilgi, alaka ve tutumunda öğretmen oldukça belirleyicidir. Öğretmenler derse ilgiyi çekebilme ve canlı tutmak için imkanlar nispetinde öğretim materyallerini ve ders anlatım tekniklerini çeşitlendirmeye çalışmaktadırlar. Üst sınıflarda belli bir konu hakkında ipucu vererek alakalı sorular sorularak beyin fırtınası yöntemi de kullanılmaktadır. Ayrıca öğrencilerin eksik bilgileri sorular sorularak buldurulmaya çalışılmaktadır. Din dersi içeriğinin soyut yönleri olması sebebiyle özellikle alt sınıflarda somutlaştırılarak anlatılmaya özen gösterilmektedir. Derste öğrenciler için ödül ve övgü gibi olumlu pekiştiriciler de kullanılmaktadır. Gökçeada Rum Okulu üst sınıflarda drama tekniği de derste kullanılmıştır. DKAB dersinde sınıf içi etkinliklerine önem verilmektedir. Özellikle 4. 5. ve 6. sınıflarda hep beraber okunan kilise ilahileri ve dini müzik türleri de örnek olarak verilebilir.

Tüm dersler gibi DKAB dersi için de ölçme-değerlendirme öğretimin ve öğrenmenin önemli bir yönüdür. Ölçme-değerlendirme konusunda azınlık okulları da sınıf geçme ve sınavlarla ilgili işlemleri resmi okulların bağlı oldukları yönetmeliklerde yer alan esaslara göre yapmaktadırlar. MEB Ortaokullar ile Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği sınıf geçme esasları, IV. Kısım I. II. ve III. Bölüm madde 43-59. maddelerde belirlenmiştir. DKAB dersi için bir dönemde toplam iki değerlendirme sınavı yapılmaktadır. Bazen iki sınavdan birinin verilen bir ödev çalışmasıyla değerlendirildiği de olabilmektedir. Ayrıca yapılan iki sınava ilaveten iki ya da tek performans notu da öğrenciye verilebilmektedir. Bunlardan biri sınıf içi derse katılım, ders materyali getirme, tutum ve davranışlardan diğeri de verilen performans ödevinden ya da sözlüden olabilmektedir.

Bir dersin en önemli unsuru olan öğretmen faktörü azınlık okulları için diğer okullardan biraz daha fazla önem taşımaktadır. Zira bu alanda görülen branş öğretmen açığı diğer eğitim kurumlarından daha çok kendini hissettirmektedir. Bununla birlikte azınlık okulları DKAB dersi öğretmenlerinin temini noktasında aranan nitelikleri ise Ermeni ve Rum okullarında farklılık gösterebilmektedir. Özellikle Rum azınlık okullarının mütakabiliyet esaslarına tabi olması sebebiyle diğer azınlık okullarından farklı olarak değerlendirilmektedir. Rum okullarına gönderilen öğretmen sayısı için resmi bir sayı belirtilmese de gayri resmi olarak 16 öğretmen ile sınırlandırılırken bu sayının üstüne ise çıkılmamaktadır. Bununla birlikte genel olarak azınlık okullarında DKAB dersini verebilecek seviyede eğitim almış öğretmenler yerine derse diğer branş öğretmenleri görevlendirilmektedir. Hatta bazı Ermeni azınlık okullarında DKAB dersi yetişmiş öğretmen eksikliğinden dolayı başka dersler işlenerek doldurulabilmektedir. Bu alanda yetişmiş öğretmen ihtiyacının olduğu açıkça görülmektedir. DKAB öğretmeni görevlendirilmesi konusunda bazı problemler yaşansa da resmi ve özel okullarda aranan ehliyet ve liyakat gibi öğretmenlik yapabilme kriterleri azınlık okullarında öğretmenlik yapacak kişilerde aranmaktadır. Azınlık okullarında DKAB dahil tüm derslere giren branş öğretmenlerinin lisans mezunu olmalarının yanı sıra pedagojik

formasyona da sahip olmaları gerekmektedir. Ayrıca DKAB dahil tüm derslerin öğretmenleri azınlık okulları tarafından seçilerek işe alınmakta ve bu öğretmenler MEB'in onayı sözleşmeli öğretmenler olarak göreve başlamaktadırlar.

Sonuç olarak azınlık okullarında din eğitimi dersi eldeki imkânlar ve okulların belirlediği müfredat doğrultusunda öğrencilerin olası farklı inançları da gözetilerek işlenmeye çalışılmaktadır. Ayrıca dersin verimli işlenmesi amacıyla gerek materyal gerekse de DKAB dersi öğretmeni temininde yaşanan sıkıntıların ve mütekabiliyet hukuki gibi durumların üstesinden gelinmeye çalışılırken dersin asgari müşterek verimli işlenebilmesine de gayret edilmektedir. Bununla birlikte bu çalışma azınlık okullarında din eğitimi bahsi ile konuya etraflıca ışık tutulmaya çalışılırken diğer yandan da azınlık toplumları için din eğitiminin kendi kültür ve inançlarını yaşatmak ve devamını sağlamak için önemli bir işlev gördüğünü göstermektedir.

KAYNAKÇA

1. Acuner, H. Y. & Türkan, M. (2016). *Türkiye'de Din Eğitimi Alanı'nda Yapılan Lisansüstü Çalışmaların Konu Yönelimleri*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9, (43), s: 1339.
2. Akay, Burak. (2018, 05 Mayıs). *Yarım Asır Sonra Açılan İki Okul ile Dostluk Köprüsü Oluşturdu*.
3. <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/yarim-asir-sonra-acilan-iki-okul-ile-dostluk-koprusu-olustu/1136027>
4. Aydın, M. Z. (2014). *Dünden Bugüne Türkiye'de Din Eğitimi*, Kamuda Sosyal Politika Dergisi, 8, (29), s: 68-69.
5. Azınlık. (2022, 09 Eylül). <https://sozluk.gov.tr/>
6. Bahçekapılı, M. (2012). *Türkiye'de Din Eğitimi Dönüşümü (1997-2012)*, İlke Yayınları, s: 194-202.
7. Baltacı, A. (2019). *Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?* Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AEÜSBED), 5(2), s: 369.
8. Büyükkarcı, S. (2003). *İstanbul Ermeni Okulları*, Yelken Yayınları.
9. Büyükkarcı, S., (2003). *Türkiye'de Rum Okulları*, Yelken Yayınları.
10. Çapar, M. (2005). *Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Azınlık Okulları ve Eğitim*, İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi, No:19, s: 412.
11. Çoban, F. & Burulday, A. F. (2015). *Yunan Milliyetçiliğinin ve Mütekabiliyet İlkesinin Yunanistan'daki Müslüman Türk Azınlığın Haklarına Etkileri*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8, (38), s: 347.
12. Çorbacı, O. K. (2022). *Azınlık Örgün Eğitim Kurumlarında Cumhuriyet Sonrası Din Eğitimi ve Müfredatları: İstanbul Ermeni Okulları Örneği*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul, s: 117-118.
13. Dayıoğlu, A. (2021). *Batı Trakya Müslüman-Türk Azınlığının Uluslararası Hukuktan Doğan Eğitim Hakları*, Lefke Avrupa Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, XII, (II), s: 237.
14. Deri, M. (2009). *Türkiye'de Azınlıklar ve Azınlık Okulları (Rum-Yahudi ve Ermeni Cemaatleri)*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, s: 185.
15. Erdem, F. H. & Öngüç, B. (2021). *Süryanice Anadilinde Eğitim Hakkı: Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 26, (44), s: 29.
16. Eryılmaz, B. & Bektaş, M. (2017). *Lozan Perspektifinden Türkiye'de Azınlık Politikaları (1923-2016)*, Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, 5(2), s: 36-45.
17. Gültekin, U. (2017, 03 Şubat). *Yeni Müfredat Yine Eskisi Gibi*, <https://www.agos.com.tr/tr/yazi/17637/yeni-mufredat-yine-eskisi-gibi>
18. İleri, İ. (2005). *Azınlıkların Eğitimi*, OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, 17, (17), s: 312.
19. Kaya, N. (2013), *Geçmişten Günümüze Azınlık Okulları: Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, (3), s: 23.
20. Kaya, N. (2022, 23 Ekim). *Unutmak mı Asimilasyon mu? Türkiye'nin Eğitim Sisteminde Azınlıklar*, https://minorityrights.org/wp-content/uploads/2015/07/MRG_Rep_TurkeyMinEd_TURK_2009.pdf, s: 21.

- 21.Kızılabdullah, Y. (2008). *Toledo Kılavuz İlkeleri ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programı*, Dini Araştırmalar Dergisi, 2, (32): 177-183.
- 22.MEB *Özel Öğretim Kurumları Kanunu*. (2007, 14 Şubat). T.C. Resmî Gazete, (Sayı: 26434). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/02/20070214-1.htm>.
- 23.MEB *Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği*, (2007, 08 Şubat). (Sayı: 5580). <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5580.pdf>
- 24.MEB *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu*. (2010).
- 25.https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_08/17174424_DinKulturu_4-8.siniflar_2010.pdf
- 26.Osman, C. A. & Bağdatlı, M. (2022, 23 Ekim). *Batı Trakya'da Azınlık Eğitimi*, <https://www.abttf.org/temel-konular.php?id=29>
- 27.Özel Bomonti Ermeni Katolik İlkokulu ve Ortaokulu. (2019, Haziran 22). *Bomonti Mihiteryan 2018-2019*.
- 28.Facebook. <https://www.facebook.com/bomontimhiteryan/>
- 29.Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık

Subject Area
Nursing

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 105
PP: 4437-4447

Arrival
23 November 2022

Published
31 December 2022
Article ID Number
66299

Article Serial Number
35

Doi Number
<http://dx.doi.org/10.29228/8/sss.66299>

How to Cite This Article

Kırboğa, O. & Bostan, H. (2022). "Tunceli'nin Tarımsal Yapısı ve Organik Tarım Avantajları"

International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587)
Vol:8, Issue:105;
pp:4437-4447

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Tunceli'nin Tarımsal Yapısı ve Organik Tarım Avantajları

Agricultural Structure of Tunceli and Advantages of Organic Agriculture

Onur Kırboğa¹ Hidayet Bostan²

¹ Öğr. Gör. Dr., Munzur Üniversitesi, Tunceli Meslek Yüksekokulu, Tunceli, Türkiye

² Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Bitki Koruma Bölümü, Erzurum, Türkiye

ÖZET

Dünyada ve ülkemizde sağlıklı beslenme kaygılarının artmaya başladığı son zamanlarda organik bitkisel üretim ve organik hayvansal üretim önem kazanmaya başlamıştır. Konvansiyonel tarımda yoğun bir şekilde kullanılan kimyasal girdi ve ilaç kullanımı bu kaygıların temelini oluşturmaktadır. Organik tarımın önem kazanmasının başka sebepleri de mevcuttur. Konvansiyonel tarımda kullanılan bu girdiler insan sağlığını olumsuz etkilediği gibi toprağa ve yeraltı sularına karışarak çevre kirliliğine de yol açmaktadır. Organik tarımda ise kimyasal girdi kullanılmadığından, bu üretim şeklinin çevre dostu bir üretim modeli olduğunu söylemek mümkündür. Organik ürün pazarı dünyada geniş kitlelere hitap etmekte ve bu pazar payı her geçen yıl önem kazanmaktadır. Tunceli ülkemizde organik bitkisel ve hayvansal üretimin verimli bir şekilde yapılabileceği illerimiz arasında yer almaktadır. Bu ilimizde sanayinin henüz gelişmemiş olması, nüfus yoğunluğunun düşük olması ve coğrafi yapının organik tarım ve özellikle organik küçükbaş hayvansal üretimine uygun olması avantajlar olarak değerlendirilebilir. Bu çalışmada Tunceli'nin organik tarım potansiyeli organik tarım kuralları ve coğrafi özellikler temelinde ele alınarak değerlendirilmiştir. İldeki tarımsal yapının ve var olan organik tarım potansiyelinin değerlendirilebilmesi için öneriler sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Organik Tarım, Ekolojik Tarım, Organik Hayvancılık

ABSTRACT

Organic plant production and organic animal production have gained importance recently, when concerns about healthy nutrition have started to increase in the world. Chemical inputs and pesticide use, which are used extensively in conventional agriculture, form the basis of these concerns. These inputs used in conventional agriculture not only negatively affect human health, but also cause environmental pollution by mixing with soil and groundwater. Since no chemical inputs are used in organic agriculture, it is possible to say that this production method is an environmentally friendly production model. The organic product market appeals to large masses in the world and this market share gains importance every year. Tunceli is among the provinces in our country where organic plant and animal production can be done efficiently. The fact that the industry is not yet developed in this province, the population density is low, and the geographical structure is suitable for organic agriculture and especially organic sheep and goat production can be considered as advantages. In this study, the organic farming potential of Tunceli has been evaluated based on organic farming rules and geographical features. What needs to be done in order to evaluate the agricultural structure and organic agriculture potential of the province is presented.

Keywords: Organic Agriculture, Ecological Agriculture, Organic Farming

1. GİRİŞ

Ekonomik faaliyet alanı olarak tarım, çeşitli besin maddelerini üreten, bu maddeleri işleyerek besin maddelerini çeşitlendiren, bireylerin de bu maddelere olan ihtiyacını karşılayan dolayısı ile toplumların sağlığı ve kalkınması üzerinde önemli etkiye sahip multidisipliner bir sektördür (Doğan, Arslan ve Berkman, 2015). Tarımın hedefi ise nüfusun sürdürülebilir gıda arzını garantiye almak ve kaynakların sürdürülebilir kullanımını sağlamaktır.

Özellikle 20. yüzyıldan itibaren nüfus ve refah seviyesindeki artış daha fazla gıda talebine, gıdaya olan talep artışı ise birim alandan daha fazla verim artışı sağlamaya yönelik faaliyetleri arttırmıştır. Bir yandan verim artışı için yoğun kimyasal gübre kullanılırken diğer yandan da hastalık, zararlı ve yabancı otlardan kaynaklanan verim kayıplarının azaltılması amacıyla da yoğun pestisit kullanılmaya başlanmıştır. Bu durum doğrudan ya da dolaylı olarak tarım arazileri ve çevre üzerinde baskı oluşturduğu gibi, insan sağlığını da tehdit eder boyuta ulaşmıştır. Diğer taraftan kentsel ve sanayi kaynaklı atıklar artılmadan akarsu, baraj ve göletlere verilmektedir. Tarımda su kullanımının artmasıyla birlikte bu kaynaklardan sağlanan suyun sulamada kullanılması tarım arazilerinde kirliliğe ve bozunuma neden olmaktadır.

Bitkisel üretim için tarım arazileri üzerinde oluşturulan baskı aynı zamanda hayvansal üretimde de kendisini göstermiştir. Hayvan başına daha fazla verim alabilmek için; ıslah edilmiş hayvan ırkları yerli ırkların, entansif yetiştiricilik ekstansif yetiştiriciliğin yerini almıştır. Son yıllarda birçok ülkede entansif yetiştiriciliğin yerini de endüstriyel üretim almaya başlamıştır. Ekstansif ve endüstriyel üretimle birlikte hayvan refahı göz ardı edilirken,

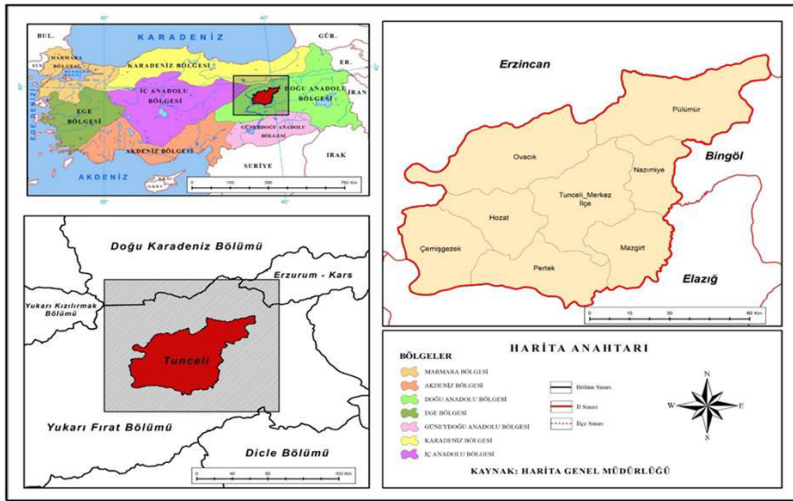
hayvan hastalıklarının kontrolünde bir yandan yoğun antibiyotik, diğer yandan da gelişimi hızlandıran hormonların kullanımı artmıştır.

Kimyasal gübre, pestisit, kentsel ve sanayi atıklarının toprak ve su kaynaklarında neden olduğu kirlilik, pestisitlerin ürünlerdeki kalıntıları ile hayvansal üretimde kullanılan hormon ve antibiyotiklerin doğrudan ya da dolaylı insan ve çevre sağlığını tehdit eder boyuta ulaşması, tüketicileri organik tarımsal ürünlere yöneltmiştir. Organik tarım ürünlerine olan talep artışı ise ülke ve işletmeleri, bitkisel ve hayvansal organik üretim için en önemli kaynak olan kirlenmemiş toprak ve temiz su kaynakları olan alanların belirlenmesine zorlamıştır.

Bu çalışmada Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat Bölümü'nde yer alan Tunceli ilinin; coğrafi konum ve iklim özellikleri, demografik, ekonomik ve tarımsal yapısı, tarım arazisi ve su potansiyeli ile özellikleri ortaya konularak, ilin organik tarım açısından (bitkisel ve hayvansal) potansiyeli, avantajları ve yapılması gerekenler ele alınmıştır.

2. TUNCELİ'NİN COĞRAFI ÖZELLİKLERİ

Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat Bölümü'nde yer alan Tunceli İlinin kuzeyinde Erzincan, güneyinde Elâzığ ve doğusunda Bingöl bulunmaktadır (Şekil 1).

Şekil.1.Tunceli'nin Lokasyon Haritası

Kuzey sınırı boyunca doğu-batı yönünde uzanan, yükselteleri yer yer 3500 m'nin üzerine çıkan, yüksek kesimlerinde buzul aşındırması ile oluşmuş buzul ve sirk gölleri (Karagöl, Cimil Gölü, Koç Gölü, Katır Gölleri ve Mercan Gölleridir) bulunan Munzur ve Mercan Dağları (3463 m) ile Bağırpaşa (3287 m) Dağı Tunceli'nin kuzeydeki doğal sınırını oluşturmaktadır (Tanrıverdi, 1976; Esen ve Avcı, 2017).

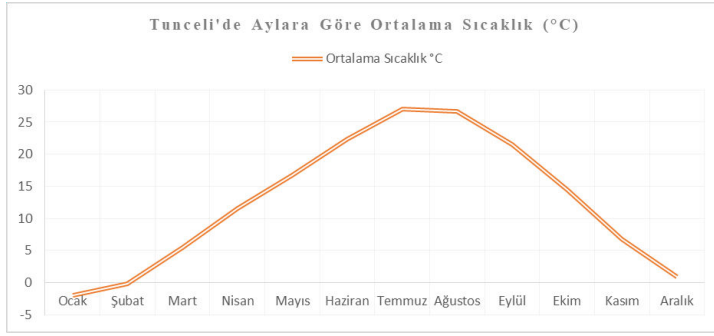
İlin kuzeydoğusunda Karasu-Aras Dağları (3292 m), doğusunda Düzgün Baba (2097 m) ve kuzeyinde Buyer Baba Dağı (3000 m) yer almaktadır. İlin orta ve güney kesimlerinde ise yüksekliği 2000-2500 metre arasında değişen çok sayıda dağ olup; Mazgirt'in doğusundaki Kırklar Dağı (2033 m), Hozat'ın güneydoğusundaki Topatan Tepe (2234 m) ve Merkez-Ovacık arasında bulunan Karaoğlan Dağı (2422 m) bunlardan bazılarıdır. Kuzeyden güneye gidildikçe yüksekliği azalan bu dağların, sarp arazi görüntüsü yerini nispeten daha yumuşak bir görüntüye bırakmaktadır. Birbirinden derin ve dar vadilerle ayrılan dağların yamaçları ise, sık sayılabilecek meşe ormanları ile kaplıdır.

Tunceli'de arazinin dağlardan sonra diğer bir önemli coğrafi ünitesi ise platolardır. İl arazisinin %25'lik kısmını oluşturan platolar, kuzeydeki yüksek platolar ve güneydeki alçak platolar diye iki bölümde incelenmektedir (Durmuş ve Çağlıyan, 2009: 85). Kuzeyde; Munzur ve Mercan dağları (2500 m) üzerinde yükselen, Murat Irmağı'na doğru gittikçe alçalan, Güneydoğu ve doğuda ise Pülümür Çayı vadisine inen bölümde, farklı yüksekliklerde sıralanmış platolar bulunmaktadır. Bu platoların en bilenenleri, Mercan Dağları'nda bulunan Merk Yaylası ve Munzur Dağlarının orta bölümünde yer alan Kepir Yaylası'dır. Kışları çok soğuk geçen bu plato yüzeyleri, yaz aylarında otlak alanları olarak kullanılmaktadır.

2.1. Tunceli'nin iklim özellikleri

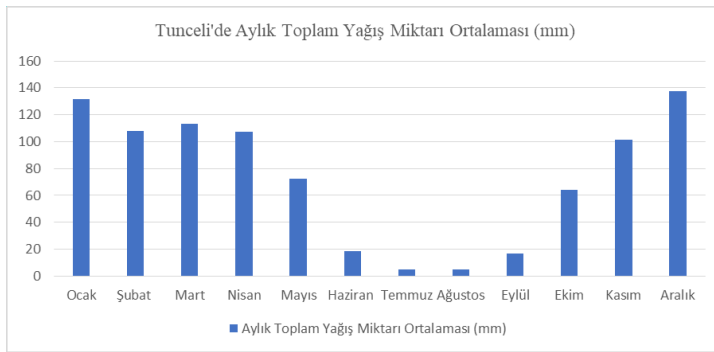
Karasal iklimin hüküm sürdüğü Tunceli'de kışlar sert ve kar yağışlı, yazlar sıcak ve kurak, ilkbahar ve sonbahar ılık, özellikle ilkbahar yağışlı geçmektedir. İlin güney kesimlerinde ise kış mevsimi Keban Baraj Gölü'nün varlığı ve yükseltinin de az olmasının etkisi ile kuzeye göre nispeten daha yumuşak geçmektedir. İldeki ortalama sıcaklık 12,6 °C olup, en düşük sıcaklık ortalaması -2°C ile Ocak ayında, en yüksek sıcaklık ortalaması 27°C ile Temmuz

ayındadır. İlde 0 °C'nin altında sıcaklık ortalamasının olduğu aylar ise Ocak (-2°C) ve Şubat (-0,2°C) aylardır (Şekil 2).

Şekil.2. Tunceli'de Sıcaklık Ortalamasının Aylara Göre Dağılımı
Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü

Kış ve ilkbahar ayları diğer mevsimlere göre daha yağışlı geçen ilde ortalama yağış miktarı 879,3 mm, yağışlı gün sayısı ortalama 103,5 gündür. En fazla yağış 137,4 mm ile Aralık ayında, en düşük yağış ise 4,7 mm ile Ağustos ayında (Şekil 3) gerçekleşmektedir.

Şekil.3. Tunceli'de Aylık Toplam Yağış Miktarı Ortalaması
Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü

2.2. Tunceli'nin su kaynakları

2018 verilerine göre, Tunceli il sınırlarının da içinde bulunduğu Fırat-Dicle Havzası'nın ortalama yıllık akışı 56,32 km³ olup, bu miktar ile ülkemizdeki bütün havzalar arasında birinci sırada yer almaktadır.

Tunceli'de bulunan Munzur Çayı, Pülümür Çayı, Mercan Deresi ve Tahar Çayı önemli akarsular olup, akarsular kuzeyden güneye doğru akarak Murat Irmağı'na karışmaktadır. Bu akarsuların aşındırmasıyla oluşan dar ve derin vadiler ise akarsu kaynaklarının isimleriyle anılmaktadır.

Munzur Çayı, Ovacık ilçesinin kuzeyinde Munzur Dağları üzerindeki Ziyaret Tepesi'nin eteklerinden doğmaktadır. Bu akarsu güney yönünde hızlı bir akış göstererek, Tunceli merkeze kadar Havaçor, Şamuşağı, Mamuşağı, Kabuşağı, Nanikuşağı, Haçılı, Mercan, Merho, Sarıtaş, Laç, Kalan ve İksor Deresi gibi birçok dere ile birleşmektedir (Kutlu ve Demir, 2018: 986). Munzur Çayı Havzası, kuzeyde Toros dağlarının devamı olan Munzur ve Mercan dağları, doğuda Bingöl Dağları, Batıda Erzincan ili ve güneyde ise Keban Baraj Gölü ve Elazığ ili arasında bulunmaktadır (Temiz, 2008: 31). Bu havza nüfus yoğunluğunun oldukça düşük olduğu (Tunceli il geneli 11 kişi) kentsel ve sanayi atıklarının karışmadığı bir havzadır. Bu özellikleri sayesinde Munzur Çayı su kalitesi çok yüksek olan bir akarsudur. Nitekim Munzur Çayı'nda Şubat 2015-Ocak 2016 tarihleri arasında gerçekleştirilen çalışmada; Yerüstü Su Kalitesi Yönetmeliği Kıta içi Yerüstü Su Kaynaklarının Sınıflarına göre kalite kriterleri verilmiş ve su kalitesi I. sınıf olarak belirlenmiştir (Kutlu ve Demir 2018: 981).

Avcı Dağı eteklerinden doğan Pülümür Çayı güneybatı yönünde bir akış gerçekleştirerek Tunceli Merkez'de Munzur Çayı ile birleştikten sonra, önce Uzun Çayır Barajı'na sonrasında ise Keban Barajı'na dökülmektedir. Pülümür Çayı, aynı ad ile anılan dar ve dik bir vadi oluşturmuştur. Pülümür Vadisi; akarsu, orman, mera, step ve kaya ekosistemi gibi farklı ekosistemler barındırmaktadır (Doğan ve Doğan, 2020: 41). Munzur Çayı Havzası'nda olduğu gibi Pülümür Çayı Havzası da düşük nüfus yoğunluğuna sahiptir ve akarsu güzergâhında Munzur Çayı ile birleşmeden önceki, tek yerleşim birimi 1.343 nüfuslu Pülümür İlçe Merkezi'dir.

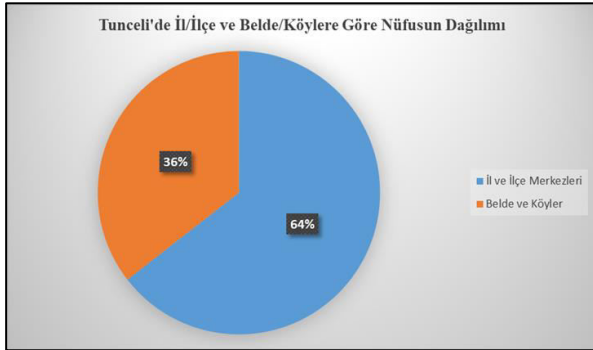
Diğer bir su kaynağı da Tunceli Merkez İlçesi'nin 117 km batısında ve Çemişgezek İlçe sınırları içerisinde yer alan Tahar Çayıdır. Kırklar Dağı'ndan doğan ve Kırklar Çayı'ndan beslenen Tahar Çayı, Çemişgezek ilçesinin batısından geçerek, Keban Baraj Gölü'ne ulaşmaktadır (Öcalan ve Saler, 2016: 1). Tahar Çayı'nın havzası Munzur

ve Pülümür Çayı havzalarına göre daha dar olup, beslenme havzasında bulunan dağlar da diğer iki çayın havzasında bulunan dağlardan yükseklik olarak daha düşüktür.

2019 yılı verilerine göre, Tunceli İli sınırları içerisinde yer alan baraj ve göletler ise; Tunceli Merkez'de bulunan ve Munzur Çayı üzerine kurulu olan Uzunçayır Barajı ile Kacarlar Pertek İlçesi'nde bulunan ve Harşık Deresi üzerine kurulu olan Pertek Bicmekaya Göleti'dir. Çemişgezek Barajı ve Pertek Kacarlar Barajı ise inşa halindeki barajlardır.

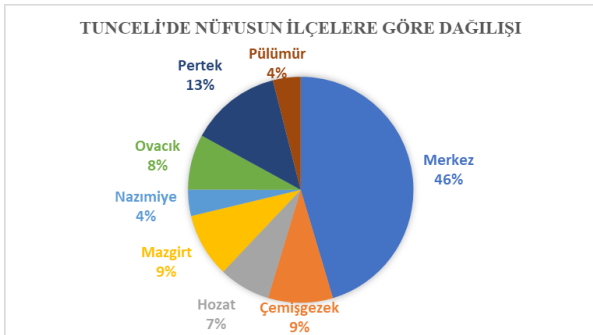
2.3. Tunceli'nin demografik ve ekonomik yapısı

Nüfus yoğunluğu bakımından km²'ye düşen 11 kişi ile Türkiye'nin en az nüfus yoğunluğuna sahip ili olan Tunceli'nin nüfusu 2021 verilerine göre, 83.645 kişidir. Toplam nüfusun %64'ü (55.146 kişi) il ve ilçe merkezlerinde, %36'sı (28.499 kişi) ise belde ve köylerde (Şekil 4) yaşamaktadır.

Şekil.4. Tunceli İl/İlçe ve Belde/Köylere Göre Nüfusun Yüzdelerik Dağılımı
Kaynak: TÜİK

İl ve ilçe merkezlerinde yaşayan nüfus kentsel, diğer yerleşkelerin nüfusları ise kırsal nüfus olarak değerlendirmektedir (Yılmaz, 2015). Bu bağlamda Şekil 4 değerlendirdiğinde, Tunceli'de kırsal nüfusun kentsel nüfusa göre oldukça düşük kaldığı ve nüfusun büyük bir bölümünün kentsel nüfus olduğu anlaşılmaktadır.

Şekil.5. Tunceli İl/İlçe ve Belde/Köylere Göre Nüfusun Yüzdelerik Dağılımı
Kaynak: TÜİK

İl nüfusunun %46'sının yaşadığı Tunceli merkez ilçesi, Munzur Çayı ve Pülümür Çayı'nın birleştiği noktada bulunmaktadır. Merkez ilçeden sonra en fazla nüfusun toplandığı ilçe, %13 ile Keban Baraj Gölü kıyısında bulunan Pertek ilçesi iken; en az nüfusun yaşadığı ilçe ise, nüfusun ancak %4'ünü barındıran Nazımiye ilçesidir (Şekil 5).

Sanayi ve tarım sektörünün gelişemediği Tunceli, 2019 yılı verilerine göre; yaklaşık 229 bin Amerikan Doları ile ihracatta son sırada yer almaktadır. Sanayi sektöründe faaliyet gösteren işletmelere yönelik 2019 verileri incelendiğinde ise; Tunceli'de yabancı sermaye kaynaklı sanayi yatırımı bulunmamaktadır. Yine 2019 yılı verilerine göre; Tunceli sanayi sektöründe çalışan kişi sayısı (748 kişi) açısından bütün iller içinde sondan ikinci sırada yer almaktadır.

Sanayinin olmadığı ilin ekonomisi büyük oranda hizmetler sektörü üzerine kuruludur. Nitekim 3 milyar 288 milyon TL büyüklüğünde olan il ekonomisinin 2 milyar 245 milyon TL'lik bölümünü hizmet sektörü oluşturmaktadır. Hizmet sektörü içinde ise kamu sektörü, bankacılık, perakende, gıda hizmetleri, turizm işletmeleri gibi sektörlerin öncelikli olduğu söylenebilir.

2.4. Tunceli'nin arazi özellikleri ve dağılımı

Yüz ölçümü 7.774 km² olan Tunceli, deniz seviyesinden ortalama 1264 metre yükseklikte olup arazisinin %70'ini vasıfsız doğal ormanlarla kaplı dağlar, %25'ini platolar ve %5'ini ise ova alanları oluşturmaktadır (Durmuş ve Çağlıyan, 2009: 85).

Arazi vasıflarına göre ise Tunceli arazisinin %42'si çayır/mera, %33'ü orman, %15'i tarım arazisi ve %10'u ise tarım dışı arazilerden ibarettir (Şekil 6).

Şekil.6. Tunceli İli Arazi Dağılımı

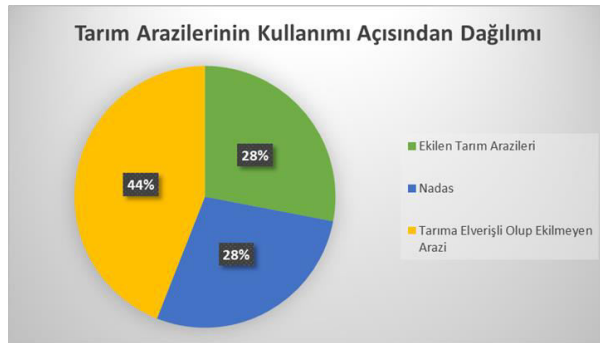
Kaynak: Tunceli İl Tarım ve Orman Müdürlüğü

Tarım arazileri içerisinde ovalık alanların oranı %5 civarında olup, ildeki tek ova Ovacık Ovası'dır. Ovaların dışındaki düz tarım arazisi varlığı ise; bütünlük arz etmeyen düz ya da eğimli, genelde orman alanları içerisinde ya da kenarında parçalar halindedir.

3. TUNCELİ'NİN TARIMSAL YAPISI

3.1. İlin bitkisel üretim verileri

İlin arazi varlığı kullanım açısından değerlendirildiğinde, il yüzölçümünün %15'ini oluşturan tarım alanlarının %28'inin ekildiği, %44'ünün hiç ekilmediği, %28'inin ise nadasa bırakıldığı görülmektedir (Şekil 7).

Şekil.7. Tunceli'nin Tarım Arazilerinin Kullanımı Açısından Dağılımı

Kaynak: Tunceli İl Tarım ve Orman Müdürlüğü

Üretimde kullanılan tarım alanlarının ise %95'inde tarla bitkileri, %4'ünde meyve, içecek ve baharatlı bitkiler %1'inde ise sebze yetiştirilmektedir (Tablo 1). Üretimi yapılan ürün grupları içinde %64'lük ekim alanı ve 44.819 ton üretimle tahıllar (buğday, arpa, burçak) ilk sırada yer alırken, tahılları %22'lik alan ve 51.926 ton ile yem bitkileri (fiğ, yonca, vd.), %5'lik alan ve 1.967 tonla baklagiller (nohut, mercimek, kuru fasulye), %1'lik alan ve 7.671 ton ile sebze (kavun, domates, vd.), %8'lik alan ve 8.273 ton ile meyve, bağ takip etmektedir (Tablo 1).

Tablo 1. Tunceli'de Üretimi Yapılan Ürün Grupları

Ürün Grubu	Üretim Alan (da)	Üretim (ton)	Alan(%)
Tahıllar (Buğday, Arpa, Burçak)	203.725	44.819	64
Yem Bitkileri (Fiğ, yonca, vd.)	68.138	51.926	22
Baklagiller (Nohut, Mercimek, K. Fasulye)	17.168	1.967	5
Sebze (Kavun, Domates, vd.)	4.069	7.671	1
Meyve ve Bağ	22.096	8.273	8
TOPLAM	315.196	114.656	100

Kaynak: Tunceli İl Tarım ve Orman Müdürlüğü

Tarla bitkileri kendi içinde ekim alanı ve üretim miktarları açısından değerlendirildiğinde 96.435 da ile arpa ilk sırada yer alırken bu ürünü buğday (94.340 da), fiğ (41.200 da), yonca (15.490 da), kuru fasulye (12.158 da),

korunga (7.895Ada), mercimek (3.500 da), mürdümük (2.700 da), nohut (2.487 da), burçak (900 da) ve 130 da ekim alanı ile silajlık mısır takip etmektedir (Tablo 2).

Tarla bitkileri üretim miktarına göre değerlendirildiğinde ise 26.110 ton ile fiğ ilk sırada yer alırken bu ürünü arpa (25.731 ton), buğday (23.000 ton), yonca (22.721 ton), korunga (4.477 ton), kuru fasulye (1230 ton), silajlık mısır (585 ton), kırmızı mercimek (455 ton), nohut (290 ton), mürdümük (268 ton) ve burçak (152 ton) takip etmektedir (Tablo 2).

Tablo 2. Tunceli’de Üretimi Yapılan Tarla Bitkileri

Ürün Çeşidi	Üretim Alanı (da)	Üretim Miktarı (ton)	Verim (kg/da)
Buğday	94.340	23.000	243
Arpa	96.435	25.731	266
Fiğ (yeşil ot)	41.200	26.110	609
Kuru Fasulye	12.158	1.230	101
Yonca (yeşil ot)	15.490	22.721	1.466
Korunga (yeşil ot)	7.895	4.477	567
Mürdümük (dane)	2.700	268	99
Nohut	2.487	290	116
Burçak (dane)	900	152	168
Mercimek (kırmızı)	3.500	455	130
Mısır (Silajlık)	130	585	4.500
TOPLAM	277.235	105.019	

Kaynak: Tunceli İl Tarım ve Orman Müdürlüğü

Üretimi yapılan başlıca meyveler ceviz (1.570 ton), şaraplık üzüm (1.461 ton), elma (1.244 ton), sofralık üzüm (1.219 ton), dut (1.195 ton) armut (566 ton), badem (427 ton), kayısı (163 ton) ve kirazdır (130 ton) (Tablo 3).

Tablo 3. Tunceli’de Meyve Alanı (da) ve Üretim Miktarı (ton)

Ürün Çeşidi	Üretim Alanı (da)	Üretim Miktarı (ton)
Ceviz	12.645	1.570
Elma	2.575	1.244
Armut	1.896	566
Üzüm (Şaraplık)	1.325	1.461
Dut	905	1.195
Üzüm (Sofralık)	1.490	1.219
Badem	717	427
Kiraz	365	130
Kayısı	161	163
TOPLAM	22.079	7.975

Kaynak: Tunceli İl Tarım ve Orman Müdürlüğü

Üretimi yapılan başlıca sebze türleri ise kavun, karpuz, domates, hıyar, taze fasulye, biber, taze soğan, patlıcan, acur, maydanoz ve maruldur (Tablo 4). Bu ürünler arasında üretim miktarına göre birinci sırayı 3.313 ton ile karpuz alırken, karpuzu 2.526 ton ile kavun takip etmekte, son sırada ise yalnızca 2 ton ile maydanoz bulunmaktadır. Üretim alanına göre değerlendirildiğinde ise 1.325 da ile karpuz birinci sırada bulunmaktadır. İkinci sırada ise 1.270 da ile kavun alanı yer almaktadır son sırada 5 da ile marul yer almaktadır.

Tablo 4. Tunceli’de Meyve Alanı (da) ve Üretim Miktarı (ton)

Ürün Çeşidi	Alan (da)	Üretim Miktarı (ton)
Kavun	1.270	2.526
Karpuz	1.325	3.313
Domates	566	1.301
Hıyar	274	490
Taze Fasulye	455	245
Biber	265	372
Taze Soğan	179	156
Patlıcan	102	175
Acur	5	6
Maydanoz	9	2
Marul	5	3
TOPLAM	4.455	8.589

Kaynak: Tunceli İl Tarım ve Orman Müdürlüğü

3.2. İlin hayvansal üretim verileri

Tunceli'de büyükbaş hayvan sayısı 35.575 (Türkiye'deki büyükbaş hayvan sayısının %0,25'i), küçükbaş hayvan sayısı ise 366.422 baştır (Türkiye'deki küçükbaş hayvan sayısının %1,05'i). Küçükbaş hayvanların 248.936'ı koyun, 117.486'sı ise keçidir. İldeki kanatlı hayvan sayısı 65.564 (Türkiye'deki sayının %0,02'si), arı kovanı sayısı ise 62.341'dir (Türkiye'deki kovan sayısının %0,67'si). İlde 24 tesisten yıllık 1,946 ton alabalık ve 24.720.000 adet yavru alabalık üretimi gerçekleştirilmektedir (Tablo 5).

Tablo 5. Tunceli'deki Hayvan Varlığı

Cinsi	Tunceli	Türkiye	Tunceli/Türkiye Oranı (%)
Sığır	26.682		
Buzağı Dana	8.893	13.994.071	0,25
Büyükbaş Toplamı	35.575		
Koyun	248.936	29.302.358	1,02
Keçi	117.486	10.210.338	1,18
Küçükbaş Toplam	366.422	39.512.696	1,06
Broiler	35.964	213.658.294	0,01
Yumurtacı	29.600	98.597.340	0,03
Kanatlı Toplamı	65.654	312.255.634	0,02
Kovan Sayısı	62.341	7.709.636	0,67
TUNCELİ SU ÜRÜNLERİ VARLIĞI			
Alabalık Üretimi	24 Tesis	1.946 ton/yıl	27.720.000 Adet yavru/yıl

Kaynak: Tunceli İl Tarım ve Orman Müdürlüğü

İldeki hayvansal ürünlerin yıllık üretim durumu incelendiğinde; kırmızı et üretiminin 1.428, beyaz et üretiminin 300, süt üretiminin 56.347 ton, yumurta üretiminin 9.560.000 adet, bal üretiminin ise 990 ton olduğu tespit edilmiştir. Su ürünleri olarak, yetiştiricilikten 1.946 ton, avcılıktan 73 ton üretim gerçekleştirilmektedir (Tablo 6).

Tablo 6. Tunceli'de Üretimi Gerçekleştirilen Hayvansal Ürünleri

Hayvansal Ürünler	Üretim Miktarı (ton/adet)
Kırmızı et üretimi (ton)	1.428
Beyaz et üretimi (ton)	300
Süt üretimi (ton)	56.347
Yumurta üretimi (adet)	9.560.000
Bal üretimi (ton)	990
Su ürünleri yetiştiricilik (ton)	1.946
Su ürünleri avcılık (ton)	73

Kaynak: Tunceli İl Tarım ve Orman Müdürlüğü

Tunceli ilinin iklim ve diğer coğrafi özellikleri ile mevcut tarımsal üretim verileri dikkate alındığında neredeyse tamamen geleneksel yöntemlerle üretimin yapıldığı ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple ilin organik tarımsal üretim potansiyelinin uygun olup-olmadığı yönünde bir tespit yapabilmek için organik tarımsal üretim kriterleri açısından değerlendirilmesi gerekmektedir.

4. ORGANİK TARIM

Organik Tarım (Ekolojik, Biyolojik Tarım); ekolojik dengenin korunması, her türlü bitkisel, hayvansal ve su ürünleri üretimi ile kullanılacak girdilerin organik tarım metoduna uygun olarak üretilmesi, işlenmesi, ambalajlanması, etiketlenmesi, depolanması, pazarlanması, kontrolü, sertifikalandırılması ve denetimini amaçlayan, tarımda çevreye ve insan sağlığına zarar vermeyen modern üretim tekniklerini kullanmayı kabul eden, her aşaması kontrollü, kayıtlı ve sertifikalı olan bir üretim şeklidir (Karaarslan ve diğerleri, 2010; Özen ve diğerleri, 2010). Bu bağlamda organik tarım, konvansiyonel tarımda yoğun bir şekilde kullanılan kimyasal girdilerin insan, hayvan ve çevreye zarar vermeyecek düzeyde, belirli limitlerde bilinçli kullanılmasını esas almaktadır (Şayan ve Polat, 2001).

Türkiye'de, ilk olarak 1984 yılında kuru üzüm ve incir ihracatı ile başlayan, takiben birçok meyve ve sebze türünde yaygınlaşan organik tarım, kısa zamanda hızlı bir gelişim göstermiş olup günümüzde üretimin büyük bir kısmı ihraç edilmektedir. İç tüketimin sınırlı kalmasının başlıca nedeni ise konvansiyonel tarıma göre birim alandan elde edilen verimin düşüklüğü, üretim maliyetlerinin yüksekliği ve bunun yanında tüketicilerin alım gücünün düşüklüğü etkilidir.

4.1. Organik tarımda başlıca kriterler

- ✓ Kontrol ve sertifikasyon işlemleri organik tarımda temel kriterdir. Organik ürünlerin ticaretinin yapılabilmesi için bakanlık tarafından yetkilendirilmiş kontrol ve sertifikasyon kuruluşlarınca verilen organik tarım sertifikası zorunludur.
- ✓ Organik tarımda üretimden tüketime kadar her aşamada kimyasal girdi ve ilaç kullanımı yönetmelikler çerçevesinde belirlenir.
- ✓ Bitkisel üretim yapılacak arazinin, üretimden önce yapılan toprak analiz sonuçlarının organik tarım yönetmelikleri çerçevesinde belirlenmiş kriterlere uygun olması gerekir.
- ✓ Organik bitkisel üretimde kullanılan tohumların organik sertifikalı tohumlar olması zorunludur.
- ✓ •Organik bitkisel üretimde, genetiği değiştirilmiş organizmalara, ışınlama (radyasyon) uygulamalarına ve kanalizasyon atıklarının tarım arazilerde kullanımına izin verilmez.
- ✓ Kimyevi ve sentetik gübre kullanımı yasaktır.
- ✓ Yabancı ot, hastalık ve zararlıların mücadelesinde doğal yöntemlerin kullanılması esastır.
- ✓ Organik hayvansal üretimde, organik bir sürü oluşturabilmek için hayvan seçimi ve hayvanların konvansiyonel üretimden organik üretime geçiş süreleri ve yaşları bazı kurallara bağlıdır.
- ✓ Organik hayvanların, konvansiyonel hayvanlarla aynı ortamlarda bulunması yasaktır.
- ✓ Organik hayvansal üretimde barınaklar temiz ve sağlığa uygun olmalı, yeterli güneş ışığı ve havalandırma sağlayabilmeli, hayvanların doğal davranışlarını sergileyebilmelerine imkân verilmeli ve yönetmelikler çerçevesinde belirlenen hayvan sayısı ve hayvan başına barınak m²'si belirli ölçütlerde olmalıdır.
- ✓ Hayvanların dış görünüşlerine fiziki müdahalelere de sınırlamalar getirilmiştir. Hayvanlarda boynuz köreltme, kulak delme, kastrasyon, gaga kesimi gibi uygulamalar ancak kontrol ve sertifikasyon kuruluşunun izni ile yapılabilmektedir.
- ✓ Hayvan yemlerinin organik bitkisel üretim kurallarına uygun olarak üretilmesi gerekmektedir.
- ✓ Hayvanlarda, üremeyi teşvik eden kızgınlık artırıcı hormonların kullanımı ve embriyo transferi gibi işlemler yasaktır.

4.2. İlin organik tarımdaki avantajları

Tunceli'nin organik tarım için avantajları aşağıdaki gibi tespit edilmiştir:

- ✓ Tunceli ilinde işletmeler küçük, tarıma uygun arazi varlığı sınırlı, dolayısıyla arazilerin büyük çoğunluğu dağınık ve eğimli, parseller parçalı, neredeyse her parsel orman ve maki alanlarıyla iç içedir.
- ✓ Sınırlı olan tarım arazileri ile bol ve temiz su kaynakları, sanayi ve kentsel atıklar yönünden temizdir.
- ✓ Kimyasal gübre kullanımının son derece sınırlı olduğu ilde, bitkisel üretim ya araziler nadasa bırakılarak ya da yem bitkilerinin münavebeye sokulması ile gerçekleştirilmektedir.
- ✓ Hastalık, zararlı ve yabancı otlara karşı mücadelede pestisit kullanımı yok denecek düzeydedir.
- ✓ Sebze ve meyve üretimi, içinde veya civarında su kaynağı olan arazilerde, hayvan gübresi kullanılarak küçük bahçelerde gerçekleştirilmektedir.
- ✓ İklim şartlarının tür çeşitliliğini sınırlandırdığı ilde, bitkisel üretimde yaygın olarak yerel çeşitlere ait tohumlar, hayvansal üretimde ise yöreye uyum sağlamış yerli ve melez ırklar kullanılmaktadır.
- ✓ Özellikle küçükbaş hayvanlar ilkbahar ve yaz mevsimi boyunca yaklaşık 7-8 ay süresince meralarda beslenirken; kış mevsiminde, çayırardan biçilen ot, hasat edilen yem bitkileri (arpa, fiğ) ve (yanında ilkbahar ve yaz aylarında) önceden kesilip muhafaza edilen meşe çalılıyla beslenmektedir.
- ✓ İlde bal üretimi; neredeyse tamamen şeker, hazır petek, hatta çoğu yerde hastalık ve parazitlere karşı ilaç bile kullanılmadan gerçekleştirilmektedir.
- ✓ Son derece temiz ve soğuk olan su kaynaklarından, sadece avcılık yoluyla üretilen balık miktarı yaklaşık 73 ton civarındadır.

4.3. İlin organik tarım potansiyeli

Tunceli, organik tarımın öncelikli gereksinimlerinden olan temiz hava, temiz su ve temiz toprak gibi bileşenler açısından oldukça avantajlıdır (Güner, 2020). Organik tarım kriterleri de göz önünde tutulduğunda, Tunceli ilinin bu açıdan değerlendirilebilir bir yere sahip olduğunu söyleyebiliriz. Ülkemizde iklimin uygun olduğu alanlarda tarım arazilerinin yoğun olarak konvansiyonel tarımda kullanımı bu arazilerde bozunuma neden olurken, kentsel ve sanayi kaynaklı atıkların da birçok akarsuda kirliliğe neden olduğu bilinmektedir.

Buna göre Tunceli ilinin tarımsal yapısı analiz edildiğinde, ilin hem bitkisel hem de hayvansal üretim için önemli bir organik tarım potansiyeline sahip olduğu görülmektedir.

Tunceli tarımsal ilaçların en az kullanıldığı iller arasındadır (Güner, 2020). Bu bağlamda ilde gerek bitkisel gerekse hayvansal üretimin neredeyse doğal şartların elverdiği ölçüde geleneksel yöntemlerle, yerel bitki türleri ve hayvan ırkları ile doğal üretimin yapıldığını söylemek mümkündür. Ayrıca ilde mera alanlarının oldukça geniş yer tutmasının, hayvancılık faaliyetlerini destekleyen bir unsur olduğunu söylemek gerekir.

Bununla birlikte gerek alt yapı gerekse organizasyon ve eğitim açısından ciddi eksiklerin olduğu da bir gerçektir. Bu açıdan değerlendirildiğinde ise ilin bütünlük içerisinde projelendirilerek, bu amaç doğrultusunda üretim potansiyelinin, il ve ülke ekonomisine katkı sağlayacak şekilde ele alınması gerekmektedir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

- ✓ Sağlıklı bir planlama yapılmalıdır: İlin tarımsal üretim potansiyeli, yeniden ve yerinde tespit edilerek sağlıklı bir veri tabanı oluşturulmalıdır. Bitkisel ve hayvansal üretim birlikte planlanmalı, özellikle sebze ve meyve alanları hariç, tarla bitkileri içerisinde yem bitkileri yetiştiriciliğine ağırlık verilmelidir. Diğer taraftan arazi varlığı, arazilerin üretim potansiyeli ve mera kapasitesi göz önünde tutularak gerek bitkisel gerekse hayvansal üretimin çevreyle uyumu esas alınmalıdır.
- ✓ Ulaşım imkânları iyileştirilmelidir: İklim ve diğer coğrafi özellikler nedeniyle çoğu dağınık mezralardan oluşan köyler, özellikle kışın ulaşım sorunu yaşamakta, belirli güzergâhların dışında ulaşım ve taşıma faaliyeti yük hayvanları ile gerçekleştirilmektedir. Ulaşım imkânları iyileştirilmelidir.
- ✓ Üretimde suyun kullanımı için yatırım yapılmalıdır: İl; su kaynakları açısından zengin olmasına karşın, arazilerin eğimli ve dağınık yapısı nedeniyle sulama alt yapısının oluşturulamaması, bitkisel üretimde suyun kullanımı sınırlı kılmaktadır. Mevcut arazilerin amaç doğrultusunda verimli kullanımı için, kot farklılığı kullanılarak civardaki su kaynaklarının tarım arazilerinin sulanmasında kullanımına yönelik küçük yatırımlara ihtiyaç duyulmaktadır.
- ✓ Hayvan barınakları modernize edilmelidir: Konut ve hayvan barınaklarının modernize edilmesine yönelik teşvikler hibe kapsamına alınmalıdır. Hayvan barınakları son derece ilkel olup yapılacak teşvik ve uygulanacak hibe programları ile amaca uygun şekilde modernize edilmelidir.
- ✓ Ürünler uygun şartlarda depolanıp ambalajlanmalıdır: Üretim hacmi ve ürün çeşidine uygun lisanslı depo gereksinimi giderilmeli ve ürünler ambalajlanarak pazarlanmalıdır. Bunun için ürünlerin işlenip, ambalajlanıp, depolanacağı entegre bir tesis kurulmalıdır.
- ✓ Modern mandıralar kurulmalıdır: Üretilen süt tamamen aile içinde geleneksel yöntemlerle peynir ve tereyağına dönüştürülmekte bu da gerek üretim gerekse üretim sonrası aşamada hijyen ve depolama sorunlarını yaşanmasına neden olmaktadır. Bunun engellenebilmesi için ürün miktarına göre modern mandıralara gereksinim duyulmaktadır. Bu maksatla ulaşım, mesafe ve üretim hacmi göz önünde tutularak belirli merkezlere modern mandıralar kurularak hem süt israfı önlenmeli hem de süt ürünlerinde hijyen ve standart sorunu çözümlenmelidir.
- ✓ Üreticiler eğitilmelidir: Üretici profili eğitimsiz olup, üretim neredeyse il genelinde tamamen doğal şartların elverdiği ölçüde geleneksel yöntemlerle yapılmaktadır. Çiftçiler İl ve İlçe Tarım Müdürlükleri vasıtasıyla organik tarım konusunda eğitilip bilinçlendirilmelidir.
- ✓ Üretici ve ürün kayıt altına alınmalıdır: Üretici ve ürün kayıt altına alınmalı, ürünler tanımlanmalıdır.
- ✓ Pazarlama sorunu çözümlenmelidir: Çiftçiler ihtiyaç fazlası ürünlerini ya şehir dışındaki akrabaları ve tanıdıklarına ya da aracılara düşük fiyattan satarak değerlendirmektedir.
- ✓ Marka yaratılmalıdır: Ürünler tek markayla pazarlanmalı ve kamu desteğiyle ürün ve marka tanıtımı yapılmalıdır.

- ✓ Yavru alabalık üretim tesisleri kurulmalıdır: Baraj gölleri etrafına balık üretim tesisleri kurulması teşvik edileceği gibi, ülke ihtiyacı da göz önünde tutularak akarsu kaynakları boyunca belirli güzergâhlarda yavru alabalık, uygun yerlerde ise alabalık üretim tesisleri kurulmalıdır.
- ✓ Finans sorunu çözülmelidir: İşletmeler küçük olup aileler kendilerini bile geçindirmekte zorlanmaktadır. Mevcut şartlar değişmediği ve ilin tarımsal üretimi kapsamlı bir proje ile her yönüyle ele alınmadığı sürece, ilin tarımsal üretim potansiyeli il ve ülke ekonomisine katkısı bakımından sınırlı kalacak, sonuç olarak ilden, özellikle de kırsal alandan büyük kentlere göç devam edecektir.
- ✓ Etkin bir kooperatif kurulmalıdır: Üretim girdilerinin teminini, ürünlerin nakliyesini, işlenmesini, ambalajlanmasını, depolanmasını ve pazarlamasını üstlenecek, siyasi müdahaleye kapalı bir kooperatif kurulmalıdır.

Bunların bütünlük içerisinde planlı bir şekilde bütüncül bir proje ile gerçekleştirilmesi durumunda:

Tunceli ili benzer özelliklere sahip il ve ilçeler için bir model oluşturacağı ve ciddi derecede istihdam yaratılacağı gibi, işletmelerin gelir düzeyi artacağından kırsal alandan göç engellenecek, ilin tarım potansiyeli il ve ülke ekonomisine katkı sağlar hale getirilebilecektir. Diğer taraftan yöreye uyum sağlamış yerel çeşit ve hayvan ırklarının korunması da sağlanmış olacaktır.

KAYNAKÇA

1. Doğan, Z., Arslan, S., & Berkman, A. (2015). Türkiye’de Tarım Sektörünün İktisadi Gelişimi ve Sorunları: Tarihsel Bir Bakış. Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8(1), 29-41.
2. Doğan, S., & Doğan, S. (2020). A New Species Of The Genus Stigmaeus Koch (Acari, Stigmaeidae) From Pülümür Valley (Turkey). Acarological Studies, 2(1), 41-45.
3. Durmuş, E., & Çağlıyan, A. (2010). Tunceli İl’inde Yaylacılık. Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi, 8(1), 84-102.
4. Esen, F., & Avcı, V. (2017). Tunceli İlinde Topoğrafik Faktörlere Göre (Yükselti, Eğitim, Bakı) Yerleşmelerin ve Nüfusun Dağılışı. Journal of International Social Research, 10(51).
5. Güner, B. (2020). Tunceli İli’nde Organik Tarım; Gelişimi ve Sorunları. Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, 9 (1), 142-151.
6. Karaaslan, V., Köseoğlu, Ü., Saygı, Y., & Parıldar, S. (2010). Türkiye’de Organik Hayvancılık. s: 15-25. Türkiye I. Organik Hayvancılık Kong, 1-4.
7. Kutlu, B., & Demir, B. (2018). Water Quality Chance and The Variation of the Algal Flora of The Munzur River (Tunceli-Turkey). Turkish Journal of Agriculture-Food Science and Technology, 6(8), 985-994.
8. Meteoroloji Genel Müdürlüğü Resmi İstatistikler. (2019). İllerimize ait genel istatistik verileri. Erişim adresi: <https://www.mgm.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler-istatistik.aspx?k=H&m=TUNCELI>
9. Öcalan, A., & Saler, S. (2016). Tahar Çayı (Tunceli) Zooplanktonu. Fırat Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi, 28(2), 1-10.
10. Özen, N., Şayan, Y., Ak, İ., Yurtman, İ. Y., & Polat, M. (2010). Hayvansal Üretim-Çevre İlişkileri ve Organik Hayvancılık. Türkiye Ziraat Mühendisliği 7. Teknik Kongresi, 11-15.
11. Şayan, Y., & Polat, M. (2001). Ekolojik (Organik, Biyolojik) Tarımda Hayvancılık. Türkiye, 2, 14-16.
12. Tanrıverdi, F. (1976). Munzur Vadisi Milli Parkında Rekreasyon ve Turizm Planlamasına Ait Bir Araştırma. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi.
13. Temiz, T. (2008). Çok Barajlı Havzalarda Uzun Süreli Planlama (Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü).
14. Türkiye İhracatçılar Meclisi. (2019). İller Bazında Rakamlar. Erişim adresi: <https://tim.org.tr/tr/ihracat-rakamlari>
15. Türkiye İstatistik Kurumu. (2021). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları. Erişim adresi: <http://www.tuik.gov.tr/Start.do>
16. Türkiye İstatistik Kurumu. (2018). İl Bazında Gayrisafi Yurt İçi Hasıla, 2018 (Sayı No. 30889). Erişim adresi: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30889>

- 17.Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği. (2019). Sanayi Kapasite Raporu İstatistikleri. Erişim adresi: <https://www.tobb.org.tr/BilgiErisimMudurlugu/Sayfalar/sanayi-kapasite-raporu-istatistikleri.php>
- 18.Yılmaz, M. (2015). Türkiye’de Kırsal Nüfusun Değişimi ve İllere Göre Dağılımı (1980-2012). Eastern Geographical Review, 20(33)

Subject Area
Music

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 105
PP: 4448-4454

Arrival
22 November 2022

Published
31 December 2022
Article ID Number
66520

Article Serial Number
36

Doi Number
<http://dx.doi.org/10.29228/8/ssj.66520>

How to Cite This Article

Yaymak, U. (2022).
“GSL Bağlama Öğrencilerinde “Sekiz Birimli Usuller ve Tezene Vuruşları” Ünitesine Ulaşılma Durumlarının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi”
International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587)
Vol:8, Issue:105;
pp:4448-4454

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

GSL Bağlama Öğrencilerinde “Sekiz Birimli Usuller ve Tezene Vuruşları” Ünitesine Ulaşılma Durumlarının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi¹

Evaluation of the Situations of Reaching the “Eight-Unit Procedures and Tezen Strokes” Unit in GSL Bağlama Students According to the Opinions of Teachers

Umut Yaymak¹

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Cumhuriyet Üniversitesi, Türk Müziği Devlet Konservatuarı Türk Müziği Bölümü, Türk Halk Müziği Anabilim Dalı, Sivas, Türkiye

ÖZET

Çalışma; GSL kurumlarında eğitim gören bağlama öğrencilerinin öğretim programında yer alan “ Sekiz Birimli Usuller ve Tezene Vuruşları” ünitesine ait psikomotor kazanımlara ulaşma düzeyinin hangi seviyede olduğunun ortaya çıkarılması ve kazanımların işlevselliği ve çalgıda kullanılabilirliğinin hangi düzeyde olduğunun öğretmen görüşleri ile tespit edilmesi amacıyla hazırlanmıştır. Bu doğrultuda araştırmanın çalışma gurubu, GSL okullarında bağlama öğretmeni olarak çalışan ve araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden öğretmenler olarak belirlenmiştir. Belirlenen ölçütlere sahip öğretmenler belirlenmiş ve konuya ilişkin anketler uygulanmıştır. Anket soruları, GSL 11. Sınıf bağlama eğitimi öğretim programında yer alan “Sekiz Birimli Usuller ve Tezene Vuruşları” ünitesine ait psikomotor kazanımlardan oluşmuştur.

Yapılan anketlere ilişkin yapılan analiz neticesinde öğretmenler, GSL bağlama öğrencilerinde 7-9 ve 12 zamanlı usullere istenilen düzeyde ulaşamadığı yönünde görüş belirtmişlerdir. Ulaşılamayan kazanımların etkililiği, verimliliği ve kapsayıcılığının artırılmasına yönelik usul konularının öğrencinin hazır bulunuşluk düzeyi dikkate alınarak tekrar gözden geçirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bağlama Eğitimi, Güzel Sanatlar Liseleri

ABSTRACT

Work; students are studying in the curriculum of institutions in the context of the GSL “ eight-unit Procedures and using plectrum” unit belonging to achieving the level of psychomotor gains and gains of uncovering what is the level of availability and functionality of the instrument in order to be identified with the level of teacher opinions, has been prepared. In this direction, the study group of the research was determined as teachers who work as binding teachers in GSL schools and who voluntarily agreed to participate in the research. Teachers with the specified criteria were identified and questionnaires on the subject were applied. Survey questions, GSL 11. Classroom bonding education consists of psychomotor achievements belonging to the “Eight-Unit Procedures and Tezen Strokes” unit included in the curriculum.

As a result of the analysis of the surveys conducted, teachers expressed the opinion that the 7-9 and 12-time procedures could not be achieved at the desired level in GSL bağlama students. It was concluded that the procedural issues aimed at increasing the effectiveness, efficiency and inclusiveness of unattainable achievements should be reviewed again, taking into account the student's level of readiness.

Keywords: Bağlama Education, Fine Arts High Schools

1. GİRİŞ

Anadolu müzik geleneğini en iyi anlatan bağlama içerisinde müzikal, felsefi ve kültürel açıdan zenginlikler barındıran kadim bir çalgıdır. Tarih sahnesine kopuzla başlayan ve çağlar boyu değişerek günümüze kadar gelen ve bugünde sadece ait olduğu tür de değil diğer müzik türlerinde de sıklıkla kullanılan önemli bir çalgı olmuştur. Ülkemizde bağlama çalgısı kimi zaman bir aşğın sözüne ezgi kimi zaman toplumun belli bir kesiminde bir inanç malzemesi kimi zamanda eğitim metası olarak yer almıştır. Bağlama çalgısına yönelik eğitimler ülkenin çeşitli kurumlarında belirli bir plan ve program dâhilinde verilmektedir. Bağlama eğitiminin sistemli bir şekilde verildiği kurumlardan birisi de GSL okullarıdır.

Çalışma; GSL bağlama öğretim programında yer alan usuller konusuna ilişkin kazanımlara öğrencilerde hangi seviyede ulaşıldığı ve usullere ilişkin teoriksel kavramların çalgı üzerinde uygulamaya ne düzeyde dönüştüğünün ortaya çıkarılması açısından önemlidir.

1.1. Çalışmanın Amacı

Çalışmada; programda yer alan usullere ilişkin kazanımlara öğrencilerde ulaşılma durumlarının hangi düzeyde

¹ Bu çalışma, Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Eğitim Anabilim Dalında yapılmış ‘Güzel Sanatlar Liseleri 11 ve 12. Sınıf Öğrencilerinin Bağlama Eğitimi Öğretim Programının İncelenmesi ‘ adlı Doktora Tezi çalışmasından türetilmiştir.

olduğu ve teoriksel bilgilerin çalgıda uygulanabilirliğinin ne seviyede olduğunun ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

1.2. Araştırmanın Önemi

Çalışma; “Usul konularına ilişkin kazanımlara öğrencilerde ulaşılma durumlarının öğretmen görüşlerine göre tespit edilmesi ve programda yer alan teorik bilgilerin bağlama çalgısında uygulanabilirliğinin hangi düzeyde olduğunun ortaya çıkarılması açısından önemlidir.

1.3. Sınırlılıklar

Araştırmada kullanılan,

- ✓ Anketler; farklı bölgelerde faaliyet gösteren kırk GSL bağlama öğretmeni,
- ✓ Anket soruları, 11.sınıf programında yer alan usul konularına ilişkin kazanımlar ile sınırlıdır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Çalışmanın bu bölümünde, GSL kurumlarında verilen çalgı eğitimi ve bağlama eğitimi ile ilgili bilgilere değinilmiştir.

2.1. Güzel Sanatlar Liseleri

Güzel Sanatlar Liseleri (GSL); yenilikçi, çağdaş bir anlayışla bilgiyi kovalayan ve sorgulayan, sanatın inceliklerine ulaşmayı amaç edinen ve sanatsal zekasını gerek ülkenin kültürel gelişimi gerekse akademik gelişime ulaşmak isteyen bireyleri belirli bir plan ve program dahilinde yetiştiren eğitim kurumlarıdır. Bu eğitimlerden en önemlisi kuşkusuz çalgı eğitimidir.

2.2. Çalgı Eğitimi

Çalgı eğitimi, belirli bir çalgıya yönelik eğitimlerin çağa uygun modern yöntem ve tekniklerle belirli bir plan ve program dâhilinde verildiği süreçtir. Çalgı eğitiminde; kişinin müzikal kabiliyetini uygun yöntem ve tekniklerle bireyde çalgısına yönelik beceri geliştirmek amaçlanmaktadır. Belirlen bu amaç doğrultusunda GSL okullarında hem kültür derleri hem de alana yönelik dersler verilmektedir. Çalgı öğretimine yönelik eğitimi verilen derslerden biriside bağlama eğitimi dir.

2.3. Güzel Sanatlar Liselerinde Bağlama Eğitimi

GSL kurumlarında bağlama eğitimi alan öğrenciler, çalgıya yönelik geleneksel ve evrensel yorumlama tekniklerini en iyi şekilde öğrenerek gerek çalgısının temsil ettiği tür olan THM gerekse farklı tür müziklere ait ezgileri de ustalıkla çalabilme kabiliyetine sahip olmaktadır.

3. YÖNTEM

Çalışma da elde edilen verilere kaynak taraması yapılarak ulaşılmıştır. Araştırmada kullanılan anketler “ Nicel Araştırma” yöntemi ile yapılandırılmıştır. Nicel araştırmalar, elde edilen verilerin sayısal değerlerle ifade edildiği yaklaşımlardır” (Ekiz; 2015, s.99).

3.1. Çalışma Grubu / Katılımcılar

Araştırmaya ait çalışma gurubu, amaçlı örneklem yöntemlerinden ölçüt örneklem yöntemi ile Türkiye'nin farklı illerinde faaliyet gösteren GSL okullarında görevli 40 bağlama öğretmenininden seçilmiştir.

- Anket çalışmasına katılan bağlama öğretmenlerinin görev yaptığı GSL okulları

Adıyaman GSL
Aksaray GSL
Amasya GSL
Ankara GSL
Türkler GSL
Sebahat-Cihan Şişman GSL
Bingöl GSL
Burdur GSL
Bursa Zeki Müren GSL
Akçansa GSL
Hakkı Dere köylü GSL
Diyarbakır GSL
Elazığ Kaya Karakaya GSL
Gaziantep Ticaret Odası GSL
Hatay Bedii Sabuncu GSL
Isparta GSL
Aydın Doğan GSL
Buca Işılav Saygın GSL

İzmir Umran Baradan GSL
Orhan Şaik Gökyay GSL
Kayseri Fevziye Memduh Güngöröğlu GSL
Kırıkkale GSL
Kırşehir Neşet Ertaş GSL
Kocaeli GSL
Konya Çimento GSL
Kütahya Ahmet Yakupoğlu GSL
Malatya Abdulkadir Eriş GSL
Manisa GSL
Muğla GSL
Şehit Demet Sezen GSL
Niğde GSL
Samsun İlk admn GSL
Sivas Muzaffer Sarısözen GSL
Tokat GSL
Erciş GSL
Van GSL
Yalova GSL
Nida Tüfekçi Güzel Sanatlar

3.2. Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Araştırmada elde edilen verilere katılımcı guruba uygulanan anketlerle ulaşılmıştır. Ankette yer alan sorular GSL 11.sınıf bağlama eğitimi öğretim programında yer alan usul konularına ilişkin kazanımlar ile sınırlıdır. Anket formlarının hesaplanmasında beşli likert tipi kullanılarak hazırlanan anket formunda yer alan sorulara katılımcıların 1-5 arası verdikleri puanların ortalaması alınarak ulaşılmıştır. Ulaşılan veriler SPSS programı ile çözümlenmiştir.

4. BULGULAR VE YORUM

Burada, 11. sınıf bağlama öğrencilerinde “Usuller” konusuna ait kazanımlara hangi seviyede ulaşıldığının ortaya çıkarılmasına yönelik öğretmen görüşlerine ve yorumlara yer verilmiştir.

4.1. “Sekiz Birimli Usuller ve Tezene Vuruşları” Ünitesine Ait Kazanımlara İlişkin Bulgular

Tablo 1. “3/8’lik Usulün Tezene Vuruşunu Gösterir” Kazanımına Ait Görüşler

		Katılımcı	Yüzde	Genel Kazanım Puanı	Ortalama	Standart Sapma	m/M
Valid	Kısmen	12	30,0	156	3.900	0,70892	3/5
	Büyük Ölçüde	17	42,5				
	Tamamen	11	27,5				
	Total	40	100,0				

İlgili kazanıma öğrencilerde ulaşılma durumlarına öğretmenlerin 12’si kısmen, 17’si büyük ölçüde, 11’i ise tamamen seviyesinde ulaşıldığını belirtmişlerdir. Bu verilerden hareketle ilgili kazanımın öğrencilerde “Yüksek” düzeyde gerçekleştiği söylenilebilir.

Tablo 2. “3/8’lik Usulde Oluşan Değişik Tartımların Tezene Vuruşlarını Gösterir” Kazanımına Ait Görüşler

	Katılımcı	Yüzde	Genel Kazanım Puanı	Ortalama	Standart Sapma	m/ M
Kısmen	12	30,0	156	3,9000	0,70892	3/5
Büyük	20	50,0				
Tamamen						
Total	40	100,0				

İlgili kazanıma öğrencilerde ulaşılma durumlarına öğretmenlerin 12’si kısmen, 20’si büyük ölçüde, 8 ise tamamen seviyesinde ulaşıldığını belirtmişlerdir. Bu verilerden hareketle ilgili kazanımın öğrencilerde “Yüksek” düzeyde gerçekleştiği söylenilebilir.

Tablo 3. “3/8’lik Usullü Halk Türkülerini Çalar” Kazanımına Ait Görüşler

	Katılımcı	Yüzde	Genel Kazanım Puanı	Ortalama	Standart Sapma	m/ M
Kısmen	13	32,5	158	3,9500	0,78283	3/5
Büyük Ölçüde	16	40,0				
Tamamen	11	27,5				
Total	40	100,0				

İlgili kazanıma öğrencilerde ulaşılma durumlarına öğretmenlerin 13’ü kısmen, 16’sı büyük ölçüde, 11’i ise tamamen seviyesinde ulaşıldığını belirtmişlerdir. Bu verilerden hareketle ilgili kazanımın öğrencilerde “Yüksek” düzeyde gerçekleştiği söylenilebilir.

Tablo 4. “5/8’lik Usulün Tezene Vuruşunu Gösterir” Kazanımına Ait Görüşler

	Katılımcı	Yüzde	Genel Kazanım Puanı	Ortalama	Standart Sapma	m/ M
Kısmen	11	7,5	155	3,8750	0,93883	2/5
Büyük Ölçüde	14	27,5				
Tamamen	12	35,0				
Total	40	100,0				

İlgili kazanıma öğrencilerde ulaşılma durumlarına öğretmenlerin 3’ü az, 11’i kısmen 14’ü büyük ölçüde 12’ si ise tamamen seviyesinde ulaşıldığını belirtmişlerdir. Bu verilerden hareketle ilgili kazanımın öğrencilerde “Yüksek” düzeyde gerçekleştiği söylenilebilir.

Tablo 5. “ 5/8’lik Usulde Oluşan Değişik Tartımların Tezene Vuruşlarını Gösterir” Kazanımına Ait Görüşler

Valid	Katılımcı	Yüzde	Genel Kazanım Puanı	Ortalama	Standart Sapma	m/ M
Kısmen	18	45,0	150	3,750	0,77625	3/5
Büyük Ölçüde	14	35,0				
Tamamen	8	20,0				
Total	40	100,0				

İlgili kazanıma öğrencilerde ulaşılma durumlarına öğretmenlerin 18’i kısmen, 14’ü büyük ölçüde, 11’i ise tamamen seviyesinde ulaşıldığını belirtmişlerdir. Bu verilerden hareketle ilgili kazanımın öğrencilerde“ Yüksek” düzeyde gerçekleştiği söylenilebilir.

Tablo 6. “ 5/8’lik Usullü Halk Türkülerini Çalar” Kazanımına Ait Görüşler

Valid	Katılımcı	Yüzde	Genel Kazanım Puanı	Ortalama	Standart Sapma	m/ M
Kısmen	12	30,0	153	3,8250	0,78078	2/5
Büyük Ölçüde	20	50,0				
Tamamen	8	20,0				
Total	40	100,0				

İlgili kazanıma öğrencilerde ulaşılma durumlarına öğretmenlerin 12’si kısmen, 20’si büyük ölçüde, 8’i ise tamamen seviyesinde ulaşıldığını belirtmişlerdir. Bu verilerden hareketle ilgili kazanımın öğrencilerde“ Yüksek” düzeyde gerçekleştiği söylenilebilir.

Tablo 7. “ 6/8’lik Usulün Tezene Vuruşunu Gösterir” Kazanımına Ait Görüşler

Valid	Katılımcı	Yüzde	Genel Kazanım Puanı	Ortalama	Standart Sapma	m/ M
Az	1	2,5	159	3,9750	0,86194	2/5
Kısmen	12	30,0				
Büyük Ölçüde	14	35,0				
Tamamen	13	32,0				
Total	40	100,0				

İlgili kazanıma öğrencilerde ulaşılma durumlarına öğretmenlerin 1’i az, 12’si kısmen, 14’ü büyük ölçüde, 13’ü ise tamamen seviyesinde ulaşıldığını belirtmişlerdir. Bu verilerden hareketle ilgili kazanımın öğrencilerde“ Yüksek” düzeyde gerçekleştiği söylenilebilir.

Tablo 8. “ 6/8’lik Usulde Oluşan Değişik Tartımların Tezene Vuruşlarını Gösterir” Kazanımına Ait Görüşler

Valid	Katılımcı	Yüzde	Genel Kazanım Puanı	Ortalama	Standart Sapma	m/ M
Kısmen	17	42,5	152	3,8000	0,79097	3/5
Büyük Ölçüde	14	35,0				
Tamamen	9	22,5				
Total	40	100,0				

İlgili kazanıma öğrencilerde ulaşılma durumlarına öğretmenlerin 17’si kısmen, 14’ü büyük ölçüde, 9’u ise tamamen seviyesinde ulaşıldığını belirtmişlerdir. Bu verilerden hareketle ilgili kazanımın öğrencilerde“ Yüksek” düzeyde gerçekleştiği söylenilebilir.

Tablo 9. “ 6/8’lik Usullü Halk Türkülerini Çalar” Kazanımına Ait Görüşler

Valid	Katılımcı	Yüzde	Genel Kazanım Puanı	Ortalama	Standart Sapma	m/ M
Kısmen	16	40,0	154	3,8500	0,80224	3/5
Büyük Ölçüde	14	35,0				
Tamamen	10	25,0				
Total	40	100,0				

İlgili kazanıma öğrencilerde ulaşılma durumlarına öğretmenlerin 16’sı kısmen, 14’ü büyük ölçüde, 10’u ise tamamen seviyesinde ulaştığını belirtmişlerdir. Bu verilerden hareketle ilgili kazanımın öğrencilerde“ Yüksek” düzeyde gerçekleştiği söylenilebilir.

Tablo 10. “ Bağlamada 7/8’lik Usulün Tezene Vuruşunu Gösterir” Kazanımına Ait Görüşler

Valid	Katılımcı	Yüzde	Genel Kazanım Puanı	Ortalama	Standart Sapma	m/ M
Az	1	2,5	155	3,8750	0,82236	2/5
Kısmen	16	32,5				
Büyük Ölçüde	10	35,0				
Tamamen	13	32,0				
Total	40	100,0				

İlgili kazanıma öğrencilerde ulaşılma durumlarına öğretmenlerin 13’ü az, 16’ sı kısmen, 10’u büyük ölçüde, 40’ı ise tamamen seviyesinde ulaştığını belirtmişlerdir. Bu verilerden hareketle ilgili kazanımın öğrencilerde“ Yüksek” düzeyde gerçekleştiği söylenilebilir.

Tablo 11 “ Bağlamada 7/8’lik Usulde Yazılmış Halk Türkülerini Çalar” Kazanımına Ait Görüşler

Valid	Katılımcı	Yüzde	Genel Kazanım Puanı	Ortalama	Standart Sapma	m/ M
Az	1	2,5	146	3,6500	0,69982	2/5
Kısmen	16	40,0				
Büyük Ölçüde	19	47,5				
Tamamen	4	10,0				
Total	40	100,0				

İlgili kazanıma öğrencilerde ulaşılma durumlarına öğretmenlerin 1’i az, 16’sı kısmen, 19’u büyük ölçüde 4’ü tamamen seviyesinde ulaştığını belirtmişlerdir. Bu verilerden hareketle ilgili kazanımın öğrencilerde“ Yüksek” düzeyde gerçekleştiği söylenilebilir.

Tablo 12. “ Bağlamada 9/8’lik Usulün Tezene Vuruşunu Gösterir” Kazanımına İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Dağılımı

Valid	Katılımcı	Yüzde	Kazanım Puanı	Ortalama	Standart Sapma	m/ M
Az	2	5,0	146	3,6500	0,69982	2/5
Kısmen	6	15,0				
Büyük Ölçüde	21	52,5				
Tamamen	11	27,5				
Total	40	100,0				

İlgili kazanıma öğrencilerde ulaşılma durumlarına öğretmenlerin 2’si az, 6’sı kısmen, 21’i büyük ölçüde, 11’i tamamen seviyesinde ulaştığını belirtmişlerdir. Bu verilerden hareketle ilgili kazanımın öğrencilerde“ Yüksek” düzeyde gerçekleştiği söylenilebilir.

Tablo 13. “Bağlamada 9/8’lik Usulde Oluşan Değişik Tartımların Tezene Vuruşlarını Gösterir” Kazanımına Ait Görüşler

Valid	Katılımcı	Yüzde	Genel Kazanım Puanı	Ortalama	Standart Sapma	m/ M
Az	1	2,5	152	3,8000	0,75786	2/5
Kısmen	13	32,5				
Büyük Ölçüde	19	47,5				
Tamamen	7	17,5				
Total	40	100,0				

İlgili kazanıma öğrencilerde ulaşımla durumlarına öğretmenlerin 1’i az, 13’ü kısmen, 19’u büyük ölçüde, 7’si tamamen seviyesinde ulaşıldığını belirtmişlerdir. Bu verilerden hareketle ilgili kazanımın öğrencilerde “Yüksek” düzeyde gerçekleştiği söylenilebilir.

Tablo 14. “Bağlamada 10/8’lik Usulün Tezene Vuruşunu Gösterir” Kazanımına Ait Görüşler

Valid	Katılımcı	Yüzde	Genel Kazanım Puanı	Ortalama	Standart Sapma	m/ M
Az	1	2,5	151	3,7750	0,80024	2/5
Kısmen	15	37,5				
Büyük Ölçüde	16	40,0				
Tamamen	8	20,00				
Total	40	100,0				

İlgili kazanıma öğrencilerde ulaşımla durumlarına öğretmenlerin 1’i az, 15’i kısmen, 16’sı büyük ölçüde, 8’i tamamen seviyesinde ulaşıldığını belirtmişlerdir. Bu verilerden hareketle ilgili kazanımın öğrencilerde “Yüksek” düzeyde gerçekleştiği söylenilebilir.

Tablo 15. “Bağlamada 10/8’lik Usulde Oluşan Değişik Tartımların Tezene Vuruşlarını Gösterir” Kazanımına Ait Görüşler

Valid	Katılımcı	Yüzde	Genel Kazanım Puanı	Ortalama	Standart Sapma	m/ M
Az	1	2,5	151	3,7750	0,76753	2/5
Kısmen	14	35,0				
Büyük Ölçüde	18	45,0				
Tamamen	7	17,5				
Total	40	100,0				

İlgili kazanıma öğrencilerde ulaşımla durumlarına öğretmenlerin 1’i az, 14’ü kısmen, 18’i büyük ölçüde, 7’si tamamen seviyesinde ulaşıldığını belirtmişlerdir. Bu verilerden hareketle ilgili kazanımın öğrencilerde “Yüksek” düzeyde gerçekleştiği söylenilebilir.

Tablo 16. “Bağlamada 10/8’lik Usullü Halk Türkülerini Çalar” Kazanımına Ait Görüşler

Valid	Katılımcı	Yüzde	Genel Kazanım Puanı	Ortalama	Standart Sapma	m/ M
Az	1	2,5	161	4,0250	0,80024	2/5
Kısmen	9	22,5				
Büyük Ölçüde	18	45,0				
Tamamen	12	30,0				
Total	40	100,0				

İlgili kazanıma öğrencilerde ulaşımla durumlarına öğretmenlerin 1’i az, 9’u kısmen, 18’i büyük ölçüde, 12’si tamamen seviyesinde ulaşıldığını belirtmişlerdir. Bu verilerden hareketle ilgili kazanımın öğrencilerde “Yüksek” düzeyde gerçekleştiği söylenilebilir.

Tablo 17. “ 12/8’lik Usulde Oluşan Değişik Tartımların Tezene Vuruşlarını Gösterir” Kazanımına Ait Görüşler

Valid	Katılımcı	Yüzde	Genel Kazanım Puanı	Ortalama	Standart Sapma	m/ M
Az	1	2,5	146	3,6500	0,69982	2/5
Kısmen	16	40,0				
Büyük Ölçüde	19	47,5				
Tamamen	4	10,0				
Total	40	100,0				

İlgili kazanıma öğrencilerde ulaşılma durumlarına öğretmenlerin 1’i az, 16’sı kısmen, 19’u büyük ölçüde, 4’ü tamamen seviyesinde ulaştığını belirtmişlerdir. Bu verilerden hareketle ilgili kazanımın öğrencilerde “Yüksek” düzeyde gerçekleştiği söylenilebilir.

Tablo 18. “ 12/8’lik Usulde Halk Türkülerini Çalar” Kazanımına Ait Görüşler

Valid	Katılımcı	Yüzde	Genel Kazanım Puanı	Ortalama	Standart Sapma	m/ M
Az	1	2,5	146	3,6500	0,69982	2/5
Kısmen	16	40,0				
Büyük Ölçüde	19	47,5				
Tamamen	4	10,0				
Total	40	100,0				

İlgili kazanıma öğrencilerde ulaşılma durumlarına öğretmenlerin 1’i az, 16’sı kısmen, 19’u büyük ölçüde, 4’ü tamamen seviyesinde ulaştığını belirtmişlerdir. Bu verilerden hareketle ilgili kazanımın öğrencilerde “Orta” düzeyde gerçekleştiği söylenilebilir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmada “11. Sınıf öğretim programında yer alan usuller ve tezene vuruşlarına ait kazanımlara öğrencilerde ulaşılma durumlarının hangi düzeyde olduğunun tespitine yönelik öğretmen görüşleri alınmıştır. Buna göre; öğrencilerde programda yer alan 18 kazanımdan 17 kazanıma “Yüksek” , 12 zamanlı halk türkülerini çalar kazanımına ise “Orta” düzeyde ulaşıldığı tespit edilmiştir.

Sonuç olarak; GSL bağlama öğrencilerinin öğretim programında yer alan usuller konusuna ait kazanımlara ulaşılma düzeyinin yeterli seviyede olduğu ve teorik bilgilerin bağlama üzerinde uygulanmasında istenilen düzeyde olduğu tespit edilebilir. Orta seviyede ulaşılan 12 zamanlı usuller konusunun daha iyi kavranması ve bağlama çalgısında uygulanabilirliğinin artırılması için ilgili kazanıma yönelik uygun etüt ve eserlere ders kitabında daha fazla yer verilmeli ve derse ait mevcut süre tekrar gözden geçirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Karasar, N. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. (17. Baskı), Nobel Yayın Dağıtım Ltd. Şti. Ankara.
- Meb, (2016). *Anadolu Güzel Sanatlar Lisesi Bağlama Dersi Öğretim Programı (10, 11, 12.Sınıflar)*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Yıldırım, A.& Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, 11. Baskı. Ankara.
- Ekiz, D. 2015, *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Ankara; Anı Yayıncılık Genişletilmiş 4. Baskı.
- Yaymak, U. (2022). *Güzel Sanatlar Liseleri 11 ve 12. Sınıf Öğretim Programının İncelenmesi*, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya